Anul II
nr. 67
22-28 aprilie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

LEGE ŞI TOCMEALĂ

© C. Bumbuț

Evident,nu este de datoria omului să se consacre suprimării tuturor relelor existente, chiar cînd e vorba de abuzuri îngrozitoare; dar este de datoria lui să încerce să-şi păstreze mîinile curate şi să nu sprijine răul.

THOREAU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DESPRE LEGE CA TOCMEALĂ

Zicala românească "Unde-i lege, nu-i tocmeală" e un fel de versiune autohtonă a maximei latine "Dura lex, sed lex". Numai că expresia noastră se referă exclusiv la **respectul faţă de lege**, la obligaţia cetăţeanului de a i se supune, chiar dacă i se pare prea aspră; în timp ce expresia latină constituie o vagă sugestie în ce priveşte **esenţa** legii. Într-o variantă ceva mai explicită, Latinii ziceau "Velut emissa divinitus vox sit: iubeat, non disputet" ("Să fie ca o voce divină: să poruncească, nu să discute").

Disputa în jurul naturii legilor - dacă legea este de origine divină, dacă este un produs al naturii, dacă înseamnă o simplă convenţie socială - a început din vechime. Soluţia pe care a adoptat-o un filosof sau altul a reflectat întotdeauna orînduirea socială pe care acesta a aprobat-o şi admirat-o: Platon, mare admirator al rigorismului politic al Spartei, unde autoritatea regelui era temperată de autoritatea poporului, susţine originea transcendentă a legii (voce a zeilor, dar şi impuls al naturii umane), corectată totuşi de exigenţele moral-educative ale Statului. Sofiştii, în schimb, pledează pentru caracterul convenţional al legilor, aşa cum se manifestă acestea în democraţia Atenei din secolul lui Pericle. Pentru Platon, a te supune legii (**nomos**) înseamnă a te supune **logosului**.

Marele filosof nu putea să neglijeze faptul că la Grecii din epoca clasică exista o puternică dispută între cei care susţineau că legile **nescrise** (după care poporul se conducea din timpuri imemoriale) sunt de origine divină, şi cei care pretindeau că geneza legilor ţine exclusiv de autoreferinţa socială, de tradiţie şi convenţie. **Themis**, legea nescrisă a poporului, era un lucru sfînt şi imuabil, care nu separa ordinea lucrurilor spirituale de ordinea lucrurilor temporale. Era un reflex al transcendenţei divine, şi tocmai de aceea n-avea nevoie de nici o justificare şi se exprima prin precepte lapidare. Interpretarea acestor precepte era un privilegiu sacerdotal. "Grecii au conştiinţa diferenţei între această lege divină şi **nomos**, legea omenească tranzitorie şi falibilă. Dar această **dedublare** pe care o operează în natura legii, ei o şi tulbură imediat. Legea umană a cetăţii are de **asemenea** ceva sacru, iar încălcarea ei constituie un sacrilegiu. Herodot, fără a alege, ne oferă două versiuni ale originii constituţiei lacedemoniene: dar al zeilor făcut lui Licurg, şi demarcaj, operat de Licurg, faţă de constituţia cretană" (Cf. Ives Barel: **La Quête du Sens**, Seuil, 1987, p.183).

Pentru Callicles (un personaj din dialogul **Gorgias**) a te conforma legii înseamnă a respecta natura (**physis**). Pentru Protagoras, legea implică două idei: contractul social şi progresul. După el, ca şi după Protagoras, natura şi legile se opun, iar în acest conflict acestea din urmă prevalează asupra celei dintîi: scopul legii este tocmai ieşirea din sălbăticie şi barbarie, stări prin excelenţă naturale. Aşadar, natura are o conotaţie net peiorativă, omul şi societatea se edifică prin distanţarea de natură.

Există un al doilea "val" sofist, reprezentat de Prodicos şi Hipias, la care raportul natură/lege nu se mai pune în termeni de opoziţie, ci dimpotrivă de articulare şi aliniere - posibile şi necesare - a construcţiei sociale la legile naturii.

Autorul pe care l-am citat relevă, în continuare, aportul unor **sofişti minori** (de pe la începutul secolului IV a.Chr.). Aceştia abandonează optimismul antropologic şi ştiinţific al celor precedenţi: ei nu mai cred în posibilitatea de a întemeia acţiunea umană în societate pe o **ştiinţă** a naturii. Totodată, ei nu formulează nici vreun fundament transcendent - divin sau natural - al politicului. În sensul acesta sofiştii minori reintegrează poziţia lui Gorgias, pornind de la ceea ce oamenii **sunt** în realitate, de la ceea ce **fac** în societate, fără a apela la nici o instanţă exterioară sau transcendentă. Dar, în acelaşi timp, se şi îndepărtează de cei dintîi: legea nu mai marchează superioritatea umană, nu prevalează asupra naturii. Legea este ceea ce este: un artefact nu prea strălucit care serveşte la frînarea şi mascarea a ceea ce constituie fondul naturii umane - legea celui mai tare. Astfel, sofiştii minori se întîlnesc cu Callicles, adversarul lui Socrate din **Gorgias**, conform căruia legea trebuie să exprime un drept de natură, dreptul celui mai tare, al celui mai valoros. "Natura însăşi - susţine el - ne dovedeşte că pe bună dreptate cel ce valorează mai mult trebuie să cîştige în faţa celui ce valorează mai puţin, capabilul în faţa incapabilului". Respingînd ideile lui Socrate şi recursul alternativ al acestuia, cînd la natură, cînd la convenţie, Callicles susţine arbitrariul, artificialitatea şi convenţia legii: **nomos este antiphysis**. Formula lui cea mai pregnantă este următoarea: legea e concepţie, deci conspiraţie, deci complot. Al cui? Al celor slabi împotriva celor puternici. Legea este, aşadar, o simplă stratagemă, o capcană socială. Spre deosebire de celelalte personaje platonice, Callicles nu este un intelectual - zice Barel - ci "un portret-robot" al politicianului, ultrademocrat şi "demagog".

Preeminenţa pe care sofiştii minori o acordă naturii nu are, însă, nimic de a face cu bunătatea nativă a omului, ci se bazează exclusiv pe viziunea violenţei, a războiului, a înşelătoriei. Se poate spune că, în general, meditaţia elină asupra legii nu depăşeşte niciodată ideea următoare: societatea, aşadar legea, nu se explică prin sine însăşi, ci trebuie explicată, dimpotrivă, prin ceva diferit de ea însăşi - prin Dumnezeu şi/sau prin natură (**logos** şi/sau **physis**).

Astăzi, la două sute de ani după **Contractul social** al lui Rousseau, noi ştim că legea este convenţie şi acord uman, adică... tocmeală. Fără voinţa generală a indivizilor grupaţi în societate, care generează legile, corpul politic n-ar fi pe deplin suveran, adică stăpîn pe destinul său, şi n-ar putea să asigure fiecărui membru al său cele două bunuri de preţ - protecţia şi libertatea. **Lege vindice** ("sub paváza legii") nu e numai deviza unui anume rége, ci şi a oricărui popor în democraţie. După cum expresia lui Cicero "Legibus idcirco servimus, ut liberi esse possimus"("De aceea slujim legile, ca să putem fi liberi") constituie, fără îndoială, paradoxul socio-politic în care trăim. Pentru Goethe, acest paradox reprezenta condiţia marelui creator:

In der Beschrängung zeigt sich erst der Meister
Und das Gesetz nur kann uns Freiheit geben.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Aduse cu poşta

Cu legea pre lege călcînd...

Lege făr-de-lege, surori siameze silite de totdeauna să păşească în lume legate printr-un fir nevăzut, obişnuite să-şi schimbe locul şi uneori măştile. Cînd istoria se sminteşte, legea e pusă pe coji de nucă, iar făr-de-legea trece cu fală în frunte. Ocupaţiile, revoluţiile, "eliberările" mătură legile - bune sau rele - şi într-un "între timp" confuz lumea trăieşte în afara legii.

Cu tancuri "eliberatoare" au fost puse sub lacăt legile "burghezo-moşiereşti", albul a devenit negru, în locul borfaşilor elitele au luat drumul puşcăriilor, proştii au trecut pe lista deştepţilor, ţăranilor li s-a spus că rostul lor în istorie a apus. "Holocaustul" din cultura naţională a fost botezat "revoluţie culturală", blîndul "se cade / nu se cade" al bunicilor a fost spulberat de "codul «ieticii şi iechităţii»" socialiste", pus la treabă spre a fabrica, în eprubetă, omul nou.

În acea lume pe dos a sovietizării României, în Clujul tinereţii noastre, instaurarea comunismului a fost dublată de o altă anomalie. Memoria mai păstrează zgomotul sec al bocancilor "muncitorilor" de la "Dermata" care, cu democratică sete, au snopit în bătăi pe studenţii români din căminul "Avram Iancu" şi au spart tipografia ziarului "Patria". Asistentul lui Blaga - l-am numit pe I.D. Sîrbu - cel ce avea să-şi plătească verticalitatea cu ani grei de închisoare, scrie în recent publicatul jurnal: "Memoria mea nu mă înşeală: în Ardeal românii au fost aceia care s-au opus fizic şi ideologic atît fascismului cît şi comunismului de tip rusesc". Şi mai departe, evocînd Clujul anilor 47-56: "Pe o poartă a oraşului dispăreau cărturarii noştri (spre Canal, spre Aiud, spre sinucidere), pe alte trei porţi năvăleau foştii szalasişti cu dosare de partid curăţele". Mai tîrziu - adăugăm noi - s-au grăbit să recupereze timpul pierdut lichelele autohtone.

Dar nu numai defascizarea din 45 a fost făcută de foştii fascişti, ci şi destalinizarea din 55 a fost opera foştilor stalinişti şi aşa mai departe, într-o horă "dialectică" fără sfîrşit. Omul nou pe care îl credeam mort înainte de a se naşte, l-am văzut la lucru după 89. A fost primul care s-a trezit din buimăceala post-revoluţionară. Ne-a stors lacrimi avîntîndu-se pe estrade spre a-şi arde la lumina reflectoarelor TV carnetul de partid sau, neispitit de politică încă, devenind peste noapte "întreprinzător" harnic, tînăr om de afaceri de viitor. Cînd a simţit chemarea democratică, nu s-a sfiit să mînuiască sticla incendiară.

Viiturile ridică la suprafaţă gunoaiele. Le-am privit vînzoleala în agitaţia începutului de lume. Au fost atunci aruncate la coş nu doar legile aberante care ne-au otrăvit pînă mai ieri, dar s-a întors spatele oricărei legi şi făr-de-legea ni s-a proţăpit în drum, strigînd că ea e legea democraţiei fără frontiere. Frica cea mare a murit odată cu dictatura, dar au sucombat şi micile frici, cele care ţineau loc de normă morală pentru atîţia. Orice ins incomodat în matrapazlîcuri a declarat că legea ce îl trăgea de mînecă e...comunistă. În numele privatizării salvatoare directori de fabrici au jefuit ca-n codrii Vlăsiei, deschizîndu-şi pe ruinele fabricilor "comuniste" firmuleţe bănoase. În numele libertăţii, iubitori de "cultură" au pus umărul la demolarea patrimoniului cultural, comunist şi el, nu-i aşa. Legea şi făr-de-legea defilează de mînă, schimbîndu-şi derutant măştile.

Cusururile noastre strămoşeşti (se moştenesc, din păcate, şi ele), ajutate şi de istorie, ne joacă mereu feste. Abia ne înjghebasem instituţii democratice, ieşind din tirania formelor fără fond şi Yalta le-a şi spulberat pe toate. Am învăţat cu preţul a mari suferinţe să ne păzim de capcanele "comunismului multilateral dezvoltat". Cucuiele încă mai dor, dar deja am fost obligaţi să descoperim că şi libertatea şi democraţia cunosc metamorfoze ciudate. Ignorîndu-ne tradiţiile şi credinţa, profesori de democraţie europeni ne trag de urechi pentru că limităm drepturile homosexualilor sau determină punerea în libertate a unor inşi care, după ce au tăiat capul unui semen al lor, au jucat fotbal cu "mingea" însîngerată, sub privirile îngrozite ale copiilor.

Dar oricîte ciudăţenii ar mai cunoaşte întronarea legii, bătălia se cere dusă. Cu legea pre lege călcînd, trebuie să ne grăbim să îngrădim cîmpul în care mai zburdă făr-de-legea pentru că nu se ştie ce "eliberare" ne mai rezervă istoria, dînd posibilitate "democraţilor" de azi să devină "comuniştii" de mîine.

Ana POPA

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Bun simţ, bun gust, bune maniere**
- **Televiziunea**
- **Uniuni de creaţie**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

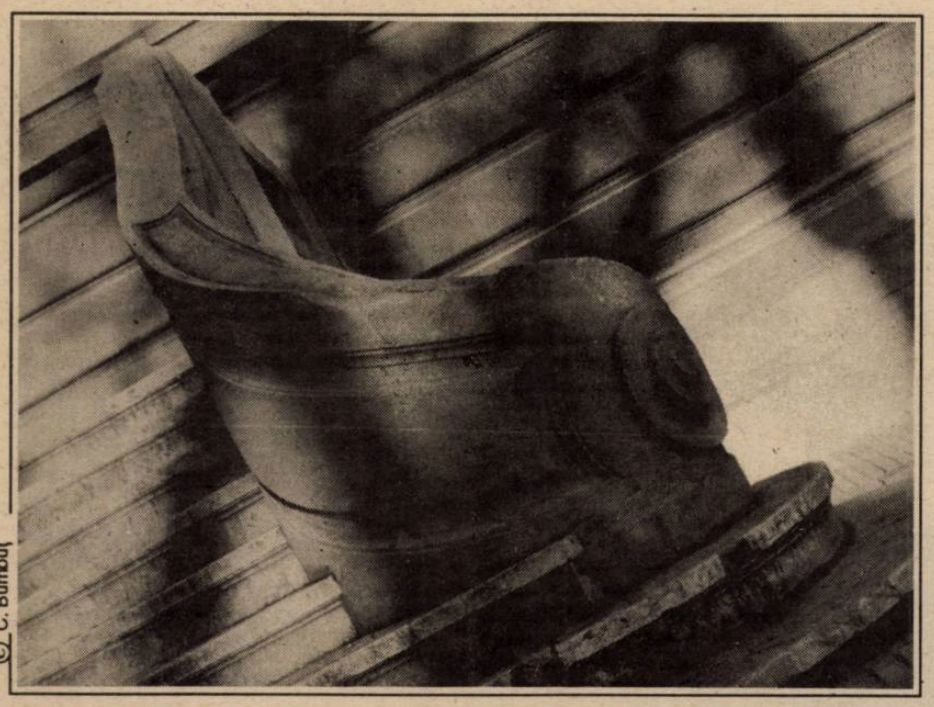

© C. Bumbuț

Anatomia unei dezmeticiri de altădată:

Panait Istrati în URSS (XI)

EPILOG

Întors la Paris, unde ajunge la jumătatea lunii februarie 1929, Istrati e "năucit". Explicabil: în mai puțin de două luni imprevizibilul îi răvășise viața încă o dată. Dacă la 22 decembrie 1928 încă mai credea că își va sfîrși zilele în Uniunea Sovietică, așa cum și anunțase public în mai multe rînduri, după numai trei săptămîni era prins în vîrtejul preparativelor pentru o plecare precipitată, avînd aerul unei evadări.

Aproape fugit din URSS, Istrati rămîne totuși prudent în primele declarații făcute după ajungerea la Paris; incapabil însă de subtilități diplomatice, genul său, poate chiar geniul său, fiind o sinceritate explozivă, el se zbate să repete nefericite locuri comune ale propagandei comuniste, în speranța, probabil, că nu e totul pierdut. Astfel, în primul interviu dat după întoarcerea din URSS, apărut la 23 februarie 1929, el declară că Rusia este singura țară "care permite adevăraților revoluționari toate speranțele". Și, într-un fel de puseu hrusciovist **avant la lettre**: "Chiar cei care fac în acest moment grave erori nu contribuie mai puțin la înnoirea lumii". Ba chiar își pune la punct intervievatorul, într-o manieră ce avea să se banalizeze în deceniile următoare: "să nu ne erijăm în judecători, să nu privim numai latura negativă". Răspunsul lui Istrati la conflictul dintre Stalin și Troțki (acesta tocmai fusese expulzat în Turcia)?! Iată-l: "Pentru mine, Stalin și Troțki sînt amîndoi buni revoluționari". Etc.

De fapt, Istrati fusese îngrozit de ceea ce, în sfîrșit!, înțelesese că se întîmplă în URSS. Și, poate, încă și mai îngrozit de eșecul idealurilor lui libertare. Revoluția bolșevică însemnase și pentru el, ca și pentru mulți alții, un triumf al acestor idealuri. Regimul bolșevic era însă contrazicerea lor cea mai flagrantă și mai brutală. De aceea Istrati mai mult vrea să creadă în bolșevism decît crede cu adevărat. Răsunătoarele lui declarații, insistența în adeziuni delirante, gesturile și atitudinile complezente, chiar oportuniste, mărturisesc o suspendare a spiritului critic născută din nevoia de autoprotecție morală și spirituală. A constata și recunoaște eșecul bolșevismului era sinonim cu o sinucidere. Chiar și numai plecînd pe neașteptate din URSS, după ce anunțase în mod repetat că va rămîne acolo pentru totdeauna, Istrati a făcut acest pas. Chiar dacă la început șovăitor, chiar dacă a fost sprijinit, poate și împins, de Victor Serge și de cei aflați în legătură cu acesta, de la scriitori ca Boris Pilniak la militanți troțkiști (de altfel, este probabil că Istrati va fi avut un anumit mandat din partea troțkiștilor, între altele el încercînd, în martie 1929, să intervină pentru ca "bătrînul Leon" să primească o viză în Olanda), Istrati a găsit în el însuși puterea de a se rupe de bolșevism și de Uniunea Sovietică.

A făcut-o mai ales după ce s-a întors din URSS, poate, într-o certă măsură, și sub influența atacurilor bestiale din presa comunistă. Descoperirea Uniunii Sovietice nu s-a încheiat cu febrila lui plecare de la Moscova, ci a continuat și s-a adîncit după revenirea la Paris și chiar după apariția **Spovedaniei unui învins**. O carte, încă, neanalizată sistematic; nu s-a remarcat, pînă acum, nici măcar inadvertența unuia dintre titlurile primului volum al trilogiei **Vers l'autre flamme**, cel care îi aparține în chip cert lui Istrati: de ce "după șaisprezece luni în URSS" cînd, în realitate, el a stat efectiv acolo doar... treisprezece luni?! Sau: de ce în volumul al doilea, al cărui autor era Victor Serge, există formulări la persoana întîi din care se înțelege fără dubiu că autorul este... Istrati?! Etc.

Dar adevărata problemă a dezmeticirii lui Istrati este alta. El se desparte de bolșevism, vehement și răsunător, dar fără a întîlni alternativa democratică. Rămîne un revoltat, însă revolta lui tinde, uneori mai vizibil, alteori abia conturat, probabil întotdeauna fără o conștiință clară a opțiunilor, către soluții non-democratice.

Este aici, probabil, un tragic paradox. Produs al societăților democratice, născut de inegalitățile acestora, dar și hrănit și stimulat de valorile lor, omul revoltat din primul sfert al secolului XX este în primul rînd dușmanul democrației. Pentru el, democrație și burghezie sînt sinonime aproape perfecte. Rămas în cadrele democrației "burgheze", pe care o detestă și o contestă, acest tip de revoltat este, cel mai adesea, un factor de înnoire și de progres. Cînd aceste cadre sînt sfărîmate, revoltatul ori piere, ori se rinocerizează; cazurile în care își revizuiește atitudinea față de valorile democratice, rămînînd totuși un contestatar, sînt mult mai rare.

Bolșevismul, fascismul, nazismul, tot ceea ce s-a opus în acest secol democrațiilor, n-ar fi avut, poate, același răsunet și aceleași proporții dacă nu ar fi atras și absorbit energiile protestatare - ale mulțimilor, ca și ale elitelor.

Eșecul lui Istrati aici este de căutat: în neputința de a rămîne revoltat fără să conteste valorile democrației. Devenit anti-comunist, Istrati nu a devenit și democrat. Departe de a fi fost o bizarerie, colaborarea din ultimele lui luni de viață la o publicație naționalistă, antisemită și xenofobă, cu articole în care elogia... puritatea revoluționară a lui V.I. Lenin și Felix Dzerjinski era în logica lucrurilor.

Tragică logică.

Mircea IORGULESCU

EUROPA ȘI CĂLĂTORIILE (III)

Acedia (Taedium cordis) sau călătoria fără orizont

Nu toate călătoriile sînt inocente. Ele pot avea un chip nocturn, o componentă demonică, de natură să-l desfigureze pe călător. Există, cu alte cuvinte, o patologie a călătoriei de care Europa n-a fost scutită. În variantă morbidă, călătoria se cheamă **rătăcire**. Motivația ei nu e fascinația depărtării, mirajul orizontului, ci refuzul proximității, exasperarea față de ambianța imediată, saturația de sine și de universul familiar. Nu pleci absorbit de o țintă seducătoare, ci pleci excedat de locul în care te afli. E efectul unui "păcat" pe care tradiția Europei creștine l-a experimentat și l-a descris sub numele de **acedie**. Cei care îi cad victimă pierd gustul fericirii și speranța de a se mîntui. Vlăguiți sufletește, paralizați de sentimentul eșecului, plictisiți și triști, ei își transferă culpa asupra spațiului care îi găzduiește. Călugărul e dezgustat de chilia sa, de comunitatea sa, iar laicul nu-și mai suportă casa, orașul, țara. Singura soluție pare să fie, în asemenea împrejurări, călătoria. Pleci în iluzia că lași în urmă răul, pleci fără destinație precisă și fără o motivație limpede. Pleci ca să te vindeci. În realitate, devii vehicolul maladiei tale: o porți pretutindeni cu tine, transformînd criza inițială într-o suferință cronică. Acedia e combustibilul incert al călătoriei melancolice. Drumețul nu e, în asemenea cazuri, un căutător, ci un hăituit. Linia orizontului încetează să mai fie, pentru el, o ispită stimulatoare, o provocare tonică; ea devine mai curînd graficul unei nevroze, expresia terorizantă a unei insomnii.

E de la sine înțeles că, în forma ei extremă, acedia - și "dorul de ducă" de care e, de obicei, însoțită - nu se întîlnește la fiecare pas. Dar în forme diluate și sub diferite tipuri de camuflaj, ea apare drept una din dramele caracteristice ale omului european. O specie a acediei este, în fond, febra contemporană a călătorului. Personajul instabil care populează marile aeroporturi și hoteluri, comis-voiajorul neobosit, omul de afaceri hiper-activ, mobil pînă la disoluție - sînt, adesea, tot atîtea chipuri ale evaziunii. A fi mereu ocupat, a nu avea timp și a nu avea "stare" nu sînt numai semne ale dinamismului vital și ale unei "cariere" în ofensivă: sînt, deopotrivă, modalități ale amînării de sine, simptome ale vidului interior. Agitate de "viteza" veacului, sufletele se anemiază; reflexiunea devine strict funcțională, simțul transcendenței adoarme. Răgazurile ajung să fie plicticoase, singurătățile - de nesuportat. Abisului propriu îi sînt preferate, prin reflex de apărare, "agenda încărcată", "alergătura", "deplasările de serviciu". Avem de-a face cu un tip de călătorie "original": **călătoria fără orizont**, călătoria care nu intră în dialog cu depărtările, ci le anulează birocratic, ca pe niște metafore superflue.

Există tratament pentru o asemenea derivă? Textele patristice recomandă celor pe care acedia îi îndeamnă să-și părăsească precipitat chilia o rezistență încăpățînată între zidurile ei. A **nu pleca** devine modul optim de a evita călătoria fără orizont. "Qu'il ne faut pas être prompt à changer de résidence ou à quitter sa demeure..." se intitulează o colecție de sentințe vechi pe teme ascetice. "Psihoza de recluziune" se combate, așadar, prin intensificarea paroxistică a recluziunii: linia halucinatorie a orizontului e înlocuită cu punctul ombilical, în jurul căruia dispersia browniană a ființei se poate reorganiza.

O altă soluție ar fi asumarea în absolut a bolii, recuperarea **rătăcirii** din perspectiva **pelerinajului**. Poți umbla fără țintă exterioară, dacă prin asta înțelegi să întruchipezi condiția provizorie a oricărui atașament pămîntesc. Adopți o "viață de străin" (**xeniteia**), pentru a proclama tranzitivitatea oricărei "instalări", relativitatea oricărui sălaș în raport cu "patria cerească". Rătăcirea e un accident existențial între altele. Pelerinajul însă e coextensiv naturii umane, e consecința și emblema "căderii în timp". Nu întîmplător, începutul unui celebru document al spiritualității ruseşti sună astfel: "Par la grace de Dieu je suis homme et chrétien, par actions grand pecheur, par état pelerin sans abri, de la plus basse condition, toujours errant de lieu en lieu."

Rezultă, dacă e să ne gîndim la împrejurările de azi, că pentru a tempera ceea ce e neliniște în noi, pentru a corecta tendințele destrămătoare ale agitației moderne, "neașezarea" noastră paroxistică, avem de ales între două mari soluții: regăsirea **imobilității** contemplative, sau experimentarea unei noi stilistici a călătoriei. Prima soluție echivalează cu redescoperirea virtuților lui "acasă". Fără a cădea în suficiență parohială și în comoditate inertă, va trebui să obținem un dozaj echitabil (și igienic) între conștiința planetară și savoarea regionalului. Va trebui să redescoperim partea bună a vieții sedentare, bucuriile conviețuirii înlăuntrul **micilor** comunități. Fără ele, satisfacțiile oferite de comunitățile largi și **evenimentul** călătoriei în afara orizontului familiar cad în retoric și rutinier. Soluția a doua e mai delicată și, deocamdată, mai puțin plauzibilă. Pentru a identifica o noua stilistică a călătoriei, Europa are nevoie de o nouă mitologie sau, în orice caz, de reevaluarea valorilor ei tradiționale și a simbolurilor ei constitutive. Nu poți obține pelerinajul într-un spațiu care și-a pierdut articulația.

Cînd nici soluția monahului, nici aceea a pelerinului nu sînt posibile, cel plecat la drum sub ghimpele acediei mai are o ultimă șansă: **reîntoarcerea**. Orice călătorie se termină cum se cuvine dacă reintegrează punctul de pornire. Expansiunea europeană - benefică uneori, devastatoare alteori, tonifiantă dar și risipitoare, generoasă dar și sufocantă sau schimonositoare - are nevoie de corectivul unei mișcări inverse, centripetale. Cu alte cuvinte, Europa trebuie să se decidă ca, dintre toate drumurile posibile, să-l aleagă, într-un tîrziu, nu prea tîrziu, și pe acela care duce spre propriul orizont:

Let sea-discoverers to new worlds have gone,
Let Maps to others, worlds on worlds have showne,
Let us possesse our world, each hath one, and is one.
(John Donne, **The Good-morrow**)

Am valorificat pînă acum, cu o admirabilă vervă, înzestrarea odysseană a spiritului european. E poate timpul să reflectăm la europenitatea Penelopei...

Andrei PLEȘU

"Înţelepciunea" şi "nebunia" politicii

❑ ONU, Gorajde, Somalia etc.❑ Bucureşti, metropolă a diplomaţiei❑ Liberalizarea comerţului mondial şi liberalizarea leului❑ Corupţia şi inflaţia❑ Vizita preşedintelui Ion Iliescu în Franţa sau înmulţirea imaginii României❑ Cuvinte încrucişate...

Starea războiului

Cu cît a făcut trecerea timpului – consumul de istorie – mai puţin problematică şi instabilă graniţa dintre **militar** şi **politic**? Privind spre evoluţiile de ultimă oră din spaţiul fostei Iugoslavii, devine pe zi ce trece mai evident – pentru cine este dispus să vadă şi să accepte ceea ce vede – că nu există război care să poată fi oprit din afară, **din cer**, atîta vreme cît miza (obiectul) lui o constituie **teritoriile**. E ceea ce s-a văzut nevoit să recunoască, explicit-amar, un reprezentant al FORPRONU, intrată în criză de

"FORPRONU este confruntată în prezent cu o situaţie dramatică şi trebuie să aleagă între a părăsi Bosnia sau a obţine o sporire a efectivelor sale cu o redefinire a mandatului"

(Michael Williams, purtătorul de cuvînt al reprezentantului special al ONU în fosta Iugoslavie, Yasushi Akashi)

identitate, pus în situaţia să hamletizeze pe marginea dezastrului. Ca şi etapa imediat precedentă, aceea numită (vă mai amintiţi?) a **ingerinţei umanitare**, intervenţia forţelor ONU se dovedeşte – o spun, în aceste zile, toţi, atît europenii, cît şi americanii şi ruşii – pură ipocrizie, fugă oarbă de realitate ce vrea să treacă drept implicare. De altfel, deplasările de trupe internaţionale purtătoare de "căşti albastre" constituie un eşec generalizat. În Somalia şi, mai recent, în Rwanda, ele nu par a fi trimise decît pentru a avea ce evacua, în mare grabă, în ceasul al doisprezecelea. Apoi, cu toată tehnica, sau poate tocmai din pricina anacronicei încrederi nelimitate în posibilităţile ei, **aerul** a devenit un mediu de acţiune în care totul – inclusiv surprizele neplăcute – a devenit posibil. O dovedeşte recentul accident tragic petrecut în nordul Irakului, unde două avioane de vînătoare americane au "torpilat" două elicoptere tot americane aflate în misiune de control deasupra Kurdistanului. Războiul – ca prototip al acţiunii umane în istorie – se încheie numai atunci cînd îşi atinge – într-un fel sau altul – scopul pentru care a fost declanşat. O dată în plus, termenii celebrei formule a lui Von Clausewitz – "Războiul este continuarea politicii cu alte mijloace" – demonstrează că pot fi oricînd inversaţi. Căci nu vizează ei, oare, ca "mijloace", un **scop identic**? Numai încăpăţînarea face politica...

Disociere...

Pentru România pare a se profila atingerea unui mai vechi deziderat: disocierea dintre aspectul **intern** şi cel **extern** al politicii, rezultat, în momentul de faţă, din contextul geopolitic al ţării noastre, capabil să ne facă "interesanţi" pentru marile puteri, insuficient dezmeticite după încheierea "războiului rece". Astfel, Bucureştiul pare a se afla pe punctul de a deveni o adevărată metropolă pe harta întîlnirilor diplomatice de tot felul. Prilejuite de Forumul Crans-Montana – adevărată încununare "simfonică" –, s-au anunţat diferite întîlniri susceptibile să soluţioneze situaţii tensionate sau să relanseze pacificări blocate. Atena şi Tirana par interesate în acest sens (în urma "incidentului" de graniţă petrecut săptămîna trecută, cînd un comando – se pare – grecesc a pătruns pe teritoriul Albaniei, ucigînd doi militari aflaţi într-un centru de pregătire). La fel, Shimon Peres, ministrul de externe al Israelului, şi Yasser Arafat, liderul OEP. În aceste (noi) condiţii, puterea actuală pare a fi cîştigat, cu propriile ei arme, "bătălia" care îi era cea mai dragă, reuşind să "onorabilizeze" imaginea României în ochii marilor puteri fără a fi nevoită să se întrebuinţeze semnificativ pe planul politicii interne stricte, sortită, astfel, unei existenţe de nivel secund. Cîtă vreme nu devenise incomod prin exagerări, exact în această materie excelase şi Ceauşescu. Disocierea intern-extern în planul politicii naţionale pare a fi o abilitate românească capabilă să se afirme indiferent de "mode şi timp".

© C. Bumbuţ

Liberalizări

În momentul cînd, în Maroc, s-a ajuns la iscălirea actului final al Rundei Uruguay din cadrul negocierilor GATT, prin care se înfiinţează Organizaţia Mondială a Comerţului, ce urmează să se adauge, în regularizarea comerţului internaţional liberalizat, deja existentelor Fond Monetar Internaţional şi Bancă Mondială, la noi pare a se fi realizat etapa penultimă a liberalizării leului. Conform spuselor Guvernatorului BNR, dl. Mugur Isărescu, aceasta este "o etapă esenţială a liberalizării cursului de schimb în limitele stabilite", "cel mai important moment al acestui proces".

"Cursul de schimb va urca din nou şi vom asista la o dualitate a cursurilor"

(Varujan Vosganian)

"La această oră, (leul) nu are acoperire economică reală în România. Este determinat de nişte măsuri administrative"

(George Păunescu, preşedintele Confederaţiei Patronatului Român)

BRCE

Mediul financiar-bancar s-a aflat, însă, pe prima pagina a ziarelor şi din pricina arestării – sub acuzaţia de mită şi trafic de influenţă – a doi înalţi funcţionari ai BRCE: Victor Segărceanu (şeful serviciului administrativ) şi Petre Dima (vicepreşedinte). Chiar dacă "difuzarea prematură a unor astfel de informaţii va afecta credibilitatea băncii" (Mugur Isărescu), nu pare întîmplătoare corelaţia dintre **corupţie** şi **inflaţie**, care, conform unui recent sondaj de opinie efectuat de "Data Media", reprezintă, pentru masa populaţiei, problemele cele mai grave ale societăţii româneşti.

"Legea privind Statutul Funcţionarului Public nu a fost votată, iar decizia de îndrumare a Curţii Supreme de Justiţie (...) nu prevede aplicarea noţiunilor de mită, trafic de influenţă şi abuz în serviciu funcţionarilor ce îşi desfăşoară activitatea în cadrul societăţilor pe acţiuni, chiar dacă unic acţionar este statul"

(Constantin Teculescu, vicepreşedinte al Comisiei parlamentare pentru buget, finanţe şi bănci)

România pentru exterior şi România pentru uz intern

Am lăsat cu bună intenţie "pour la bonne bouche" evenimentul politico-diplomatic oficial numărul unu al săptămînii trecute: vizita preşedintelui Ion Iliescu în Franţa. Ea ilustrează la vîrf "diplomatizarea" politicii României şi tendinţa de disociere despre care vorbeam, care lasă în culisele "faptului divers" treburile interne, măcinate cum sînt de complexul corupţie-inflaţie. Cînd întîmplarea face ca, în acelaşi moment, pe teritoriul bicentenarei republici să se afle un Jirinovski, este firesc ca preşedintele român să facă figură de "înţelept". "Înţelepciune" a fost cuvîntul care a revenit cel mai des pe buzele preşedintelui francez în ceea ce priveşte politica românească. Nu a fost dintotdeauna aceasta o caracteristică a Orientului? Cum să nu treacă drept "înţelepciune" urmărirea scopului (acelaşi?) cu mijloace strict politice, în contextul urmăririi scopurilor prin mijloacele explicit "nebuneşti" ale războiului? Victoria aspectului extern asupra celui intern în politica românească este, iată, tot mai evidentă.

Să nu mai fie vorba de una şi aceeaşi realitate?

"Dacă, pe plan internaţional, şeful statului român a navigat corespunzător, scena internă îl atrage în ape periculoase"

(Dominique Audibert, *Le Point*)

"Poporul român a apreciat şi sprijinit felul în care dumneavoastră aţi ştiut să respingeţi tentaţia unor alianţe cu forţele trecutului, pentru ca apoi să apropiaţi şi să reuniţi în jurul proiectului reformei forţele democratice"

(François Mitterrand)

"Constatăm că ţara are ca principal duşman însăşi puterea politică actuală"

(CDR, Manifest pentru salvarea României)

Sic!

Şi pentru a demonstra că poate să existe gîndire unde te-ai aştepta mai puţin, iată ce crede senatorul Vasile Văcaru despre intenţia Regelui Mihai de a vizita România: "Avînd în vedere că, de pildă, Paştele cade pe 1 Mai, cînd s-ar putea ca unii să sărbătorească doar 1 Mai, alţii să sărbătorească Paştele, eu o văd ca inoportună".

Bogdan GHIU

Parlamentarii între ei

La Camera Deputaţilor. Opoziţia, pornind cu 84 de semnături, a iniţiat o moţiune prin care propune ca de Sfintele Sărbători ale Paştelui, "aprinsele" forţe ale politicii româneşti de toate culorile să pună mai presus de orice reconcilierea românilor. Ca un semn de aderare la ideea acestei reconcilieri, atît de des invocată de toată lumea, dar mereu amînată de cîte o parte (nu a presei), semnatarii moţiunii – al căror număr creşte, opozanţilor alăturîndu-li-se şi nume din aşa-numita coaliţie proguvernamentală – solicită Puterii să nu obstrucţioneze dorinţa MS Regelui Mihai, de a-şi petrece Paştele în ţara sa. Aşa să ne ajute Dumnezeu!

La Senat. Cu ocazia alegerii, la Strasbourg, a noului secretar general al Consiliului Europei, în persoana domnului Daniel Tarschys, liberal suedez care o va înlocui pe doamna Lalumière, socialistă franceză –, domnul Dumitru Căluianu, senator liberal şi secretar al Comisiei de politică externă a Parlamentului, a iniţiat şi citit o declaraţie în plenul Senatului, joi 14 aprilie, prin care, într-un fel, a informat pe o mare parte din parlamentari, care nu prea ştiau ce semnificaţie are, asupra importanţei pentru România, ca vecin al CSI, a alegerii liberalului suedez, care este un înverşunat apărător al drepturilor omului şi a realei democratizări în Estul Europei. Dl. Căluianu şi o serie de alţi liberali români îl cunosc pe diplomatul suedez de cîţiva ani buni şi se poate ca pe această cale Europa "să ajute" la clarificarea şi consolidarea mişcării liberale din România. Ca un amănunt, aflăm că din delegaţia noastră la CE, pentru liberalul suedez a votat un singur om.

Petru IONESCU

Strategie de păcălici sau sindromul "şansei istorice"

Ca şi în jocul de cărţi, în politică există jolly-jokeri pentru că e nevoie de ei. Regulile fixe, valorile mari şi mici, calculele previzibile sînt date peste cap de cîte o apariţie hîtră, strîmbă, mai mult sărăntoacă decît sigură pe propria ei putere. Celui care-o controlează nu-i mai pasă de aşi, de inteligenţa adversarului, de propriile-i greşeli. Totul i se pare posibil, nimic nu-i mai poate îngrădi mîndria de sine. Cu toate acestea, cei mai buni jucători nu sînt dependenţi de "şansa" tragerii atotputernicului păcălici. În schimb, începătorii sau cei ce rămîn în zona mediocrităţii nu-şi pot valorifica jocul dacă el e obligat să recurgă doar la combinaţii şi "mize" normale. Pentru politica românească externă, fascinaţia întruchipării unei forţe (mici, "modeste" şi disponibile) care "taie" tot, strică sau cîştigă pe "mîna altuia" e veche de cînd lumea. Ea a luat forme aberante sub ceauşism şi a hrănit cîteva decenii fudulia noastră autodistructivă. Au fost, evident, destule momente extraordinare, demne de marile antologii ale diplomaţiei. Dar şi aici – sau poate aici în primul rînd şi din cauza asta în toate celelalte domenii – s-a depăşit măsura, s-a dat frîu liber megalomaniei, s-a înlocuit un sistem de valori cu "simplă" viclenie de păcălici "capabil" să păcălească o întreagă lume. În fond, la nivel internaţional, "strategiile" ceauşiste, medierile, duşmănirile sau împăcările "ţesute" la Bucureşti erau foarte bine folosite de puternicii zilei, în timp ce un întreg popor se afunda în mizerie şi în disperare. A-i juca pe alţii pe degete doar ca să te vadă lumea pe micile ecrane şi să-ţi pronunţe numele şefii de state are a face cu interesul naţional doar pînă la limita la care "plăcerea" nu cade în patolgie. N-a fost cazul celor care ne-au condus pînă în '89, chiar dacă slujitorilor – pătrunşi de nobleţea patriotică a misiunii la care se înhămaseră – le vine greu acum să creadă că "geniul naţional" folosea fiecare carte de joc de parcă ar fi fost jolly-joker şi că primii păcăliţi erau chiar chibiţii de lîngă el. Oricum, "rafinamentul" lecţiei învăţate în totalitarism nea pervertit pe toţi şi mai ales pe cei care s-au raportat mereu şi inevitabil la "marele model".

Forumul Crans-Montana, "cea mai importantă acţiune românească de după revoluţie" nu poate fi comparată desigur cu (auto) păcălelile de altădată. Numai că e destul să-i ascultăm pe cei ce vorbesc despre această acţiune ca despre o "şansă istorică" a României pentru a o privi cu crispare, cu (firească?) reticenţă, cu o doză de scepticism.

Desigur, e bine să intrăm în atenţia marilor cancelarii ale lumii; dacă la Bucureşti vin pînă la urmă cîţiva şefi de stat şi o sumedenie de prim-miniştri, e limpede ca bună-ziua că măcar pentru cîteva secunde ar trebui să fim "văzuţi" de reporterii marilor canale de televiziune de pe cîteva continente. Întîlnirea dintre Shimon Peres şi Yasser Arafat e o victorie în sine, ni se explică pe postul de televiziune la o oră de vîrf. Nu mai mică decît aceea a aducerii pe o scenă bucureşteană a lui Placido Domingo, se cuvine să adăugăm. Dar nu e cazul să ne pierdem capul din pricina lor şi nici să-i acordăm premii speciale secretarului general al executivului. Oricît ar fi domnia sa de încîntat, e bine să-şi stăpînească efuziunile şi – mai ales – să nu le hăhăie în emisiuni enervante. Propaganda – ca şi antipropaganda – are mai mult decît un tăiş. Făcînd-o cu mijloacele, cu psihologiile şi cu intenţiile de acum cîteva decenii, guvernanţii îşi vor face mai mult rău decît bine şi se vor pune de bună voie pe aceeaşi treaptă cu Doina Cornea (care crede că e destul să ţi se dea cuvîntul în **Le Figaro** pentru a "lovi" în mod decisiv puterea de la Bucureşti şi a "contribui" la schimbări radicale în viaţa politică).

E bine să se vorbească despre noi, să fim identificaţi în mediul nostru natural, să fim văzuţi în context est-european. Dar nici o dezbatere internaţională – nici măcar una la care i-am aduce pe Clinton, Hussein, Kravciuk şi alţii ca ei nu poate ţine locul nevoilor de moment: instituţii democratice în practică şi nu pe hîrtie, reformă reală şi nu slogane despre viitorul măreţ, partide politice lucide, mature, competitive şi nu măcinate de pofte mărunte sau ameţite de succese imaginare. Forumurile internaţionale sînt necesare dar nu suficiente. Guvernanţii au cîştigat cînd erau huiduiţi la Bucureşti şi ţinuţi la distanţă de Occident. Ei au mari şanse să piardă după ce primesc (sau li se pare gazetarilor c-au primit) aplauze pe Champs Elysée şi li se recunoaşte talentul la tras sfori în Orientul Mijlociu.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Catastrofa

Vineri, la Ierusalim, 32 de generali în rezervă ai armatei israeliene au manifestat pentru pace: în pofida atentatelor şi a violenţelor, a riscurilor pe care le implică retragerea trupelor din Gaza şi Ierichon pentru existenţa colonilor, responsabilii militari – acum civili – pledează pentru respectarea acordului Rabin – Arafat. Israelul a cîştigat toate războaiele împotriva diverselor coaliţii arabe, dar victoria militară este inutilă dacă nu poate asigura o viaţă normală în condiţii de pace. "Am cîştigat războaiele, trebuie să cîştigăm şi pacea", spunea unul dintre demonstranţi, şi se dovedeşte că ambele lupte sînt la fel de dure.

Sîmbătă, agenţiile de presă anunţau retragerea din Rwanda a contingentului belgian care alcătuia partea cea mai numeroasă şi bine dotată a forţelor ONU de menţinere a păcii. La Kigali, triburile hutu şi tutsi se pot măcelări de-acum înainte fără să rişte nici un fel de amestec în treburile lor interne.

Luni a devenit evident că enclava musulmană Gorajde din Bosnia Herţegovina se află în pragul catastrofei. "Miracolul" de la Sarajevo, ca orice miracol, n-a avut o viaţă prea lungă. S-a sperat că efortul diplomatic care a dus la depresurarea parţială a capitalei bosniace şi la semnarea acordului între croaţi şi Musulmani la Washington marchează începutul păcii. A fost doar un răgaz. În timp ce Rusia a obţinut de la sîrbi respectarea încetării focului la Sarajevo, americanii au forţat semnarea unui acord practic defavorabil ambelor părţi: Musulmanii renunţau la teritoriile în care odată erau majoritari, acum sub controlul sîrbesc, urmînd ca partea rămasă liberă să se supună, dacă nu unei hegemonii, măcar unei tutele croate. Tutelă care nu are cum să-l satisfacă pe preşedintele Tudjman, deoarece scopul său afirmat a fost dintotdeauna Croaţia Mare prin împărţirea Bosniei. (În 1939, sîrbii şi croaţii se puseseră de acord în acest sens, iar în 1941, sub egida lui Hitler, Bosnia a fost atribuită statului croat al lui Ante Pavelic.) Rămînea, după semnarea acordului de la Washington, nedefinită precis şi soarta Krajnei, enclavă sîrbă de pe teritoriul croat, care şi-a declarat autonomia. Belgradul părea însă dispus să cedeze în privinţa Krajnei în schimbul ridicării sancţiunilor internaţionale. Toate aceste aranjamente, care presupuneau şi diverse retrocedări de teritorii, pentru ca entitatea croato-musulmană să poată deveni viabilă, şi-au dovedit şubrezenia în lupta pentru Gorajde. Luptă care n-ar fi trebuit să aibă loc niciodată, oraşul fiind una din cele şase zone de protecţie ONU. Dar armata musulmană din oraş n-a fost niciodată dezarmată, iar pentru sîrbi teritoriul aflat atît de aproape de graniţă este deosebit de important. "Protecţia" celor 60.000 de civili era asigurată de 4 observatori militari ONU.

Luni seara, victoria sîrbilor de la Gorajde era evidentă. Generalul Rose, comandantul ONU din Bosnia, vorbea despre "o catastrofă" umanitară. Cuvîntul catastrofă revine în multe declaraţii oficiale şi ascunde de fiecare dată alt subtext şi altă explicaţie: demnitarii europeni, care regretă situaţia, consideră că e urmarea logică a faptului că americanii şi ruşii – fără a avea aceleaşi scopuri – au luat tratativele pe cont propriu, ocolindu-i. După o navetă susţinută în încercarea de a obţine sprijinul sîrbilor pentru procesul de pace, Vitali Ciurkin, reîntors la Moscova, face o declaraţie dramatică afirmînd că "nu e cazul să se mai stea de vorbă cu sîrbii, unii dintre ei sînt apucaţi de un delir ucigaş". E probabil urmarea unei dezamăgiri şi oboseli personale, mai curînd decît anunţul unei schimbări în politica Rusiei. Preşedintele Clinton spune că Statele Unite îşi vor revizui atitudinea, examinînd eventualitatea ridicării graduale a sancţiunilor. Preşedintele Bosniei, Izetbegovici, susţine că reprezentantul ONU – Akashi – a fost reţinut la Pale în false tratative pentru a nu putea să ceară atacuri aeriene şi cere demisia lui Bouthros Gali, ca recunoaştere a eşecului ONU.

Eşecul ONU e evident şi aşa, loviturile aeriene s-au dovedit a fi o sperietoare de o noapte, tratativele le vor duce învingătorii, cînd şi unde vor dori. Or, învingătorii sînt sîrbii. Se pare însă că generalii unei armate victorioase înţeleg însemnătatea şi binefacerile păcii doar cînd trec în rezervă. La Gorajde, 60.000 de civili aşteaptă să moară. Măcar la Kigali oamenii au murit în chinuri fără să mai încerce şi chinul aşteptării.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Tot felul de "documente"

Epistole, manifeste, declaraţii, moţiuni, liste şi contraliste - adresate, comentate, dezminţite sau condamnate - iată preferinţele de sezon ale "producătorilor" politici preluate cu sîrg de editorii şi de consumatorii de presă. Nicolae Manolescu îi cere (în scris) preşedintelui Iliescu să nu promulge legea impozitului agricol: **Curierul naţional** (marţi, 12 aprilie) reproduce această "cerere" - la mijloc - pe o coloană "compusă" din relatări de la Senat şi de la Camera Deputaţilor despre soluţiile pentru deblocarea financiară în agricultură şi plata controversatului impozit pe venit şi nu pe hectar. Directorii şi redactorii şefi ai cotidianelor centrale se adresează premierului Văcăroiu, cu speranţa că se vor găsi soluţii în concordanţă cu standardele "europene" pentru salvarea presei independente: **Cronica română** găzduieşte - ca şi alte surate - (joi 14 aprilie) mesajul gazetarilor, dar revine 24 de ore mai tîrziu pentru a explica, în editorial "Ce ne-(i)-a unit" pe semnatarii protestului mascat la adresa executivului şi a atitudinii sale faţă de presă. **Azi** (exclus de la masa independenţilor) nu poartă ranchiună "uniţilor" întru denunţarea problemelor "ce au devenit de o gravitate extremă": publică scrisoarea adresată primului ministru, dar o plasează în pagina 3, în timp ce prima pagină găzduieşte spusele noului secretar general al Consiliului Europei - Daniel Tarschys - care crede că "Mai sînt multe de făcut în România, mai ales în domeniul libertăţii presei, dezvoltării administraţiei locale, şi democraţiei parlamentare". Ziaristul(a) F.P., care semnează ca atare caseta cu pricina, încheie cu disimulată "neutralitate": "Ne permitem să observăm că, în ceea ce priveşte libertatea presei româneşti, predecesoarea sa, dna Catherine Lalumière, avea o altă opinie". Şi, dacă e vorba de alte opinii, e musai să ne întoarcem puţin înapoi: în 12 aprilie, cînd la Strasbourg se declanşau "procedurile de alegere a secretarului general al importantei organizaţii pan-europene", **Curierul naţional** ne oferea fotografia "distinsei doamne" dedicînd spaţiul editorialului unei gafe diplomatice motivată naţionalist: "Cum este şi firesc, cei doi candidaţi (Catherine Lalumière şi Daniel Tarschys, n.n.) au avut şi au propriii lor susţinători. Surse diferite relevă că printre cei ce n-ar dori ca dna Lalumière să fie realeasă se află şi reprezentanţii unguri de la forumul de la Strasbourg. De ce?" Comentariul - cu întrebare cu tot – aparţine lui Valentin Păunescu şi e uşor de constatat că o astfel de "punere a problemei" nu face nici un bine intereselor româneşti. **Dimineaţa** (mai răbdătoare şi preocupată, cum însăşi mărturiseşte, de "problemele de bază ale României între abordări de fond şi hăuliri populiste") preferă, în ediţia de după încheierea scrutinului de la Strasbourg, o altă jumătate a declaraţiei noului secretar general decît jumătatea asupra căreia se fixase **Azi**: "Vrem să implicăm mai mult România în activitatea Consiliului Europei". În aceeaşi zi, **Cotidianul** constată că "Pericolul vine de la Răsărit" (într-un articol semnat de Nicolae Macovei) şi că "Moldovenii care sînt astăzi la putere au luat-o pe drumuri greşite", după cum afirmă Victor Surdu, preşedinte PDAR, bun tovarăş de chiolhanuri cu oamenii "puterii" pe care acum o judecă". **Ultimul cuvînt** susţine (vineri 15 aprilie), că la Strasbourg "Consiliul Europei somează România" iar **Ora** priveşte cu lupa în ograda parlamentară bucureşteană: "Ieri, la sala Omnia, 57 de senatori au depus o moţiune pentru «curăţenia morală a demnitarului». Se urmăreşte adoptarea unei legi care să oblige demnitarii să-şi declare toate activităţile pe care le desfăşoară în afara funcţiei de bază". Numai pentru **Evenimentul zilei** "moţiunea Tocaci" şi "primirea cu satisfacţie" la MAE a veştii că doamna Lalumière a fost învinsă sînt subiecte mai puţin importante decît listele de informatori şi reacţia "oficială" faţă de ele: "După cîteva zile de ezitări, SRI se pronunţă". Evident, biroul de presă al SRI "demonstrează" că documentele publicate de dl. Cristoiu sînt neautentice iar Dan Andronic şi Miron Curea "demonstrează" că "SRI încearcă să demoleze cu argumente false, un document real!" Oricum, şi unii şi alţii sînt neinteresanţi. (E.Ş.)

RÎNDUIALĂ SAU TÎRGUIALĂ

Etica tocmelii

Cuvintele, cu cît urcă mai departe în vechime, cu atît adună, prin trecerea timpului, înţelesuri mai bogate. Scrisul înmulţeşte adesea feţele diverse ale vocabulei, deschizîndu-i făgaşe noi. Ziceri comune or de zeflemea pot să îmbrace, în file de hrisov, straie de ceremonie. Un termen împrumutat de condei se încarcă uneori cu valenţe nebănuite, de sofisticată învăţătură.

Cam aşa s-a depănat şi istoria imemorială a substantivului **tocmeală**. Aluzia urzicătoare din bătrîni, cu iz moldovenesc, "bună ţară, ră tocmală" se primeneşte cu fiecare veac. Dacă se potriveşte aşezămintelor din prezent, poate să se dumirească oricine. Pe tărîmul înrudit al schimburilor de pe piaţă, înţelepciunea colectivă ne povăţuieşte fără greş: "mai bine tocmeală ţigănească şi plată negustorească". Nu lipsesc în folclor nici precepte care ne avertizează împotriva primejdiei de hazard în afaceri: "tocmeala în tîrg şi ursul în crîng". Demarcaţia dintre poruncă şi libertate transpare din sintagma restrictivă: "unde-i lege, nu-i tocmeală".

Trecînd la zapise şi la culegerile de rînduieli, ne apropiem de conotaţia cultă a termenului, învecinată Dreptului. În pravila de odinioară a lui Vodă Vasile Lupu citim că "au scos din cărţi elineşti şi lătineşti toate tocmelele cele bune". Iată şi definiţia, care subsistă neştirbită pînă astăzi, preluată din Codul lui Caragea Vodă: "tocmeala este o făgăduială deopotrivă, de doi sau mai mulţi inşi". Accentul cade pe accepţiunea de convenţie, cea mai familiară oamenilor legii.

Cantonîndu-ne mai ales în această ultimă ambianţă, observăm că relaţiile interumane îşi au obîrşia în dialog, în comunicarea permanentă de opinii, în contrapunere de atitudini. Diversitatea sentimentelor, pluralismul ideilor, heterogeneitatea tendinţelor, inevitabile, ar genera haos în cetate, dacă nu ar interveni ca remediu tocmeala chibzuită.

Numai izolatul Robinson Crusoe se poate dispensa, deopotrivă cu orice dictator, de învoială, de tranzacţie, de compromis. Principiul său de viaţă glăsuieşte imperativ: **sic volo, sic jubeo** (aşa mi-e vrerea, aşa ordon!).

În agora, dimpotrivă, nimic nu se înfăptuieşte fără a corobora cererea şi oferta, fără propunere şi opoziţie, fără aserţiune şi denegare. Protestul renaşte mereu proaspăt, în forme de-o inepuizabilă varietate Unanimitatea, premisă deceptivă, echivalează fie cu subdezvoltarea intelectuală, fie cu trădarea propriei individualităţi, iscată de obicei prin intimidare.

Cedarea nu înseamnă obedienţă. Dialectica implică reciprocitate. Bivalenţa soluţiei, cîştigate prin tatonări şi tratative preliminare, se materializează în rîvnitul consens.

Cine se teme de disensiune şi de contestare, să se expatrieze pe o banchiză. Dezbinarea creativă înfiripă şi consolidează convieţuirea socială. Lupta pentru o teză divergentă condiţionează progresul, dacă punctul de vedere îşi trage rădăcinile din argumente pe măsură.

Receptivitatea la tranzacţie atestă gradul de maturitate şi de comprehensiune al părţilor. Denotă în plus aristocratismul toleranţei mutuale dintre antagonişti.

Tocmeala onestă se bucură de recunoaşterea legii, care o consfinţeşte, dacă nici unul dintre contractanţi nu are a se plînge că a fost înşelat sau constrîns samavolnic de către celălalt. Eroarea subiectivă în cîntărirea propriilor interese îl priveşte, în mod normal, pe însuşi cetăţeanul neglijent, imprudent sau lipsit de îndestulă atenţie. A păgubit fiindcă s-a pripit ori s-a prostit.

Temeiul învoielii izvorăşte din egalitatea celor care se confruntă. Condiţia, din păcate, lipseşte adesea în practică. De multe ori puterea unuia sau dependenţa altuia dezechilibrează balanţa. Muncitorul izolat nu se poate măsura cu întreprinderea care îl concediază. Consumatorul de rînd nu crîcneşte faţă de preţul fix de vînzare, impus de fabricant. Ocrotirea celui dezarmat incumbă statului. Fără sprijinul legii nu există echitate în înţelegeri la care iau parte dezmoşteniţii soartei, handicapaţii, cei încă imaturi.

O singură îndeletnicire umană repugnă tocmelii, cînd aceasta, după încercări zadarnice, se vădeşte a fi irealizabilă : împărţirea dreptăţii. Spre a-şi rosti verdictul, judecătorul îşi consultă, mai presus de orice, propriul cuget. Nu are nici un stăpîn. Nu-l clatină nici o pouncă. Desfide tîrguiala. Procesul trebuie să-l cîştige împricinatul care îşi fundează drepturile, inconciliabile cu ale potrivnicului, pe raţiunea legii.

Încolo, viaţa înseamnă, în orice cotlon al ei, tocmeală. Cum s-o definim, lămurit şi cît mai simplu? Poate nu e altceva decît meşteşugul iscusit care ne ajută, precum în cvartetul de coarde al lui Mozart, denumit "al disonanţelor", să le metamorfozăm pe acestea, fără zăbavă, în armonie despovărată de cusur.

S-ar părea că, de-a lungul şi de-a latul graiului, nu există un alt cuvînt cu ţeluri mai ispititoare decît ale tocmelii, chemată să domolească vrajba, să astîmpere dihonia, să stingă războiul, dăruindu-ne în loc speranţe de concordie, de înfrăţire, de pace.

Octavian CĂPĂŢÎNĂ

Elogiu tocmelii

Adecă, întîi să stric două şi să tocmesc una? Au întîi, tocmind una, să stric două?

Dimitrie CANTEMIR - *Istoria ieroglifică*

O tematică precum "lege şi tocmeală" invită clar la o comparaţie şi, aproape tot atît de clar, la o condamnare a tocmelii noastre balcanice. Conotaţiile acesteia par să fie numai negative: tîrguială, ţigăneală, milogeală. La opusul lor, "legea", care domneşte de mult în Apus, unde a fixat instituţiile statului, aducînd ordinea şi eficienţa.

Şi totuşi, deşi recunoaştem toţi teoretic importanţa legii, practicăm toţi cu voioşie tocmeala. Cînd cu mulţi ani în urmă, la Paris, mi-am rătăcit permisul de bibliotecă, mi s-a spus că este absolut imposibil să mi se elibereze unul nou: regulamentul interzicea categoric. Am început să le explic "cazul meu", pe care îl credeam deosebit de toate celelalte pentru care era făcut regulamentul: eram străină, venisem în Franţa numai pentru a citi la acea bibliotecă etc. M-am tîrguit cu ei, m-am tocmit, m-am milogit. A fost zadarnic. Regulamentul era mai presus de persoane, ceea ce mi s-a părut, desigur, inuman. După ce mi-am găsit permisul rătăcit, am rămas numai cu sentimentul unei imense diferenţe culturale.

Un elogiu al tocmelii? Sau măcar o justificare a ei? Pot fi oare argumentate, sau nu ne rămîne decît să o condamnăm şi să o practicăm? Ar merita încercat, fie şi numai pentru că orice cultură are nevoie, spunea Jean Dubuffet, de "un grup de negatori bine antrenaţi", care să pună sub semnul întrebării valorile acceptate în mod mecanic.

În limba veche, "tocmeala" nu se opunea legii. Se opunea strîmbătăţii, stricăciunii şi silniciei. Cuvîntul vine din slavă, şi primele sensuri cu care este înregistrat sînt acelea de bună alcătuire, orînduială. Cînd Dimitrie Cantemir, în **Divanul**, spune că toate cele ce există în lume sînt "cu tocmală orînduite", el vrea să insiste asupra armoniei create de divinul "meşter orînduitoriu". De altfel, însuşi termenul armonie este definit de el ca o "cîntare dulce, după meşteşug tocmită", iar simfonia este potrivirea, "tocmirea la cuvînt, la glas". Tot în vocabularul explicat care premerge **Istoria ieroglifică** apare o altă definiţie, revelatoare pentru semnificaţia cuvîntului tocmeală. Un lucru poate să fie făcut fie "din tîmplare, din cădere", fie "din tocmala înainte mergătoare", adică cu judecată şi chibzuinţă. "Netocmită" este "răpegiunea", pripeala, care "de multe ori în rîpi adînci şi de maluri înalte cu capul în gios dă". Tocmeala era aşadar etapa premergătoare creării unui anumit lucru şi care asigura buna lui facere. Era proiectarea lui, în timpul căreia făptuitorul cumpănea şi mai schimba, socotea şi pregeta. Făcut "cu tocmeală", lucrul era considerat a avea toate şansele de a fi bun.

Aceleaşi ni se par a fi sensurile cuvîntului şi cînd el se referă la făptuirea împreună cu altcineva. Al doilea sens al său, acela de tîrguire, nu apare ulterior, el coexista cu primul şi avea tot conotaţii pozitive. Tot Cantemir vorbea de "tocmala de oaste", deci rînduiala oştirii, şi de "tocmele de pace", sau condiţii, obţinute în mod evident după negocieri şi tîrguieli.

Tocmelile erau apreciate. În spaţiul nostru, ele nu se substituiau legii, ci luatului cu japca, silniciei şi nelegiuirii. Prin ele se cădea la învoială şi se respecta o anumită rînduială. Cînd un oarecare popă Dinu ot Teişani sublinia pe la 1818 că a cumpărat "molitfelnecul" pe care vrea să-l lase moştenire "cu tocmeală bună", aceasta înseamnă că nici nu l-a furat nici nu l-a înşelat pe cel care i-l vînduse. Antim Ivireanu insista şi el asupra "tocmelelor ce se vor face despre amîndoao părţile", cu ocazia înzestrării fetelor. Se făceau şi acte, numite sugestiv "foiţele zestrelor", dar pentru ca acestea să rămînă "nestrămutate", importante erau tocmelile premergătoare. Bine făcute, numai ele puteau împiedica "ficleşugul" şi gîlcevile, fixînd o înţelegere durabilă şi dreaptă. Transpare de aici o încredere mult mai mare în reglementarea făcută de la persoană la persoană, decît în foiţa actului legal. Acesta putea înregistra o simplă convenţie formală, pe hîrtie, cum se spune. Dimpotrivă, tocmeala, dînd posibilitatea persoanei să se împotrivească înainte şi să-şi spună părerea, elimină disensiunile ulterioare şi dă înţelegerii tăria liberului consimţămînt.

Spuneam că la noi tocmeala nu înlocuia de cele mai multe ori legea, ci forţa. Iată şi un text deosebit de interesant care o opunea despotismului: **Priviri politicească a Evropii toată din anu 1825**, al lui Costache Conachi. Autorul afirmă că mulţi stăpînitori "nu priimăsc nici un fel de tocmală între supuniri şi între poroncă". Tocmeala i se pare bună, pentru că ea îi leagă pe stăpînitori şi le creează îndatoriri, în timp ce fără ea conduc după bunul lor plac. Supuşilor nu li s-ar mai impune anumite lucruri precum unor biruiţi de către biruitori. Ei ar putea negocia şi s-ar putea împotrivi atîta timp cît împotrivirea intră în cadrul legal al tocmelii şi nu după ce, poziţiile de forţă fiind instituite, împotrivirea devine violenţă. Din păcate, supuşii nu pot ajunge la "ceva tocmeli priincioase" pentru ei decît rar şi cu greu.

Întocmirea, legiuirea, ar trebui să ia apoi locul tocmelii, preconiza deja Conachi. În vocabular aşa s-a şi întîmplat, în ceea ce priveşte primul sens, acela de alcătuire. În practica politică, sîntem încă în faza cînd tocmeala pare bună şi de dorit.

Dolores TOMA

Tocmeală regală

"Unde-i lege nu-i tocmeală!" Iată un mare adevăr care, fiind exprimat eliptic, ajunge la noi sub forma unei minciuni.

Pentru că, în această formă, proverbul încearcă să ne convingă repede de ceva ce trebuie explicat încet. Toată lumea ştie că tocmei absenţa Legii, înlocuită cu dictatul Forţei, curmă tuturor cheful de vorbă, de comentarii, deci de tocmeală. Legea, dimpotrivă, poate indica motivele, poate stabili ocaziile şi poate chiar să-i prescrie formele, adică să încurajeze tocmeala.

Privind astfel lucrurile, ne putem întreba: atunci unde este adevărul din proverb?

Adevărul este, cu siguranţă, în paranteza care-i lipseşte, în circumstanţierile subînţelese.

Unde-i lege (dacă există într-adevăr, dacă legiuitorul este de bună credinţă, dacă este bine întocmită, dacă judecătorul este corect şi dacă cetăţeanul este bine informat), nu-i tocmeală !

Rezultă limpede că **tocmeala**, cîtă este, se face de fapt **pe baza şi în faţa legii.**

Atunci cînd un cetăţean este înştiinţat că, în persoana lui, s-a mai născut un infractor, primul strigăt al noului născut este: unde scrie, dom'le?

Existenţa însăşi a legii este deci un subiect de tocmeală, iar cine n-o începe de aici nu are instinct de conservare.

Al doilea subiect de tocmeală devine, automat, buna credinţă a legiuitorului: este lege, dom'le, dar nu e constituţională !

Constituţia, totdeauna suficient de vagă, şi legiuitorul, mereu suficient de pripit, oferă măcar o şansă pentru lungi consideraţii ce se pot extrage din nimic.

Chiar dacă verdictul absolvă legiuitorul de orice rea intenţie, satisfacţia vremelnică, de a proiecta cu ochii minţii un întreg Parlament pe banca acuzaţiilor, este o bucurie ce nu şi-o poate refuza nici cel mai umil dintre infractori.

Se ajunge apoi la analiza textului de lege, pentru a desluşi voinţa reală a legiuitorului (devenit brusc o lumină), şi acest exerciţiu cere o şcoală înaltă.

Trecînd prin toate formele de interpretare a legii, de la cea gramaticală pînă la cea istorică, tocmeala încearcă să obţină de la instanţă recunoaşterea sensului dorit. În lipsa acestei recunoaşteri va închide cercul raţionamentelor cu constatarea că textul legii este foarte prost alcătuit (legiuitorul redevenind brusc un dobitoc).

Se iese în sfîrşit din zona textelor, treapta următoare fiind tocmeala asupra persoanelor, faptelor, momentului şi locului.

Aici, corectitudinea judecătorului în aprecierea concretă a tuturor elementelor în cauză poate să oscileze, pe parcursul unui proces, de la sentimentul dumnezeirii în acţiune pînă la senzaţia vulgară de foame (cu toate implicaţiile pecuniare, care ţin tot de tocmeală).

Dar o sentinţă, bine motivată şi rămasă definitivă, nu mai lasă loc de tocmeală decît cu propria conştiinţă şi cu cei apropiaţi. Ultimul strigăt al celui condamnat, încheind tocmeala fără folos, adună întreaga amărăciune a celui lipsit de informare: n-am ştiut, dom'le, cine poate citi toate legile care se fac!?

Evident că Idealul, exprimat de proverbul cunoscut, ţine de Legea bine făcută, adică făcută de specialişti.

Nu vreau să se creadă că prin această afirmaţie deplîng faptul că în Parlamentul nostru sînt mai mulţi poeţi decît jurişti.

Poezia şi Legea, fiind amîndouă făcute din cuvinte, au nevoie deopotrivă de talent. Iar dacă se găseşte şi ceva geniu prin ele, aproape că nu le mai poţi deosebi.

Şi totuşi, să nu uităm nici ce le face atît de diferite: arta poetului este aidoma bucătăriei, arta legiuitorului este aidoma spiţeriei.

Pe cînd una pregăteşte boala cea dulce, cealaltă prepară leacul cel amar.

Eugen VASILIU

VIAŢA LEGILOR ŞI LEGILE VIEŢII

Murphy, lebedele negre şi oamenii-lup

Astăzi, legile par a exista numai pentru a fi contestate. Statutul lor este acela al lucrurilor făcute anume pentru a fi anulate. Ele există tocmai ca pretext al desfiinţării lor. Faptul că unele rezistă cu succes, legile lui Murphy, de exemplu, se explică tocmai prin aceea că nimănui nu-i trece prin minte să le pună la încercare.

În tehnică, în ştiinţele umane, în artă şi în morală, însă, legile se nasc moarte. Ele apar odată cu intenţia contestării; sînt cercetate, observate, testate pentru a se ajunge la negarea lor. Dacă acum cîteva secole o teorie avea nevoie de zeci de ani pentru a fi înlocuită, astăzi sînt de ajuns cîteva zile. Însăşi pretenţia **posibilităţii** de a avansa o regulă cu aplicare generală este privită cu suspiciune. Orice încercare de a norma este preluată instantaneu cu intenţia de a arăta că, încă o dată, tentativa de regularizare a eşuat.

Ordinea legilor este privită ca o ameninţare la adresa libertăţii şi atacată cu furia pe care orice constrîngere o provoacă. Furia democratizării se extinde, din păcate, depăşind zona politicului. Ea cuprinde, cum spuneam, arta, morala, pînă şi religia, iar această tendinţă este nefastă pentru că, de obicei, furia democratizării în aceste "spaţii" se transformă, pînă la urmă, într-o obstinată tendinţă conservatoare.

Această tendinţă pare să se fi născut odată cu antiesenţialismul lui Wittgenstein. Faptul că o lege universală nu putea fi enunţată numai pe baza experienţei, se cunoştea de mult; dar că nu se pot stabili legi universale nici pornind de la esenţa lucrurilor, de la acel principiu care le constituie modul de a fi, acest lucru apare explicit enunţat, după foarte mult timp, abia în secolul nostru. Ideea că nu există o proprietate esenţială, adică o proprietate fără de care un obiect sau o fiinţă încetează să fie acel obiect sau acea fiinţă, că un om, de exemplu, nu are o caracteristică de natură să-l individualizeze ca specie, făcea imposibilă o definire exactă a vreunui lucru. Fără definiţii exacte, statutul legilor era periclitat. Existenţa lebedelor negre nega poziţia de caracteristică, esenţială pentru lebede, a culorii albe. Apariţia senzaţională a oamenilor-lup punea problema încadrării acestor fiinţe în specia umană. De aici şi pînă la negarea genialităţii, a iubirii, a dreptăţii nu mai era decît un pas.

Eliberarea pe care desfiinţarea acestor "esenţe" o implică e benefică, dar inflaţia anormalului (a lipsei de norme) se transformă în haos, iar această tendinţă de a nega orice regulă se metamorfozează în regula universală. Orice tendinţă de a institui o ordine este respinsă principial, deşi **imposibilitatea** descoperirii esenţei unor lucruri nu poate fi demonstrată, oricîte exemple de teorii eşuate s-ar aduna. Dorinţa de eliberare se transformă în dogmă şi astfel, în locul mai multor reguli, se instituie una singură, despotică.

Ce ar fi de făcut? Se pare că din această situaţie se poate ieşi printr-o continuă încercare de a evita absolutizarea unor reguli, prin continua încercare de a construi reguli şi de a le adapta, mereu cu speranţa de a obţine legea universală, norma general valabilă.

Dar însuşi enunţul acestei soluţii nu este tot o regulă? Nu va risca rapida testare şi contestare?

Voi folosi atunci, pentru a sugera o ieşire, un singur cuvînt: tocmeala.

Sorin BĂIAŞU

Prostia se plăteşte

Tocmeala mi-a plăcut de cînd eram copil: pe strada noastră din marginea oraşului treceau ţigani cu tigăi, ceaune, ibrice şi oale. "Haine veeechi, haine veeechi, cumpăăăr!..." se auzea vaietul lung cum se prelinge în ceasul toropit al amiezii de vară. Bunica stingea focul la aragaz, îşi ştergea mîinile de şorţul pe care şi-l înnodase la brîu şi ieşea la portiţă. Făcea un semn ţiganilor, care, de cum vedeau un client, alergau zdrăngănind din toate cratiţele.

Ţiganii nu cumpărau haine vechi: ei practicau un fel de **barter**. Luau un paltonaş care nu-mi mai venea, un şal pe care bunica nu mai voia să-l poarte, un taior de care mama se săturase, o pereche de pantofi cu talpa găurită dar cu feţele bune, o faţă de masă, un trenci uzat. Bunica scotea un covoraş în faţa uşii, pe care ţiganii îşi întindeau cratiţele. Din momentul acela începea tocmeala la care priveam ca la un spectacol de teatru.

Bunica ochea din start cratiţele de care avea nevoie, dar le dădea cu palma la o parte, într-o margine a covoraşului, de parcă ar fi măturat un gunoi. Începea să se uite la celelalte, care n-o interesau în nici un fel. Le lua în mînă, le examina, le cîntărea de parcă greutatea lor ar fi contat, le descoperea cele mai mici cusururi, le comenta mormăind nemulţumită şi întreba mai mult într-o doară: "Ce vrei pe ele?", dar nu mai aştepta răspunsul şi continua cu lehamite şi enervare: "Ce să vrei pe ele? Nu-ţi dau nimic. Asta-i ceaun? Ce-i cu zgrumţurii ăştia? Voi nici ceaune nu mai ştiţi să faceţi!" şi zdrang! cu ceaunul de covoraş. "Ibricul ăsta cu ce naiba l-aţi spoit? Să bei tu cafea din ibricul ăsta!" şi ibricul urma drumul ceaunului. Apoi lua de un colţ al covoraşului şi dădea să azvîrle marfa ţiganilor peste gard:"Hai, luaţi-vă **hodrobeile** de aici. Să nu vă mai prind la poarta mea!"

Spre mirarea mea, ţiganii nu-şi luau **hodrobeile**, iar bunica nu se grăbea să-i scoată din curte. "Dar de cratiţele astea ce zici?" întrebau ţiganii, împingîndu-le în faţă. "N-am nevoie de cratiţe, am destule cratiţe", făcea bunica. "Am nevoie de un ceaun şi de-un ibric". Ţiganii se chinuiau să-i explice bunicii mele că au cratiţe minunate, bunica zicea într-un tîrziu, "Gata, gata! M-aţi înnebunit de cap, să văd şi cratiţele alea".

Cînd bunica scotea hainele, rolurile se inversau: paltonul devenea o gioarsă, "şalul să-l porţi mata, că-i la fel de zdrenţuit şi de vechi" (aici eu tresăream de revoltă, dar bunica nu se arăta jignită de comparaţie), faţa de masă era bună de făcut cîrpă de podele, iar pantofii, bunica n-avea decît să-i pingelească din pielea motanului, care apăruse de după colţul casei, curios de "tranzacţie".

Cum-necum, bunica lua cîteva oale, iar ţiganii plecau în sac cu gioarsa de palton, cu faţa de masă, cu şalul şi cu papucii. Abia după aceea, cînd eu mă minunam de isprava ei (mi se părea că ţiganii ieşiseră în pagubă), bunica îmi explica, pe un ton de profesionist, că şalul era din caşmir, pantofii aveau feţe box, paltonul era, aşa amărît cum mi se părea mie, din stofă englezească, iar faţa de masă din "americă". Nu se păcălise nimeni: dacă s-ar fi dus la talcioc cu vechiturile alea, bunica n-ar fi obţinut pe ele un preţ mai bun. Iar oalele valorau exact cît dăduse bunica pe ele: erau noi-nouţe, dar preţul lor era mai scăzut decît în magazin. La rîndul lor, ţiganii nu mor să se îmbrace cu lucruri noi, iar ce le dăduse bunica era mai ieftin decît la stat, în schimb marfa era mai bună. Aşa uzate cum erau, lucrurile pe care le dăduse în schimb mai ţineau cîţiva ani.

N-am priceput eu mare lucru atunci: îmi plăcuse spectacolul şi atîta tot. În mintea mea de copil, am regretat că bunica nu i-a "păcălit" pe ţigani. Faptul că bunica, o persoană pe care o iubeam şi o respectam, s-a declarat mulţumită de "tocmeala" pe care o făcuse, m-a liniştit. "Aşa-i corect", a zis ea şi din clipa aceea am băgat la cap ideea că o tocmeală trebuie să fie corectă. Cu toate acestea nu m-am putut stăpîni şi-am întrebat-o: "Dacă aşa era corect, de ce v-aţi mai tocmit atîta? Dacă fiecare ştia cît costă lucrul celuilalt, de ce n-aţi stabilit de la început: atîta face, atîta îţi dau?" "Aaaa!" a exclamat bunica. "Aştia nu erau negustori proşti. Dacă erau proşti, le dădeam mai puţin". "Şi atunci n-ai fi fost **incorectă**?",am întrebat-o cu sufletul la gură. "Nu", mi-a răspuns categoric bunica. "Nimeni nu-i obliga să vîndă, nimeni nu mă obliga să cumpăr. Este şi aici o regulă a jocului, o lege a tocmelii. Prostia se plăteşte, intră în preţ. Ai înţeles?" "Am înţeles", am răspuns, dar nu înţelesesem nimic. Am înţeles de abia cînd am intrat în economia de piaţă.

Val CONDURACHE

Victimă şi infractor

Reforma Justiţiei nu garantează drepturile victimei

Cuvîntul victimă pare normal să aibă o semnificaţie generală, dar oricît ar părea de curios, nici cuvîntul infractor nu este un termen legal. În codurile penal şi procedură penală el nu este folosit nici o singură dată, deşi cuvîntul infracţiune e întîlnit la tot pasul.

Persoana care comite o infracţiune, deci infractorul, şi cea care suferă consecinţele ei, victima, sunt desemnaţi prin termeni legali numai în momentul în care figurează într-un proces penal. Aici victima devine parte vătămată sau parte civilă, în funcţie de natura drepturilor ce pretinde, iar infractorul devine învinuit, inculpat sau condamnat, în funcţie de stadiul procesului penal.

De aceea, aceste două cuvinte, victimă şi infractor, prezintă un mare avantaj. Nefiind încorsetate în tiparele legale, strict formale, le putem aplica persoanelor în funcţie de realitatea faptelor, iar nu în funcţie de poziţia procesuală în care sunt imobilizaţi pe baza concluziilor unei autorităţi publice, concluzii de multe ori contrare adevărului.

Astfel, deşi un deţinut politic a fost inculpat şi condamnat, putem susţine că a fost victimă, iar despre anchetatorul său, care l-a torturat şi trimis abuziv în judecată, despre judecătorul care l-a condamnat şi chiar despre avocatul care n-a cerut achitarea, deşi şi unul şi altul ştiau că acuzaţia este falsă, se poate spune că au fost participanţi la o infracţiune în calitate de autori, complici sau favorizatori.

Înainte domnea justiţia. Problema este dacă acum se poate realiza justiţia, mai ales după reforma ei. Interesul victimei este ca procesul penal să fie pornit, pentru a putea acuza pe infractor şi a-şi obţine reparaţia materială, iar interesul infractorului este acela ca procesul penal să nu fie pornit, pentru a scăpa de rigorile legii penale.

Acest interes poate fi legitim sau nelegitim, în funcţie de realitatea faptelor, dar aceasta nu se poate stabili decît în cadrul unui proces penal.

Interesul infractorului de a nu fi trimis în judecată este apărat de prezumţia de nevinovăţie, care împiedică Ministerul Public să pornească procesul penal dacă nu are probe cu care să răstoarne această prezumţie, care de altfel îl apără în tot decursul procesului penal.

Interesul victimei de a se porni procesul penal nu numai că nu este garantat, dar el este anihilat prin persistenţa aşa-numitului principiu al oficialităţii, care dă în competenţa exclusivă (excepţiile sunt nesemnificative) a Ministerului Public pornire a procesului penal.

Victimele unui furt, unei tîlhării, ale unor vătămări grave sau, în caz de omor, urmaşii victimei, nu au dreptul să pornească ei înşişi procesul penal, şi sunt la discreţia Ministerului Public care singur are această competenţă. Prin urmare, ei nu au nici o posibilitate de a combate ineficienţa, abuzurile sau indolenţa acestuia.

Drepturile victimei sunt cele mai bine garantate în sistemul de acuzaţiune integral, aplicat în vechime în democraţia ateniană iar în prezent în sistemul anglo-saxon. Dar şi sistemul de acuzaţiune, aplicat la noi înainte de intrarea în vigoare la 1 Ianuarie 1969, a actualului cod de procedură penală dădea victimei un control eficient asupra Ministerului Public, prin posibilitatea de a porni ea însăşi procesul penal în caz de indolenţă a acestuia.

Înainte infracţiunile se împărţeau, în funcţie de gravitatea lor, în delicte şi crime (lăsînd la o parte contravenţiile care erau şi ele incluse). Atît în cazul delictelor (cu excepţia celor mai puţin grave, ca injuria, calomnia, lovirea simplă etc.) cît şi în crime, pornirea procesului penal era dată în competenţa Ministerului Public, dar întotdeauna victima avea dreptul, dacă Ministerul Public se dovedea indolent, să pornească ea însăşi procesul penal.

Articolul 222 din vechiul cod de procedură penală prevedea că, în materie de delicte, dacă plîngerea adresată Ministerului Public era clasată, victima avea dreptul, în termen de o lună de la primirea înştiinţării de clasare, să pornească ea însăşi procesul penal. Victima era apărată nu numai împotriva incompetenţei sau abuzului Ministerului Public, dar şi împotriva indolenţei lui, căci avea dreptul să pornească procesul penal şi în cazul în care nu primea un răspuns de la Ministerul Public în răstimp de şase luni.

În privinţa crimelor, reproducem fără comentarii art. 224 din vechiul cod de procedură penală: "În materie de crimă, plîngerea părţii vătămate cu constituire de parte civilă pune în mişcare acţiunea penală".

Aceste garanţii date victimei împotriva deficienţelor activităţii Ministerului Public nu sunt reproduse în modificările precedente ale codului de procedură penală.

S-ar putea ca această omisiune să fie datorată ignoranţei, ceea ce ar putea fi o circumstanţă atenuantă, dar dezonorantă. Credem mai curînd că omisiunea a fost intenţionată. Ce s-ar fi făcut Ministerul Public, dacă urmaşii victimelor masacrelor de la Otopeni şi din faţa Ministerului Apărării Naţionale şi ale celorlalte victime ale revoluţiei s-ar fi constituit parte civilă? Procesul penal ar fi fost pornit şi poate aceştia dovedeau ceea ce Ministerul Public este neputincios să dovedească de patru ani. Şi cine ştie ce surpriză am mai fi avut!

Eleodor FOCŞENEANU

La tribunal

Tribunalul nostru se renovează. Faţada a redevenit aproape în întregime albă. Înăuntru însă, e un şantier întreg. Robele impunătoare ale magistraţilor interferează mereu cu hainele pline de var ale muncitorilor. Lîngă sălile de judecată se află panouri, scări şi frînghii, ducîndu-te cu gîndul la culisele unui uriaş teatru. E o mulţime de lume acolo. Figuri necăjite, tracasate, oameni îngrijoraţi, în general trecuţi de o anumită vîrstă. Avocaţii se disting după genţile voluminoase, în care-şi ţin dosarele şi după figurile lor de oameni abili şi unşi cu toate alifiile. Atmosfera e apăsătoare. Singurele feţe mai radioase sînt acelea ale funcţionarelor: grefiere, secretare etc. Acestea parcurg spaţiile dintre birouri cu un aer degajat, păşind repede şi schimbînd între ele replici sonore. Par fiinţele cele mai puţin contaminate de îngrijorarea generală. N-am descoperit-o în incinta tribunalului pe femeia care spală rufe, dar clădirea are sute de cotloane pe unde s-ar putea ca ea să existe...

În fiecare minut, în întregul tribunal se petrec o mulţime de drame, de comedii, de parodii şi de lucruri absurde. Tragediile sînt poate mai rare. Listele cu procesele aflate pe rol n-au drept criteriu de selecţie decît categoria, civilă sau penală. În rest, pe ele pot fi găsiţi de-a valma, demnitari şi oameni neînsemnaţi, români şi străini (unii chiar din Bangladesh), criminali şi găinari, nomenclaturişti şi tenismeni, Coca Cola SRL, primării, Mircea Dinescu şi Eduard Victor Gugui, toţi urmînd a se perinda prin faţa aceloraşi instanţe. În ziua în care într-o sală începea procesul asasinării lui Ioan Luchian Mihalea, în alta se judeca acţiunea înaintată de o bătrînă, contra vecinilor, pe motiv că aceştia şi-au trimis nepoţii să-i scrie ei pe uşă "fir-ai a dracului de babă nebună". Oricum, grosul proceselor e în registrul minor. Mai notez cîte ceva din lucrurile văzute acolo.

Primul caz peste care nimeresc este cel al unui anume Berceanu, acuzat penal care, în zeghe fiind, stă în boxa acuzaţilor. N-are apărător şi nimeni din familie n-a venit în sală să-l vadă. Părăsit de toată lumea, pare neajutorat, singur singurel, înconjurat de poliţişti, în faţa justiţiei omeneşti. Nu ştiu de ce mi s-a întipărit foarte bine în minte imaginea acelui om stingher, despre care nici nu am înţeles ce făcuse.

La un alt proces, familia unei decedate, încearcă să recupereze lucrurile acesteia de la cel împreună cu care ea locuise: un baston, o basma înflorată de lînică, cheile, un portmoneu şi un lănţişor...

Urmează trei tineri, în cătuşe, care sînt judecaţi pentru furtul unor capace de bere. De fapt, se tot produce o confuzie între capace şi nişte computere. În sală e lume multă şi mişună o mulţime de ţigani cu copii. Nu se aude bine. Nici judecătoarea nu pricepe ce a dispărut: capace sau computere?

În timpul altui proces, în care sînt implicaţi nişte asiatici, în sală intră un tip cu o ciupilică pe cap. La cererea judecătoarei o scoate, dar de abia termină gestul, că intră un altul, tot cu ciupilică. Lumea îi face semne energice s-o dea jos, dar acesta nu pricepe. Se rîde.

În altă sală, o doctoriţă ofuscată ţipă la judecătoare: "Vă rog să nu mă puneţi pe mine să învăţ dreptul penal, fiindcă sînt sigură că de eu v-aş întreba definiţia hemoragiei, n-aţi şti-o!"

Afară, pe scări, trei măturătoare ce fac o inspecţie, blochează trecerea. Şefa lor, într-o atitudine marţială, le comandă să bage mătura şi în anumite cotloane unde a rămas mizerie. Lumea le aşteaptă să se dea la o parte.

În faţa unui complet format dintr-o singură magistrată, Lungu Ion e inculpat pentru o butelie. Gesticulează şi vorbeşte peste judecătoare. Vrea neapărat să citească dosarul. I se dă voie acordîndu-i-se un răgaz, în care este trimis în bancă. Între timp se desfăşoară un alt proces. O soacră şi-a reclamat nora că i-a furat bani şi lucruri din casă: două pulovăre şi ciorapi. Nu are, însă, nici un fel de dovezi. Omul cu butelia se tot foieşte în bancă. Avocata reclamantei îl pîrăşte că a furat o hîrtie de la dosar. Judecătoarea îl controlează în buzunare. Nu e nimic. Se revine la procesul lui. Se face un întreg tam-tam în jurul "buteliei părţii vătămate", despre care se afirmă ba că e falsă, ba că a fost luată de Elena Grămadă, concubina lui Lungu. Acesta se agită aşa de tare încît pînă la urmă se alege cu o amendă de 20 de mii de lei pentru tulburarea liniştii în sală. Procesul se amînă pentru audierea doamnei Grămadă.

Asist apoi la procesul intentat unui profesor universitar, veteran de război, devenit preşedinte de bloc după '89 şi acuzat de calomnie de către fostul preşedinte de bloc, care actualmente este proprietar al unui butic, la parterul aceleiaşi clădiri. Sentinţa se dă în favoarea fostului preşedinte, contrar tuturor aparenţelor şi aşteptărilor.

În sfîrşit, un "meci" tare, între tenismenul Florin Segărceanu şi soţia lui Constantin Mitea, aceasta încercînd disperată să-şi recupereze fosta locuinţă de serviciu. Am aflat că Segărceanu are un mic semn de întrebare în legătură cu soluţia ce se va pronunţa. Nu ştie ce relaţii şi ce putere mai are încă, Mitea...

Dinescu şi Gugui nu s-au prezentat. Afară e o vreme sumbră. Din fumoarul avocaţilor vine miros de friptură. Spălătoreasa tot nu se vede. În orice caz, în procese se vorbeşte atît de mult despre rufele din familie, basmale, pulovere, ciorapi, pantaloni şi pijamale (pe care nu ţi le poţi închipui decît uzate şi murdare), încît ţi se face teamă că s-ar putea ca, pînă la urmă, să apară şi ea pe undeva.

Andrei MANOLESCU

Legea şi frontierele

Produs al politicii de destindere, actul final de la Helsinki semnat în 1975 de ţările europene, Statele Unite şi Canada a fost o expresie a tuturor ambiguităţilor epocii. Uniunea Sovietică a obţinut recunoaşterea solemnă a graniţelor stabilite după al doilea război mondial adică instituţionalizarea principiului. "Ceea ce este al nostru ne aparţine, ceea ce este al vostru e negociabil". Liderii sovietici ai momentului au considerat că victoria merită aparenta cedare pe problemele a ceea ce atunci s-a numit coşul 3, adică obligaţia tuturor ţărilor semnatare de a respecta drepturile omului, aşa cum sînt ele formulate în convenţiile internaţionale. Conducătorii comunişti, care reprezentau după cum scria cineva "victoria socialismului asupra legii", ştiau că nu riscă mare lucru. După sfîrşitul celui de al doilea război mondial marea majoritate a statelor au inclus în constituţiile lor "drepturile omului". Acceptarea universală şi retorică nu avea însă o mare însemnătate practică: ţările socialiste insistau asupra primatului drepturilor economice, sociale şi culturale ("drepturile omului încep după micul dejun") iar Occidentul insista asupra drepturilor civile şi politice ("drepturile omului încep la postul de poliţie"). Statisticile care dovedeau în felul lor formal respectarea primei categorii erau folosite ca o armă pentru amînarea respectării celor din a doua categorie.

Şi totuşi, aşa hărţuite şi persecutate, comitetele pentru apărarea drepturilor omului - constituite mai în toate ţările comuniste - au contribuit cu perseverenţă la desenarea în lume a unei imagini mai aproape de adevăr a represiunii şi violenţei legale. E adevărat, fiecare victorie care făcea celebru salvînd un dizident se plătea prin zdrobirea zecilor de opozanţi anonimi. Mişcarea pentru apărarea drepturilor omului a avut rolul ei în erodarea comunismului ca ideologie şi ca practică politică şi socială. În deceniile ulterioare s-a dovedit că există o relaţie între caracterul intangibil al frontierelor şi demnitatea umană.

E de observat că diversiunea priorităţii unor drepturi asupra altora n-a dispărut odată cu zidul Berlinului. Anul trecut la conferinţa de la Viena, reprezentanţii ţărilor din Asia de Sud-Est erau pe punctul de a zădărnici adoptarea documentului final, contestînd caracterul universal al drepturilor omului şi în consecinţă îndreptăţirea aplicării unor standarde europene - străine - în situaţii care privesc exclusiv politica internă - deci suveranitatea - statului respectiv. Reprezentantul Chinei avea de ce să fie mulţumit de un asemenea sprijin. Se dovedeşte astfel că bătălia pentru respectarea drepturilor omului e departe de a fi cîştigată. Şi în timp ce teoreticienii discută despre caracterul lor inerent sau implicit organizaţiile societăţii civile îşi caută formele cele mai eficiente de acţiune, pentru ca prevederile tratatelor să devină funcţionale.

Doamna Manuela Ştefănescu de la Asociaţia pentru apărarea drepturilor omului în România - Comitetul Helsinki (APADOR) consideră că s-a depăşit faza de început, de infantilism, cînd se pornea la atac cu fraze de tipul "poliţia bate", "parchetul militar nu răspunde". Activitatea a devenit mai precis direcţionată, cu obiective bine definite. Unul dintre cele mai importante: formularea legilor. APADOR a intervenit şi intervine la comisiile parlamentare pentru ca să obţină legi care să dureze o mie de ani, să fie pentru eternitate. Ne **pemulţumesc formulările vagi, care pot acoperi orice realitate. În comisiile Senatului există acum un proiect de lege cu privire la secretul de stat. Citit în paralel cu legea 73 de pe vremea lui Ceauşescu nu se observă mari diferenţe: "Se consideră secret de stat tot ce reprezintă interesele economice, tehnologice şi de altă natură". Apoi mai apare şi noţiunea "secret de serviciu" definită astfel: "Tot ce nu este secret de stat şi nu este destinat publicităţii devine secret de serviciu. Divulgarea secretului de serviciu este total interzisă". Dacă se va vota aşa, cum e acum, cetăţeanul va fi înconjurat doar de secrete. Sau: art. 200 din Codul Penal care îi priveşte pe "homosexualii adulţi care consimt" conţine precizarea că vor fi pedepsiţi dacă provoacă scandal public. Ce poate să însemne scandal public? Orice: de la un vecin care bate furios cu piciorul în podea pentru că vede cum un om e vizitat de 2-3 ori de acelaşi bărbat pînă la un scandal într-un parc. Dacă legile nu sînt formulate precis se lasă loc răstălmăcirilor, interpretărilor abuzive.**

Pentru drepturile cetăţeanului legile care lasă loc tuturor interpretărilor sînt la fel de periculoase ca şi tentaţia de a legifera totul. Legile făcute de oameni nu vor putea cuprinde şi ordona niciodată bogăţia şi varietatea vieţii. Firele care leagă legea de tocmeala pe care o presupune fiecare caz şi proces în parte nu se vor încîlci doar dacă înţelesul reglementării nu se distorsionează pe drumul care duce de la legiuitor prin justiţie către cetăţean. Pentru Cornel Ormeneanu de la Societatea Independentă Română a Drepturilor Omului (SIRDO) justiţia este nervul central al statului. **Dacă ea funcţionează rău, nu există nimic bun. La noi justiţia, organele de anchetă, poliţia lovesc cu aceeaşi forţă (uneori şi la propriu) în marii criminali, în mica delincvenţă şi în oamenii nevinovaţi. Am cunoscut la Găeşti un copil care s-a plimbat cu tractorul şi a fost condamnat la 3 sau 4 ani. Au venit la noi părinţii a doi băieţi din Suceava, arestaţi şi condamnaţi pentru fapte deosebit de grave, cu probe că sînt nevinovaţi. Am verificat şi după un an şi jumătate am obţinut semnătura procurorului general sub recunoaşterea că nu există capete de acuzare reale împotriva lor. În ceea ce ne priveşte, tocmeala se situează la nivelul raporturilor între poliţie, procuratură şi justiţie. Dacă am dovedit abuzul şi eroarea în două cazuri diferite, instrumentate de acelaşi poliţist şi de acelaşi procuror, înseamnă că instituţiile trebuie să aibă puterea de a se autoanaliza şi de a elimina persoanele care le împiedică să funcţioneze corect. Or, la aceste instituţii funcţionează un spirit de corp foarte puternic, tributar în mare măsură vechilor mentalităţi supus influenţelor celorlalte sfere ale puterii.**

Cercetările pe marginea conflictului de la Hădăreni între romi şi români, în care s-a implicat APADOR duc, de la alt capăt - al indiferenţei faţă de făptuitori cunoscuţi - la aceeaşi concluzie: atitudinea ambiguă a autorităţilor favorizează încălcarea legii. Povesteşte Manuela Ştefănescu: **La Inspectoratul judeţean al poliţiei se ştia că există tensiuni. Foarte mulţi români trimiseseră plîngeri împotriva consătenilor lor: 17 asemenea cazuri în ultimii trei ani, care au fost sancţionate cu amenzi simbolice. Aşa e legea - a spus poliţia. Dacă făptuitorii furtişagurilor, ai agresiunilor ar fi primit o pedeapsă adecvată, poate lucrurile n-ar fi evoluat aşa. Nemulţumirile sătenilor plus neintervenţia sau intervenţia insuficientă a autorităţilor i-au determinat să considere că sînt în situaţia de a-şi face singuri dreptate. A fost o reacţie spontană, susţinută tacit de autorităţile judeţene care au lăsat să se înţeleagă că nu vor păţi nimic, aşa cum n-au păţit nimic cei care au acţionat la Kogălniceanu, Bolintin, Apa, Valea Lăpuşului. Dacă justiţia ar fi funcţionat corect, fiecare nedreptăţit s-ar fi dus la tribunal cu speranţa că i se va face dreptate. Aşa s-a creat bănuiala că cei reclamaţi au influenţe, relaţii, bani şi cei nemulţumiţi au devenit un grup, care şi-a luat pe cont propriu administrarea dreptăţii, fapt de neconceput într-un stat de drept.**

E firesc că autorităţile sînt în centrul atenţiei organizaţiilor neguvernamentale care se ocupă de drepturile omului. Acesta este şi rolul lor: nu schimbul de locuinţe, nu repartizarea buteliilor, ci relaţia dintre individ şi putere. Şi pentru că puterea are la îndemînă toate mijloacele pentru a-şi transmite mesajul şi pentru a-şi materializa intenţiile este firesc ca organizaţiile neguvernamentale să ia partea omului, a omului care are dreptate în conflictul care-l opune altui om, altor oameni. Pentru că pînă la urmă şi ceea ce numim instituţii şi autorităţi sînt alcătuite tot din indivizi. În privinţa lor discursul celor doi reprezentanţi ai organizaţiilor care se ocupă de drepturile omului a fost foarte nuanţat. Sînt unii - spune doamna Ştefănescu - care **chiar dacă n-au înţeles totul pînă la capăt, sînt mai deschişi, încearcă să se obişnuiască cu gîndul că sînt datori să răspundă pentru acţiunile lor nu numai în faţa superiorilor lor ierarhici, ci şi în faţa societăţii care prin impozite şi taxe contribuie la plata salariilor lor. Alţii nu acceptă şi au reacţii ciudate. De exemplu, o colaborare care începuse sub auspicii absolut promiţătoare cu Inspectoratul General al Poliţiei, s-a întrerupt din cauza unei emisiuni de televiziune în care a fost analizată activitatea lor. Pentru moment relaţiile sînt îngheţate - ne-au comunicat.** După patru ani de activitate, şi domnul Ormeneanu examinează cu luciditate relaţia cu profesioniştii adevărului: **Pînă la un punct jocul influenţelor este inevitabil, problema e să-l împiedicăm să devină copleşitor, pentru a nu antrena - cum s-a mai întîmplat - ţara întreagă pe panta injustiţiei. În aparatul justiţiei există oameni care nu mai suportă chingile vechiului, care vor schimbarea. Aşa şi trebuie să se întîmple: adevărul funcţionează la nivelul indivizilor. Cum s-a şi dovedit, schimbarea profundă nu se produce cînd e lovit vîrful, dar vîrful are întotdeauna tendinţa să înghită şi să asimileze baza, cu binele sau cu răul. Deocamdată frămîntările care se produc la bază ne îndreptăţesc optimismul.**

Magdalena BOIANGIU

Ce spun parlamentarii

De ce nu au eficienţă legile care s-au votat? Unde este hiba - la iniţiativa legislativă, la elaborare sau la aplicarea legii?!

Kojokar GABOR (senator UDMR, avocat)

Cred că ineficienţa legilor vine dintr-o veche meteahnă a noastră, anume că le facem să fie făcute, iar după aceea vedem ce se mai întîmplă. După adoptarea unei legi nu se mai ocupă nimeni de ea. De exemplu - legea electorală stabilea ca, pînă la sfîrşitul anului 1992 Guvernul să asigure tipărirea şi eliberarea cărţilor de alegător şi nici acum, la începutul lui 1994, acest lucru nu e gata. Deci legile, fie şi foarte bune, rămîn simple lozinci. Şi asta din cauza faptului că nu există voinţa politică care să le pună în aplicare. Există o ezitare generală pe care executivul o numeşte tranziţie imprevizibilă atunci cînd nu-i convine să aplice o lege şi tranziţie după modelul cutare, atunci cînd legea slujeşte puterea. Teama de răspundere, în general şi speciala teamă a puterii de a nu-şi supăra electoratul, blochează şi cea mai perfectă lege. Chestia cu "impactul social" a devenit un fel de cocoş roşu care cîntă cînd îl trag unii de coadă.

Valer SUIAN (senator PUNR)

Dom'le, unde-i lege nu-i tocmeală. De unde ştiţi că legile votate nu au eficienţă? Doar pentru că nu mulţumesc aşteptările unora care vor schimbări peste noapte sau pe străinii care tot vin să ne controleze, cînd şi la ei legea e interpretabilă?! Legile se elaborează cu cap şi se votează, se adoptă, cu majoritate ca în orice democraţie. De aplicat, le aplică alţii. Nu Parlamentul.

Petre NINOSU (senator PDSR, fost ministru al Justiţiei)

Coane, nimeni nu e mai presus de lege, dar tranziţia la ora actuală e cineva! Oricum, mai mult decît nimic, vreau să zic, nimeni.

Petru IONESCU

"Un alcoolic şi-un profesor universitar sînt egali în faţa legii"

– interviu cu d-na avocat Paula IACOB –

Dilema: Doamnă Paula Iacob, sînteţi un avocat cunoscut, în special în urma apărării (şi achitării) lui Nicu Ceauşescu. Celebritatea, fie ea negativă, este recomandabilă într-o profesie ca a dumneavoastră, împărtăşită şi de eroii multor filme recente?

Paula IACOB: Aş minţi dacă aş spune că procesul Nicu Ceauşescu nu m-a făcut celebră. Cazurile mari îţi dau posibilitatea unor apărări mai speciale, te pot ridica sau desfiinţa ca avocat. În cazul Ceauşescu, puteam să mă fac de rîs, dar finalul procesului său (după ce i s-au dat 20 de ani, apoi 16, a fost achitat) demonstrează că nu cei ce l-au condamnat pentru infracţiuni pe care nu le săvîrşise au avut dreptate, ci un avocat, pe deasupra şi femeie. Pe stradă, acum, oamenii îmi dau bună-ziua, îmi oferă flori. Chiar dl. Coposu, şi dînsul jurist, mi-a apreciat prestaţia avocăţească în acest proces. Numai cei din breaslă, majoritatea colegilor mei, avocaţii, care înainte mă simpatizau, au acum o privire critică. Cu toate acestea, eu nu cred că celebritatea face rău; măcar îţi conferă o trăire personală mai bună.

Dilema: Ca să ajungă la această celebritate sau, măcar, ca să fie un profesionist onorabil, cum trebuie să acţioneze un avocat?

Paula IACOB: Cu inteligenţă, muncă şi talent, poţi reuşi. Dar îţi trebuie, neapărat, şi o viziune mare asupra lumii şi a tuturor celor ce ne înconjoară, o cultură generală. De exemplu, la Braşov, am avut de apărat un inculpat acuzat de crimă. Am descoperit că era bolnav psihic, ca urmare a epilepsiei de care suferea şi am putut să-mi structurez apărarea altfel. De asemenea, mai am pe rol procesul unui ofiţer care a suferit o intoxicaţie cu tetraetil de plumb – consultînd lucrări de specialitate am constatat că şi acesta poate lăsa urme asupra psihicului. Şi modul în care îţi structurezi discursul e important, pentru că noi sîntem mereu în contact cu marele public, ca şi actorii, dar, spre deosebire de aceştia, nu sîntem ascultaţi cu plăcere. Nu ţinem cont de retorica antică, pentru că pe vremea noastră nu se învăţa la facultate. Ne descurcăm cum putem: facem o expunere, discutăm probleme de drept, găsim cîteva cuvinte frumoase - şi se poate spune că avem o pledoarie completă.

Dilema: Pentru păstrarea unor relaţii cu adevărat colegiale cu magistraţii vă sînt suficiente aceste calităţi?

Paula IACOB: Înainte de revoluţie, judecătorul considera că menirea avocatului nu-i decît să vorbească. El ştia foarte bine că, oricîte argumente ar aduce acesta, mai ales în procesele penale, poate face foarte puţin pentru clientul lui. Nu trebuie să ascund faptul că magistraţii, chiar dacă erau de foarte bună credinţă, aveau uneori soluţii impuse dinafară, chiar şi în civil. La Tribunalul militar, de exemplu, ni se atrăgea atenţia că nu avem voie să cerem achitarea. Aceste lucruri e necesar să dispară, dar mă tem că la noi trăiesc încă vechile spaime. Mereu ne punem întrebarea: "Nu supărăm pe cineva prin ceea ce facem?"

Dilema: În situaţii controversate ca acestea, cum reuşeşte avocatul ca, păstrîndu-se între dreptate şi adevăr, să se "tocmească" eficient pentru interesele clientului?

Paula IACOB: În procesele civile, iscusinţa avocatului constă în alegerea textului de lege cel mai favorabil clientului său. Această iscusinţă nu se naşte, însă, din tocmeala cu legea, ci din cunoaşterea ei perfectă. În penal, ştiut fiind că dreptul la apărare îl are şi cel mai odios criminal, trebuie să găseşti, în circumstanţele faptei lui, o explicaţie cît de mică, un motiv care să-l avantajeze. Sigur că într-un proces o parte are dreptate, alta nu: aici intervine tot priceperea avocatului. Noţiunea de dreptate a clientului e uneori dusă pînă-n pînzele albe, şi atunci avocatul nu poate merge alături de el orbeşte; sînt, de exemplu, femei care, după 10-15 ani de neînţelegeri, refuză divorţul cu fraza tip: "N-am bărbat de lăsat".

Dilema: În cadrul aceleiaşi relaţii dreptate-adevăr, cum comentaţi formula juridică: "Autoritatea lucrului judecat ţine loc de adevăr"?

Paula IACOB: Autoritatea lucrului judecat, după părerea mea, este de multe ori o catastrofă - pentru că judecătorul, ca orice om, este supus greşelii. Deşi legea presupune că magistratul nu greşeşte cînd o sentinţă e definitivă, au fost şi cazuri de condamnaţi la 20 de ani, sau pe viaţă, pentru crimă, despre care s-a constatat apoi că nu ei au fost autorii. Înainte exista memoriul pentru recurs extraordinar, care se înainta Procuraturii, care, la rîndul ei, o înmîna Curţii supreme; dacă aceasta considera că ai dreptate, corecta eroarea. Acum, deşi s-au creat două grade de jurisdicţie superioară, nu se mai poate face recurs decît în anulare sau în interesul legii, în situaţii speciale. Sigur că principiul autorităţii lucrului judecat în sine, e bun: dacă un om e declarat nevinovat, de ce să fie deferit justiţiei de mai multe ori?

Dilema: Ca să încheiem în aceeaşi cheie sentenţioasă, ce înseamnă pentru un avocat enunţul "Toţi sînt egali în faţa legii"?

Paula IACOB: Formula aceasta este egal dreptate. Dar, din păcate, dreptate perfectă nu există; sînt nişte calităţi ale unora care ne fac să nu fim egali în faţa legii. Cred că va mai trece timp pînă cînd deviza aceasta va fi cu totul respectată. Avocatul încearcă s-o respecte, pentru a avea siguranţa că cel pe care-l apără este egal cu cel cu care se judecă. În cazul comiterii unei crime, un marginal, un alcoolic de pe ultima treaptă a societăţii trebuie să fie egal, în faţa legii, cu un profesor universitar, de exemplu. Că eşti un om de treabă e doar o circumstanţă - dar nu poţi beneficia de discriminări. De asemenea, consider că, în societatea românească, femeia nu e cu totul egală cu bărbatul, nu ocupă locul pe care-l merită; de pildă, în conducerea Baroului nu e nici o femeie.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

În absenţa legii sîntem pierduţi

- convorbire cu general mr. magistrat Adrian NIŢOIU –

Două cuvinte ne copleşeau viaţa: **fericirea şi legalitatea.** Stăruind asupra lor, magistralele cuvîntări, ziarele, televiziunea ş.a., demonstrau că, probabil, tocmai fericirea şi legalitatea erau în suferinţă. Astfel, de dimineaţă pînă seara, în cele mai variate împrejurări - fiecare român putea deveni un posibil contravenient faţă de nenumăratele prevederi legale, dispoziţii, anexe sau hotărîri brusc apărute. Să ne amintim că nu cu mulţi ani în urmă **în timp de pace şi de recolte record** a fost elaborată chiar o dispoziţie legală care interzicea cumpărarea a mai mult de 5 pîini, contravenienţii fiind pedepsiţi cu amendă, dacă nu şi cu cîteva luni de închisoare; ea se putea citi pe pereţii tuturor centrelor de pîine.

Ocolirea şi tocmeala au fost, în asemenea cazuri, metode de supravieţuire. În socialism cetăţeanul se simţea parcă mai mult pîndit decît ocrotit de lege, deşi - de la comisiile de judecată tovărăşească, de împăciuire etc., pînă la instanţele abilitate anume - întreaga societate părea preocupată de triumful adevărului şi al actului de dreptate. În nu puţine cazuri, justiţia i-a apărut omului mai degrabă ca o anexă a poliţiei decît ca apărătoarea principiilor de drept. După experienţa prin care am trecut, cum ne dezvăţăm de tocmeală şi ne apropiem de lege? A avut amabilitatea să ne răspundă, dl. general-maior magistrat Adrian Niţoiu, judecător la Curtea supremă de justiţie.

Ce credeţi, domnule Adrian Niţoiu, şi-a respectat comunismul măcar propriile legi?

Şi da şi nu. Deşi au existat legi, se poate afirma că, finalmente, s-a instaurat o domnie a arbitrariului, regimul permiţîndu-şi să aleagă, după etape şi interese, pe care dintre propriile legi le respectă şi pe care nu. Sensul lor general urmărea consolidarea orînduirii comuniste, promova interesele/obiectivele comunismului, dar existau multiple situaţii în care propriile legi erau nesocotite, mai ales dacă rigorile şi sancţiunile ar fi privit pe unii din potentaţii timpului. Cînd s-a invocat în mod prioritar principiul: **legea reprezintă voinţa proletariatului** cîmpul de manifestare a arbitrariului a devenit, practic, nelimitat. Într-un stat de drept principiul fundamental este **respectarea neabătută a legii.** Diferenţa nu mai presupune comentariu.

Cîte legi poate suporta un om, fără ca - din pricina "inflaţiei" în domeniu - să piardă încrederea în actul de elaborare şi de aplicare a lor? Într-un fel, pe vremea lui Ceauşescu, căpătasem cu toţii o psihologie de potenţiali contravenienţi, permanent în culpă. Se urmărea deliberat această inoculare a fricii?

Omul poate suporta toate legile raţionale. Cele fundamentale, care ordonează viaţa socială, decurg din logică, din bun simţ, dintr-o conduită normală, modelată de reguli ancestrale transmise tuturor. Legea nescrisă, cutuma, obiceiul pămîntului acţionează şi ele asupra noastră. (Limba română numeşte lege şi credinţa religioasă.) Nu este nevoie neapărat să le citim scrise undeva ca să le respectăm. Un om trăind în o societate nici nu trebuie să ştie că există o lege care pedepseşte furtul sau incestul sau omorul - ele sînt fapte care contravin grav moralei şi respectului faţă de valorile general acceptate; cetăţeanul nu urmează să afle asta numai cînd are de-a face cu justiţia. Sentimentul confuz, de culpă nemotivată îl dau legile absurde. Pe vremea lui Ceauşescu nici nu s-au promulgat atît de multe legi cu caracter penal. S-au dat în special legi cu caracter economic, financiar, forme de stoarcere a energiei noastre şi de plasare în condiţii inumane, neefectuîndu-se nici măcar elementarul calcul, de eficienţă a exploatării, să-i zicem, pe care-l face ţăranul cînd îşi îngrijeşte boul de jug, asigurîndu-i mîncare şi adăpost cald. Sigur că frica se urmărea a fi inculcată în populaţie, dar nu prin legi ci prin modul de aplicare a prevederilor penale. La plecarea trupelor sovietice din România s-a dezlănţuit o recrudescenţă a oprimării (1958-59). Pentru asigurarea liniştii, conducătorii de atunci au simţit nevoia să aplice bezmetic nişte prevederi legale pentru realizarea unei spaime durabile pe plan naţional. Am fost în detenţie alături de colegi din toate păturile sociale, tineri, bătrîni, cu o caracteristică unică: aveau opinii pe care le exprimau tranşant. Colţoşi, deci. Arestînd un medic, un învăţător, un strungar, un jurist militar - în mediile din care aceşti oameni au fost luaţi s-a instaurat teroarea psihică. Dintr-un instinct de conservare deloc blamabil, cei rămaşi liberi s-au închis în ei înşişi, cu frica-n oase.

La 29 de ani, fiind procuror la Procuratura Militară a aviaţiei aţi fost arestat şi condamnat politic. La 59, conduceaţi completul care a judecat pe primii patru membri ai CPEx: Mănescu, Dincă, Postelnicu, Bobu. Vi s-a aplicat legea, aţi aplicat-o: ce s-a schimbat în optica dumneavoastră?

Condamnarea mea la 12 ani de închisoare m-a obligat să constat că sînt supus rigorilor unei legi pe care n-o încălcasem. Anchetam atunci un accident aviatic - şi-acuma sînt - şi vroiam să-mi fac meseria, cum scrie la carte, şi să nu accept soluţia care se propunea - greşeală de pilotaj "mortu-i vinovat" - lăsînd să scape, astfel, adevăraţii vinovaţi. Am fost sacrificat eu - ceilalţi, vinovaţii, erau mulţi şi mari - şi mi s-a încropit un dosar în care mi se atribuiau afirmaţii dăunătoare orînduirii socialiste, gen "într-un război rusii ar fi înfrînţi de americani", "soldele ofiţerilor din armata populară sînt mai mici decît cele dinainte" etc. Sînt şi acum în dosarul meu, niciodată probate. Mie nu mi s-a aplicat legea - adică raportul infracţiune dovedită - sancţiune. Ar fi, poate, de bon ton, acum, să zic c-am fost dizident. Nu. Ca majoritatea dizidenţilor politici din acei ani, am fost o victimă. Procentul oamenilor nevinovaţi aruncaţi în închisori a fost zdrobitor în raport cu cei care au desfăşurat o activitate determinată, clară, organizată împotriva orînduirii sociale; semn că, fie şi numai o comportare demnă sau opiniile ferme ale cuiva, erau considerate ca forme de rezistenţă faţă de regim şi ca atare trebuiau pedepsite. Este un lucru care merită ştiut. Condiţiile de puşcărie erau groaznice, un fost deţinut la Dachau ajuns în lagărele de la Salcia şi Periprava spunea că, exceptînd frica de a fi trimis în cuptor, condiţiile erau mai rele ca la Dachau. Modul de a judeca pe cei patru nomenclaturişti nu a fost cu nimic influenţat de experienţa mea amară de deţinut politic. Cred că am reuşit să mă obiectivez. Ei, după primul moment de stupoare că au ajuns în situaţia de a răspunde învinuirilor aduse legal, şi-au ales fiecare un rol: Dincă - militarul demn, Bobu - disciplinatul iar Postelnicu "partitura" omului prost, dovedind o bună cunoaştere a sufletului românului: dacă pe român l-ai făcut să rîdă n-o să-ţi taie capul...Îmi pare rău că nu i-am lăsat să vorbească mai mult, în afara cauzei: ar fi oferit mărturii preţioase pentru istorici sau sociologi. Azi ei vorbesc altfel.

Ce e mai bine să avem: o lege perfectă în viitor, îndelung elaborată, sau una perfectibilă, dar care să funcţioneze astăzi, suportînd corijări ulterioare? Dacă citim invers zicala de la care am pornit, nu se poate observa că unde-i (prea multă) tocmeală nu-i lege? Ce credeţi?

Legea nu permite nici un fel de "negocieri". Este bine să avem legi, chiar dacă nu-s perfecte, fiindcă absenţa lor duce la domnia bunului plac, la anarhie şi creează condiţiile pentru instaurarea unei dictaturi. Faptul că zeci de ani legi bune sau mai puţin bune s-au aplicat prost nu trebuie să ne facă să nu respectăm legea. Cît fiinţează ea are toate drepturile şi nu suportă nici o tocmeală. Altfel sîntem pierduţi, renunţăm la o coordonată esenţială a existenţei noastre, ne sufocă bunul plac şi toate relele lui. Interesant este că acel care se tocmeşte în punerea în practică a unei legi, cînd este vorba de interesul lui cere ca legea să fie aplicată neabătut, cu sfinţenie.

De ce, totuşi, există opinia că justiţia nu se implică astăzi mai ferm în actul de dreptate: să luăm, de pildă, procesele de calomnie, care se soluţionează lent sau nici nu încep...

Nemulţumirea publicului poate fi înţeleasă, dar aici ne lovim de nişte tare vechi. Vrem - nu vrem, noi ne continuăm existenţa pe coordonatele stabilite acum 30 de ani, cînd, urmare a faptului că nu se dădea importanţa cuvenită actului de justiţie, numărul de jurişti în România era destul de mic. Este şi o lipsă de experienţă: procese de calomnie nu prea s-au judecat în timpul dictaturii.

Între alte zicale, avem şi una care spune: "dreptatea umblă cu capul spart"; cum se citeşte ea alături de legea şi tocmeala?

Nu toate zicătorile expresive sînt şi absolut adevărate şi se verifică. Dar cea despre care am discutat trebuie luată "ad litteram". Perioada de după decembrie '89 - dominată de euforia ieşirii societăţii româneşti din totalitarism a generat multiple manifestări de nesocotire a legilor, de înlocuire cu bunul plac, existînd chiar unele încercări de justificare prin afirmaţia că legea îngrădeşte voinţa absolută a individului. Nimic mai fals şi mai nociv.

A consemnat
Tita CHIPER

Premieră judiciară absolută: CURTEA CONSTITUŢIONALĂ contra PUTERII JUDECĂTOREŞTI

Preliminarii

Observatorul avizat al vieţii noastre judiciare post-revoluţionare a înregistrat cu siguranţă un fapt puţin obişnuit: confruntarea indirectă dintre Curtea Constituţională şi instanţele judecătoreşti, în frunte cu Curtea Supremă de Justiţie (C.S.J.) într-o problemă de acut interes public: retrocedarea, prin justiţie, către foştii proprietari, a caselor naţionalizate sau confiscate de defunctul regim comunist. Numim "indirectă" această confruntare pentru că, potrivit legii fundamentale a ţării, instanţele judecătoreşti şi Curtea Constituţională, deşi exercită (şi) funcţii jurisdicţionale, atribuţiile lor sunt diferite şi strict delimitate. Cu toate acestea există "zone" de importanţă vitală în care activităţile lor se interferează. Este, printre altele, situaţia în care Curtea Constituţională judecă aşa numitele "excepţii de neconstituţionalitate" ridicate în faţa instanţelor judecătoreşti privind neconstituţionalitatea legilor şi ordonanţelor guvernamentale (art. 144 al. 1 lit. c din Constituţia din 1991). Cu acest prilej organul anume însărcinat să asigure respectarea constituţionalităţii legilor pronunţă decizii de mare însemnătate pentru interpretarea şi aplicarea legilor, ceea ce, evident, influenţează şi jurisprudenţa instanţelor judecătoreşti. La acest nivel de principiu al interpretării şi aplicării legilor soluţiile Curţii Constituţionale pot fi împărtăşite de justiţie, fără însă ca aceasta din urmă să-şi piardă independenţa de opinii. Altfel spus, justiţia poate ignora sau respinge, prin jurisprudenţa sa, acele soluţii.

O atare situaţie s-a ivit în ultimii doi ani în probleme de mare însemnătate juridică, dar şi socială, politică şi chiar... electorală a retrocedării către foştii proprietari a imobilelor naţionalizate ori confiscate prin diverse acte normative edictate timp de 45 de ani de fostele autorităţi comuniste. Dezbaterile cele mai aprige angajate în pretoriul justiţiei şi în faţa Curţii Constituţionale s-au concentrat asupra decretului nr. 92/1950 privind naţionalizarea unor imobile şi asupra decretului nr. 223/1974, care sancţiona cu pierderea dreptului de proprietate asupra imobilelor pe cetăţenii români care se stabileau definitiv, legal sau ilegal, în străinătate.

Examinînd în ansamblu reacţia faţă de această problemă a justiţiei, pe de o parte, şi a Curţii Constituţionale, pe de altă parte, orice analist obiectiv constată două tendinţe manifest opuse. În vreme ce instanţele judecătoreşti înclină, în majoritatea lor, să restituie foştilor proprietari imobilele naţionalizate ori confiscate cu încălcarea legilor şi în primul rînd a constituţiilor în vigoare la data emiterii sus-menţionatelor decrete (constituţiile din 1948 şi, respectiv, din 1965) Curtea Constituţională pare a se strădui să stăvilească cu orice chip fixarea şi generalizarea acestei jurisprudenţe a instanţelor judecătoreşti. Confruntarea atentă a practicii în materie a C.S.J. cu deciziile Curţii Constituţionale învederează un soi de "duel" indirect de idei şi motivări între cele două înalte foruri cu funcţii jurisdicţionale.

Poziţia şi argumentele instanţelor judecătoreşti

În ceea ce priveşte retrocedarea imobilelor naţionalizate prin decretul nr.92/1950, instanţele judecătoreşti în frunte cu C.S.J. au dispus restituirea acestor imobile atunci cînd au constatat nu numai încălcarea Constituţiei din 1948 (în vigoare la data edictării acestui decret), dar şi a decretului în cauză. În cadrul primei serii de argumente (de ordin constituţional) au fost invocate art. 8 şi art. 10 din acea Constituţie. Într-adevăr primul articol citat prevedea că "proprietatea particulară... este garantată de lege" iar cel de al doilea statua că "pot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi şi cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiţie". În completarea motivării lor tribunalele au făcut apel şi la art. 480 şi 481 c.civ., care de asemenea apărau proprietatea privată.

La argumentele de drept intern, s-au adus, de către instanţele judecătoreşti şi îndeosebi de către C.S.J., şi argumente deduse din convenţiile internaţionale. Astfel au fost invocate cu precădere Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (1948) şi Pactul internaţional privind drepturile civile şi politice (1966). Acest ultim tratat internaţional a fost ratificat de România prin decretul nr. 212 din 31 octombrie 1974, devenind astfel obligatoriu pentru partea semnatară.

Din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului s-au invocat art. 13 al. 2 şi art. 17 al. 1 şi 2. Aceste articole prevăd că "orice persoană are dreptul la proprietate..." şi că "nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa". În ceea ce priveşte Pactul internaţional privind drepturile civile şi politice s-a apelat la dispoziţia înscrisă în art. 12 al. 2 conform căreia "orice persoană este liberă să părăsească orice ţară, inclusiv propria sa ţară".

În raport de aceste norme legale de drept intern şi de drept internaţional, naţionalizarea şi confiscarea locuinţelor în baza decretului nr. 92/1950 şi a decretului nr. 223/1974 apar şi pentru un profan în problemele dreptului ca flagrant ilegale şi ineficiente juridiceşte. Într-adevăr, nu este cu putinţă, într-un stat de drept, ca pe de o parte să garantezi proprietatea iar exproprierea să o supui unor condiţii restrictive imperative ori să proclami dreptul oricărei persoane de a părăsi propria sa ţară, după propria sa vrere şi de asemenea să revină în mod liber în ea, oricînd, iar pe de altă parte să procedezi la naţionalizări şi confiscări arbitare, întemeiate pe discriminări de clasă socială ori opinii politice, sau pur şi simplu să sancţionezi cu pierderea proprietăţii pe proprii cetăţeni numai pentru că la un moment dat s-au decis să se stabilească în altă ţară.

O importantă categorie de măsuri reparatorii luate de instanţele judecătoreşti în legătură cu aplicarea decretului nr. 92/1950 priveşte o dispoziţie înscrisă chiar în acest decret. Sus-amintitul act normativ prevedea, prin art. II, că "nu intră în prevederile decretului de faţă şi nu se naţionalizează imobilele proprietatea muncitorilor, funcţionarilor, micilor meseriaşi, intelectualilor profesionişti şi pensionarilor". Cu toate acestea în toiul luptei de clasă al epocii, politrucii partidului în frunte cu primarul general de tristă faimă Constantin Doncea au procedat în capitală (dar şi în ţară) la naţionalizarea de-a valma a caselor, fără să ţină seamă măcar de dispoziţiile decretului de naţionalizare. Aşa s-a făcut că au fost naţionalizaţi şi adesea pur şi simplu azvîrliţi în stradă împreună cu familiile lor funcţionari, pensionari şi chiar muncitori. În cazul acestor categorii de cetăţeni naţionalizaţi împotriva dispoziţiilor categorice ale art. II din decretul nr. 92/1950 instanţele judecătoreşti au dispus retrocedarea locuinţelor către foştii proprietari sau către moştenitorii lor. Eficienţa decretelor, nu mai puţin scelerate, nr. 218/1960 şi nr. 712/1966, care "legalizau" trecerea în patrimoniul statului chiar şi a caselor luate "fără nici un titlu", sub condiţia de a se fi aflat în posesia unităţilor socialiste timp de minimum 2 ani înainte de apariţia acestor decrete a fost înlăturată cu motivarea judicioasă că "posesia" respectivă nu a fost o posesie "utilă". Începută printr-o violenţă fizică şi continuată printr-o violenţă morală, au subliniat instanţele judecătoreşti, această posesie nu putea duce la aşa-numita uzucapiune, adică la acel mod de dobîndire a proprietăţii prin posesie îndelungată, în condiţiile art. 1847 şi urm.c.civ.

Trebuie să subliniem însă că înainte de a se ajunge la aceste soluţii, instanţele judecătoreşti s-au văzut confruntate cu o problemă prealabilă de principiu, respectiv cu chestiunea de a şti dacă ele au competenţa de a judeca asemenea cauze de restituire a imobilelor către foştii proprietari întrucît soluţionarea acestei chestiuni presupunea dreptul pentru instanţe de a cenzura, sub aspectul constituţionalităţii, actele normative în discuţie şi în special decretele nr. 92/1950 şi 223/1974. Altfel spus, s-a pus problema dacă tribunalele au căderea să aprecieze concordanţa acestor acte normative cu constituţiile din 1948 şi din 1965, în vigoare la data edictării respectivelor decrete.

La început instanţele judecătoreşti ierarhic inferioare au opus rezistenţă, în genere, admiterii acţiunilor intentate de proprietarii imobilelor în litigiu. In motivarea soluţiilor lor aceste instanţe s-au întemeiat pe o jurisprudenţă mai veche a fostului Tribunal Suprem, care statuase că împotriva naţionalizării imobilelor în temeiul decretului nr. 92/1950 foştii proprietari nu au deschisă – în principiu – nici calea justiţiei, nici o altă cale de atac, oricît de grav ar fi fost încălcat decretul cu ocazia aplicării lui. S-a susţinut, în esenţă, că potrivit regimurilor constituţionale anterioare Constituţiei din 1991 un control de constituţionalitate a legilor, implicit dar necesar în judecarea oricărei cauze avînd ca obiect aplicarea actelor normative în discuţie, nu există şi ca atare instanţele judecătoreşti nu aveau competenţa să cenzureze măsurile luate în baza sus-amintitelor acte. Pentru acţiunile în justiţie introduse după adoptarea Constituţiei din 8 decembrie 1991 s-a obiectat că nici de astă dată instanţele judecătoreşti nu pot cenzura constituţionalitatea decretului nr. 92/1950 pentru că ar însemna să se dea efect retroactiv noii constituţii, ceea ce art. 15 alin. 2 din această Constituţie interzice în mod expres. Şi astfel calea redobîndirii locuinţelor naţionalizate în baza decretului nr. 92/1950 părea definitiv închisă.

N-a trecut însă prea mult timp şi unele judecătorii, confirmate de instanţele de recurs, şi-au schimbat optica. Schimbarea s-a produs sub presiunea semnalării unor abuzuri prea flagrante pentru a fi trecute cu vederea de către orice organ de împărţire a dreptăţii, care îşi merită numele şi înţelege să-şi îndeplinească misiunea. La aceste constatări de fapt s-a adăugat reexaminarea problemei juridice de principiu: dacă în cazul cînd Constituţia nu instituie un sistem de control de constituţionalitate a legilor, tribunalelor le este interzis în mod absolut ca dintre mai multe legi incidente într-o cauză, printre care şi Constituţia în vigoare, să o aleagă pe cea care trebuie aplicată. Şi răspunsul la această ultimă dilemă a fost finalmente afirmativ. Cu motivări mai sumare sau mai ample, instanţele au decis că acest drept al instanţelor judecătoreşti decurge din principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat şi din atribuţiile specifice ale puterii judecătoreşti care le impun să aplice legile, inclusiv constituţia. În temeiul aceluiaşi principiu al plenitudinii de jurisdicţie aparţinînd instanţelor judecătoreşti, acestea – s-a spus – au nu numai dreptul, dar şi obligaţia de a cerceta constituţionalitatea oricărei legi ordinare în raport cu legea fundamentală a ţării. Ca atare, numeroase instanţe ierarhic inferioare au hotărît să se dezică de jurisprudenţa fostului Tribunal Suprem şi să decidă de la caz la caz restituirea imobilelor naţionalizate în baza decretului nr. 92/1950.

În ceea ce priveşte decretul nr. 223/1974 unele instanţe au admis acţiunile proprietarilor sancţionaţi cu pierderea proprietăţii asupra imobilelor pentru faptul că nu s-au înapoiat în ţară după expirarea vizei de şedere în străinătate. Pe lîngă considerentele de drept intern şi de drept internaţional evocate mai sus, în sprijinul acestor soluţii s-a recurs, firească, şi la argumente specifice fiecărui caz în parte. Astfel s-au restituit casele confiscate atunci cînd deposedarea s-a făcut fără emiterea deciziei administrative prevăzută în mod expres de decretul nr.223/1974 sau cînd rămînerea în străinătate se datorase unor cauze de forţă majoră (stare de boală, accidente etc.).

Contra-ofensiva Procuraturii Generale

Deşi abuzurile săvîrşite mai cu seamă în aplicarea decretelor nr. 92/1950 şi nr. 223/1974 au fost corectate numai sporadic şi pe scară redusă, Procuratura Generală (devenită Parchetul General) a declanşat, între 1990 şi 1992 (cînd a pierdut prin lege dreptul exclusiv de a cere desfiinţarea hotărîrilor judecătoreşti definitive pe calea recursului extraordinar) numeroase recursuri extraordinare pentru readucerea în patrimoniul statului a imobilelor retrocedate foştilor proprietari. Adeseori mobilul real al declanşării acestor recursuri extraordinare nu a fost apărarea avutului public, ci protejarea chiriaşilor din înalta bughezie roşie, instalaţi după naţionalizare în cele mai luxoase vile şi apartamente naţionalizate şi care acum se temeau că ar putea să fie la rîndul lor expulzaţi asemenea predecesorilor lor.

Într-un număr viitor vom urmări cum a evoluat conflictul între instanţe.

Doru COSMA

© M. Oroveanu

Mihail Manoilescu şi extrema dreaptă (V)

După izbînda legionarismului, prin proclamarea, la 14 septembrie 1940, a statutului naţional-legionar, Manoilescu nu e instalat în demnităţile publice care i se cuveneau. Mişcarea legionară, prin noua ei conducere, era alta iar Manoilescu purta pe umeri povara dictatului de la Viena. Deşi nu i s-a încredinţat, cum s-ar fi cuvenit, o demnitate publică, Manoilescu nu înceta să-şi afirma filolegionarismul său subliniat. I-a deplîns mai întîi, ca toţi legionarii, pe cei ce fuseseră ucişi de către carlişti în anii prigoanei. "Ţara – scria el – nu-şi poate măsura... pierderile ei în lupta legionară. Şi nici fiecare dintre noi nu am putea vreodată cuprinde cu gîndul toate ravagiile aduse în propriul nostru suflet de pustiitoarele masacre din anii prigoanei. Dar cum este omenesc, în evocarea atîtor figuri azi intrate în legendă tot chipurile familiare cu care am avut legături sufleteşti mai îndelungate se trag vecinic pe cel dintîi plan. Între ele nu îl cuprindem pe Căpitan. Despre el şi despre toate amintirile care mă leagă de dînsul nu cred că voi putea vorbi mulţi ani de acum înainte – poate niciodată. Nu poţi scrie memorii despre Sfinţi. Dar gîndul mă poartă spre ceilalţi..., spre Moţa, Banea, Totu, Tell, Valeriu Cîrdu, Virgil Rădulescu, Const. Goga, Antoniu, Ionică, Herghelegiu şi spre atîţia alţii pe care i-am socotit între prietenii mei de aproape... Dar între atîţia care îmi trec atît de des în minte, de ce păşeşte oare desprins de ceilalţi, călcînd aparte, cu pasul alunecător şi fin, Mihail Polihroniade? De ce el îmi tulbură mai mult gîndurile şi îmi sfredeleşte mai adînc durerile anilor grei care s-au scurs? Poate fiindcă prietenul meu Poly... întrunea cea mai întinsă şi cea mai uimitoare gamă de calităţi pe care o poate cuprinde un om... De cîte ori îi spuneam că destinul îl menise să fie, în guvernul Căpitanului, Goebels al României? Dar destinul l-a menit altfel" – (Mihail Manoilescu, **Mihail Polihroniade, Lumea Nouă**, IX, 1940, nr. 9-10, p. 261) În numărul următor al revistei publică un fel de articol directivă: "Credem – scrie profesorul de economie politică – că şi statul – statul naţional-legionar – în clipa cînd ieşind din faza tulburătoare a începuturilor se îndreaptă spre făgaşele drepte şi adînci ale imperativelor naţionale actuale, nu poate lăsa în actualitate altă preocupare decît ideea României Mari". Înţelege că, o vreme, Legiunea şi-a omagiat martirii. "Acum însă a venit clipa în care privirile îndărăt – chiar cînd sunt îndreptate spre sfinţii şi mucenicii cei mai curaţi ai neamului – să se întoarcă numai şi numai înainte, spre marea poruncă care stă în calea viitorului. Această poruncă... este: ce am făcut eu oare azi ca să grăbesc şi să ajut înfăptuirea României Mari? Insufleţind pe această linie pe români, mişcarea legionară va reuşi să se confunde mai bine decît pînă acum cu ţara întreagă şi va înlătura pericolul izolării sale... Ţara este cu legiunea şi legiunea una cu ţara, în acest gînd al recuperării şi izbăvirii noastre" – (Idem, **Nimic decît România Mare, loc.cit.**, IX, 1940, nr. 11-12, p. 288-285). Desfigurarea ţării prin raptul teritorial, la săvîrşirea căreia îşi pusese, pe unul din segmentele răpirii, şi Manoilescu semnătura, îl apăsa enorm. Şi credea că plusînd, prin astfel de chemări, va fi izbăvit. Dar legionarii şi Antonescu, fideli Axei, nu puteau acum aşeza în prim plan, idealul reîntregirii, de vreme ce atît Germania cît şi Italia dictaseră toate ciuntirile hărţii României Mari.

Mai există însă, din această perioadă, un text al lui Manoilescu. Spre deosebire de celelalte, acesta prezintă virtuţi teoretico-doctrinare legionare. E textul lecţiei de deschidere la cursul său de economie politică, din acel an 1940, la Politehnica din Bucureşti. Nu l-a publicat în **Lumea Nouă** ci în patru numere ale săptămînalului **Chemarea Vremii**, condus de Ion Sîngeorgiu, şi el legionaroid. Lecţia de deschidere a lui Manoilescu începe cu o interogaţie justificativă: "O problemă care se pune în prealabil este aceasta: oare ştiinţa trebuie să-şi revizuiască atitudinea faţă de fiecare regim politic, chiar cînd acest regim reprezintă o revoluţie? Oare ştiinţa, prin ea însăşi, nu este permanentă?... Desigur, nu se poate vorbi de «Geometria analitică faţă cu statul legionar», dar se poate vorbi oricînd de ştiinţa economică faţă de statul legionar. Căci este vorba de un alt spaţiu social şi alte scopuri pentru colectivităţi în care indivizii au alte mobile de acţiune şi alte îngrădiri în libertatea de a se mişca decît în spaţiul egoist, materialist al liberalismului". Odată clarificate, răspunsul la o interogaţie într-adevăr apăsătoare, profesorul intră în dezvoltarea temei:"Vom discuta mai întîi deosebirea dintre spaţiul economic liberalist şi ceea ce putem numi spaţiul economic totalitar, realizat mai ales prin cele două mari revoluţii naţionaliste: fascism şi naţional-socialism. După aceea vom căuta să stabilim deosebirea – dacă nu contrastul dintre **spaţiul economic legionar** şi spaţiul economic totalitar... Care este locul particular pe care îl ocupă între spaţiile totalitare, **spaţiul economic** legionar? Fascismul şi naţional-socialismul reprezintă o reacţiune **morală** şi un ideal **moral**. Fascismul şi naţional-socialismul urmăresc ridicarea şi puterea statului. Legionarismul urmăreşte nu numai ridicarea statului românesc ci şi ridicarea **românului** în ochii lui proprii. Este în aceasta o deosebire esenţială care caracterizează şi va caracteriza pentru decenii şi veacuri originalitatea revoluţiei legionare. Această originalitate se şi explică. Fascismul şi naţional-socialismul au apărut în epoci de constrîngere politică şi de nemulţumire politică.. Cum a apărut însă la noi mişcarea legionară? Ea s-a născut în epoca fericită cînd România Mare era înfăptuită, în epoca cînd nu avea nimic de cerut de la alţii ci **numai de la ea însăşi**. De aceea revoluţia care s-a produs a fost revoluţia noastră **către noi înşine**... Legionarismul este între toate doctrinele contimporane doctrina cea mai **exigentă şi mai severă şi care ţinteşte cel mai sus**... Legionarismul merge mult mai departe cu această concepţie totalitară. El nu urmăreşte, cum spuneam, numai puterea naţională ci şi perfecţionarea omului... **Legionarismul reprezintă o mare sinteză între totalitarism şi individualism.** El se ocupă de individ ca făptură a lui Dumnezeu şi se preocupă de ţară ca scop suprem al năzuinţelor individuale. El realizează ceea ce se poate spune cu o vorbă cuprinzătoare: **un individualism idealist"**. (Idem, **Ştiinţa economică faţă cu statul legionar, Chemarea Vremii,** XIV, Seria II-a, **loc cit,** nr. 28 din 12 noiembrie 1940). Fireşte că nu a ocolit doctrina corporatistă, căreia îi fixa locul în statul legionar. "Mijlocul capital menit să integreze burghezia în naţiune este **corporatismul**... Legiunea este, în ţară, o minoritate. Mai mult decît atît, ea trebuie să rămînă – ca orice elită – o minoritate... Problema este dar cum poate fi integrată masa **naţională** în statul nou? Numai prin corporatism şi prin corporatism. Numai pe această cale masa poate fi adusă să-şi dea tributul ei alături de elita legionară pentru ridicarea ţării" (idem, **loc.cit.**, nr. 28 din 12 decembrie 1940) Şi ca să întărească ideea necesităţii de a utiliza corporatismul de către legionarism îi aducea un spor de argumentare. "De altfel, corporatismul are însăşi autoritatea Căpitanului. Nu voi evoca în acest sens discuţiile personale pe care am avut cinstea să le port pe vremuri cu Căpitanul... Dar voi invoca o mărturie scrisă a Căpitanului într-un interviu dat, la 26 ianuarie 1938, ziarului **Buna Vestire** "«Am observat dezvoltarea organică pentru a descoperi formule pe care ea însăşi le necesită. Astăzi continui pe această cale. **Dar mă gîndesc deja că această cale va merge spre corporatism.** Ea izvorăşte nu din doctrina ci din necesitate... Eu văd azi izvorînd din corporatism forma viitoare a statului român»." (Idem, **loc cit.**, nr. 28 din 19 decembrie 1940) Argumentul aducea autoritate. Dar el nu trecea de dezideratival ceţos, pentru că, de fapt, legionarismul n-a închipuit nici un proiect valabil pentru o strategie economică a organizării societăţii româneşti după cucerirea puterii. Înainte de cucerirea puterii şi după aceea, Manoilescu, ataşat legionarismului, căuta să-i convingă pe cei suspuşi că al său corporatism e calea ce trebuia adoptată şi urmată. Din acest punct de vedere, textul acestei prelegeri inaugurale din 1940 aduce perfect aminte de dezvoltările sale – citate mai înainte – apărute în 1937 în **Lumea Nouă**.

Z. ORNEA

PALADIE
Istoria lausiacă (Lavsaicon) - scurte biografii de pustnici

Traducere, introducere şi note: Pr. Prof. Dr. Acad. Dumitru STĂNILOAE, Editura Inst. Biblic şi de Misiune al B.O.R. - Bucureşti, 1993

Faţă de solida instalare în determinaţii şi responsabilităţi mundane - inerentă oricărei societăţi "civile" - , monahul prezintă o radicală deosebire: el e un perpetuu nomad; a optat pentru condiţia omului care nu se lasă niciodată acaparat, "stabilizat" de limitările lumii create. "Unde şezi?" - întreabă unul din personajele cărţii. "Nu şed, călătoresc spre Dumnezeu" sună răspunsul. Pusticul Paladie (364-425?), discipol al intelectualului Evagrie Ponticul, prieten cu sf. Ioan Chrisostomul e unul din cei care-şi practică vocaţia şi la propriu: el călătoreşte prin marele teritoriu al pustiei primelor veacuri: Egipt, Palestina, Siria, Mesopotamia. A respira în preajma unor mari maeştri ai rugăciunii (Macarie Egipteanul şi Macarie Alexandrinul, Antonie cel Mare, Pahomie, Pamvo, Evagrie, Efrem Sirul), a parcurge reperele tradiţiei christice, a participa la vicisitudinile personajelor care o încarnează (dezbateri teologice pentru eliminarea ereziilor, surghiun, misiuni şi funcţii eclesiale care întrerup viaţa de pustnic), iată elementele traseului lui Paladie, parte din ele consemnate în scurta sa lucrare. Considerată de specialişti drept cel mai însemnat document pentru cunoaşterea monahismului răsăritean timpuriu, **Istoria lausiacă** nu este o lucrare de utilitate "internă"; nu se adresează monahilor în primul rînd, ci a fost scrisă (419-420) la solicitarea unui postelnic al împăratului Teodosie al II-lea - Lausus, ca să ofere laicului situat în lume reperul unei altfel de opţiuni existenţiale ("a nu-ţi despărţi mintea de Dumnezeu"; "a vieţui mai multă vreme în Dumnezeu, decît în legătură cu lucrurile de sub cer"); galeria de portrete dedicată acestor tehnicieni ai nepătimirii are, pentru cititor, rolul unui filtru rectificator al propriului chip lăuntric: "urmăreşte ca prin ei să poţi vedea, ca printr-o carte cu scris subţire, în mod clar inima ta, probînd prin comparaţia cu ei slăbiciunea sau negrija ta".

Ce putem vedea, aşadar, în această carte cu scris subţire? În primul rînd un uluitor nonconformism faţă de regulile pietăţii curente: singurul lucru care contează este eficacitatea în înaintare, capacitatea de a depăşi piedicile în cursa spre Dumnezeu - piedici concentrate într-o ipostază obiectivă (demonii) şi una interioară (orgoliul, ego-ul posesiv). Ele pot fi evitate cu mijloace din cele mai "scandaloase" şi gesturi din cele mai şocante: Serapion cere fecioarei retrase în esihie să se plimbe amîndoi goi prin cetate pentru a dovedi că sunt realmente morţi faţă de lume; un tînăr mulţumeşte pentru omorul fără voie care l-a adus în pustie; Macarie Alexandrinul îşi propune să ţină mintea neîmprăştiată cinci zile ("am poruncit deci minţii mele, zicînd: Nu coborî din ceruri. Ai acolo pe îngeri, pe arhangheli, puterile de sus, pe Dumnezeul tuturor. Nu coborî sub cer"); dar, după două zile şi nopţi, renunţă pentru că reuşita i-ar fi putut stîrni orgoliul.

Uimeşte în al doilea rînd intensa activitate a "celor ce se liniştesc" şi masiva lor solicitare de către oamenii cetăţii: fac, evident, vindecări; sunt consultaţi în probleme de doctrină şi vocaţie spirituală; prezic destine; unii au, în afara unor inaccesibile retrageri, veritabile săli de primire pentru pelerinii care vin să îi asculte ori să îi consulte. E un du-te-vino între cetate şi pustie; **Singurătatea** e un soi de teritoriu de referinţă, un istm către Dumnezeu - des vizitat. Însă activitatea de căpetenie este - ca şi pentru îngeri - lupta cu demonii (Moise Egipteanul primeşte, la capătul unor lungi eforturi ascetice, un asemenea dar încît "ne temeam mai tare noi de muşte decît acela de demoni"). Unii sunt cunoscuţi pentru permanenta lor trezvie, alţii pentru certitudinea obţinută prin revelaţie sau pentru cunoaşterea Scripturilor, pentru forţa în combaterea ereziilor, pentru performanţele ascetice, pentru milă, pentru încăpăţînarea, în sfîrşit, în "a păzi zidurile pentru Christos". Toate fiind corolarele acelei nedespărţiri a minţii de Dumnezeu, realizată prin rugăciunea neîntreruptă. O riguroasă geografie marchează teritoriul parcurs: Singurătatea, Pustia Schitului sau a Chiliilor, Muntele (Nitriei), "partea cea mai dinăuntru a pustiei" au fiecare instanţele lor de admisiune, călăuzire şi autoritate; e aici o comunitate strict organizată după model angelic: e foarte numeroasa şi coerenta populaţie a celor "ce au murit lumii".

Traducerea de faţă poate fi privită ca o dublă **restitutio: Lavsaicon**-ul a mai fost tradus în sec. al XVIII-lea, în mediul lui Paisie Velicicovschi, odată cu celelalte scrieri filocalice. P. Dumitru Stăniloae a asumat o nouă traducere a tuturor acestora. Pe de altă parte, **Lavsaiconul** e unul din textele ce ne poate restitui veritabilul spaţiu ortodox - căruia îi aparţinem fără a-i cunoaşte întotdeauna prea bine titlurile de noblete.

Anca MANOLESCU

"Iată un exemplu. I, II, III, IV; A, B, C, D; 1, 2, 3, 4,. E, O. B. Bun, uite că am făcut o operă. Mai întîi, mă decid să fac o lucrare care să se cheme ***Einstein on the Beach****. Încep cu titlul. Pe urmă, hotărăsc să fac patru acte cu trei teme şi cu toate posibilele combinaţii ale acestor trei teme: A şi B, C şi A, B, şi C, şi în fine cele trei teme împreună. Apoi introduc nişte intermezzi pe care le numesc «Knee Plays». După aia, definesc duratele. Decid că partea asta va dura 22 de minute, ailaltă, 21. Obţin cu totul patru ore şi patruzeci de minute. În stadiul acesta, eu ştiu deja forma, structura şi durata. Trebuie să mă decid ce-o să pun în A. Este etapa următoare. Einstein vorbea de trenuri, şi-atunci arăt un tren care intră în scenă... Einstein spunea că, atunci cînd survolezi un tren, nu se vede decît o linie. Deci, atunci cînd trenul ajunge pe un sfert din scenă, este întrerupt de o linie de lumină verticală. După care trenul îşi continuă drumul. Trenul ajunge la jumătatea scenei şi e întrerupt din nou de o linie de lumină verticală. Apoi trenul revine şi ajunge pînă la trei sferturi din scenă , unde este din nou întrerupt de o linie de lumină verticală... Lumina este un actor de operă... Fără lumină, nu există spaţiu."*

Bob WILSON

Scrisori deschise

"Christian Tell colţ cu Iorga, arondismentul 69"

"Iată-mă-s din nou la Ieş!

Am venit slobodă şi indipendentă dar de-acum s-a isprăvit: îs pă ordinatoarele de la Quai d'Orsay. M-am burzuluit ici-colè la veşnicia lu' Hautes Études şi au ţişnit drepturile omului sub formă de bursă pîn' hăt, la sfîrşitul verii. Că vezi tu, ţaţo, nu şi-au dat faxurile la timp de atîtea vacanţe de ski, de paşti, de émeutes şi casseuri care primenesc vitrinele şi achaturi de Renault-uri nouţe. Încă n-am tuşat banii guvernului de dreapta şi mai am un hap mare cu visa de long séjour. Te pomeni că mă trimit s-o iau de pe Christian Tell colţ cu Iorga, arondismentul 69!

Vorbit courtoise cu B. Rugat pe robotul casei de bilete (réduites) la balet Pina Bausch. Încă tăcere.

Citesc pe WC **Magazine littéraire** şi mă gîndesc eliberator la sincronismele snobismelor noastre. Din cauza recesiunii economice stau neaşteptat de mult în biblioteci. Epuizat singurele 15 filme demne de văzut în prima săptămînă, cînd am cheltuit 1000 F. M-a marcat Greenaway cu Mâcon - Prospero. Tăricele. Virez pe documentare (ex.: tema Folie...) la Entrepôt şi pe etnografice (tema Magie şi posesiune) la Museul Omului. Radem constant muzeele (la Jeu de Paume - de asemenea filme de excepţie). Am prins Saga - Découvertes - Salonul Cărţii, mamute în pavilioane continue la Porte de Versailles. Iliescu mă vizitează azi-mîine. N-am avut stare să mă duc la înmormîntarea lui Ionesco. Ştii c-a venit regele cu două principese!

Pentru dezbateri şi anunţuri insinuant-urgente timbraţi la...

Chiriţoaia"

Trecerea prin reviste

Numărul 14 (13-19 aprilie) al **României literare** se deschide cu editorialul lui Nicolae Manolescu intitulat "Cărţi de dreapta?" Semnul întrebării este ironic, căci se ştie cui aparţine nefericita sintagmă: actualului ministru al culturii (?). N. Manolescu conchide: "Nimeni nu-l sileşte pe dl. Sorescu să-i citească pe Popper, Benda, Wittgenstein, Besançon, Kolakowski, Eliade, Revel, Cioran, Weber, Hayek sau Gasset - şi sînt departe de a epuiza lista autorilor tipăriţi la Humanitas - dar faptul că este un poet adevărat şi, pe deasupra, ministru al culturii l-ar obliga să-i respecte". • La "Micul dicţionar", Mihai Zamfir transformă un articol, vai, banal ("Funeraliile") într-unul antologic - căci este vorba de funeraliile lui Eugen Ionescu, cel care "a ştiut să transforme cel mai

➤➤

Din viaţa unui extremist de centru

"Ţărişoara" e de "dreapta" sau de "stînga"?

Scrisoarea pierdută – laica scriptură a păcatelor şi veseliilor noastre, tabloul lui Mendeleev al tuturor chimicalelor şi alchimiilor care ne străbat naţia din cap pînă la ultimul ei zurgălău – e de "dreapta" sau de "stînga"?

Recent, cu farmecul său din ce în ce mai indiscret de dîrz teoretician al liberalismului, domnul Dinu Patriciu a categorisit substantivul "ţărişoară" ca vorbă tipică "de stînga", aşa cum ar fi toate cuvintele care caută să agite masele, colectivităţile, prostimea. Domnia sa, ca "om de dreapta", le refuză. "Ţărişoară" e bună pentru domnul Dumitraşcu (prezent în aceeaşi emisiune a lui Tatulici), domnului Patriciu nu i se pune gura decît pentru "individ", "individualism", "persoană", "proprietar". Cîndva, Stalin însuşi, în ultimii ani de viaţă, a nuanţat ceva mai nostim în acest domeniu, demonstrînd, rezonabil, că limba şi cuvintele ei n-au caracter de clasă, nu aparţin unui singur partid etc. Dar dacă nu mai vrem să auzim de Stalin, putem să deschidem **Scrisoarea...** la actul III şi, atenţi, fără să ne abandonăm vrajei rossiniene a discursurilor de înaltă coloratură, vom sesiza că "ţărişoară" e cuvîntul la care dă în plîns, cine?

"Caţavencu:... ca orice român, ca orice fiu al ţării sale...în aceste momente solemne (*de-abia se mai stăpîneşte*) mă gîndesc... la ţărişoara mea (*plînsul l-a biruit de tot*) la România... (*plînge, aplauze în grup*) la fericirea ei...la progresul ei (*asemenea, crescendo*) la viitorul ei (*plîns în hohote, aplauze zguduitoare*)". Decriptînd la zi, vom fi într-o crescîndă iluminare: dl. Caţavencu, prin tot ce cere pe plan economic, cioclopedic şi administrativ, ar fi azi mai aproape de domnul Patriciu decît dl. Dumitraşcu, nu? El chiar aparţine – şi clipim încîntaţi de bucuria coincidenţei – unui grup cu adevărat "tînăr, inteligent, independent... impertinent!". El vede progresul ca un liberal ce ştie ce-i iniţiativa descentralizării, el vrea pentru români capital şi faliment, el detestă "ideile învechite, opiniunile ruginite"; toate acestea s-ar defini azi, de "dreapta", dacă n-ar apărea, în linia lui melodică, "ţărişoara asta" de "stînga" hototele de plîns pentru fericirea ei, tipice – în concepţia liderului PL '93 – pentru naţional-ceauşismul domnului Dumitraşcu. Crescendo-ul continuă cu o altă perplexitate – cum ne place nouă, la **Dilema**, să zicem cînd montăm cu deliciu şi fără jenă, **Scrisoarea** la "Actualităţile" TV: Farfuridi, cel "învechit şi ruginit", cel care ar fi, logic, mai al domnului Dumitraşcu, adversar teribil al liberalilor, al "dreptei", ei bine, Farfuridi, în discursul său de lider conservator, "face tot timpul trimitere" (cum ar zice dl. Tatulici), la Europa, şantajează şi manipulează cu Europa, încearcă să impună standardele ei de "Europă cu ochii aţintiţi asupra noastră", de parcă ar fi, tot azi, un tînăr '93, inteligent şi impertinent, poate ceva mai incoerent, dar perfect descifrabil ca familie politică.

Ca lucrurile să nu mai aibă nici un maniheism, vom observa că Farfuridi, europeanul, nu va folosi niciodată în discursul său dilematic pînă la Dumnezeu, termenul infamant, de "stînga": "ţărişoară", ci va spune "cu tărie" (subliniată şi de Caragiale) aşa: "Vreau să zic, într-o privinţă, poporul, naţiunea, România... ţara, în sfîrşit!". "Ţărişoara" e lansată deci, la origini, de liberalul progresist (care nu vrea să ştie "de Europa dumitale, eu voi să ştiu numai de România mea"), iar "ţara" e a europeanului incapabil să schimbe sau să revizuiască, de parcă ar fi cine ştim noi, cel căruia i se aruncă între ochi, "lătrător" (termen brutal al textului caragialian), de către Caţavencu: "În zadar veniţi cu gogoriţe, cu inventţiuni antipatriotice, cu Europa, ca să asurziţi opinia publică...". E trăznitor! Exact aceste vorbe le poate spune azi, chiar lătrător, domnul Dumitraşcu-Ţărişoară, domnului Patriciu, inteligentului şi impertinentului de "dreapta" ; recitesc, răpus de vraja potrivirii: "În zadar veniţi cu gogoriţe, cu inventţiuni antipatriotice, cu Europa..." şi n-am nici o dificultate în a le auzi în dicţia inconfundabilă a domnului senator de Constanţa. E minunat, nu se mai înţelege nimic doar că şi aici – cu "dreapta" şi cu "stînga" la noi – "e cazul, daţi-mi voie să facem din două, una". Una care sună aşa: spre gloria ei eternă, **Scrisoarea pierdută** n-a putut fi niciodată manipulată nici de "dreapta" nici de "stînga", nici chiar de dragii cetăţeni turmentaţi, indispunînd, pînă la a le scoate din sărite, toate extremismele. Ca şi marxism-leninismul, farfuridism-caţavencismul sună azi, la noi, în ţara unde cu ajutorul Celui de Sus toate ideile politice se fac praf, naţional-liberal-ceauşist.

Scrisoarea... nu-i a nici unui partid, aş spune aproape că nu "e a noastră", ci a urmaşilor urmaşilor noştri, precum Moldova din **Apus de soare.**

Radu COSAŞU

➤➤

banal nume românesc în singurul nume românesc cunoscut de întreaga lume". • Mă rog, a mai fost şi "Ceauşescu" (uneori, "Ceaucescu"), dar de acesta se ocupă alte reviste. • Tot despre un mort, dar infinit mai puţin celebru: Al. Piru, scrie Al. George. Nu ne interesează motivele pentru care dl. George va fi scris acest articol distrugător - cert este că defunctul critic (Al. George nu-i acordă această calitate), decedatul scriitor (ce să mai vorbim!), dispărutul, în fine, condeier, iese mort a doua oară! Otrava folosită în doze "robuste" dovedeşte nu numai bustul "personajului grotesc" Al. Piru, ci şi eventualul său halou postum; doar dacă nu cumva strălucirea cianurii lui Al. George i-ar pune acestuia, pe creştet, un fel de aură de martir...s-au mai văzut cazuri! Oricum, cînd Al. George evocă "rînjetul cu bale" al tizului său - te trec fiorii şi "simţi în nări binecunoscutul miros de migdale amare", cum zicea o specialistă-n materie de otrăvuri şi-un pic de literatură... • Despre tînărul Eugen Ionescu vorbeşte, cu verva-i ştiută, Alexandru Paleologu în paginile de mijloc ale publicaţiei; a se reţine precizarea **subliniată** de Al. P. că Ionescu s-a născut, de fapt, în 1909, şi nu în 1912. De altfel, în volumul Pléiade, anul naşterii este cel indicat de "Conu' Alecu"... • Din păcate, subtitlurile mărturisirilor sînt redactate cam alandala, mai mult încurcînd lectura... • Pentru a reveni la crimă ("fără suspans"): Andreea Deciu o "asasinează" pe Marguerite Duras (vinovată, pesemne, pentru că e-atît de celebră) care a comis, cu **Amanta engleză**, "în aparenţă un roman poliţist..."La drept vorbind însă tehnica mi se pare artificioasă şi uneori chiar stîngaci manipulată" - ucide de la distanţă A.D. Înduioşătoare osîrdia tinerilor cronicari autohtoni de a găsi "aţa albă" cu care-s cusute anti-romanele negre! • Inexistentul, dar insistentul regizor Laurenţiu Damian e prezent - **tiens, tiens!** - cu o "Scrisoare deschisă către Mircea Daneliuc": nu ne-ndoim că M. Daneliuc a şi găsit între timp cea mai bună folosinţă scrisorii cu pricina. Nu ne-ndoim nici că L. Damian preferă, dintre toate filmele daneliuciene, pe cel mai greşit, **Glissando**, o "capodoperă" - zice L.D. - care "respira grandoare, mînă de maestru, aristocratizarea (sic!) unui creator bîntuit şi copleşit totodată de realitate" etc. etc. Şi pentru că insistentul domn Damian ne acordă şi nouă (mă rog, mie, de fapt - dar dînsul e generos, sau nu cunoaşte forţa unei sinecdoce!) oarece atenţie, să-i spun aşadar că diferenţa **epidermică** dintre mine şi el este că el a avut norocul să-mi citească articolul despre "Cinematograful românesc (care nu există)", în timp ce eu am avut dublul ghinion de a-i vedea două filme - care, vai!, există... Cît despre scrisoarea adresată lui Daneliuc, aceasta e semnată "Cu sentimente şi naftalină, Laurenţiu Damian". Fără comentarii. • Excelentă cronica de televiziune a lui Cristian Teodorescu "Partidul care dă filme", plus P.S.-ul, care se încheie aşa: "Dacă dl. Sava se vrea un Placido Domingo al **Seratelor** n-are decît să cînte". • Asta ar mai lipsi...• Televiziune în care, ne asigură Anca Fusariu în **22** de săptămîna trecută, cei mai buni gazetari ar fi "Sanda Vişan, Carmen Bendovski şi Gabriel Giurgiu"...; şi n-avem motive s-o credem şi să n-o credem, căci A.F. trece la Tele 7 ABC! (A.L.Ş.)

Firescul de aiurea

NON A LA CENSURE

Art : L 227-24 1 & Art : R 624-2 NCP - 3 ans de prison 500.000 F d'amende

Applicables dès le 1er mars 94

RESEAU VOLTAIRE

48 09 22 10

Erată alambicată În numărul precedent, cititorul va fi corectat singur cîteva nume stîlcite (de ex. **Britten** pentru "Britteu", **Malcolm** (Bradbury) pentru "Malcom" etc.) sau triste dezacorduri ("fragmentele de început ale autobiografiei lui Nabokov... ce va apărea... " etc), dar este îndoielnic că va fi intuit că al doilea "Ştiopul" de după sintagma "«showul Ştiopul»... " era, de fapt, **Stiopul** - ceea ce face ca efectul acid să se fi pierdut precum amintirea primei ploi din acest an (nu este vorba de prima ploaie acidă!); la fel de îndoielnic este să ne închipuim că cititorul ar fi putut bănui că "1" poate fi confundat cu "4" - precum "6"-le cu un "9" întors (şi invers) -, antedatîndu-se astfel, în mod total nejustificat, primul lungmetraj al lui Jean Negulesco: "1941" în loc de **1944**; este însă lipsit de orice dubiu că acelaşi cititor, oricît de atent şi de bine intenţionat va fi fost, ar fi putut încerca altceva decît o zbuciumată - şi, desigur, finalmente sugrumată - perplexitate în faţa frazei: "filmarea naşterii din perspectiva «partenerului»"..., cînd exact şi - mai ales – "mizericordios" nu putea fi decît: "din perspectiva **«parterului»**"!

Pentru a parafraza motto-ul paginii 13 de săptămîna trecută: "N-am pictat niciodată un tablou recent" - "zisa" lui Man Ray! -, să zicem şi noi, în încheiere: **Nu ne-am născut niciodată din perspectiva partenerului... !**

"Vino,
Vino,
Vino,
Bombă nucleară"

MORRISSEY

Bon de lectură

OMAR KHAYYAM
500 de catrene

Traducere, prefaţă şi note de Otto STARCK
Ediţie bilingvă scoasă de traducător, 1993

Omar Khayyam revine cu discreţie în biblioteca lectorului de poezie. Volumul este fără îndoială o raritate bibliofilă. Elaborată cu maximum de probitate şi cu prea-plin de fior retroversiv, cartea dezvăluie un spaţiu consecvent ignorat al liricii persane. Otto Starck, erudit istoric şi traducător al literaturilor islamice, realizează performanţa didactică şi editorială de a oferi, savant şi accesibil, o măsură exactă de talent şi implicaţie artistică.

După o necesară, chiar obligatorie informare stilistică asupra scrierii în literatura persană veche, traducătorul schimbă în monedă de aur misterioasele semne poetice pe care rigorile islamice le-au ridicat la demnităţi religioase. Recomandăm celor interesaţi să ia cu două mîini acest volum remarcabil prin calitate şi bun gust. Pentru captarea posibilului lector, oferim un catren, lăsîndu-i în grija cercetării pe celelalte, pînă la 500:

Şi dacă venirea-ar fi fost după mine - eu n-aş fi venit
Şi dacă plecarea ar fi fost după mine - nu m-aş fi sfîrşit
Mai bine-ar fi fost ca-n al lumii vremelnic lăcaş ruinat
Să nu fi venit şi să nu fi plecat şi să nu fi trăit.

Claudiu SĂFTOIU

Giornata di studio su "Cesare Pavese"

Vineri 8 aprilie 1994

Dragă Leo,

Acum două săptămîni m-a sunat Mara Chiriţescu să-mi ceară un mic eseu despre Pavese, pentru o zi de lucru închinată lui de "Institutul Italian de Cultură". Am ezitat o clipă, gîndindu-mă că nu îi mai deschisesem cărţile, cu excepţia poeziilor, de peste zece ani. Dar, în memoria fervorilor pe care mi le-a dăruit Pavese în adolescenţă, m-am decis să scriu ceva, în care mitologia solară a adolescenţei să fie pusă în contrast cu substanţa extrem de arhaică a poeziilor "de dragoste" scrise în 1945 şi 1950 ("Eşti tărîna şi moartea", "Va veni moartea şi va avea ochii tăi"). M-am gîndit că iubitoarea zeiţă a morţii din hinduismul tîrziu, Kali cea Neagră, cea care în acelaşi timp este fidelă şi supusă şi este şi asasina soţului ei, poate reprezenta o bună ilustrare a ceea ce Pavese numea *sălbaticul* (selvaggio). "Atunci o să venim din aceeaşi direcţie asupra lui Pavese", mi-a spus Mara Chiriţescu:"eu voi arăta, pornind de la o sugestie a lui Nicolae Brânda *(Mituri ale antropocentrismului românesc: Miorita)*, că există o paralelă între cele două sacrificii impuse, al ciobanului şi al lui Pavese; iar această solidaritate face din Pavese, pentru noi, *un peisaj interior*". Mai multe aveam să aflu despre sacrificiul *impus*, atunci cînd Florin Chiriţescu, în comunicarea pe care a susţinut-o, a sugerat că există suficiente argumente în favoarea tezei că sinuciderea lui Pavese nu este datorată vreunui presupus accident sexual, cum s-a crezut, ci unei sinistre cabale a bigoţilor de stînga. Există azi suficiente mărturii despre presiunile la care staliniştii italieni l-au supus pe Pavese privind, între altele, opţiunile sale etnologice la Einaudi. Astfel, Eliade, pe care Pavese l-a promovat spre editare, a fost în cele din urmă respins ca "fascist", nu fără un impuls ocult datorat ambasadei R.P.R. de la Roma, care îşi manifesta în acest mod obişnuitul patriotism. De altfel, atmosfera politică a jucat un bizar rol în receptarea lui Pavese în Italia. Franco Vaccaneo, directorul "Centrului de studii Cesare Pavese din S. Stefano Belbo", ne-a făcut un pasionant tablou al *neînţelegerilor* care promovează. Pavese a fost impus în imaginarul public, imediat după moarte, ca un scriitor angajat, un pur antifascist militant. În '68, studenţii îi vînturau portretele alături de Che Guevara şi Lenin (!) . Era iubit pentru că fusese de stînga şi pentru că fusese nenorocit (impotenţă, complex al castrării, psihanaliză etc.). Au urmat bîrfele lui Moravia, apoi "consumismul" anilor '80 a măturat miturile literar-ideologice ale stîngii postbelice. La 40 de ani de la moarte, *L'Espresso* titra astfel pe prima pagină: "Pavese, cine e?" (firește, în interior, dădea răspunsurile judicioase). Nu mai puţin, dezamăgirea "istorică" a stîngii s-a vădit şi în publicarea unor *taccuini segreti*, din 1943, în care Pavese vorbea de bine Germania nazistă şi Republica de la Saló, taxîndu-i pe antifaşiştii de prostie şi vobărie goală, ceea ce a produs stupoare şi, cum era de aşteptat, o sfîntă indignare (era să zic muncitorească).

O delectare enormă a produs comunicarea profesorului Renzo Pavese, care nu e rudă cu scriitorul, dar se trage dintr-un sat aflat pe aceleaşi coline. Radical (adică împotriva a orice) şi inflamabil (amestec de sinceritate colerică şi bănuitoare), Renzo a susţinut teza că proza lui Pavese este o traducere a traducerii, întrucît Cesare gîndea simultan într-o limbă mentală (dialectul), una de expresie (limba italiană cultă) şi una generată de strategiile configurării (aici intră "americanismul" său şi altele). În *Paesi tuoi* bunăoară, ambiguităţile şi vicleniile de limbaj sunt datorate acestui palimpsest vertiginos, care îi scotea lui Florin Chiriţescu, în timpul expunerii, exclamaţii înfricoşate, căci, ştii bine, el a tradus la noi *Satele tale* (care sună perfect). În fine, pentru a conclude un cerc complet, în care avem deopotrivă totul şi contrariul lui, profesorul Maria de Las Nievas Muniz Muniz, de la Universitatea din Barcelona, autoarea unui apreciat volum despre *Dialoghi con Leucò*, a susţinut cu argumente erudite ideea că structura esenţială a mitologiilor lui Pavese este... raţionalismul, ceea ce, pentru că e surprinzător (iar pe mine mă contrazice), îi face teza cu atît mai simpatică.

Ce să-ţi mai spun? S-au proiectat filme din arhiva Centrului Pavese, cu el, cu sora lui (care îi seamănă stupefiant), cu senzaţionalele coline, cu străduţele din vechiul Torino (care mi-au evocat străduţele noastre, asasinate între timp). Gazdă amabilă, cu mult ştaif, ne-a fost Lucio Godi, directorul *Institutului italian*, care ne-a oferit în încheiere un cocktail, la care vivacitatea noastră latină, comună, s-a putut manifesta copios. E uimitor cît de multă lume ştie şi înţelege italiana în Bucureşti...

Al tău, H.-R.P.

P.S. Îţi dau lista filmelor care vor continua *Giornata di studio su "Cesare Pavese"*, poate îţi faci timp să te duci. Luni 9 Mai: **Le langhe di Cesare Pavese** (G. Bonalumi şi F.Bonetti) şi **Il mare da riva** (o călătorie în lumea lui C. Pavese de S.Ariotti). Luni 16 Mai: **Un letterato nel mestiere di vivere** (G.Graglia). În fine, luni 23 Mai: **Prima che il gallo canti** (M.Foglietti).

© M. Lehel

NU RATAŢI

Programul sălilor de concert oferă în această săptămînă un dialog echilibrat între muzica clasică şi cea contemporană, între instrumentele soliste, vioara şi pianul.

Joi 21 aprilie şi vineri 22 aprilie, orele 19.00, la Ateneul Român, Filarmonica "George Enescu", dirijată de Mircea Cristescu, îi are ca soliști pe finlandezul Izumi Tateno în Concertul nr. 1 pentru pian şi orchestră de Brahms, iar în "Şeherezada" de Rimski-Korsakov (cunoscută pentru dificultatea solo-urilor viorii) pe Mircea Călin.

Luni 25 aprilie, orele 18.00, la "Academia de Muzică" din Bucureşti, sala "George Enescu", pianistul Otto Probst va susține un recital de muzică contemporană din Austria (Berg, Schönberg, Heinisch, Hueber, Takacs).

Marţi 26 aprilie, orele 19.00, Sala Radio. Tînărul violonist Florin Ionescu-Galaţi va interpreta Concertul pentru vioară şi orchestră de Beethoven, acompaniat de Orchestra de cameră Radio aflată sub bagheta lui Amaury du Closel. Programul mai cuprinde "Legendele" nr. 4, 8, 10 de Dvorak şi Simfonia I-a de Mendelssohn-Bartholdy.

Miercuri 27 aprilie, orele 19.00, Institutul francez găzduieşte o interesantă seară de muzică şi poezie; versurile lui Baudelaire, Valéry, Mallarmé, Verlaine rostite de actorul Marius Stănescu se înlănţuie într-un dialog firesc cu piesele de Ravel, Massenet, Poulenc interpretate la pian de Cristina Tomescu. Participă soprana Roxana Urdăreanu.

Michaël Lévinas va fi oaspetele capitalei noastre. Născut în 1949, acest pianist şi compozitor francez este cunoscut şi pentru textele sale teoretice privind geneza textului muzical. **Joi 28 aprilie, orele 19.00**, el va interpreta la sala Radio patru sonate de Beethoven (op. 2 nr. 1, op. 26, op. 53, op. 111). De menţionat că Michaël Lévinas a realizat între anii 1984-1991 înregistrarea integralei sonatelor de Beethoven.

Dan-Alex. SCHOR

retroCINEMAscop

❑ **Această lehamite** (r. Mircea Daneliuc, cu Cecilia Bîrbora, Horaţiu Mălăele) - Regizorul M.D. se prinde în plasa scenaristului M.D.; rezultatul: un film inegal, cu cîteva momente irezistibile (inclusiv finalul)...

Două lucruri nu i se pot contesta lui Daneliuc: priza la real (220 V!) şi originalitatea. În **Această lehamite**, "cuiul" poveştii e-atît de la vedere încît orice comentariu tinde să se "agaţe" de el. Din păcate, se agaţă şi povestea, confirmînd părerea mai veche că filmele lui Daneliuc seamănă tot mai mult cu nişte manifeste... Această scrîşnită declaraţie de dragoste (şi lehamite) suferă de un schematism "de pornire" de care nu se dezbară, în ciuda unor interpreţi excelenţi (Cecilia Bîrbora e delicioasă!). Şi totuşi - pentru că Daneliuc este mereu imprevizibil -, filmul reuşeşte să "marcheze" în propria plasă - mai ales atunci cînd regizorul pare să uite de "ansamblu", construind "pe porţiuni" scene de umor grotesc (vezi aceea cu punerea prezervativului - antologică!). O premieră naţională: Alexandru "Nu mă-nnebuni!? Nea Nicu?" Bindea joacă un homosexual simpatic; din raţiuni de patriotism probabil, e cubanez... Cît despre "Doina" (interpretată mediocru, şi cu accent "mutant" basarabeano-ardelenesc de Ana Ciontea), care-ncearcă tot filmul să se reîncarneze - ea poate fi un "simbol" al filmului însuşi, care cam tot asta încearcă!

Această lehamite este obligatoriu pentru fanii lui Daneliuc; pentru ceilalţi: prudenţă (deşi vulgaritatea "din situaţie" e, de fapt, majoritară: spectatorii jubilează/ juisează tocmai la ea... !)

❑ **Evadatul** (r. Andrew Davis) - **Remake** "în forţă" al unui serial legendar: **El Fugitivo...**

După un început devastator (la propriu şi la figurat), povestea dr. Richard Kimble (Harrison Ford, perfect) acuzat pe nedrept că şi-ar fi ucis soţia (frumoasa Sela Ward, din păcate vizibilă în prea puţine flash-uri!), devine un fel de **Faleze de nisip** "à l'américaine", cu un Tommy Lee Jones (şeriful Gerard, pus să-l urmărească) tot mai obsedat/ dependent de "fugitiv" - la modul psihologic, nu numai "narativ"! Urmărirea capătă astfel accente fascinante - de pătrundere (sau urmărire) a felului în care funcţionează creierul doctorului, mereu cu un pas înaintea şerifului (altminteri, perplex); în plus, Davis - unul din regizorii cel mai bine cotaţi, astăzi, la Hollywood - "detonează" totul pe o rază de cîteva mile timp de două ore şi zece minute, lăsînd spectatorul KO! Cîteva scene remarcabile (de pildă, cea în care echipa urmăritoare, deghizată ca în **My Own Private Idaho**, dă buzna în casa fugarului de culoare) se topesc, de fapt, într-un întreg dens şi inteligent în care fiecare amănunt conţine un mesaj: în final, jocul de **puzzle** (loc comun al thriller-urilor de pretutindeni) este completat, firește - şi ultimul gest este (iarăşi, firește!) cel mai important...

T.L. Jones - pe care l-am preferat în precedentul film al lui Davis, mult mai modest, **Sechestraţi în larg** - a primit un Oscar pentru cel mai bun rol secundar masculin din acest film; mai căutaţi-l pe subtilul Jeroen Krabbe (dr. Nichols) actor olandez, revelat internaţional de **Al patrulea bărbat** al lui Paul Verhoeven, în acest cadou oferit de firma Guild cinefililor **care ştiu**!

❑ **Madam Doubtfire/ Tăticul nostru trăznit** (r. Chris Columbus, cu Robin Williams, Sally Field) - Un film la care rîdeţi, rîdeţi cu lacrimi, vă tăvăliţi de rîs... şi cam atît.

"Binecuvîntare în travesti" pentru unul din cei mai mari actori contemporani - şi nu doar de comedie! -, filmul face parte din categoria "marelui divertisment popular" în care este neverosimil să căutaţi verosimil, şi invers... Poveste de un cabotinism cinstit care, după ce se ţine aproape două ore pe muchia dintre "corect" şi "incorect" (politically of course!), recade în final, în bună tradiţie americană, pe valorile fundamentale şi familiale... Atenţie: cîteva din (d)"efectele de limbaj" ale "dnei Doubtfire" nu sînt pentru toate gusturile - dar dacă nu vă fandosiţi, e OK!

❑ **Trahir** (Radu Mihăileanu, cu Johan Leysen, Alexandru Repan, Mireille Perrier) - Coproducţie/ reconstituire/ dramă psihologică a unei epoci: un film de văzut.

"George Vlaicu", poet şi gazetar, este recuperat de Securitate după 11 ani de închisoare... Cronica acestei trădări, **Trahir** (oare de ce s-o fi păstrat titlul franţuzesc!?) este în primul rînd o performanţă de cinema profesionist şi sobru - cum din păcate nu prea se vede pe ecranele noastre bîntuite de veleităţi "totale"! Limitele acestui tip de cinema, să-i zicem "clasic", sînt şi ale filmului lui Mihăileanu - care alunecă uneori pe "ţicuri" scenaristice grandilocvent-larmoaiante: vezi **Casta diva** ca laitmotiv sonor şi (lait)motivul Circului ca refren „dramatic" -, însă reuşita lui incontestabilă este rezultatul unui decupaj foarte sever al materiei poveştii, simţul naraţiunii, miza morală şi, nu în ultimul rînd, interpretarea. Am fi preferat, uneori, ca accentele pe care filmul le pune pe Dramă să aibă surdina aluzivului; alteori, un nu-ştiu-ce de film de televiziune grevează povestea - dîndu-i un aer didactic... Reconstituirea primelor trei decenii de după instalarea comunismului este însă excelentă, tonurile juste şi - lucrul cel mai important - convingătoare sub raportul legăturilor dintre personaje şi al istoriei personale (cea a lui George Vlaicu/ Johan Leysen, empatetic).

Trahir este poate cea mai matură investigaţie cinematografică în trecutul nostru recent - un film care, fără tapaj inutil şi cu umilinţă aproape, destramă cîteva "noduri" ale încîlcitei noastre "colaborări" (involuntare) cu Răul... (A.L.Ş.)

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

DESPRE SPLENDOAREA ŞI DECĂDEREA PUTERILOR ÎN STAT

E greu de spus dacă alegerile parlamentare din 1994 vor rămâne, pentru istoria Italiei, un moment de referinţă, aşa cum se afirmă acum. E şi mai greu de spus cum se vor încheia marile procese care au constituit, în ultima vreme, pîinea de toate zilele a ziariştilor şi spectacolul preferat al marelui public. Cert este însă că atît acţiunile judiciare cît şi schimbările politice îşi au originea (nu întîmplător) într-un punct comun în 1992, şi au fost, pînă acum, într-o continuă interferenţă. Procesul "Tangentopoli" (creaţie lexicală derivînd din cuvîntul **tangenti** = cote, venituri ilegale) a început cu arestarea lui Mario Chiesa, director de întreprindere şi lider local al Partidului Socialist, care a dat judecătorilor informaţii privind legăturile dubioase dintre partidele politice şi diverse firme publice sau private. A urmat o adevărată explozie care a dus la dezvăluirea unei fraude uriaşe şi a unui mecanism al corupţiei care cuprinsese, practic, tot sistemul politic, începînd cu liderii PSI (Bettino Craxi) şi PDC (Giulio Andreotti). Din februarie 1992, cînd a început procesul lui Mario Chiesa, Italia a trecut printr-un referendum care a decis schimbarea sistemului electoral, iar judecătorul care anchetează în cazul "mani pulite", Antonio Di Pietro, a devenit un adevărat erou naţional.

Tangentopoli. Şi apoi mori

Spectacolul transformărilor politice şi surpriza de a descoperi, pe lista celor implicaţi în afaceri necurate, mai toată floarea politică şi economică a Italiei, a făcut ca pînă şi ofensiva antimafia să treacă oarecum, pe un loc secundar (cel puţin în atenţia mediilor internaţionale). "La faţa locului", însă, se văd foarte clar coordonatele celor două mari serii de procese.

Procesul "mani pulite" se anunţă a fi unul de foarte lungă durată; practic, pînă de curînd, se află "pe rol" o singură acţiune judiciară importantă: cea intentată lui Sergio Cusani, fost administrator al societăţii Montedison; în jurul lui se desfăşoară un întreg balet cu importanţă strategică: sumele de bani pe care, conform acuzaţiei, le-ar fi vărsat în contul diverselor partide sînt "minore" (de la 200 de milioane la un miliard de lire) faţă de zecile de miliarde plătite de alte întreprinderi. Dar ducerea la bun sfîrşit a acestui proces ar fi o dovadă de reală eficienţă a justiţiei şi un semn că "ordinea de zi" îşi va urma cursul cu judecarea celorlalte cazuri - lista e lungă şi cuprinde cîteva dintre marile firme italiene de la Fiat la Olivetti, de la grupul Feruzzi la Emi. În plus, procesul Cusani poate oferi cu picătura, noi nume şi indicii pentru descurcarea marelui ghem al corupţiei. Aşa încît televiziunea transmite zilnic "în foileton" dezbaterile din tribunal, înregistrînd indici de audienţă care concurează cele mai populare seriale şi "soap operas". Cît despre celebritatea procurorului Di Pietro, să amintim, fie şi ca simplu intermezzo, două dintre modalităţile în care mass-media o exploatează: cîştigătoarele unui concurs de frumuseţe s-au fotografiat alături de un uriaş poster al magistratului, iar săptămînalul Europeo le-a cerut cîtorva dintre cele mai fascinante vedete feminine ale Italiei să şi-l imagineze pe Di Pietro ca bărbat (dar, conform unui recent sondaj, 88% dintre italieni acordă o importanţă deosebită sexului, ceea ce poate explica şi scuza şi această mică fantezie...).

Faptul că "procesul Cusani" a fost pînă de curînd singurul aflat pe rol nu înseamnă că e şi singura consecinţă a acestei afaceri judiciare începute acum doi ani. În acest răstimp, unii dintre cei implicaţi s-au sinucis sau au murit în condiţii suspecte, alţii au fugit în străinătate, fostul trezorier a decedat în urma unui infarct, multe averi sînt puse sub sechestru, multe investiţii blocate şi, nu în ultimul rînd, toate partidele a trebuit să treacă printr-o substanţială "schimbare la faţă", unele dipărînd, practic, de pe scena politică: Partidul Liberal şi Partidul Republican, de pildă, parteneri tradiţionali la guvernare ai democrat-creştinilor şi socialiştilor, n-au obţinut nici un mandat în nou Parlament). Ghemul însă nu e nici pe departe descîlcit, iar începerea unui alt proces, peste cîteva zile, va aduce, în mod sigur, noi "cutremure" (false sau autentice), pentru că noii acuzaţi sînt de cu totul alt calibru decît Cusani: vechi capi ai democraţiei creştine şi ai Partidului Socialist, în frunte cu fostul premier Bettino Craxi. La prima înfăţişare însă cei mai mulţi dintre ei şi-au trimis doar avocaţii, motivîndu-şi absenţa fie prin starea sănătăţii, fie (în cazul lui Craxi, care a trimis o lungă scrisoare completului de judecată, cerînd mutarea procesului în alt oraş decît Milano "unde lumea mă urăşte") prin teama pentru securitatea personală.

Conturi, fire, reţele, clanuri

Cealaltă serie de procese este legată de crima organizată. E adevărat, cu acest tip de acţiuni opinia publică e "obişnuită", dar cîteva evenimente importante petrecute în ultimii ani (arestarea unor importanţi capi ai Mafiei, identificarea şi chiar anularea unor întregi familii) au sporit şansele de succes în lupta împotriva organizaţiilor mafiote. Fenomenul cel mai important este apariţia unui număr din ce în ce mai mare de "pentiti" (= pocăiţi, membri ai Mafiei dispuşi să încalce "legea tăcerii" şi să colaboreze cu justiţia). În frunte cu Totò Riina, "il capo dei capi". Datorită arestării şi, apoi mărturisilor lui, Mafia siciliană este mult slăbită. Nu acelaşi lucru se poate spune despre celelalte două organizaţii, "camorra" şi "ndragheta", încă foarte active şi dînd replici foarte dure: asasinarea unor carabinieri, atentate cu bombe, iar înainte de alegeri s-a vorbit chiar despre descoperirea unui plan de lichidare a preşedintelui comisiei parlamentare antimafia. Pe de altă parte, pe măsură ce zonele tradiţionale ale clanurilor sînt "curăţate", se constată e repliere a acestora în alte teritorii, spre nord.

De la mafioţii dispuşi să vorbească se aşteaptă noi mărturisiri care să ducă nu numai la identificarea şi neutralizarea reţelelor crimei organizate, dar şi la evaluarea concretă a infiltrărilor acesteia în lumea politică şi în aparatul de stat. Cînd (şi dacă) acestea vor ieşi la iveală, justiţia va putea merge pînă la capăt. De fapt, acesta este şi examenul ei cel mai important: realizarea conexiunilor între cele două "serii" ce par, deocamdată paralele, pe de o parte circulaţia de fonduri ilegale între clasa politică şi lumea afacerilor, iar pe de altă parte demascarea cu probe a "economiei paralele" susţinute de crima organizată, dar care nu s-ar fi putut dezvolta fără legături în economia "curată" şi fără acceptul unor membri ai aparatului de stat sau ai partidelor politice care au condus ţara, coaliţie după coaliţie, în ultimele decenii. Dar identificarea conexiunilor nu e, desigur, lucrul cel mai uşor de făcut. Dacă în afacerea "mani pulite" firul investigaţiei este dat practic de o lungă şi migăloasă verificare de conturi (în Italia, Elveţia, Luxemburg şi nu numai), dar e **un fir**, explorarea legăturilor subterane dintre Mafia, pe de o parte şi lumea politică şi de afaceri pe de altă parte presupune o reţea foarte complicată. Cu atît mai mult cu cît în acest punct pare a interveni un alt "pol", greu de controlat: masoneria deviată şi, în general, organizaţiile secrete.

Deviată, dar încotro?

La începutul lui februarie, prezentînd în faţa parlamentului un raport despe situaţia serviciilor secrete, premierul Carlo Azeglio Ciampi (un finanţist neangajat politic, echilibrat, în general scump la vorbă care, în timpul mandatului său a evitat să iasă în prim plan, fiind preocupat doar de îndeplinirea cît mai "tehnică" a misiunii) a vorbit despre "elemente mercenare" dispuse la orice, care "ameninţă instituţiile fundamentale ale statului şi vor să împiedice orice schimbare şi orice curăţenie". Afirmaţia suna cu atît mai grav cu cît nu de multă vreme izbucnise un scandal privind utilizarea ilegală a fondurilor speciale ale serviciilor secrete, iar fostul şef al acestora, principalul acuzat declarase că nu sînt străini de această chestiune actualul ministru de interne şi chiar preşedintele statului (fost, şi el, ministru de interne). În plus, cîţiva agenţi secreţi se aflau sub anchetă pentru legături cu Mafia. Toate gîndurile s-au îndreptat atunci spre masonerie şi în special spre loja "Propaganda 2", care mai fusese obiectul anchetelor judiciare şi al cărei şef fusese condamnat. Comisia antimafia ajunsese chiar la concluzia că "masoneria deviată este inelul de legătură între mafie şi politică". Agostino Cordova, procurorul şef al oraşului Napoli, care a investigat cîţiva ani asupra cazului P2, adaugă, într-un interviu acordat săptămînalului L'Europeo din 16 februarie: "Masoneria deviată este ţesutul conjunctiv al gestiunii puterii, e un enorm partid transversal cu atît mai periculos cu cît, în actualul moment de criză instituţională, există riscul ca acest sector deviat să ocupe spaţii lăsate libere. Nu e vorba doar de masonerie, ci şi de alte organizaţii. (...) La Celli (conducătorul Lojii P2, n.n.) au fost găsite listele cu 963 de înscrişi. Dar preşedintele comisiei parlamentare asupra Lojii P2 a afirmat că lipseau circa 1600. Deci sînt în circulaţie încă 1600 de mebri P2 necunoscuţi. Un alt avizat în acest domeniu, sociologul Giuseppe de Lutiis, autor al unei Istorii a serviciilor secrete în Italia, afirmă că sînt trei "centre oculte de putere": "Primul este acela al oamenilor din serviciile secrete, care în anii şaptezeci au operat în manieră ilegală nu numai pentru a-i acoperi pe atentatori, dar poate chiar pentru a favoriza atentatele. Al doilea grup e acela al mafiei cu gulere albe, constituit din oameni de bine din Palermo şi Sicilia şi în parte din cetăţeni străini. Al treilea e acela al celor 1600 de membri P2 rămaşi necunoscuţi" (L'Europeo, 16 februarie).

Politică, justiţie, din nou politica

Din această (poate prea lungă) expunere de fapte rezultă, cu şi mai mare claritate de ce alegerile din 27-28 martie au fost privite de italieni ca un hotar între două epoci, ca o schimbare radicală a unui sistem care s-a dovedit corupt şi fals. Practic, nici una dintre instituţiile statului nu a scăpat cu faţa curată din acest uriaş scandal: de la Parlament (ziariştii denumeau Camera sa inferioară nu "Camera dei deputati" ci "Camera dei imputati") pînă la serviciile secrete. Nici chiar justiţia: recent în urma mărturisirilor unor mafioţi "pocăiţi", au fost arestaţi cîţiva judecători, sub acuzaţia de a fi favorizat în înţelegere cu mafia, pe unii inculpaţi. Totuşi, în ultimii doi ani puterea judecătorească le-a apărut italienilor ca o superputere, dornică (şi capabilă) să facă în sfîrşit ordine, aducînd probele necesare pentru a dovedi nişte vinovăţii de multă vreme bănuite, pentru a distruge nişte legături oculte pe care simplul cetăţean le simţea de mult, dar nu şi le imagina atît de extinse şi atît de puternice.

Este greu de spus acum ce anume a contribuit în mod esenţial la provocarea acestei adevărate explozii, care a fost picătura care a umplut paharul. Şi de ce acest lucru s-a întîmplat abia acum (sau tocmai acum). În mod sigur, se poate vorbi despre modificări în curentele de opinie. Circulaţia tot mai intensă şi tot mai deschisă a informaţiei, comunicarea tot mai simplă la nivel planetar i-a pus pe italieni (foarte deschişi, ca psihologie, spre adoptarea unor modele) într-un contact direct cu ceea ce şi ei denumesc "marile democraţii", în care puterea este disputată între doi poli, între două mari partide care asigură, în timp, nu numai alternanţa democratică, dar şi stabilitatea şi guvernabilitatea ţărilor respective (SUA, Franţa, Marea Britanie, Germania). Comparaţia a devenit, astfel accesibilă oricui: timp de aproape cinci decenii, Italia a fost dominată de un singur partid, cel Democrat-Creştin, aflat la conducerea celor mai multe dintre guvernele care s-au succedat în acest răstimp. Or, această îndelungată expunere le-a permis, la un moment dat, cetăţenilor să vadă că "împăratul e gol". Cu atît mai mult cu cît sistemul însuşi dădea semne de oboseală, iar marii săi lideri îmbătrîniseră şi "se uzaseră". Apoi, nu e exclus ca noile reguli ale integrării comunitare să fi impus Italiei mai multă atenţie şi mai mult severitate în administrarea justiţiei; să ne gîndim ce mari posibilităţi de "deschidere" oferă crimei organizate aplicarea principiului liberei circulaţii a capitalurilor şi cu cîtă neplăcere se vor fi gîndit celelate ţări comunitare la o eventuală "internaţionalizare" a mafiei, cu atît mai mult cu cît semne de expansiune din partea clanurilor au existat şi înaintea Tratatului de la Maastricht. Nu în ultimul rînd, întîmplarea îşi are rolul ei în declanşarea afacerii "mani pulite": Antonio Di Pietro investiga o cauză minoră atunci cînd a descoperit "izvorul tuturor relelor"; care, evident, odată pornit, s-a transformat rapid în cascadă.

Problema cea mai importantă care se pune acum este însă relaţia dintre justiţie şi politică nu numai pentru că la un moment dat s-a pus întrebarea dacă nu cumva justiţia are prea multă putere, dar şi pentru că există, la adresa ei, acuzaţia de "instrumentalizare", iar camapnia electorală a dus această acuză pînă la afirmaţia deschisă că "face jocul stîngii". Din acest motiv, înainte de alegeri s-a pus chiar problema întreruperii acţiunilor judiciare aflate în curs, pentru a nu influenţa votul. La care magistraţii au răspuns că avînd în vedere frecvenţa cu care se desfăşoară alegerile (normale sau anticipate) în Italia, ar însemna că procesele nu se vor termina niciodată. Aşa că anchetele judiciare şi-au continuat cursul, nu fără a stîrni însă proteste mai ales din partea lui Silvio Berlusconi, atunci cînd fratele său, Paolo a fost arestat la Milano sub acuzaţia că a obţinut o concesiune edilitară pe căi ilegale. Acuzaţia nu a putut fi probată iar Paolo Berlusconi a fost eliberat a doua zi. Faptul că în acelaşi timp procuratura din Roma îl chemase pentru audieri pe Massimo d' Alema, nr. 2 în Partidul Democratic al Stîngii, în legătură cu fondurile ilicite obţinute de fostul partid comunist a fost interpretat doar ca o încercare de a salva imaginea de neutralitate a justiţiei. Tot Silvio Berlusconi a fost victima altor iniţiative judiciare: punerea sub acuzaţie în procesul "mani pulite", a administratorului uneia dintre societăţile sale, şi cu cîteva zile înainte de alegeri, percheziţionarea unuia dintre sediile partidului său şi confiscarea listelor de candidaţi propuse de Forza Italia. Aceste evenimente au fost însă foarte bine speculate în favoarea sa de liderul noului partid Forza Italia, printr-o vizită făcută şefului statului pentru a protesta împotriva "complotului" organizat de puterea judecătorească contra sa.

Acum, după cum se ştie, dreapta a cîştigat alegerile, iar Silvio Berlusconi e pe cale să devină preşedintele Consiliului de Miniştri. Există teama că, în aceste condiţii, procesele se vor opri sau vor sfîrşi prin a condamna doar cîţiva ţapi ispăşitori fără importanţă, făcîndu-i scăpaţi pe adevăraţii vinovaţi. Timpul şi faptele vor înlătura, desigur, orice speculaţii. Deocamdată, se fac auzite diverse opinii, în primul rînd desigur aceea (de bun simţ) că fără aplicarea pînă la capăt a legii nu se poate vorbi de o despărţire de trecut. În primul număr de după alegeri al săptămînalului **Panorama** (editat de Mondadori, proprietatea lui Berlusconi) apar şi alte opinii. Fostul preşedinte Francesco Cossiga consideră că procurorii (deci elementul cheie al actualelor procese) ar trebui să se supună Parlamentului sau, pur şi simplu "procurorului suveran", dînd ca model Marea Britanie. Iar un sociolog afirmă că nu se poate prelungi încă zece sau douăzeci de ani această "atmosferă de război civil", această îndîrjită urmărire a vechii clase politice; conturile cu vechiul regim trebuie încheiate rapid, e de părere sociologul amintind totodată că, după război, Palmiro Togliatti i-a amnistiat pe fascişti, iar după '89, în ţările din Est, vechea clasă politică nu a fost judecată şi condamnată.

Dacă justiţia şi-a avut partea ei de contribuţie la declanşarea transformărilor politice, acum reciproca este cel dintîi lucru de luat în seamă: în ce măsură însăşi puterea judecătorească va fi afectată de reforma instituţională în curs? Şi ce soartă va avea lungul şir de procese pregătite minuţios de procurori? Mai ales, vor ajunge ele să dezvăluie, pînă la capăt, legăturile subterane dintre sistemul politic, crima organizată şi "centrele oculte de putere?". Acestea sînt principalele dileme ale cetăţeanului italian. Scepticii afirmă că schimbarea e departe de a fi avut loc, avînd în vedere legăturile dreptei victorioase în alegeri cu vechile partide (chiar în legătură cu Silvio Berlusconi s-a insistat, în campania electorală, asupra ideii că ar fi "omul lui Craxi" care i-a acordat titlul de Cavaler). Dacă ipoteza lor se va confirma atunci numai ceea ce se cheamă "opinia publică" va putea reacţiona, mai mult sau mai puţin eficient impunînd aplicarea legii într-un regim care, aşa cum s-a dovedit, s-a bizuit timp de decenii pe "tocmeală", fie ea şi în forma înnobilată ad-hoc a "negocierii".

Mircea VASILESCU

Roma, 31 martie 1994

ISRAELUL FASCINAT DE JUDECĂTORUL SĂU ARAB

Cetăţean al statului evreu, un magistrat palestinian a devenit vedeta comisiei de anchetă asupra masacrului de la Hebron

În patruzeci şi şase de ani de existenţă, Israelul n-a mai cunoscut aşa ceva. De trei săptămîni un arab, un palestinian, "un musulman" îi îngrozeşte, îi tulbură în public pe evrei, îi chinuie pe cei mai înalţi responsabili ai armatei şi ai poliţiei, îi torturează pe coloni şi îi execută pe imprudenţi care încearcă să scape de laţul curiozităţii sale de nepotolit. Imagini, bineînţeles. Abdel Rahman Zorabi nu face să curgă sînge. Doar un pic de sudoare rece pe spinarea nefericiţilor obligaţi să se supună tirului neîntrerupt al întrebărilor sale.

Temperament auster, reputaţie fără pată, voinţă de fier. Astfel e definită de către microcosmosul judiciar israelian personalitatea primului magistrat arab, niciodată pînă acum convocat de statul evreu să delibereze într-o comisie specială de anchetă. Şi ce anchetă! Trebuie stabilite în mod public, prin audieri retransmise cotidian în direct la radio şi pe un canal de televiziune, circumstanţele şi responsabilităţile penale, dacă nu politice, ale masacrului de la Hebron. Un enorm scandal în perspectivă.

Pînă acum Itzhac Rabin, care cumulează funcţia de şef al guvernului cu cea de ministru al apărării, a scăpat. Dar experţii judiciari nu prea văd cum Meir Shamgar, preşedintele comisiei, va putea să amîne mult timp audierea celui pe care îl consideră "prietenul său". (Între timp a fost audiat cu uşile închise - n.t.) Va rezista cuplului infernal alcătuit dintr-un bătrîn aşkenaze din Polonia - născut la Danzig în 1925 - şi arabul născut acum 61 de ani în Galilea, cînd Palestina era încă sub mandat?

Deocamdată, ca doi poliţişti complici - unul gentil care mîngîie, celălalt rău care bate - judecătorii fac minuni. Privire binevoitoare, discurs îngrijit şi ton monocord, Meir Shamgar vorbeşte întotdeauna primul. El curăţă terenul, inspiră încredere, linişteşte temerile, apoi cu un semn imperceptibil din cap, trece ştafeta. Atunci, privirea lui Abdul Rahman Zorabi se însufleţeşte în spatele lentilelor groase.

Se apleacă în faţă, cît mai aproape de victimă, şi începe atacul. Cu o privire severă, iritată sau ironică, nu îl slăbeşte pe martor. Tonul este mereu politicos, dar tunător. Ebraica pe care o vorbeşte este gramatical corectă, dar puternic marcată de accentul arab care îi descumpăneşte pe unii. Doi mari actori ocupă scena şi ceilalţi trei membri ai comisiei, furioşi, se mărginesc să facă figuraţie. Metoda are succes, mărturiile stînjenitoare se acumulează.

Primul ministru e neliniştit: revelaţiile comisiei despre conivenţele între militari şi colonii evrei, despre permisivitate, despre neregulile şi lipsa cronică de disciplină descoperite în armată şi în poliţia de frontieră "clatină încrederea în Tsahal" (armata Israelului). Bătrînul soldat care conduce Israelul de aproape doi ani nu e mulţumit de faptul că rufele se spală în public. Domnul Rabin are o memorie bună. Concluziile Comisiei Kahane asupra masacrelor de la Sabra şi Şatila - Liban, 1982 - l-au costat pe Ariel Sharon, vechiul său prieten-duşman, portofoliul de ministru al apărării...

Dar nu poate interveni. A doua zi după masacrul de la Hebron, David Libai, ministrul justiţiei, mare avocat în barou şi "porumbel" laburist cu convingeri ferme, a insistat şi în cele din urmă a impus, cu votul unanim al guvernului, alcătuirea unei Comisii de stat, a opta la număr în istoria statului Israel. Ideea de a numi şi un arab îi aparţine de asemeni. Încă în decembrie îl propusese pe Abdel Rahman Zorabi ca prim judecător arab din istoria sionistă să participe la lucrările Curţii Supreme. Nu se ştie cine s-a opus. Dar acceptîndu-l pe acelaşi om în comisia sa, Meir Shamgar - preşedintele inamovibil al instanţei juridice supreme a ţării - a vrut să arate că acum calea e deschisă. Sondajul realizat de un oficiu al radio-televiziunii arată că lucrurile comisiei sînt urmărite de un milion de israelieni - o cincime din totalul populaţiei.

Streap-tease naţional

"O să vină şi ziua - a spus domnul Libai unor oameni apropiaţi - cînd Rabin o să-mi mulţumească că l-am scuturat puţin în chestiunea asta". Rămîne de văzut. Deocamdată, doar presa şi parlamentarii de stînga îl felicită pentru insistenţa lui. "Numirea unui judecător arab este este o cotitură cu o mare semnificaţie politică" - susţine Leak Tsemel, o avocată, o agitată pasionaria evreică, apărătoare a drepturilor palestinienilor în faţa tribunalelor militare. De ani de zile aşteptăm asta. Omul ăsta vorbeşte în numele poporului lui".

Fost parlamentar de stînga şi precursor al contactelor cu OEP, Ury Avneri merge şi mai departe. Pentru el audierile comisiei "permit o cercetare fără precedent a metodelor de menţinere a ocupaţiei, a instituţionalizării ei, a degenerescenţei, a caracterului ei vădit rasist. Observaţi - spune el - că în depoziţiile lor martorii nu spun "arabii" sau "palestinienii", ci folosesc un cuvînt ebraic care vrea să zică "indigen". În acest context, prezenţa judecătorului Zorabi în comisie este pur şi simplu revoluţionară".

Pentru el, ca şi pentru mulţi alţi israelieni, comisia Shamgar "născută dintr-un puternic sentiment de culpabilitate naţională" e un izvor de mîndrie. Chiar un ziar de dreapta ca **Maariv**, temîndu-se că acest "mare streap-tease naţional" ar putea "provoca o explozie în armată" nu omite totuşi să sublinieze că activitatea judecătorilor demostrează că "Israelul este un stat democratic, întotdeauna gata să-şi supună guvernul, forţele de securitate şi de cercetare, criticii şi judecăţii". Acest adevăr îl recunosc chiar şi elitele palestiniene măcar în conversaţiile lor private.

Fără a devansa concluziile, putem afirma că instituirea acestei comisii înlătură totodată o suspiciune, cea pe care mulţi palestinieni o nutresc asupra posibilei complicităţi a puterii cu ucigaşul sau ucigaşii şi o interdicţie: cea, nescrisă, care îi apasă de 46 de ani pe magistraţii arabi din Israel. Deoarece, oricare ar fi motivaţiile politice sau politicianiste, radiaţia simbolică a numirii lui Abdel Rahman Zorabi alături de un om de stat atît de respectat şi influent ca judecătorul Shamgar este enormă.

Pînă astăzi au avut loc două audiţii cu uşile închise: cea a şefului de stat major al armatei şi a şefului serviciului de informaţii interne, puternicul Shin Beth. Nu se ştie cum s-a comportat în acea zi judecătorul Zorabi faţă de aceşti mari mandarini ai statului. Dar poate fi observată şi aici o premieră neaşteptată: niciodată în trecut, un arab din Israel, oricare ar fi fost rangul său, n-a fost autorizat să-l asculte, cu atît mai puţin să-l interogheze pe şeful suprem de la Shin Beth, sau pe cel al armatei.

Pentru cei opt sute de mii de arabi din Israel, consideraţi atîta timp cetăţeni de categoria a doua într-un stat sionist, în care trăiesc mai mult de patru milioane de evrei, faptul că văd în fiecare zi la televizor un reprezentant de-al lor punînd de pe poziţii de forţă întrebări celor mai înalţi funcţionari din Israel este o sursă de orgoliu.

Patrice CLAUDE

Le Monde, 26 martie 1994

DREPTUL LA TĂCERE

O garanţie fundamentală pentru nevinovaţi este pusă sub semnul întrebării în Marea Britanie

"Puteţi să nu declaraţi nimic, dacă nu doriţi s-o faceţi, dar ceea ce spuneţi poate fi folosit ca probă în justiţie". Aceste cuvinte, repetate de zeci de ori pe săptămînă la televiziunea britanică, de ofiţeri de poliţie inventaţi în timp ce arestează delincvenţi inventaţi, sînt repetate de sute de ori în fiecare zi cînd ofiţerii adevăraţi arestează pe cineva pe care îl bănuiesc de vreun delict. Tonul formal cu care este rostit acest avertisment poate să-l facă să pară doar un artificiu legal. De fapt, el reprezintă un principiu trainic al justiţiei britanice: dreptul acuzatului de a păstra tăcerea şi garanţia că această tăcere nu se va întoarce împotriva lui. Într-un efort greşit direcţionat, guvernul britanic, hotărît să fie mai ferm cu delincvenţii, propune înlăturarea acestui drept.

Ca şi europenii, ca şi americanii - care sînt chiar mai loviţi - britanicii sînt exasperaţi de creşterea ratei criminalităţii. După ce au stat 15 ani la putere, conservatorii sînt în căutarea unei strategii anti-crimă. Într-o imensă lege a justiţiei care a ajuns acum la Parlament - a cincea în ultimii şapte ani - Michael Howard, secretarul de la Interne, a îngrămădit o mulţime de măsuri. În această colecţie neinspirată, în care sînt multe propuneri tehnice, există şi schimbări la legea care va amenda dreptul la tăcere pînă la anulare. E o propunere care nu va avea nici o influenţă asupra ratei criminalităţii şi care, probabil, va duce la condamnarea şi mai multor nevinovaţi - lucru pentru care sistemul judiciar britanic este deja celebru.

Pentru un guvern care pretinde că e campionul luptei individului împotriva statului, dreptul la tăcere e o ţintă cel puţin ciudată. A fost unul dintre primele, şi mult timp unul dintre drepturile fundamentale pentru protecţia individului faţă de abuzurile puterii. Înscris în legea britanică de 300 de ani şi făcînd parte din legile nescrise cu mult timp înainte, el a fost preluat şi de alte ţări. Mesajul său e clar: orice om acuzat de crimă e presupus a fi inocent, pînă cînd i se dovedeşte vinovăţia, dincolo de orice bănuială rezonabilă. Statul trebuie să dovedească vinovăţia lui fără să îl constrîngă. O persoană acuzată nu trebuie să-şi dovedească nevinovăţia, şi deci nu e obligată să depună mărturie împotriva voinţei sale sau să ajute acuzarea. Într-o frază faimoasă, un judecător bătrîn a denumit "dreptul la tăcere" o trăsătură definitorie a justiţiei britanice.

Ghemul

Astăzi, domnul Howard susţine că acest drept este "o constrîngere artificială, depăşită, prin care s-a pierdut orice contact cu realitatea". De fapt, ce prevedea legea? Că se vor extinde în Anglia şi în Scoţia reglementările introduse în Irlanda de Nord în 1988, în lupta împotriva terorismului. Dl. Howard vrea să permită judecătorului sau procurorului să determine juriul să decidă asupra vinovăţiei pornind de la hotărîrea învinuitului să păstreze tăcerea în orice fază a procesului, sau din absenţa unor explicaţii prompte şi consistente la toate întrebările puse de poliţie. Legea domnului Howard cere judecătorului de şedinţă să-l invite pe acuzat să depună mărturie, obligîndu-l pe cel care doreşte totuşi să păstreze tăcerea să-l sfideze pe judecător într-o formulă dramatică, în prezenţa juriului. Această ultimă prevedere echivalează cu prezumţia de vinovăţie, nu de nevinovăţie. Ea e considerată draconică chiar şi de acei judecători care, ca lordul Taylor, ar vrea să restrîngă dreptul la tăcere, dar pe alte căi.

Propunerile domnului Howard par multora rezonabile. Un nevinovat nu are nimic de ascuns, iar poliţia şi procurorii se plîng că prea mulţi criminali abuzează de dreptul la tăcere ca să scape de pedeapsă. Fără îndoială că mulţi delincvenţi nu vorbesc în speranţa că vor fi achitaţi. Dar în acelaşi fel, o persoană care pledează "nevinovat", "abuzează" de dreptul la un proces cinstit, nu doar de dreptul la tăcere. Nu există nici un motiv de a lipsi de vreun drept pe vreunul dintre cetăţenii ţării. Mai mult, nu există nici o dovadă că dreptul la tăcere este un obstacol serios în condamnarea vinovaţilor sau că ar fi - aşa cum se pretinde - un sabotaj la lupta împotriva criminalităţii. O cercetare făcută de Comisia Regală pentru justiţie, publicată anul trecut, arată că doar între 5 şi 9 % dintre toţi suspecţii refuză să răspundă la întrebări şi, chiar în cazurile serioase care ajung în faţa tribunalului, doar 11-13 % refuză să vorbească. Cei care tac sînt condamnaţi într-o proporţie ceva mai ridicată decît cei care răspund la întrebări - susţine Comisia.

Capturarea, nu condamnarea criminalilor este problema cea mai mare a poliţiei şi a procurorilor britanici. Doar 12 % dintre delictele înregistrate ajung în faţa tribunalului. Dar odată judecaţi, peste 90 % sînt condamnaţi. Dreptul la tăcere nu este responsabil pentru eşecul pe care domnul Howard încearcă să-l rezolve. Şi totuşi, acest drept e important pentru că oferă nevinovaţilor o protecţie (cu toate că neadecvată) faţă de intimidările la care se pretează poliţia, sau faţă de frica şi confuzia încercate de orice om acuzat de crimă. În multe, prea multe cazuri, în ciuda dreptului la tăcere, combinaţia între dezorientare şi intimidare duce la mărturii false.

Abolirea unei libertăţi civice atît de esenţiale poate fi justificată doar în faţa unei asemenea calamităţi, cum ar fi războiul, sau (deşi mai puţin evident) în circumstanţe extraordinare cum sînt cele din Irlanda de Nord. Altfel, nu. Creşterea ratei criminalităţii este un motiv de îngrijorare. Dar cea mai mare primejdie care ameninţă acum sistemul judiciar britanic este decizia domnului Howard de a se amesteca într-o problemă pe care nu o înţelege.

The Economist

29 ianuarie 1994

Pagini realizate de Magdalena BOIANGIU

MICUL PARIS (II)

Un focar de ispite puţin cunoscut al micului Paris, pentru că îi ştiau drumul şi aveau acces la el numai o mînă de oameni aleşi pe sprînceană din tot ce poseda mai select floarea intelectuală a Bucureştiului, a fost între cele două războaie librăria **Hasefer** (adică în limba străveche a **Bibliei: Cartea**), a domnului Henri Steinberg. O putea vizita oricine, dar nu oricine era în măsură să străpungă centura de discreţie care o înconjura, cu toate că o mică vitrină la stradă, mai mult o cutie cu geam şi cîteva rafturi, încuiată cu lacăt şi atîrnată de un zid cu tencuiala în parte scorojită, te avertiza, prin şirurile modeste de cărţi expuse (în limbile franceză şi, mai puţin, germană), de existenţa acestui lăcaş cărturăresc, instalat peste drum de o aripă laterală a Băncii Naţionale. Intrai printr-un gang şi deschideai o uşă în dreapta, defilînd obligatoriu pe sub o ferestruică aflată exact vizavi, în stînga, prin care, aşezat la biroul său, proprietarul librăriei putea observa nevăzut fiecare persoană care intra sau ieşea.

În librărie te întîmpina de obicei tînăra domnişoară Vivi, firavă, înaltă, cu mişcări graţioase, distinsă la înfăţişare, nu şi frumoasă. Era mîna dreaptă a patronului, pe care îl seconda cu pricepere, căci în ciuda tinereţii era, ca şi acesta, un bun administrator, cu simţul afacerilor, persoană cunoscătoare a mai multor limbi străine, sensibilă şi cultivată. Uneori însă încăperea era pentru puţine clipe goală şi atunci te adînceai în a descoperi noutăţile proaspăt sosite, aşteptînd - dacă simţeai nevoia - să fii servit. Nu-ţi era însă interzis să te serveşti şi singur.

Domnul Steinberg era o figură aparte. Se povestea că trăise în tinereţe o idilă înfocată cu viitoarea Ana Pauker, pe vremea cînd aceasta - după cum avea să-mi relateze cîndva Tudor Arghezi - lipea într-o cămăruţă de la **Adevărul** timbrele poştale pe banderolele ziarelor destinate abonaţilor. Născut la Iaşi în 1887 şi venit de tînăr în Bucureşti, fost mai de mult insitutor şi apoi conducător al unei Universităţi populare evreieşti, acum negustor citit şi rafinat, plecat de două ori pe an la Paris în căutare de cărţi rare editate luxos - legate modern şi sobru în piele, cu încrustări aurii, cînd nu strînse simplu în fascicole urmate de o suită de gravuri originale - domnul Steinberg ştia să-şi atragă clienţii: Regele Carol al II-lea, Max Ausnit, Nicolae Malaxa, K. H. Zambaccian, Octavian Goga, Ion Minulescu, Ion Pillat, Camil Petrescu, Alexandru Rosetti, Tudor Vianu, Mihai Ralea, Dimitrie Gusti, Radu D. Rosetti, Ion Marin Sadoveanu şi încă alţii. Poate că nu aş fi ştiut niciodată că Goga se număra printre clienţii domnului Steinberg, dacă în primele zile ale guvernării buclucaşe a poetului Prim-ministru nu m-aş fi aflat în librărie. Eram singur în faţa unei vitrine cînd patronul mi-a propus să-l urmez în biroul său. Firește, l-am urmat. Şi atunci a luat de pe birou un registru de mari dimensiuni unde erau consemnate toate datele contabilicești ale clienţilor săi şi, deschizînd la o pagină anume, mi-a arătat bogatul cont, cu creditul deschis, al bardului nostru naţional. Se înşiruiau acolo sumedenie de titluri de carte, ce urmau a fi achitate. Politica era politică, ba chiar politică antisemită de stat, dar în ochii lui Octavian Goga domnul Steinberg rămînea excepţionalul răspînditor de carte preţioasă, negustorul unic care nu trebuia să se simtă ameninţat. Mi-a aruncat o privire cu subînţeles însoţită de un zîmbet, care părea să spună: "N-o fi dracul atît de negru!" După vreo 40 de zile guvernul Goga a căzut şi prăvălia cu vise şi-a primit mai departe vizitatorii...

Domnul Steinberg, cum s-a văzut, avea în general clienţi foarte bogaţi din lumea finanţelor şi industriei, sau a oamenilor de litere cu nume sonore. Nu refuza însă nici pe un tînăr ca mine, simplu învăţăcel cu resurse materiale foarte modeste, căruia îi înlesnea cumpărarea de cărţi scumpe în rate după ce îi apreciase pasiunea. Intelectual autentic şi fin pedagog, domnul Steinberg m-a surprins pe cînd dam să culeg din raft **Toi et Moi** a lui Paul Geraldy. Am simţit o mînă pe umăr şi am auzit răsunînd din spate o voce domoală: "Dacă nu o cunoşti, citeşte-o mai bine pe asta; e altceva!" Şi personajul plinuţ, cu mustăcioară neagră, mi-a întins **Les Fleurs du Mal** a lui Baudelaire, în frumos ilustrata ediţie Rombaldi. Nu cunoşteam poeziile şi am cumpărat-o. Aşa l-am descoperit pe poetul **Florilor răului**.

Dispărut prematur - în vremea celui de-al doilea an de guvernare a generalului Antonescu ale cărui măsuri discrimiatorii şi vexatoare i-a grăbit suferindului de inimă moartea - l-am cunoscut prea puţin pe domnul Steinberg şi n-am apucat să mă apropiu de el altcum decît în ipostaza celui mai tînăr şi entuziast client, pe care îl vedea cu uimire întîrziind zilnic ore întregi în localul său. Mi-ar fi plăcut să ştiu mai multe despre acest librar neobişnuit, fire mai curînd tăcută dar care nu va fi fost lipsită de o anumită exuberanţă sufletească ce-i permitea să îmbine comerţul cu peregrinările îmbucurate ale căutătorului de comori, capabil şi să le contemple îndelung sărbătoreasca explozie de lumini, nu numai să le stimeze puterea de a ademeni banul. Din păcate, cum s-a putut înţelege, nu am avut prilejul, trebuind să mă mulţumesc cu ce îmi venea la ureche. Şi îmi venea, pentru că domnul Steinberg, cu mereu treaza lui ingeniozitate de neguţător care adulmecă şi pîndeşte avînd totuşi aerul că flanează cu inocenţă - visător şi transportat - pe malurile Senei, dăduse într-o bună zi lovitura, stîrnind vîlvă printre puţinii iniţiaţi. Achiziţionase la Paris, odată cu biblioteca criticului literar Fernand Vandérem, astăzi uitat, şpalturile celui de al doilea rînd de corecturi - înghesuite migălos şi cu multe adăugiri - făcute de Proust la cîteva din volumele romanului **À la recherche du temps perdu**. Le vînduse în marea metropolă încă înainte de a le fi cumpărat, plătindu-le cu banii astfel obţinuţi! Exemplarele bibliotecii lui Vandérem, aduse la Bucureşti, purtau toate dedicaţii autografe, semnate cu nume ilustre de scriitori, actori, critici de artă: Anatole France, Francis Jammes, Paul Valéry, André Gide, Paul Claudel, André Maurois, Tristan Bernard, Sacha Guitry, Jean Cocteau, Louis Jouvet şi încă alţii pe care nu mi-i mai amintesc. Exista şi un lot de manuscrise, printre care piesa **Les loups** a lui Romain Rolland şi nişte pagini ale lui Tristan Bernard. Ceea ce m-a surprins e că nu aveau preţuri inaccesibile. Aşa de exemplu **Amintirile** lui Jouvet, cu autograful marelui comedian, costau la valoarea leului din 1939, 500 de lei.

Librăria nu dispunea pentru public decît de o singură încăpere înaltă şi vastă, un fel de salon modern, cu vitrine încăpătoare, de la podea pînă în tavan, altele orizontale sau oblice, precum şi mese foarte largi pe care cărţile se etalau unele peste altele, în vrafuri pregătite spre consultare. Nu existau ferestre. Razele blînde, învăluitoare, uşor tamizate - totuşi destul de puternice ca să poţi vedea clar şi fără nici un efort - se revărsau dintr-un luminator cu geamuri desfăşurate generos. Petrecînd un zid lateral de culoare palid-gălbuie, o scară maronie cu trepte de stejar lustruit, mărginită de o rampă de lemn în stil Art-Deco şi sprijinită de un stîlp care sfîrşea printr-o depliere în planuri şi unghiuri geometrice, ducea către o mică galerie tapetată cu volume, permiţînd totodată accesul la un depozit destinat aceluiaşi scop. Totul era de bun gust elegant şi foarte original conceput, în aşa fel încît apărea ca o suită ascendentă de etajere cu cărţi, etajere cărora nişte pene despărţitoare - triunghiuri albe, montate vertical şi înşiruite paralel în grupuri de două sau trei, asemenea păsărilor gata de zbor - îi dădeau ansamblului aerul unui stol în plin avînt.

În librăria domnului Steinberg - cu uneori subliniate propensiuni avangardiste (organizase prin anii '20 expoziţii lui Mattis Teutsch, Marcel Iancu, Miliţa Petraşcu, Alexandru Brăduşanu, dar şi altele, mai puţin avangardiste, de debut, ale lui Miron Radu Paraschivescu, Alexandru Ciucurenco) - mi-am petrecut o parte din tinereţe şi mi-am făcut ucenicia bibliofilă, respirînd cultură şi artă franceză. Am avut în mînă şi răsfoit cu evlavie **Le chef d'oeuvre inconnu** a lui Balzac, cu gravuri originale de Picasso, purtînd semnătura artistului, ediţie numerotată, în tiraj restrîns, scoasă de celebrul Ambroise Vollard, carte care de mult face cotă la Hotel Drouot. Exemplarul l-am revăzut mai tîrziu în biblioteca lui Zambaccian. Nu ştiu ce a devenit, dar e sigur că pentru statul comunist nu prezenta nici cel mai mic interes (nimeni habar nu avea ce valoare însemna, iar ilustraţiile se înscriau în cel mai pur "formalism") aşa încît marele colecţionar a putut dispune de această bijuterie nestingherit. Îmi mai aduc aminte de un exemplar într-o superbă legătură în piele (din păcate i-am uitat titlul şi autorul), ilustrat cu gravuri de Chagall - primul din tirajul limitat la numai cinci, al celor tipărite pe hîrtie de Japonia care constituiau florilegiul ediţiei originale - un op format "in quarto", avînd anexate plăcile de cupru folosite de artist (plăci traversate de o incizie în diagonală, ca să nu poată fi reutilizate, ceea ce garanta unicitatea tirajului).

De la domnul Steinberg am cumpărat primele numere din preţioasa revistă **Verve** a lui E. Tériade, editată în condiţii grafice care îi asigură la rîndul ei o cotă apreciabilă pe piaţă. În acelaşi sanctuar bibliofil am admirat îndelung **Don Quichotte, Gargantua şi Pantagruel, Poeziile** lui François Villon, ilustrate toate de necruţătorul Dubout (desenator satiric de un umor grotesc şi feroce, foarte apreciat în epocă) şi editate de Gibert-jeune. Librăria prezenta uneori expoziţii delicate de acuarele, într-un stil eminamente modern, ale unor artişti care nu circulau pe la noi, Marie Laurencin, Mariette Lydis, sau încă şi mai importante, cu lucrări în ulei ale unor pictori ca Jules Pascin şi André Lhote. Invita scriitori francezi de seamă în trecere prin Bucureşti: Paul Morand, Henri Barbusse, André Maurois, Georges Duhamel, rugîndu-i să vorbească unei asistenţe alese despre opera lor şi să acorde autografe. Şi mai era ceva: în librăria **Hasefer** domnea o linişte desăvîrşită. Te aflai într-un loc de reculegere cărturărească, se vorbea în şoaptă. Pretutindeni - pe mese, în rafturi, în vitrine, pe pereţii împodobiţi cu gravuri, fotografii, afişe, dispuse aerat, cu mari spaţii libere împrejur - te întîmpinau însemnele evocatului climat franţuzesc de selectă condiţie. Cum să nu te fi simţit într-un mic Paris?! Cînd am intrat douăzeci de ani mai tîrziu în luxoasa librărie pariziană **La Hune** - din cartierul, dacă nu mă înşel, Saint Sulpice - nu am constatat nici o deosebire, ba poate chiar că faimoasele comori bibliofile de la **Hasefer** fuseseră mai de preţ...

Radu BOGDAN

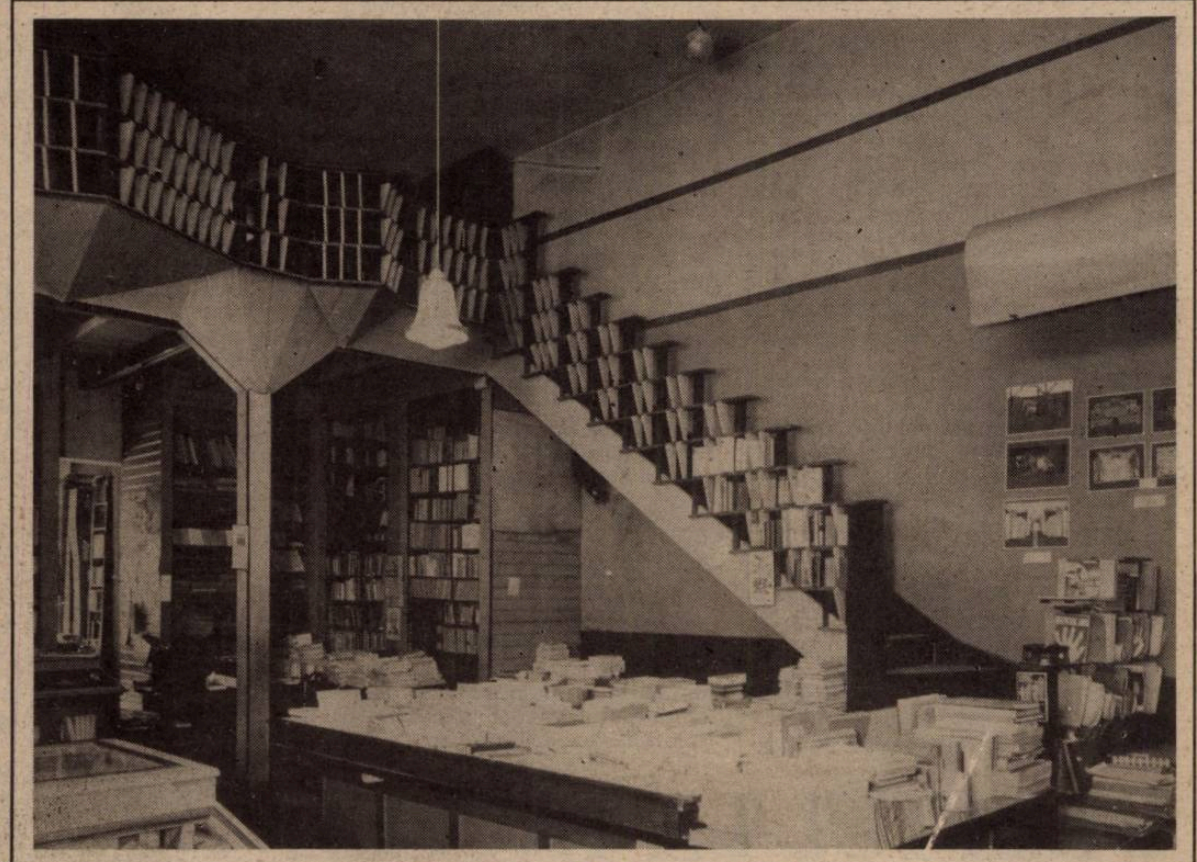

Librăria "Hasefer" la începutul anilor '30

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Mihaela IVAN
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul II ● Nr. 67 ● 22-28 aprilie 1994 ●

Anul II
nr. 68
29 aprilie - 5 mai 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

BUN SIMȚ, BUN GUST, BUNE MANIERE

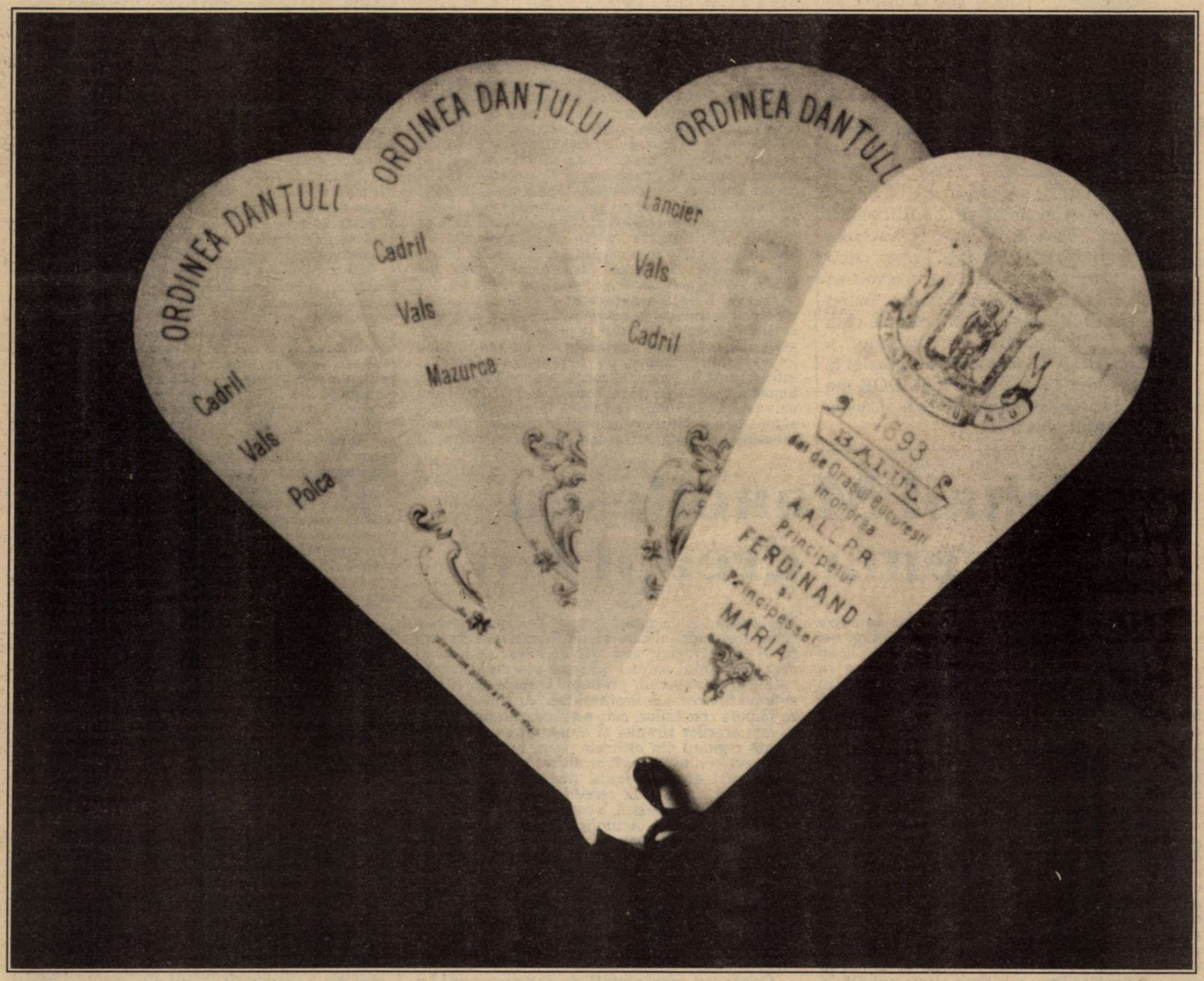

Ladies first Doina CIUREA, Ioana CRĂCIUN, Ioana PÂRVULESCU (p. 6), Adina DARIAN (p. 7), Adriana BITTEL, Georgeta PENELEA FILITTI, Mariana CODRUȚ (p. 9), Mădălina NICOLAESCU (p. 10), Lena CONSTANTE (p. 16).

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Iată că nu numai înjurătura "agită condeiele", ci şi o temă precum cea de faţă...

Abundenţa, cum se spune, de materie ne obligă aşadar la un număr dublu (căci nu-ndrăznim a crede c-ar putea deveni un "serial"!); am recurs însă, de astă dată, la o formulă ce ni se pare atît "corectă", cît şi elegantă. Am dat, mai întîi, cuvîntul Doamnelor: veţi vedea cît de multe au de spus.

Ilustraţiile reproduc viniete şi desene *art nouveau* – unele, semnate Aubrey Beardsley.

Mulţumirile noastre doamnei Adina Darian pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziţie imaginea de pe copertă.

Numărul următor va conţine "părerea Domnilor" în această chestiune – şi aceşti domni se numesc Manole FILITTI ("Politeţea=Jockey Clubul Român"), Radu IONESCU ("Cod sumar al bunelor maniere"), Constantin PRICOP ("Elogiul bunului simţ"), George PRUTEANU ("Manierele în maniera lui... I. Iliescu, I. Cristoiu, A. Pleşu, E. Simion, N. Văcăroiu etc."), Florin DUMITRESCU şi, firește, cîţiva dintre cititorii noştri care au binevoit să scrie "la temă". Vă mai anunţăm că Andrei MANOLESCU a investigat "du côté de chez Capşa" (oberchelnerii şi manierele...), Iaromira POPOVICI a promis "un scandal în lumea modei" iar Eugen ISTODOR s-a cutremurat (de rîs/plîns) de ce-a văzut la Biblioteca Naţională...

Gîlceava gustului cu tradiţia

Fiu ingrat a trei mame - educaţia, cultura şi tradiţia - gustul este cel dintîi care se răzvrăteşte împotriva lor, utilizînd întreaga zestre genetică primită, dar exclusiv în scopuri novatoare. De fapt, se mai poate vorbi despre **bun gust** în cazul marilor creatori de artă? Mă îndoiesc. Geniile sunt factori de ruptură, puncte nodale în seria creaţiei, mutanţi care fac cu putinţă apariţia capodoperei - fidelă şi în acelaşi timp infidelă timpului care a zămislit-o. Mama care ar vrea s-o poarte încă la sîn îşi simte sfîrcurile muşcate de dinţi de lapte ai viitorului: un alt gust manifestat mai ales prin frondă şi negaţie irumpe vijelios, constituie inevitabilul scandal al oricărei inovaţii. Rebel din fire, gustul refuză canoanele, sparge normele acceptate, jigneşte moaştele şi construieşte pe ruine. Întocmai cum primele bazilici au fost edificate din materialele templelor păgîne dărîmate, orice construcţie inedită a gustului are un cap de Meduză slujind ca bază unei svelte coloane a noii credinţe creştine.

Între ultimele concepte puse în circulaţie de poetica modernă este şi **antipoezia**. Eseistul William H. Rey a arătat, într-o carte cu acelaşi titlu, că lirica modernă nu se reîntoarce niciodată înapoi, ci avansează în pas cu marile concepţii asupra omului şi universului (fizica lui Newton şi Heisenberg, psihologia lui Freud şi Jung, filosofia lui Nietzsche şi Jaspers) prin lucrarea unor orientări literare, a unor scriitori de avangardă, care - dărîmînd fără încetare ceea ce este - construiesc neîncetat ceea ce va fi: un permanent proces de destrucţie e însoţit simultan de un alt neobosit proces de reconstrucţie: "Reversul fiecărei distrugeri poetice este edificarea unei noi poetici", scrie H.M. Enzensberger. Non-poeticul de ieri devine poezie adevărată mîine, tocmai graţie lucrării sibiline a gustului care proclamă spontan noul, lăsînd altora sarcina de a-l justifica. Adică de a-l confirma ca valoare şi a-l clasiciza. Astfel, gîlceava gustului cu tradiţia se arată a fi asemenea lucrării apelor mării, care, cu valuri mereu noi, fărîmiţează ţărmul, dar tocmai în felul acesta sporesc întinderea uscatului.

Gustul învăluie neîncetat corpul statuar şi venerabil al tradiţiei în vestmîntul tipător şi palpitînd al **modei**, şi astfel miracolul se produce: o nouă fiinţă artistică, asemeni unei comete cu coadă încă imprevizibilă, apare pe firmamentul artei - extravagantă în primul moment, conformă cu spiritul timpului după aceea, şi concediată în final. Săvîrşind un adevărat sacrilegiu împotriva formelor învechite, ajunse bun al tuturora, gustul înainte-mergătorul consacră, dar numai în domeniul efemerului: el descoperă capodopera, împotriva opiniei tuturora, dar mai ales a cunoscătorilor, dar numai pentru a o trimite, după cîtva timp, la muzeu. Căci orice modă artistică este întrecută de Istorie, înghiţită de tradiţia clasicizată şi clasificată: fiul risipitor sporeşte prin risipa sa tezaurul familiei. Stridenţele gustului, care în primul moment supără îngrozitor, devin - cu o viteză variabilă ce măsoară însuşi ritmul de viaţă al unei culturi - armonii ale unei noi compoziţii emblematice. Adevăratul om de gust recuză, prin simpla sa prezenţă, **bunul** gust al tuturora. Ochii lui someză tradiţia să plesnească, să dea lăstari virgini.

În acest sens, nu cunosc în literatura română de astăzi o activitate mai novatoare ca gust şi mai fidelă valorilor decît critica literară a lui I. Negoiţescu. La 16 ani, viitorul critic scria un "roman" suprarealist de... 14 pagini, **Povestea tristă a lui Ramon Ocg**, operă de savuros scandal, care dădea măsura spiritului său iconoclast, neconformist. Şi totuşi: cine a valorizat mai atent ca el opera poetică a unor autori care păreau definitiv încremeniţi în tradiţie, morţi în splendida lor clasicitate? De la un sonet necunoscut al lui Timotei Cipariu, de la unele versuri rupte din contexte anoste, semnate de Heliade sau Bolintineanu, pînă la postumele lui Eminescu, criticul de poezie I. Negoiţescu a pus consecvent în valoare modernitatea unor clasici, cum numai G. Călinescu, înaintea lui, a fost în stare. După cum tot el a relevat virtuţile poetice ale unui text filosofic blagian sau valorile stilistice din proza lui Agârbiceanu, scriitor considerat unanim ca un anti-stilist. Gustul "revoluţionar" al tînărului critic a constituit un ferment activ, dinamic, formator, modern în educaţia estetică a celor care am făcut cîndva parte din "Cercul Literar de la Sibiu". Ultima sa realizare, publicată doar parţial, **Istoria literaturii române**, încearcă pariul - aparent imposibil - al gustului cu tradiţia. Ce înseamnă modernitatea, dacă nu decuparea trecutului literar şi artistic în funcţie de un gust precis al momentului istoric?

În accepţia sa curentă, **bunul gust** stă bine între **bunul simţ** şi **bunele maniere**. Toate trei împreună, ele formează acel complot al tradiţiei pe care avansul timpului îl deconspiră permanent şi, tacit, îl condamnă: îl condamnă la respect şi perenitate. Gustul, însă, copil zburdalnic care se joacă mereu cu relicvele, iese din această triadă încărcată de glorie, pentru a-şi propune propria scară de valori: el îşi permite să dea cu tifla idolilor, pentru că visează zei. În această privinţă, nu se identifică el oare cu timpul însuşi? "Timpul este un copil care se joacă, mutînd mereu pietrele de joc, este domnia unui copil", scrie obscurul Heraclit. Aş putea spune, aşadar, că timpul este domnia gustului, după cum eternitatea e imperiul tradiţiei. Gîlceava lor continuă constituie dinamica esenţială a unei culturi, pentru că se manifestă atît în ordinea producerii operelor, cît şi în ordinea receptării lor estetice. Nici o judecată de valoare nu e posibilă fără o prealabilă judecată de gust. Fără exerciţiile zilnic înnoite ale gustului, istoria literară n-ar mai fi istorie în mers, ci muzeu static. Singurul agent care forţează acea disponibilitate a momentului istoric pe care estetica receptării o numeşte "orizontul aşteptării", este gustul: asemeni unui neobosit pelerin, el împinge clipă de clipă mai departe linia orizontului.

Nu există, însă, şi un gust al clasicităţii, acela care paşte tărîmul valorilor consacrate? Ba da - este **bunul gust**, corespunzător **bunului simţ** în materie de sensibilitate şi judecată, şi **bunelor maniere** în materie de comportament.

În timp ce gustul (pur şi simplu, adică fără determinativ) cheltuieşte şi se cheltuieşte pe sine, **bunul gust** este fiul nerisipitor al culturii.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Mihail Manoilescu şi extrema dreaptă (VI)

După rebeliune şi eliminarea, de către Antonescu, a Legiunii din conducerea statului şi din viaţa publică, Manoilescu nu a încetat să investească încrederea în legionarism. Dar nu putea risca iritarea lui Antonescu. De aceea, judecăţile sale a posteriori îmbinau nostalgia cu realitatea ordinii instituite de Conducătorul statului. Într-un articol, firește despre corporatism, publicat prin martie-aprilie 1941, scria: "Este prea devreme pentru ca să facem o judecată a istoriei asupra celor patru luni de regim legionar. Un lucru este cert: că acest regim a fost primit, la început, cu o bucurie nestăpînită de toată lumea românească, legionară şi nelegionară. El avea norocul să se instituie după două încercări tot atît de nefericite făcute de la război încoace, lunga şi confuza experienţă democratică, care îşi dovedeşte ineficacitatea şi scurta dar teribila experienţă dictatorială care îşi desfăşurase ororile. Fiindcă nu voim să exprimăm acum nici o judecată asupra lunilor din urmă, ne vom mărgini numai să constatăm că – după cum era firesc pentru un regim totalitar şi de partid unic – şi acest regim a menţinut opinia publică (şi în special pe orăşenii noştri) sub un anumit grad de tensiune care sfîrşise prin a crea o mare nervozitate. La capătul atîtor frămîntări, omul mijlociu («omul de pe stradă», «omul din tren») a ajuns la concluzia că, la urma urmei, ţara aceasta ar avea nevoie de un regim care să îmbine libertatea şi dreptul la control al opiniei publice cu o anumită disciplină în mecanismul statului. Cu un cuvînt, starea de spirit a românului de azi este caracterizată printr-un mare dor de linişte binefăcătoare şi de muncă fecundă desfăşurat într-un cadru instituţional care să nu fie nici atît de larg ca al democraţiei, nici atît de sever ca acel al exclusivismului politic. Sufletul poporului nostru este astăzi aşa cum probabil trebuie să fi fost sufletul francez sub Restauraţie... Ar fi nedrept să se impute românilor, cari s-au încrîncenat sincer în faţa ororilor tiraniei şi a salutat cu o bucurie curată regimul din ultimele patru luni, că astăzi n-ar urmări altceva decît confortul lor sufletesc. În orice caz, dacă aceasta poate fi dispoziţia sufletească a anumitor cercuri, ea nu poate şi nu va fi niciodată a noastră, a coporatiştilor români" – (Mihai Manoilescu, *Actualitatea corporatismului, Lumea Nouă*, X, 1941, nr. 1-2, p.61). E clar că Manoilescu, păstrîndu-şi convingerile filo-legionare, încerca regretul că a dispărut legionarismul care putea fi convins să experimenteze, în politica economico-socială, corporatismul. Pentru că sub Antonescu (care îl detesta efectiv pe Manoilescu), cu economia de război a ţării, nici vorbă nu putea fi de experimentarea corporatismului.

Orientarea reprezentată de doctrinarismul lui Manoilescu în ansamblul celor de extremă dreaptă a fost importantă şi cu ecou în anumite cercuri intelectuale şi politice. N-a fost, desigur, egală în importanţă cu orientările reprezentate de Nae Ionescu şi Nichifor Crainic. Dar a îndeplinit între războaie, cu deosebire în anii treizeci, un rol ponderos, contribuind la crearea unui climat ce aspira către totalitarism, partid unic şi legionarism.

Z. ORNEA

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Bun simţ, bun gust, bune maniere (II)**
- **Televiziunea**
- **Uniuni de creaţie**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Despre I. L. Caragiale (I)

Mai mult decît adîncirea înţelegerii operei sale, împrejurările istorice au făcut ca de vreo 50-60 de ani încoace I.L. Caragiale să fie resimţit ca fiind în spirit cel mai actual şi cel mai actualizabil dintre scriitorii români de altădată.

Proiectate în diformitatea de vesel balamuc a universului caragialesc, fantasmele, obsesiile şi complexele timpului nostru tulburat se reîntorceau întărite, sub formă de ecou măritor. Şi, poate încă mai important, se reîntorceau în tiparele unor mituri ce nu aşteptaseră, parcă, decît să fie descoperite şi valorificate ca atare. Mituri scălîmbe, de bîlci smintit, dar mituri. Apoi, grotesca lume a operei lui I.L. Caragiale avea totuşi imensul avantaj de a constitui o mitologie specific naţională, totalmente incomprehensibilă pntru un străin. Ofensînd cu insolenţă vanitatea naţională prin înfăţişare şi sens, galeria simpaticelor pocitanii caragialeşti oferă însă acesteia, parcă în compensaţie, otrăvita satisfacţie supremă de a fi şi a rămîne accesibilă doar celor născuţi şi trăiţi în România. Zeii şi semi-zeii reali ai Olimpului românesc, pe care o inteligenţie frustrată şi complexată s-a străduit neîncetat să-i invente de pe la începuturile secolului al XIX-lea, deveniră astfel Trahanache şi Coana Joiţica, Pristanda şi Caţavencu, Pampon şi Crăcănel, Miţa, Nae şi Didina, Farfuridi şi Brînzovenescu, Rică, Veta, Ipingescu ş.a.m.d., ş.a.m.d. Olimp sucit, malign, vesel şi familiar, îngăduind regăsiri inavuabile şi distanţări ipocrite.

•••

Mai degrabă din instinct, din acel verificat instinct românesc al adaptării la implacabil prin asimilarea acestuia, de peste un secol se încearcă neutralizarea lui I.L. Caragiale prin intregrare şi domesticire.

Trei sînt modalităţile cele mai des întrebuinţate de îmblînzire a operei lui Caragiale.

Cea dintîi constă în afirmarea superiorităţii vieţii lui I.L. Caragiale asupra operei lui. Pentru Şerban Cioculescu, autorul singurei biografii temeinice a lui Caragiale duse pînă la capăt, viaţa acestuia este cu mult mai interesantă şi chiar mai artistică decît opera. Mai mult, Caragiale şi-ar fi pus geniul (care, aşadar, îi este recunoscut) mai mult în viaţă decît în operă (în operă, prin urmare, geniul caragialesc se exprimă rar şi neîntreg). Anecdotele şi istoriile "cu I.L. Caragiale" se pot substitui, în consecinţă, operei lui I.L. Caragiale. Un punct de vedere susţinut şi afirmat cu obstinaţie, dar şi puţin urmat, în ciuda autorităţii de specialist în Caragiale a celui căruia i se datora.

A doua este oarecum copilărească intelectual. Fiindcă I.L. Caragiale a trăit şi a scris într-o epocă istorică devenită, cu timpul, imaginea unui în veci pierdut paradis românesc de bunăstare şi democraţie, se consideră că universul operei lui nu avea cum fi unul "profund dezolant şi sumbru în corozivitatea fără cruţare a rîsului său" (I. Negoiţescu). De parcă întunecata lume kafkiană ar fi sau ar trebui să fie, de fapt, una senină şi voioasă, întrucît creatorul său nu a trăit şi nu a scris într-un lagăr de concentrare - sau măcar în vremea lagărelor de concentrare! Această rudimentară judecată are, totuşi, numeroşi partizani, toţi foarte categorici.

Dar cea mai ingenioasă formă de a-l neutraliza pe I.L. Caragiale este prefacerea lui într-un fel de "dublu" al lui Eminescu. A funcţionat şi funcţionează, aici, din plin, obsesia identităţii convenabile. Caragiale este socotit "un versant" al spiritului românesc, "versant" făcînd pereche, în eternitate, cu "versantul" Eminescu. Retoricienii pişicheri din opera lui I.L. Caragiale, de la Rică Venturiano şi Caţavencu la jurnalistul Caracudi, nu ar fi găsit o soluţie mai bună decît această binaritate elucubrantă pentru a împăca, şi încă sugerînd abisalităţi de cugetare, ceea ce este de neîmpăcat.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

SOCIALISMUL REAL

Autohtoni sau "europeni", candizi sau cinici, veritabili sau oportunişti, socialiştii de toate soiurile nu contenesc să ne spună că ideea socialistă, dincolo de eşecurile ei istorice, e, în sine, o idee bună. Bun în sine e şi comunismul înţeles ca socialism de extremă, sau socialism culminant. E bun egalitarismul, e bună proprietatea colectivă, e bună decizia "celor mulţi". Şi numai devierile fatale ale cîtorva dictatori pot fi făcute vinovate de catastrofa comunismului real. Comunismul a fost stricat de Stalin sau de Ceauşescu. A fost compromis, cum spun occidentalii, de experimentarea lui în Europa de Est. Ia să fi avut un comunism victorios în Anglia (cum ar fi trebuit să se întîmple dacă teoria marxistă a istoriei ar fi fost respectată de istoria însăşi)! Altfel ar fi stat lucrurile! Noi, cei din Occident, avem cu totul altceva în minte cînd spunem "socialism" sau "comunism": ceva mai apropiat de ideea pură, de acel "în sine" bun, ratat de primitivismul politic "oriental". În rezumat, situaţia pare să fie aceasta: ca să fie bun, comunismul trebuie să rămînă un "în sine", să nu se întrupeze, să planeze, utopic, deasupra realităţilor. De îndată ce avem de-a face cu un comunism materializat, cu o practică propriu-zis comunistă, fie că e vorba de estul european, de Cuba, sau de cutare ţară asiatică, ideea cea bună se deteriorează; şi nu se deteriorează coborînd cîteva trepte în ierarhia perfecţiunii: se deteriorează răsturnîndu-se, demonizîndu-se, alunecînd spre dezastru.

Alţii spun că, de vreme ce în Europa apuseană "cei mulţi" o duc bine, mult mai bine, în orice caz, decît semenii lor "mîntuiţi" de marxism, se cheamă că adevăratul comunism, sau măcar socialismul autentic, s-au realizat tocmai acolo, mai curînd acolo decît în teritoriile supremaţiei lui doctrinare. Dar de ce să numim "socialism" efectul unei administraţii ale cărei proceduri şi strategii se bizuie pe un sistem de valori aflat în opoziţie cu socialismul? (proprietate privată, spirit competitiv, economie de piaţă).

Şi totuşi, există în Europa un loc în care socialismul liber consimţit, neimportat, ferit de abuzuri dogmatice şi de isterii dictatoriale a părut să se impună, de-a lungul a două-trei decenii, ca un model reuşit: Suedia. Iată însă că cel care vizitează Suedia astăzi descoperă o ţară în criză. Şi nu e vorba de recesiunea globală (şi trecătoare) a lumii apusene. Dincolo de ea, se percepe criza însăşi a "modelului suedez", adică a unui socialism care, pentru a rata, n-are nevoie de Stalin şi Ceauşescu, sau de precarităţile Europei răsăritene. Suedia şi-a asumat, s-ar zice, sarcina de a demonstra lumii întregi că ceva nu e în regulă cu socialismul "în sine", că ideea comunitară şi egalitaristă nu e bună, ba dimpotrivă e vicioasă în sine, stricătoare de lucruri şi de oameni.

Am avut, de pildă, senzaţia că după mai mulţi ani de subminare programatică a diferenţelor dintre bogaţi şi săraci, ceea ce s-a deteriorat în realitate a fost ideea de rang şi de merit. De teama privilegiilor arbitrare, s-a ajuns prea uşor la anularea privilegiului legitim. De teama recompensei nemeritate s-a instituit evitarea recompensei îndreptăţite şi stimulatoare. Aristocratul îşi lasă casa moştenită şi se mută smerit "la bloc". Regele abandonează palatul regal (e prea mare!), episcopul renunţă la palatul episcopal. Iar aceste gesturi nobile care denotă, într-o primă instanţă, modestie, răspundere civică şi bună-cuviinţă devin, încet-încet, simptome ale unei crescînde anestezii faţă de conceptul (şi realitatea) ierarhiei şi a diferenţei. Efortul de a reduce extremele are un efect paradoxal: dispare media. Media e lovită de indigenţă ontologică. Ce mai poate însemna să fii la mijloc, dacă "mijlocul" e între două neanturi? Bogatului i se amputează prestigiul, săracului i se amputează motivaţia: se naşte astfel o pătură socială cvasi-omogenă, funcţională şi anostă; pura subzistenţă (asezonată cu o ornamentică de suprafaţă) se impune ca modalitate supremă a vieţii. Tot ce ţine de stilistica (şi de exigenţele) verticalei se estompează pînă la dispariţie: adîncimea trecutului e sacrificată, înălţimea transcendenţei cade în deriziune. Oraşele suedeze sînt noi. "Vechiul" trece rareori dincolo de secolul XVIII. Mi se spune, de altfel, că în anii '60 s-au operat demolări masive, azi regretate. Şi dacă poţi aprecia pragmatismul, lipsa de prejudecăţi sentimentale, ale acestei costisitoare politici, nu poţi să nu înregistrezi fenomenul colateral al unei memorii paralizate, incapabile să mai depoziteze istoria. Socialismul se poate dispensa de trecut. El ţine minte, în cel mai bun caz, doar ceea ce îl anticipează. În rest, totul e proiect, privire înainte, materie a unei utopii în marş. Socialismul se dispensează, de asemenea, de sacru. Toţi interlocutorii mei suedezi îmi confirmă atrofierea generalizată a simţului religios. Se practică "luciditatea", relativismul, experimentalismul sincretic. E mult mai important să gîndeşti liber, decît să gîndeşti corect – pare să creadă mai toată lumea, răsturnînd inscripţia "depăşită" de pe frontispiciul Universităţii din Uppsala. Indiferenţa faţă de trecut şi faţă de Dumnezeu se cuplează cu demobilizarea elitelor. Un înalt funcţionar din Ministerul Culturii îmi explică, plin de convingere, că, în problemele vieţii culturale, nu trebuie să decidă decît poporul...

Suedia a devenit celebră prin foarte generoasele sale soluţii de "protecţie socială". Întregul mecanism economic e dirijat către întreţinerea "dezavantajaţilor". Rezultatul: taxele sînt tot mai mari, iar numărul dezavantajaţilor subvenţionaţi creşte. De la o vreme, populaţia activă nu mai poate face faţă propriei ei generozităţi. Exploatarea de clasă a dispărut, dar numai pentru a face loc unei exploatări a celor activi de către felurite specii parazitare. Se combate pauperizarea cetăţenilor prin pauperizarea cetăţii. Criza e inevitabilă. Socialismul real devine victima nemăsuratei sale idealităţi. Şi ceea ce părea să fie gîndit în stil mare, "pentru oameni", se dovedeşte pînă la urmă încăpăţînare ideologică şi cult al dezadaptării sociale. Combaterea sărăciei sfîrşeşte în idolatrizare a sărăciei. Ca în pasajul acela evanghelic (Ioan, 12, 4-6) în care Iuda, asistînd la ungerea picioarelor lui Iisus cu mir "de mare preţ", deplînge risipa financiară a episodului: mai bine să se fi vîndut mirul şi să se fi dat banii săracilor. Socialistul real e un mod de a vinde Raiul ca să-ţi iei tenişi. Iar Iuda e socialismul arhetipal. Cu el începe istoria glorioasă a stîngii europene...

Andrei PLEŞU

Festivaluri internaţionale (ediţia I)...

Prezenţa fulgurantă a marelui tenor Placido Domingo la Bucureşti în preziua deschiderii Forumului "Crans-Montana" (căci eu aşa cred că ar trebui să se scrie, pentru evitarea confuziilor: între ghilimele) ar putea fi folosită ca o "cheie" sau ca un "semn diacritic" pentru corecta "pronunţare" a helveticului toponim (care a pus nu puţine probleme!), ca şi a unei "interpretări" cît mai adecvate a semnificaţiilor acestui eveniment diplomatico-mediatic. Ţintind înainte de toate "imaginea", fiind folosit în mod eminent drept "soclu" şi "ramă" pentru ridicarea imaginii României în ochii străinilor (adevărată obsesie a guvernanţilor noştri, care, ca orice obsesie veritabilă, nu se rezolvă decît prin supracompensare...) şi depinzînd, la urma urmelor, de "distribuţia" pe care a izbutit să o reunească, Forumul a ţinut mai mult la esenţa spectacolului. Este, aceasta, una dintre "alunecările" tipic postmoderne ale politicului, favorizată de îmbierile omniprezente ale televiziunii, care, din mediu de informare, este pe cale de a se transforma în mediu de existenţă (socială) pur şi simplu. Atîta doar că, în marile capitale ale lumii, reuniunile simbolic-informale "la vîrf" nu ţin loc de politică curentă, ci doar o rezumă, încununînd-o.

Ceea ce nu s-a întîmplat şi în cazul nostru, unde tendinţa - pe care am semnalat-o deja - de disociere între "extern" şi "intern" în politica naţională (în detrimentul celui de-al doilea termen) pare tot mai marcată. S-ar putea, chiar, spune că atît de controversatul - deja - Forum petrecut la Bucureşti nu a constituit, ca formulă, o excepţie în contextul vieţii noastre politice, ci o imagine cît se poate de fidelă a activităţii Parlamentului, de exemplu, găsindu-i, deci, pe oamenii noştri politici deja antrenaţi pentru astfel de întîlniri de protocol. Cele petrecute în cele patru zile cît a durat Forumul au constituit, în cîteva dintre punctele esenţiale (începînd cu locul - Casa Poporului, devenită, cu acest prilej, Palatul Parlamentului: nu vom mai spune, deci, "la CC", ci "la PP"! - şi culminînd cu întîlnirea Arafat-Peres), o imposibil de mărturisit continuare şi confirmare a politicii internaţionale a acelui N. Ceauşescu dinainte de "marea închidere". S-a vorbit, cu acest prilej, de România ca de "o insulă de pace şi stabilitate", Forumul urmărind în mod declarat o astfel de "pozitivare" a "insularităţii" ţării noastre în vederea inversării - de la rău la bine- a superlativelor. S-a urmărit, apoi, o întîlnire a **economicului** cu **(geo)politicul**. Graţie poziţiei sale "geostrategice" (cuvînt drag preşedintelui Iliescu), dar şi "aerului" cu totul aparte - se pare - al Bucureştiului (conform spuselor lui Shimon Peres), este normal ca **aici** să se discute despre finalizarea procesului de pace dintr-o zonă "fierbinte" a Planetei precum Orientul Apropiat. Mai ciudat pare, însă, faptul că tocmai problemele zonei **noastre** şi ea la fel de "fierbinte", deşi au făcut obiectul unei şedinţe în plen, au reuşit să marcheze mai curînd o neîntîlnire, preşedinţii Moldovei şi Iugoslaviei preferînd să fie prezenţi doar prin emisarii lor, absenţei acestor înalte oficialităţi adăugîndu-i-se şi aceea a premierului rus Cernomîrdin, care îşi anunţase, cu toate acestea, prezenţa la Bucureşti. Se poate discuta "geostrategie" fără protagonişti, în cazul de faţă chiar vecinii noştri?Dar mult dorita întîlnire dintre politic şi economic, s-a realizat ea? Dacă în privinţa celui dintîi termen, rezultatele se poate spune că au fost "spectaculoase", adică numai bune pentru micile ecrane din lumea întreagă, în ceea ce priveşte economicul, "roadele" nu par a fi la fel de "coapte". Ah, dacă s-ar organiza (ceea ce ni se şi promite) cît mai des, săptămînal chiar, astfel de "manifestări": am avea şi noi, poate, viaţă "politică", poliţia s-ar afla şi ea la datorie, s-ar mai repara ceva artere, politicienii noştri ar reuşi, poate, să-şi mai "europenizeze" polemicile, făcînd, în sfîrşit, ceea ce pare a le plăcea cel mai mult!... N-ar înceta să se confirme prezicerea, de pe la 1910, a fachirului indian despre care ne relata cu vădită satisfacţie comisarul general al Forumului, Viorel Hrebenciuc, conform căreia României îi este sortit să fie centrul de pace al unei lumi în flăcări (ceea ce nu văd de ce ar trebui să ne încînte prea tare)... Festivalul internaţional "Crans-Montana" fiind EVENIMENTUL, se cuvine să acordăm întîietate absolută **vocilor** care s-au făcut auzite cu acest prilej. Dar şi cîtorva "de pe margine", îmbiindu-ne cu cenuşiul vieţii noastre "politice"...

Unde, adică cine sîntem?

"Cu peste 20 de milioane de locuitori, România este, în sud, precum Polonia în nord, una dintre cele mai mari pieţe potenţiale din Europa Centrală. La malul Mării Negre, la vărsarea marii căi fluviale Rin-Dunăre, la porţile Asiei Centrale şi ale Orientului, ţara dvs. este farul înaintat al culturii latine şi în special al francofoniei" **(Jean-Paul Carteron, preşedintele Fundaţiei Forum).**

"Dacă vă uitaţi la harta Europei, de la Atlantic la Urali şi, respectiv, Marea Caspică, veţi vedea că România, spre exemplu, se află nu numai în centrul Europei, ci chiar în centrul Europei Centrale. Marea Neagră nu se situează la limita estică a continentului, ci este o mare europeană" **(Ion Iliescu, preşedintele României).**

Departele apropiat

"... ţara noastră este situată în inima unei zone considerate cea mai importantă şi cea mai strategică (...) în cazul eşuării procesului de pace, consecinţele acestui eşec vor fi generale şi zona va fi expusă pericolului de distrugere şi haos, lucru care va ameninţa securitatea şi pacea internaţionale" **(Yasser Arafat, preşedintele OEP).**

"Ceea ce ne preocupă este abordarea problemei bosniace de către Europa. Europa se bazează pe două principii: imunitatea frontierelor şi drepturilor omului. Aceste două principii au fost violate în moduri oribile în ultimii doi ani în Bosnia. Nu există nici o justificare pentru poziţia de neutralitate a Europei. Comunitatea internaţională a ezitat în mod ruşinos şi a adoptat cu întîrziere o poziţie energică în Bosnia. (...) Sarajevo este, încă, cel mai mare lagăr de concentrare din lume, iar cheia acestui lagăr se află în buzunarul unor persoane cît se poate de concrete. Mă tem, însă, că există copii ale acestor chei la Belgrad şi în alte locuri" **(Irfan Lubiankič, ministrul de externe al Bosniei-Herţegovina).**

"Am realizat o pace stabilă între Bosnia şi Croaţia. (...) Croaţia este gata să-şi normalizeze relaţiile cu RFI" **(Ivo Samader, primul adjunct al ministrului de externe al Croaţiei).**

"Albanezii din Kosovo nu doresc să fie preţul plătit pentru pacificarea situaţiei din fosta Iugoslavie" **(ministrul de externe al Albaniei).**

Deci...

... "Dacă la Bucureşti au putut sta la masa negocierilor înalte oficialităţi palestiniene şi israeliene, înseamnă că nu poate fi găsit un loc mai bun pentru tratativele de pace decît România" **(Stipe Mesič).**

Din punct de vedere economic şi financiar...

... "E puţin probabil ca realizările obţinute pînă în prezent de actualul Executiv să fie etichetate ca nesatisfăcătoare, cu atît mai mult cu cît situaţia economică actuală a fost apreciată pozitiv de toţi specialiştii prezenţi la lucrările Forumului" **(Nicolae Văcăroiu, prim-ministrul României).**

... "Situaţia actuală se caracterizează printr-o încetinire a ritmului privatizării, dar care va fi depăşită de urgenţă, noi avînd deja elaborată o strategie în acest sens. Privatizarea în România se găseşte într-un moment crucial. Trebuie să ieşim din această stare de expectativă, pentru că, dacă nu demarăm, se pune sub semnul întrebării întregul proces de tranziţie" **(Iacob Zelenco, Agenţia Română pentru Privatizare).**

... " lipsa de capital autohton nu poate fi suplinită prin apariţia capitalului străin. Intrarea capitalului din străinătate poate îmbunătăţi situaţia privatizării, fără, însă, a o rezolva..." **(Mişu Negriţoiu, consilier prezidenţial).**

... şi revenirea pe pămînt

Drepturile omului

"Examinînd lista candidaţilor propuşi de guvernul român, am constatat că toţi au fost judecători pe timpul dictaturii lui Ceauşescu şi ne vine greu să alegem pe cineva dintre ei, ţinînd seama de faptul că Tribunalul Drepturilor Omului este inima standardelor Consiliului Europei". **(Friedrich König)**

Pod de vorbe

"Republica Moldova, fiind o ţară independentă, e în drept singură să-şi decidă soarta, cu cine să semneze diferite tratate economice. Bucureştiul are dreptul să aibă propria sa părere în ceea ce depinde de România, dar Bucureştiul nu poate să aibă o părere oficială în privinţa a ceea ce se petrece la Chişinău ori ceea ce hotărăşte parlamentul şi conducerea Republicii Moldova" **(D. Moţpan, preşedintele Partidului Democrat Agrar, de guvernămînt).**

Miron Cozma

"Din nou se încearcă scoaterea minerilor din matcă şi manipularea lor. Vreau să spun pe această cale că în nici un caz minerii nu vor mai fi folosiţi de către anumite partide sau persoane politice, aşa cum s-a întîmplat în trecut şi pînă în perioada pînă în iulie 1990. (...) Nu numai minerii sînt minţiţi în România. Toată populaţia ţării este minţită prin date, prin cifre false şi prin promisiuni deşarte. (...) minciuna a ajuns la nivel mare, la nivel de stat. (...) Sînt foarte multe pături sociale din ţară care îşi pun mari nădejdi în mineri şi în liderii lor...".

Posibil preambul la cronica săptămînii în curs...

"Singurul merit al acestui buget este că e voluminos - are vreo două kilograme. În fapt, el conţine prevederi fanteziste, nerealizabile. Tocmai de aceea, dacă nu se va veni cu clarificările fireşti, este posibil să introducem o moţiune de cenzură. Ca să nu mai vorbim că într-o democraţie adevărată, nevotarea bugetului ar trebui să fie urmată de demisia Guvernului" **(Corneliu Coposu, preşedintele PNŢCD)**

Un dar de Paşti

"Toţi acei deţinători de carnete de membru al partidului comunist, la noi, în toată această perioadă, nu înseamnă că erau într-adevăr comunişti. Era ca un fel de permis de conducere,dacă se poate numi aşa, ca oamenii să poată să trăiască, să-şi hrănească familiile..." **(Regele Mihai)**

Bogdan GHIU

Aproapele îndepărtat

"Lipsa de bunăvoinţă a factorilor internaţionali de a reacţiona în conformitate cu principiile universale a fost treptat transformată într-o susţinere a succesiunii, a separatismului, prin care principiile democratice de bază ale ordinii europene şi mondiale au fost călcate în picioare. A devenit clar că factorii internaţionali cheie au făcut erori majore în felul în care au reacţionat la criza iugoslavă şi la factorii care au contribuit la existenţa ei. Deşi diverse şi numeroase din punct de vedere al naturii şi originii lor, toate aceste erori pot fi reduse la o politică a dublelor standarde, adică susţinerea republicilor separatiste şi pedepsirea, am putea spune satanizarea sîrbilor şi a muntenegrenilor, precum şi a altor cetăţeni ai RFI care au ales să continue să existe în cadrul statului lor comun (...). Noi cerem încetarea imediată, necondiţionată şi durabilă a tuturor ostilităţilor de pe teritoriul Bosniei-Herţegovina" **(Nikola Sainovič, vicepreşedintele guvernului federal iugoslav).**

Parlamentarii între ei

La Camera deputaţilor Punctul de atracţie din Cameră l-a constituit şi-l costituie iniţiativa deputatului Gh. Toduţ (PL-93), de instituire a unei Comisii de anchetă asupra modului de repartizare a locuinţelor solicitate de parlamentari şi angajaţi ai Parlamentului în perioada 1990-1994. Ca de obicei, Comisia va cuprinde în majoritatea ei, parlamentari reprezentînd coaliţia proguvernamentală.

Surpriza însă şi deruta PDSR au atins apogeul atunci cînd amendamentul d-lui T. Băsescu, deputat PD, prin care se includea în "preocupările" Comisiei şi Guvernul şi Preşedinţia, a fost votat cu frenezie, alături de opoziţie, de reprezentanţii PUNR, PSM şi PRM. În prima fază, şocul pierderii "aliaţilor" a fost aşa de mare că gruparea PDSR a refuzat pur şi simplu să voteze (ce-i drept, aşteptau indicaţii pentru noua situaţie). Opoziţia nu s-a "supărat" şi a luat acest "boicot" al majorităţii drept o manifestare a democraţiei.

La Senat Senatul a fost gazda unui eveniment extraparlamentar care a cam luat prin surprindere Serviciul de pază şi protocol. Astfel, marţi 19 aprilie, sediul Senatului a fost efectiv invadat şi ocupat de o serie de reprezentanţi ai mai multor organizaţii ale revoluţionarilor din decembrie 1989, revoltaţi că se tergiversează rezolvarea afacerii certificatelor false de revoluţionar şi chiar se intentează procese acelora dintre ei care "supără" ordinea constituţională. Deşi alertaţi de eveniment, preşedinţii celor două Camere - Oliviu Gherman şi Adrian Năstase - neştiind ce să facă pe moment, s-au adresat Guvernului care a fost urgent "mandatat" de Cotroceni să trimită un reprezentant care a promis revoluţionarilor cîte-n lună şi-n stele, numai să plece.

În altă ordine de idei (nu de drept) aflăm că cei care ameninţau să invadeze Bucureştiul din cauza falimentului jocurilor Caritas, au fost "răsgîndiţi" de SRI, pe şest.

Petru IONESCU

"Ce ţie nu-ţi place..."

De aproape cinci ani, partidele politice se tem de schisme şi se ocupă cu "racolări" din curţile vecine. Copiate parcă la indigo, reacţiile faţă de "disidenţi" hrănesc dintr-o parte şi din cealaltă militantismul mahalagesc şi intransigenţa de gaşcă. Lideri răsfăţaţi şi promovaţi peste noapte întorc spatele formaţiunii care i-a oploşit o vreme (fără să-i înţeleagă) pentru a se oploşi sub umbrelele ideologice de culori opuse. Bineînţeles, nemulţumiţii sînt primiţi oriunde şi cam în acelaşi fel, adică oferindu-li-se funcţii ceva mai mari drept recompensă pentru opţiunea care pînă la urmă nu e decît trădare. Navetiştii recompensabili şi recompensaţi slăbesc dinăuntru partidele pentru a căror fortificare ar trebui să se simtă obligaţi să lucreze. Apoi se declară dezamăgiţi de comportamentul propriilor tovarăşi, ba chiar scîrbiţi de-a binelea de odioşeniile lor şi de ineficacitatea acţiunii politice. La rîndul lor, "generoşii" care-i primiseră cu braţele deschise şi cu satisfacţia de a-şi fi văzut adversarii loviţi în plin pun "evadările" din propria cetate pe seama malversaţiunilor puterii care "îşi infiltrează" oamenii în sediile şi în conducerea partidelor concurente. De ce vulnerabilitatea opoziţiei la astfel de manevre creşte odată cu trecerea timpului, cînd normal ar fi ca lucrurile să se petreacă invers, de ce au nevoie partidele de toţi cei disponibili la transferuri şi de vînătorii salturilor ierarhice – sînt întrebări pe care compartimentele de analiză politică evită cu diplomaţie să şi le pună. Divorţurile publice din ultimii ani şi istoria consecinţelor lor ar merita însă o dezbatere necruţătoare. Ca, de altfel, şi motivaţiile "monolitismului" unor formaţiuni, necesar - deci posibil - atîta vreme cît el nu pericliteză poziţiile celor puternici şi nu strică jocurile celor care se bat cu puterea de pe propriile ei metereze. Aproape toate partidele noastre şi-au bazat strategia - într-o proporţie oarecare - pe provocarea sau valorificarea conflictelor interne în tabăra adversă sau în cea concurentă. Ţărăniştii şi-au consolidat fortăreaţa şi au obţinut blazonul de lider al opoziţiei mai degrabă pentru că liberalii s-au înmulţit prin sciziparitate decît pentru că a fost cîştigat electoratul profe(de)senist. Liberalii s-au umflat în puful "aripioarelor" pentru că au fost în stare să "tragă clapa" Partidului Alianţei Civice iar acesta n-avea cum să-şi afle identitatea decît împotrivindu-se forumului (civil) cu nume identic. Partida Naţională a profitat cu asupra de măsură de dăruirea cu care cele două grupări FSN şi-au tot întors cuţitul în rană şi azi triunghiul PUNR-PRM-PSM nu-şi doreşte decît să le cînte la nesfîrşit foştilor şi actualilor guvernanţi aria calomniei pentru a-i vedea cum se epuizează jucînd tontoroiul. Actualul partid majoritar şi-a risipit multă energie ca să valorifice eventualele disensiuni din CDR pînă ce şi-a mutat privirile înspre merele otrăvite din grădinile ardeleneşti. PD (FSN) a obosit enumerînd argumentele pentru care destrămarea coaliţiei guvernamentale e inevitabilă de aproape doi ani deşi ea se va produce atunci cînd vor vrea ultranaţionaliştii şi cînd reformiştii vor fi nevoiţi să-şi privească naivitatea într-ale politicii altfel decît ca pe-o dovadă de inteligenţă. Liberalii dinăuntrul Convenţiei şi cei dinafara Convenţiei se macină în dispute care numai unificatoare nu sînt. Fiecare formaţiune care-şi caută un loc pe linia de start a unei noi curse electorale speră ca alianţele celorlalţi să sară în aer, ca partidele adverse să se scindeze, ca personalităţile cu credit electoral să se supere pe programele susţinute pînă mai ieri. PUNR forţează cartea apropierii de PNŢCD pentru a evita pericolul migrării unei anume fracţiuni (antifunariste) la sînul primitor al majoritarilor. Majoritarii joacă la două capete de spaima de a nu rămîne fără "masa" ale cărei preferinţe se îndreaptă mai degrabă spre "eroul naţional Pavel Coruţ" decît spre "revoluţionarul" Ion Iliescu. PNŢCD crede în confruntarea decisivă dintre durii PDSR şi adepţii încheierii acordului cu FMI din subordinea tandemului Gherman-Năstase. Formaţiunea de guvernămînt s-ar mulţumi să-i despartă pe ţărănişti de minoritatea maghiară, fără să se întrebe în beneficiul căror "patrioţi" s-ar înscrie o astfel de victorie "naţională". Coaliţia majoritară şi coaliţia opoziţiei pîndesc reciproc momentul de criză şi de ireparabile scandaluri care să erodeze cealaltă tabără dar amîndurora le-ar conveni ca în paralel să se producă cutremure adevărate la PRM şi PSM. Scandalurile din PUNR (deşi supralicitate la un moment dat) n-au folosit mai deloc celor interesaţi. Acum e rîndul Partidului Socialist al Muncii să suporte o ciocnire între „personalităţi" şi o deteriorare a imaginii în ochii electoratului. E lesne de observat că aici, în colţul roşu al careulul politic, tentativele centripete sînt cu abilitate ţinute sub control şi că răbufnirile de orgoliu nu devin automat puncte înscrise în favoarea adversarilor politici. Stînga e mai imună decît dreapta la otrăvuri şi "lucrături" şi mai vigilentă decît centrul la manevrele ori linguşelile puterii. Ea s-a întărit slăbindu-i pe alţii tocmai pentru că stăpîneşte la perfecţie arta fabricării duşmanilor şi a întreţinerii focarelor de conflict. Pînă acum, a cîştigat asmuţindu-i pe unii împotriva altora, de acum încolo poate cîştiga doar pentru că nu îi va mai lăsa pe cei dezbinaţi să creadă că se pot împăca. Aşa cum evoluează lucrurile, e de prevăzut însă că "prietenii" de azi se vor "mînca" mîine poimîine între ei. Pentru că mulţi, prea mulţi dintre aleşii naţiei nu ştiu să facă nimic altceva iar cariera lor politică s-a bazat întotdeauna pe ştiinţa de a ţese intrigi şi de a da foc la punţi.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Bunici şi nepoţi

Acum se spune despre Richard Nixon că a fost un politician remarcabil, foştii săi colaboratori supralicitează "cel mai remarcabil" şi actualul preşedinte al Statelor Unite nu-şi economiseşte adjectivele şi gesturile protocolare omagiale. Într-un moment în care politica externă a Statelor Unite pare lovită de neputinţa de a elabora un concept şi de a acţiona în conformitate, evocarea perioadei în care tandemul Nixon-Kissinger străbătea lumea coordonînd mari şi spectaculoase iniţiative americane are de ce să trezească nostalgii. În acest context este pusă între paranteze afacerea Watergate, în urma căreia Nixon a devenit, în 1975, primul preşedinte al Americii care a demisionat sub presiunea ameninţării punerii sub acuzaţie. De unde se dovedeşte că pentru un om politic prima condiţie pentru recunoaşterea meritelor este să trăiască destul. Şi poate că meritul principal al lui Nixon este că a luptat mereu împotriva evidenţelor care-l copleşeau. După ce în 1960 a pierdut competiţia prezidenţială în favoarea lui Kennedy, Nixon părea un păgubos iremediabil: a fost totodată pentru prima oară cînd prestaţia televizată a celor doi candidaţi a reuşit să determine soarta votului. Pe ecranul alb-negru tînărul care reprezenta în acelaşi timp şi lumea bună şi dorinţa de înnoire a reuşit să fie mult mai convingător decît politicianul conservator cu cearcăne şi prost bărbierit. Cînd a cîştigat alegerile din 1968 avantajul său faţă de candidatul democrat a fost foarte îngust: în condiţiile unei participări moderate la vot (61%) el a obţinut o majoritate relativă de 43,4% ceea ce însemna că doar 27% din electorat fusese în favoarea sa. Nu obţinuse majoritatea în nici un oraş mare. Legitimitatea îi era serios contestată de o presă care nu l-a apreciat niciodată în timpul vieţii. Antipatia a fost reciprocă. Programul lui Nixon are precis formulat: "Vom lupta împotriva celor care susţin amnistiile, libertatea avortului, confiscarea averilor (cu excepţia celor care le aparţin), sporirea ajutoarelor sociale, dezarmarea unilaterală, reducerea bugetului de apărare şi retragerea din Vietnam".

Cum se întîmplă adeseori, practica politică a fost departe de programul electoral: lui Nixon i se datorează planul dezangajării americane în Vietnam, semnarea acordului de pace şi doar demisia sa precipitată a transformat retragerea într-o catastrofă. Anticomunismul său era credibil şi fermitatea dovedită pe acest teren i-au permis iniţiativele sale cele mai spectaculoase în politica de destindere cu Uniunea Sovietică şi în special călătoria în China care a reorientat politica americană în zona Pacificului. În Vietnam se duceau lupte crîncene, prezenţa la Pekin a fost precedată de retragerea susţinerii Formosa (Taiwan), acordurile de dezarmare semnate cu Brejnev au deschis calea unui substanţial ajutor economic pentru Uniunea Sovietică, dar toate acestea păreau nişte concesii minore faţă de obiectivul principal al îndepărtării ameninţării războiului nuclear şi al susţinerii intereselor globale ale Statelor Unite. Destinderea n-a avut doar partizani şi încă de pe atunci unii analişti politici se întrebau dacă nu li se acordă de fapt comuniştilor un răgaz pentru a se pregăti mai bine în vederea bătăliei decisive.

Succesele pe plan extern au fost un efect al diplomaţiei secrete, al unui mod tainic de a concepe acţiunea politică, secretomanie care a dus în cele din urmă şi la scandalul Watergate : Nixon a cîştigat şi a pierdut prin aceleaşi defecte şi calităţi. Astăzi presa care a contribuit esenţial la demisia lui Nixon produce şi reproduce omagii postume. El a pierdut de foarte multe ori, dar a cîştigat pariul în privinţa nepoţilor: "Nepoţii tăi or să trăiască în comunism", i-a spus Hruşciov la începutul anilor '60. "Nepoţii tăi or să fie liberi" – i-a răspuns Nixon. "Ştiam că el greşeşte, dar nu eram sigur că eu aveam dreptate" – a mărturisit mai tîrziu preşedintele Americii. A avut: nevoţii lui Hruşciov împreună cu fiul lui, Serghei, au emigrat în Statele Unite. Ceilalţi nepoţi cu bunici mai puţin celebri se întreabă încă dacă destinderea a prelungit viaţa comunismului sau a contribuit la victoria asupra lui.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Nimicuri de epocă

Dacă la Bucureşti a fost Crans-Montana şi Placido Domingo a urcat pe scena sălii în care de obicei aveau loc spectacole omagiale, apoi e musai ca ziarele să vîneze cu încrîncenare bîrfele, zvonurile, mahalagismele. Din senin au apărut rubrici noi în mai toate cotidianele, botezate cu mare lipsă de imaginaţie (adică în acelaşi fel): "Din culisele Forumului Crans-Montana"; **Cronica română**, mai galbenă decît celelalte publicaţii (dar nu de invidie), ne-a oferit "ştirile" găzduite peste tot în săptămâna dinaintea săptămînii patimilor, numai că le-a pus un titlu mai săritor în ochi: "Indiscreţii aproape europene" (Asta nu înseamnă că a dispărut **I-auzi la!**, că doar nu ne-om buluci spre colportări de tip occidental abandonînd materia primă dîmboviţeană). Din **Evenimentul zilei** reiese clar că "O armată de studente ASE fac viaţa mai frumoasă la «Crans-Montana»". În schimb, "sub ochii necruţători şi frumoşi ai redactorilor **Jurnalului naţional** s-au plimbat, pe superbele holuri ale Palatului Parlamentului" tot felul de costume şi izuri "de after-shave de bună calitate"; culori (negru - Adrian Severin, verde - Verestoy Attila; gri fer - Teodor Meleşcanu), "pantofi cu scîrţ" la "cravată cadrilată roşu cu bleumarin" (Ion Iliescu), tristeţi (Emil Constantinescu) şi aere prospere (Victor Stănculescu) - iată ce-a observat echipa "de serviciu" a respectivului cotidian. În plus, în cea de-a doua zi a Forumului s-au remarcat firma Panipat şi "Academia Caţavencu" (care "a vrut să treacă pe sub poalele SPP-ului"). Serioasă precum era şi "Scînteia", **Vocea României** se preocupă de "Ce poate dar şi ce vrea România", pe cînd **România liberă** "descoperă" (unde altundeva decît în "Culisele Forumului"?!) "bombele primei zile: Arafat nu este Arafat". Ei, da, cine putea să vină la Bucureşti ca "să legitimeze puterea cripto-comunistă", decît o sosie "temătoare de teroriştі" care, ca să se deosebească de original, nici măcar "nu stăpîneşte foarte bine limba engleză"? Aşadar, în loc să păcălească presa română, falsul Arafat l-a păcălit pe adevăratul Shimon Peres, care nu s-a îndoit nici o clipă că dialogul cu liderul OEP a fost unul de mare importanţă. Dar pentru că gazetarii noştri tînjesc după o pîine plătită de serviciile secrete şi-i întrec în vigilenţă pe spioni, ei n-au scăpat nici momentul statuii care a căzut pe holurile Palatului Parlamentului, iar "bubuitura" a fost descrisă pe larg şi cu lux de amănunte de majoritatea fericiţilor acreditaţi la istoricul eveniment de la Bucureşti. Gestul ministrului de externe - care i-a oferit un scaun primului ministru israelian intrat în sală pe discursul doamnei Catherine Lalumière – n-a scăpat nici el neanalizat din diverse unghiuri. **Adevărul** îi conferă domnului Meleşcanu 34 de puncte în "topul eleganţei", la egalitate cu "organizatorii Forumului Crans-Montana".

Curierul naţional, prezent la "Forum cocteil" prin pana lui Emil Munteanu, constată că la mesele de prînz au participat de două ori mai multe guri decît cele prezente în sala de conferinţe şi că sponsorii ziariştilor (Panipat şi Coca-Cola) s-au cam "speriat de puterea de îngurgitare" a acestora şi au dat a doua zi "bir cu fugiţii". **Cotidianul** "înregistrează" aspectul "sărăcuţ" al sălii în seara marelui concert al lui Placido Domingo: au lipsit rochiile de seară şi au fost prea multe deux-pièce-uri cu bluze dantelate; mai rău decît orice e faptul că marile cucoane ale zilei (neveste de patroni şi de diplomaţi) n-aveau bijuterii. Madame Valmy care s-a dus la Sala Palatului "cu pălărie cu voaletă şi alte înfrunzituri" nu scapă de maliţioase reproşuri dinspre "cealaltă parte a presei", (vezi **Cronica română**) obişnuită cu ţinuta de şedinţă festivă mai mult decît cu aceea de spectacol de gală. Cum oaspeţii de peste hotare au plecat de mult, ne putem întoarce, odată cu **Ora**, la "Comunismul cu dosul uman". Nu toţi, fiindcă pentru cei ce au "participat la acţiunea Crans-Montana cu misiuni speciale" urmează "cel puţin o săptămână de refacere". **Mai greu decît în minerit**, aceasta e concluzia cotidianului citat şi noi subscriem fără rezerve. (E. Ş.)

TRIUMFUL BUNULUI SIMŢ ASUPRA BUNELOR MANIERE

Sfîntul Benedict (**ex provincia Nursiae ortus**), cel născut în anul 480, stins din viaţă după anul 547, a întemeiat în prima jumătate a secolului al VI-lea mănăstirea Monte Cassino, între zidurile căreia vechea tradiţie monahală şi spiritul militarist roman s-au îngemănat într-un sistem de reguli, menite să normeze şi să ordoneze relaţiile călugărilor benedictini cu Dumnezeu şi cu lumea. Acest sistem, cunoscut sub denumirea de **Regula Benedicti** şi devenit fundament, intact şi astăzi, al etosului monahal apusean, prevedea supunere necondiţionată faţă de cel ierarhic superior, castitate, asceză, renunţare la proprietatea privată. Mai presus de orice însă, regulile benedictine ţintesc armonizarea teluricului cu celestul, a vieţii active cu cea contemplativă, împăcarea omului cu lumea sa şi cu sine însuşi. **Ora et labora**, iată "formula" acestei armonii, iată "cheia" acestei împăcări, iată calea integrării.

Ca şi **Regula Benedicti**, codul bunelor maniere integrează şi armonizează; integrează individul într-un anumit tip de colectivitate umană, îi armonizează pulsul spiritual cu sistolele şi diastolele organismului cultural pe care îl reprezintă această colectivitate. Între **Regula Benedicti** şi codul bunelor maniere, deosebirile, bine camuflate de funcţionalitatea pragmatico-integrativă a celor două sisteme, ţin de sfera tranzitivităţii şi a complementarităţii actului interogativ: "pe cine integrează?", ar fi interogaţia tranzitivă, "în ce integrează?", "cu cine armonizează?", ar fi interogaţia complementară a celor două sisteme. În cazul sistemului benedictin, a sistemului monahal în genere, integrarea se produce într-o cultură de tip cristocentric, această integrare fiind doar o cale şi nu un scop în sine; codul bunelor maniere, în schimb, asigură integrarea într-o cultură de tip antropocentric, iar integrarea aceasta reprezintă o valoare în sine. În vreme ce regulile sistemului monahal se constituie în punte între cer şi pămînt, între relativ şi absolut, între om şi divinitate, în vreme ce acest sistem funcţionează, deci, pe verticală, codul bunelor maniere acţionează pe orizontală, creînd punţi între oameni, facilitînd comunicarea, coexistenţa, convieţuirea. Deşi atît regulile benedictine cît şi cele cuprinse în codul bunelor maniere acţionează uniformizant, primele uniformizează negarea de sine a omului, cele din urmă, în schimb, uniformizează afirmarea de sine a omului. **Regula Benedicti** se vor o alternativă a legilor sociale, pervertite de lupta pentru putere şi avere, bunele maniere se vor o alternativă a legilor naturale, definite prin lupta pentru supravieţuire.

Unul din cele mai fascinante romane ale Evului mediu european are ca temă eşecul bunelor maniere în relaţia dintre om şi Dumnezeu. E vorba de **Parzival**, roman scris la începutul secolului al XIII-lea de Wolfram von Eschenbach, într-o perioadă de maximă înflorire a unei culturi antropocentrice, avînd ca fundal strălucitoarea curte arthuriană, cu turnirurile ei, cu aventurile ei cavalereşti, cu ludicul ei galant pigmentat. Parzival, un copil al naturii, un **Simplicissimus** crescut în pădure de mama sa, departe de cruzimile abil drapate ale vieţii de burg, ajunge la curtea Regelui Arthur, unde "şochează" prin pornirile sale dictate de instinct, prin spontaneitatea sentimentelor sale, prin lipsa de maniere. Un cavaler mai vîrstnic îi devine maestru, iniţiindu-l în tainele bunelor maniere. Dintr-un necioplit, Parzival ajunge în două săptămîni un cavaler perfect integrat în lumea convenţional zîmbitoare a burgului. Ce fină ironie se ascunde în acest detaliu al timpului record în care natura poate fi îmblînzită prin cultură! O îmblînzire superficială, o mască făcută - ca orice mască - să cadă. Codul bunelor maniere practicate în lumea arthuriană avea drept element central discreţia. Un cavaler nu pune întrebări, un cavaler nu participă la dramele semenilor săi, un cavaler păstrează distanţa, atît de bine sugerată de armură, dintre persoana sa şi realitate. Parzival, acum întruchipare a perfecţiunii terestre, simte dorinţa de a cunoaşte şi perfecţiunea celestă, întruchipată de Graal, acel misterios potir despre care unele legende spun că ar păstra sîngele Răstignitului, iar altele că ar fi o nestemată din coroana lui Lucifer, pierdută de Răzvrătit în căderea sa pe pămînt. Pornit în căutatea lui Dumnezeu, lui Parzival i se oferă uriaşa şansă, privilegiul suprem de a-L găsi. Parzival trebuie însă să pună pentru aceasta o întrebare semenului său aflat în suferinţă. "Ce te doare?" - iată întrebarea pe care punînd-o semenului nostru, ne aflăm mai aproape de Dumnezeu. Codul bunelor maniere, însuşit în grabă la curtea Regelui Arthur, îi interzice însă lui Parzival să pună această întrebare, atît de omenească în fond şi dumnezeiască în acelaşi timp. Parzival ratează astfel întîlnirea cu perfecţiunea, cu Dumnezeu, cu absolutul, şi tot drumul vieţii sale nu va fi altceva decît o căutare a unei a doua şanse de întîlnire cu Graalul. Şansă care, de altfel, i se va şi da în cele din urmă. Şi aceasta întrucît fondul sufletesc al eroului, bunul său simţ, manifestat prin capacitatea de a participa emoţional la suferinţa aproapelui, triumfă asupra bunelor maniere, aşa cum triumfă veşnicul asupra efemerului, substanţa asupra aparenţelor, eternul asupra modei.

Pe cîtă vreme codul bunelor maniere este o realitate istorică, supusă permanent restructurării, reformulărilor, **Regula Benedicti** constituie o metaforă a formulei transistorice de atingere a absolutului. Şi cum fiecare epocă îşi are un Graal al ei, o imagine pe cît de personală, pe atît de unică asupra a ceea ce trebuie atins, prin efort suprem, individual sau colectiv, tot aşa fiecare epocă îşi are şi regulile ei "benedictine" de găsire a Graalului. Translînd imaginea lui Parzival în realitatea zilelor noastre, cu toată teama de grotesc ce mi-o inspiră această translaţie, aş pune un semn de egalitate imagistică între celestul Graal şi terestra democraţie, între bunele maniere ale lui Parzival, sortite eşecului, şi strategiile de suprafaţă, prin care se încearcă depăşirea crizei. Fără teamă de grotesc pun însă în relaţie de sinonimie imagistică a doua şansă ce i se acordă lui Parzival şi viitorul nostru.

Ioana CRĂCIUN

Chestie de educaţie...

Avenit deci momentul să vorbim şi despre bunele maniere. Ca să constatăm că în România ele nu mai există?! Educaţia, etalon important al diferenţei dintre oameni şi oameni, folosit în orice ţară civilizată, a dispărut în societatea românească împreună cu aspectele complementare - bunul simţ, bunul gust. Nu e de neînţeles din ce cauză.

Dezideratul educativ căruia trebuia să i se răspundă "plenar", fiind **dezvoltarea conştiinţei socialiste**, a-i cere comunistului de profesie bun simţ, delicateţă, respect real pentru celălalt, însemna pe drept cuvînt a stîrni rîsete homerice. Trecută în categoria prejudecăţilor burgheze, ştiinţa de a te purta în lume sfîrşeşte prin a nu mai preocupa pe nimeni, cu excepţia cîtorva octogenari galanţi. Chestie de educaţie.

Şi-atunci, ce facem? Invocăm iar salvatorul "model japonez", deşi nu despre avantaje economice e vorba? Măcar din curiozitate: care-i secretul bunelor maniere nippone?...

Neserios ar fi dacă s-ar răspunde într-o frază. Comportamentul civilizat ţine de o realitate istorică seculară în Japonia, nu se reduce numai la cerinţa de a învăţa la şcoală forme gramaticale speciale de adresare politicoasă, diferite de limbajul familiar. La începutul secolului al VII-lea, în constituţia prinţului Shōtoku, un paragraf susţinea necesitatea bunei cuviinţe pentru cei din administraţie, pentru cei răspunzători cu treburile ţării. Chestie de educaţie, s-ar zice. Cine însă acordă la noi credit unui trecut atît de îndepărtat, dacă nici în spaţiul carpato-dunărean nu prea ştim ce se întîmpla pe-atunci?

Să mai sărim deci cîteva secole - japonezii sînt suspect de consecvenţi în privinţa bunelor maniere! - şi să ajungem la **Codul samurailor**, în mare parte cu circulaţie orală.

Tipărite şi retipărite în traducere românească, adnotările profesorului Inazo Nitobe la **Bushidō** vin cu observaţii surprinzătoare pentru noi, în materie de politeţe. În primul rînd cu aceea că politeţea se apropie de **dragoste**.

Atenţia faţă de partener, dorinţa de a nu-l jigni, de a-l menaja, de a găsi un limbaj comun în numele unei răspunderi morale - iată ce argumentează afirmaţia. Chestie de educaţie. Şi de **auto-educaţie**, consideră Inazo Nitobe. Dacă spiritul domină brutalitatea, se poate obţine o economie de forţe şi un autocontrol cu implicaţii religioase. (Pe lîngă faptul că tot de la **eticheta** se trag şi perceptele datorită cărora japonezul de rînd nu mai bîjbîie atunci cînd, cu cele mai simple mijloace, încearcă transformarea vieţii însăşi într-un obiect de artă. Vezi ceremonia ceaiului sau aranjamentul florilor.)

E de ajuns totuşi să le căutăm, ca să găsim şi exemplele noastre de politeţe, chiar dacă imperfectă din cauza condiţiilor locale. Unul, caracteristic, ne-a fost oferit odinioară de cronicarul Radu Popescu: cînd să se taie capetele a trei boieri învinuiţi că "se sculaseră asupra domnitorului" (nu mai contează aici care), complot condus de un anume Ghioca, doi dintre condamnaţi au propus, cu o remarcabilă modestie, ca primul decapitat să fie Ghioca, pentru că el se dorea domn. Chestie de educaţie, că doar n-o să insinuăm că ar fi fost doar o satisfacţie meschină, de ultimă clipă! Şi, în definitiv, fiecare cu apucăturile lui. Nici un model de pe lume, cît de bun ar fi el, nu ne interesează, nu ne impresionează, nu răspunde aspiraţiei noastre actuale de a rămîne **noi înşine**. Indiferent cum. Bine consolidată, plenar afirmată în anii construcţiei socialismului, de ce n-ar reprezenta mitocănia originalitatea poporului român?!

Numai politeţea m-a împiedicat să dau spontan o replică ipocritei întrebări. Chestie de educaţie, m-am gîndit cu o umbră de melancolie. Cu senzaţia foarte stînjenitoare că bunele maniere sînt, orice s-ar zice, un mare cusur.

Doina CIUREA

Neo–Bădăranii

Pisicuţele de soi nu se joacă în gunoi.
(The Aristo Cats)

Neo-bădăranii sînt o categorie de indivizi de care nimănui nu-i pasă. Dacă neo-comuniştii, neo-fasciştii, neo-staliniştii sînt rapid dibuiţi, mediatizaţi, arătaţi cu degetul pe stradă şi simţiţi ca un pericol public, neo-bădăranii sînt acceptaţi cu destulă seninătate. Nu cu plăcere, dar, oricum, nici cu spaimă. Cît despre mine, cred că la litera B din alfabetul cauzelor de nelinişte a omenirii, înainte de C – "cutremure" şi D – "durere de dinţi" ar trebui pusă cu majuscule şi semn de exclamare BĂDĂRĂNIA! În toate variantele ei...

•••

Dulcele bădăran descurcăreţ, isteţ, precupeţ, care intră pe uşa din dos, dar iese prin faţă cu faţa curată, care ştie să fraierească, să linguşească, să bruftuluiască şi din bădărănie-n bădărănie ca o răchită cu micşunele şi minciunele să-nflorească...

O, inocenta, naiva bădărană codană, brună sau bălană, cu priviri limpezi de Cosînzeană, rostind fără frică vorbe fără perdea de pe uliţa mică...

Buna, respectabila gospodină bădărană, certăreaţă şi creaţă, încolţindu-te-ntre sacoşe pline (cartofi, praz, usturoi şi ulei de măsline), clătinîndu-se lipa-lipa sub povară şi-mproşcînd în dreapta şi-n stînga nemulţumiri de familie şi vorbe de-ocară...

Bădăranul mincinos şi 'oţ, mai cu moţ decît toţi şi bădăranul unsuros, libidinos, încleiat, pisălog şi plicticos...

Bădăranul de la telefon şi cel de la televizor, cel bufon şi cu el cel acrişor, bădăranul cu greutate şi funcţii (de sus te bate pe umăr, pe spate) şi bădăranul uşor, manevrabil, minor...

Bădăranul bucureştean şi cel de Călăraşi sau Bolintin, bădăranul rrromân şi bădăranul străin...

Bădăranul mititel, titirez şi mariner, bădăranul matur şi cel îmbătrînit, cu timpul tău ticăit, răutăcios cu zel şi fără drept de apel...

Bădăranul gazdă şi bădăranul musafir, oferindu-ţi cu zîmbet mîrlănii fără şir...

Bădăranul oral, doctoral şi cel în scris (gata să-njure meschin în gazete obscure), bădăranul zdrenţăros, bucuros de murdărie şi cel apretat, cu baston şi pălărie...

Bădăranul cu conştiinţa-mpăcată, care-ţi strică senin ziua, petrecerea, jocul şi cel cu remuşcări amare, care drege busuiocul...

Bădăranul mobil (cu-automobil) şi cel sedentar, secretos, secretar...

Bădăranul prolific (mîrlănii zi de zi) şi cel steril (bădăran o dată pe an)...

Bădăranul diletant, imprecis, debutant şi bădăranul decis, pasionat, specialist, artist în bădăranologie...

Bădăranul domestic şi cel sălbatic, cel vioi şi cel apatic, cel fragil şi cel voinic (unul cît doi din soiul pitic).

Bădăranul solitar şi bădăranul de clan, de cîrd, de grupă, de rînd, bădăranul de interior, de casă, de bloc, de vilă şi bădăranul de stradă (toată lumea să-l vadă).

Bădărani şi bădărăniţe, bădărănei şi bădărănoi, copii găsiţi, părăsiţi, sau mîndre vlăstare din familii nobiliare: domnul Bădărănilă, doamna Bădărina şi micuţii Bădărănuţ şi Bădărănuţa ...

Există în lume animale înspăimîntătoare: tigri, şerpi, crocodili. Bădăranii nu le seamănă: ei sînt gîndacii de bucătărie ai comportării.

Ioana PÂRVULESCU

MODA POLITEŢII ACUM UN VEAC

"Politeţea este pentru spirit ceea ce graţia este pentru înfăţişare", scria Voltaire; iar La Bruyère constata: "Trebuie să ai înzestrări cu totul deosebite spre a te menţine în cadrul politeţei". Oricît de elastic a devenit codul, preceptul rămîne valabil şi după 300 de ani.

Asaltat cum este de atîtea "know how"-uri în toate domeniile, omul de azi ar putea crede că aceste cursuri scurte de comportament şi eficienţă reprezintă o descoperire a sfîrşitului de secol XX. Nimic mai greşit. Sau tot atît de greşit ca atunci cînd tinerii cred că lumea începe odată cu ei sau cînd vîrstnicii cred că aceasta va lua sfîrşit odată cu ei. Vorba bancului ce rezumă concluzia unor milenii de meditaţie: "Cum e viaţa?"/ "Viaţa e ca o fîntînă!"

Ne întoarcem aşadar la eminescianul "Toate-s vechi şi nouă-s toate" cînd răsfoim cele trei volume, fiecare de peste 300 pagini, editate la Paris în repetate rînduri între 1870 şi 1884, sub semnătura "autorizată" a Doamnei Louise D'Alq, constituind un compendiu al comportamentului Doamnelor, Domnişoarelor şi Domnilor într-o varietate de împrejurări familiale, mondene, oficiale. Numai lectura tablei de materii măsoară distanţa parcursă între preocupările de prim plan de acum peste un veac şi cele de azi.

Primul volum, intitulat ***Le savoir-vivre universel dans toutes les circonstances de la vie***, are drept motto însăşi definiţia dată în *Dictionnaire de Boiste* "Ştiinţei de a trăi": "Cunoaşterea regulilor de politeţe şi de purtare în lume". Aflăm deci totul despre manierele uzuale obligatorii la biserică, în familie, faţă de cei ce au o condiţie socială sau ierarhică superioară sau inferioară, la "une partie de campagne" (oare Jean Renoir a consultat un asemenea îndrumar înainte de a face filmul cu acest titlu?...). Aflăm cum să ne comportăm în voiaj, la vînătoare, la baluri, ca şi cu ocazia naşterilor, botezurilor, căsătoriei, nunţilor, divorţului, funeraliilor. Nu în ultimul rînd, sîntem învăţaţi cum să folosim limbajul florilor sau al pietrelor preţioase; şi, evident, să deprindem exerciţiul conversaţiei. Toate acestea pentru că, ne spune Doamna Louise D'Alq, una este a veni pe lume şi altceva a intra în lume.

Volumul al doilea, intitulat ***Ştiinţa de a trăi în societate***, are ca motto o maximă din La Rochefoucauld: "E mai bine să primeşti o lovitură de escarpin decît una de sabot". Volumul al treilea reia codul manierelor uzuale pe categorii profesionale, umane şi sociale. Sînt instruiţi clerici, magistraţi, ofiţeri, medici şi pacienţi, profesori şi elevi, părinţi şi tineri, funcţionari în administraţia publică, salariaţi, oameni de serviciu, muncitori, încheind cu manierele corespunzătoare în jocurile de societate şi sfaturi pentru amatorii de dansuri la modă – cadril, polka, vals... Această ultimă parte fiind aşezată sub înţeleapta povaţă a lui Montesquieu: "Nicodată nu-ţi ofensezi mai mult semenii decît atunci cînd le contrazici deprinderile."

Cine e dispus să intre în jocul acestei agreabile lecturi, nu o dată provocatoare, azi, de efecte comice involuntare, va fi cu siguranţă predispus şi la nostalgice comparaţii. Am transcris cîteva dintre sfaturi menite să facă mai agreabile raporturile citadinilor de acum un secol.

•••

"Subordonaţii noştri – care sunt egalii noştri şi cîteodată superiori nouă prin inteligenţă, cunoştinţe şi capacitate, ca de pildă secretarii, perceptorii, profesorii, funcţionarii – trebuie trataţi ca egali, iar aceştia trebuie să ştie să păstreze distanţa care-i separă de cei pe care îi slujesc. Carol Quintul ridica de pe jos pensula lui Tizian, dar acesta se înclina cu umilinţă cînd împăratul i-o înmîna."

•••

"Cînd petreci cîteva zile ca oaspete la prieteni, trebuie să eviţi să te arăţi în ţinută intimă, iar seara trebuie neapărat să-ţi schimbi hainele de zi cu o rochie sau un costum potrivite pentru cină. (...) Să ne ferim de atitudinea sans-gêne care ne asaltează şi poate duce la decăderea distincţiei, a bunelor maniere şi a respectului."

•••

"Cum călătoriile se multiplică de cînd mijloacele de transport au devenit mai rapide şi mai la îndemînă, fiecare dintre noi se poate afla mai des în afara cercului său. Se admite ca, fără a fi prea familiar cu tovarăşii de călătorie, să ai o atitudine amabilă şi să nu refuzi o conversaţie sau chiar o relaţie de scurtă durată care se poate stabili cu ceilalţi călători. Pînă şi englezii în asemenea ocazii se debarasează de rigiditatea lor obişnuită şi intră în relaţii, datorită hazardului, cu călătorii. Hazard care cîteodată poate deveni de-a dreptul providenţial."

•••

"Un tînăr care acceptă o invitaţie la bal trebuie neapărat să ştie să danseze. Nimic nu e mai dezagreabil, pentru ceilalţi ca şi pentru el însuşi, decît să încurce pasul într-un cadril sau un lancier, iar pentru o parteneră, un neştiutor al valsului este de-a dreptul un supliciu. Cel care nu ştie a dansa este dator să refuze o asemenea invitaţie la bal, căci poftit în majoritatea cazurilor pentru picioarele sale, ar face cea mai proastă figură dacă ar rămîne imobil şi inutil."

•••

"După ce ai invitat o fată la dans îţi este permis ca, înainte de a o conduce înapoi în salonul de unde ai luat-o, să faci împreună cu ea o scurtă plimbare în saloanele unde are loc balul. Gest igienic, întrucît cu sîngele înfierbîntat după o polkă sau un cadril se recomandă ca fata să nu se aşeze încălzită, expunîndu-se la o răceală. În nici un caz o fată nu poate accepta o invitaţie la dans de la un tînăr care să nu fi fost prezentat înainte părinţilor ei."

•••

"Apanajul obiectelor obligatorii pentru femei la un bal: bucheţelul de flori, flaconul cu săruri, carnetul de bal, batista (evident de dantelă) şi evantaiul – s-a văzut redus către sfîrşitul secolului XIX doar la evantai şi eventual o batistă, care însă nu mai trebuie ţinută la vedere ci pitită în podul palmei sau în mîneca rochiei, cît mai discret cu putinţă. Bineînţeles, se dansează cu evantaiul închis. Ar fi de cel mai prost gust ca doamnele sau domnişoarele să susotească cu partenerul la adăpostul acestuia."

•••

"Există două tabere distincte: una a conservatorilor compusă din nobili, respectabili cavaleri şi gentilomi care cu nici un preţ nu şi-ar aprinde o ţigară în prezenţa unei reprezentante a sexului frumos; din cealaltă tabără fac parte liberalii recrutaţi dintre tinerii nebuni, "les sans-gênes", bărbaţi egoişti sau femei dornice să reţină în jurul lor o companie masculină. Nu este în intenţia mea să mă erijez într-o reformatoare a societăţii, ceea ce de altfel nici nu aş reuşi" – apreciază cu luciditate Louise D'Alq – "sarcina mea se limitează la a descrie regulile de comportament în respectul bunei convieţuiri sociale. Cea mai bună dovadă că trebuie evitat să blamezi anume habitudini, ne-o furnizează realitatea. Ceea ce nu este admis la noi este acceptat puţin mai departe. În Rusia şi în ţările meridionale, femeile fumează fără a se socoti că fac o necuviinţă. În ţările occidentale, unui bărbat nu i se permite să fumeze în faţa unei femei, mai ales a unei femei pe care o respectă. Un bărbat trebuie să-şi stingă ţigara de îndată ce trece pragul casei în care locuiesc femei.

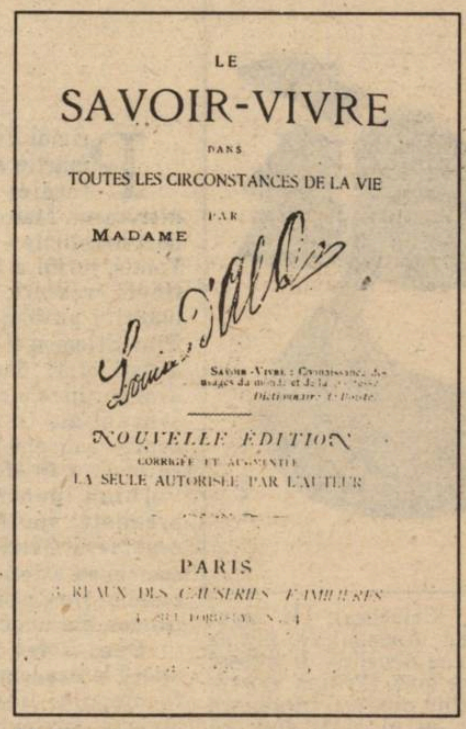

Mulţi soţi nu-şi permit să fumeze nici măcar în casa lor."

•••

"În Franţa nu este acceptabil ca logodnicii să se ţină de mînă sau să se ia de braţ în public, nici să aibă o conversaţie în doi, retraşi. În schimb, în ţările nordice sau în Anglia, Olanda, Germania acest comportament nu numai că este încuviinţat, dar s-ar părea ciudat să fie altfel. În Franţa, viitorul soţ se găseşte astfel într-o poziţie jenantă. El trebuie să se arate afabil faţă de logodnică spre a nu fi acuzat de răceală şi totuşi trebuie să fie moderat în toate gesturile. Singura cale de ieşire din această situaţie este ca logodnicul să manifeste toate atenţiile menite logodnicii, mamei acesteia. Astfel, tînăra nu se va considera neglijată iar viitoarea soacră va fi în culmea fericirii. Tot aşa cum, la orice ieşire în public, dar şi în locuinţe, cînd comesenii sînt invitaţi din salon în sufragerie, logodnicul va oferi braţul său (întotdeauna braţul drept) mamei logodnicei care va merge ea la braţul tatălui ei (...) De altfel, în orice împrejurare, bărbatul oferă braţul drept ca nu cumva atunci cînd merge pe stradă însoţind o persoană de sex feminin aceasta să fie expusă de partea carosabilului."

•••

Codul bijuteriilor nu este mai puţin sever şi desigur costisitor:

"După 35 de ani femeile nu trebuie să mai poarte bijuterii specifice tinerelor, cum sînt pietrele de corail sau turquoise. Oricum, după o anumită vîrstă să nu porţi nici un fel de podoabă dacă acestea nu sînt de o reală valoare. Tot aşa cum tinerele trebuie să fie excesiv de sobre, considerînd că farmecul lor este cea mai de preţ bijuterie. La orice vîrstă excesul de bijuterii anulează distincţia. O simplă panglică de catifea în jurul gîtului prinsă cu doi butoni de diamante dă o notă de eleganţă superioară, (!) decît dacă v-aţi atîrna la gît şi pe mîini rîuri de podoabe.

Dacă un viitor soţ vrea să nu fie deplasat dăruind alesei sale o bijuterie, atunci el trebuie să se conformeze următorului uzaj. În ianuarie se oferă granate – semn al constanţei sentimentelor; în februarie – ametist (simbol al sincerităţii); în martie –rubinul (curaj şi loialitate); în aprilie – safir (semn de căinţă) sau diamant (inocenţă); în mai – smaraldul (emblemă a iubirii mustoase); în iunie – agate (pentru sănătate şi viaţă lungă)..."

•••

"Florile nu se oferă nici ele întîmplător. Necunoaşterea limbajului floral poate determina erori fatale. Trandafirul alb este semn al candorii; crinul, al purităţii; margaretele – al inocenţei – pot fi oferite doar fetelor, ca şi liliacul alb. Ferească Dumnezeu să le oferiţi un liliac mov, acesta fiind destinat numai femeilor căsătorite, asemeni trandafirilor roşii, ce omagiază femeia în deplina ei înflorire, sau galbeni, semn al iubirii conjugale. Nu se oferă niciodată hortensii, purtătoare al mesajului de indiferenţă sau de o distantă răceală..."

•••

"Poţi recunoaşte cu uşurinţă pe stradă o persoană bine crescută, politicoasă şi distinsă. Fie că merge repede sau încet, după cum se grăbeşte sau se plimbă, pasul trebuie să fie întotdeauna egal şi măsurat. Nu este permis să alergi sau să traversezi în diagonală de pe un trotuar pe celălalt, nici să mergi pe mijlocul străzii. Ţinuta trebuie să fie dreaptă şi nu este permis să întorci capul să te uiţi la o persoană care a trecut sau să zăboveşti mai mult de o clipă în faţa vitrinelor, cît să arunci o privire, căci privirea trebuie să fie mereu aţintită la cîţiva paşi înainte. Tot aşa cum nu ai voie să priveşti în jos spre trotuar, sau să ţii capul prea pe spate, privind în sus. Insist asupra a două situaţii: să nu întoarceţi niciodată capul după persoanele care au trecut şi să nu priviţi din stradă prin ferestre în casele oamenilor. Asta nu înseamnă că este interzis să salutaţi o prietenă, dacă o zăriţi la fereastră, atunci cînd treceţi prin faţa ei."

•••

"Cînd părăsiţi camera pentru cîteva minute, încuiaţi uşa şi luaţi cheia la dumneavoastră; dacă absentaţi mai mult, încuiaţi-vă valizele şi, încuind camera, lăsaţi cheia la recepţie, ca oamenii de serviciu să o poată prelua. (...) Lumînarea începută este plătită pe de-a-ntregul aşa că la plecare aveţi dreptul să o luaţi, dar e recomandabil să nu o faceţi."

•••

Ajungem aşadar la fundamentalul dicton englezesc "it is done, it is not done" – "ce se cade şi ce nu se cade", grila oricărei societăţi civilizate. Dacă ar trebui azi să dăm un examen după normele expuse de Doamna Louise D'Alq în cele 945 de pagini ale opusului său, cred că întreaga societate modernă ar fi corigentă. Anatole France, dornic fireşte să urmărească evoluţia societăţii şi după moartea sa, spunea că revenit la viaţă pentru cîteva clipe i-ar fi de ajuns să răsfoiască o revistă de modă. Mă întreb, ce post scriptum ar ieşi din pana Doamnei D'Alq dacă, revenind pentru două ore la viaţă, ar vedea **Basic Instinct**? Cadrul comportamental de la sfîrşitul secolului trecut – de care bucureştenii acelei vremi nu erau străini – ne apare, cu trecerea timpului ce a aruncat societatea contemporană la polul opus, tot atît de savuros, cît i-ar apărea de cumplite, moravurile noastre Doamnei D'Alq. Aşa că, mă gîndesc că ar fi mai potrivit dacă am invita-o să vadă un film de James Ivory...

Adina DARIAN

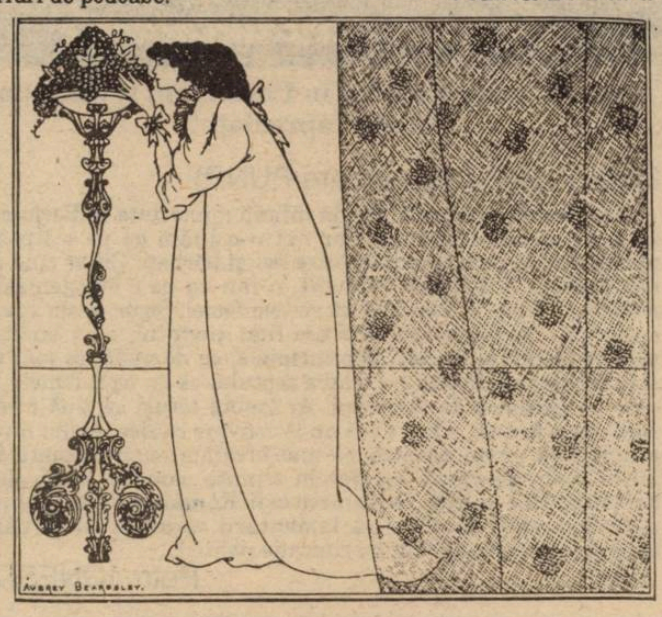

Chestionar *

"Ordinea va fi să nu te îmbrînceşti"

1. În faţa uşii se află o elevă, un elev şi un profesor. Care va fi ordinea intrării?

- Mai întîi intră profesorul, apoi fata cu băiatul (Joia Elena); Întîi profesorul, al doilea eleva şi al treilea elevul. (Pricină Vasile); Îi dăm voie la profesor, şi dupaia intrăm şi noi (Iacob Florin); Ordinea va fi: 1. să nu te îmbrînceşti; 2. să intri doi cîte doi; 3. să nu deschizi uşa în timpul orelor (Mosoiu Cristina); Elevul dă bună ziua. (Văduva Dan).

2. După ultima oră de curs, aveţi o hîrtie în mînă; ce faceţi cu ea?

- Dacă se află coş, o pun în el. Dacă nu, o iau acasă (Joia Elena); O bag la coş. (Anonim); Lom hîrtia în mînă şi o punem la coşi. (Iacob Florin); Hîrtia o voi pune la coş. (Banu D.)

"Ne prezentăm şi apoi discutăm"

3. Telefonăm unei persoane. Ce facem?

- Dăm bună ziua, apoi ne prezentăm. (Joia Elena); O întrebăm cine e la aparat (Anonim); Vorbim cu ea. (Anonim); Ne vom prezenta. (Banu D.); Ne prezentăm şi apoi discutăm. (Soare Angelica); Începem să ne prezentăm. (Podărăscu Florentina); Ne prezentăm la aparat. (Pricină Viorel); Mă prezint cine sunt. (Remete F.)

4. Cum se vorbeşte în sala de spectacole?

- De loc. (Badea Camelia); La urechea vecinului (Banu D.); Încet sau deloc. (Iacob Florin); La ureghea vecinei. (Văduva Dan)

5. Cui cedăm locul în autobuz sau metrou?

- Unui profesor sau unei femei cu copil. (Joia Elena); Celui - Mai - Bătrîn. (Pricină Viorel); Unei femei cu copilul în mînă. (Gheorghiu Tiberiu); Unui bătrîn sau unei bătrîne. (Văduva Dan); La un om învîrstă (Iacob Florin); Oamenilor mai maturi ca mine (Remete F.); Celor care sunt răniţi (Moşoiu Cristina); Părintelui meu. (Podărăscu Florentina); Unei persoane gravide (Banu D.); Mamei mele (Badea Camelia); La bunici. (Anonim); Unui schiop, etc. (Soare Angelica); La policişti. (Anonim)

"Nu se merge în nici un caz"

6. Cum se merge pe stradă: cu mîinile în buzunar, scuipînd, mîncînd seminţe sau fluierînd?

- Cu mîinile în buzunar. (Joia Elena); Nici unu (Anonim); Nu suntem de acord cu nici una. (Soare Angelica); Mîncînd seminţe (Anonim); Nu se merge în nici un caz. (Remete F.)

7.Cum procedezi cînd vezi că un coleg se poartă urît (minte, fură, bate)?

- Te faci că nu observi. (Moşoiu Cristina); Îi spui dirigintelui. (Anonim); Nu sînt de acord (Soare Angelica); Îi vorbesc că nu face bine. (Pricină Viorel); Te faci cînd observi. (Anonim); Vorbeşti cu el şi îi spui că greşeşte, iar dacă nu te ascultă îl pîrăşti la diriginte. (Joia Elena)

"Să ascunză fata"

8. După ce a săvîrşit o faptă urîtă, ce trebuie să facă un coleg?

- Să ceară scuze că nui pare rău. (Anonim); Să ascunză fata. (Anonim); Să-i pară rău şi să-şi propună să nu mai facă. (Banu D.)

9. De ce se respectă anumite reguli în societate?

- Numai aşa va fi bine pentru tine (Gheorghiu Tiberiu); Pentru că aşa te-au învăţat părinţii şi profesorii. (Remete F.); De teamă să nu fi sancţionat. (Andrei); Pentru că aşa este bine pentru mine şi pentru toţi colegii şi părinţii cei din jur. (Pricină Viorel)

"Ca trenul prin Mizil"

Răzvan Grozea, elev: Bunele maniere depind de interlocutor şi de interesul hai să-i spun economic: dacă vreau să obţin ceva de la o persoană, mă port frumos cu ea; dacă e cineva care nu are ce să îmi ofere, se schimbă treaba.

Bogdan Geavlete, elev: Bunele maniere reprezintă şi urmăresc acelaşi lucru, dar, cu vremea, se schimbă modalitatea de a le vedea. Dacă n-ai auzit de bune maniere, ţi se pare ridicol să mai spui Sărut mîna, sau chiar Bună ziua. Şi treci mai departe, aşa ca trenul prin Mizil.

A consemnat, respectînd ortografia originalelor,

Simona BASARAB

*Aplicat pe un lot de elevi ai claselor a VIII-a din Şcoala generală nr. 163, sector 1

Ce spun parlamentarele

Există bune maniere în Parlament şi dacă da, cum le apreciaţi ?

Florica IGNAT (senatoare PUNR)

Din cauză că femeile sînt în infimă minoritate în Parlament, se mai uită de maniere, dar noi n-o luăm ca pe o lipsă de maniere ci ca pe o egalitate între noi şi bărbaţi. Chiar cînd ne-o iau înainte la lift sau la bufet, o iau ca pe o omogenizare a noastră cu bărbaţii care uită că sîntem femei. Sigur, n-am spus că e normal. De multe ori cînd am luat cuvîntul, s-au auzit din sală vociferări şi discuţii neprincipiale, ca de pildă: ce mai vrea şi asta? Dar nu le pun pe seama faptului că eu aş fi femeie, ci a ceea ce susţin de la microfon. Ar trebui totuşi să ţină cont că vorbeşte o femeie, chiar dacă nu le convine ce zice. Acum nu mai e timpul la vîrsta noastră, să mai învăţăm bune maniere dacă nu le avem de-acasă, nu putem trimite oamenii la şcoala de corecţie, sînt totuşi parlamentarii României. De exemplu, părăsirea sălii de către parlamentarii opoziţiei mi se pare o lipsă de maniere, de fapt de educaţie politică.

Petru IONESCU

„E frumos", zice bunul gust, „dar unde să-l port?", răspunde bunul simţ...

Primul Festival de modă ce a avut loc în martie anul curent a fost, în contextul totalei penurii în domeniu, un eveniment. Mai ales prin faptul că, uitînd o clipă de zvîrcolirile - unicei cîndva - Case de modă Venus, juriul a împărţit Marele Premiu între 4 tineri creatori, aproape cu totul necunoscuţi marelui public: Oana Botez, Catinca Roman, Irina Solomon şi Dragoş Buhagiar. Creaţiile celor 4 cîştigători, deşi foarte diferite, oscilînd de la avangardistele costume negre între monahal şi senzual ale Oanei Botez la albul robotizant, depersonalizant al rochiilor lui Dragoş Buhagiar se înscriu în sfera bunului gust extravagant. Vorbind, pentru început, cu primele două premiate, am încercat să aflăm în ce măsură consideră Oana Botez şi Catinca Roman că o asemenea estetică pretenţioasă se poate adapta bunului simţ comun, care ne sufocă exclamînd: "E frumos, dar unde să-l port?"

Oana Botez, în vîrstă de 19 ani, studentă în anul I la Academia de arte, se află încă în mrejele farmecului libertăţii "absolute" din Liceul Tonitza, care putea lua chiar forma unor bătăi cu ouă adevărate (atmosfera în cauză a fost, recent, elocvent ilustrată de parada de rochii manjabile ale elevelor liceului, garnisite cu pufuleţi, biscuiţi, floricele, spanac, lobodă etc., prezentată pe scena Cazinoului Victoria). De aceea ea a încercat, atît prin linia dură a modelelor cît, în special, prin îmbinările inedite de materiale vaporoase precum voalul cu naturista sfoară sau plasă de pescuit tulceană să-şi constituie o colecţie - reacţie manifestă la societatea contemporană. În anti-contextul general împotriva căruia protestează Oana intră, evident, şi "îndobitocirea în masă" a oamenilor care pun pe ei turcisme înzorzonate şi lucitoare, auto-reducîndu-şi vestimentaţia la o simplă uniformă. "Ne îmbrăcăm deoarece copacii ăştia nu au destule frunze pentru toţi, dar puţini o mai fac cu artă" afirmă creatoarea năvalnică; ea consideră că unica soluţie de "dezintoxicare" nu poate veni decît dinspre generaţia ei. Rămîne, în acelaşi timp, însă, fidelă ideii de decenţă, care nu se măsoară în scurtimea fustei sau unghiul decolteului, ci în absenţa unei vulgarităţi de cabaret. De o evidentă personalitate trebuie să se bucure şi persoana care prezintă modelele, căci termenul "manechin" prea duce cu gîndul la un "om de plastic". Deşi conştientă că, dacă primele ei modele s-ar arăta la televizor, reacţia publicului ar fi, probabil, să arunce cu roşii, creaţiile ei tinzînd spre costumul de teatru şi ilustrînd căutările unui grup mai restrîns, Oana Botez nu-şi consideră colecţia atît de extravagantă.

Catinca Roman, cea de-a doua premiantă, recunoaşte că urmăreşte un anume tip de extravaganţă prin detaliu (o pălărie sau o decoraţie pe rochie), prin alăturări şocante de materiale (piele cu stofă sau voal) sau prin suprapunerea mai multor piese vestimentare, la modă acum. Dar ea face o distincţie explicită între creaţiile prezentate la o paradă a modei, alese atît în scopuri publicitare cît şi pentru ilustrarea unor tendinţe actuale, şi cele produse în serie mare, în care te poţi arăta pe stradă. Rolul educativ al gustului pe care îl au cele dintîi nu este, totuşi, secundar: o femeie care munceşte poate, în opinia Catincăi Roman, să renunţe fără remuşcări la fusta pînă la genunchi şi pantofii cu toc subţire (care ne zgîrie de-o viaţă privirile obosite) pentru o pereche de pantaloni largi, comozi şi nişte tenişi. De asemenea, ea împărtăşeşte părerea Oanei Botez în privinţa turcismelor de seară, mai ales că, acum, o rochie neagră cu accesoriile potrivite poate fi la fel de bine purtată pe stadion sau la bal. Mai domoala Catinca îşi propune, spre deosebire de năvalnica Oana, să păstreze un echilibru între pornirile estetice personale şi lumea dinafară, condiţionată socio-economic, nefiind adepta şocării cu orice preţ. Tipul feminin pe care creatoarea tinde să-l impună este cel al frumuseţii tenebroase, romantice, implicată totuşi şi în activităţi terestre.

Deşi cu greu pot fi găsite puncte comune între o creatoare de vestale militante (Oana Botez) şi o inventatoare de cuceritoare vaporoase (Catinca Roman), cele două premiante cad, totuşi, de acord într-o privinţă: necesitatea impunerii propriului bun gust în lupta cu şabloanele. (I.P.)

Muzeul Antipa tinde spre *Jurassic Park*

Într-un **ABC al comportării civilizate** editat în 1979 (autor: Nicolae Mareş) despre vizita la muzeu se spune, în mare, cam atît: "Obiectele expuse nu se ating şi nu ne apropiem prea mult de operele de artă". Deşi muzeul de istorie naturală "Grigore Antipa" nu expune chiar opere de artă ci are, ca principală atracţie, animale în carne sau numai în oase, ocazionalii trecători printre specii înţeleg să dea zicalei de mai sus o interpretare dinamică. Foarte avangardist pe vremea lui Antipa, astăzi muzeul nu are posibilitatea (financiară) de a oferi junilor vizitatori nimic viu şi mişcător. De aceea, grupurile de elevi aduşi pentru satisfacerea în consens a curiozităţii de cîte-o profesoară activă încearcă, umili în imaginaţie, să dea sobrului edificiu o tentă de **Jurassic Park**. Astfel, peştera din parafină şi ipsos, o reconstituire din anii '60, prevăzută cu apă, lilieci şi alte exponate tinde să devină ceva între un tunel al groazei şi o "wishing well": unii copii aruncă monede de 1 leu sau 5 lei în bazinul deja ruginit, iar alţii se apleacă să le pescuiască (după cum ne relatează muzeograful Cristina Hoinic). Pe vitrina din peşteră se scuipă-n grup, iar liliecii ce atîrnau cavernos pe nişte aţe în colţul din stînga sus au trebuit să fie mutaţi mai la adăpost, cîţiva puşti fiind surprinşi cu mîna pe ei. O vestită floare din peştera Cloşani stătea cîndva pe marginea lacului, fără protecţie; după ce au început să-i dispară din petale, a fost scoasă din cadrul ei natural şi închisă într-o vitrină - ne informează muzeograful principal Rodica Serafim. Cînd muzeul e pustiu, întunecata peşteră devine cuibuşor de intimităţi: o doamnă a fost prinsă aranjîndu-şi acolo desuurile cu soţul la gura cavernei, ţinîndu-i de şase; o mamă şi-a dus în acelaşi loc odrasla în scopuri şi mai ruşinoase, iar un grup de liceeni au fost prinşi făcînd lucrul cu pricina în grup. Ieşind din bezna de ipsos şi urcînd un etaj dai de cealaltă atracţie a muzeului: "Deinotherium gigantissimum" - un fel de elefant preistoric descoperit în 1893 la noi în ţară. Scheletul este deja celebru printr-una din reclamele firmei Colgate, în care mastodontul, numit populist "dentozaur", a servit drept exemplu stomatologic. Asta văzut de jos. Văzut de sus, capul deinotherium-ului este regeşte acoperit de... bani. Nu din aur, fireşte, ci doar din sutele de monede netrebuincioase de 1 leu. De ce? Pentru că suprafaţa relativ mică a capului fiarei şi distanţa destul de mare de balustrada ultimului etaj provoacă la exerciţii de ochire. Printre exponatele cu blană pe ele, pavienii, "animale sfinte ale zeiţei lumii" (citim pe pancartă), în limbaj bulevardier - babuini, sînt atracţia a treia. Datorită, se pare, faptului că nu poartă frunze în jurul sexului, copiii (ba chiar şi învăţătoarele) se distrează în cor la vederea bietelor maimuţe, ne mărturiseşte muzeograful principal Anca Bănărescu. Hlizeala continuă în sectorul cu "evoluţia vieţii", unde copiii din burta mamei sînt, probabil, intolerabil de caraghioşi. De la necuviinţe se poate ajunge, însă, şi la puneri în practică ale firescului simţ de posesiune al fiecăruia. Unul pleacă cu o bucată de dinte de hipopotam, altul cu o fişie de zebră. Cei mai norocoşi cu cîte-un trofeu de vînătoare de pe perete, sau chiar cu sabia samuraiului din sectorul etnografic, care a dispărut, noaptea, într-o spargere în toată regula. Ar mai fi multe alte lucruri de spus despre muzeul avangardist pe vremea lui Antipa, şi acum plin de farmece arhaice, care are nevoie de zugrăveli şi restaurări. Dar să nu exagerăm.

Iaromira POPOVICI

Din dicţionarul ideilor primite

Nesimţire (neapărat crasă)

Simţ şi sens au aceeaşi etimologie, sensus, iar verbul sentio înseamnă şi a simţi, dar şi a înţelege, a judeca.

Sensul bunului simţ şi al nesimţirii s-au modificat sensibil în timp (ca orice cuvinte, ele depind de context) şi am simţit eu însămi transformarea judecăţilor şi sentinţelor, ce mai, am fost (sînt) subiectul şi obiectul ei.

În grupul de fetiţe cu care mă jucam în curţi astăzi dispărute, **nesimţito** era o insultă supremă. Certăreţele o rosteau cu atîta superioritate şi dispreţ, încît nu mai era suficient un "cine zice ăla e", jignirea era resimţită, cît de mici eram, ca o atingere la onoare (pe atunci se mai zicea "pe cuvînt de onoare") şi cerea o reparaţie pe loc. Înţelesul injuriei nu-mi era prea clar, presupuneam că trebuie să intuieşti, să fii programat pentru un anume comportament atunci cînd te afli împreună cu alţii, iar lipsa acestui simţ era o infirmitate ruşinoasă, echivalentă cu tembelismul.

Dacă în absolută singurătate puteai fi cît de nesimţit pofteai, imediat ce apăreau ceilalţi trebuia să funcţioneze un mecanism de reglare ce reprima impulsurile, de la lăcomie la scărpinat şi de la urlete la tăvălitul de rîs, altfel nu era în ordine cu tine şi riscai să fii exclus.

Eram, majoritatea, dresate din primii ani cu o lungă listă de reguli şi interdicţii - nu-i bine, nu-i frumos, e ruşine, nu se cade, rîde lumea de noi (deşi, la vîrsta aia cabotină să faci lumea să rîdă mi se părea un lucru bun) - nu fără pedepse şi revolte, fiindcă pe de o parte era mai plăcut să fii nesimţit, iar pe de alta explicaţiile maturilor pentru regulile impuse nu rezistau de multe ori la de ce-uri. De ce nu-i frumos să spui totdeauna ce gîndeşti, de ce trebuie să minţi răspunzînd automat "cu plăcere" cînd ţi se mulţumeşte pentru un serviciu făcut în silă, de ce e ruşine să fii diferit şi trebuie să te înregimentezi "în rîndul lumii", de la îmbrăcăminte şi pînă la frecventarea unor cursuri de balet de exemplu, pentru care n-aveai nici o chemare.

Pe vremea aceea mai erau încă vii reperele societăţii burgheze, codul ei devenit de mai multe generaţii reflex, prejudecăţile înrădăcinate adînc. Bunica mea, a cărei guvernantă o silise să mănînce cu o carte pe cap şi alte două la subraţ, stătea la masă totdeauna de parcă ar fi înghiţit un băţ şi nu părea să aibă nici o plăcere de mîncare, de abia ciugulea. Voise să mă supună şi pe mine aceleiaşi torturi dar tata îi spusese "las-o, s-au schimbat timpurile, să nu clefăie şi să nu lingă cuţitul e de ajuns". Şi cu cît timpurile se schimbau mai tare, cu atît se obstinau bătrînii din familie (în lipsa părinţilor aflaţi "în cîmpul muncii") să facă din mine o fată "comme il faut", după o schemă care nu mai era valabilă şi în care intrau discreţia, decenţa, cenzurarea oricăror excese, o politeţe plină de formule vetuste, reverenţe, delicate fandoseli. Mi se dădeau exemple absurde, cu o fată care a pierdut o minunată "partidă" fiindcă a amestecat cu zgomot în ceaşca de ceai, cînd a fost prezentată viitoarei soacre, sau cu un tînăr discreditat "pe viaţă" fiindcă nu şi-a supravegheat îndeajuns vocabularul în prezenţa unor superiori şi i-a scăpat o expresie mai "decoltată".

Cînd am intrat la şcoală, mi-am dat seama că dresajul din familie nu numai că nu-mi folosea, dar era un handicap, mă făcea ridicolă şi extrem de vulnerabilă în faţa grosolăniei agresive. Avînd grijă să nu

deranjezi pe alţii erai împins tot mai la margine, a fi delicat era un semn de slăbiciune, te făceai de rîs tocmai respectînd ceea ce-ţi fusese inculcat pentru a nu te face de rîs ("Fii gentil şi nu-mi mai da pumni în cap"). Mă adaptam din mers. Reperele în care fusesem crescută deveneau tot mai vagi (bătrînii muriseră), dictatura proletariatului îşi impunea brutal legile ei iar paradoxala învăţătură a celor şapte ani de acasă că un om "simţit" este unul care se face cît mai puţin simţit era contrazisă la tot pasul: gurile mari izbuteau mai bine, minciuna era la mare preţ, nesimţitele şi nerușinatele aveau mai mult succes la băieţi şi se distrau mai bine, iar bunul simţ era mult mai puţin bine văzut decît bunul miros, flerul şi bunul auz care te făcea să reţii formule ideologice passe-partout.

Majoritatea se complăcea acum în dispreţul ostentativ al bunelor maniere cu un condamnabil "caracter de clasă", erau mult mai sănătoase comportamentul necioplit, familiaritatea tovărăşească, vocabularul frust, semidoctismul arogant. Un fel de camaraderie vulgară, de soldaţi în termen, egaliza cu încetul tineretul, fiind bine crescut în sensul interbelic nu mai erai "de-al nostru" iar forţa modelatoare a colectivului lucra la "omul nou", cu spor.

"Nesimţit" îşi reducea şi el considerabil sensul, mai avea oarece legătură cu controlul sfincterelor ("care-i nesimţitul care-a stricat aerul?") sau cu ţinuta obligatorie (lipsa bentiţei albe pe cap sau a cravatei de pionier era o nesimţire crasă).

Insensibilitatea, prostul gust, mitocănia, prostia pur şi simplu erau în ofensivă oficială şi se năşteau generaţii care habar n-aveau cum e altfel (rar, cînd se întîmpla ca cineva să te lase să urci înaintea lui în autobuzul aglomerat sau, şi mai rar, să-ţi cedeze locul la coadă, ţi se părea picat din altă lume). E drept că indignarea se exprima şi se mai exprimă sub forma unui consternat " E po-si-bil?! Atîta ne-simţire?!", dar răspunsul mazilian e implicit, ştim cu toţii că da, şi nu de azi de ieri. E o simplă formulă, cum spun ateii "Doamne fereşte".

Mai nou, de voie de nevoie, societatea încearcă, pe segmente, să reînveţe ce înseamnă un comportament civilizat (apar manuale de bune maniere în afaceri şi împrejurări oficiale, reviste de mare tiraj te învaţă cum să saluţi şi cum să foloseşti tacîmurile şi batista) dar pînă la recîştigarea bunului simţ mai e. Ne aflăm deocamdată în faza grosolăniei urmate de "pardon de expresie" şi "să mă scuze duduile".

Adriana BITTEL

O zestre

Prin anii '70 s-a distribuit în institutul nostru (de istorie "N. Iorga") Codul eticii şi echităţii socialiste. După două săptămîni cadristul ne-a întrebat dacă ni l-am însuşit. Am răspuns da şi asta a fost tot. Superficialitatea şi deturnarea de sens care au caracterizat atîtea acţiuni ale comuniştilor nu puteau ocoli comportamentul cotidian. Marginalizaţii de pînă în 1945, cu un pospai de cultură, complexaţi şi în acelaşi timp avizi de putere, noii potentaţi şi clientela lor au introdus un cod - nescris - de comportament. Poate n-ar fi lipsit de interes, în nevoia de introspecţie, de aflare a identităţii pe care o traversăm acum să încercăm analiza lui. Căci el s-a impus peste noapte, fasonînd milioane de oameni. Unii s-au născut în mrejele lui şi astăzi, la pensie, îl identifică cu un foarte onorabil mod de viaţă. Copiii lor i-au adăugat cîteva cunoştinţe de limbi străine, ideea de a oferi flori femeilor (mai totdeauna garoafe, fiecare de altă culoare, în ţiplă cu picăţele), portul cravatei cu ac de tinichea, haină trainică de stofă groasă şi gulerul mai mereu descheiat din cauza îngroşării grumazului, care nu ţine pasul cu numărul de cămaşă. "Proşti, da' mulţi", scuza cronicarului e şi a lor. Societatea românească de azi e reprezentată, mediatizată, percepută în afară prin intermediul acestor oameni. Că ceva nu e în regulă va fi simţit şi acel grup de tineri, proaspăt înregimentaţi într-un partid reînfiinţat după revoluţie şi care i-au cerut unui vechi diplomat, boier din stirpe de prim miniştri, să-i înveţe ABC-ul bunelor maniere...

Personal nu cred în viabilitatea unui curs rapid de politeţe în care înveţi să nu-ţi ridici brăcinarul în public ori să nu-ţi sufli nasul cu degetele. Lucrul se dobîndeşte cu pacienţă, de-a lungul întregii vieţi. Aşa cum englezii au ajuns să aibă gazon perfect doar tunzîndu-l, dar cu schepsis, tot astfel şi politeţea se inculcă, se cultivă, se menţine. De cînd, mărunţel fiind, te duci la culcare la ora opt seara, fără răcnete, iar la grădiniţă îţi porţi singur ghiozdănelul, nu-l laşi în cîrca bunicii. Apoi igiena corporală, tonul potolit, exprimarea clară şi cuviincioasă, stăpînirea de sine, gesturile ponderate şi lipsite de stridenţă sînt urmarea uui adevărat dresaj. Firește, trebuie ca cei din jur să se priceapă la aşa ceva, altminteri rezultatele se văd astăzi: politicieni pe care-i incomodează haina şi cravata, care se înghesuie să-şi mărturisească înjurătura preferată, care fac inadmisibile greşeli de exprimare ori de ortografie. (Eu cred că şi acest ultim aspect ţine de politeţe. În 1977 mi s-a cerut să fac un referat pe marginea unui scenariu de film. Dincolo de observaţiile de fond, sugerasem ca cineva să îndrepte ortografia şovăitoare a autorului. Furios, acesta a răspuns printr-o scrisoare injurioasă, declarînd că el, cu studii la Moscova şi 17 scenarii în spate, nu primea lecţii de la o cercetătoare oarecare. Din păcate, şi acest text era plin de greşeli de gramatică...)

Mă întreb ce va fi devenit acel tovarăş de la CC, la care am pătruns prin intrarea B, chemată de urgenţă să "dau relaţii". Scrisesem un articol în care, citînd un călător englez, arătam că după incendiul pustiitor din 1847, negustorii bucureşteni fuseseră creditaţi de sindicii oraşului Lipsca cu un milion de dolari. L-am aşteptat o jumătate de oră; a intrat încruntat şi m-a întrebat scurt: "De unde ai luat tu cifra aia?" Mi s-au aprins atunci în cap toate beculeţele de la compartimentul "bună creştere" şi am răspuns după cuviinţă, nu după cum merita ipochimenul.

Politeţea mi se pare o adevărată zestre, cu care pătrunzi şi te impui mai uşor în societate. Nu ştiu cum se face, dar toţi profesorii de la care am învăţat ceva erau oameni politicoşi, curaţi, cu vorbirea clară şi scris fără cusur. Încercînd să-i imităm, se prindea şi de noi un dram din ţinuta lor. Nu-ţi venea să stai cu mîinile în buzunare ori să pufăi din ţigare cînd treceau Tudor Vianu, Alexandru Elian, Constantin Giurescu ori Ion Nestor. Azi, cu scuza democraţiei – acest hîrdău în care aruncăm toată lipsa noastră de autocontrol – un ziarist, altfel remarcabil, apare pletos, soios şi îmbrăcat ca un ursar; un senator nu poate fi convins să-şi închidă cămaşa mai sus de ombilic; ospătarul de la "Capşa" socoate că e getil, cînd e doar familiar ca un ţigan obraznic. Şi exemplele pot continua.

Eu nu cred că situaţia e remediabilă curînd. Cocleala de pe societatea noastră se poate curăţa, dar ea se pune la loc. Schimbarea de mentalitate, care se operează în ani de zile, şi pe care generaţia Regulamentului Organic reuşise s-o impună mediului autohton, ambiţia de a te distinge în bine în toate privinţele au dat cu adevărat roade abia în ultimele decade ale secolului trecut. Din păcate acum trebuie s-o luăm de la capăt şi să sperăm, aşa cum a sperat şi Moise cînd i-a scos pe evrei din robia Egiptului...

Georgeta PENELEA FILITTI

Simple note

S-a spus că vorbele au fost inventate pentru a ascunde gîndurile. Tot ce se poate. Înainte de '89, făceam cîteodată efortul să ascult vreun discurs oficial şi terminam prin a fi fascinată de performanţa frazelor bine rotunjite gramatical de a nu spune nimic timp de ore întregi. Toţi ştiam ce vor să spună, în subsidiar, aceste discursuri, indiferent de tema lor: "fiţi cuminţi, că altfel vă ia mama dracului!" Dar asta era gîndire?

Pe de altă parte, mi-au trecut prin mîini nenumărate cărţi şi articole de presă bine cotate, docte şi cursiv scrise, cu multe citate sau demonstraţii impecabil articulate, pe care le citeam "ca pe apă", nerămînînd cu nimic la sfîrşit. Nu găseam nici un gînd viu al autorului care să mă tragă de mînecă să mă opresc, nici un fior de viaţă adevărată care să mă facă să mă "poticnesc", nici o emoţie sau tremur interior care să mă reţină. Ori cărţi şi articole cu fraze arborescente, confuze şi abstracte, cu vorbe, multe vorbe...

S-ar putea să fie o prejudecată a mea, dar cred că numai un gînd confuz naşte o frază confuză şi numai o gîndire vidă se agaţă de vorbe multe. Şi trebuie să recunosc faptul că am un adevărat cult pentru gîndirea vie - singura de bun simţ, cred eu - şi pentru oamenii care au acest bun simţ.

-Dar nu oricine poate să gîndească viu. Şi nu oricine, din cei care pot, are curajul s-o facă, fie şi numai pentru el însuşi. Gîndirea de bun simţ duce, pare-se inevitabil, la suferinţă. Te obligă să te raportezi "fără rest" la lume, să-ţi evaluezi cu luciditate datele fiinţei tale, dărîmă falsele proptele şi împrăştie ceaţa roz de pe realitate. În plus, cere efort şi responsabilitate. Or, e mai comod să-i laşi pe alţii "să gîndească" pentru tine, să te agăţi de "certitudinile" lor. Din alt unghi privită, o gîndire de bun simţ e tonică. Pentru că se ţine din răsputeri departe de extreme. Pentru că vede întotdeauna ambele feţe ale lucrurilor, străduindu-se astfel să restabilească echilibrul funciar al "grădinii lui Dumnezeu", tulburat de exaltaţi şi nihilişti.

Dacă a gîndi de bun simţ, chiar numai pentru tine, presupune oareşce curaj, atitudinea celui care gîndeşte şi îşi şi face publice opiniile mi se pare că reprezintă... maxima virilitate a unui individ. (Nu eu am spus că actul de a gîndi este unul viril, că Dumnezeu nu e femeie). De ce cred un asemenea lucru? Pentru că, de regulă, comunitatea în care trăieşti îşi asumă atributele "şefului". Ea impune locuri comune, inerţii de gîndire, oportunisme şi improvizate pudori. Tabuizează opinii, personalităţi, o anume mentalitate. Există deci un "terorism" al comunităţii de care aparţii. Cel care opune rezistenţă acestor terorisme uniformizante, castrante, care e suspicios faţă de locurile comune şi inerţiile de gîndire, care "denunţă" oportunismele şi pudorile la comandă - prin urmare, care contrariază "bunul simţ" legiferat de comunitate - devine duşmanul ei şi trebuie să plătească. Şi plăteşte, pentru că strică falsul echilibru gregar, liniştea şi iluziile indivizilor care compunrespectiva comunitate. Şi care şi-au umplut cerul cu zei tereştri, şi-au acoperit teama de eşec sau de moarte cu tabuuri şi sloganе, şi-au populat vidul interior cu vorbe.

Gîndirea vidă merge la extreme, unde se află "certitudinile", şi barochizează, caută..."stilul"; cea de bun simţ doar măsura şi "cuvîntul ce exprimă adevărul" (său), cuvînt care nu întîmplător e cel scurt, direct, neîmpodobit.

Mariana CODRUŢ

„...această amabilitate era mai mult acră decît dulce."

(Doamna de La Fayette)

O DISCIPLINARE A CORPULUI

Printre normele de conduită pe care filmul american de animaţie **Beauty and the Beast** încearcă să le inoculeze copiilor, un loc central îl ocupă imperativul "nu-ţi pierde cumpătul". A-ţi pierde controlul asupra propriilor afecte şi a leza – prin aceasta – codul bunelor maniere este considerat o greşeală de neiertat, pentru care şi un prinţ bogat şi puternic este pedepsit. Transformarea lui într-o bestie hidoasă este prezentată, nu în mod surprinzător pentru lumea anglo-saxonă, drept o consecinţă inevitabilă a lipsei de autodisciplină.

Penalizarea prinţului ilustrează una din constantele procesului de "civilizare" a manierelor în occident, şi anume reprimarea naturii "animalice" – aspirînd chiar, într-o viziune ascetică, spre totala sa suprimare. Procesul de civilizaţie nu este însă numai un proces negativ de înfrînare, suprimare a instinctelor şi pornirilor naturale. El este mult mai complex, presupunînd o construcţie continuă a corpului, corp pe care se gravează inscripţiile diferitelor structuri social-culturale şi politice în care este plasat.

Norbert Elias schiţează în a sa **Istorie a manierelor** două mari etape ale procesului de "civilizare". În prima etapă controlarea şi modelarea comportamentului sînt contextualizate în funcţie de statutul şi poziţia socială a "celuilalt". Amintim aici celebra lucrare **De civilitate morum puerilium** scrisă de Erasmus de Rotterdam în 1530, care marchează impunerea programatică în Europa occidentală a codului de bune maniere. "Dacă stai la masă cu un nobil – specifică Erasmus – scoate-ţi pălăria." "Numai ţăranii îşi suflă nasul în pălărie, negustorii şi-l şterg cu mîneca, dar – subliniază autorul – în prezenţa unei persoane de vază este bine să foloseşti batista".

Dacă în această primă etapă valabilitatea normelor varia în funcţie de statutul social al "celuilalt", de locul în care te aflai etc., în a doua etapă are loc un proces de extindere şi generalizare a aplicabilităţii normelor indiferent de contextul social. Constrîngerile impuse de norme se internalizează, raportarea la un factor extern devenind inutilă. Comportamentul individului devine "spontan", respectarea normelor se face "automat", transformîndu-se dintr-o variabilă într-o constantă. În timpul lui Erasmus, dacă scuipai pe jos, trebuia să ştergi cu piciorul. Mai tîrziu nu mai era permis scuipatul în interiorul unei case. Ulterior s-a introdus scuipătoarea; în perioada interbelică scuipatul chiar şi în batistă devenise un act reprobabil, contemporanii lui Elias nici nu mai percepeau nevoia de a scuipa.

Printre factorii ce determină generalizarea şi "democratizarea" codului de maniere, Norbert Elias menţionează economia de piaţă, relaţiile capitaliste, competiţia, toate creînd relaţii complexe de dependenţă pe multiple planuri şi în care o contextualizare specifică a valabilităţii normelor de conduită devine inoperantă, dacă nu contraproductivă. Individul este programat de mic să aplice un set de reguli de comportament indiferent de situaţia în care se află (să spună, de exemplu, bună ziua în momentul intrării într-un spaţiu închis, fie că acesta este un magazin, o şcoală sau propria lui casă, iar persoana salutată îi este cunoscută sau complet străină).

Dacă am aplica criteriile lui Elias în analiza modului în care sînt respectate normele de conduită în România la ora actuală am putea susţine că, la noi, factorul extern, elementul contextual joacă încă un rol important. Nu îmbrînceşti şi nici nu calci pe picior un superior, dar respectul faţă de "celălalt" nu pare să opereze cu aceeaşi forţă cînd este vorba de pasagerii anonimi dintr-un autobuz. Nu arunci pe jos hîrtii sau coji de banane cînd eşti la tine acasă sau în vizită, dar aceste reţineri, esenţiale în procesul de "civilizare", funcţionează mai mult sau mai puţin cînd te afli pe stradă sau în parc. Numărul insuficient de coşuri de gunoi sau de autobuze, adesea invocat drept justificare, nu poate "scuza" comportamentul necivilizat. După cum susţine Elias, recuzita tehnică necesară nu premerge respectarea normelor, ci, dimpotrivă, este introdusă tocmai ca o consecinţă a presiunii sociale, care impune ca anumite norme să fie respectate.

Am putea susţine că în România sistemul socialist şi, mai ales, modul de guvernare personalizat al lui Ceauşescu au oprit procesul de extindere şi democratizare a codului de maniere. Pe de o parte s-a exacerbat modul contextualizat, raportarea la poziţia socială a "celuilalt" în respectarea normelor de conduită, pe de altă parte a fost subminată însăşi forţa cu care societatea impunea respectarea codului de bună purtare. În comparaţie cu perioada interbelică, abaterile de la normă nu au mai fost sancţionate cu aceeaşi severitate. (Expresia "înjură ca un birjar", de pildă, indica în trecut excluderea, conţinută în ameninţarea implicită cu retrogradarea într-o categorie social inferioară a persoanei care viola normele de coduită.)

Schiţa evoluţiei bunelor maniere ar fi incompletă dacă nu am aminti punctele de vedere ale gîndirii postmoderne. Astfel, "democratizarea" descrisă de Norbert Elias în 1939 este pusă astăzi sub semnul întrebării. Internalizarea normelor coincide în Europa occidentală cu disciplinarea pervazivă a societăţii, disciplinare care, conform teoriei lui Michel Foucault, a condus la constituirea de "corpuri docile", "corpuri maşini". Aceste corpuri au fost produse de practicile exercitate la nivel micro-social de noul tip de putere impersonală, descentralizată şi dispersată pe curpinsul întregii societăţi moderne. Promotorii vederilor postmoderne, şi nu numai, critică uniformizarea şi "normalizarea" comportamentului, care riscă să determine o vacuitate a manierelor, private acum de o raportare concretă, specifică. Într-un mic oraş american poţi fi impresionat de ritualul cu care lumea salută şoferul unui autobuz sau îi urează la coborîre o zi bună, dar săvîrşeşti o greşeală dacă tragi concluzii asupra firii locuitorilor pornind numai de la aceste maniere frumoase.

Este de asemeni criticată şi traiectoria evolutivă pe care Elias o descoperea în istoria manierelor. Permisivitatea şi toleranţa actuală par să infirme procesul de înfrînare progresivă a instinctelor şi de încorsetare a corpului. În jargonul criticii postmoderne, corpul a devenit un cîmp de luptă în care se confruntă la ora actuală diferite grupări politice şi culturale, iar multe din normele ce-l modelează au devenit obiectul unor dispute aprinse.

În România normele de bună purtare, internalizate în măsură mult mai mică decît în lumea occidentală, fără a fi contestate public precum în vest, sînt – paradoxal – sfidate. Interacţiunea interpersonală fiind 'totdeauna deja" modelată de norme şi ritualuri, devierile de la codul ce s-a impus în occident nu semnifică o "absenţă" a manierelor ci o substituire a lor cu altele. Corpurile greoaie, cu mişcări adesea dezordonate şi brutale, pe care le poţi vedea în faţa magazinului "Unirea" sînt în aceeaşi măsură produsul puterii ca şi corpurile disciplinate din vest, diferenţa derivînd din tipul de putere ce le-a gravat, din "specificul" nostru socio-cultural şi politic. Şi atunci, ce este de făcut?

Mădălina NICOLAESCU

Aduse prin bunăvoinţa poştei

FORME DE POLITEŢE

În general, e aproape cu neputinţă pentru un balcanic să vibreze la ideea de "politeţe" sau de "reguli de etichetă", a căror însuşire ţine mai mult de decenţă decît de conservarea prestigiului public. La noi, cineva care şi-ar impune o conduită mai elaborată,urmînd un cod adecvat la o serie de circumstanţe, ar fi imediat calificat ca "formal", "rece", scorţos", punînd în alertă tot "environment"-ul său social, care şi-ar vedea ameninţată "spontaneitatea". În ce priveşte competenţa românească la capitolul bunelor maniere, subiectul este, de obicei, expediat, pe temeiul cunoaşterii lui tacite, ancestrale; "e ceva de bun simţ".(...)

Cred că, de fapt, ne vine mult mai uşor să vorbim, mai puţin abstract şi perplex, nu despre bunele maniere, ci despre varianta lor maladivă, falsele bune maniere. Acestea din urmă le maimuţăresc pe primele într-un mod deseori supărător, strident. Şi asta, fie din cauza unei grosolănii aproape constitutive, de "neşlefuit", fie din raţiuni mai "subtile", justificate, dacă intervin obiecţii indiscrete, prin ample teorii ce invocă "măşti defensive", "scuturi".(...)

Primul caz, cel care "n-are stofă" de "om fin", dar face eforturi să-şi ascundă stîngăcia şi "asprimile", este, alegoric, ca şi un ins crescut în mediul rural, de care e impregnat pînă la "fibră", decis subit să îmbrace un costum foarte elegant şi să înveţe în grabă să se comporte "aristocratic", pentru a lua parte la o recepţie la "Ritz". Să ni-l imaginăm, mai departe, sforţîndu-se să pară degajat în atmosfera complet nefamiliară, într-un exces gesticulativ care mai mult îl trădează decît îl ascunde. Tipul acesta de om e, pare-mi-se, un obişnuit al societăţii româneşti actuale, unde densitatea "provincialismului" pare a spori direct proporţional cu "altitudinea" rangului. Trăsăturile lui se conturează cel mai acut într-un mediu în care ar fi cel mai de dorit să se estompeze: în ambianţa diplomatică.

Mai există însă şi un altfel de chip de împrumut, opus acestuia, cel al individului voit plictisit, cu o studiată inapetenţă pentru orice formă de entuziasm, individul "sictirit", ca să mă exprim în graiul curent. Acesta mimează degajarea într-o formă opusă celuilalt: e "blazat", "lămurit", saturat pînă la refuz de întreg edificiul mişcărilor de protocol. Le face din "obligaţie", vădit indispus. Pare mai mereu obosit, "confiscat" abuziv de preocupări cronofage care-l dedublează, îl "vlăguiesc" spiritual.

(...) Dacă ne gîndim la politeţe (nu la "politeţuri") pot surveni şi alte întrebări, mai lipsite de simţul "strategiei" şi de aceea, poate, mai "naive". Mă întreb cum ar fi cineva care ar putea să întrupeze relaţia - autentică - între ceea ce numim "naturaleţe" şi amabilitate, politeţea fiind dublată, acoperită în planul unei bunăvoinţe reale. Cred că absenţa acestei relaţii e responsabilă de acea politeţe "congelată", fantomatică, cu zîmbete largi şi inerte, ce nu comunică nimic. Provoacă doar încordare şi reclamă, ca răspuns, tot o gesticulaţie vidă, strident iluzorie.

Brîndușa PALADE
studentă

NOTA ZERO LA PURTARE

Punîndu-mi problema cum să deosebesc binele de rău şi cum să merg pe calea adevărului, ca un bun creştin neştiutor şi dornic de a cunoaşte am deschis cărţile sfinţilor părinţi, deslușitori ai Bibliei, care mi-au spus că adevărat şi principiu al binelui este tot ce te îmbogăţeşte ca venind din iubire şi că tot ce este rău vine din patimă şi din viciu. Pentru a şti cît bine conţine o acţiune a mea trebuie să controlez din cîtă iubire izvorăşte ea şi cîtă patimă mă leagă de ea. Am descoperit astfel că în contactul lor, unii cu alţii, oamenii nu au timp şi destul nerv pentru a-şi uza zilnic sentimentul iubirii şi atunci au inventat o frumoasă mască care ascunde totul – politeţea. Pentru că mă întreb: cui foloseşte că mă adresez cu cuvinte frumoase şi atitudine reverenţioasă? – mie, pentru că purtarea mea îl va obliga pe celălalt să-şi facă o bună părere despre mine, deci urmărind aceasta vreau să cîştig stima celorlalţi fără a mă preocupa cîtuşi de puţin de iubirea mea faţă de ei. Bunul simţ este terenul propice pe care creşte impostura.

A-i spune cuiva pe faţă un adevăr care doare (fără menajamentele bunului simţ care fură întotdeauna adevărului) înseamnă să-ţi rişti poziţia ta în faţa lui, poţi fi la rîndul tău judecat, dar nefăcînd-o menţii totul într-o stare fixă care nu poate duce undeva, duce la nimic – niciunde. Bunul simţ ca amorţire, moartea mişcării înspre ceva.

Bunul simţ împiedică excesele care duc la descoperirea unor noi drumuri, zideşte absurdul în cuştile denigrării, ne împietreşte în locuri banale, facile, nepermiţînd deschiderea. Toate noile curente filosofice au un aer de obrăznicie, călcînd cu impertinenţă în picioare un bun simţ al epocii sau cel puţin bunul gust. Nota de autenticitate este dată de voia întîmplării în care sînt aruncate – nu mă interesează ce se alege de ele dar mi-am găsit o cale care mă poate duce undeva, în ciuda bunului vostru gust – par să spună.

Ceea ce este "bun" nu este întotdeauna un "bine", nu este o rezolvare a unei probleme ci o acoperire a ei. Binele este o folosinţă generală, pe cînd bune sînt acele lucruri care-mi aduc numai mie foloase (intră într-un sistem propriu de valori), extinzînd istoria însăşi este un şir de "mai bine" aşezat pe cîte un "bun", înlănţuire de epoci care-şi au fiecare ale sale "bun simţ, bun gust, bune maniere".

Bunul simţ se naşte din sentimentul de admiraţie: a ta către celălalt – prin bun simţ îţi manifești respectul – a ta către tine – prin bun simţ îţi manifești superioritatea.

Bunele maniere sînt utile numai ca instincte normale de superiorizare, îşi au rostul numai în contactul cu oameni ce-ţi sînt inferiori. Superioritatea vede toate acestea ca pe ceva superflu, nesemnificativ – voaluri scumpe care pot acoperi un chip hidos. Între oameni de acelaşi nivel sînt importante structurile lor interne, modul de comunicare al ideilor nu forma în care se face aceasta. Cu oamenii pe care îi simţi că-ţi sînt superiori te amuţeşte respectul iar bunele maniere nu sînt decît o biată armă de apărare împotriva unei personalităţi care te copleşeşte.

Pentru mine bunul simţ este ca belşugul care ne face delăsători. Desfid bunul simţ şi bunele maniere chiar dacă am nevoie de sprijin la coborîrea din autobuz. Mă interesează "textul" nu "cintextul", vorba lui Noica.

Cornelia MITROI
studentă

Cetăţi emblematice

Iar dacă omul îşi schimbă sălaşul, cerurile lui îl însoţesc - Oriunde s-ar duce... (William BLAKE, *Milton*)

Atena

Parmenide are faima unuia din cele mai dificile dialoguri platoniciene; numai Proclus, cel mai profund metafizician al şcolii, a ştiut să-i anime, în marele său comentar, punerea în scenă şi dramaturgia: o face dezvăluind intenţiile simbolice, ascunse sub originea personajelor, ordinea intrării lor în scenă şi mai ales locul de întîlnire: Atena.

Sunt acolo, pe de o parte, filozofii şcolii ioniene care vin din Clazomene. Ei au studiat în toate chipurile Natura şi operele ei, dar nu au dat deloc atenţie fiinţelor spirituale, "substanţelor inteligibile şi intelective". Sunt, pe de altă parte, de faţă filozofii şcolii italice, reprezentaţi prin excelenţă de Parmenide şi Zenon. Aceştia s-au ocupat exclusiv de lucrurile ţinînd de speranţa inteligibilelor. Între ei e şcoala atică, ocupînd centrul pentru că, sub impulsul lui Socrate şi Platon, ea a îmbinat eforturile celorlalte două. Ionia e deci simbolul Naturii; Italia - simbolul substanţei intelective; Atena - simbolul substanţei mediane, prin intermediul căreia sufletele trezite din somn urcă din lumea Naturii către lumea Inteligenţei (**Noûs**)... La fel cum speciile fizice participă la cele inteligibile prin intermediul celor psihice, tot aşa, prin mijlocirea aticilor, dramaturgia dialogului platonician oferă filozofilor ionieni posibilitatea de a cunoaşte filozofia şcolii italice, de a participa la această filozofie contemplativă şi la viziunea mistică.

Originarii din Clazomene constituie tipul sufletelor coborîte în această lume, avînd neapărat nevoie de ajutorul **daimon**-ilor, care, în ierarhia fiinţei, le sunt învecinaţi. De aceea, îşi părăsesc casa, adică trupul; emigrează la Atena, profitînd de destinul fericit ce i-a ales ca ţintă a solicitudinii Atenei. Pornesc deci la drum pentru a trece de la ignoranţă la cunoaştere, de la **agnosie** la gnoză. Aceasta e în fond Atena, locul unde filozofii au venit nu pentru a ţine falnice discursuri, ci pentru a participa la sărbătoarea **Panatheneelor**. De fapt, nu la Atena vin ei, ci la **Panathenee**. Vin pentru Zeiţa al cărei văl, purtat în **theoria** sau procesiune, e depozitul izbînzii asupra giganţilor şi titanilor dezlănţuitori de haos. Iar scopul dialogului e tocmai acela de a lega toate lucrurile de **Unu** şi de a arăta că toate izvorăsc din el. Fiecare personaj are rolul său, fiecare dă tipul unui nivel de aptitudine sau al unui moment din urcuşul sufletelor înapoi către lumile divine. Pentru asemenea personaje, a veni la Atena înseamnă a veni la serbările **Panathenee**; înseamnă, pentru ele, conştiinţa că sufletul e locul unde se dă lupta cu giganţii, din care luptă zeiţa iese victorioasă. **Panatheneele** sunt cele ce dau întîlnire filozofilor într-un loc neinserat în topografia terestră: Atena e o **cetate emblematică**.

Compostella

Să urmărim acum un alt drum, cel bătut secole la rînd de pelerinii sfîntului Iacob de Compostella. Iată-l pe marele alchimist Nicolas Flamel parcurgînd pelerinajul, asemenea filozofilor din Clazomene întreptîndu-se către Atena. Ia veşmîntul şi traista de pelerin, porneşte la drum şi abia la întoarcere, după ce a primit binecuvîntarea mistică a apostolului, e în stare să descifreze figurile hieroglifice din cartea lui Abraham Evreul: pentru că pelerinajul la Compostella e, de fapt, descrierea simbolică a preparării Pietrei. Alchimistul e un pelerin; toată căutarea sa e un pelerinaj, o călătorie simbolică împlinită în capela-laborator ce nu trebuie părăsită nici o clipă. Zi şi noapte trebuie să vegheze asupra vasului; să întreţină focul. După o tradiţie autentică, provenind de la Jâbir ibn Hayyân, opera alchimică constă în **dezocultarea ascunsului prin ocultarea aparentului**, proces care se petrece întîi în alchimistul însuşi. Aceasta e prepararea necesară trecerii de la mercurul comun la mercurul filozofal. Iar punctul de trecere se află la Compostella, dar o cetate a Compostellei nesituată în pămîntul Spaniei, ci într-un pămînt secret, în fiinţa cea mai intimă a filozofului alchimist. Compostella e o **cetate emblematică**.

Henry CORBIN
Cetăţile emblematice, în *Cahiers de l'Herne*

Athos

De o mie de ani, o fîşie din pămîntul Peninsulei chalcidice, devenită sfîntul Munte al Athosului, ocupă în secret acest colţ al Mediteranei orientale - ca o tăcere şi o enigmă...

S-a observat oare îndeajuns pînă la ce punct coincide emergenţa sa istorică cu o "încheietură", mai exact cu o împărţire a timpurilor? E marea împărţire a timpurilor de la Anul 1000, perioadă complexă - celebră mai ales în Occident - oferind totuşi morfologiei istoriei prilejul de a realiza între creştinătatea orientală şi cea occidentală un paralelism în care diferenţierea îşi are deja locul ei... Perioada astfel denumită exprimă, în mod semnificativ, sentimentul unui nou punct de pornire... Pe de o parte ruptura de nivele, de atîtea ori descrisă, a evului mediu occidental. După ce a împlinit o lentă gestaţie de-a lungul secolelor precedente, timpul se dilată, intră în expansiune indefinită, aspiră la multiple "renaşteri". Instituţiile sociale şi politice ale acestei **civitas christiana** se întăresc; cetăţile dialecticiene, aşezate în Occident, adăpostesc universităţi în care teologia şi spiritul timpului îşi adresează o reciprocă interogaţie, în vreme ce în adîncul conştiinţelor se iveşte germenele unei nelinişti noi, atît de fecundă uneori: credinţa va ajunge oare vreodată timpul din urmă? Va putea ea oare vreodată să integreze ceea ce nu vom întîrzia să numim evoluţia umanităţii, **evoluţia** pur şi simplu?

Să ne întoarcem acum spre Bizanţ. Aici, nici o răsturnare perceptibilă, nici o soluţie în continuitatea sensibilă. Milenarismul îşi consumase virtual atracţia, în formele lui violente, din primele veacuri ale mileniului; **parusia** era trăită, putem spune, în regim cotidian, anticipată, asimilată în transparenţa liturghiei şi a vieţii sacramentale, în interioritatea vieţii spirituale. Imperiul răsăritean suportă totuşi, nu mai puţin, transformări decisive. Vom spune, pe scurt, că universul bizantin intră în contracţie... Pe de o parte, între Nichifor Focas, Ioan Tzimisces şi Vasile al II-lea, epoca eroică a Bizanţului ia sfîrşit: anul bătăliei de la Mantzinkert (1071), livrînd turcilor selgiucizi hinterlandul anatolian şi sirian, vede totodată, la celălalt capăt al imperiului, Bari căzut în mîinile lui Robert Guiscard. Această dublă presiune convergentă amorsează dizlocarea corpului istoric al Bizanţului; la două intervale de cîte 200 de ani cucerirea cruciaţilor şi ocuparea de către turci a Constantinopolului o vor încheia. La momentul care ne interesează - la încheietura dintre milenii - apogeul precede cu puţin declinul. E tocmai epoca întemeierii athonite; vom spune că e vorba de epoca în care, pentru a-şi supravieţui, timpul Bizanţului se interiorizează; se pregăteşte să devină esenţialmente **tradiţie**. Or pentru aceasta trebuiau asumate datele fundamentale, deja existente, ale acestei tradiţii şi totodată păstrate, îmbogăţite, transmise...Corpului monastic îi revenea normalmente, în Orient, ministerul tradiţiei, sub aspectul său de spiritualitate trăită şi de magisteriu profetic...Studiul istoriei şi al spiritualităţii athonite ni se pare, din acest punct de vedere, în mod special preţios pentru că pune cu necesitate în evidenţă caracterul fundamental al monahismului răsăritean în întregul său: acesta fiind înainte de toate o **tradiţie**. Fără a ignora, e de la sine înţeles, prescripţiile instituţionale şi canonice, starea monastică se defineşte în mod esenţial, pentru Orient, drept o transmisie (**paradosis**) a realităţilor vii şi personale, comunicate tocmai în modalitatea unei tradiţii legate de tradiţia integrală a Bisericii... Muntele Athos lasă să se întrezărească, încă din primul ceas, funcţiunea sa singulară în interiorul creştinătăţii orientale: în acelaşi timp cotitură şi nou punct de pornire pentru tradiţia sa monastică, Biserica Răsăritului îi va încredinţa, de-a lungul a numeroase secole, o parte din ministerul ei de unitate şi universalitate. Profilat pe schema cronologică, apariţia Athosului marchează un eveniment "transcendent". Sfîntul Munte domină de acum înainte istoria monahismului răsăritean, străpungînd timpul şi spaţiul ce revin Bisericii răsăritene. Dacă, pentru un **basileus** bizantin, monahismul athonit constituia într-adevăr "garda spirituală" a imperiului în declin, cristalizarea Sfîntului Munte trebuia să facă cu putinţă găzduirea diverselor curente, filoane şi linii spirituale din primul mileniu al Bisericii, pentru care Athosul marchează într-un fel punctul de convergenţă şi încheiere... Trei componente principale - trei linii de forţă - sunt cele ce ne permit, ni se pare, să degajăm rapid conţinutul tradiţiei athonite şi motivaţiile sale profunde totodată. E vorba despre experienţa trăită şi meditată a raportului dintre **har** şi **libertate**; apoi despre aprofundarea tradiţiei teologice a marilor sinoade ecumenice; de sensul, în sfîrşit, al **paternităţii spirituale**. Linii de forţă care, departe de a rămîne paralele, îşi corespund, se întretaie şi converg conform unei dispoziţii semnificative ce ar putea da seamă, credem, despre desfăşurarea istoriei Athosului...

Arhimandrit André SCRIMA
Reflexii asupra ritmurilor şi funcţiei tradiţiei athonite, în vol. *Le millénaire du Mont Athos*, Chevetogne, 1965

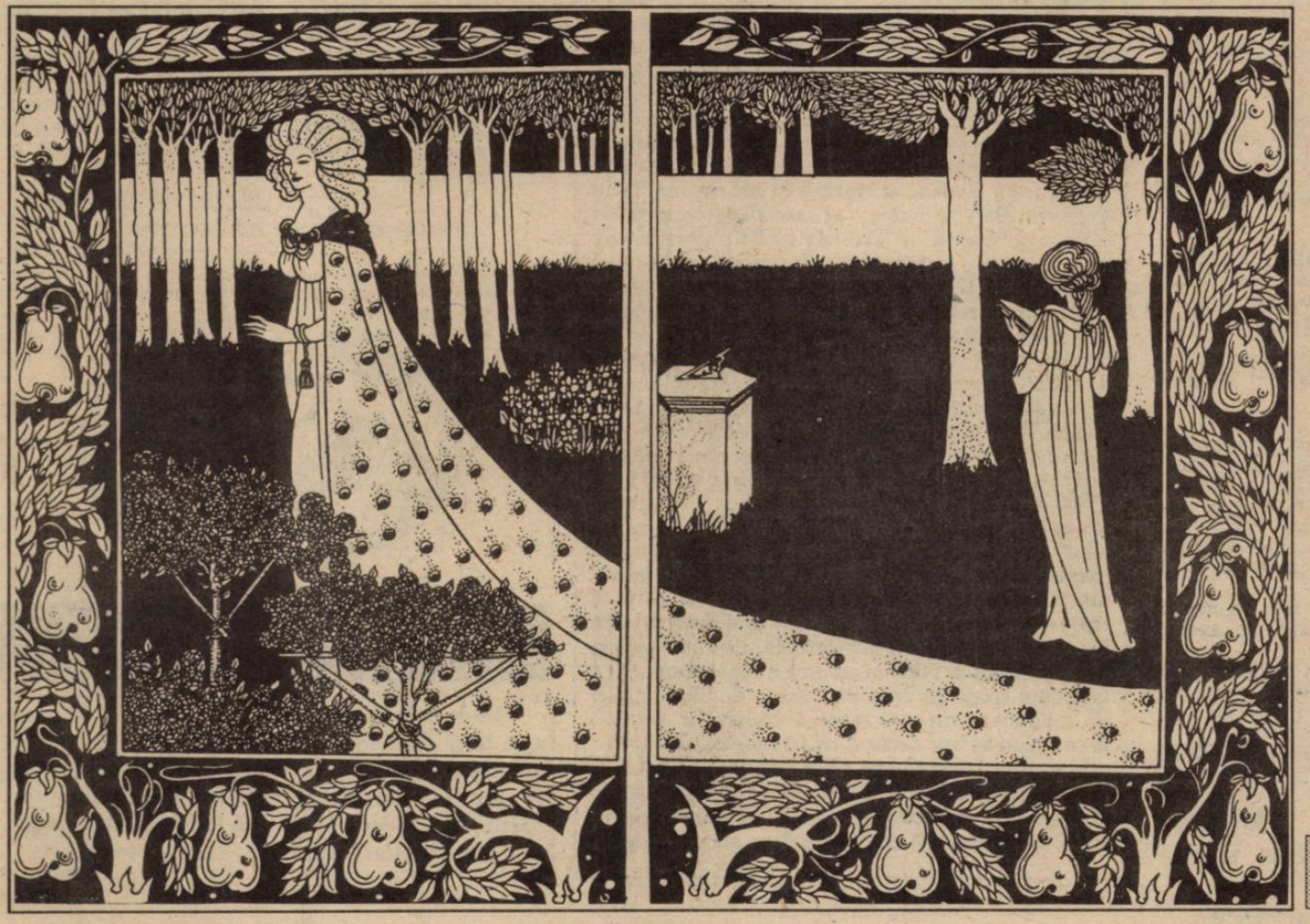

Selecţia textelor
Anca MANOLESCU

Cărţi uitate

"Omul secolului XX nu se împinge"

• Strîngerea de mînă

Mîna trebuie întinsă hotărît dar degajată, palma trebuie să cuprindă întreaga palmă a interlocutorului, strîngerea să fie evidentă, scurtă şi nu prea puternică. Acest salut trebuie să emane un sentiment de căldură şi cordialitate, de o parte şi de alta.

• Portul mănuşilor

În încăperi, bărbatul nu intră cu mîna dreaptă înmănuşată. Este de preferat ca ea să fie scoasă înainte de a se suna la uşă.

• Sărutul mîinii

Femeia întinde mîna bărbatului care o salută. Acesta o prinde cu vîrful degetelor, se apleacă asupra ei şi îşi lipeşte buzele de mînă sau şi mai bine, simulează acest lucru, oprindu-se la cîţiva milimetri de aceasta.

• Mersul

Ştim să mergem de la un an, dar nu strică dacă mai învăţăm şi la 50 de ani.

• Se recomandă să te porţi cu uşa ca şi cînd ar fi cel mai fragil obiect din lume, indiferent unde te afli.

• Mîinile trebuie "lăsate în pace"

Nu este recomandat să pipăim cu ele nici cravata, nici frizura, nici nasturii şi nici reverele de la hainele interlocutorilor. Gesturile pe care le facem cu mîna trebuie să fie stăpînite şi să aibă un anumit scop. Pînă şi actorii în teatrul modern nu mai exagerează în gesticulaţie.

• Nu se oferă daruri scumpe

Cînd primim un dar prea costisitor, ştiind că nu meritam o atenţie atît de mare din partea persoanei respective, putem spune: "Vă mulţumesc mult, nu-i politicos să vă refuz, dar credeţi-mă că mă simt jenat să primesc un dar atît de scump..."

• Căsătoria (nunta)

E plăcut şi se recomandă mai ales pentru cei care provin din mediul sătesc, să-şi facă nunta după datinele vechi care mai dăinuie pe meleagurile respective.

• Strada

Pe stradă, un om civilizat nu face murdărie, nu scuipă, nu arată cu degetul. Nu strigă la copii, nu cheamă pe nimeni pe nume, nu se opreşte în mijlocul trotuarului ca să discute cu cineva, nu merge pe partea stîngă a fluxului de pietoni, nu mănîncă seminţe. Omul secolului al XX-lea nu se împinge, nu dă din coate pentru a-şi face loc la o vitrină unde şi-aşa poate ajunge, căci cei interesaţi nu o vor admira la infinit.

Pînă la maturitate, copilul merge în dreapta mamei. După aceea va merge în stînga.

• Purtatul umbrelei în chip de "suliţă" nu numai că nu este elegant, dar e şi periculos. De asemenea, trebuie să fim atenţi cînd purtăm umbrela deschisă ca să nu lovim pe cineva în cap, să nu o agăţăm de ochelarii cuiva.

• Ţinuta vestimentară

Sînt oameni care au o nevoie sinceră de violenţă cromatică. Ai bucuria roşului, a portocaliului? Ei bine, lasă femeia care are această bucurie să fie ca o portocală, iar aceea care are plăcerea culorilor discrete să se arate aşa cum este, să fie pastelată.

Eleganţa înseamnă alegerea unor materiale de bună calitate, croite şi cusute în aşa fel încît să cadă decent pe corp, să corespundă nevoilor muncii noastre.

În majoritatea ţărilor socialiste la ţinuta de ceremonie se foloseşte haina neagră.

Numai în concediu putem purta sandale fără şosete.

• Politeţea în mijloacele de transport

Obligatoriu se cedează locul femeilor în vîrstă, bolnave sau cunoscute. Femeilor tinere şi sănătoase numai din politeţe li se pot oferi locul, fiind o chestiune de amabilitate din partea bărbatului care şi el ar putea fi bolnav ori s-ar putea întoarce de la o muncă grea.

• Despre vizite

Putem invita, de pildă, la o întîlnire intimă pe cineva a cărui prezenţă este indicată, care acceptă să participe fără să-şi asume în viitor vreo obligaţie, dat fiind multiplele sarcini pe care le are. Asemenea persoane nu pot fi însă invitate prea des.

Dacă se va organiza o petrecere în timpul nopţii, în jurul orei 3 dimineaţa se va servi ceva cald (fie şi o ciorbă caldă, mai ales de potroace).

• Despre conversaţie

Despre ce putem vorbi cu o persoană pe care abia am cunoscut-o sau pe care o cunoaştem puţin, într-o situaţie în care nu se face să tăcem? Desigur că despre vreme. Vremea reprezintă subiectul ideal care poate fi abordat de oricine în orice împrejurare. Cînd vom epuiza subiectul referitor la vreme, vom putea trece la altul, de pildă programul TV, sport, ultimele ştiri din ziare.

Nu întrebăm pe cineva cît cîştigă şi nici ce vîrstă are. Dacă totuşi cineva ne întreabă cîţi ani avem, putem răspunde: "Am atîţia, cît arăt".

Glumele sau bancurile spuse trebuie să fie la locul lor. Este complet interzis să facem glume legate de figura, înălţimea, studiile, chelia unei persoane, etc. Să nu spunem mai mult de două bancuri o dată.

(din **Abc-ul comportării civilizate** *de* Nicolae MARES; *Editura "Ceres", Bucureşti, 1979)*

Selecţie
Sim. BAS.

Din viaţa unui extremist de centru

Mai bine eseist decît...

Mircea Iorgulescu mi-a spus, la un telefon de noapte care n-are ce căuta în presa noastră de prînz, că a fost zguduit de-o afirmaţie dintr-o scrisoare a mea către el, şi anume: că în România nu mai avem critică literară. M-am simţit stingherit: mereu suspicios la ceea ce lumea numeşte tragic, zguduitor, copleşitor, nu-mi place să produc asemenea mişcări sufleteşti, preferînd riscul să fiu luat drept neserios sau, mă rog, "à la légère", conform şlagărului meu preferat: „Mai bine eseist decît comunist." Ar trebui, deci, să nuanţez, după zguduirea la care mi-am supus prietenul din München. Nuanţînd, risc alt malentendu: să nu fiu luat de nostalgic – nostalgic al vechii orînduiri care, aşa odioasă cum era, permitea de nu înflorirea măcar luarea în serios, pînă la persecutare, a acestei meserii noocratice. Partidul şi Secţia au conferit o anume onoare criticii literare, stînd tot timpul cu ochii pe ea, trasîndu-i sistematic sarcini, misiuni, indicaţii, că dacă n-ar fi (fost) nu s-ar povesti... Totuşi, mai bine nuanţist decît finanţist! Ca atare, da, doresc o restauraţie şi voi fi mai rău decît nostalgic, voi fi chiar "clasic, mă!". Voi fi conservator pe faţă şi mă voi demasca drept un tradiţionalist: ţin la acei înţelepţi care văd în critica literară conştiinţa de sine a scriitorului. Nuanţînd mai apăsat, m-aş dezvălui, în această relaţie, mai mult decît conservator – adică dogmatic.

Dogmatic, mă gîndesc la acea critică literară obsesivă, decenii de-a rîndul obsesivă, care dincolo de orînduiri (o să-mi iasă că sînt şi apolitic!) se arcuieşte de la Lovinescu la Manolescu, de la Călinescu la Raicu, de la Pompiliu, Străinu şi Cioculescu la Paul Georgescu şi "Croh", de la Sebastian la Iorgulescu şi Valeriu Cristea, de la Maiorescu şi Gherea la Negoiţescu, Grigurcu şi Simion: e critica autorităţilor, a magistraturii de care, într-una din zilele creaţiei sale, scriitorul depinde cu toată vocaţia, inspiraţia şi temerile sale; e ziua unui **da** sau a unui **nu** la fel de crude, a unei cronici entuziaste sau a unei execuţii care decid viaţa unei fraze. Ziua aceea coboară de la Rebreanu citire, acela care-l căuta pe Lovinescu să-l întrebe dacă a terminat "Ion" şi criticul îi răspundea, după prima sută de pagini, cu acel: "Merge greu, Rebrene, merge greu!" ca, la capătul lecturii, să-l consacre drept "cel mai mare". Ziua aceea merge şi tot merge, ca scene din basmul literaturii române de la origini pînă mai ieri, pînă mai alaltăieri, cînd suna un telefon şi cineva anunţa: "Fii atent, mîine scrie Manolescu despre cartea ta!" şi un Florin Mugur nu mai dormea toată noaptea, ca un debutant; cînd un zvon trecea prin Casa Scriitorilor că "săptămîna viitoare, fii atent, Iorgulescu îl face praf pe..." şi la masa cealaltă se citea, în şpalt, ce scria Valeriu Cristea despre... şi ce "i s-a tăiat". Au existat zile cînd Preda a stat încordat şi a lăsat totul pentru a citi ce a scris S. Damian despre el în "Caiete critice". Sau Raicu în "România literară". Cu ochii mei l-am văzut pe Petru Dumitriu vibrînd de nerăbdare ca să ştie ce-a gîndit "Croh" despre cartea lui. Sau pe Stancu, pe Bogza, aşteptînd articolul lui Radu Popescu. Sau pe Labiş, "atîrnînd" de cronica lui Millo Petroveanu la "Primele iubiri", tot aşa cum atîtea genii optzeciste alergau, cu primul exemplar, la Ulici. Domnul Al. Paleologu povestea odată cum, tînăr-tinerel, se trezea de dimineaţă cu întrebarea: "Despre ce-a scris astăzi Cioculescu?" Sîntem mulţi cei care se întrebau de joi, despre ce va vorbi vineri seara, Monica Lovinescu, la... Iar ziua cînd Paul Georgescu l-a vestit pe Nichita în "Gazetă", nu e mai mică decît dimineaţa aceea cînd Aderca a afirmat că de la Eminescu nu a mai apărut poet de forţa lui Arghezi. Zile şi nopţi ca acestea nu mai există azi şi la marea curiozitate: "de ce?" – de parcă totul ar fi ca în "Evenimentul zilei" cu criminali şi enigme – nu sînt dispus să răspund cu tragism (poate că-i din vina lui Marx, din vina lui Voltaire, sau a lui Cîrlova!). Ştiu că trăiesc într-un loc unde nu se mai face critică literară de anvergură intelectuală, de autoritate şi decizie artistică. Nici un scriitor nu mai tremură în faţa unui cronicar, de la dl. Ulici la dl. Simion, nici un magistrat nu mai inspiră vreun "fii atent!", prea puţini se mai declară critici literari, de parcă asta ar ţine de turnătorie. Mai bine eseist decît...

Institutul de istorie literară Z. Ornea susţine că-i un fenomen fără precedent în România acestui secol. Convin lesne că e mult mai ameninţătoare

Scrisori deschise

Un dejun cu prinţesa Bopa Devi

"Dragă...,

Nu rezist dorinţei irezistibile (formulă de gata!) de a-ţi împărtăşi sentimentele mele din această primă zi de vacanţă. La Paris e soare iar eu, ieri, l-am primit pe-acest bătrîn adorabil care e R. de J... Mi-a prezentat un fost tovarăş al prinţului Norodom Sianuk şi al mareşalului Lon Nol, aşa că discuţia a luat o turnură politică... Convenisem să organizăm un dejun cu prinţesa Bopa Devi însă, din diverse motive, acest dejun n-a mai avut loc şi R... a fost foarte întristat. Altminteri, îmi vorbeşte deseori despre tine cu sinceră afecţiune. A fost foarte mişcat aflînd, alaltăieri, de moartea lui Ionesco: mă gîndesc că un bătrîn capabil să se emoţioneze la moartea altuia e ceva extraordinar...

Am atîtea să-ţi spun! J-C.M. tocmai a publicat o traducere – eseul "Oglinda înmormîntată" a lui Carlos Fuentes, care analizează foarte precis aporturile culturilor arabo-iudaice şi creştine la cucerirea Lumii Noi. Vroiam să-l sun ca să-l felicit, dar mi-am dat seama că i-am rătăcit numărul de telefon; ai putea să mi-l trimiţi tu?

Îţi spun pe curînd, al tău...

P.S. – Mă grăbesc să mă-ntîlnesc cu dna Karvelis, o scriitoare lituaniană care are particularitatea de a fi văduva scriitorului (argentinian sau mexican, dar ce contează) Julio Cortazar. Este nu numai cultivată, ci are şi clasă; or, a avea clasă în epoca noastră de "ploucs" e deja foarte mult..."

Firescul de aiurea

"În Franţa, locuinţa Regelui aproape că era a tuturor, un soi de rendez-vous public la care, contrar aşteptărilor, venea cine vroia, nu doar persoanele cu titluri ci şi oamenii modeşti. Orice supus al Suveranului avea dreptul să-L vadă, să-I stea în apropiere şi să-L atingă. Prin definiţie, Regele era părintele poporului, accesibil tuturor, şi tot aşa îi erau familia, casa şi grădinile. Prinţii şi Prinţesele se năşteau de faţă cu toată lumea, sembrăcau, mîncau şi mureau în public. Cînd născu Maria-Antoaneta fu cît p-aci să fie sufocată de mulţimea strînsă în jurul ei în vreme ce doi Savoiarzi, cocoţaţi pe-o comodă, îşi aruncau unul-altuia insulte felurite înjurîndu-se de mama focului... Şi-apoi, duminică de duminică, parizienii şi provincialii împinşi de curiozitate defilau în jurul mesei regale pentru a-L vedea pe Monarh în timp ce mînca".

de Roger Boutet de MONVEL
(din Grands Seigneurs et Bourgeois d'Angleterre,
Plon 1930, pag. 130)

Firescul de azi

Ori de cîte ori intraţi într-o **farmacie,** veţi da bună-ziua celor doi poliţişti care, în mod firesc, sălăşluiesc înăuntru; la plecare, indiferent dacă vi s-a răspuns, sau nu, la salutul dvs. de adineaori, veţi spune, firesc, la revedere. Orice altă formă de manifestare este contraindicată, putînd avea efecte secundare...

"Adevăratul şic nu e să urmezi moda, ci să o creezi."
Jacques de RICAUMONT

Cărţi intruvabile

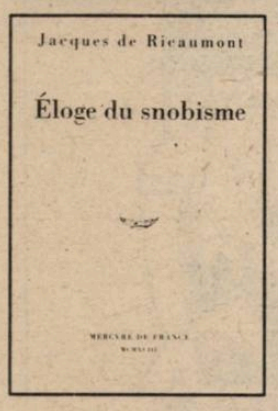

Éloge du snobisme al contelui de Ricaumont, publicată anul trecut la Mercure de France, este una din acele cărţi miraculoase ce par să desfidă demonul Prezent; un critic răutăcios (şi neghiob) a putut să afirme, la apariţia ei, că "dl de Ricaumont (are aerul că) aşteaptă trăsura - şi-n schimb, trece RER-ul" (metroul de **banlieue**). Cu-atît mai bine! îţi vine să-i spui... Ce lux nemaipomenit! Şi-apoi, cui îi pasă de RER?!

Dl de Ricaumont distinge între bunul şi răul snobism; **distinguo** importantissim, într-atît gurile rele au amestecat snobismul-grîu şi snobismul-neghină în acelaşi sac. Cărţulia sa, de numai 92 de pagini, este Biblia bunului snob - căci există o morală a frivolităţii, cu-atît mai dificil de observat cu cît ea se manifestă pe terenul evanescent al mondenităţilor.

Un **rău snob** ar putea crede că este suficient să citeşti începutul, şi respectiv sfîrşitul cărţii, pentru a o înţelege: "Descartes s-a înşelat: nu bunul-simţ este **la chose du monde la mieux partagée**, ci snobismul. Fenomen din toate timpurile, de peste tot şi din toate clasele sociale, el este unul din resorturile elementare ale sufletului omenesc: nimeni nu e scutit de el" (cf pag. 9); "Balzac afirma, cu un suspin de nostalgie, că, pentru un burghez, o ducesă are întotdeauna treizeci de ani. El nu vroia să admită că multe dintre ele nu sînt tinere şi că nu toate sînt frumoase. Era un rău snob.

Leopold al II-lea avea trei fiice. Prima, Louise, divorţă de vărul său Philippe de Saxa-Cobourg pentru a trăi cu un simplu nobil croat; a doua, Stéphanie, ajunsă văduva Arhiducelui Rudolf, se recăsători cu un aristocrat ungur care, cîţiva ani mai tîrziu, fu făcut prinţ cu calificarea de Alteţă Serenissimă: pînă pe patul de moarte, tatăl lor refuză să le revadă. Este modelul bunului snob" (cf pag. 92).

A face aşa ceva (i.e., a citi numai începutul şi sfîrşitul "pentru a te informa") înseamnă nu doar a pierde ce e mai bun (adică miezul) ci, într-un mod mai degrabă burlesc, a lipi două tartine goale crezînd că faci un sandwich... Ceea ce poate fi "nutritiv", dar cu totul lipsit de gust. (A.L.Ş.)

"Mîndru de-a fi snob"

"Cum aţi putut să faceţi elogiul snobismului dvs, un aristocrat? (- snob însemnînd "sine nobilitate") - Am fost snob dintotdeauna, şi mîndru de a fi snob. Căci există două feluri de snobism - aşa cum există un colesterol bun şi unul rău -, iar al meu era cel bun. Dorinţa neînfrînată de a fi la modă, copiindu-i pe cei care o lansează, e ridicolă: Thackeray a avut dreptate. Din păcate însă, el a luat peste picior şi bunul snobism, care e o datorie: grija legitimă de a-ţi păstra rangul şi, dacă e posibil, de a-l ameliora. **Prin ce mijloace?** - Prin atenţia acordată situaţiei tale mondene. Foarte tînăr, am fost pătruns de importanţa acesteia şi îngrozit s-o descopăr atît de fluctuantă. Cazul cel mai spectaculos e cel al ducesei de Guermantes, acest personaj romanesc care a sfîrşit prin a deveni «o Guermantes declasată». Cînd am fost eu însumi prezentat lui Mme Greffulhe, care era considerată modelul verişoarei sale Guermantes, am avut surpriza să descopăr că primea pe oricine: prezenţa mea era o dovadă. **De ce faceţi o datorie morală din a fi un (bun) snob?** - Pentru că a-ţi ţine rangul presupune un anumit stil de viaţă: trebuie nu doar să triezi cunoştinţele, ci să manifeşti acele virtuţi «aristocratice», care merg de la simţul onoarei la simpla curtoazie. Snobismul nu e sinonim cu morga. «Oamenii mărunţi» e o apelaţiune pe care numai un comunist ca Brecht îşi putea permite s-o folosească: ea nu i-ar veni pe buze unui om de condiţie. Nu trebuie nici să răneşti, nici să disprepuieşti pe nimeni. În rest, fiecare "milieu" preferă să rămînă între ai săi: sînt convins că dl Sulitzer (**celebru autor de bestselleruri, n.n.**) n-are mai mult chef să mă frecventeze decît am eu să-l primesc. **Cui deschideţi atunci acest salon al dvs., despre care s-a scris că e «cel în care sînt cele mai multe alteţe pe metrul pătrat»?** - Există, în societatea mondenă, trei clanuri legate prin pasaje subterane: mai întîi, ceea ce se cheamă «crusta»; pe urmă, cei **à côté**, care patrulează la graniţa «crustei» arzînd de nerăbdare să fie introduşi; în fine jet-set-ul, ce poate fi comparat lumii show-bizului şi ale căror fotografii se etalează în aşa-numitele «cocktailuri de cosmetice», dar mai ales în galele cu pretexte umanitare (şi de preferinţă cu caracter muzical), în care parveniţii plătesc foarte scump vanitatea de a fi văzuţi în preajma unor invitaţi de marcă. Un asemenea gust al publicităţii este străin - sau s-ar cuveni să fie - naturii unui om de calitate. Odinioară, nu era convenabil să fii citat în ziare decît în trei circumstanţe: naşterea, căsătoria şi decesul. Dar trebuie să admitem că moravurile s-au cam schimbat... **De ce nu vă duceţi niciodată în locurile aşa-zis «la modă»?** - Mai întîi tocmai pentru că sînt la modă - şi că adevăratul şic nu e să urmezi moda, ci să o creezi." (din *Le Quotidien de Paris*, 14-15 august 1993)

Eveniment
Radu Gabrea la Bucureşti

Cinematograful Studio a găzduit săptămîna trecută o retrospectivă Radu Gabrea, în prezenţa realizatorului. Prilej, pentru cinefili, să (re)vadă filmele făcute în ţară: **Prea mic pentru un război atît de mare** (1970) şi **Dincolo de nisipuri** (1973, ambele avîndu-l ca director de imagine pe Dinu Tănase) şi să vizioneze, în premieră, trei dintre filmele făcute de regizor după 1974, cînd a emigrat în Germania Federală: **Nu te teme, Jacob** (1981, după "O făclie de Paşti"), **Un bărbat ca E.V.A.** (1985) şi ultimul: coproducţia **Rosenemil**, care a avut premiera mondială toamna trecută la Berlin, o avanpremieră franceză în februarie a.c. la Paris şi care poate fi văzut şi la Bucureşti în acest moment.

Radu Gabrea este un cineast fin şi cultivat: teza sa de doctorat "Werner Herzog şi mistica renană" (publicată în 1993 de prestigioasa editură elveţiană L'Âge d'Homme), "vademecum" indispensabil celor care vor să pătrundă misterul unuia dintre cei mai mari regizori actuali, este o lucrare serioasă şi documentată cu referinţe de la Cassirer, Bachelard şi Greimas la Ricoeur, Dufrenne şi Meister Eckhart... Şi totuşi nu Herzog, ci "rivalul" său Fassbinder i-a adus lui R. Gabrea celebritatea internaţională – şi o cotă de audienţă constantă în circuitul cinematografelor **d'art et d'essai** – prin filmul **Un bărbat ca E.V.A.**, inspirat de viaţa cineastului "damnat". **Un bărbat ca E.V.A.** – în care actriţa Eva Mattes interpretează în travesti rolul autorului lui **Querelle** – este, fără discuţie, **unul din cele mai mari filme făcute vreodată de un regizor român**; inteligenţa "corelativelor obiective", forţa interpretării (Eva Mattes a obţinut marele premiu european în 1985, dar **toate** celelalte roluri – de la Lisa Kreuzer la Werner Stocker – sînt jucate extraordinar!), construcţia dramatică şi, nu în ultimul rînd desigur, empatia cu universul afectiv şi cultural al lui Fassbinder – pe care Gabrea îl priveşte, totuşi, cu rigoarea unui intelectual stăpîn pe "imperiul semnelor" – fac din **Un bărbat ca E.V.A.** un film excepţional.

Noul film al lui Gabrea are o miză mult mai mică, fiind ecranizarea romanului "Rosenemil" scris de Georg Hermann. Sîntem în Berlinul începutului de secol, în lumea micilor pungaşi şi a prostituatelor de "mic sau mare nivel"... Povestea în sine este, desigur, melodramatică – însă Gabrea reuşeşte să se menţină într-o neutralitate destul de modernă faţă de subiect, astfel că finalul (moartea nefericitei Lissy, jucată fermecător de Dana Vavrova), în loc să "stoarcă lacrimi", mută accentul, imperceptibil, pe o stare de melancolie difuză...

Atmosfera – şi acesta este marele merit al filmului – este însă impecabil restituită, chit că locurile de filmare s-au mutat din Berlinul tramvaielor şi al lui Unter den Linden în Bucureştiul aceluiaşi început de secol – în care, din fericire, mai există încă asemenea minuni cum sînt Palatul Cantacuzino sau casa Monteoru ("interiorul" Berthei). Dinu Tănase a filmat remarcabil atît interioarele, cît şi exterioarele (scena "furtului ziarelor" de pe bancă, de la început, pare un cadru de Auguste Renoir!), în timp ce costumele Utei Freiwald (în colaborare cu Doina Levinţa) sînt compoziţii în sine, transformînd personajele în adevărate "efigii": vezi una din fetele "de joie", care seamănă cu La Goulue pictată de Toulouse-Lautrec.

Dincolo de aceste performanţe, **Rosenemil – O tragică iubire** este emoţionant pentru că este ultimul film al lui Werner Stocker – interpretul personajului principal, răpus de o tumoare la creier cu puţin timp înainte de premiera filmului. Alături de el, o Dominique Sanda aproape de nerecunoscut (pentru cine o ţine minte din filmele lui Bertolucci de-acum vreo douăzeci de ani, şi din **Une femme douce**!) – dar, probabil, "pe gustul epocii"..., Serge Reggiani (pe care l-am văzut mai de curînd în excelentul film al lui Aki Kaurismaki **Am angajat un ucigaş**) şi cîţiva actori români – printre care Mitică Popescu...

Rosenemil este filmul duios al unui trecut de care ne-am despărţit suspinînd. (A.L.Ş.)

Ilustrate deschise

"Dragă...,

La sfîrşitul săptămînii trecute am fost la Lausanne şi-am văzut expoziţia de pe verso. Este extrem de interesantă şi-ţi bine imaginezi că mi-a plăcut enorm, cu atît mai mult cu cît ceea ce face John Phillips cu camera obscură fac eu cu pensula. Scena de mai sus mi-o închipui f. bine petrecîndu-se şi într-o casă de pe Calea Victoriei sau de pe strada N. Iorga - Sfinţii Apostoli: chez Mme Valsamaki-Farfara. El seamănă cu Pillat - (cu excepţia că cei menţionaţi mai sus, la momentul facerii fotografiei de pe verso se aflau la talcioc ori la "pîrnaie")...

Te îmbrăţişez cu aceeaşi prietenie, al tău..."

"Sufrageria lui Tante Léonie şi camera lui Marcel Proust la Illiers-Combray", fotografii de François-Xavier Bouchart, 1979 (din aceeaşi expoziţie)

"Contele Jean de Montesquiou la verişoara sa, contesa Corisande de Gramont, fina lui Robert de Montesquiou şi legatara portretului său, realizat de pictorul monden Laszlo", fotografie de John Phillips, 1949 - din expoziţia "Du côté de chez Proust" vernisată la muzeul Elysée din Lausanne, joi 24 martie a.c., orele 17,30.

NU RATAŢI:

Tocmai pentru că este Joia Mare şi Vinerea Mare (**28 aprilie şi 29 aprilie**, orele 19.00), la Ateneul Român, "Johannespassion" de J.S. Bach. Orchestra simfonică şi Corul Filarmonicii "George Enescu" vor fi dirijate de Jochen Wehner din Germania. Solişti: Adriana Croitoru, Claudia Codreanu, Ion Ţibrea, Sorin Coliban.

Vineri 29 aprilie, orele 19.00 la Sala Radio, un program echilibrat include: Uvertura "Visul unei nopţi de vară" de Mendelssohn-Bartholdy, Concertul în la minor pentru pian şi orchestră de Grieg - solistă Ilinca Dumitrescu, Simfonia a VII-a de Dvorak. Dirijor: Horia Andreescu.

Miercuri 4 mai, orele 18.00: Muzeul "George Enescu" organizează, în cadrul tradiţionalei comemorări a morţii compozitorului, lansarea şi prezentarea în concert a singurei lucrări enesciene cu număr de opus republicată pînă în prezent. Îngrijirea şi prefaţarea importantei ediţii aparţine Clemansei Firca.

Sonata nr. 1 pentru pian şi violoncel op. 26 a fost editată după un manuscris autograf aflat în arhiva muzeului. Partitura va fi interpretată în Aula Palatului Cantacuzino de Steluţa Radu şi Marin Cazacu, nume care s-au impus ca individualităţi de mare valoare şi în acelaşi timp ca o formaţie extrem de sudată.

Dan-Alex. SCHOR

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

VORBIREA ELEGANTĂ A ARISTOCRAŢILOR

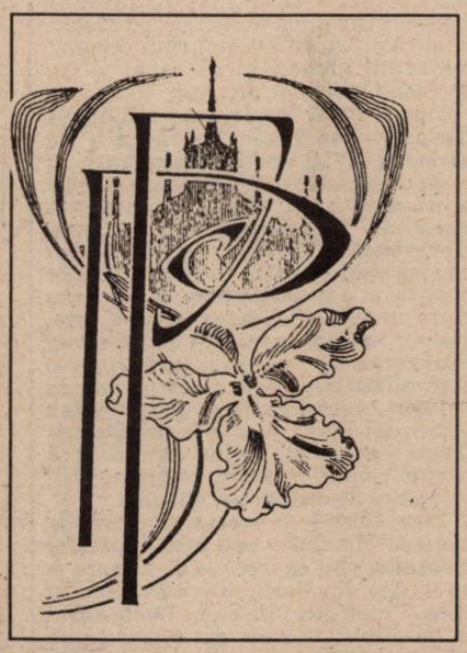

"În familiile noastre există lucruri care se fac şi altele care nu se fac." Aristocraţii ştiu din instinct prin ce sînt ei diferiţi de ceilalţi - iar ceilalţi au o idee vagă despre acest lucru: blazoane, un arbore genealogic, acoperişul dărăpănat al unui castel, dar şi un anumit ton, un nu ştiu ce în ţinuta capului. Dorind să precizeze aceste nuanţe, Eric Mension-Rigau a făcut o anchetă antropologică riguroasă, punînd întrebări bătrînelor contese şi tinerilor marchizi ca şi cum ar fi avut de-a face cu un trib din Amazonia.

Etica mondenă presupune o concepţie a relaţiei cu celălalt bazată pe echilibrul dintre familiaritate şi pudoare. Conţinut în expresia englezească **small talk**, el uneşte arta litotei şi a eufemismului, o blîndeţe căutată şi cultul uşurinţei în limbaj. Recurgerea la litotă este regula în exprimarea sentimentelor. Subiecţii anchetaţi consideră că orice cuvînt trebuie să fie marcat de rezervă, reţinere, pudoare, rămînînd astfel fideli principiilor educaţiei aristocratice care exclude orice demonstraţie deplasată a sensibilităţii şi mai ales a uneia false şi exagerate.

"Există o sensibilitate ascunsă, dar fără sensiblerii în cuvinte sau în ton, nici la bărbaţi, nici la femei" (bărbat, născut în 1934).

"Exprimarea stărilor sufleteşti nu era încurajată. Stăpînirea de sine era considerată virtutea principală" (femeie, născută în 1925).

Înclinaţia către eufemizare în exprimarea sentimentelor explică rara utilizare, în familie, a dezmierdărilor afectuoase curente în celelalte medii sociale, în schimb, poreclele sînt frecvente. Printre subiecţii anchetaţi, nimeni nu vorbeşte despre părinţii săi spunînd: **mămica** sau **tăticul**, termeni utilizaţi numai în adresarea directă, sau despre părinţii altora, **mămica ta (a d-voastră)**, lucru frecvent întîlnit în alte medii în care acest apelativ este considerat semn al "amabilităţii". Aristocraţii spun: **Mama Ta, a Dumneavoastră** şi cuiva mai puţin cunoscut **Doamna, mama dumneavoastră**. Unul din subiecţi semnalează, de exemplu, ca indice a neapartenenţei la mediul său, un anunţ apărut în "Carnetul zilei" din **Figaro**, redactat în felul următor: X anunţă decesul scumpei lor soţii şi mămici.

Litota, utilizînd perifrazele şi circumlocuţiunile, se obişnuieşte să fie folosită în evocarea actelor indispensabile vieţii.

Aşa cum se străduiesc să mănînce cu maximum de delicateţe, la fel îşi aleg subiecţii anchetei cuvintele conforme idealului lor de frumuseţe pentru denumirea meselor zilei. Ei interzic verbul **a mînca** - şi cu atît mai mult **a înghiţi**, "la Mac Donald's se înghite" (femeie,1941) - şi folosesc în locul lui **a dejuna, a cina, a face un pic-nic, a gusta** şi unele expresii englezeşti.

"Am fost învăţat că nu se mănîncă. Se ia dejunul, gustarea sau cina" (bărbat,1934). Folosirea termenilor **supeu** pentru cină, **prînz** sau **mîncare** pentru dejun (în special expresia **ce vom mînca la prînz**) sînt considerate ca **foarte populare** (femeie, 1941). Preferînd **a prînzi** şi **a cina** lui **a mînca**, subiecţii îşi semnalează obiceiul constant de a evita termenii vagi şi îndeosebi voinţa de a alege cuvinte care să şteargă funcţia nutritivă a mesei trimiţîndu-ne la o experienţă socială. Pentru evocarea defecării ei utilizează perifraze ca **a merge la capătul culoarului** (sau **coridorului**), **a merge să te speli pe mîini**, sau adresîndu-se unui copil, **a merge să-ţi iei măsurile de precauţie**. Expresia **probabil că cel mic a făcut caca** li se pare "teribil de şocantă" (femeie, 1941) şi o înlocuiesc cu o circumlocuţiune ca **am impresia că e o mică problemă cu scutecele**, sau **ar trebui schimbate scutecele**, **s-a întîmplat un mic accident**. Aceste formule nu sînt proprii aristocraţiei ori marii burghezii, mica burghezie utilizează aceleaşi perifraze. Respectarea lor strictă şi insistentă este, pentru subiecţi, o manieră de a-şi dovedi rafinamentul, printre altele. O blîndeţe afişată, pusă în valoare atît la bărbaţi cît şi la femei - cele din urmă rămînînd ideal legate de o imagine delicată, unduitoare, "foarte feminină, fermecătoare, delicioasă, foarte discretă, care ştie să dispară cînd este nevoie"(femeie, 1946) - regine ale saloanelor ori cititoare ale poemelor lui Musset, caracterizează tonul şi cuvintele subiecţilor. Edulcorarea se traduce prin grija de a evita epitetele usturătoare, cuvintele brutale, intonaţiile violente şi prin respectarea legăturilor fonetice care conferă limbii mai multă blîndeţe şi o mai mare fluiditate. A striga sau a rîde cu zgomot sînt considerate atitudini foarte vulgare:

"Să nu ridici tonul niciodată, orice s-ar întîmpla" (bărbat, 1934).

"Rîsul gros şi sonor care tulbură conversaţia tuturor este de condamnat" (femeie, 1941).

"A fi comun înseamnă să fii zgomotos"(femeie, 1925).

Anumite teme, astăzi mai puţin tabu, dar pentru care tăcerea a fost regulă multă vreme, sînt lăsate deoparte: banii, politica, sexul. Relatările prea triste sau prea personale susceptibile de "a plictisi" (femeie, 1941) sînt proscrise de asemenea. Capacitatea de a evita subiectele delicate şi de a vorbi fără să spui nimic face ca monotonia să impregneze uneori conversaţia de salon. Ea se limitează la cîteva subiecte: istorie, artă, literatură, călătorii şi prieteni comuni, ultimul fiind destul de vast deoarece în acest mediu prietenii comuni sînt numeroşi, sociabilitatea se practică în cerc închis.

Uşurinţa în exprimare este ultima componentă principală a conversaţiei aristocratice, al cărei ritm ideal este acela al unui vîrtej uşor şi graţios, degajat şi jucăuş.

"Să ştii să duci o conversaţie înseamnă să ştii să o relansezi cu tact şi îndemînare, în funcţie de comeseni, dîndu-i fiecăruia ocazia să strălucească în raport cu subiectele abordate" (femeie, 1941).

"Părinţii mei stăpîneau arta conversaţiei: ne-au învăţat în detaliu cum să o practicăm. Există mai multe reguli imperative: nu vorbesc două persoane în acelaşi timp, ca stăpîn al casei îţi pui în valoare invitaţii şi-i faci să vorbească despre lucruri care îi privesc" (femeie, 1920).

"La masă, tatăl meu zicea: « Spune ceva, orice, dar vorbeşte». Trebuia să fii obişnuit să vorbeşti chiar dacă nu aveai nimic de spus. Aceasta înseamnă să fii sociabil. Este ceva absolut fără conţinut, dar trebuia să ştii să-l faci. Apoi am învăţat să fiu veselă: politicos este să fii vesel" (femeie,1914).

Orice limbaj reflectă atît valorile cît şi condiţia celui care vorbeşte: vioiciunea şi reala dezinvoltură pot fi puse în relaţie cu două trăsături caracteristice culturii subiecţilor testaţi. Prima este obişnuinţa de a frecventa multă lume. Uşurinţa în practicile sociale este sugerată de folosirea, în autodescriere, a unor epitete ca **rafinat** sau a unor expresii ca : **a avea contacte cu lumea, a şti să manevrezi** (femeie,1946). Ea apare, de asemenea, în grija de a evita, mai mult decît orice, în gestică şi în limbaj, comportamentele timide sau afectate, calificate drept **provinciale** sau **versailleze**. Cea de a doua trăsătură caracteristică culturii subiecţilor constă în modul în care aceasta a fost dobîndită. Ea nu se sprijină numai pe cunoştinţe livreşti sau didactice, mai ales pentru că o mare parte din subiecţi nu au studii prea avansate, îndeosebi femeile, ei nu sînt posesori de diplome. Cultura lor este fructul unei parcurgeri uşoare, a unei învăţări fără efort aparent, devenită posibilă printr-o familiarizare progresivă cu cultura şi fără multă muncă. Subiecţii cunosc de exemplu capodoperele muzicii şi marile piese ale teatrului clasic deoarece au asistat la concerte şi la spectacolele Comediei Franceze. Ei au învăţat pictura, arhitectura, ebenistica în propriile reşedinţe unde trăiesc înconjuraţi, din copilărie, de obiecte frumoase, vizitînd castelele rudelor şi prietenilor, ascultîndu-i pe membrii familiei sau pe prietenii deosebit de cultivaţi. "Am avut ceea ce se numeşte o educaţie de cultură generală. Era poate o educaţie mai completă decît acum tendinţa este de specializare. Eu am aeuzit vorbindu-se despre totul. Am avut şansa de a cunoaşte multă lume şi aceasta înseamnă mult" (femeie,1914).

O asemenea cultură dobîndită prin impregnare familială cotidiană şi bazată în parte pe o repetare papagalicească a discuţiilor de salon, nu presupune eforturile cerute de pregătirea unui examen sau concurs. O consecinţă este neaprecierea de către subiecţi a persoanelor care îşi etalează erudiţia; ei îi numesc cu un surîs dispreţuitor **noii Pico della Mirandola**. Mărturia următoare, remarcabilă prin dispreţul latent, conţinut, faţă de învăţători, percepuţi ca hamici şi ameninţători - în secolul XIX în familiile aristocratice ei apăreau ca persoane "de temut" şi "reprezentau elementele periculoase şi nocive de care trebuia să te păzeşti"- îl subliniază cu putere: "Erudiţia trebuie ascunsă, aşa cum fac englezii care îşi permit o remarcă sau două ce presupun o mare erudiţie, fără însă a o dovedi în întregime. Fără discursuri, mai ales. Întotdeauna se spunea: poţi să povesteşti o anecdotă, dar nu trebuie să o transformi într-o conferinţă. Este îngrozitor. Ni se părea o amprentă de învăţător. Bunicul meu spunea: sînt lucruri pe care oamenii nu le reţin şi care, pe deasupra, plictisesc" (bărbat, 1934).

Dobîndită sub forma empirică a conversaţiilor de salon, cultura nu este, în definitiv, decît puţin valorificată. Concepţia sa se înscrie în tradiţia "l'honnête homme", a gentilomului diletant care are o idee despre tot ce se vorbeşte fără a se interesa cu adevărat de ceva, se abţine de la orice manifestare profesională şi consideră că plăcerile spiritului nu au nici o valoare fără cele ale moralei ori ale manierelor.

Supunîndu-se unui cod care, asemeni trăsăturilor, este "de familie" şi ascunde "rasa", "limbajul lumii bune" este dotat cu o funcţie integratoare şi exclusivistă: este semn al apartenenţei la grup fiind, în acelaşi timp, uneori, de neînţeles pentru cei neiniţiaţi. Codul se manifestă prin folosirea semnificativă a tăcerii şi prin recursul la expresii idiomatice.

Mondenitatea, căreia îi plac totuşi atitudinile demonstrative, este amatoare de tăcere. Chiar dacă ei ştiu să vorbească mult pentru a nu spune nimic, subiecţii folosesc tăcerea ca pe un adevărat moment al limbajului: ei sînt conştienţi că tăcînd au ales să nu vorbească, deci tot un mod de a se exprima. Ei recurg la tăcere pentru a oferi mai multă solemnitate ritualurilor importante ale vieţii. Unul dintre ele este "prezentarea", etapă fundamentală în relaţia cu celălalt deoarece aristocraţii nu salută niciodată pe cineva care nu le-a fost prezentat sau căruia nu i-au fost prezentaţi. Ritualul salutului se face întotdeauna într-o tăcere relativă. Cînd un subiect al anchetei salută, el întinde mîna şi eventual înclină capul, dar nu spune nimic, şi mai ales: "încîntat de cunoştinţă" cînd vede pentru prima oară o persoană. Dacă salutul nu este însoţit de un gest (o strîngere de mînă, un sărut al mîinii sau o reverenţă) care cere neapărat tăcerea, el este exprimat sobru, prin cuvintele: **Bună ziua, La revedere, Bună seara** (femeie, 1941) la care se adaugă în mod obligatoriu **Domnule, Doamnă** fără nimic în plus. **O seară plăcută, Pe curînd** sau formulele **Complimente soţiei dumneavoastră** sau **La bună revedere** sînt considerate **deplasate dacă nu chiar comice, folosite între prieteni.** Tăcerea este un moment prealabil sau concluziv în relaţia cu o altă persoană: ea îndeplineşte în mod paradoxal funcţia fatică a limbii care constă în stabilirea comunicării. Invers, ea poate fi utilizată pentru exprimarea reprobării şi pentru a-l aşeza la locul său pe interlocutorul care displace: este o manieră de a-l ignora pe celălalt, de a nu-l vedea, deci de a-l exclude, şi serveşte la refuzul comunicării.

A integra tăcerea între regulile de raportare la o altă persoană este o modalitate de a rupe cu comportamentul de sociabilitate populară în care tăcerea este rar întîlnită, iar gesturile şi cuvintele sînt mai puţin înfrînate: aşa trebuie interpretată, probabil, proscrierea totală a expresiilor: **În sănătatea voastră, Noroc** sau **Poftă bună**, curente în celelalte medii în momentul închinării băuturii sau la începutul mesei. Tăcerea este de asemenea o contragreutate indispensabilă influenţei, uneori apăsătoare, a grupului. Să-ţi interzici orice comunicare este un mijloc de a-ţi păstra o anumită linişte interioară, o grădină secretă, o libertate individuală, ameninţată inevitabil într-un mediu familial şi social foarte închis:

"În 1916, verişoara mea considerată sora mea «geamănă» a murit. A fost o lovitură îngrozitoare pentru mine şi familia întreagă. După o lună petrecută la ţară, cînd ne-am reunit pentru prima cină în familie, atmosfera era atît de încărcată încît am izbucnit în lacrimi şi am plecat de la masă. Nimeni nu a venit după mine, nu m-a consolat, nu a pomenit vreo vorbă nici a doua zi. Toată lumea a înţeles, dar exista o mare pudoare în faţa sentimentelor şi se respecta domeniul interior al fiecăruia. S-au petrecut astfel, fără un cuvînt, drame care erau înţelese numai din cîteva semne urmărite cu îngrijorare şi toţi ne-am fi grăbit să-l reconfortăm pe cel în cauză dacă ar fi cerut-o. Fără această cerere însă, nu ne-am fi permis o privire compătimitoare, un sărut mai apăsat. Să spui «mă rog pentru tine» ar fi părut indecent. Eu nu am auzit un cuvînt de tînguire din partea bunicului meu îndurerat pe viaţă de moartea unui fiu de 25 de ani, a unei fete de 50 şi a două nepoate. Mama mea, cumplit de îngrijorată din cauza tatălui meu, răsucea între degete o panglică, fără o vorbă, iar sora ei iubitoare nu-i spunea nici o vorbă de consolare. Această delicateţe avea un revers: glumele noastre erau uneori necruţătoare. Deoarece eram înaltă şi voinică, mi se spunea «Germania» sau «Berta cea Mare», apelativ neplăcut pe vremea războiului. Verişoarele mele îmi replicau: «Aceasta îţi formează caracterul». Într-adevăr, am învăţat să primesc lovituri fără să clipesc" (femeie, 1901).

Eric MENSION-RIGAU

Aristocrates et Grands Bourgeois,
Plon, Paris 1994

Traducere de Sofia L. OPRESCU

ETICA IERTĂRII

Procesul Touvier din Franţa, în care acest fost colaborator al naziştilor în vîrstă de 83 de ani a fost condamnat pe viaţă şi succesul mondial al filmului "Lista lui Schindler" relansează dezbaterea - niciodată stinsă cu totul - a crimelor împotriva umanităţii, a răzbunării, a iertării, a uitării. Pe măsură ce trece timpul, la crimele naziste se adaugă mereu altele: ale comunismului, ale terorismului, ale războaielor etnice şi tribale. Ele seamănă şi se deosebesc, şi fiecare dintre cei care au fost implicaţi are propria sa soluţie. Crimele sînt colective, judecata şi uitarea – niciodată.

O lecţie iconoclastă

În Israel se aud voci care predică "dreptul la uitare" în legătură cu Shoah. Una dintre ele aparţine profesorului Yehuda Elkana care predă la Universitatea din Tel-Aviv. Supravieţuitor al lagărului de la Auschwitz el însuşi intervine întotdeauna în mediile de informare, arătînd care sînt ravagiile unui cult al memoriei care va face în cele din urmă ca tot poporul evreu să se considere în eternitate o victimă a unei lumi veşnic ostile. După el, nimic nu ameninţă mai mult democraţia decît această pondere exagerată acordată trecutului şi morţilor în viaţa publică.

- Mulţi dintre compatrioţii dvs., cum ar fi Tom Segev (autorul cărţii Al şaptelea milion) **consideră că amintirea Auschwitz-ului le poate determina pe generaţiile care n-au trăit genocidul să fie mai umaniste. Ce părere aveţi?**

- A pretinde că se pot trage "lecţii de umanism" din Shoah presupune ca acest eveniment să fie considerat inteligibil. Or, el nu este aşa! Tot aşa cum nu se poate înţelege de ce milioane de oameni s-au căsăpit reciproc în timpul primului război mondial. Iar noţiunea de umanism trebuie repusă în discuţie. Deoarece ea postulează existenţa unei "naturi umane", noţiune occidentală, moştenită din secolul XVIII, al Luminilor, în care, în ceea ce mă priveşte, nu cred deloc.

- Sînteţi în continuare un partizan al "dreptului la uitare".

- Nu vorbesc atît despre uitarea genocidului, cît despre folosirea lui în scopuri politice. O utilizare periculoasă atît pentru evreii din Israel, cît şi pentru cei din alte ţări. De altfel, vreau să subliniez că nu consider deloc Shoah o "problemă evreiască". E o problemă a lumii întregi. Nu sînt împotriva memoriei, nici a fortiori împotriva cercetării istorice aşa cum se face la Yad-Vachem (instituţia din Ierusalim consacrată genocidului). Contest transformarea acestei memorii în maşină de război politic.

Cultul genocidului, practicat în special de cei care nu l-au trăit, a provocat un hybris moral insuportabil. Mai rău, el stînjeneşte orice creativitate, substituindu-i o aroganţă care pretinde că se legitimează prin eternitatea persecuţiei. În Israel, cu cît această memorie este mai obsedantă, cu cortegiul său de manipulări politice, cu atît scade nivelul intelectual al ţării, în universităţi, în muzică, în artă. Doar literatura este deocamdată cruţată, dar pentru cît timp?

Mentalităţile evoluează. Un semn evident: textul meu pe această temă din 1988 mi-a adus sute de scrisori de protest; aceleaşi argumente reluate anul trecut la televiziunea israeliană, în ziua comemorării genocidului, mi-au adus numeroase reacţii pozitive.

- Dacă genocidul nu trebuie să fie un obiect al memoriei, va rămîne doar, pur şi simplu, un subiect de studiu?

- Desigur, Shoah aparţie istoricilor. Aparţine, de asemeni, victimelor. Trebuie studiat genocidul ca un sector al istoriei universale, şi fără a-l izola de context. Oricum nu trebuie să devină o "memorie a evreilor" obligatoriu de transmis din generaţie în generaţie.

- Supravieţuitorii n-au totuşi dreptul să facă să dăinuie amintirea a ceea ce au trăit, tocmai prin procesele intentate criminalilor naziştI?

- Nu contest legitimitatea acestui tip de procese, dacă această legitimitate este redusă doar la indivizii care au suferit şi care consideră că aducerea călăilor lor în faţa justiţiei le poate domoli, dacă se poate, suferinţele. Dar iniţiativa trebuie să rămînă individuală. Indivizii trebuie să-şi gestioneze memoria, nu e necesar ca societatea să-şi asume această misiune. La ce foloseşte acestor victime faptul că la Washington şi la Los Angeles s-au deschis obiective turistice, sub formă de muzee ale Holocaustului?

- Deci, dezaprobaţi iniţiativa guvernamentală de a intenta un proces unui criminal nazist. L-aţi fi dezaprobat şi pe Ben Gurion, care în 1961 a făcut ca Eichmann să fie judecat la Ierusalim?

- Nu ştiu dacă Israelul avea într-adevăr nevoie de judecarea lui Eichmann. Ceea ce ştiu este că acest proces ne-a provocat daune considerabile. A trezit duhul răzbunării. Mai rău,a creat iluzia că răzbunarea ar fi posibilă. Vizitele organizate acum de şcolile israeliene la Auschwitz sînt absurde. Ele inspiră tinerilor convingerea că toată lumea îi duşmăneşte. Cu acest cult al memoriei, ţara mea, Israelul, a avut o influenţă nefastă asupra tuturor comunităţilor evreieşti.

- Şi ce le puteţi răspunde celor care susţin că memoria genocidului este poate singurul lucru pe care-l au în comun evreii, cel puţin cei nepracticanţi?

- Le-aş răspunde că nu doresc ca evreii să aibă în comun doar amintirea atrocităţilor.

Interviu luat de Nicolas WEILL
Le Monde - 8 aprilie 1994

La căpătîiul unui ofiţer SS

În iunie 1942 Simon Wiesenthal, cel care avea să fie cunoscut ca "vînătorul de naziştI", a trăit o confruntare excepţională. Deportat de la Lemberg, în Ucraina, a fost chemat, în circumstanţe extravagante, la căpătîiul unui tînăr ofiţer SS care agoniza. Adolescentul vroia să discute cu un evreu, cu orice evreu. Şi-a mărturisit crimele, şi pe cea mai obsedantă dintre ele, cînd a înghesuit două trei sute de femei şi copii într-o casă căreia i-a dat foc. Spunea că nu poate să moară împăcat decît dacă va fi iertat de un evreu. Wiesenthal i-a refuzat această favoare.

"Am fost obsedat de această poveste, încă de-atunci. Şi mai sînt . De altfel toată viaţa mea s-a construit în jurul acestui refuz. În cartea mea **Florile soarelui** relatez povestea şi public scrisorile unor personalităţi cărora m-am adresat cu această întrebare: am avut dreptate sau am greşit cînd n-am iertat? Am primit tot felul de răspunsuri. Ceea ce dovedeşte, ca de obicei în iudaism, că întrebarea e mai importantă decît răspunsul.

De fapt nu pot să explic de ce am acţionat aşa la căpătîiul acestui ofiţer SS, care se căia, cred, sincer. Au învins instinctul şi natura mea tribală care există încă în mine în raportul cu omul universal. Din cauza durerii, a suferinţei pe care o înduram şi îi vedeam şi pe alţii cum o îndură. Cu ce drept l-aş fi putut ierta în numele celor care au murit fără să aibă putinţa să se pocăiască pentru micile greşeli ale vieţii lor? Îmi reproşez acest lucru? Sincer, nu ştiu. Aşa a fost.

Şi totuşi nu-l uram pe acel băiat şi, de atunci, nici pe cei o mie o sută de naziştI la arestarea şi judecarea cărora am contribuit. Remarc doar că - aşa cum în urmă cu jumătate de secol, la căpătîiul acelui muribund care vroia neapărat să-l ţin de mînă - n-am putut să suport nici cel mai mic contact fizic cu aceşti oameni. Nici măcar hainele nu puteam să le ating. Apoi, cînd m-am instalat la Viena, mi-a fost greu la început să aud vorbindu-se limba germană. La atît se rezumă ura mea.

La cîtva timp după terminarea războiului, m-am întîlnit cu mama acelui ofiţer. Vroiam să ştiu de unde venea şi ce se petrecuse. Am descoperit o femeie bătrînă, într-o casă în ruină, în faţa unui crucifix rupt; mi-a vorbit îndelung despre fiul ei "un micuţ atît de bun, care a murit eroic în lupta împotriva duşmanului din Est". Şi n-am avut inimă să-i spun adevărul. În ce măsură era responsabil pentru ceea ce devenise? Tot aşa cum nu accept ca fiul să poarte povara păcatelor tatălui. Eu m-am bucurat cînd Berlinul a fost împărţit în două. Dar iată, vine un moment în care generaţiile inocente nu mai pot fi obligate să plătească.

În aceeaşi măsură refuz noţiunea de culpabilitate colectivă. Noi evreii am suferit prea multe din cauza acestui gen de acuzaţii. Am vrut întotdeauna dreptatea, şi doar dreptatea, care să acţioneze împotriva vinovaţilor şi doar împotriva vinovaţilor. Cînd sînt fericit? Cînd pot să-i combat, dar nu mi-am acordat niciodată dreptul de a greşi cînd am alcătuit dosarele. Am 84 de ani şi am să continui cît timp îmi va permite sănătatea. N-am să am linişte şi n-am să-i las să trăiască liniştiţi.

În încheiere aş vrea să povestesc ceva. Odată, un căpitan SS a cărui arestare am determinat-o m-a vizitat după ce a ieşit din puşcărie. "Ajutaţi-mă, domnule Wiesenthal. Fiul meu e pe cale să-mi descopere trecutul şi nu ştiu ce să fac..."I-am răspuns: "Am aceleaşi probleme cu fiica mea în vîrstă de nouă ani. La şcoală colegii ei o întreabă mereu de ce nu are bunici, nici unchi, nici mătuşi. E prea tînără ca să-i spun adevărul. Şi atunci mi-am chemat prietenii şi i-am rugat să joace rolul rudelor îndepărtate şi i-am inventat o familie copilului meu".

Le Nouvel Observateur
23 aprilie 1992

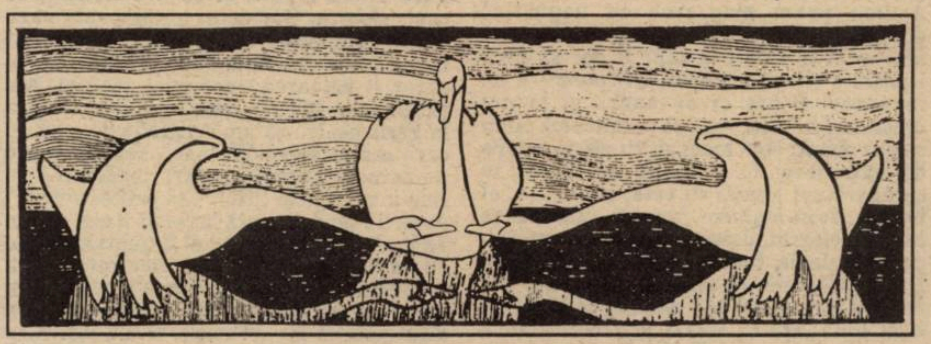

Fiica lui Aldo Moro a iertat

Să ierţi ceea ce nu poate fi iertat. Acesta este pariul sistematic al Mariei Fida, fiica lui Aldo Moro. La şase ani după uciderea tatălui ei, s-a întîlnit cu doi dintre asasinii lui în mica sală a avocaţilor dintr-o închisoare din Roma. "Nimeni nu e absolut inocent. Ştiu din copilărie că e mai bine să fii de partea victimelor, dar ştiu că victima nu se salvează doar prin condiţia ei de victimă". După un an Maria Fida revine în puşcărie şi face să se celebreze o slujbă de reconciliere, cinînd împreună cu cei doi teroriştI. Apoi, în 1986 îi vizitează din nou şi le face cunoştinţă cu fiul ei Luca în vîrstă de 10 ani. Opinia publică nu înţelege: "De ce este amestecat în această comedie un copil care avea 2 ani cînd a fost răpit Moro?" se întreabă ziarele. Se sugerează că echilibrul mental al fiicei fostului conducător al democraţiei creştine s-a fragilizat. Ea răspunde:"Nimeni nu-l poate ocroti pe Luca de durerea atroce a absenţei bunicului, dar nimeni nu are dreptul să-i refuze să recupereze memoria lui".

Maria Fida trăieşte calvarul iertării. Ea redescoperă, ca o creştină, că poporul suportă rău sublimul milei. Primeşte scrisori de intimidare, mesaje suspecte, ameninţări cu moartea. Ca şi cum iertîndu-i pe teroriştI ea ar fi deranjat o mizanscenă, încremenirea unui adevăr oficial. De altfel, ea e convinsă că adevăraţii asasini n-au fost încă descoperiţi şi că serviciile secrete italiene n-au mîinile curate. Credinţa ei este însă intactă şi o explică necontenit. Celor care îi amintesc destabilizarea din "anii de plumb", cei două sute de morţi, sîngele şi lacrimile inutile, absenţa pocăinţei la membrii condamnaţi ai Brigăzilor Roşii, Maria Fida le răspunde: "Adriana şi Valerio nu sînt mişte monştri. Ei s-au pocăit într-adevăr. Ei suferă". Celor care-i reproşează că "vrea să uite totul" ea le trimite un mesaj simplu:" Nu se poate uita. N-am să-l uit niciodată pe tatăl meu mort, chircit într-un Renault roşu. Dar se poate ierta. Cred că viaţa asta e doar o trecere şi că adevăratul destin al omului e în altă parte. Eu pledez pentru o umanitate nouă, fără ură şi răzbunare". Ea continuă să-şi explice motivele: "Iertarea este o treabă personală, privată, intimă, priveşte conştiinţa fiecăruia. Iertîndu-i pe Adriana şi Valerio am făptuit un gest creştin. Un gest pe care l-ar fi făcut şi tatăl meu".

Dar e sigur că l-ar fi făcut? Şi cu ce drept acordă ea, în locul celui ucis, ceea ce el nu mai poate oferi? Doar dacă el n-a devenit un martir pentru ca Maria Fida, care mult timp n-a dat dovadă de nici un fel de pietate filială, să cunoască prin iertarea deturnată, teribila bucurie a regăsirii postume? Tatăl care respecta cu stricteţe regulile religioase, practica iertarea jignirilor. Maria Fida reciteşte textele care îi plăceau lui şi citează din memorie acest pasaj profetic al cărţii pe care Aldo Moro o lăsase deschisă la căpătîi: "Călăii nu-şi învîng în cele din urmă victimele. Dar nici victimele nu triumfă mai mult decît călăii."

Marcelle PADOVANI -
Le Nouvel Observateur - 23 apr. 1992

"Nu regret nimic"

Valerio Marucci e convins că generozitatea creştină a Mariei Fida Moro nu i-a adus nici un cîştig pe plan penal. Dimpotrivă. El afirmă că gestul spectacular al iertării, repercutat în presă, amplificat de polemicile asupra "maniei iertării" – această boală care în cele din urmă îi amestecă pe călăi şi pe victime – a amînat punerea lui în semi-libertate. Recompensă a statului pentru autocritica făcută. Autocritică interesată, în afara ideii de pocăinţă.

"S-a amestecat iertarea individuală, sentimentală, creştină, cu iertarea politică, de cu totul altă natură" – declară cu răceală Marucci. Dacă e întrebat ce crede acum despre viaţa lui de terorist, el răspunde: "În fiecare zi mă gîndesc la victime, ca şi la tatăl meu mort. Am intrat în lupta armată la 18 ani. A fost şi va rămîne singurul meu angajament politic. Dacă n-aş fi ales această cale, eu care vroiam atît de mult să distrug nedreptatea şi inegalitatea, ar însemna că sînt un cretin. Imi spun că măcar am încercat să fac ceva. În acest sens, nu regret nimic".

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

BUNA CUVIINȚĂ CA PUNCT DE SPRIJIN

– Convorbire cu doamna Lena CONSTANTE –

Omul cel mai depărtat de maimuţă se consideră că ar fi căpitanul unui vas englez care se scufundă: el rămîne pe punte, ultimul, şi piere cu mîna la chipiu, salutînd Anglia.

Imaginea impresionează dar nu convinge pe meridianul nostru de trăitori pe uscat şi nu numai. A respecta bunele maniere în afara cadrului în care eşti văzut pare unora aproape un nonsens. Se crede, nu prea rar, că există anumite medii şi împrejurări unde nu eşti supus privirii dezaprobatoare dacă renunţi la deprinderile civilizate. "Între noi" (în familie) "la ţară", "sînt numai eu singur" (acasă) devin un fel de teritorii ale autenticităţii dezlănţuite, eliberate de politeţe ca de o încălţăminte prea strîmtă, lepădată cu un oftat de uşurare sub masă. Părerea curentă în aceste cazuri e că omul firesc se poartă numai cum îi vine, nu cum se cuvine. Am vrut să privim tema numărului de faţă al revistei şi în raport cu intimitatea, simplitatea (mediului) ori singurătatea. Întrebărilor noastre a avut bunăvoinţa să le răspundă dna Lena Constante, artist plastic şi autoarea a două volume de memorii din detenţie.

Fiecare îşi cunoştea locul

Acum vreo 10-12 ani, pe vremea lui Ceauşescu, am vrut să fac o societate, care mi se părea absolut necesară : **Societatea zîmbetului.** Eu spuneam aşa; dacă membrii societăţii mele or să se lege să zîmbească în orice împrejurare socială, în cele mici, obişnuite, toată viaţa noastră va fi mult mai frumoasă. Dacă intri în prăvălie, zîmbeşti şi spui: **bună ziua, doamnă, daţi-mi, vă rog, o pîine, mulţumesc,** ori dacă mergi pe stradă cu faţă senină, nu mohorît, şi toate împrejurările astea mărunte le accepţi cu zîmbetul pe buze, nu se poate să nu se schimbe ceva în comportarea celor din jur. Fiecare dintre noi sîntem oglinda celui cu care dialogăm. Este foarte rar cazul ca atunci cînd tu vorbeşti foarte frumos cu un om, el să-ţi răspundă foarte urît, sau cînd acorzi totală încredere uui om în care n-ai totală încredere el să te înşele. (...) Bunul simţ nu-l are toată lumea, dar el te duce la bunele maniere, nu şi invers, bunele maniere se învaţă – numai să ai de la cine, săracii copii de azi nu prea au – chit că ele conţin şi un procent de ipocrizie, dar fără asta nu se poate, prea "naturali" rămînem cam sălbatici (...) Tatăl meu avea o judecată patriarhală de macedonean – crescut în obiceiuri vechi de familie – Ştiţi că mama şi surorile lui mîncau la bucătărie şi-i serveau pe tatăl familiei şi pe cei doi fraţi, bărbaţii casei, respectuoase, umblînd în ciorapi albi? Cînd a venit la Bucureşti s-a modernizat şi el, deşi mai avea păreri care nouă ni se păreau învechite. Într-o zi soră-mea Zizi, prima care a mers la facultate, a primit un telefon de la un coleg, tata a ascultat mirat conversaţia, fiindcă ea tot zicea: "da, dragă, sigur, dragă", şi pe urmă a întrebat-o cu cine-a vorbit: "Ai ceva cu băiatul ăsta? Îţi place, vrei să te logodeşti cu el? Dacă zici că nu, atunci de ce i-ai spus dragă?" Eu, după ce am terminat şcoala de belle arte, mi-am luat atelier în oraş, cu telefon; tata n-a vorbit o lună cu mine şi după o lună m-am pomenit cu el: a venit, a văzut şi şi-a dat seama că nu m-am mutat de-acasă fiindcă aş fi vrut să-mi "trăiesc viaţa". (...) Bucureştii în care mi-am petrecut eu tinereţea avea straturi şi reguli, fiecare îşi cunoştea locul şi nu cred că, proclamînd egalitatea, proclamînd-o doar, fiindcă alta era realitatea – comunismul a făcut lumea mai fericită. A amestecat-o numai, creînd drame. Pe Calea Victoriei, între cele două războaie, privind trecătoarele îţi dădeai imediat seama cine-i o femeie foarte elegantă, cine-i bogată, cine-i mai modestă. Strada era de bun gust, oferea modele, dar – ce să-i faci? – mahalaua încercînd să imite centrul era nerăbdătoare, neatentă, exagera formele, culorile, proporţiile – ceea ce văzuse roz în vitrina din centru, reproducea în roşu, în verde, în pembe, kitsch curat. Pe vremea lui Ceauşescu, vitrinele sărace, prăfuite, murdare cum să constituie un model? Şi ce găseai în centru tot aia era şi la periferie. Acuma avem magazine cu negustori plictisiţi: ce-i în vitrină e şi-n prăvălie, ce să mai intri să-l baţi la cap? În loc să fie o ispitire a clientului, ceva atrăgător – e un inventar. Poate or să apară şi la noi decoratori rafinaţi, care să se oprească la un singur obiect, bine luminat, cu efecte subtile de expunere. (...) Mama se ducea la cumpărături numai cu tata, ea alegea, el hotăra, erau amîndoi frumoşi, ştiau să se îmbrace elegant, decent, şi după ce terminau cu magazinele, tata o invita la o prăjitură. Dar înţelegerea se stabilea de acasă: "Pe mine să nu mă duci la Nestor, că acolo nu mă simt bine (era cofetăria aristocraţilor, a oamenilor cu bani mulţi etc). Pentru noi este potrivit Riegler" – zicea mama. Avea un bun simţ înnăscut, sursă de echilibru care a ajutat-o în tot ceea ce a îndurat în viaţă (...) Bunul gust presupune să te adaptezi cu personalitate la moda timpului. Fetele azi se-mbracă la modă nu fiindcă au bun gust, ci spre a atrage privirile, ca şi la Paris de altfel, pentru că în marile oraşe sînt mai multe fete decît băieţi şi au nevoie şi ele să-şi găsească perechea. Dar nu-şi dau seama că fac exact pe dos decît trebuie, expunînd prea la vederea tuturor braţele, umerii, sînii – de fapt, discreţia este mult mai ademenitoare. Şi-n filme văd că tot ele se agaţă de gîtul băieţilor, în cele americane mai ales; e o altă lume, nu ne putem face că nu observăm c-am intrat în ea. (...) Cînd am ieşit după 12 ani de puşcărie, în 1961, strada avea culori, fetele-şi fluturau pletele pe umeri şi purtau rochii roşii, bleu, în tonuri vii. La arestare lăsasem în urmă o lume posomorîtă, în culori negre, cenuşii, pălării nu mai existau, femeile se legau la cap, nu se mai vopseau, uitaseră de farduri. Sub comunişti nu mai erau diferenţe de bun gust ori personalitate vestimentară: toată lumea purta haine pe puncte, cu croieli militare, în culori urîte.

Eu am stat la puşcărie cu o nevastă de general, săraca, femeie cumsecade, arestată din cauza unei... parade a modei. Prin '52-53, nu ştiu cînd a fost. La final s-a dat fiecărui spectator o carte poştală să spună cum i-a plăcut parada şi ce sugestii ar face. Doamna aceea a scris cu onestitate că nu i se pare de cea mai mare necesitate parada modei, cît alimentarele sînt cam sărace... Cinci a luat, asta a fost sancţiunea pentru o observaţie de bun-simţ. (...)

Codul personal

Vezi, poate că formula bune maniere pare unora legată de ceva artificial, de contrafacere. Dar omul nu se poate baza numai pe ce observă el şi crede că e potrivit în societate. Trebuie să te înveţe cineva, chiar şi valoarea unor mici gesturi. Am primit pe la 10 ani o carte, cred că eram încă la Paris pentru că am caligrafie de copil cu care mă iscălesc "Hélène". Găsesc acolo numeroase sugestii pentru modelarea de sine a cuiva, sub titlul "Les petites vertus". Arestată fiind, singură în celulă 8 ani, mi-am alcătuit şi eu un cod, cel al deţinutei politice, cu datorii zilnice de neclintit; îmi propusesem să merit onoarea categoriei în care fusesem inclusă, fără ca vreodată să fi făcut politică Mi-am impus să nu discut cu miliţiencele, să nu protestez – şi asta ar fi însemnat un dialog – să nu mă milogesc, înjosindu-mă printr-un anume fel de a mă purta cînd se deschidea uşa să mi se dea ceva, să mă ţin dreaptă, rigidă chiar, de parcă aş fi înghiţit un băţ. Şi să refuz. Fiindcă pieptenele meu se rupsese, mi s-a adus, după vreo lună, unul mic, de copil, plin de murdărie în ultimul hal. Nu l-am primit; jumătate de an m-am pieptănat temeinic cu degetele (şi acum fac zilnic masaj pe cap). Aş fi putut să-l curăţ, dar nu voiam să ajung în starea de a mă împăca, pînă la urmă, cu orice. Cît aş fi fost de obosită mi-am impus să mă spăl, în fiecare zi din cap pînă în picioare, cu apa aceea foarte rece cum era, alta nu aveam, şi să-mi fac curat în celulă. Podeaua avea 7 scînduri, mă cam clătinam pe picioare, dar, sprijinită de bancă, reuşeam să spăl cîte o scîndură pe zi. Mă ţineam strict de programul meu fără nici o abatere: făceam şi gimnastică (...) Comandantul închisorii a descoperit, cu uimire, că regulamentul nu interzicea gimnastica, pe asta uitaseră să o treacă printre nenumăratele interdicţii ale vieţii de puşcărie. (Ajunsesem la altă închisoare într-o celulă unde majoritatea femeilor erau de la ţară). Ne-a permis, cu o singură condiţie: linişte absolută. In izmene scurte, bărbăteşti – asta era acolo lenjeria noastră intimă – vreo cinci tinere făceau gimnastică în fiecare dimineaţă, luîndu-se după mine; pe margine, bătrînele mai criticau, mai rîdeau – eram pobabil cam caraghioase – dar asta nu ne deranja. (...) Ca să te respecte, femeilor de la ţară trebuie să le arăţi tu mai întîi respectul cuvenit, demonstrînd că meriţi ceea ce pretinzi. Nici ca monografistă, cînd cutreieram satele, nici mai tîrziu, în călătoriile mele prin locuri noi întrînd într-o curte, nu mă adresam cu familiaritatea deplasată a orăşeanului "popular": **lele, mătuşă, ţaţă**; mai întîi mă prezentam, spuneam ce caut, le numeam întotdeauna **doamnă** şi eram primită cu toată bunăvoinţa. (...) Imi aduc aminte că, în puşcărie, mie îmi făcea rău să privesc feţele colegelor mele de celulă, ţărănci, atunci cînd o fată de familie bună din Iaşi le împărtăşea reţete rafinate de bucătărie. Aveau căutături chinuite de foame şi **mîncau** în imaginaţie, urmărind modul de preparare a unor feluri complicate pe care n-aveau să le gătească sau să le guste, poate, niciodată: pateu, musaca, tort cu alune... Greu de privit scena. Lor le plăcea însă, se simţeau onorate, unele învăţau cele auzite pe dinafară, atente, ca la o vizită într-o altă lume. (...) In materie de comportament, bune maniere, să zicem, la ţară, pe unde am cercetat eu cel puţin, oamenii erau într-o continuă competiţie: să nu iasă cu ceva în relief, dar să fie apreciat, totuşi, fiecare în parte. N-o fac din discreţie: se simt apăraţi de spiritul de grup, de masă, nu suportă individualităţi neconforme cu opinia obişnuită. Gura satului fixează normele. (...) In Cerişor, de unde-mi iau eu materialele pentru tapiserii, o singură femeie a ieşit din tiparul comun; e văduvă, n-are vacă, n-are porc, stă toată ziua la geam ori în curte, frumos îmbrăcată, şi brodează costume populare. Plata o cere în produse: ouă, lapte, carne. Are de toate în gospodărie, dar satul o consideră leneşă (...) Comunismul a pus un preţ pe toate lucrurile, de asta la noi nu contează, încă, **valoarea** a ceva, ci preţul. Ce pensie ai, cum te descurci, cît ai dat pe brînză etc; **privacy** pare o noţiune necunoscută, deocamdată, pentru majoritatea, sărăcia comună este indiscretă şi bănuitoare. La Paris, în casa prietenului nostru H. Cartier-Bresson, un mare artist fotograf, se discuta o dată la masă, despre diferitele feluri de brînzeturi franţuzeşti, din regiuni. Eu rîdeam: la Bucureşti am fi spus că brînza este de 28 de lei sau de 34 şi unde se găseşte (...) Am fişat, în 1932, pe vremea cînd lucram ca monografistă în echipele lui Gusti, 650 de icoane pe sticlă dintr-un sat, printre care am descoperit şi pe cele pictate de vestitul meşter Savu Moga din Arpaşul de Sus. Să ştiţi, nu exista nici o restricţie ca descoperitorul unor asemenea valori să le cumpere de la ţăranii care nu ştiau ce comori au în case, dar tocmai eu, ca monografistă, chiar de-aş fi avut banii, nu-mi permiteam: **nu se face**, în numele bunului gust, să încalci bunele maniere, nescrise în acest caz. Din bună cuviinţă.

Datoriile respectului faţă de noi înşine

Asta e o materie pe care-aş introduce-o săptămînal măcar o oră, în programa şcolară. Dar cine s-o predea? Cine i-a învăţat buna cuviinţă chiar pe educatori? Pînă şi locul pe scaun în autobuz trebuie să-l dispuţi cu copiii, mai bine zis cu părinţii care apără "dreptul" copiilor la lipsa de respect şi sensibilitate faţă de ceilalţi, oameni împovăraţi şi obosiţi, venind de la muncă sau bătrîni. (...) Fratele mai mic al tatei, un tînăr deştept şi cu mari posibilităţi – ştia 11 limbi – s-a îndrăgostit de o fată, cu care voia să se căsătorească, dar cu această alegere sora lui mai mare n-a fost de acord. În tradiţie macedoneană, de cînd le muriseră părinţii, sora cea mare reprezenta autoritatea supremă a familiei. El n-a putut s-o contrazică şi s-a sinucis. Tata s-a sinucis la 87 de ani, rămas infirm în urma unei operaţii; n-a vrut să fie viitoare povară pentru ai casei şi a luat toate somniferele, pregătite din vreme (!), despre care nu ştia nimeni. După arestarea lui Pătrăşcanu, la vreo lună după ce intrasem şi eu în puşcărie, un nepot al tatei, pe atunci prim procuror la Braşov – pe care părinţii mei îl ajutaseră la studii – a venit să-şi ia rămas bun de la ei: nu pleca în nici o călătorie, se hotărîse să moară. Nu vedea altă soluţie, altă ieşire din contradicţia căreia trebuia să-i facă faţă: justiţia începuse să impună nedreptăţi, încălcînd legile, justificînd teroarea. "Conştiinţa mea nu e de acord cu ceea ce, mai devreme sau mai tîrziu, o să mi se ceară să fac. O să mă opun şi o să mă închidă. În puşcărie nu pot să mă văd ajuns". S-a ţinut de cuvînt (...) Eu am suportat toate torturile închisorii, gîndind mereu că mai există o soluţie, o uşă pe care o pot deschide brusc, eliberîndu-mă: sinuciderea. Odată, cînd m-au scos din celulă la o oră neobişnuită de zi, am văzut cum strălucea în soare plasa întinsă între etaje: speranţa de a mă arunca în golul scării nu se mai putea împlini, riscam doar să mă fac de rîs, sau să mă mutilez, atîrnînd între sîrme. O mare lovitură din care m-am dezmeticit cu efort greu de voinţă. Eram nevoită să-mi schimb toată strategia, să supravieţuiesc, să domin spaima de încercările viitoare şi de proprile-mi limite; trebuia să ies vie şi întreagă la cap din acest iad, să nu fac plăcerea torţionarilor de a mă distruge (...) Mă gîndesc, uneori, că n-aş greşi dacă aş spune că Harry Brauner şi cu mine am ajuns la închisoare şi datorită unui bun gust interior, care ne-a făcut să nu alegem autoapărarea cu orice preţ; dar cum puteam admite – indiferent la cîte torturi am fi fost supuşi – că Pătrăşcanu a fost spion, fără să ne pierdem respectul de noi înşine? Tocmai din bun simţ şi bună cuviinţă omul are mari datorii de respect faţă de sine.

Bunele maniere sînt consecinţe, forme, ele se mai şi învaţă. Dacă nu intră în fibra morală, intimă, a omului, la prima zguduire ajung doar nişte reflexe de dresaj în derută, incapabile să-l apere.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 69
6-12 mai 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

Bun simț, bun gust, bune maniere

"«Nu veți reuși să fiți în societatea cea mai bună dacă nu învățați să stați în cap», le spuse rățușca-mamă rățoilor care veneau după ea."

"Oricine poate avea bun simț, cu condiția să fie lipsit de imaginație."

"Disputele sînt extrem de vulgare, întrucît toată lumea din bună societate are exact aceleași opinii."

(din povestirile lui Oscar Wilde)

SUMAR:

✦ Scrisoare deschisă președintelui Uniunii Arhitecților din România - p. 2

✦ Eseuri de Constantin PRICOP, Radu IONESCU și Florin DUMITRESCU - p. 6-7

✦ La Capșa - p. 8

✦ Manierele în maniera lui... George PRUTEANU

Ce spune parlamentarul Radu CEONTEA - p. 9

✦ Contribuții ale cititorilor - p. 10

✦ Curtea Constituțională contra puterii judecătorești (II) de Doru COSMA - p. 14

✦ Jockey Clubul Român de Manole FILITTI - p. 16

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Scrisoare deschisă

Preşedintelui Uniunii Arhitecţilor din România, arhitect Alexandru Beldiman

Stimate Domnule Preşedinte,

Mă adresez dumneavoastră în legătură cu obsesiva campanie declanşată în mass-media şi susţinută de mediile politice, urmărind supralicitarea importanţei şi valorii artistice ale Casei Poporului, gazda recentă a lucrărilor Forumului Crans-Montana, şi escamotarea proastei notorietăţi de care aceasta s-a "bucurat", încă de la început, atît pentru români, cît şi pentru opinia publică internaţională.

Desigur, această notorietate este indisolubil legată de condiţiile politice ale deceniului trecut şi, chiar după dispariţia dictatorului, este dificil de despărţit imaginea Casei Poporului de expresia personalizată a voinţei politice a arhitectului "de duminică" al României comuniste şi, poate în aceeaşi măsură, şi a consoartei sale. De aceea este cu atît mai şocant felul insidios în care oficialităţile politice româneşti şi-au apropriat acest gigant arhitectural după 1989, încercînd să-i estompeze semnificaţiile şi să-i confere altele, de "tranziţie" (conform "noilor" priorităţi politice, tranzitorii ele înseşi), în ochii unei opinii publice prea dezorientată pentru a sesiza răsturnarea criteriilor estetice.

Curînd după Decembrie 1989, prin programul de vizitare (un soi de exorcizare în masă a răului suportat de populaţia bucureşteană timp de aproape un deceniu), Casa Poporului devenea o atracţie de bîlci.

A urmat apoi o trezire pragmatică ("ce-i de făcut cu ea?"), în care noua putere a încercat să o scoată la mezat pentru vreun miliardar (în dolari) extravagant şi nu-cine-ştie-ce rafinat (ca gust artistic). În paralel şi independent, breasla arhitecţilor încerca abordarea profesionist-critică a destinului post-revoluţionar al clădirii (expoziţia organizată de Uniunea Arhitecţilor privind patrimoniul arhitectural şi istoric pierdut în anii '80 şi concursuri ce vizau soluţii de utilizare şi de integrare urbană a Casei Poporului).

Cum o soluţie de înaltă clasă era greu de impus în absenţa unei voinţe politice , nu mai rămînea decît aceea gospodărească, a utilizării clădirii de către autohtoni.

Primul pas al preluării post-revoluţionare a moştenirii lui Ceauşescu s-a făcut cu mare tapaj în ce priveşte jefuirea interioarelor Casei (devenită între timp a Republicii) ca şi în ce priveşte sumele oneroase ce trebuiau alocate pentru menţinerea ei în stare de "ne-funcţionare".

La începutul anului trecut (conform RTV), o comisie coordonată de Anca Petrescu – importantă coincidenţă, fostul şef de proiect al Casei Poporului – raporta funcţionalitatea necorespunzătoare, punînd în pericol utilizatorii clădirii Parlamentului de lîngă Patriarhie (Camera Deputaţilor). Drept urmare, fonduri pe măsură au fost alocate din bugetul pe 1993 al Camerei Deputaţilor. Anca Petrescu a reluat febril finalizarea clădirii pe care o executa pentru Ceauşescu, iar deputaţii României au luat Casa cu asalt, fără urmă de stinghereală sau dezgust faţă de "duhul" clădirii ce îl întruchipează mimetic pe dictator; deliberat sau nu, s-a uitat "amănuntul" controlului draconic exercitat de Ceauşescu asupra procesului de proiectare şi de execuţie al acesteia, "întîiul arhitect al ţării" manifestîndu-şi neîncrederea şi superioritatea faţă de specialiştii (arhitecţi) care-l înconjurau.

Cum spuneam, Casa Poporului, pompos botezată în aceste zile Palatul Parlamentului, a adăpostit lucrările Forumului Crans-Montana, pentru a cărei nouă faţă s-a cheltuit "doar" modesta sumă de 16 miliarde lei alocată în contul Preşedinţiei, Senatului şi Camerei Deputaţilor de la bugetul încă inexistent al anului 1994. Politicienii susţin necesitatea ca România să iasă din dimensiunea regională a politicii europene prin organizarea acestui eveniment la Bucureşti; dar ce alt rost au encomiasticele comentarii despre construcţie, în disproporţie faţă de subiectul lucrărilor, decît consfinţirea publică şi bugetară a intrării cu brio a fostei Case a Poporului în patrimoniul noii puteri politice? Nu contenesc asocierile "măgulitoare" ("de ce să nu avem şi noi Versailles-ul nostru?"), epitetele rostite definitiv ("capodopera", "măreaţa realizare"); imaginaţia zburdă: un ambasador propunea dezinvolt deunăzi, pe postul naţional de televiziune, un hotel de 5 stele, ridicat "în jurul Palatului..."; o reporteră a RTV opina cu aplomb că exteriorul şi interioarele satisfac cele mai rafinate gusturi din lume în materie de design arhitectural etc. Şi, bineînţeles, primim şi asigurarea oficială că rodul acestor cheltuieli "va rămîne"...Chiar şi invitaţii străini s-au molipsit: Preşedintele Fundaţiei Forumului , d-l Jean-Paul Carteron, considera că Palatul "este adevărata măsură a geniului poporului român".

Avînd în vedere cele menţionate, nutresc convingerea că singura Uniune a breslei arhitecţilor nu trebuie să rămînă pasivă (aşa cum s-a întîmplat cu întregul corp al arhitecţilor în zilele lui Ceauşescu - cu excepţia regretatei arhitecte Henriette Delavrancea-Gibory) la implicaţiile tentativelor prin care se urmăreşte reabilitarea Casei Poporului.

Chiar în termeni strict pragmatici, cum putem accepta cheltuielile legate de această clădire, ce nu vor fi amortizate nici de taxele de participare, nici de alte cîştiguri (convertibile) pe termen lung, de vreme ce statul român este atît de strîmtorat încît nu poate aloca în acest an Direcţiei monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice jumătate din valoarea acestor sume pentru a salva de la dispariţie sau ruină certe valori arhitecturale şi istorice, victime ale neglijenţei şi sărăciei noastre. Şi care ar trebui, mai degrabă decît Casa Poporului, "să rămînă".

Pe lîngă implicaţiile de natură pragmatică şi economică, activitatea arhitectului are şi o latură educativă şi formativă, deoarece ea determină în subsidiar şi modele culturale, modele de comportament social în spaţiul construit; asupra clădirii în discuţie, arhitecţii, ca şi alţi intelectuali interesaţi, şi-au exprimat părerea (fără a fi băgaţi în seamă), sesizînd lipsa coerenţei spaţial-estetice, a autenticităţii proprii actului creator. Nu e dificil de prefigurat intoxicarea şi confuzia opiniei publice instrumentate prin acţiunea iresponsabilă de includere între valorile de patrimoniu cultural a acestei clădiri întrunind evident componente definitorii ale kitsch-ului cultural, pe de-o parte, şi pe cele ale kitsch-ului monumental, pe de alta.

Este, cred, datoria Uniunii Arhitecţilor ca, urmîndu-şi o înclinaţie dovedită strălucit cu alte prilejuri, să repună discutarea publică a imaginii Casei Poporului pe coordonate corecte şi profesionale, spre folosul general, dar mai cu seamă al breslei, dacă doreşte să impună societăţii româneşti un nou statut al arhitectului. Ar fi dezolant ca, prin tăcere, arhitecţii să gireze "a doua construire" a Casei Poporului.

Cu stimă,
arh. Monica LOTREANU

Noua generaţie a anilor treizeci(I)

Studiez într-un capitol special generaţia nouă a anilor treizeci pentru a radiografia fizionomia spirituală în cel puţin două momente ale ei evolutive în acest deceniu. Radiografia e necesară pentru că, dincolo de dascăli şi de personalităţile îndeplinind funcţiuni de directori de conştiinţe, exponenţii tinerei generaţii, acum în plină afirmare spectaculoasă, au întreţinut dezbaterile şi înfruntările între membrii acestei generaţii, deloc convergentă în opinii, pe de o parte, şi cu cei "bătrîni", pe de altă parte. Ei, membrii acestei generaţii tinere şi nonconformiste, au fost fermentul luptei de idei, întreţinînd-o şi potenţînd-o. Oferă, totodată, un termometru pentru starea de spirit a tineretului. Lucru important, pentru că presiunea politică a vremii se exercită asupra tineretului, mereu chemat în prim plan. Nu era legionarismul o mişcare politică a tineretului? Şi nu a fost legionarismul, printre grupările de extremă dreaptă, cea mai agresivă?

Prin 1927 tînăra generaţie abia se constituia. Mircea Eliade are meritul de a o fi trezit, chemînd-o la unitate şi ţeluri comune. **Itinerariu spiritual**, ciclul de 12 foiletoane apărut în **Cuvîntul** din 1927, a fost, de fapt, programul acestei generaţii care se considera a fi "prima generaţie românească necondiţionată de un obiectiv istoric de realizat", întrucît Marea Unire din 1918 înfăptuise un vis şi o misiune seculară. Aveau, cei care se vor aduna în jurul **Itinerariului** lansat de Eliade, între 20 şi 25 de ani. Îşi căutau, toţi, puncte de orientare. Şi Eliade are meritul de a le fi revelat, febricitant, cu poticneli dar vădind năzuinţe de regăsire în plan spiritual. "Noi am cunoscut – scria Eliade în primul foileton – o viaţă mai **completă**. Am trecut experienţe care ne-au condus la raţiune, la artă, la misticism... În noi izbîndeşte **Spiritul**...Una din trăsăturile generaţiei care se ridică va fi, aşadar, critica raţiunii suficiente". Altădată, adăuga că "generaţia noastră, obsedată de echilibru şi sinteză, nu mai poate fi mulţumită de munca ştiinţifică. Aceasta nu înseamnă că o dispreţuieşte sau o neagă...Dar noi năzuim să completăm viziunea ştiinţifică cu rezultatele altor funcţiuni" (Idem, **Între catedră şi laborator, loc cit.**, nr. 867 din 16 septembrie 1927). Nega existenţa unei culturi etnice pentru că n-au fost suficient folosite poziţiile spirituale, cît de puţine, pe care le dăruia religia ortodoxă. Socotea că, pentru generaţia sa, literatura beletristică, ca act creator, e insuficientă, pentru că e numai un aspect al culturii şi năzuinţa necesarei sinteze presupunea transcenderea dincolo de beletristica pură. Se arăta interesat de noile preocupări ale spiritualului, de la teozofie, învăţăturile lui Tagora, pînă la misticism întrucît "pentru noi, tinerii, misticismul e deja o realitate" şi îndemna " întoarcerea la Biserică" pentru că "e mîntuitoare şi necesară". În sfîrşit, într-un alt foileton, declara: "Ortodoxia e, pentru noi, Creştinismul autentic, care trebuie actualizat în proaspete şi calde fapte sufleteşti. Trebuie să fim creştini - pentru a găsi un sens vieţii, sens care să întreacă simpla umanitate şi să cuprindă din acel suc al metafizicii, care singur ne orientează... Dacă voim să rămînem sinceri pînă la urmă, trebuie să mărturisim: acei dintre ortodocşi care au dus o viaţă lipsită de nelinişti şi experienţe lăuntrice, nu sînt adevăraţi ortodocşi... Aşadar, noi, cei tineri – vom ajunge, nu ne interesează cînd, creştini ortodocşi... De altfel, ceea ce e frumos în noi e faptul **căutării**...Noi voim un creştinism efectiv – adică rezultatul unei experienţe, proaspăt, greu de sensuri, cald de viaţă, strălucitor de daruri" (Idem, **Ortodoxie, loc cit.**, nr. 924 din 12 noiembrie 1927). Era, vede oricine, aici , un strigăt întru căutare în care Gide şi Rudolf Steiner făceau casă bună cu ortodoxia.

Şerban Cioculescu a comentat **Itinerariul** lui Eliade în **Viaţa literară** din 26 mai 1928, din perspectivă raţionalistă, observînd că partea lui cea mai vulnerabilă ar fi afirmarea superiorităţii morale a ortodoxiei, care, bizuită pe afirmaţiile lui Nae Ionescu, de fapt "figurează o ortodoxie pe tipul catolicismului, în luptă cu un fel de individualism protestant, în preoţimea noastră. Semnalăm incompatibilitatea dintre ortodoxie (şi în genere orice credinţă dogmatică) şi misticism, prin definiţie individualist; şi insuficienţa unei mistice «redusă la căutarea şi găsirea credinţei»". Eliade a revenit, precizînd: "Conştiinţa generaţiei noastre e polivalentă. Lîngă valoarea empiricului şi logicului, s-a aşezat o valoare etică şi religioasă. S-au aşezat după o experienţă. Şi sînt experienţe pe care nu le îndură decît asemenea generaţii. Şi care sapă prăpăstii între înţelegerea lor şi a predecesorilor; pentru că prăpastia există între **valorile** pe care aceştia le acordă marilor coeficienţi ai vieţii şi duhului." Cum Cioculescu îi reproşase depărtarea de raţional şi neacceptarea adevărului că spiritualul poate fi, deopotrivă, laic şi religios, Eliade replică: "Mă interesa, în cel dintîi rînd, **specificul**, ineditul duhului noii generaţii. Iar **specificul** său nu e gravitarea către materialism, nici negarea **valorilor raţionale** – ci încercarea de sinteză, de armonizare a necesităţilor duhului, întemeiate pe robustul trunchi al personalităţii" (Mircea Eliade, **Sensul "Itinerariului spiritual"**, **Viaţa literară**, III, nr. 86 din 9 iunie 1928). A revenit, în replică, şi Cioculescu, în aceeaşi revistă, tocmai în 17 noiembrie 1928, constatînd că "dsa (Eliade, n.m.) menţine identitatea decretată şi postulată arbitrar între ortodoxie şi spiritualitate", deşi relaţia e, acum, mai bemolată. Spiritualitatea românească îi apare, clădită cum e pe rituri şi tradiţie, mai curînd o similicredinţă. De aceea, interoghează: "Ce bine poate aştepta biata ortodoxie indigenă de la impenitentul romantism şi exasperatul individualism al dlui Mircea Eliade, a cărui idealitate maschează poate numai o dureroasă refulare de instincte, investite în spasmul de metafizică?" Şi adaugă: "Între spiritualitatea divagantă, intercontinentală, de trocuri de idei asiatice şi europene, şi ortodoxie. există raporturi de fantezie pură, pe care bunul simţ popular, în ultimă instanţă, dacă intelectul e recuzat, le respinge."

Acest document, cu valoare de manifest, semnat de Eliade în 1927, treptat, va determina constituirea noii generaţii. Nu va fi unitară în opţiuni, dar, dincolo de diversitatea opiniilor, se va constituit ca un corp distinct. Fără pretenţie de exhaustivitate, amintesc componenţii acestei generaţii ce începe să se afirme în anii treizeci: Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Dan Botta, Emil Cioran, Constantin Noica, Anton Golopenţia, Henri H. Stahl, Ion I. Cantacuzino, Alex. Cristian Tell, Mihail Polihroniade, Mihail Sebastian, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Toma Vlădescu, Petre Ţuţea, Traian Herseni, Octavian Neamţu, Paul Costin Deleanu, Constantin Mateescu, Vasile Dăncilă, Arşavir şi Haig Acterian, Gh. Racoveanu, Eugen Ionescu, D.C. Amzăr, Ion Ionică, Petre Viforeanu, Const. Enescu, P.V. Vojen, Petru Manoliu, Sandu Tudor, Nicolae Roşu. Liantul sau factorul formativ îl constituia profesorul lor, admirat, de metafizică şi logică, Nae Ionescu. Prin laboratoarele cursului şi seminariilor sale, trecuseră toţi, şi la gazeta sa, **Cuvîntul**, îşi făcuseră, cei mai mulţi, debutul în dezbaterea de idei. Apoi şi-au întemeiat gazete proprii: **Floarea de Foc, Credinţa, Dreapta, Ideea Românească, Criterion, Rînduiala, Decembrie, Axa** şi încă destule altele. Iar cei mai importanţi, aveau sau vor avea rubrici la citita **Vremea**. Gruparea era, de fapt, mai numeroasă, unele nume neimpunîndu-se ori pierzîndu-se pe drum. Altele erau ale unor plasticieni (Nae Constantinescu, Marcel Iancu, Milita Pătraşcu), actriţe, coregrafe (Marieta Sadova, Lily Popovici, Flora Capsali, Sorane Ţopa, Marieta Rareş) care se întîlneau în acelaşi cerc, dar nu vor face parte efectivă şi din "noua generaţie". Iar media de vîrstă nu depăşea 25 de ani.

Z. ORNEA

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Televiziunea**
- **Uniuni de creaţie**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

© S. Ghețe

Despre I. L. Caragiale (II)

Caragiale, **oglinda neagră**, cum i-a explicat cineva numele (socotindu-l un compus din două cuvinte turcești: **cara** - negru și **giali/ghiali** - oglindă), poate fi însă alăturat unui alt ilustru contemporan al său: lui T. Maiorescu. Fără intenții și pretenții, desigur, de simbolizări și metafore de genul celor produse prin asocierea cu Eminescu.

Istoricii literari și culturali au constatat, de altfel, că opera lui I. L. Caragiale este adevărata, marea izbîndă literară a spiritului junimist. În vreme ce pentru a-i situa pe Creangă și Eminescu înlăuntrul junimismului este nevoie de amputarea și deformarea acestuia. Caragiale i se integrează parcă de la sine, în chipul cel mai firesc.

Nu însă doar în sensul imediat și precumpănitor politic al unui anti-liberalism consecvent și feroce, dus - cum observa I. Negoițescu - pînă la anti-utopie; ci, mai degrabă, în sensul unui criticism radical, în sensul unei raționalități ultragiate pînă la angoasă, creatoare în ordine artistică de terifiante viziuni asupra naturii umane însăși.

Junimist și maiorescian, în acest înțeles, I. L. Caragiale a fost înainte încă de a intra și a fi acceptat în acea mică lume trăind, cu memorabila expresie a lui Maiorescu, "un vis al inteligenței libere înălțat deasupra trivialităților reale". Tînărul Caragiale, autor la 26 de ani al unei **Cercetări critice asupra teatrului românesc** rămase neîncheiate din pricini obscure, nu-și lua nici un fel de precauții pentru a face o "dare de seamă **categorică**" (s.n.) asupra "repertoriului acestui teatru", scriind cu necruțare maioresciană că "în acest repertoriu, piesele se împart în trei mari categorii: localizări, plagiate și traducții". Era în 1878, ianuarie. Cu o violență sarcastică și îndurerată ce va mai răsări la aceeași intensitate în radicalitatea lui Eugen Ionescu din **Nu**, tînărul de 26 de ani descria astfel repertoriul teatrului românesc din epoca sa: "La tot ce s-a produs ca literatură originală de teatru, cîtuși de puțin nu i se cade acest nume.

...Încercări mai puțin decît copilărești, lucruri ciudate și vrednice de rîs, minunății de absurditate - adevărate bazaconii literare... Și nenoricirea fu pentru noi cu atît mai mare deoarece subiectele mai tutulor acestor producții au fost trase din istoria națională".

Surogat cu pretenții de grandoare, monstruozități ieșite din minți strîmbe, falsitate delirantă a gazetarilor: inventarul stabilit de tînărul Caragiale în "categorica" lui "dare de seamă" din 1878 asupra repertoriului teatrului românesc fixează, de fapt, mai mult o atitudine decît descrie o situație. Dincolo de eventuala realitate a faptelor și datelor se află o respingere integrală și severă a unei lumi și a spiritului ei. De la analiza verdictuală a repertoriului teatral nu este, pentru Caragiale, decît un pas pînă la observația de ordin general, privind "sistema" socială și politică. Impostura și corupția din teatru țin de un viciu mai adînc: "firește", scrie tînărul Caragiale, "că nici aici nu se putea face abatere de la principiul nostru statornic, că noi facem în țara aceasta legi numai și numai spre a avea ce să călcăm și că autoritățile noastre sunt întemeiate, nu spre paza și aducerea la îndeplinire, ci tocmai spre nesocotirea și batjocura legilor".

Din "cercetarea critică"a lui Caragiale nu au apărut decît trei articole, fiind întreruptă probabil din pricina protestelor celor vizați. De ajuns însă pentru a-i stabili factura maioresciană, titlul însuși trimițînd explicit și, poate, cu voință la **O cercetare critică asupra poeziei române**. Deosebirile dintre cele două "cercetări critice" sînt însă mari și nu țin doar de aspectele exterioare. Criticismul lui Maiorescu ține de "cultură", criticismul lui Caragiale este expresia unei naturi. În vreme ce Maiorescu recomandă "modele", pedagogic, la Caragiale libertatea de judecată nu cunoaște limite. Exigențele lui nu se mărginesc la literatura națională; sînt extinse, fără inhibiții, și asupra marilor nume străine. Precursor al lui Eugen Ionescu și în această privință, Caragiale nu are nici o sfială în a socoti că Victor Hugo a scris și "fad și indigest".

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Schimb de păreri (II)

Mă așteptam, firește, ca articolele mele despre Biserică și intelectuali să provoace unele reacții de iritare. Mi-am dorit, de fapt, asemenea reacții, în convingerea că tema aceasta are mai mult de cîștigat de pe urma unei dezbateri vii, decît de pe urma unei pioase suficiențe. Mulțumesc, prin urmare, d-nei Ana Maria Costea R. (dacă am descifrat corect semnătura), care mi-a trimis, din Timișoara, o scrisoare lungă și, atît cît am putut s-o înțeleg, mustrătoare. Spun: "atît cît am putut s-o înțeleg" pentru că m-am adaptat foarte greu stilului acestei scrisori. Impresia generală e aceea a bunei credințe și, mai ales, a unei foarte bune intenții. După numai două din cele trei articole ale mele ("traumatizante" în asemenea măsură încît au făcut imposibilă o reluare a lecturii), dna A.M.C.R. se simte obligată să ia apărarea Bisericii dinaintea unui detractor neînțelept, intelectualist, neiubitor. Inflamată de emotivitate polemică, preopinenta.mea se înșeală integral asupra motivațiilor și "obiectivelor" mele. Cine m-a citit cu calm și fără suspiciuni sectante știe că nu demolarea credinței, nu injurierea Bisericii și cu atît mai puțin idolatrizarea intelectualilor au constituit materia textelor mele. Ele comentau o **criză** (despre care vorbesc și unii însemnați reprezentanți ai Bisericii), **deplîngeau** criza și anticipau depășirea ei. Că avem de a face cu o criză reală o dovedește chiar scrisoarea timișoreană. Căci ea se socotește îndreptățită, în numele credinței, să facă praf fasoanele intelectualilor, ca și cînd simplul fapt de a fi intelectual e un chip al apostaziei. Autoarea scrisorii e de părere că practic "vituperarea fulminantă", că "intentez un proces", că pun clerul sub acuzații "penale". O invit să facă, totuși, efortul unei relecturi, încercînd să-și păstreze cumpătul și să nu se grăbească să judece o opinie și un om care nu-i confirmă evlavia de primă instanță. În orice caz, așa i-ar sta bine, creștinește. (Îmi îngădui să remarc, în paranteză, că s-a înmulțit îngrijorător numărul creștinilor **nervoși**, cu glas sever și discernămînt de beton; felul în care ni se vorbește, prin ei, despre "iubire" e direct înfricoșător: s-ar zice că creștinismul e o doctrină **militară** a iubirii și că blîndețea și mila sînt păcate capitale...)

Nu cred că soluția ieșirii din criză e culpabilizarea **totală** a intelectualilor și deculpabilizarea **totală** a Bisericii. Nu cred că, sub comuniști, intelectualitatea s-a purtat mereu greșit, iar Biserica s-a purtat mereu corect. Și nu cred că apărăm cum se cuvine Biserica adoptînd postura avocățească a unei oarbe dezvinovățiri. Vă invit, stimată doamnă, să recitiți **Iov**: veți vedea că cel care cere socoteală lui Dumnezeu e, uneori, mai plăcut duhului Lui, decît liota teologilor care Îl apără birocratic, mormăind argumente gata făcute. Nu înseamnă că recomand blasfemia; dar înclin să cred că și înregimentarea călîie, sau apologetica zaharoasă sînt forme de blasfemie într-o religie care pune atîta preț pe libertate și pe îndrăzneală.

Dna A.M.C.R. e supărată pe atitudinea (analitică, generalizatoare) și pe limbajul (plin de "neologisme" și fandoseli) cultivate de intelectuali. E cu atît mai curios să întîlnești - în paginile D-sale – barbarisme și schimonoseli lexicale de neasimilat: "filon avivant", "concretualizare", "aparență în intercurență", "obstinant", "hazardant", "introspectare", "neantizare", "integrație" etc. Unele fraze sînt logic și sintactic inclasabile. Exemplu: "Existența unei libertăți de manifestare, astăzi, dovedește că această libertate, ca atribut absolut al spiritului, a fost reprimată de întreaga intelectualitate, nu din lipsa acesteia, ci din instinct, într-un regim totalitar, în care și intelectual și Biserică se conformau acelorași pretenții ideologice, spre deosebire însă de Biserică care nu putea să se identifice ideologic, așa după cum intelectualitatea a făcut-o."

Incongruentă, într-o scrisoare așa de bisericoasă, e și invocarea lui Mircea Florian, filosof a cărui "surzenie" religioasă e notorie. O și aud pe dna A.M.C.R. spunînd: astea sînt pedanterii răutăcioase, "intelectualiste". Se prea poate! Dar scrisul își are și el exigențele lui. În plus, e de neînțeles ca cineva atît de respectuos cu Biserica să fie atît de neglijent față de rigorile Cuvîntului. Oricum, intransigența doctrinară și purismul atitudinii se combină mai armonios cu o exprimare simplă, nepretențioasă, limpede, decît cu una confuză și afectată. Stilul îngrijit nu e o "fandoseală" oarecare: e mai curînd respect pentru cititori și, deci, iubire de oameni. E dreptul fiecăruia să apere lucrurile în care crede și să le atace pe cele care îl contrariază. Dar cînd te decizi să intri în arenă e recomandabil să fii deopotrivă la înălțimea a ceea ce ataci și a ceea ce aperi.

... În rest, dna A.M.C.R. poate conta pe solidaritatea mea spirituală. La oarecare adîncime, opiniile noastre sînt mai apropiate decît își închipuie.

Andrei PLEȘU

De Paşti...

✦ Harta Elveţiei în viziunea Bucureştiului sau triumfuri "diplomatice" în serie ✦ Banii publici, adică ai fiecăruia dintre noi ✦ Declaraţia de la Tiraspol ✦ "Superficialităţi": ale cui, faţă de ce? ✦ 1 Mai

Versoix nu este Crans-Montana

Cu toate că deznodămîntul cererii formulate de Regele Mihai de a petrece Paştele la Timişoara era previzibil, el nu a produs mai puţină emoţie. Guvernul actual al României (ca parte vizibilă) are, trebuie să recunoaştem, perfectă dreptate să caute a împiedica, pe orice cale, venirea Regelui în ţară. Cererile de viză pe care Casa Regală de România le formulează, canonic de-acum, cu ocazia marilor sărbători creştine de peste an au darul de a provoca autorităţile momentului la adevărate "profesiuni de credinţă" practice, implicite. Ocazia pe care o oferă astfel de "momente ale adevărului" nu trebuie ratată. Să nu ne plictisim! Căci, după cum s-a constatat cu ocazia vizitei îngăduite, în 1992, de guvernul Stolojan, instanţele statale care se străduiesc să menţină societatea în starea de separaţie care o caracterizează tot mai marcat ar fi pur şi simplu "puse între paranteze" de contactul de-a dreptul "fuzional" pe care o vizită a lui Mihai I îl provoacă. "Je hais le mouvement qui déplace les lignes", pare a-şi şopti, baudelairian, cu îndîrjire, puterea actuală. Circumspecţia pe care ea o manifestă faţă de prezenţa **fizică** a Regelui e, deci, justificată, avînd în vedere că regalitatea, deşi desuetă (nu este sigur) ca formă istorică, constituie, pînă una alta, însuşi temeiul ce face posibilă funcţionarea politicului şi exercitarea puterii. Ca atare, ea nu poate fi suprimată. Atîta doar că, reamintind **ierarhia** care include, ea pune în pericol, implicit, **oligarhia** în curs de constiuire, care, însă, exclude. Ştiu guvernanţii noştri ce ştiu (sau mai degrabă simt): nici nu ar fi nevoie de o instaurare efectivă, prezenţa fizică e de ajuns. Căci, în cazul unui rege, ea nu poate rămîne niciodată strict fizică... În ciuda repetatelor revoluţii, republicanismul nu-şi poate suprima paradigma, soclul istoric, oricît s-ar strădui să-l îngroape, să-l traducă, să-l "modernizeze".

"Guvernanţii se înşală. Prezenţa mea printre voi reprezintă pentru toţi şi pentru ei înşişi garanţia păcii civile şi morale, a păcii sufleteşti de care Ţara are nevoie pentru a ieşi din îndoială, descurajare şi teamă" (din **Mesajul Majestăţii Sale Regele Mihai I către Ţară de Sfintele Paşti 1994**).

"La articolul despre cetăţenia română, actuala Constituţie declară că nici un român nu-şi poate pierde cetăţenia. Cu atît mai puţin unul căruia i-a fost luată de Stalin şi de Groza. Regele este, astăzi, singurul în viaţă care cunoaşte istoria contemporană a României, fiindcă a trăit-o şi a făcut-o. Este român, locul lui este în ţară, el trebuie să vină să îşi vadă ţara indiferent de problema formei de guvernămînt" (**Alexandru Paleologu**).

"Apreciez că nici momentul de a introduce în perioada următoare o moţiune de cenzură nu este cel mai bine ales. Adică, la această oră, nu se constată la nivelul societăţii o încrîncenare care să poată fi folosită în scop politic. De aceea, arma numită moţiune trebuie păstrată pentru un alt prilej" (**Ion Diaconescu, prim-vicepreşedinte al PNŢCD**).

"Bugetul este perceput eronat de cetăţenii ţării ca un instrument prin care statul dă cetăţenilor ceva, şi nu ca un regulator al banilor munciţi de ei şi luaţi de la ei. Aparent, bugetul este o lucrare de tehnică financiară, dar această lucrare trebuie să se bazeze pe concepţii şi programe clare: exact ceea ce lipseşte actualului guvern. Noi voim să arătăm că bugetul este rezultanta politicii economice şi sociale duse în anul precedent şi instrumentul pentru politica economică şi socială în anul care urmează. Astfel încît analiza bugetului este una din căile prin care putem afla ce politică a dus şi vrea să ducă guvernul. Privite astfel, lucrurile devin extrem de importante pentru fiecare cetăţean al României. Fiindcă în această idee se poate înţelege ce se întîmplă cu banii noştri. De pildă, bugetul prevede o creştere a veniturilor. Prin creşterea producţiei şi relansare economică? Nu s-a produs. Prin creşterea veniturilor populaţiei? Nu s-a produs. Prin creşterea preţurilor? Aceasta, da, s-a produs. Deci este clar că bugetul care ni se propune este un buget al inflaţiei care loveşte în cetăţeni. Cetăţeanul trebuie să fie interesat ce se întîmplă cu banii lui, unde sînt dirijaţi. Sînt dirijaţi - aşa cum se întîmplă în bugetul actual - spre întărirea administraţiei, către instituţiile statului, către birocraţie, către subvenţionarea acelor ramuri economice care oricum sînt falimentare, către proiecte iluzorii. Sau aceşti bani ar trebui dirijaţi spre sănătate, spre învăţămînt, spre cultură? (...) Este posibil şi un alt buget. De data acesta, nu criticăm fără să propunem alte soluţii(...) Un buget mai bun este posibil" (**Emil Constantinescu, preşedintele CDR**).

"...producţia industrială, pe ansamblu, în trimestrul I, a scăzut faţă de anul trecut cu două procente şi jumătate... (...)... în mai toate ramurile am avut pierderi care pot fi rezolvate numai prin injecţie de lichidităţi, de capital, de lucru în unităţile industriale (...)... pînă acum am avut pierderi şi din cauza faptului că ne-am furat timpul cu alte treburi şi, iată, blocajul s-a adîncit" (**Dumitru Popescu, ministrul industriilor**).

© Jacques-Henri Lartigue

Semne de maturizare?

Deşi fusese anunţată, intenţia Opoziţiei de a introduce, în cazul respingerii proiectului de buget pe 1994, o moţiune de cenzură a fost, pînă la urmă, anulată ca "nestrategică". De altfel, dacă discuţiile prelungite în jurul acestui proiect de buget - care va trebui să ajungă, să nu disperăm, şi la momentul fatal al votării - au avut vreun folos vizibil, acesta nu poate consta decît în disciplinarea şi ordonarea Convenţiei Democratice, care, pentru prima dată, s-a întrunit în plen pentru a stabili în mod explicit o strategie adecvată "momentului", renunţînd la "romantismul" gesturilor mai mult sau mai puţin ineficiente. Aşa cum sîntem anunţaţi, astfel de proceduri vor fi transformate în obicei. Să sperăm, antrenamentul nu strică. Aceasta în condiţiile în care, aşa cum apreciază unii observatori, există două "defecţiuni" paralele, atît în tabăra Puterii (PDAR ameninţînd cu nevotarea bugetului), cît şi în aceea a Opoziţiei (PD care, cu excepţia unei singure condiţii, promite că va vota proiectul de buget). Toate, însă, în contextul recunoaşterii "la vîrf", de către însuşi premierul Văcăroiu - acum că Forumul "Crans-Montana" s-a încheiat, declaraţiile pierzîndu-şi, nu-i aşa, obiectivele "diplomatice" - a blocajului şi a regresului economic.

Negocieri

În condiţiile în care autorităţile transnistrene au anunţat că-l vor executa pe deputatul moldovean Ilie Ilaşcu pe data de 9 mai, ceea ce nu le împiedică să-i organizeze patriotului român un adevărat iad pe pămînt, fapte ce au produs valuri de indignare în ţară, într-un restaurant (se zice) dintr-o suburbie a Tiraspolului a avut loc o întîlnire, materializată printr-o aşa intitulată **Declaraţie de la Tiraspol**, între preşedintele Moldovei, Mircea Snegur, şi Igor Smirnov, căpetenia Transnistriei separatiste. Nici vorbă de luarea în discuţie a cazului Ilaşcu. Deşi, prin această primă întîlnire, nu s-a ajuns încă la nici un acord, fiind necesare, după cum s-a precizat, compromisuri de ambele parti, noutatea o constituie luarea în discuţie a statutului juridic al formei statale a Transnistriei şi, prin extindere, al Republicii Moldova în întregul ei. Rapiditatea evoluţiilor politice de dincolo de Prut ne demonstrează că, într-un viitor imediat, din iniţiative provenind, de data aceasta, de dincolo de Nistru, totul este posibil. Suspectă mobilitate... Se vede treaba că neunirea Moldovei cu România nu-i suficientă. Şi că "independenţa" acestei provincii româneşti nu a constituit un scop în sine, ci doar o etapă în vederea obţinerii a tot felul de alte "independenţe", la nesfîrşit, poate. La est de noi nu încetează să apară state...

"Deocamdată conducerea de la Chişinău este pe poziţia ca Moldova să fie un stat unitar. Noi, însă, credem că, pe această cale, problema nu poate fi soluţionată şi propunem ca Moldova să fie federalizată" (**Grigore Mărăcuţa, şeful parlamentului transnistrean**).

Cum şi mai ales de cine să ne apărăm

Ministrul apărării naţionale, Gheorghe Tinca, şi şeful marelui stat major al armatei române, generalul Dumitru Cioflină, au fost prezenţi la Bruxelles, la sediul NATO, unde au înaintat documentul ce cuprinde propunerile de colaborare ale României în cadrul Parteneriatului pentru Pace. La Bucureşti, în cadrul unei audieri în faţa Comisiei de politică externă a Camerei Deputaţilor, Mircea Paşcu, secretar de stat la MApN a trebuit să recunoască: "**Moscova ne cere socoteală în legătură cu apropierea de NATO**". Tot la Bucureşti, într-o comunicare la seminarul cu tema "Securitatea şi apărarea României în contextul integrării în organismele europene şi euroatlantice cu vocaţie în domeniul securităţii", un locotenent-colonel pe nume Dumitru Sava a avansat ipoteza că, în cazul unei agresiuni armate, este foarte posibil ca România - în special în aer - să nu facă faţă. De ce, în aceste condiţii, declaraţia făcută publică de către deputatul PAC Vasile Popovici (membru al Comisiei pentru politică externă a Camerei Deputaţilor), cu privire la transparenţa căreia trebuie să-i facă obiectul negocierea unui eventual tratat militar româno-rus, va fi fost considerată de către purtătorul de cuvînt al preşedinţiei drept "superficială"?

"După vizita primului ministru Nicolae Văcăroiu în Federaţia Rusă şi după vizita ministrului rus al apărării, Pavel Graciov, la Bucureşti, am aflat că este în pregătire semnarea unui acord româno-rus, despre care nici Parlamentul şi nici opinia publică românească nu cunosc detalii de conţinut. (...) Reorientarea politicii externe este o chestiune de o importanţă covîrşitoare pentru poporul român şi considerăm că ea nu poate fi hotărîtă în spatele uşilor închise şi fără acordul naţiunii" (**Declaraţie a Partidului Alianţei Civice**).

Socialiştii occidentali şi sărbătoarea (lor) de 1 Mai

Cu toate că adevăratele evenimente ale sfîrşitului săptămînii trecute le-au constituit, de bună seamă, alegerile din Africa de Sud, atacarea, de către sîrbii bosniaci, a trupelor FORPRONU (ceea ce, după anumiţi observători, ar putea semnifica forţarea de către agresorii din Bosnia fie a retragerii acestor trupe de interpunere, fie ridicarea embargoului asupra armelor şi care, în tot cazul, nu face decît să cronicizeze criza, consfinţind lipsa de idee a forţelor internaţionale), desemnarea, în Italia, a lui Silvio Berlusconi în funcţia de prim-ministru şi începutul campaniei pentru alegerile europene care vor avea loc în iunie, cred că cel mai direct ne priveşte criza guvernului spaniol, provocată de fuga şefului Gărzii Civile, acuzat de corupţie, care a dus la demisia ministrului de interne spaniol şi la presiuni din partea opoziţiei vizînd demiterea guvernului minoritar condus de Felipe Gonzales. Acesta, de altfel, a fost silit să-şi amîne - pentru cine ştie cînd - vizitele la Bucureşti şi Sofia. La un an de la sinuciderea fostului premier şi ministru de finanţe socialist francez Pierre Bérégovoy, cuvîntul "pistol" bîntuie, din nou, rîndurile socialiştilor occidentali. Dispărutul fără urmă şef al Gărzii Civile spaniole a declarat că nu-i mai rămîne decît fie să se sinucidă, fie să facă dezvăluiri. Momentul de cotitură este limpede, criza socialismului european, şi, în general, a stîngii, lăsînd loc, după opiniile comentatorilor, unui nou **demagogism**, în care actorii care-şi anunţă ascensiunea poartă nume precum Bernard Tapie. Interesantă, în aceste condiţii, reacţia Estului. Va exista ea?

Bogdan GHIU

Parlamentarii între ei

Bugetul Senatului pe anul 1993. Sumă totală: 3.422.966.000 lei. Din care: cheltuieli de personal - 2.554.900.000 lei, materiale şi servicii - 651.600.000 lei, transferuri - 38.466.000 lei, cheltuieli de capital - 178.000.000 lei.

Faptul că execuţia cheltuielilor de personal s-a efectuat doar în proporţie de 95% se explică prin faptul că şedinţa comună a Parlamentelor României şi Moldovei nu a mai avut loc (500 persoane, 4 zile, însumînd cheltueili de 44.000.000 lei). De asemenea, nu s-au efectuat anumite deplasări în străinătate, iar unele au fost mai scurte decît se prevăzuse. Au avut loc 113 deplasări în străinătate în 1993, însumînd 1.089 zile-om la senatori şi 342 zile-om la salariaţi.

Pentru anul 1994 s-a stabilit următorul buget pentru Senat: sumă totală - 12.641.440.000 lei, din care cheltuielile de personal vor fi de 9.066.369.000 lei.

Sporirea de aproximativ patru ori a bugetului pe 1994 faţă de cel pe 1993 a fost motivată prin accentuarea inflaţiei.

Preşedintele Senatului, Oliviu Gherman, a adăugat un amendament prin care solicită deschiderea unei liste "de bunăvoinţă", care ar urma să consemneze pe acei senatori care renunţă de bună voie la facilităţile costisitoare ce deservesc de obicei instituţia senatorului: birou adecvat, secretară, maşină etc. Dînsul s-a trecut în fruntea listei, explicînd că această "iniţiativă" vizează doar o perioadă de timp limitată, pînă se mai "înzdrăveneşte bugetul ţării". (Se gîndea, probabil, la noua formă de impozitare a salariilor, cu care a venit la Senat dl. Mircea Dan Popescu, sugerînd că trebuie stopată creşterea unor salarii de peste un milion de lei prin impozitarea fondului de salarii. Numai că dezbaterile au dovedit că, de fapt, cei "graşi" vor rămîne pe poziţii, în schimb contribuabilul obişnuit, cel cu salariul de minimă subzistenţă, va suporta un dublu şi ilegal impozit, unic în lume şi pe care nu l-a impus FMI-ul, aşa cum încerca dl. Ministru să susţină).

Petru IONESCU

© S. Ghelţe

Presa despre...

Intelectuali şi/în politică

Ştiinţele sociale şi politice au fost condamnate de comuniştii români la perpetuă gravitare în jurul ideologiei oficiale. Monolitismul acesteia nu a lăsat loc nici unei alternative de gîndire şi nu a permis efortul ştiinţific în cunoaşterea şi demontarea răului totalitar. Spre deosebire de celelalte ţări est-europene, unde biserica şi intelectualii au sfărîmat din exterior sau din interior zidul dogmelor propagandistice ale partidului unic, la noi s-a adîncit caracterul naţional-stalinist prin izolare de restul lumii şi prin forţată rupere de realitate a elitei artistice. Am fost o excepţie în lagărul comunist şi tocmai de aceea tranziţia pune aici probleme deosebite. Înlăturarea cauzelor şi a efectelor fostului regim nu poate fi făcută fără o bună diagnosticare a lor. Sistematica activitate de descoperire şi de înţelegere a regimului ce ar fi trebuit să înceteze la 22 decembrie 1989 e un obligatoriu punct de plecare în descifrarea şi interpretarea fenomenelor tranziţiei. Cu aceste convingeri au plecat la drum realizatorii revistei POLIS, al cărei prim număr a apărut de curînd. Ea îşi propune "acordarea unei atenţii speciale gîndirii politice est-europene din perioada anterioară şi actuală" şi "deschiderea către toate punctele de vedere, către dezbaterile cele mai intense ale sfîrşitului de mileniu". **Polis**, publicaţie trimestrială (186 de pagini, 2000 de lei) editată de Institutul de Marketing şi Sondaje Bucureşti cu sprijinul Fundaţiei Soros pentru o societate deschisă răspunde, în primul său număr, unui întreg şir de întrebări care au provocat destule conflicte şi multă confuzie în societatea românească postdecembristă: ce sînt intelectualii? care este raportul lor cu societatea şi cu acţiunea politică? e normal să li se pretindă artiştilor est-europeni implicare partinică, sau apolitismul e un drept pe care ei şi l-au cîştigat? cum se formează societatea civilă? de ce i-a atras pe intelectualii occidentali "strălucirea" curţilor comuniste? cum să diminuăm durerile tranziţiei prin contribuţii teoretice dacă autorii acestora din urmă sînt ei înşişi lipsiţi de reflexe democratice şi intoleranţi cu opiniile contrare?

Polis refuză din start abordările unilaterale şi nu e deloc blîndă cu prejudecăţile sau cu legendarele eşecuri ale intelectualităţii româneşti. Deocamdată, pune în faţa acesteia oglinda unor texte semnate de mari autori europeni, tocmai pentru a o ajuta să se vadă şi să se accepte aşa cum este - adică mult prea înclinată spre văicăreală, exagerări, evadări în estetic sau vînători de privilegii prin simple declaraţii opoziţioniste sau admirativ ("apolitice") la adresa puterii. După citirea atentă şi integrală a acestui prim număr al **Polis**-ului, concluzia nu e chiar una uşor de suportat: la noi, atît opoziţia intelectuală cît şi apolitismul scriitoricesc au fost argumentate şi

> "... se întîmplă că în Europa post-comunistă se confruntă două clase de intelectuali, «moraliştii şi experţii». Moraliştii din Est sînt melancolici care au avut curajul să acţioneze şi care acum, spre propria lor surpriză, au puterea în mîini. Ei au distrus aparenţa utopiei şi sînt confruntaţi acum cu sarcina neobişnuită de a satisface exigenţele unei **Realpolitik**; acestor moralişti le vine foarte greu să se transforme în experţi".
>
> W. LEPENIES
>
> "Sînt pentru o «politică antipolitică»: adică pentru o politică ce nu constituie o tehnologie a puterii şi manipulării, a conducerii cibernetice exercitate asupra fiinţelor umane sau o artă a utilului, ci un mijloc de a căuta sensul vieţii, de a o proteja şi servi".
>
> V. HAVEL

impuse în "mod specific", adică plecînd de la premise false, de la deformări ale raporturilor sociale, de la autoevaluări pe criterii valabile în totalitarism. Cele trei mari secţiuni ale dezbaterii găzduite de **Polis** clarifică noţiunile, descriu situaţiile emblematice şi pun punctele pe i din unghiuri adeseori diferit luminate. **Specia care se plînge, Vest-est: obsesii comune** şi **Est: morală şi politică** sînt titlurile acestor secţiuni. În ele putem citi textele unor conferinţe susţinute de Leszek Kolakowski ori Wolf Lepenies, fragmente din studii politice semnate de Paul Hollander ori Tomaz Mastnak, articole de Mihaly Vajda şi Vaclav Havel, un interviu cu Adam Michnik realizat de Daniel Cohn-Bendit şi publicat în 1986 la Paris sub titlul "Nous l'avons tant aimé, La Révolution". Lîngă numele de referinţă care definesc specia intelectuală ca o "specie care se plînge" şi judecă judecăţile politice ale acestei categorii atît prin prisma obsesiilor estice cît şi prin aceea a utopiilor vestice, putem citi o versiune a prefeţei la volumul "Limba de lemn" de Françoise Thom (aparţinînd, bineînţeles, traducătorului Sorin Antohi) şi o binevenită analiză a lui Mircea Boari ("Repere pentru o teorie a tranziţiei"). Nu lipseşte rubrica de "Recenzii", în care sînt analizate contribuţii politologice celebre în Occident dar şi "Dreptul la normalitate" al lui Nicolae Manolescu.

Ispita de a cita pagini întregi din fiecare autor publicat în **Polis** face imposibilă o selecţie onestă şi echilibrată. În loc de laude - pe care colegiul editorial din care fac parte, printre alţii, Călin Anastasiu şi Pavel Cîmpeanu, Jan Urban şi Jozsef Lorincz, Alin Teodorescu şi Gail Kligman, Vladimir Tismăneanu şi Didier Lapeyronnie, le merită cu prisosinţă - e de ajuns constatarea că această primă revistă de ştiinţe politice se citeşte pe nerăsuflate dar cu creionul în mînă. Tocmai pentru că nu e o revistă oarecare, ci una care va rămîne în bibliotecile noastre şi în bibliografia tranziţiei, ne bucurăm să o semnalăm ca pe un eveniment, în pofida imperfecţiunilor proprii debutului (în fond, o revistă care se naşte fără defecte poate muri mai repede decît altele); nu vom pune în discuţie, acum, pericolul unei prea mari subiectivităţi a criteriilor în privinţa textelor şi autorilor selectaţi (pe meleagurile noastre, prieteniile ridicate la rang de program publicistic strică deseori mai mult decît trebuie); revistei îi lipsesc însă, în mod inacceptabil, prezentările semnatarilor studiilor incluse în ea. Cititorul de azi - care nu e neapărat specialist - ştie, probabil cîte ceva despre Michnik şi despre Havel, dar, nu poate afla din **Polis** cine sînt Tomaz Mastnak şi Mircea Boari. În fine, faptul că serviciul de corectură se află în mare suferinţă (comparabilă, de altfel, cu aceea a **Dilemei**) poate fi lesne de înţeles dar greu de suportat. Mai ales pentru cititorul de peste cîteva decenii, la care ar trebui totuşi să ne gîndim cînd vorbim despre rolul intelectualului în epoca de tranziţie. (E.Ş.)

De jur împrejur

La stînga stîngii

În 1980 ar fi fost o ştire de pagina întîi: sindicatul "Solidaritatea" e în grevă, protestînd împotriva politicii salariale a guvernului, iar guvernul, negociind compromisul în problema salariilor, contestă caracterul politic al unor revendicări. În 1994 nici guvernul, nici "Solidaritatea" nu mai sînt ce au fost.

Coaliţia care a cîştigat alegerile parlamentare din septembrie, alcătuită din foştii comunişti şi vechii lor colaboratori - partidul agrarian - a obţinut majoritatea pe baza promisiunilor că va atenua efectele dureroase ale reformei economice, fără a frîna procesul ca atare. Pentru analişti reforma poloneză e un succes: deficitul bugetar a scăzut de la 7 % din PIB în 1989 la 3 % în 1993, inflaţia de la 640 % la 38 %. Anul trecut, creşterea economică a fost de 4 % - cifra cea mai mare din Europa; în sectorul privat lucrează peste jumătate din forţa de muncă a ţării. Rezultatele terapiei de şoc sînt evidente, iar cei care o critică nu le pot opune vreun succes al metodei graduale. Rămîne nemulţumirea populară exprimată activ prin greve, pasiv prin starea de apatie, sondajele arată că doar 30 % din cei chestionaţi susţin în continuare reformele. În pofida radicalizării populaţiei în ultimii ani ai dictaturii comuniste, noile reguli ale jocului liber sînt acceptate cu dificultate de majoritatea care a votat pentru lozinca "Reforma trebuie făcută în folosul poporului".

Numai că acest "folos" nu poate fi măsurat, în Polonia chiar cîştigătorii de pe urma reformelor simt sau spun că au pierdut, desprinderea de atît de nedreapta orînduire comunistă care promitea perfecţiunea presupune, cum spunea Adam Michnik, lupta pentru o societate imperfectă. Dreaptă, dar imperfectă. Fiind nespectaculoasă, presupunînd dificultăţi în relaţia dintre interesul personal, de grup şi naţional, devine în cele din urmă plicticoasă.

Din punctul unde se găseşte Polonia nu se mai poate face cale întoarsă; oscilînd între pragmatism şi populism măsurile economice croiesc noile realităţi, reîmpărţind mereu altfel societatea în cîştigători şi perdanţi. Deocamdată în Polonia, capitalismul e prea slab pentru a fi generos cu nevolnicii, iar numărul celor care profită de avantaje este încă mic; firesc şi ca peste tot, suspiciunea corupţiei, a legăturilor cu vechile structuri le face înaintarea dificilă. Într-un interviu recent, preşedintele Walesa se consola afirmînd că şi Australia a fost întemeiată de foşti puşcăriaşi. De fapt, guvernul dă impresia că se ruşinează de propria lui politică, pe care nu o susţine la nivelul discursului. "Un liberalism fără liberali" - defineşte revista **The Economist** situaţia din Polonia, observînd că toate partidele susţin necesitatea unor corecţii sociale, necesare, fără îndoială, dar imposibile în această fază.

Şi în acest fel sindicatul "Solidaritatea", timp de un deceniu expresia cea mai consistentă a luptei anticomuniste, a ajuns la stînga stîngii. Din fosta formaţiune cu zece milioane de membri s-au desprins vreo 15 partide, dinre care trei cu reprezentare parlamentară răspîndite pe tot spectrul, de la centru stînga la centru dreapta.

Cei fără reprezentare parlamentară fac grevă împotriva privatizării, cerînd asigurarea locurilor de muncă în siderurie şi transporturi indiferent de eficienţă şi un rol instituţionalizat al sindicatelor în stabilirea politicii economice. Partenerii de coaliţie sînt divizaţi: agrarienii sînt mai concesivi, miniştrii Alianţei Democratice de stînga (foştii comunişti) sînt foarte drastici. Preşedintele Walesa mediază.

Analiştii compară conflictul de acum dintre sindicatele poloneze şi putere cu cel de la începutul anilor '80, care a opus sindicatele britanice guvernului conservator al doamnei Thatcher. Faptul că foştii comunişti trebuie să dovedească aceeaşi fermitate ca Doamna de Fier în relaţia cu clasa pe care pretind că o reprezintă ţine de o strategie a istoriei care sfidează platformele electorale şi fidelităţile ideologice.

Magdalena BOIANGIU

B.s.b.g.b.m.i.d.Z.

... Adică bunul simţ, bunul gust, bunele maniere in dürftiger Zeit!

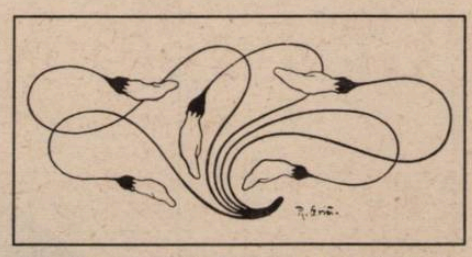

Ne-am gîndit la un test: cum reacţionează contemporanii noştri la o asemenea "triadă glorioasă"? Din capul locului, bunul gust a fost marginalizat: el nu pare să preocupe societatea românească în plin galop al kitschului; formula după ureche "despre gusturi nu se discută" e de-ajuns... În schimb, celelalte două subiecte (bunul simţ şi bunele maniere) au constituit prilej de meditaţie. Iar primele care au scris pe această temă au fost femeile: era firesc, ele suportă cel mai greu mîrlănia înconjurătoare. Un alt lucru interesant este că Doamnele, spre deosebire de Domni (care "au tras-o" uşor spre băşcălie), au fost serioase - nostalgice în evocarea trecutului, patetice în perspectiva viitorului. În fine, se poate observa o aplicare "în funcţie de context" în cazul tinerei generaţii: politeţea este văzută ca o "chestie" care în unele cazuri "merge", în altele nu...

Să fi devenit bunele obiceiuri (sintagmă în care le includem pe celelalte două) într-atît de inactuale?... Este limpede că, pentru un om avînd politeţea în sînge, problema ("a fi sau a nu fi politicos") nu se pune. Însă pentru "ceilalţi", majoritari (după toate semnele), îndemnul la politeţe pare a fi întîmpinat cu "neo-persanul" **Cum poţi fi politicos?!** Acum!? Aici!? După 45 de ani de "Nu-ţi place cu tramvaiul, ia-ţi maşină!"? După ce nu politeţea, ci lipsa ei, s-a învăţat "pe rupte" la coadă, în faţa vînzătoarelor, în relaţiile cu birocraţia comunistă... Este limpede că nici pentru "omul nou" nu se profilează vreo oareşcare "dilemă": politeţea - această chestie exsanguă, "din alte timpuri" - "nu mai e de actualitate"! Nici vorbă ca acesta, "omul nou", să o înveţe; mai degrabă, pentru a putea supravieţui, ar trebui ca "omul vechi" - politicosul, "stilatul" - să-nveţe mojicia ca pe o **nova lingua**... Conflictul, aproape ireconciliabil, pare să se dea între două "specii" de oameni; **c'est tout!**

Dacă reluăm "triada" noastră "la o nouă lectură", vom observa că temele respective acoperă sfere diferite de înţeles. Bunul simţ este mai degrabă raportul cu tine însuţi - şi **apoi** cu ceilalţi; bunul gust ar fi raportul cu obiectul estetic, în vreme ce bunele maniere sînt condiţia **sine qua non** a socialităţii: raportul cu ceilalţi. Un om de (bun)gust le include pe toate. (Cocteau rîdea de vulgaritatea "Autorului" care se scuză că nu poate veni la un dineu monden "pentru că trebuie să-şi termine cartea"). În fine, mult-trîmbiţatul - în democraţie - "merit personal" păleşte într-un context în care acesta, pur şi simplu, nu este de ajuns: e cunoscută anecdota (reală, de altminteri) care spune că, atunci cînd Paul Bourget - autor în mare vogă la momentul acela - a candidat să fie primit în Jockey Club, ducele de Doudeauville s-a opus, rostind această frază sfruntată: "Din fericire, mai sîntem cîţiva pentru care meritul personal nu contează!"

În privinţa bunului simţ, trebuie să mai lămurim un lucru. "Se confundă mai întotdeauna bunul-simţ cu simţul comun" - ne reaminteşte Alexandru Paleologu. "Dar simţul comun cade repede în aporii sau platitudini" (...) "Bunul-simţ nu e, cum crede lumea, o formă primară a inteligenţei, un succedaneu inferior al acesteia. Există (şi cît de adesea) inteligenţă fără bun-simţ, dar bun-simţ fără inteligenţă nu". Să recitim, aşadar, **Bunul simţ ca paradox** - mai ales astăzi, cînd a-l avea - şi a avea, pe deasupra, bun gust şi bune maniere - a ajuns (aproape) un delict!...

La noi, în domeniul bunului gust, democraţia pare să fi "consfinţit" înainte de toate o confuzie a criteriilor. "Nu-i frumos ce e frumos, e frumos ce-mi place mie!" ş.a.m.d.- toate aceste plicticoase monumente de platitudine şi placiditate cu care se pune capăt oricărei discuţii -, ce sînt altceva decît victoria **răului** plac asupra inteligenţei? Omul de gust nu poate decît să se încline în faţa evidenţei: într-adevăr, "gusturile nu se discută"; dar nici - şi mai ales! -**bunul gust** nu se discută, caci el **este unul şi-acelaşi**! Sau, cum spune Dan Stanciu: "Gustul nu se discută, se execută". Cei care-l au - acest bun gust - sînt în minoritate, şi asta nu de azi, de ieri; numai că, "înainte vreme", bunul simţ făcea ca artiştii să-şi caute mecena dintre seniorii care le împărtăşeau electiunea estetică: dacă Suveranul, să zicem, avea gust prost sau n-avea "ureche muzicală", nimeni nu putea obliga un Lully să-i cînte în strună. Ceea ce numim astăzi kitsch era sancţionat printr-o "slabă frecventare", a lui, de către artiştii-supuşi ai Suveranului - care-şi căutau, de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni, alţi protectori dintre nobilii cu gust... În zilele noastre artiştii se supun, fireşte, tot Banului - numai că Prostul gust a ajuns, vai, dominant: se întinde de la vlădică pîn'la opincă. "Gustul Publicului" a devenit criteriu unic iar posibilii mecena sînt, şi ei, **peuple**; astăzi, singura soluţie în faţa invaziei kitschului este o strategie aproape "neo-dadaistă" de epatare a noilor-burghezi prin violenţa unui bun gust radical - fără comună măsură cu ce se întîmplă în "massă". Altminteri, riscăm să ne înecăm în harababura opiniilor care ar vrea să supună şi domeniul, pînă mai ieri electiv, al Gustului (cel Bun fireşte) "normelor democratice". Or, Gustul e autocrat... (Cît despre kitsch, el nu poate fi "subversiv" - cum cred unii amici de-ai noştri - pentru simplul, dar zdrobitorul, motiv că este majoritar!)

De la prost gust la proaste maniere nu e decît un pas; şi aici există un fel de "morală" care dictează: i se iartă lui Rimbaud mîrlăniile pentru că era genial. Perfect. Dar artiştii noştri, ei, nu sînt geniali - "geniali" sînt numai la capitolul proaste maniere! Există opinia (foarte contestabilă de altfel) cum că "talentul scuză tot". **Talentul**!? Nici măcar Geniul – ca-nainte?... În numele acestei "reguli nescrise" destul de fleşcăite, cutare regizor poate trimite o scrisoare lamentabilă unui fost, prezent şi viitor oportunist - ins condamnabil, desigur, dar de o perfectă urbanitate -, scrisoare ce s-ar vrea "exemplară", deşi de o violenţă grobiană... Ce să "extragi", de-aici? Că regizorul are, moralmente, dreptate, dar că "manchează la manere"; că, invers, oportunistul o avea multe păcate (trecute, actuale şi eterne), dar că, măcar, nu e o ţoapă. Aşa cum nu poţi da lecţii de morală descheiat la şliţ, nu poţi da nici scriind cu şliţul stilului desfăcut: e vorba de un anumit cod pe care, dacă nu-l respecţi, poţi fi "spontan" şi, în acelaşi timp, perfect ridicol...Iar "morala" acestei întîmplări ar fi: poţi fi "natural" abia după ce ai deprins regulile urbanităţii. Abia atunci, firescul are graţie. Însă a invoca naturaleţea pentru un comportament suburban e o eroare: aşa cum nu defechezi în public, la propriu, de ce ai face-o la figurat?

Cît despre cei ce vor să-şi păstreze "nealterat" fondul de sălbăticie - nu le-aş putea recomanda decît lectura atentă a schiţei "Ducele şi Ţepeneag" de Paul Emil Miclescu, precum şi a paginilor lui Al. Paleologu despre Pallady din volumul deja-citat, şi care n-au egal, după conştiinţa mea, în ce priveşte "sentimentul **politicos** al fiinţei"; cine poate citi acel capitol fără să simtă, la sfîrşit, emoţia unei lumi în care nuanţele aveau greutatea unei drame, nu cred că mai poate fi recuperat... Cu-atît mai rău pentru ei.

Alex.Leo ŞERBAN

Pentru mergerea lui căpitan paşa în Bucureşti

Deci într-acea vreme au venit căpitan paşa cu agalele lui la Bucureşti şi acolo, petrecînd douo săptămîni, făcutu-i-au vodă zăefeturi; şi au zis căpitan paşa lui vodă să cheme pe boerii cei mari cu cocoanele lor la zăefet: Şi chemînd vodă boerii, au venit, după poruncă, fără cocoane. Vodă, văzînd că n-au venit cu muerile lor, nu i-au silit, ci au trimis pe postelnicul cel mare şi pe cămăraşu de au adus mueri podărese, curve şi cărciumărese; însă au ales mueri mai chipeşe şi mai frumoase şi le-au îmbrăcat cu haine frumoase din cămara lui vodă, făgăduindu-le daruri domneşti să facă toată voia lui căpitan paşa şi agalelor lui şi să să sloboaze la chefuri. Deci, la vreamea measii, le-au poftit la masă să şază cu boerii şi aducăndu-le vel postelnicul le-au numit că sînt cocoanele boerilor, arătînd: «Iată, aceasta e Brâncoveanca, aceasta Goleasca, aceasta e Corneasca, aceasta e cutare şi aceasta e cutare, Filipeasca.»

Căpitan paşa, văzîndu-le, s-au bucurat; şi şăzînd toate la masă cu boerii şi vodă şi căpitan paşa cu agalele, zicăndu-le muzicile la masă. Şi după ce au măncat, s-au sculat şi, rădicând masa, au poruncit căpitan paşa să joace boerii cu cocoanele lor; şi au jucat; şi ţiind jocuri până seara. Şi iarăşi, puind masa, şi după masă jucînd, până în puterea nopţii; şi încetând, au zis căpitan paşa lui vodă să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, că ştie el că sînt bucureştencele iubitoare de înpreunare; şi aşa s-au şi făcut. Şi celelalte le-au dat la paturile agalelor. Şi boerii s-au dus la casele lor, poruncind vodă postelnicului să spue muerilor să le fie turcilor cu voe. Iar dimineaţa au dăruit turcii pe mueri bine, socotind că sînt cocoanele boerilor, şi le-au slobozit. Apoi cămăraşu le-au dezbrăcat de hainele cu care le-au fost înbrăcat şi le-au dat drumu.

Dionisie ECLESIARHUL

Hronograf (1764-1815)

Elogiul bunului simţ

Un asemenea titlu l-ar fi făcut fără îndoială să tresară pe un Paul Zarifopol, de pildă, inteligenţă în continuă stare de alertă, pîndind neostenit să nu care cumva să-i scape nesancţionat vreun loc comun. Un elogiu al bunului simţ? Autorul **Încercărilor de precizie literară** se număra printre acei rari şi subtili intelectuali care fac din vînarea clişeului, a prefabricatelor de gîndire, o adevărată obsesie. Ca orice stare excesivă însă, această încordare continuă, această manie a disocierilor infinitezimale îl transformă nu o singură dată pe analistul atît de lucid al realităţii într-un nevăzător. În nici un caz, ne atenţionează, bunul simţ nu poate fi un semn de distincţie intelectuală. Amintindu-ne reflecţiile unor celebrităţi ca Voltaire, Descartes, Pascal, Chamfort, Paul Zarifopol ajunge la încheierea că bunul simţ, care în româneşte ar traduce expresiile franţuzeşti: **bon sens** şi **sens comun**, "arată tendinţa de a exprima un minimum de capacităţi intelectuale – spre limita de jos a sensibilităţii şi a inteligenţii. Bunul simţ rezumă înţelepciuni curente, acceptate fără pic de reflecţie proprie, reguli de purtare şi de judecată pe măsura celui mai mediocru nivel al spiritului uman. Bunul simţ înseamnă forma cea mai comună de mecanizare a vieţii spirituale." Aşa o fi. Iar intruziunea bunului simţ în interpretarea operelor literare conduce, fără îndoială, ca orice neadecvare, la amuzante...catastrofe. Dar, în cazul nostru, nu cred că am trata cum se cuvine problema bunului simţ dacă ne-am referi doar la aplicarea lui neadecvată în domeniul artei. Pentru că bunul simţ nu înseamnă doar "lipsă de subtilitate" şi de "originalitate". Bunul simţ face parte din liantul social, intră în compoziţia pietrei de temelie a convieţuirii, este "codul" fără de care traiul în comun devine un calvar. Bunul simţ nu e ceva ce apare şi dispare peste noapte pentru a reapare în ziua următoare. El se modelează în timp, şi numai acolo unde există condiţiile necesare – o îndelungată şi neîntreruptă viaţă socială.

Bunul simţ poate fi (şi trebuie să fie!) ridiculizat atunci cînd împovărează din cale-afară viaţa colectivităţii, cînd devine o piedică în faţa înnoirilor, amenînţînd cu închistarea în prejudecăţi, în forme moarte de gîndire.

Dar atunci cînd bunul simţ lipseşte? Pentru a ne elibera de bun simţ nu trebuie mai întîi să fim copleşiţi de bun simţ?

Cei care au încercat să fixeze portretul colectiv al românilor au descoperit că bunul simţ era una din trăsăturile importante ale societăţii ţărăneşti arhaice. Bunul simţ ar face aşadar parte din specificul nostru naţional. De-atunci probabil se crede că pentru noi cel puţin bunul simţ este ceva ce ne cade oricum din cer, fără nici un efort, că, orice am face, ne situăm în limitele strămoşescului bun simţ. Însă ar fi o naivitate să ne legănăm în iluzia că o caracteristică a indivizilor sau a colectivităţilor ar fi dată odată pentru totdeauna. Dezvoltarea oraşelor (care de cele mai multe ori nu au modelat o cultură distinctă, aşa cum se întîmplase în milenara lume a satelor, oraşe care au fost în destule cazuri simple aglomerări de mahalale, periferii lipsite de un centru, crescute întîmplător), a făcut ca bunul simţ, alături de buna măsură şi de bunul gust, să devină un "articol de lux", de cele mai multe ori de neatins, şi nu o stare normală de lucruri.

Întreaga literatură a lui Caragiale se hrăneşte din lipsa de bun simţ, de bun gust, de măsură a unor categorii sociale – nu foarte largi în momentul imortalizării lor, cînd încă mai existau o aristocraţie autohtonă, pe de o parte, şi o ţărănime cu viaţa ei bine fixată, pe de altă parte, capabile să marcheze distincţia faţă de "mahalagii", de "mitocani". Cu timpul însă, la început mai lent, după cel de-al doilea război mondial, sub dictatura comunistă, în mod forţat şi accelerat, "mahalagizarea" societăţii s-a generalizat.

Scriam în altă parte că actualitatea incontestabilă a lumii lui Caragiale se datorează nu atît eternităţii tipurilor umane stigmatizate de autorul **Scrisorii pierdute**, cît proliferării în societatea românească, în timpul scurs din momentul conceperii acestor scrieri, a modelelor umane care le inspiraseră.

"Mahalagizarea", "mitocănizarea" societăţii româneşti în absenţa unor elite eficiente, care să constituie o contrapondere, sînt un fenomen care merită, fără îndoială, mult mai multă atenţie decît i se acordă în momentul de faţă. Mai ales că transformările în acest sens au fost urmărite, pînă în '89, "ştiinţific", de la vîrf.

Se poate vorbi astăzi de bun simţ ca de o caracteristică a mediului social în care trăim? Este această societate apăsată de o banală, de o domestică echilibrare, raţională pînă la exces? Ne simţim cumva acum blocaţi în incolora normalitate?

Cine şi-ar permite să vorbească despre astfel de "excese" atîta timp cît ceea ce se considera pînă în '89 a fi cauza unui dezastru naţional, a aducerii societăţii româneşti pe buza prăpastiei, s-a volatilizat pur şi simplu peste noapte? În doar patru ani s-a instalat ideea că nimeni n-a avut nici o responsabilitate, că singurul lucru care mai contează acum este victoria în grotesca şi vulgara competiţie pentru scaune şi ciolane. Unde e bunul simţ cînd în competiţiile pentru putere se angajează mai cu seamă cei care ar trebui să mediteze la ce-au făcut înainte de '89? Despre ce fel de normalitate, al cărei corolar ar fi plicticosul bun simţ, se poate vorbi cînd cei care şi-au denunţat colegii, vecinii, prietenii, rudele (şi care, desigur, nu trebuiau să devină la rîndul lor victimele unor denunţuri, ci doar să li se dea prilejul să-şi ispăşească, fie şi în taină, în muncă modestă, păcatele) s-au cocoţat din nou în posturile de conducere din instituţii bugetare (deci plătite de noi, ăştilalţi), funcţii de la înălţimea cărora dau acum lecţii de ... morală? Despre ce fel de bun simţ poate fi vorba acolo unde chiar parte din cei care pretind că şi-au făcut un ideal din lumea civilizată, din valorile democraţiei, din drepturile omului, numără în rîndurile şi uneori în fruntea ei specimene ale aceluiaşi "om nou" modelat în laboratoarele societăţii comuniste? Ce transformare de bun simţ s-a produs dacă, dînd deoparte ambalajul pe care acum scrie în loc de comunism capitalism, în loc de dictatura proletariatului democraţie, în loc de Moscova o capitală vest europeană ş.a.m.d., dai peste acelaşi individ fără scrupule, fanatizat, cinic, lipsit de respect faţă de dreptul la opinie al celuilalt, confundînd drepturile omului cu propriile drepturi şi cu drepturile asociaţiilor săi? Ne putem plînge de tirania bunului simţ atîta vreme cît legile nu sînt respectate, corupţia devine sport naţional, conştiinţa civică nu se manifestă, treburile publice se "rezolvă" după acelaşi bun plac al unuia sau altuia din cei care pun mîna pe un post important? Este polarizarea fanatizantă a societăţii în jurul unor nuclee politice o dovadă de supremaţie a bunului simţ? Este un semn al dictaturii bunului simţ imposibilitatea de a vorbi, fără a fi sancţionat automat şi etichetat ca "duşman" de o parte sau de cealaltă parte a societăţii, despre defectele celor de la putere sau ale opoziţiei?

Toate acestea şi multe altele arată că elogierea bunului simţ nu înseamnă nici pe departe aliniere la normă ci, dimpotrivă, o cutezanţă.

Constantin PRICOP

Gusturile? Nu se discută!

✦ **O RECLAMĂ CARE MERGE MULTORA LA SUFLET.** Un băiat, într-o expoziţie, se zgîieşte la nişte tablouri "interesante": cîte-o dîră neagră pe fond alb. Băiatul se-ncruntă, e vădit indispus. Îşi suceşte capul, să vadă pînzele dintr-o parte. Degeaba, nu pricepe nimic din "mîzgălelile alea". Se pare că vizita la expoziţie îi va strica toată ziua. Atunci, scoate din buzunar o bomboană şi, de cum o zvîrle-n gură, sala e inundată de valuri uriaşe, ca ale unei mări în furtună. Viitura duce cu sine toate acele tablouri "ambetante" şi răstoarnă de pe socluri toate busturile oamenilor bărboşi şi încruntaţi care umplu sala. Nimic nu mai rămîne după ce talazul se retrage, doar tînărul nostru, zîmbind mulţumit şi tîmp, cu mîinile-n buzunar şi drajeul sub limbă.

E un rar moment de francheţe la televiziunea doamnelor Bidu şi Garofeanu. Dar deh! numai fabricanţii de dulciuri mai au astăzi tupeul să o spună pe post, aşa, făţiş: ia să ne mai scutească ăştia cu caii lor verzi pe pereţi!

✦ **INOCENTUL CARE MOLFĂIE BOMBOANE** devine complicele telespectatorului român mediu, al bunului amator de **Dallas**, al onestului cititor al Sandrei Brown, al fanului divei Naste din Berceni, cel căruia şcoala şi propaganda oficială i-au băgat în cap, asociate, strofe din **Luceafărul** şi mutra lui Ceauşescu pe fundalul **Coloanei infinite**. El are pe pereţi, oricît am căuta să nu le vedem...

✦ **ALTE TABLOURI** ... Privirii lui îi place să rătăcească printre crengile codrilor verzi ori pe oglinda lacurilor în amurg, să se oprească pe trupul cerbului care se zbate, eroic, în ultimele clipe ale sale, încolţit de ogari. Noi ştim destulă mitologie şi am putea să-i ţinem prelegeri despre cum fu Acteon prefăcut în cerb, dar el, ca om păţit, percepe ceea ce nouă tinde să ne scape - tocmai sensul autentic şi ancestral al mitului: întotdeauna, pe lumea asta, este cineva care suferă; fără să ne dăm seama, noi toţi sîntem cînd cerbi, cînd ogari.

Te-ntrebi cum de se poate-nchina la această oroare de icoană: chipul lui Isus răstignit, dorindu-se livid, e de-a dreptul verzui; picăturile de sînge imită mărgelele; spinii sînt ca de sîrmă ghimpată; întreaga atitudine–melodramatică. Totul ne-ar repugna la ea, dacă această imagine nu ar fi sfîntă. Şi asta nu numai pentru că a sfinţit-o preotul, cu toate că atît şi ar fi fost de-ajuns. Dar, deşi pictată de un simoniac sau doar de-un prost, icoana aceasta este sfîntă prin prototip şi sfîntă o face şi practica bunului nostru compatriot, prea puţin estet, însă evlavios. Oribilul se preface în frumos cu timpul, e înnobilat "pe altă cale"...

✦ **LINIA OFICIALĂ**, trîmbiţînd despre "bunul gust românesc", neagă tocmai gustul comun al românilor. De la centru se dictează norme ideale, contrare normelor stabilite de uzanţele de zi cu zi. Cea mai populară muzică este considerată drept "aşa-zisă muzică populară" şi e cu totul diferită de "**adevărata** muzică populară". Ea păcătuieşte, pasămite, prin "mercantilism" şi prea multe influenţe străine. **Adevăratul** rapsod ar trebui să cînte ca omuleţul de la Hamangia, necorupt de milenii de nici o gamă muzicală halogenă. Muzică populară urbană se găseşte, snobată astfel, în plin **underground**, ignorată de către toate canalele de difuzare, mai mult sau mai puţin oficiale. Singură emisiunea "Convieţuiri" de pe canalul II o acceptă, fălindu-se cu spiritul de toleranţă... Ideea e mai mult decît limpede: asta e muzica ţiganilor şi a grecilor, n-are a face cu "bunul gust românesc"...

✦ **VOCILE** care gînguresc dulci despre "demersul artistic" şi "valorile inalterabile" se fac dispreţuitoare şi acre cînd vine vorba de "kitschul din vitrine" şi "cartea de tarabă", de parcă televiziunea (şi presa-n general) n-ar fi în esenţă o mare vulgarizare.

Cum ar arăta Pivot dîndu-şi aere ca Smaranda Jelescu? La fel de jalnic ca **Lista lui Schindler** regizată de Lucia Hossu-Longin...

✦ Poate duceţi lipsă de **PUŢINĂ TEORIE**... (Iat-o) : Eco defineşte **kitschul** ca tendinţa artizanului de a veni mereu în întîmpinarea dorinţelor publicului; anticiparea, deci, a gustului celui mai larg, flatarea cu orice preţ a cumpărătorului. Jakobson, pe de altă parte, găseşte că **folclorul** ajunge la desăvîrşire tocmai pentru că reflectă, ca după un îndelungat referendum, gustul comun al unei întregi etnii. Dar noi azi nu mai lăsăm creaţiile populare să circule, să se influenţeze reciproc. Le şi amendăm, de cum apar, în stadiul, imperfect ce-i drept, de kitsch. Nu le mai pretindem rapsozilor decît prestaţii de la **Mioriţa** în sus! Îi sufocăm cu estetismul nostru, de care ei sînt, vai, atît de străini. Dacă le-am mai da un răgaz, transformările ulterioare, cizelatoare, nu vor întîrzia. Să nu vedem aşadar în kitsch o crimă, ci o etapă spre eventuala capodoperă. Şi să nu uităm că astăzi ţăranul vede toate fandoselile din **Beverly Hills**, vede marfă turcească şi călătoreşte el însuşi mult mai mult.

✦ **MOARTE INTELECTUALILOR!** Înseamnă nu numai "moarte birocraţilor", cum s-a spus, ci şi, într-o oarecare măsură, "moarte preţioşilor". Şi nu neapărat linşarea lor, aşa cum s-au grăbit să-nţeleagă, înfioraţi, intelectualii noştri de frunte. Ci un îndemn la simplitate: să extirpăm fiecare micul snob din noi înşine. Un strigăt al democraţiei, nu?!

✦ **ÎN CE PRIVEŞTE AUTONOMIA ESTETICULUI**... Să vedem unde s-a ajuns după cinci sute de ani de înnoiri. Cît de **frumoase** sînt aceste grămăjoare de nisip cu cioburi şi surcele, de pe podeaua sălii de expoziţie? Ele exprimă... păi, să zicem... "aspiraţia către un univers primar"... Dar aceste pînze găurite, sfîşiate? Ce încîntare! Nu cumva în cazul lor avem de-a face cu un "demers asiduu de recucerire a spaţiului"? ba chiar a "spaţialităţii"?! Şi cine se grăbeşte să le "reţină", ca să le poată admira apoi în propria sufragerie, cînd mănîncă, sau în dormitor, la culcare şi la sculare?

Mai bine luaţi nişte bomboane..

Florin DUMITRESCU

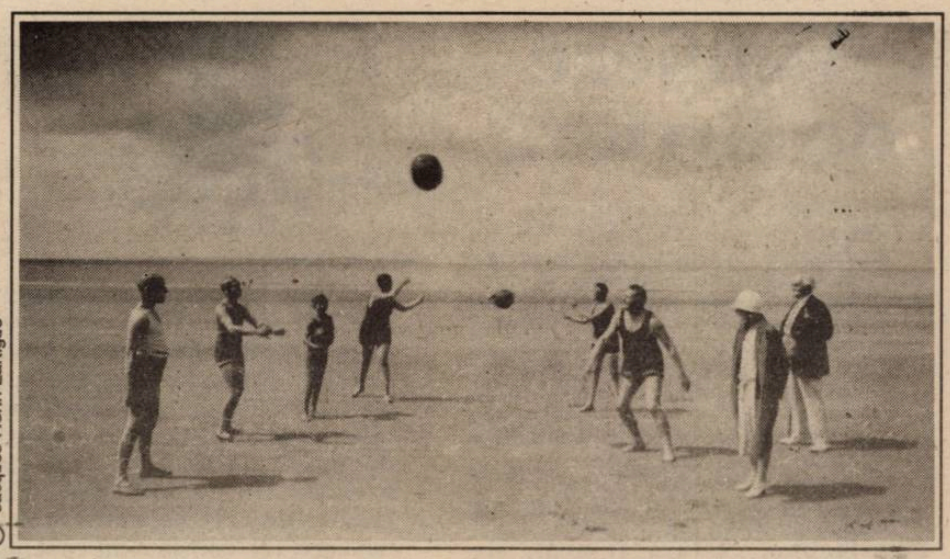

© Jacques-Henri Lartigue

Cod sumar al bunelor maniere

Ca să nu fim socotiţi că nu facem parte din Europa, că sîntem oameni civilizaţi şi bine crescuţi, vă propun o repetiţie – să vadă lumea cum ştim să ne comportăm într-o vizită.

Să începem cu prietena noastră G. (gazda) care ne-a telefonat, invitîndu-ne "veniţi să mîncaţi la noi, Duminică", evident fără să precizeze ora, ca nu cumva să avem impresia că abuzează de libertatea noastră de opţiune. Deci gazdei nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să gătească, să se gătească, să deretice casa, să pună la adăpost obiectele mai mici (de exemplu bibelourile) ca să nu incite musafirii la acte necugetate şi să aştepte cu încredere ziua hotărîtă.

hotărît trebuie să i-o smulgă din cap, chiar dacă astfel îi dispar şi cîteva bucle. Atunci cînd ia florile din mîna Domnului M., o privire strecurată în punga de plastic se impune: dacă este o sticlă de spumos, tot e ceva; dacă-s pantofi de schimb, cu tocuri, singura soluţie este hotărîrea de a nu-i mai invita altă dată.

Odată introduşi M. în camera de zi, trebuie făcute prezentările. Fiind oameni discreţi, se vor auzi, spuse şuşotit, cuvinte ca Ţuţu, Mimi, Puia, Ramona, Gică, ...escu, Jean; cei de la TV nu trebuie deranjaţi, aşa că rămîn la sportul lor.

În sfîrşit G, cu un zîmbet aşternut peste oboseala bucătăriei, anunţă autoritar dejunul. În acest moment începe panica generală: toţi se reped, de preferinţă doi dacă nu trei pe un scaun, după care, constatînd că sînt scaune destule, se liniştesc şi se aşează, aşa cum se cuvine, soţul lîngă soţie că, deh! cine ţi-e mai apropiat şi cu cine să schimbi o vorbă, că cu ăştia...

Dacă masa începe cu o supă, pleoscăitul este de rigoare, G. înţelegînd astfel cît de apreciat este efortul său. Atenţie! Nu goliţi cumva farfuria. Lăsînd puţină supă sau mîncare în farfurie, G. va înţelege că nu aţi venit ca să mîncaţi, înfometaţi de acasă, ci ca să-i faceţi plăcere.

Dacă felul următor este o friptură sau o mîncare de pui, nu vă sfiiţi să mîncaţi cu mîna (aveţi la-ndemînă faţa de masă sau vecinul) "că aşa mînca şi Regele Carol", iar dacă este, din nenorocire, rasol de peşte, nu vă sfiiţi să căutaţi cu minuţie oasele printre dinţi. Şi într-un caz şi într-altul, este evident că oasele nu se pun în farfurie, ci alături. Apoi, dacă G. a avut grijă să pună pe masă scobitori, folosiţi-le cu încredere, punînd, bineînţeles, mîna pavăză gurii. Era să uit că o G. bună toarnă din belşug mujdei de usturoi peste friptură sau peşte, aşa că toţi musafirii să fie "o suflare şi-un miros".

Trecem peste desertul care nu ridică probleme deosebite şi ajungem la cafea (cînd o sorbiţi, nu uitaţi degetul mic, în sus) şi ţigară. Nu puneţi scrumul pe faţa de masă, ci pe farfurioara ceştii şi, cînd aţi terminat cafeaua, stingeţi mucul în zaţ; e mai igienic.

După masă staţi cît mai îndelung în jurul mesei; ceştile, paharele de şpriţ, firimiturile, toate acele resturi dau sentimentul plăcut al abundenţei.

Într-un tîrziu plecaţi, mulţumind cu atît mai multă căldură cu cît veţi vedea, în vestibul, pe cuier, uitate, florile pe care le-aţi adus.

Spre casă luaţi un taxi; e păcat să nu audă şi şoferul comentariile, evident dezagreabile, la adresa G.

Era să uit un lucru esenţial: cînd G. spune, cu un zîmbet cît tot rujul de pe buze, "Serviţi, vă rog", ridicaţi-vă cu toţii în picioare, apucaţi o tavă sau un platou şi conformaţi-vă. Şi încă un sfat înţelept: la masă nu discutaţi filosofie; politica şi sportul sînt suficiente ca să încălzească atmosfera. Iar la plecare veţi şti exact, vorba lui Lenin, "cine nu e cu noi e împotriva noastră".

Radu IONESCU

Răpiţi de grandoarea armoniei ansamblului, păşeam în tăcere spre Partenon... cînd furăm treziţi din visările noastre de glasul sonor şi vehement al lui conu Mitică. Rămăsese cu mult în urma noastră, căci urcase anevoie, gîfîind şi ştergîndu-se cu batista de sudoare.

- Ehei!... Alo!... vocifera el din răsputeri, stîrnind curiozitatea altor turişti paşnici, care se reculegeau în ambianţa hieratică a cinstirii zeităţilor Olimpului.

- Bă, Iane - continua el să zbiere - las-o mai încet şi zi-mi, domnule, şi mie, unde naiba e Panteonul ăla de care mi-ai tot vorbit. Dacă m-ai urcat pînă aci, pe căldura asta... baremi să zic că l-am văzut şi eu!

- *Partenonul nu Panteonul*, coane Mitică, rectifică Iane Vlasopol.

- Panteorul, Panteronul, zi-i dracului cum vrei. Dar vorba e, mai avem mult de umblat pînă să dăm de el?...

- Uite, domnule, acesta e, din faţa dumitale, îl lămuri cu oarecare sfială, Vlasopol, de teamă să nu-i producă o decepţie.

- Ce vorbeşti?!... Dărăpănătura asta?... Emprţ....

După rostirea acestei scurte sentinţe onomatopeice, cu îndignare şi cu cel mai profund dispreţ, conu Mitică întoarse spatele, Partenonului şi, concomitent, întregii culturi elenistice, silindu-l pe nefericitul său coleg şi protector Iane - ca să se facă iertat de a-l fi îndemnat să întreprindă o călătorie fără rost - să-l coboare la poalele Acropolei pînă la o cîrciumioară pe care o ochise la venire, într-un loc asemănător cu grădina de vară caracaleană unde obişnuia să-şi stingă setea în zile de arşiţă. Acolo bău un şpriţ, la umbră, aşteptînd plecarea îndărăt a autocarului spre vapor.

Nu prea izbutita lui luare de contact cu vestigiile unei lumi de mult trecute l-a făcut pe conu Mitică să nu vrea nici în ruptul capului să mai coboare şi pe pămîntul faraonilor, cînd vaporul nostru şi-a împlinit itinerariul ancorînd în portul Alexandria. În timp ce noi ne urmam memorabila noastră călătorie, urcînd timp de două săptămîni în susul Nilului, el a rămas în cabina lui să dormiteze şi să-şi citească romanele, aşteptînd plecarea vasului înapoi spre ţară, cu o nerăbdare cu atît mai mare, cu cît îi venise între timp vestea căderii guvernului şi a venirii la putere a partidului căruia îi era membru influent în ţinutul său, unde îi fuseseră rezervate funcţii de administrare şi culturalizare de înalt prestigiu.

Paul Emil MICLESCU
Noi povestiri desuete, 1991

M (musafirii), la rîndul lor, se vor pregăti acasă - el, costum bleumarin cu pantofi de antilopă maron, cravată cu ac, iar ea cu o rochie să "le facă praf pe toate". Recomandăm, dacă este mai cald, colanţi sau cizme pînă peste genunchi - astfel ca să transpire din ea eleganţa -, bluză cu cît mai multe mărgele, paiete, cercei, atîrnători, sclipiciuri ca să poată fi găsită şi în caz de pană de curent.

Odată îmbrăcaţi, gătiţi şi însiropaţi cu spray-uri, apă de colonie şi parfum, gata certaţi, M. pleacă spre G. Aici, aceasta îi întîmpină în vestibul, le spune politicos că o întîrziere de un ceas nu înseamnă nimic - doar ora nu fusese stabilită - şi, invitîndu-i să "se facă comozi", priveşte cu nesaţ spre punga de plastic pe care o poartă M şi, cu mai puţin interes, spre flori. Dacă Doamna M. poartă pălărie (deci este seară), G. nu trebuie să se lase pînă nu o convinge să şi-o scoată şi, dacă aceasta nu vrea, cu un gest

Maniere de Înviere

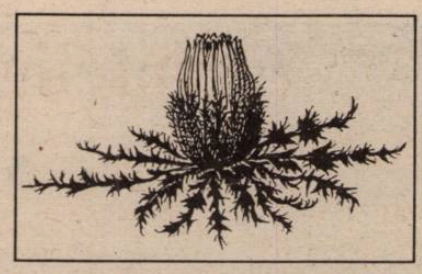

Sărbătorile sînt, pretutindeni, un prilej mai bătător la ochi de studiere a tradiţiilor, obiceiurilor sau chiar manierelor locale. Despre Strehaia, dicţionarul enciclopedic spune că este oraş, că se află în judeţul Mehedinţi, la confluenţa Motrului cu Huşniţa. Vocea dinăuntru adaugă că este un "oraş agrar", adică un tîrg în care locuitorii săi sînt ziua la serviciu iar seara pe ogoarele sau grădinile personale. La o observaţie cu coada ochiului asupra localităţii în cauză mai poţi constata că sînt vizibile urme ale civilizaţiei de 45 de ani (vreo 4-5 blocuri fără lumină, căldură şi apă), ale privatizării (cîteva chioşcuri şi buticuri), ale grando-modernizării (în cartierul ţigănesc a apărut moda caselor minaretopagode, cu turle multiple şi acoperişuri sclipitoare, dintre care una s-a dat chiar la Actualităţi) sau ale investitorilor străini în perspectivă (Fabrica de confecţii, unde lucrează majoritatea femeilor din zonă, se pare că va semna un contract cu americanii). În centrul oraşului şi între atîtea valuri de schimbări stă, însă, neclintită, Mănăstirea Strehaia, legendar întemeiată de Mihai Viteazul, dar de fapt ridicată în vremea lui Matei Basarab.

Încercînd să adulmec niscaiva obiceiuri de Paşti, am dat cîteva raite prin jurul zidurilor sale. Nu departe de ele se află un spaţiu viran, acoperit cu iarbă, unde poţi vedea cîteva maşini parcate. Proprietarii maşinilor nu erau alţii decît vînzătorii de miei la început vii, apoi înjunghiaţi sub ochii clientului, iar în cele din urmă, agăţaţi de crengile vreunui copac, jupuiţi şi goliţi de măruntaie. Starețul mănăstirii, călugărul Ion zis Popa Voinicu, datorită staturii sale liliputane, ne-a spus că i-a rugat pe oameni să nu mai taie animalele chiar sub zidul sfîntului lăcaş, că e monument istoric. Aflînd că acest slujitor al bisericii este atît părinte stareţ al mănăstirii cît şi secretar, contabil, zidar, bucătar etc., de fapt unicul călugăr, l-am întrebat cîte ceva despre obiceiurile singurătăţii sale. Încurajată de ceaunul pe pirostrii din curte şi de cele 3 pisici care îl urmau, am sperat să găsesc în Popa Ion (Voinicu) un pustnic al zilelor nostre. Sub influenţa ameţitoarelor mese de Paşti, părintele mi-a declarat că nu e deloc pustnic, mănăstirea aflîndu-se în plin centru al oraşului şi, pe deasupra, lîngă şcoala generală, unde băieţii, la fotbal, o tot dau cu "Bag-o!" şi "Scoate-o!". La pirostrii găteşte pentru că nu are alte posibilităţi, abia terminîndu-şi de amenajat o chilie personală. De mîncat se înfruptă mai mult cu conserve, nu pentru că aşa cer caznele, ci pentru că are salariul de 35.300 mii. La televizor nu se uită din aceleaşi motive, dar ar primi bucuros unul, de la cele patru puteri în stat care-i macină existenţa (legislativă etc, inclusiv presa). De altfel, fluxul informaţional pătrunde într-o formă cu totul personală în chilia fostului pedagog de la seminarul din Craiova, prin intermediul cărţilor de ştiinţă, tehnică, medicină, psihologie, logică pe care le studiază, în completarea Sfintei Scripturi. Influenţa mixtă a acestora te izbeşte la nivelul lexicului părintelui care spune că a ajuns la Strehaia prin "transfer de tehnologie", cu "indicativul" de a contribui la "revitalizarea" mănăstirii şi de a "acapara fonduri" în acest scop; de asemenea, chiliile le-a reconstruit "cum s-ar zice în limbaj gramatical mot à mot, adică grămadă cu grămadă"; iar mănăstirea, spre deosebire de biserică este "o societate comercială cu program non-stop". Sacrul este eliminat şi din explicarea cîtorva obiceiuri locale de Înviere: leuşteanul se alătură lumînării, de exemplu, nu pentru că ar simboliza ceva, ci pentru că, "fiind aromatizant, înlătură toate efectele persoanelor fizice din biserică". Molipsită de pragmatismul laic al acestui pustnic al zilelor noastre, care citeşte "Evenimentul zilei" cu regularitate şi aşteaptă vreo 25 milioane pentru lăcaşul său de la aceleaşi 4 mari puteri în stat, nu pot încheia decît cu o altă sentinţă a voinicului călugăr: "Cu nădejde spre Dumnezeu mergem înainte - iar, cum s-ar zice, în derîdere – tot înainte, vrednici pionieri".

Iaromira POPOVICI

LA CAPŞA

"... singura instituţie culturală de pe Calea Victoriei"

TUDOR ARGHEZI

I-am propus d-lui Leonida, şeful de sală al restaurantului Capşa, să discutăm despre bune maniere. Prima lui reacţie a fost asemănătoare cu aceea dintr-un binecunoscut banc: "Ce... mă-sii de bune maniere să mai fie astăzi?" Dl. Leonida ştie însă foarte bine ce înseamnă bune maniere, iar clienţii s-au convins de asta. Nu prea mai există multe locuri în care să fie trataţi la fel de respectuos şi elegant.

- De cîţi ani sînteţi aici, la Capşa?

- De numai 16 ani. Alţi 22 am lucrat la Athenée Palace, pe vremea lui George Curcă (şeful de sală). La el am fost şi ucenic, cum s-ar spune.

- Astăzi mai există ucenici?

- Nu mai e sistemul. Şi nici nu s-ar putea, din moment ce nu ai voie să-i mai cîrpeşti. Bătaia e ruptă din rai şi ucenicii trebuie să mai ştie de o palmă, de o urecheală. Altfel nu învaţă să se poarte, nu învaţă meseria. Dar societatea actuală nu e interesată să aibă oameni pregătiţi. Ştiţi şi dumneavoastră că şi presa trebuie să se adreseze, în general, unor indivizi slab pregătiţi, ca să aibă succes.

- Dar aici nu aveţi oameni pregătiţi? Ştiu că, pe vremuri, personalul de la Capşa era şcolit pe la marile "case" pariziene: Boissier, Chabot, Marquis.

- Aceştia au învăţat singuri, în ţară. Şi în '62, la Budapesta, la un concurs de chelnerie şi bucătărie am luat locul I, între reprezentanţii multor ţări europene. Apoi în '82 la Bruxelles, la un alt concurs de bucătărie, unde au fost doi oameni de la Capşa, singura plachetă de aur au luat-o tot ei. E expusă la intrare.

- E o mîndrie să lucrezi la Capşa?

- Şi la Inter, şi la Bucureşti, şi la Athenée e cam acelaşi nivel. Sigur, Capşa nu mai e ce-a fost pe vremuri. Dar a rămas o oarecare tradiţie. Clienţii trebuie să se simtă primiţi frumos, respectaţi şi să nu-i caute prea mult din ochi pe chelneri. Pe urmă, chelnerul nu trebuie să se uite de sus la consumator, cum se mai întîmplă în unele locuri, că doar clientul plăteşte. Iar de certat, niciodată nu trebuie să te certi cu omul, chiar dacă n-are dreptate. N-are nici un rost şi nu rezolvi nimic. Apoi, nu se intră în vorbă cu consumatorul, decît dacă acesta deschide discuţia. Atunci i se răspunde cu respectul cuvenit. Dacă se supără, trebuie să te retragi cu scuze. Face parte din tactul meseriei. Dacă vreţi vă spun şi reguli de servire mai speciale. De exemplu, cînd se recomandă un vin, se desface sticla, se toarnă pentru gustat, se pune dopul pe o farfurioară, iar în timp ce omul gustă, i se prezintă eticheta. Dacă nu-i place se aduce altă sticlă. Dar sînt unii care gustă, zic că le place, iar după ce beau jumătate de sticlă cer să li-l schimbi. Asta nu se face. Eu nu pot să-l plătesc din buzunar.

- Dar dacă nu-i place de la început, ce se face cu sticla desfăcută?

- Dacă vinul e stricat (se întîmplă foarte rar), se aruncă. Dacă nu, şi e vorba doar de gust, se serveşte altui consumator.

- Aşa, desfăcută?

- Eh, nu de prima dată, ci atunci cînd cere a doua sticlă. Fiind firmă de stat n-avem altă posibilitate. Astea sînt riscurile meseriei. De exemplu, acum

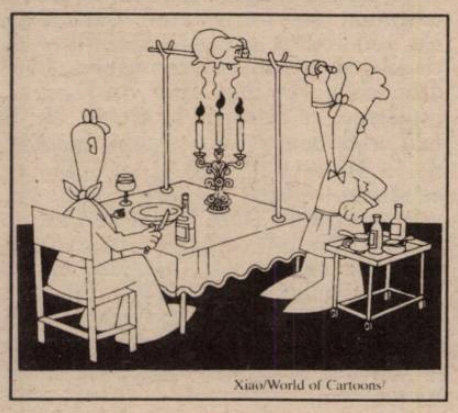

Xiao/World of Cartoons/

cîteva zile a venit un client foarte vechi, pe care-l ştiu de cînd lucram la Athenée Palace. Era foarte cusurgiu. Cerea feliuţe de pîine prăjită, calde. După ce mînca una, două, restul, bineînţeles, se mai răceau. Atunci cerea să-i fie date altele calde. Ne înnebunea. Acum, recunoscîndu-l după atîta vreme, am încălcat puţin eticheta şi mi-am permis să-l întreb dacă mai este la fel de pretenţios. Mi-a răspuns că da. Sînt încă destule lucruri pe care nu le putem face. Englezii, de exemplu, vor ceaiul extraordinar de fierbinte, direct de la aburi. Noi n-avem condiţii să-l servim chiar aşa.

- Există vreun obicei prost, mai general, pe l-aţi remarcat la clienţi şi care vă deranjează?

- Da, sînt unii care mă întreabă: "Bă, tu ştii cine sînt eu?" Ce mă interesează pe mine? Eu nu sînt poliţai să-i cer buletinul. Noi nu-l servim pe om după ce este. Ce poate să fie, un om ca toţi ceilalţi. Eu îl respect şi mă aplec în faţa lui, dar cît de mult o fi vrînd să mă aplec, ca să-i arăt respectul? Să-i dau pe gratis? Nu ştiu.

- Vi se întîmplă să vă mai enervaţi? Uneori, e omeneşte să-ţi mai ieşi din sărite.

- Nu avem voie. Dacă ţi-ai ales meseria asta, nu-i omeneşte, aşa-i situaţia. În spate, aici, se vorbeşte altfel, chelnerii îşi mai descarcă năduful. Eu trebuie să-i calmez şi pe ei şi pe clienţi. Nu are sens să mă cert cu chelnerul, cu atît mai puţin cu clientul. Eu, ca şef de sală, trebuie să reprezint interesele lui în faţa chelnerilor şi nu invers.

- Se întîmplă să apară scandaluri, să vină oameni şi să se îmbete?

- Noi nu dăm ocazia asta şi-i limităm cînd încep să bea. De fapt, aşa ceva n-a fost niciodată aici. În general, nu le dăm drumul celor care s-ar putea comporta urît (ţigani, bişnitari). În primul rînd ne-ar deranja clienţii. Avem un portar. Nu se ceartă cu ei, le spune că e rezervat.

- Ce personalităţi mai vin la Capşa?

- Nu cei care au cultură. Aceia nu mai au bani. Unul dintre cei care mai vine destul de des este Romul Munteanu. Însă tot mai neregulat, că nici el nu mai are bani. Comuniştii îi marginalizau pe intelectuali, dar ăştia îi bagă în groapă.

- Şi alţii, ocazionali?

- După revoluţie a apărut şi dl. Caius Dragomir. Domn' doctor... Eh, dacă m-ar lăsa pe mine ziarele să spun tot ce ştiu. Dar cîntă şi ele după cum bate vîntul.

- Şi aţi observat cum se poartă, cum mănîncă aceste personalităţi?

- Da, la ai noştri depinde de nivelul de cultură, asta e foarte clar. Dar acum cîteva zile am avut nişte olandezi la o masă, care fuseseră trataţi prost la alte restaurante, iar aici s-au simţit bine. Aveau, după cîte se părea, un nivel mediu, nu erau cine ştie ce, dar ştiau să se poarte la masă, erau obişnuiţi cu gustatul vinului şi cu lucrurile astea. (N-au dat nimic, asta-i altă problemă). Noi toţi ar trebui să ştim, indiferent de nivelul de pregătire pe care-l avem, mai ales dacă ieşim şi peste hotare. Nu e voie să te arăţi inferior ca pregătire celor care te servesc. Trebuie să ştii măcar cît aceia. Nu poate să se apuce chelnerul să-l înveţe pe client. E şi jenant.

- În altă ordine de idei, ştiţi că Grigore Capşa are un moştenitor, un nepot?

- Un nepot din partea soţiei lui. E pensionar de mulţi ani. Mai venea uneori pe aici cînd îl invita fostul şef. Dar Capşa a intrat în faliment în 1915, după ce a construit Athenée Palace, cu bani de la bancă şi, datorită războiului, n-a mai putut să-i restituie. Localul acesta a fost dat atunci, în comandită simplă, la cinci oameni care n-au urmaşi. Cel de care vorbiţi n-are aşadar nici un drept.

- Deasupra e hotel?

- Da, dar la construire erau nişte saloane. Aşa a fost concepută clădirea. La etajul doi erau camere pentru personal care era, în general, din provincie. La subsol e o sală unde mănîncă bucătarii, chelnerii şi picolii, în rate şi pe fugă, chelnereşte, cum spunem noi. Masa e special făcută pentru ei şi e normal să fie aşa. Ce-ar fi dacă, de foame, ar începe să-şi bage ghearele prin farfuriile clienţilor sau pe la bucătărie. Trebuie să fie sătui.

- Aveţi toate gradele chelnereşti?

- Da, picolo, ospătar şi şef de sală. Înainte mai era un demişef între picolo şi ospătar cînd era nevoie, la mese mai mari. În meserie, înainte se aştepta pînă cînd murea unul. Abia atunci, un picolo îi putea lua locul, ajungînd ospătar.

- Ca la Academie?

- Ca la Academie.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Cîteva sfaturi...

1. Nu mîncaţi niciodată la un restaurant recomandat de broşurile găsite în camera de hotel, chiar şi atunci cînd reclama pentru restaurant e pe altă pagină decît recomandarea.
2. Un restaurant cu solniţă cu sare şi piper pe masă promite să fie bun (spre deosebire de cel în care chelnerii îţi aduc solniţele de la alte mese, vărsîndu-ţi piperul în cap).
3. Un restaurant cu acordeonist promite să fie prost.
4. Calitatea mîncării tinde să fie invers proporţională numărului de greşeli din meniu.
5. Nu mîncaţi niciodată într-un restaurant care se învîrteşte sau pluteşte.

... şi cîteva subsfaturi

Aveţi toate motivele să fiţi neîncrezători dacă:
1. Meniul se întinde pe mai mult de două pagini.
2. Fiecare fel de mîncare este descris într-un amestec de franceză, engleză şi germană.
3. Meniul conţine mai mult de trei feluri de homar.
4. Chelnerii se prezintă ("Bună, mă numesc Bruce şi voi lucra cu dumneavoastră astă-seară").
5. Chelnerii vă felicită pentru ceea ce aţi ales ("Ah da, aţi făcut, dacă-mi permiteţi să vă spun, o alegere excelentă").

David DALE
în *The Sydney Morning Herald*, apr. 1992

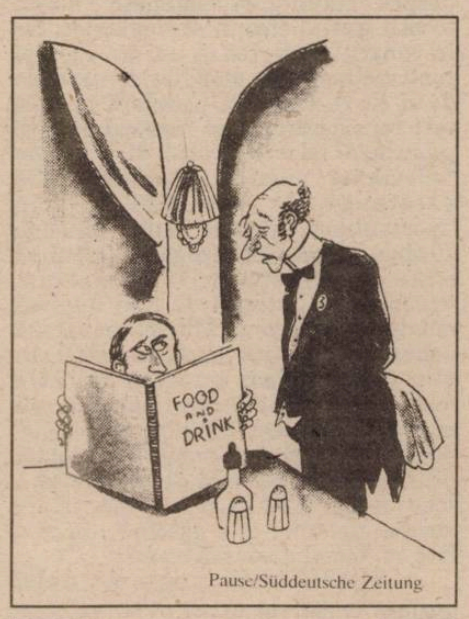

Pause/Süddeutsche Zeitung

"Astăzi vă recomand să mîncaţi în altă parte"

MANIERELE în MANIERA...

... lui Ion Iliescu:
S-au făcut paşi mari

Apreciez publicaţia **Dilema**, care este o promotoare a dialogului viu, constructiv, în ciuda unor rămîneri în urmă. Tema propusă oferă posibilitatea identificării unor paşi concreţi în direcţia promovării unor maniere noi, corespunzătoare stadiului actual al dezvoltării ţării noastre, angajată ferm şi definitiv pe drumul democraţiei, al drepturilor de muncă, la viaţă, la creaţie liberă şi plenară. Desigur, şi în domeniul manierelor ne mai confruntăm cu multiple dificultăţi, rezultat al moştenirii regimului totalitarist cît şi al crizei manierelor pe plan mondial. În abordarea acestei probleme, trebuie să depăşim pragul suspiciunilor şi al confruntărilor, al etichetărilor şi al împărţirilor simpliste: maniere "bune" şi maniere "rele". În contextul profundelor schimbări petrecute pe aceste meleaguri, apreciem că printr-o prezenţă mai semnificativă a capitalului străin şi printr-un efort susţinut de realizare a consensului, graniţa, întreţinută artificial de anumite cercuri interesate din ţară şi de peste hotare, între manierele **bune** şi **rele**, va dispărea. Trebuie să oferim noi dimensiuni conceptului de maniere, preluînd şi din trecut ce era bun şi din viitor ce va fi bun, pentru a pune astfel bazele disponibilităţii...
(Urmarea - restul de 17 pag. - în nr. viitor)

... lui Ion Cristoiu:
Reaua cuviinţă alungă bani

După Forumul Crans-Montana şi scandalul locuinţelor parlamentar-guvernamentale, problema bunelor maniere poate stîrni reacţii zeflemisitoare. Cum, cînd ţara n-are ce mînca şi bea, cînd privatizarea zace ca baba pe laviţă, dv. vă ocupaţi de temenele şi firitiseli? Chestiunea ar părea, deci, minoră. Aceasta, însă, numai la o privire superficială. Dacă ne vom uita cu atenţie, vom observa că problema e mai serioasă decît pare şi în spatele ei se pitesc aspecte neaşteptate. Ca analist politic, am datoria să descopăr aceste aspecte. Aşa cum arătam într-un interviu pe care l-am dat postului de televiziune CNN, orice problemă ascunde o altă problemă. În acest sens, am fost primul care am arătat, într-un editorial de anul trecut, că trebuie să ne uităm şi-n spatele problemelor. În cazul de faţă, ce se află în dosul bunelor maniere? Să nu ne îmbătăm cu iluzii: se află valută. „Măi animalule!" ne-a alungat zeci de milioane de dolari, pentru că investitorii străini nu vin în ţări unde şefii de stat iau lumea de guler. Cafturile din Parlament ne-au suflat alte zeci de milioane de dolari, pentru că băncile mondiale apreciază stabilitatea, nu upercuturile. În concluzie, cei 7 ani de-acasă valorează cît greutatea lor în aur.

... lui Andrei Pleşu:
Ubi mores, ibi cultus

Cum poţi fi specialist în maniere?!? Chiar dacă i-ai citit pe Aristotel, pe Spinoza, pe Kant, pe Freud, pe Noica, pe Radu Bogdan - poţi rămîne neam prost, dacă n-ai vocaţia spilcuielii (germ. **Spiel**: joc). Maniera e aspectul circumstanţial al moralităţii generice (**Sittlichkeit**), dar şi al artisticităţii trăirii (**Gekünstlichkeit**), deci al jocului superior (**ludus**), cu respectarea înţeleaptă (**phrónesis**) a regulilor. Numai că din ludic se lunecă uşor în turpitudine (**lud-zălud**). De la manieră (lat. **manuarius**: de mînă) la mînărie, manevră, nu e, etimologic, nici un pas. Se sperie gîndul (magh. **gond**; veneţ. **gondola**)! Te aşezi în joc şi te poţi nărui întru bat-joc (cf. şi G.W. Fr. Hegel, **Pr. fil. dr.**, III, 2., 269). Te duci cu "paidéia" (educaţie) şi eşti luat cu "haidadé"! E clar că vieţuim într-o lume (fr. **monde**) i-mondă, ilicită (engl. **ill**: bolnav), **out of joint** (**Hamlet**, II, 3), ieşită din ţîţîni, în care buna creştere nu e considerată nici măcar o mică brînză (dacic. **brînză**). Hélas!

... unei foi naţionalist-extremiste, mereu aceeaşi:
Ciuciu, dilemani rătăcitori!

Voi vorbiţi de maniere, băi, infractori naţionali, ce ştiţi voi de cumintenia acestui neam înţelept, oropsit, frumos, bun, mîndru, harnic şi primitor? Lifte spurcate, chinezi cu tichiuţă şi cu tăieturi la zonă, închinători la steaua cominternistă-n şase colţuri, vă ascundeţi prin tufişuri ca să vă faceţi manierele voastre inverse, ţopăiţi goi-puşcă prin poeni, duceţi naţiunea cu pleşu şi-o lăsaţi cu buzura umflată! Maniere, hai? Da' patrimoniu' unde-i? da' flota? da' stiloul de aur? da' portavocea? Nu vă vrea ţara, băi, dilemanilor, degeaba vă scremeţi! Vă rîde oraşu' cu tot cu kossaschu, e vai de voi, cu tot cu schteffoy, muşca-m-aţi din părţi!

... lui Eugen Simion:
Românii au dat maniere şi altora

Nu trebuie să ne înveţe nici diaspora, nici specialişti de ultimă oră ce înseamnă bune maniere. În ţara asta, timp de 50 de ani, chiar în condiţii grele, au fost maniere absolut superioare, competitive pe plan european şi universal. N-a fost un pustiu al politeţii, o Siberie a eleganţei, un Kara-Kum al bunului-simţ, un Gobi al decenţei, o Sahară a gentileţei, nu! În pofida vicisitudinilor istoriei, poporul român a ştiut să se scoale de pe scaun ca să dea locul altuia, a ştiut să stea acasă şi să nu se ducă nicăieri neinvitat, a ştiut să sărute respectuos o mînă, două, trei sau oricîte a fost nevoie. Să nu vină azi dl. GG sau AG sau PG sau mai ştiu eu cine, să împroaşte cu noroi. Adevăratele maniere, bune-rele, **în ţară** au fost şi vor mai fi! Sunt ale noastre şi le cultivăm!

... lui Nicolae Văcăroiu:
Între 3 şi 12,8 la sută

Care am declarat şi cu alt prilej, ceea ce reiese evident din datele care le-am dat publicităţii din punct de vedere statistic, unde stăm categoric mai bine la maniere, inclusiv re-maniere, decît în trimestrul 3 al anului trecut, s-a înregistrat un spor de 12,8% fără a mai lua în calcul şi indexările, dar care defalcat şi-a adus un aport şi sectorul privat prin procentajul de săru-mîna care se ridică în unele sectoare pînă la 3%, adică satisfăcător,

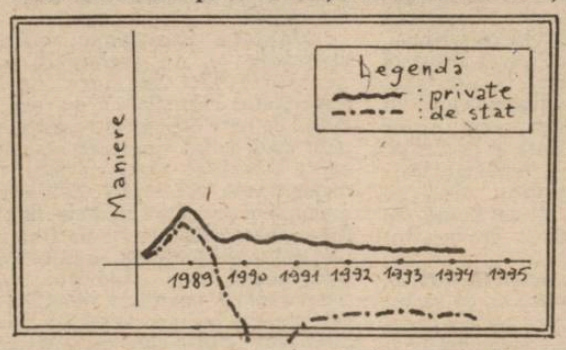

cum se reflectă şi-n grafic (**v. graficul**), în condiţiile că nu avem încă pîrghiile economico-financiare să-l faci pe om să fie politicos la locul lui conform cerinţelor economiei de piaţă, căci bulgarii stau la 2%, slovacii la 1%, iar la albanezi e sub zero la sută.

... şi, cu voia dv., a lui G.P.:
Storcătorul de maniere

• În **Dilema**, nr. 69, Ion Iliescu hrebenceşte problema, lemnuind-o bine şi transformînd-o, cu hidrotehnică superioară, în apă chioară. • Ion Cristoiu, cu geniul jurnalistic bine cunoscut, pune chestiunea just şi frust în picioare, şi ea stă ca atare. • Andrei Pleşu îşi regăseşte cizmele din **Minima moralia**, umblînd cu heideggeriana sa sprinteneală (s-a odihnit în Noica!) la arhetipuri & concepte, titilîndu-le virtuoz şi eficace. • Rromânaşii verzi, în notele obişnuite, adică **la sol**. • Eugen Simion îşi apără sărăcia şi nevoile şi fotoliul, tot ce mişcă-n ţara asta numai lui îi este prieten, iară nouă duşman ni-este! • Ministrul nostru prim şi fără soţ încearcă să ne îngraşe cu cifre manipulate şi să ne îmbete cu procente. Nu... mere!

Pentru toată lumea,
George PRUTEANU

Inteligenţia de mîine

"Contextul nu ne permite"

Dragoş Tunaru, student: Mai uităm şi noi din cînd în cînd de bunele maniere. E o tendinţă generală a tuturor generaţiilor care trăiesc în momentul de faţă, determinată de contextul social. Toată lumea vede că viaţa din jurul nostru e ca o junglă – şi legea junglei e slută. Ar trebuie să re-învăţăm bunele maniere, dar, deocamdată, contextul nu ne permite. E părerea unui optimist.

"Dumnezeu îi spunem numai din cînd în cînd"

Anton din F.L.S.: Problema este foarte simplă: bunele maniere ţin de morală, de morala pur umană. Practic, morala nu este altceva decît numele care i se dă lui Dumnezeu. I se spune Dumnezeu moralei. Morala este ceea ce practicăm zi de zi, iar Dumnezeu îi spunem numai din cînd în cînd. Unii cred, alţii nu, dar toţi se ghidează după anumite principii. Fie că recunoşti, fie că nu, morala sau Dumnezeu este cam aceeaşi chestie. Morala îmi spune să nu lovesc pe cineva într-un bar pentru că nu e bine - asta ţine de bunele maniere. Să ţin furculiţa în mîna stîngă şi cuţitul în mîna dreaptă ţine de educaţie, şi, în ultimă instanţă, se reduce la bunele maniere. Prin expansiune, ţine de morală.

A consemnat
Simona BASARAB

Carte frumoasă...

Pe cînd cu o carte grupuri organizate în familii îşi sprijină frigiderul nu prea bine echilibrat, într-un loc public precum Biblioteca Naţională sîntem ghidaţi de către Ialciu Bolat printre intelecte bine conturate, căzute, precum anumiţi îngeri, dintr-un rai ce nu-l pot suporta. Marea satisfacţie a cititorului este accesul liber la raft. Cartea poate fi aleasă după miros, gust, dimensiuni, poze sau grosimea literei. Şi aceste afinităţi elective nu sînt glumă. Deşi poate să stea cîte două-trei ore, un cititor ia cîte zece tomuri şi şi le pune pe masă. Altul, mai sprinten, detaşează conţinutul cărţilor tehnice, lăsîndu-le coperţile goale. Studentul prea grăbit este aplecat asupra cărţilor de filosofie. Pascal, Platon, Aristotel şi Camus (**Mitul lui Sisif**) rămîn în plin gest retoric, datorită paginilor lipsă. Ilustre cărţi stau cu pete de grăsime de pe vreo friptură, cu coji de caşcaval drept semn de carte. Mătreaţa, firele de păr şi zgrumele biscuiţilor indică trecerea îndelungată a unei minţi zbuciumate. **Evenimentul zilei**, conform unui destin identic cu ficţiunile din interiorul său, este tăiat cu lama sau cu foarfeca. Pentru cupoane de participare la concurs, pentru anunţuri privind procesele. O cleptomană, pur şi simplu pentru a trece palpitîndă prin emoţie, decupează violuri pentru a le arunca apoi la toaletă. Profesori universitari, îndrăgostiţi la sînge de meseria lor, pleacă cu albume, cărţi de referinţă pe sub paltoane. La bagă în curea, le aşează în spate şi îşi iau o figură preocupată cu mîinile pe coloana vertebrală. Alţii subliniază cu pixul, dar muncă de artizan depun cei loviţi de inspiraţie şi desenatori ai unor floricele pe Dostoievski sau ai unor anunţuri matrimoniale pe Nietzsche. Că se doarme între volume, sau că cititori fervenţi sau ore întregi închişi în toaletă din lipsa unui alt spaţiu de exprimare liberă , nu poate să fie mai rău decît să vii cu fixaţii asupra bărbaţilor şi-n toiul unei lecturi plăcute din "Tehnica fabricării izopresului" să începi să ţii discursuri împotriva a cum te frămînta masculul tău preferat. Dar cum bibliioteca formează studente la filologie, ele sînt strînse în jurul unei W.C. şi al unui predicator cu barbă, plete şi pantaloni soioşi ce le vorbeşte despre Iude mîncătoare de balauri sau despre foamea de spaţiu a Mîntuitorului căzut de pe cruce. Persoane importante stau toată ziua în faţa unui ziar , analizîndu-i şi literele, dar şi hîrtia, ca nu cumva să ascundă vreun lănţişor aurit. Cea mai plăcută plimbare e însă în grup prin bibliotecă. Vine o mamă de 80 de ani cu un fiu de 40. Se ţin de mînă şi privesc, ea – la **Cartea de bucate**, el la romane despre îndepărtatul Orient. Grupul creează instrumente pentru furat şi astfel, printr-o minune, dispar clanţe, robinete, colace de toaletă, becuri sau rezultate pronosportiste.

Chintesenţa oricărei activităţi de bibliotecă, boltă fără de care nu s-ar mai putea numi cititul – citit şi cititorul – cititor este omul cu carneţel. El colindă sălile şi ia fiecare carte pe rînd, de la tehnică la limba turcă, şi o conspectează. Sau, mai bine zis, o reduce la nivelul propriu de înţelegere. Face grafice după ea, o desenează. De ce nu - cartea are parte, astfel, de singurul ei destin rezonabil.

Eugen ISTODOR

Ce spun parlamentarii

Există bune maniere în Parlament şi dacă da, cum le apreciaţi?

Radu Ceontea (senator independent)

Nu e frumos să vorbeşti urît despre casa ta. Oricum, în Parlament nu se intră prin concurs. Dacă viaţa societăţii noastre o cere, se pot deprinde şi la "vîrsta" parlamentariatului manierele, dar destul de greu, deoarece e ceva empiric, o ucenicie la locul de muncă. Destul de mulţi parlamentari au depăşit totuşi faza de ucenici şi sînt deja calfe, poate vor deveni şi lucrători, dar pentru asta le trebuie mai multe legislaturi la activ. În ce priveşte raportul dintre minoritatea femeilor şi majoritatea bărbaţilor de stat, e delicat să ne pronunţăm. Există parlamente unde accesul femeilor este interzis. Dar în urma exemplului strălucitoarei cariere a Elenei Ceauşescu, multe femei rafinate în ale politicii s-ar putea simţi stînjenite. Parlamentul reprezintă duios electoratul. Apreciez că femeile nici nu prea "există" în parlament. Şi de vreme ce nu există decît un singur partid, sau un "brîu pe cinci" al Puterii, e normal să fie aşa "manere". Încet, încet, prin minoritatea pe care o reprezint eu însumi, pot fi considerat femeie.

A consemnat
Petru IONESCU

Aduse prin bunăvoința poștei

© Jacques-Henri Lartigue

BUN NOROC!

Fiinţa românească a participat la o seamă de invazii în ultimii 5 ani. Invazii în care au fost sparte toate echilibrele, terfelite regulile care ne ofereau şansa să coabităm. Nu ne referim numai la invazia masei de oameni manipulată cu fineţe, dezlănţuită împotriva minorităţii contestatare. Ci şi la cea care a distrus ceea ce am învăţat de la bunica. Fiecare dintre noi se naşte cu un drept sacru sau cu o şansă, aceea de a avea acces la trecut. Pass-word-ul este existenţa bunicii şi a regulilor de viaţă pe care ţi le bagă în cap din copilărie.

Atitudinea cuvincioasă din biserică, deşi te plictiseşti de moarte, interdicţia de a-ţi şterge nasul cu mîneca hainei, deşi te mănîncă teribil, înseamnă întîiul respect pentru ceilalţi care, în timp, se va transforma în respect de sine. Înseamnă întîia garanţie pe care inconştient o oferim celor din jur că nu vom atenta nicicînd la libertatea, la modul lor de viaţă.

Epoca barbară a zilelor noastre se manifestă şi prin faptul că trecutul nu are vigoare. Între bătrînii de azi şi nepoţi nu este o legătură intimă, consistentă. Trecutul n-are forţă, n-are ce să transmită. Nepoţii se află suspendaţi în neputinţa bunicii de a cumpăra un amărît de "Opal Fruits" şi un viitor lipsit de siguranţă.

Simţul, gustul şi manierele sînt, probabil, zidul ce ne apără împotriva barbariei. Un zid şubred de altfel, construit de eroi civilizatori ce au sfîrşit prost şi care nu mai au trecere. Invazia la care asistăm constă în vidul reperelor, al cunoaşterii lucrului bun şi al celui rău. Nu avem criterii să deosebim personajele pozitive de cele negative. La umbra haosului valoric totul e permis, pînă şi crima, găsindu-şi, de multe ori, o justificare morală în mintea celor otrăviţi.

Şubrezenia acestui zid ce nu ne apără, dat de simţ, gust şi maniere mai are o cauză: faptul că nu avem vocaţie de pionieri. Minerii n-au reprezentat doar faţada unei manipulări politice. Ei sînt o clasă reală. O stare socială aflată în întuneric adînc. Vina lor e vina noastră. Lipsa reperelor e dată şi de comoditatea în care se lăfăie intelectualul, care se teme să o ia de la început, care preferă Bucureştiul, provinciei. Absolvenţii Academiei de Teatru şi Film mai bine şi-ar rupe o mînă decît să-şi ia traista în băţ şi să se ducă să facă piese pe scîndura prăfuită de la Galaţi sau Petroşani. La fel se întîmplă şi cu profesorii, cu medicii. După zeci de ani de repartiţii, se preferă anonimatul într-un gigant de 3 milioane, în locul unei respectabilităţi locale. Degeaba se scriu ziare şi reviste, degeaba sînt "brici", dacă n-are cine să le citească. Şi ăsta e cel mai crunt provincialism, cînd nu ne asumăm realitatea, cînd uităm că America a fost construită de pionieri.

Doar o asemenea povară şi ar fi suficient pentru ca o societate să se afle în pragul apoplexiei, dar bunul simţ, bunul gust şi bunele maniere sînt atribute hărţuite şi de alte vîltori. Din perspectiva individului, egoismul e, poate, cea mai gravă maladie ce ne macină. Trăim într-o lume, în care o astfel de enumerare e desuetă, nu are posibilitate. Rămîne doar credinţa că, într-o bună zi, nevasta va deveni bunică şi îi va interzice unui puşti blond să se scarpine în nas în timpul slujbei de duminică.

Emilian BLAJ

BUNUL SIMŢ CA MIRACOL

Bun simţ?

Ce-i asta? N-avem noi timp pentru aşa ceva, noi avem treabă. Viaţa ne grăbeşte, trebuie să facem bani imediat, nu ne putem poticni de lucruri desuete. Bătrîneii care merg pe stradă, potrivindu-şi fiecare pas? La o parte - ne grăbim extraordinar! Oameni cu reacţii idealiste în situaţii care cer o rezolvare pragmatică? Treaba lor - nu ne impresionăm noi aşa de uşor!

S-ar părea că este inutil să se vorbească despre bun simţ într-o lume în care acesta face parte, încă, din categoria miracolelor. Apariţia lui, de cele mai multe ori paradoxală, în cotidianul atît de mohorît, nu poate naşte decît dileme, iar noi nu dorim decît un consens tern, perfect repauzat intelectual.

Ceea ce se pare că era normal în Micul Paris al anilor '30 a fost înlocuit, în Bucureştiul actual, de către mitocănie, grobianism, kitsch comportamental. Puţină atenţie la ceea ce se întîmplă în jurul nostru este mai mult decît suficientă pentru a ne da seama de tot mai prezenta dictatură a nebunului simţ. Bădărănia călătorului din troleibuz sau din metrou, impertinenţa funcţionarilor şi a vînzătorilor - pentru a nu vorbi despre semianalfabetismul ce a căpătat forme specifice fiecărui mediu social în parte - sînt doar cîteva dintre manifestările ciumei naţionale.

Urmele genunchilor ţărăncii lui Mircea Vulcănescu au fost aproape total acoperite de noroiul imund al picioarelor omului nou. Îl vedem peste-tot, se auto-intitulează reper moral şi este, din nefericire, un învingător. Rămînem blocaţi în faţa acţiunilor sale siluitoare - iar teroarea se permanentizează cu fiecare zi ce trece.

Şi totuşi mai există oameni care, clipă de clipă, încearcă, încet-încet, să cureţe jegul depus la intrarea în biserică. Rămîn de cele mai multe ori anonimi...

O întîlnire, oricît de scurtă, cu unul dintre aceşti adevăraţi iniţiaţi în Bun Simţ, poate însemna un început de existenţă curată.

Şapte Aprilie 1992 - scurtul moment de dialog purtat, alături de cei doi prieteni cu care eram, cu autorul a cărui carte se lansa la Cartea Românească, a fost un asemenea început. Scriitorul, a cărui modestie este întrecută, poate, numai de perpetua sa mirare, prezentă în oricare dintre paginile sale, a scris, fiecăruia dintre cei prezenţi, o dedicaţie distinctă de a celorlalţi. Complezenţa, de cele mai multe ori inerentă unor asemenea ocazii, făcuse loc inefabilului. Ne-am aflat, pentru cîteva clipe, în faţa unui Aristocrat al Bunului Simţ, căruia toate suferinţele îndurate de-a lungul vieţii nu reuşiseră să-i diminueze cu nimic amabilitatea, buna cuviinţă şi credinţa. Firescul purtării sale ne înmărmurise - miracolul apariţiei bunului simţ se înfăptuise în faţa noastră, iar noi fuseserăm instantaneu şi, poate, ireversibil preschimbaţi.

Oamenilor ca Arşavir Acterian care, la cei 85 de ani ai săi, se ridica de pe scaun pentru a sta puţin de vorbă cu cei trei tineri complet uluiţi de atmosfera acelui moment şi perfect incoerenţi, nu le vom putea mulţumi niciodată îndeajuns pentru ceea ce fac. Ei sînt cei care menţin echilibrul societăţii, ei, alături poate doar de sihaştrii ascunşi prin schituri, pot înclina favorabil balanţa Judecăţii, salvîndu-ne sufletele.

Nouă, celorlalţi, nu ne rămîne decît să încercăm să aflăm dacă sînt suficient de mulţi - pentru că suflete de salvat sînt o grămadă.

Dan NICOLAESCU

MANIERELE ÎN TÎRGUL POLITIC

"Poporul e şi el o tîrfă pe care, dacă o iubeşti, trebuie s-o strîngi în braţe (...) Şi tot te înşală!"
C. PETRESCU, *Danton*, V, tabloul XII

E uşor a constata cum oamenii, în viaţa lor de zi cu zi, îşi stabilesc baremuri şi reguli, nevinovate cînd li se spune tabiet, respectabile cînd li se spune maniere, şi periculoase cînd li se spune tabuuri. În fapt, există în viaţa socială întregi categorii cu cod de viaţă clar expus, principii şi idei ce pot reprezenta pentru mulţi din componenţii sus-numitelor categorii aspiraţia supremă.

Ce este interesant în aceasta este că aproape întotdeauna avem un cod foarte riguros (ce poate fi atît sever cît şi libertin) care se confruntă cu acela al lipsei unui cod: în care libertăţile asumate sînt infinit mai mari, ele tinzînd mai degrabă spre o apropiere de un statut natural, animalic, poate, dar în orice caz foarte viguros. Maniera contra lipsei de maniere, stilul contra lipsei de stil, iată cîteva din înfruntările pe care le poate rezerva omului viaţa, şi deci istoria.

Din punct de vedere politic, de remarcat este că adepţii manierei au fost de obicei răsturnaţi istoric, căci un troglodit triumfal face în politică oricum mai mult decît un aristocrat învins, deşi există şi părerea contrară. Desigur, acest fenomen, văzut printre alte exemple ilustre în Revoluţia franceză, nu este deloc plăcut aristocratului. Dacă maniera capitulează, ar putea întreba el, ce se va întîmpla cu o lume dominată de violenţă şi pasiunile josnice ale suburbanului? De aici pot apărea diverse concluzii sumbre, ca de exemplu, cea a prăbuşirii prin abandonarea bunelor moravuri. Acestea nu explică însă fenomenul.

Maniera presupune, prin însăşi structura ei, un anume ce artificial, nenatural deci. Maniera înseamnă în majoritatea cazurilor "a nu face " ceva şi destul de rar a acţiona într-un anume fel; cel mult dacă se interpretează această acţiune ca pe o evitare a altora zece. Implicit, maniera este un complex edificiu intelectual mulţumind pe cel ce-l clădeşte, fie om politic, fie simplu cetăţean. De ea ţine apărarea propriei respectabilităţi, şi în consecinţă, ea antrenează un splendid balet al componentelor puterii, ce valorifică mai mult intriga de culise, recepţia fastuoasă, discursul retoric care nu transmite decît aluzii. O asemenea politică se face după ceremonial, şi ca atare e una rituală, cu necesitate imuabilă şi păzită cu o constantă severitate.

Cînd este vorba de a păzi onoarea fiecăruia, protocolul poate însemna un obstacol mai greu de trecut decît discuţia de fond. Lumea relaţiilor rituale este însă foarte fragilă, căci încet ea estompează o realitate ce nu este neapărat permeabilă la etichetă. O decizie luată la vîrf se atenuează ca spirit tocmai prin protocol, ceea ce are efect asupra formei, trecută printr-un esofag birocratic. Consecinţele ajung astfel să-şi piardă din însemnătate: violenţa dar şi fermitatea par atît de depărtate (deşi se ştie că ele există) că devin aproape ireale. În definitiv, pentru mulţi, politica reprezintă un foarte agreabil bal mascat, cu politicieni frizînd anecdoticul, dar tocmai prin aceasta simpatici.

În aceste condiţii, o explozie a realităţii creează o îngrozitoare panică. Frica de necunoscut se asociază cu oroarea de vulg, ducînd la o închistare şi mai puternică pe vechile poziţii. Procesul care se desfăşoară în continuare este astfel cu totul normal.

Nehotărîrea e înlocuită de vehemenţă, ce, în funcţie de context, se poate dovedi şi în exces. Astfel, sistemul care guverna lumea după voie se prăbuşeşte în faţa lumii care-şi alege singură sistemul. Tirania manierei, uneori de-a dreptul pedantă, e scuturată de chiar lipsa sa de vitalitate, de naturaleţe, aşa cum un Rabelais grosolan şi nerespectuos, ba chiar obscen pe alocuri, punea la zid un scolasticism preţios. În faţa manierei triumfă omul, trecînd de vagile categorii ale ridicolului şi sublimului ce-i impun ruşinea şi sentimentul păcatului, instituind ca sistem doar firescul.

A avea maniere ar însemna, în această ordine de idei, a se comporta firesc. Aceasta ar avea şi meritul de a obţine victorii în tîrgul politic al istoriei.

Tudor ONEA

SENIORI ŞI PARVENIŢI

Nu ştiu ce stă la originea prejudecăţii potrivit căreia intelectualul este neapărat o persoană care, pe lîngă un nivel excepţional de instruire, mai este şi un model de bun simţ, bun gust şi bune maniere. Cert este, iar asta ţine de o observaţie de bun simţ, că şi în lumea intelectuală – artistică, dacă doriţi – se manifestă o diferenţiere între aristocraţii de sînge şi cei ajunşi. Cei dintîi se nasc astfel, adică avînd dintru început toate calităţile de mai sus sau, mai corect spus, însuşirile necesare pentru a le dobîndi. Nu-mi daţi exemplul lui Beethoven, căci nu mi se pare decît una dintre excepţiile care întăresc regula! Dar, deosebit faţă de viaţa "civilă", în Republica Artelor trăsăturile nobiliare nu se moştenesc, cel care le are le are pur şi simplu şi orice ar face va rămîne un aristocrat. Parvenitul, oricît de şcolit, se va remarca repede prin aceea că îi lipsesc manierele. De aceea, şi el va fi bine fixat în condiţia lui. Legea de fier a corespondenţei dintre formă şi fond îşi vede de treabă netulburată. Prin urmare, etica lui "noblesse oblige" nu va fi niciodată asimilată integral de către burghezia literelor.

Un mare scriitor, aflat la mii de kilometri depărtare, află de cineva care a scris despre opera sa şi, cu toate că e strîmtorat şi cu greu îşi poate "rupe" banii pentru taxele poştale, găseşte de cuviinţă să adreseze respectivului cîteva rînduri a căror eleganţă cuprinzătoare e posibil să marcheze o viaţă. Nu era obligat, dar un senior nu poate gîndi decît în felul acesta. Un altul, foarte apropiat, localizat spaţial la doar cîteva străzi, nu cabulipseşte nici măcar a răspunde cu două vorbe cînd un neofit, neiniţiat în arcanele vieţii de culise la Castelul Literelor şi înşelat de aureola pe care respectivul şi-a construit-o prin prefăcătorii şi iuşchiuzarlîcuri, dedică o scriere falsei glorii care era să devină – o, Seigneur! – model, punct de reper.

Un artist celebru, aflat şi el la depărtare de graniţe şi de ani, răspunde simplu "da" cînd i se solicită un interviu în timp ce o gloriolă meteorică la care se merge cu căciula-n mînă pentru o solicitare similară nu găseşte altceva mai bun de făcut decît să-şi etaleze ifosele. Că nu vrea decît o fotografie aşa şi pe dincolo, că domnia (?) sa nu discută decît în faţa reportofonului întrucît ideile îi merg atît de rapid încît... etc. etc., iar cînd i se spulberă temerile într-un mod de bun simţ schimbă tonul şi trece la tactici mai "manierate" de a se lăsa geu.

Seniorul impune prin prezenţa şi delicateţea sa, parvenitul poate fi găsit adesea birjărindu-şi colaboratorii şi muştruluindu-i pentru că i se pare că-i acordă prea puţin respect. Cîte un ajuns socoteşte că poate să facă pe boierul şi, instalat în fruntea vreunei reviste sau instituţii, prin neimplicarea sa, care se vrea "seniorială", nu reuşeşte decît să le conducă la groapă ca un mon-senior.

Categoriile estetice care guvernează conduita aristocratului sînt eleganţa, simplicitatea, jovialul. Ale parvenitului sînt cele aflate la polul opus: teatralul, emfaticul, retoricul. Cînd înjură chiar, aristocratul poate fi fermecător. Din această pricină îi venea bine prinţului Hangerliu, al lui G. Călinescu, să spună măscări. Stofa şi croiala lui rămîneau aceleaşi. Un parvenit nu izbuteşte decît să fie grobian dacă se lasă tentat să joace pe cartea aceasta.

Dezinteresul aristocratului nu mai trebuie subliniat. Dă sfaturi, ajută, sprijină debutanţi. E generos cu experienţa şi cu timpul său. La antipod întîlnim acreala importantă a proaspătului ori viitorului academician care n-are timp pentru nimeni dintre aceia de pe urma cărora nu ar putea trage vreun folos.

Gestul Angelei Burlacu-Gheorghiu de a se retrage uşor în penumbră în finalul concertului susţinut alături de Placido Domingo, cedînd pentru cîteva momente invitatei sale, Iulia Isaev, partitura Violetei din "Traviata" de Verdi, a fost unul seniorial. Poate nu tocmai canonic, n-a avut ştaiful cerut de un recital de operă, scortos şi plin de mogă. Vreau să spun, direct, că unii l-ar găsi probabil uşor lăutăresc. Nu e vorba de asta aici. Dincolo de faptul că s-ar putea să aibă urmări din cele mai faste pentru cariera Iuliei Isaev, s-a demonstrat odată în plus că seniorilor li se potriveşte orice. Bunul gust aşa i-a dictat de-acum marii soprane. Generozitatea nu greşeşte niciodată.

Radu VOINESCU

VENIȚI SĂ BEM BĂUTURĂ NOUĂ... HRISTOS A ÎNVIAT DIN MORȚI...

Ziua Învierii, să ne luminăm popoare! Paştile Domnului, Paştile! că din moarte la vieaţă şi de pre pământ la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pre noi, cei ce cîntăm cîntare de biruinţă.

Pogorîtu-Te-ai în cele mai de jos ale pământului, şi ai sfărîmat încuietorile cele veşnice, care ţineau pre cei legaţi, Hristoase, şi a treia zi, precum Iona din chit, ai înviat din mormânt.

Păzind peceţile întregi, Hristoase, ai înviat din mormânt, Cel ce n'ai stricat cheile Fecioarei întru a Ta naştere, şi ne-ai deschis nouă uşile Raiului

Pogorîtu-s'a între cele mai de jos, ale pământului, Cel ce S'a pogorît în pântecele tău, Curată, şi S'a întrupat mai presus de minte, şi a ridicat împreună cu Sine pre Adam, înviind din mormânt.

Pre Soarele cel mai înainte de soare, care a apus oarecând în mormânt, mers-au mai înainte de către ziuă căutându-L ca pre o zi Mironosiţele femei, şi una către alta striga: o prietenilor, veniţi cu miresme să ungem trupul cel de vieaţă purtător şi îngropat, trupul care a înviat pre Adam cel căzut, care zace în mormânt; să mergem, să ne sârguim ca şi magii şi să ne închinăm şi să aducem miruri în loc de daruri, Celuia ce nu în scutece, ci în giulgiu este înfăşurat, şi să plângem şi să strigăm: o Stăpâne, scoală-Te, Cela ce dai celor căzuţi sculare.

Cerurile dupre cuviinţă să se veselească, şi pământul să se bucure, să prăznuiască toată lumea cea văzută şi cea nevăzută; că Hristos S'a sculat, veselia cea veşnică.

Veniţi să bem băutură nouă, nu din piatră stearpă făcută cu minune, ci din ivorul nestricăciunii, din Hristos, Cel ce a izvorît din mormânt, întru Carele ne întărim.

Acum toate s'au umplut de lumină: şi cerul şi pământul şi cele de dedesubt. Deci să prăznuiască toată făptura Învierea lui Hristos, întru care S'a întărit.

Ieri m'am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, astăzi mă scol împreună cu Tine, înviind Tu. Răstingnitu-m'am ieri împreună cu Tine, Însuţi împreună mă preamăreşte, Mântuitorule, întru împărăţia Ta.

Veniţi dela vedere femei bine vestitoare şi ziceţi Sionului: primeşte dela noi bunele vestiri de bucurie ale Învierii lui Hristos. Veseleşte-te, saltă şi te bucură Ierusalime, pre Împăratul Hristos văzându-L din mormânt, ca un mire ieşind.

Mântuitorul meu, vie şi nejertfită jertfă, ca un Dumnezeu, pre tine însuţi de voie aducându-Te Tatălui, ai înviat pre Adam împreună cu tot neamul, sculându-Te, din mormânt.

Adusu-s'a firea cea de mult stăpânită de moarte şi de stricăciune, prin Cela ce S'a întrupat din prea curat pântecele tău, la vieaţa cea nestricăcioasă şi veşnică, de Dumnezeu Născătoare Fecioară.

În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în Raiu cu tâlharul, şi pre scaun ai fost, Hristoase, cu Tatăl şi cu Duhul, toate umplându-le, Cela ce eşti necurpins.

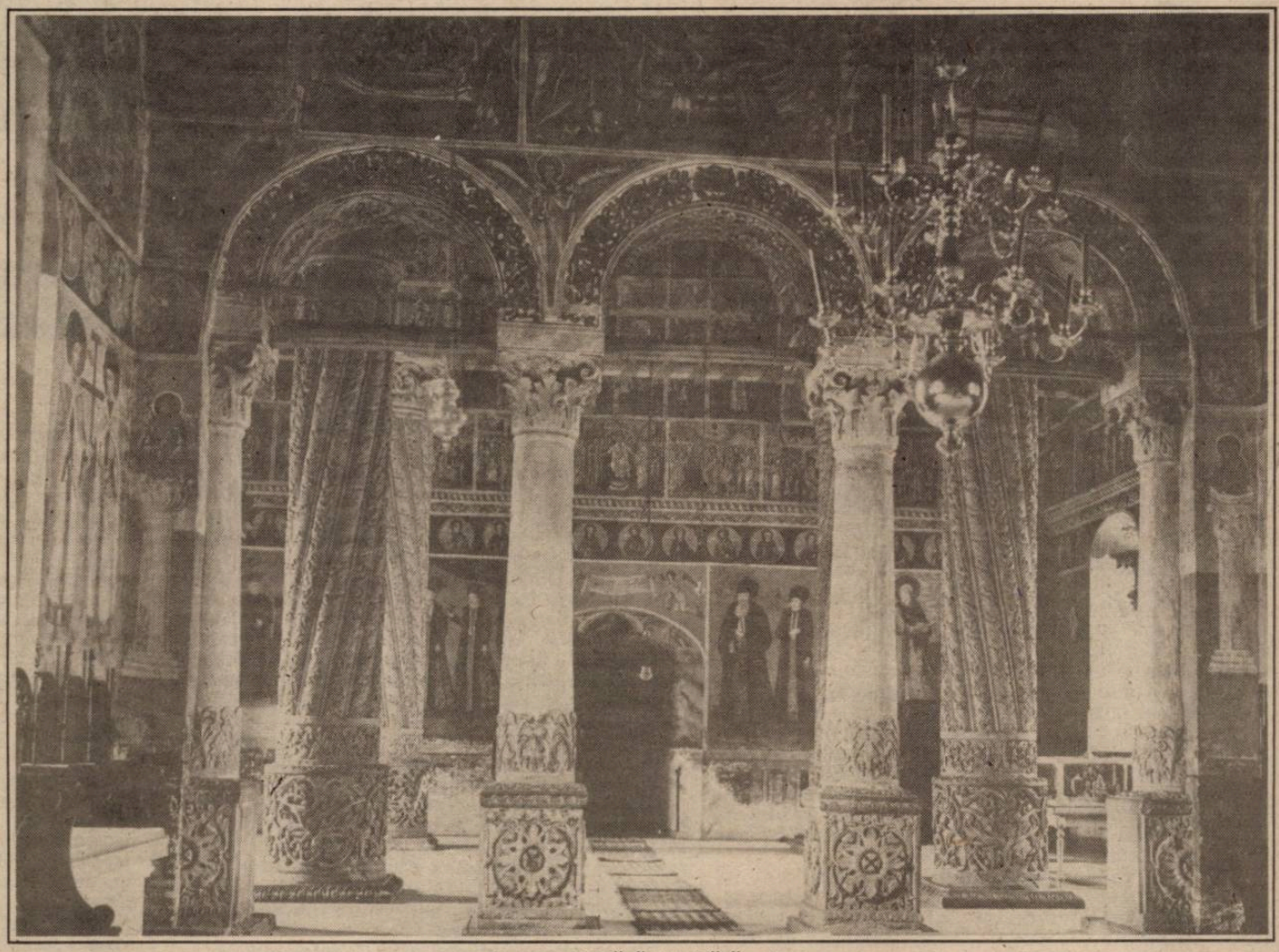

Interior al Mănăstirii Văcăreşti
(din albumul *Privelişti româneşti* de Al. Bădăuţă, Bucureşti 1932)

Cuvânt de învăţătură

al Părintelui nostru Ioan Gură-de-Aur în ziua Învierii

De este cineva binecredincios şi iubitor de Dumnezeu, să se îndulcească de acest Praznic bun şi luminat. De este cineva slugă înţeleaptă, să intre bucurându-se întru bucuria Domnului său. De s'a ostenit cineva postindu-se, să-şi ia acum dinarul. De a lucrat cineva din ceasul cel dintâiu, să-şi ia astăzi plata cea dreaptă. De a venit cineva după ceasul al treilea, mulţumind să prăznuească. De a ajuns cineva după ceasul al şaselea, nimic să nu se îndoească, că de nimic nu se va păgubi. De a întârziat cineva până în ceasul al nouălea, să se apropie, nimic îndoindu-se. De a ajuns cineva în ceasul al unsprezecelea, să nu se teamă, căci s'a zăbovit, că milostiv fiind Stăpânul, primeşte pre cel de pre urmă ca şi pre cel dintâiu. Odihneşte pre cel de al unsprezecelea ceas, ca şi pre cel ce a lucrat din ceasul cel dintâiu. Şi pre cel de pre urmă milueşte şi pre cel dintâiu mângâie. Şi aceluia plăteşte, şi acestuia dărueşte, şi faptele primeşte, şi cu voinţa sa împacă şi lucrul cinsteşte, şi socoteala o laudă. Pentru aceasta intraţi toţi întru bucuria Domnului nostru. Şi cei dintâiu şi cei de al doilea luaţi plata. Bogaţii şi săracii împreună dănţuiţi. Cei ce v'aţi înfrânt, şi cei leneşi, cinstiţi ziua. Cei ce aţi postit şi cei ce n'aţi postit, veseliţi-vă astăzi. Masa este plină, ospătaţi-vă toţi. Viţelul este mult, nimeni să nu iasă flămând. Toţi vă îndulciţi de ospăţul credinţii. Toţi luaţi bogăţia bunătăţii. Nimenea să nu plângă pentru sărăcie, că s'a arătat Împărăţia cea de obşte. Nimenea să nu se tânguiască pentru păcate, că iertare din mormânt a răsărit. Nimenea să nu se teamă de moarte, că ne-a izbăvit pre noi moartea Mântuitorului. Stinsu-o-a pre dânsa Cela ce a fost ţinut de aceea. Prădat-a iadul, Cela ce s'a pogorît în iad. Amărâtu-l-a pre el, fiindcă a gustat trupul Lui. Şi aceasta mai nainte apucând Isaia a strigat: Iadul, zice, s'a amărît, întâmpinându-Te pre Tine jos; s'a amărât că s'a stricat. S'a amărât, că s'a batjocorit; s'a amărât, că s'a omorît; s'a amărât, că s'a surpat; s'a amărât, că s'a legat. A luat trup, şi de Dumnezeu s'a lovit. A luat pământ şi s'a întâmpinat cu cerul. A luat ce a văzut şi a căzut întru ce n'a văzut. Unde-ţi este moarte boldul? Unde-ţi este iadule biruinţa? Sculatu-S'a Hristos, şi tu te-ai surpat. Sculatu-S'a Hristos, şi au căzut dracii. Înviat-a Hristos, şi se bucură îngerii. Înviat-a Hristos, şi vieaţa vieţueşte. Înviat-a Hristos, şi nici un mort nu este în groapă; că Hristos sculându-Se din morţi, începătură celor adormiţi S'a făcut. Aceluia este slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.

Texte din *Slujba Învierii*
Selecţie de Anca MANOLESCU

Citit/auzit

"A.C. Milan, o campioană a bunului simţ" (titlu în **Ultimul cuvânt** din 19 apr. a.c.)
"Bugetul e nesimţit" (**Dinu Patriciu,** tot acolo)

Scrisori deschise

"Palimpsest care va să zică"

"Dragă Leo,

Ştiu că eşti a-politic, a-monarhic, a-republic şi, în general, a. Dar ca postmodern ce e afli (a!) nu se poate să nu fii de acord cu mine că ar fi meritat să vezi, în campania electorală pe care ăştia s-au străduit s-o facă aproape ca a noastră, mulţimea de afişe, postere, pliante şi eţetera. Frumuseţea, aici, e că ele se interferau, în zapping-ul privirii, cu celelalte, neelectorale (sau, poftim, a-electorale), de care Italia nu duce lipsă, spiritul meridional fiind, nu-i aşa, unul afişabil. Vreau să spun că: ori n-au avut bani, ori n-au avut panouri, ori nu l-au avut pe Halaicu primar, dar treaba s-a desfăşurat aşa: pe o serie de panouri (10-12) de pe bulevardul pe care trec zilnic cu tramvaiul, de pildă, vedeam trei zile afişe cu "Votaţi stînga!"; a patra zi, la lumina soarelui, un băiat civilizat dădea cu bidineaua şi lipea alte afişe: "Votaţi dreapta!"; după alte trei zile, alt băiat, tot civilizat, sub ochii poliţiei, punea altele: "Centrul!". Unele peste altele, palimpsest care va să zică; şi cum pe la colţuri se mai întrezăreau culori şi fragmente din lipiturile anterioare, gata postmodernismul, gata colajul, gata sfîrşitul ideologiilor, lipite una peste alta, într-un sfîrşit al istoriei care pare să fi început cu împuţinarea panourilor! Iar alături, pe un zid, ca un **aperçu historique**, – "I Normanni – popolo d'Europa. Palazzo Venezia, 1 febr.-26 apr." Iar dedesubt, pe cărămida roşie a zidului (ce putea scrie un june de giantă latină?) – "Fuck you all!", nu afiş, ci inscripţie cu tot-atît-de-postmodernul spray vopsitor. Sigur, pentru ne-, pre-, anti- sau ante-postmoderni există şi alte posibilităţi: să meargă în Città Universitaria şi să vadă, pe fond alb, două chipuri pe acelaşi afiş: Lenin şi Rosa Luxemburg; sub ele stă scris, în limba lui Dante, Leopardi, D'Annunzio şi a Gradiscăi: "Nu v-am uitat!". Iar într-o anumită zi, pe scările Facultăţii de Litere, a tronat un afiş cu (nu ghiceşti!) Che Guevara, în faţa căruia un grup de studenţi cînta "Adelante, companeros!". Iar cine avea ochi de văzut şi afişele mai mici şi mai sărace putea să aleagă, de pe un panouaş mai mititel, două posibilităţi de a-şi petrece timpul liber: 1) "Dacă ai suferit molestări sexuale din partea profesorilor (prin cuvinte sau gesturi), telefonează la...! Trebuie să ai curaj! Să apărăm **diferenţa!**"; sau 2) "A patra lecţie din ciclul Statul în teoria marxistă: «Dispariţia claselor sociale şi scăderea rolului statului»." Cine organiza **ambele** chestii? Iar nu ghiceşti: Centrul Leninist Studenţesc.

Mie însă, care sînt mai mult intertextualist decît postmodern, cel mai mult şi mai mult mi-a plăcut următorul panou publicitar: fundalul – un perete; lipită de perete – o duduie (bine, dar bine de tot) văzută din spate, fără altceva pe ea decît obiectul exprimat de unul din cuvintele cheie ale sloganului: "Pentru Italia rămasă în chiloţi, votează **Roberta***!" În alb-negru, doar "Roberta" scris cu roşu. Am citit într-un ziar că duduia, aflată la prima ei experienţă ca fotomodel, e studentă la Litere. De atunci, de cîte ori mă duc la facultate, mă uit cu atenţie în jur; deşi eu nu am drept de vot aici, la intertextualitate mă mai pricep. S-auzim unul de altul! Mircea

* Firma producătoare de chiloţi, care în italiană se exprimă printr-un cuvînt foarte frumos: "mutande"; diminutivat – "mutandine". Nu?"

Firescul de alaltăieri

"Stere a întemeiat (în 1895, n.n.) o societate poporanistă care se numea «Datoria» şi printre obligaţii era şi aceea de a da lecţii la Şcoala de adulţi din Tătăraşi.

Cum eram singura medicinistă, mergeam seara pentru lecţii de igienă şi am început cu igiena laptelui. Auditoriul meu era compus dintr-un singur bătrîn între 50-60 de ani. Pentru acela mă duceam cu planşele la subţioară, pînă la Tătăraşi."

(din **File de jurnal** de dr. Marta Trancu Rainer, Ed. Eminescu 1982)

Din viaţa unui extremist de centru

Nu avem rude la Kigali...

Masacrele din Ruanda aduc cîteva amănunte care n-ar trebui să scape experienţei noastre europene, chiar bucureştene, de fapt a tuturor celor convinşi că un război mondial nu poate porni cu îndreptăţire decît din bazinul nostru mediteranean, iudeo-creştin, greco-roman, cu mările şi oceanele lui aferente, pînă sus, la Murmansk şi jos, la Gibraltar, sau dincolo de Atlantic, cînd priveşti de la Lisabona înainte. Nu ştiu cît de sever sau de riguros, oricum mai simpatic, adevărul ar fi acela că un război mondial e acolo unde iudeo-creştinătatea are multe rude. Fără urmă de şovinism european (de ce n-ar exista şi aşa ceva?), trăim liniştiţi că numai noi, cei de la Atlantic la Urali, răsăriţi şi ridicaţi din leagănul ăsta, putem numi şi declara un război ca mondial în măsura în care ne afectează familiile, rudele, religiile şi interesele; n-avem deci multe rude la Kigali, în triburile tutsi şi hutu, aşa cum n-am avut la Saigon şi Hanoi, ceea ce nu a împiedicat ca analişti serioşi să fixeze acolo cel de-al treilea război mondial pe care noi nu l-am simţit ca atare, de ce am minţi? "Apocalypse now" nu stă lîngă "Hiroshima, mon amour". Ar urma un al patrulea? E greu de crezut că măcelărirea celor din tribul tutsi de către cei din tribul hutu va naşte o conflagraţie mondială sau ceva care să rivalizeze, ca amploare a primejdiei, cu ce "producem" zilnic, toate neamurile Europei plus naţiunile unite, la Sarajevo, Gorajde, Mostar, de la Mediterana pe dreapta, peste Adriatica. Sarajevo e o garanţie în nenorocirile planetare, München, de asemenea, Kigali - nu. Totuşi, din hecatomba ruandeză, nesătula noastră experienţă europeană ar avea de extras una, două picături dacă nu de idee, măcar de sînge, chiar neintelectual, din acela care nu face pată pe conştiinţa universală, dar care se adună, dom'le, se adună, fie şi în afara ei, ceva de speriat.

Astfel, - fără a întîrzia în explicarea nuanţată a ce desparte pe tutsi minoritari şi mai bogaţi de hutu majoritar şi mai sărac, avînd însă puterea politică în stat - e de băgat în seamă că imediat ce preşedintele le-a fost omorît, oamenii gărzii prezidenţiale au pornit exterminarea tutsilor, casă cu casă, familie cu familie, luîndu-i şi după liste şi cu "ochiul liber"; şi nu numai tutsii erau eliminaţi fizic, dar şi acei hutu din elita tribului majoritar, cunoscuţi ca partizani ai unei guvernări democratice, alături de minoritatea "neprezidenţială". Nu-i lipsit de interes nici ce se întîmplă cu acei tutsi şi hutu găsiţi în afara listelor - pe stradă, în case, oriunde, după ce li se cerea buletinul de identitate în care era precizată originea etnică: apărea îndoiala - nici în afara spaţiului european, îndoiala în timpul unui masacru nu e de ordin metafizic - şi atunci cîteva semne exterioare erau suficiente pentru a-i pune capăt; un semn de viaţă ceva mai înlesnită, un chip ceva mai fin şi mai "altfel", un nas mai puţin borcănat defineau repede pe cel ce trebuia ucis, fie tutsi fie hutu care "s-a dat" cu opoziţia tutsi. O frază care ar trebui să ne rămînă ar fi asta, tradusă nu din **Ubu roi**, ci dintr-un **Libération** din 11 aprilie 1994: "Bănuiţi de a fi prea aproape de opoziţie sau prea apropiaţi de tutsi, mulţi hutu din Sud au fost lichidaţi de vecinii din Nord".

Dar ce păteau europenii poate că interesează şi mai mult egoismul nostru continental, de mediteranieni, de "Ural atlantici". Corespondentul lui **Le Monde**, om, desigur, cu Camus la bază, descrie o scenă necunoscută "étranger"-ului Meursault sau doctorului Rioux din oraşul ciumat: doi tineri dintr-o casă de lîngă ambasada franceză îi cer să-i ajute fiindcă "militarii sînt aici, ne caută!" şi el, străinul, nu le poate întinde mîna: "Străinul care ar vrea să-i ajute pe cei hăituiţi, va fi acuzat de colaborare cu «inamicul», ceea ce-i o crimă care, azi, nu cunoaşte iertarea. Părăsesc locul, mal à l'aise...". Se ştie ce dezvoltată e conştiinţa europeană în tot ce ţine de această stare a lui "mal à l'aise". (Mai ales scenele de adio dintre belgieni şi prietenii lor "de longue date", cu precădere tutsi, pe care e imposibil să-i scoată din ţară, sînt sfîşietoare). În sfîrşit, pentru corespondentul unui ziar ca **Le Monde** - socotit rece ca gheaţa în faţa evenimentelor - concluzia vine dinspre praghezul universal: "În Ruanda, nimeni nu e nevinovat: eşti pentru un trib sau altul şi tot timpul bănuit, conform etniei şi opţiunii politice, că spionezi pentru adversar. Bănuielile şi delaţiunile fac ravagii. Cel mai mărunt civil, dacă-i suspect - adică acuzat de a fi tutsi - e imediat lichidat".

Mi s-ar putea imputa că sînt prea selectiv în aceste bagatele ale unui masacru*. Bine. S-o spun pe şleau, cu toată maleza individuală: fără rude la Kigali, mă doare sufletul de bucureştean pentru centriştii mei tutsi şi hutu; european, am şi eu un tribalism de partid.

Radu COSAŞU

---

* "Mai există o ipoteză, dezvăluită de Guy Bedos, în **Libération** din 18.4, la rubrica sa: "Gînduri rele"; după ce recunoaşte că nici nu ştia cum se scrie Rwanda, artistul relatează părerea unui prieten, doctor, - "ca şi atîtea alte state africane, Ruanda, devastată de SIDA, este sortită să dispară de pe harta lumii. Toate aceste masacre n-ar fi decît o formă exotică - sofisticată feroce - de eutanasie".

Un accident tehnic a "aruncat peste bord" semnătura şi finalul articolului dlui Radu Cosaşu din numărul trecut. Se va citi: "Convin lesne că e mult mai ameninţătoare seceta iernii trecute."

Firescul de azi

Unii beau **Rasputin...**
Alţii preferă **Smirnoff...**

BUNUL GUST: cînd preferinţa face toată diferenţa!

Blocuri comune

Vederi

Vederile sînt nişte ficţiuni. Oraşe pe care le-ai străbătut, în care te-ai rătăcit, oraşe care ţi-au plăcut sau nu, apar, pentru destinatarii celor cîteva rînduri dezlînate, drept locuri văzute cu un ochi neutru, pe care stăruie kitsch-ul ca o cataractă. Cel mai adesea însă nu ai călcat în piaţa în care te vede hoinărind X, ori în parcul în care Y crede că ai zăbovit. Ori dacă ai fost, ai văzut altceva; priveliştea era puţin ciobită, căci uneori parcă şi locurile, precum oamenii, îşi pierd "imaginea", li se şterge lustrul. Tocmai de aceea este necesar un standard, o convenţie, o "poză" în care totul zîmbeşte fotogenic, căpătînd o personalitate accesibilă, necontradictorie.

Deşi în capcana Bucureştilor cad prea puţini turişti, de cîtva timp lor li s-a pregătit o serie nouă şi impresionantă de vederi tipărite, surprinzător, în condiţii grafice onorabile. Ciudate sînt însă obiectivele arhitectonice alese pentru a configura dorita imagine ideală a Capitalei - este vorba tocmai despre zestrea de neinvidiat pe care au impus-o cele cîteva decenii de urbanism comunist. La loc de frunte se află, desigur, Casa Poporului. Fotografiată din multiple unghiuri, neinspirata îngrămădire de beton este destinată, probabil, acelora care se îndoiesc de faptul că Albert Speer are emuli contemporani. Alte vederi înfăţişează elansatele blocuri adiacente, mega-magazinul Unirea, semeţul Teatru Naţional, îngîndurata Operă ş.a.m.d. O dubioasă politică vizuală stă în spatele ambiţiei de a propune Bucureştii drept un oraş în care victoria esteticii comuniste este incontestabilă, iar trofeele ei preţuite ca atare. Să nu mai existe însă alte edificii, vechi şi încă atrăgătoare, potrivite pentru confecţionarea unei imagini alternative a oraşului, mai adevărată, mai consistentă? Un bun fotograf ar şti să scoată mai mult din palatul Şutu, biserica Stavropoleos ori din Bufetul de la Şosea decît din zece Case ale Poporului. Desigur, asemenea opere de artă par derizorii în raport cu urieşenia izbitoare, singura care, pentru "responsabilii cu vederile", trece drept o calitate incontestabilă, demnă de a completa acest incoerent rebus numit pompos "imaginea României". Din punctul de vedere al noii generaţii de vederi, această imagine este grandioasă, solemnă, ca şi cum particularitatea şi meritul civilizaţiei româneşti ar sta în ridicolul "măreţelor înfăptuiri". Nu este exclus ca promovarea acestei imagini să ascundă un calcul cinic, bazat pe realitatea irevocabilă a arhitecturii comuniste - la început chiar şi turnul Eiffel a fost perceput, nu-i aşa, drept o construcţie odioasă. Totul a fost o chestiune de publicitate, de "imagine", iar ceea ce a oripilat mult timp a devenit, insesizabil, efigie. Aşa par să gîndească cei ce lasă Capitala să iasă în lume cu chipul ei desfigurat. Sau să fie vorba despre o politică mai complicată, justificînd indecenţa (nevinovată?) de a exhiba tumorile comuniste, în spiritul reclamei mendicative pe care ne-o facem cu handicapaţii, copiii străzii etc.? N-am fi singurii care procedează astfel - arta sovietică stalinistă face furori printre snobii occidentali "post-esteţi". Dar un tablou (ori mii de tablouri), o sculptură (chiar mii de sculpturi) pot fi masate în galerii atunci cînd este speculată o conjunctură favorabilă, iar apoi, după ce trece moda, pot fi dosite în depozite, lăsate la macerat în sucul ideologiei proprii. Ce se poate face însă cu aceste clădiri de neascuns, care bruschează pur şi simplu ochiul vizitatorului? Una este să te amuzi pentru cîteva minute cu aberaţiile fanatismului altora, într-o galerie, şi cu totul altceva să-ţi petreci o vacanţă în ambianţa dezolantă pe care o propun vederile din "noul val", care sînt mai mult decît urîte, sînt un adevărat afront la adresa spiritului autentic al arhitecturii româneşti, aşa cum a reuşit ea să supravieţuiască.

Erwin KESSLER

P.S. Se pare că tocmai aceasta este direcţia politică - dovadă afişul "Crans Montana", răspîndit în tot centrul Capitalei, şi care poartă pe frontispiciu chiar imaginea stilizată a Casei Poporului. **Quod erat demonstrandum.**

"N-am vrut niciodată să fiu pictor.
Am vrut să fiu dansator de step".

Andy WARHOL

Bon de lectură

Jules de GAULTIER

Bovarismul

Institutul european,
Iaşi 1993, 210 p. 2300 lei
Traducere de Ani BOBOCEA

Flaubert a făcut, se ştie, intriganta afirmaţie "Madame Bovary, c'est moi".

Analizînd atitudinea fundamentală a celor mai multe dintre personajele sale - capacitatea lor de a se concepe altele decît sînt - Jules de Gaultier a numit-o **bovarism** şi a teoretizat-o ca principiu metafizic într-un eseu de o admirabilă coerenţă.

La un prim nivel, demersul său seamănă cu cel al criticului literar interesat de latura psiho-socială a operei pe care o comentează, iar bovarismul, identificat şi la alte personaje decît cele ale lui Flaubert, de pildă la cele ale lui Molière, Stendhal sau Ibsen, şi de care de fapt nimeni nu scapă într-o măsură sau alta, este clasificat drept sentimental, ca în cazul Emmei Bovary sau al lui Frédéric Moreau, amîndoi animaţi de un ideal romantic de sursă livrescă, intelectual, ca în cazul lui Bouvard şi Pecuchet, tipul snobilor culturali, moral, ca în cazul lui Peer Gynt sau al pastorului Brandt ce se cred modele de eroism şi virtute, social, ca în cazul Burghezului gentilom, şi al multor altor personaje. Dar filozoful Jules de Gaultier - care-şi declarase poziţia idealistă într-o lucrare anterioară **Bovarismului, de la Kant la Nietzsche** (1900), argumentînd că avantajul idealismului constă în soluţionarea antinomiilor fundamentale relevate de Criticism - depăşeşte domeniul psihologiei individuale trecînd în cel al metafizicii printr-o ingenioasă analogie: dacă orice cunoaştere presupune împărţirea între subiect şi obiect, fapt ce distruge în mod necesar unitatea conştiinţei individuale, tot aşa conştiinţa universală, Fiinţa Universală, nu va căpăta conştiinţa de sine decît divizîndu-se, concepîndu-se alta decît este, construindu-şi, ca şi indivizii bovarici, o ficţiune, ceea ce un alt filozof va numi Minciuna vitală. Sintetizînd la maximum şi parafrazîndu-l pe Flaubert, am putea rezuma demonstraţia lui Jules de Gaultier prin formula: **Doamna Bovary este Fiinţa universală.** Dincolo de jocul de cuvinte simplificator, recomandăm acest eseu ca fiind poate unul dintre cele mai frumoase elogii pe care filozofia le-a adus vreodată literaturii. Aşa cum arată şi Georges Palante în studiul său **Filozofia bovarismului** (inclus în chip de postfaţă în volumul apărut la Institutul european) pe care i l-a dedicat lui Jules de Gaultier la scurtă vreme după apariţia **Bovarismului,** spre deosebire de Erasm, Spinoza, Schopenhauer şi Nietzsche cu care acesta se înrudeşte în privinţa atitudinii spectaculare, el a adoptat pînă la capăt etica artistului: "Jules de Gaultier nu subordonează arta vieţii. Viaţa ar fi, mai degrabă, după el, un mijloc pentru satisfacerea simţului artistic. El afirmă deplina independenţă a punctului de vedere artistic (...), darul de a exprima în fraze fremătînd de pasiune stăpînită ritmul larg, frumuseţea senină şi triunfătoare a vieţii".

Marina VAZACA

P.S. În numele bunului-simţ lingvistic, atragem atenţia editorilor că e păcat de a fi compromis lăudabila iniţiativă de a oferi cititorilor români un eseu ca cel al lui J. de G. printr-o traducere neglijentă şi destul de frecvent confuză sau incorectă. Spicuim la întîmplare: deşi **La tentation de saint Antoine** beneficiază de cunoscuta versiune în limba română a lui Mihai Murgu, **Ispitirea sfîntului Anton,** d-na Ani Bobocea nu numai că o ignoră, dar oferă propria variantă fantezistă **Încercările sfîntului Antoine** (p 38 şi urm.); Alteori, păcălită de pronumele relative franceze, nu mai ştie cine pe cine determină şi derutează complet cititorul: "E suficient să se evoce drept prefaţă la această trecere în revistă a comicului universal, **căruia îi abandonăm analiza** (!); teoria rîsului aşa cum a formulat-o Schopenhauer." (p.41); lexicul îi joacă şi el de multe ori feste traducătoarei: "Sensibilitatea iraţionalistă este aceea a **amanţilor** (!?) necunoscutului, a neprevăzutului, a divinei întîmplări" (p.200). Şi exemplele ar putea continua, dar bunele maniere ne obligă la măsură.

Printre cărţi

Nouvel Observateur din 14-27 aprilie semnalează la două renumite edituri franceze, revenirea în actualitate a manualelor de bune maniere: Marie-France Lecherbonnier, **Le Savoir-Vivre,** Albin Michel – "Arta de a te comporta este mai întîi o chestiune de suflet ce presupune respectul faţă de ceilalţi"; Christine Géricot, **Le Savoir-Vivre aujourd'hui,** Payot – "Filozofia unei comportări elegante constă în convivialitate: satisfacerea propriilor dorinţe nederanjînd armonia societăţii, a iubi şi a fi iubit"

Cărţile de acest gen se citesc întotdeauna cu interes şi plăcere, iar dacă sînt bine alcătuite, prin felul în care inventariază regulile şi tabuurile ce funcţionează în societate la un moment dat, oferă o imagine la fel de clară şi de grăitoare a acelei societăţi ca multe lucrări de sociologie. Găsim în ele catalogarea ideilor dintr-o epocă – a ideilor primite de-a gata, e adevărat, dar putem oare să ne plîngem vreodată că avem atît de multe idei încît să le refuzăm pe cele primite?

Concluzia comentatorului acestor noi apariţii editoriale este aceea că în Franţa sfîrşitului de secol XX, în domeniul bunelor maniere, bătălia se dă încă între Vechiul Regim şi Republică "pentru abandonarea moralei de clasă, a rasismului social şi că adevăratul «savoir-vivre» umanist, modern, republican nu s-a scris încă". (M.V.)

Modă, bani, maniere

Dacă în numărul trecut, cel feminin, am vorbit de bunul gust în modă văzut de două creatoare, în ediţia masculină ne vom ocupa chiar de maniere. Elementul cel mai masculin care se iveşte din complexa desfăşurare a evenimentelor este întreprinzătorul particular – în cazul de faţă, domnul Marian Milea, patron al firmei Milea S.A.. Partea mai perplexă implicată este alcătuită din ultimii doi cîştigători ai Marelui Premiu la Festivalul Naţional de modă: scenografii Irina Solomon şi Dragoş Buhagiar. Epopeea lor cu dl. Marian Milea, pe care îl consideră, la unison, un personaj pitoresc şi un bun patriot, este eroi-comică. Aceasta demarează cu un contract de colaborare, pe fixa perioadă de o lună, între cei doi creatori şi firma Milea; partea artistică se angaja cu un număr de schiţe, iar cea "bugetară" cu achitarea, în două etape, a unei sume de bani. Întreprinderea domnului Milea era cea care punea la dispoziţie, de asemenea, materialele şi lucrătorii necesari pentru transformarea schiţelor în colecţii. Lucrurile au mers bine la început, domnul Milea înţelegînd să lase mînă liberă creatorilor în privinţa alegerii materialelor şi a supravegherii punerii în practică a ideilor lor, învăţînd, probabil, din experienţa unei alte colaborări cu Irina Solomon şi Dragoş Buhagiar; în toamna trecută, deşi domnul Milea personal s-a amestecat în ducerea la bun sfîrşit a unei colecţii ce trebuia să plece la Monaco, aceasta n-a mai plecat, şi a ieşit, pe alocuri, neunitară. De asemenea, prima jumătate din suma prevăzută în contract a fost înmînată creatorilor în timp util. A doua parte din bani urma să le parvină celor doi autori ai colecţiei pe 8 martie. Acest lucru nu s-a întîmplat pînă în ziua de azi. Mai mult decît atît, pentru prezentarea aceleiaşi colecţii la Festivalul de Teatru de la Sibiu, firma Milea a primit un milion şi jumătate de lei. Cei doi creatori, cărora li s-a promis jumătate din această sumă, nu s-au ales cu nimic. Se pare că în aceeaşi situaţie sunt şi fraţii Nanu, compozitorii muzicii spectacolului, Andi Antemia, regizorul, şi chiar manechinele. În ceea ce priveşte premiul de la Festivalul Naţional de modă, acordat de firma EVEX, Irina şi Dragoş nu ştiu nici măcar cît le-ar fi revenit. E drept că aici s-ar putea ca nu Milea S.A. să fie de vină, ci compania EVEX însăşi, pentru că nici ceilalţi premiaţi, se pare, n-au primit altceva decît o mapă conţinînd programul festivalului şi un buchet de flori. Dar nu lipsa propriu-zisă a banilor îi nemulţumeşte, în primul rînd, pe Irina Solomon şi Dragoş Buhagiar, ci manierele de afaceri ale domnului Milea. După festivalul de la Sibiu, patronul în cauză i-a tot amînat cu plăţile, dîndu-le tot soiul de telefoane şi întîlniri fantomă. Cînd, în sfîrşit, s-au văzut din întîmplare la un concert al fraţilor Nanu, dl. Milea le-a şoptit, discret, într-un colţ, celor doi creatori: "Nu-mi cereţi bani, că nu-i am". Deatunci încoace a mai trecut ceva timp, iar Irina şi Dragoş s-au hotărît s-o lase baltă, întrerupînd colaborarea cu întreprinderea Milea S.A. şi ţinînd pentru ei ultimele 25 de schiţe pentru creaţii de modă. Domnul Milea va rămîne, conform contractului, cu colecţiile celor doi foşti creatori ai săi, iar ei sînt convinşi că îşi vor găsi pe viitor alt sponsor. Nu are sens, spune Irina, să se tîrască în judecăţi nelimitat prelungite; au vrut, la un moment dat, să-i ofere patronului "Codul manierelor în afaceri", dar s-au răzgîndit: cartea era prea scumpă.

Iaromira POPOVICI

Batista şi halatul

Există, în **Reconstituirea** lui Pintilie, o scenă în care figura lui **GEORGE CONSTANTIN** este ascunsă sub o batistă: procurorul pe care-l interpretează are un moment de "respiro" în toiul "jocului judiciar" ce se va transforma, nu peste mult, în farsă tragică... Sub pătratul de pînză albă, George Constantin respiră, boţind batista – şi totul seamănă cu "reconstituirea" uşor burlescă a somnului Creatorului: aşa va fi arătat Godot, cel ce nu s-a arătat niciodată! Cu o batistă pe chip, sub care clocoteşte un vulcan veşnic mînios sau confuz; George Constantin era Actorul care putea trăi cele mai neînţelese gînduri fără a-şi dezvălui chipul.

Şi mai există – pentru mine, cel puţin – rolul din **Furtuna** regizată de Ciulei, în care George Constantin îl joacă pe Prospero îmbrăcat într-un simplu halat de spital. Ţin minte şi că am fost şocat, la-nceput, în faţa unei asemenea "luări peste picior" a Magicianului: cum să crezi în realitatea celui ce declară "Plămadă sîntem precum cea din care/ Făcute-s visele; şi scurta viaţă/ Împrejmuită ni-e de somn", şi-apoi "Lepăd acum veşmîntul de magie..." cînd acel "veşmînt" era atît de circumstanţiat? Dar, sub halatul acela alb de brancardier, trupul lui George Constantin **era** cel al Ducelui de Milan. Probabil că acesta fusese şi pariul lui Ciulei – cîştigat de Constantin: de-a transforma realul în Magie, fără emfază, fără artificii, dar cu o imensă **impozanţă.** George Constantin avea această imensă impozanţă, care n-are nimic de-a face cu statura sa à la Orson Welles – cum l-a comparat un regizor minor. Este vorba de faptul că, în oricare rol ar fi apărut, George Constantin **trans-figura** personajul respectiv; iar acum cînd scurta-i viaţă i-a fost înghiţită de ultimul somn, ne dăm seama cît de imensă e-această Absenţă... (A.L.Ş)

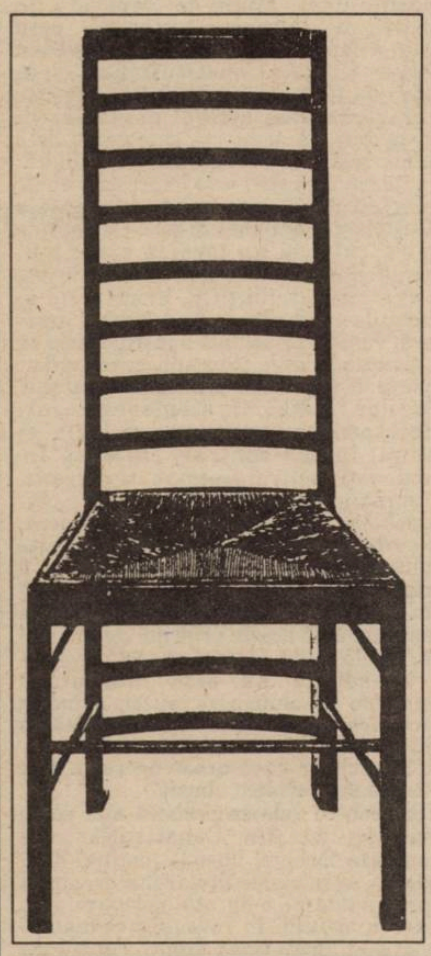

Spot pe scenă

Scaunele Bernardei, albastre

Recenta premieră a **Casei Bernardei Alba** de Garcia Lorca, în regia lui Felix Alexa, este - dincolo de performanţele regizorului şi actriţelor - (şi) o mare bucurie plastică: într-un cadru scenografic epurat de "simboluri", funcţional şi exploatînd lumina cu o rigoare sobră, Irina Solomon şi Dragoş Buhagiar au compus cîteva tablouri de intens rafinament. Pentru sacunele din casa Bernardei, tinerii scenografi s-au inspirat din celebrul Mackintosh realizat la începutul secolului – cu diferenţa că "mackintoshurile" închipuite de ei au culoarea cicorii. Scena cinei, pe dominante vesperale de albastru, alb şi galben-portocaliu (scaunele, faţa de masă şi lumînările aprinse) este de neuitat; n-am văzut, ceva atît de frumos, decît în filmele regretatului Derek Jarman... (A.L.Ş.)

Nu rataţi:

concertul Filarmonicii "George Enescu" (**Joi 5 mai** şi **Vineri 6 mai,** orele 19,oo) avîndu-l ca solist pe violonistul Varujan Cozighian. După ani de exil în Spania, fostul concert maestru din perioada "de aur" a Filarmonicii bucureştene (1959-1982) revine cu "Simfonia Spaniolă" de Lalo prin care şi-a făcut debutul cu patru decenii în urmă, la vîrsta de 18 ani, pe scena Ateneului.

De remarcat în programul serii "Psalm 1993", în primă audiţie, de Anatol Vieru, alături de Simfonia a VII-a de Dvorak – dirijor Mircea Cristescu –, cîntată în săptămîna precedentă de Orchestra Naţională Radio.

Tot la Ateneul Român se marca luna trecută centenarul naşterii lui Filip Lazăr prin interpretarea uverturii "Muzică pentru radio". **Luni 9 mai** orele 17,oo, Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor din România împreună cu Muzeul "George Enescu" dau amploare acestui eveniment şi organizează la Palatul Cantacuzino un simpozion, un concert şi o expoziţie dedicate integral compozitorului şi pianistului român, consacrat cu egală strălucire în ţara sa ca şi în Franţa, în Anglia.

Dan – Alex. SCHOR

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

CURTEA CONSTITUŢIONALĂ CONTRA PUTERII JUDECĂTOREŞTI (II)

În prima parte a acestui articol (*Dilema* 67/'94) am semnalat existenţa unei profunde divergenţe de soluţii între instanţele judecătoreşti, inclusiv Curtea Supremă de Justiţie şi Curtea Constituţională, într-o problemă de acut interes public: retrocedarea către foştii proprietari a caselor naţionalizate, ori confiscate, cu sau fără titlu legal. În numărul de faţă al revistei expunem jurisprudenţa în materie a Curţii Constituţionale şi contraargumentele care i-ar putea fi aduse.

Replica dată de Curtea Supremă de Justiţie

Tentativele Procuraturii Generale de a paraliza acţiunile foştilor proprietari de imobile naţionalizate sau confiscate abuziv de a-şi redobîndi casele au fost anihilate în multe cazuri de jurisprudenţa în sens contrar a Curţii Supreme de Justiţie. Începînd din 1990 şi pînă în momentul de faţă suprema instanţă din sistemul nostru judiciar s-a pronunţat aproape constant în sens favorabil foştilor proprietari. Spaţiul rezervat articolului de faţă nu ne îngăduie să expunem pe larg argumetarea C.S.J. şi de altfel ea ar părea, probabil, fastidioasă pentru nespecialiştii în drept . Ne mărginim să reamintim că, asemenea instanţelor ierarhic inferioare, suprema instanţă a respins teza că tribunalele nu ar avea competenţa să cenzureze aplicarea decretelor nr. 92/1950 şi nr. 223/1974 în raport de constituţiile în vigoare în momentul edictării lor.Totodată ea a invocat pe larg prevederile Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului şi Pactul internaţional privind drepturile civile şi politice.

Contra-ofensiva Curţii Constituţionale împotriva Puterii Judecătoreşti

Nu se poate contesta că din anul în care a început să funcţioneze - 1992, Curtea Constituţională a adus un aport considerabil la limpezirea unor probleme juridice de mare interes teoretic şi practic. Dar este tot atît de adevărat că unele dintre deciziile sale, printre care şi cele referitoare direct sau indirect la decretele nr. 92/1950 şi 223/1974, stîrnesc legitime nedumeriri, cînd nu sunt de-a-dreptul contestabile. Confruntarea atentă a jurisprudenţei Curţii Constituţionale cu aceea a Curţii Supreme de Justiţie în problemele dezbătute în articolul de faţă creează impresia că înaltul for judiciar investit cu rolul de a veghea la respectarea Constituţiei şi-a propus în mod deliberat ca în problemele evocate mai sus să contracareze practica în materie a C.S.J.

Competentă, conform art. 144 al. 1, lit. c din Constituţie, să judece excepţiile de neconstituţionalitatea legilor şi ordonanţelor ridicate în faţa instanţelor judecătoreşti, prin sus-amintita deciza nr. 3/1993, confirmată de alte decizii ulterioare, Curtea Constituţională a avut prilejul să se pronunţe asupra unei asemenea exceptii referitoare la decretul nr. 92/1950. În motivarea acestor decizii înaltul for constituţional nu s-a limitat să soluţioneze cauzele deduse judecăţii sale. El şi-a extins consideraţiile asupra unor probleme adiacente, recurgînd la argumente nu rareori contestabile juridiceşte şi cu consecinţe ce ni se par inadmisibile.

În mod corect prin sus-amintita decizie Curtea Constituţională a statuat că în faţa sa nu se poate ridica problema neconstituţionalităţii decr. nr. 92/1950 în raport cu Constituţia din 1991 întrucît ar însemna să se încalce principiul neretroactivităţii legii consfinţit prin art. 15 alin. 2 din actuala Constituţie. De asemenea s-a menţionat judicios că "o lege poate fi apreciată (sub aspectul constituţioanalităţii ei - n.n.) numai în funcţie de regimul constituţional sub imperiul căruia a fost adoptată", conform regulii "tempus regit actum".

Cu privire la regimul actual de exercitare a dreptului de proprietate asupra imobilelor naţionalizate prin decretul nr. 92/1950 s-a conchis că "nu se poate deduce stingerea acestui drept, cît timp legea pe baza căruia s-a constituit a fost adoptată pe baza altui regim constituţional". În fine, prin aceeaşi decizie de principiu s-au făcut unele precizări judicioase referitoare la soluţionarea conflictului legilor în timp, dar cu un caracter prea tehnic juridiceşte pentru a le examina amănunţit în articolul de faţă.

Ceea ce ni s-a părut însă contestabil în sus-menţionata decizie nr. 3/1993 au fost unele considerente şi concluzii din finalul deciziei. Prin argumentarea sa Curtea Constituţională contestă de fapt competenţa instanţelor judecătoreşti de a se pronunţa asupra acţiunilor intentate de proprietarii imobilelor naţionalizate prin decr. nr. 92/1950 în scopul de a le redobîndi. Mai mult decît atît se afirmă că prin invocarea excepţiei de neconstituţionalitate a decretului nr.92/1950 "se urmăreşte **repararea, în natură, a daunelor suferite de persoanele ale căror imobile au fost naţionalizate**" (s.n.).

În sprijinul acestei concluzii se apelează la art. 26 alin. 3 din legea nr.47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale şi art.77 din legea nr. 58/1991 referitoare la privatizarea societăţilor comerciale. Prin primul text legal invocat se prevede că "repararea daunelor suferite anterior intrării în vigoare a Constituţiei din 1991 se reglementează prin lege". Prin cel de-al doilea se stipulează în mod similar că "**reparaţiile** pentru bunurile preluate de stat în mod abuziv se vor reglementa prin lege" (s.n.). Din aceste două dispoziţii legale Curtea Constituţională trage concluzia cu grave consecinţe practice şi teoretice că "repararea unor asemenea daune este o problemă rezervată legii şi **nici un organ de jurisdicţie nu poate, fără încălcarea acestor prevederi, să se substituie legiuitorului în soluţionarea problemei respective**" (s.n.). "Dacă ar face-o – se susţine în continuare – aceasta ar însemna o încălcare a principiului separaţiei puterilor în stat de către puterea judecătorească, care, în sens larg, cuprinde toate organele de jurisdicţie, indiferent de natura lor, în dauna puterii legislative". Se conchide că prin acţiunile în discuţie s-ar încerca retrocedarea în natură, pe cale judecătorească, a imobilelor naţionalizate, promovîndu-se, citäm, "o concepţie care încalcă în mod vădit principiul separaţiei puterilor în stat prin transferarea răspunderii politice pentru modul de soluţionare a problemei acestor daune de la Parlament, ca organ reprezentativ suprem al poporului şi unică autoritate legiuitoare a ţării, potrivit art. 58 alin. 1 din Constituţie, la organele de jurisdicţie". Pe scurt spus, Curtea Constituţională neagă instanţelor judecătoreşti competenţa de a judeca acţiunile în revendicarea imobilelor naţionalizate prin decretul nr. 92/1950 sub cuvînt că, într-un viitor nedeterminat, cei păgubiţi prin naţionalizare, chiar prin încălcarea flagrantă a însuşi decretului în discuţie, vor fi despăgubiţi într-o modalitate de asemenea neprecizată!

Prin această soluţie ne aflăm la antipodul poziţiei pe care s-au situat cele mai multe instanţe judecătoreşti, inclusiv C.S.J., cel puţin în cîteva situaţii specifice precum acelea în care au fost naţionalizate imobilele unor persoane exceptate în mod expres prin art. II din decretul nr. 92/1950 de la această măsură spoliatorie.

Unde (credem că) greşeşte Curtea Constituţională

Împărtăşind punctului de vedere dominant al instanţelor judecătoreşti, îndrăznim să avansăm şi cîteva argumente de drept proprii, împotriva concluziilor sus-amintite ale Curţii Constituţionale.

În opinia noastră două probleme principale ridică judecarea acţiunilor în retrocedarea imobilelor naţionalizate în baza decretului nr. 92/1950. Prima se referă la admisibilitatea şi la condiţiile controlului de constituţionalitate a decretului nr. 92/1950. A doua priveşte natura juridică a acţiunilor intentate de foştii proprietari ai imobilelor naţionalizate.

În ceea ce priveşte prima problemă este incontestabil corectă motivarea Curţii Constituţionale că legii, ca act juridic, i se aplică, în ceea ce priveşte controlul de constituţionalitate, principiul "tempus regit actum". Sau pentru a cita însuşi considerentul înaltului for constituţional "în considerarea supremaţiei Constituţiei, o lege poate fi apreciată numai în funcţie de regimul constituţional sub imperiul căruia a fost adoptată". Aceasta înseamnă în speţă că decretul nr. 92/1950 urmează a fi verificat în raport cu art. 8 din această Constituţie, articol prin care proprietatea particulară era "recunoscută" şi "garantată" de lege. Cît priveşte exproprierea, art. 10 din aceeaşi Constituţie stipula că "pot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi şi **cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiţie**" (s.n.). În raport cu aceste dispoziţii constituţionale clare este evident că decretul nr. 92/1950 încălca Constituţia din 1948 şi instanţele erau şi sînt datoare să înlăture aplicarea lui în baza principiului supremaţiei Constituţiei invocat în mod repetat de către însăşi Curtea Constituţională. Nu s-ar putea obiecta că justiţia nu ar avea competenţa să confrunte acest decret, sub aspectul eficienţei juridice, cu Constituţia deoarece prin însăşi Constituţie instanţele judecătoreşti au obligaţia de a aplica legea, ceea ce implică în mod necesar o atare confrutare a legilor incidente în speţă, chiar dacă şi mai ales atunci cînd o cuprind dispoziţii contradictorii. De asemenea instanţele judecătoreşti au obligaţia de a ţine seama şi de art. 480 şi 481 c. civ. (în vigoare atît la apariţia decretului nr. 92/1950 cît şi în prezent), articole care şi ele garantează dreptul de proprietate privată.

A doua problemă se referă la natura juridică a acţiunii prin care proprietarii naţionalizaţi cer retrocedarea imobilelor naţionalizate ori confiscate.

După părerea noastră cînd fostul proprietar al unui imobil naţionalizat abuziv (de pildă pentru că potrivit ar. II din decretul nr. 98/1950 era exceptat de la naţionalizare) solicită în justiţie retrocedarea bunului său, nu ne aflăm în prezenţa unei acţiuni de "reparare, în natură, a daunelor suferite" prin naţionalizare (aşa cum îşi motivează soluţia Curtea Constituţională prin decizia de principiu nr. 3/1993), respectiv în prezenţa unei acţiuni personale în despăgubiri. În acest caz este vorba de o acţiune reală, în revendicare imobiliară, care, precum se ştie, este imprescriptibilă. Judecînd asemenea cauze instanţele judecătoreşti nu numai că nu se substituie legiuitorului şi nu încalcă principiul separaţiei puterilor în stat ci, dimpotrivă, îşi exercită atribuţiile, drepturile şi obligaţiile conferite de Constituţie. Într-adevăr funcţia principală a justiţiei este să soluţioneze litigiile prin aplicarea legilor. Departe de a nesocoti principiul separaţiei puterilor în stat, în asemenea cazuri judecătorii se supun numai legii, ei riscînd, în caz contrar, chiar să fie sancţionaţi pentru **denegare de dreptate**. Reamintim că potrivit art. 3 c.civ. "judecătorul care va refuza de a judeca, sub cuvînt că legea nu prevede, sau că este întunecată sau neîndestulătoare **va putea fi urmărit ca culpabil de denegare de dreptate**" (s.n.). Să fi uitat oare Curtea Constituţională aceste principii de drept şi texte legale cînd a statuat că nici un organ de jurisdicţie nu este îndreptăţit legalmente să soluţioneze cauzele avînd ca obiect încălcarea Constituţiei din 1948 a codului civil şi chiar a decretului nr. 92/1950, chiar dacă acest decret a fost aplicat în mod evident abuziv?

Şi apoi, ce valoare practică mai poate avea art. 21 din Constituţie care garantează "accesul liber la justiţie" dacă **de plano** i se interzice titularului dreptului de proprietate pe o durată nedeterminată utlizarea acţiunii în revendicare menită tocmai să-i apere acest drept? Pentru cei care nu cunosc - sau au uitat - această dispoziţie constituţională le reamintim că articol. 21 prevede că "orice persoană se poate adresa justiţiei pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor şi a intereselor sale legitime". Să nu fi observat tocmai Curtea Constituţională, garanta respectării Constituţiei, că texte legale precum art. 26 alin. 3 din propria-i lege de organizare nr. 47/1992 şi art. 77 din legea nr. 58/1991 privind privatizarea societăţilor comerciale, texte pe care le invocă în deciziile sale pentru a paraliza ori suspenda pe o durată nedeterminată exercitarea acţiunii în revendicare, de fapt un sector important al activităţii puterii judecătoreşti, sunt ele însele neconstituţionale? Oare nu încalcă ele art. 21 alin. 2 din Constituţie care prevede că "nici o lege nu poate îngrădi acest drept", adică dreptul de liber acces la justiţie, care implică desigur şi exercitarea acţiunii în revendicare?

Pe de altă parte ne putem întreba dacă simpla promisiune făcută printr-o lege că într-un viitor nedeterminat va fi edictată o altă lege care va despăgubi victimele măsurile abuzive luate de statul comunist anterior Constituţiei din 1991, aşa cum prevăd art. 26 alin. 3 din legea nr. 47/1992 şi art. 77 din legea nr. 58/1991, poate paraliza ori suspenda, fie şi parţial, pe o durată nedefinită activitatea justiţiei de soluţionare a acţiunilor judiciare, cum este şi acţiunea în revendicarea imobilelor naţionalizate. Nu mai vorbim de faptul că nimeni, inclusiv actualul Parlament care a votat legile în discuţie, nu poate garanta că el sau viitoarele corpuri legiuitoare vor adopta efectiv legile promise. În fapt, tocmai prin aceste dispoziţii legale, menite în realitate să împiedice justiţia să facă dreptate cu un ceas mai devreme şi în cadrul legal existent victimelor naţionalizărilor şi confiscărilor abuzive, se încalcă principiul separaţiei puterilor în stat. Pentru că, într-adevăr, ne aflăm în prezenţa unei imixtiuni a puterii legiuitoare în atribuţiile de exclusivă competenţă ale instanţelor judecătoreşti atunci cînd li se impune, chiar şi pe cale ocolită, să nu mai judece acţiunile de retrocedare a imobilelor naţionalizate pînă la ipotetica apariţie a unor legi reparatorii. Este inexact, în drept, credem, ceea ce afirmă Curtea Constituţională că legiuitorul este îndreptăţit să paralizeze activitatea justiţiei pe calea rezervării unei modalităţi speciale de reparare a "daunelor" în discuţie. În realitate, fie că socotim acţiunile pentru retrocedarea imobilelor naţionalizate drept ceea ce sunt, adică acţiuni în revendicare, fie că le calificăm, aşa cum consideră Curtea Constituţională, drept o modalitate de reparare în natură a daunelor, deci ca nişte acţiuni personale, legislaţia în vigoare, în frunte cu Constituţia din 1991, oferă un sistem complet de mijloace judiciare pentru reintrarea în legalitate şi pentru a se face dreptate victimelor naţionalizării, astfel că nu vedem raţiunea pentru care ar trebui rezervată o viitoare şi foarte ipotetică modalitate de realizare a drepturilor şi intereselor legitime ale celor interesaţi. Atîta timp cît acest sistem judicar este în fiinţă iar din constituţie nu au fost eliminate nici art. 21 care asigură "accesul liber la justiţie", şi nici art. 41 care garantează dreptul la proprietate privată, nu vedem cum ar putea fi calificate drept constituţionale sus-menţionatele art. 26 alin. 3 din legea nr. 47/1992 şi art. 77 din legea nr. 58/1991.

Sumare concluzii provizorii

Meandrele dezbaterilor judiciare din ultimii doi ani în legătură cu importanta problemă a retrocedării locuinţelor către vechii proprietari a învederat, credem, cnfruntarea a două tendinţe, cu doi protagonişti de anvergură în templul dreptăţii: instanţele judecătoreşti în frunte cu Curtea Supremă de Justiţie, pe de o parte, şi Curtea Constituţională, pe de altă parte. În vreme ce justiţia a făcut eforturi manifeste, deşi nu îndeajuns de unitare şi de cuprinzătoare, pentru a corecta cît de cît, în cadrul legal existent, cele mai flagrante abuzuri săvîrşite în domeniul respectiv, Curtea Constituţională s-a străduit, cu motivări nu rareori silnice şi în dispreţul celei mai elementare dreptăţi, să stopeze tendinţele reparatorii, vai cît de tîrzii!, ale instanţelor de judecată.

A venit acum rîndul puterii legiuitoare să-şi spună cuvîntul transînd măcar unele dintre controversele juridice acute semnalate în rîndurile de mai sus. În ultimul timp eforturile în acest sens ale partidelor, atît de guvernămînt, cît şi din opoziţie, s-au înteţit, materializîndu-se în proiecte care mai de care mai discutabile şi mai lacunare. Rămîne de văzut dacă Parlamentul va reuşi să aducă acel minimum de dreptate numeroşilor proprietari de case năpăstuiţi de regimul comunist, asigurînd totodată o echitabilă protecţie socială chiriaşilor nevoiaşi.

Doru COSMA

"Nimic nu e imposibil în Rusia, cu excepţia reformei."
OSCAR WILDE, la 1880

Identitatea rusă între democraţie şi patriotism

Ideea de naţiune nu se poate întemeia nici pe imperiul dispărut, nici pe un trecut mistic. Rămîne Constituţia, aşa imperfectă cum e, adoptată prin sufragiu universal.

Am auzit acum cîteva zile, într-un troleibuz, o frază care se referă direct la problema identităţii naţionale. Ca de obicei, şi ca peste tot în Rusia, oamenii din troleibuz erau nemulţumiţi de guvern şi deodată cineva a spus: "E clar, nimeni nu are nevoie de noi, ruşii!" Fraza a fost rostită cu o asemenea disperare, încît s-a făcut linişte. Şi m-am gîndit imediat: "Nimeni, bineînţeles, în afară de noi". Şi cine avea nevoie de noi acum cinci, zece sau douăzeci de ani? Astfel, mulţi ruşi cred sincer că nimeni nu are nevoie de ei, că sînt respinşi. Consecinţa este evidentă: aceşti oameni sporesc electoratul lui Jirinovski.

Sînt oare ruşii capabili să înţeleagă realitatea care îi înconjoară, să elaboreze o gîndire autonomă, individuală? Filosofii şi psihologii occidentali numesc această facultate sau această stare cu un cuvînt greu de tradus în ruseşte: identitate, adică structurarea propriei personalităţi în căutarea armoniei de sine. Dar cum să izbuteşti cînd, în urma prăbuşirii URSS, a dezagregării legăturilor economice, a terorismului, milioane de oameni au pierdut referinţele, criteriile de identificare?

Naţiunea nu este un obiect teoretic. Toate încercările de a construi o teorie a naţiunii sînt absurde. Un asemenea obiectiv teoretic nu există decît într-un mod determinat. Deoarece naţiunea este ceea ce se întîmplă cu poporul, modul cum se schimbă poporul, cînd reprezentanţii săi se supun, conform expresiei filosofului spaniol Ortega Y. Gasset, "unui plebiscit permanent". Acum, în Rusia nu există naţiune pentru că se prăbuşeşte un imperiu; există un popor rus care încearcă să construiască naţiunea pe ruinele unui stat imperial. Altfel spus, au de creat, sub raport politic, o naţiune, de alcătuit un stat, o federaţie. Dar această naţiune nu poate fi o idee teoretică sau patriotică; ea va fi doar răspunsul creator al oamenilor la întrebarea cine sînt, ce datorii şi ce drepturi civice au etc.

Naţiunea este o unitate în devenire. Un "stat-naţiune", cum spun francezii. Sau un produs al Constituţiei. Naţiunea este ceea ce este în măsură să producă o constituţie şi, în acelaşi timp, ceea ce apare în interiorul constituţiei, ca rezultat al acesteia. Naţiunea se naşte din rezultatele referendumurilor, ale alegerilor, ale dezbaterilor. Naţiunea apare în fiecare zi în care se pune o întrebare în legătură cu ea. Ca şi omul însuşi.

Împotriva terorii de stat

Ce s-a întîmplat în Rusia pe 26 februarie, cînd au ieşit din închisoare puciştii (de la Casa Albă) şi apoi participanţii la lovitura de stat din 19 august 1991? Se discută mult şi eu cred că în pofida tuturor argumentelor pro şi contra s-a produs în ţara noastră un fel de miracol, legat tocmai de Constituţie.

Acest eveniment m-a zguduit sub raport moral. Nu mai vorbesc de victime. Bineînţeles, orice pucist trebuie pedepsit. Şi ca să fiu precis, şi preşedintele poartă o răspundere morală pentru ce s-a întîmplat. Problema este că pînă în decembrie cînd a fost adoptată noua Constituţie, Rusia era blocată, din punct de vedere juridic, într-un cerc vicios. Conform Constituţiei atunci în vigoare puciştii au avut dreptul, folosind retorica vechiului regim, să acţioneze. Constituţia sovietică justifica teroarea de stat şi nu întîmplător, comuniştii au votat împotriva Constituţiei. Dar cercul vicios s-a deschis: în numele restabilirii încrederii în putere ca atare, a fost adoptată o nouă constituţie, iar peste trei luni a fost proclamată o amnistie generală. A fost un miracol, care putea să nu aibă loc. Dar s-a produs; deschizîndu-se astfel calea consensului social pe baza principiilor constituţionale. Iată ce ar putea fi fundamental pentru un stat naţional.

Bineînţeles, totul e fragil şi iată de ce revenind la problema identităţii, trebuie invocată înclinaţia Rusiei către spiritualitate. În fond, e reversul aceleeaşi medalii; omul care are impresia că nimeni nu are nevoie de el e dispus să accepte orbeşte orice promisiune. Spiritualistul este înclinat să creadă cu uşurinţă că originea sa spirituală, că bunătatea, adevărul, frumuseţea, libertatea, virtuţile civice etc. - că toate acestea există la modul material, în sensul fizic al termenului. Şi aceste noţiuni sînt gîndite concret, în imagini devenite obiective. Ca şi cum spiritualitatea ar fi un obiect oarecare, existent în afara omului, posedîndu-l; ca puterea.

Spiritualistul este capabil să divinizeze totul, chiar şi puterea, presupunînd că ea poate fi în sine justă, bună etc. Ei sînt cei care îşi plasează speranţele într-un stăpîn puternic şi bun.

Acum, în Rusia este foarte popular filosoful Ivan Ilin, în special în anturajul lui Rutkoi. Cărţile, opera lui devin unul din elementele remarcabile ale ideologiei naţional-patriotice în formare, umplînd golul creat de prăbuşirea ideologiei internaţionaliste.

• O carte cu titlul Şperţ! a fost publicată la Novosibirsk. Autorii Povileiko şi Stepanov oferă un îndrumar (la preţurile din 1991) pentru actuala junglă capitalistă. Astfel, 10 ruble (sau o sticlă de vodcă) este preţul "corect" la o staţie de benzină sau un chioşc unde se vînd reviste porno; 100 de ruble (sau o sticlă de coniac Ararat) pentru un profesor la examen sau un ofiţer de poliţie; în fine, 1000 de ruble (o ladă de şampanie) pentru un decan sau patron de magazin.

Pentru "eşaloanele superioare", cartea sugerează 1 milion (sau un apartament cu două băi în centrul Moscovei) pentru un director de companie sau ministru şi 10 milioane pentru liderii de stat - numai în valută, depusă în conturile unor bănci străine, de preferinţă elveţiene...

Tenacitatea şi înălţimea sufletului

În articolul său "De ce credem în Rusia?", Ivan Ilin scria: "A fi rus nu înseamnă doar a vorbi ruseşte, ci a accepta Rusia din toată inima, a o considera o fiinţă excepţională şi preţioasă, un obiect unic: a înţelege că originalitatea ei este un dar al lui Dumnezeu oferit ruşilor ca să-i protejeze în faţa poftelor nemăsurate ale altor popoare". Şi mai departe: " A fi rus înseamnă să păstrezi chipul divin al Rusiei şi să-l integrezi cu dragoste în propria viaţă, ca unul din lucrurile sacre cele mai importante şi mai preţioase".

Desigur, e mai bine să-ţi iubeşti ţara, decît s-o deteşti. Rusia trebuie iubită, aşa cum îl iubeşti pe aproapele tău. Dar dragostea nu poate fi obligatorie. Altfel trebuie abordată problema identităţii ruse. Natura iubirii omeneşti, a prieteniei, dar şi a democraţiei, oricît de paradoxal ar părea, au aceeaşi trăsătură: generozitatea. Cum spunea filosoful gruzin Merab Marmadaşvili, citîndu-l pe Descartes, această calitate poartă nume insolite, pentru că este tainică. În ruseşte cuvîntul generozitate se traduce prin bunăvoinţă, lărgime a spiritului, înălţime a sufletului, deşi Descartes folosea un alt cuvînt, de origine latină: magnanimitate. Înălţimea sufletului este libertatea şi puterea de a dispune de sine şi de propriile intenţii, pentru că nimic altceva nu ne aparţine.

Aceasta este şi natura democraţiei: tenacitatea şi înălţimea sufletului. Democraţia ia în calcul drepturile civice şi libertăţile individuale; din cauza confruntării între pasiunile şi interesele omeneşti, aceste drepturi şi libertăţi au nevoie să fie apărate prin mijloace juridice şi susţinute prin educaţia cetăţenilor.

Este evident că dezvoltarea consensului social şi civic în Rusia nu depinde doar de intenţiile umane - fie ele sincere şi nobile - ci şi de condiţii obiective: de situaţia economică, de cultură, de stabilitatea instituţiilor democratice. Mai există o evidenţă: a fost necesară demolarea vechii "unităţi monolitice" sovietice întreţinută de frică şi de ideologie, pentru ca reformele democratice să devină posibile. Doar înălţimea sufletului şi voinţa de a-l asculta pe celălalt pot, în această situaţie, să ne permită să ne eliberăm de reprezentările hipertrofiate ale caracterului nostru excepţional şi ale dependenţei noastre de trecut.

Culturile, ca şi ţările, sînt multiple: civilizaţia e unică. Şi destinul ei este comunicarea între oameni. Dezvoltarea identităţii naţionale în Rusia merge pe calea patriotismului, dar şi pe calea democraţiei. Dar nici una dintre ele nu are şansa de a fi singura cîştigătoare. Mai curînd vom plăti preţul acestui proces dureros.

În realitate, viitorul Rusiei nu depinde de milioanele de oameni care afirmă "nimeni nu are nevoie de noi" şi care se consideră respinşi; el depinde de miile de oameni care fac într-adevăr ceva pentru ţară şi au voinţa necesară pentru a scoate Rusia din criză. Evoluţia acestui proces - e evident că la un moment dat Rusia se va stabiliza -, consolidarea instituţiilor statale nu poate să nu fie însoţită de strîngerea legăturilor cu Occidentul. Este inevitabil, pentru că Rusia pretinde un rol de lider în comunitatea internaţională, găsindu-şi astfel propria identitate naţională.

Ivan SENOKOSOV
Le Monde - 9 aprilie 1994

Harababura politică

Consultările, compromisul, structurarea consensului - toate acestea sînt noutăţi pentru Rusia. Miturile centrale ale ideologiei sovietice - prăbuşirea inevitabilă a capitalismului, realizarea egalităţii sociale, invincibilitatea forţelor militare sovietice - au fost zdruncinate. Elţîn vorbeşte despre "nebunia colectivă" a vechiului parlament. Dar harababura politică sugerează că întreaga societate s-a dezlănţuit. Poporul rus este dezorientat şi vulnerabil la propaganda extremistă, în special cea cu aspecte slavofile, cu nostalgia vechilor tradiţii, cum ar fi misticismul ortodox. "Problema ruşilor este iraţionalitatea lor" - susţine Vladimir Voinovici, un binecunoscut disident. "Lor le plac manifestările pasionale şi emoţionale, care duc la haos."

Ruşi care par inteligenţi, participînd la marşurile anti-Elţîn, îţi spun fără nici o ezitare că, în octombrie, americanii, nu ruşii, au tras în Casa Albă. Şi de ce nu? În Rusia se poate întîmpla orice. Aşa cum povesteşte Elţîn în cartea lui, un artist în vîrstă de 29 de ani, Dimitri Iakubovski, era cît pe ce să fie numit şeful securităţii, datorită relaţiilor şi tupeului său ieşit din comun. Situaţia e atît de confuză încît Alexandr Ruţkoi, erou din război şi fost vicepreşedinte ieşit din puşcărie, unde a stat pentru că a condus puciul din octombrie, susţine că acum el este preşedintele legitim al Rusiei.

Elţîn speră să-i poată învinge în viitoarele alegeri pe Ruţkoi şi pe ceilalţi lideri ai opoziţiei, scoţînd economia Rusiei din criză. Deocamdată negoţul a luat-o înaintea privatizării şi producţia a scăzut. În ţară, în mii de fabrici nu s-a plătit leafa. Probabil că vor fi închise, ceea ce nu va face decît să consolideze sentimentul antireformist. Primul ministru Viktor Cernomîrdin, un conducător de tip sovietic, i-a surprins pe criticii săi, refuzînd să suspende subvenţiile pentru industriile falimentare. Iar Elţîn pare că şi-a pierdut capacitatea de a-şi "vinde" viziunea sa despre o Rusie modernă, capitalistă. (...)

Talentul de improvizator al lui Elţîn, amplu documentat în cartea sa, a servit Rusiei cînd a fost nevoie de curaj în stare pură. Dar elaborarea unui sistem de luare a deciziei care să prevină surprizele îi pare complet străină. La Kremlin nu există nici un sistem de prognoză. În septembrie, după ce Elţîn a hotărît - punîndu-şi colegii şi consilierii în faţa faptului împlinit - să scoată Parlamentul în afara legii, nimeni n-a fost preocupat de un plan alternativ pentru ocuparea Casei Albe, în cazul în care deputaţii vor refuza să o părăsească, ceea ce s-a şi întîmplat. (...) Într-o asemenea ţară în care nimeni nu se gîndeşte la consecinţe precumpăneşte raţionamentul de următorul tip: poate că tancurile sînt arma logică împotriva unui parlament nărăvaş.

A ajuns un clişeu afirmaţia că bolşevicii au altoit comunismul pe rădăcinile ruse ale autoritarismului şi colectivismului. Cînd s-a prăbuşit sistemul sovietic a reapărut vechea Rusie, fără nici una din convingerile şi valorile individuale pe care se întemeiază Occidentul. Persistă trăsăturile comuniste: nomenklatura a fost principala beneficiară a reformelor lui Elţîn, controlînd în continuare imense monopoluri de stat. Istoricul Iuri Afanasiev consideră Rusia un "stat pre-modern". "Credeţi că Elţîn are idee ce trebuie să facă pentru a conduce Rusia spre democraţie?" - întreabă Afanasiev. "Elţîn are mîinile legate, e blocat. E tăcut şi absent, exact cele două lucruri pe care un preşedinte nu şi le poate permite."

Naţionaliştii şi comuniştii înaintează fericiţi în acest vid propagandistic. Noroc că majoritatea ruşilor e ocupată de grijile cotidiene şi nu-i mai pasă de politică; tinerii, preocupaţi de dobîndirea unui Mercedes, îi sînt recunoscători lui Elţîn pentru că se pot desfăşura într-o activitate profitabilă. Poate că acum afacerile sînt încă murdare, dar se creează noua mentalitate de piaţă. Nemaculată de gîndirea sovietică, generaţia următoare va schimba fundamental Rusia. Dar nu există un conducător democratic care ar putea să cîştige competiţia prezidenţială, urmîndu-i lui Elţîn. Aşa că, în pofida noilor libertăţi şi a pieţei libere, Rusia va mai avea de îndurat convulsii politice, pînă cînd va deveni o democraţie adevărată.

Dorinda ELLIOT
Newsweek - 2 mai 1994

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

MICUL PARIS (III)

Voi mai avea ocazia să revin asupra capitolului librăriilor din vremea micului Paris, atunci cînd voi evoca faza lui crepusculară, extincţia lui. Pentru moment trebuie însă să zăbovesc asupra anticăriilor.

Anticării, noi am avut de tot felul şi încă foarte bune, pentru că şi anticarii erau oameni cultivaţi, adesea nişte îndrumători cu o lăudabilă calificare profesională, vreau să spun foşti profesori de liceu, publicişti, colecţionari ei înşişi, nu simpli negustori, fără să mai vorbesc de faptul că exigenţele le impuneau să fie cunoscători a cel puţin două limbi străine, dacă nu voiau să rămînă prizonierii strict ai perimetrului românesc, dar chiar şi atunci necunoaşterea măcar a francezei ar fi devenit stînjenitoare. Personal mărturisesc că n-am întîlnit anticari care să se fi rezumat la un astfel de statut. Riscul prejudiciului era prea mare şi cine voia să practice negoţul de carte rară era pe deplin conştient. Numai cu totul excepţional se întîmpla ca un anticar să nu ştie ce valoare avea cartea achiziţionată de el şi să-ţi ofere satisfacţia de a-ţi vinde chilipir o comoară (se mai întîmpla totuşi!). Nu mă refer la ediţiile propriu-zis bibliofile, adică cele a căror raritate (prin limitarea tirajului şi împărţirea lui pe categorii) era deliberat regizată, încă de la apariţie, de editor. Acest tip de bibliofilie, în general foarte scumpă şi constituind o categorie de lux, se practica pe o scară redusă la noi iar ediţii bibliofile scoase de editori români şi locuind în ţară erau tipărite numai ocazional, ocaziile ivindu-se la mari intervale de timp, şi de obicei exemplarele nu erau puse în comerţ ci rezervate Palatului, marilor potentaţi ai industriei şi finanţelor, autorilor şi prietenilor lor. Se întîmpla ca ele să ajungă şi pe raftul vreunui anticar. Trebuie să deosebim însă exemplarele bibliofile numerotate de ceea ce însemna pe piaţa anticariatului cartea rară, cartea care devenea pe măsura timpului tot mai greu de găsit datorită vicisitudinilor vremii şi uzului, cu alte cuvinte cartea veche. Tezaurul anticăriilor noastre era alimentat în principal - mai ales cînd era vorba de cartea românească – de cartea veche, nu de cartea cu tiraj bibliofil. Dar exista şi o raritate pe piaţă creată de faptul editării cărţii în străinătate, nu la noi. Iar cărţile editate în străinătate şi pătrunse în circuitul românesc erau preponderent cele franceze, fie că fuseseră comandate cîndva pe cale particulară, fie că fuseseră importate prin reţeaua de librării. De ce fac această distincţie? Pentru că - fapt cunoscut azi mai puţin – înainte de primul război mondial leul românesc bătut în argint şi valuta forte europeană aveau aceeaşi valoare: un leu era egal cu un franc, cu o coroană, cu o marcă etc. Asta, precum şi convenţia poştală şi monetară internaţională, îţi permitea să expediezi direct un mandat poştal oricărui librar parizian şi să primeşti prin poştă cartea la domiciliu. Nu erai obligat, ca în perioada interbelică, s-o comanzi printr-o librărie de la noi. Primeai direct de la editurile sau de la librarii parizieni (ori berlinezi, londonezi etc.) cataloagele şi prospectele bibliografice care te ţineau la curent cu ultimele apariţii. Această practică de nivel european a înlesnit foarte mult şi încurajat circulaţia cărţii franceze în România, favorizînd indirect şi pătrunderea ei în anticariate. Ea a contribuit astfel substanţial la întreţinerea atmosferei culturale a micului Paris, consecinţele repercutîndu-se din plin asupra anticariatelor perioadei interbelice, care într-un fel concurau librăriile în procurarea de cărţi în limba franceză.

Ceea ce însemnau şi înseamnă şi azi buchiniştii anticari de pe malul Senei, au însemnat la noi anticarii grupaţi în **Casa anticarilor**, clădire denumită mai tîrziu, după moartea marelui cărturar, **Casa anticarilor "Nicolae Iorga"**. Era construită în formă de navă (adică rotundă la cele două capete), fără etaj şi împărţită în vreo opt sau zece compartimente rezervate fiecare unui anticar şi avînd din punctul de vedere al categoriei de carte profilul lor specific aşa că se putea vorbi mai curînd de o confrerie breslaşă, coeficientul de concurenţă reciprocă fiind destul de scăzut şi permiţînd astfel raporturi de armonioasă colegialitate între respectivii negustori. Căutătorii în special de carte românească veche erau clienţii obişnuiţi ai **Casei anticarilor** iar cel mai vestit dintre ei era Nicolae Iorga, pe care îl puteai întîlni frecvent investigînd rafturile.

Deosebit de **Casa anticarilor** existau însă – în diferite puncte centrale situate mai mult sau mai puţin în vecinătatea Căii Victoriei – o seamă de anticariate să le spunem "singulare", ocupînd una sau două cămăruţe şi unde trona cartea franceză. Aşa erau de pildă anticăria Jean Pollak, într-o stradă din apropierea pieţei C.A. Rosetti, şi cea a lui Alexandru Enescu, din Intrarea Biserica Doamnei, precum şi anticăria unuia dintre fraţii Pach (cu toţii erau anticari – părintele lor fusese şi el – alcătuind un fel de dinastie), situată nu mai ştiu exact pe unde. Mallarmé, Rimbaud, Lautréamont, Aloisis Bertrand, Tristan Corbière, Tristan Darème, André Gide, Paul Valéry, reviste ca **Mésure** şi **Commerce** stîrneau ambiţiile investigatoare anticăreşti ale cititorilor mai rafinaţi, pasionaţi totodată de ediţii princeps devenite foarte rare şi de lectura unor periodice selecte tipărite luxos, cu circulaţie restrînsă chiar şi în Franţa.

Uneori anticariatele îţi ofereau surprize cu totul particulare, de natură să contribuie la pigmentarea pitoresc balcanică a micului Paris. Aşa de pildă, mi s-a întîmplat să dau peste un exemplar din ediţia originală, numerotată, din **Rimbaud le voyou** a lui Benjamin Fondane, cu dedicaţia autografă a autorului către Gala Galaction. M-aş fi repezit s-o cumpăr, dacă nu aş fi constatat cu oroare că avea primele pagini "tăiate" cu latul palmei, oferind ochiului nişte sfîşieturi enorme ale hîrtiei. Se întîmpla adesea ca volume autografiate să fie vîndute de destinatarii dedicaţiilor la anticariat, nu însă degradate în asemenea măsură. Pe de altă parte îmi vine greu să cred că Gala Galaction putea să se fi despărţit de cartea lui Fondane printr-un procedeu atît de meschin, căci nu e probabil să fi obţinut pe ea o sumă care să-l fi ispitit, şi încă şi mai greu îmi vine să cred că a maltratat-o atît de barbar, deşi trebuie să recunosc că am întîlnit un astfel de caz printre scriitori; dar, să nu uităm, cărţile ţi se mai şi sfeteiesc, mai ales de către presupuşii prieteni...

Radu BOGDAN

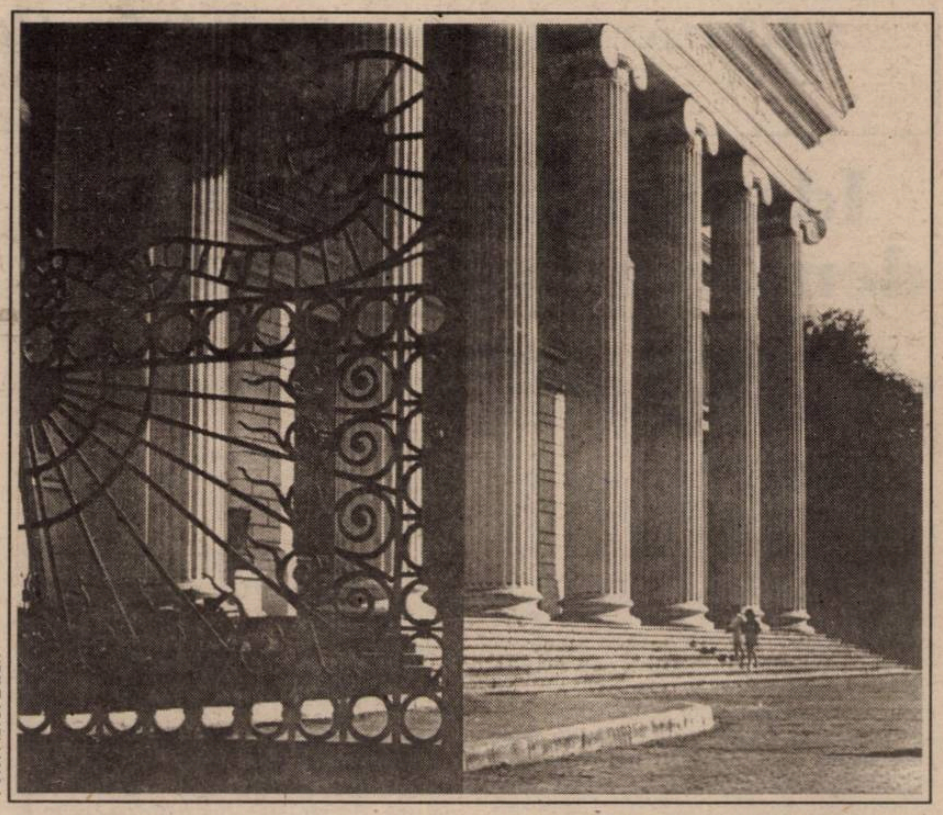

Foto: Aurel Bauh

Albert Galleron: Ateneul Român (1888)

JOCKEY CLUBUL ROMÂN

Acest club s-a născut la 1875. Are, deci, aproape 120 de ani! Obiectivul său principal a fost şi rămîne "încurajarea creşterii cailor de pur sînge în România". Statutele sale precizau că el "reuneşte persoane de onoare, cu bune maniere..." În 1947 sediul clubului a fost ocupat samavolnic de formaţiuni politice comuniste şi abia în 1991, după 44 de ani, clubul a reuşit să-şi reia activitatea, dar deocamdată văduvit de tot avutul său mobil şi imobil. Noi, refondatorii, ne-am pus întrebarea dacă noţiuni ca **persoane de onoare** sau **persoane cu bune maniere** mai sînt de actualitate, dacă ele mai pot fi socotite drept criterii de selecţie? Şi răspunsul a fost categoric: DA!

Şi iată-ne prezenţi în acest număr al **Dilemei**, care-şi propune să dezbată despre "politeţe", dovadă că noţiunea nu e chiar desuetă.

Politeţea se înscrie într-un cod cu anume reguli care o guvernează şi care sînt unele în Extremul Orient, altele în cel Apropiat şi iarăşi altele în Occidentul european. Acestea din urmă intră în atenţia noastră.

Jockey Clubul Român s-a modelat după cluburile similare de la Paris şi Londra. Şi acolo, şi la noi, a fost vorba de un club elitist, un lăcaş al politeţei, în care se intra greu, prin vot secret. Un vot contra anula 6 pentru. Astăzi, poate ca o concesie faţă de laxismul ce domină societatea românească, am redus numărul la patru.

S-a spus că e un club al protipendadei. Aşa a fost, şi aşa vrem să şi fie, pentru că protipendada trebuie considerată ca o elită, cu unele privilegii venite din istorie dar şi cu foarte multe obligaţii faţă de societate: competenţă, politeţe, bune maniere, bun gust.

Îmi este greu să redau ambianţa în care, prin anii '40, un tînăr – să zicem de 30 de ani – pătrundea, după ce trecuse prin barajul sever al votului, cu drepturi depline, în incinta Jockey Clubului. Aceasta fusese concepută anume pentru club, după planurile marelui arhitect şi estet G.M. Cantacuzino şi era îmbietoare chiar de la prima uşă, care ţi se deschidea cu politeţe.

De mare atracţie era sala de lectură, cu încăpătoare fotolii de piele, ideal luminată. Reviste şi ziare din toate domeniile, în limbile de mare circulaţie, erau răspîndite pe mese şi rafturi. Să tot stai să citeşti! Şi o linişte, cea mai desăvîrşită linişte, îl învăluia pe cel cufundat în lectură.

Urma o cameră elegantă de protocol, pentru întrevederi, hai să zicem, de taină. Apoi, două săli în care se juca bridge şi table, cu chibiţii de rigoare, şi unde, pe canapele şi fotolii, se purtau variate conversaţii. Nimănui nu i-ar fi dat prin gînd să ridice tonul. Repet, politeţea, buna cuviinţă, bunele maniere erau de rigoare.

Te aflai în oraş, aveai o fereastră între două treburi, te puteai abate pe la club. Totdeauna erai bine primit, servit, găsind aşa o clipă de relaxare fie citind, fie schimbînd cîteva vorbe cu un prieten. Dacă răgazul era ceva mai mare şi aveai partener, te puteai dărui cîtorva asalturi de floretă, în frumoasa sală de arme a clubului. Urma un duş reconfortant, după care îţi puteai relua, cu spor, activitatea.

Mai erau acolo două sufragerii şi – a propos de bun gust – napajul, vesela, paharele, tacîmurile – totul era o încîntare pentru ochi, iar serviciul, Doamne, serviciul era impecabil, asigurat de un personal perfect stilat, silenţios şi totuşi prietenos.

Vreau să adaug că toţi membrii clubului erau oameni cultivaţi – unii chiar foarte cultivaţi, adevărate enciclopedii, cărora te puteai adresa pentru a lămuri o nedumerire, fiind sigur că vei fi întîmpinat cu cea mai desăvîrşită politeţe.

La club întîlneai foarte mulţi fruntaşi ai ţării din toate domeniile: politicieni, agricultori, industriaşi, economişti, muzicieni, pictori, arhitecţi, medici, ingineri, diplomaţi, ofiţeri, profesori universitari, scriitori, căci pe atunci eram cam 300 de membri.

Jockey Clubul nostru era şi loc de întîlnire pentru unii din diplomaţii acreditaţi la Bucureşti. Ei legau prin noi prietenii şi relaţii, utile în cele din urmă ţării. Veneau adesea – întotdeauna surîzători - ambasadorul Turciei, Suphi Tanrioer, simpaticul Don Pedro de Prat y Soutzo, ministrul Spaniei, Enrique Amaya, ministrul Argentinei, ambasadorul Franţei, A. Thierry şi alţii şi alţii. Ambianţa Jockey Clubului le convenea şi noi i-am primit totdeauna cu curtoazie, ceea ce poate e ceva mai mult decît politeţe.

Mă simt dator să mai adaug că, cu vorbe puţine şi fapte mari, unii dintre membrii Clubului au rămas pe cîmpurile de luptă şi că alţii s-au întors de acolo purtînd titluri şi decoraţii pentru acte de bravură. Alţii, dramatic de mulţi, sînt risipiţi – adesea în loc neştiut – în pămîntul din jurul temniţelor comuniste, numai pentru că n-au acceptat compromisul cu noţiunea de onoare şi demnitate.

Mă duc cu gîndul la un număr trecut al **Dilemei** despre înjurături şi realizez că pe tatăl meu, diplomat şi istoric, nu l-am auzit niciodată înjurînd. Era şi asta o formă de bune maniere, cu care el şi mulţi din generaţia lui înţelegeau să evolueze în societate.

Manole FILITTI

Preşedinte al Jockey Clubului Român

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
SECRETAR DE REDACŢIE: B. ANTON
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul II ● Nr. 69 ● 6-12 mai 1994 ●

Anul II
nr. 72
27 mai-2 iunie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

COMUNISMUL ROMÂNESC
de la mit la fetiș?

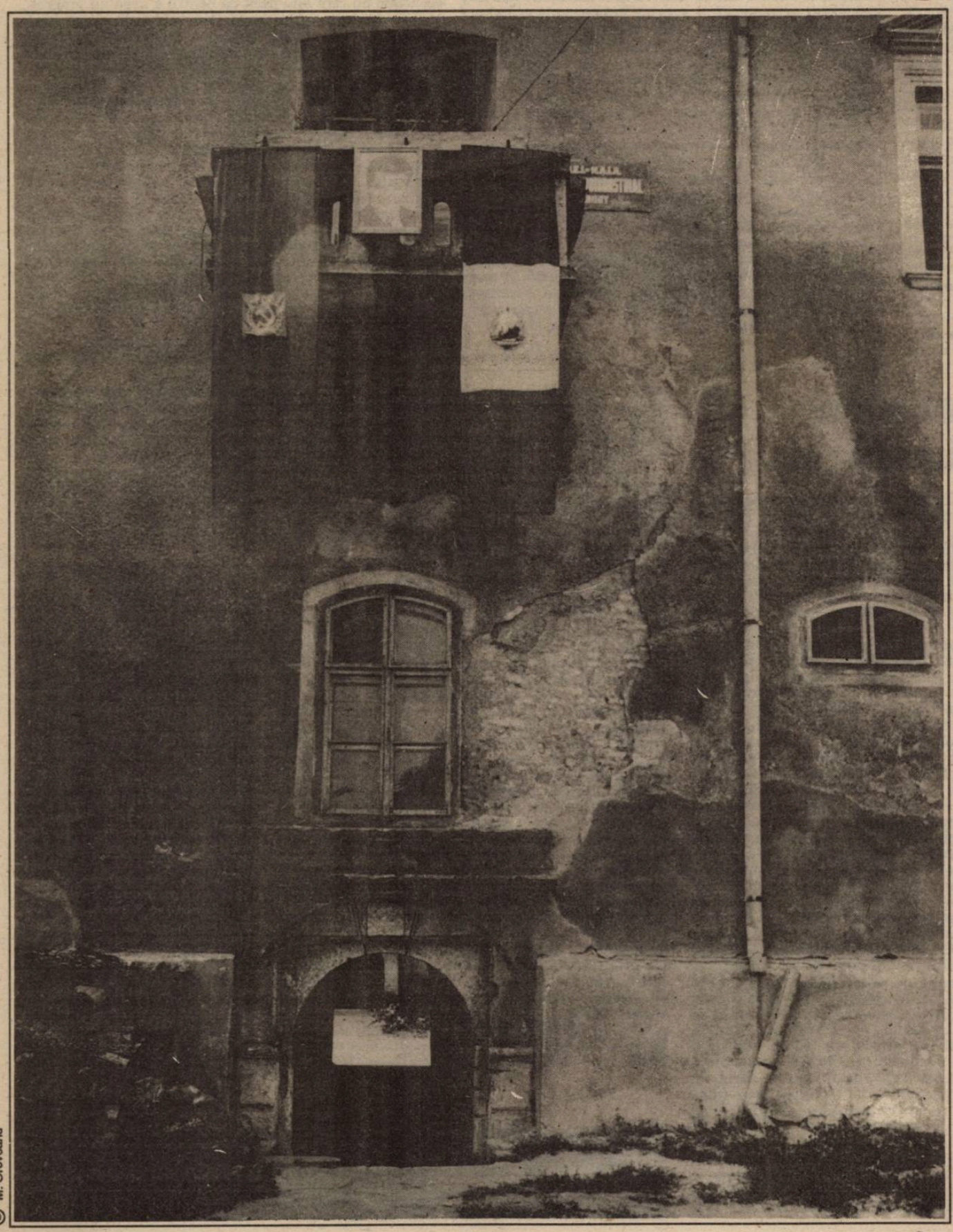

© M. Oroveanu

„Tot ce-ai iubit a fost durere,
Ce-ai prețuit a fost părere."

(Text de muzică ușoară)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

C. RĂDULESCU-MOTRU

NOAPTEA DOGMATISMULUI

O nouă perioadă de dogmatism obscurantist, o perioadă asemănătoare perioadei numite Evul Mediu, se pregăteşte filosofiei europene, cu singura deosebire numai că de astă dată nu este pusă în serviciul teologiei, ci în serviciul politicii.

Pusă chiar în serviciul teologiei sau al politicii, filosofia n-ar cădea în dogmatism obscurantist dacă ea şi-ar păstra funcţia de a reflecta în mod critic asupra cunoştinţelor omeneşti. Dar tocmai această funcţie îi este interzisă astăzi, fiind pusă în serviciul politicei, cum i s-a interzis în Evul Mediu, cînd era în serviciul ideologiei. Filosofia de astăzi este constrînsă să renunţe la reflexiunea judecăţii critice, pentru a se mărgini în rolul de apologetică a dogmelor politice, aşa cum era odinioară în acelaşi rol faţă de dogmele religiei creştine; adică într-un rol cu totul contrar aceluia pe care trebuie să-l aibă. Căci dacă ar rămînea liberă să reflecteze în mod critic asupra dogmelor, fie politice, fie religioase, cît folos n-ar aduce ea? O judecată critică asupra dogmelor creştine ar fi limpezit de mult orizontul intelectual al Europei, cel puţin în ceea ce priveşte cercetările ştiinţifice pe terenul social, dacă nu chiar şi pe cel al naturii materiale. Aşa, însă, cum atunci cînd a fost aservită dogmelor, ea n-a contribuit cu nimic la progresul Europei, aşa nu va contribui nici de data aceasta, aservită politicei. În timp de un secul, dacă nu chiar mai mult, filosofii Europei vor măcina, pentru a reda sub diferite forme, puţinele boabe de filosofie din opera lui Hegel şi a lui Karl Marx, precum filosofii medievali au măcinat principiile metafizicei aristotelice. În ţările fără o tradiţie filosofică adîncă, cum este România, bunăoară, sterilitatea pe cîmpul filosofic va fi aproape desăvîrşită. În aceste ţări, filosofia va figura sub formă de clişee. O soartă mai bună o va avea filosofia în ţările cu o adîncă tradiţie filosofică, aşa cum sunt Germania, Franţa, Italia şi, înainte de toate, Anglia. În aceste ţări dogmatismul politic, oricît de puternic ar fi, nu va putea înăbuşi judecata critică din cauza cercetărilor ştiinţifice, care vor trebui să continue pentru susţinerea vieţii industriale. Puţina filosofie adevărată din această perioadă va fi în operele oamenilor de ştiinţă experimentală. Aceştia, urmărind invenţiile industriale, fără voia lor se vor întîlni cu probleme pentru a căror soluţionare vor fi aduşi să recurgă la ipoteze de natură filosofică. Poate că din această mărginire a filosofiei la operele oamenilor de ştiinţă practică, industrială, va rezulta astfel un avantaj pentru dezvoltarea filosofiei în viitor. Prin mărginirea ei la izvorul invenţiei ştiinţifice propriu-zise, se va stăvili pornirea spre misticism care a rătăcit atît de des pe filosofii Europei şi apoi din această mărginire va ieşi cu timpul o canalizare raţională a producţiei filosofice. Viitorul filosofiei europene, cu un cuvînt, atîrnă după părerea mea de originalitatea la care vor izbuti să ajungă oamenii de ştiinţă din laboratoarele puse în serviciul invenţiilor industriale. Aceste laboratoare vor trebui să existe, şi încă să existe în mare număr, fiindcă numai prin ele poate fi asigurată înmulţirea populaţiei europene. Iar elita populaţiei europene, oricît de redusă ar fi reflexiunea critică filosofică, prin răspîndirea pe care o va găsi în mijlocul ei dialectica materialismului marxist, va trebui să-şi păstreze agerimea judecăţii care este necesară invenţiilor cerute de industrie şi prin aceasta ea îşi va asigura o renaştere a filosofiei. Cum tot în chipul acesta s-a produs şi renaşterea filosofiei după epoca de dogmatism a Evului Mediu. Atunci, ca şi acum, invenţiile ştiinţifice au descătuşat judecata critică de sub tirania dogmatismului. Să sperăm că de această dată descătuşarea se va produce într-un termen mai scurt decît s-a produs la începutul timpurilor moderne. Această speranţă a noastră va fi împlinită desigur în apusul Europei, unde laboratoarele pentru invenţiile industriale sunt în prosperitate. Ce se va întîmpla însă la noi, într-o ţară agricolă şi cu industrie de împrumut? Mă îngrozesc gîndindu-mă la obscurantismul în care vor fi siliţi să trăiască viitoarele noastre generaţii. De pe acum simt, din citirea ziarelor şi din ascultarea conferinţelor care se ţin pentru educaţia muncitorilor, cît de întunecat va fi acest obscurantism. Tonul cu care, acum trei zile bunăoară, un domn Kivu Stoica, preşedintele sindicatelor, a vorbit muncitorilor, îndemnîndu-i a zdrobi reacţiunea şi a omorî fascismul m-a edificat asupra nivelului cultural care se aşteaptă. Ce este fascismul? Şi în ce stă reacţia? Nu ştie nici dl Stoica, nici muncitorii cărora el se adresează; singurul lucru pe care îl ştie dl Stoica şi îl ştiu şi muncitorii este că cineva trebuie să moară pentru ca progresul şi fericirea să vină în Ţara Românească! Cine va fi să moară, este indiferent. Numească-se fascism, reacţie sau cum se va numi; să moară cineva, pentru că numai aşa pot trăi bine şi fericiţi muncitorii! De ce să te interesezi de cine trebuie să moară? Nu este nevoie. Dialectica materialismului economic nu cere alta decît că pentru a avea un progres, cineva trebuie să moară! Din lupta de clasă iese progresul. Prin urmare pentru ca muncitorii să profite de progres, este absolut necesar ca să moară o clasă opusă lor: numească-se ea clasă de parveniţi, de proprietari, de patroni sau cum s-o numi! Discuţia şi cumpănirea de motive înainte de a decreta moartea sunt de prisos. Destul că pe stradă şi pe vagoanele de tramvai stă afişat: **moarte fasciştilor!**, ce altă discuţie ori cumpănire de motive mai trebuie? Acela care a tipărit afişele a ştiut el ce tipăreşte. El lucrează în numele poporului. Iar acela care i-a dat voie şi bani ca să tipărească afişele este liberatorul Europei, este mareşalul Stalin. Aşa a voit şi aşa a comandat Stalin! El a judecat pentru toţi, cuvîntul lui este dogmă. Ce mai încerci tu, un simplu Stoica, pus în capul sindicatelor prin cine ştie ce întîmplare, să discuţi şi să cumpăneşti motive? Pe tonul cum vorbeşte Stoica, aşa vorbesc Ana Pauker, aşa Gheorghe Gheorghiu-Dej; aşa şi Vasile Luca, aşa vorbesc toţi comuniştii din Frontul Naţional-democrat...

Sărmana mea ţară, unde te duce oare destinul?

21 martie, 1945, Bucureşti

O nouă depoziţie la dosarul comunismului: memoriile lui C.Rădulescu-Motru

Anul 1945 a însemnat pentru România anul unor mari zguduiri şi schimbări. Abia ieşită din război, cu oameni săraci şi o economie secătuită, România trebuia să facă faţă asaltului lipsit de nuanţe al marelui biruitor de la Răsărit, care voia să transforme ţara într-un fel de provincie sovietică. Prin noii lideri politici care-şi făcuseră apariţia, România nu mai avea de ales, îndreptîndu-se cu paşi forţaţi spre orizonturile tot mai roşii ale luptei de clasă.

Un gînditor şi filosof precum profesorul C. Rădulescu-Motru asista, la anii săi înaintaţi, la toate aceste presiuni şi schimbări de macaz,privind cu oroare la noaptea obscurantistă tot mai iminentă. Dictatura proletară nu prevestea nimic bun, nici în plan material, nici spiritual, şi profesorul se arată profund îngrijorat de destinul spiritual al poporului român intrat în această zodie de cumpănă. Caietele sale de memorii de la Academie sunt un adevărat seismograf al acestor bulversante trăiri şi incertitudini. O singură certitudine şi-o putea exprima limpede: viitorul filosofiei româneşti avea să fie o lungă noapte de dogmatism şi obscurantism, dominată de politică. Filosofia avea să fie înlocuită practic la noi cu clişee şi dogme luate din arsenalul marxist. Orice înţelegere şi meditaţie asupra existenţei trebuia practic eliminată, în locul marilor idei umanitare avînd să se instaureze fără drept de apel temuta luptă de clasă, după cum dicta de la Kremlin tătucul Stalin. Pentru C. Rădulescu-Motru aceasta echivala cu intrarea noastră într-o nouă noapte istorică, într-un nou Ev Mediu, gîndirea filosofică avînd sorţi de existenţă doar în marile state industriale din Apus. Şi aşa s-a şi întîmplat. Curînd Blaga (dar şi alţii ca el) a fost înlăturat de la catedră, locul filosofiei luînd-l acel amalgam de dogme numit "socialism ştiinţific", iar filosofii au fost extirpaţi pînă la unul. A mai răzbătut doar glasul lui Noica, dar numai după ce trecuse primul val de dogmatism. Lăsăm să urmeze din caietul 15 al acestor însemnări, notaţiile sale din 21 martie 1945.

Mircea POPA

Noua generaţie a anilor treizeci (III)

În 1934 Asociaţia "Criterion" s-a autodizolvat. Intervenise, dizolvant, politica. Cîţiva criterionişti (M. Polihroniade, Alex. Cristian Tell, P. Vojen) optează deschis pentru Garda de Fier (primii doi au şi fost arestaţi cu ocazia asasinării lui I.G. Duca) şi refuzau să mai participe la simpozioane, cu democraţi sau persoane de stînga. Gazetarii sau memorialiştii au acreditat ideea că Asociaţia s-a desfiinţat după un simpozion, huiduit de legionari, în urma căruia toţi membrii au aderat la Garda de Fier. Nu e deloc aşa. Sfîrşitul "Criterionului" a fost determinat de un scandal, imund, de presă. Un tînăr balerin, Gabriel Negri, a dansat, în toamna lui 1934, pe muzica lui Debussy (**După amiaza unui faun**), într-un spectacol,de mare succes, la operă. Balerina Floria Capsali, invidioasă, a acreditat, înaintea gazetarilor, ideea că interpretarea lui Negri dezvăluie aplecări pederaste. Cum în programul tipărit al spectacolului, balerinul integrase texte de Petru Comarnescu şi Mircea Vulcănescu, curînd **Credinţa** lui Sandu Tudor i-a acuzat pe toţi cei trei de practicare a moravurilor pidosnice (Mircea Eliade, **Memorii**, vol. I, Ed. Humanitas, 1991, p. 310-311). Declanşarea scandalului avea mobiluri diversificate. Zaharia Stancu, redactor la **Credinţa**, dusese o campanie împotriva politicianului Manolescu-Strunga. Fiica politicianului era logodită cu Comarnescu. Acesta din urmă fireşte că ricana. În replică, Stancu l-a acuzat în **Naţiunea Română** că e homosexual. Cei doi au polemizat, Stancu l-a provocat la duel pe Comarnescu, care a refuzat provocarea. Cum **Credinţa** s-a folosit de incidentul spectacolului dat de Negri, acuzîndu-i de homosexualitate pe cei trei (Negri, Vulcănescu, Comarnescu) plus Al. Cristian Tell, Vulcănescu, indignat, s-a dus la redacţia gazetei pentru a-l lovi pe Stancu. A fost acolo o încăiereare. Terminată prin evacuarea, cu poliţia, a lui Vulcănescu (**Credinţa** din 15 decembrie 1934 a relatat,din unghiul ei de vedere, incidentul în articolul intitulat **M. Vulcănescu, filosoful boxeur sau moralistul bătut**). A urmat o violentă campanie a **Credinţei** (atunci a lansat Zaharia Stancu expresia "cavalerii de Kurlanda"). Campania convenea **Credinţei**, pentru că grobianismul "prinde" la public şi tirajul ei a crescut sensibil. Mircea Eliade crede, în **Memorii**, că Ministerul de Interne îmboldea **Credinţa** pentru că era interesat în compromiterea "Criterionului". Ipoteza nu e deloc de ignorat. Curios că Sandu Tudor, poet religios şi teolog ca pregătire (va sfîrşi, ca monah, în deceniile de după 23 august 1944), s-a putut coborî pînă la astfel de suburbane atacuri, invectivîndu-şi colegi stimaţi de generaţie. Într-un articol din 15 decembrie îi stigmatiza cu astfel de epitete: "Abia acum ne dezvăluie toată nemernicia scîrnavă, din inima lor de neîmpliniţi, de masturbaţi, de invertiţi. Strig, în văzul tuturor acestei generaţii, în preajma a treizeci de ani, în lături, pentru că sunteţi farsori, sterpi şi vicioşi pînă în măduva oaselor, mediocri şi nevropaţi...Criterionul vostru poartă pe piedestal un homosexual dansînd"). A fost şi o încăiereare cu directorul **Credinţei** la cafeneaua "Corso". Campania a continuat şi toată luna ianuarie 1934. Agresaţii l-au dat în judecată pe Sandu Tudor. Finalmente, agresaţii au cîştigat procesul, sentinţa obligînd **Credinţa** să inserese în paginile ei decizia tribunalului. Gazeta lui Sandu Tudor s-a conformat, publicînd ştirea pierdută, undeva, în paginile unui număr. Dar dezastrul "Criterionului" s-a produs. Foşti colegi şi prieteni nu-şi mai vorbeau sau se repudiau (cum s-a întîmplat cu Petru Manoliu, redactor şi deţinătorul unei rubrici - "Ţîntar" - la **Credinţa**, care s-a alăturat campaniei gazetei). Comarnescu, iniţiatorul şi sufletul "Criterionului", n-a mai îndrăznit să conferenţieze. Asociaţia s-a pulverizat şi şi-a încetat existenţa. La 28 septembrie 1934 Petru Manoliu insera, în rubrica sa "Ţîntar", acest răspuns către o cititoare: "Mă întrebi dacă mai există asociaţia Criterion sau s-a destrămat. Şi-mi mulţumeşti. Pentru puţin, deoarece nu pot răspunde nimic. Îmi pare rău, dar aşa este. Singurul lucru care-l pot face, este să te anunţ că unicul în drept să-ţi dea lămuririle necesare e Petru Comarnescu. Atît. Unde e Comarnescu, acolo e şi Criterion."

În toamna lui 1934, mai precis la 15 octombrie, Al. Cristian Tell a făcut să apară revista **Criterion**. Se menţiona că revista "nu reprezintă Asociaţia de arte, litere şi filosofie cu acelaşi nume". Redacţia era alcătuită din foştii criterionişti: I.I. Cantacuzino, Comarnescu, H.H. Stahl, Eliade, Tell şi Vulcănescu. Aceştia o şi scriau. Se promitea o apariţie bilunară. Au apărut cu totul şapte numere, dintre care două sînt duble. Revista e, negreşit, interesantă prin chestiunile abordate şi semnături. Dar şapte (de fapt cinci) numere ale unei reviste nu pot marca un eveniment. E, mai curînd, o ultimă zvîcnire a acelei splendide grupări care a fost "Criterion", de care lumea intelectuală şi politică a vorbit mult, semnalînd potenţialităţile tinerei generaţii. Dar aura criterionismului nu s-a stins, în 1934, odată cu dispariţia grupării. Mai era amintită, ca exemplu pozitiv, fie aprobativ, fie ca o rătăcire de pe drumul drept. Şi în 1936 Radu Gyr trimitea săgeţi otrăvite spre splendida fostă asociaţie: "Pe lîngă acest tineret al nostru verde, ce dezolant şi clorotic tablou oferă acele pîlcuri risipite, anarhice şi dezorientate de «tineri scriitori şi intelectuali» pe care îi vedem bîjbîind, neferiţi şi dezorientaţi, pe la Capşa sau prin Criterioane! De cîte ori n-am ridicat prin ziare şi reviste literare chiot de deşteptare către acest pretins...tineret scriitoricesc. Trebuie rostit răspicat: nu există generaţie valabilă şi nu văd altă elită, în actualul moment românesc, în afară de tineretul legionar al universităţilor. Singurul selecţionat şi omologat pentru axă, disciplină, tărîm spiritual şi misiune istorică" (Radu Gyr, **O generaţie tînără şi un moment istoric, Revista mea**, II, nr. 2, februarie 1936). Fireşte, atacurile veniseră şi de la stînga. Încă în toamna lui 1934 **Viaţa românească** scrisese: "«Spiritualitate» şi «Criterion» mai sunt sinonime şi cu profeţie. Amuleta acestui grup este ghiocul, dl. Mircea Eliade ne informează: «Nae Ionescu experimenta statul tărănesc într-o vreme cînd toată lumea era convinsă de fertilitatea statului liberal. Nae Ionescu a văzut şi experimentează statul naţional revoluţionar acum, cînd toată lumea crede în statul tărănesc.» Ceaţa impreciziei în care se zbate D. Comarnescu este alungată de declaraţiile dlui Eliade: vrea stat naţional legionar (Corneliu Zelea Codreanu). Poimîine înseamnă revoluţia legionarilor" (P. Nicanor Comp, **Poimîine...**, **Viaţa românească**, XVII, nr. 19-20, octombrie 1934, p. 105)

Z. ORNEA

Redacţia aşteaptă colaborarea dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vederea anticipării apariţiei numărului. Vă mulţumim.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Drama culturii române şi comedia miniştrilor ei (II)

Metabolismul guvernării în anii '90-'91 era cu totul altul decît cel de azi. Justificat sau nu, un anumit frison "revoluţionar" se simţea încă în aer, în suflete şi în instituţii. Se trăia sub semnul "excepţionalului", utopia convieţuia cu haosul, inhibiţiile îndelung stratificate ale obştei explodau isteric, ilustrînd o formă de patologie care, pînă atunci, era de neînchipuit: patologia libertăţii. Oamenii de bună calitate nu-şi pierduseră încă speranţa, cei de proastă calitate nu redeveniseră încă obraznici. Gazetarii exersau pe toate tonurile euforia demolării şi a injuriei. Guvernul şi opoziţia nu ştiau să negocieze, totul se judeca în alb-negru. Nimeni, de la senatori şi deputaţi pînă la preşedinte, nu avea **aroganţa instalării** definitive în post, iar populaţia pretindea puterii să-şi asume răspunderea guvernării renunţînd însă la orice atribute de autoritate. Cabinetul ministrului culturii era invadat zilnic, de dimineaţa pînă seara, de o **cantitate** umană nesistematizabilă, înarmată cu o puzderie de incriminări, petiţii, sugestii, tragedii şi deliruri. Nu se punea problema închiderii uşilor (s-ar fi spus, de îndată, că "nu s-a schimbat nimic"). În fiecare zi, secretariatul avea de traversat unul sau mai multe episoade de colaps: nervi subţiaţi, lacrimi prompte, leşinuri. Se lucra greu, sub presiune, la ore tîrzii. Ministrul era privit cu crescîndă suspiciune de vechi prieteni (care îl acuzau de rinocerizare), de opoziţia incipientă (care îi reproşa prezenţa "complice" într-un guvern neo-comunist, neo-securist, kaghebist etc), de cenaclurile stradale care – mai ţineţi minte? – scandau: "Unde-s teroriştii, i-aţi făcut miniştri!" dar şi de partidul de guvernămînt, pentru care la Ministerul Culturii se aciuase un cuib de cripto-opozanţi, anume antrenaţi pentru a vinde ţara. Ministrul era criticat aspru (şi grobian) în chiar publicaţiile pro-guvernamentale (**Azi, Dimineaţa**), parlamentarii practicau interpelarea cvasi-perpetuă, iar gazetele de scandal îşi permiteau cele mai groteşti improvizaţii pe seama lui. Toate acestea – şi altele asemenea – erau fundalul cotidian al unei activităţi despre care dl. Ungheanu, dna Agatha Nicolau şi o serie de alţi intelectuali neliniştiţi din "clubul politic al PDSR" nu au de spus decît cuvinte de ocară. Nu ne rămîne, în această situaţie, decît "să scoatem cerneala" şi să facem, cinstit, socoteala.

În 1990 şi 1991, Ministerul Culturii **a creat instituţii**, instituţii noi, care se recomandă, azi încă, prin performanţa lor, drept elemente solide ale unui **program**. O spun fără modestii trucate, căci meritul nu revine – în cazurile pe care le voi invoca – ministrului, ci unei întregi echipe ministeriale (ulterior spulberată în mod sistematic) precum şi oamenilor de cultură care au acceptat să colaboreze cu această echipă. Instituţiile **noi** pe care le am în vedere sînt următoarele: **Muzeul Ţăranului Român, Editura Humanitas, Studioul de film al Ministerului Culturii** (director: Lucian Pintilie) şi **Institutul de Studii Orientale "Sergiu Al. George"**. Mediatizarea acestor instituţii pe plan naţional a fost şi este minimală. Jurnalele de actualităţi ale televiziunii semnalează harnic vernisaje de mîna a doua, omagiază sporirea exportului de cuie sau deplîng ruginirea instalaţiilor în cutare bloc din Mizil. Despre isprăvile **anumitor** instituţii culturale nu se vorbeşte însă decît cu parcimonie şi numai cînd împrejurările capătă un accent imperativ.

Aşa se face că nu se comentează, la nivelul informaţiei de masă, meritul unei edituri cum este **Humanitas**, înfiinţată în 1990, sub directoratul lui Gabriel Liiceanu. În acelaşi an, ea a participat la Tîrgul Internaţional al Cărţii de la Frankfurt, în condiţii care au determinat pe organizatori să o introducă în programul ediţiilor următoare (1991, 1992, 1993) cu titlul de "invitat oficial" (adică pe banii gazdelor). Acum o lună, la Budapesta, cu ocazia unui alt tîrg internaţional, editura **Humanitas** a fost, pentru experţii europeni prezenţi la dezbateri, o referinţă permanentă. Este cea mai bună editură din Europa de Est, cunoscută şi acceptată ca partener egal de mari firme occidentale. În condiţii de criză, editura **Humanitas** a tipărit, de-a lungul a patru ani, peste 300 de titluri. Ea şi-a organizat o reţea de difuzare nouă şi a deschis librării în 12 oraşe ale ţării. Publicului cititor din România i-au fost puse la dispoziţie ediţii generoase din opera marii generaţii interbelice (Eliade, Cioran, Ionesco, Noica), memorii ale unor însemnaţi oameni politici, esenţiale pentru limpezirea istoriei noastre moderne (Argetoianu, Gafencu, Armand Călinescu, Sănătescu, Bossy etc) precum şi textele clasice ale gîndirii democratice europene, de la John Stuart Mill şi Tocqueville la Hayek şi Hannah Arendt. Dincolo de relevanţa strict culturală a apariţiilor de la **Humanitas**, trebuie semnalată pedagogia lor imanentă: e vorba de lucrări care modelează conştiinţe, schimbă mentalităţi, creează premisele unei reîntemeieri a societăţii noastre civile. Sper, pentru guvernanţi, chiar şi pentru cei "de la cultură", că au în bibliotecă şi, eventual, pe masa de lucru, cărţile publicate la **Humanitas**. Şi că vor accepta, într-un tîrziu, cu o minimă obiectivitate, succesul evident al unei astfel de întreprinderi culturale, chiar dacă ea s-a născut pe vremea anti-naţionalului Pleşu. Editura **Humanitas** este, de altfel, şi o reuşită în planul reformei: e prima mare editură **privatizată** şi perfect funcţională din România. Pot guvernările ulterioare să pună pe masă – în plan editorial – o "realizare" echivalentă? Se pare că nu. Ceea ce pot guvernările ulterioare e să conteste, să diminueze, să vorbească, într-un jargon caracteristic, despre unele "rămîneri în urmă". Editura **Humanitas** e acuzată că face propagandă de dreapta şi e somată să-şi restrîngă sediul pentru a lăsa loc **Vocii României**, probabil singurul ziar guvernamental din "lumea liberă"... Manevra, deocamdată, n-a reuşit. Şi e de nădăjduit că **Humanitas** va rezista tuturor acrelilor şi că va sluji sîrguincios societatea românească mult timp după ce dl. Ungheanu et Co. vor fi dispărut din orizontul administraţiei culturale, într-un nor de ranchiună sulfuroasă.

(Va urma)

Andrei PLEŞU

Politică şi delicatese

Amorţita viaţă literară românească înregistrează, în sfîrşit, o polemică în jurul unui roman. Romanul controversat se cheamă **Quo vadis, Domine**, aparţine lui Mihai Sin şi a fost tipărit la sfîrşitul anului trecut de editura Humanitas.

Polemica se poartă între autorul romanului şi criticul literar Alex. Ştefănescu.

Alex. Ştefănescu a pubicat în **România literară** nr. 11, din 23-29 martie, un prim comentariu despre romanul lui Mihai Sin, sub un titlu ce parafraza titlul cărţii acestuia - **Quo vadis, Mihai Sin?**. O a doua parte a comentariului,anunţată de Alex. Ştefănescu, nu a apărut pînă acum, nu se ştie de ce. Fără să o aştepte, Mihai Sin a reacţionat nerăbdător şi energic, dînd criticului un lung răspuns în trei părţi. Răspunsul lui Mihai Sin ar fi fost refuzat de **România literară** şi de aceea autorul l-a oferit săptămînalului **22**, care l-a publicat în trei numere consecutive, 17, 18 şi 19. Lunga replică dată de Mihai Sin lui Alex. Ştefănescu este intitulată **Quod erat demonstrandum**. Orice polemică implicînd prin natura lucrurilor un anumit exces, cuvenit e să constatăm mai întîi excesul de latinism. Cartea în discuţie se numeşte **Quo vadis, Domine?**, comentariul criticului se cheamă **Quo vadis, Mihai Sin?**,iar răspunsul autorului este intitulat **Quod erat demonstrandum**. Latinitate incontestabilă.

Dincolo de titluri, nu este însă nimic latin în această polemică. Nici rigoare,nici claritate, nici ordine în idei şi în expresie, mai degrabă o confuză despletire "barbară", un vacarm de iritări dezarticulat exprimate, tinzînd spre interjecţia mîntuitoare. Din acest punct de vedere, Mihai Sin îl întrece cu mult pe Alex. Ştefănescu. Răspunsul dat de scriitor criticului său respectă cu fidelitate registrul de funcţionare a polemismului românesc post-decembrist, ce a descoperit şi practică, pare-se cu încîntare, plăcerea atît de naturală a canibalismului verbal. Ceea ce înainte, în neagra perioadă comunistă, nu li se permitea decît unor matadori mercenari ai regimului, de felul lui Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Corneliu Vadim Tudor, Ilie Purcaru, Arthur Silvestri, îşi permite acum oricine. Sfîntă libertate!

Mihai Sin nu face excepţie de la această orientare cvasi-generală, fiindcă puţini sînt astăzi autorii care îşi reprimă pornirea de a izbi, scriind, cu pumnul şi cu bîta. Indiferent de orientările politice afişate şi de principiile morale înscrise pe blazon, există o devălmăşie în violenţă ce ţine, probabi, de un clocotitor fond comun de impulsuri "minereşti", pentru a ne referi la simbolul unei realităţi istorice post-decembriste. Ambiţia de a deveni un"înjurător naţional", făcută publică de unul dintre aceşti mineri literari, însufleţeşte, de fapt, pe mulţi; chiar foarte mulţi.

Polemica dintre Mihai Sin şi Alex. Ştefănescu este una deraiată. Articolul criticului punea sub semnul întrebării orientarea ideilor şi atitudinilor scriitorului, aşa cum i s-a părut că ar fi fiind acestea exprimate în romanul **Quo vadis, Domine?**. Cu o lejeritate surprinzătoare pentru un critic avînd experienţa lui, Alex. Ştefănescu a citit cartea lui Mihai Sin ca pe un eseu politico-istoric şi nu ca pe un roman. Criticul a descoperit astfel - ori şi-a imaginat că descoperă - idei şi atitudini blamabile, decupîndu-le alarmat din ţesătura cărţii şi supunîndu-l pe autor unui intens bombardament de întrebări. De aici şi titlul comentariului său, **Quo vadis, Mihai Sin?**. Din raţiuni obscure, articolul lui Alex. Ştefănescu nici nu a fost publicat la rubricile obişnuite de comentarii critice din **România literară**, ci avea menţiunea "polemici". O polemică în jurul unui roman, unde se face însă abstracţie de faptul, totuşi esenţial, că este vorba de un roman. La sfîrşitul inflamatului său articol, Alex. Ştefănescu afirma că despre valoarea literară a romanului va dicuta într-un număr viitor al revistei. Ceea ce nu s-a întîmplat pînă acum, dar separaţia dintre "idei" şi "valoarea literară" e semnificativă. Adevăruri de uz comun sînt uitate cu voioşie. Ideile şi atitudinile dintr-un roman nu exprimă neapărat ideile şi atitudinile autorului şi, mai ales, nu există în afara construcţiei şi a calităţii literare, în afara specificităţii literare. Un studiu ştiinţific nu poate fi discutat după criteriile artei literare, un roman nu poate fi discutat după criterii non-literare. Despre ideile şi atitudinile lui Mihai Sin ar fi putut scrie Alex. Ştefănescu pornind de la publicistica, de la eseurile, de la interviurile scriitorului, nicidecum de la o scriere de ficţiune.

Dar ce l-a alarmat pe Alex. Ştefănescu în romanul lui Mihai Sin? **Quo vadis, Domine?** este primul volum dintr-o serie ; va mai fi, poate, încă un volum, vor fi, poate, mai multe,rămîne de văzut. Fapt este că e un început, o primă parte. Acţiunea romanului este plasată precis în timp: toamna anului 1988. Un inginer atomist, în vîrstă de 35 de ani, Dominic Vanga, încearcă să fugă din România într-un mod mai exotic, folosind un fals paşaport ecuadorian. Este prins, închis, apoi transportat pare-se la Bucureşti, unde intră, mereu deţinut fiind, pe circuitul unei neverosimile aventuri. Ofiţerii de securitate nu-l mai interoghează, ci îl iniţiază în existenţa unui complot ce urmăreşte răsturnarea lui Ceauşescu. Explicaţia acestei extraordinare schimbări de atitudine este că inginerul ar fi avut de multă vreme un dosar la Securitate, dosar ce ar fi conţinut dovezi incontestabile că el ar fi "un tînăr cu o înzestrare excepţională", chiar cu "sclipiri de geniu". Securiştii complotişti sînt interesaţi de acest ins ieşit din comun, (ieşit din comun conform dosarului existent la instituţie), în vederea unor proiecte ce-i sînt dezvăluite inginerului cu o sinceritate uimitoare. Există o conspiraţie împotriva lui Ceauşescu, iar conspiratorii pregătesc, minuţios, epoca de după înlăturarea acestuia. Chiar dacă în complot nu sînt implicaţi doar cei cîţiva ofiţeri de securitate care-i dezvăluie lui Dominic Vanga planurile lor, programul de viitoare evoluţie a României are toate caracteristicile unui proiect securistic. Raţiunea includerii inginerului în această urzeală este pur securistică. Instituţia fiind compromisă, adevăraţii conducători ai jocului nu se pot manifesta la lumina zilei, au nevoie de figuri noi, credibile, ca să poată interpreta credibil comedia libertăţii şi a democraţiei. Or, aici se află o falsitate de judecată evidentă. Dacă inginerul este într-adevăr un ins excepţional, atunci transformarea lui într-o marionetă este imposibilă. Un ins cu "sclipiri de geniu" nu poate fi mînuit ca o păpuşă. Pentru asemenea roluri nu sînt alese personalităţi excepţionale, ci personalităţi mediocre şi maleabile. Inteligenţa atribuită securiştilor este, prin urmare, boantă. Presupunînd că, totuşi, un ins excepţional este constrîns să se transformie într-un om de paie, atunci înzestrarea lui ieşită din comun este anihilată, personalitatea lui este zdrobită, ceea ce contrazice motivele selecţiei. Romanul lui Mihai Sin este construit pe această falsitate şi chiar e fals de la un cap la altul. Atragerea inginerului în complot se face cu mijloace ridicole. Deşi ins cu înzestrare excepţională şi cu aptitudini de lider încă din fragedă adolescenţă, eroul cărţii lui Mihai Sin nu iese nici pe parcursul unei singure fraze dintr-o mediocritate cu atît mai jenantă cu cît e dată de autor drept culme a inteligenţei, a culturii politice şi a subtilităţii analitice. Aşa-zisele lui idei şi interpretări ţin de banalitatea pălăvrăgelii pe teme de folclor ante şi post-revoluţionar. Ceea ce se spune despre partid, securitate, Ceauşescu, nu depăşeşte nivelul unei trăncăneli informe, dar cu mari pretenţii de intelectualitate. Parcă spre a suplini acest deficit de substanţă, autorul imaginează un luxuriant utilaj securistic, de fapt o adunătură de clişee şi stereotipii de factură banal senzaţionalistă. Vile ascunse, culoare subterane, maşini cu numere false, tot arsenalul obosit al literaturii de consum de acţiune securistă. Întrebarea **Quo vadis, Mihai Sin?** putea fi pusă - şi chiar trebuie pusă - doar pentru că un scriitor autentic a ajuns să scrie ca un Pavel Coruţ oarecare. Nu pentru "ideile şi atitudinile" din roman, ci pentru neînchipuit de slaba calitate a romanului. Un roman în care se descrie cu minuţie ce i se dă personajului principal să mănînce, de parcă subconştientul creator al autorului e bîntuit de fantasma listelor de bucate. Alex Ştefănescu (ca şi Gabriel Andreescu, într-un comentariu din revista **22**, dar Gabriel Andreescu nu e, totuşi!, critic literar) a luat în serios afirmaţia că securiştii i-ar fi dat inginerului mese "de privilegiaţi". Lista de bucate este însă de o banalitate şi o mediocritate desăvîrşite. Pentru a caracteriza proasta calitate a pînii româneşti din vremea lui Ceauşescu, autorul notează la un moment dat că "avea găuri mari în interior". Se poate spune la fel şi despre romanul însuşi: **Quo vadis, Domine?** are "găuri mari în interior", iar polemica din jurul lui este despre "găurile mari din exterior". O polemică deraiată.

Mircea IORGULESCU

Începutul şi sfîrşitul Europei

✦ Raport – Contra-Raport ✦ În curtea Constituţiei ✦ De 10.000 lei istorie ✦Privatizarea unei republici ✦ Bosna!✦

"O scrisoare pierdută"

Dacă raportorii desemnaţi de Consiliul Europei să redacteze proiectul de raport privind realizarea angajamentelor asumate de România la admiterea în Consiliul Europei (aceasta este formula!) sînt doi, binecunoscuţii de-acum Friedrich König şi Gunnar Jansson, de ce nu s-ar împărţi – prin decizie unilaterală – şi delegaţia permanentă a României la Consiliul Europei în două, poate pentru o mai bună repartizare a sarcinilor "specifice"? Comedia din jurul acestui proiect de raport pare a fi fost anume imaginată pentru a-l confirma în părţile lui cele mai critice, impunînd, la o redactare ulterioară, adăugarea unui capitol privind receptarea sa de către "andrisantul" român. Astfel, deşi Ministerul Afacerilor Externe din România l-a primit încă din primele zile ale lunii mai, textul raportului nu a ajuns în acelaşi timp la toţi membrii delegaţiei române, exceptaţi fiind tocmai cei provenind din rîndurile opoziţiei. Pentru a da timp membrilor emanînd din partea stîngă a Parlamentului să redacteze, de unii singuri, nederanjaţi, un "contra-raport", atît de straniu şi de penibil intitulat "Scrisoare adresată Comisiei Politice şi celei Juridice şi a Drepturilor Omului de către şapte membri (!) ai Delegaţiei române la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei", şi MAE, un "Aide-Mémoire"? Luarea în discuţie a acestui proiect de raport s-a amînat, dar comedia românească s-a jucat. Conţinutul raportului nu o justifică, reacţia părţii române fiind cel puţin neadecvată şi disproporţionată. Să fi fost ea pusă la cale tocmai pentru a se obţine amînarea discutării? Cert e că, simultan, preşedintele Iliescu a promulgat Legea privind ratificarea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului şi protocoalele adiţionale, deosebit de importante.

"Interesele româneşti nu sînt în nici un fel lezate, noi înaintînd această suită de observaţii, urmînd să vină replica autorităţilor româneşti. Sigur că raportorii vor fi obligaţi să analizeze aceste observaţii cu maximă rigurozitate. Mai mult decît atîta, întrucît scrisoarea noastră a devenit un document oficial în cadrul celor două comisii, ca să spun aşa, s-a semnat pentru primirea recomandatei. Dl. König, în cadrul Comisiei Politice, a avansat ideea - realmente diplomatică - de a negocia eventualele corecturi cu delegaţia română. Aici, la Consiliul Europei, există o directivă, nr. 488, care instituie necesitatea acestei monitorizări asupra înfăptuirii angajamentelor asumate. Există, însă, de asemenea, o rezoluţie, nr. 1301, care prevede că atunci cînd este vorba de asemenea raporturi (sic!) în cadrul acţiunii de monitorizare, raportorii au datoria să-şi focalizeze atenţia şi efortul analitic asupra principalelor angajamente asumate. Din acest punct de vedere, fără să fac vreo incriminare, ci înţelegînd cu toată deschiderea dificultatea pe care au avut-o domnii König şi Jansson, vreau să spun că dînşii au încercat, în opinia mea, creionarea unui tablou exhaustiv asupra stării democraţiei în România. Sînt aduse, astfel, în atenţie în Raport foarte multe elemente şi domenii ce nu au nici un fel de tangenţă cu angajamentele asumate de România. Este vorba, printre altele, de problemele referitoare la proprietate, la reforma agrară, la activitatea sindicatelor, la deschiderea unor noi puncte de frontieră cu Ungaria ş.a.m.d. Din această cauză, subiectul raportului – analizarea angajamentelor asumate în mod explicit de ţara noastră – se diluează într-o masă de informaţii care, necesarmente, are şi multe observaţii critice, ceea ce conduce la atenuarea mesajului esenţial" **(Florin Rădulescu Botică, şeful Delegaţiei române la Consiliul Europei).**

"Această atitudine este imorală politic şi incorectă, pentru că este inadmisibil ca un minister de externe să nu înmîneze fiecărui membru al unei delegaţii naţionale materialul care urmează să se discute la o şedinţă a unui organism internaţional, în speţă Consiliul Europei. Datorită acestui lucru, eu am cerut amînarea dezbaterilor, şi cererea mea a fost admisă în unanimitate" **(G. Frunda, senator UDMR, membru al Delegaţiei române în Consiliul Europei).**

C.C.

Intervenţia Curţii Constituţionale în viaţa politică românească reprezintă o premieră. Ea a fost împărţit şi chiar nuanţat interpretată de către comentatorii politici şi de către politicieni, primii înclinînd să o salute ca pe un eveniment – semn al faptului că, în România, statul de drept începe să funcţioneze - în vreme ce "practicienii" direct angajaţi au preferat să o ia la bani mărunţi, văzînd în ea mai degrabă un "paravan" al preşedinţiei. În ceea ce mă priveşte, cred că descinderea în viaţa noastră politică a numitei Curţi **acum**, în acelaşi timp cu publicarea Raportului König-Jansson, nu este deloc întîmplătoare, ea dorindu-se efectiv un **semn** (nici mai mult, dar nici mai puţin) către Europa că, nu-i aşa, orice s-ar spune, democraţia a prins rădăcini în spaţiul carpato-danubian. Gestul vrea să demonstreze îndeosebi faptul că **justiţia** funcţionează, ceea ce este cel puţin discutabil. Abia ambalarea în acelaşi pachet a celor trei legi (articole, de fapt) este cea care pune probleme, fiind asemenea unei "vînzări condiţionate": căci legile returnate legislativului nu au acelaşi grad de "neconstituţionalitate", una, cel puţin, tinzînd abia astfel spre neconformitate cu litera şi spiritul legii noastre fundamentale (mă refer la legea privind organizarea Societăţilor de Radiodifuziune şi Televiziune). Oricum, formal sau nu, adresat mai curînd Europei decît nouă înşine, gestul reprezintă un început.

Apariţie editorială

A fost editată bancnota de 10.000 lei. A apărut. Spun astfel pentru că arată ca un adevărat "curs scurt" de istorie naţională, destinat şcolarizărilor veloce: Nicolae Iorga, Tezaurul de la Pietroasa, şarpele Glycon, zeiţa Fortuna (o, da!), "Gînditorul" de la Hamangia, Palatul Şutu. Vertiginos. Nu-i oare cam mult? Cu atît mai mult cu cît scoaterea ei din ţară este strict interzisă? Să vizeze aspectul ei de "manual", cum spuneam, şcolarizarea umanist-patriotică a celor care o vor mînui în mod predilect? Căci cel puţin un efect salutar al venirii ei pe lume este sigur: într-o societate ca a noastră, în care mijloacele de manipulare a valorilor financiare sînt prea puţin diversificate, banul peşin ocupînd detaşat primul loc, afacerile - de tot felul- se vor putea derula mult mai uşor, volumul fizic al tranzacţiilor putîndu-se, astfel, reduce la jumătate. De ce să umble domnii cei noi cu sacii? Se vor înmulţi, deci, servietele "diplomat" (visul ascuns al tuturor românilor). Şi poate chiar viteza de răspîndire a corupţiei. Cei direct implicaţi putînd, astfel, să mai înveţe şi ceva carte, să vadă de unde se trag, îmbinînd cum nu se poate mai nimerit utilul cu utilul.

Modelul ceh

În vreme ce premierul român aleargă pe la antipozi în căutare de debuşee pentru o industrie grea devenită greoaie, România a fost vizitată de dr. Roman Češka, prim-adjunct al ministrului privatizării din Republica Cehă. Radical şi eficient, modelul ceh de privatizare - mică, mijlocie şi mare - impune respect. De la distanţă, însă. Căci prea aproape sînt, din prea multe privinţe, cehii de noi ca să ne poată interesa cu adevărat....

"Primul pas l-a constituit restituirea proprietăţilor foştilor lor deţinători. Acest proces s-a desfăşurat înainte de a se trece propriu-zis la privatizare. (...) procesul marii privatizări a înglobat întreprinderile mari şi mijlocii din toate ramurile industriale, inclusiv întreprinderile producătoare de materii prime, respectiv mine de cărbuni, cariere, ca şi transporturile şi sistemul bancar. Deci este vorba de toate sectoarele, exceptînd doar poşta şi căile ferate. (...) În total, avem peste 6 milioane de cetăţeni care au devenit acţionari. (...) ... pe măsură ce privatizarea este mai rapidă, întreprinderile au posibilităţi mai mari de a se redresa şi de a produce beneficii (...) Nu ne-am străduit ca, sub orice formă şi cu orice preţ, să introducem capital străin în ţară. (...)... În Republica Cehă au început să curgă investiţii din străinătate".

"Europa începe la Sarajevo"

Filosoful în Cetatea distrusă: Bernard Henri-Lévy a reuşit să se certe cu toată lumea. Şi, în primul rînd, cu oamenii politici, începînd – cine s-ar fi aşteptat? – cu socialiştii. Momentul de ruptură este important. Filosoful francez s-a angajat de partea musulmanilor bosniaci, a introdus la Festivalul de la Cannes un film acuzator, **Bosna!**: "un strigăt de furie". "Cînd faci un film despre Rezistenţa franceză, nu dai cuvîntul naziştilor". Aşa că nici el nu dă, în filmul său, cuvîntul sîrbilor, caracterizîndu-i drept "soldaţi lipsiţi de onoare", "armată slabă". "Modelul nostru este Rezistenţa franceză", afirmă, în film, luptătorii musulmani. Dar în acţiunea lui de trezire şi de presiune asupra

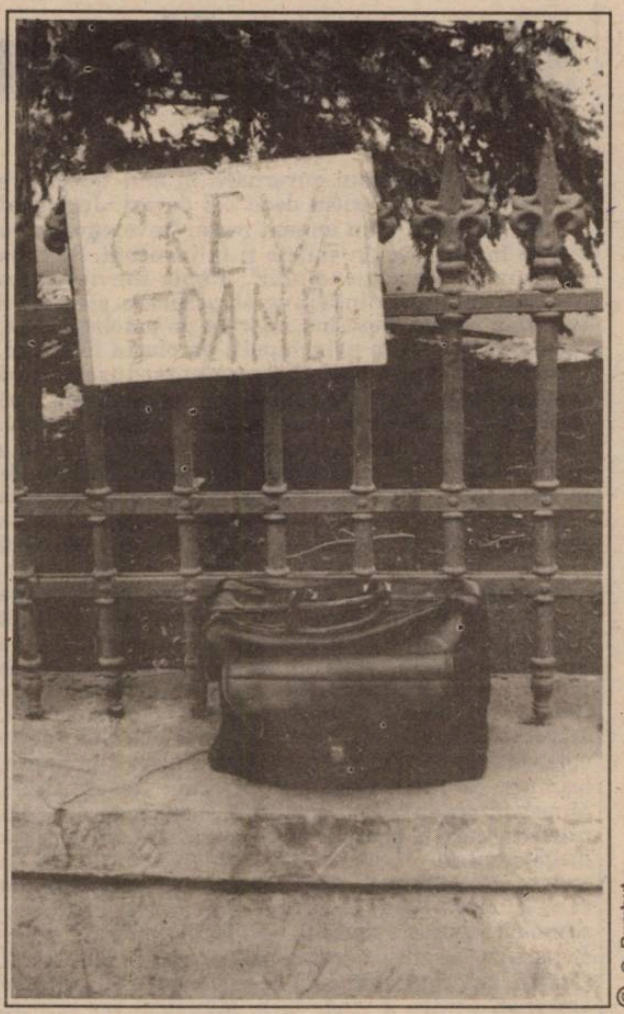

© C. Bumbuţ

oamenilor politici – care au răspuns iritaţi, indiferent de culoarea politică, din punctul de vedere al inacţiunii vinovate, al neimplicării, al laşităţii, un François Mitterrand nedeosebindu-se prin nimic de un Edouard Balladur –, BHL nu s-a oprit la a face un film. A iniţiat o listă, intitulată "Europa începe la Sarajevo", care să ia parte la alegerile europene din 12 ianuarie. I s-a alăturat, dintre socialişti, doar Michel Rocard. Obiectivul lor: ridicarea embargoului asupra importului de arme în Bosnia. Dacă punctul de pornire este discutabil, acţiunea iniţiată de filosoful francez urmăreşte responsabilizarea - prin exces - a decidenţilor politici, tot mai lipsiţi, în problema bosniacă, de voinţă şi de orizont. Rolul intelectualilor? De a transa: vinovaţii nu au dreptul la cuvînt, ei nu pot fi decît pedepsiţi, cît încă nu e prea tîrziu. Căci Istoria nu judecă niciodată de la sine...

Bogdan GHIU

Parlamentarii între ei

Parlamentul... neconstituţional

Săptămîna trecută, Curtea Constituţională a "întors" din drumul obişnuit trei legi care tocmai ieşiseră cu chiu cu vai din Parlament: Legea impozitului pe venitul agricol (datorită încălcării principiului neretroactivităţii), Legea privind organizarea şi funcţionarea Societăţilor de Radio şi Televiziune (unde, la sesizarea PDSR, art. 52, care stipula dreptul Comisiilor parlamentare de cultură, artă şi mass-media de a controla cele două societăţi a fost considerat abuziv) şi Legea privind veteranii şi văduvele de război, datorită articolului care declară ca nebeneficiind de lege pe aceia care au luptat împotriva voinţei lor, contra armatei române, respectiv pe cei încorporaţi în armata maghiară, în Ardealul de Nord, încorporat şi el Ungariei după Diktatul de la Viena.

De menţionat că, în ce priveşte două din cele trei legi care au "căzut" la examen, poziţia opoziţiei parlamentare este identică cu a Curţii Constituţionale.

Parlamentul... minoritar

Grupul parlamentar al minorităţilor naţionale, altele decît cea maghiară, a depus propriul proiect de Lege a minorităţilor naţionale, care vorbeşte de drepturi individuale şi colective, dar nu şi despre comunitate autonomă, ca UDMR.

Importantă e solicitarea retrocedării bunurilor confiscate şi reconstituirea dreptului de proprietate pe numele cetăţenilor aparţinînd minorităţilor, punct faţă de care Guvernul se disociază.

Petru IONESCU

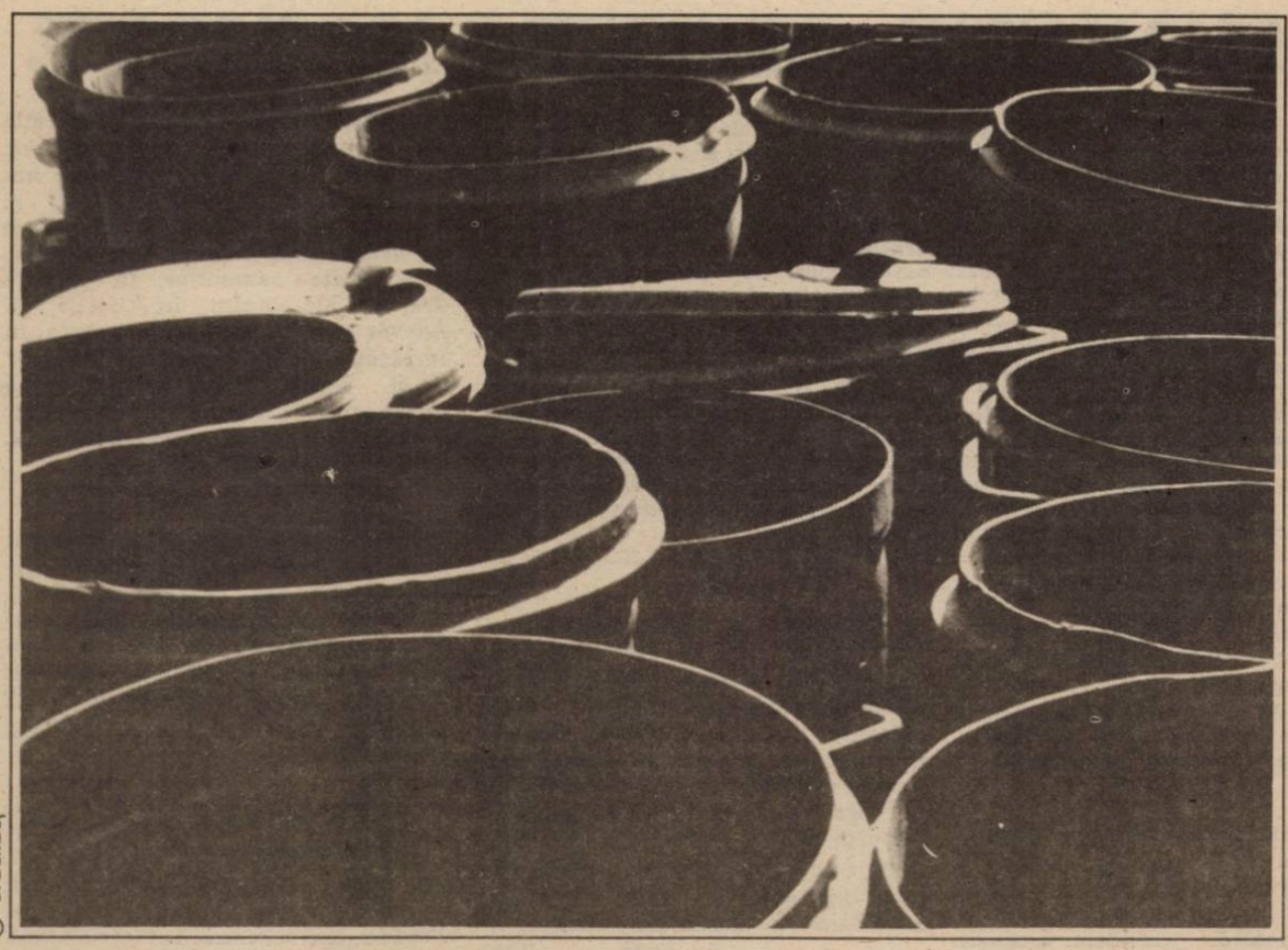

© C. Bumbuţ

Presa despre...

Falimente...

Alături de oameni de afaceri, de politicieni şi (sau?...) de escroci, România ultimilor aproape cinci ani a înregistrat explozia categoriei profesionale a ziariştilor. Dacă la începutul cincinalului neplănuit, presa (cotidiană) cea mai prizată era un fel de culegere de eseuri pe teme istorico-etice şi de proze senzaţionalist-politice, dominată de nevoia imperioasă de exprimare, încet încet senzaţionalismul a luat calea "faptului divers" (chiar dacă abundent), "eseistica" mai mult sau mai puţin improvizată s-a banalizat, canonizîndu-se într-un hieratism cu adevărat "bizantin", iar politica s-a redus la ştire, atingînd, astfel, destul de repede idealul anonimatului funcţional gazetăresc. Ce mai rămîne, deci, să diferenţieze marile şi (prea, spun unii) multele cotidiane naţionale, în afara "mîinii invizibile" ce realizează selecţia, punerea în pagină şi titlurile? Desigur, editorialele. Singurele semnături în adevăratul înţeles al cuvîntului aparţin comentatorilor politici de zi cu zi. Numărul acestor "oficianţi" este, trebuie s-o recunoaştem, destul de scăzut. Şi este, cred, şi normal să fie aşa. Lectura articolelor "de fond" constituie, dacă nu rugăciunea, atunci cafeaua şi ţigara de dimineaţă, firavul moment de reflecţie pe care ar trebui să nu ni-l lăsăm furat cu nici un preţ. Ce "cafea" bem, ce "tutun" ni se oferă, aşadar? Din adevăratul imn închinat "frumoasei şi ingratei înverşunări a menirii" profesiunii de ziarist de Nicolae Cristache (Ora, 20 mai) aflăm, de exemplu, că "zonele propice (...) pentru penetrarea tehnologiei mafiote sînt cele cu un naţionalism exacerbat, acesta, naţionalismul exacerbat, fiind cel mai uşor de «agăţat» în planul politic": Banca Dacia Felix, Cluj, Caritas, PUNR, I.C. Drăgan, hiperinflaţia. Şi iată tema predilectă a săptămînii trecute în viziunea a doi dintre editorialiştii noştri: declararea falimentului "circuitului de întrajutorare" Caritas. Pe Ion Stoica, părintele acestuia, Ion Cristoiu, părintele Evenimentului zilei, îl numeşte "gestionarul celei mai aberante afaceri din istoria modernă a României", ceea ce nu e rău deloc, cu atît mai mult cu cît respectivul este gratificat chiar cu "personalitate" (20 mai). "Ion Stoica nu e numai un literat nedescoperit încă de critica literară": Ion Cristoiu pare bîntuit de fantasma literaturii. Raportul dintre viaţa politică românească actuală şi politica pur şi simplu îi apare lui Ion Cristoiu aidoma raportului dintre proletcultism (pe care pe vremuri îl dezgropa, mai întîi în Amfiteatru, mai apoi în SLAST, spre deliciul amatorilor de "perversiuni") şi literatura autentică: "Ion Iliescu a devenit ceea ce realismul socialist numea personaj tipic în împrejurări tipice. Petre Roman e, de exemplu, Zmeul. Ion Iliescu e, în schimb, Spînul" (Evenimentul zilei, 19 mai). Apoi, cînd doi editorialişti sînt, în aceeaşi zi, de acord, înseamnă că există multe şanse ca adevărul să fie de partea lor: "Decizia Curţii Constituţionale trebuie salutată (...) ca o victorie a democraţiei", dat fiind ca "a rupt" "înlănţuirea suspectă din punct de vedere democratic" pe care o constituie "traseul Guvern-Parlament-Curte Constituţională-Preşedinţie" (Ion Cristoiu, Evenimentul zilei, 19 mai); "Eu cred totuşi că măsura trebuie privită ca un act de corectitudine şi de independenţă a Curţii, nicidecum ca o subordonare a sa faţă de Putere" (Horia Alexandrescu, Cronica Română, 19 mai). Că, odată cu venirea verii, Ion Cristoiu simte (iar) încolţind firul plăpînd al literaturii (cu sau fără ghilimele) o dovedeşte şi retoricul acces de ironie căruia i-a căzut pradă pe 18 mai, "mirîndu-se" antifrastic de năstruşnica idee a PL'93 de a apela la preşedintele Iliescu în problema inculpării primului ministru şi a ministrului de finanţe sub acuza întîrzierii înaintării proiectului de buget pe anul în curs: "Un cetăţean din altă parte a lumii, un occidental capsoman în îndîrjirea faţă de respectarea democraţiei n-ar surîde deloc. Lui, zbaterea PL'93 i s-ar părea absolut normală". În răspăr (dar nu foarte des), cum a constatat că-i şade bine, faţă de opinia cea mai răspîndită, acelaşi editorialist-prozator "ia apărarea" Televiziunii: "Dumitru Iuga se află de mai mult timp într-o vădită criză de inspiraţie sindicală. (...) Televiziunea nu este nici o unitate de blindate şi nici o circă de poliţie. Ea e o instituţie de presă, alcătuită din jurnalişti. Or, una dintre condiţiile bunei funcţionări a unei instituţii de presă o constituie minima autonomie" (21 mai). Aşa e! Depinde, însă, de cine o încalcă în mod concret în cazul TVR. Sinteza, după opinia mea, cea mai expresivă a momentului politic intern a aparţinut, însă, în săptămîna trecută, lui Horia Alexandrescu (din aceeaşi şcoală - a Suplimentului literar şi artistic al Scînteii Tineretului - ca şi Ion Cristoiu, de altfel): "Şi uite-l pe Funar la Sf. Gheorghe, pe Paleologu la Piteşti, pe Tudor Mohora la Buzău, pe Horia Rusu la Craiova, Mircea Ciumara la Herculane şi aşa mai departe, ca să nu mai încapă nici un fel de îndoială că, la adăpostul chinuitelor dezbateri pe marginea Bugetului, ţara se găteşte de alegeri (anticipate)" (Cronica Română, 17 mai); "... făcînd campanie cînd nu e campanie, va fi compromisă exact campania din campanie, iar de pierdut au numai cei care au căzut într-o asemenea capcană"; "Tocmai de aceea, însă, omul de rînd (...) devine indiferent la sosirea în urbe a vîrfurilor «de la centru», aşa că atunci cînd campania va deveni de fapt şi de drept electorală, în mod oficial, nici steguleţele şi nici ghirlandele ornamentale nu vor mai putea crea aerul de sărbătoare dorit şi necesar" (Cronica Română, 21-22 mai). Aşa, care va să zică! Mi s-a întîmplat, însă, să caut pe unde am putut, prin cotidianele româneşti, o informaţie de rezonanţă europeană de care aveam nevoie şi să n-o găsesc. Este vorba de lista pentru alegerile europene din 12 iunie iniţiată de filosoful francez Bernard Henri-Lévy şi intitulată "Europa începe la Sarajevo". Să se şi termine acolo? (B.G.)

De jur împrejur

Hoarda de aur

Diplomaţii dau declaraţii cumpătate, dar trupele se mişcă. Tensiunile dintre Kiev şi Simferopol - capitala peninsulei Crimeea - au ajuns la cote alarmante. Nu e o surpriză: dorinţa de secesiune a Crimeei s-a exprimat în 1992 prin adoptarea Constituţiei care se aplică acum, iar apoi prin victoria în alegerile din martie a lui Iuri Meşkov, succes obţinut prin promisiunea independenţei şi a unor strînse legături cu Rusia.

Acum trei ani, 54 la sută din populaţia Crimeei a votat pentru independenţa Ucrainei. Locuitorii peninsulei sperau că pe litoralul lor însorit turiştii occidentali îi vor înlocui cu repeziciune pe ruşii şi ucrainienii de pe urma cărora nu se putea cîştiga mare lucru. Nici turiştii, nici banii lor nu şi-au făcut apariţia şi situaţia economică s-a deteriorat grav, odată cu starea generală a Ucrainei. Cifrele sînt aiuritoare: preţul alimentelor a crescut de 4.300 de ori, un dolar se schimbă pe 44.000 de carbovaneţi (moneda naţională), salariul mediu dintr-o întreprindere proprietate de stat este de 792.798 carbovaneţi, coşul lunar - calculat pe baza raţiei individuale din armată depăşind această sumă. În comparaţie, rubla pare o monedă puternică şi nivelul de trai din Rusia superior. Acesta este probabil principalul motiv pentru care ruşii din Crimeea, 70 de procente dintr-o populaţie de 2,7 milioane, doresc să anuleze gestul lui Nikita Hruşciov, care în 1954 a făcut acest frumos cadou teritorial Ucrainei.

Parlamentul ales în martie, cu o majoritate comunistă, nu vrea şi nu poate nici să meargă înainte, nici să se întoarcă înapoi. Nehotărîrii şi ineficienţei sale îi răspund partidele extremnaţionaliste din Vest care promit "forţă, ordine şi bunăstare" cu preţul terorismului şi al lichidării acelor categorii de populaţie care nu se supun. Marşurile lor în uniforme de camuflaj, împodobite cu zvastici oferă argumente lui Meşkov şi naţionalismului său velicorus.

Actuala criză a fost precedată de măsuri pregătitoare din partea parlamentului de la Simferopol: Crimeea trăieşte după ora Moscovei şi nu a Kievului, limba oficială este rusa, s-a adoptat o lege prin care recruţii îşi vor efectua stagiul militar pe loc, şi nu în cadrul armatei ucrainiene. Toate aceste decizii sînt la limita dintre autonomie (pe care Rusia o recunoaşte) şi independenţă - pe care nimeni, nici Ucraina, nici ţările occidentale şi, la nivelul declaraţiilor, nici Rusia, n-o încurajează.

Pentru integritatea Ucrainei, secesiunea Crimeei este o ameninţare care se poate prelungi şi în regiunile din est, puternic industrializate, în care de asemeni ruşii sînt majoritari. Toată lumea este nemulţumită, dar ruşii din Crimeea văd o ieşire printr-o autodeterminare care să poată duce - probabil în viitor - la integrarea cu Rusia. Pretenţiile parlamentului de la Simferopol - de a trata cu Kievul pe bază de tratat, dubla cetăţenie - seamănă cu cele emise în ultimii ani în Nagorno-Karabah, în Osetia, în Abhazia, în Transnistria, tot atîtea locuri în care nici tratativele de pace, nici războiul nu rezolvă nimic, adîncind haosul.

Poziţia Rusiei este ca de obicei ambiguă. Acordînd pe faţă sprijin Crimeei ar favoriza procesele de secesiune de pe propriul teritoriu. O atitudine riguros neutră l-ar plasa pe Eltîn într-o situaţie nepopulară de care ar putea profita discursul demagogic al rivalilor săi făţiş naţionalişti.

Comandanţii flotei Mării Negre au anunţat că nu vor rămîne neutri, în caz că se va declanşa un conflict militar. Nu a reieşit în ce fel nu vor fi neutri, flota fiind un subiect major de conflict între Rusia şi Ucraina. Dar scînteia care poate aprinde incendiul vine din partea unor voci pe care nimeni nu le ia deocamdată în seamă: tătarii din Crimeea. Stăpîni istorici ai teritoriului, ei au fost brutal deportaţi în 1944, Stalin acuzîndu-i de colaborare cu naziştii. Se presupune că din 1989 au izbutit să se întoarcă din Asia Centrală circa 250.000 de oameni alungaţi de pogromurile de la cealaltă extremitate a fostului imperiu. Nu li s-au acordat nici un fel de reparaţii pentru prejudiciile suferite, nici măcar dreptul de reşedinţă, iar deputaţi tătari au pătruns în Parlament în urma unor puternice presiuni. Săptămîna trecută ei au votat împotriva lui Meşkov şi a hotărîrilor care au declanşat criza actuală. Experţii analizează cu prudenţă criza Crimeei: un conflict militar între Ucraina şi Rusia ar avea consecinţe care într-adevăr ar duce nivelul de prosperitate şi de democraţie al regiunii la nivelul pe care-l avea pe vremea Hoardei de aur.

Magdalena BOIANGIU

MITURI COMUNISTE, MITURI NAZISTE

Faţă de cărturarii iluminişti şi pozitivişti, unii savanţi din secolul al XX-lea au ajuns la o concluzie aparent suprinzătoare: miturile nu sînt un apanaj al societăţilor arhaice şi tradiţionale, ci şi al celor moderne şi contemporane. Această teorie nu a fost uşor de digerat, mai ales că specialiştii în psihologie abisală, istorie a religiilor şi antropoligie culturală susţineau teza potrivit căreia miturile lumii moderne nu sînt doar simple supravieţuiri ale miturilor omului arhaic, ci sînt generate de omul modern însuşi. Cu alte cuvinte, gîndirea mitică este consubstanţială condiţiei umane şi ea nu a încetat niciodată să se manifeste, chiar dacă - de-a lungul secolelor - pe de o parte, ea a fost detronată dintr-o poziţie primordială şi, pe de altă parte, a suferit un proces natural de desacralizare, paralel cu cel de laicizare a miturilor moderne. Arhaice sau moderne, sacre sau laice, colective sau individuale, faţişe sau camuflate, mentalităţile şi comportamentele mitice rămîn totuşi recognoscibile şi comparabile între ele, atîta timp cît - în esenţă - ele se nasc şi se dezvoltă din aceleaşi *pattern*-uri sau *arhetip*-uri mitice. Unul dintre fenomenele cele mai spectaculoase de laicizare şi camuflare a unor mituri colective sînt mitologiile socio-politice. Cunoaşterea şi folosirea acestor mitologii a fost şi a rămas o redutabilă armă politică, pe cît de perfidă, pe atît de greu de controlat. Am întocmit o scurtă antologie de texte, menite să demonteze unele dintre mecanismele mitice ale comunismului şi nazismului. (A.O.)

MIRCEA ELIADE

"Să lăsăm deoparte toată problematica legată de validitatea filozofică a marxismului şi de destinul său istoric şi să luăm în consideraţie doar **pattern**-ul mitologic al comunismului şi semnificaţia escatologică a succesului său la mase. Pentru că - orice am crede despre pretenţiile ştiinţifice ale lui Marx - este limpede faptul că atorul **Manifestului comunist** preia şi duce mai departe unul dintre marile mituri escatologice ale Orientului Mijlociu şi ale lumii mediteraneene, şi anume: rolul mîntuitor jucat de cel Drept (de cel «ales», «uns», «inocent», «misionar» în zilele noastre,de proletariat), ale cărui suferinţe sînt invocate pentru a schimba statutul ontologic al lumii. De fapt, societatea fără clase a lui Marx şi dispariţia consecutivă a tuturor tensiunilor istorice îşi găsesc cel mai exact precedent în mitul **Vîrstei de aur**, vîrstă care - potrivit multor tradiţii - se află la începutul şi la sfîrşitul Istoriei. Marx a îmbogăţit acest mit venerabil cu o adevărată ideologie mesianică iudeo-creştină: pe de o parte prin funcţia profetică şi soteriologică pe care o atribuie proletariatului şi, pe de altă parte, prin lupta finală între Bine şi Rău, care ar putea fi uşor asemuită cu conflictul apocaliptic dintre Crist şi Anticrist, încheiat cu victoria decisivă a celui dintîi. Este foarte semnificativ faptul că Marx a folosit în beneficiul său speranţa escatologică iudeo-creştină a unui **ţel absolut al Istoriei**: în această privinţă el se desparte de alţi filozofi istoricişti (Croce, de exemplu, şi Ortega y Gasset), pentru care tensiunile istorice sînt implicite codiţiei umane şi, ca atare, nu pot fi niciodată complet anulate." (M. Eliade, **Les Mythes du monde moderne**, în "La Nouvelle Revue Française", 1953 şi apoi în vol. **Mythes, Rêves et Mystères**, Gallimard, 1957).

***

"În comparaţie cu gradoarea şi cu optimismul viguros al mitului comunist, mitologia propagată de **Naţional-Socialişti** pare a fi ciudat de ineptă. Şi aceasta nu numai datorită limitelor mitului rasial (cum îşi poate închipui cineva că restul Europei ar accepta benevol supunerea faţă de o rasă superioară?), dar în primul rînd datorită pesimismului fundamental al mitologiei germanice. În efortul său de a aboli valorile creştine şi de a redescoperi izvoarele spirituale ale «rasei» - adică, păgînismul nordic - nazismul a fost obligat să încerce să reanime mitologia germanică. Dar, din punctul de vedere al psihologiei abisale, acest efort a fost, de fapt, o invitaţie la sinucidere colectivă; pentru că **eschaton**-ul profeţit şi aşteptat de vechii germani era **ragnarök** - adică, un **sfîrşit al lumii** catastrofal. Acesta includea un gigantic război între zei şi demoni, care se încheia cu moartea tuturor zeilor şi eroilor şi cu regresiunea finală a lumii în haos. Este adevărat că, după **ragnarök**, lumea urma să renască, să se regenereze (pentru că şi vechii germani cunoşteau doctrina ciclurilor cosmice, mitul creaţiilor şi distrugerilor periodice ale lumii). Totuşi, a substitui creştinismului mitologia nordică însemna a înlocui o escatologie bogată în promisiuni şi consolări (pentru creştini , «sfîrşitul lumii» desăvîrşeşte, şi, în acelaşi timp, regenerează Istoria) cu un **eschaton** care era făţiş pesimist. Tradusă în termeni politici, această înlocuire este aproape echivalentă cu a spune: Renunţaţi la vechile voastre poveşti iudeo-creştine şi reaprindeţi, în adîncul sufletelor voastre, focul strămoşilor voştri, germanii; apoi, pregătiţi-vă pentru marea bătălie finală dintre zeii noştri şi forţele demonice: în această luptă apocaliptică toţi zeii şi eroii noştri vor pieri,odată cu noi toţi; acesta va fi ragnarök; dar ulterior o altă lume se va naşte. Este de mirare faptul că o viziune atît de pesimistă a sfîrşitului istoriei a putut vreodată să atîţe imaginaţia fie şi numai a unei părţi a poporului german. Faptul că acest fenomen s-a produs nu încetează încă să ridice probleme psihologilor". (Mircea Eliade, **Ibidem**).

***

"În zorile lumii moderne, «originea» se bucura de un prestigiu aproape magic. A avea o «origine» bine stabilită însemna, de fapt, a te prevala de o origine nobilă. «Sîntem urmaşii Romei!» repetau cu mîndrie intelectualii români din veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea. Conştiinţa descendenţei latine era însoţită la ei de un fel de participare mistică la măreţia Romei. (...) Pasiunea pentru «originea nobilă» mai explică şi mitul rasist al « arianismului», revalorificat periodic în Occident, mai ales în Germania. (...) Ceea ce ne interesează aici e faptul că «arianismul» reprezenta deopotrivă strămoşul «primordial» şi «eroul» nobil, înzestrat cu toate virtuţile care încă îi mai obsedau pe acei care nu ajungeau să se împace cu idealul societăţilor născute de pe urma revoluţiilor din 1789 şi 1848. «Arianul» era modelul exemplar ce trebuia imitat spre a se redobîndi «puritatea» rasială, forţa fizică, noblеţea, morala eroică a «începuturilor» glorioase şi creatoare." (Mircea Eliade, **Aspects du mythe**, Gallimard, 1963; Ed. rom. Univers, 1978, trad. Paul G. Dinopol, p. 171-172).

John Heartfield, *Imn pentru forţele de ieri: ne rugăm la puterea bombei* (12 aprilie 1934)

***

"Conceptul de **Lege naturală**, moştenit de la greci, a fost abolit de marxism. Şi a fost înlocuit prin Istorie, adică lupta de clasă. Orice alt «universalism» decît acela ce va fi instaurat prin dictatura proletariatului este compromis, mai rău încă, este considerat ca un obstacol al emancipării proletariatului. Nu cred că s-a văzut pînă acum ca marxismul să reintroducă - în locul **Legii naturale** - provincialismele mitologice de dinaintea stoicilor. În locul unei structuri universale şi raţionale - avem acum un mit, adică o «Istorie exemplară» elaborată de o anumită clasă socială, într-un anumit moment istoric, într-o anumită cultură şi proiectat ca **singurul Adevăr şi singurul Destin posibil**. Este ceea ce eu numesc «provincialismul mitologic». Şi mitologiile primitive, chiar dacă nu sunt decît expresia unui singur trib sau a unei provincii culturale, revendică o valoare universală. Toate cătunele se găsesc în «Centrul Lumii». Orice şef de trib este un creator al Cosmosului etc. Privite din afară, aceste expresii culturale sînt provinciale. Dar marxiştii nu acceptă să fie priviţi «din afară». Ei sînt siguri că întruchipează singurul sens posibil al Istoriei." (M. Eliade, **Jurnal** - 3 mai 1961, Ed. Humanitas, vol. I, p. 396, 1993).

CARL GUSTAV JUNG

"Se poate spune că lumea comunistă are un singur mit (pe care îl considerăm iluzoriu, cu speranţa deşartă că judecata noastră superioară îl va face să dispară). Este visul arhetipal, aureolat de timp, al unei «Vîrste de aur» (sau Paradis), în care toţi au de toate din abundenţă şi în care un conducător măreţ, drept şi înţelept, guvernează peste o grădiniţă de copii. În forma sa infantilă, acest puternic arhetip a pus stăpînire pe ei, dar el nu va dispărea niciodată din lume la simplul contact cu punctul nostru de vedere superior. Ba chiar noi îl susţinem, prin propria noastră infantilitate, pentru că civilizaţia occidentală este sub puterea aceleiaşi mitologii. În mod inconştient, noi cultivăm aceleaşi prejudecăţi şi speranţe. Şi noi credem într-un stat al bunăstării sociale, în pacea universală, în egalitatea oamenilor, în eternele drepturi ale omului, în Justiţie, în Adevăr şi (să o spunem în şoaptă) în Împărăţia lui Dumnezeu pe Pămînt." (G.G. Jung, "Approaching the unconscious", studiu scris în 1961, publicat în vol. **Man and his Symbols**, London, 1964,p. 85).

***

"Energia arhetipurilor poate fi focalizată (prin ritualuri şi prin alte manifestări care fac apel la emoţia maselor) în vederea mobilizării oamenilor la acţiuni colective. Naziştii ştiau asta şi foloseau versiuni ale miturilor teutonice pentru a înlesni aderarea populaţiei la cauza lor." (G.G.Jung, **Idem**, p. 79).

IOAN PETRU CULIANU

"Civilizaţia secolului XIX şi a primei jumătăţi a secolului XX a trăit cu multiple speranţe mesianice, pe care, de altfel, le-a şi concretizat într-o formă sau alta. Statul socialist este, printre altele, o binefacere a modului de a gîndi mesianic şi se poate menţine ca atare doar atîta vreme cît un anumit tip de propagandă mesianică îşi mai găseşte ideologi, fie şi cu o plată grasă. Puşi în faţa realităţii de fapt pe care o implică politica mesianică - atît de diafană în începuturile ei spiritualiste, şi atît de dezolantă în tragicul ei final socialist - ne întrebăm dacă nu cumva alternativa ei, adică platul raţionalism demitologizant şi exclusiv critic, nu este de departe preferabil utopismului şi riscurilor sale". (I.P. Culianu, "Cultura română?", în "Agora" , IV, 3, 1991, p. 31; text datat 1982).

***

"...Şi nazismul (ca şi comunismul - **notă A.O.**), pornind de la o radicală critică a capitalismului, pune în mişcare o utopie atrăgătoare. Latura sa nihilistă constă în eliminarea fizică nu a «duşmanului de clasă» ci a evreului, care este simbolul capitalismului. Şi în acest caz, realizarea utopiei e strict dependentă de dispariţia nu numai a «duşmanului intern», ci şi a duşmanilor externi. Şi în acest caz, caracterul misionar al ideologiei se manifestă în efortul de expansiune a Germaniei naziste, care vrea şi să cîştige «spaţiu vital», dar îşi propune şi să opereze o generalizare, o uniformizare rasială pe întreg pămîntul,de unde evreii, ţiganii şi slavii trebuie să dispară primii." (I.P. Culianu, **Religione e Potere**, Torino, 1981, p. 234).

***

"«Omul Nou» nu a fost inventat nici de Ceauşescu, nici de comunism în general, nici de regele Carol II. A fost inventat de Codreanu (deşi o făcuseră, înaintea lui, alţi reformatori fundamentalişti, ca Martin Luther în sec. XVI). «Omul Nou» într-o ţară nouă, primenită de toate racilele capitalismului este idealul fundamentalismului ortodox românesc.(...) Ortodoxiştii produc la vremea respectivă o enormă maculatură, care azi apare cu totul descreierată. Garda de Fier pleacă de la această ideologie, în care introduce elemente mistice şi de societate secretă. Pericolul fundamentalismului în sînul ortodoxiei nu s-a stins. Dimpotrivă, azi pare mai puternic ca niciodată." (I.P. Culianu, "Ku Klux Klan ortodox", în "Meridian", nr. 1, 1991, p. 64).

Selecţie, prezentare şi traducere de
Andrei OIŞTEANU

MITURI TRĂITE

Dacă n-ar fi 36 de grade la umbră, dată fiind solemnitatea subiectului, poate că o luam de la Jung şi Mircea Eliade, treceam prin H. Arendt şi Raymond Aron, puneam la bătaie Siniavski, Vozlenski, Zinoviev şi Djilas, ciupeam ceva şi din C. Dumitrescu sau Volodea Tismăneanu, dădeam citate-n limbi subţiri şi note fine de subsol, ce mai, făceam frumos. Aşa, însă, pleoştit de vipie, mi-au lunecat ochii pe cotorul lui Montaigne de unde mi-a picat ideea cum să scap şi eu şi d-ta, cititorule, mai uşor. Nu teoria ne-a "omorît" pe noi, ci practica, nu-i aşa? Deci, o să mă refer la acele mituri ale socialismului real care mi-au scos, direct şi personal, peri albi. Mituri trăite.

Sărbătoarea mobilizatoare

Epicul. A. Se apropia un "23 August". Ţineam o rubrică de cronică literară. Scrisesem despre o carte, nu contează titlul, de un scriitor "normal". "Nu merge!" Am fost chemaţi, toată echipa de critici, la prelucrare: "e sărbătoare, scrieţi despre opere reprezentative!". Iau atunci o cărţulie de Francisc Munteanu, nu era ea chiar reprezentativă, dar era ceva cu momentul '44. Comuniştii apăreau grozavi, Siguranţa şi nemţii, cam total idioţi. Zic eu şi ceva de bine, dar critic stîngăciile. Mi se dă cu dactilograma în cap. "Pruteanule, nu mai fă pe nebunul. Ia o operă valoroasă şi laud-o de la început pînă la sfîrşit, ce dracu', nu te orientezi deloc?!". B. Era prin anii '70. Lucram cultură la un ziar judeţean. Venea "11 Mai". S-a cerut ca "în cinstea", să se raporteze un succes deosebit în muncă. Dar n-aveau un asemenea succes. S-au frăsuit specialiştii, s-au dus la primul secretar şi de acolo s-a cerut Bucureştilor aprobarea de a se raporta că s-a încheiat nu-ştiu-ce lucrare agricolă (care era cam pe la 60 la sută). Bucureştii au zis da şi, de 1 mai, ziarul titra pe manşetă, cu litere cît toate zilele, "succesul" cu pricina.

Miticul. Socialismul trăia mereu între două sărbători. Iar sărbătoare putea fi orice: un congres, o plenară, o conferinţă, 26 ianuarie, 7 ianuarie, 1 mai, 23 August, numai adevăratele sărbători (Paşte, Crăciun), nu. "Sărbătorile" erau pretext de dat bice, de tras tare. Cu luni înainte începeau rubricile "În întîmpinarea măreţei/marelui/glorioasei..." Ficţiunea mitică era deplină. Acele evenimente nu erau sărbătoare pentru absolut nimeni, nu polarizau nici un dram de participare sufletească. Erau percepute, dimpotrivă, ca nişte osînde. Pentru că toate pistele mass-media deveneau de o imbecilitate copleşitoare, de 10 ori mai năroade decît între. Cele două exemple relevă, sper, mitul **"sărbătorii-prin-dictat"** (nu există să existe cetăţeni cu feţe triste) şi pe cel al **"adevărului inutil"**.

Partidul în toate

Epicul. Un academician de teapa acelor vremuri, pe nume Vasile Mârza, mi-a solicitat odată să "stilizez" o traducere din engleză (care era cam de genul că "how do you do" era redat prin "cum faci tu faci"). Omul era pensionar, eu nu-i eram şi nu-i fusesem subordonat niciodată, mă ştia din citite. Aşa că, delicat, am adus vorba de onorariul pentru remaierea celor 100 de pagini păsăreşti. - Păi, cum, vrei bani? se miră academicianul. - Desigur. E o muncă, îmi consumă timp, cere competenţă. - Ei, dragă, să ştii că mă superi, se bosumflă el, asta ai putea s-o consideri ca o sarcină de partid. (!) - Dar eu nu sunt membru de partid. - Ei, şi, ce-are-a face? Partidul te conduce.

Miticul. De la versurile lui Lesnea ("Partidul e-n toate, e-n cele ce sunt şi-n cele ce mîine vor rîde la soare", unde, în loc de "partidul", fuseseră şi "regele" şi "Antonescu"), dar şi ale lui Beniuc, Brad, Frunză, N. Dragoş, C.V.Tudor, Păunescu şi pînă la lozincile cu neon înşirate pe acoperişuri, prin vorbe, imagini, sculpturi, prin horn, prin robinet, prin gaura cheii sau prin ziduri, se turna spre mintea oamenilor ideea că **partidul face totul** şi deci are toate drepturile. Academicianul meu era pătruns de acest mit, al **"partidului ca supra-instanţă"**, dincolo de lege şi de datini.

Ospitalitatea jecmănitoare

Epicul. Mi-au venit nişte prieteni din Franţa. N-aveau voie să doarmă la mine. Pentru fiecare zi, la plecare trebuia să prezinte chitanţă doveditoare de la un hotel. Au plătit (tariful de "străini") şi au stat, totuşi, clandestin, la mine. Ne-am dus, apoi, într-o staţiune. Ploua. Am vrut să închiriez un joc de remi. Tocmai făceam formalităţile, cînd amicii mei au schimbat cîteva cuvinte. - A!, face funcţionara, păi dînşii sunt străini! - Da, zic, şi? - Atunci trebuie să plătiţi în valută! - De ce,dacă jocul îl închiriez eu? - Nu contează, doar nu puteţi spune că nu sunteţi împreună! (Asta a fost **înainte**. În 1993, am fost tot cu ei la Poiana Braşov. La telecabină, pentru români era un tarif, pentru străini, altul, de 10 ori mai mare).

Miticul. Partidul gargarisea continuu despre tradiţionala ospitalitate românească, dar alimenta masiv mitul **"străinului-ca-duşman"** (conform unei legi, orice conversaţie cu străini trebuia "raportată" în 24 de ore, în scris) sau **"ca-vacă-de-muls"**. Cît priveşte reciprocitatea, putinţa ta de a întoarce o vizită în străinătate, mai uşor îţi procurai dinamită decît un paşaport. Dar asta ţine deja de alt mit, următorul:

Libertatea ca înţelegere/laudă (a) cătuşelor

Aici, tocmai pentru că e enorm de spus, am să fiu scurt. Rog redacţia în general şi tipografia în special să reproducă documentelul alăturat, care-mi confirma dreptul (!) de a deţine şi folosi o... maşină de scris.

MINISTERUL DE INTERNE
Inspectoratul General al Miliţiei

Nr. 318900/219 din 10 oct. 1986

AUTORIZAŢIE

În conformitate cu prevederile Decretului nr. 98 din 28 martie 1983 TOV. PRUTEANU GEORGE-MIHAIL fiul lui PAUL şi al SOFIA născut în BUCUREŞTI la data de ..... este autorizat să deţină şi folosească maşină de scris cu respectarea prevederilor legale

ŞEFUL UNITĂŢII

Seria M nr. 013269

Mitul consensului zîmbăreţ şi al monolitismului

Primul subtitlu să nu vă-nşele, e vorba tot de anii '80... Pe atunci, **Săptămîna** era, la fel ca azi urmaşa ei, **România mare**, o cloacă a ordinăriilor (în paranteză fie spus, n-am să încetez vreodată a mă mira cum doi oameni cu cap şi cu carte, ca Ileana şi Romulus Vulpescu, pot colabora la aşa ceva). Revista era vătraiul Partidului şi gîrbaciul Securităţii. Se ocupa cu "demascarea" scriitorilor care nu scriau partinic, cu înjuratul românilor din străinătate şi cu linguşirea paroxistică a Cuplului. Ani de-a rîndul am tot încercat să polemizez cu stupiditătile de acolo; de cele mai mai multe ori se "scotea", nu era voie (am mai reuşit în rubrica "Găuri negre în galaxia Gutenberg" din **Astra**, graţie şi lui Daniel Drăgan). Dar polemica era, în genere, un lucru interzis. După un articol-două, venea de sus ordinul **stop**. Trebuia păstrată, cu ajutorul căluşului, iluzia **armoniei universale**. Deşi societatea era net fracturată în două: în cei care făceau cu entuziasm şi profit jocul regimului, şi cei care, cîrtind sau nu, doar îl suportau, se întreţinea cu tam-tam monstruos mitul **"monolitismului de granit"**. În lumea literară, tagmele erau la fel de clare: de o parte, oamenii Partidului, ai Securităţii (sau ai amîndorura): Barbu, Vadim, Păunescu, Ungheanu, Dan Zamfirescu, Paul Anghel, A. Silvestri, Bădescu etc., de cealaltă, cei care se străduiau să păstreze demnitatea scrisului: Manolescu, Paleologu, Liiceanu, Blandiana, Pleşu, Grigurcu, Paler, Buzura, Simion, Al. George şi mulţi alţii. Dar confruntările se produceau mai mult subteran. Pîinea şi cuţitul erau în mîinile primilor, mitul era de partea lor.

Munca de jos şi de sus

Epicul. Era prin nouă sute optzeci şi. Fiindcă ţinusem un jurnal nelalocul lui (care-mi fusese şterpelito-confiscat, ajungînd unde trebuie), fiindcă vorbeam mai mult decît se cuvine şi fiindcă nu mă dădeam pe brazadă - n-aveam slujbă. Trăiam din ce publicam. Iniţiasem un ciclu de dialoguri, cu literaţi, despre LECTURĂ (cu Cioculescu, Regman, Alexandru George, Al. Paleologu, N. Manolescu, L. Dimov, Grigurcu, Lucian Raicu, mai toţi cu "bube în cap". Se mai tăia, se mai schimbau titlurile, dar mergea). Ajung şi la Paler. El era atunci "lepros" de tot. Îl întreb ceva legat de Cioran (alt quasi-ciumat). Răspunde. Chestia se taie. Paler protestează. Mă exonerează de răspundere pe mine, dar acuză redacţia. Tămbălău. Partidul ia problema în mînă şi rămîn fără drept de semnătură. Primum vivere ... aşa că purced la scris memorii, ca să-mi recapăt mica pîine. Trec nişte luni. Cam sordide. Sunt în fine primit într-o audienţă, la un secretar cu propaganda, Floareş îl chema. Iezuit, altminteri nu prost. M-ascultă el ce m-ascultă şi p-ormă cuvîntă aşa: Tovarăşu' Pruteanu, sunteţi (iarăşi) pe o linie greşită. Noi nu "tăiem" dreptul la opinie al nimănui şi nici nu dăm locuri de muncă. Dar eu vă pot ajuta recomandîndu-vă într-o mare unitate industrială ... - Bine, zic, dar eu am o calificare, o vocaţie ...! - Nu e nicicînd prea tîrziu s-o iei de la capăt, mi-o-ntoarce el, se ridică şi, cu un gest larg, optimist, fadeevian, îmi arată pe geam zona industrială: - Sunt atîtea meserii frumoase: strungar, frezor, rabotor! Vă puteţi califica, şi-n timpul liber puteţi şi scrie. Asta e. E singura soluţie justă.

Miticul. Aici sunt trei mituri comuniste. Cel al **"muncii de jos"**, cel al **"colectivului formativ"** şi cel al **"vieţii adevărate"**. Munca de sus (adică ne-manuală, ne-proletară) nu-l înnobila pe om. El trebuie trimis la şaibă ca să-i vină minţile la cap. Iar dacă a luat-o razna, se aplică şi mitul doi: numai nişte lucrători părăoşi, transpiraţi şi murdari de ulei pe mîini îl pot influenţa pozitiv. O baie de clasă muncitoare scoate mintenaş gărgăunii. Ceauşescu ţipa la artişti şi cărturari să se ducă în fabrici şi IAS-uri, unde pulsează şi clocoteşte şi trepidează etc. (Şi, cu regret, îmi amintesc că Nichita s-a complăcut să apară la TV, îngînîndu-l că "aşa e, are dreptate, unde să se ducă scriitorii decît ..."). Sursa acestor mituri e în Stalin, în Makarenko şi-n Nicolschi. Ia-i omului vechi compasul şi dă-i un tîrnăcop, ia-i penelul şi dă-i un patent, ia-i tocul şi dă-i o măturăş - şi-l faci om nou. "Zonele industriale" erau succedaneele cu faţă umană ale Canalului. Partidul a nutrit pînă la sfîrşit credinţa în reversibilitatea tezei lui Engels: munca transformă maimuţa în om, dar tot ea, dacă e "de jos", cu "colectiv" şi cu "viaţă adevărată", transformă omul în maimuţă.

George PRUTEANU

Masa comună

Se mănîncă mai bine la masa comună. Bucatele sînt mai gustoase cînd le-mparţi. Cînd îmbuci cu tovarăşii din acelaşi blid, cînd rupi cu ei din aceeaşi pîine, cînd ciocneşti cu ei paharul sau, mai bine, cînd, în lipsă de pahare, trageţi pe gît cu toţii din aceeaşi sticlă - nu contează cît de săracă e masa: devine un ospăţ în toată legea!

Strămoşii noştri neanderthalieni se distrau mai bine ca noi. După ce vînau laolaltă fiara din pădure, o mîncau tot laolaltă, bucuroşi că au cu ce supravieţui. Rousseau se-nşeală, evident, cînd crede că omul primitiv trăia singur (şi deci, fericit). Izolarea e a modernilor şi-o experimentăm tot mai mult pe zi ce trece - nu are de-

© E.Ciocan

a face cu fericirea. Vîrsta de aur era, se pare, comunistă. Nu aşa am învăţat că-i zice? **Comuna primitivă**... Nedreptatea socială n-a început, aşa cum crede Genevezul, cu "Acest teren i-al meu!", ci mai degrabă cu fraza: "Băieţi, azi am chef să mănînc singur!"

De aceea, comunismul va continua să bîntuie prin minţile oamenilor simpli ca o amintire frumoasă. Intelectualii, ei se vor gîndi la Cetatea Ideală, la armonie şi programe de fericire pentru semeni. Dar şi aceste planuri, înrudite cu joaca atît de crudă a copilului cu muşuroiul de furnici, au poate aceeaşi reminiscenţă. Visul de veacuri al omenirii este un mare chef, cu revărsări de bucate nesfîrşite şi cu inundaţii de vin. *Une bonne chère!* cum spuneau uriaşii.

Comunismul a dat greş mai ales pentru că s-a bazat pe invidie şi ură. El nu a chemat la generozitate, ci la lupta de clasă. Milioanele de ţărani care i-au căzut victime, în Soviete, la noi şi aiurea, erau mai aproape, în spaţiul lor ancestral, de idealurile sociale ale utopiştilor din toate timpurile. Creştinismul lor naiv era un opiu preferabil altora. Obscurantismul şi ignoranţa lor, reacţionarismul şi conservatorismul lor, abia astăzi ne dăm seama, erau mai înţelepte decît toate revoluţiile tehnico-ştiinţifice. De ce să omori boii cînd n-ai benzină pentru tractor? Iată o lecţie a istoriei.

Şi apoi, de ce să înlocuieşti ospeţele de odinioară cu cantine şi cozi la pîine? Oricum, pînă la urmă, am ajuns să mîncăm singuri...

Florin DUMITRESCU

Comunismul: raportul cost/efect

Convorbire cu: Gheorghe BRĂTESCU - medic
Valentin LAZEA - economist

M. BOIANGIU: Mitul este generator de viaţă, de cultură, iar comunismul ne-a învăţat cum nu trebuie să fie lumea. Alăturarea între noţiuni - cea de mit şi cea de comunism - este totuşi posibilă prin pretenţia pe care a avut-o ideologia comunistă de a oferi un adevăr - singurul - despre trecut, prezent şi viitor. Dacă pornim de la una din definiţiile mitului - un adevăr apodictic care preliminează un adevăr absolut - cred că ne putem referi la presiunea ideologică, dar nu în ultimul rînd politică, a comunismului de a impune mitul viitorului fericit care stă la îndemînă, dacă se mai consimt unele sacrificii. Această pretenţie a adevărului absolut a exercitat o anume fascinaţie: promisiunea progresului a născut entuziasme şi devotamente. N-aş vrea să rătăcim pe cărarea "idealurilor înalte" şi să comparăm cărţile cu acţiunea practică, ci să vedem cum a fost comunismul pe care l-am cunoscut şi să încercăm cu oarecare obiectivitate să stabilim o relaţie lipsită de patimă cu acest trecut. Se spune de exemplu că Partidul Comunist a asigurat modernizarea României şi că jertfele nu sînt decît preţul necesar acestui salt înainte.

Valentin LAZEA: Simt nevoia unei precizări - trebuie delimitată analiza comunismului şi a miturilor sale de pe poziţii politice, deci interesate de o încercare ştiinţifică care să caute doar adevărul. La un asemenea dialog trebuie să participe cei care nu au beneficiat de avantajele comunismului. O să mi se răspundă că nu a fost doar interes, ci şi mult idealism. Si atunci se poate analiza ce găseşte omul plăcut şi de dorit în cadrul comunismului, de ce a exercitat el această atracţie? Societatea comunistă are o organizare, ba chiar şi o filosofie de tip militar: este puternic ierarhizată, nu se admit dizidenţele şi se favorizează performanţa cantitativă. Comunismul nu poate face faţă timpurilor moderne, competiţiei, diversităţii, nu acceptă diferenţierea între indivizi. El şi-a putut găsi o justificare cînd pentru anumite ţări se puneau obiective cantitative: trecerea de la o economie agrară la una industrială, construirea de fabrici şi uzine. Dacă ceea ce numim comunism a dat rezultate, acest lucru se datorează faptului că a prins unele ţări în perioade de dezvoltare în care această organizare şi filosofie de tip militar a fost o soluţie acceptabilă. Costurile acestui sistem au fost percepute ca fiind mai mici decît profiturile. Marea majoritate s-a angrenat în şuvoi, oamenii ghidaţi de un conducător spre un ţel au fost convinşi că libertatea cuvîntului şi dreptul de a călători sînt nişte pretenţii minore. Situaţia a prezentat o anumită voluptate. Unii oameni simt nevoia de a fi îndrumaţi,dacă treapta lor de educaţie nu e foarte sus. Comunismul mai are şanse să reînvie pentru că la nivel de individ aceste trăsături sînt perene. Dar revoluţia ştiinţifică şi progresul unei ţări par a condamna comunismul pe termen lung.

M. BOIANGIU : Costurile n-au fost doar în planul libertăţilor individuale. Faptul că ideologia comunistă a respins cibernetica, genetica a determinat în bună măsură înapoierea economica.

V. LAZEA : Respingerea s-a făcut tot în numele păstrării unităţii rîndurilor şi a fost acceptată de oamenii din rînduri pentru că li s-a explicat că ei au alte priorităţi.

Resentimente devenite filosofie

Gheorghe BRĂTESCU: Atitudinea generatoare de concepţii comuniste este prezentă în personalitatea umană într-o măsură sau alta, în funcţie de momentul istoric, colectivitate, individ. Cînd această aspiraţie devine dominantă duce la ceea ce ştim. Din acest punct de vedere cei care proclamă moartea definitivă a comunismului sînt puţin imprudenţi: se poate concepe o evoluţie socială care să facă din nou interesant sau simpatic comunismul. Simplificînd, putem spune că acest comunism este un reflex al laturii resentimentare a omului. Folosind termenul lui Rădulescu-Motru, în societăţile gregare, moartea caprei vecinului reprezintă o aspiraţie. In cea mai înaltă abstractizare a comunismului există invidia, conservatorismul. Comunismul nu e o pură perversie, ci se bazează pe una din laturile personalităţii umane. Dovada: această atracţie a existat şi în ţările dezvoltate. Apariţia comunismului în lumea modernă a fost legată de performanţele capitalismului. Polarizarea bogăţiei a determinat nostalgia nediferenţierii, aderarea la promisiunea egalizării, a omogenizării - un ideal ceauşist fundamental.

M. BOIANGIU: Rechiziţia libertăţii s-a făcut în numele modernizării. Este astăzi România o ţară modernă sub raport economic?

V. LAZEA: E un loc comun că, din punct de vedere economic, comunismul a pierdut lupta cu societatea capitalistă. Comparînd evoluţia României în perioada 1945-1989 cu alte ţări care în momentul de pornire se situau pe acelaşi palier - Grecia, Irlanda - se va observa că fiecare în parte avea în 1989 un produs intern brut de 3-5 ori mai mare decît al nostru, în pofida faptului că în România s-au făcut eforturi colosale pentru mobilizarea unor resurse economice. Orice teorie economică susţine că dezvoltarea se bazează pe un aport sporit de capital, pe un aport sporit de forţă de muncă şi pe un factor mai imponderabil care se referă la combinarea celor două, reprezentînd ansamblul de instituţii care dau semnalele pieţei: alocarea optimă a surplusului de capital şi a surplusului de forţă de muncă. Paradoxal era că, deşi România a avut cea mai înaltă rată de acumulare din Europa şi o bună bucată de timp cea mai înaltă rată de creştere a natalităţii, deci a forţei de muncă, eficienţa acestor două condiţii ale dezvoltării economice a fost extrem de slabă. A lipsit a treia componentă. Aşa se explică de ce, în condiţiile unei rate a acumulării de 33%, în timp ce ţările menţionate anterior aveau 15-20 %, acestea din urmă beneficiind de semnale economice corecte au ajuns unde au ajuns, iar noi ne-am chinuit cum ne-am chinuit. Raportul efect-cost a fost slab: s-au produs multe lucruri cu costuri exorbitante. Din punct de vedere cantitativ s-au obţinut rezultate: 30 % din populaţie s-a mutat la oraş, unde, de bine de rău, curgea apă şi era lumină electrică, faptul că muncitorii manuali au putut să-şi cumpere maşină, şi părea că efortul se justifică. La sfîrşitul anilor '70 nu s-a mai respectat contractul nescris între comandantul armatei şi soldaţi. Oamenilor li s-au luat şi acele minime avanţaje care îi făceau să uite de absenţa libertăţilor. In deceniile 8 şi 9, alte ţări au trecut în viteză spre o economie care stimula creativitatea, diversitatea, inventivitatea, ştiinţa, modernitatea, în timp ce România se îndepărta închizîndu-se, închistîndu-se, uniformizînd, simplificînd, îndepărtîndu-se de la condiţia statului modern.

> Ultimii ani au demonstrat cu prisosinţă că acolo unde nu există ordine, disciplină şi legi să apere interesele celor mulţi, rezultatele vor fi aidoma celor de azi.
>
> Un singur partid este în măsură să aducă iar zîmbetul pe feţele oamenilor şi acesta este P.C.R.! El recunoaşte greşelile trecutului dar nu poate minimaliza rolul său în tot ceea ce s-a construit atît în plan material, cît şi al creării conştiinţei de clasă a celor ce muncesc.
>
> **Ing. Marin SANDU**
> vicepreşedinte al
> Consiliului Naţional de Reorganizare al P.C.R.
> (Revista *Europa* - 15-21 februarie 1994)

M. BOIANGIU: Spun fidelii lui Ceauşescu că, dacă ar fi fost lăsat să continue, în doi ani România ar fi putut recupera rămînerea în urmă.

V. LAZEA: Acest lucru ar fi fost imposibil tocmai pentru că lipsea tehnologia care să facă supa bună. In locul semnalelor pieţei s-au încercat tot felul de substitute: penalizări, credite pentru deblocări, îngheţarea schemelor, concedierea muncitorilor din fabricile fără comenzi - subterfugii care niciodată n-au putut - şi nu pot nici acum - să se substituie mecanismele pieţei.

M. BOIANGIU: Deci şomajul şi blocajul financiar existau şi atunci,

V. LAZEA: In stare latentă.

M. BOIANGIU: Unul din ingredientele de substituţie era omul nou: entuziasmul şi devotamentul său, conştiinţa urmau să asigure saltul calitativ.

Natura nu lucrează prin simplificări

Gh. BRĂTESCU: Mitul omului nou nu este destul de bine conturat. El are la bază teza marxistă a eliberării de alienare. După Marx, proprietatea privată îl reifică pe om, îl transformă într-un sclav denaturînd esenţa umană. Prin înlăturarea proprietăţii private ingenuitatea, curăţenia, elevaţia proprii fiinţei umane se vor manifesta. E o latură iluministă a marxismului originar. Este de remarcat însă duplicitatea continuă a regimului în această privinţă: pe de o parte se proclamau capacităţile creatoare ale omului, pe de altă parte se luau măsuri coercitive care pedepseau orice impuls creator. In fapt s-a realizat ceea ce s-a şi dorit: crearea obedienţei. Înţelepciunea, dreptatea, luciditatea erau ale partidului iar omul trebuia să se supună şi să aplice cu entuziasm indicaţiile. Ca medic şi biolog pot să vă spun că evocarea instinctului, a pulsiunilor studiate de Freud, era cu desăvîrşire interzisă, de aici şi atitudinea comunismului faţă de genetică: forţa ereditătii era negată şi supusă unui voluntarism de tip miciurinist. Se considera că omul are o maleabilitate absolută pe plan psihologic, că se pot obţine indivizi de mare valoare socială, dar care să nu alcătuiască elite. Dar şi antielitismul era duplicitar, pentru că alături de doctrina egalitară era întreţinută o clasă elitistă - nomenklatura. Lui Ceauşescu trebuie să i se facă dreptate într-o anumită privinţă: a avut un curaj utopic mult mai accentuat decît alţi conducători comunişti. A luptat energic împreună cu soţia lui împotriva manifestării personalităţii. A luat măsuri pentru ca succesele unei instituţii să nu poată fi legate de vreun nume, de un conducător. In partid se făcea rotaţia cadrelor şi negarea calităţilor individuale a mers pînă la directorii de liceu, care nu trebuiau să rămînă în funcţie mai mult de patru ani, anulînd astfel - şi în acest domeniu - o bună tradiţie a învăţămîntului românesc. Omul nou nu era un om cu calităţi excepţionale care-l deosebesc şi-l fac să iasă din rînd, ci doar acela care se încadra în medie - fapt care a avut urmări teribile pe plan economic.

V.LAZEA: Comunismul se bazează pe două idei fundamentale. Prima este aceea că progresul este vectorial în timp, din trecut în viitor. Nu există o ciclicitate şi omenirea e predestinată progresului. Acestei iluzii i se adaugă iluzia că natura lucrează prin simplificări. Cu cît este mai simplu omul sau societatea, cu atît se obţine mai multă ordine şi claritate şi natura poate fi înţeleasă mai bine. Or, divinitatea se manifestă prin diversitate. Oamenii şi popoarele au şansa de a se manifesta şi a-şi reliefa personalitatea în diversitatea conflictelor. E greu de presupus că pămîntul va ajunge o singură ţară, condusă de un guvern mondial. Universul nu lucrează cu simplificări. Or, eroarea intelectuală a comunismului a fost cea de a opera cu simplificări, cu pretenţia de a pune ordine în univers, cînd de fapt fiecărui om şi fiecărei ţări îi este dat un anume rol.

Gh. BRĂTESCU: Dacă revenim cu o încercare de a răspunde ce ar fi făcut Ceauşescu dacă ar mai fi durat un timp,trebuie să ne referim la ceea ce ştim cu precizie: ar fi continuat aplicarea idealurilor utopice comuniste, cu aceeaşi hotărîre cu care au fost aplicate de liderii comunişti din Extremul Orient, în special cel din Coreea de Nord, cu care a rivalizat mereu. Omogenizarea s-a realizat şi prin încercarea de a desfiinţa intelectualitatea. Revista "Flacăra" din anii 70-80 nu s-a ocupat de educaţia medico-biologică a populaţiei, ci de popularizarea unor elemente ieşite din popor care nu dispuneau de un laborator şi de mijloace ştiinţifice. Trebuia compromisă ştiinţa oficială. "Cîntarea României" urma să înlocuiască prin copii şi moşnegi elita creatoare.

Construcţia de locuinţe în special în mediul rural urmărea aceeaşi omogenizare. Experimentul Otopeni, blocuri fără apă şi cu closet în curte, extins la nivelul ţării, îi transforma pe ţărani în angajaţi ai statului. Cazărmile de dormit pe care le privim acum cu oarecare melancolie erau un instrument al ideologiei. S-au adăugat reglementările cu privire la alimentaţia raţională. Ca un om care a lucrat la Institutul de Igienă ştiu că s-au comandat meniuri-tip. La Bucureşti trebuia să fie cantine pentru fiecare sector şi chioşcuri pentru cei mai greu transportabili. Ceauşescu avea convingerea că omul nou trebuie să locuiască şi să mănînce într-un anume fel pentru a realiza astfel justiţia socială totală. Pe acest drum s-au obţinut rezultate, mai cu seamă negative. In momentul instaurării comunismului România se găsea într-o situaţie caracteristică pentru ţările în curs de dezvoltare: clasa mijlocie în formare se afla într-o fază foarte dinamică. Comunismul a distrus această clasă. Faptul că procesul trebuie reluat, că se întîrzie din varii motive, unele nu întîmplătoare, contribuie la stagnarea prezentului. Mare parte din populaţia orăşenească este dispusă în continuare să accepte lipsuri în standardele materiale şi culturale de dragul stabilităţii. Aspiraţia către stabilitate - locul de muncă, locuinţa, fie ea şi de confort trei sau patru, aprovizionarea sub normal - determină ca iniţiativa, concurenţa să fie privite cu duşmănie. Nu s-a creat omul nou urmărit, dar s-au închegat anumite caracteristici negative ale unei societăţi în care colectivul e pe primul plan.

V. LAZEA: Toate acestea explică lipsa de orizont de acum. Există iluzia la nivelul acestor conducători de armată că se poate continua cu o filosofie de tip militar în care unitatea şi coerenţa să primeze asupra diversităţii şi asupra originalităţii, devenind astfel şefii unei armate de umbre, îndepărtînd România de ţările europene care au depăşit această fază istorică.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

Un Făt-Frumos de laborator, un Făt-Frumos de tip nou: „omul nou"

Se vede că o obscură fatalitate ne subjugă din interior căci, iată, tratînd o chestiune centrală a mentalităţii şi comportamentului comunist, am optat, s-ar zice, cu ochii închişi, pentru un titlu formulat în cea mai aleasă şi mai dulce limbă de lemn. Un titlu eminamente nominal, în care substantivele nu mai pot fi libere de determinantele lor, un titlu în care verbele sînt absente sau, în cel mai bun caz, subînţelese. În sfîrşit, un titlu unde formula propagandistică promovează un optimism pe cît de vizibil şi vajnic pe atît de plăpînd, pe care o simplă adiere a realului îl

poate ucide. Dar cuvintele se întorc împotriva ideilor, căci noul Făt-Frumos e doar o rotiţă, un şurub în maşinăria pe care Denis de Rougemont o vede la originea "Marelui Trucaj", "lucrarea diavolului în inima prezentului nostru, în faţa noastră şi printre noi.".

Ajung, poate mai repede decît s-ar cuveni, la fondul problemei. "Omul nou" este o formulă în care cuvintele contrazic înţelesurile, mai exact, înţelesurile acreditate de istorie. Dornică de a cîştiga rapid o stabilă credibilitate, propaganda comunistă a manevrat cu tenacitate abilă simboluri vechi, îndelung verificate şi general acceptate. Între ele, marele ideal al lumii creştine, idealul edificării unei personalităţi noi care să asculte de legea cea nouă. **Predica de pe munte** (Matei, 5,6, 7) o înfăţişează trecînd între virtuţile creştine credinţa, nădejdea şi dragostea. "Iar dacă dragoste nu am, nimic nu sînt" (Pavel, Cor, I, 13, 1-2). După 20 de secole, o asemenea grilă morală şi comportamentală este infirmată, cele 10 porunci înscrise în finalul eseului **Homo sovieticus** acreditînd triumful urii, lipsei de speranţă, disperării. "Nu iubiţi! am iubit şi am fost iubit odată. A fost o tortură. În propria noastră fiinţă personificam de fapt imposibilitatea iubirii adevărate şi de aceea ura reciprocă ne-a cuprins etern inimile". Sub puterea unei asemenea stări de spirit, "omul nou" este îndemnat să dispreţuiască nu numai iubirea ci şi speranţa, să nu se încreadă în nimeni, să "scuipe pe prieteni" (pentru că, oricum, şi cel mai bun prieten sfîrşeşte prin a fi delator), să nu fie interesat de cunoaşterea de sine, dispreţuind marele îndemn delfic ca şi biblicul "Să se cunoască omul pe sine" (Pavel, Cor, I, 11, 28). Într-un cuvînt, să întîmpine moartea ca pe cea mai de preţ răsplată a propriei nimicnicii: "Cît despre mine, sînt gata chiar acum. N-am nimic de pierdut. Nu mi-a rămas nimic care să fie cu adevărat al meu, nimic sacru, nimic misterios". Scopul a fost, deci, atins. Depersonalizarea ca ideal al unei acţiuni de inspiraţie satanică a devenit realitate.

Dar în 1981, cînd, la München, Alexandr Zinoviev termina cartea sa, "omul nou" trecuse de mult de prima tinereţe. Încă în anii '20, la 6 km. de Poltova, Anton Semionovici Macarenco îşi experimentează sistemul educaţional prin organizarea unei colonii de muncă pentru delincvenţii minori. Şi tot atunci, începe redactarea **Poemului pedagogic**. Cum teoria urmează practica, deşi, tot atît de bine, şi nu numai în acest caz, o poate determina, citim fără urmă de surprindere: "Trebuie să înţelegem poziţia omului nou în societatea nouă. Societatea socialistă este bazată pe principiul colectivităţii. În această societate nu trebuie să existe personalitate izolată, cînd scoasă în relief ca un neg, cînd fărîmiţată în praful de pe drum, ci trebuie să existe numai membri ai colectivului socialist". Şi mai clar, cu eficienţa agitatorică a lozincilor care împodobeau pereţii în adolescenţa mea: "Interesele colectivului sînt mai presus decît interesele individului", sau "Trebuie să educăm nu pentru fericirea individuală, ci pentru fericirea comună, pentru lupta comună". În fine, continui să citez: "În Uniunea Sovie-tică nu poate exista individ în afara colectivului şi de aceea nu poate să existe o soartă individuală, o fericire individuală, opusă soartei şi fericirii colectivului".

Am toate motivele să ezit în a aprecia imunitatea fiinţei faţă de virusul comunismului. Mai cu seamă că nu pot uita avertismentul rostit de Karel Capek încă din decembrie 1924: "Dacă oamenii devin mase, probabil că devin mult mai sensibili la această molimă". Or, la ce altceva se reduce proiectul "omului nou" decît la pulverizarea, aneantizarea individului în pasta amorfă a colectivităţii?

După exact 50 de ani, în 1974, la cel de al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, este adoptat, bineînţeles că în unanimitate şi într-o atmosferă de fierbinte entuziasm, **Codul principiilor şi normelor muncii comuniştilor, al eticii şi echităţii socialiste**. Premisa pe care se ridică întreg edificiul este asumată cu mîndrie: "PCR acordă o atenţie primordială formării omului nou". Pe parcursul argumentării, obştescul înghite persoana, morala este înlocuită cu ideologia, "interesele generale învingînd interesele individuale înguste", aşa că omul pare că nu mai trăieşte decît pentru "a servi cu credinţă cauza partidului şi a patriei", punînd mai presus de orice "înflorirea materială şi spirituală a patriei socialiste, afirmarea ei în rîndul naţiunilor lumii".

Se întîmplă, aşadar, ca pe toate meridianele şi în toate deceniile comunismului, "omul nou" să devină inamicul numărul unu al omului.

Cu atît mai mult al "omului vechi". Pentru întîia dată în istorie - şi nu ne rămîne decît să sperăm că pentru cea din urmă oară - oamenii sînt nu numai îndemnaţi ci chiar obligaţi să se privească cu duşmănie, iar cum ei se află, parcă, pe malurile unei prăpăstii simbolice, abisul îi desparte. Un abis colcăind de opoziţii inventate cu rece maniheism: nou/vechi, noi/voi, noi/ei. Şi aşa mai departe.

Spun pentru întîia oară, căci ceea ce dă, poate, semnificaţie lanţului fosnitor al timpului scurs pe bătrînul continent este tocmai existenţa verigilor de legătură şi, în plus, conştiinţa că aceste verigi sînt esenţiale atît pentru spiritualitatea europeană în ansamblul ei, cît şi pentru indivizii care o întregesc. Continuitatea e totul şi chiar cutremurele istoriei sînt temperate de puterea unui spirit integrator care nu relativizează, ci dă sens gestului contestatar. Disponibilitatea şi înţelepciunea de a privi înainte sînt date oamenilor tocmai de neclătinata credinţă în exemplaritatea trecutului faţă de prezent şi viitor. Între alţii, Huizinga meditează, în **Amurgul Evului Mediu**, asupra acestei continuităţi: idealul cavaleresc pătrunde în epocile moderne iar "cavalerul devine gentilomul francez din secolul al XVII-lea", pentru ca "tipul nobilului francez" să facă loc gentelmanului "descendent, şi el, în linie dreaptă din vechiul cavaler, dar temperat şi rafinat".

Deodată, însă, magia continuităţii este înlocuită cu propaganda rupturii. Prin manevre de o neînchipuită abilitate şi eficienţă, oamenii sînt întărîtaţi unii împotriva celorlalţi şi, urmînd binecunoscuta retorică a discursului oficial, "omul nou" nu poate fi decît doldora de calităţi, un Făt-Frumos de laborator, laboratorul serviciilor secrete şi al secţiilor de presă ale partidului. În opoziţie, "omului vechi", ca reprezentant fie al unui trecut imediat, bine precizat, cel capitalist, fie al unor vremuri cu vagi contururi (de la 1900, înapoi, spre origini), acestui "om vechi" nu-i mai rămîn decît defectele. Este o nefericită sinteză între Zmeu şi Spîn, fără ca forţa celui dintîi şi îndemînarea inteligentă a celui de al doilea să fie recuperate.

Privite de la distanţă, toate acestea sînt atît de aberante încît par inventate. De altfel, demonul

nostru interior ne sfătuieşte ca, din cînd în cînd măcar, pentru a ne apăra de marasmul deznădejdii, să le considerăm pură ficţiune. Şi să le absolvim de vină. Numai că asemenea opinii şi directive nu au fost, nu sînt ficţiune. Ani de zile, pentru noi aproape 50, pentru alţii, aproape 80, ele au obturat orizontul, destinul atîtor generaţii. Cine poate măcar aproxima adîncimea şi persistenţa urmelor pe care le-au lăsat în memorie, grava mutilare a sufletelor, teribila alterare a criteriilor, procesul de îndepărtare a omului de sine? Aşa că revenirea la normalitate echivalează cu un drum esenţialmente interior, al cărui itinerar nu se află sub pecetea tainei dar nu este în nici un caz transmisibil, un drum ce dă fiecăruia şansa de a se regăsi. Rămîne, doar, ca această şansă să fie valorificată.

Antoaneta TĂNĂSESCU

Pionier, utecist, scriitor

Ca să dea o oarecare credibilitate tuturor organizaţiilor pe care le patrona, partidul comunist stabilise, hai să zicem aşa, nişte criterii de valoare: cel puţin pe vremea mea, adică prin 1959-1960, premianţii clasei erau făcuţi pionieri. Am avut obiceiul prost să fiu premiant pînă prin clasa a zecea. Pînă în clasa a opta, încă de la începutul studiilor mele gimnaziale, am fost chiar premiantul întîi. Părinţii mei erau amîndoi intelectuali, iar şcoala unde învăţasem pînă în clasa a IV-a era una de cartier. Cei mai mulţi dintre copii proveneau din familii de oameni simpli: nu avea cine să le pună o carte în mînă, aşa cum s-a făcut cu mine, de la cinci ani. Poate că, într-adevăr, erau între ei şi copii de valoare, care s-au pierdut pe drum din cauza educaţiei pe care o primeau acasă. Ţin minte, însă, că pînă în clasa a IV-a învăţătoarea se chinuia să dea premiul I, **ex aequo**, şi unui băiat, altfel destul de ambiţios, ai cărui părinţi lucrau unul şofer, celălalt muncitor la "Textila roşie", o fabrică de prelucrat cînepă din preajma şcolii.

În clasa a doua am scris şi cîteva poezii, care s-au afişat la gazeta de perete a şcolii. Nu le-am păstrat, dar sînt absolut convins că erau idioate. Eram, însă, singurul care scria poezii şi înclinaţia mea se cuvenea cultivată. Colegul despre care v-am vorbit mai sus a privit cu invidie "creaţiile" mele şi, la fel cum împărţeam premiul I, a vrut să împartă şi micul Parnas din şcoala de cartier. După cîteva săptămîni, în **Flacăra Iaşului**, a apărut, sub numele lui, o poezie în patru strofe. Era chiar mai bună decît încercările mele, lucru de care mi-am dat seama încă de atunci, cu oarecare mirare, pentru că singura disciplină în care era, realmente, egalul meu, era aritmetica. După alte cîteva săptămîni, cineva a descoperit că poezia pe care-o publicase era scrisă de altcineva şi apăruse, cu vreun an în urmă, în gazeta copiilor, **Luminiţa**. Cu toate că între mine şi el nu a existat niciodată o concurenţă loială, nu i-am păstrat o amintire urîtă. Viaţa ne-a mai pus în faţă de cîteva ori, tot ca adversari, dar pe terenul de fotbal. A murit stupid, la douăzeci şi ceva de ani, de stop cardiac: habar n-avea că e bolnav de inimă şi că nu are voie să facă sport de performanţă.

Cum spuneam, premianţii clasei erau făcuţi pionieri cînd împlineau 9 ani. În cazuri excepţionale, se mai făcea şi cîte o dispensă. Pentru că tatăl meu făcuse puşcărie politică, pentru că mai aveam şi păcatul de-a fi copilul unor intelectuali, am fost făcut pionier abia în tranşa a treia, atunci cînd jumătate dintre colegii mei purtau cravata roşie. La 9 ani nu pricepeam mare lucru din viaţă. Ca să nu mă trezesc vorbind ce nu se cuvine, părinţii au avut grijă să nu discute, în prezenţa mea, probleme politice. Drept care am suferit ca un prost cînd am văzut cum, rînd pe rînd, colegii mei erau făcuţi pionieri, iar eu, premiantul I, eram amînat.

Cînd a fost să fiu primit în U.T.C. lucrurile s-au repetat întocmai. Nu mai aveam nouă ani, trecusem de 14, dar ni s-a explicat tuturor că e o mîndrie să fii utecist şi că singurul criteriu care contează este valoarea. Spre ruşinea mea, eram tot premiantul întîi. De data asta (în 1964 apăruseră deja semnele unei "deschideri") nu mai era nevoie de un **ex aequo**. Faptul că părinţii mei erau profesori nu mai constituia un păcat de moarte. Tata, însă, făcuse puşcărie politică, drept care eu eram la fel de suspect ca şi la nouă ani. Am fost primit în U.T.C. în tranşa a treia.

Nu vreau să fie nedrept cu Uniunea Scriitorilor din România, ale cărei organisme au fost, treptat, blocate prin hotărîri nescrise. Organismele ei de conducere au fost, probabil, singurele care au avut o atitudine deschisă de opoziţie faţă de cultul personalităţii, faţă de cenzură, faţă de comunism în general. După 1980, însă, nu mai ţin minte cu exactitate cînd s-a instalat controlul ideologic asupra Uniunii, primirile se făceau în baza statutului, dar dosarul de activitate trebuia să fie aprobat de secretarul cu propaganda al comitetului judeţean de partid. N-am fost niciodată un disident al regimului, dar prin tot ce-am făcut în meserie şi prin tot ce am scris nu m-am făcut agreat, ca să zic aşa, de oamenii puterii locale. Ca să pot intra în Uniunea Scriitorilor a trebuit să-mi depun dosarul de presă la Asociaţia scriitorilor din Bucureşti, unde secretarul, spre deosebire de cel de la Iaşi, nu era un obedient al regimului comunist. Fireşte, şi în Uniunea Scriitorilor am intrat în tranşa a treia.

Fără să fiu ostil colegilor scriitori şi organizaţiei care ne-a protejat, cît a putut, un număr de ani, am pus cap la cap amintirile de mai sus în scopul de a demonta o pornire colectivistă care nu-i animă doar pe sindicaliştii întreprinderilor falimentare, susţinute, în paguba noastră, de la buget, ci şi pe scriitorii care mai văd în Uniunea lor de creaţie altceva decît o stuctură colectivistă. Citit cu atenţie, pînă şi statutul Uniunii Scriitorilor e ros de egalitarism. În 1985, cînd am fost primit membru al Uniunii Scriitorilor, am avut acelaşi sentiment (am şi încercat să-l exprim atunci) pe care l-am trăit la nouă ani: luasem două premii naţionale pentru cărţile mele, dar ca să pot fi admis, după criterii de valoare, nu-i aşa, a trebuit, iarăşi, să stau alături, să fiu **ex aequo**, cu nişte scriitori de mîna a patra, cu dosarul "curat". Nu eram singurul în situaţia asta jenantă. În dreapta mea stătea Nichita Danilov, care trăia aceeaşi perplexitate, Mioara Apolzan era bolnavă şi era "nominalizată" în absenţă. Nu-i mai ţin minte pe toţi.

Rîndurile mele vor apărea după ce Uniunea Scriitorilor se va fi întrunit în cea de-a doua Conferinţă naţională de după 1989. Nu ştiu ce vor hotărî scriitorii în legătură cu soarta ei. Ceva, însă, trebuie să se schimbe, dacă Uniunea vrea să rămînă o continuatoare a Societăţii scriitorilor români, înfiinţată în preajma primului război mondial şi care nu avea aproape trei mii de membri, ci cîteva duzini de scriitori adevăraţi.

Val CONDURACHE

Mitul promovării femeii - sau despre destructurarea sexului

Istoria românilor în socialism are o periodizare relativ cunoscută: de la 23 august la 30 decembrie, la 6 martie etc., aceste evenimente au scandat victoria socialismului - asupra întregului popor, cum spunea un amar joc de cuvinte. Istoria femeilor din România în socialism participa, evident, la această periodizare, care a afectat întreaga naţiune fără cruţare; această istorie are însă şi propriile ei ritmuri, în aşa măsură încît rămîne de văzut dacă nu cumva socialismul e prima perioadă a istoriei care a autonomizat radical istoria femeilor ca segment de sine stătător al istoriei sociale.

Momentul în care această istorie îşi revela existenţa paralelă este toamna anului 1966, cînd se legiferează interdicţia avorturilor. Cascada de consecinţe vizibile şi invizibile ale acestei legiferări abia începe să fie studiată de disciplinele particulare; ceea ce aş vrea să pun în evidenţă aici este însă caracterul ei de eveniment global pe care istoricul îl detectează imediat.

Interdicţia întreruperii sarcinii nu e, în sine, un fenomen caracteristic al legislaţiei socialiste; dimpotrivă. Regimurile comuniste, vehement laice şi întemeiate, la origine, pe tezele egalităţii complete şi mecanice a celor două sexe, reuneau, toate, o legislaţie extrem de permisivă cu privire la avorturi şi o represiune sălbatică a tuturor formelor de sexualitate deviantă sau alternativă. În România, modelul a fost instalat încă de la începutul anilor '50, cînd toate elementele lui erau activate: legalizarea avorturilor, facilităţi pentru divorţ, masiva integrare a femeilor în "cîmpul muncii" se conjugau cu un ansamblu de reprezentări care valorizau obsesiv imaginea **femeii militant.**

Prima şi cea mai izbitoare dintre determinările acestui personaj era **celibatul** - efectiv sau simbolic. Tovarăşa Ana, tovarăşa Constanţa, tovarăşa Liuba - toate aceste personaje, care colorau, nu o dată violent şi baroc, scena publică românească în primul deceniu de dictatură, erau prototipuri ale unui feminism autosuficient şi bărbătos. Pe acest fundal, apariţia **cuplului** Ceauşescu a avut o aparenţă de normalizare greu de regăsit acum, după mai bine de 20 de ani în care Elena Ceauşescu a jucat rolul de piază rea a dictaturii, nu mai puţin decît a dictatorului. Ruptura de lumea celibatului politic a fost însă percepută, la începutul erei ceauşiste, asemeni echivalentului ei hrusciovian, ca o ridicolă, dar reparatorie reintrare în normalitate: de la "tovarăşa Ana" la "tovarăşa Ceauşescu" - sau, şi mai bine, la "Doamna" - o întreagă mutaţie a imaginarului elitei comuniste se poate observa.

Anul 1966 dezvăluie însă brutal natura perversă a acestei reapariţii a cuplului marital în prim planul vieţii publice româneşti. Complementar faţă de revendicarea autonomiei şi originalităţii socialismului românesc, a continuităţii politice şi a istoriei, reinserţia cuplului tradiţional între valorile oficiale ale comunismului şi-a revelat atunci natura sălbatic retrogradă şi represivă.

Într-adevăr, dacă, de pildă, recuperarea "adevărului istoriei naţionale" la congresul IX a putut părea, vreme de un cincinal aproape, o deschidere pozitivă, dezvăluindu-şi capcanele şi esenţa asupritoare abia după 1971, legiferarea interdicţiei avorturilor s-a tradus de la bun început prin înstăpînirea statului-partid asupra corpului feminin. Sistemul represiv pe care l-a pus în joc, masiv susţinut de o procuratură sălbatică şi lipsită de orice pudoare, de un întreg aparat pus în slujba creşterii demografice necondiţionate, a reprezentat de fapt un viol colectiv, făcînd patentă puterea "medievală" a statului totalitar asupra corpului supuşilor săi. Seismele mute ale acestei ingerinţe în măruntaiele corpului social au alterat brusc şi ireversibil condiţia feminină, cu consecinţe care se văd şi azi în violenţa cu care se raportează imaginarul colectiv la trupul feminin. La noi, această violenţă se prelungeşte în efigie, prin presa de scandal; în Bosnia, ea a îmbrăcat forma oribilă a violului efectiv în numele naţiunii.

Tendenţial, această relaţie între violul colectiv şi exaltarea etnicităţii exista în chiar represiunea demografică ceauşistă : nu doar că, explicit, aceasta trebuia să probeze, cum zicea adesea Ceauşescu, **vigoarea naţiunii**, expresie care - dincolo de subtextul lesne psihanalizabil al ororii de impotenţă pe care fantasmarea insului Ceauşescu o prefăcea în politică de stat - mărturiseşte legătura dintre politica demografică, exaltarea naţiunii şi vedeniile megalomane de mare putere ale elitei politico-militare pe care Ceauşescu o reprezenta. O instrucţiune secretă, probabil verbală, dar de existenţa căreia am aflat de la martori de încredere, permitea, de fapt, avortul cînd era vorba de femei de etnie maghiară şi de ţigani: această discriminare, individual percepută ca un privilegiu, e dovada clară a caracterului de purificare etnică a represiunii avorturilor.

Complementar, aceasta poartă stigmatele vizibile ale iraţionalului comunist în acţiune: asemeni industrializării socialiste, ea este dintru început şi se vădeşte tot mai mult a fi un scop în sine, fără nici o proiecţie raţională a consecinţelor. Inventarea unei fertilităţi imaginare, exprimate prin creşterea aberantă a limitei de vîrstă pentru avortul legal, de la 40 la 45 şi apoi la 50 de ani şi peste; restrîngerea sistematică a nomenclatorului maladiilor transmisibile ereditar şi justificînd medical întreruperea de sarcină - de parcă boala ar fi ascultat de indicaţiile de partid; corelarea presiunii în favoarea creşterii demografice cu refuzul criminal de a da spitalelor mijloacele minime necesare supravieţuirii lăuzelor şi pruncilor - toate acestea au culminat, în anii din urmă, cu impunerea declarării copiilor nou-născuţi la starea civilă abia după prima lună de viaţă.

Această măsură, menită să economisească o lună de alocaţie familială derizorie, şi mai ales să falsifice deliberat statistica mortalităţii infantile, devenită catastrofală, dovedeşte clar că destinul personal al milioanelor de femei supuse acestui viol de partid şi de stat a fost sacrificat unei fantasme, unei rudimentare mitologii a cuplului şi a sexului, unui dispreţ patriarhal faţă de femeie ca instrument inferior de perpetuare a neamului/clanului.

Obligativitatea procreerii se exprima, doar în aparenţă divergent, printr-o silnică negare a oricărei conotaţii de erotism, printr-o puderie de mahala care le încheia pînă-n gît pe diseusele de bar şi vîna feroce minijupa, maxijupa, pantalonii feminini şi sexul liber - în directă interdependenţă cu vasta operaţie de promovare a femeii în viaţa politică şi publică. Istoria tragi-comică a acestei dedublări, în care lucrătoarele din marile uzine erau supuse controlului ginecologic lunar în masă, ca nişte animale de prăsilă, în care primul secretar al sectorului 2 de partid, temutul (pe plan local) tovarăş Badea, dădea afară din slujbă bărbaţii cu barbă şi femeile fără sutien, mergea mînă în mînă cu sistematica "alegere" în funcţii de conducere a măcar unei tovarăşe de fiecare organ. O onomasiologie a acestor promovări, cu ale ei Venerice şi Diamante, Suzănici şi Anete, e o delectare pe care sînt silită să o amîn, tot aşa cum o analiză a aparenţei exterioare a acestor beneficiare ale promovării trebuie să pornească de la adevărul ineluctabil al criteriului urîţeniei ca purtător de competenţă şi fidelitate.

Interdicţia celibatului, mai întîi prin fiscalitate, încă din anul 1966 - curioasă coincidenţă -, apoi prin sistemul de criterii de promovare/restrîngere de personal, întregea această perversă răsturnare a perversiunii inaugurale a socialismului triumfător şi transformarea lui în naţional-comunism. Fiindcă, evident, despre asta e vorba; despre o brutală înstăpînire a statului-partid asupra întregii societăţi civile, înlocuind falia dintre reprimaţi şi complici printr-o universală complicitate a represiunii, şi care nu deschide lagărele şi închisorile decît pentru a transforma întreaga societate într-un lagăr. Condiţia femeii, mai vulnerabilă chiar decît altele fiindcă se situează la răscrucea dintre continuitate şi ruptură, dintre public şi privat, fiindcă acumulează straturi suprapuse de inechitate şi represiune, reprezintă - ca de obicei - o ilustrare **per excellentiam** a condiţiei generale a societăţii.

Zoe PETRE

Jeni a murit, trăiască Jeni!

Pe vremuri, expresii ca **venite de sus, s-a hotărît sus, nu se ştie ce se întîmplă sus**, rostite cu o spaimă mistică, intrau în vocabularul nostru de fiecare zi. Exista un **sus** de toate gradele, de el depindea soarta noastră, din care cauză părea învăluit într-o ceaţă metafizică, într-o "enigmă nesplicată".

Toate drumurile către **sus** treceau hotărîtor prin biroul cerberilor, al secretarelor. Jeni (după caz, tovarăşa Jeni) - iată o specie socială pentru mine la fel de mitică precum Gorgona. Jeni se năştea secretară şi murea secretară. Avea o mie de ochi, o mie de urechi, o mie de mîini. De bunăvoinţa ei depindea totul.

Retrospectiv analizînd, disting - fără pretenţia de a epuiza tipologiile - două categorii de Jeni : secretara-majur şi secretara-nimfetă. Ambele erau "Noi, conducerea!" şi ambele aveau acelaşi scop: să te descurajeze ca solicitant particular, să te îndepărteze de Tovarăş, să-ţi taie orice cale de acces către el. Nu ştiu de ce: poate li se cerea acest lucru, poate îl făceau din proprie iniţiativă, fie ca să-l cruţe pe Tovarăş, fie ca să-i demonstreze devotamentul lor, fie ca să rămînă din bunăvoinţa lui cît mai mult pentru ele. Fiindcă ele se hrăneau nu doar din aura lui (formula: "tov. Jeni, secretara Tovarăşului" era o iarbă a fiarelor), din care tăiau zilnic, pe furiş, felii subţiri dar consistente: "ştiţi - se adresau prin telefon vreunui director - Tovarăşul vă roagă să mă sprijiniţi în ..."; sau "mama lui Popescu (evident o rudă sau o cunoştinţă), care e **un om tare muncitor şi cinstit, ar avea nevoie de o butelie, şi Tovarăşul...**" De altfel, numele Tovarăşului nici nu mai trebuia invocat, pentru că împărţitorii de case, butelii, maşini sau slujbe ştiau foarte bine cine era tov. Jeni, mai abitir chiar şi decît cine era Tovarăşul, pentru că,-nu?, Tovarăşii se roteau, în timp ce tov. Jeni rămînea.

Deşi aveau acelaşi scop, secretara-majur şi secretara-nimfetă apelau la strategii diferite, funcţie de antecameră şi de temperamentul propriu. Secretara-majur (iute, ofensivă, cu şolduri mai înguste decît umerii, care, cînd se ruja sau purta tocuri înalte, rămînea tot un majur, dar rujat sau pe tocuri) îţi trezea o spaimă mai directă, mai promptă, deci mai omenească. Îşi păzea cu străşnicie patronul, luîndu-te din scurt, de la înşelătoarea întrebare "Dv.? În ce problemă?", pînă la fatidica formulă : "Pentru mata, Tovarăşul nu e şi nu va fi niciodată aici!" Te străpungea cu un ochi de vultur, dîndu-ţi impresia că vede prin tine: "ai supt mai mult de la sînul stîng, nu de la cel drept al mamei!" Pornit, cu bună credinţă, să-i explici că, de fapt, nici n-ai fost alăptat, sfîrşeai prin a ieşi de la ea convins că ai supt mai mult de la sînul stîng dar, pentru că n-ai recunoscut, n-ai nici un drept să-l vezi pe Tovarăş şi cererea ta e deplasată. Şi, în genere, eşti un necinstit, un leneş, un vierme care nu pricepe nimic din "raţiunile superioare"! Iar dacă vei încerca să ajungi pe alte căi la Tovarăş (telefon sau aşteptatul, dimineaţa, în faţa sediului, ascuns ca să nu te vadă miliţienii), nu se ştie ce te paşte.

Promptă, austeră, ubicuă, organizată (dacă, rarisim, îţi pierdea documentul instituţiei adus la semnat, îi spunea în prezenţa ta şefului:"**Se pretenţionează** - tu erai acel "se" netrebnic şi mincinos - că documentul a fost adus alaltăieri la semnat!"), Jeni-majur întruchipa o arhivă umblătoare. Cuvîntul şi opiniile ei atîrnau greu în faţa Tovarăşului care, în multe cazuri, îmi vine să cred că se temea şi el de ea, ştiind că se face ecoul...transcendenţei oculte.

Jeni-nimfeta era, cel mai adesea, secretara Tovarăşului de la Cultură. "Artiştilor" li se îngăduiau mai multe! Frumoasă, planturoasă, amabilă şi "artistă" la rîndul ei. Tînără, încălzea cu propriile-i calorii aşternutul Tovarăşului; la bătrîneţe, cu picioarele umflate şi posteriorul enorm lăţit deatîta...şezut, se dădea deoparte cu diplomaţie şi generozitate, pentru... a face loc tineretului, ales de ea însăşi: cunoştea doar gusturile Tovarăşului!

Onctuoasă, dulce, mămoasă ("spune, mami!", "da iubitule!"), era dispusă ca să te asculte ceasuri în şir cufundată în fotoliile pluşate, conducînd flecăreala pe făgaşuri numai de ea cunoscute, filtrînd din nisipul aurifer exact informaţiile despre care ştia că vor îndulci cafeaua de dimineaţă a şefului. O enerva o singură categorie de indivizi: cea care nu adăsta în biroul ei la trăncăneală; o neliniştea un singur gen de oameni: cel despre care nu afla nimic compromiţător.Fiindcă hrana ei şi a Tovarăşului "ei" erau viciile artiştilor.

Dacă nu cultivai o legătură extraconjugală sau măcar un flirt, dacă nu erai hot, beţiv, mitoman, sforar, dacă nu aveai datorii sau orice alte păcate demne de luat în seamă, erai dubios şi chiar primejdios : nu puteai fi şantajat. Or, şi mai rău, aveai păcate, dar i le ascundeai! Jeni-nimfeta lua asta ca pe o provocare adusă profesionalismului şi perspicacităţii sale psihologice.

Ca să-ţi smulgă secretele, încerca şi atacul direct: "ştii, iubito, azi a sunat o femeie - nu şi-a dat numele - şi-a spus să-i laşi bărbatul în pace!" După reacţia ta, ştia că trebuie să adîncească săpăturile sau, dimpotrivă, să o dea pe glumă! Ori:"ce e între tine şi ics, că, uite, cutare mi-a spus..." "Cutare" nu-i spusese nimic, dar tu nu ştiai, deci îţi devenea duşman, plus că, în cazul cînd aveai într-adevăr ceva pe conştiinţă, te apucai să vorbeşti: "dacă tot ştie de la cutare!" Odată căzut în mrejele lui Jeni, nu te mai puteai opune metabolismului ei monstruos: spuneai tot, chiar şi ce nu ai făcut! Era aşa sincer rîsul cu care-ţi aproba slăbiciunile, aşa mare simpatia cu care ţi le colporta, inocentă ca o albină colportînd polenul florilor vizitate! Şi deveneai aşa uman! Şi-apoi îţi vedeai, încet-încet, rezolvate problemele, proporţional cu viciile avute şi exhibate! Ori şi ca plată pentru rolul de informator improvizat?

Secretara-nimfetă îţi trezea o spaimă cu efect întîrziat. Nu ştiai niciodată la ce să te aştepţi cu ea, ce mot îţi va atîrna de nume.

Între ea, şef şi salariaţi se crea un triunghi vicios foarte... vesel, din care nu aveai scăpare decît dacă nu doreai nimic sau dacă aveai o abilitate psihologică cel puţin cît a lui Jeni. Ceea ce era foarte greu. Abilitatea psihologică- despre care cred că se forjează în ani de observaţii asidue, combinaţii şi permutări mentale, şi că se asociază aproape întotdeauna, la cei care o cultivă, cu înclinaţia de a manipula pe ceilalţi - pare a fi monopolul lui Jeni. Cea din timpul odiosului şi a dictaturii sale, Elena? Nu, cea eternă. Pentru că Jeni a murit! Trăiască Jeni!

Mariana CODRUŢ

MITOLOGII?

Deşi din politologia clasică s-a desprins, cu destul timp în urmă, o "sovietologie" (numită şi "kremlinologie"), exegeza completă a fenomenului comunist se lasă încă aşteptată. Atunci cînd vom face adevăratul bilanţ al acestei monstruozităţi care, deşi fără precedent, nu s-a născut **ex nihilo**, percepţia noastră asupra trecului şi proiecţia noastră asupra viitorului se vor schimba, fără îndoială, de la A la Z. Deocamdată însă, asistăm la coexistenţa dintre rechizitoriul moral (justificat, dar cu valoare analitică zero) şi explicaţia sumară, bazată pe migraţia ilicită a unor noţiuni grandilocvente. În acest al doilea registru se înscrie, după cît se pare, opinia potrivit căreia comunismul ar fi produs o mitologie proprie. Întrebarea este: toate aceste presupuse "mituri seculare" (cum ar fi **progresul, fericirea, ştiinţa, pacea, idealul umanitar**, dar şi avatarurile ideologice ale **Omului Nou** - de la **bunul sălbatic** şi **uomo fascista** pînă la **comunistul de omenie**) constituie oare o veritabilă "mitologie a modernităţii" (la care ar participa şi experimentul marxist) sau trebuie rînduite printre **utopiile** şi **sectarismele** perioadei post-renascentiste? Există în toate aceste **proiecţii**, deopotrivă euforice şi violente, vreo dimensiune **originară**, dacă nu cumva prezentă în codul genetic al speciei? Sau trebuie mai degrabă să evocăm patologia libertară a sentimentului religios, incapacitatea lui de a se mai raporta la transcendenţa care îl legitimează? Problematică, fără îndoială, vastă, prea vastă, poate, pentru a-şi putea găsi soluţiile nu doar în limitele unui articol, dar şi în cele ale monologului critic. M-am gîndit să mă rezum aici la precizarea **conceptului de mit** aşa cum apare acesta în dezbaterea pe care i-o dedică, de vreun secol încoace, ştiinţa religiilor.

Se cuvine să începem prin a ne aminti că sensul grecescului **mythos** ne aduce deja un element de răspuns privitor la natura şi funcţiile genuine ale "mitului". În cele mai vechi documente scrise pe care ni le-a transmis grecitatea, **mythos** desemna: discursul, mesajul, ordinea şi, în general, orice adevăr faptic exprimat prin cuvinte. Etimologia acestuia, care apropie termenul de semantica **logos**-ului, ne îndreptăţeşte să vorbim despre raţionalitatea funciară a "cuvîntului mitic". O formă de raţionalitate, desigur, dar şi o premisă a confuziei dintre semnificatul mitic şi multiplele sale interpretări semnificante. De îndată ce, în loc să fie "trăit" (asumat într-un context ritual) mitul a început să fie "înţeles" (obiectivat printr-un demers hermeneutic), reducţionismele şi divergenţele teoretice s-au ţinut lanţ. Nu am greşi prea mult spunînd că prima ipostază socio-istorică a **intelectualului** a fost aceea de exeget al miturilor. Ne-am putea explica, astfel, faptul că fiecare dintre interpretările mitului, aşa cum s-au elaborat ele pînă la noi, manifestă o parţialitate uneori dogmatică, întotdeauna militantă, de care este, poate, vinovată, tentativa însăşi de a decoda misterul inerent structurilor mitice.

Iată, pentru a nu vorbi în gol, rezumatul principalelor cinci teorii ale mitului care îşi menţin şi astăzi, în proporţii diferite, autoritatea:

a. **Animismul evoluţionist** - inspirat de biologia darwinistă - sub semnul căruia au scris Edward B. Tylor, A. Lang şi mult mai cunoscutul James G. Frazer. Pentru aceştia, mitul este un protolimbaj menit să pregătească transformarea "sufletului" (cosmic) în "spirit" (individual), dar şi trecerea aferentă de la politeism la monoteism. Să nu uităm că, atunci cînd Tylor publica **Primitive Culture** (1871) Occidentul pierduse de mult trihotomia tradiţională suflet/spirit/trup. Or, mi se pare că proiecţia diacronică a raportului dintre suflet şi spirit (altfel spus, complementaritatea dintre **psyché** şi gîndirea raţională) trădează tocmai această pierdere, explicînd totodată aberaţia evoluţionistă. Ideea că sufletul "primitiv" (diferit, chipurile, de cel al lui **homo sapiens sapiens**) era în mod "natural" animist (nefiind capabil să depăşească fuziunea emoţională cu lumea obiectivă) seamănă mai degrabă cu tabloul clinic al stărilor paranoice, decît cu rigoarea unei teze demonstrabile.

Lissiţky, *poster de la Expoziţia Rusă*, Zürich 1929

b. **Mentalitatea primitivă** este titlul cărţii prin care Lucien Lévy-Bruhl (1922) a căutat să reabiliteze mitul în perspectiva sincronică a unei "funcţii arhaice" de care sufletul uman nu s-ar putea lipsi. Contradicţia e evidentă: savantul francez vorbeşte pe de o parte despre mit ca operator pre-logioc al participării mistice, uitînd, pe de altă parte, că arhaitatea este o determinaţie temporală supusă deopotrivă uzurii şi rupturilor polarizante (de tipul vechi/nou). Se prefigurează următoarea alternativă: sau gîndirea pre-logică subzistă în logica omului istoric (şi atunci, miturile sînt reziduale), sau ea reprezintă doar un stadiu revolut (caz în care miturile sînt vestigiale). În ambele situaţii, mitul (se) pierde.

c. **Funcţionalismul** - care, prin găsitorul său convenţional, Bronislaw Malinowski, caută să dea mitului o utilitate "vie", imediată: mitul nu este - aşa cum credem noi privind înapoi prin secole - o "explicaţie" pseudo sau preştiinţifică a unui fenomen altminteri natural; el are o funcţie, care este tocmai aceea de **a consolida** practicile culturale şi credinţele - în primul rînd religioase - ale unei societăţi. Dacă însă colectivitatea în cauză se dotează cu instituţii mai complexe şi adoptă o ideologie coagulantă, mitologia îşi pierde, o dată cu "funcţia", viaţa proprie.

d. **Structuralismul** - definitiv legat de opera lui Lévi-Strauss - este, s-ar putea spune, un funcţionalism de data aceasta nu social, ci mental şi, pe deasupra, non-durativ, "sincronic". Mitologia devine o mito-logie - sistem închis de semne verbale - care mediază progresiv anumite opoziţii.

e. **Psihologia abisală** - nestrăină de vechea teză lucreţiană (potrivit căreia mitul maschează şi, prin urmare, potoleşte spaimele omeneşti în faţa necunoscutului) - această ultimă - şi cea mai notabilă - şcoală de hermeneutică a mitului nu s-a blocat, din fericire, la psihologismul alegoric freudian. Freud credea, într-adevăr, că miturile sînt creaţii ale imaginaţiei colective şi expresii deghizate ale conflictelor inconştiente. Numai că întemeietorul psihanalizei nu era cel mai bine plasat pentru a interpreta fenomenul religios: evreu, el nu şi-a ascuns niciodată agnosticismul, fiind în plus renegat de coreligionarii săi, iritaţi de teza conform căreia Moise ar fi fost egiptean (pe care doctorul vienez o dezvolta, printre altele, în lucrarea sa **Der Mann Moses und die monoteistische Religion** (1939); medic, el a avut acces doar la cîteva texte etnologice devenite populare, dar care nu mai aveau de mult girul comunităţii ştiinţifice din anii interbelici. Pentru Freud, mitul este un instrument de deculpabilizare, un montaj escamotant menit să şteargă memoria "hoardei primitive": paricidul, necrofagia subsecventă, remuşcarea şi venerarea postumă a victimei. Ucenicii au urmat linia obsedantului pansexualism teoretizat de maestru: un exemplu fiind Geza Roheim (1891-1933), în ochii căruia miturile australiene îi ajută pe adolescenţii aborigeni să depăşească traumatismul provocat de promiscuitatea erotică a propriilor familii.

Dacă vreunul dintre psihanalişti a înţeles - în ciuda sau poate datorită hermetismului său platonizant - mecanismul şi importanţa gîndirii mitice, acesta a fost Carl Gustav Jung: pentru el, mitul este vehicolul "individuaţiei" - **materia prima** folosită de **psyché** pentru a construi sinele în perspectiva experienţei religioase care marchează parcursul fiecăruia. Alături de Eliade, Jung s-a numărat printre primii moderni sensibili la perenitatea creatoare a miturilor. Iată, de altfel, adevărul care - iniţial intuit, ulterior dovedit printr-un vast recurs morfologic - a inspirat opera lui G. Dumézil, Gilbert Durand şi Paul Ricoeur, adică a celor mai importanţă hermeneuţi ai mitului din a doua jumătate a secolului XX. Ce diferenţă, efectiv, între pedantele schematizări scientiste practicate în ambianţa **fin du siècle** şi definiţia pe care Ricoeur o dădea mitului cu aproape 35 de ani în urmă: "înţelegem prin mit ceea ce istoria religiilor discerne astăzi în el: nu atît o falsă explicaţie sprijinită pe imagini şi fabule, ci o povestire tradiţională referitoare la evenimentele de la începutul timpului, destinată să întemeieze acţiunea rituală a oamenilor actuali şi să instituie, la modul general, toate formele de acţiune şi de gîndire prin care omul se înţelege pe sine în propria lume" (**Finitude et culpabilité**, II, Paris, 1960).

Reabilitarea mitului, pe care cele cinci perspective inventariate mai sus au căutat să o impună (cu rezultate, firesc, inegale) ne confruntă din păcate, cu infinit mai multe întrebări decît răspunsuri. Tipul însuşi al categoriilor occidental-etnocentrice pe care le folosim în pledoariile noastre pentru demnitatea perpetuă a mitului este, poate, carent. Aşa de pildă: a vorbi despre funcţia mitogenică a limbajului, a face din mituri ţesătura oricărui univers imaginar, a vorbi despre structura specular a figurilor mitice nu înseamnă a luneca în schizo-frenia tipic europeană (ca să nu spun augustiniană) din pricina căreia **civitas Dei** şi **civitas terrena** (cerul şi pămîntul) sînt termenii unei ireductibile contradicţii? Nu devine mitul - înţeles ca liant al socialităţii - pretext al oricărui eşafodaj/abuz ideologic? Nu se transformă el din reverie fondatoare în program-asasin? Mai mult: dacă adevărul mitului este relativizat, separat adică de modalităţile sale operative (rituri, simboluri etc.), nu-şi compromite acesta, simultan, legătura cu Sacrul şi exemplaritatea? Întrebări mai degrabă retorice,de vreme ce răspunsurile sînt subînţeles-afirmative.

S-ar putea spune că dacă mitul suferă - o vedem pretutindeni - distorsiuni şi chiar denaturări ireversibile, atunci poate că însăşi natura lui este precară, fragilizată de presiunea timpului, condamnată la o perfect arbitrară succesiune metamorfotică. Este, pînă la urmă, teologia creştină - înţeleasă ca **imago mundi** revelată şi aşa cum credea Rudolf Bultmann - captivă în tiparele mentale ale gîndirii mitice? Există, în **Noul Testament** (dincolo de **kerygma**, de mesajul peren pe care teologul luteran ne invită să îl interpretăm în termeni existenţiali) - o "imagine mitică despre lume", un mod de reprezentare care spaţializează transcendenţa şi traduce în limbajul imanenţei inaccesibila depărtare a lui Dumnezeu? Şi dacă da, trebuie ca această imagine să treacă prin "demitologizarea" propovăduită de critica bultmaniană? O dată mai mult, **Biblia** însăşi, căreia i se adaugă opera Apologeţilor, ne livrează aici normele pe care textele profane, fie ele înnobilate printr-o prezumţioasă **Formgeschichte** sau nu, continuă să ni le refuze. Dacă Sfînta Scriptură şi primii Părinţi ai Bisericii condamnă riguros mitologiile politeismului, faptul se explică nu atît prin concurenţa unor discursuri religioase, cît prin voinţa de a identifica Istoria mîntuirii cu Istoria umană ca atare: **mythos**-ul absolut (deci liber de orice determinări contextuale) este de acum înainte totuna cu **Logos**-ul întrupat în persoana Mîntuitorului Hristos. De cîte ori această identitate a fost pusă în criză, eclesiologia a virat spre eclesiocraţie, teonomia s-a transformat în dictat clerical, **kerygma** a fost confiscată ideologic, iar Liturghia a devenit Spectacol. Occidentul rămîne specialistul necontestat al acelui partaj ambiguu, în virtutea căruia Istoria este mereu mitologizată, tot aşa cum Mitul primeşte, nu mai puţin sistematic, semnificaţii "istorice". Din păcate, dialectica aceasta (deloc străină de experimentul comunist) era să ne fie nouă, răsăritenilor, aproape fatală. Într-adevăr: de la Feuerbach pînă la Lenin, comunismul a uzurpat proiectul divin al identităţii dintre economia mîntuirii şi Istoria globală, convertind totalitatea Revelaţiei în revelaţie a Totalităţii. Ştim prea bine ce rezultate a avut această uriaşă inversare de sens pentru a nu fi, cel puţin o vreme, prudenţi în faţa noţiunii de mit.

Teodor BACONSKY

la centru şi la margine

Bustul Thaliei

Nu ocoliţi *Casa Bernardei Alba!*

Există piese de teatru pe care le considerăm prăfuite, lipsite de interes pentru sofisticatul spectator modern care sîntem - pe care le-am citit, le-am văzut, le-am răsvăzut, cunoaştem şi eventualele ecranizări, aşa că ne întrebăm ce rost ar mai avea să ne deplasăm pentru o nouă punere în scenă...

Există însă şi regizori care vor să ne demonstreze că ne înşelăm, care se încăpăţînează să monteze spectacole **tocmai** cu astfel de piese. Unul dintre ei e Felix Alexa, care a ales uneori texte pe care mulţi le cred învechite, însă a căror actualitate el a demonstrat-o fără a-şi îmbrăca personajele în blue-jeans sau în uniforme militare - aşa cum prea des se întîmplă pe la alte case. (Chiar regizori experimentaţi îşi închipuie că un costum modern duce automat la un spectacol modern! Nu haina face spectacolul,însă.)

Iată, deci, **Casa Bernardei Alba** de Federico Garcia Lorca, la Sala Atelier a Teatrului Naţional. In sfîrşit, pe scenă nu mai vedem statui, ci oameni. Nu încremenire, ci viaţă. Adică actriţele nu mai sînt "prototipuri", ci femei adevărate, cu sentimente adevărate. Femei în aşteptare. Femei singure. Regizorul reuşeşte să ocolească locurile comune, extremele care apar adesea atunci cînd e vorba de un spectacol numai cu personaje feminine - şi care se reduc la două formule simple: 1) femeile sînt numai bunătate, drăgălăşenie, dragoste; şi 2) o casă numai cu femei e un cuib de vipere, adică răutate, fiere, venin. Casa Bernardei Alba se află deci între cele două extreme. La fel şi locatarele ei, cînd răzbunătoare, cînd tandre, - cînd rele, cînd pline de compasiune. Şi, ca rezolvare scenică, tablouri ce vă vor da frisoane (măcar estetice); ca să vă stîrnesc curiozitatea voi pomeni doar de scena evantaielor, în care veţi simţi o tensiune impecabil construită - ce nu va slăbi apoi în timpul spectacolului.

Casa Bernardei Alba montată de Felix Alexa e un spectacol de neocolit. Emoţii plăcute!

Rolland MAN

Mitologii

Jackie K.

...Prin '62-'63 Bucureştiul a găzduit - în pavilionul din Herăstrău, căci cel din Piaţa Scînteii nu exista încă - Expoziţia Americană! Îi pun articolul hotărît, căci nu cred să mai fi venit alta de asemenea anvergură. Lumea primea, la intrare, catalogul expoziţiei, cu poza preşedintelui Kennedy înăuntru. Nu mai ţin minte prin ce minune, pe lîngă acest catalog, cuprinzînd cele mai formidabile imagini de limuzine, am primit şi modelul unui Chrysler negru decapotabil: un dar din cer, pentru copilul care eram!

La puţin timp după asta, Kennedy a fost asasinat la Dallas... Aveam să revăd, de atunci, de nu-ştiu-cîte ori scena împuşcării sale într-o limuzină neagră, alături de o Jackie îmbrăcată-n taior roz, ţinînd în poală, înainte ca ţeasta soţului ei să-i cadă însîngerată, un buchet de trandafiri roşii...Celebrul film de amator al lui Zapruder. Este, cred, una din cele mai obsedante imagini ale secolului nostru: o emblemă a zgomotului şi furiei. Cred însă, totodată, că această imagine - care ne-a marcat, într-un fel, pe toţi cei născuţi înaintea morţii lui Kennedy - nu ar fi atît de puternică dacă Jacqueline Kennedy (mai tîrziu Onassis) nu ar fi fost lîngă soţul ei în momentul împuşcării. O imagine - în mişcare - a tragediei moderne, filmată pe 16 mm. Poate singura cu adevărat cutremurătoare în Secolul Cinematografului, pentru că e reală: un plan-secvenţă în care un om, cu capul în ţăndări, se prăbuşeşte inert într-o maşină în mers, alături de o femeie încercînd , înnebunită, să-i prindă o părticică din creier, sau să prindă o mînă de ajutor, sau să fugă, să scape în patru labe, să zboare...Totul - în mişcarea limuzinei şi a aparatului de filmat... Într-o viteză "îngheţată", apoi, şi analizată fotogramă cu fotogramă, încetinită, rederulată... Soţia preşedintelui - o pată roz, agitîndu-se ilogic într-o maşină neagră decapotabilă. Andy Warhol, care a transformat efigiile Americii - Marilyn, Elvis, supa Campbell - în instantanee metafizice ("instant-Kharmas"), a serigrafiat-o pe Jackie Kennedy după o fotografie din revista Life, făcută la înmormîntarea preşedintelui: în dosul unui văl negru, un chip abia deslusit. Un chip îndoliat, reluat de 4,8,16 ori... Probabil că acest chip n-are nimic de-a face cu dna Onassis de mai tîrziu, apoi cu văduva Onassis şi, în fine, cu femeia de afaceri (editoriale) care va deveni; dar este, poate, singurul - alături de acea pată roz în chenarul negru al destinului - care-o salvează pe Jackie K. de la uitare... (a.l.ş)

Erată La "Protestul personal" din numărul trecut, în loc de "patriotismul universal" se va citi "**patrimoniul** universal"; iar numele "Jeames Dean"-în continuare, **James** Dean...

Din viaţa unui extremist de centru

Cel de la care ne vine verbul "a albala"

Îl numeam în nuvelele mele, Aftalion, dar nu constituia un secret pentru nimeni: - Nu-i aşa că domnul Aftalion e domnul Albala? eram întrebat, cu intimitate, prin redacţii, tipografii, la o bere. Desigur, el era, la domnul Albala n-aveai ce inventa. El însuşi - în grizaiul ultimei jumătăţi de veac bucureştean - era o invenţie suficientă, cu pălăria lui de Willy fritsch în opereta generală, cu batista albă la pardesiul şi latineasca sa, cu mănuşile speciale ("altfel tuşesc!") pentru volanul maşinii, cu sufertaşul în care lua ciorba, escalopul şi felul III de la cantină, fără să abandoneze - nici la ICRAL, la CAR,la "Poiana" - papionul. În mişcarea nuvelelor, în viaţă, în piaţă, la teatru sau pe plaja doimaiotă, domnul Albala era inconfundabil, sărea din pagină dincolo de pitoresc, precum numele domniei sale care pleca, după cum studiase, de la El Bala, cel falnic, în arabă. Era falnic, cu o naturaleţe care nu-şi îngăduia vreo insistenţă dezagreabilă; avea oroare de dezagreabil şi inconfortabil; nu suporta efuziunile necontrolate şi chelnerii leneşi. Fănuş l-a numit un Paşadia al zilelor noastre. Era un Paşadia plus trufia de a fi un Paşadia în lumea aceea "fără de atu", cum ar fi spus bridgistul. Domnul Albala - cui i s-ar fi pus gura să-i zică"tovarăşul Albala"?- era o ficţiune întruchipată nu numai a nuvelelor sale cu farfuze numite "Desculţe",cu domni şi doamne de altădată văzute ca "făpturi ale paradisului",dar şi a Bucureştilor, a Casei Scriitorilor, a Esplei şi "Literei", a benzinăriilor, a spălătoriilor, a crîşmelor şi bibliotecilor (de cartier şi a Academiei), toate instituţii esenţiale pentru viaţa şi opera lui. Cu domnul Albala în faţa ochilor, vibrînd de la briantină pînă la ghetre, lumea - chiar înainte de a-l citi - ficţiona, crea, făcea literatură, îşi imagina o altă lume. Era făptura reală dintr-un paradis numit poveste de unde cobora cînd ca dintr-un Mercedes, cînd ca dintr-o caleaşcă, pentru ca apoi fraza şi manuscrisul lui să-l recupereze întreg, cu toate manierele şi hachiţele sale. Sîcîitor ca nimeni altul în ticuri, terorist al obişnuinţelor, liberal, conservator şi "antirevoluţionar" din eleganţă - făcîndu-mă ani de zile, pentru progresismul meu, o, doamne, ce sfîşietoare ironie, "golan", "golanii dumitale de stînga"! - domnia sa ne-a dat pentru totdeauna verbul "a albala", ceea ce în românească pedestră s-ar traduce prin :

a raporta sistematic lumea, fleacurile şi gîngăniile ei la idealul moralei romane; a scrie pentru eternitate, în stil clasic, cu cap şi coadă, închis la toţi nasturii; a face din nimic o dramă, rezistînd la farsa finală; a fi distant cu oamenii şi extrem de intim cu obiectele vitale: ibricul, fierbătorul, ouarul, limba de pantofi, futacul, inclusiv "Dacia" mică, numită Ruşca, precum iapa lui Moş Vîrlan din Sadoveanu; a te ambala pentru o virgulă, pentru un cotor de carte, pentru o erată şi un asterisc ca pentru cea mai înaltă şi dreaptă cauză a popoarelor; de aici şi imperativul:"Radule, nu te albala!", adică nu mai judeca lumea şi taciturn (de la Tacit) şi mironcostinantonpanesc...Aş! Nu putea. După toate mai avea şi onestitatea încăpăţînată, alt anacronism dezagreabil. Am făcut multe drumuri împreună, mici şi mari - unul,în toamna de după cutremur, pînă la Săpînţa şi înapoi, cîntînd Traviata de la cap la coadă, cu mari interludii din Mateiu şi Baudelaire recitaţi regeşte; am fost împreună pe "lista lui Babu" - cei cîţiva prieteni ai lui Gh. Ursu, lesne dibuiţi de secu - altceva decît "lista lui Schindler", cu totul altceva. (Balcanic, roman şi matein, n-a avut nici o obsesie iudaică, îi dispreţuia şi îi paraliza pe antisemiţi prin românească şi latina lui, "evitînd firește, a sta de vorbă cu slugile şi idioţii"). Am tremurat demn unul lîngă altul, ne-am împărţit tutunul şi bancurile de referinţă, am fost pe braţul stîng şi braţul drept ale aceleiaşi "Dunări Albastre" şi uverturi la "Liliacul", ştiu ce vorbesc: domnul Albala a făcut din numele său un verb semeţ, un stil, ultimul stil clasic la Bucureşti, proprietate a ultimului exemplar descins din paradisul matein. E suprema sa poezie.

Aşa cum tangoul e o tristeţe care dansează, domnul Albala e o trufie a naţiunii noastre bucureştene, păşind îndreptăţită de la "Nufărul" la Casa Scriitorilor. Avea de ce. Aşa va rămîne.

Radu COSAŞU

retroCINEMAscop

* **In numele tatălui** (r.Jim Sheridan, cu Daniel Day-Lewis, Emma Thompson, Pete Postlethwaite) - Reconstituire a unei erori judiciare care a distrus viaţa victimelor ei; cît despre film, el zdruncină din temelii, pare-se, Establishement-ul britanic...

povestea lui Gerry Conlon - unul dintre "cei patru Guildford", acuzaţi pe nedrept de atentat terorist, în 1975 - conţine toate "datele" unui film în care realitatea întrece ficţiunea, sau în care realitatea este atît de puternică încît aproape nu mai are nevoie de"machiaj"...Regizorul Sheridan şi scenaristul Terry Goerge au avut la dispoziţie cartea autobiografică a lui G. Conlon "Proved Innocent", care relatează împrejurările preliminare, şi apoi efectele respectivei erori judiciare (moartea tatălui, cei15 ani petrecuţi în închisoare de familia mătuşii sale etc.); a rezultat un film **tare** ("Ursul de aur" la Berlin, 1994), cu un început extraordinar (secvenţele "gherilei de stradă" la Belfast) şi un final în forţă (Gerry / Day-Lewis ieşind din tribunal cu o nestăpînire victorioasă, de "Orlando furioso"...) însă cu o parte mediană (mai precis, relaţia însăşi dintre Gerry şi tatăl sau, Giuseppe) oarecum minată de cîteva dialoguri slăbuţe...Dar poate că rezervele pur estetice ("moţuri" pedante) pălesc în faţa ansamblului, care - într-adevăr - "mişcă pînă la lacrimi" spectatorul...Oricum, pentru a spune totuşi lucrurilor pe nume, să îndrăznim atunci să afirmăm că partea strict problematică, "angajată" a filmului - şi cea politică, totodată - ni s-a părut mult mai interesantă decît simbolismul Tatălui, încetoşat de melodramă familială; dar, desigur, această "hollywoodizare" a unui subiect à la Costa-Gavras aduce cu siguranţă în sală mai mulţi spectatori decît o demontare seacă a cinismului unei Puteri **vinovate fără circumstanţe atenuante**... Cît despre performanţele actorilor, acestea nu pot să surprindă pe cei care i-au văzut deja pe Day-Lewis în **Cameră cu vedere, Piciorul meu stîng** sau **Insuportabila uşurătate a fiinţei** şi pe Emma Thompson în **Howard's End** sau **The Remains of the Day**. Restul distribuţiei, înseamnă, pur şi simplu, Şcoala britanică de actorie...

Un film despre insuportabila uşurătate a Justiţiei.

Firescul de azi

ANFDUR
ASOCIAŢIA NAŢIONALĂ A FEMEILOR CU DIPLOMĂ UNIVERSITARĂ DIN ROMANIA
THE NATIONAL ASSOCIATION OF THE UNIVERSITY WOMEN FROM ROMANIA

Nu rataţi!

Retrospectiva Wim Wenders la Cinematecă: **Tokyo-Ga (1984-85, cu Werner Herzog), vineri** orele 15 şi 17, sala Eforie; **Însemnări despre haine şi oraşe** (1989, cu Yohji Yamamoto)- **luni** orele 16,45 şi 19, acelaşi loc.

Alte filme: **Ultimul tango la Paris** (Bertolucci, 1972)- **vineri** orele 10 şi 12,30 şi **duminică** orele 16 şi 18,30, Eforie; **ZOO** (Greenaway, 1985) - **luni** orele 16,45 şi 19, **marţi** ora 16,45, acelaşi loc.

•La Opera Română: **Les tournesols** - Compania de dans Dominique Petit, spectacol unic: **sîmbătă** orele 19.

Muzica săptămînii

E o bucurie să constatăm că într-un moment în care ne parvin veşti îngrijorătoare despre soarta Festivalului şi Concursului "George Enescu", actuala ediţie a "Săptămînii Internaţionale a Muzicii Noi" ne apare ca un eveniment de mare anvergură. Începută la 23 mai, ea focalizează interesul iubitorilor de muzică prin profuziunea de portrete componistice, ansambluri, dirijori, solişti şi coruri din ţară şi străinătate.

Nu rataţi în nici un caz concertul de Vineri 27 mai orele 19,00 la sala Radio. Ansamblul austriac "Secolul XX" demonstrează că la Viena se face muzică modernă la fel de riguros şi cu aceeaşi fervoare cu care se cîntă prin tradiţie muzica clasică: Peter Burwik va dirija lucrări de Doina Rotaru, Dan Dediu, G. Kuhr, G.F.Haas.

Sîmbătă 28 mai orele 19,00, la sala din strada Berthelot, orchestra Naţională Radio va fi dirijată de Iosif Conta şi va interpreta lucrări de Aurel Stroe, Liviu Dănceanu, E Coreggia, Theodor Grigoriu - concert pentru vioară şi orchestră. Solist, Sherban Lupu, care în urmă cu o lună a interpretat acelaşi concert în America cu mare succes. În programul serii, soliştii vor mai fi: Daniel Kientzy, Anca Vartolomei, Dorin Gliga.

Portretul compozitorului Octavian Nemescu va fi realizat Duminică 29 mai orele 16,00, la Academia de Muzică, de către ansamblul "Archeus", cvartetul "Juventus" şi pianistul Cristian Petrescu.

Dan-Alex. SCHOR

GRAZIA MARCHIANÒ

Ioan Petru Culianu – Frînturi ale unei gîndiri întrerupte

Şi în rest, e foarte probabil că noi, oamenii, nu vom rămîne la nesfîrşit făpturile care sîntem astăzi.

Maurice MAETERLINK[1]

Textele de yoga balineză ne învaţă cum să ne explorăm, prin intermediul meditaţiei, propriul creier, ca pe un teritoriu accidentat şi bătut de vînturi: munţi şi văi, rîuri şi lacuri, canale subterane şi lunci mănoase - compun o geografie imaginară, reprodusă ca pe o hartă fizică, şi totodată străină şi îndepărtată, ca o lume croită după alte dimensiuni.

Schiţa unui astfel de peisaj,[2] pe care am văzut-o cu ani în urmă, îmi sugerează astăzi o cheie de acces la gîndirea lui Ioan Petru Culianu (1950-1991), savantul şi scriitorul român care, pe urmele lui Mircea Eliade, dar cu o originalitate a concepţiei cu totul rară, a contribuit în mod determinant la o nouă reprezentare a manifestărilor religioase, deschizînd noi orizonturi de cunoaştere la graniţa dintre antropologia culturală, istoria ideilor, ştiinţele cognitive şi religiile comparate ale Orientului şi Occidentului.

"Pătrunderea" în scrierile sale teoretice - un fluviu de doctrine abrupte şi variate, care se revarsă în proza sa: romane, povestiri, istorisiri fabuloase şi riguroase ca o teoremă **matemagică** - îţi provoacă un straniu vertij şi nu-i exclus ca în viitoarele manuale de practică a realităţii virtuale, să se prescrie ucenicilor o dietă spiritistă pe bază de subiecte culianeşti: hiperspaţii, "călătorii" în alte lumi, viziuni anamorfice, expansiuni şi contracţii ale conştiinţei - iată termeni întîlniţi tot atît de des în ultimele sale scrieri, pe cît erau - în opera precedentă a istoricului gnezei şi al gîndirii Antichităţii tîrzii - cercetările despre **sophia**: "entitatea divină periferică, cel mai direct legată de originile lumii şi ale omului", scria în volumul **Iter in silvis** (1981)[3], despre **ensomatosis** sau întruparea omului primordial ermetic: "acest **om spiritual** (în orig., homo-nus, n.tr.) se învelește, ca în mai multe rînduri de haine, cu viciile celor şapte planete", comenta în volumul **Experienţe ale extazului** (1984)[4], sau despre **pneuma** fantastică, studiată de ezoterismul renascentist, mai ales de Giordano Bruno (**De vinculis in genere**), în volumul **Eros şi magie în Renaştere** (1984)[5].

Lista temelor sale majore dintre 1973 şi 1987 - an în care susţine la Sorbona diploma de **Doctorat d'Etat**, sub îndrumarea lui Michel Meslin[6] - se deschide cu acea faimoasă dizertaţie a sa despre **Gnozele dualiste ale Occidentului**[7], în care categoria istorico-religioasă de dualism este supusă unui studiu comparativ la mai multe niveluri: în motologiile bazinului indo-european, în sistemele speculative care marchează gîndirea occidentală pînă la Hegel şi pînă la nihilismul secolului XX, precum şi în istoria socială europeană. "Obiectul acestui studiu - scria în **Introducere** - îl constituie analiza comparată a miturilor dualiste utilizate de **dualismele occidentale**". Mituri gnostice, mituri maniheiste, mituri dualiste pauliciene, bogomilice ori catare se contopesc în acea operă ca nişte părţi ale unui grandios sistem cumulativ, pe care Culianu îl utilizează în vederea unor scopuri nu numai istorice şi fenomenologice, ci şi cognitive. Manifestările religioase i se înfăţişează în relaţia lor cu procesele mentale, iar istoria ideilor religioase în ansamblu, trecută în revistă după mai mulţi ani în **Dicţionarul religiilor**[8], se profilează ca un imens depozit de produse mentale, stratificat de-a lungul mileniilor, punctat de experienţe culminante (**peak experiences**)[9], greu de explicat pe cale raţională, altfel decît mergînd înapoi în timp, la procesele psihice care le-au suscitat şi la motivaţiile istorice care le-au preschimbat în evenimente obiective.

În acei ani, ideile sale asupra mitului oscilează - cum va fi explicat mai tîrziu[10] - între mitul-arhetip, înţeles ca model stabil, şi mitul-naraţiune, o serie de povestiri exemplare. Acesta e modelul lui Lévi-Strauss, la care Culianu pare la început să adere. Dar la o lectură atentă a paginilor introductive la **Gnozele dualiste ale Occidentului**, cotitura se anunţă în cîteva enunţuri asupra cărora aş vrea să zăbovesc. "Miturile gnostice, - scrie Culianu - urmînd o regulă simplă de generare, dezvoltă în număr crescînd toate posibilităţile logice conţinute în secvenţele lor, combinîndu-le de fiecare dată în manieră originală. S-ar spune că sistemul, odată pus în mişcare, are tendinţa să-şi epuizeze toate posibilităţile."

Şi mai departe: "Din moment ce, în aparenţă, descrierea ce o facem sistemului nu va ţine seama de diferiţii utilizatori ai lui dintr-o perioadă de două mii de ani, va trebui oare să conchidem că **sistemul însuşi îl gîndeşte pe om**? De fapt... omul şi sistemul de generare a miturilor **se auto-re-gîndesc** şi, totodată, **se re-gîndesc unul pe celălalt.**"

Care este marea noutate a enunţului **miturile se re-gîndesc unul pe celălalt**? Şi care sînt consecinţele acestei răsturnări de situaţie, care face din mituri, subiecţi gînditori ai unui sistem care se autogenerează fără încetare?

Răspunsul avea să vină peste cîţiva ani, într-unul din ultimele interviuri acordate de Culianu în Italia. La întrebarea: "La ce-i bună religia?", savantul declara: "Religiile sînt programe mentale care derivă din impactul unui număr nelimitat de factori, interni şi externi, asupra minţii oamenilor..." şi adăuga: "Ca simpli oameni, ne punem întrebări asupra calităţii mesajului unei religii, dar ca oameni de ştiinţă, ne punem întrebări asupra programului"[11]. Iar o teorie a "programului", a religiilor ca programe mentale, era pusă la încercare în volumul **Călătorii în lumea de dincolo**, într-o extraordinară incursiune, demnă de un **trickster**, în principalele spaţii mistice şi şamanice ale lumii, din Egipt în Tibet, din Mesopotamia în Grecia şi în China.[12] Scopul de acum declarat al lui Culianu era să-i doteze pe istoricii şi epistemologii viitorului în vederea accesului la cea de a patra dimensiune, un concept împrumutat din geometria non-euclidiană sau hipergeometrie, dar care în vol. **Călătorii în lumea de dincolo** căpăta o nouă şi surprinzătoare identitate: a patra dimensiune ar fi spaţiul virtual al minţii sau hiperspaţiul în care "se întîmplă" fenomenele de conştiinţă modificată - extaze, viziuni, coşmaruri, efecte magice şi toate cîte au fost stocate în arsenalele visului, de la Ghilgameş încoace. Cavalcadele pe spinarea cocorilor, miresele-fantomă din liturghia taoistă, experienţele extra-corporale relatate de Plutarh[13], călătoriile interstelare de la Platon pînă la Marsilio Ficino, ca şi activarea unui adevărat teatru al zeilor, care să implice toate tradiţiile religioase ale Pămîntului - compun o lume a lumilor în hiperspaţiul mental. Punctul de cotitură prefigurat în **Gnozele dualiste** ale Occidentului devine un fapt împlinit în **Călătorii în lumea de dincolo**. Cu teorema sa despre a patra dimensiune - pe care a apucat doar s-o schiţeze - Culianu înceta să fie un învăţat în serviciul istoriei religiilor, pentru ca istoria religiilor să se pună în serviciul lui, şi să se reformuleze în termeni prin excelenţă cognitivi. Însăşi problema mitului se restructura în consecinţă. Dacă sistemul de generare a mitului îndeplineşte un "program" care absoarbe din rezervorul minţii o energie imaginativă teoretic infinită, dar conform unui repertoriu de combinaţii stabil şi cuantificabil, articulaţia de bază a mitului va fi în acest caz cu precădere o schemă vidă. Odată prefigurată, această schemă va fi animată de chipurile şi situaţiile inerente unui atare program, de către un regizor-demiurg care, dincolo de recea dexteritate a mînuitorului de umbre chinezeşti, îşi vădeşte adevărata identitate: este chiar mintea omenească, gata să se proiecteze în propriul spaţiu virtual.

Prin această inserţie substanţială în fenomenologia manifestărilor mitico-religioase, pe care deja Mircea Eliade o orientase către "creativitatea" spiritului, fără a o dezvolta totuşi în măsura de a capta puterea de activare a lumilor mentale virtuale, Ioan Petru Culianu, în ultima perioadă de viaţă, cucerea noi orizonturi în studiul raporturilor dintre minte şi religie, minte şi limbaj, minte şi cultură, îmbogăţind sistemul teoretic al lui Eliade cu nebănuite semnificaţii posibile.

I. P. Culianu, E. Zolla şi Grazia Marchianò: Arsoli, mai 1990

Traducere de
Florin DUMITRESCU

Grazia Marchianò şi Ioan Petru Culianu

Cu cîteva săptămîni în urmă, la un simpozion despre *Umanism* desfăşurat în Italia, am avut privilegiul să o întîlnesc pe doamna Grazia Marchianò, care a condus secţiunea cu tema "Moştenirea religioasă în spaţiul mediteranean". Orientalistă de formaţie, Grazia Marchianò este şefa catedrei de estetică la Universitatea din Siena-Arezzo, preşedinta *Asociaţiei italiene de estetică*, editoare de cărţi şi publicaţii (printre care, eleganta revistă *Abstracta* din Roma), autoare de cărţi şi studii de estetică, simbolism, antropologie culturală şi filozofie a artei, centrate mai ales pe tema raporturilor culturale dintre societăţile orientale şi occidentale (vezi de exemplu vol. *La cognizione estetica tra Oriente e Occidente*, Ed. Guerini, Milano, 1987).

Discuţiile noastre au avut ca subiect principal viaţa, opera, personalitatea şi asasinarea unui prieten comun - Ioan Petru Culianu (Iaşi, 1950 - Chicago, 1991). I-am propus să mă ajute la organizarea unui colocviu cu tema "Mircea Eliade şi Ioan Petru Culianu", la *Academia di Romania* din Roma. A primit propunerea cu entuziasm şi am trecut în revistă o serie de aspecte organizatorice: participanţi, eventuali sponsori (români şi italieni), propunerea de a publica lucrările colocviului la Ed. Rubbettino, într-o colecţie de studii comparate îngrijită de Grazia Marchianò.

Ca şi soţul său - Elémire Zolla, eminent istoric al religiilor şi profesor la Universitatea "La Sapienza" din Roma - Grazia Marchianò a scris despre I. P. Culianu, i-a recenzat cărţile sau i-a publicat unele studii în Italia (cum este, de exemplu, cel publicat în volumul colectiv *La Religione Della Terra. In onore di Elémire Zolla*, volum îngrijit de Grazia Marchianò, Edizioni di red, Como, 1991). În primăvara anului 1990 (martie-mai), Grazia Marchianò l-a invitat pe Culianu, de la Universitatea din Chicago, să predea la Universitatea din Siena-Arezzo un curs vizînd ipostazele şi rădăcinile mitului lui Faust. Fotografia îl reprezintă pe I. P. Culianu în acea perioadă (mai 1990), alături de prietenii şi gazdele sale italiene, Grazia Marchianò şi Elémire Zolla. Textul de mai jos este un fragment dintr-un studiu mai amplu, intitulat "Un uomo per altre latitudini: Ioan Petru Culianu", apărut cu cîteva luni în urmă în volumul *Estetica 1993. Oriente e Occidente*, îngrijit de Stefano Zecchi, Ed. il Mulino, Bologna, 1993, p. 213-226. Îl publicăm acum, la împlinirea a trei ani de la uciderea prin împuşcare a savantului român. Vasta şi incitanta sa operă este mai cunoscută în Italia, Franţa sau S.U.A., decît în ţara sa natală. În orice caz, principalele sale cărţi şi studii au apărut în aceste ţări, nu şi în România. Un gol care va fi acoperit de Editura NEMIRA, care va publica în următoarele luni trei dintre principalele cărţi semnate de Ioan Petru Culianu: *Eros şi Magie*, *Călătorii în Lumea de Dincolo* şi monografia *Mircea Eliade*. (A. O.)

---

1. Maurice Maeterlink, **La Vie de l'Espace**, Paris, Fasquelle, 1928.
2. Desenată de un raportor din Bali al lui Wolfgang Weck, harta peisajului interior al capului însoţeşte art. **La yoga balinese** de E. Zolla, în "Conoscenza religiosa" nr. 2/ 1978.
3. I.P. Culianu, **Iter in silvis. Saggi scelti sulla gnosi e altri studi**, vol. I, Messina, 1981.
4. I.P. Culianu, **Expériences de l'extase**, prefaţă de M. Eliade, Paris, Payot, 1984.
5. I.P. Culianu, **Eros et magie à la Renaissance**, prefaţă de M. Eliade, Paris, Flammarion, 1984; în curs de apariţie la Ed. Nemira, traducere de Dan Petrescu, prefaţă de Sorin Antohi.
6. Director la **Ecole d'Histoire et d'Anthropologie Religieuse** al Universităţii Paris IV.
7. I.P. Culianu, **Les gnoses dualistes de l'Occident**, Plon, Paris, 1990; traducere italiană **I miti dei dualismi occidentali. Dai sistemi gnostici al mondo moderne**, Milano, Jaca Book, 1989.
8. Volumul, avîndu-l coautor postum pe M. Eliade şi bucurîndu-se de colaborarea lui H.S. Wiesner, **Dictionnaire des religions**, Paris, Plon, 1990, cunoaşte şi o traducere românească de Cezar Baltag, **Dicţionar al religiilor**, Bucureşti, Humanitas, 1993.
9. În engl., în original (n. trad.)
10. În cursul său, **Faust e il suo mito alle radici dell'Occidente**, ţinut la Facoltà di Magistere o dell'Universita di Siena, în trimestrul martie-mai 1990.
11. **A che serve la religione** in "Leggere", nr. 32 (iunie 1991)
12. I.P. Culianu, **Out of this world**, Shambala, Boston & London, 1991; traducere italiană, **I viaggi dell'anima**, Milano, 1991; în curs de apariţie la Ed. Nemira, prefaţă de Andrei Oişteanu, traducere de Gabriela şi Andrei Oişteanu.
13. Cf. I.P. Culianu, **Ascension**, în vol. **Death, Afterlife, and the Soul, The Encyclopedia of Religion**, New York, MacMillan, 1987.

Selecţie şi prezentare de
Andrei OIŞTEANU

Pagini realizate de
Alex.Leo ŞERBAN

Casa Poporului sau Palatul Parlamentului?

Prea mare, prea agresivă, prea analfabetă, prea păgînă, prea fără noimă, prea "lumea a treia", Casa Poporului este expresia desăvîrşită a ceea ce nu este geniul poporului român.

Parlamentul a votat cam în grabă şi judecînd numai după criterii gospodăreşti mutarea sa acolo unde Ceauşescu voise să stea puterea. Spun după criterii gospodăreşti, fiindcă este evident faptul că a primat în această decizie existenţa celor 37 ha de planşeu şi nicidecum scopul pentru care acestea au fost construite.

Ce este de făcut?

Dincolo de problema morală, care este a arhitecţilor ca şi a întregii societăţi, este o problemă, să-i spunem, "urbană" cu importante implicaţii asupra evoluţiei viitoare a Bucureştiului, ce nu poate fi redusă numai la Casa Poporului.

Un caz similar în Europa putem afla în Berlinul zilelor noastre, unde în lungul fostului "zid al ruşinii" enorme zone "en friche" aşteaptă cu o "speranţă motivată" să li se dea o utilizare.

La Bucureşti, intervenţia - din fericire nefinalizată - a lui Ceauşescu, a lăsat enorme zone neconstruite sau destructurate, reperabile în tot lungul tristului Bulevard, fost al "Victoriei Socialismului" şi în jurul Casei Poporului, în total cca. 150 ha de teren liber.

Primul răspuns pe care ar trebui să-l aflăm este cum anume să "coasem oraşul", cum să refacem continuitatea ţesutului urban, atît de puternic contrazisă de intervenţia fără noimă făcută chiar în inima lui. De răspunsul pe care-l vom şti da depinde statutul de oraş european al capitalei României, care, am mai spus-o, se află într-un moment de cumpănă. Bucureştiul este deţinătorul unui foarte important patrimoniu arhitectural urbanistic - este adevărat, aflat într-o stare proastă, generată de neîntreţinere şi de intervenţii "ICRAL-iste", dar perfect remediabilă - şi al acestei moşteniri nefericite - "Centrul Civic" al lui Ceauşescu - care, bine administrată , ar putea deveni un atu major. Strategia de urmărit pentru rezolvarea problemei ar trebui să aibă, grosso-modo, două faze: prima ar presupune găsirea unor soluţii la nivelul proiectului, cea de-a doua, alegerea mecanismului economic de gestionare a acestuia. Pentru declanşarea lucrărilor, este necesară, în primul rînd, o voinţă politică, deci o implicare a puterii, oricare ar fi ea, căci problema are, în opinia noastră, urmări prea importante pentru ca lupta politică s-o zădărnicească sau distorsioneze, deşi, este evident, acest pericol există. Dintre cele două faze mai sus menţionate, ne vom ocupa de prima, căci ea se adresează cu precădere arhitecţilor şi urbaniştilor, cea de-a doua, fără a-i exclude pe aceştia, priveşte mai ales specialiştii în economie şi management urban. Pentru a obţine, la nivelul proiectului, răspunsurile cele mai pertinente, este necesară organizarea unui CONCURS INTERNAŢIONAL DE IDEI, ce s-ar constitui într-un "brain storming" la nivel mondial. Avantajele ar fi: obţinerea unui număr foate mare de răspunsuri; a unei enorme reclame pentru Bucureşti şi deci, pentru România; a unui "challange" pentru arhitecţii români cu urmări incalculabil pozitive pentru evoluţia arhitecturii dar şi a breslei; a unei educaţii a societăţii civile prin expoziţiile ce vor urma desfăşurării concursului, "and last but not least" va fi un exerciţiu de democraţie şi un eveniment cultural european. Acelor voci care consideră că s-ar putea obţine răspunsurile valabile făcînd apel numai la arhitecţii români, le răspund prin exemplul Berlinului. În Germania sunt astăzi o sută de mii de arhitecţi, la noi sunt numai trei mii şi ceva, şi, cu toate că Germania este, probabil, ţara din lume cu cel mai mare număr de arhitecţi pe cap de locuitor, pentru a obţine răspunsurile cele mai valabile pentru capitala lor, organizează concurs internaţional după concurs internaţional. Urmările se vor vedea curînd. Noi suntem în situaţia englezului "prea sărac să-şi facă haine ieftine", trebuie să "croim o dată şi bine", şi de aceea avem nevoie în această fază, de răspunsuri multiple a căror analiză să ne ducă la rezultatul cel mai bun.

La Bucureşti, lipsa hotelurilor, a imobilelor pentru birouri, a spaţiilor pentru cultură şi învăţămînt, a locuinţelor etc. este de notorietate, capitala noastră ocupînd, din acest punct de vedere, unul din ultimele locuri în Europa. Economia de piaţă presupune existenţa tuturor acestor funcţiuni. Mai tîrziu sau mai devreme ele vor apărea în număr mare. Ceea ce s-a petrecut în Bucureştiul interbelic este simptomatic şi un avertisment în acelaşi timp, căci oraşul "afînat" la începutul de secol, a putut absorbi fără mari "degats-uri" frenetica dezvoltare a anilor '20 - '40. Acest lucru astăzi nu mai este posibil dacă vrem ca urbea noastră să nu devină un oraş haotic şi fără personalitate, o capitală a unei ţări din lumea a treia. A lăsa în acest moment oraşul fără un PROIECT ni se pare nu numai periculos, ci condamnabil.

Prima zonă asupra căreia se vor crea presiuni pentru a edifica, este fără îndoială cea despre care am vorbit mai sus. Un semnal l-am avut în 1991-1992, cînd firma Intercontinental a trimis în două rînduri la Bucureşti pe unul din cei mai mari arhitecţi ai lumii de astăzi, britanicul Norman Foster, pentru a face propuneri în zona cuprinsă între Casa Poporului şi Dîmboviţa. Atunci nu eram pregătiţi.

Acum însă, dacă nu avem dorinţa şi voinţa să găsim calea prin care, din enorma greşeală care este Casa Poporului şi întregul "centru civic", să facem un atu care să dea Bucureştiului înfăţişarea unei capitale europene, frumoasă, modernă şi, nu în ultimul rînd, în care locuitorilor să le placă să trăiască, vom binemerita blestemul urmaşilor noştri.

Arh. Alexandru BELDIMAN

Îndoieli reprobabile

Zilele acestea au fost deschise la Viena două expoziţii sub titlul comun Kunst und Diktatur - una de arhitectură, cealaltă de pictură şi sculptură. Naţional-comunismul românesc nu a fost nici de data asta inclus în clubul aleşilor, deşi are toate datele pentru a fi scos şi el în lume. Ecourile criticii ne spun lucruri pe care le ştim foarte bine şi în cele din urmă comentariile rămîn pentru noi cu totul previzibile şi cu totul banale, doar că vorbesc de ţarcul arhitecturilor şi artelor "mussoliniste", "staliniste" şi "hitleriene". Aflăm deci că toate - inclusiv experienţa noastră - au multe lucruri în comun. Toate se trag din religiile politice ale controlului total al societăţii; fiecare a clamat programul instalării unei imagini arhitecturale a stabilităţii, armoniei şi echilibrului; toate au recurs la reanimări forţate de stiluri istorice, la disciplină academistă şi pompa dimensiunilor colosale. Toate au condamnat cu sfîntă indignare arta degenerată, bolşevică sau capitalist-burgheză după caz şi toate au fost visceral antimoderniste. Toate - inclusiv noi - au participat la cultul liderului maxim, sacralizat ca arhitect prin inspiraţie providenţială.

Cazul "Casei Poporului" este totuşi diferit: povestea "Casei" nu e închisă. Am sentimentul vag că ce am văzut este de-abia începutul unei cariere ieşite din comun. Pentru o majoritate solidă a societăţii româneşti "Casa" este victoria unei recuperări valabile, a unei revanşe meritate pentru o istorie întîrziată, întreruptă sau frustrată de întîmplările ei europene şi semnele lor exterioare, aşa cum arhitectura mai ales le consemnează. Ni se spune că 90 din 100 de vizitatori, fie ei "interni" sau "internaţionali", o socotesc fără ezitare împlinirea apoteotică a geniului secret al locului, motiv de justificată mîndrie şi şansa românilor pentru viitor. "Casa" are astfel în spate o "clasă dominantă" în societatea românească contemporană, produsă de industralizarea şi urbanizarea ultimei treimi a acestui secol. E o "clasă" foarte numeroasă, solidară, lipsită de prejudecăţi: "Casa" se "bazează" pe apetitul vorace de legitimitate al acestei clase şi "exprimă" cu aplomb "interesele ei majore".

Ceea ce a dispărut în România nu este strategia istorică - şi cea stilistică alături de ea - de instalare a unei imagini cu atribute validate de istorie ci doar disponibilitatea unei puteri discreţionare de a pune la bătaie orice resursă, luînd literalmente ultima fărîmă de la gura şcolilor, spitalelor, echipamentelor tehnice,amenajării comunităţilor, handicapaţilor, epurării apelor, protecţiei aerului, salvării mediului pentru a face o "casă" în suprafaţă construită desfăşurată de 40 de hectare, împînzite fără nici un moment de graţie de marmuri, stucaturi, cornişe, intarsii, arcaturi, torsade, antablamente, coloane, învelite toate în vrejuri nesfîrşite de detalii.

Apetitul rămîne dar fără resursele care l-au instalat. Şi nu vom vedea oare, înmulţite la scara resuselor tranziţiei, micile replici kitsch ale "Casei",ca semn şi stil al ieşirii din epoca formei care urmează puterea şi al angajamentului pentru ireversibila intrare în Europa?

Şi ce se va întîmpla dacă experienţa demesurată a "Casei" şi incredibilul ei manifest stilistic ascunde un sens secundar, capabil să-i asigure supravieţuirea? Nu cumva există probabilitatea ca recordul de Guiness Book să devină un record pur şi simplu? Arţagul tranşant - boala copilăriei democraţiei - nu ar trebui să expedieze cu oroare eventuală un fapt posibil care trimite mult mai departe decît ramificaţiile lui vizibile. Şi astfel îndoielile mele, oricît de reprobabile, îmi par acum măcar semnul unei anume consecinţe intelectuale, drept care le-am şi mărturisit aici.

Mariana CELAC

"Ne-au păcălit întruna"

M-am aşezat cu reportofonul la umbra Casei Poporului, la ora cînd lumea iese de la serviciu. Am încercat să stîrnesc cît mai multe din basmele "epocii de aur", cu întrebarea: "Au existat lucruri bune pe vremea comunismului?"

David Adrian (şef şantier B4-Casa Poporului): Toată lumea avea serviciu. Erau toţi adunaţi de pe drumuri. E bine?

Hortopan Liviu (pensionar): Da, sigur, atunci statul era puternic şi unit. Aşa să ştiţi. Acum e o bramburească totală şi dacă se întîmplă, Doamne fereşte, să ne atace cineva, e vai de noi.

Florica Ciupercea (vînzătoare): Păi uitaţi-vă şi dv. la Dîmboviţa asta ce frumoasă au făcut-o, din canalul ăla împuţit care era.

Petru Georgescu (arhitect): Mişcarea Paul Goma, scrisorile Doinei Cornea... şi atît.

Lăcătuş sudor, anonim: Şi încă multe, şi încă multe. Pe timpul lui Ceauşescu îmi permiteam să mă duc în concediu să mă duc la crîşmă, să mă duc la teatru, ceea ce la ora actuală nu-i posibil. Nu ştiu dacă poate cineva să mă contrazică.

Roşu (pensionar): Domnule, în România au existat unele lucruri bune şi pe timpul comuniştilor. Altele, bineînţeles, au fost foarte proaste. Dacă vreţi exemple, poftim: s-au dezvoltat anumite ramuri industriale care au fost în avantajul statului şi al poporului, s-a dezvoltat agricultura, irigaţiile.

Stănescu Dan (parlamentar): Rămîn la părerea că orice regim politic, indiferent dacă e agreabil sau nu, are părţi bune şi părţi rele. Aş putea să dau un exemplu de lucru bun din trecut şi anume, preocuparea pentru tineret. Azi e o categorie lăsată la periferia societăţii şi în voia soartei. Mă refer, în special, la asigurarea repartiţiilor, care nu mai există. Viaţa începută ca şomer e cumplită.

Pană George (tehnician de sunet la Camera Deputaţilor): Era mai multă ordine; nu erau atîţia bandiţi şi atîtea... ştiţi la ce mă refer. Aveai mai mult curaj să ieşi seara la un spectacol sau la vreun film, ori să te plimbi printr-un parc. Acum, eu unul n-aş avea curaj. Sau dacă ies, ies cu gîndul că oricînd poate să-mi dea cineva una în cap.

(Se apropie doi oameni. Unul e mai înfipt, vrea să răspundă)

Burlacu Ion (contructor): Foare bune, foarte bune. Tot ce se vede aici (**centrul civic, n.n.**) e de pe timpul comunismului. La ora actuală nu se mai face nimic. Atunci, dacă luam raţia, îmi ajungea de fiecare dată. Acum mă uit la ea şi n-am cu ce s-o iau.

- La raţie?

– Ei, la ce se bagă acuma-n magazine. Eu am participat la revoluţie. Am hulit. Îmi pare rău, trebuia să fiu mort acum, să nu mai văd ce este. M-am lămurit, unde nu e dictatură, e haos.

(Al doilea pare nemulţumit, vrea să spună şi el ceva)

Ciufu Gheorghe (electrician): Eu sînt şcolit şi pătruns de sistemul ăsta, deşi am prins şi anul '38. Şi am sperat mereu, ca toată lumea, că o să fie mai bine. Acum, uitîndu-mă în urmă, mă simt înşelat amarnic. Şi înţeleg de ce ziceau bunicii mei în '45 despre comunişti că sînt diavoli, anticrişti. Ne-au păcălit într-una. Poate pentru ei a fost bine.

Nu vă faceţi sînge rău. La întrebarea pe care am pus-o am căutat în special răspunsuri pozitive.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

ŞI ÎNAINTE SE FURA...

Predecesorul lui Gorbaciov în materie de reforme ale comunismului, Iuri Andropov, îşi propusese un scop limitat: pedepsirea corupţiei. În calitatea lui de fost şef al KGB-ului era informat asupra întinderii şi profunzimii fenomenului: cîteva anchete hotărîte au provocat sinucideri în cele mai înalte sfere ale puterii. De la familia lui Brejnev şi pînă la mărunţii activişti din raioanele îndepărtate, de la cei care furau ca să mănînce, pînă la cei care prin bani îşi asigurau influenţa asupra aparatului politic şi de represiune, toţi au contribuit la consolidarea unui sistem paralel cu cel de la suprafaţă. Cel din adîncuri era necinstit, dar real. Lozincile care se purtau la vedere erau ridicole chiar şi în ochii conducătorilor. Încercarea lui Andropov de a purifica sistemul folosindu-se de aparatul pe care-l conducea a fost un eşec, nu în ultimul rînd pentru că însuşi aparatul era corupt, şi nu pedepsea decît pe cei realmente fără apărare, sau pe imprudenţii care sfidau standardele oficiale ale modestiei şi cumpătării. Corupţia pornea de la sistem înspre oameni şi nu invers. Pasul următor făcut de Gorbaciov - lansarea conceptului de "glasnosti" - a fost determinat tot de intenţia de a lichida corupţia, aducîndu-o la lumina zilei. Ceea ce a urmat nu a fost întru totul nici meritul, nici vina lui. Extraordinara explozie a corupţiei de pe spaţiul post-comunist provine, probabil, din joncţiunea reţelelor comuniste corupte cu fenomenele de acumulare primitivă a capitalului, în absenţa unei legislaţii adecvate. Nu democraţia, ci absenţa mecanismelor ei eficiente, face cinstea atît de puţin profitabilă.

Sursa escrocheriei: planul de stat

Planul de stat care reglează întreaga economie are o mare responsabilitate în etalarea kleptocraţiei. Instrument de lucru, dar şi instrument de propagandă, Planul se întemeiază în cea mai mare parte a sa pe o mistificare. Obsesia este îndeplinirea planului. El este barometrul regimului, imaginea sa de marcă. Producţia nu trebuie să se înăbuşe. Nu trebuie să se ivească vreo criză. De cîte ori Occidentul este bolnav, trebuie să se poată afirma triumfal: "Priviţi cifrele noastre de producţie, ritmul nostru de creştere". Cozile din

Planul de stat reglementează activitatea kleptocraţiei.

faţa băcăniilor, rafturile goale, proasta calitate a produselor şi a serviciilor - nu contează. Importantă este curba ascendentă a Planului. Din 1928 ea urcă, urcă şi nu se opreşte deloc. Lozincile de 1 Mai afişează: "Planul a fost îndeplinit". Gorbaciov expediază telegrame de felicitare minerilor, ţăranilor, lucrătorilor din transporturi.

Dar vai, această supralicitare este pură ficţiune. Agenţia Novosti explică: "Toate cifrele din Planul anului viitor trebuie să depăşească rezultatele anului trecut". Toţi ştiu că, de fapt, nu e aşa. Se recurge deci la înşelăciune, ajungîndu-se la ceea ce Alain Besançon numea "ficţiunea economică", adică un montaj realizat de contabili, folosit ca instrument politic, ca stimulent ideologic, fără nici o legătură cu realitatea. Această înşelăciune oficială acoperă înşelăciunea individuală de la toate nivelele. În cele din urmă, Brejnev a renunţat: "Ar trebui revăzut - spunea el - mecanismul Planului".

Uneori ficţiunea este absolută: există o economie fantomă a unor uzine fantomă, a sufletelor moarte care i-au supravieţuit lui Gogol, o economie a şeptelului, a cerealelor, a materialelor de construcţie care nu există decît în registrele contabile.

Iată povestea unui milionar roşu, Fiodor Balin, care a acumulat, în douăzeci de ani, milioane de ruble speculînd nişte animale care nu existau decît pe hîrtie. Era salariat într-un abator de stat, cu leafă de 120 de ruble pe lună şi falsifica acte contabile. S-a mai descoperit şi escrocheria contabililor care remunerau angajaţi fictivi: Universitatea din Kiev avea un întreg departament de cercetare cu ingineri fantomă. Ziarul Cultura sovietică a demascat afacerea subliniind că creierul operaţiei beneficia de protecţia responsabililor locali ai Partidului. Într-o singură zi Industria socialistă a demascat două cazuri de salariaţi fictivi. Într-o uzină de anvelope din Iaroslavl tot grupul de şefi era implicat în delapidare. La Kuibîşev, responsabilii unui club sportiv au creat o echipă de fotbal fantomă. Subvenţiile oficiale şi deconturile de deplasare le asigurau venituri confortabile.

Pravda a demascat şi ea de cîteva ori fenomenul, deplîngînd lipsa de vigilenţă a controalelor financiare şi absenţa unei atitudini ferme din partea justiţiei faţă de contabilii-scamatori. Rusia sovietică povesteşte cum responsabila unei tăbăcării, Lidia Casaiavina, de-a lungul a şase ani, a făcut mii de state de salarii fictive, fără să observe cineva: "Din casa de bani nu lipsea nici o copeică". Cînd mii de lucrători fantomă trec neobservaţi, ne putem uşor da seama ce preţ se pune aici pe noţiunea de productivitate a unei întreprinderi şi pe costurile de producţie.

"Cum să ieşim din acest cerc vicios? Poate fi imunizat sistemul?" - se întreabă conducătorii. Mecanismul acestei delincvenţe este derutant. Să luăm exemplul unui sovhoz. Planul cincinal 1981-1985 cere găinilor sovietice să ouă 72 de milioane de ouă. Cifra este autentică. Planificatorii fixează obiectivele fiecărei ferme.

Cîteva ipoteze. Sovhozul nu-şi îndeplineşte planul. Se comunică la Moscova. E rău notat, dar nimeni nu e sancţionat. Probabil se vor aranja rezultatele, ca să se mascheze eşecul. Dacă sovhozul îşi face planul e bine. Dacă îl depăşeşte e şi mai bine: medalii şi prime. Dar nimeni nu îl poate împiedica pe directorul fermei să falsifice cifrele. În Plan se cere o producţie zilnică de 10.000 de ouă. Găinile fac 12.000. Nepedepsit de nimeni, şeful poate deturna două mii pe zi. Beneficiul: 600 de ruble, 1.200 de franci pe zi, 126.000 de franci pe lună, împărţiţi cu cîţiva complici care se ocupă de distribuţie şi vînzare (...)

Acest sistem provoacă o risipă colosală, toţi fiind în acelaşi timp şi victimă şi beneficiar. Cine vrea să se îmbogăţească o poate face fără prea multe riscuri. Cine respectă legea turbează sau e paralizat.

Patrick MENEY

KLEPTOCRATIE,
La Table Ronde, 1986

Elogiul corupţiei

De şaizeci de ani, regimul sovietic dă dovadă de eficacitate nu aşa cum s-ar crede, pentru a construi "socialismul" care rămîne, ca în prima zi, un produs al raţiunii, sau mai curînd al nebuniei, ci pentru a conserva puterea - prima condiţie a eventualei construcţii. Ştie din experienţă că, una peste alta şi în anumite limite, sărăcia este mai puţin periculoasă pentru regim decît bogăţia. URSS şi Azerbaidjanul în particular n-au ieşit în ultimii şaizeci de ani din mizerie. Nu se pune nicăieri problema eficacităţii guvernării.

Corupţia este într-adevăr o problemă. În legătură cu dimensiunea şi gravitatea ei, îndoielile nu sînt permise. Dacă e să spunem adevărul, ea a ajuns la o limită la care nici imperiul ţarist, nici cel otoman nu visau. Unde şi cînd s-a mai putut deveni academician, oferind unui elector influent o tavă de aur încrustată cu pietre preţioase, pe care e gravat numele zisului elector cu menţiunea "erou al muncii socialiste"? E mai uşor de conceput aşa ceva la curtea lui Idi Amin Dada decît în cancelariile lui Nicolae al II-lea, care ar fi disprețuit grosolănia procedeului şi hidoşenia ridicolă a darului. Dar pentru a aprecia corect corupţia trebuie să ne ferim să păşim pe calea pe care vrea să ne ducă Zemţov[1].

Zemţov declamă elocvent împotriva corupţiei. În actul de acuzare întocmit împotriva regimului el plasează corupţia pe aceeaşi linie cu mizeria materială. Această premisă poate fi admisă dacă socialismul este considerat a priori un stat în care sărăcia a dispărut şi unde domneşte virtutea. Înseamnă să ne plasăm într-un punct de vedere "socialist" care îi recunoaşte regimului legitimitatea de principiu, blocîndu-l pe autor în pragul unei interesante analize politice. De fapt, dacă facem abstracţie de legitimitatea socialistă şi analizăm problema doar din punctul de vedere al puterii, se constată imediat că, sub raport politic, corupţia conţine o ameninţare pe care mizeria nu o presupune.

În ce măsură corupţia serveşte regimul sovietic şi în ce măsură este ea o primejdie?

Trebuie întîi să arătăm cum permite ea regimului să funcţioneze şi să supravieţuiască. Dacă prin absurd, ea ar dispărea dintr-odată, nici o uzină n-ar mai putea să-şi procure materii prime şi piese de schimb. Oraşele nu ar mai fi aprovizionate, s-ar instala foametea şi în întreaga ţară n-ar mai exista decît socialismul, adică nimic. Corupţia pune în serviciul puterii considerabilele mijloace de care dispune, flexibilitatea şi supunerea procurate de cumpărarea oamenilor şi de solidaritatea complicilor. Corupţia îi demoralizează pe cei guvernaţi şi paralizează încercările de formare a unei opoziţii. Puterea devine într-o anumită măsură populară reprimînd-o; cînd o face dobîndeşte o aură de "puritate". Dar cum corupţia este globală, ea dă majorităţii cetăţenilor un sentiment de culpabilitate: sînt mai flexibili şi mai slabi în faţa puterii. Zemţov veştejeşte atitudinea liderilor care au pierdut sentimentul datoriei. Dar nu e clar cum această noţiune, extrem de folosită în vocabularul comunist, ar putea fi luată în serios. Postulatele raţiunii practice nu sînt recunoscute de ideologie. Datoria nu este extrinsecă doctrinei. Ea este doar dedusă din ideologie şi nu e obligatorie decît cît persistă credinţa în ideologie. Dacă una dispare, piere şi cealaltă. "Morala noastră - scria Lenin - este în întregime subordonată intereselor luptei de clasă a proletariatului. Este moral ceea ce contribuie la distrugerea fostei societăţi a exploatatorilor." Dacă funcţionarul comunist nu mai crede în acest limbaj, dacă sistemul mental evocat de noţiunea luptei de clasă şi a victoriei proletariatului şi-a pierdut sensul, ce îi va dicta datoria? Doar satisfacerea interesului personal, a plăcerilor, a bunăstării şi realizarea beneficiilor puterii. El a devenit cinic şi, deoarece continuă să folosească limbajul comunist, pentru că altul nu există în cadrul exerciţiului puterii, devine ipocrit. Morala pe care o predică este de două ori falsă: o dată în sine, şi a doua oară pentru că nu crede în ea. Dar pentru masa subordonaţilor a răspunde acestei false moralităţi prin refuzul moralităţii, a te împotrivi corupţiei mascate printr-una deschisă, nu sînt soluţii corecte. Într-un pasaj din cele mai convingătoare, Zemţov arată cum este distrus individul chiar de către revolta sa şi cum imoralitatea nu poate fi un leac pentru falsa morală pe care o respinge. În cele din urmă, fiind debilitantă, imoralitatea generală este profitabilă regimului sovietic. Ea îl protejează pe individ, permiţîndu-i să trăiască, dar protejează şi sistemul, asigurîndu-i durata.

Dar, din alt punct de vedere, corupţia poartă toxine periculoase pentru sistemul însuşi.

Corupţia este o boală a comunismului. În consecinţă, în opoziţia dintre ei şi noi, între Partid şi societatea civilă, corupţia este pentru aceasta din urmă un semn de sănătate. E o manifestare a vieţii, a unei vieţi patologice, dar oricum mai bună decît

Morala comunistă este de două ori falsă: o dată în sine, a doua oară pentru că cel care o predică nu crede în ea.

moartea. Ea se traduce printr-o recunoaştere a vieţii personale, chiar figura traficantului fiind o victorie a individului, a persoanei. În loc să dea apă la moara artificială a ideologiei, relaţiile dintre oameni regăsesc terenul ferm al realităţii: interesul personal, discuţia despre ce este al meu şi ce este al tău, negocieri între subiecţi care dispun de o anumită autonomie. Chiar şi limbajul îşi găseşte forme noi, deoarece limba de lemn a ideologiei nu rezistă la acţiunea corozivă a negocierii. Valorile false care nu au decît o existenţă verbală şi al căror curs forţat e menţinut doar de magia precară a ideologiei sînt rapid acoperite de "apa rece a calculelor egoiste". Neantul cuvîntului mort explodează, imoralitatea corupţiei este mai morală decît moralitatea falsă a comunismului.

Alain BESANÇON

PRESENT SOVIETIQUE ET PASSÉ RUSSE,
Hachette, 1986

1. Sociolog care, după ce a fost şef de secţie la Comitetul Central al partidului comunist din Azerbaidjan, a emigrat, în 1973. A publicat la Paris cartea **Corupţia în Uniunea Sovietică**.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

De la ideal la idol

- Convorbire cu o fostă ilegalistă -

Un paradox: pentru cei mai mulţi dintre noi, ilegaliştii deveneau nişte oameni vii doar cînd îi vedeam la muzeu. Numai acolo, în sălile de la Şosea, sub vitrinele de sticlă, viaţa celor intraţi în mişcarea comunistă înainte de 23 august 1944 căpăta concreteţea amănuntelor care-i aduceau în sfera umanului (fotografii de tinereţe, instantanee de grup la vreo acţiune revendicativă, cărţi citite în detenţie, jocuri de şah modelate în închisoare, caligrafia cîtorva pagini de bloc-notes etc). Altminteri, chiar în libertate, majoritatea lor păreau a duce o perpetuă existenţă clandestină, dominată de secrete; faptul se observa chiar cînd partidul îi elogia, atunci cînd îi sărbătorea decorîndu-i sau li se făcea necrologul. Despre oricare dintre ei (exceptînd conducătorii) aflam absolut aceleaşi lucruri, în formule rituale ce evitau individualizarea: "a înfruntat prigoana societăţii burgheze iar după eliberare a îndeplinit sarcini pe linie de partid şi de stat şi a fost decorat(ă) cu ordine şi medalii". Cît s-a mai spus... Să amintim aici un detaliu de "Epocă": la începutul anilor '80 a murit Paula Canton, una din primele comuniste din România, condamnată în 1921 în procesul din Dealul Spirii. Decesul n-a fost anunţat de vreo organizaţie sau de personalităţi marcante de partid, ci doar de nişte cunoştinţe ale vechii militante. La rubrica de mică publicitate a României libere din acea dată, numeroase organisme publice şi instituţii din toată ţara prezentau condoleanţe, pentru moartea mamei sale, lui Iosif Constantin Drăgan.

Cum privesc foştii ilegalişti, astăzi, mitologiile comunismului? Cum (şi dacă) îşi examinează erorile? Şi care ar fi ele? Stăm de vorbă cu o femeie intrată în rîndul comuniştilor în 1933, şi anonimizată, prin forţa lucrurilor, chiar de partidul pentru care cei mai mulţi dintre propriii săi membri nu reprezentau decît "o rotiţă şi un şurub" din Mecanismul Implacabil. N-o numim nici noi.

Oameni făuriţi dintr-un material deosebit

Îţi pui toate problemele la modul grav, definitiv cînd eşti foarte tînăr: lumea e plină de nedreptăţi, provincia e banală, diferenţa dintre bogaţi şi săraci e umilitoare, unde-i dreptatea? ş.a.m.d. În primele clase de liceu mă atrăgea literatura - citeam foarte mult, îmi plăceau Rebreanu, Sadoveanu mai puţin, Panait Istrati, Balzac, J.J. Rousseau, voiam să discut cu cineva, să-i împărtăşesc ceea ce mă frămîntă. Atunci am întîlnit o elevă mai mare - sau absolvise? parcă da - care m-a întrebat dacă n-aş vrea să ne întîlnim mai multe fete cu acelaşi interes pentru cărţi să stăm de vorbă. Ţin minte şi casa unde ne-am dus, era a unor oameni înstăriţi, a fost prima mea casă conspirativă, îmi amintesc exact şi fetele gazdei - erau trei şi nici una n-a devenit comunistă. Tînăra aceea mai mare decît noi ne-a ascultat, ne-a spus că gîndim foarte frumos, dar degeaba, fiindcă bunele noastre intenţii rămîn vorbe goale cît le măcinăm între noi. Trebuie fapte! Trebuie să ne asumăm acţiuni concrete. Care ar fi acelea? Uite, să încercăm să cunoaştem tinere din fabrici, să le educăm (altfel de ce citim, de ce ne punem întrebări, dacă nu comunicăm şi altora adevărurile aflate?), să le inoculăm ideea că şi-ar putea ameliora condiţiile de muncă, dacă şi-ar apăra drepturile prin unitate de acţiune (...) Mă văd în faţa celor două mici fabrici din localitate, la nici 13 ani, încercînd să "agăţ" lucrătoarele care ieşeau de la muncă. Aveam complexe de inferioritate: cum o să le vorbesc despre viaţa lor cînd ele ştiu mai mult decît mine, au o meserie, cîştigă bani, îşi ajută familiile? Intrarea mea în UTC însemna angajare în căutarea dreptăţii sociale şi lupta pentru emanciparea femeii, idealuri cît să ajungă pentru o viaţă întreagă. Ce-i trebuie mai mult cuiva foarte tînăr, convins că e pe drumul adevărului? În plus, toată această disponibilitate faţă de ceilalţi, imboldul de a face ceva pentru oameni era înconjurat de o aură eroică: UTC - era o organizaţie aflată în clandestinitate, cu atît mai atrăgătoare, deci (...) N-am stat în oraşul meu pînă în 1940, nu ştiu cum ar fi evoluat colegele cu care, cocoţate pe pupitre, puneam ţara la cale în recreaţii: taca-taca, taca-taca, nu toate bineînţeles, dar un grup destul de numeros. Cîteva dintre ele îi admirau pe faţă pe legionari: soluţia Gărzii de fier li se părea singura posibilă. Ne contraziceam, se încingeau certuri, însă nimeni dintre noi nu-şi schimba principiile. Şi nimeni nu pîra la cancelarie. Rămîneam colege, cu păreri despre profesoare, despre băieţi, despre moda de pe stradă. Una din fetele legionare, Grigoraş o chema, ne-a invitat chiar la ea la ţară într-o vacanţă şi ne-am dus, - erau oameni mai bogaţi părinţii ei, dacă au ţinut atîtea colege ale fiicei lor (...) Dialogul, asta era descoperirea noastră cea mai plăcută, nu despre fleacuri, ci despre problemele lumii: fascism, război, comunism, dreptate... Am scos şi o revistă a şcolii, în care propuneam să se eşaloneze plata taxelor pentru elevele foarte bune, să se găsească o formă de amînare, - şi, tot acolo, am început să argumentăm cele două concepte, după capul nostru de atunci: stînga, dreapta (...) Am făcut şi închisoare, am fost şi în lagăre şi-n deportare, am întîlnit tot felul de oameni, am participat şi la întrunirile PNŢ, în timpul campaniei electorale din '37, la cinematograful Tomis, am luat şi bătaie - odată de la social-democraţi, care nu voiau să se angajeze în acţiunea directă, condamnau grevele şi, cînd nu mai aveau argumente, mai săreau şi la harţă. Cu cîţiva din adversarii mei de-atunci m-am regăsit după unificare, în P.M.R. Experienţele neobişnuite, întîlnirile cu cei care trecuseră prin închisori, modelarea mea de către colectivul de deţinute politice părea să dea dreptate unei formule pe care o auzeam des citată: "Noi, comuniştii, sîntem oameni făuriţi dintr-un material deosebit". O spusese Stalin. Care, în dorinţa lui de a apăra pacea lumii, admisese să se încheie chiar pactul Riebentropp-Molotov, dovadă de "clarviziune". Aşa ni s-au prezentat lucrurile, atunci, de către Partid (...)

© E.Clocan

Mitul faţă cu puterea

(...) Imaginasem, alături de alţii ca mine, posibilitatea creării unei lumi mai drepte, favorabilă celor mulţi şi umiliţi de sărăcie şi de diferenţe sociale. Consideram asta un ideal raţional, care merita chiar jertfa supremă, oricînd posibilă în închisoare sau în lagăr. Dar important era să trăieşti pentru el. Mai mult sau mai puţin, orice realizare îl modifică, îl aduce mai pe pămînt, cum se spune. Nouă, cei de o anumită vîrstă, care am ales soluţia comunismului, cred că ni s-a întîmplat ceva mai grav: am văzut transformarea idealului în utopie (...) În contact cu puterea, n-au mai fost criterii sigure de comportare, nici solidaritatea, verificată în puşcărie, nici prietenia, nici spiritul de jertfă, nici egalitatea tuturor. Sentinţa capitală în cazul Pătrăşcanu a fost votată în biroul politic din care făcea parte şi Bodnăraş. A ridicat şi el mîna, dreapta probabil, cum se ridică de obicei, în mod reflex. Cu aceeaşi mînă a scris un articol în 1968 - în care deplîngea pierderea lui Pătrăşcanu, o mare personalitate, un bun prieten. Cu aceeaşi mînă ar fi decorat-o, în 1971, mi se pare, la aniversarea a 50 de ani ai P.C.R. şi pe dna Pătrăşcanu dacă ea ar fi rămas în sală, - dar a plecat, indignată. Tot atunci a fost decorat şi gen. Gh. Pintilie (Pantiuşa), acelaşi om care fusese demascat în 1968 pentru crime. La acea aniversare, Al. Bîrlădeanu n-a fost distins cu nici o medalie, fiindcă avusese discuţii în contradictoriu cu Ceauşescu pentru nişte soluţii economice. Ce ciudată alegere: între crimă şi deosebire de păreri! (...) Cu cîţiva ani înainte de căderea din sferele puterii, Constantin Doncea se plimba într-un lung halat de baie pe plajă, foarte impunător. Din urma lui, foarte lent, cum vezi în filme cînd se derulează imaginile cu încetinitorul, venea maşina sa neagră. Pe plajă! Omul fusese conducător de grevă la CFR, rival al lui Dej în faimă, numele său se atribuise unei grupe de luptători comunişti în Spania. Ca puşcăriaş se comportase onorabil, decent... Căderea lui, organizată de Gheorghiu-Dej (în 1958) - a marcat începutul unui val de represiuni fără precedent: împăciuitorismul, revizionismul titoist, fracţionismul - toate păcatele au fost mobilizate în lupte pentru putere. De fapt, nu se voia să se producă şi la noi destalinizarea, echipa Dej nu s-ar fi lăsat înlocuită. Au început şedinţele de demascări în partid, - un prilej de a se descotorosi şi de mulţi evrei - şi, din cîte aflu acum citind memorii din detenţie, s-au dezlănţuit arestări în toate mediile, pentru a băga frica în populaţie, în toată ţara (...) Multă vreme acel an a fost celebrat ca unul de mare iscusinţă politică: în 1958 plecaseră trupele sovietice din România. Dar represiunea, cine-o făcea? Şi de ce, cînd rămăsesem noi între noi, stăpîni acasă? (Putea fi teama de evenimente asemănătoare celor din Ungaria - 1956 - n.n. T.C.)

Patente proprii

(...) Aveam mîndria de a fi zis odată în viaţă *nu*. În tinereţe, cîndva, ne împotrivisem şi fusesem nişte revoltaţi contra lumii burgheze. În 1958, oamenii cinstiţi din generaţia mea implicată în politică au aflat despre ei înşişi că nu (mai) sînt aşa cum credeau, plini de curaj cum fuseseră în tinereţe; au devenit neputincioşi în faţa puterii exercitate acum chiar de ai lor. (...) Îndoielilor, dilemelor, li se găsise de mult leac în Partidul Comunist, încă de la Lenin: potrivit principiului centralismului democratic, minoritatea se supune majorităţii. A, sigur, ai voie să-ţi spui punctul de vedere pînă la cel mai înalt for şi să aştepţi confirmarea/ infirmarea lui. Dar pînă atunci aplici ce s-a hotărît! N-am lucrat în forurile de decizie, nici la nivele înalte, dar, în locul meu modest, cînd hotărîrile ajungeau la mine trebuia să le aplic. Revolta interioară, dezacordul, uneori sila... ştiţi cum se spunea: "să nu cădem în subiectivism". Ce să fac? Să ies în stradă să caut adepţi ideilor mele? Făcusem asta în tinereţe, la porţile fabricilor, cînd aspiram spre ideal. La maturitate trăiam în utopia "minuţios organizată" (...) În 1961, un nou mit/ patent specific a fost lansat de Gheorghiu-Dej şi repetat cîţiva ani buni: **din fericire, noi n-avem de reabilitat pe nimeni.** Toate nedreptăţile de tip stalinist se întîmplaseră numai în democraţiile populare din jur. La noi, despre Pătrăşcanu continua să se audă doar ca de un duşman care, deşi executat în 1954, creştea în perfidie pe timp ce trecea - vezi plenara C.C. din nov.- dec. 1961 (...) Prea proaspăta amintire a anului 1958 ne copleşea pe toţi, făcîndu-ne să ne orientăm din instinct în relaţiile cu cei din jur, tovarăşii noştri. O doctrină ce-şi lua raţionalitatea drept criteriu, pusă în practică de oameni suspicioşi unii cu alţii, care nu mai cred în puterea judecăţii, ci se iau după "al şaselea simţ", "nas", "fler" - ce altă sancţiune mai gravă putea să se aplice vieţii noastre? (...) De fapt, **comunistul de omenie,** un al treilea mit lansat cam prin '80, urmărea să separe epoca Dej (comunismul rău) de cea a lui Nicolae Ceauşescu (conducerea bună, bazată pe valori tradiţionale). Dar unde - şi în ce fel - învăţase Ceauşescu, succesorul lui Dej - toleranţa, cumsecădenia, dorinţa de a nu jigni sau a nu face rău cu intenţie, specifice noţiunii de omenie? Cum fusese comunistul român pînă atunci - şi de ce fusese aşa - dacă abia urma să asocieze activităţii sale omenia? Precizarea năştea o expresie bumerang (...) Puţini au avut curajul să se opună celui de al patrulea patent specific, **Angajamentul** faţă de partid. Nesemnarea lui ar fi nominalizat cu uşurinţă potenţialii adversari ai conducerii în funcţiune. Un bilanţ posibil al vieţii mele de partid, numărînd jumătate de veac: eram obligată, din disciplină, să semnez o adeziune faţă de Ceauşescu personal. Începi cu idealul, treci prin utopie şi ajungi la caricatură (...)

Să nu-ţi faci chip cioplit

(...) Nu numai o dată, dialogul cu copiii mei se blochează în cîte un punct: "Cînd ai văzut că şi comuniştii fac nedreptăţi, de ce nu te-ai revoltat, ca-n tinereţe" - mă-ntreabă ei. "Fiindcă era societatea **mea**". "Cu atît mai mult!" (...) Colectivizarea s-a făcut cu sacrificii şi victime, cu o imensă cheltuială de suferinţă. Azi citesc în ziare că ţăranii distrug sistemele de irigaţii care, de fapt, s-au construit şi din banii lor, de obicei puţini şi cîştigaţi cu greu. De unde furia aceasta împotriva lucrurilor bune, utile? Nu pricep. Este un mod de a nu-ţi respecta suferinţa prin care, totuşi, s-a realizat ceva (...) Lupta pentru o societate mai dreaptă, care m-a atras în tinereţe, nu mi se pare nici încheiată, nici n-a cîştigat izbînzi depline, definitive, undeva în lume. Evident, soluţia nu este statul socialist, aşa cum a fost el construit, dar eroarea nu modifică idealul, epuizează numai o cale de îndeplinire a lui (...) "Partidul nu greşeşte niciodată, numai oamenii greşesc" - a fost o afirmaţie care îşi conţinea contradicţia. Greşeala esenţială, să nu te informezi sau să nu vrei să ştii, să nu cercetezi faptele, urmărind verificarea practică a ceea ce se afirmă, se răsfrînge implicit şi asupra instanţei colective. Adevărata libertate a omului o dă numai gîndirea lucidă.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 73
3-9 iunie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

A fi sau a nu fi INDEPENDENT

În acest număr:

H.-R. PATAPIEVICI
Cristian TEODORESCU
(pag. 6)
Cătălin ZAMFIR
Val CONDURACHE
(pag. 7)
Viorica OANCEA
Constantin PRICOP
Simona BASARAB
(pag. 8)
Maria Antoaneta CIOCHIRCĂ
(pag. 9)
Constantin NOICA, scrisori către Grigore MOISIL
(pag. 16)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Realitatea în alb-negru

De ce noi, românii, am ajuns să vedem totul în alb-negru? Înţelegem realitatea în opoziţii ireconciliabile între care toate punţile de dialog sînt tăiate de la început. Oricine e fie bun, fie rău, pur sau impur, iar cine nu e cu mine e automat împotriva mea.Independenţii, neutrii, indiferenţii şi nehotărîţii sînt negaţi sau devin duşmanii tuturor, priviţi cu bănuială de ambele tabere ca făcînd din umbră jocul celorlalţi, cu toate că ei ar putea să ofere posibilitatea unui dialog, a unei medieri de apropiere şi întîlnire într-un posibil centru a celor două tabere. Farmecul stă însă în diversitate, nu în monopolul impus asupra dreptăţii. Spectrul culorilor pentru a fi întreg, unitar şi deplin, cuprinde o mulţime de culori şi nuanţe. Dialogul se poate stabili doar cu celălalt, cu un altul, cu cel de o părere diferită care însă prin aceasta nu devine neapărat diametral opusă sau greşită.

De ce au dispărut totuşi după Revoluţie şi de ce nu au avut succes independenţii? Cine avea şi cine are nevoie de independenţi? Este dispariţia lor un proces normal al evoluţiei în sistemele concurenţiale unde cel slab şi mai puţin susţinut financiar dispare primul? Au dispărut pentru că nu şi-au identificat un segment de piaţă sau un sector social pe care să îl reprezinte, pentru că nu au ştiut pentru cine să facă lobby? Totuşi, chiar mecanismele unei autentice democraţii cer variante de independenţă: separarea puterilor în stat, nepolitizarea administraţiei, tehnocraţii guvernelor, autonomia locală, universitară, a agenţilor economici, inamovibilitatea judecătorului, protecţia şi stabilitatea pe post a funcţionarului public. Independenţa acestor instituţii, a sferelor sociale şi ale puterii unele faţă de altele nu duce însă oare la o dependenţă sporită a omului faţă de regulile artificiale create de fiecare dintre ele şi existente în toate direcţiile? Poate susţine statul o independenţă a valorii grupate în jurul unor programe? Independentul care primeşte subvenţii de la stat pentru anumite demersuri face automat jocul puterii? Chiar dacă susţinerea de către stat a unor programe de restructurare economică sau de schimbare a mentalităţii poate duce în final la schimbarea puterii însăşi prin schimbarea alegătorilor? Şi ştiind că banii bugetului sînt proveniţi din taxele şi impozitele contribuabililor, deci sînt ai noştri şi nu banii puterii. Ce putem însă să spunem despre independenţa susţinută prin publicitate, sponsori şi donaţii? Face ea jocul interesului economic şi al lanţului de afaceri şi slăbiciuni al susţinătorului? Să fie independenţa neutralitatea din locul nimănui unde se pot depune armele la intrare şi se pot întîlni adversarii pentru un schimb paşnic de idei şi o discuţie profesională constructivă? Ce putem spune despre independenţa sindicatelor, a presei şi a televiziunii ca serviciu public? Dar despre ideea încetăţenită de trust, în presă? Există însă şi o neutralitate binevoitoare faţă de una din părţi, o aparentă independenţă ataşată totuşi unor idei. In acest sens, cît de independenţi sînt simpatizanţii faţă de activiştii politici? Sînt instituţiile societăţii civile (sindicate, culte, asociaţii profesionale şi civice) independente? Există fără îndoială şi o independenţă de afiş, care ascunde o dependenţă abil mascată faţă de nişte instituţii care prin lege au o interdicţie dată faţă de implicarea lor în anumite zone ale politicului şi influenţării luării deciziilor. E vorba de ziarele securităţii ce pot fi depistate prin mesaj, de fostele ziare locale ale judeţenelor de partid, toate în viaţă, declarate ca fiind independente, deşi au beneficiat de o porţie consistentă din fostul patrimoniu al PCR. Corupţii sînt luaţi în braţe de unii cînd sînt atacaţi de ceilalţi. Nu pot fi independenţi foştii profesionişti politici şi jurnalişti care au instinctul supunerii faţă de autorităţi cultivat sub dictatură, cameleonii şi cei ce practică fronda şi nu-ul cu orice preţ sub forma unei opoziţii distructive la orice. Este vinovat independentul de un egoism exacerbat ce îl face să iasă din comuniunea cu ceilalţi, cu aproapele şi să nu respecte legile comunităţii din care face parte, devenind condamnat de semeni şi de Dumnezeu? Sau el nu înţelege să se supună necondiţionat unui colectivism cultivat de autorităţi ce manipulează şi menţin masa amorfă, nediferenţiată, turma de indivizi fără opinie, înregimentată? E aici diferenţa dintre comuniunea bazată pe iubirea ce acceptă diferenţele, se sacrifică chiar pentru ca tu să poţi fi diferit de ceilalţi, şi colectivismul ce agresează personalitatea.

Mircea MITRUŢIU

Timişoara

✦

Aduse cu poşta

Faţa şi reversul

Independenţă? Care nu depinde, nu atîrnă, nu "depandă" de alţii. Ieri vorba o rostea, ambetată foarte, Ziţa; azi o poartă pe manşetă înfloritoarea noastră presă.

"Cine ne plăteşte nu ne şi cumpără" – dădea cu sîc (din Isarlîkul nostru) titlul şugubăţ al unui număr din **Dilema** (pe care – la ureche, să nu ne audă domnul director Pleşu – cam tot natul o socoteşte "de opoziţie", inteligentă, dar opoziţie). Dar nu orice foaie poate ce poate **Dilema** şi nu orice "sponsor" e dispus să încaseze micile şi marile bobîrnace şi să le şi plătească.

"Cinste şi gramatică" cerea gazetarilor Caragiale. Atîrnate de... neatîrnarea afişată, număr de număr, gazete ce-şi zic "independente" arată că pot vieţui şi fără cinste şi fără gramatică, dacă-şi slujesc plătitorii. Poţi fi independent... de adevăr şi chiar şi de limba română dacă strigi "jos". Te plătesc guvernanţii? Eşti aservit Puterii. Te plăteşte opoziţia? Eşti independent.

Atenţi să-şi dovedească mereu neatîrnarea faţă de comunismul defunct, unii au ajuns la o ciudată "independenţă" faţă de ţară. Cum altfel s-ar putea citi lozinca fluturată în '89 despre o Transilvanie "independentă"?! Cum s-ar traduce altfel bucuria indecentă pe care o încearcă unii de cîte ori România (nu Puterea!) e denigrată şi umilită?

Cît de independentă e o revistă care, cu lipsă totală de fantezie, nu oboseşte, număr de număr, să publice pe aceeaşi pagină a doua acelaşi nesărat articolaş anti-prezidenţial?! Să fie această răfuială urgenţa literaturii noastre de azi? O cenzură stupidă obliga înainte gazeta cu pricina să etaleze pe prima pagină, de nu poza zîmbăreaţă a cizmarului, măcar citate din "gîndirea-i" nemuritoare. Ce fel de cenzură obligă azi o gazetă **literară** să se supună unui canon plicticos în cele din urmă chiar şi pentru un cititor care nu are simpatii prezidenţiale?

Cît de independent e un scriitor care, fugind de clişeele realismului socialist, din belşug reprezentate în opera sa, trece vesel în prima sa carte, scrisă în libertate, la clişeele de sens contrar, livrîndu-le occidentalilor mostre de securişti construite după reţeta filmelor de propagandă în care toţi chiaburii erau burtoşi.

Cît valorează "independenţa" cutărei poete care a renunţat la poezie, devenind directoare la două edituri, şi care îşi ambalează "oracolul" în sclipici vandabil, ajutîndu-i pe tinerii cărora li se adresează să se "despartă" de cultură înainte de a o întîlni.

Independenţa poate fi aproape reală, poate fi închipuită sau doar mimată. Azi cuvîntul se poartă la vedere şi cotele lui sînt în creştere. Dar despre căsniciile fericite nu se vorbeşte. Cînd eticheta proliferează peste marginile firesti, cuvîntul scuturat niţel sună a gol şi independenţa e în suferinţă.

Ion ŞERB

Cluj

✦

Independentul nu există

Independenţa? E doar o stare limitabilă. In intensitatea crescîndă a fenomenelor sociale, realitatea devine relativă. Adică se schimbă, forţată sau sprijinită de dinamismul speculativ al mentalităţilor. Facem parte din acest social, sîntem introduşi obiectiv, deci oficial, în el, tindem către o adaptabilitate, încurajaţi sau "încurajaţi" de convenţii şi legi mai mult sau mai puţin calitative sau cantitative. Sperăm în posibilitatea de a interpreta realul, de a distinge, de a schimba, de a ne schimba.

Sîntem, astfel, supuşi selectării, aprobării. Ne place sau nu ne place. Nimic nu este acceptat aşa cum ni se prezintă – simplu. Căutăm cu disperare ceva extraordinar, un miracol, o poartă numai a noastră. Mediul ne indică toate capriciile, ne indică saturaţia. Căutăm ajutor, sfaturi, persoane, cuvinte. Sentimente selectate. Soluţii. Personalităţi evoluate. Reflexul neputinţei. Se ştie că se moare, dar se exagerează pînă la moarte. Poate acolo vrem să găsim miracolul, afinitatea cu miracolul. Acesta este cadrul independentului. Un înveliş discontinuu, un lanţ de momente coordonate preferenţial.

Independentul nu poate fi decît un începător care moare. E cel ce vede prea multe drame, încercînd întotdeauna reversul. E cel care speră irealizabilul, forma ideală. Se vrea singur, se caută singur, crezînd în motivaţiile pe care le-a acceptat, dar, paradoxal, îşi epuizează aceste motivaţii în exterior, încercînd schimbarea acestuia. Însă chiar exteriorul este cel care îl neagă, îi respinge fondul şi estetica, îl asociază acestei armonii detestabile. Singularitatea nu este decît parte a pluralităţii.

Această integrare la care suntem supuşi amăgeşte independentul, care încearcă să aducă starea personală într-o imagine obiectivă. Este o confruntare ce se distinge instinctiv. O complementaritate. Independentul începe să fie prezent în realitatea obiectivului.

Intr-adevăr, independentul nu există decît limitat în intitulări şi cuvinte, încercînd să nu se abandoneze inconfortului realităţii.

Cătălin LUBEN

P.S. Nu am particularizat independentul şi este inutil să aduc argumente acestui fapt...

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Exilul**
- **Opinii despre sondajele de opinii**
- **Cuplul**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum 3 pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

© C. Bumbuț

Două cruciade

Cei care deplîng amestecul intelectualilor în politică au noi motive să fie încîntaţi. Două evenimente recente, petrecute, aproape simultan, par să se fi adăugat de pe acum lungului şir de justificări ale neîncrederii în implicarea politică a intelectualilor.

La Paris, un grup de intelectuali în cap cu filosoful Bernard-Henri Lévy a cerut imperativ ridicarea embargoului asupra livrării de arme musulmanilor din Bosnia. Cererea a fost însoţită de o condamnare vehementă şi arogantă a politicii preşedîntelui François Mitterrand (socialist) şi a guvernului Balladur (centru-dreapta) faţă de războiul din Bosnia. Ceea ce putea fi un punct de vedere, o atitudine, o propunere, mai mult sau mai puţin bine gîndită, s-a transformat într-o cauză; iar cauzele se dispensează de argumente. Printr-o răsturnare de roluri ce spune ea însăşi mult, argumentele au fost, de această dată, folosite de oamenii politici, nu de intelectuali. Intelectualii au făcut apel la sentimente şi la pasiuni, nicidecum la raţionalitate. Şi, în fond, responsabililor politici tocmai raţionalitatea li s-a reproşat. Cu sau fără premeditare, grupul din jurul filosofului a abandonat o datorie definitorie a intelectualului: datoria de a reflecta. Intelectualii care l-au urmat pe Bernard-Henri Lévy (fiindcă au fost mulţi şi cei care s-au ţinut deoparte, de la Alain Finkielkraut la Emmanuel Le Roy Ladurie) n-au ezitat să rişte transformarea în agitatori de pasiuni într-un moment cînd tocmai vîrtejul pasiunilor dezlănţuite naşte pretutindeni dezastre. Inclusiv în Bosnia. Înfruntarea dintre politicieni şi intelectualii adunaţi în jurul lui Bernard-Henri Lévy a fost o înfruntare între cei care încearcă un demers raţional şi partizanii patetismelor simpliste.

Iniţiativa lui Bernard-Henri Lévy a eşuat, din fericire, dar nu fără a lăsa un semn de întrebare, o îndoială încă mai persistentă, în legătură cu eventualul nou rol al intelectualilor într-o lume în derivă.

O altă cruciadă a fost pornită în Rusia de Alexandr Soljeniţîn. Reîntors după 20 de ani de exil, un exil în care a refuzat să aibă contacte cu lumea în care trăia, Soljeniţîn s-a instalat în ceea ce devine tot mai vetust: discursul profetic şi justiţiar, cu puternice accente naţionaliste. Este probabil că noua Rusie îi este la fel de străină şi la fel de puţin cunoscută ca şi America în care a trăit vreme de 20 de ani. Misticismul rus, în care astăzi cred mai ales occidentalii, a fost de asemenea înhămat la carul de luptă al lui Soljeniţîn, spre încîntarea unor intelectuali români decalaţi ce văd în el şi în acţiunea lui de acum un model. Fiind încă greu de evaluat cum se va încheia cruciada mistică, naţionalistă şi, în fond, anti-occidentală a lui Soljeniţîn, este totuşi evident că haotica Rusie de astăzi nu are, prin venirea lui, vreun cîştig în ordinea clarificării. Greşesc oare cei care văd în Soljeniţîn un concurent pentru Jirinovski? Chiar dacă ar greşi, simplul fapt al posibilităţii unei astfel de comparaţii rămîne grăitor.

Dar cruciada lui Soljeniţîn rămîne, indiferent de felul în care va evolua, o dovadă a perimării modelelor intelectuale ce au funcţionat pînă la intrarea în post-comunism. De trecut ne despărţim, probabil, nu rîzînd, ci trecîndu-se prin purgatoriul talciocului. Marile zguduiri sociale şi politice sînt urmate de o reciclare a ideilor şi, de ce nu, a personalităţilor. Pieţele de vechituri şi muzeele devin, în asemenea epoci, neîncăpătoare. S-ar părea că în Siberia artificială pe care şi-o construise la Vermont, în exilul său american, Alexandr Soljeniţîn a rămas străin de marele talcioc din Rusia de astăzi, unde stau alături portretele ultimului ţar, ale lui Stalin şi ale lui Hitler, în acea fraternitate de bazar de care, totuşi!, intelectualii ce nu-şi abandonează datoria de reflecţie se feresc aproape instinctiv.

Pentru că nu implicarea intelectualilor în politică este în cauză, ci un mod anacronic, nu însă şi lipsit de riscuri, de implicare: modul "cruciadelor".

Mircea IORGULESCU

Drama culturii române şi comedia miniştrilor ei (III)

În timpuri ca cele pe care le trăim, orice gest şi orice dispută capătă coloratură politică. Totul se desfăşoară într-o atmosferă de front, cu risipă de tabere şi tranşee, nu de programe şi ideologii. Din cînd în cînd ar trebui, totuşi - mai ales cînd vorbim despre cultură - să ne ridicăm deasupra conjuncturilor, să fim un pic mai inactuali. Căci dincolo de conflictele curente dintre putere şi opoziţie, dintre autohtonişti şi europenizanţi; dintre moderaţi şi radicali există, ca să zicem aşa, un "război nevăzut" atemporal, ai cărui combatanţi se distribuie după alte criterii decît cele ale imediatului. E războiul între două specii umane diferite: una pentru care **valorile** sînt un conţinut de viaţă, alta pentru care aceleaşi valori sînt decor subaltern, materie primă a unor vanităţi de duzină. Reprezentanţii primei specii **se bucură** de cultură. Ceilalţi **o utilizează.**

Cînd unii funcţionari superiori din Ministerul Culturii inventariază, în 1994, "rămînerile în urmă" ale mandatului 1990-1991, ei îşi închipuie probabil că duc o luptă politică: lovesc în opozanţi (sau cripto-opozanţi). În realitate, nu reuşesc decît să exprime o congenitală inapetenţă pentru performanţa dezinteresată, pentru lucrul bine făcut. Sînt nişte vicioşi ai inadecvării. Văd o icoană şi se umplu de ură pentru iconar, citesc un poem şi, dacă autorul e un "adversar", se indispun. Reuşita îi irită. Chiar dacă i-ar putea sluji şi pe ei, chiar dacă îi confirmă în opţiunile lor de moment. O instituţie, de pildă, cum este **Muzeul Ţăranului Român** ar trebui să le satisfacă toate tropismele, să le nutrească întreaga demagogie. Nu vorbesc ei tot timpul de glorioasa tradiţie a "României Mari"? Dar muzeul acesta e reînvierea unei instituţii care apaţine **acestei** tradiţii ilustrată de zelul fondator al lui Tzigara-Samurcaş. Nu vorbesc ei de prestigiul culturii populare (opunînd-o "elitiştilor", cînd de fapt ea e un fenomen **elitar** prin excelenţă)? Şi nu exaltă ei profilul exemplar al ţărănimii autohtone? Dar muzeul acesta are ca axă tocmai croiala aristocratică a artei ţărăneşti, rafinamentul ei superior, **continuitatea** ei netulburată. Nu se agită preopinenţii noştri pe teme patriotice? Dar ce e mai patriotic decît să valorifici temeiul însuşi al civilizaţiei româneşti, substratul ei arhaic, de o nobleţe meta-istorică? Nu se arată culturnicii de azi îngrijoraţi emfatic de soarta patrimoniului naţional? Dar muzeul de care vorbim a desfăşurat un program de achiziţii fără precedent, cu un foarte responsabil sentiment al **urgenţei**. Două biserici de lemn aflate în pragul degradării finale au fost integrate spaţiului muzeal. Alte patru au fost salvate **in situ**. La aceasta se adaugă nenumăratele obiecte de artă (vestimentaţie, covoare, ceramică, mobilier, icoane etc.) recuperate, în ceasul al doisprezecelea, dintr-un circuit negustoresc care le-ar fi înstrăinat. Nu fac culturnicii de azi mare caz de credinţa strămoşească? Dar expoziţia permanentă a **Muzeului Ţăranului Român** are ca subiect **crucea**, în feluritele ei întruchipări teologale, existenţiale şi artistice. Nu vorbesc îngrijoraţii de la Ministerul Culturii despre necesitatea reformei şi a înnoirilor reale? Dar ce poate fi mai "reformator" şi mai "înnoitor" decît transformarea - operată în 1990 - a unui muzeu al imposturii cum era muzeul de istorie a P.C.R., în muzeu al uneia din marile victime ale comunismului: ţăranul român? În sfîrşit, nu declară politicienii noştri patrioţi că nimic nu le stă mai la inimă decît **imaginea României** în ochii străinătăţii? Dar **Muzeul Ţăranului Român** a devenit, curînd după inaugurare, un incontestabil centru de interes al muzeologiei europene. Remarcat prompt de Michel Laclotte, directorul general al Luvrului, ("Puţine muzee mi-au procurat - asemenea acestuia - o atît de reală impresie de prospeţime"), muzeul românesc a fost prezentat, de curînd, la Galerie du Rond Point, unul din spaţiile culturale cele mai vii ale Parisului, reuşind, prin viziunea şi soluţiile sale expoziţionale, să stîrnească animate dezbateri de specialitate (vezi Gérard Althabe în "Journal des anthropologues", Isabelle Longuet, în "Terrain" ş.a.)

Cum se poartă, astăzi, Ministerul Culturii cu o asemenea instituţie, cu Horia Bernea, spiritul ei tutelar şi cu excelenţii săi colaboratori? Mai întîi, succesele lor sînt trecute cu vederea. Se practică iresponsabile amputări de fonduri (sabotîndu-se, astfel, iniţiativa - vitală - a achiziţiilor, continuarea lucrărilor de consolidare şi recondiţionare a clădirii, deschiderea unor segmente de expunere noi). Se uită că, născut prin laborioasa demontare a unui muzeu de cu totul alt profil, muzeul acesta trebuie tratat, practic, ca un nou-născut, ca o instituţie care a început de la zero şi are nevoie, în consecinţă, de un efort de demaraj substanţial. Muzeul pare condamnat la paralizie. Căpeteniile actuale ale culturii n-au nici măcar abilitatea de a şi-l însuşi ca pe o realizare proprie (cum au făcut-o - cu alte "obiective" - în cîteva rînduri). Ce înseamnă asta? Înseamnă că, în fond, ele nu dau doi bani nici pe tradiţii, nici pe cultura populară, nici pe ţărănime, nici pe patrimoniul naţional, nici pe imaginea României. Toate astea sînt simplă recuzită pentru discursuri parlamentare în cascadă şi pentru zbierete de ocazie. Ceea ce importă e să demonstrăm că, înfiinţat în 1990 de un ministru antipatic, **Muzeul Ţăranului Român** trebuie ajutat să falimenteze. Va fi încă o victorie a patrioţilor împotriva vînzătorilor de ţară, încă o dovadă că anii '90-'91 sînt anii unui infern radical, în contrast cu propăşirea de astăzi. Ieri întuneric, azi lumină! Iată ce înseamnă să vrei progresul cu orice preţ...

(va urma)

Andrei PLEŞU

Niciodată nu e prea tîrziu!

✦ Sprintul privatizării ✦ Îngheţarea producţiei europene de frontiere ✦ De două mii de ani... ✦ La capătul Magistralei Luminoase ✦"Comercializarea" drepturilor omului ✦

Accelerare (1)

"Din cînd în cînd, primim şi note foarte bune", a afirmat, mîndru-(auto)ironic, dl. Adrian Năstase, după întîlnirea cu dra Eveline Herfkens, directorul executiv al Băncii Mondiale, aflată în vizită la Bucureşti. La rîndul ei, dra ţinuse să remarce : "În ce priveşte relaţiile României cu Banca Modială, acestea sînt excelente, şi la fel stau lucrurile şi cu Fondul Monetar Internaţional.(...) Aştept cu interes următorii paşi pe care autorităţile române îi vor face în acest proces". Adică ? "Unul dintre cele mai importante lucruri care trebuie făcute acum este privatizarea. Acest proces trebuie puternic accelerat (...)". Momentul hotărîtor a venit, deci. Cine îl mai aştepta? Condiţia prelungirii idilei cu organismele internaţionale, în ale căror graţii am reuşit să intrăm cu atîtea şi atîtea eforturi, o constituie, simplu, declanşarea, în sfîrşit, a reformei în ce are ea esenţial: **privatizarea**. Mijlocie şi mare. Şi nu oricum, ci cît mai repede, imediat, prin convingerea populaţiei că merită să achiziţioneze, între 1 sptembrie şi sfîrşitul anului, aproximativ 3000 de întreprinderi. Ceea ce presupune crearea, în prealabil (peste vară), a unei pieţe a certificatelor de proprietate, acele bucăţi de hîrtie de care nu mai păreau (suspect de) interesaţi decît unii dintre conaţionalii noştri. O mare întrebare planează, însă, şi se cere fără întîrziere formulată: oare, din punctul de vedere al populaţiei, nu este cam tîrziu? Nu ne-am trezit să ne grăbim în ceasul al disprezecelea? Ceea ce nu s-a făcut şi a fost, dimpotrivă, lăsat să se erodeze din punct de vedere psihologic-colectiv, mai poate fi adus, peste noapte, la viaţă? De ce s-or fi obişnuit politicienii noştri aflaţi la putere să se grăbească numai cînd sînt presaţi, şi numai din exterior? Este limpede că, acum, drum înapoi - nici un pas! - nu se mai poate face. Dar se va putea face pasul înainte? Se poate demara de pe loc - ba chiar din pantă - direct în viteza a patra? Căci, dacă în ceea ce priveşte privatizarea, starea de urgenţă e evidentă, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre **re-privatizare** (care, după cum am văzut, pentru trezirea apetitului de a fi proprietar al populaţiei, a constituit un prealabil al privatizării propriu-zise în Cehia): legea privind restituirea caselor naţionalizate va intra în discuţia parlamentului abia (poate) la toamnă...

"Investiţiile trebuie să înceapă în România, trebuie să fie mai active, cele publice fiind extrem de importante.(...) Ne pregătim pentru o relansare a ceea ce pînă acum a fost blocat: a construcţiilor, figurat vorbind. Să mai terminăm cu stabilizarea etc., să mai şi construim, să mai şi dezvoltăm.(...) Este vorba de investiţii publice, care privesc infrastructura, domeniul educaţiei, al sănătăţii, cultura în primul rînd, deci latura pe care reforma a avut-o pînă acum mai puţin în vedere, pentru că nu a avut banii necesari ca să plătească modernizarea vieţii noastre de toate zilele. Reforma trebuie să aibă la nivelul omului de rînd un rezultat concret, care nu poate să constea decît fie în îmbunătăţirea nivelului material de viaţă, fie într-o încredere mai mare în viitor" **(Mircea Coşea, ministru de stat, preşedintele Consiliului pentru coordonare, strategie şi reforma economică).**

Accelerare (2)

Tot de "accelerare" vorbea săptămîna trecută şi ministrul român al apărării, dl. Gheorghe Tinca, referindu-se la Parteneriatul pentru Pace şi la integrarea (trecînd prin faza de asociere) în NATO a fostelor ţări comuniste, cele mai avansate din acest punct de vedere fiind Polonia şi România, cu atît mai mult cu cît valul de sciziuni din ultimii ani, care a dus la apariţia a peste zece mii de kilometri de frontieră (istoria ca o creaţie de frontiere?...), nu a atins aceste două ţări. Problema continuă să o pună aderarea Rusiei, care afirmă că va semna PPP, însă pretinde un statut special. **Clou**-ul săptămînii (şi al momentului politic european) l-a constituit, însă, **Conferinţa privind Stabilitatea în Europa**, organizată, din iniţiativa premierului francez Balladur, la Paris, sub auspiciile UNESCO. Această iniţiativă (cu titlu peste măsură de răsunător, ca şi Parteneriatul...) intervine în clipa în care, în Franţa, după aproape cincisprezece ani de domnie a socialiştilor şi de tăcere a intelectualilor, aceştia au început să se mobilizeze, au iniţiat o listă pentru alegerile europene din 12 iunie, culeg, conform unor sondaje de opinie, între 7 şi 12 la sută din preferinţele de vot şi, mai ales, îi acuză pe oamenii politici de "dublu limbaj". Neputînd, deci,să soluţioneze prezentul, se pare că politicienii preferă să "fugă" în viitor, încercînd să "prevină" producerea unor noi conflicte de genul celui din fosta Iugoslavie în spaţiul a nouă ţări din Centrul şi Estul Europei (Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Letonia, Estonia, Lituania). Soluţia, să recunoaştem, este cît se poate de "diplomatică" şi de binevenită, dovedind, dacă mai era nevoie, că politica este o artă. În fapt, numitul Pact de Stabilitate urmăreşte nu crearea de noi norme internaţionale, ci scoaterea din praful fişetelor şi punerea la lucru a celor deja existente: Carta ONU, documentele CSCE şi ale Consiliului Europei. Ar fi bine dacă dezastrele prezentului ar folosi drept lecţie măcar...

"Evenimentele recente care au avut loc în Europa au demonstrat persistenţa problemelor privind minorităţile şi frontierele.(...) este vorba de un proces de diplomaţie preventivă în perspectiva lărgirii Uniunii Europene. Este important ca ţările care au perspective de aderare(...) să reuşească să stabilească relaţii de încredere la nivel regional, negociind şi semnînd între ele acorduri de bună vecinătate. Problemele minorităţilor şi ale frontierelor sînt reglate în cadrul Conferinţei prin metode şi soluţii alese de ţările implicate. Soluţiile reţinute vor fi consfinţite prin acorduri de bună vecinătate. Aceste acorduri vor fi reunite într-un Pact de stabilitate în Europa, care va reprezenta punctul final al Conferinţei. Aprobarea sa de către toate ţările va fi considerată ca o manifestare tangibilă a voinţei tuturor ţărilor europene de a-şi regla problemele minorităţilor şi frontierelor. Va fi vorba de un angajament politic solemn şi fără precedent" **(De ce un pact de stabilitate în Europa?).**

Amendă onorabilă

O ştire stupefiantă: Biserica Catolică intenţionează să facă, printr-un document public, penitenţă pentru "înspăimîntătoarea ostilitate religioasă, socială, economică, politică şi rasială faţă de evrei, care a constituit punctul de plecare al Holocaustului". Papa Ioan Paul II nu încetează să surprindă întreaga lume. În fapt, gestul ca atare reprezintă o asumare şi o afirmare a continuităţii Bisericii, un act de refuz al separării trecutului de prezent, a principiului spiritual de manifestarea lui terestră, istorică. Cine să îi (re)înveţe pe oameni ce înseamnă pocăinţa - care redă integritatea fiinţei - dacă nu Biserica? Dacă nu se poate cere iertare şi ispăşi decît cel mai adesea, pentru greşelile altora, există măcar posibilitatea ca, în felul acesta, să nu laşi ca alteritatea să-ţi invadeze fiinţa. Pentru Biserică, dar nu numai pentru ea, gestul are semnificaţii ce depăşesc momentul: Istoria nu trebuie lăsată să-şi impună legile. Acest gest se constituie ca model. Îl va urma cineva? Există cazuri cînd s-ar impune cerere de iertare faţă de cei de-o aceeaşi credinţă...

Honecker

Că se încheie, în prag de mileniu trei, voluntar (provocat) sau de **facto**, istorii, devine tot mai evident. "Tovarăşul" Honecker, în care o lume întreagă recunoaşte pe unul dintre marii campioni ai "războiului rece", în calitate de "autor" al zidului Berlinului care a tăiat vreme de cîteva decenii Europa în două, şi-a dat obştescul sfîrşit în mijlocul familiei sale, în exilul chilian pe care şi l-a dorit, pe perna sa, de propria lui boală, de nimeni judecat şi de unii chiar plîns. Spre deosebire de N. Ceauşescu, lui Honecker i-a reuşit. Mai mult nici nu se poate cere istoriei.

Clauză

Simboluri, simboluri, simboluri. Trăim un sfîrşit al anumitor simboluri care au ţinut o lume. O renunţare la miturile postbelice mondiale cele mai importante. Unul dintre ele - Statele Unite ale Americii - garant al respectării drepturilor omului - dă şi el semne că a obosit, că e dornic de puţin repaus, că tînjeşte după o reajustare. Deşi nu a constatat înregistrarea vreunor progrese notabile în domeniul respectării drepturilor omului, Bill Clinton a decis să prelungească, totuşi, statutul de naţiune favorizată pentru China. Raţiunea o constituie relaţiile comerciale excelente dintre cele două superţări. Această tendinţă de "comercializare" a politicului se vădeşte şi în reticenţa tot mai răspicat afirmată de către Casa Albă de a interveni armat în zone precum Bosnia, de pildă. După încheierea "războiului rece", cînd numărul care conta în astfel de "situaţii de şantaj" era cel al focoaselor nucleare, decisivă a devenit acum ponderea numerică a populaţiei, vechi şi respectabil criteriu al politicii.

Ce importanţă pot avea cîteva sute de mii de rwandezi, din moment ce sînt morţi?...

Bogdan GHIU

Parlamentarii între ei

Juriştii Senatului în... ilegalitate

Pornind de la rediscutarea art.22 din Legea Impozitului pe venitul agricol-considerat neconstituţional de Curtea Constituţională datorită încălcării principiului neretroactivităţii, Senatului a ajuns la discutarea statutului Comisiei juridice, care de la o vreme întocmeşte rapoartele la legile ce intră pe ordinea de zi, doar cu o parte din membri prezenţi, sau chiar numai prin persoana preşedintelui Ion Predescu. Şi cînd te gîndeşti că domnia sa e liderul unui grup parlamentar, mai nou de opoziţie - PD (FSN), nu ştii ce să mai crezi despre "stînga" şi "dreapta" la români.

Imunitatea Puterii

Luni, 30 mai, oarecare surpriză la Camera Deputaţilor: deputaţii PD (FSN) au cerut începerea procedurii de ridicare a imunităţii parlamentare a senatorului C.V.Tudor, care chiar în acel moment se "răfuia" cu opoziţia la sala Omnia.Grupul PD (FSN) motivează cererea de ridicare a imunităţii prin faptul că liderul PRM a calomniat guvernarea Roman în general şi pe fostul ministru al Apărării, N. Spiroiu, în particular. Oare cu votul cui se va realiza doleanţa PD (FSN) şi cît de departe poate merge "imparţialitatea"?

Decembrie '89 - fără Comisie

Comisia pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 se află într-o evidentă derivă, nefiind în stare să prezinte nici măcar un raport preliminar în această sesiune parlamentară. Solicitarea ca raportul să fie amînat pentru 1 decembrie 1994 fiind respinsă în plenul Senatului, preşedintele Comisiei, dl. Valentin Gabrielescu, a hotărît să demisioneze, hotărîre care vine puţin cam tîrziu, avînd în vedere că senatorul Sabin Ivan, care a demisionat din Comisie în urmă cu jumătate de an, atrăsese de mult atenţia asupra faptului că numeroase forţe, mai mult sau mai puţin "oculte", obstrucţionează aflarea adevărului despre decembrie '89.

Petru IONESCU

Politică de urmaşi

Fierberile din Convenţia Democratică nu sînt interesante decît prin prisma calculelor electorale. Ţărăniştii par să-şi fi propus să piardă cu orice preţ viitorul scrutin; altfel, programul răspicat monarhist al liderului Corneliu Coposu n-are nici un fel de sens. Cum să refuzi un referendum motivînd că populaţia e anti-monarhistă şi să susţii că după ce vei ajunge la putere schimbi Constituţia (şi forma de guvernămînt), fără să fii convins că vei pierde votul tuturor opozanţilor republicani? PNŢCD se preface că nu vede această contradicţie; răzvrătirea tinerilor liberali e firească, deşi greu de suportat, iar promptitudinea cu care "provocarea" lor a fost trecută în categoria "diversiunilor" ţine de obiceiurile vieţii noastre politice. Puse alături de "mîrîielile" stilizate ale preşedintelui PAC, propunerile lui Dinu Patriciu capătă mai degrabă aspectul unei reacţii disperate decît al glumei ori jocului cu focul. Politica domnului Coposu pune întreaga opoziţie într-o situaţie fără ieşire: ruperea coaliţiei antiguvernamentale aduce eşecul electoral al fiecăreia dintre formaţiunile care-o compun, iar rămînerea într-un conglomerat al cărui lider de opinie declară că va instaura monarhia în pofida voinţei populare echivalează cu renunţarea la competiţie în favoarea stîngii ultranaţionaliste. În orice direcţie vor evolua de acum încolo relaţiile dintre şefii de partide din CDR, e prea tîrziu pentru acţiuni politice credibile, eficiente şi de necontracarat. Afirmaţiile reprezentanţilor opoziţiei se bat cap în cap şi supunerea tăcută a celor nemulţumiţi e aproape obligatorie: nimeni nu poate înfrunta o instanţă precum preşedintele PNŢCD, după ce ani de zile răul (comunist) a fost identificat cu o persoană iar martirajul naţional a ajuns să fie simbolizat de o altă persoană. Teoria "salvatorului unic" (de pe aici sau de pe aiurea), personalizarea instituţiilor şi a partidelor se întorc împotriva adversarilor puterii. Mai confuză şi mai derutată ca oricînd, lupta politică se duce zi de zi în defavoarea democraţiei. Logica "revanşei istorice" îi face pe urmaşii lui Iuliu Maniu să impună strategia reinstaurării monarhiei, împingînd astfel multele categorii care tînjesc după ordine şi siguranţă socială în braţele "patrioţilor" pentru care Antonescu şi Ceauşescu stau pe acelaşi soclu.

Cînd intră în teren, în acelaşi timp, "jucătorii" stabilităţii în Europa şi petiţionarii maghiari, regele şi clerul din Basarabia, emigraţia română şi şeful cenaclului Flacăra, pentru alegătorul normal e prea mult. (Şi românul normal există, în milioane de exemplare, chiar dacă toţi cei care se înghesuie să-l conducă îi neagă furios existenţa). Cînd Ilie Verdeţ se crede în acelaşi ciclu istoric cu Gyula Horn, de ce să ne mirăm că Miron Cozma îşi botează minerii "creştin-democraţi"? Cînd Corneliu Coposu susţine că tinerii au murit în decembrie '89 pentru a garanta dreptul la huiduială, de ce i-ar fi ruşine lui Corneliu Vadim Tudor să vorbească în numele "forţelor sănătoase ale naţiunii române"? Cînd partidul de guvernămînt acceptă o remaniere în favoarea PUNR după ce s-a căznit doi ani s-o evite, cum să nu te "bucuri" că el îşi trage sistematic covorul de sub picioare şi că la Justiţie "dreptatea" promisă tinde să fie o răfuială între "foştii" şi viitorii "revoluţionari"? Reîntregitorii au ajuns să agite flamura unificării cu Moldova fie strîns uniţi în jurul suveranului de la Versoix, fie la manifestările publice ale Partidei Naţionale. Nimeni nu-şi permite să ia în discuţie, o dată pentru totdeauna, efectele unei astfel de înţelegeri a noţiunii de patriotism. Dacă biserica de peste Prut îl invită pe rege în vizită imediat după ce opoziţia i-a dat speranţe de încoronare la Paris, mişcarea următoare e previzibilă; ea s-a produs fără ca liderii Convenţiei ori ai majoritarilor să aibă timp să clipească: un membru al PRM a explicat pe larg ziariştilor că şeful partidului din care face parte "are toate calităţile pentru a candida la preşedinţie". După un astfel de anunţ, pas' de mai cere ridicarea imunităţii parlamentare a senatorului care pretinde alegeri anticipate! Toată lumea va transfera o eventuală pedepsire a sa pentru ceţosul "caz Spiroiu" în cîrca şefului statului, care - nu-i aşa? - îşi "nimiceşte" fără scrupule concurenţii! Am ajuns acolo unde n-ar fi trebuit să fim niciodată. Puterea consideră că vinovată e opoziţia; opoziţia pune întreaga mocirlă în seama puterii. Şi unii şi alţii par surzi şi orbi la ce se întîmplă în jur. Ne putem aştepta la orice, mai ales că şi "duşmanii criptocomuniştilor", ca şi comuniştii deveniţi parlamentari îşi declară pe şleau dispreţul pentru democraţie. Evident, cine mai crede în principiile acesteia e ori evreu, ori ungur, ori vîndut caracatiţei mondiale, ori lipsit de orice credinţă, după cum se exprimă - din două direcţii diferite - "statuile" politice ale zilei. Într-o Europă în derivă, la graniţa cu Ucraina şi mereu împins împotriva minorităţilor, electoratul român e văzut din nou ca o simplă masă de manevră. Sărăcia şi îngustimea agresivă a "salvatorilor" de neam care nu vor ieşi din încorsetările propriilor psihologii de urmaşi sînt factorii principali care l-ar putea "obliga" să aleagă între două forme de dictatură. Există vreo speranţă, există soluţii? Da, ele stau în bunul – simţ popular şi în ieşirea din carapace a celor prea "scîrbiţi" de murdăria politică. Pentru ca bunul simţ să se manifeste, e de ajuns să apară măcar un lider dispus şi capabil să-l valorifice.

Elena ŞTEFOI

Profesori şi învăţători

Alegerile din Ungaria - ţinute la termen, după patru ani de guvernare de dreapta - au oferit surpriza unei victorii decisive a stîngii, a partidului socialist, rezultat din transformarea şi reconvertirea (susţin membrii săi) fostului partid comunist. Anticipată de sondaje, majoritatea de stînga este neaşteptată doar prin proporţiile ei: analizele preelectorale se întreceau în proiectarea viitoarelor coaliţii, a căror necesitate nu mai e evidentă după obţinerea a peste 53 la sută din voturile exprimate. Şi totuşi, cîştigătorii susţin că nu doresc să guverneze singuri şi probabil se desfăşoară negocieri discrete în acest sens. Nu e vorba nici de generozitate, nici de o reverenţă formală de dragul unui consens demagogic. Cînd a venit la putere, în 1990, dreapta a moştenit un teren pregătit pentru reforme radicale. "Comunismul gulaş" împinsese evoluţia la limita în care gulaşul nu mai era compatibil cu ordinea publică. Hotărîrea lui Gyula Horn, din 1989, de a deschide graniţa maghiaro-austriacă permiţînd astfel miilor de est-germani să ocolească Zidul Berlinului, a fost o lovitură decisivă dată sistemului. Cînd li se reproşează că sînt urmaşii partidului care a reprimat în sînge revoluţia din 1956, socialiştii contrapun argumentului "expertiza" dobîndită de ei în gestiunea reformei. Expertiza e mai curînd psihologică decît economică. Partidul lui Gyula Horn şi-a construit campania electorală pe efectul nostalgic al memoriei majorităţii care esenţializează trecutul prin înfrumuseţare. De fapt, cînd socialiştii au cedat puterea, Ungaria avea cea mai înaltă rată a datoriilor externe pe cap de locuitor din ţările din Est, iar rezervele de stat echivalau importurile pe o lună. În cei patru ani care s-au scurs de atunci reformele homeopatice au fost continuate cu decizie, şi rezultatele sînt spectaculoase în planul cifrelor: în sectorul privat lucrează peste jumătate din populaţia activă şi tot el furnizează peste jumătate din venitul naţional; două treimi din comerţul exterior sînt îndreptate spre ţările Europei occidentale; şomajul s-a stabilizat la 12%, iar în 1993 producţia industrială a sporit - pentru prima oară - cu 4%. Preţul succesului este la fel de spectaculos: datoria internă şi cea externă sînt în creştere, a sporit îngrijorător deficitul bugetar. Ca şi predecesorii lor, socialiştii moştenesc totul: şi succesele şi eşecurile, iar logica avansării îi va obliga să continue procesul, care poartă în esenţa lui germenii frustrărilor sociale. Bunii gestionari ştiu că euforia promisiunilor din campania electorală va intra în contradicţie cu bugetul de austeritate, de unde şi necesitatea alianţei cu Uniunea Democraţilor Liberi.

În practica guvernării este de aşteptat că liderii socialişti, la ora legitimităţii democratice şi a competenţei tehnocratice nu vor întîrzia să-şi contrarieze baza de masă: fostul sindicat unic, singura instituţie care a supravieţuit schimbării regimului şi care numără în continuare un milion de membri.

Reforma maghiară a avut alte date iniţiale - atît pe plan economic, cît şi în plan psihologic - şi rezultatele ei se înscriu pe altă spirală a raportului bogăţie/ sărăcie - decît cele cu care se pot lăuda foştii comunişti din Ungaria sau din alte ţări din Est, unde reforma se amînă pînă la viitoarea dictatură - indiferent de culoare. Victoria stîngii reprezintă în Ungaria o expresie a alternativei democratice, o sancţiune pentru aroganţa dreptei la guvernare, care nu şi-a putut stăpîni propriii extremişti şi ale cărei relaţii cu mediile de informare au atentat efectiv la principiile independenţei şi pluralismului. Gyula Horn a putut ocoli cu uşurinţă acuzaţiile cu privire la propriul trecut cît timp prezentul îi oferea argumente cu privire la fragilitatea devotamentului democratic al adversarilor. Primejdia în perspectivă nu este cea a revenirii la teroarea de tip stalinist sau la monopolul proprietăţii de stat, ci aceea ca prin dependenţa de un electorat conservator, guvernul socialist să nu înlocuiască "republica profesorilor" (cum a fost cotată guvernarea de dreapta) cu o republică a învăţătorilor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Patriotism şi diaspore

După aproape cinci ani de libertate, un lucru e sigur: despre tot ce face şi desface puterea se va scrie "rău", "demolator" ori "îngreţoşat" în ziarele opoziţiei care se numesc "independente", despre tot ce cuvîntă şi descîntă minoritatea parlamentară se vor pronunţa "duşmăneşte", "acuzator" ori "îngrijorat" publicaţiile proguvernamentale care se cred "foarte independente". Dar pe la noi nici o regulă nu e bătută în cuie iar "evoluţia" se face mai mult pe bază de bălmăjeală a criteriilor decît de limpezire a lor. Cum în ultima vreme guvernanţii se războiesc cu "vitejii" din propria tabără iar în sînul opoziţiei unii şi-au adjudecat dictatorial puterea pentru ca alţii să se simtă traşi pe sfoară, gazetele ne arată mai degrabă cine pe cine s-a supărat decît cine cu cine se află în competiţie. În ediţia sa din 25 mai **Cotidianul** făcea loc, pe prima pagină, unui articol greu de acceptat pentru cîţiva lideri ai opoziţiei proaspăt întorşi de la Paris (unde reprezentanţii exilului "monarhist" i-au înfierat aspru pe românii din străinătate care "colaborează" postrevoluţionar cu "puterea neocomunistă"): "Vîrfurile ştiinţei româneşti şi-au dat întîlnire la Sinaia", scrie G.P., într-un rezumat al lucrărilor Conferinţei Internaţionale "România şi românii în ştiinţa contemporană". Evident, nu lipseşte "imaginea" întăritoare a acestor afirmaţii, iar în imagine "moţăie" patronul ziarului, adică dl. Raţiu, aflat în prezidiu alături de laureatul premiului Nobel, George Emil Palade, şi de preşedintele Academiei Române, profesorul Virgiliu Constantinescu. **Cronica Română** din aceeaşi zi se opreşte (o clipă) asupra întîlnirii din capitala Franţei: "La încheierea simpozionului parizian dedicat exilului românesc, dl. Emil Constantinescu a declarat că românii sînt un popor emoţional, în sensul că avansează mai degrabă prin mari salturi emoţionale decît prin acumulări repetate şi pedante". Joi, 26 mai, presa jubilează la vestea că "Soljeniţîn s-a întors în Rusia" şi spumegă de mînie reproducînd spusele regizorului Lucian Pintilie şi ale regelui Mihai la Televiziunea Franceză. În **Adevărul**, Cristian Tudor Popescu îndrăzneşte să-l "interpeleze" pe cel care, în preziua prezentării ultimului său film la Festivalul de la Cannes, fusese "oaspetele" lui Fréderic Mitterrand şi care tam-nesam s-a simţit obligat să-şi "mărturisească" pe micul ecran "marile" opţiuni monarhiste. În **Ora**, Nicolae Cristache îşi construieşte editorialul plecînd de la o afirmaţie a unei basarabence la tribuna simpozionului de la Sinaia, dar casetează cît mai vizibil posibil denumita "Declaraţie incendiară la TV5: Regele Mihai nu a renunţat la intenţia de a se întoarce în ţară ca monarh". **Ora** e de părere că "momentul e ales cu dibăcie. La Sinaia are loc un seminar al oamenilor de ştiinţă români din toată lumea. În aceeaşi perioadă, românii din diaspora net favorabilă Opoziţiei, s-au întîlnit la Paris. Discursul fostului monarh încununează astfel divorţul total dintre români şi anunţă oficializarea luptei pentru reinstaurarea monarhiei". **Evenimentul zilei** acordă exilului şi opţiunilor lui politice o importanţă extrem de redusă în comparaţie cu aceea manifestată faţă de "valul de căldură nord-africană (ce) pîrjoleşte de trei zile aproape toată ţara"; "Regele Mihai speră în sfîrşitul exilului", se intitulează penultima ştire dintr-un grupaj de zece. **Curierul naţional** preia relatările de la BBC şi Deutsche Welle despre simpozionul de la Paris (pe pagina a 5-a) şi constată că "La Sinaia s-a conturat calea renaşterii cercetării româneşti". La sfîrşitul săptămînii care a împărţit diaspora cel puţin în două (iar gazetarilor le-a dat prilejul să asiste la nesfîrşite aplauze fie în sala de conferinţe de pe Boulevard Latour-Maubourg, fie în aceea a hotelului Pallas din Sinaia), laureatul premiului Nobel George Emil Palade a afirmat în faţa studenţilor medicinişti:"Un guvern bun este acela care oferă fiecăruia condiţii pentru a învăţa şi a se perfecţiona într-un domeniu. Iar publicul trebuie să facă două lucruri: întîi să se vaite mai puţin, al doilea, să lucreze mai tare". La Paris, semnatarul acestei declaraţii fusese taxat drept "om al Cotroceniului" deşi nici măcar **România liberă** nu s-a grăbit să reproducă respectivele acuzaţii. În schimb publicaţia condusă de P.M. Băcanu transcrie fragmente din interviul realizat la o oră de vîrf şi de maximă audienţă (cu acela care a beneficiat de "formula de adresare MAJESTATE"), Discursul Majestăţii Sale Regele Mihai cu ocazia reuniunii cu comunitatea românească şi Intervenţia lui Octavian Paler la aceeaşi reuniune (intitulată "Exilul românesc văzut din ţară"). (E.Ş.)

Servitutea şi libertatea

© C. Bumbuf

În acest articol intenţionez să sugerez că următoarele două teze contradictorii pot fi deduse, în cadrul aceleiaşi teorii, cu egală îndreptăţire:(1) independenţa omului este incompatibilă cu natura lucrurilor şi (2) independenţa omului este o necesitate a naturii lui proprii. Eu susţin că, deşi natura omului este ca omul să fie compatibil cu natura lucrurilor(principiul antropic), afirmarea simultană a celor două teze nu este sofistică. Vreau să spun că nu retoric susţin cele două teze, ci crezînd cu sinceritate că sensul lor profund stă tocmai în faptul de a fi adevărate şi contradictorii în acelaşi timp. Nu cred că ele sunt adevărate în ciuda faptului că se contrazic, ci datorită faptului că sunt incompatibile. Dacă deschidem bine ochii, vom vedea că suntem înconjuraţi de multe lucruri asemănătoare, începînd cu noi. Suntem suflete nemuritoare în trup muritor. E posibil aşa ceva? Orice minte sănătoasă simte că în acest enunţ s-a rătăcit o greşeală. Ei bine, sensul profund al faptului că suntem tocmai aici e manifestat: în scandalul ontologic din care viaţa noastră îşi extrage atît darul preţios al frivolităţii, cît şi fascinaţia abisului peste care sufletul nostru nu e decît o fîntînă aruncată de altcineva. (Se ştie că cine stă bine scufundat într-o fîntînă secată vede şi în timpul zilei stelele de pe cer.) Voi mai spune doar atît: aproape nimic din ce ne înconjoară sau facem nu e simplu sau univoc. Nu vreau să implic prin aceasta că lucrurile ar fi complicate: vreau doar să spun că ele sunt complexe şi că nimeni nu poate valsa dacă nu-şi pune cu multă graţie inteligenţa în picioare.

(1) Prima teză pe care vreau să o susţin este că independenţa e o noţiune dificil formulabilă pornind de la argumente naturale. Potrivit naturii, un singur om nu poate inventa o limbă. Mai mult, un singur om nu poate oferi nici un temei umanităţii, unde prin "umanitate" înţeleg esenţa a ceea ce înseamnă să fii om între oameni. Fără acces la cuvînt, adică fără raţiune, şi fără esenţă proprie, omul singur este mai puţin decît nici un om. Absenţa este adesea mai puţin precară decît flatulenţa opacă a inexistenţei. Prin urmare, omul nu poate fi construit pornind de la un singur om. Trebuie mai mulţi, ceea ce înseamnă că începutul umanităţii omului nu e de închipuit prin sumare aritmetică de indivizi izolaţi. Ce înseamnă asta? Un singur lucru: că natura omului nu poate fi dedusă din idealul omului izolat. Pe de altă parte, independenţa e o noţiune lipsită de echivoc: este independent cel care nu depinde de vreo condiţionare. Dar atenţie: orice vorbitor al unei limbi care conţine aceste cuvinte nu va echivala niciodată independent cu incondiţionat. Temeiul filosofic pare clar: incondiţionarea vizează mai degrabă autonomia metafizică, în timp ce independenţa exprimă o calitate relativ la ceva. Independenţa nu e absolută, e independenţă faţă de ceva dat. Şi, cum omul izolat e lipsit de dependenţe, regăsim şi în acest mod faptul că omul "independent" nu poate constitui un temei valabil al umanităţii sale, potrivit naturii. Pentru a-şi descoperi umanitatea, omul trebuie să treacă prin vămile servituţii, adică prin vămile dependenţei de un altul. Toate mişcările sufleteşti prin care accedem la calitatea noastră de om sunt tribulaţii ale servituţii. Iubirea e o servitute; filiaţia e o servitute; prietenia e o servitute; talentul e o servitute; munca e o servitute; societatea e o servitute; existenţa exterioară a lui Dumnezeu e o servitute. Omul actual e un om numai prin intermediul experienţei servituţii. Iar cînd spun "omul actual" nu e mici un dubiu: mă refer la omul decăzut al Căderii.

(2) Dar dacă omul care nu poate fi independent este omul Căderii, înseamnă că independenţa ar putea fi dobîndită recîştigînd natura primordială, care, s-a crezut în secolul XVIII, ar fi natura primitivă şi paradiziacă. Nu voi insista asupra acestei bizarerii: mă declar însă întrutotul de partea lui Voltaire, care, în contra instigaţiilor lui Rousseau, refuza să renunţe la civilizaţia culturii sale de dragul mersului în patru labe. Nu, natura proprie a omului nu este natura sa originară. Natura inalterabilă a omului, potrivit Creaţiei, nu este să aibă o natură, ci să fie o libertate. Mai mult, omul este posesorul unui suflet individual şi etern, pecetluit de semnul unei singularităţi irepetabile. În logică se zice că un sistem axiomatic este independent atunci cînd axiomele sale nu se pot deduce unele din altele. În mod riguros, aceasta este şi situaţia fiecărui om în parte: nici unul nu poate fi dedus din celălalt. Independenţa logică a omului e absolută. Pe de altă parte, dacă natura omului e să fie o libertate, atunci el este independent şi din alt punct de vedere: ca izvor al spontaneităţii. Omul este independent aşa cum şi procesele atomice individuale sunt impredictibile. Nu este lege care să stea peste om, deşi, firește, există o mulţime de legi care stau peste oameni. Vedem că, adoptînd această perspectivă, omul nu mai pare un agent al servituţii ci, dimpotrivă, un purtător al spontaneităţii, o fiinţă care nu depinde decît de sine pentru a nu depinde de alţii. Ceea ce este independent în om este izvorul libertăţii: altfel spus, natura sa neafectată de Cădere.

Ajungem astfel la scandalul promis: pe de o parte independenţa este interzisă omului actual de natura lucrurilor, aşa cum s-au rînduit ele în urma neputinţei omului singur de a mai fi măsură a umanităţii; şi, pe de altă parte, omul în individualitatea sa cea mai ireductibilă este sursa spontaneităţii, ceea ce înseamnă că, prin ceea ce a rămas nealterat de Cădere, omul este singurul exemplu valid, într-o lume în care totul depinde de tot, de pură independenţă.

În ce mă priveşte, repet, nu cred că enunţul simultan al acestor două teze contrare ne pune în faţa unui sofism. Teza imposibilităţii independenţei se bazează pe Natură, adică pe ansamblul consecinţelor Căderii. Dimpotrivă, teza independenţei inevitabile pleca de la ceea ce a rămas inalterat prin Cădere. Deocamdată suntem în cea mai pedestră logică. Ceea ce însă contrazice logica este că omul trăieşte în secol, după regulile secolului, cu materialele secolului şi, firește, încrezîndu-se în dreptul care rezultă din natură, dar legitimat în mod esenţial numai prin ceea ce contrazice secolul şi îl afirmă. Căci secolul ar pieri dacă nu ar fi susţinut de izvorul unei spontaneităţi care, deşi nu are nimic de a face cu el, se manifestă totuşi numai prin intermediul materiilor sale. Şi, pe de altă parte, el chiar piere de fiecare dată cînd legitimitatea care îl contestă sfîrşeşte prin a-l salva. Trebuie să acceptăm acest paradox: potrivit naturii, independenţa noastră este, ca să zic aşa, cu suspendare; potrivit libertăţii, independenţa noastră în act este ultimativă.

Am să închei referindu-mă la cîteva chestiuni sociale. A recunoscut oricine că teza independenţei absolute a individualităţii este cărămida de bază a aşa numitului individualism metodologic. Mulţi însă vor fi miraţi să înţeleagă că ipoteza esenţială a acestui curent de gîndire eminamente laic este legitimabilă în sens tare numai prin teologie. Încă mai ironic mi se pare faptul că teza nonseparabilităţii indivizilor sociali, ipoteza de bază a oricărui colectivism, în speţă şi a celui teocratic, e întrutotul laică, şi se înrădăcinează într-o concepţie a naturii umane care absolutizează consecinţele Căderii. (Orice colectivism, e bine să precizăm acest lucru, are ca formulă tipică impunerea prin represiune a "egalităţii". Figura sa ideală este egalitarismul cămăşii de forţă, indiferent că egalitatea ca atare e argumentată etnocratic, rasial sau potrivit ideii exterminării tuturor celorlalte clase sociale.Dar cel mai interesant lucru este că modelul ideal al dictaturii egalităţii, deşi, firește, nemărturisit, a fost întotdeauna Statul teocratic).

Cît despre motivele multelor aporii pe care le trăim, o sugestie posibilă vine dinspre paradigma cristologică sub semnul căreia cultura noastră fiinţează: cine este persoană asumă, în fiecare dintre noi, riscurile şi exigenţele a două naturi transcendent incompatibile.

H.-R. PATAPIEVICI

Numai morţii sînt independenţi

După mine independenţa nu există. Există doar contracte sau tratate de dependenţă. Cînd o ţară mică, cum e a noastră, zice că e independentă, ea schimbă o dependenţă cu alta. Noi am devenit independenţi de turci, cu un secol în urmă, după care ne-am străduit să ne descoperim dependenţa cea mai potrivită, fără să izbutim prea des. Dar chiar şi în privinţa marilor puteri, independenţa e mai mult un cuvînt destinat alegătorilor decît un concept politic. Lumea se află în raporturi de totală dependenţă. Asta e de fapt condiţia omenirii. Independenţa reală înseamnă alienare. Şi treaba asta e un pas spre patologie. Marii independenţi sînt nebunii. Dar mai nebuni decît ei sînt cei care vîntură această idee ca pe un echivalent al libertăţii. Dacă se poate spune aşa, independenţa e pentru proşti, iar libertatea e pentru cei puternici. Sînt eu, ca scriitor, independent? Mă îndoiesc. Depind, de fapt, de atîtea lucruri, încît ar trebui să spun, mai degrabă, de ce nu depind, ca să pot preciza rapid graniţele micului domeniu peste care sînt stăpîn. Dacă am poftă să-mi extind acest teritoriu trebuie să mă înham la cu totul alt stăpîn. Şi acesta e libertatea. Spre deosebire de aşa-zisa independenţă, libertatea e o miză reală şi, ca atare, ea poate să mă reprezinte. Independenţa e o vorbă frumoasă, libertatea în schimb e un risc. Dacă merg pînă la capăt pe riscul libertăţii, asta nu înseamnă că prin asta devin şi independent. Căci libertatea există şi ea în raport de ceva, nu în absolut, ea presupune însă asumarea unei dependenţe, în defavoarea alteia. Orice plus de libertate e un plus de dependenţă, de implicare. Eu nu devin liber fiindcă nu-mi pasă de cine ştie ce problemă care ar trebui să mă apese. Nepăsarea sau ignoranţa înseamnă, la drept vorbind, sărăcie interioară. De aceea, probabil, proştii vorbesc cu atîta încîntare despre independenţa lor. Pentru că n-au conştiinţa zecilor de mici şi mari dependenţe care îi condiţionează.

Am citit de curînd într-un ziar că Jaqueline Kennedy s-a măritat cu Onassis numai după ce acesta a semnat un contract prenupţial numărînd peste o sută de puncte. Acest contract mi se pare o excelentă probă de ceea ce înseamnă conştiinţa dependenţelor. Armatorul l-a semnat, ulterior însă a regretat imens că a făcut-o şi, dacă n-ar fi murit, se spune că ar fi reziliat contractul, divorţînd. Cînd dependenţa devine de nesuportat, apare, mă rog, divorţul, apare proclamaţia de independenţă sau începe războiul din Iugoslavia. Dacă sînt însă cît de cît atent n-am cum să nu descopăr că respingînd o dependenţă îmi asum alta, chiar în aceeaşi clipă. Fiindcă dacă nu se întîmplă aşa, Doamne fereşte, ori nu mai exist, ori exist ca şi cum n-aş mai fi.

Cristian TEODORESCU

Independenţii la proba votului

Aş face mai întîi observaţia că modul în care întrebarea mi-a fost pusă de către redacţia revistei **Dilema** – de ce listele cu **personalităţi intelectuale de primă dimensiune** şi care s-au declarat a fi **independente politic** nu au reuşit să obţină numărul de voturi necesare (fiecare listă cel puţin 43 000 în Bucureşti) pentru ca măcar un candidat să fie ales în parlament în 1990 – sugerează o pistă de căutare a răspunsului care ar putea să nu fie deloc corectă. Formularea întrebării, adresate mie în calitate de sociolog, indiferent de intenţiile autorilor, sugerează doi factori explicativi posibili: în primul rînd **intelectuali de prestigiu** (a existat oare vreo reacţie de masă anti-intelectualistă?) şi în al doilea rînd **independenţi politic** (a fost atît de influentă teoria leninistă cu privire la imposibilitatea "independenţei" politice?).

Un prim factor: **alegerile din '90 au fost dominate de o polarizare generată mai mult de teamă decît de opţiuni programatice.** În lunile anterioare alegerilor din '90, în colectivitatea românească s-a produs un proces progresiv de polarizare politică. În imaginea publică problema nu consta în alegerea pur şi simplu a unor deputaţi individuali care să facă legi în parlament, ci a unor formaţii politice care să conducă ţara. Acesta ar putea fi un motiv pentru care populaţia a preferat să voteze pentru partide şi nu pentru personalităţi independente.

Unii analişti au sugerat faptul că votul din '90 a fost mai degrabă **reactiv**: mulţi dintre cei care au votat pentru FSN au făcut-o de teamă ca opoziţia să nu cîştige; mulţi dintre cei care au votat pentru partidele istorice din opoziţie au făcut-o din resentimente faţă de FSN. Teama a fost un motiv esenţial atunci. Şi teama produce de regulă polarizare.

Simplificînd mult lucrurile în conştiinţa electoratului cele două grupări mari politice (FSN şi partidele de opoziţie) prezentau următoarele imagini:

• **FSN. Suporteri**: un conglomerat de persoane, fără o opţiune politică foarte clară, multe dintre ele cu o anumită experienţă în administraţie, dominat de figurile lui Iliescu şi Roman cu o popularitate ridicată; pragmatic orientat, intenţionînd menţinerea unui anumit echilibru social-politic, atent la interesele populaţiei, orientat spre o schimbare cu tensiuni minime; a reuşit în primele 5 luni să schimbe substanţial condiţiile de viaţă ale populaţiei (veniturile reale ale populaţiei au crescut în 1990 faţă de 1989 cu 26%, partea cea mai mare a acestei creşteri fiind decisă în primele luni; magazinele începuseră să se umple cu bunuri la preţuri scăzute; luarea unor măsuri foarte populare). **Criticii**: dominat de foşti comunişti care nu vor putea să-şi schimbe mentalitatea şi metodele; intolerant faţă de partidele de opoziţie, folosind mijloace de manipulare şi metode populiste.

• **Partidele istorice din opoziţie. Suporteri**: forţe politice autentic anti-comuniste care vor asigura schimbarea radicală a ţării; conducători care au suferit în închisorile comuniste, continuatori ai tradiţiei marilor partide antebelice; sprijinitori ai reinstaurării monarhiei, garantul ultim al renunţării radicale la orice rămăşiţă de tip comunist şi al promovării unei democraţii autentice. **Criticii**: partidele istorice au fost constituite de persoane care e drept au suferit în regimul comunist, dar din cauza marginalizării lor timp de peste 40 de ani nu au experienţă în organizarea şi conducerea unei societăţi complexe; unii dintre ei sînt orientaţi mai degrabă de logica resentimentelor şi a refacerii unei situaţii existente în anii '40, fără a lua în considerare istoria de peste 40 de ani şi nici interesele celor care, fără a avea vreo vină, vor trebui să sufere prin această refacere; sînt mai puţin interesaţi de ce vrea electoratul actual şi mai mult de miturile trecutului (deşi aproximativ 90% din populaţie nu dorea reinstaurarea monarhiei, opoziţia a făcut din aceasta un punct esenţial al programului politic); recurge la presiunea străzii şi a factorilor externi pentru a obţine puterea.

Piaţa Universităţii a dramatizat această polarizare, servind drept exemplu concret al modului în care cele două tabere vor să acţioneze: unii au privit Piaţa Universităţii drept protestul curat şi disperat al celor care se opuneau continuării sub alte forme a comunismului, alţii au considerat-o drept o încercare nepermisă de presiune prin stradă, împotriva voinţei colectivităţii democratic exprimată.

Pentru mulţi problema opţiunii electorale era care din cele două tabere va conduce ţara. A vota pentru liste restrînse de independenţi, care nu aveau şanse de reuşită, însemna în fapt a vota pentru tabăra care va obţine majoritatea relativă, voturile acestor liste urmînd a fi redistribuite; deci însemna a nu vota.

Un al doilea factor se referă la numărul listelor de independenţi. Fiind mai multe liste, votul intelectualilor cu simpatii pentru diferitele personalităţi ale lumii intelectuale inevitabil s-a dispersat. O singură listă ar fi putut probabil să obţină suficiente voturi, dar mai multe asemenea liste şi-au scăzut reciproc şansele.

Al treilea factor: imaginea publică a personalităţilor de pe aceste liste. Că toate persoanele de pe aceste liste aveau un prestigiu intelectual apreciabil este un fapt incontestabil. Desgur că prestigiul lor maxim era tot în rîndul intelectualilor şi mai puţin al marii mase de alegători. Să nu uităm că proporţia intelectualilor în Bucureşti nu depăşea 4-5%. Cei mai mulţi dintre ei veneau însă din zona literelor şi filozofiei. S-ar putrea ca unii cetăţeni să fi avut oarecari reţineri în legătură cu capacitatea de oameni politici a acestora. Probabil însă că acest factor a fost mai puţin important. Mai important este cred faptul că în imaginea publică intelectualii din zona literelor şi filozofiei erau indentificaţi mai degrabă cu opoziţia şi încă cu o opoziţie extrem de vocativă, cum era cazul Grupului pentru Dialog Social: Liiceanu şi Paler aveau o vizibilitate publică deosebită. Imaginea lor publică deci s-ar putea să nu fi fost aceea a unor personalităţi **independente**. Desigur că unii de pe aceste liste nu au avut nici o legătură cu GDS-ul şi nu au avut poziţii politice accentuate şi pasionale. Dar acest lucru este mai puţin important. Imaginea publică tinde întotdeauna să fie influenţată de persoanele dintr-o categorie care are la un moment dat poziţii mai pregnante.

Rămîne însă o altă întrebare: de ce nici intelectualii nu par a fi votat masiv pentru aceste liste? Probabil că mulţi intelectuali care simpatizau cu opoziţia şi cu multe dintre personalităţile declarate independente au preferat să voteze direct cu opoziţia, considerînd că acesta este un vot mai sigur. Iar cei care îi apreciau ca intelectuali, dar nu agreau activismul politic al unora dintre ei au preferat să voteze cu FSN-ul sau cu partide politice care păreau a fi mai puţin pasionale (ecologiştii de exemplu).

În fine, un ultim factor. El se referă la, după părerea mea, o greşeală strategică a opoziţiei şi o opţiune inteligentă a FSN-ului: poziţia faţă de independenţi. Dacă FSN-ul a stimulat înscrierea pe listele sale electorale a personalităţilor independente, partidele istorice din opoziţie au fost tranşante, refuzînd suportul pentru personalităţile independente.

Cătălin ZAMFIR

Cîmpul cu maci şi trenul mirosind a trandafiri

După alegerile din mai 1990, m-am întîmplat, în timpul "mineriadei", la Bucureşti. Chiar în ziua de 14 iunie, aşteptînd un autobuz în Piaţa Romană, am văzut trecînd, spre Ana Ipătescu, mai multe camioane cu mineri, care agitau tîrnăcoape şi bîte. Imaginea mi-a adus aminte de filmele din anii '50: clasa muncitoare inaugura, atunci, dictatura proletară. După cîteva minute, m-am urcat într-un autobuz spre Casa Presei. Maşinile opriseră în dreptul intrării din stînga. Minerii agăţaseră de la biroul lui Gabriel Liiceanu o caricatură uriaşă, care masca ferestrele de dedesubt. Sper să-mi amintesc bine: în caricatură erau reprezentaţi Gabriel Liiceanu, Octavian Paler, Petre Mihai Băcanu, Ion Raţiu. Sub figurile lor scria "Trădători", iar deasupra era desenată sau lipită o bancnotă de zece dolari.

Aveam treabă într-o redacţie. Am urcat. Am bătut la uşă, dar nu mi s-a răspuns. Am apăsat pe clanţă şi uşa grea s-a întredeschis: la fereastră, extrem de agitate, de-a dreptul excitate, se înghesuiau vreo patru femei care dădeau din mîini şi scoteau exclamaţii ca la o partidă de box. M-am apropiat de fereastră şi am aruncat o privire afară: din corpul alăturat al clădirii, minerii scoteau de guler pe cine găsiseră în redacţie la **România liberă** şi la "Humanitas", agitau topoarele şi bîtele spre marea încîntare a doamnelor din biroul în care mă aflam.

Dacă vă mai aduceţi aminte, pe lista independenţilor au candidat, atunci, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu, Mircea Dinescu, Octavian Paler, Al. Paleologu. Nu-i mai reţin pe toţi şi n-am răgazul să caut în arhivă. Reacţia doamnelor din birou m-a lămurit, în bună măsură, de ce independenţii nu au intrat în Parlament.

© C. Bumbuţ

A doua explicaţie e şi mai simplă: cine a intrat în cabină cu buletinul de vot, a pus ştampila pe Ion Iliescu, pe Radu Cîmpeanu şi pe Ion Raţiu, după care, pe celălalt buletin, au ştampilat acelaşi semn electoral, fără să se mai uite la numele candidaţilor.

Tot atunci mi-am adus aminte de o scrisoare pe care Dana Dumitriu mi-o expediase prin 1982: îmi atrăgea atenţia că lucrul cel mai periculos pe lumea asta este să stai între două linii de cale ferată, rişti să fii călcat şi de un tren şi de altul. Deşi aveam (şi-i păstrez şi acum) o simpatie deosebită faţă de Dana Dumitriu, i-am răspuns, în bunul stil esopic de atunci, că între două linii de cale ferată te afli în cea mai deplină siguranţă. Nu te întreabă nimeni ce cauţi acolo. Stai în cîmp şi vezi cum se scutură floarea de mac. Iar dacă trenul deraiază şi dă peste tine, mai apare, între şine, o floare de mac. Dar cînd un tren sare de pe şine, nici măcar în compartiment nu mai eşti în siguranţă. Şi, dacă în cîmp nu te întreabă nimeni nimic, în tren vin controlul şi supra-controlul şi te întreabă ce cauţi acolo, îţi cer legitimaţia de călătorie.

Aţi înţeles, sper, că "independentul" stă între două linii de cale ferată. Aşa au făcut şi independenţii în alegerile din 1990. Stăteau în cîmp şi admirau cum cad petalele florilor de mac. Ceilalţi, înscrişi în partide, "prinseseră cîte un tren". Pentru unii, trenul nici măcar nu oprise în gară, dar ei se agăţaseră din mers, precum necunoscutul din nuvela lui Groşan, **Trenul de noapte**: s-au aburcat pe scară, au deschis uşa vagonului, iar dinlăuntru s-a răspîndit, tulburător, mirosul de trandafiri.

Val CONDURACHE

Independenţa la români

Independenţa e însuşirea fără de care cele mai multe din întîmplările lumii moderne nu ar fi avut loc. Manifestarea în libertate, afirmarea personalităţii, valorificarea ego-ului sînt acte de "in-dependenţă". Pe tema independenţei se poate clădi o vastă literatură speculativă; dar independenţa e, totuşi, mai puţin o problemă teoretică şi mai mult una de filozofie practică, pentru că nu poate fi evaluată în sine, ea este doar raportul a ceva faţă de altceva. Şi, pentru că nu are rost, aşadar, să vorbim despre independenţă la modul general, să-i aproximăm sensurile cu ajutorul cîtorva din manifestările ei din spaţiul mioritic.

***

S-ar zice că la români sentimentul independenţei e o trăsătură puternic conturată. Argumente în acest sens sînt expresii care apar spontan în cadrul dialogurilor, obsesii ale inconştientului colectiv, vorbe indicînd o orgolioasă... "independenţă": "ştii tu cine sînt eu?"; "ştii tu cu cine stai de vorbă?"; "să nu-mi spui tu mie!"; "să mi se întîmple aşa ceva tocmai mie!"; "o să mai auzi tu de mine!" ş.a.m.d. Sintagmele evidenţiază un ego exacerbat, iar o consecinţă a acestuia ar trebui să fie, logic, un la fel de pronunţat simţ al independenţei. Să fie românul un campion al independenţei? Nu, răspunde Mihai Ralea în **Fenomenul românesc** ("Viaţa românească", 1927). După Ralea, principala trăsătură a românului e capacitatea de adaptare la circumstanţe, caracterul lor tranzacţionist. "În toate luptele pe care le duce, românul preferă totdeauna spiritul tranzacţional." Un spirit înclinat spre tranzacţional nu va fi un spirit independent. Capacitatea de a rezolva prin tranzacţii arată nu independenţă, ci exploatarea cu multă abilitate a dependenţelor!

***

În portretizarea românilor Ralea dă dovadă, fără îndoială, de... independenţă faţă de obiceiurile pămîntului în materie de autoevaluare. Realizarea unor astfel de "portrete de grup" sînt la noi, de regulă, prilejuri pentru desfăşurarea unor mai mult sau mai puţin ingenioase, mai mult sau mai puţin subtile encomioane la adresa nemaivăzutelor noastre calităţi. Puţine semne de independenţă pot fi aflate în acest domeniu. E adevărat, riscurile opiniei independente nu sînt mici; atitudinea critică faţă de însuşirile noastre, oricît de nevinovată, tinde să devină "trădare a neamului". În schimb, lălăielile penibile despre spaţiul mioritic, cele care compromit pînă şi lucrurile cele mai sfinte, sînt ascultate fără tresărire de revoltă. Preferăm să ne lăsăm adormiţi în tămîieri decît să privim lucrurile aşa cum sînt. Totuşi, după cum am văzut, opiniile independente nu lipsesc. Disocieri îndrăzneţe pe marginea felului nostru de a fi ne propune şi Constantin Rădulescu-Motru, atras în mai multe din lucrările sale de definirea specificului naţional al românilor. Iată ce ne spune C.R.-M. în **Sufletul neamului nostru/ Calităţi bune şi defecte**, conferinţă ţinută în 1910: românii suferă de un accentuat gregarism, "o stare obişnuită la popoarele tinere". Aceasta ar fi explicaţia pentru care "cele mai multe dintre convingerile noastre sunt întemeiate pe «zvonul public», şi numai foarte puţine pe dovezile adunate de noi personal." Or, am zice noi, independenţă în gîndire şi acţiune înseamnă a avea convingeri, la care ai ajuns prin propriile-ţi mijloace, nu a opera mental cu convingeri de gata. Filozoful nostru de la începutul secolului recurgea, la rîndul său, pentru argumentare, la sintagme de largă circulaţie care ne dau, şi în această privinţă, dimensiunile subconştientului colectiv. Românul foloseşte frecvent "se zice", "lumea zice" etc., arătînd prin aceasta dependenţa faţă de opinia grupului; el nu vrea să intre în "gura lumii", care e atotputernică şi, mai ales, atottemută. Românul nu ar merge împotriva spiritului gregar. Aceasta nu îl împiedică, în anumite împrejurări, să se comporte eroic. "Românii sunt eroi, dar cu deosebire cînd sunt în grup" spunea Rădulescu-Motru.

***

Ducînd mai departe această observaţie, aş adăuga că românul e independent mai ales atunci cînd are spatele asigurat – de un grup ("gaşcă"), instituţie, "generaţie" etc.

Un fel de rîsu-plînsu al independenţei, o independenţă-dependentă. Şi, trebuie să recunoaştem, dacă s-ar putea să greşim extinzînd această caracterizare la toţi românii, ea e în mod sigur valabilă în ceea ce-l priveşte pe intelectualul român, mai ales cel din sfera literar-publicistică. Intelectualul nostru e cu atît mai... independent, cu cît e mai bine susţinut de "oamenii lui". Nu e extrem de sugestiv în acest sens zgomotul făcut de aşa-zisele... "generaţii"? Dacă în timpul dictaturii era justificat un asemenea asalt concertat, condiţiile chiar reclamau aceste forme de manifestare, ce mai poate justifica astăzi susţinerea unui instrument conceptual – generaţia – care neagă tocmai independenţa fundamentală a artistului, dacă nu sentimentul gregar? Condiţia creatorului autentic e aceea de a fi singur, şi atunci cînd este ignorat, şi atunci cînd este adulat. Actul creaţiei nu poate fi mişcare de masă! Pentru creatorul adevărat independenţa este element primordial. Astăzi, în spaţiul nostru cultural, intelectualii cu adevărat independenţi, capabili să suporte toate consecinţele independenţei lor, ale singurătăţii pe drumul propriu, ale bărbăţiei confruntării cu adversităţile sînt rarissimi. Pentru cei mai mulţi rămîn valabile spusele lui Rădulescu-Motru din 1910: devin curajoşi numai cînd se află în grup.

***

Dependenţa se înrădăcinează însă atît de puternic, atît de temeinic se împleteşte ea printre fibrele cele mai intime ale fiinţei, încît devine adevărata natură, iar încercările, chiar cele mai binevoitoare, de a ieşi de sub tutela ei au rezultate neaşteptate. E foarte dificil pentru oameni care s-au format şi au trăit întreaga lor viaţă în anii dictaturii comuniste sub regimul unei dependenţe totale şi complexe, să se transforme în examinatori imparţiali ai propriei lor condiţii. Sînt observate, sînt percepute, fără îndoială, unele linii generale ale proceselor. Se constată cu uşurinţă grosolănia îndoctrinării ideologice, absurditatea preceptelor comuniste, minciuna sfruntată despre realitatea trăită şi se încearcă, cu bună credinţă, eliminarea acestor surse de dependenţă.

În cvasitotalitatea cazurilor însă (lucrul acesta devine astăzi, în condiţii de libertate a expresiei, evident) s-a schimbat doar tutela, nu şi modul de a gîndi, de a trăi ş.a.m.d. Dacă, respingînd instrucţiunile comisiilor ideologice comuniste, intelectualul român şi-a luat ca model ultima (de fapt, pentru a fi cinstiţi, de cele mai multe ori... penultima) modă occidentală, se poate vorbi, fără doar şi poate, de un progres, de o rezistenţă în faţa dictaturii; dar nu şi despre instituirea unui mod de a fi independent. Pentru că, chiar dacă eşti dependent de modele demne de laudă, tot dependent se cheamă că eşti. Lipsa oricărei contribuţii originale, a punctului de vedere propriu, a dialogului arată subordonare, lipsă de independenţă, oricît de important ar fi modelul urmat.

Dacă ne oprim doar la aceste două incontestabile realităţi – nevoia de a trăi şi de a acţiona în grup şi dependenţa totală, pînă la supunere oarbă, faţă de unele modele intelectuale – putem realiza importanţa termenului "independent" pentru mentalitatea românească a timpului nostru.

Constantin PRICOP

Neatîrnare şi donquijotism

Blazonul independenţei presupune riscuri, întrucît, prin definiţie, nu ai cum să fii absolut independent: totdeauna se găseşte cineva ori ceva de care să depinzi. Proclamarea propriei independenţe apare astfel ca un act de sfidare la adresa acelor factori de dependenţă, ca o formă de donquijotism. Şi-apoi, independenţa asta-i relativă: cunosc oameni care se consideră independenţi faţă de propria natură umană, faţă de familie, faţă de televizor, faţă de politică (nu stau acum să analizez procentul de autoiluzionare din aceste aşa-zise independenţe). Eu nu sînt nici măcar faţă de clădirea aceea anostă numită centrală termică, de unde ar trebui să vină apă caldă. Nici faţă de insectele acelea infime (şi infame!) care mă bîzîie noaptea pînă la exasperare. Ca să nu mai vorbesc de bursa care se dă întotdeauna pe 30 ale lunii, de examenele pe care le fixează Catedra de Franceză. Şi alte multe mari "mizerii mărunte" din viaţa unui student "independent".

Simona BASARAB

Efortul de procurare a propriului jug

La un moment dat, prin 1968, din reorganizările succesive ale sistemului editorial, a luat fiinţă, aparent inexplicabil, Editura **Litera**. Dînd falsa senzaţie de "spaţiu de autonomie" ea era de fapt un fel de supapă a sistemului editorial care oferea o şansă de rentabilizare (prin tipărirea de agende şi calendare) iar pe de altă parte putea publica mai repede, pe circuit simplificat, fără cheltuieli de la bugetul Centralei Editoriale, acele cărţi cu tiraj confidenţial care ar fi îngreunat planul celorlalte edituri.

Debuturi, lucrări de doctorat, tratate de medicină în tiraje mici, monografii săteşti dar şi cărţi de excepţie ale unor "nealiniaţi", sau memorii de referinţă au apărut la **Litera** vreme de două decenii . Din cauza unei politici editoriale dezastruoase, în ultimii ani ai dictaturii nivelul de publicare scăzuse considerabil în tot sistemul, cărţile la comandă se tot înmulţeau, dubla cenzură din Minister întîrzia nejustificat orice apariţie ("dulează"- se spunea,- la tov. Dulea), condiţiile grafice deveneau mizerabile iar drepturile de autor umilitoare.

Planuri tematice, economice, cu aprobări greoaie, securitate în tipografie, semnalînd încă o dată "greşeli ideologice", bunuri de difuzare care cereau topirea cărţilor după apariţie, o cenzură înfricoşată funcţionînd aberant (şi de aceea, uneori, incredibil de tolerant, ca orice frînă fără control care se strică atunci cînd nu te aştepţi) făceau oricum îngrozitor de greu de suportat atît statutul editorului, cît şi pe acela al autorului. Îmi amintesc încă (trebuie să mai fie în vreun sertar) o scrisoare trimisă de Adrian Marino, pe la începutul anilor '80, în care îmi vorbea despre "umilinţa de a publica azi, aici"...

Toate acestea făceau ca statutul Editurii **Litera** să devină din ce în ce mai avantajos, mai "independent". Planurile sale se alcătuiau trimestrial, în funcţie de oferte. Din cauză că toate cărţile apăreau în regia autorilor, se putea opera o selecţie pe criterii de valoare. Nimeni nu publica osanale pentru Ceauşescu pe banii lui, din moment ce alte edituri ofereau pentru asta drepturi de autor. În plus, la **Litera** cărţile apăreau mult mai repede (deşi exista cenzură, dar ea era mai rapidă şi mai formală pentru cărţile în regia autorilor) şi în condiţii grafice cît de cît mai civilizate. Numele regretatului Radu Albala era un gir, ca şi cel al directorului de atunci, excelentul editor Gh. Buzatu care se străduia să onoreze "numele firmei", cum zicea el.

Pe de altă parte, editura **Litera** făcea parte din sistemul editorial administrat de Romlibri. Această lipsă de independenţă administrativă ne-a făcut după 1989 mari greutăţi şi a fost principalul obstacol în calea privatizării, nerealizată încă nici acum, după 4 ani (piedică pe care încercăm de abia în momentul de faţă să o depăşim). E adevărat că Editura **Litera**, mai mică şi mai marginalizată, beneficia de oarecare transparenţă de funcţionare, fără verigile intermediare ale altora, cu o relativă autonomie în difuzare, cu un ritm mai rapid faţă de alte edituri. Ruperea unor inerţii a fost mai uşoară. Dar, pe de altă parte, fiind organizată ca toate "casele" din sistemul editorial, ea are în continuare a se confrunta cu majoritatea problemelor care se pun şi celorlalte edituri foste de stat, dintre care unele se cheamă acum (culmea ridicolului!) **Societăţi pe acţiuni cu capital integral de stat**, formă intermediară şi obligatorie spre privatizare, incluzînd dezavantajele adunate ale celor două forme de proprietate.Cu greu vom scăpa de acest mecanism, noi cei cîţiva mari temerari care am crezut că trecerea spre privatizare este sprijinită şi se poate face cu bună credinţă într-un sistem condus încă de comunişti.

Dar, în afară de un cadru legislativ aberant şi gîndit în termeni neeconomici, există şi piedicile noastre proprii.

La început am crezut că, dacă se vă crea o echipă bună, vom putea publica orice fără subvenţii, prin forţe proprii "prin noi înşine", investind din cîştigul de la unele cărţi de succes de librărie în cărţile cu succes de prestigiu (de valoare culturală). Încasarea greoaie, lipsa de capital, întîrzierile în plata facturilor, impozitele imense, fac ca succesul de librărie să nu se materializeze imediat în beneficiu de reinvestit. Acum este clar că proporţia trebuie să fie de cel puţin 3 cărţi rentabile faţă de una cu pierderi, dacă vrem să supravieţuim, iar cărţile de prestigiu să aibă un tiraj mic, vandabil, ca să nu mărească inutil stocul impozabil. Însă cel mai greu lucru din toate este să creezi o echipă cu interese comune, în care să nu existe veleitari şi ambiţioşi alergînd indecent după propriul cîştig şi propria discutabilă glorie, dar nici obtuzi funcţionari care privesc cu jind peste gard, neînţelegînd bine de ce nu ne îmbogăţim şi noi, ca alţii, cu Sandra Brown.

Felul foarte special în care se poate menţine independenţa unei instituţii mici, jocul chinuitor şi incredibil de greu în care nu doreşti de fapt nici îmbogăţirea imediată, nici glorie personală (derizorie acum şi cu care n-ai avea ce face), ci numai un fel de nevoie încăpăţînată de a apăra în continuare, atît cît se poate, demnitatea cuvîntului tipărit, cu o convingere interioară că totul nu e zadarnic, cu marea bucurie că ai reuşit să scoţi la lumină o carte bună, pe care alţii mai bogaţi s-au temut s-o publice, îţi dă pînă la urmă un fel de inutilă dar împătimită satisfacţie, că uite, încet-încet, poţi avea oricînd numai propriu tău jug.

Viorica OANCEA

directoare a Editurii **Litera**

Deocamdată doar riscurile autonomiei

La nivelul definiţiei de dicţionar, autonomia ar include multe din sensurile conceptului de independenţă; în primul caz se vorbeşte de "situaţia celui ce nu depinde de nimeni, are deplină libertate în acţiunile sale", în cel de-al doilea de "starea persoanei care judecă lucrurile şi acţionează neinfluenţată de alţii, bizuindu-se pe puterile proprii şi dovedind iniţiativă personală" (DEX 1984). Pe cont propriu, în ultimii ani, fiecare poate verifica posibilitatea de aplicare a acestor noţiuni în practica zilnică, evaluînd în acelaşi timp şi riscurile. Inerente şi nu puţine.

1. Să nu ştii ce să faci cu independenţa odată cîştigată; fiindcă, în realitate, ori nu întreprinzi nimic, de teama de a nu greşi, şi eşti chiar bucuros cînd constaţi că, sub o formă sau alta, ţi se ia încet-încet înapoi, ori faci tot ceea ce îţi trece prin minte, confundînd independenţa cu arbitrariul.

2. Să nu înţelegi, de fapt, ce înseamnă a fi independent; cînd ţi se lasă lanţul ceva mai larg, trăieşti euforia libertăţii de opinie şi de acţiune, întreţinîndu-ţi această falsă senzaţie de independenţă prin declaraţii orgolioase /demagogice.

3. Să înţelegi noţiunea de independenţă, să ştii ce să faci cu ea, să te comporţi firesc în cadrul pe care ţi-l oferă; dar tocmai de aceea să ajungi ţinta contestaţiilor de tot felul pentru că sloganul "cine nu e cu noi e împotriva noastră" funcţionează încă, la multe nivele, chiar dacă toată lumea se leapădă de el, în teorie. Din această perspectivă a independenţei şi a riscurilor ei, să examinăm cum stau lucrurile cu autonomia universitară, proclamată la noi după 1989.

În declaraţia semnată la Conferinţa Internaţională a Rectorilor, desfăşurată în 1992 la Sinaia, sub egida UNESCO şi în prezenţa dlui Frederico Mayor, se stipulează clar că "violarea libertăţii academice şi a autonomiei instituţionale a fost plătită scump prin regresie intelectuală, alienare socială şi stagnare economică", şi, ca urmare, se recomandă "recunoaşterea conceptelor de libertate academică şi de autonomie universitară ca elemente esenţiale ale realizării universitare", Guvernele au nu numai obligaţia de a le recunoaşte, dar şi de a le garanta, aşa cum au fost ele exprimate în cîteva documente de referinţă ale reuniunilor internaţionale de la Bologna şi Lima (1988) Dar-es-Salam (1990) ş. a.

În realitate ce se întîmplă? Majoritatea reprezentanţilor puterii sînt intelectuali - au, în orice caz, o diplomă - dar poziţia pe care o adoptă faţă de problemele învăţămîntului, arată că nu acordă cuvenitul respect categoriei din care provin. Autonomia universitară a devenit, în acest caz, un teritoriu al confuziei şi, implicit, al riscurilor. Primul, ar fi cel legat de fondurile destinate învăţămîntului, nu numai cel superior, care trebuie să se descurce, şi să se administreze singur, neîmpiedicat de nimeni, dintr-un procent de 2,6% din buget, mai mic decît cel din 1993 şi inferior celui al Albaniei. Din acest procent cca. 85% - reprezintă cheltuielile de salarizare, venituri mai mici decît ale altor categorii sociale, iar restul de 15 % priveşte investiţiile, dotările, cercetarea etc. Ori de cîte ori am sesizat această situaţie anormală, ni s-a amintit de "autonomia universitară" care, urma să înţelegem, ne asigura libertatea de a ne descurca fără bani. În realitate, fondurile nu aparţin cuiva anume, toate categoriile au drept la banul public, gestionat cu grijă nu însă fără simţul perspectivei. Dar asta pare să nu constituie încă un adevăr pentru forurile de decizie. Între Ministerul Învăţămîntului şi rectorate autonomia funcţionează ca o minge de ping-pong, cu traiectoria previzibilă, împiedicată "să iasă din teren" (asta ar însemna, concret, organizarea unui marş de protest sau a unei greve). Fiindcă, pînă la urmă, universitarii sînt persoane civilizate care cunosc şi ele semnificaţia cuvîntului şomer. Ne mişcăm încă în cadrul vechii legi a învăţămîntului, rigidă şi ineficientă. Nici proiectele publicate pînă acum nu ne dau prea mari speranţe, pentru că nu regăsim în ele recomandările celor cu experienţă - rectori, sindicate, profesori - care ştiu situaţia din domeniu. Aşteptăm, încă, o legislaţie care să nu repete insuficienţele din legea grevelor sau cea a sindicatelor.

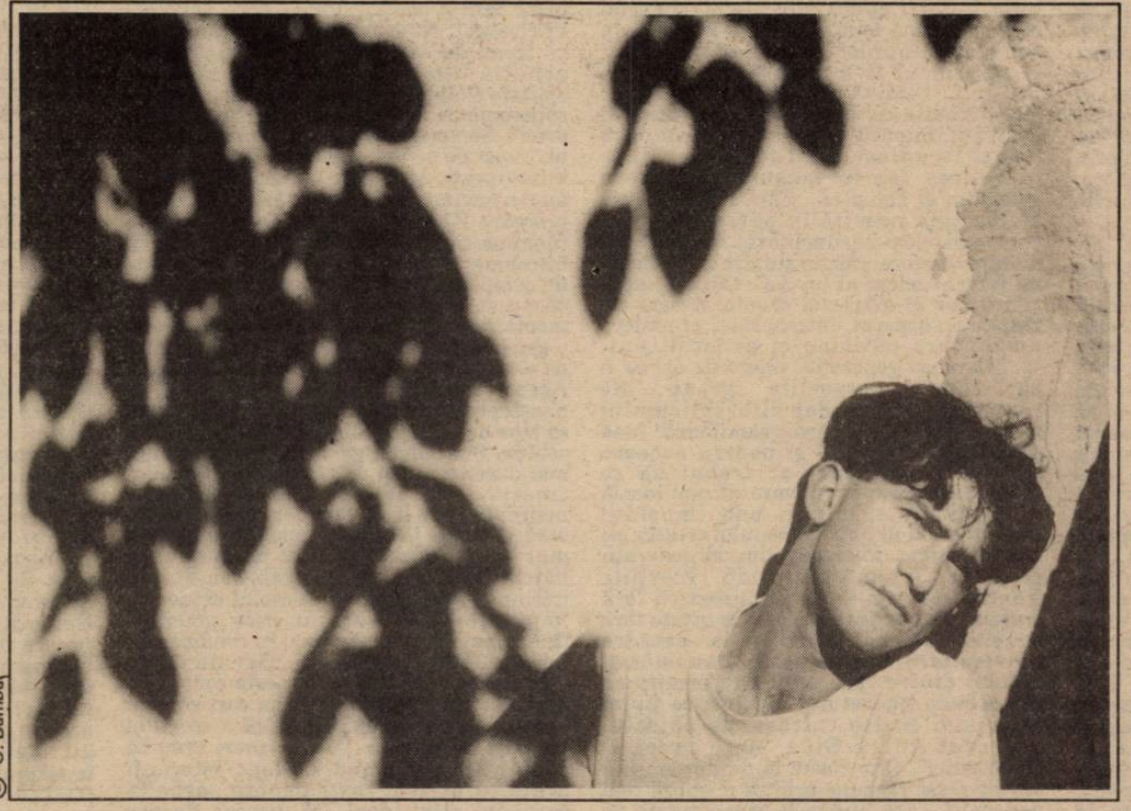

© C. Bumbuț

În învăţămîntul superior lipsesc dotările necesare dar şi o clarificare generală asupra problemelor cercetării universitare care aproape nu este deloc bugetată. În ce condiţii vor lucra studenţii şi absolvenţii Universităţii de Medicină Bucureşti, trimişi acum pe diferite perioade de studii în străinătate, prin programele internaţionale Tempus, PHARE, Copernicus, odată întorşi acasă? Cîţi se vor întoarce? Dotările insuficiente şi adesea depăşite de care dispunem acum, nu i-ar ajuta să-şi pună în valoare cunoştinţele şi experienţa acumulată în clinicile occidentale. Adaptarea noastră la standardele europene începe, uneori, de la o uşă... O ştiu din experienţa stagiului pe care l-am efectuat, după 1989, la clinica de chirurgie din Karlsruhe. În mod obişnuit, după ce se spală pe mîini, chirurgul porneşte, cu palmele ridicate, spre sala de operaţie să i se pună mănuşile. La noi, uşa aceasta o deschizi apăsînd clanţa cu cotul. În clinica germană, uşa sălii nu avea clanţă, se deschidea automat şi în primele zile uitam mereu că trebuie doar să ating cu vîrful piciorului un anume loc de pe prag, unde era montată o celulă fotoelectrică. Extinzînd puţin exemplul, mi se pare că autonomia universitară sè blochează mereu la o uşă căreia, în vederea modernizării, i s-a scos clanţa dar încă nu i s-a montat celula fotoelectrică pe prag pentru a o face funcţională. Pînă să fie garantată de o legislaţie care să o aşeze între parametri riguros definiţi şi să-i dea valoarea reală, forma noastră de independenţă, **autonomia**, îşi arată deocamdată numai riscurile.

dr. Maria Antoaneta CIOCHIRCĂ

Lector univ., federaţia sindicatelor din învăţămîntul superior "Alma mater"

Ce spun parlamentarii

✧ Cum vă simţiţi ca independent?

Constantin MOLDOVAN
(senator independent, fost PRM)

Ca independent, am avantajul că pot vorbi şi eu în Parlament, nu ca atunci cînd eram la **România Mare** unde timpul nostru era consumat de "marele lider" - un aspect, iar pe de altă parte, îmi pot exprima liber punctul de vedere pentru care am fost investit de electorat, fără ca preşedintele de partid sau şeful de grup să-mi impună altceva. Ca independent sînt mult mai eficient pentru cei care m-au ales şi cei de la mine din teritoriu vin la mine la audienţe mai mulţi ca înainte deoarece acum vin şi din cei care au votat cu alte partide să-mi spună ce-i doare. Nu se mai sinchiseşte nimeni că o să dea peste Vadim cînd vine la mine. În plenul Senatului, ca independent îmi pot exprima punctul de vedere personal chiar dacă contravine mai ştiu eu cărei doctrine de partid, care la **România Mare** nu mai are nici o legătură cu realităţile trăite de electoratul partidului, acum. PRM una a zis la alegeri şi alta face acum. Cît am fost în PRM mi-am dat seama că interesele personale ale şefilor sînt puse mai presus de ceea ce vrea electoratului partidului. Iar Partida asta Naţională, făcută din două partide, care sînt două rămăşiţe ale partidului ăla unic, nu desfăşoară nici un fel de activitate parlamentară deoarece conducătorii se ocupă de altceva. Am fost sfătuiţi să ne adresăm "tovarăşului" Verdeţ ca să ne spună cum să facem să folosim mai bine în Parlament, în activitatea noastră pentru electorat, mijloacele materiale de care dispunea partidul, dar nu s-a ajuns la nimic pentru că aceste mijloace au fost folosite mereu pentru revistele celor doi "titani": Păunescu şi Vadim, care au pus mîna pe maşinile, secretarele şi celelalte facilităţi ale grupului. Cei doi "domni mari" fac avere cu revistele lor, dar se bat cu cărămida în piept că sînt foarte socialişti! Nouă nu ne prea convine poziţia asta de parlamentari izolaţi şi ar fi bine ca Regulamentul să permită organizarea unui grup al independenţilor. Singuri nu ne bagă nimeni în seamă, cînd e vorba de plecat cu vreo delegaţie în străinătate - de exemplu.

Victor STOICESCU
(senator independent, fost PRM)

Am candidat pentru **România Mare** cu care am venit în Parlament. În 24 februarie anul curent m-am declarat independent. Motivul era că ideile enunţate peste tot de PRM nu prea se potriveau cu practica. Eu, care am lucrat multă vreme cu oamenii, nu înţeleg să le sacrific interesele pentru interese de partid şi la **România Mare** am dat numai de vorbe goale pentru electorat. Avantajul de a fi parlamentar independent este că poţi să te exprimi şi să acţionezi aşa cum gîndeşti, fără să dai socoteală nimănui. Dezavantajul e că partidul din care pleci încearcă mereu să-ţi pună bete-n roate şi că, neaparţinînd unui grup, contactul mai strîns cu Biroul Permanent e mai slab şi informaţia ajunge la tine mai greu sau deloc. Un dezavantaj major ar mai fi faptul că independenţii nu pot face parte din delegaţiile parlamentare care merg în străinătate deoarece propunerile vin numai din partea partidelor. În ce priveşte poziţia Curţii Constituţionale, care tocmai a respins ca neconstituţională prevederea din Regulamentul Camerelor prin care se interzice trecerea unui parlamentar dintr-un grup într-altul sau dreptul de asociere între ei, a independenţilor, silindu-l la "independenţă", dacă va avea cîştig de cauză, ne deschide nişte posibilităţi de "manevră", dar un grup de vreo patru-cinci independenţi uniţi n-ar avea prea mare forţă. Mă simt bine ca independent, deocamdată.

Radu CEONTEA
(senator independent, fost PUNR)

Continui să afirm că acest tip de independenţă de care eu am parte este o iluzie. Poţi să-ţi afirmi independenţa cu succes dacă ai ales-o tu pe ea, dar dacă te-a ales ea pe tine deja tu eşti dependent de "independent"! Dincolo de politic, independenţa este un act de mare trufie, dacă e lăsată să-şi facă de cap. De exemplu, aşa-zisa independenţă a României de pe vremea lui Ceauşescu, care ne-a scos din circuitul valorilor universale. Decît o independenţă care să te condamne la izolare, mai bine nişte dependenţe diplomatic construite, care să ne aducă profit. Probabil că o anume lipsă de îndemînare a electoratului face să absenteze din Parlamentul României statutul adevăraţilor independenţi. Alegerile bazate pe liste fac ca populaţia să voteze "la grămadă". Deocamdată statutul de independenţă parlamentară este unul de condamnare la izolare. Există o furie împotriva acelora care nu se înregimentează. Este aberant să fii legat de glia unui partid la care ai aderat la un moment dat, dar care într-o lună, într-o săptămînă, într-o noapte, devine un partid fascist. Noutăţile Curţii Constituţionale par a fi făcute cu viclenie, cu dirijism politic, pentru că, neputîndu-se provoca alegeri anticipate, prin "naturala" regrupare a parlamentarilor se poate forma o nouă majoritate parlamentară, o nouă configuraţie a Parlamentului. Eu sînt un independent tradiţional. Ca independent nu ai nici un avantaj, eşti privit de toţi ca inamic - un mod bolşevic de a vedea lucrurile - nu e cu noi, e împotriva noastră. Un statut al independentului, începînd chiar de la candidatură, era prevăzut în prima lege electorală, dar independenţa d-lui Iorgovan nu mi s-a părut reală şi cred că preşedintele Comisiei de elaborare a Constituţiei trebuie să fie într-adevăr un independent. Se spune că cel care urma să devină preşedintele României acum patru ani, într-o adunare publică, l-a bătut pe umeri pe dl. Iorgovan spunînd mulţimii: "Votaţi-l că este băiat de treabă!". Un independent, nu?! Sau poate doi?!

Petru IONESCU

Noua generaţie a anilor treizeci (IV)

Un alt element pe care l-aş aduce în discuţie înainte de a analiza cele două etape ale zbaterii noii generaţii este ancheta revistei **Vremea**. E o anchetă exclusiv consacrată tinerei generaţii şi la care au răspuns personalităţi ale generaţiei "bătrîne". Aş sublinia că ancheta a fost întreprinsă la Crăciunul anului 1932, adică înainte de a fi pătruns, printre aceşti tineri, morbul legionarismului, şi avea trei întrebări: "1. Credeţi în existenţa unei generaţii tinere cu o mentalitate distinctă? 2. Care este misiunea ei, după Dvs. 3. Care sunt realizările ei pînă acum". Citez esenţialul răspunsurilor, în ordinea inserată în gazetă. Primul răspuns e cel al lui Nae Ionescu "1. Ei bravos, de ce nu mă întrebaţi dacă afară e soare? Desigur că există o generaţie tînără cu o mentalitate caracteristică ei... Fiecare generaţie are o realitate a ei, dar asta nu înseamnă că are şi o misiune a ei, un sens. 2. Nu înţeleg ce înseamnă aceea «misiune a unei generaţii». Generaţiile nu creează nimic, ele sunt purtate şi împlinite de realităţi istorice. Istoria se face singură, nu o fac generaţiile, nici oamenii... Descoperirea lui (a lui Pasteur n.n.) era în aer, aparţinea momentului istoric, era o necesitate istorică. Dacă nu descoperea Pasteur microbii, îi descoperea altul; dar ei trebuiau descoperiţi. 3. Eu nu cred că se poate face deosebire dintre «generaţie» şi «realizările» ei. Ceea ce este o generaţie, acelaşi lucru sunt şi realizările ei: Nu se poate spune că o generaţie **ar fi putut** face mai mult sau altceva mai bun. Trebuie să acceptăm lumea aşa cum e, realitatea nu poate fi alta decît aşa cum e. E un punct de vedere strict realist". Directorului **Universului**, Stelian Popescu, magistrat fără practică, dar fost ministru de Justiţie, incult, grobian, (i se spunea "Neica" şi "Stelian Popeşte") dar om cu influenţă prin gazeta de mare tiraj pe care o conducea, creatoare de opinie publică în păturile mijlocii - i s-a cerut şi lui să răspundă la anchetă, fiind inserat în al doilea loc: "... Credinţa mea este că această generaţie este pe un drum greşit şi că dacă experienţa de pînă acum nu este destulă pentru a o face să-şi deschidă ochii ea este destinată să treacă prin încercări din ce în ce mai grele pînă ce, în cele din urmă, va fi silită de împrejurări, mai tari decît voinţa sau dorinţa ei, să se întoarcă înapoi şi să aprindă torţa stinsă - în mîinile generaţiei trecute, de marele cataclism abătut asupra ei de marele război". Cît priveşte a treia întrebare din anchetă: "Realizările acestei generaţii, în domeniul binelui general nu se văd pe nicăieri. Ele vor mai fi aşteptate încă atîta vreme cît orbirea va dura şi sunt sigur că nu vor apare curînd, pentru că concepţiile generaţiei de azi nu ţin seama de realitate". Aceasta e opinia unui închistat tradiţionalist care nu vedea cu ochi buni zbaterea unor tineri pentru a-şi găsi o fizionomie particulară. Mai interesantă e reflexia lui Pamfil Şeicaru, director al influentului cotidian **Curentul**, unul dintre exponenţii generaţiei tranşeelor ("generaţia războiului"), prieten cu Cezar Petrescu şi cu Nichifor Crainic, care îşi considerau idealurile trădate de politicianism şi voracele capitalism postbelic. Şeicaru concede să recunoască existenţa noii generaţii, constatînd eşecul celei a războiului. Cît priveşte însă fizionomia noii generaţii, îi constată, cum şi era, caracterul ei neomogen: "Am văzut tinerii pornind de la extrema dreaptă a «Crinului alb» trecînd vertiginos la «Crinul roşu»... ca pe urmă aceste avatare să devină nişte foarte respectuoşi burghezi". La a doua întrebare a anchetei, răspunsul cade repede şi cam negativ: "În ceea ce priveşte misiunea noii generaţii realizările de pînă acum neexistînd, substanţa de ideologie specifică nu poate să existe nici misiune, nici realizări". Şi mai negativ e răspunsul la a treia întrebare: "Nu văd nici opera mare, menită să însemne o piatră de hotar, nu văd nici acea pasiune de jertfă robită unei credinţe. Văd o generaţie de oameni tineri, deştepţi, înzestraţi cu mare capacitate de uitare, admirabil pregătiţi pentru rapide ascensiuni. Toţi sunt străbătuţi de aceeaşi grabă de a se înregimenta nu sub flamura unei doctrine, ci sub steagurile soioase ale afirmării electorale. Deci nimic nou, ci, vechea poveste, reînnoită doar în distribuirea rolurilor. Totul e o arhicunoscută comedie puţin patetică a arivismului". A fost inserat apoi răspunsul matematicianului Octav Onicescu, bun prieten cu Nae Ionescu. Aş reţine, de aici, răspunsurile la a doua şi a treia dintre întrebări. Cît priveşte întrebarea despre misiunea noii generaţii, observă: "Dacă ar exista una, misiunea ei ar fi să revizuiască relaţiile noastre cu realitatea şi să le adîncească; pentru că generaţiile mai vechi, obligate de împrejurări istorice, au fost conduse la o activitate de asimilare a unor bunuri spirituale ale civilizaţiei europene cari le-au ţinut, în general, la suprafaţa lucrurilor". În acelaşi spirit va fi şi răspunsul la a treia întrebare, cea privind realizările noii generaţii: "Realizările de pînă acum ale acestei generaţii, întrucît o cunosc eu, n-au mers totuşi la adîncimea realităţilor şi la răscolirea lor în măsura pe care o aşteptam şi noi şi ei... Fără îndoială însă că credinţa noastră în puterile acestei generaţii, deşi zdruncinată, rămîne". Se alătură acestora, răspunsul dat de V. Trifu, un fervent adept al lui A.C. Cuza şi, deci, admirator al extremei drepte. Acesta nu răspunde, separat, întrebărilor, ci preferă un discurs pătimaş şi generalizant: "... Misiunea generaţiei tinere de azi ar fi să repare greşelile grave ale reprezentanţilor demoliberalismului masonic; deci, o operă grandioasă, însă deosebit de dificilă şi pentru aceasta tineretul de astăzi ar trebui să se pregătească prin o cultivare cît mai ideală a minţii şi a inimii, sub imboldul incomparabil al naţionalismului creştin cel mai categoric. Misiunea tinerei generaţii ar mai fi să pătrundă inerţiile francmasoneriei şi să o nimicească fără cruţare... Mi se pare o monstruozitate fără seamăn că pot rămîne la catedre universitare, nestingheriţi, nenumăraţi nebuni dintre care unul îşi permite să recomande tineretului studios, ca tip al celei mai înalte culturi, pe abjectul depravat André Gide, mare preot al pederastiei". Cîte râsete şi dezaprobări, a stîrnit acest răspuns printre membrii noii generaţii, care ţineau la mare cinste pe Gide şi, în general, literatura autenticităţii şi a experienţelor, e greu de bănuit. Confuzia dintre etic şi estetic nu putea fi acceptată. Dar invitaţia spre naţionalismul fundamentalist avea să cîştige aderenţi, printre aceşti tineri intelectuali, peste patru-cinci ani.

N-a răspuns direct la întrebări nici Lovinescu ci a trimis redacţiei o reflexie a sa despre noua generaţie: "Era, de pildă, firesc ca epocei din timpul şi de după războiul mondial să-i corespundă închietudinea spirituală a sufletelor impresionate de convulsiile vieţii în faţa problemei morţii pusă brutal în fiecare clipită a celor patru ani de măcel universal; semnalată de cîţiva critici, tendinţa spre o nouă spiritualitate a luat, mai ales prin contagiune, amploarea unei caracteristice definitive a epocei postbelice, despre a cărui misticism se vorbeşte prea puţin acum, chiar şi la noi, unde ecourile preocupărilor apusene sunt atît de tardive. Fenomenul de egală importanţă al crizei mondiale e pe cale de a se dezvolta aici, mai ales în preajma Rusiei, în preocupări de ordin social. Din zece tineri care vin la mine, nouă sunt bolşevizaţi. Tragedia intelectualului român, în faza lui embrionară, e atît de acută, încît, uitînd că nota caracteristică a oricărui artist e **diferenţierea** cu orice preţ, el aspiră spre o stare socială de uniformizare; pentru pîinea cea de toate zilele egal distribuită, el ar prefera să devină un număr şi renunţînd la libertatea inspiraţiei şi a cuvîntului, să se consacre apologiei planului quingenal. În ceea ce mă priveşte, eu nu cred în evoluţia noastră socială spre o astfel de formă şi, cel mai adesea, chiar în seriozitatea acestei aspiraţii, în care intră multă contagiune şi ceva snobism intelectual. Nu-i mai puţin adevărat însă că lipsa de solicitudine faţă de tînăra noastră intelectualitate este reală şi efectele ei dureroase, prin abaterea forţelor spirituale de la activitatea dezinteresată a artei". Să recunoaştem, în această opinie, un punct de vedere deosebit de al celorlalţi intervievaţi. Şi e sigur că noua generaţie nu s-a recunoscut în acest răspuns. Altfel a procedat Rădulescu-Motru. Conştiincios, a răspuns fiecărei întrebări. La cea dintîi întrebare, a socotit că: "Mentalitatea este un complex adînc statornicit sufleteşte aşa că nu se poate vorbi de o schimbare de mentalitate de la o generaţie la alta. De la o generaţie la alta se poate vorbi cel mult de o schimbare de atenţie sau de înţeles... Aceste noi posibilităţi, dezvăluite pe neaşteptate, (că sporirea producţiei poate să aibe drept consecinţă mizeria n.m.) cer o soluţie. Şi o soluţie gabnică. Acei cari sunt mai dureros atinşi de găsirea soluţiei sunt tinerii... Ei iau noutatea drept o nedreptate ce li se face lor. De aceea se cred chemaţi pentru a construi un viitor mai bun şi atunci privesc de sus la cei bătrîni". Cît priveşte întrebarea despre misiunea noii generaţii, filosoful credea că "o menire are într-adevăr orice generaţie tînără, aceea de a continua, în condiţii mai fericite, viaţa poporului. Dar una este menirea ca realitate şi alta este conştiinţa menirei. Mă îndoiesc că aceia cari servesc o menire au şi conştiinţa justă a scopului pe care îl servesc... Mulţi tineri cred că slujesc un ideal, cînd, de fapt, istoria îi arată că au fost instrumente oarbe în serviciul altui ideal. Să lucreze fiecare cinstit, fără pretenţia de a-şi impune croiala minţii pe sufletul omenirei". La a treia întrebare, cea despre realizările noii generaţii, răspunde calm, optimist: "Bilanţul orişicărei întreprinderi comerciale se face la sfîrşit de an. Bilanţul realizărilor, pe care le aduce omenirea unei generaţii, se face la sfîrşit de secol... Şi încă dacă sunt istorici buni cari să facă un bilanţ". A urmat răspunsul istoricului Gh. Brătianu. Cum Brătianu nu a izbutit să distingă între generaţia războiului şi cea de după, socotindu-le un tot nediferenţiat, e aproape inutil să-i reproducem răspunsurile.

Poate că această anchetă a revistei **Vremea** (care va deveni curînd o publicaţie scrisă de noua generaţie) a fost întrucîtva prematură. Oricum inutilă a fost cea de a treia întrebare privind realizările noii generaţii, la sfîrşitul anului 1932, cînd, se ştie, împlinirile ei se vor produce, masiv şi de neocolit, peste cîţiva ani. Dar, această anchetă, prin însuşi faptul producerii ei, a fost ecoul unei realităţi indubitabile: noua generaţie se anunţase ca o forţă intelectuală distinctă şi era interesant să se vadă cum i se reflectă imaginea în ochii personalităţilor de frunte ale momentului. De altfel, ecoul acestei anchete a fost real, semn că fusese utilă. S-a tot discutat despre ea intervenind Sebastian, Philippide, Eliade, Comarnescu, Polihroniade, Suluţiu Petraşincu şi încă alţii. În ianuarie 1933, Octav Suluţiu observa într-un articol din **România literară** "Pornind de la o anchetă a revistei **Vremea**, discuţia în jurul generaţiei noi s-a aprins din nou... E vorba de generaţia care a început să scrie acum 6-7 ani, după ce mai întîi aşteptase terminarea studiilor secundare. E generaţia care are acum între 26-28 ani. E adevărat, generaţia nouă n-a creat încă nimic... Ceva a făcut. În orice caz a dat dovada unei pregătiri mult mai frumoase decît a celei care a precedat-o. Nu în înţeles cantitativ, ci de suplete. Generaţia nouă posedă elemente multiple şi o mare îndemînare în mişcări, are seriozitate, îndrăzneală şi orizont larg, e generoasă, multilaterală... Şi cu o înaltă conştiinţă a ceea ce se numeşte creaţie. De aceea generaţia nouă nu a creat încă. Pentru că creaţia e în funcţie de progres interior, de coacere lentă a virtualităţilor". Şi, apoi, viitorul critic literar exprimă o opinie întrucîtva deconcertantă dar care merită înregistrată ca izvor de meditaţie: "Generaţia există numai atîta timp cît componenţii ei nu s-au găsit pe sine. Îndată ce membrii generaţiei s-au maturat şi s-au realizat într-o operă, ei se izolează, se singularizează şi, prin însuşi acest proces, generaţia se destramă. Atunci generaţia nu mai e o realitate inocent (? n.n.) istoric. Ea cade în trecut. Din acest punct de vedere nu se poate vorbi de o generaţie a bătrînilor. Bătrînii sunt singuri. Nimic nu-i mai leagă, nici aspiraţii comune, nici interesul de luptă comună. Generaţia se susţine prin comunitate de idei şi interes şi tocmai prin nedecisul, neprecizatul, neconfiguraţia mentalităţii sale. Cu maturarea multe din aspiraţii se usucă şi dispar... Atunci generaţia dispare. Generaţia nouă se află tocmai în acest proces de scădere a efervescenţei de pe urma căreia apele potolindu-se, individualităţile se vor însingura, spre o maturare izolată. În aşteptarea însă a acestui proces, generaţia tînără există şi a-i delimita contururile interioare înseamnă a prejudicia asupra viitorului" (Octav Suluţiu, **Iar generaţia tînără, România literară,** II, nr. 49 din 29 ianuarie 1933).

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Frumos este oraşul nostru din centrul Transilvaniei. La Universitate, de la fereastra sălii mele de cursuri pot contempla mulţimea acoperişurilor din olane, roşii şi plate, care răsar dezordonat din curţile în care bolţile de viţă de un verde primăvăratec, tandru şi catifelat, îşi răspîndesc umbra umedă, unde viaţa rurală mai lasă să şişnească încă efluviile coteţului de păsări. Îmi place să mă plimb pe strada Kogălniceanu (Farkas utca pentru unguri) străjuită de teii care, în cîteva zile cînd soarele va ajunge la apus, vor îmbălsăma aerul cu parfumul mierii, dulce şi uşor greţos. Trec pe lîngă ansamblul statuar reprezentînd trei învăţaţi ai Şcolii Ardelene în faţa cărora copiii se joacă, studenţii trăncănesc nonşalant şi alcoolicii beau. O iau înspre meterezele medievale şi privesc vechea biserică gotică (din secolul al XVI lăcaşul protestant al aristocraţiei maghiare), eleganta şi modesta statuie barocă a Sfîntului Gheorghe doborînd dragonul, din mijlocul unei piaţete armonioase şi desuete. Aerul pare că vine din Nordul Italiei.

În centrul oraşului, în Piaţa Libertăţii, tronează catedrala catolică Sf. Mihail cu goticul ei tîrziu şi o succesiune de solide case burgheze şi de palate de toate stilurile îngrădesc spaţiul, peisajul neo-eclectic atît de caracteristic pentru toate oraşele Kakaniei. În piaţa din faţa bisericii, sentinelă solemnă a colecţiilor de imagini sfîrşit de secol din epopeile medievale, se înalţă masiva statuie ecvestră a regelui Matei Corvin, mărginită pe fiecare latură de trei stîlpi de ciment pe vîrful cărora flutură un steag românesc. Ceea ce provoacă iritarea ungurilor într-atît, încît nu realizează că motivul real al scandalului este urîţenia. Împrejur, peste tot, magazine de confecţii, de aparate electronice (parohia catolică n-a rezistat şi şi-a deschis şi ea unul - "Dumnezeu îi va recunoaşte pe ai săi"), tejghelele vînzătorilor de ziare, cerşetori şi, nu departe, librăria universitară unde cîţiva tineri inocenţi şi idealişti şi-au dat viaţa pentru o pretinsă revoluţie; cei care schimbă mereu la negru valuta îl apostrofează pe trecător cu acel amestec de umilinţă şi aroganţă propriu slugilor hoaţe.

Statuile ocupă intens spiritul edililor, sînt mutate, schimbate, aşa cum se schimbă numele străzilor, cu o frenezie de întemeietori. Parcă se ia totul de la început şi, ca înainte , "trecutul trebuie distrus". Se înlătură semnele unui trecut recent, se şterge şi cea mai neînsemnată urmă (ar trebui atunci distruse o mulţime de cărţi!); e abolit un monument istoric pentru a se restaura un alt monument, ca şi înainte se joacă diacronia şi se crede că se lucrează pentru eternitate restaurînd vechile criterii, cînd de fapt se contribuie la puternica şi inexorabila operă a efemerului.

Catedrala ortodoxă, singură faţă în faţă cu Teatrul Naţional a părut "primejduită" şi atunci, de frică, a fost dotată cu un paznic. Un imens bloc de piatră, deasupra căruia statuia lui Avram Iancu întinde un braţ ezitant şi paşnic spre o mulţime imaginară; la picioare, patru ciobani stilizaţi sună din trîmbiţe. Noaptea, ansamblul este puternic luminat de o mulţime de proiectoare. Dintr-odată piaţa din faţa catedralei pare strîmtă, iar cupolele bisericii ridicol de mici şi Teatrul Naţional - o clădire oarecare.

A fost luată şi Lupoaica romană, care din Piaţa Libertăţii străjuia perspectiva Bulevardului Eroilor; a fost surghiunită la muzeu, iar în locul ei au fost plantaţi doi stîlpi de beton care susţin un clopot imens - un omagiu pentru Memorandum. Totul seamănă cu o ghilotină, doar că s-a pus un clopot în loc de cuţit, dar nu-i nimic, oricînd "vor putea bate clopotele" pentru condamnaţi.

Pe de o parte statui pentru visele poporului naiv şi pentru a dovedi că ceva se schimbă ("Ah, ça ira, ça ira, ça ira !"); pe de altă parte băncile plătesc restaurările somptuoase ale celor mai frumoase imobile din oraş, unde şi-au instalat sediile, şi puternice lămpi cu halogen le luminează noaptea, ca pe statui. S-ar părea că se înoată în opulenţă. În acest timp, conservatorul şi liceul de muzică sînt într-o avansată stare de degradare, lipsesc instrumentele de calitate; structura de rezistenţă şi scena Teatrului Naţional suferă de o îmbătrînire avansată; peste tot şcolile şi liceele arată jalnic, spitalele şi clinicile la fel. De îndată ce se abate o furtună peste oraş, străzile se inundă şi după ce sînt cîrpite la un capăt, gropile apar la celălalt.

În pofida zbieretelor care-i demască pe "trădătorii de patrie", cîntăreţii valorilor naţionale ca şi scamatorii neoliberalismului contribuie, fiecare în felul său, la instalarea decisivă a oraşului într-o modernitate tardivă. Unii recurg la istorie ca la un comerţ cu valori salvatoare, în timp ce alţii, simultan, aduc în scenă adevărul lumii: banii. Unii cred că salvează românismul, reîntorcîndu-se la vremuri pentru totdeauna dispărute, ceilalţi impun naşterea noii economii prin jocurile financiare de import-export. Împreună colaborează în registrul simulacrului, fie în cel al zadarnicei restaurării, fie în cel al rapacităţii, al comerţului atotputernic; ambele ţin acum locul moralei. Şi al gîndirii politice.

Claude KARNOOUH

Cluj, 26 mai 1994

Independenţă şi teonomie

Cînd evoci figura "independentului" te întrebi dacă ea are vreo consistenţă reală, sau este doar reflexul unei fantasme anarhiste. Întrebările legate de acest personaj nu fac decît să adîncească evidenţele: cine este, în ultimă analiză, "independent" şi în raport cu ce instanţă opresivă sau doar autoritară? Te poţi face social-mente remarcat fără a participa la dialectica unui grup de presiune? Ai vreodată ocazia de a-ţi manifesta independenţa faţă de o anumită structură fără a afirma, prin chiar mişcarea ta de recul, preeminenţa altora? Şi poţi pleda o cauză (fie ea religioasă, politică sau culturală) ieşind din acea parţialitate care trădează deopotrivă seducţiile şi relativitatea oricărui angajament? Vedem, la adăpostul acestor interogaţii, că "independenţa" este mai degrabă o tendinţă centrifugală instalată la jumătatea drumului dintre pierderea şi regăsirea legitimităţii. E limpede că, pe acest tărîm ambiguu, inconsecvenţa se ia pe sine drept libertate, acţiunea dizolvantă se vrea inovatoare, tot aşa cum prostia, omeneasca prostie dintotdeauna, cochetează cu necunoscutul. Nu e mai puţin adevărat că libertatea, inovaţia şi provocările adresate misterului sub semnul căruia ne petrecem existenţa pot funcţiona şi în afara pomenitelor echivalări. E de ajuns să credem în această posibilitate pentru a admite că "independenţa" este o ficţiune necesară, mai ales atunci cînd rînduiala pe care o moşteneşti alunecă pe o pantă entropică. De îndată ce opţiunile unei colectivităţi sînt ezitante sau confuze, de îndată ce solidaritatea se atomizează şi valorile fondatoare se pierd într-o derivă monadică, asistăm negreşit la înmulţirea "independenţilor".

În asemenea perioade de tranziţie, precum aceea din care se căzneşte să iasă România momentului, "independenţii" sînt electronii liberi capabili să decidă soarta unor viitoare configuraţii stabile. Ei par să fie excepţiile favorizate de un public decepţionat, care pune sau este forţat să pună semnul egalităţii între ideea de grup şi cea de mafie. Fie că vedem în ei **jokerii** pasaţi din mînă în mînă în jocul vieţii parlamentare sau personalităţile care, prin aventura lor individuală, sporesc prestigiul Bisericii, nu le vom tăgădui utilitatea momentană. Important este să nu le lăsăm şi să nu ne permitem noi înşine iluzia că "independenţa" lor este mai mult decît episodică. Altminteri, "independenţii" noştri se vor instala – ca şi actorii majorităţii actuale – pe terenul populismului.

Vorbind despre "independent", ne putem firesc întreba dacă acesta este un produs recent, sau dimpotrivă, o figură universală. Desigur că în sens pur politic (= o persoană care, în afara oricărui partid sau organizaţie civilă, constituie propria sa listă la alegerile legislative) independentul este o figură a democraţiilor de tip modern. Acesta acoperă, după cum am încercat să sugerez, o serie de nevoi socio-politice bine determinate, aşa încît acţiunea sa primeşte o conotaţie tehnică nemaiîntîlnită în trecut. Asta nu înseamnă că, măcar în spaţiul mediteranean (sau, dacă preferăm, în acela al creştinismului european) nu ar fi existat, în epoci şi regiuni diferite, o sumedenie de "independenţi" **ante litteram**. Strămoşul ecleziastic al "independentului", adică insul care, urmîndu-şi gîndul pînă la capăt, creează o structură de contestaţie relativ reprezentativă, este ereticul sau, cum se spune, **ereziarhul** (iniţiatorul unei erezii). În sistemul disciplinelor teologice există – şi nu degeaba – o **hereziologie**, adică un discurs care urmăreşte morfologia şi sintaxa istorică a heterodoxiilor, formulînd totodată contra-argumentele de rigoare. Primii hereziologi au fost acei Părinţi ai dreptei credinţe (Irineu de Lyon, Cappadocienii, Ioan Damaschinul şi alţii) care au văzut născîndu-se sub ochii lor principalele devieri de la doctrina Bisericii. Literatura polemică de acest fel atestă simultan varietatea învăţăturilor eretice şi inteligenţa replicilor patristice, dar cine dintre noi, cei care moştenim Ortodoxia în deplina ei puritate, mai citeşte astăzi texte precum **Contra monophysitas testimonia** (Anastasie Sinaitul), **Apologia secunda contra Arianos** (Athanasie cel Mare), **Adversus Eunomium libri tres** (Vasile de Cezareea), sau **Adversus negantes offerendum esse pro defunctis** (Chiril al Alexandriei)?

Clişeele istoriografiei marxiste – care proiecta asupra altor epoci propria sa paradigmă – ne-au făcut să credem că Evul Mediu occidental şi Răsăritul bizantin au fost societăţi ale consensului artificial, obţinut adică prin terorism autocratic sau prin clerocraţie. Ceva din această viziune sumbră va fi fost poate valabil pentru lumea catolică în care, vorba lui Jean Delumeau, **societatea fricii** (de Sfîntul Oficiu) pregătea deja viitoarea **civilizaţie a blasfemiei**, specifică Occidentului contemporan. Nu vom nega nici abuzurile pe care Imperiul Bizantin le-a comis adesea, mai ales atunci cînd bazileii au dus o politică de reprimare a minorităţilor religioase (gnostici de toate nuanţele, maniheişti, monofiziţi, arieni, nestorieni, aftartodocheţi, dar şi călugări ortodocşi, precum Maxim Mărturisitorul, marele adversar al monotelismului, sau Teodor Studitul - campion al apărării icoanelor etc). Cu toate acestea, numărul considerabil de erezii cu care a avut de a face mai ales Răsăritul ortodox atestă prin el însuşi libertatea de gîndire şi de expresie de care se bucurau elitele acelor vremuri de atîtea ori denigrate. Căci, aşa cum dosarul semantic al termenului ne-o arată, "erezia" a fost mai întîi o chestiune de gîndire independentă sau, după caz, angajată.

În prima sa accepţie, cuvîntul grecesc **hè hairesis** desemnează un oarecare "mod de gîndire", pus chiar în legătură cu adevărul creştin (cf. Clement Alexandrinul, **stromate** 7,15, P.G. 9, 528 B). De aici, s-a trecut la genul proxim al "şcolii" sau al "sistemului" de gîndire, cum este cazul **Dialogului cu iudeul Tryphon** (80,4, P.G. 6, 665 A), în care sfîntul Justin Martirul şi Filosoful acuză "(gîndirea) saducheilor şi alte asemenea erezii". A urmat mai întîi transformarea ereziei într-o marcă distinctivă a iudeilor şi păgînilor (cf. Hippolit al Romei, **Refutatio omnium haeresium sive philosophumena**, 1,24, P.G. 16, 3052 A) şi mai apoi raportarea acesteia la orice grup uman purtător al unor false învăţături (cf. Clement, **stromate** 7,17, P.G. 9,552 B). Vom nota, în trecere, faptul că autorul celui mai celebru **Tratat despre Duhul Sfînt** distinge net între erezii, schisme şi de el numitele "parasinagogi" (formate din "adunările acelor preoţi şi episcopi neascultători şi din mulţimile analfabete", (cf. Vasile de Cezareea, ep. 188, **can.** 1, P.G. 32, 665 A).

Rareori Părinţii Bisericii au incriminat o realitate contemporană lor fără a căuta ulterior să-i lumineze cauzele. Erezia - ca disidenţă doctrinară şi nucleu al unei contra-biserici eventuale - a primit deci şi ea explicaţiile cuvenite. Două sînt, aici, pistele pe care noi **byzantinoi progonoi hemon** (cum ar fi spus sentimentalul Phaidon Koukoules) le-au deschis. Prima, situează erezia în sfera demonologiei afirmînd, fără complexe, originea ei satanică: este, de pildă, cazul sfîntului Athanasie al Alexandriei, care nu ezită să-l numească pe Diavol "tată al ereziei ariene" (cf. **adversus Arianos** 2,73, P.G. 26, 301 C). Cea de-a doua, pe care au mers Părinţii apropiaţi de tradiţiile filosofice pre-creştine, punea erezia pe seama unei curiozităţi speculative necenzurate (v. de pildă Sf. Grigorie de Nyssa, **hom.II in Canticum**, P.G. 44, 10, 13 C). Ambele explicaţii participă în chip coerent la ansamblul teologiei creştine, a fi eretic înseamnă a crede că teognozia (cunoaşterea lui Dumnezeu) este o chestiune de ordin individual, o experienţă independentă de viaţa Bisericii. Or, spunea Diadoh de Foticeea (oferindune, fără să ştie, una dintre cele mai teribile definiţii indirecte ale filosofiei), nimic nu este mai zadarnic decît să vorbeşti despre Dumnezeu fiind în afara lui Dumnezeu. Maniacii liberului arbitru au înţeles Ortodoxia ca pe un discurs omogen şi intolerant, salutînd în erezie (nu cerea cineva: "eretici din toate ţările, uniţi-vă!") o binevenită formă de independenţă mentală. Pe asemenea răstălmăciri s-au construit toate ideologiile revoluţionare care, de la 1789 pînă la 1917 şi mai apoi, au pendulat între demagogie şi genocid, neştiind să pună în locul tradiţiei decît caricatura acesteia. Tematica independenţei de gîndire (şi de acţiune) a fost abordată diferit în cele două emisfere ale lumii creştine. În Apus, tensiunea dintre cultul imperial (oficiat de la Antonini la Habsburgi) şi centralismul suprematist al curiei romane a creat - pe fundalul compensator al unor superstiţii libertare - ceea ce s-ar putea numi "mitul reacţionar" al Evului Mediu. În Răsărit, Biserica a trăit fie în armonie cu statul bizantin, fie într-un dezacord temporar care însă nu a produs confuzia şi mai apoi separaţia tipic occidentală dintre orizontul secular şi cel spiritual. Firesc că schematizările de acest tip (în care minţile "lucide" vor deplînge pesemne prezumpţia apologetică) nu trebuie absolutizate. Dar faptul că la Bizanţ nu au existat niciodată trei patriarhi ecumenici (precum trei papi, în perioada schismei de la Avignon) şi nici lideri religioşi îmbrăcaţi în armură spune ceva despre **duhul irenic** în care Răsăritul ortodox a ştiut să-şi rezolve luptele intestine şi să-şi depăşească frustrările istorice. Dacă Ortodoxia nu a organizat niciodată o poliţie ecleziastică de tipul Inchiziţiei, lucrul se explică nu atît printr-un presupus laxism dogmatic, cît prin **sobornicitatea** ei constitutivă. Aşa trebuie, cred, înţeles dictonul filocalic potrivit căruia: "mîntuirea stă în multa-sfătuire". Altfel spus, ştiinţa dezinteresată, dar şi opţiunile pastorale, cunoaşterea celor de sus şi inserţia în vuietul acestei lumi sînt produsul unei con-sfătuiri, rezultatul acelei încrederi mutuale pe care dialogul agapic o face deopotrivă posibilă şi necesară.

După umila mea opinie, alternativa represiune/revoluţie (în care Occidentul s-a blocat aporetic) era cumva înscrisă în ceea ce s-ar putea numi **genetica petrină** a catolicismului; în acest sens, episodul evanghelic referitor la prinderea Mîntuitorului îmi pare a fi pilduitor: "Şi îndată apropiindu-se de Iisus (Iuda) a zis: Bucură-Te, Învăţătorule! Şi L-a sărutat. Iar Iisus i-a zis: Prietene, pentru ce ai venit? Atunci ei, apropiindu-se, au pus mîinile pe Iisus şi L-au prins. Şi iată, unul dintre cei care erau cu Iisus, întinzînd mîna, a tras sabia şi, lovind pe sluga arhiereului, i-a tăiat urechea. Atunci Iisus i-a zis: întoarce sabia ta la locul ei, că toţi cei ce scot sabia, de sabie vor pieri. Sau ţi se pare că nu pot să rog pe Tatăl Meu şi să-Mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri? Dar cum se vor împlini Scripturile, (care spun) că aşa trebuie să fie?" (Matei 26, 49-54). În Evanghelia după Ioan (18, 10) aflăm atît numele celui agresat (Malhus), cît şi pe cel al agresorului, nimeni altul decît Sf. apostol Petru, cel care, cîteva momente mai tîrziu, avea să se lepede de Hristos. De aici (şi fără nici un exces alegorizant) deducem două adevăruri: primul face ca agresivitatea să preceadă apostazia; al doilea, ne arată că spiritul petrin - în care vedem lucrînd neascultarea (sau, dacă vrem, independenţa) a retezat dintru început "urechea" acestui Malhus profan, oprind, printr-un act brutal, posibilitatea aceluia de a mai "auzi" Buna-Vestire. Vedem deci că, la înălţimea faptului religios, a fi independent înseamnă a-L pierde pe Dumnezeu, a te pierde pe tine însuţi, dar şi a-i pierde pe ceilalţi, fiindcă sminteala ipseităţii e contagioasă.

Tema independenţei reapare în scena Răstignirii de pe Golgota. Ne amintim că Mîntuitorul este încadrat de doi răufăcători. Primul, huleşte, e ţanţoş şi nătîng pînă şi în preajma morţii. Celălalt, cel căruia Mîntuitorul i-a spus: "Adevărat grăiesc ţie, astăzi vei fi cu Mine în rai" (Luca 23, 43), se supune Nevinovatului de alături, socotindu-se pe sine "în aceeaşi osîndă cu Dumnezeu" (Luca 23,40). Se poate ca lecţia tîlharului pocăit să-i fi fost de folos Sfîntului Petru, pe care desigur că, după Înviere, Mîntuitorul l-a iertat, repunîndu-l printre apostoli şi spunîndu-i totodată: "Păstoreşte oile Mele". Numai că, iertîndu-L, Hristos i-a prevestit lui Petru răstignirea, îngropîndu-i "independenţa" de odinioară în abisul jertfei: "cînd erai mai tînăr, **te încingeai singur şi umblai unde voiai**; dar cînd vei îmbătrîni, vei întinde mîinile tale şi altul te va încinge şi te va duce unde nu voieşti..." (Ioan 21, 18).

C. Bumbuț

© Teodor BACONSKY

Cititi/auzit

"Sufletul Naarghitei e o adevărată poezie. Pornind de la ideea că tot ce se naşte se creează în intimitate, avînd drept exemplu natura, care, pentru a da rod, are nevoie de un ciclu-firesc, Naarghita a creat o altă Naarghita, care, pentru toţi admiratorii săi, va fi o surpriză în 1996." (Dorina-Ana Grosaru, în **Vip**, nr.20)

"Armean fiind, dl. Arachelian are încă sînge oriental." (Irina Tudor, tot acolo)

"Ne aflăm într-un alt univers, într-o altă lume, la început de secol, cînd se acţiona la rece. Doar unui singur personaj Pintilie i-a permis să gîndească cu sufletul, şi acesta este soţia căpitanului Dumitriu". (Ioan Lazăr, în **Evenimentul zilei** nr. 580)

"Atenţia cea mai specială au atras-o şi au meritat-o - cum era pesemne şi de aşteptat - americanii, mai exact echipa de zăbăugi simpatici a filmului **Pulp Fiction**, regizat de Quentin Tarantino. Acest regizor, pe nume Tarantino, e o mare figură. (...). Acum doi ani, filmul său se intitula **«Reservation Dog»**." (**Reservoir Dogs**, n.n.) (Ioan Lazăr, tot acolo, în nr. 581)

"Un spectacol unic, altminteri inimaginabil de la distanţă... Superstaruri din Europa şi din America, plonjînd ca dintre galaxii... Fotografii au asudat din greu, călcîndu-se pe bombeuri... O brunetă, căreia îi place pesemne să se privească mult în oglindă, a venit într-o rochie albă care-i permitea să-şi arate din mers, nu doar sînii, ci chiar şi sexul dezvelit. Paparazii au căpiat voind să surprindă poziţiile cele mai de jos... O adevărată femeie astrală. (Jeanne Moreau, n.n.). Stofă de vedetă galactică.

(...) Mereu zîmbitor, cu o privire siderală imperturbabilă, chinezul a spus cîteva vorbe ce tuturor au părut fragmente disparate de sunete... Actor de teatru şi bun comediograf, Ge You a cucerit sala, ca nimeni altul, prin stilul lui asiatic, deloc grăbit..." (Ioan Lazăr, nr. 583)

Firescul de aiurea

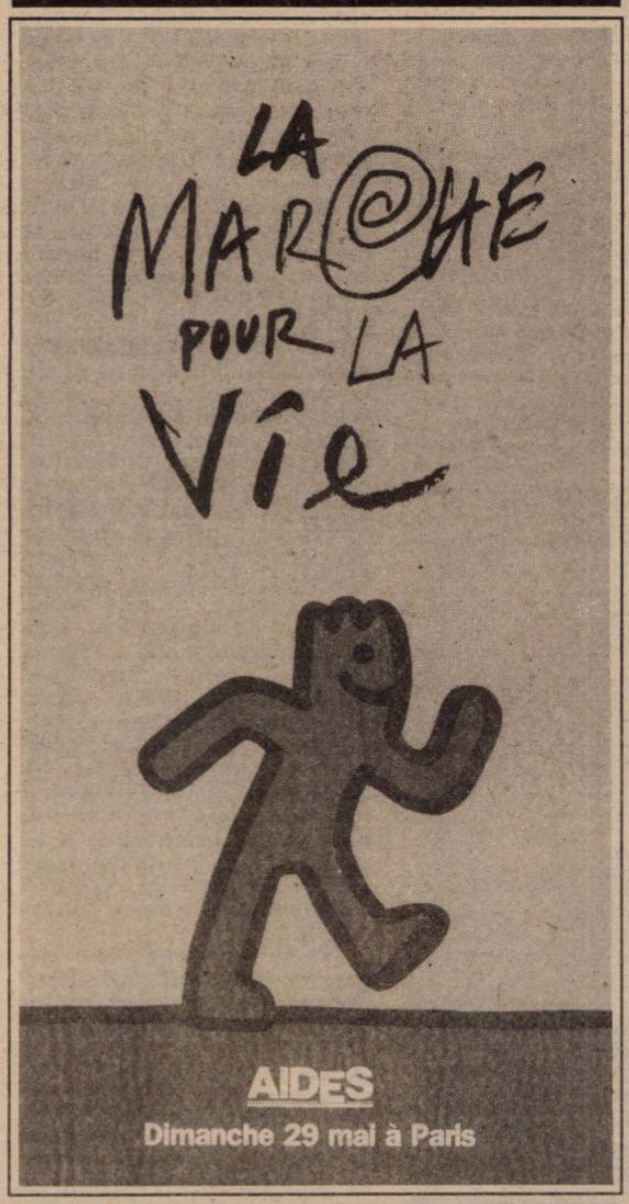

Aparitii tele-vizate

Episodul 1: "Iubesc poeţii, nu politica"

Sîmbătă, în cadrul programului matinal al postului de televiziune (privată) SOTI au apărut trei oameni: doi oameni-invitaţi şi un om-gazdă.

Omul din stînga: sacou portocaliu-semafor, cu manşetele suflecate şi căptuşite în acelaşi timp cu roşu, cămaşă imprimată cu motivul - panteră, lănţişor gros cu cruciuliţă (am înţeles imediat că personajul este pios!) peste gulerul deschis al cămăşii; apoi un păr creţ permanent natural care cădea dezinvolt pe o frunte susţinută de un şnur răsucit şi legat la spate ne-răsucit. În mijlocul cadranului, primul om era însoţit de prietena vieţii sale, care mărturiseşte emotivă - ca în faţa unei ghilotine orizontale - că ea, "cel puţin", e foarte mîndră că are şansa să stea (ca acum) şi să cînte (ca peste cîteva momente) alături de o som(n)itate a muzicii româneşti. Să nu uit: ea completa armonios cromatica lui şi atmosfera cald-primitoare a studioului, pentru că redactorul aproape nu se vedea şi nu se auzea, fiind îmbrăcat în gris. Stupoarea mă face să pierd replici (i)memor(i)abile pînă înşfac un creion. Urmează completarea cifrată a dosarului: Planuri de viitor: al 25-lea disc cu titlul: **"Nu mă iubi, nu mă uita"** - o superbă metaforă a prietenului poet TVC, un turneu prin Franţa, tot aşa, cu sprijinul prietenului lui (aici s-a rostit: "iubesc poeţii, nu politica!"). Date personale: 28 de ani de activitate în cadru' organizat al muzicii, cu carte de muncă, carneţel de sănătate etc. Date profesionale: un copil, care culmea!, cîntă. Mărturiseli: Ni se spune Albano şi Romina N.

În stringhereala generală, interview-ul se apropie tîrîş de final. Se dau (Uf!) şi florile. "Nu, nu încă, stimate prietene, ia-i te rog florile. Cîntăm puţin, aici alături **"Ora strepezită"** - de alt prieten.

Simt cîteodată plăceri diabolice şi mai greu motivabile la apariţii atît de kitsch-oase, iar acum sînt pur şi simplu curioasă să văd ce urmează. Sigur, lumea nu vorbeşte degeaba, ea - cu un cap peste el - "egzact" ca perechea mai devreme amintită. Cei doi pornesc un şir de hăuieli de felină călcată pe coadă, şoptindu-şi cu mîna la gură (v-o jur!) vorbe de amor de tipul "iubeşte-mă!" şi sorbindu-se reciproc şi succesiv.

În sfîrşit. El: "Mă simt foarte bucuros că aici vin numai oameni de suflet. Vă mulţumesc din suflet." Întoarce capul spre ea: Ea e mult prea emotivă ca să mai poată spune ceva. Camera fixează cu profesionalism - lent, dar sigur - faţa realizatorului, care priveşte tîmp, poate fericit (cine ştie?!), poate nu (**Nimeni** nu ştie!) golul de eter.

Nu uitaţi: Aţi urmărit "Ora strepezită".

Nu **putem** uita!

P.S. Dacă vi se pare că aş fi exagerat pe alocuri, gîndiţi-vă că e doar o palidă încercare de memorie şi percepţie.

Oana DAVID

Din viaţa unui extremist de centru

Laşităţile hazului

Încep să am obiecţii din ce în ce mai numeroase la hazul meu. Încep să-l suspectez direct de laşitate, de ce altceva? Cu ea începe azi orice listă a capetelor de acuzare între prieteni, partide, ca să nu vorbim despre oamenii de afaceri. Exact: îmi devine din ce în ce mai clar că hazul meu e laş. Mă lasă singur în cele mai grele încercări, mă lasă doar cu forţa mea desfrînată de a lua lucrurile în tragic, nu mişcă un deget pentru a mă feri de exageraţiunile la care mă supune natura, atît în sine cît şi în mine.

Ultima grozăvie pe care am trăit-o pe malul Mediteranei a fost aceea a unui hamsin căzut peste oraşul Tel Aviv la mijlocul lui aprilie. E un vînt cald, din deşert, care se aşează şi încremeneşte, ca un bloc încins, pe ceafă, frunte, umeri, plămîni, stomac şi picioare, asta dacă mă exprim ca un nevropat. Cu calm şi semantică, hamsinul vine de la "hameş" (cinci), cifra zilelor sale: el poate ţine de la 5 la 50 de zile şi nu se termină decît după un număr impar de zile. Cu ceva literatură (vezi "L'étranger"), legile de pe-acolo dau circumstanţe atenuante crimelor făptuite sub hamsin. Am trăit cîteva hamsinuri în zona aceea, n-am murit, n-am exagerat, om al canicule caragialiene, le-am sfidat cu bibliografia "Căldurii mari" cînd termometrul arată pe Pacienţei, 33 grade.

Prin urmare, am plecat, în miezul zilei, exact pînă-n colţul străzii, să-mi iau bunul meu "Libération" şi de cum am păşit pe stradă, sub un cer atroce, de vînătaie care păleşte gălbui, mi-am spus că trebuie să mă întorc în casă, să mă feresc de violenţa acestei călduri. Nu mi-am ascultat glasul raţiunii. Mi-am luat sănătatea în serios, m-am comportat normal, stăpîn pe nervii mei, ca un om dintr-o bucată. Simţeam, pas cu pas, cum mi se sfărîmă respiraţia, nu-mi păsa, dus de vitejia mea. N-aveam de ce să-l chem, să mă gîndesc la el. Ce haz să invoci cînd păşeşti viteaz în faţa naturii? Mi-am cumpărat ziarul - "à la une":L'ONU CAPITULE À GORADZE" - şi pînă acasă, în alte 6 minute, mi-am spus că nu mai ajung. Nici atunci nu s-a gîndit să sară pentru a mă apăra, oferindu-mi o alternativă la totala dispariţie a vitejiei mele. M-a lăsat să intru în casă şi să mă isterizez cît se poate de sumbru, speriindu-mi mătuşa, o femeie care, la 85 de ani, deţine o sănătate care-i îngăduie să nu ştie dacă are în casă un antinevralgic. Cînd e hamsin, ea se gîndeşte numai "la soldaţii noştri pe care-i bate căldura asta în cap..." Nici atunci, la această frază, n-a intervenit. Ea mi-a deschis instalaţia de aer condiţionat - fără efect; a alergat să-mi pună două batiste ude pe frunte, acolo unde-mi crăpa capul presat de ideea, fără urmă de haz, a unei damblale eminente. Mă simţeam enorm, dar nu vedeam monstruos: mă menţineam în real - urma să explodez, singur-singurel, fără ajutor, serios, cu toată gravitatea şi importanţa, în laşitatea lui, în nonasistenţa la salvare, ticăloşia lui cu asta se măsura: mă lăsa să mă chinui, plin de importanţa mea. Măcar asta, importanţa, să mi-o fi luat de pe suflet, din plămîni, din aorte, cum numai el ştie s-o facă. Nu, nu şi nu.

A venit tîrziu - după cîteva picături de valeriană, găsite de tuşă-mea într-o sticluţă aruncată în nu ştiu ce dulăpior - a apărut superior, inteligent, lua-l-ar dracu', snob şi nevinovat :"Toate astea sînt răzbunarea filosofilor şi esteticienilor dumitale, prietenii şi duşmanii care nu-ţi îngăduie nici o imixtiune a comicului în tragic..." Două minute mai tîrziu, fosta mea profesoară de franceză din anii '40, de mult învăţată cu hamsinurile astea, mă suna ca să mă întrebe cum mă simt, fiindcă afară "e un foc cum nu s-a mai înregistrat de vreo 40 de ani pe aici". Cînd i-am spus că am luat valeriană şi mi-a trecut, a început să rîdă cu acea cultură a doctorilor care nu se mai uită la tine cînd le spui că ţi-au făcut bine picăturile lui Davilla.

Hazul meu vine, deci, din ce în ce mai tîrziu. Să se fi lenevit? Să se fi ramolit? Să fi îmbătrînit? Poate că nu mai vrea să facă nici afaceri cu mine!

Radu COSAŞU

Busturile Thaliei

Festivalul de teatru de la Piatra Neamţ

● **GUIGNOL'S BANDAGE.** Trupa cehească **Husa na provazku** (nu ştim ce înseamnă) cu un spectacol **Justine**, după marchizul de Sade, a ales o formulă de **guignol** care, la prima vedere, părea interesantă: dispozitivul sadian cu un strop de umor! Cele cinci fete (femei), de vîrste şi dimensiuni diferite, au jucat **Justine** ca pe o poveste pentru copii - făcînd cu ochiul spectatorilor, dezbrăcînd păpuşi, făcîndu-le injecţii etc. Sade luat uşor peste picior, dar fără răutate, într-o engleză (!) cu pronunţie cumplită, din care n-am înţeles mare lucru; totul, de un kitsch cinstit, vesel, cu cîntecele cehesti care, pesemne (iarăşi, n-am înţeles...), aveau hazul lor... Numai că, după primul sfert de oră, totul devenea de o inutilitate destul de vulgară - o "joacă" asemănătoare cochetăriei unor doamne de-o anumită vîrstă care, nitam-nisam, îşi ridică juponul făcînd pe fetiţele. Rezultatul e obscen dincolo de imaginabil.

● **PARTITURI (MULT PREA LUNGI).** Matei Vişniec montat de **Théâtre de l'Iris** din Villeurbanne ne-a confirmat încă o dată limitele dramaturgiei sale: **Partituri frauduloase** este un text care debutează excelent (o viziune felliniană asupra şcolii, sprijinită de replici de un comic irezistibil!), însă scade cu fiecare nou tablou într-un mod aproape "aritmetic"... O carenţă mai veche a pieselor lui Vişniec - lipsa finalurilor - este aici evidentă din plin; să-i adăugăm privirea (excesiv de) banală asupra rutinei cotidiene-pierderii identităţii-în-epoca-massificării etc etc şi, mai ales, felul cît se poate de naiv în care acestea sînt "dramatizate" pe scenă - într-o formulă "post-absurdă" hiperobosită - şi vom avea imaginea unui spectacol salvat numai de interpretarea celor cinci actori...

● **TROPPO PICCOLO...** Toată lumea aştepta cu sufletul la gură faimosul **Piccolo Teatro** milanez, anunţat cu **Teatrul comic** de Goldoni; a fost într-adevăr P.T., însă numai **studenţii** săi!... O montare academic-simplută, imposibil de urmărit pînă la capăt într-o după-amiază cu 32 de grade la umbră...

● **TEATRU VIZUAL. Umezeala** este un spectacol datînd din 1978, creat - atunci - de trupa studenţilor Universităţii catolice din Lublin, prezentă şi acum la Bucureşti (altă generaţie, fireşte!): ea se numeşte **Scena Plastyczna** şi este renumită nu numai în Polonia. Directorul ei artistic, Leszek Madzik - influenţat la începuturile sale de experienţa lui Kantor -, a rămas fidel formulei de "teatru vizual", destul de apropiat realităţii unei **performance** de altfel; indiferent de parti-pris-urile privind **acest** teatru "care nu mai e teatru" şi de momentul în timp cînd aceste experimente ar fi, sau nu, "de actualitate", să salutăm curajul polonezilor de a ne convinge şi a ne emoţiona mergînd pe alte cărări decît cele bătute... (În ce mă priveşte personal, nu pot decît să salut orice încercare de a ne scuti, ca spectatori, de plictiseala "trăirilor" actoriceşti printr-o formulă care să "expulzeze" Actorul, în favoarea unei intensităţi **obiectuale**.

● **ASCULTÎNDU-L PE BECKETT.** Evenimentul bucureştean al trecerii Festivalului de teatru din Piatra Neamţ de anul acesta l-a constituit însă, indiscutabil, interpretarea foarte tînărului **Nicolas Sansier** a monologului beckettian **Premier amour**. Dacă nu mă înşel prea tare, textul a fost scris de "marele Sam" cam în aceeaşi perioadă cu **Molloy** şi **Malone moare**; este, cu siguranţă, o chintesenţă a obsesiilor lui Beckett dintotdeauna, aglutinînd ecouri din poemele sale şi anticipîndu-i opera teatrală. Un monolog splendid - cînd tandru, cînd plin de sarcasm, cînd poetic, cînd grotesc -, unul din cele mai frumoase scrise vreodată în limba franceză, ne-a fost redat admirabil de Nicolas Sansier, cu o stăpînire a dicţiei şi a cadenţei, cu un firesc al frazării celei mai adecvate care ne-au entuziasmat. Excelenta idee a montării acestei **novella** a lui Samuel Beckett îi aparţine lui Florence Laberenne, la crearea decorului - simplu, funcţional - colaborînd şi tînărul interpret. O menţiune aparte se cuvine benzii muzicale a acestui spectacol - care a transformat finalul într-un moment de neuitat...

Să reţinem, aşadar, ca revelaţie a acestui Festival - dintre lucrurile văzute la Bucureşti - , acest **Studio Douze** din Nantes, care ne-a făcut bucuria unei "Prime iubiri"! **(a.l.ş.)**

"Nu mă gîndesc niciodată nici la publicul italian, nici la publicul internaţional..."

Nanni MORETTI

Inainte şi după Cannes

Prolog. "Inaintea proiecţiei filmului său **Bosna!**, Bernard-Henri Lévy se pregătea să ţină un discurs pacifist...La un moment dat, pe scenă a urcat un individ care, cu aerul cel mai firesc din lume, i-a aplicat filozofului pe figură tradiţionala tartă cu frişcă! Arielle Dombasle, soţia lui Lévy, a exclamat «Oh mon Dieu!», şi toată lumea - inclusiv ministrul Culturii, Jacques Toubon - s-a ţinut bine să nu rîdă... Astfel «grimat», BHL a continuat imperturbabil , citind ceea ce avea de citit. Lucrul cel mai neaşteptat este că , imediat după **speech**-ul său, Lévy l-a cotonogit în culise pe autorul «atentatului cu frişcă", ajutat de «gorilele» sale: ceea ce este destul de paradoxal din partea unui filozof care s-a ridicat împotriva violenţei..." (la postul **Radio France Internationale**, 20 mai a.c.)

QUENTIN TARANTINO (marele premiu "Palme d'Or"). "Prin anii 70 îl descopeream de Godard, **A bout de souffle** şi mai ales **Bande à part**, filmul meu preferat, al cărui nume l-am dat companiei mele de producţie! Am cumpărat recent, la New York, afişul francez original al filmului, şi am de gînd să mi-l pun în birou. Dar au existat două influenţe uriaşe asupra mea: pe de-o parte Brian De Palma care, ca şi Godard, a fost eroul meu, şi pe de alta, Sergio Leone. M-am hotărît să devin regizor cînd am văzut la TV **A fost odată în Vest**... A privi acest film e ca şi cum ai deschide o carte despre arta regiei: e totul acolo. O altă influenţă a fost Pauline Kael, criticul de film. Îmi amintesc că i-am citit cartea, **When the Lights Go Down**, cînd aveam cincisprezece ani... A fost maestrul meu. Ironia sorţii face ca, atunci cînd eu eram cu filmul meu (**Reservoir Dogs**, n.n.) în preproducţie, ea să iasă la pensie: visam să citesc ce va scrie despre el... Producătorii mei nu-nţelegeau titlul filmului, aşa că le-am explicat că era vorba de o expresie clasică folosită în filmele de gangsteri "nouvelle vague" precum **A bout de souffle** sau **Bande à part**: cum ei nu văzuseră în viaţa lor filmele cu pricina, nu mă puteau contrazice! Mie mi se părea că e un titlu care aduce cu cel al unui film de Jean-Pierre Melville . (...) Acum, tocmai scriu scenariul unui film numit **Pulp Fiction** ("Maculatură de senzaţie"), de-aceea sînt în Europa. Vreau să lucrez aici deocamdată. Este vorba de o antologie a crimei: trei povestiri diferite..., independente unele de altele şi ca nişte arhetipuri ale genului: le-aţi auzit de mii de ori. Sper cu toate acestea că ele vă vor conduce acolo unde n-aţi mai fost niciodată. Legătura dintre ele este făcută de acelaşi grup de personaje. Însă protagonistul primei poveşti ar putea fi ucis în cea de-a treia, după numai două secunde. E genul de scenariu pe care nu ştiu dacă o să-l turnez înainte de-a fi scris ultima pagină. Începînd din martie, am scris deja la Amsterdam prima poveste şi-o să continuu lucrul pînă-n iulie. (1992, n.n.)... N-am mai fost în Europa pînă acum. După ce-am terminat **Reservoir Dogs**, aveam chef s-o vizitez pentru prima dată. Viaţa la Los Angeles a devenit un pic dementă pentru mine. La Amsterdam nu am fax, nu mă cunoaşte nimeni, stau în camera mea şi nu fac decît să scriu. E ca un vis. " (din **Positif**, septembrie '92)

NANNI MORETTI (premiul pentru regie). "Pentru mine, «a fi de partea minorităţilor» înseamnă altceva... A spune: «Eu voi fi întotdeauna de partea minorităţilor» înseamnă «eu voi apăra întotdeauna minorităţile împotriva Puterii». Dimpotrivă, a spune: «Eu voi fi întotdeauna bine cu minorităţile, în largul meu», e ceva diferit. E o atitudine nu ideologică, ci instinctivă, o atitudine mai personală - mai puţin ideologică, nu ştiu dacă din această cauză şi mai puţin politică. In orice caz, nu e o declaraţie de principiu, ci o constatare de fapt. (...) Cînd, după turnaj (la **Caro Diario**, n.n.), m-am întors la masa de montaj, am adus tot felul de muzici înregistrate şi, aproape întotdeauna dacă nu chiar întotdeauna, am ghicit încă din prima , în funcţie de punctul de vedere, muzica potrivită. Eram mulţumit de alegerea făcută. Bineînţeles, pentru plimbarea la Ostia pe urmele asasinatului lui Pasolini, n-a existat niciodată alternativă: muzica prevăzută a fost întotdeauna cea a lui Keith Jarrett, **The Köln Concert**. (din **Positif**, mai 1994) Cînd am început montajul, am adus muzici diferite, Khaled, Jarrett, Leonard Cohen, şi mi-amintesc că încă de la-nceput ele au funcţionat bine pe scenele respective. În ce priveşte muzica originală, am vrut să încerc altceva, aşa că l-am chemat pe compozitorul belgian Wim Mertens, care lucrase cu Greenaway la **Burta arhitectului**. (...) Prefer, din cinematograful american, acei regizori a căror personalitate o pot recunoaşte în filmele lor: Cassavetes, Woody Allen, sau Scorsese - vorbesc de regizori foarte diferiţi -, De Palma, pînă la un punct. (...) Dacă îmi cereţi să vorbesc despre moartea lui Fellini, o să vă spun că mă gîndesc în primul rînd la moartea unei persoane sensibile, calde şi amuzante. Bineînţeles, o să spun ca toată lumea, că a murit un mare artist, dat nu pot să teoretizez despre asta, să spun că e simbolul sfîrşitului a nu-ştiu-ce. Repet, regret persoana şi abia după aceea artistul, nu pentru că nu l-aş considera un artist important, ci pur şi simplu pentru că era un prieten... (...) Să vedem ce se va întîmpla la Cannes. Eu nu mă gîndesc la asta." (din **Cahiers du cinéma**, mai 1994)

LUCIAN PINTILIE. "Pentru mine, mitul turnului Babel, adică triumful confuziei (**babel** în ebraică înseamnă confuzie) este în deplin acord cu epoca în care trăim. Este simbolul pedepsirii noastre. Din momentul în care strategia divină sau politica anulează dreptul la diferenţă, înlocuind tribalul cu individualul, ne aflăm în plină barbarie. Delirul legat de purificarea etnică este oare singura alternativă a comunismului? Cred că **O vară de neuitat** este un film mai cumplit decît **Balanţa** ."

NIKITA MIHALKOV. "Suferim în prezent de o boală a conştiinţei. Greşeala cea mai gravă comisă de comunişti a fost distrugerea religiei ortodoxe. La noi, democraţia nu exista decît în cadrul bisericii. Ingenuncheaţi, toţi erau egali. După distrugerea bisericii, totul a devenit posibil. Nu sînt fanatic, dar mă refer în mod concret la situaţia Rusiei. Fără Dumnezeu, nu se poate trăi decît într-o ţară în care se respectă legea, pentru că legea îl înlocuieşte pe Dumnezeu. Dar ruşii nu cred în legile inventate de oameni, iar în Rusia legea nu poate fi impusă fără recurgerea la teroare. Lucru pe care l-a făcut Stalin."

ANDREI KONCEALOVSKI. "Libertatea, aşa cum o înţeleg europenii, nu are acelaşi sens pentru ruşi. Noi avem nevoie de un sistem mai autoritar (...) Mă întrebaţi dacă la noi alegerile slujesc la ceva. Dacă vreţi, întreţin iluzia. Lucrurile trebuie bine înţelese. De pildă, Occidentul a crezut că votul în favoarea lui Jirinovski anunţă fascismul, cînd de fapt era un vot al mîniei împotriva vieţii aspre şi a metodelor importate de noii conducători. In Germania anilor '30, votul pentru Hitler a reprezentat o alegere deliberată, de unde şi culpabilizarea istorică a poporului. Dar ruşii nu ştiu ce înseamnă culpabilizarea, inclusiv în privinţa stalinismului." (din **Le Nouvel Observateur**, 12-18 mai)

Selecţie de Marina VAZACA

şi A. L. ŞERBAN

retroCINEMAscop

Dave, preşedinte pentru o zi (r. Ivan Reitman, cu Kevin Kline, Sigourney Weaver, Frank Langella, Ben Kingsley) - Ce se întîmplă cînd te trezeşti sosia unui preşedinte = o comedie cu morală la urmă...

Reitman, sub aparenţele unui filmuleţ à la Capra în care un oarecare John Doe (sinonimul "insului obişnuit american") ar ajunge la Casa Albă, construieşte de fapt o încîntătoare fabulă modernă din aceeaşi "familie" cu **Eroul din întîmplare** al lui Frears: s-ar fi putut numi Preşedinte din întîmplare!, sau Cînd copia e mai bună ca originalul, sau Ce preşedinte avem astăzi la TV? etc. etc. În cazul de faţă, individul obişnuit care "trece dincolo" confirmînd - fie şi ironic –Visul American şi faptul că basmul este încă posibil în era ordinatoarelor descoperă nu doar matrapazlîcurile Puterii şi nu doar Manipularea (noastră) Cea de Toate Zilele, ci şi un teritoriu în care este suficient să "apeşi pe buton" şi "totul se rezolvă"... (Mai puţin un accident cerebral - dar şi acesta, la nevoie, poate fi simulat!)

Dave e un film cu bătaie lungă: dacă asemănarea cu şeful statului te poate pune în capul Puterii **pentru o zi**, de ce să nu profiţi **pentru un veşnic weekend**?... Şi dacă doar asemănarea te-a propulsat acolo, de ce n-ai "abuza" de ea, ducînd parodia pînă-n pînzele ei albe - adică, în punctul în care adevăratul preşedinte este, de fapt, acolo unde este pentru că... seamănă cu John Doe, alias Dave...? Pînă la urmă, pentru a scăpa basma curată, "copia" trebuie să joace - să simuleze, în faţa camerelor TV - atît escrocheria, cît şi leşinul... semn că numai în aceste două feluri te poţi "lepăda" de "rol"! Ciclul este complet - gata pentru un nou vertij al Puterii care, cu toţii ştim, "e făcută din aceeaşi plămadă din care-s făcute visele" tubului catodic... Căci - mai e nevoie, iarăşi, s-o repetăm? - Democraţia se numeşte, astăzi, "Democatodie".

Kevin Kline, în "dublu" rol, este irezistibil, Sigourney Weaver - mai sexy ca oricînd, iar Langella şi Kingsley joacă Răul şi Binele cu acea picătură de umor care face toate acestea suportabile la modul plăcut! **Dave** e o bomboană ce-ascunde o bombă reflexivă - un cadou din partea firmei Guild. (**a.l.ş.**)

"Ce preşedinte avem astăzi la TV?"

Muzica săptămînii

Interesantă de fiecare dată întîlnirea cu Daniel Podlovschi: înzestrat cu o tehnică desăvîrşită şi cu o înţelegere deseori originală a textului muzical, el va fi în săptămîna aceasta (joi 2 iunie şi vineri 3 iunie orele 19,00) solistul Filarmonicii bucureştene în concertul pentru vioară şi orchestră de Aram Haciaturian. Programul cuprinde şi uvertura la opera "Wilhelm Tell" de Rossini, Simfonia a IV-a de Nielsen, dirijor fiind Thomas Dausgaard din Danemarca.

La sala Radiodifuziunii Române se cîntă (vineri 10 iunie orele 19,00) o lucrare de rezistenţă din repertoriul vocal-simfonic: "Recviemul German" de Brahms. Îi amintim pe soliştii Adriana Croitoru şi Ion Ţibrea alături de Orchestra Naţională Radio, dirijată de Iosif Conta, precum şi Corul Radio dirijat de Aurel Grigoraş.

Cvartetul "Voces" ne răsfaţă din nou într-un interval relativ scurt, încheind prin concertul din 8 iunie, orele 19,00 stagiunea camerală a Radiodifuziunii.

Dan Alex. SCHOR

Premiu

Strigăt în timpan - **documentar despre avangarda românească a anilor '20-'30, corealizat de Radu Igazsag şi Alexandru Solomon - a primit** Premiul celui mai bun film experimental **la Festivalul internaţional de arte vizuale "Mediawave" desfăşurat recent la Győr.**

Săptămîna filmului italian - ultimele zile

Luni 30 mai au început la Bucureşti "Zilele filmului italian" - aşa cum se numeau ele într-o vreme cînd ne obişnuisem să le aşteptăm an de an. De data aceasta, manifestarea are loc sub egida Ministerului Afacerilor Externe român şi a Ambasadei Italiei în colaborare cu CNC, UCIN, Cinemateca Română, Institutul Lombard pentru Schimburi Economice şi Culturale Italo-Române, Primăria oraşului Milano şi Societatea "Pro-Movie". Pînă joi, la cinema Studio, au putut fi văzute filmele **La Valle di Pietra** şi **Articolo 2** de Maurizio Zaccaro, **Volere volare, Ladri di saponette** şi **Stefano Quantestorie** de Maurizio Nichetti, **Diceria dell'untero**, de Beppe Cino, **L'Aria serena dell'Ovest** şi **Una anima divisa in due** de Silvio Soldini - ultimele două, la sala Eforie a Cinematecii unde vor continua, de altfel, proiecţiile celorlalte patru filme.

Aşadar, **astăzi** la Cinematecă, de la **ora 18,00: Fratelli e sorelle** de Pupi Avati şi **Le amiche del cuore** de Michele Placido, la **ora 20,00; mîine**, sîmbătă 4 iunie, **Il ladro di bambini** de Gianni Amelio (la **ora 18,00**) şi foarte aşteptatul **Il grande cocomero** de Francesca Archibugi (la **ora 20,00**), film care a fost selecţionat oficial la Festivalul de la Cannes din 1992 şi care a primit în 1993 trei premii "David di Donatello" (pentru cel mai bun film, cel mai bun scenariu, cel mai bun actor principal).

"Picasso priveşte Picasso"

Expoziţia-aventură încercată de Centrul cultural al Republicii Ungare din Bucureşti, se desfăşoară şi ea pe încă o săptămînă după cum urmează: **vineri ora 18** - "Zbor peste Picasso" (expoziţie simultană la Bucureşti, Cluj, Timişoara, Oradea); "Veşmînt" - prezentare de modă a Liceului N. Tonitza; **luni ora 18**: "Despre..." conferinţa dlui **Mircea Oliv**, lansarea unui caiet de poezie şi două expoziţii, dintre care una de fotografii; **marţi ora 18**: "Europa" (expoziţie de caiete însemnate), un happening "Răpirea Europei" şi unul, "Tauromahia"; **miercuri ora 18**: "Sentimentul Picasso" - prezentarea unor filme video şi, apoi, o expoziţie de caricatură cu surprize; în fine **vineri 10 iunie, tot ora 18**: expoziţie de sculptură şi un happening **Romeo Moldovan** şi conferinţa de presă care va încheia aventura...

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

O ZESTRE PENTRU EUROPA:

Despre naţionalisme se vorbeşte în ultima vreme aproape la fel de mult ca şi despre Europa unită. Şi nu fără motiv. Experienţa românească a ultimilor patru ani n-a fost scutită, după cum se ştie, de manifestări naţionaliste. Şi chiar dacă "evenimente ca acelea din martie 1990 de la Tîrgu Mureş nu s-au mai repetat", cum cu o grăbită satisfacţie declară unii, nu înseamnă că discursurile naţionaliste de diverse culori, prea des auzite şi mediatizate, trebuie să ne îngrijoreze mai puţin. Din inima Europei, lucrurile se văd altfel (în sensul conexiunilor continentale şi al "diversităţii în unitate"), dar şi asemănător (pentru cei care constată, cu un ceas mai devreme, necesitatea de a trece cît mai curînd de la discurs la acţiune politică pentru o reală atenuare a pericolului naţionalist). La Accademia di Romania din Roma s-a desfăşurat, pe 6 mai 1994, o masă rotundă care a dezbătut exact aceste probleme: De la Europa naţiunilor la Europa Unită. Probleme ale naţiunilor şi ale naţionalismelor după căderea zidului Berlinului. **Alături de instituţia-gazdă, la organizarea acestei foarte interesante discuţii au contribuit o universitate de mare prestigiu în Italia, LUISS** (Libera Università Internazionale degli Studi Sociali, **un adevărat "Harvard italian"), şi o fundaţie recent înfiinţată** (Fondazione Trajano), **avînd drept scop amplificarea relaţiilor culturale dintre România şi Italia. Se cuvine să observăm că organizatorii au plecat de la ideea de a invita personalităţi al căror interes constă, dincolo de prestigiul individual, în faptul că sînt cunoscute în mediile ştiinţifice şi politice prin punctele lor de vedere diferite, chiar opuse, în problema naţionalismului.**

Manifestarea a fost condusă de Leonardo Saviano, **profesor de ştiinţe politice la LUISS, şi s-a bucurat de o participare prestigioasă: Acad.** Dan Berindei, **preşedintele secţiei de ştiinţe istorice al Academiei Române,** Antonello Biagini, **profesor de istoria Europei Orientale la Universitatea "'La Sapienza" din Roma,** Adrian Dohotaru, **secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, Prof.** François Fejtö, **editorialist la** Le Monde **şi autor a numeroase cărţi despre istoria contemporană a Estului european, Generalul de corp de armată** Carlo Jean, **fost consilier al Preşedintelui Italiei, preşedinte al Centrului de Înalte Studii pentru Apărare din Roma, Prof.** Andrei Marga, **rectorul Universităţii din Cluj, Prof.** Grigore Arbore Popescu, **consilier prezidenţial, Prof.** Paolo Ungari, **directorul Institutului de Studii Istorico-Politice,** Elena Zamfirescu, **consilier la Ministerul Afacerilor Externe din Bucureşti. În exclusivitate pentru cititorii** Dilemei, **publicăm cîteva fragmente din intervenţiile care au polarizat în cel mai înalt grad atenţia participanţilor şi a publicului. (M.V.)**

Noua dimensiune europeană a NATO

În urma căderii zidului Berlinului şi a noilor relaţii Est-Vest, NATO şi-a pierdut raţiunea de a fi iniţială şi a încercat să se reconvertească, pentru a satisface noile exigenţe de securitate. Deciziile fundamentale au fost luate la reuniunea de la Oslo din 1992, cînd NATO a hotărît să-şi pună forţele la dispoziţia ONU şi a CSCE şi a evaluat şi alte propuneri, cum ar fi "North Atlantic Cooperation Council" şi, recent, iniţiativa "partnership for peace", prin care sistemul de securitate şi stabilitate garantat de Alianţă se extinde (prin "Cooperation Council", într-o manieră nediferenţiată, iar prin "partnership for peace" într-o manieră selectivă) la statele din Estul European şi din fosta Uniune Sovietică. Acţionînd astfel, NATO se plasează în competiţie cu o altă instituţie, cu CSCE. Motivul acestei concurenţe derivă din faptul că ţările membre ale NATO au decis ca Alianţa Atlantică, din raţiuni de echilibru interior al Europei Occidentale şi al lumii occidentale, trebuie să-şi menţină statutul de comunitate de sistem de apărare, şi nu de sistem de securitate. Ce diferenţă e între sistem de apărare şi sistem de securitate? Primul e un sistem în general polarizat (sau cel puţin aşa a fost în cursul istoriei) împotriva unei ameninţări foarte precise, e întemeiat pe o dimensiune militară preorganizată în timp de pace, pe o structură militară de comandă unitară, pe o interoperativitate a forţelor, pe exerciţii comune ş.a.m.d. Pentru ce motive s-a hotărît păstrarea acestei fizionomii de sistem de apărare şi nu de sistem de securitate? NATO a devenit un fel de metaforă a raporturilor interatlantice între Europa şi Statele Unite şi un sistem de participare mai strînsă a Statelor Unite şi Canadei la securitatea continentului european. Pe de altă parte, în afară de căderea zidului Berlinului, în afară de dispariţia lumii bipolare, în afară de fragmentarea fostei Uniuni Sovietice, s-a petrecut un alt eveniment extrem de important pentru echilibrele geopolitice din Europa, şi anume unificarea Germaniei, care, ca orice fapt politic, nu înseamnă schimbări de la o zi la alta, ci este esenţialmente **un proces.** Germania trebuie să-şi definească rolul, care e unul fundamental, dată fiind importanţa ei economică, financiară, demografică şi poziţia geografică în interiorul Europei. Prezenţa Statelor Unite este esenţială pentru a constitui un element de echilibru în această transformare a statelor europene, în aşteptarea momentului cînd procesul de integrare europeană va putea fi reluat, iar acest lucru se va întîmpla cînd Europa Occidentală va ieşi din perioada de criză economică.

În acest timp există, însă, problema instabilităţii în Europa de Est, iar instrumentul care putea fi utilizat altădată, Uniunea Sovietică (una peste alta, aceasta fusese înainte un element de stabilitate şi de claritate), s-a transformat într-un instrument de nesiguranţă şi instabilitate, din cauza problemelor sale interne. NATO a decis atunci să-şi deschidă propriile organizaţii, fie pentru consultaţii, fie pentru a furniza forţe, mai ales sistemul său de comandă şi control în gestionarea crizei, sistemele sale de "intelligence", care în realitate sînt cele ale ţărilor membre (acestea păstrîndu-şi întreaga suveranitate în cadrul NATO), să le deschidă către partenerii din Europa Central-Orientală şi către republicile ex-sovietice, în aşa fel încît prin acest sistem de legături bilaterale sau multilaterale să poată fi proiectată stabilitatea exprimată de NATO.

Una dintre problemele cele mai importante este aceea că, procedînd astfel, parteneriatul pentru pace nu vrea să fie o extindere teritorială a NATO spre Est. Intenţia organizaţiei nod-atlantice este de a aştepta, în acest fel, momentul favorabil cînd se vor putea crea condiţiile pentru un sistem unitar de securitate europeană, un sistem exprimat de CSCE, atunci cînd mecanismele interne ale CSCE se vor putea debloca pentru că Rusia, marele stat aflat în punctul cel mai estic al Europei, îşi va fi rezolvat problemele interne şi problemele raporturilor cu celelalte republici ex-sovietice. A existat o întreagă discuţie, în care s-au afirmat poziţii diferite – în NATO totdeauna este o dezbatere strînsă, în funcţie de interesele fiecărui stat membru. Germania era favorabilă unei extinderi imediate a NATO, măcar asupra celor trei (acum, patru) ţări din Tratatul de la Vişegrad (Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia), în timp ce, de exemplu, Italia nu limitează extinderea NATO la ţările de la Vişegrad, ci la toate ţările din Europa Central-Orientală, şi în special la România şi Bulgaria. Existenţa unor arii diferenţiate de securitate în Estul european nu e în interesul securităţii Italiei. Fără a exagera – pentru că, evident, în această perioadă, capacităţile de expansiune externă, de logistică, de proiectare a puterii ale Rusiei sînt mai degrabă limitate, exceptînd potenţialul nuclear – o extensiune a NATO doar la ţările de la Vişegrad ar fi fost înţeleasă aproape ca un semnal verde, ca şi cum ar fi dat cale liberă unor presiuni – nu chiar agresiuni militare, dar presiuni – asupra celorlalte ţări din Estul european. Poziţia Statelor Unite – împărtăşită, de altfel, dinainte de reuniune şi de Franţa şi Marea Britanie – a fost aceea de a adopta o abordare uşor diferită, flexibilă, cu geometrie variabilă, de a nu extinde NATO cu efecte imediate, de a lăsa organizaţia deschisă ca opţiune, creînd între timp condiţiile pentru extinderea sa.

În acelaşi timp, NATO şi-a pus forţa militară la dispoziţia marilor organisme internaţionale menite să menţină ordinea, dreptul şi stabilitatea internaţională. În ciuda redimensionării forţelor militare a tuturor ţărilor occidentale, NATO are încă o forţă militară enormă – nu numai Statele Unite, dar şi diversele ţări europene. Evident că această forţă militară poate fi angajată în diverse misiuni de stabilizare, de pacificare, cînd există o voinţă politică de a o angaja; cînd această voinţă politică nu există, forţa militară rămîne inertă. În angajarea forţei există totdeauna două elemente: confruntarea de voinţă, care e determinantă, şi confruntarea militară, proba de forţă. Este limpede că proba de forţă e un lucru cu totul subordonat acestui tip de confruntare a voinţelor politice; dacă nu există suficientă voinţă politică pentru a angaja forţa militară, pentru a-i folosi potenţialul, evident că forţa militară este autoneutralizantă. Problema care se pune, de pildă, în cazul particular al fostei Iugoslavii, şi mai ales al Bosniei, este că, este deosebire de ceea ce se crede de obicei, forţa militară nu e un **deus ex machina** care rezolvă conflicte etnice, etnonaţionaliste etc., pentru bunul motiv că o unitate militară, o forţă suficientă, poate separa două etnii de-a lungul unei linii bine pecizate, dar nu le poate constrînge să trăiască împreună dacă ele nu vor să trăiască împreună. În aceste operaţii cu caracter mai degrabă neconvenţional şi care seamănă mai mult cu nişte operaţii de poliţie sau cu conflictele de mică intensitate există nişte limitări tehnice ale folosirii forţei, limitări care nu privesc doar acceptarea costurilor, a pierderilor, din partea forţelor care intervin, ci depind şi de faptul că opinia publică occidentală, care e informată în timp real într-o manieră globală, ar accepta cu dificultate pierderile pe care le-ar suferi populaţia civilă alături de militari, în cazul folosirii forţei. Problema fundamentală este deci că forţa militară nu poate rezolva aceste conflicte, chiar dacă NATO ar avea o coagulare de voinţă suficientă, ci le-ar putea rezolva doar dacă ar exista obiective politice precise şi dacă ar fi acceptate costurile şi riscurile - pierderile, distrugerile - pe care angajarea unei forţe suficiente le-ar comporta pentru a atinge acele obiective politice. Nu acesta a fost cazul Bosniei: neexistînd o soluţie politică precisă, nu a existat nici voinţa de a impune o soluţie celor trei părţi aflate în luptă. Există apoi o altă mare problemă: forţele de intervenţie externă - cum ar putea fi forţele NATO - urmăresc obiective şi interese care nu sînt interese vitale ale ţărilor NATO (pentru că, la urma urmei, un "cordon sanitar", un "filtru" format de Slovenia şi Croaţia în faţa refugiaţilor ş.a.m.d. poate fi suficient pentru a tutela ceea ce s-ar putea numi interesele imediate, cele mai vitale ale Occidentului), şi atunci nu au un consens al opiniei publice, nu au un consens politic suficient pentru a putea absorbi anumite niveluri ale pierderilor, anumite niveluri ale costurilor. Situaţia este însă cu totul diferită pentru cei ce se luptă într-un război civil, întrucît se luptă pentru putere, şi deci sînt dispuşi să accepte orice nivel al costurilor, al pierderilor. Această asimetrie explică faptul că, în această situaţie a etnonaţionalismelor izvorîte din subsolul istoriei, dar şi din subsolul geopoliticii europene, angajarea forţei militare poate însoţi, poate facilita o soluţie cînd această soluţie a fost complet schiţată, delimitată din punct de vedere politic şi a întrunit un consens fie în privinţa conţinutului ei, fie în privinţa costurilor prevăzute pe care le-ar comporta implementarea ei. Aceasta este situaţia care se prezintă în faţa noastră; presiunile cu caracter economic cum sînt embargo-urile, presiunile politice, ajutoarele cu caracter economic, promisiuni de genul "dacă faceţi anumite lucruri veţi găsi porţile deschise spre Europa" sfîrşesc prin a oferi mai mult decît poate oferi o angajare a forţei care, în ţări democratice cum sînt ţările occidentale, are foarte puternice limitări, aşa cum s-a văzut şi în Somalia, şi cum vedem acum în acest tip de ameninţări niciodată puse în practică din Bosnia. Forţa militară, tocmai datorită caracteristicilor ei intrinseci, poate face anumite lucruri şi nu poate face altele, e caracterizată printr-o deosebită rigiditate. Nu se poate să nu se ţină seama de logica mecanismelor interne ale forţei militare atunci cînd este vorba tocmai de angajarea forţei militare. Una e să patrulezi în spatele frontului de la Banja Luca, alta e să angajezi, de pildă, două batalioane în zonele protejate - sau aşa-zis potejate - care ar sfîrşi prin a se transforma în simpli ostateci, iar dacă începe un proces de escaladare a violenţei aceste forţe de "peace-keeping" destinate să protejeze ajutoarele umanitare n-ar putea să pună în practică această acţiune.

Aş vrea să închei subliniind următorul aspect: frustrarea în faţa sistemelor de siguranţă colectivă ale Occidentului trebuie puţin corectată; acestea au avut cel puţin un foarte important rezultat: nu au permis ca diferenţele de interese, diferenţele de percepţie, de amintiri istorice dintre diversele ţări occidentale să dea naştere unor tensiuni, unor conflicte sau unor coaliţii opuse.

Carlo JEAN

NAŢIONALISMELE

Naţiunea, naţionalitatea, Europa

Naţiunea este o realitate fundamentală a epocii moderne, este un element constitutiv major, cel mai profund al identităţii noastre personale, după apartenenţa la o familie, dar înaintea apartenenţei la o clasă socială şi chiar înaintea apartenenţei la o religie. Dar nu totdeauna a fost aşa. Am insistat asupra cuvîntului în epoca odernă, pentru că naţiunea este un concept, o idee modernă. Pentru a ilustra acest fapt eu citez în general în faţa studenţilor mei două exemple. Cel dintîi l-am găsit în arhivele Vienei, unde am descoperit un ordin de zi al comandantului armatei (pe care eu aş numi-o europeană) care i-a alungat pe turci din Europa Centrală. Acest ordin de zi a fost semnat: Eugenio von Savoie. "Eugenio", pentru că era italian după mamă, "von" pentru că era generalissim al armatei austriece şi "Savoie" pentru că tatăl său era prinţ de Savoie. Cele trei etnii de la care se reclama îşi găseau sinteza în serviciul monarhiei şi reprezentau acea aristocraţie care prefigura, poate, o democraţie europeană, în orice caz o aristocraţie pentru care slujirea dinastiei, a familiei, a naţiunii şi a religiei primau în faţa apartenenţei etnice.

Un alt exemplu pe care îl citez este testamentul lui Frederic al II-lea, regele Prusiei, în care el sugerează fiului său să aibă grijă ca, "atunci cînd naţiunea poartă război, cetăţenii să nu resimtă acest lucru". Pentru Frederic al II-lea, "naţiunea" însemna statul, iar statul era el, şi nu voia ca atunci cînd naţiunea, adică el, era în război, burghezii, ţăranii, lucrătorii să aibă de suferit.

Naţiunea este o noţiune modernă. Mi se pare că în momentul de faţă, după căderea zidului Berlinului, destinul Europei, al civilizaţiei noastre, depinde de problema naţională şi de problema naţionalismelor. Şi aceasta la două niveluri: cel dintîi este cel al statelor-naţiune ale Europei Occidentale, care, sub protecţia umbrelei americane şi a noii "linii Maginot" numite "cortina de fier", au angajat, după 1950, o mişcare de integrare, o mişcare spre federalism. Aceasta, odată cu Tratatul de la Maastricht şi cu recenta hotărîre de a mări comunitatea de la 12 la 16 state, a ajuns la un moment decisiv. Al doilea nivel este cel al popoarelor Europei Centrale şi de Sud-Est care, profitînd de explozia Uniunii Sovietice şi de prăbuşirea ideologiei internaţionaliste, şi-au regăsit identitatea de stat-naţiune într-un mod aproximativ identic aceluia în care această identitate exista între cele două războaie mondiale.

Un filosof maghiar, care a părăsit Ungaria foarte tînăr şi a ţinut cursuri la Viena, la Paris, la Washington, pentru a-şi sfîrşi viaţa la Oxford, a scris în 1946, ca profesor la Universitatea Laval din Montréal, un studiu important despre naţionalism, aşa cum se punea această problemă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. El a făcut distincţie între două tipuri de naţionalism: **naţiunea imperialistă**, expansionistă, şi, de cealaltă parte, **naţionalismul popular**, autonomist sau separatist. El a definit naţionalismul opunîndu-l **patriotismului**, ca postulat al transformării oricărei naţionalităţi în stat suveran care să cuprindă întreaga naţiune într-un teritoriu, între frontiere sigure. Cred că am putea adăuga un al treilea tip de naţionalism în această clasificare: **naţionalismul de epurare, naţionalismul de excludere**, naţionalismul interior, intolerant, care a provocat în ultima vreme fenomene neliniştitoare, nu numai în Europa ex-comunistă. Dacă e adevărat că naţionalismul închide în sine germenii unui imperialism nemărturisit, ceea ce se poate opune tocmai patriotismului, dragostei sfinte pentru patrie, mîndriei de a aparţine unei naţiuni, nu e mai puţin adevărat că naţionalismul, aşa cum l-am experimentat de la începutul secolului al XIX-lea, comportă şi o voinţă de omogenizare naturală, aşa cum în trecut a existat o voinţă de omogenizare religioasă, şi comportă şi o voinţă de omogenizare etnică. Tocmai Franţa, care a creat naţiunea, este cea care a furnizat şi modelul pentru acest tip de **naţionalism de stat**. Statul francez i-a transformat pe bretoni şi pe catalani, pe basci şi pe corsicani, pe occitani şi alsacieni, din ce în ce mai mult, în francezi. Este modelul din care s-au inspirat, în momentul "primăverii popoarelor" din secolul al XIX-lea, şi maghiarii, care au făcut totul, în teritoriile pe care le controlau şi în care maghiarii erau în minoritate, pentru a impune cultura şi limba oficială maghiară, au făcut totul pentru maghiarizarea germanilor, slavilor, românilor, care erau în majoritate, declanşînd astfel naţionalismul defensiv, autonomist, separatist al etniilor care nu puteau şi nu voiau să consimtă la asimilarea de către o cultură străină şi manifestau o aspiraţie către autonomie şi suveranitate.

Dar revin acum la problemele naţionalismului care se manifestă în Occident, unde integrarea este la ordinea zilei. un eminent germanist francez, Joseph Roban, tocmai a publicat o carte, **Le Citoyen d'Europe**, în care spune - şi cred că are dreptate - că rezistenţa încăpăţînată opusă de atît de mulţi francezi, englezi etc. Tratatului de la Maastricht, acest naţionalism paseist este în circumstanţele actuale, un veritabil pericol pentru naţiuni, pentru patrii. Eşecul Europei în eforturile sale de a gestiona criza şi conflictul iugoslav a ilustrat consecinţele întîrzierii de a da Comunităţii Europene instrumente care să permită menţinerea păcii, a odinii şi a drepturilor omului pe continent. Criza iugoslavă a distrus cuplul franco-german care stă chiar la baza construcţiei europene. Europa Centrală şi de Sud-Est suferă şi ea din cauza divizării occidentale, a neîncrederilor şi rivalităţilor care au ieşit la iveală în ultima vreme şi care sînt, fără îndoială, cauza principală a neputinţei - nu numai a Uniunii Europene, nu numai a ONU, ci a Occidentului în ansamblu. În ţările occidentale a fost adesea judecată cu severitate fragmentarea fostei uniuni Sovietice, a fostei Iugoslavii, se vorbea despre buni şi răi, despre conflicte tribale etc. Dar s-a uitat că această tendinţă naţionalistă, autonomistă, separatistă se manifestă nu numai în Iugoslavia, nu numai în Est, ci şi în Canada în Belgia, în Anglia (în conflictul iterminabil cu irlandezii, dar şi în autonomismul tot mai puternic în Scoţia), se manifestă în Spania (unde catalanii şi castilienii şi-au rezolvat problemele, dar nu acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu bascii), există chiar în Franţa, cu problema corsicanilor (despre care recent s-a recunoscut că sînt un popor, nu fără a provoca în parlament unele tribulaţii). Dacă cele două state aşa-zis naţionale, dar de fapt multinaţionale, create după primul război mondial, Iugoslavia şi Cehoslovacia, au explodat - atît de violent primul, mai paşnic celălalt -, naţionalismul etnico-lingvistic şi cultural a izbucnit sub ochii noştri şi în Belgia unde, nu mai puţin decît în Cehoslovacia sau în Iugoslavia, era o relaţie diplomtică mai degrabă artificială. Aceasta demonstrează că depăşirea naţionalismelor nu e posibilă, cel puţin fără conflicte violente, decît în statele care vor fi reuşit să asigure loialitatea patriotică a cetăţenilor lor, satisfăcîndu-le aspiraţiile fundamentale naţionale legitime.

Există un paradox european care constă în faptul că, fără democraţie, conflictele, litigiile şi rivalităţile naţionale nu pot fi rezolvate; dar în acelaşi timp, ceea ce pare din ce în ce mai greu, mai ales în ţările din Est, inclusiv Rusia, este contruirea unei democraţii fără a fi reglat în prealabil, într-o manieră satisfăcătoare, conflictele naţionale. Ceea ce mă obligă acum să vorbesc de celălalt nivel la care se manifestă naţionalismul - opresiv, pe de o parte, separatist, de cealaltă parte: este vorba de spaţiul euro-asiatic dominat altădată de imperialismul ţarist, mai întîi, apoi "neo-ţarist", cum numea Mao Tze Dun dominaţia sovietică în noul imperiu comunist. Las deoparte problemele care se pun acum în mod violent între diverse state din fosta Uniune Sovietică: între Rusia şi Ucraina, problemă foarte periculoasă, între Rusia şi Ţările Baltice, între Rusia şi ţările Asiei Centrale, între Georgia şi Azerbaidjan, între cazaci işi tadjici, problema Moldovei, a oseţilor, abhazilor, tătarilor etc. Vechile rivalităţi, vechile revendicări teritoriale au reapărut şi în Europa Centrală şi de Est, unde raporturile între state sînt otrăvite mai ales din cauza

© C. Burnbut

problemelor minorităţilor naţionale, avînd în vedere că starea de minoritate este începînd din secolul al XIX-lea, asimilată în mod tradiţional unui statut de inferioritate. Între cele două războaie mondiale acest lucru era valabil chiar şi pentru Cehoslovacia, care avea structurile cele mai democratice dintre statele succesoare (ale Imperiului Austro-Ungar), dar unde minorităţile germană, maghiară - şi achiar cea slovacă, de fapt o naţiune-soră - suportau un statut de inferioritate faţă de naţiunea dominantă, cea cehă. Ştim că principalul obstacol în calea coabitării, cooperării dintre state rezidă tocmai în problema minorităţilor care se opun tentativelor de omogenizare, de unitarism cultural, de inferiorizare, şi a căror soartă interesează o ţară vecină, în care compatrioţii lor au un statut de cetăţeni cu drepturi depline. Nu e doar cazul maghiarilor, e şi cazul turcilor din Bulgaria etc. - e un fenomen destul de general. Observăm dificultatea de a încheia tratate de prietenie şi cooperare între ţările care se lovesc tocmai de o anume conexiune făcută de diplomaţii între recunoaşterea inviolabilităţii şi integrităţii frontierelor, pe de o parte, şi garanţiile acordate minorităţilor naţionale a căror protecţie vor să o asume. Rivalităţile care se constată în ţările Europei ex-comuniste sînt, în Occident, un bun pretext pentru cei care sînt ostili lărgirii Uniunii Europene; de o parte şi de alta, extremiştii, inamicii democraţiei, naţional-comuniştii exploatează resentimentele şi neîncrederile care persistă, ia tragedia iugoslavă arată cel mai bine la ce erori poate duce exploatarea, de către aparate birocratice sau militare însetate de putere, a sentimentelor de frică sau de xenofobie, pe care le credeam îngropate, ca şi exploatarea greutăţilor economice. Într-o măsură mai mare pentru ţările Europei Centrale şi de Est decît pentru ţările occidentale, este valabilă formula lui Joseph Roban: naţionalismul, atît opresiv cît şi separatist, este un pericol pentru popoarele înseşi, este un obstacol în calea democratizării, este un pericol pentru interesele naţionale propriu-zise ale popoarelor din Europa, atît dn Vest-cît şi din Est. Patriotismul, datoria patriotică pentru cehi, maghiari, belgieni, polonezi, francezi, italieni, constă înainte de toate în a depăţi naţionalismul, în cooperare şi crearea unui climat de cooperare, iar pentru aceasta tebuie să ajungă la soluţii rezonabile, satisfăcătoare, fraterne, la convenţii internaţionale de garanţie pentru drepturile colective ale minorităţilor naţionale. Modele există: reconcilierea franco-germană este unul dintre ele, acordurile între Austria şi Italia asupra germanilor din Tirolul de Sud un altul, ca să nu mai vorbim despre modelul ideal de cooperare între diverse etnii pe care l-a constituit dintotdeauna Elveţia. Este, cred, o chestiune de viaţă şi de moarte pentru popoarele din Europa Centrală şi de Est, iar pentru propagarea acestui spirit de cooperare şi prietenie clubul de la Vişegrad oferă o primă schiţă, ca şi "iniţiativa de cooperare europeană", la care am vrea să vedem că se alătură şi alte popoare şi mai ales România şi Bulgaria. În toate aceste ţări, intelectualii trebuie să joace rolul cel mai important în propagarea acestui spirit. În depăşirea naţionalismului paseist, distructiv, a iluziilor naţionaliste, înţelegerea istoriei şi a intereselor naţionale este absolut indispensabilă; patriotismul veritabil cere, mai mult decît oricînd, înţelegerea şi memoria istoriei. Cineva a spus, în secolul al XIX-lea, că orice om, în Europa, are două patrii: mai întîi a sa şi apoi Franţa; în prezent cred că orice european trebuie să aibă două patrii - a sa şi Europa. Căci dacă nu reuşim să construim o Europă care să nu fie o Europă diluată - ca o replică a Naţiunilor Unite, care sînt incapabile să ia decizii efective şi nu au mijloacele de a pune în practică multiplele rezoluţii - ci o putere egală cu celelalte mari puteri prezente şi viitoare: Statele Unite, Japonia, China şi, poate, mai tîrziu, India şi Brazilia; dacă nu reuşim să stabilim o Europă cu o politică externă, o politică monetară şi o apărare comună, vom aluneca din nou, inevitabil, într-o nouă Ialtă, cu un condominiu ruso-american pe care îl vedem deja schiţîndu-se în legătură cu reglementarea conflictului din fosta Iugoslavie, în care ruşii sînt din ce în ce mai prezenţi în negocieri ca putere protectoare a sîrbilor, în timp ce americanii par a voi să fie protectorii federaţiei croato-musulmane. În cazul unui eşec al Europei, vom merge spre un condominiu despre al cărui proiect ruşii vorbesc din ce în ce mai deschis şi care s-ar putea realiza, dacă vreţi, sub forma acestui "parteneriat pentru pace" despre care se vorbeşte atît de mult în ultima vreme, fără a i se defini substanţa. Chiar dacă Rusia va ajunge să se democratizeze, chiar dacă Eltîn reuşeşte să neutralizeze forţele roşii-brune care se manifestă, un anume "impuls imperialist", cum a arătat recent Brzezinski, determinat de trecutul şi de situaţia geo-politică a Rusiei, există, iar Europa va trebui să-i facă faţă (...)

François FEJTÖ

Pagini realizate de
Mircea VASILESCU

Prietenia ca formă a spiritului independent

Constantin NOICA, scrisori către Grigore MOISIL

2 August 1966

Mult iubite prieten,

O ezitare de a te căuta - din motive binecuvîntate, între altele şi în legătură cu recenta d-tale călătorie - mi-a fost fatală; am pierdut sărbătoarea unei întîlniri cu d-ta.

Îţi las pe această cale cele cîteva note în legătură cu Kierkegaard. Aş fi voit de mult să-ţi trimit o "recenzie" la ultima d-tale lucrare, dar esenţialul ţi-l pot spune în două cuvinte, citînd pe Goethe despre Schelling: nu înţeleg tot ce scrie, dar ce înţeleg mi se pare admirabil.

Undeva totuşi am un semn de întrebare: unde eşti d-ta, în toate astea? Şi, în general, ce a adus Grigore Moisil în logică şi în matematică?

Dacă n-ai s-o precizezi d-ta, au s-o facă alţii. Eu nu mă pot descurca nici în ceea ce priveşte logica nouă, cu atît mai puţin în ce priveşte matematicile. Dar simt că ai adus ceva.

Un lucru totuşi ţi-aş spune sau mai degrabă cere: independent de ce mai ai de făcut în specialitate, fă şi dincolo de ea ceva. Eşti un spirit universal, singurul pe care-l ştiu în cultura noastră. Dacă-mi dai voie: eşti unul din acele spirite pe care le-aş lua ca model (cu excepţia cîtorva slăbiciuni lumeşti), dacă ar fi să fac oameni în eprubetă. Înţelegi orice, ţii minte orice şi exprimi orice vrei, cu simbolul sau vorba. Nu crezi că ar trebui să scrii şi altceva decît cărţi de specialitate, în ceasul acesta al vieţii?

Al d-tale, cald devotat

C. Noica

Sören Kierkegaard
(1813-1855)

Născut la Copenhaga în 1813, studiază filozofia şi teologia.

Între 1841-42 studiază în Germania, apoi revine la Copenhaga unde trăieşte retras pînă la moarte (1855), fără altă carieră decît cea de scriitor. Face o schiţă de logodnă, în tinereţe, cu Reghina Olsen, devenită celebră prin el, pe care o exasperează cu indecizia şi jocul său, descrise în "Jurnalul unui Seductor". Insuficienţă virilă, pare-se. Pentru contemporani, personaj mai degrabă ridicol. Scrie sub pseudonime: Climacus, Anticlimacus, Viktor Eremita, Const. Constantinus.

Publică (titlurile în traducere):

- **Ueber den Begriff der Ironie**

(lucrare de debut în 1841, pe tema ironiei socratice).

- **Entweder-Oder**

(pe tema opoziţiei etic-estetic , cuprinzînd în prima parte "Jurnalul unui Seductor").

- **Stadium auf dem Lebenswege**

(Cele 3 stadii: estetic-etic-religios)

- **Furcht und Beben** (trad. fr. "Crainte et tremblement")

- **Die Repetition** (pe tema repetiţiei în etic)

- **Begrieff der Angst** (trad. fr. " Le concept de l'angoisse")

(republicat împreună cu "Philosophische Bissen", postum, sub titlul: "Zur Phil. der Sünde, der Bekehrung und des Glaubens")

- **Abschliessende urwissenschaftliche Nachschrift**

- **Einführung in Christentum**

Ca idei şi poziţii:

Combate violent pe Schelling şi mai ales pe Hegel. Nu admite "unitatea contrariilor" şi nici un fel de armonism logic, de speţa celui practicat de filozofi.

Totul e: angoasă şi sentiment al dezarmoniei cu divinul.

Nu-l interesează decît cunoaşterea legată de existenţă. Empiricul, matematicul, istoricul îi sînt indiferente.

Ce e de făcut, nu ce e de cunoscut importă. Adevărul nu contează, dacă n-are importanţă pentru viaţă.

De aci: afirmarea practicului contra teoreticului şi a individualului contra speciei. "Subiectivitatea e adevărul". Primatul existenţialului. Existenţa devine statornic, deci nu poate fi prinsă cu tiparul logic.

Cele trei stadii prin care poate trece , sau în care e prinsă, existenţa:

1) esteticul (stadiu al desfătării libere, în care totul e redus la posibil şi fantezie, cu riscul pt. subiect de a deveni el însuşi o posibilitate de existenţă)

2) eticul (ce pune, în locul posibilului şi fanteziei, seriosul, hotărîrea repetiţia, fidelitatea; aşa cum spunea Pârvan al nostru, "gîndul unic", pe care să-l reiei în fiecare zi; - dar un etic care, dat fiind primatul individualului, nu duce la "bine" şi activitate pentru alţii)

3) religiosul (ce aduce relaţia cu absolutul, dar ca sfîşiere, ca viaţă anti-naturală şi angoasată, totul stînd sub semnul rupturii; divinul e das ganz Andere, cum va spune Rudolf Otto mai tîrziu, cel cu celebra carte: "Das Heilige").

În legătură cu tema celor trei stadii, eşti ispitit să le vezi şi altundeva decît în existenţialul frust. Nu există şi în matematică un stadiu estetic (Gr. Moisil), unul etic (Stoilov) unul religios (să spunem: Hermite)?

În materie religioasă teza lui K. este: nu există raport între creştinismul de azi şi cel originar, care rupsese total cu lumea.

Ca misiune de viaţă: el se simte dator să aducă greul în lume. Azi (1850!) totul se uşurează: căi ferate, telegraf, armonism în idei. Dar aşa, ne scapă din mîini esenţialul. Lumea nu trebuie lăsată în pace.

•°•

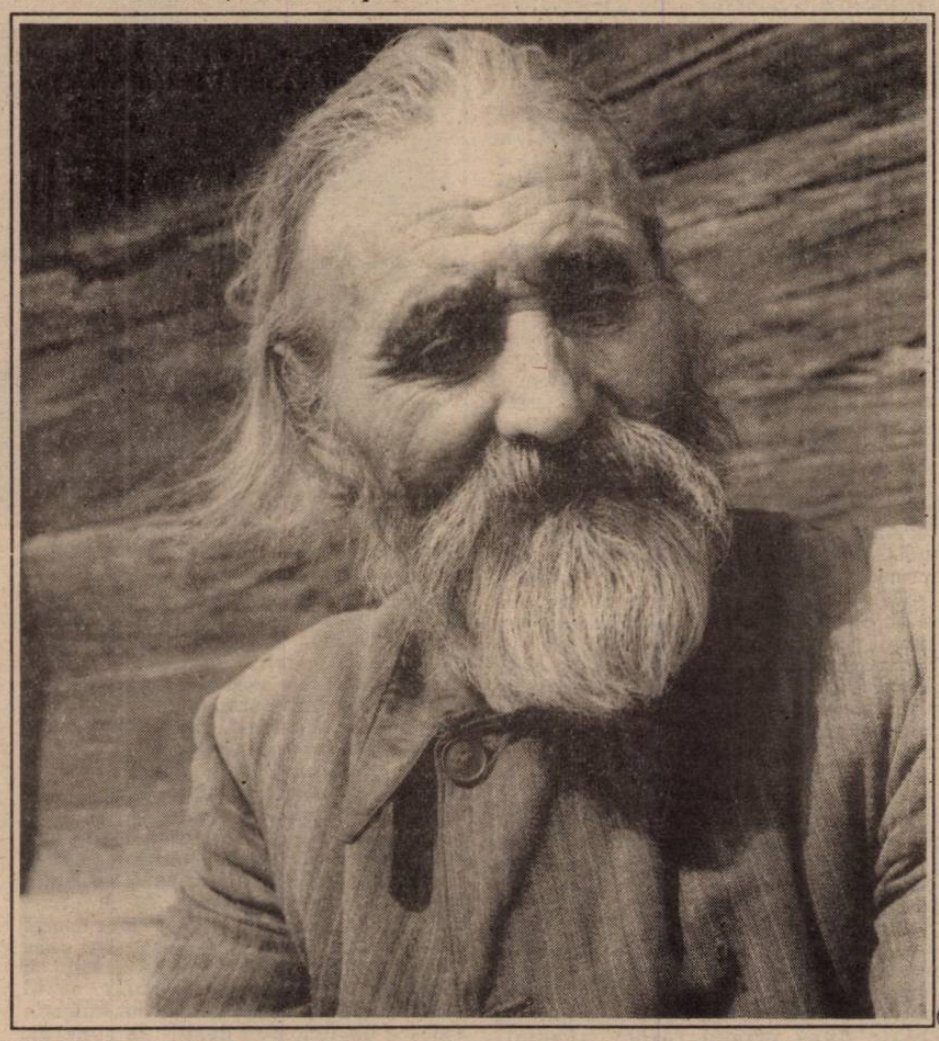

© E. Tănjală

9 Oct. 1970

Iubite prieten,

Mă pregăteam să viu la cursul de Miercuri (cu regretul că nu pot veni şi la celelalte trei, căci am auzit că ai început anul în trombă, ceea ce-mi pare admirabil pentru anii noştri), cînd o uşoară fractură la mîna stîngă m-a silit să-mi schimb provizoriu viaţa. În felul acesta a scăpat şi coniţa Viorica de o vizită (şi cafea) în plus,una pe care m-aş fi grăbit să v-o fac, spre a-ţi spune cu ce încîntare şi, firesţe, smerită cinste am citit ultimul articol din "Contemporanul".

Îţi mulţumesc cu emoţie pentru felul cum primeşti pe bietul meu Coridaleu în lumea bună a culturii şi pentru tot ce spui întru mîntuirea lui, a lui Aristotel, şi a noastră, a tuturor celor ce nu ne-am înfrednicit de puţin har matematic. Ai reuşit să spui ceva hotărîtor, în cîteva cuvinte, şi mai ales să dai un avertisment - plin de riscuri pentru d-ta, cum ştiu că-ţi place să faci - celor ce măsoară cultura cu cotul.

Îmi rămîne să vă caut de îndată ce mă voi reface şi, mai ales, să viu să te ascult la Facultate. Pînă atunci, o rog pe coniţa Viorica să primească devotate sărutări de mîini, iar pe d-ta să admiţi că am încă un motiv pe lîngă atîtea altele, să-ţi port o caldă şi mişcată recunoştinţă.

Constantin Noica

•°•

14.XII.970 Bucureşti

Iubite prieten,

Întors dintr-un concediu întîrziat (petrecut la Căciulaţi) aflu că ai fost suferind, îmi părea rău să-ţi pierd cursurile, dar acum îmi pare şi mai rău să ştiu că nu le-ai ţinut deloc. Oricum, articolul de reluare - cuceritor ca tot ce scrii - din ultimul număr al "Contemporanului" ne dă la toţi bune nădejdi, şi nu-mi rămîne decît să te rog, în numele atîtor prieteni ştiuţi şi neştiuţi,să te şi menajezi puţin, dacă se poate.

Aşteptam să-mi iasă o mică lucrare (traducerea lui Eminescu din Kant, editată după manuscris) ca să vă fac o vizită mai substanţială. Dacă nu-mi iese pînă la Sărbători, vă fac de pe acum adînci devotate urări şi.vă cer o jumătate de ceas bună pe la începutul lui Ianuarie.

În aşteptare, primiţi un cald gînd supus şi adînc iubitor,

Dinu Noica

•°•

31 Dec. 1971 Bucureşti

Iubiţi prieteni,

Daţi-mi voie să vă trimit urările mele devotate pentru 1972 prin relatarea convorbirii cu un cunoscut, de unde veţi desprinde ce însemnaţi pentru mine şi cu ce drag vă urez sănătate, împlinire pe toate planurile şi, dacă se mai poate la anii noştri, fericire.

Cunoscutul mă întreba de ce nu plec de tot la copiii mei. Am multe motive să n-o fac, dar m-am gîndit să-i răspund: "Pentru că sînt aici soţii Moisil. - Eşti aşa de prieten cu ei? - Nu îndrăznesc să spun asta, dar îi văd de 2-3 ori pe an cu imensă plăcere şi simt că prezenţa unor oameni ca ei, isprăvile lui culturale, pînă şi casa lor de la Breaza (unde de altfel n-am fost decît o dată) creează ceva care să te reţină. La ce se reduce viaţa, în fond, decît la cîteva cărţi pe care le citeşti şi scrii, la cîteva bucurii, cîţiva oameni aleşi, cîteva absenţe vecine? Nu plec pentru că am nevoie de vecinătatea unor oameni ca ei, chiar dacă nu-i văd. - Ai putea să le scrii, îmi spune cunoscutul. - Da, răspund eu în stilul lui Grigri, dar mă costă mai mult din străinătate decît de aci, unde pot chiar să le pun singur, scrisoarea în cutie."

Ceea ce şi fac, cu reînnoite urări.

Dinu Noica

Mulţumim pe această cale doamnei Viorica Moisil care a avut amabilitatea să încredinţeze revistei Dilema aceste scrisori.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul II
nr. 74
10-16 iunie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

EXILUL ROMÂNESC : şanse şi drame

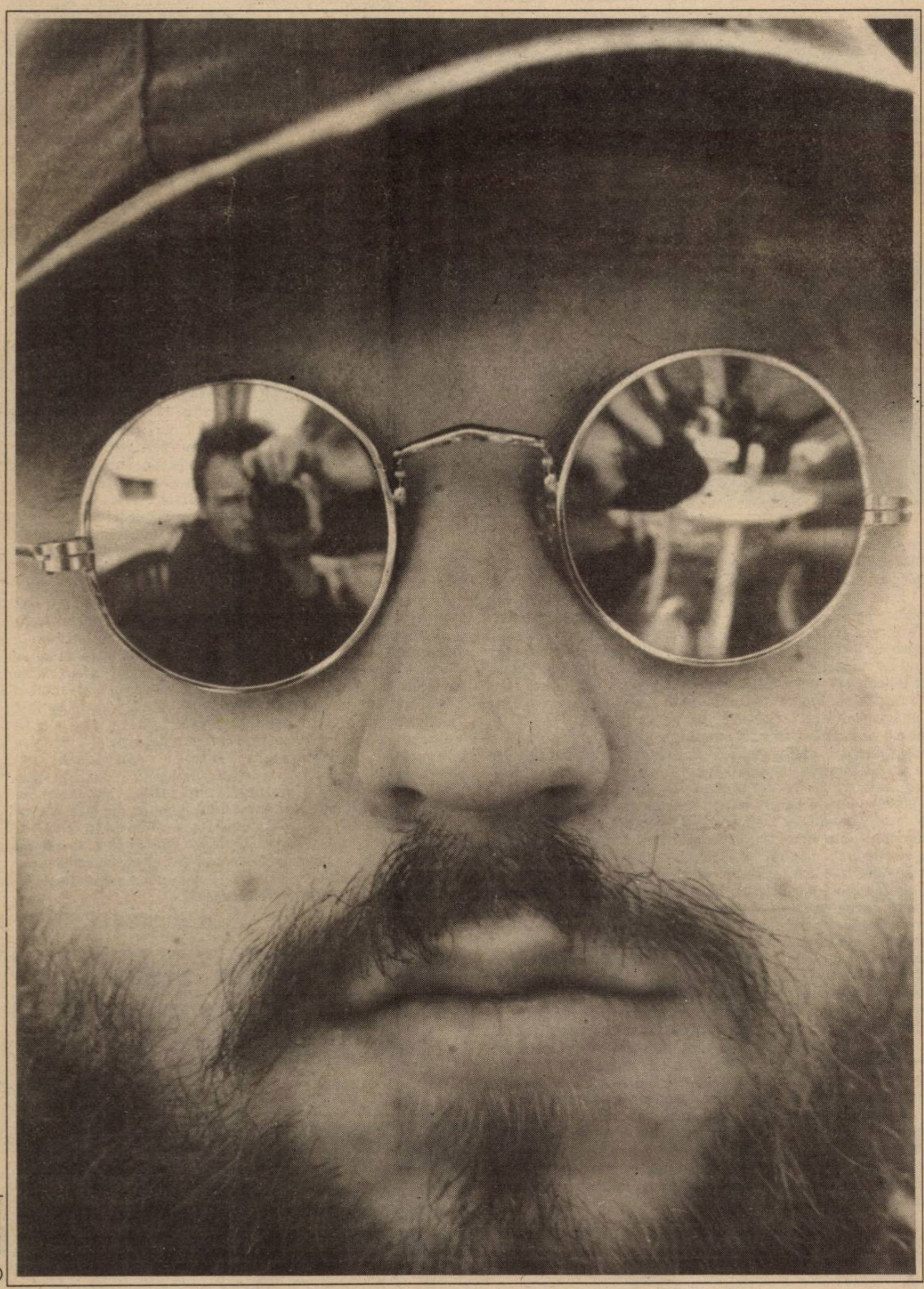

© C. Bumbuț

În acest număr :

Bogdan TEODORESCU
Ion Bogdan LEFTER
(pag. 2)
Basarab NICOLESCU,
Bujor NEDELCOVICI,
Paul BARBĂNEAGRĂ,
Pavel CHIHAIA
(p. 6-7)
Sorin STATI,
Virgil GLIGOR,
Gabriel CACUCI,
Alexandru GLODEANU
(p. 8-9)
Matei CAZACU,
Sanda STOLOJAN,
Paul MIRON,
Cicerone POGHIRC
(pag. 10)
Teodor BACONSKY
(p. 11)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Made in Romania

În timpul lui Ceauşescu, românii de peste erau băieţii răi. Cu cîteva mici excepţii... Adică aceia care editau în vreo limbă internaţională operele secretarului general sau aceia care facilitau nişte contracte economice benefice pentru ţară şi popor. Propaganda Epocii de Aur îşi făcea titlu de glorie din lupta împotriva numelor celebre de dincolo de hotare. În paginile victorioase ale revistelor **Săptămîna, Flacăra** sau **Munca de Partid** eram clar lămuriţi asupra profilului moral al Monicăi Lovinescu, sau al lui Virgil Ierunca, sau chiar al lui Emil Cioran. Diaspora acelei epoci însemna pentru cei rămaşi în ţară cu urechea lipită de undele scurte ale radioului lupta cu comunismul. Şi fotbalistul Marcel Răducanu, şi gimnasta Nadia Comăneci, şi actorul Nuţu, fugind din raiul serbărilor omagiale, răzbunau într-un fel înţepenirea noastră. Dar, peste toate acestea, diaspora însemna un pas spre prosperitate. Este ştiut că în anii din urmă ai lui Ceauşescu, un român din trei avea o rudă sau un prieten dincolo de Cortina de Fier... Şi acel prieten sau rudă, în general, îşi amintea de cei rămaşi şi trimitea pachete. Pagina completă a relaţiei dintre diaspora şi cei de acasă nu s-a scris nici la conferinţele internaţionale dedicate românilor de pretutindeni, nici în discuţiile intelectuale de pe diverse posturi de radio, nici în strălucitele articole sau analize... Ci în faţa oficiilor poştale de unde se puteau ridica, în urma unor cozi interminabile, coletele cu minunăţii. Un video, o pereche de blugi, cafea sau săpunuri, ciocolată sau ţigări, medicamente sau reviste colorate. Înfrîngerea ideologiei comuniste din România şi falimentul ideii comuniste au pornit şi de la fărîma de bunăstare capitalistă pe care colete pline cu lucruri interzise o aduceau în casele românilor. După decembrie 1989, diaspora a rămas pentru cei din frunte tot acolo. Cei care susţineau puterea financiar sau numai cu declaraţii erau băieţii buni. Ceilalţi, români denaturaţi sau agenţi ai diferitelor puteri străine. Aceleaşi reviste îi înjurau şi aceleaşi epitete erau folosite împotriva lor. S-au organizat conferinţe în care s-a încercat nivelarea asperităţilor, au fost publicate studii şi politica faţă de dispora a fost chiar un punct aparte în mesajul rostit de Ion Iliescu la a doua sa investire. Între timp, din 1990 pînă în prezent, dispora s-a mărit. Generaţii întregi au fost decimate de valurile succesive de emigrări. Întîlnirile de 10 sau 15 ani ale promoţiilor unor facultăţi tehnice aproape nu se mai pot ţine din lipsă de cadre. Sau se pot ţine pe alte continente. Conform unor sondaje făcute anii trecuţi, 6 din 10 tineri speră să poată pleca din ţară. Acolo sus însă, disputele continuă. De la înlăţimea diverselor tribune, lideri politici români şi personalităţi ale diasporei se acuză şi se împrietenesc, într-un ritm aproape obositor. Cînd mai moare cîte o celebritate, undeva prin lume, repede i se confecţionează la Bucureşti o coroană **funerară de lux** şi patria este recunoscătoare.

Şi aici, ca şi în multe alte zone ale vieţii sociale, românii trăiesc prin reprezentanţi. Fiindcă de ani buni, polemicile sau îmbrăţişările au loc între cîteva sute de persoane. De aici şi de dincolo... Diaspora însă înseamnă toţi cei ce se află în alte zări. Toţi inginerii, medicii, sportivii, spălătorii de vase sau de maşini, luptătorii din Legiunea Străină sau cultivatorii de pămînt. Iar relaţiile lor cu ţara, dacă mai există, nu se traduc prin întîlniri la Cotroceni sau la conferinţe bine organizate. Ci prin pachete, invitaţii sau cîte un telefon de zile importante. Iar pentru cei de acasă, diaspora înseamnă exact copilul plecat, sau fratele, sau prietenul. Cu care nu au divergenţe politice, cu care discută prea puţin despre Iliescu sau despre Regele Mihai şi de care sînt despărţiţi nu de sisteme politice, ci de foarte mulţi kilometri. Sînt convins că lobby-urile politice sînt foarte importante, că o legătură serioasă cu românii celebri de peste este ultranecesară, că apariţiile publice ale Ilenei Cotrubaş sau ale Angelei Burlacu fac mai multe servicii României decît tot departamentul pentru colorat imagini de pe lîngă guvern, dar cred că toată această luptă dusă între taberele politice naţionale pentru adjudecarea diasporei este copilărească. Între noi, 23 de milioane şi ei, 5 milioane, există un punct comun - apartenenţa naţională - şi o sumedenie de deosebiri fundamentale. Probabil, imposibil de trecut.

Bogdan TEODORESCU

Pentru o analiză a exilului

(cîteva notaţii preliminare)

Deşi foarte prezentă în abundenta presă românească "post-decembristă", **tema exilului** este astăzi la noi - de fapt - foarte sumar tratată. Că nu i s-au consacrat deocamdată cărţi sau studii ample n-ar fi de mirare, căci ultimii patru ani şi jumătate, de cînd a devenit "abordabilă", n-au prea fost favorabili cercetărilor calme de care ar avea nevoie, asemeni - de altfel - atîtor altor teme ale istoriei recente, asemeni întregii noastre evoluţii socio-politice şi culturale postbelice. Din păcate, nici la scara jurnalisticii curente chestiunea n-a beneficiat, în marea majoritate a cazurilor, de un tratament serios. În linii mari vorbind (dar şi - trebuie neapărat să adaug - cu excepţiile de rigoare, unele absolut onorabile), tema a fost şi este mereu abordată dinspre două tipuri de atitudini repetate la nesfîrşit: pe de o parte - exaltarea exilului privit din unghi moral şi echivalat cu o întruchipare simbolică a anticomunismului românesc; pe de altă parte, mai mult ori mai puţin explicit - taxarea resentimentară a emigraţiei drept o dezerţiune de la datoria "rezistenţei" în faţa sistemului totalitar, drept un abandon dictat de opţiunea pentru confortul Occidentului. Şi într-un caz, şi în celălalt, oricît s-ar tot strădui să-şi îngroaşe vocea şi să pară pătrunşi de importanţa subiectului, jurnaliştii autohtoni patinează la suprafaţa declarativismelor frivole, cînd ridicol-grandilocvente, cînd simpluţe-prostuţe, cînd de-a dreptul iresponsabile (ori... şi-şi!).O zonă cîteodată mai consistentă de comentarii asupra exilului românesc postbelic o constituie analizele consacrate producţiilor sale artistice, mai ales celor literare, urmare a difuzării lor în ţară în aceşti ani. De altfel, s-ar prea-putea ca, dincolo de afirmaţiile înaripate şi de îmbrăţişările simbolice,

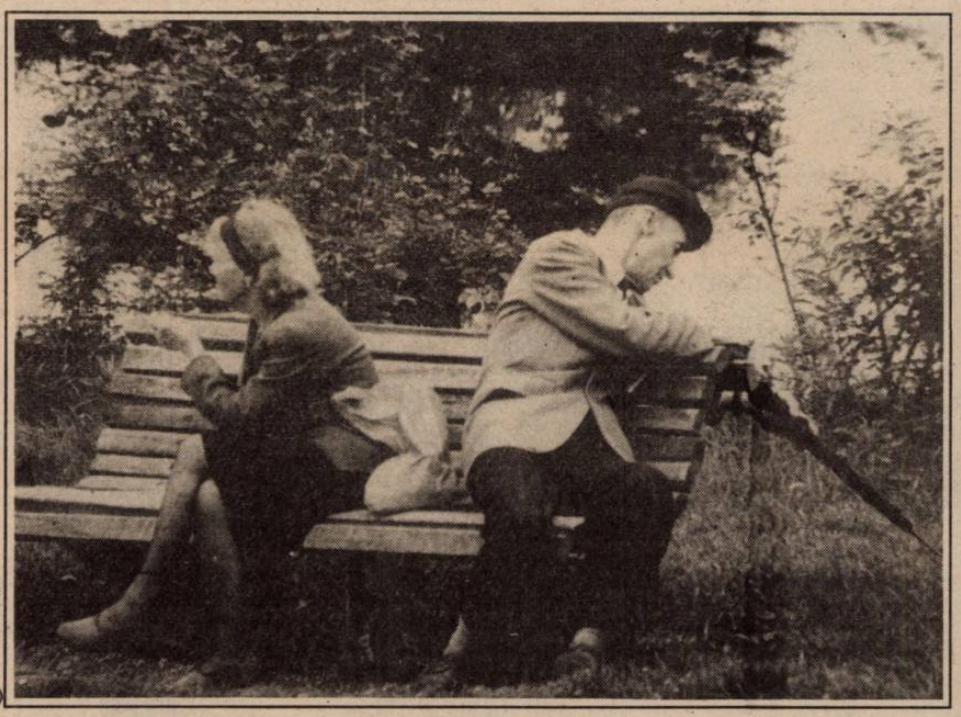

© R. Petrescu

nivelul cel mai temeinic al actualului proces de recuperare a valorilor emigraţiei noastre să fie tocmai acesta practic, al (re)tipăririi acasă a cărţilor autorilor stabiliţi în străinătate.

Dacă le vom examina motivaţiile psihologice profunde, cele două categorii de atitudini pe care le-am semnalat mai înainte - "eroizarea" şi, respectiv, "incriminarea" exilului -, aparent opuse, îşi dezvăluie o sursă comună, reductibilă la un complex: unul de culpabilitate, explicabil la o populaţie silită să accepte un îndelungat regim dictatorial. Atît revolta faţă de cei care, plecînd s-au sustras compromisurilor, cît şi speranţa nemărturisită că "evadarea" lor ne va fi spălat pe toţi de păcate se hrănesc dintr-o conştiinţă vinovată. Pasionale şi resentimentare, asemenea luări de poziţie nu contribuie nici cu un un milimetru la rezolvarea problemei "reintegrării" naţionale şi blochează analiza efectivă a temei exilului, esenţială - altfel - pentru istoria noastră din această jumătate de secol. Discuţia ar trebui - cred - reluată pe cu totul alte coordonate, începînd chiar de la clarificarea termenilor: fiindcă nu se ştie bine - de fapt - despre ce anume e vorba atunci cînd se fac referiri la "exil". El e invocat de obicei ca un întreg, ca un ansamblu coerent, un fel de ipostază expatriată a "poporului român", ceea ce falsifică grav un fenomen complex şi de o diversitate extraordinară. Mă tem că exilul nostru postbelic nici nu poate fi caracterizat global, ca un concept omogen: e mai degrabă un cîmp problematic, în deschiderea căruia se pot regăsi toate datele destinului nostru colectiv, cu bunele şi relele lui, cu eroisme şi laşităţi - şi aşa mai departe. Pînă să-l apreciem, fenomenul ar trebui circumscris şi inventariat în toată multiplicitatea sa, fără entuziasme şi fără resentimente, cu - doar - seninătate. Miza unei atari operaţii va răsplăti din plin efortul: căci analiza profundă a exilului nostru postbelic presupune apropierea de chestiuni fundamentale precum identitatea naţională, destinul unui popor sau sensul istoriei.

Nu va fi uşor, desigur. Mai întîi, pentru că e nevoie în prealabil de un efort de obiectivare în urma căreia s-ar putea să ajungem şi la ceva concluzii nu tocmai favorabile despre noi înşine. Apoi, pentru că şi despre "ceilalţi", despre românii din diaspora, vor fi de spus şi unele lucruri delicate, mult mai tăioase decît acuzele ieşite din resentimente prea evidente ca să poată fi luate în serios. Şi de o parte, şi de cealaltă, vor trebui depăşite complexele de superioritate/inferioritate, în locul cărora va sosi clipa să aşezăm conştiinţa liniştită a diferenţelor, a adevărului că experienţele noastre de viaţă au fost efectiv foarte variate, deopotrivă "înăuntru" şi "înafară". Dificultăţile sporesc dacă ne gîndim la faptul că analiza cade în sarcina intelighenţiei, adică a acelei "clase" care, sensibilă şi orgolioasă fiind, s-a dovedit în aceşti ani cea mai dificilă în relaţiile "bilaterale". Între intelectualii rămaşi acasă şi cei plecaţi în exil se produsese de-a lungul epocii comuniste o sciziune probabil mai gravă decît între alte categorii de oameni (de exemplu, decît în familiile despărţite prin emigrare parţială).Vechi colegi şi prieteni s-au văzut separaţi dintr-odată de o "cortină" aproape impenetrabilă, după care biografiile lor, pînă atunci îngemănate, au evoluat pe trasee foarte diferite. Cei rămaşi în locurile lor natale, într-un regim politic prin excelenţă "închis", au fost sistematic împiedicaţi să se integreze în comunitatea profesională mondială şi şi-au concentrat forţele pe frontul rezistenţei culturale interne, în timp ce artiştii plecaţi, cărora li se deschideau de-aici încolo posibilităţi de afirmare internaţională, s-au văzut în schimb, peste noapte, străini în propria lor ţară, unde cenzura (ca în majoritatea statelor "lagărului" estic) îi declara imediat după emigrare "trădători" şi "duşmani", eliminîndu-le operele şi numele din circuit, din librării, din biblioteci şi muzee, din publicaţiile culturale, de peste tot, de parcă nici n-ar fi existat. Asemenea anomalii au provocat traume şi complexe greu vindecabile, din care au decurs în ultimii ani tensiuni şi chiar conflicte uneori foarte acute. Ele nu se manifestaseră atîta timp cît sistemul comunist le oferise tuturor un "duşman" comun. Problemele de înţelegere reciprocă au apărut abia după 1989, cînd "cortina" s-a ridicat şi s-a pus - între altele - şi problema reintegrării culturilor naţionale din Est. După faza de început, cînd domnise o atmosferă de triumfală "întoarcere acasă" a artiştilor din exil, reveniţi fie în carne şi oase, fie prin operele lor, care reîncepeau să circule pe piaţa culturală devenită liberă, n-au întîrziat să iasă la iveală şi feţe mai puţin plăcute ale fenomenului: de ambele "părţi" au început să se răspîndească suspiciuni mai grave ori mai superficiale, de cele mai multe ori neîntemeiate, şi s-au făcut auzite chiar acuzaţii deschise, uneori pe tonuri mult prea iritate. Chiar dacă lucrurile par să se domolească încetul cu încetul, aceste conflicte de orgoliu, care vor fi probabil uitate mai repede decît ne putem închipui astăzi, vor rămîne în felul lor reprezentative pentru epoca tranziţiei post-comuniste, atît de expusă distorsiunilor de tot felul...

În tot cazul, cînd apele se vor fi limpezit, ne vor rămîne multe de discutat: ce este/a fost exilul românesc de după cel de-al doilea război mondial?; care ar fi tipologia lui, cu toate ipostazele şi cu toate nuanţele înregistrate de-a lungul deceniilor în cauză?; care i-au fost marile personalităţi şi care marii/micii profitori?; ce contribuţie politică, morală, culturală etc. a adus la istoria noastră din a doua jumătate a secolului XX?; care i-au fost momentele de glorie şi care cele de rătăcire?; cum a funcţionat ca sistem de mentalităţi dispus între polul cosmopolitismului occidental şi cel al naţionalismului plimbat prin lume?; care i-au fost "moderniştii" şi care "tradiţionaliştii"?; în ce fel a pus în valoare datele identităţii noastre colective şi cum şi-a consumat nenumăratele drame individuale ale "dezrădăcinării?; cine i-au fost campionii morali şi cine "colaboraţioniştii"?; pe lîngă rolul foarte important de exercitare a unor presiuni împotriva regimului din ţară, a avut sau nu o eficienţă politico-diplomatică reală în străinătate?; şi - iarăşi - aşa mai departe. În sfîrşit: cum şi cînd va evolua fenomenul atît de puternic marcat politic al exilului românesc postbelic înspre statutul relaxat al diasporelor generalizate în societatea multiculturală postmodernă?...

Ion Bogdan LEFTER

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Opinii despre sondajele de opinie**
- **Cuplul**

Temele "Dilemei" sînt reluate şi dezbătute pe programul II al Televiziunii, în cadrul emisiunii "La puterea a doua", în duminica de după apariţia fiecărui număr.

Exilul şi memoria

Cu puţine excepţii, memorialistica românească post-totalitară s-a fixat pînă la înţepenire la întretăierea dintre justificarea agresivă şi rechizitoriul orgolios. Memorialistul român post-totalitar, fie el din ţară, fie el din exil, fie el fostă victimă, fie el fost călău, nu se poate sustrage prezentării în ipostază eroică - sau considerată ca atare. Mărturia se preface în demonstraţie, confesiunea în act de acuzare, rememorarea în delaţiune. Înger traumatizat sau arhanghel mînios, memorialistul român post-totalitar nu e decît rareori om, şi încă şi mai rar intelectual; fiind, în schimb, sau măcar năzuind să fie, aproape întotdeauna, **scriitor**. Producător de literatură.

Iată însă că doi exilaţi, Matei Călinescu şi Ion Vianu, strică precarul echilibru al memorialisticii româneşti post-totalitare. Nici auto-glorificantă, nici resentimentară,cartea lor de **Amintiri în dialog** este oarecum nemeritată şi oricum excentrică.

Nemeritată întrucît apare într-un climat paroxistic şi demonstrativ pînă la isterie, bolnav de răcnet şi lipsă de măsură, într-o lume roasă de indiferenţă. Exacerbarea din viaţa publică românească are ca revers, cred, o imensă lipsă de atenţie faţă de sine şi faţă de ceilalţi; un refuz, chiar, al sinelui şi al celuilalt. S-ar putea să mă înşel, dar nu o singură dată mi s-a părut, citindu-i sau, mai rar, ascultîndu-i, că îndîrjiţii, pătimaşii, paroxisticii, neîmpăcaţii atît de numeroşi se nutresc dintr-o indiferenţă uriaşă. Dintr-o nepăsare convulsivă.

Excentrică, întrucît **Amintiri în dialog** contrazice flagrant modul memorialistic dominant, de nu chiar unic, al românilor, aservit unor scheme primitive şi grosolane, de mediocră extracţie literară sau, în cazurile fericite, rezultate dintr-o mediocrizare viguroasă. Cartea lui Matei Călinescu şi Ion Vianu întîlneşte astfel, în acest timp de excentricitate, **Straja dragonilor** de I. Negoiţescu, **Paradisul derizoriu** de Livius Ciocârlie şi, atîta cît există, memorialistica lui Adrian Marino: toţi autori "marginali", "atipici","nereprezentativi", ilustrînd excepţia, nu regula.

Mai mult chiar decît amintirile din lagăre şi închisori şi decît literatura scoasă din experienţa detenţiei, cartea lui Matei Călinescu şi Ion Vianu conţine cea mai cuprinzătoare şi mai profundă mărturie despre lumea comunismului românesc în succesivele ei momente. Anatomia totalitarismului de factură sovietică în concreta lui realizare daco-romană este întreprinsă de cei doi autori pe materialul cel mai dificil: propriile vieţi. Refăcîndu-şi traseele biografice în ordine cronologică, de la copilărie şi adolescenţă pînă la maturitate, Matei Călinescu şi Ion Vianu procedează la un fel de autodisecţie, dramatică fără lamentaţii, crudă fără impudoare, sinceră fără teatralitate. Nimeni, pînă acum, nu s-a despărţit şi nu s-a apropiat de sine cu atîta gravitate radicală cum o fac Matei Călinescu şi Ion Vianu. Pentru ei, mărturisirea analitică nu este un ritual, expresia unui oportunism conştient sau inconştient de vreme nouă; este o formă de eliberare şi de regăsire; condiţia imperativă a re-întemeierii. Auto-analiza radicală face posibilă şi judecata, la fel de radicală, asupra epocii, oamenilor, împrejurărilor; dar fără a se ajunge la sentinţă şi fără a se urmări, vreodată, verdictul. Fiindcă **Amintiri în dialog** evită, poate programatic, dimensiunea justiţiară şi acuzatoare; cei doi autori caută înţelegerea, nicidecum o justificare sau o demonstraţie. Nu sînt martorii unei istorii pe care o condamnă, ci mărturisitorii unei experienţe care le-a marcat biografiile şi destinele.

În mod poate paradoxal, exilul nu i-a rupt de această experienţă, ci i-a apropiat de ea, i-a împins, chiar, la asumarea ei. Singura "zestre" a exilatului este memoria; dar puţini sînt cei care nu fac din ea un mormînt sau un spaţiu de compensatorii proiecţii retrospective. Pentru Matei Călinescu şi Ion Vianu memoria implică lipsa de concesii faţă de sine; lipsa de concesii însemnînd atenţie şi modestie. Între **Amintiri în dialog** şi cea mai mare parte a memorialisticii post-totalitare româneşti de pînă acum există un abis; într-un fel, această carte este şi o sfidare. Este - cel puţin pentru mine - cea dintîi carte de memorii a unor români **liberi**. Şi, prin ea, eliberaţi.

Mircea IORGULESCU

O reparaţie

Cu mai bine de un an în urmă, contrariat de o sumedenie de atacuri la adresa lui Constantin Noica, am socotit de cuviinţă să-l apăr fără a-mi regla tirul cum se cuvine. Aşa se face că am atribuit dlui Alexandru George o opinie pe care n-am verificat-o mergînd la text: m-am mulţumit, în graba mea polemică, să acord credit unui intermediar care pretindea a fi recoltat dintr-o scriere a dlui Alexandru George unele observaţiuni răutăcioase cu privire la performanţa filosofică a lui Noica. Dl. Alexandru George, vexat pe bună dreptate, mi-a dat o replică severă, apărută, la timpul cuvenit, în **Dilema**. Ar fi trebuit, firește, să reacţionez pe loc şi să-mi cer scuze. O fac acum, încă şi mai apăsat (pentru a compensa întîrzierea). Regret sincer lejeritatea atacului meu şi mă grăbesc să-l asigur pe dl. Alexandru George de necondiţionatul meu amor intelectual. Ţin mult mai mult decît îşi închipuie la bucuria de a-l avea interlocutor şi colaborator. Sper, prin urmare, să-mi accepte scuzele şi să-mi acorde şansa reconcilierii. Gestul meu de-acum e public, pentru că publică a fost şi injuria şi pentru că dl. Alexandru George mi-a cerut această reparaţie publică, ca garanţie a bunei mele credinţe. **(A. P.)**

Drama culturii române şi comedia miniştrilor ei (IV)

Acum vreo trei săptămîni a apărut în presa cotidiană o scrisoare a lui Lucian Pintilie cu privire la finanţarea mai mult decît precară a **Studioului de creaţie cinematografică aparţinînd Ministerului Culturii**. Studioul acesta s-a născut în 1990, după ce majoritatea cineaştilor români a crezut că devine independentă trecînd din subordinea Casei Scînteii în aceea a Palatului Victoria. Lucian Pintilie a acceptat direcţia studioului nou înfiinţat şi a patronat o performanţă artistică echivalentă cu aceea a tuturor celorlalte studiouri "libere" laolaltă. S-au realizat cu mijloace proprii, sau în coproducţie (cu Germania şi Franţa), următoarele filme: "Piaţa Universităţii" (Premiul la Costineşti în 1991) "Vulpe vînător" (regia Stere Gulea, Premiul UCIN 1993), "Balanţa"- selecţionat la Cannes în 1992, singurul film românesc intrat în circuitul mondial video şi în topul primelor zece filme ale anului (regia Lucian Pintilie), "E pericoloso sporgersi" (regia Nicolae Caranfil, Marele Premiu la Bratislava, Premiul criticii la Montpellier), şi "O vară de neuitat" selecţionat la Cannes anul acesta. Echipa ministerială 1990-1991 se poate felicita pentru a fi pus pe picioare o instituţie cu asemenea rezultate şi, mai ales, pentru a fi oferit celui mai important cineast român contemporan şansa unei creativităţi neîngrădite, după ani lungi de muţenie impusă. Ceea ce echipa de azi are de oferit - ca buget - acestui cineast şi studioului său e un sfert din costul de producţie al unui film ieftin. "Clubul politic al PDSR" are de ce să fie îngrijorat.

Tot în 1990 a luat naştere **Institutul de Studii Orientale "Sergiu Al. George"**. Într-o ţară care se laudă cu amplasamentul ei "la porţile orientului", cu rolul ei de mediator între răsărit şi apus, cu figura exemplară a lui Mircea Eliade, sau cu aceea, fondatoare, a lui Dimitrie Cantemir, inexistenţa unui asemenea institut pînă în 1989 era o probă crasă de tembelism naţional. Constantin Noica visa, în ultimii ani de viaţă, la o necesară reparaţie: un centru de studii orientale pe care să-l onoreze, eventual, cu prezenţa lui, Eliade însuşi. Am fost fericit să particip la întemeierea unei astfel de instituţii, care, înainte de '89, părea utopică. Dl. Radu Bercea, (editor, de curînd, al unei preţioase colecţii de Upanishade) s-a dovedit un foarte destoinic director: şi-a constituit o bună bibliotecă de specialitate, a făcut contacte utile cu parteneri prestigioşi din afara ţării, a trimis la specializare (în India, Japonia, Franţa, Statele Unite) mai mulţi membri ai tinerei sale echipe şi a tipărit un prim volum de studii şi articole (**Annals of the"S.Al.George" Institute**), cu autori din ţară şi străinătate (al doilea volum e în pregătire). Cele mai impozante instituţii şi personalităţi din perimetrul orientalisticii - R.N.Dandekar (International Association of Sanskrit Studies), R. Mesquita (Institut für Indologie - Wien), Helmut Ejmer (Bonn), Anne-Marie Blondeau (Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris), Anne Chayet (Collège de France), André Padoux (CNRS), Irène Martin du Gard (Musée Guimet) etc.- s-au declarat solidari cu iniţiativa orientaliştilor români şi au salutat prompt acurateţea contribuţiilor lor ştiinţifice. Să sperăm că administratorii de azi ai culturii noastre, moştenitori - fără merit - ai Institutului "S.Al.George" vor şti să-şi depăşească indispoziţiile de conjunctură şi obtuzităţile intelectuale, şi nu se vor grăbi să conducă spre faliment - în furorul lor patriotic - o instituţie unică în ţară.

În 1990-1991 au apărut însă şi alte instituţii noi: Teatrul "Masca", "Theatrum Mundi" şi Teatrul pentru copii şi tineret de sub direcţia lui Ion Lucian. De asemenea, grupul de dans modern de la Opera Română (condus de Adina Cezar). În limitele aceluiaşi mandat s-a redeschis, după o lungă întrerupere, Festivalul şi Concursul internaţional "George Enescu" şi s-a organizat primul Tîrg Internaţional de Carte din Bucureşti. **Nici o singură revistă literară,din capitală sau din provincie, nu şi-a suspendat (silită de calcule economice) apariţia în anii '90-'91.** Cu o excepţie: publicaţia dedicată "Cîntării României", în locul căreia a fost înfiinţat , săptămînalul "Literatorul" (sub conducerea actualului ministru al culturii).

Un episod cu totul excepţional al renaşterii culturale a ţării e legat de numele lui Andrei Şerban care a fost invitat şi a acceptat să preia direcţia Teatrului Naţional din Bucureşti. Verva lui regizorală (cu 7-8 premiere pe stagiune), harul său pedagogic, de natură să remodeleze deopotrivă destinul profesional al actorilor şi sensibilitatea publicului au dat roade spectaculoase încă din 1990, prin succese răsunătoare la Paris şi la Sao Paolo. Ne amintim însă, din păcate, cum a fost tratat Andrei Şerban după 1992...

Fără precedent a fost şi ecoul internaţional al cîtorva mari expoziţii de artă plastică organizate de Galeria Naţională sub directoratul lui Theodor Enescu şi al Doranei Coşoveanu. Capodoperele colecţiei româneşti au fost prezentate pentru prima oară publicului de pretutindeni, însoţite de cele mai îngrijite cataloage de care am dispus vreodată: Veneţia, Tokyo, Paris, New York - tot atîtea etape într-un efort solitar de recuperare a "imaginii ţării" pe fondul unei credibilităţi prea lesne pierdute după revoluţie.

Se ştie mai puţin că aderarea României la Convenţia Culturală Europeană (într-o vreme cînd Comunitatea Europeană era încă un ţel îndepărtat), şi la comunitatea francofonă au fost rezultatul unor proceduri declanşate în 1991 la Ministerul Culturii, singura instanţă guvernamentală pe care, la acea dată, funcţionarii superiori de la Strasbourg o creditau fără rezerve. Doamna Maria Berza, ca directoare a "relaţiilor internaţionale", dl. Horvath Andor ca secretar de stat, precum şi o sumedenie de alţi colaboratori discreţi şi eficienţi au făcut, atunci, pentru bunul nume al ţării mai mult decît toţi propagandiştii oficiali şi oficioşi la un loc. Astăzi, dna. Berza e directoarea Fundaţiei Fullbright din România. În locul ei, la Minister, a fost numit un simpatizant (sau membru?) al partidului "România Mare". Mi se spune că e de profesie marinar...

Să ne ierte cititorii pentru acest arid, rapid (şi foarte incomplet) memoriu de activitate. El nu e efectul unei fudulii juvenile, ci al unei exasperări. Exasperarea cuiva care îşi vede batjocorită munca, munca sa şi a unei întregi comunităţi de slujbaşi publici, de o adunătură de insuficienţi, remarcabili doar prin mîrlănia lor zgomotoasă şi prin otrăvita lor netrebnicie. Să facă bine şi să-şi etaleze isprăvile! Iar dacă nu au ce etala, să se bucure fără pizmă de isprăvile altora, sau să tacă măcar, să nu mai tulbure lumea cu puţinătatea sufletelor lor nefericite.

(Va urma)

Andrei PLEŞU

Drama de pe strada Reformei

✦ Dinu Patriciu a tras în noi! Care noi? ✦ Cincizeci şi patru de ani de la naţionalizarea principalelor mijloace de producţie ✦ Două luni pînă la privatizarea aceloraşi mijloace ✦ Corneliu Vadim Tudor îşi poate lua doctoratul ✦ Opoziţia pierde, încă o dată, trenul Reformei

Partidul Naţional "Evenimentul zilei" – aripa tînără

Cîteva pricini de scandal în Parlamentul României: cele trei proiecte ale unei singure Legi a imobilelor naţionalizate, demisia preşedintelui Comisiei de cercetare a evenimentelor din decembrie 1989 şi proiectul de Lege a învăţămîntului. Un alt scandal aţîţat de presă - stins repede, cu mari eforturi - a fost propunerea liderului liberalilor tineri, Dinu Patriciu, de a transforma Convenţia Democratică dintr-un cartel într-un super-partid. Propunere care, judecînd după reacţia ziarului cel mai apropiat de punctele de vedere din PNŢCD, **Cotidianul** (**Dreptatea** avînd, în momentul de faţă, un tiraj confidenţial), era cît pe ce să fie taxată la fel ca şi celebra idee a lui Radu Câmpeanu de a-l face pe regele Mihai candidat la alegerile prezidenţiale.

Cum numai în România se poate întîmpla, în cazul Patriciu eroi principali au fost ziarele şi ziariştii, care, ca de obicei, au adoptat tonul unor dezbateri parlamentare, cu interpelări şi contra-interpelări. După respingerea unanimă a propunerii de către partidele din opoziţie, pentru prima dată în existenţa ei post-decembristă, **România liberă** îl atacă - politicos, ce-i drept - pe Corneliu Coposu, sugerîndu-i, pe prima pagină, că respingerea propunerii lui Dinu Patriciu s-a făcut "din prea multă verticalitate". Concomitent, **Adevărul** publică **dezvăluiri** din care ar fi trebuit să rezulte că businessman-ul Patriciu este, de fapt, un mafiot implicat într-o afacere cu valută falsă (afacerea "Le Baron", firmă asociată cu cea condusă de Dinu Patriciu; "Le Baron" a fost descoperită patronînd afaceri cu valută falsă, dar nu şi "Alpha S.A.", patronată de arhitectul liberal). La atacul din **Adevărul**, extrem de prompt, apare o ripostă în **Evenimentul zilei**, care, tot pentru prima dată în cariera sa, adoptă stilul **României libere** din anul 1990 (editorial numit "O lovitură abjectă" şi reportaj de jumătate de pagină, cu titlul "**Adevărul** vrea să-l înfunde în chip mîrşav pe un alt prestigios om politic român: Dinu Patriciu").

Şi totuşi, nu acestea au fost cele mai importante evenimente din ultima săptămînă.

Casele noastre - voturile lor

După cum nici slujbele de pomenire ale mareşalului Antonescu, organizate pe 1 iunie, la 48 de ani de la execuţia fostului Conducător, n-au fost cele mai importante întîmplări ale ultimelor zile. Ele au animat doar cîţiva nostalgici, grupaţi în organizaţii ca "Liga Pro-mareşal Ion Antonescu a Foştilor Combatanţi". Iar despre Legea imobilelor naţionalizate şi despre Legea învăţămîntului abia începe să se vorbească. În ciuda iritărilor din Cameră şi din Senat, temperatura va ajunge la maximum abia în această săptămînă.

Omniprezentul Dinu Patriciu a declarat unui reporter al secţiei române a BBC-ului că afacerea caselor naţionalizate a atras partidul de guvernămînt şi aliaţii săi într-o capcană. S-ar putea să aibă dreptate. Judecînd numai după o simplistă aritmetică electorală, ne putem şi noi aminti că regimul comunist a confiscat aproximativ 250.000 de imobile, care au un sfert de milion de proprietari. Unii dintre aceştia nici măcar nu mai au cetăţenie română. În schimb, chiriaşii sînt opt sute de mii, iar cîţiva dintre ei, locuind în zona bucureşteană cuprinsă între Piaţa Dorobanţi şi Casa Scînteii, şi-au păstrat nişte relaţii destul de strînse cu oameni apropiaţi fie "factorilor de decizie", fie unor ziare de mare tiraj mai mult sau mai puţin legate de Putere.

Însă, pentru un observator din afară, lucrul cel mai evident este că proiectul prezentat de guvern (mai există două, de la PNŢCD şi - evident - de la PL - '93) este îngrijorător de neatent la ceea ce se numeşte "garantarea proprietăţii private". Nu mai apare nici măcar preocuparea de a se preface că, în sfîrşit, "noi ne străduim să garantăm acest drept fundamental, dar, vedeţi, nu se poate". Nu. Proprietarul are dreptul doar la un apartament. Dacă ghinionul a făcut ca, înainte de 11 iunie 1948, să aibă mai multe case, va primi despăgubiri. Motivul, prezentat de aliaţii din PUNR, este "de a nu sărăci şi mai mult bugetul Statului". Este interesant de observat că, în această formulare, nu se face referire nici la chiriaşi, nici la proprietari. Doar la Stat.

Elena Ceauşescu ştia ungureşte?

Şi totuşi, nici acesta nu a fost cel mai important eveniment al săptămînii. Nici măcar începerea dezbaterilor privind Legea învăţămîntului, al cărei articol 8, privind limbile de predare, este, în viziunea UDMR, un "barometru". Obligativitatea însuşirii limbii române, întocmirea tuturor actelor oficiale din şcoli în limba română (**Care acte? a sosit prompt întrebarea din partea maghiarilor. Şi planurile de lecţii? Şi procesele verbale ale Consiliilor profesorale?**) sunt prevederi care i-au făcut pe reprezentanţii celei mai numeroase minorităţi din România să revină la nervozitatea din 1990. Şi este posibil ca starea aceasta de spirit să se simtă pînă la Oceanul Atlantic şi Marea Nordului. Cel puţin pînă acolo.

În schimb, aliaţii din opoziţie au devenit brusc foarte discreţi, PNŢCD abţinîndu-se, prin unii parlamentari, de la vot atunci cînd au fost respinse obiecţiile maghiare. Opoziţia a mai vorbit, în plus, de faptul că legea nu prevede selecţionarea inspectorilor şcolari prin concurs, ci numirea lor prin ordin al ministrului, ceea ce îi face dependenţi de politica momentului. Deocamdată, problema aceasta a rămas fără soluţie. Ca să nu mai vorbim de altă observaţie, privind gradele universitare acordate, înainte de 1989, unor persoane care aveau legături slabe chiar şi cu limba oficială de predare. Senatorul Gabriel Ţepelea (PNŢCD) a dat exemplul Elenei Ceauşescu. Mai pot fi date şi alte exemple (cum este cel din cartea "Politică şi istorie" a lui Vlad Georgescu, în care este reprodusă o listă de nume ale unor culturnici care, prin anii '70, invadaseră "frontul istoric": Gh. Surpat, P. Nichiţelea, E. Bălănică, Gh. Ţuţui, I. Cîrţînă, I. Mamina, V. Smîrcea, Gh. Unc, N. Copoiu, St. Lache, I. Cicală, I. Spălăţelu, M. Fătu, V. Păsăilă, I.Cetăţeanu, Gh. Ioniţă, I. Ardeleanu, Gh. Zaharia, T. Georgescu, V. Petrişor).

Şi, dacă tot a venit vorba de învăţămînt şi de ecouri transatlantice, merită să ne amintim de reacţia promptă la atacurile dirijate de PUNR împotriva actualei conduceri a Universităţii din Cluj (reprezentată mai ales de profesorul Andrei Marga), reacţie venită din partea unor profesori americani (de la Catholic University of America, Johns Hopkins University, Woodrow Wilson International Center, University of Maryland) printre care îi putem găsi pe Virgil Nemoianu şi pe Vladimir Tismăneanu. La aceste nume se adaugă şi altele, binecunoscute, din România (Mircea Zaciu, Ioan Vartic, Marian Papahagi, de pildă), în total o listă de 65 de universitari. Proiectata transformare a titulaturii din "Babeş-Bolyai" în "Universitatea Daciei Superioare" este simţită de aceşti oameni doar ca un început de amestec în treburile Universităţii, susţinut de partidul celebrului Gheorghe Funar.

• **NICOLAE ŢĂRANU, Partidul Alianţei Civice, 2 iunie 1994**

"Din păcate, Parlamentul este supraîncărcat cu legi, unele aşteptate de multă vreme, şi o problemă foarte importantă, problema privatizării, nu este în atenţia mass-media şi, cu atît mai puţin, în cea a electoratului. Două recente declaraţii, a primului ministru şi a responsabilului din guvern, dl Mircea Coşea, ne-au relevat că par hotărîţi să înceapă privatizarea. Nu să o accelereze, ci să o înceapă. Avem şi informaţii din alte zone, de la Ambasada Republicii Cehia, care ne-au confirmat că s-a cerut sprijin logistic şi ambasada a furnizat toate materialele necesare pentru documentarea guvernului. Pe de altă parte, cunosc direct de la Fondul Proprietăţii Private Arad, unde sînt membru în Consiliul de Administraţie, că acest proces pare să înceapă în circa două luni, şi că el va fi condus cu o mînă destul de fermă.

Paradoxal, nici un partid din opoziţie nu a comentat începerea privatizării. Deşi noi, de patru ani, spunem mereu "**Vrem privatizare!**", ea începe şi, acum, colegii noştri nu spun nimic. Există trei mii de firme care sînt pregătite (chiar dacă sînt mici, este vorba de circa şase sute de mii de angajaţi). Există şaisprezece milioane de deţinători de certificate de proprietate. Dacă apare Bursa (legislativ, lucrurile sînt clarificate), în perioada vacanţei parlamentare, guvernul va emite ordonanţe şi nu va mai putea fi oprit. Cred că este momentul să salutăm această iniţiativă a guvernului. (...)

Din păcate, faptul că nu sîntem în guvern ne face să pierdem şi rezultatele acestui impact al reformei. Fără îndoială, peste cîteva luni, guvernul Văcăroiu va fi foarte tare, dacă reuşeşte ceva palpabil şi dacă îşi poate asuma liberalizarea cursului de schimb.

Noi credem că opoziţia a scăpat o foarte mare oportunitate. Fără flexibilitate şi coerenţă structurală, nu se poate obţine mai mult. Cum spun bănăţenii, dacă unul trage **haisl** şi altul **ceal**, cam asta se obţine".

Înfiorătoarea dramă de pe strada Reformei!

În viziunea senatorului C.V. Tudor şi a camarazilor săi de partid, **dezvăluirea** făcută vineri dimineaţă, de o revoluţionară ieşită la pensie, privind un atentat pe care îl pregăteşte Petre Roman, sprijinit de asociaţiile de revoluţionari, ar trebui să paralizeze toată viaţa politică a României, mai ceva decît campionatul mondial de fotbal. Huiduit la Constanţa de o seamă de cetăţeni, senatorul crede că aceasta este o dovadă în plus că fostul prim-ministru vrea să-l asasineze pe actualul preşedinte al României şi că, în plus, vrea să-l instaleze la Cotroceni pe regele Mihai. Mass-media are, deci, după modelul "înfiorătoarei şi îngrozitoarei şi oribilei drame din strada Uranus", subiecte pentru încă o săptămînă.

Mai puţin atentă va fi la fenomenul remarcat, pînă acum, doar de reprezentanţii Partidului Alianţei Civice, că guvernul vrea, în sfîrşit, să pornească privatizarea. Este foarte posibil ca mediile de opoziţie să se întrebe mai întîi "Cine beneficiază de această privatizare? Nu cumva **foştii**?" Şi atunci, va urma acuzaţia de "antireformism". Venită, de data aceasta, dinspre Palatul Victoria. Dar poate ne înşelăm.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

DEMISII

Decembrie uitat

Practic, destinul Comisiei pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 şi implicit Raportul acesteia, aşteptat de toată lumea, pare pecetluit după "dezvăluirile" din şedinţa Senatului de luni 30 mai, cînd respectiva Comisie a cerut să se amîne prezentarea Raportului care era programat pe 30 iunie a.c., pentru 1 decembrie a.c.. Preşedintele Comisiei, dl. Valentin Gabrielescu, a motivat cererea de amînare prin aceea că cercetările Comisiei au fost deliberat obstrucţionate de SRI şi de actuala putere. Cum plenul Senatului, respectiv gruparea partidelor proguvernamentale, nu a aprobat cererea Comisiei decembrie '89, dl. Gabrielescu a anunţat că-şi dă demisia din funcţia de preşedinte, deoarece nu "poate prezenta un Raport trunchiat, un adevăr incomplet". S-a adeverit astfel afirmaţia senatorului Sabin Ivan, fost membru al Comisiei decembrie '89, anume că "munca Comisiei este supravegheată, nu ajutată de SRI şi de instituţiile puterii actuale", ca şi justeţea demisiei sale în urmă cu jumătate de an, cînd dl. Gabrielescu afirma că "trebuie să luptăm şi vom afla tot adevărul gol-goluţ" (din iresponsabilitate sau demagogie). Se spune că şi această demisie tardivă, dl. Gabrielescu şi-a dat-o la "sfatul" conducerii PNŢCD.

Eroi şi erori

Comisia pentru cinstirea martirilor şi eroilor Revoluţiei din decembrie '89 se află şi ea într-o situaţie delicată, după ce d-na senator Florica Ignat şi-a dat demisia pe motiv că "am constatat existenţa a cîte trei-patru certificate de revoluţionar pe acelaşi nume", în fapt PUNR-ul renunţînd definitiv la a mai participa la Comisie. Cum între timp, în urma jignirilor aduse în Senat de d-nii Vadim Tudor, Adrian Păunescu şi Valeriu Momanu memoriei victimelor din decembrie '89, organizaţiile de revoluţionari au cerut intempestiv - pătrunzînd cu forţa în Senat - ridicarea imunităţii parlamentare a celor trei, dar au fost trataţi cu răceală de conducerea Senatului - preşedintele Comisiei, dl. Vasile Vetişanu, a ameninţat că-şi dă demisia din această postură".

Petru IONESCU

Mize noi, strategii învechite

În preziua prezentării la Sofia a raportului König - Jannson (în cadrul lucrărilor Comisiei Politice a Consiliului Europei) un deputat al partidului de guvernămînt de la Bucureşti a propus în Parlament "introducerea pedepsei cu moartea pentru trădătorii de ţară şi nu numai". În ziua debutului reuniunii din capitala Bulgariei, Camera Deputaţilor din România a aprobat un articol de lege care prevede pedeapsa cu închisoarea pentru insulta în presă. Teoretic, ambele iniţiative au motivaţii serioase şi greu de contrazis. Practic însă, ele dezvăluie nostalgia parlamentarilor noştri după vechiul regim. Într-o ţară în care legile sînt făcute să fie încălcate de cei mari, "aleşi", deci "eroi de neam şi adevăraţi patrioţi", vor fi trecuţi în încăpătoarea tagmă a trădătorilor (ca şi pe vremea "democraţiei populare") cei care îşi iau libertatea în serios. Într-o ţară în care poţi ajunge parlamentar doar pentru că eşti "profesionist al insultei", delictul de presă va fi imputat mereu gazetarilor neînregimentabili, celor pe care Justiţia e învăţată nu să-i cocoloşească ci să-i "înfunde" cînd "interesul" superiorilor o cere. Într-o democraţie în care listele "trădătorilor de ţară" apar în gazetele unui partid aliat cu partidul de guvernămînt şi ni se oferă "mărinimoasa" explicaţie că ele au fost întocmite de cititori, trădarea şi insulta sînt noţiuni manevrate periculos şi doar în beneficiul celor puternici, cum sînt şi nebunia şi patriotismul.

Pentru a contracara reproşurile celor doi raportori privind "nerespectarea angajamentelor asumate de România cu ocazia aderării la C.E., Ministerul Afacerilor Externe a recurs la ideea întocmirii unui Memorandum, străduindu-se să demonteze punct cu punct fiecare afirmaţie defavorabilă nouă. Necesar şi apreciabil, efortul diplomaţiei române e primit cu nepăsare (dacă nu cumva chiar cu duşmănie) de înşişi membrii coaliţiei proguvernamentale. Semnatarii raportului despre România pentru Consiliul Europei nu ezită să afirme că "majoritatea parlamentară frînează punerea în aplicare a reformelor". Evident, o atare "enormitate" îl obligă pe ministrul de externe român la indignare: ceea ce avem voie să observăm noi, ceea ce vede cu ochiul liber orice amator de analize politice, nu are ce căuta într-un document al Consiliului Europei. Ca atare, Externele cer "reconsiderarea acestei afirmaţii, avînd în vedere că într-un stat de drept, cum este România, Parlamentul însuşi este o sursă indispensabilă a legitimităţii reformei şi că tocmai această majoritate este instrumentată pentru desăvîrşirea în legislaţie a obiectivelor Guvernului izvorîte din standardele Consiliului Europei". Mai mult lungă decît abilă, fraza citată încearcă să susţină că - în pofida evidenţelor - o parte a coaliţiei majoritare **nu** urmăreşte în Parlament contrariul a ceea ce executivul urmăreşte în relaţiile cu forurile internaţionale. Şi totuşi, intrarea în Consiliul Europei, încheierea acordului stand by cu FMI, refacerea imaginii României pe plan internaţional sînt "realizări negative" din punctul de vedere al stîngii ultranaţionaliste aliate, care beneficiază de un mare procent de susţinători chiar în interiorul formaţiunii majoritare. De doi ani încoace, liderii puterii capabili şi îndrituiţi să vorbească pentru urechile omologilor de peste hotare riscă enorm comportîndu-se ca şi cum politica economică şi politica externă sînt aprobate fără rezerve şi fără şantaje de parlamentarii din coaliţia proguvernamentală. Cele trei formaţiuni politice pe care artizanii reformei şi ai integrării susţin sus şi tare că se pot baza sînt, fără îndoială, primele interesate de eşecul reformei şi al integrării. Jocul declaraţiilor măgulitoare la adresa antireformiştilor, al "plăţii" generoase cu funcţii de rang doi în executiv în schimbul votului din Parlament, al cedării în zone considerate de interes minor pentru a cîştiga în probleme presante se poate sfîrşi mai dezastruos decît o mineriadă. El şi este, în felul lui, o **altfel** de mineriadă, prin care a fost răsturnată funcţia opoziţiei, aşa cum în '91 a fost răsturnat guvernul. (Din păcate, atunci ţărăniştii şi liberalii au primit cu bucurie înlăturarea echipei Roman, fără să vadă încotro duc lucrurile; după alegeri, Convenţia Democratică s-a bucurat să-i vadă pe cîştigători aliindu-se cu cine s-au aliat). Asemeni fanilor lui Ceauşescu (care şi-au propus să ne convingă că revoluţia s-a făcut în interesul puterilor străine) opoziţia ("democratică") şi-a fixat din start un singur obiectiv: să demonstreze lumii că preşedintele Iliescu şi guvernele sale au dus ţara de rîpă. Reducînd propria politică la o singură dimensiune, opozanţii au preferat să se plaseze de fiecare dată cînd era vorba de legi reformiste **exact** în unghiul ideal pentru ofensiva antireformiştilor ultranaţionalişti. Prefăcătoria tuturor celor trei grupări aflate în competiţie a fost împinsă atît de departe, încît nimeni nu mai poate schimba culoarul: guvernanţii **trebuie** să facă privatizarea declarînd alegătorilor altceva decît s-au angajat prin acorduri internaţionale; Convenţia democratică **trebuie** să blocheze pe toate căile reforma şi succesele altora, declarînd în străinătate că guvernanţii sînt comunişti iar acasă că ei nu vor face o reală protecţie socială; Partida Naţională **trebuie** să acuze zilnic de trădare de ţară puterea pe care din cînd în cînd pretinde că o sprijină şi o apără de pericolul monarhist. Mulţi, foarte mulţi "salvatori" (aflaţi fie la vîrful Convenţiei, fie în punctele-cheie ale alianţei din jurul premierului Văcăroiu) mizează pe **catastrofă**, pe "răul" ajuns dincolo de limite (ca în '89), pe uşurinţa cu care românul spune (cînd nu mai poate răbda) "să vină oricine, dar să cadă «ăştia»!" O logică politică antidemocratică, în care micile şi marile comploturi, "ajutoarele marilor puteri", disensiunile din armată şi din interiorul serviciilor secrete devin mult mai importante decît interesele reale ale populaţiei, decît convingerea că electoratul ştie să aleagă dacă are de unde alege, decît încrederea în capacitatea românului de a fi liber şi de a-şi folosi cum se cuvine propria libertate.

Elena ŞTEFOI

De la Omaha Beach la Mogadiscio

Ceremoniile de pe plajele Normandiei au fost frumoase şi solemne, îmbinînd bucuria victoriei cu regretul după cei dispăruţi în teribila încleştare de acum 50 de ani. Participarea a fost selectă: au fost invitaţi doar învingătorii, şi dintre aceştia doar cei cu "dosar bun". Reconstituirile "invaziei" (aşa o numeşte presa germană, dar şi ministrul de externe al Italiei) uimesc încă prin performanţa tehnică. Comentatorii de astăzi reproduc cifrele (oameni, nave, avioane, putere de foc), povestesc planurile, dau ceea ce se cuvine teribilei operaţii de intoxicare care a derutat spionajul german şi se miră că toate acestea au fost realizate fără nici un computer.

Veteranii - indiferent de locul şi importanţa rolului lor pe cîmpul de luptă - sînt zgîrciţi la vorbă, între ceremonie şi memoria lor se află stratul acela de spaimă, sudoare şi sînge, care nu poate fi înţeles de cei care nu l-au trăit. S-a vorbit mult despre superioritatea dotării tehnice de pe frontul de Vest: "În Est luptam om contra om, în Normandia a fost omul împotriva maşinii" - spunea în 1944 un prizonier german. Dar această superioritate - spun alţi analişti - a fost determinată de aptitudinea unei mari puteri democratice de a-şi reorienta producţia industrială într-un termen foarte scurt. "Ei ştiu să facă automobile şi frigidere, nu avioane" - spunea Göring în 1941. Probabil că a avut un şoc în 1943, cînd aviaţia americană a început să bombardeze adînc în teritoriul german. Dar victoria a aparţinut totuşi oamenilor: celor care au muncit şi celor care au luptat. Cimitirele curate şi ordonate de pe plajele Normandiei depun mărturie. Şi nu numai: toate doctrinele militare occidentale de după război s-au întemeiat pe ameninţarea nucleară, nu în ultimul rînd, pentru că autorii lor, supravieţuitori ai debarcării din Normandia, erau decişi să nu se mai angajeze într-o luptă care să se încheie cu asemenea sacrificii umane din partea învingătorilor. Astfel se explică atitudinea confuză a administraţiei americane faţă de Bosnia: orice soluţie e bună şi morală, în afară de aceea care ar presupune moartea infanteriştilor americani.

Păcat doar că realitatea nu ţine seama de doctrine. Multele conflicte sîngeroase care au însoţit cei aproape 50 de ani de pace de după debarcarea din Normandia şi-au luat tributul lor de vieţi şi de nevroze. Veteranilor americani din Europa, li se adaugă cei din Coreea şi Vietnam. Franţa are veteranii ei din Indochina şi Algeria.

Aura emoţiei care a însoţit ceremoniile din Normandia era motivată de conştiinţa faptului că atunci voinţa politică şi mijloacele au fost puse în slujba unui scop vital pentru supravieţuirea lumii libere, şi toţi cei care au vorbit s-au referit la această stare de graţie ca la un important impuls pentru politica prezentului. Nu s-a intrat în amănunte: nu numai pentru că nu era momentul, ci şi pentru că e greu de găsit acum o plajă în care răul să poată fi sfidat. Răul s-a întins pe multe plaje şi în multe locuri fără ieşire la mare, iar membrii fostei alianţe sînt departe de a fi solidari în identificarea lui şi în acceptarea unor soluţii comune. În buletinele de ştiri de la sfîrşitul săptămînii, festivităţile de la Saint-Mère-Eglise, Bayeux şi Caen erau urmate de numărul morţilor din Rwanda şi Yemen, de veşti despre echilibrul precar al armistiţiului de la Sarajevo şi Gorazde. Democraţia, libertatea, atît de des evocate cu prilejul aniversării de la 6 iunie, au devenit un lux pentru care nimeni nu mai doreşte să plătească preţul. Cum s-a schimbat lumea se vede nu atît la Washington şi nici măcar la Moscova, ci mai curînd prin comparaţia debarcării din Normandia cu cea din Somalia.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Un nimic explozibil

Tricolorii au plecat în America, Emil Hurezeanu a fost numit directorul Departamentului român al Europei Libere, la Cluj "s-a decis" mutarea lui Matei Corvin - cu cal cu tot - din centrul oraşului, iată ştirile cu care a început luna iunie. Le-au urmat strigătele în apărarea preşedinţiei (emise cu atîta "forţă patriotică" de liderul PRM încît Televiziunea le-a preluat "direct" de la Constanţa), datorită cărora "debarcarea din Normandia" şi festivităţile aniversare semicentenare nu ne mai spun aproape nimic. "Prezenţa incandescentă a preşedintelui PRM la Constanţa" dădea fiori Luminiţei Castali, expeditoare (prin fax) a unui rezumat publicat la rubrica "Partide" în **Cronica română** (sîmbătă, 4 iunie). Conferinţa din Sala Sindicatelor din Constanţa, pe care "Dl. senator şi-a asumat(o) însă, cu mult curaj în condiţii deloc favorabile" s-a înscris în limita vechilor obsesii ale celor care se autodenumesc "adevăraţi patrioţi": "cine se opune cinstirii memoriei Mareşalului Antonescu este străin de acest neam", sioniştii au pretenţii dar "noi nu datorăm nimic Israelului", "ungurii trebuie să ştie că trăiesc în România". Evident, "Publicul sălii, destul de numeros (circa 600 de persoane) a primit cu viu interes discuţia cu liderul PRM."

"Actul doi", copt în studiourile "Actualităţilor", avea să ne fie prezentat abia luni" (6 iunie) în **Evenimentul zilei**: "Potrivit Televiziunii Române care îl citează pe C. V. Tudor", "Au mai rămas 11 zile pînă la asasinarea preşedintelui Ion Iliescu". "Bomba" publicistică din deschiderea primei pagini beneficiază şi de un fitil pe măsură: "Ca urmare a chemării lansate de C. V. Tudor/ Azi se aşteaptă, în Piaţa Revoluţiei, confruntări violente între revoluţionari şi simpatizanţii PRM". Editorialul **Evenimentului** nu se îndepărtează nici el de "marele subiect": "Televiziunea (e) trompeta unei minţi bolnave", scrie (convins de cauzele ginecologice ale ciclului menstrual la femei) dl. Ion Cristoiu. **Curierul naţional**, dezinteresat în mod vădit de anunţul cu asasinatul, îşi construieşte grupajul dedicat noului scandal naţional din trei titluri pe care le reproducem (în ordine şi în întregime): "PRM: Manifestanţii ostili sunt «falşi revoluţionari»", "PD afirmă că declaraţiile preşedintelui PRM au caracter destabilizator"; "C.V. Tudor acuzat de defăimare şi calomnie". **Ora** face şi ea uitate dezvăluirile despre viitorul atentat, dar "îngăduie" afirmaţiile membrilor "PD(FSN) participanţi la revoluţie: Senatul trebuie să retragă lui C. V. Tudor calitatea de parlamentar;" (...) "dl. Ion Iliescu s-a aflat împreună cu noi în Revoluţie în lupta pentru victoria acesteia şi indiferent de poziţiile noastre politice, care pot fi diferite, meritele sale nu pot fi negate, după cum nu poate fi negată legalitatea şi legitimitatea alegerii sale ca şef al statului". Din **România liberă** aflăm că preşedintele (Iliescu) este, în ochii Occidentului, "un comunist de omenie" şi că "Oricum, trebuie să apreciem, (sic!) sinceritatea cu care Vadim îşi recunoaşte iresponsabilitatea". "Sinceritatea" e detectată în faptul că "un comunicat al senatorului PRM are la sfîrşit o ştampilă în interiorul căreia este scris: «Partidul România Mare S.R.L.»". Ilie Verdeţ, liderul socialiştilor, preia ştafeta (în **Ora**, marţi 7 iunie) decretînd fără drept de apel: "Războiul dintre PRM şi PD tensionează viaţa politică". Cît despre asociaţiile de revoluţionari, "acestea nu au dreptul să-şi facă singure dreptate". Cu multe fotografii şi cu alese cuvinte, **Cronica română** de marţi, 7 iunie, încearcă să ne convingă că "În confruntarea revoluţionari - PRM" am avut parte de un "Show aproape democratic în faţa Senatului". În **Azi**, accentele cad oarecum diferit: nu "revoluţionarii" înţeleg greşit democraţia - cum ne sugerează cu multe precauţii Paul Stan şi Ioan Drăghicescu ci – dimpotrivă – "C.V. Tudor atentează la democraţie". De aceeaşi parte se situează **Meridian** care ne oferă (în imagine) pumnul ("patriotic") al senatorului şi în titlul textului alăturat cheia receptării scandalului: "C.V. Tudor loveşte în autoritatea legii." **Jurnalul naţional** observă că "În ciuda opoziţiei revoluţionarilor, C.V. Tudor reuşeşte să intre în sediul Senatului". "Cîştigul" pe care îl obţinea Corneliu Zelea Codreanu de fiecare dată cînd "autorităţile" îl "hăituiau" iar "masele" săreau să-i ia apărarea nu-l poate obţine – deşi face sforţări – liderul PRM. (E. Ş.)

CUM SE POATE AJUNGE

Lucrările primului simpozion internaţional consacrat exilului românesc (Paris, 20-23 mai 1994) au fost programate luîndu-se în calcul două dimensiuni: una istorică, cealaltă politică. Toate cele patru mari teme de dezbatere - şi toate intervenţiile participanţilor - s-au înscris, într-un fel sau altul, în acest program iniţial. Încercînd, pe de o parte, să descopere identitatea exilului românesc, legitimitatea, tradiţiile şi rolul său în lupta anticomunistă şi, pe de altă parte, să explice şi să facă publică decizia exilaţilor de a strînge rîndurile în jurul opoziţiei din România, simpozionul s-a transformat - pînă la urmă - în Congres. Inevitabil, accentele s-au mutat de pe analiza exilului pe analiza situaţiei din ţară, trecutul a devenit (nu mai limpede ci doar) mai groaznic din pricina prezentului "neocomunist", capitolul dedicat "mărturiilor şi perspectivelor" a fost redus la o sumă de lamentări şi reproşuri. Tot inevitabil, liderii parlamentari şi liderii de opinie înscrişi pe lista invitaţilor şi vorbitorilor de onoare s-au simţit datori să "ţină" microfonul la întrecere cu gazdele, să le "mustre" că nu s-au înţeles de la început să-l cheme în sala de Conferinţe de la Latour-Maubourg pe regele Mihai, să le spună pe cine să invite la anul ori să-şi tămîieze şefii ("simboluri morale", "creatori ai presei libere") prezenţi şi ei la întîlnirea cu exilul.

Rezistenţa şi disidenţa, ororile celor patruzeci şi cinci de ani de comunism, experienţele exilului pe alte meleaguri sau ale exilului interior au produs, fără îndoială, mai multe psihologii exasperate decît spirite înţelepte şi democratice. Elogiul martirilor şi invocarea dramelor dezrădăcinării, întotdeauna urmate de acuzaţii la adresa actualei puteri- care, e-adevărat, vede în românii stabiliţi în străinătate fie duşmani, fie instrumente propagandistice - nu vindecă, prin ele însele, de exclusivism, intoleranţa "comunistă", apetenţa pentru monolog. Adoptarea declaraţiilor prin aplauze, "amînarea" luărilor de cuvînt ale celor mai tineri, "ştergerea" de pe lista invitaţilor a celor mai puţin simpatici ori disciplinaţi, ocultarea unor teme ale exilului doar pentru că ele ar fi reînviat sau dezvăluit conflicte au fost completate cu lungi şi patetice apeluri la consens, solidaritate, depăşire a propriilor orgolii.

Desigur, toate acestea sînt neimportante. Importante sînt doar unitatea de vederi la care s-a ajuns, convingerea că dialogul dintre diaspora şi clasa politică din România trebuie refăcut, ideea că se impune renunţarea la pluralismul opiniilor în numele interesului naţional. Exilul şi opoziţia au pledat împotriva uitării şi pentru cauza monarhiei ca soluţie salvatoare, iar spectatorii trebuiau să ajungă - neapărat - la concluzia că ajutorul şi implicarea în politica actuală a românilor stabiliţi în străinătate sînt suficiente pentru maturizarea forţelor parlamentare antiguvernamentale din ţară (care se tot pregătesc să devină alternativă credibilă fără să renunţe la propriile lor prejudecăţi).

Exilul românesc, preocupat de identitatea şi de conştiinţa lui istorică, de viitorul ţării şi de soarta tinerelor generaţii şi-a arătat, la Paris, părţile lui bune şi suferinţele obligate decenii de-a rîndul să se transforme în spaime.

Să trăieşti fără duşmanul împotriva căruia ţi-ai format personalitatea şi ţi-ai făcut cariera e la fel de greu uneori ca şi să trăieşti fără pivilegiile şi siguranţa regimului comunist. Tocmai de aceea, dacă cei de-aici ţin cu dinţii de statutul şi de avantajele de pînă în ' 89, cei de-acolo se arată deseori dispuşi să facă respiraţie artificială duşmanului doar-doar l-or menţine în viaţă. Din urmă vin însă cei ce s-au format, deformat şi poate se vor re-forma în afara luptei de clasă, fără tentaţia şi datoria demascării cu orice preţ, învăţînd ceva din istorie. Din istoria care a făcut, din păcate, nu doar o singură categorie de victime.

Basarab NICOLESCU:

„Contează faptele, nu discursul"

Există mai multe categorii ale exilului? Dacă da, în care dintre ele v-aţi înscrie dumneavoastră înşivă?

Teoriile exilului nu mă interesează. Ele mi se par nişte categorii mentale fără interes, chiar puţin puerile. Importantă e experienţa trăită şi aceasta nu poate fi clasificată: ea e individuală, singulară, personală. Aşa cum am trăit eu exilul, sînt două lucruri de spus: am ales, într-un anume fel, să rămîn aici. Puteam să mă întorc cu un preţ mare, acela al minciunii, al pierderii sufletului meu. Poate pentru alţii nu este chiar un preţ mare, pentru mine este capital. În sensul acesta, imposibilitatea întoarcerii mi se pare deja definitorie pentru exil, pentru adevăratul exil. Cei care pleacă acum nu sînt exilaţi pentru că ei ştiu că se pot întoarce. Pentru cei care ştiau că nu se pot întoarce niciodată, în sensul înalt, în sensul moral al cuvîntului, exilul există. Dacă privim astfel lucrurile, aş spune că exilul nu este chiar o categorie istorică, este mai mult o situaţie umană. Omul este prin definiţie exilat pe acest pămînt. Şansa mare a acestei idei oarecum abstracte este s-o trăieşti pe pielea ta în istorie, într-un timp determinat. În al doilea rînd e de spus faptul că retroactiv - nu pe moment, dar retroactiv - exilul mi s-a părut o binefacere enormă, o cale de iniţiere, o ocazie care mi s-a oferit ca să mă cunosc pe mine însumi.

S-a modificat, în ultimii cinci ani, raportul exilatului cu propriul său exil? Teoretic, fiecare se poate întoarce, deşi e uşor de înţeles că, fiind teoretic posibilă, adevărata întoarcere este practic de neconceput.

Da şi nu. Cred că exilul este mai necesar acum decît înainte. Încerc să explic despre ce este vorba. Dacă într-adevăr există o privire, o mărturie, o oglindă a ceea ce se întîmplă **acolo, aici** se poate ea realiza. În fond, exilul îşi înalţă funcţia şi o adînceşte acum. Înainte era mai mult o categorie politică sau socială. Acum devine o categorie spirituală, ceea ce e mult mai mult. Deci, în acest sens nu este modificare esenţială: acum te poţi întoarce geografic, te poţi întoarce fizic, dar spiritual nu te poţi întoarce. Eu m-am întors după 25 de ani de absenţă, dar în fond era ca şi cum aş fi fost în altă parte. Nu am recunoscut Bucureştiul, nu am recunoscut sumedenie de lucruri din ţară şi singurul lucru care mi s-a părut ciudat era că întîlneam la tot pasul oameni care vorbeau româneşte.

Aţi fost singurul conferenţiar de aici care şi-a construit discursul pe ideea valorificării din două direcţii a spiritualităţii româneşti, luînd ca nume de referinţă pe Ştefan Lupaşcu (un exilat integrat în filosofia europeană) şi pe Constantin Noica (rămas acasă şi convins că poţi crea chiar şi în regim totalitar). Demonstraţia dv. a fost, dacă îmi permiteţi, una extrem de curajoasă. Aţi fi făcut-o şi pînă în 1989?

Cu siguranţă. Pentru mine, acest joc de oglinzi nu este un lucru nou. Între exilul intern şi cel exterior nu este decît un joc de oglinzi. Între cei care se socotesc apărătorii ţării pentru că sînt înăuntru şi cei din afara ei, ţara există ca o fiinţă geografică, dar există deopotrivă ca fiinţă spirituală. În acest sens nu ştiu cine era mai exilat - Noica sau Lupaşcu. Din corespondenţa pe care am descoperit-o în arhivele lui Lupaşcu, Noica mi s-a părut mult mai exilat decît cel căruia i se adresa.

Şi atunci de ce întîlnirile dintre intelectualii plecaţi şi cei rămaşi în ţară duc inevitabil, în ultimii ani, la o reciprocă şi permanentă culpabilizare?

Cred că este vorba de un joc normal al intelectului. El caută fantasme, se hrăneşte din asta. Fantasma acestui exil, a meritelor interioare sau exterioare, e pură autojustificare iar culpabilizarea celuilalt e o apărare a propriei existenţe. Judecăţile de valoare mi se par aici cu totul copilăreşti, pentru că ele fac un sacrificiu faţă de fantasme, deşi de fapt ar trebui sacrificate chiar fantasmele, în sensul adevărat al cuvîntului, devenind sacre. În momentul în care realizezi că nu fantasma contează, ci experienţa, trăirea interioară, calea iniţiatică, în acel moment diferenţele de limbaj dintre cei plecaţi şi cei rămaşi îşi pierd importanţa. Obstacolul lingvistic, de înţeles acordat noţiunilor, există; îl simt chiar între mine şi prietenul meu de acum 20 de ani rămas acolo. E normal să ne certăm, să polemizăm, să alergăm după efecte oratorice. Ceea ce e important e însă ţara, identitatea României. Ce poate însemna un exil fără o viziune? Dacă exilul este doar în numele unor vîltori politice din care unii au cîştigat şi alţii au pierdut, ce însemnătate mai are el? Pot fi separat prin limbajul interior chiar de unii dintre cei de-aici, deşi el luptă pentru nu ştiu ce idealuri. Dimpotrivă, mi s-a întîmplat să pot să reînnoda în mod firesc firul comunicării cu unii oameni rămaşi în ţară, pe care nu i-am văzut de zeci de ani, şi care nu au aceeaşi cauză cu mine.

Priviţi de la distanţă, românii stabiliţi în străinătate afişează cel puţin două atitudini extreme: unii îşi propun să uite de unde au plecat - şi acest încrîncenat program îi adînceşte în obsesiile româneşti -,alţii se hrănesc zilnic din ceea ce se întîmplă sau ar trebui să se întîmple acasă - şi această preocupare îi face practic inadaptabili . Nu există pentru exilaţi cale de mijloc, nu poţi rămîne în adîncul tău român, simţindu-te bine în locul şi cu ţara pe care ţi le-ai ales?

Am să vă răspund apelînd la o imagine. Luaţi un copac care are rădăcinile în pămîntul în care s-a născut. Tăiaţi-l în aşa fel încît rădăcinile să rămînă la locul lor şi transportaţi rădăcinile în altă ţară. Ce face copacul? Are de ales? Sau moare, sau rădăcinile încep să-i crească spre cer. Acesta e răspusul meu la o întrebare pe care mi-am pus-o eu însumi de multe ori şi pe care o cred esenţială.

La acest simpozion al exilului s-au repetat timp de patru zile expresii pe care eu însămi le-am auzit rostite în ultimii ani fie la Cotroceni, fie la conferinţele de presă ale partidelor ultranaţionaliste: "nu e timpul pluralismului de opinii", "trebuie să apărăm fiinţa naţională", "avem nevoie de consens" etc. etc.

Cum vă explicaţi faptul că oamenii din exil consideră de datoria lor să nege dreptul politicienilor de-acasă în privinţa susţinerii acestor "nobile idealuri", crezînd că utilizarea la Paris a tuturor expresiilor naţionaliste consacrate "e patriotică" şi rostirea lor la Bucureşti "e comunistă?"

Atingeţi aici centrul discuţiei noastre, legat de o problemă de mare subtilitate, dacă nu cumva chiar de o anume şiretenie. E un lucru aproape elementar de constatat că acest secol al nostru are marele talent de a prostitua aproape toate cuvintele. Aşa s-a întîmplat cu cuvintele "libertate", "om", "conştiinţă", ba chiar cu cuvîntul "Dumnezeu". E un fel de casă de toleranţă a limbajului. Reacţia dumneavoastră mi se pare naturală, dar cu totul nejustificată. E naturală pentru că trăind zeci de ai într-un mediu în care marile cuvinte au fost prostituate, e normal să faci indigestie cînd le auzi. Există două soluţii: fie se inventează noi cuvinte - ceea ce e greu -,fie facem o operă curajoasă de reînnobilare a anumitor expresii. Poate că ar fi timpul să reînnobilăm cuvintele "conştiinţă" şi "Dumnezeu", deşi cînd eu l-am folosit într-un interviu dat la Bucureşti pe primul dintre ele, multă lume s-a speriat. Mi se pare o situaţie extrem de gravă. Şiretenia stă tocmai în asta: prin prostituarea limbajului, capacitatea omului de a se exprima este fie redusă la tăcere - opţiune preferabilă pentru orice putere -,fie obligată la vulgaritate ori ermetism. Mi se pare că e esenţial să reînnobilăm unele expresii, iar "fiinţa naţională" face parte dintre acestea. E normal ca din cauza extremismelor să respingem termenul "naţional", care de fapt vine de la "nascere" - a se naşte? Naşterea, renaşterea unei ţări, refacerea ei, nu sînt oare compromise prin interzicerea acestui cuvînt? Dacă el e recuperat doar de impostori şi de lichele, care devin marii naţionalişti ai momentului, unde vom ajunge? E o întrebare pe care de data asta v-o pun eu dumneavoastră. În momente de mare criză - şi mi se pare că România se află în această situaţie după '89 - cred că toate contorsiunile intelectuale, toate discursurile devin inutile. Ceea ce este esenţial sînt faptele. Singurul judecător al acestor oameni - conducători sau neconducători - vor fi faptele lor. Dacă acţiunile lor duc spre binele ţării, înseamnă că toate cuvintele pe care le folosesc sînt bune. Dacă, dimpotrivă, ceea ce fac e spre răul ţării, înseamnă că nici cuvintele nu sînt bune.

Nu e valabil raţionamentul şi pentru exil?

Aş spune chiar că responsabilitatea exilului e cu atît mai mare. Nu este vorba de a-l pune pe un picior diferit, de a-i găsi scuze. Există o diferenţă în sensul responsabilităţii, tocmai pentru că noi trăim în condiţii de libertate, pentru că avem posibilitatea de a ne exprima fără o anumită teamă, fără prea multe riscuri. În fond, tocmai din cauza asta, aici păstrarea unei linii morale e mult mai necesară iar responsabilitatea e cu mult mai mare.

Bujor NEDELCOVICI:

„E necesar să vorbim despre solidaritate"

Aţi vorbit la acest colocviu al exilului despre cinematografia românească şi despre rolul ei pe ecranele lumii. Aţi mărturisit însă, de la tribună, că dumneavoastră v-ar fi plăcut să vorbiţi de fapt despre megalomania intelectualului român. Vă preocupă problema megalomaniei privind-o din două direcţii - adică prin comparaţie, ori disjuncţie între intelectualul care a părăsit ţara şi cel care a rămas să trăiască în regim comunist - sau doar din perspectiva specificului nostru naţional?

Am încercat să înţeleg de ce individualităţile erau atît de exacerbate la noi în perioada ceauşistă şi cu mult timp înainte. Eu nu fac nici o deosebire între exilatul interior şi cel exterior, pentru că de fapt venim în Occident cu toate viciile şi cu toate virtuţile pe care le-am dobîndit în ţară. Problema megalomaniei, adică a iubirii nemăsurate de sine, a egoismului, a nombrilismului, nu este una de azi de ieri. Veche de cînd lumea, tratată de Kant şi de Hegel, ea are pentru noi semnificaţii aparte. Megalomanul cărturar are în România ceva specific şi m-am întrebat de multe ori de unde vin rădăcinile acestei exacerbate preocupări de noi înşine, şi de ce nu am depăşit stadiul lui **unu** pentru a trece la **doi**, de care vorbea Plotin. Alteritatea înseamnă respectul şi cinstirea celui de lîngă tine. Cauzele egoismului nostru sînt multiple; e vorba, în primul rînd, de cauze de ordin politic, doctrinare. Regimul comunist a cultivat individualitatea tocmai pentru a rupe legăturile între indivizi. Nu întîmplător artiştii şi scriitorii erau plasaţi pe eşaloane, pe ranguri. Numai anumiţi scriitori aveau dreptul să vorbească despre anumite subiecte. Marin Preda, de exemplu, se putea referi la Antonescu. Altora le era interzisă din start o asemenea temă. Se cultiva deci ierarhia într-un mod special. În al doilea rînd, iubirea de sine se explică şi prin faptul că societatea sufoca de fapt eul. Fiecare încerca să spună indirect "şi eu exist", dar uita să spună ceea ce spusese excelent Camus: "dacă eu mă revolt, noi sîntem". Am fi putut crea o comunitate de revoltaţi, dar ne-am mulţumit să demonstrăm că existăm în mod individual. Sufocarea morală, spirituală, culturală, care se exercita asupra fiecărui individ, a provocat ca reacţie inversă o exagerată afirmare a personalităţii. Nu e însă mai puţin adevărat că aceste cauze de ordin politic şi social se grevau pe un nombrilism al cărturarului român - eu evit termenul de intelectual - existent poate dintotdeauna. Un om al cărţii se formează singur, în singurătate, ducînd o luptă cu el însuşi şi cu ceilalţi, deci trebuie să aibă o credinţă aproape nebunească atunci cînd se apucă să scrie o pagină de literatură. Creatorul este o fiinţă fragilă, tentată mereu de demonii din interior, care-şi găseşte greu vocaţia trimisă de Dumnezeu, adică acel destin pe care grecii îl numesc **daimon**.

Cum se împacă această permanentă aplecare a creatorului asupra propriei sale fiinţe cu dorinţa sa de a ieşi în afară, de a participa la istorie? Dincolo de asemănările la nivel de limbaj, ce punţi de legătură există între cele două forme de suferinţă - aceea a exilului şi aceea a românilor din ţară? Au provocat ele oare două feluri de megalomanie care duce în direcţii opuse sau putem spera într-o întîlnire la jumătatea drumului?

Ai atins mai multe teme şi nu ştiu la care să mă refer. Am încercat în luarea mea de cuvînt să pun accentul pe nevoia de luciditate, de raţionalitate şi de spirit critic. Ne lipseşte mai ales spiritul critic. Nu avem puterea să ne autoanalizăm, să ştim care ne sînt slăbiciunile şi care virtuţile. E o constatare şi nu ştiu de ce sîntem aşa. Intelectualul nostru e tentat spre alte teme de meditaţie decît cele filosofice. Tocmai de aceea avem poate mari scriitori dar nu avem o mare filosofie. Cît despre consensul de-acolo şi cel de aici, trebuie să facem mereu deosebiri, chiar dacă uneori cădem în maniheism şi recurgem la simplificări. Aici e necesar să vorbim despre solidaritate. Poate că tot repetînd anumite noţiuni şi idei, vom înţelege odată că dincolo de a ne urî între noi, de a ne transforma în adversari, trebuie să avem şi respect unul faţă de altul. Respectul pentru demnitatea celuilalt, pentru onoarea aproapelui tău trebuie reînvăţat. Am fost distruşi şi din acest punct de vedere şi acum nu ne este uşor, nu ne simţim bine unii cu alţii. Vom învăţa acest lucru, e unul dintre exerciţiile libertăţii. Uneori nu putem ieşi încă din schemele mentale, nu ne putem elibera de idolii noştri mentali; sîntem poate ridicoli, dar n-avem încotro, trebuie să ne suportăm reciproc şi să rămînem nişte elevi silitori ai marilor filosofi.

LA "CONSENS"...

Paul BARBĂNEAGRĂ:

„Exilul e ca un han spaniol"

Domnule Barbăneagră, sînteţi unul dintre organizatorii întîlnirii de la Paris a românilor din exil. Numele lui Paul Goma a revenit des în luările de cuvînt ale participanţilor, dar Paul Goma nu se afla în sală. Este absenţa iniţiatorului Cartei '77 o opţiune personală sau una impusă?

Cu siguranţă că toţi cei prezenţi aici - organizatori, conferenţiari sau simpli spectatori - sînt nemulţumiţi de absenţa lui Paul Goma. Pentru mine, care sînt în exil de 30 de ani, Goma e un reper moral şi politic. El rămîne primul scriitor român care a avut curajul să manifeste nu o disidenţă ci o opoziţie totală faţă de abjecţiunea regimului din ţară, într-o perioadă în care nu te puteai juca cu Securitatea. Omul şi-a riscat viaţa şi pentru asta noi trebuie să-l admirăm, dar şi să ne gîndim la o anumită îndatorire faţă de el. Atunci cînd s-a pus problema organizării acestui simpozion, m-am gîndit imediat la el, asociindu-l cu acei primi intelectuali din exil care ar fi trebuit să fie de faţă. Sînt prieten cu Paul Goma de foarte mult timp, am dat împreună examen la Institutul Cinematografic în 1953, deci îl cunosc de jumătate de secol. Dar o evoluţie de ordin uman, particular, a lui Paul Goma în ultimii ani, a creat o ruptură între el şi exil. Nu una de factură politică, bineînţeles, ci strict umană. Nu ştiu de ce Paul Goma, datorită unor probleme personale, a ajuns să se certe cu toată lumea. Din minuntatul Paul Goma, a rămas mai cu seamă - dacă mă refer la temperamentul lui, nu la calităţile moral-intelectuale - dorinţa de a critica, de a pune la punct (considerîndu-se un fel de curte marţială) o serie întreagă de mari intelectuali. E vorba de oameni aflaţi în aceeaşi barcă politică cu Paul Goma. Cu ei, aceasta a avut fie dispute în paginile gazetelor, fie certuri de la om la om. Mulţi, foarte mulţi mi-au spus foarte clar că dacă vine Goma ei nu vor veni. Atunci, cu durere în suflet, a trebuit să accept această alegere care nu-mi convine deloc, să renunţ deci la Paul Goma, deşi îl consider un element de reper al vieţii politice şi al celor patruzeci de ani de regim comunist.

A condiţiona prezenţa ta de absenţa celui care nu ţi-e pe plac - şi numele lui Goma nu e singurul care poate fi invocat, deşi el e cel mai răsunător - nu înseamnă oare o pornire greu de înţeles la cei care au trăit totuşi ani de zile în Occident, deci în condiţii democratice?

Eu nu leg acest fapt de democraţie. Sînt tist, dar nu în raport cu acest concept teribil de pestriţ care este democraţia. Sînt mai degrabă scandalizat în raport cu ideea de omenie, trăsătură profund umană şi românească, mult mai importantă pentru mine decît ceea ce noi numim democraţie. Sînt sigur că măcar jumătate din cei care mi-au spus că nu vin dacă vine şi Goma au făcut-o împotriva nobleţei lor, dar nu voiau să riste un nou scandal cu Paul Goma. Exilul ne-a zdruncinat îngrozitor: există studii care atestă că procentul celor distruşi în integritatea sistemului lor nervos este de cinci ori mai mare la cei care au emigrat decît la cei care-au rămas în ţară. Eu însumi pot face această mărturisire teribilă - pe care nu ştiu dacă o s-o publicaţi: dacă aş fi ştiut în 1964 cînd am plecat că n-o să mă întorc pînă în 1994, n-aş fi plecat niciodată, chiar cu riscul de a face puşcărie. Mă îngrozea doar riscul de a face rău celorlalţi, dar ştiam, învăţasem cum să evit acest lucru. Faptul că am trăit departe de ţară timp de 30 de ani a redus fiinţa mea la ceva care poate fi comparat cu o gînganie turistică în lume. Simt acest lucru uitîndu-mă la toţi oamenii din jurul meu: exilul e ca un han spaniol, în care fiecare vine cu ce are şi consumă din ce a adus. Uitîndu-mă în jur sînt efectiv disperat: oricît de alienată ar fi imaginea românului rămas în ţară, a celui din exil este - prin comparaţie - de-a dreptul dărăpănată. Sîntem cu toţii nişte ruine din punct de vedere al structurii noastre profunde (nu al viziunii intelectual-politice). Această prăbuşire care s-a produs după '89 - cînd am înţeles că n-o să ne putem întoarce - a făcut praf caractere care rămăseseră dîrze de-a lungul cîtorva decenii. Exilul ne-a îmbolnăvit şi sănătatea după care am tînjit tot timpul era în ţară.

© C. Bumbuţ

Pavel CHIHAIA:

„O identitate de vederi"

Înainte de a mă adresa istoricului Pavel Chihaia - celui căruia i s-a solicitat o prezentare a istoriografiei din exil - vă solicit un răspuns ca münchenez, ca român stabilit în Germania. În ce măsură simpozionul din Paris constituie un eveniment pentru intelectualii români din München?

Desigur, s-a descris adesea, se cunoaşte acest sentiment ciudat al înstrăinării, al singurătăţii printre străini. Efortul şi, uneori, reuşita de a ajunge la şansele profesionale ale celor din ţara de adopţiune nu îţi sting dorul unei regăsiri, adesea desigur iluzorii, a peisajului uman natal. În München există de două decenii un statornic cerc literar-artistic "Apoziţia", care adună o mînă de intelectuali. De la Revoluţie încoace, au avut loc şi eficiente reuniuni cu caracter politic anticomunist şi antineocomunist. Dar amplele desfăşurări de la Paris - mă refer la cele la care am participat personal, cea închinată comemorării lui Eminescu, din 1989, şi aceea prezentă, cu titlul atît de sugestiv "Exilul românesc, identitate şi conştiinţă istorică" - au un caracter foarte important, nu numai prin participarea exilaţilor români din întreaga lume, ci şi prin importanţa hotărîrilor luate, în privinţa situaţiei actuale şi a perspectivelor, apropiate şi îndepărtate. Este vorba de o identitate care a existat timp de o jumătate de secol şi care acum, o dată mai mult şi în mod solemn, este definită printr-o afirmaţie şi o negaţie. Afirmaţie în privinţa identităţii cu valorile tradiţionale europene şi româneşti. Negaţie, prin înscrierea împotriva imposturii, cruzimii şi falsificărilor comuniste.

Cum aţi conceput comunicarea din cadrul simpozionului? Care au fost criteriile de structurare ale acestei prezentări, însumînd activităţi pe ramuri istoriografice diferite, pe un interval de timp foarte larg?

După cum afirmaţi, istoriografia întocmită în exil este foarte amplă. În jumătate de secol au fost redactate cărţi, studii, comentarii foarte numeroase. A fost şi reacţia firească a celor izgoniţi de teroarea regimului comunist. Dar, totodată, o compensaţie faţă de lipsurile din istoriografia (care mai toată putea fi considerată) oficială, absenţele personalităţilor care luptaseră împotriva flagelului comunist şi care, majoritatea, îşi găsiseră moartea în închisori. Istoriografia din exil poate fi privită ca replică la mistificările practicate de către o parte din istoriografia din ţară, prizonieră ideologiei marxist-leniniste. Desigur, au existat în ţară şi insule de cercetare onestă şi realizări cu totul lăudabile. Voi evoca înfăptuirile temeinice ale Institutului de istorie (volumele de documente sau ale descrierilor lăsate de călători, de pildă), ambalate uneori în prefeţe conformiste, dar fără a prejudicia contribuţiile propriu-zise. Sînt lucruri cunoscute. Dar aripa unei ideologii fără contingenţă cu realitatea, istoriografia îndemnînd la ură şi la crimă, cu atît mai radicală cu cît se afla mai aproape de vîrfurile conducerii, a desfigurat decenii întregi adevărul. Or, istoriografia exilului şi-a propus, în primul rînd, să răspundă acestor mistificări, să restabilească adevărul, începînd cu originea românilor, căreia i se găsea de către trimişii Moscovei un exclusiv temei slav, şi cu imaginarele adversităţi dintre domni şi boieri sau dintre aceştia din urmă şi "clasa muncitoare". De altfel, găsesc semnificativ faptul că prima sinteză marxistă a istoriei românilor, apărută în 1947, se intitula **Istoria României**, ca şi tratatul de istorie al Academiei Române, apărut cîţiva ani mai tîrziu, acest titlu exprimînd opinia că ţara noastră nu a fost decît un culoar de trecere pentru diferite neamuri care au activat subconştient de-a lungul secolelor pentru triumful păturii muncitoare şi alipirea lor la marea patrie sovietică.

Cînd mi-am structurat lucrarea despre istoriografia exilului, am gîndit, în primul rînd despre lucrările legate de ultima jumătate de secol, care, spre deosebire de epocile anterioare, a rămas şi rămîne încă în întuneric. Se ştiu foarte puţine despre această epocă şi, de fapt, se ştiu şi mai puţine despre trecutul foarte apropiat, despre Revoluţie, de pildă, datorată aceloraşi factori "de răspundere" care au acoperit cu plăci de marmoră mormintele tinerilor şi cu întuneric des identitatea asasinilor lor. Pentru mine, personal, solidaritatea regimului actual din România cu această tăcere vinovată se manifestă şi prin refuzul de a se ridica un monument în centrul capitalei ţării pentru tinerii ucişi la Revoluţie.

Despre ultima jumătate de veac au scris atît istoriografii din exil cît, mai ales, oamenii politici, îndeosebi cei care au jucat un rol în evenimentele dintre anii 1938 şi 1948, şi care au reuşit să evadeze din România comunistă. Toţi aceştia au urmărit, în primul rînd, să răspundă mistificărilor grosolane din ţara aflată sub călcîiul sovietic şi să pună în adevărata lumină împrejurările care au dus la sclavia poporului român, prin anihilarea partidelor politice democrate, prin consolidarea - prin teroare, fraudă şi corupţie - a partidului comunist, prin îndepărtarea regelui Mihai, simbol al libertăţii.

De asemenea, memoriile, amintirile, evocările, scrise în Occident de cei care au cunoscut închisorile comuniste - în primul rînd valoroasele scrieri sub aspect documentar ale lui Cicerone Ioaniţoiu şi Ion Ioanid - fac şi ele parte din istoriografie, sînt evenimente importante din viaţa reală a României din această dramatică epocă, a luptei ei pentru independenţă.

Consideraţi că acest simpozion de la Paris are o semnificaţie deosebită pentru români, indiferent de locul sau ţara în care se află fiecare dintre ei în acest moment?

Desigur, amploarea acestui simpozion, participarea unor personalităţi de frunte din exil şi din ţară, caracterul de strînsă unitate - putem afirma chiar de identitate de vederi - dintre opoziţia din ţară şi exil, îi conferă o autoritate care va contribui, desigur, la consolidarea opoziţiei şi la creşterea prestigiului ei peste hotare. Întregul Occident va cunoaşte o dată mai mult punctul de vedere al românilor şi acest punct de vedere afirmă, pe de-o parte, incompatibilitatea actualului regim din România cu principiile democraţiei şi, pe de alta, consensul exilului şi opoziţiei pentru instaurarea unui regim cu adevărat democratic.

Institutul român din Freiburg - Germania
împreună cu:
Fundaţia Culturală Română din Madrid,
Centre Roumain de Recherches-Paris, Casa Românească-Paris,
Solidarité Universitaire France-Roumanie
Apozitia-München, Hyperion-Paris
Pro Basarabia şi Bucovina
şi
Asociaţia Culturală Română-Hamilton-Canada

organizează în zilele de 20, 21, 22 şi 23 mai 1994, la Paris în marea sală de conferinţe din 60, Bd. de Latour-Maubourg-Paris 7ème, un

Simpozion:

„EXILUL ROMÂNESC IDENTITATE ŞI CONŞTIINŢĂ ISTORICĂ"

Vineri 20 mai:
Identitatea şi legitimitatea exilului românesc
Sâmbătă 21 mai:
Contribuţia exilului românesc la cultura occidentală contemporană
Duminică 22 mai:
(dimineaţa)
Martiriul neamului românesc, criteriu moral al exilului
Duminică 22 mai:
(după-amiaza)
Haosul politic şi moral al României de azi
Luni 23 mai:
(dimineaţa)
Instituţiile culturale şi publicaţiile exilului
Luni 23 mai:
(după-amiaza)
Mărturii şi perspective

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI

...ŞI CE SE ÎNŢELEGE

Conferinţa de la Sinaia, a oamenilor de ştiinţă din diaspora, a fost mediatizată şi răsmediatizată, a fost discutată şi interpretată, etichetată în mod nefondat şi aparată uneori cu sloganuri. Pe seama ei s-a construit un întreg eşafodaj de comantarii, replici şi parareplici. S-a încercat, bineînţeles, şi folosirea reuniunii în scopuri propagandistice, politice. In asemenea condiţii, cred că s-a uitat scopul ei adevărat şi multă lume n-a mai priceput ce s-a întîmplat, de fapt, acolo. Poate voi reuşi să descurc lucrurile în cîteva cuvinte. La Sinaia s-au întîlnit, aşadar, oameni de ştiinţă şi academicieni din România, cu savanţi şi profesori universitari, de origine română, din diaspora. Repet, din diaspora şi nu din exil, fiindcă nu am cunoştinţă ca vreunul dintre participanţi să fi avut pretenţia că ar fi un exilat. Din cîte ştiu, problema exilului propriu-zis, problema politică a exilului românesc s-a discutat la Paris. Scopul conferinţei de la Sinaia a fost cu totul altul, ceea ce nu înseamnă că participanţii n-au avut păreri politice, păreri pe care, de multe ori le-au exprimat şi chiar argumentat teoretic. De bună seamă, au existat acolo şi oameni disponibili să facă servicii şi concesii puterii, aşa cum s-a exprimat cineva, oameni care făceau acest lucru şi înainte. Or fi existat chiar şi impostori pur sînge. Dar unde nu există? Acestea sînt riscurile inerente ale organizării unei astfel de reuniuni cu sute de persoane. Ceea ce contează, însă, este faptul că au predominat oamenii prestigioşi şi de calitate, în sensul deplin al cuvintelor. Nu mai e cazul să înşir nume (acest lucru a mai fost făcut), dar oricine are curiozitatea să citească lista participanţilor, poate găsi acolo o mulţime de personalităţi, a căror valoare, nu numai ştiinţifică şi intelectuală dar şi morală, nu poate fi pusă la îndoială. Pentru unii dintre ei, aceasta a fost prima invitaţie şi prima vizită în ţară după zeci de ani.

In cele trei zile, cît a durat manifestarea, s-au stabilit legături, s-au reînnodat vechi relaţii de prietenie şi colegialitate, s-au schimbat informaţii şi s-au prezentat lucrări ştiinţifice. Scopul principal a fost acela de a se găsi cele mai bune formule de colaborare, prin care oamenii de ştiinţă din România să poată profita de experienţa, de cunoştinţele şi de relaţiile celor stabiliţi în vest. Deci un fel de scoatere în lume a ştiinţei româneşti, de deschidere cu ajutorul diasporei. Pe parcursul reuniunii au fost trei şedinţe plenare, cîteva mese rotunde şi douăzeci şi nouă de sesiuni pe specialităţi (ştiinţe umaniste, ştiinţe exacte, ştiinţe geonomice, medicină, economie, învăţămînt, inginerie, tehnologie, agricultură şi silvicultură). O lipsă ar putea fi considerată neincluderea explicită a unor domenii ca sociologia, politologia, teologia sau psihologia.

Am remarcat cîteva dintre cuvîntările şi comunicările ştiinţifice ale participanţilor. De exemplu, pe cea a profesorului Dan Gabriel Cacuci care a făcut o trecere în revistă exactă şi bine documentată a profesorilor universitari de origine română, care deţin catedre în Occident, în domeniul computerelor şi al ingineriei. La fel de notabil a fost şi raportul trimis conferinţei de profesorul Corduneanu, în care era semnalat impresionantul exod al matematicienilor români, în ultimile decenii. Am reţinut apoi, informarea făcută de profesorul Sorin Stati, privitoare la noile concepţii şi direcţii de cercetare ale lingvisticii contemporane. Tot din domeniul lingvisticii, interesante au fost şi comunicările despre degradarea limbii române din Basarabia. La o sesiune pe teme istorice, în cea de-a doua zi, Michael Bruchis, din Israel, a reuşit să electrizeze auditoriul, făcînd o disecare temeinică a schimbării de macaz din politica lui Mircea Snegur. Alte două comunicări inedite au venit din partea cercetătoarelor germane Eva Behring şi Edda Bidder-Ijima, prima referindu-se la dificultăţile ce pot apărea la elaborarea unei istorii a literaturii române destinate publicului din Germania (E.B. este autoarea unei asemenea lucrări, aflată în curs de apariţie), iar cea de-a doua la ritualurile şi mijloacele de legitimare folosite la începutul domniei lui Carol I. Dinu Adameşteanu, trecînd cu umor peste deficienţele tehnice ale microfonului şi proiectorului de diapozitive, a făcut o prezentare a cercetărilor arheologice întreprinse asupra coloniilor greceşti din Italia. În sfîrşit, matematicianul Liviu Solomon de la universitatea Poitiers din Franţa a ţinut un discurs de o elocvenţă total neobişnuită, despre comunism şi emigranţi, făcînd şi o socoteală, în bani, a ceea ce a însemnat, pentru România, pierderea savanţilor de vîrf, care au plecat în Occident, ori au fost puşi în imposibilitate de a-şi exercita activitatea în ţară. Rezultatul calculului a fost: o mie de miliarde de dolari.

Ar mai trebui spus că organizarea acestei reuniuni s-a făcut cu un efort considerabil (început cu doi ani în urmă), iar lucrările s-au desfăşurat, aşa cum probabil se întîmplă în Occident, într-o atmosferă serioasă, dar nu rigidă. Rigoarea, aproape olimpiană, a gîndirii unor oameni de ştiinţă de prima mărime s-a făcut simţită de-a lungul întregii conferinţe. Poate că acesta ar fi lucrul cel mai important de semnalat şi cel mai reconfortant, în acelaşi timp, fiindcă, în ultima vreme, prea fuseserăm intoxicaţi cu tot felul de raţionamente false, sminteli, demagogii şi tîmpenii. Din nefericire, conferinţa s-a încheiat şi bîlciul nostru continuă.

Sorin STATI:

"Sper să nu fie un dialog al surzilor"

Profesorul Sorin Stati, filolog şi lingvist, prin mîinile căruia au trecut multe serii de studenţi ai universităţii bucureştene, a revenit în ţară, la recenta conferinţă de la Sinaia, după o absenţă de 23 de ani.

D-le profesor Stati v-aţi format şi aţi predat apoi mulţi ani, în România. Cum a contat acest lucru în partea a doua a carierei dv., în Italia?

Faptul că am fost numit la o universitate italiană, întîi la Padova, şi că am cîştigat apoi un concurs naţional pe întreaga Italie, fiind numit la Bologna, arată că pregătirea mea de specialitate, dobîndită în România, a fost apreciată. În afară de asta, faptul că editurile mi-au publicat lucrările, denotă că ele au acordat încredere acestei pregătiri profesionale.

Am putea trage de aici concluzia că metoda de învăţămînt românească v-a fost într-un fel de folos (făcînd abstracţie de capacităţile dv. individuale)?

N-aş spune că metoda de învăţămînt ci, mai degrabă, faptul că lucrînd la Institutul de Lingvistică, am avut printre maeştrii mei o personalitate, profesorul Alexandru Rosetti, care era foarte deschis la toate noutăţile din ştiinţă şi avea grijă să-i informeze mereu pe tineri, să le dea cărţi şi reviste pe care el le primea regulat din străinătate. Noi nu le puteam primi, bineînţeles, iar bibliotecile nu le aveau decît în mică măsură. Deci o metodă personală, aş zice, a profesorului Rosetti, de a încuraja în această formă, creşterea noilor generaţii de lingvişti. În cadrul Universităţii, sigur că am avut şi cursuri bune şi mai puţin bune, dar formarea mea ştiinţifică s-a făcut în Institutul de Lingvistică al Academiei din Bucureşti.

Ştiu că, actualmente, sînteţi preocupat de analiza dialogului şi de teoria argumentării.

Domeniile mele sînt sintaxa şi semantica. În ultimii ani, mă ocup într-adevăr de studiul dialogului (nu se poate vorbi chiar de o teorie, pentru că sînt mai multe; e o fază de început, de căutări, de încercări şi de ipoteze) şi de îmbinarea dintre studiul dialogului şi teoria argumentării.

Aţi putea, prin această prismă, să-mi spuneţi cum vedeţi actuala stare de lucruri din România? Mă gîndesc la nivelul de dezvoltare a dialogului între anumite segmente sociale sau în sfera politică? Intră aceste lucruri în vederile dv.?

Dialog e o etichetă care corespunde foarte multor direcţii de cercetare. Asociaţia Internaţională pentru Studiul Dialogului, al cărei preşedinte am fost ales în 1990, se ocupă de aspecte foarte variate şi n-aş spune că cele politice sînt pe primul plan. Sigur că există şi interesul pentru dialogul social, pentru contactele şi posibilităţile de cooperare între păturile sociale şi profesionale, dar în privinţa asta s-a făcut foarte puţin. Ceea ce noi studiem cu precădere este dialogul literar, dialogul filozofic şi, poate cel mai mult, conversaţia de toate zilele, conversaţia cotidiană, care n-a fost studiată pînă în prezent. Lingviştii s-au ocupat de texte, au studiat limba scrisă, mai ales limba literară, neglijînd cu totul studiul limbii vorbite, care înseamnă dialog.

Am avut ocazia, în ultima vreme, să vorbesc cu foarte mulţi oameni de pe stradă, în cadrul unor anchete ale revistei Dilema, pe anumite teme şi am constatat o greutate foarte mare, nu numai de exprimare ci şi de închegare a unei minime discuţii. Înţelegerea se producea la un nivel mai profund, dar nu la nivelul limbajului. De multe ori realizăm ce a vrut să spună, de fapt, persoana respectivă, doar mai tîrziu, reanalizîndu-i vorbele.

Poate că şcoala n-a făcut suficient pentru educarea limbajului. Asta e un aspect practic, de care eu personal nu mă ocup, dar de a cărui importanţă excepţională îmi dau foarte bine seama. Şcoala are o misiune extraordinară, şcoala şi familia, prin încurajarea studiilor de limbă, cultivarea limbii cum se spunea într-o vreme, deci dezvoltarea exprimării şi îmbogăţirea vocabularului. Pot să adaug un detaliu, care nu e prea optimist, acela că în diverse ţări europene în care am lucrat sau am fost invitat, am auzit aceeaşi plîngere: tineretul are un vocabular extrem de sărac şi o exprimare scrisă deficitară. Fenomenul se produce deci pe plan european şi de aceea faptul că se semnalează şi în România nu e deloc surprinzător. E dificultatea de a articula în mod logic frazele într-un text, de a construi un text în mod coerent, cu un fir conducător, cu o trecere argumentată de la o idee la alta, deci "compoziţia", cum se numeşte cu un termen consacrat.

Vi se pare mai degradat limbajul de acum, faţă de acela care era cînd aţi plecat în Italia?

Nu mă pot pronunţa, pentru că abia am venit şi n-am putut asculta cum se vorbeşte pe stradă. Am venit la acest congres şi am discutat numai cu colegi care, sigur, au un nivel de exprimare ridicat. Sînt prima oară în ţară, după atîta vreme. Ceea ce se remarcă, dar nu pot să definesc bine, este o modificare a intonaţiei. Soţia mea a făcut aceeaşi observaţie: intonaţia diferă de cea cu care eram noi obişnuiţi acum 23 de ani. Sînt şi cuvinte noi, dar asta e firesc, se întîmplă în orice limbă. Nu pot spune însă dacă e o degradare sau nu. Trebuie făcute cercetări serioase pentru asta şi nu vreau să risc nişte afirmaţii neîntemeiate.

În legătură cu intonaţia schimbată, puteţi da nişte detalii?

Nu pot s-o imit. Intonaţia înseamnă o muzică, muzica exprimării, nu este nici lexic, nici morfologie, nici sintaxă. Este conturul melodic al frazei, care mi se pare uşor diferit de cel cu care eram eu obişnuit.

Dar nu aveţi o explicaţie.

Nu am. Dar poate fi faptul că noi ne-am obişnuit cu o intonaţie străină şi acum greşim în astfel de aprecieri.

Trecînd la alt subiect, v-aş întreba cum vi se pare conferinţa actuală şi care credeţi că e rolul ei cel mai important?

Ideea organizării mi se pare foarte fericită, de aceea m-am grăbit să răspund pozitiv invitaţiei care mi-a fost adresată. Spun un lucru foarte cunoscut, dar ţin să-l repet şi eu: spre deosebire de alte ţări, pe care nu le numesc, România a făcut greşeala de a rupe, timp de decenii, legătura dintre oamenii de ştiinţă şi de cultură de peste hotare, de origine română şi cei din ţară. Alte ţări, chiar în timpul regimului comunist, n-au făcut greşeala asta şi contactele au fost menţinute. Românii plecaţi în străinătate însă, erau consideraţi duşmani, cărţile lor nu puteau fi citate în revistele româneşti şi deci nu se putea instaura un climat de colaborare. Iniţiativa de care vorbiţi mi se pare foarte bună, fiindcă pune capăt acestei lungi perioade de împiedicare a oricărei cunoaşteri reciproce între ce fac românii stabiliţi în alte ţări şi românii care lucrează la aceleaşi probleme, dar locuiesc în ţara lor.

Putem spune deci că este un început de dialog?

Da, un început de dialog, care sper să nu fie un dialog al surzilor, pentru că aşa cum există un fals monolog, există şi un fals dialog, numit cu acest termen consacrat.

Virgil GLIGOR:

Telefonul fără fir

Virgil Gligor este profesor la Universitatea Meryland din Statele Unite, fiind un specialist de mare valoare în informatică, mai precis în securitatea datelor computerizate.

D-le profesor, referitor la această reuniune de la Sinaia, în ce măsură credeţi că a contat partea ştiinţifică în sine şi în ce măsură posibilitatea reînnodării unor relaţii şi a găsirii unor soluţii pentru cercetarea românească?

Fără doar şi poate, cred că importanţa conferinţei constă în posibilitatea de a ne reîntîlni cu colegii din România şi de a reînnoi anumite legături care s-au rupt, pentru unii acum 20 de ani, pentru alţii acum 25 de ani, iar pentru alţii, de numai cîţiva ani. Din punctul de vedere al rezultatelor comunicate, acestea au fost foarte bune, însă, în general, fuseseră publicate înainte, în jurnale internaţionale de specialitate. Nu au fost deci noutăţi, ceea ce de fapt nu-i rău deloc, fiindcă înseamnă că oamenii au venit cu comunicări importante care au avut deja succes şi au fost considerate destul de bune ca să fie publicate.

Poate fi considerată conferinţa ca fiind contrapusă celei desfăşurate acum cîteva zile la Paris, cu românii din exil?

Nu cred că au absolut nici o legătură. Unii consideră că reuniunea de aici a fost o modalitate de propagandă a guvernului român. Bineînţeles că există un fel de propagandă, dar asta nu are nici un fel de importanţă, fiindcă noi am folosit prilejul într-un scop foarte constructiv, ştiinţific şi de colaborare cu colegii noştri din România. Nu cred că vreunul dintre noi să fi fost deranjat de componenta de reclamă, de propagandă, care de bunăseamă că există în toate acţiunile de acest gen. Deci treaba s-a făcut în ciuda elementului de propagandă, dacă el a fost într-adevăr. Sîntem foarte impresionaţi de efortul fantastic depus de această Fundaţie Culturală Română. Statul român a cheltuit enorm cu conferinţa iar noi sîntem recunoscători. Am fi venit însă, chiar dacă ar fi trebuit să plătim. Noi nu ne-am plătit decît drumul în România.

Fiind profesor la o universitate americană, cum vi se pare ideea unui ajutor printr-o implicare temporară a profesorilor universitari români din străinătate în învăţămîntul din ţară?

Metodele de ajutorare sînt multe şi foarte variate. Depinde care e scopul ajutorării. Aducerea profesorilor din România în Statele Unite pentru o anumită perioadă, e una dintre posibilităţi. Marea majoritate au însă peste 50 de ani. Bineînţeles că ei au o carieră de încă 15-20 de ani în învăţămînt şi le-ar fi folositor, dar cred că mai important ar fi să aducem tineri, proaspeţi absolvenţi, ingineri, doctori, matematicieni, arhitecţi şi din alte domenii, la studii şi specializări postuniversitare. Deja am început asemenea activităţi şi nu numai la universitatea mea. De exemplu, profesorul Dan Marinescu de la Universitatea Purdue are patru sau cinci doctoranzi din România. Ar fi foarte eficient şi invers, aşa cum spuneaţi dv., să predăm cîte un curs în ţară, dar asta e mai greu pentru că oamenii sînt foarte ocupaţi. E mai simplu să vină cei din ţară acolo. În Statele Unite nu poţi ieşi din ritmul cercetării şi al predării, decît o dată la şapte ani, cînd ai anul sabatic de cercetare, an în care poţi merge la orice instituţie, să predai sau să faci cercetare. Altfel, e mai greu.

Acum vreau să vă întreb ceva oarecum legat de specialitatea dumneavoastră. Se tot vorbeşte în ultima vreme de acea multi media, de magistrala informaţională care, în Occident, deja se utilizează, realizată prin interconectarea computerului cu telefonul şi cu transmisiile video. Credeţi că România poate să ajungă la acest nivel sărind nişte etape, sau ar fi pentru noi un lucru de domeniul fanteziei?

Să vă dau un exemplu. În anumite ţări în curs de dezvoltare, telecomunicaţiile au făcut un salt fantastic, nemaifiind bazate pe telefoane cu fir. Acum există telefonia prin radio, de pildă cea celulară, care nu foloseşte firul. Faptul că infrastructura de fire este foarte proastă în România, face ca noi să putem trece peste ea, pînă la o anumită limită, bineînţeles (nu putem trece total). Deci e posibilă combinarea informaţiei video cu informaţia audio şi cu comunicaţiile dintre calculatoare prin telefonie fără fir, să spunem. Putem aşadar să săltăm peste groapa telefoniei prin fir, care e foarte slab dezvoltată. A schimba această infrastructură de fire ar costa enorm de mult. Cineva estima că în fosta R.D.G., acest lucru a costat şi mai costă încă aproximativ 70 de miliarde de dolari. Ar fi mult mai ieftin să se treacă direct peste etape asta, dacă se poate. Şi se poate. Cu acest lucru în gînd, bineînţeles că şi în România e posibilă exploatarea combinaţiei dintre video, audio, date şi comunicaţii.

PRIN „AJUTOR”

Gabriel CACUCI:

Eficienţa relaţiilor individuale

Dan Gabriel Cacuci, profesor la Universităţile din Virginia, Statele Unite şi din Karlsruhe, Germania, este unul din cei mai renumiţi specialişti pe plan mondial în inginerie nucleară. Printre mulţimea de premii şi distincţii, deţine şi premiul fundaţiei Humbold (a nu se confunda cu bursa) care se acordă foarte rar, în cazuri excepţionale.

D-le profesor, aţi plecat din ţară în '70, iar facultatea aţi terminat-o în Statele Unite. Anii făcuţi aici v-au folosit în cariera dv. ulterioară sau i-aţi resimţit ca pe un handicap?

E greu de făcut o clasificare : avantaj, dezavantaj. Nu am termen de comparaţie, nu ştiu cum ar fi fost dacă aş fi făcut facultatea de la bun început în Statele Unite, sau chiar şi restul şcolii.

V-a frapat diferenţa de stil, de metodă de învăţămînt?

Sigur că da, pentru că în Statele Unite, acest stil este caracterizat prin studiu individual, multă cercetare bibliografică şi foarte puţin material predat în lecturi formale. În România, pe vremea aceea, nu existau cărţi de specialitate (sau erau foarte puţine) şi fiecare profesor îşi ţinea cursul pe tablă. Dacă ştiai perfect ce-a scris el acolo, luai zece. Era însă o pregătire teoretică. A fost foarte bună, de exemplu, baza matematică, care se putea face în felul acesta. Handicapul cel mare, de mai tîrziu, era, însă, rezolvarea problemelor practice. În Statele Unite se presupunea că ştii teoria, iar examenul era scris şi conţinea numai probleme, adică exact invers faţă de România, unde se punea accentul pe teorie. Evident că nu a fost un handicap propriu-zis pentru că orice înveţi te ajută la un moment dat. Eşti handicapat, cu adevărat, doar dacă nu înveţi!

Credeţi că la ora actuală, un tînăr absolvent, să spunem în domeniul fizicii nucleare, sau în tehnologie nucleară, are şanse să se realizeze în România?

Mi-e foarte greu să răspund fiindcă nu am datele necesare. Nu ştiu care este nivelul de pregătire al studenţilor şi nici care sînt posibilităţile de angajare după absolvire. S-au schimbat multe lucruri în 25 de ani, aşa încît nu-mi dau seama.

Acum ar exista, în plus, reactorul de la Cernavodă, unde s-ar putea angaja tinerii cu o astfel de pregătire.

Din cîte ştiu, încă nu funcţionează. Dar am foarte puţine date despre el, pentru că este un reactor de tip aparte (uraniu natural - apă grea), canadian, relativ rar în Occident. Doar în Canada şi în vreo două, trei ţări din America de Sud mai există acest model. Are alte cerinţe de operare şi necesită menţinerea unor legături foarte strînse cu fabricanţii canadieni, deci nu cu comunitatea internaţională, fie din est, fie din vest, care utilizează reactive cu apă uşoară (chiar şi ruşii).

Dv., ca specialist, consideraţi soluţia aleasă ca fiind bună, sau era de preferat o formulă mai bătută?

E foarte greu să dau un răspuns fondat, alb sau negru. În primul rînd, de obicei există o perioadă îndelungată, premergătoare chiar comenzii, în care se cîntăresc argumentele pro şi contra. Bănuiesc că aceste argumente au fost pe la începutul anilor '80, sub regimul lui Ceauşescu. Din datele publice, decizia spre acest model a fost luată, motivată aparent, de dorinţa regimului de a asigura o indepedenţă faţă de procesul de fabricare al elementelor de combustibil. Reactorul funcţionează cu uraniu ce nu trebuie îmbogăţit, ori România nu avea atunci şi nici acuma nu are, nici chiar în perspectivă, o instalaţie de îmbogăţire a uraniului. Poate că din acest punct de vedere, decizia ar fi fost justificată, dacă se face abstracţie de faptul că, astfel, România era scoasă din rîndul celorlalte ţări, devenind pe de altă parte, total dependentă de Canada şi din cîte ştiu şi de Suedia (care fabrica un anumit aliaj de zirconiu). Deci, dependenţa de tehnologia occidentală se păstra, deşi nu neapărat legată de partea strict nucleară. Eu personal nu aş fi luat această decizie, doar şi numai uitîndu-mă la majoritatea ţărilor apusene avansate, care au ales alt tip. Dar acum e imposibil să mai schimbi caii în mijlocul rîului.

Ştiţi că la noi există o oarecare angoasă: Kozlodui, Cernobîl, Cernavodă... Credeţi că este justificată?

La Cernavodă, deocamdată nu funcţionează nimic,deci nu are ce să producă radioactivitate în urma vreunui accident. Fiecare din cele trei reactoare pe care le-aţi enumerat e altă mîncare de peşte. Cernobîlul e un tip folosit în scop dual, militar şi civil, iar accidentul, se ştie, a fost provocat din tîmpenie umană, plus minciună. Şi, desigur, asemenea reactoare trebuie oprite, pentru că un lanţ de tîmpenii, ca în cazul Cernobîlului, pot duce la catastrofe similare. Kozloduiul este un tip vechi, de fabricaţie rusească, altfel decît cel de la Cernobîl, iar acolo problema este vechimea reactorului. Cernavodă este complet diferit, un tip de reactor modern, deci n-ar avea cum să fie nici Cernobîl nici Kozlodui. Acum însă, în Germania de exemplu, legislaţia curentă va duce probabil la cerinţa ca noile reactoare ce se vor construi să fie astfel concepute încît, indiferent ce s-ar întîmpla, să nu fie nevoie nici măcar de o evacuare locală a populaţiei.

În altă ordine de idei, aş vrea să vă întreb din ce punct de vedere vi s-a părut mai utilă conferinţa de la Sinaia, din acela al relaţiilor umane şi al schimbului de informaţii cu şi despre savanţii din diaspora şi din ţară, sau din punct de vedere propriu-zis ştiinţific?

Categoric, din primul punct de vedere. Cred că nici nu a fost concepută drept o conferinţă ştiinţifică, fiindcă s-au adunat zeci de specialităţi sub acelaşi acoperiş. Scopul este acela al luării de contact, al cunoaşterii, al înţelegerii şi dialogului.

V-aţi gîndit ce s-ar putea face pentru scoaterea României din acest soi de provincialism în care se află? S-ar putea ocupa, eventual, zona universitară cu specialişti români din Occident, folosindu-se astfel experienţa lor?

Nu am o soluţie magică, dar cred că schimburile de experienţă individuale sau între grupuri mici sînt mai la îndemînă, la ora actuală, decît acelea între instituţii, unde există birocraţie de ambele părţi. Aşa ar trebuie să se înceapă, pentru că şi schimbul la nivel de instituţii presupune pînă la urmă tot contacte individuale. Ar fi mult mai dificil să se pornească o colaborare de sus în jos. Asta e părerea mea personală, dar s-ar putea să fie complet greşită. În legătură cu predarea unor cursuri, cred că e foarte greu, fiindcă programele de învăţămînt, de cele două părţi, nu sînt prea compatibile. Din cîte ştiu de la profesorul Timotin, experimentul de la Politehnica din Bucureşti (acea catedră la care se foloseşte sistemul de predare american) funcţionează bine şi sînt speranţe. Sigur că unul sau altul dintre cercetătorii din Occident ar putea să vină cîte un semestru, să ţină cursuri, dar deocamdată văd asta ca pe o activitate sporadică, nu ca pe una foarte dezvoltată. Însă e o idee care merită să fie explorată.

© C. Bumbuţ

Observaţii neortodoxe

* În ziua a doua, într-o pauză, în holul Cazinoului, distinşii savanţi din diaspora au stat la o coadă considerabilă pentru autografe. Cine dădea autografele? Neagu Udroiu care tocmai îşi lansa o carte de interviuri.

* La secţiunea de istorie literară, d-nul Sorin Teodorescu de la Ministerul Învăţămîntului a luat cuvîntul, exprimîndu-şi dorinţa de a se face ceva, aşa încît să se ajungă la situaţia în care operele traduse ale scriitorilor români să fie în rafturile intelectualilor germani, cel puţin în aceeaşi măsură în care cele ale scriitorilor germani se află în rafturile domniei sale.

* D-nul Paul Dumitriu a ţinut în cadrul şedinţei tematice "Românii în istoria universală" o prelegere antiamericană, antimusulmană, prosîrbă şi în care a pomenit despre visele unora de a reface imperiul Habsburgic. În acelaşi timp, domnia-sa a pledat pentru o politică de instaurare a păcii pe întreg globul. I-a replicat d-nul Ilie Gilbert din Brazilia, cu ideea că pacea e atributul celor care nu mai sînt în viaţă.

* Un domn care s-a recomandat "Matei şi Ion, revoluţionar" a reuşit, la un moment dat, să spună de la microfon: "n-am putut veni mai devreme, fiindcă am avut o înmormîntare, a unui om pe care n-a avut cine să-l înmormînteze".

* Printre altele, în cadrul conferinţei, a avut loc o masă rotundă a unor pădurari (pădurari) şi a existat şi o prelegere despre pepenii verzi din Israel.

* La seara românească organizată la sfîrşitul zilei a doua, la restaurantul Montana, orchestra a părut mai degrabă "mexicană". Dansatorii, ce-i drept, au fost români verzi dar au obosit repede (după două dansuri şi o periniţă cu pupături), lăsîndu-i în continuare pe meseni în seama acordurilor muzicale din repertoriul româno-mexican.

* În timpul unei secţiuni tematice am aflat un mare secret. Inginerul Fierbinţeanu Damian (?) a intervenit la microfon, destăinuind auditoriului care este cheia poeziei veşnice: este emoţia literară.

* La secţia lingvistică s-a auzit o limbă franceză ce semăna leit cu japoneza, precum şi engleză cu "ţ"-uri grecesti, ieşită de curînd de la fierar.

* La recepţia din ultima zi au apărut o mulţime de figuri noi, astfel că proporţia vîrfurilor ştiinţifice s-a diminuat. Probabil acesta a fost şi motivul pentru care profesorul Rugină nu-şi găsea interlocutori decît printre şoferi.

* La aceeaşi recepţie au existat anumite priorităţi: unu - icrele negre şi bananele; doi - a se da mîna cu Ion Iliescu şi cu Emil Constantinescu (eventual şi poză); trei - altă poză, alături de George Emil Palade.

Pagini realizate de
Andrei MANOLESCU

O recepţie

Cîteva din impresiile mele asupra conferinţei de la Sinaia s-ar fi putut ordona, cred, sub un titlu mai expresiv dar nu mai exact decît cel pe care l-am ales, pentru a exprima atît părerea personală despre reuniune (recepţia/receptarea evenimentului) cît şi ceva din caracterul întîlnirii dintre românii de-acasă şi cei veniţi de peste hotare cu această ocazie.

Ar fi banal să observăm că ne-am întîlnit pentru a ne cunoaşte şi a comunica între noi, pentru că, în fond, asta e o practică de rutină în viaţa ştiinţifică, sau ar fi trebuit să fie dacă am fi dus o existenţă normală. Dar banalul/obişnuitul se recuperează deocamdată greu la noi, încă mai marcăm prilejurile în care acest fapt se produce. În mod firesc, mai ales după revoluţie ar fi trebuit să nu fie percepută aproape nici o deosebire între cele două categorii de oameni de ştiinţă - exceptînd doar cele de ordin locativ, să spunem, privind spaţiul în care creează sau trăiesc unii dintre ei - dar, din păcate, aceste diferenţe există; aş enumera aici mentalităţea, condiţiile de lucru, teama, încă, de contact reciproc. Întîlniri cum a fost cea de la Sinaia, încununează eforturile lăudabile ale organizatorilor cu un bilanţ, în mare, pozitiv: contactele stabilite în aceste împrejurări reduc asperităţile apărute între cele două categorii de oameni de ştiinţă şi ar putea uşura raporturile dintre noi în viitor. Dar, ca orice fenomen de suprafaţă, asemenea contacte, foarte sensibile în momentul cînd se produc, sînt, deopotrivă, şi lipsite de eficienţă, de profunzime. Ce vreau să spun? Aşa cum a avut loc întîlnirea de la Sinaia, tot astfel, foarte uşor, se poate şi uita. În mod intrinsec, ştiinţa este internaţională iar colaborarea se impune ca vital necesară. Dar ea nu se face pe grupuri etnice ci pe bază de interese, oamenii de ştiinţă - fizicieni, chimişti, matematicieni, biologi - dintr-o ţară au legături cu cei de-aceeaşi profesie dintr-o altă ţară, fără să ia în seamă categoria etnică ci doar interesele şi afinităţile de cooperare. Colaborările solide - experienţa o arată - nu sînt atît cele dintre românii din ţară şi românii din străinătate - ci între oamenii de ştiinţă din ţară şi cei din străinătate, printre care, de multe ori, se găsesc şi români. (În acest caz, contribuţia oamenilor de ştiinţă de origine română la promovarea intereselor noastre ar putea avea, întrucîtva, rolul unei pîrghii, nicidecum a unei... pile.) Pe termen scurt, întîlnirea de la Sinaia a fost profitabilă: răspuns la un apel, o luare la cunoştinţă, înregistrarea temperaturii unei stări de spirit. Am aflat cu acest prilej cîţi şi pe unde sînt răspîndiţi pe glob cei care lucrează în diverse discipline, necesară informaţie, dar nu esenţială; în realitate, dacă mă refer doar la fizicieni, şi lucrul cred că e valabil şi pentru alţii, noi ştim foarte bine cîţi sîntem, pe unde şi ce lucrăm în ştiinţa lumii. Ceeea ce ştiam mai puţin, şi am aflat acum, la întîlnirea dintre oamenii de ştiinţă din ţară şi de-afară, e o oarecare privire de sus, o bunăvoinţă plină de superioritate cu care unii din foştii noştri colegi, plecaţi nu mai mult de 10-15 ani în urmă, au tratat, în intervenţiile lor, realităţile din România şi nivelul ştiinţific al celor rămaşi acasă. Unele sfaturi primite păreau să nu se adreseze nici măcar unei ţări în curs de dezvoltare, din lumea a III-a, să zicem, vizau mai degrabă un stadiu de lume a VII-a (există?) cu care ştiinţa ce se face la ora actuală în România n-are nimic comun. Omeneşte, putem înţelege că la unii din cei plecaţi nu s-au cicatrizat, probabil, nişte răni, nu s-au şters din memorie nedreptăţi suferite aici; dar, e bine să subliniem, la nici o reuniune internaţională, oamenii de ştiinţă din ţările dezvoltate nu şi-au permis să ne dea sfaturi la asemenea nivel.

Urmează să ne întrebăm: ce speră organizatorii reuniunii pe termen lung? Nu mi-a fost foarte limpede, şi asta cred că nu din pricina unui excesiv spirit critic. Avem suficientă sensibilitate pentru a imagina poduri de flori, dar, pentru a contribui efectiv la dezvoltarea ţării, ştiinţa are nevoie de viziuni şi materiale de construcţie mai durabile (Şi de exactitate în amănunte, între altele: ar fi fost de preferat ca efortul remarcabil de organizare să nu ignore şi necesarele săgeţi indicatoare pentru o secţiune sau alta, sau o mai bună informare despre sediul unei reuniuni etc). Toţi sîntem interesaţi de imaginea României în lume, dar uităm uneori că imaginea trebuie produsă de o sursă, de ceea ce se cheamă un generator de imagine; cine să fie alt generator decît însăşi România pentru imaginea României în lume? Cei plecaţi din ţară şi favorabili ei pot doar să ajute la propagarea mai rapidă, mai completă a acesteia. Şi e bine să o facă venind să ne (re)cunoască, să ne cerceteze obiectiv rezultatele, să colaboreze cu noi. Direct. Fiindcă dacă ar fi luat cunoştinţă de lucrările conferinţei internaţionale de la Sinaia doar din presă - aşa cum au făcut-o majoritatea românilor - ar fi rămas cu gustul sălciu al lipsei de informaţie, de nu al distorsionării ei, în unele cazuri de partizanat. Prestaţia televiziunii a fost, de aceea, privită ca una disproporţionată. Se naşte atunci nedumerirea - la urma urmei despre ce informează presa? Un eveniment poate să placă sau nu ziarelor, ele pot fi de acord cu el sau pot să-l critice, dar aproape a nu-l refecta, nu cred că ţine de libertatea presei ci de arbitrariu şi neprofesionalism.

Alexandru GLODEANU

Generaţiile exilului

Aprezenta generaţiile exilului înseamnă, practic, a rescrie istoria românească de la "descălecatul" din Făgăraş şi din Maramureş: Negru-Vodă şi Bogdan erau exilaţi, refugiaţi din Transilvania în urma unor conflicte cu regii şi nobilimea Ungariei.

Pînă la unirea Principatelor din 1859, nu a existat o singură generaţie de Români - munteni sau moldoveni - care să nu fi cunoscut exilul. Cauzele acestui fenomen eu le văd în absenţa unor instituţii de echilibru, arbitri între puterea monarhică şi societate. E vorba de Biserică, de Justiţie, de parlamente regionale, provinciale, de oraşele libere, de tot ce a însemnat spaţiul de libertate civică al oamenilor occidentali.

La noi, la Români, nimic şi nimeni nu se putea opune arbitrariului domnesc, absenţei unui drept scris, a unei magistraturi independente, a unei Biserici implicate în viaţa socială; oraşele noastre erau proprietatea domnilor şi voievozilor, provinciile nu aveau destulă autonomie.

Singura formă de rezistenţă politică era, deci, cea armată şi, în caz de eşec, exilul. Abia crearea statului de drept după 1859, separaţia puterilor în stat au permis apariţia instituţiei de echilibru prin excelenţă: monarhia.

Nu a mai existat exil românesc între 1859 şi 1918: singurele excepţii sînt fie excentrici (Ion Luca Caragiale), fie cazuri speciale (Elena Văcărescu).

După 1920, exilul redevine actual la Români: comuniştii mai întîi, elitele evreieşti apoi, extrema dreaptă (legionarii) mai tîrziu.

Regimul legionar şi cel comunist din 1945 au fost resimţite - mai ales cel din urmă - ca o revanşă a exilaţilor împotriva ţării. În ultimii 50 de ani am înregistrat cel puţin patru generaţii de exilaţi: democraţii şi legionarii dinainte de 1948; exodul dintre 1963/4 şi 1974/5, format mai ales din elite ştiinţifice, tehnice şi umaniste; în fine, cei fugiţi în ultimii ani ai lui Ceauşescu, şi, în ultimul rînd, tinerii pribegi după înăbuşirea Pieţei Universităţii şi diversele Mineriade.

Toate generaţiile exilului au jucat şi joacă un rol de **opoziţie politică**, mai ales înainte de 1989; un rol de **păstrători ai memoriei**, scrisă şi orală, pe care dictatura comunistă a încercat să o înăbuşe şi să o distrugă.

Exilul nu trebuie însă să fie doar o arhivă sau un depozit de vechituri. El a fost o prelungire a României în străinătate şi a făcut dovada unei forme a geniului românesc: adaptabilitatea creatoare. Românii din Franţa au devenit francezi fără a înceta să fie Români (vezi cazul lui Eugen Ionescu); Românii din America, din Australia sau America de Sud au rămas Români, ca Mircea Eliade, Ştefan Baciu şi mulţi alţii care au fost şi sunt buni cetăţeni ai ţării lor de adopţiune.

S-a îmbogăţit astfel în mod considerabil însăşi aria civilizaţiei româneşti, suprafaţa de contact cu culturile din alte lumi şi continente. Exilul compensează astfel recepţia pasivă de pînă acum a influenţelor străine prin implicarea directă a indivizilor în aceste culturi pe care le fecundează producînd o sinteză exemplară pentru spiritul românesc. Această sinteză se întoarce în cultura română care îşi poate alege şi defini apoi căile şi modalităţile de realizare.

Exilul rămîne, deci, o mare şansă culturală pentru România, o formă de cunoaştere şi de trăire extreme care solicită forţe nebănuite de la individ, dar poate conduce la nebănuite sinteze.

Matei CAZACU

Paris

La Paris, aşteptînd Învierea

Biserica ortodoxă română de la Paris, după aproape un veac şi jumătate de viaţă, e un loc sfinţit de paşii celor care au înfiinţat-o - exilaţii moldo-valahi din generaţia paşoptistă. Rămasă în grija diasporei după 1945, ea a fost obiectul unor crîncene lupte politice, asaltată de Departamentul cultelor ceauşist pentru a fi anexată poziţiei reseriste. Ea înseamnă şi acum inima românilor din Paris, loc de întîlnire şi vad prielnic căutătorilor de românie.

Aşa şi la Paştele 1994. Sîmbătă seara, cam o mie de oameni aşteptau în faţa lăcaşului din Jean de Beauvais solia cutremurătoare a resurecţiei. Credincioşi sau curioşi, habotnici sau pur şi simplu nostalgici, stingheri, dar mai ales în pîlcuri, veniseră ştiind că la miezul nopţii preotul va citi evanghelia Învierii şi că se vor putea bucura de procesiunea cunoscută din copilărie.

Frînturi din conversaţia gălăgioasă indicau proveniența şi identitatea grupurilor vorbăreţe. Majoritatea era formată de tineri, dintre care o bună parte nu păreau prea "duşi la biserică", bănuiai că seara aceasta împlinea singurul lor contact duhovnicesc din an. Deosebeai ceata studenţilor inteligenţi şi senini, desigur bursieri, turiştii, oamenii de afaceri, securiştii foşti şi actuali, proxeneţii şi cadrele lor de felurite sexe, specialiştii în mecanica automobilistică, nerăbdători să poată pleca după blagoslovenia pascală în noaptea scurtată a travaliului lor. Bătrînei încurcaţi de baston şi de lumînarea din mînă, tremurau în vîntul primăvăratic care urca dinspre Sena, stîrnind hîrtii şi colb. Era o societate pestriţă, dar liberă şi normală. Ochii tuturor erau aţintiţi spre uşa bisericii blocate de norocoşii îngrămădiţi înlăuntru. Reprezentanţii unei firme de transport împărţeau prospecte şi ofereau mici şocolade eventualilor clienţi, cînd deodată larma se potoli. - "Bravo, neică! Aşa zic şi eu!", făcu cineva din tagma neguţătorilor. Ce era? Doi bărbaţi sportivi, căţăraţi pe grilajul de la intrare, montară un televizor care imediat prinse a transmite imagini din biserica supraplină. Regia muta obiectivul cînd spre altarul luminat, cînd spre figuri reprezentative din popor. Cine a avut şansa să fie mai aproape de uşă, vedea că unii din participanţi cîntă sau rostesc ceva, aparatul fiind discret, adică mut. Tot mai des auzeai întrebarea: - "Nu iese popa?" - "Uită-te şi tu: o fi şi regele acolo?" - "Te pomeneşti, dar nu-l arată." - "Nu se vede nimic", regretă un mustăcios însoţindu-şi remarca pe nerăsuflate cu o sudalmă din repertoriul de sezon. - "Domnule, eu am făcut şase sute de kilometri ca să iau paşte, ce mai întîrzie şi ăsta?"...

O luminiţă licări scurt. Nu era preotul ci un mirean care îşi aprinsese o ţigară. Dar din bricheta lui se răspîndi focul din lumînare în lumînare pînă ce toată piaţa se lumină; umbre mişcătoare se schimbau pe vechile ziduri, pe geamurile prăfuite care oglindeau pal pîlpîirea solemnă. - "Nu mai iese popa, ce dracu!", se nelinişti o grăsună. - "Iese el, că uite, scrie şi pe anunţul din cutie." - "De ce să iasă?", întrebă un tînăr nepriceput în ordinea serviciilor divine. Îl lămuriră mai mulţi: - "Ca să ne zică «Hristos a înviat», ce alta!"

După un ceas, din biserica ticsită, începură să iasă cîte unii, care de care mai asudat, cu hainele răvăşite. - "Nu vă supăraţi, dumneavoastră aţi fost înăuntru. Părintele a venit? Că la televizor n-am văzut bine." Cucoana interpelată respiră greu şi privi pieziş: - "Dumneata îţi baţi joc de mine?" - "Nu, vă rog, dar aştept... " - **"Il fait son boulot là-dedans. Qu'est-ce que tu en penses,** vericule?"

La intrare, asigurat de grilaj ca într-o cuşcă, un lumînărar hîtru îşi valorifica marfa, bine dispus că negoţul merge. - "Credeţi că mai... ?" Lumînărarul arătă spre televizorul suspendat: - "Întreabă-l pe el, dacă poţi!"

Într-adevăr. Preotul se vedea acum clar pe micul ecran. Purta veşminte sărbătoreşti. Spunea ceva, dar ce? Obiectivul se muta spre parohieni. Dar şi de acolo - tăcere.

Încetul cu încetul strada se goli. Doi prieteni îşi luară rămas bun: - "Pleci, Mitică?" - "Ce-o să stau să mă apuce Crăciunul aici?" - "Tu eşti dat în Paşte, bă Mitică! Te cari şi nu-mi zici măcar un 'Cristos a înviat'." Dar Mitică se vedea că posedă rînduiala din vechime: - "Eu, bă? Înainte de a zice popa? D-aia am venit." - "Nu face nimic, venim la anu'." - "Mai venim? Sau o dăm dracului?"

Întrebarea răsucită în rang de dilemă se stinse în noapte cu ultima lumînare.

Paul MIRON

EXILUL

Exilul se defineşte, cred, înainte de toate, ca un spaţiu de libertate. Pornind de la actul alegerii riscului, pînă la libertatea fiecăruia de a-l asuma în felul său, cu împlinirile şi cu dezamăgirile care ţi le aduce. Libertatea unuia de-a rupe punţile cu o lume lăsată în urmă, de-a întoarce spatele experienţelor trecute, de a-şi construi o nouă identitate, de a-şi schimba pînă şi numele. Libertatea altuia de-a rămîne legat de origini, de imaginile şi obiceiurile lumii tradiţionale, de limba şi de cultura maternă. Cu alte cuvinte, exilul este un spaţiu de libertate personală, intimă.

Cei care văd în exil trăirea unor încercări de ordin iniţiatic, la capătul cărora, după ce ai fost pus faţă în faţă cu tine însuţi, indiferent de mediul exterior în care trăieşti, are loc un fel de renaştere, de regăsire pe altă treaptă, aceia nu spun în fond altceva. Este aici vorba de spaţiul interior numit libertatea spirituală. Exilul te face să descoperi că dincolo de voinţa ta conştientă, de hotărîrea de-a te adapta, de-a te schimba, rămîi, oricare ar fi eforturile pe care le faci sau nu, modelat în profunzime de forţe independente de tine. "On n'est pas maître de ses profondeurs" scrie Cioran. Adîncimi asupra cărora nu eşti stăpîn îţi sînt revelate prin ruptura de rădăcini. Adîncimi tulburi propriilor noştri ochi, chemări obscure, amintiri, nostalgii, pe care chiar raţiunea, ca antidot aplicat în cunoştinţă de cauză, nu le poate şterge. Cioran a ştiut-o, el scepticul, lucidul, revoltatul împotriva tuturor iluziilor şi mitologiilor, şi a mărturisit-o în repetate rînduri, afirmînd că se simţea mai aproape de ciobanii de la Răşinari, decît de deştepţii de la Paris ("les malins de Paris").

Exilul ca revelator al profunzimilor a dat naştere unui paradox: datorită experienţei personale, aventurii existenţiale, a unor mari exilaţi, transpuse în opere de gîndire sau de artă (Ionesco, Cioran etc.) încep să fie cunoscute trăsăturile unei viziuni a vieţii, a unui spirit, un humor, un profil original, atribuit originii române a creatorilor lor. O emanaţie a culturii, a sensibilităţii, a spiritului, pornită nu din România, ci din spaţiul de libertate numit exilul românesc, bîntuie azi prin lume.

Paris, 24 mai 1994

Sanda STOLOJAN

Puii de găină şi puii de raţă

Deşi cronologic ţin de vîrsta a treia, ca exilat sînt relativ tînăr: abia 15 ani, cînd alţii din generaţia mea au plecat în exil la începutul ocupaţiei sovietice, iar cei mai vechi încă în 1940/41. Cu puţin timp înainte de a rupe cu regimul de tristă amintire, afirmam (şi credeam sincer) că mai degrabă o să rămînă în străinătate Ceauşescu, decît eu...

Prin meseria mea de profesor, am fost în strînsă legătură cu generaţiile tinere atît în ţară cît şi în străinătate. Pe unii dintre foştii mei studenţi i-am regăsit ca exilaţi cînd am venit la Paris (Ion Culianu, Ionel Vianu, Paul Goma, Adrian Pârvulescu, Petre Ceauşescu, Mircea Marghescu şi mulţi, mulţi alţii); unii au venit după mine. Am constatat la un moment dat că vreo zece dintre colaboratorii mei cei mai apropiaţi şi mai buni erau în Occident şi am fi putut constitui o catedră completă.

În străinătate am avut ca studenţi o serie de tineri exilaţi politici, sau copii de exilaţi. Exodul tineretului spre Occident nu e, deci, exclusiv de dată postrevoluţionară. Dar acest exod este un simptom foarte grav pentru ţara noastră.

Pentru noi, cei veniţi înainte de căderea tiranului, consider că după revoluţie statutul nostru nu mai e acela de azilant politic, căci ne putem oricînd întoarce; dar rămînem aici unii din interes, alţii din comoditate ori din convingerea că avem aici de făcut lucruri importante pentru interesul ţării, sîntem la fel de răspunzători de tot ce se întîmplă acasă. Pentru cei foarte tineri, plecaţi după revoluţie, cred, însă, că statutul de refugiat politic are încă justificare. Din cauza faptului că îşi văd închise drumurile, atît în privinţa carierei profesionale, cît şi a participării lor la viaţa politică a ţării, la luarea deciziilor; plecarea lor e adesea justificată: ea este uneori chiar expresia unui sentiment de responsabilitate faţă de propria lor persoană şi conştiinţă faţă de ţară (atunci cînd, bineînţeles au intenţia de a se întoarce în patrie, spre a folosi în interesul ei pregătirea căpătată în Occident).

Viaţa mea în mijlocul tineretului, atît în ţară cît şi aici, mi-a creat convingerea că cei tineri şi foarte tineri, cei care au ieşit înaintea tancurilor şi gloanţelor cu pieptul gol, depăşesc prin calitatea lor generaţiile anterioare: sînt curaţi, cinstiţi, inteligenţi, setoşi de cunoaştere şi - pentru vîrsta lor - foarte informaţi şi deplin maturi. Că nu e vorba de o exagerare a mea, o dovedeşte preţuirea care li se acordă aici de profesorii lor, de autorităţilor străine; cîştigă concursuri şi burse, reuşesc la examene extrem de dificile. În prezent, există la Paris vreo 15 tineri români care au fost admişi, în urma unor probe foarte exigente, la École Normale Superieure, cea mai înaltă formă de învăţămînt din Franţa. Nici o altă ţară nu are atîţia.

În confuzia generală care domneşte, din păcate, acasă, aceste lucruri se observă mai puţin, ele sînt neglijate din cauza marilor nevoi care domnesc acolo.

Am fost de curînd în ţară, unde aproape două luni am ţinut cursuri la Universitatea din Bucureşti şi la cea din Timişoara, şi pot spune că impresia mea s-a confirmat pe un mare număr de cazuri.

Dar tot cu această ocazie am avut posibilitatea să constat descurajarea care domneşte în general, chiar şi printre tineri, de obicei atît de optimişti.

Mi s-a pus în ţară adesea întrebarea: "nu e oare **istoria un balast**"? E adevărat, desigur, în ceea ce priveşte pe cea recentă, ca şi momentul actual. Dar asta nu înseamnă să rămînem împiedicaţi în ea. Există oare o ieşire, cînd factorii de răspundere se dovedesc iresponsabili, din egoism, din oportunism, datorită mai ales faptului că nu se pot dezbăra de deprinderile epocii pe care nu numai au trăit-o, ci au şi slujit-o cu zel? Cei care au competenţa şi dorinţa de a schimba, de a repune România în starea ei normală, nu au puterea de decizie. Cîtă perspicacitate dovedeau tinerii care strigau: "Singura soluţie, o nouă revoluţie!"

În aceste condiţii tragice, aparent fără speranţă, s-ar părea că singura ieşire rămîne soluţia biologică: generaţia mea, şi cea mijlocie, cu sau fără voia lor, vor trebui să părăsească scena, fie şi numai prin trecerea într-o lume mai bună, din moment ce nu cred de datoria lor să construiască această lume curată aici şi acum.

Cei mai pesimişti, însă, se întreabă dacă nu cumva, ca urmare a jumătăţii de secol de teroare comunistă, s-a produs în poporul nostru o mutaţie biologică definitivă, care va face imposibilă revenirea la starea normală.

Hotărît lucru, nu. Cele două generaţii atinse de degenerare (tocmai cei care pretind să salveze naţia) nu sînt nici pe departe suficiente pentru o astfel de mutaţie.

Structura morală, **ethos**-ul neamului nostru s-a creat în sute de generaţii. O ştim din teoria **inconştientului colectiv** a lui Carl Gustav Jung, şi mai ales din filozofia **matricei stilistice** a lui Lucian Blaga, astăzi confirmate ştiinţific prin constatarea existenţei genelor ereditare nu numai pentru trăsăturile biologice ci şi pentru aptitudinile psihice şi morale pentru darurile artistice.

Datoria tinerei generaţii, atît de dăruite de Dumnezeu, atît de doritoare de bine şi frumos, este să se menţină la fel de curată, de cinstită şi de entuziastă, pînă cînd crugul inconturnabil hotărît de Dumnezeu îi va aduce pe ei la cîrmă.

Şi sînt sigur că va fi aşa, că "celula" românească va birui, că avîntul generaţiei tinere va izbîndi.

Cînd de sub cloşcă unde au fost puse şi ouă de găină, dar şi de raţă ies puii, cei ai găinii se iau după ea şi merg să scurme în gunoi; dar răţuştele trag direct la apa curată şi la firul proaspăt de iarbă.

Aşa să le ajute Dumnezeu!

Cicerone POGHIRC

(Paris – Hălăreşti-Tutova)

Dilema diasporei

© C. Bumbuț

Relațiile între biserici se pot analiza din trei perspective. Prima este cea a **divinității în sine**, pe care nu o putem aproxima decît prin intermediul unor analogii apofatice. A doua este cea a **economiei divine**, adică a manifestării Lui Dumnezeu în persoana Fiului Său întrupat. A treia perspectivă este cea umană, altfel spus, cea deschisă fiecăruia dintre noi prin inserția traseelor individuale în istoria globală. Dacă prima perspectivă este fatalmente opacă, ultima reprezintă, în schimb, teritoriul prin excelență ambiguu, înăuntrul căruia parțialitatea și trădarea par a fi singurele constante. Ne rămîne, din fericire, calea de mijloc între Dumnezeu și oameni, calea normelor evanghelice. În acest sens, ca și în altele, revelația neo-testamentară este limpede. Așa de pildă, capitolul 17 al **Evangheliei după Ioan** cuprinde o veritabilă teologie a unității; iată pasajul capital, din care citez: "Ei nu sunt din lume - spune Mîntuitorul referindu-Se la apostoli - precum nici Eu nu sînt din lume. Precum M-ai trimis pe Mine în lume, și Eu i-am trimis pe ei în lume; și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca toți să fie una, precum Noi una sîntem." După cum vedem, – dincolo de somațiile timpului sau de stările noastre de spirit - unitatea este orizontul normal al oricărei comunități creștine. Sprijinită pe temeiuri biblice, unitatea creștină decurge totodată din cîteva postulate dogmatice: pe de o parte, comunitatea se fondează pe monarhia Tatălui - ca principiu al unității trinitare; pe de altă parte, ea reflectă simbioza mistică dintre Biserică - înțeleasă ca trup al lui Hristos - și Hristos însuși, care este Capul Bisericii. Evident, unitatea în Hristos se obține la nivelul mărturisirii comune, iar nu la acela al tradițiilor locale, a căror pluralitate rămîne dacă nu dezirabilă, cel puțin legitimă. Mai presus însă de diversitatea expresiilor patrimoniale, fiecare dintre noi continuăm să ne mărturisim credința într-"una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică" - potrivit Simbolului niceo-constantinopolitan. Vom spune deci că fidelitatea față de Dumnezeu se măsoară, între altele, prin anvergura și sinceritatea acțiunilor pe care le întreprindem sub semnul Tradiției unice. A lucra pentru unitatea creștinilor înseamnă a diminua, în această lume, partea diavolului.

Am socotit că acest mic preambul teologal era necesar, pentru a arăta că problematica unității nu este nici secundară, nici facultativă. A sosit însă momentul să ne mutăm pe terenul mai pragmatic al raporturilor dintre Patriarhia Română și Bisericile românești din Diaspora. Pentru o mai bună apropiere, se cuvine să insistăm o clipă asupra termenilor puși în ecuație.

Începem, firește, cu începutul, evocînd, pe scurt, situația actuală din Biserica-Mamă. Toată lumea știe că, din 1945, Ortodoxia românească a cunoscut captivitatea babilonică a comunismului. Reacțiile în fața acestei catastrofe au fost felurite: o parte a ierarhiei și clerului s-a opus bolșevismului, suferind pedepse care au mers de la pensionarea forțată, pînă la caterisire și la închisoarea politică; o a doua parte a clerului și ierarhiei a crezut că poate încheia cu partidul comunist un fel de pact de neutralitate, care s-a dovedit a fi deopotrivă compromițător și iluzoriu. În sfîrșit, a mai existat o parte a ierarhiei și clerului care - asemenea multor, prea multor români - a practicat de-a dreptul delațiunea, făcînd, timp de patru decenii, un odios joc dublu. După decembrie 1989, fiecare membru al **establishment**-ului ortodox din România s-a adaptat noilor circumstanțe în funcție de apartenența sa la una dintre cele trei categorii menționate.Victimele sistemului - foști deținuți politici sau pur și simplu marginalizați administrativ - au trecut de partea societății civile, încercînd să pregătească procesul (cel puțin moral al) comunismului, și lucrînd totodată pentru înnoirea Bisericii. Categoria secundă, alcătuită din cei care practicaseră, pentru a spune așa, **compromisul venial**, s-a situat pe poziții cînd conservatoare, cînd moderat reformiste. În fine, discipolii lui Iuda s-au împărțit între cei care au intrat, de data aceasta pe față, în ramura național-comunistă a fostei Securități și ceilalți care, poate nedoriți de foștii lor tovarăși, au purces – cu dezinvoltura pe care ți-o imprimă vechile reflexe - la lingușirea Puterii actuale. În pofida inevitabilului ei schematism, tipologia schițată anterior este, **grosso modo**, valabilă și pentru alte categorii sociale din țară, de la mediile intelectuale, pînă la cele industriale sau rurale. Am greși, totuși, dacă am crede că mutațiile psihice, clarificările etice sau evoluțiile de mentalitate intervenite în viața lăuntrică a fiecărui individ din România post-comunistă sînt comparabile cu mișcarea impersonală a unor piese pe tabla de șah. În realitate, peisajul uman din țară este mult mai complex, iar surprizele nu lipsesc, fie că ne gîndim la cei care - buni înainte - s-au smintit între timp, fie că îi evocăm pe foștii abjecți intrați, printr-un fulgerător proces de conștiință, sub zodia decenței. Dat fiind că excepțiile proliferează și ținînd cont de instalarea unor libertăți, să sperăm, ireversibile, ar fi poate mai eficient ca, de acum înainte, să judecăm situația din țară mai mult **după faptele fiecăruia**, decît în funcție de reducțiile maniheiste cu care se opera în perioada războiului rece. Procedînd astfel, nu am face decît să respectăm îndemnul pe care Mîntuitorul Hristos ni-l adresa, în finalul Predicii de pe Munte: "Feriți-vă de proorocii mincinoși care vin la voi în haine de oi, dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori. După roadele lor îi veți cunoaște." (**Matei**, 7, 15-16).

Să trecem acum la cel de-al doilea termen al ecuației și anume la bisericile românești din Diaspora. Abia dacă mai trebuie spus: cu excepția nomazilor incurabili sau a simplilor aventurieri, nimeni nu-și părăsește spațiul de baștină de prea mult bine. Ieșirea din matricea proprie este o ruptură pe care iluzia unor depărtări mai bune o face posibilă. Acest discutabil "mai bine" capătă fie expresia eldoradiană a unor ținuturi paradisiace, fie pe cea, utopică, a spațiilor în care justiția socială este accesibilă. De la începuturile ei, Diaspora românească nu s-a putut sustrage acestor reguli elementare: articulîndu-se, ea a cedat unor motivații economice și politice. Aproape niciodată însă, **spirituale**. Din cîte știm, aproape nici un român - de la ardelenii care au început să emigreze spre America la sfîrșitul veacului trecut pînă la ultimul refugiat politic scăpat din capcana lui Ceaușescu - nu a părăsit țara pentru că ar fi suferit persecuții **în primul rînd religioase**. Avem de-a face cu o trăsătură simptomatică: în timp ce crizele economice și abuzurile politice au fost aproape ciclice în istoria neamului nostru, Ortodoxia a rămas - cu toate scăderile ei sub vremuri - un spațiu protector, chiar și atunci cînd, precum în perioada dictaturii bolșevice, Biserica a fost îngenuncheată.

Un accident istoric de mari proporții - instaurarea comunismului - a transformat Diaspora în Exil politic. Ne-am amăgi dacă am crede că odată cu apariția acestui Exil politic, după 1945, apele spiritualității noastre s-au despărțit. În țară, Ortodoxia a primit o dublă accepțiune contradictorie: pentru unii, mijloc al supraviețuirii interioare în plin univers concentraționar; pentru alții, pretext pravoslavnic al propagandei oficiale. În afara țării, repartiția aceasta s-a reprodus întocmai: pentru unii, Ortodoxia a fost un instrument al memoriei culturale, dar și al luptei anti-comuniste; pentru alții, ea a ajuns să fie un soi de tunel pervers între Occidentul democratic și Bucureștiul comunizat. Singurul criteriu care a izbutit să reflecte cumva această situație a fost unul de natură canonică: comunitățile ortodoxe din Diaspora devenită Exil s-au departajat în "bune" și "rele" în funcție de scoaterea sau punerea lor sub jurisdicția Patriarhiei Române.

Nimeni nu pune în paranteză operațiunile ipocrite de machiere a realităților din țară, falsurile duhovnicești și operetele neaoșe puse cîndva în scenă la parohiile românești aflate sub ascultarea canonică a Patriarhiei. La fel de greu, dacă nu imposibil, este să negăm faptul că, de-a lungul întregii perioade comuniste, diplomația ecleziastică - dirijată prin Departamentul Cultelor - a fost cutia de rezonanță a partidului comunist. Deși ambele tipuri de parohii - atît cele ombilical legate de București, cît și celelalte, situate pe orbita unor Sinoade rusești sau grecești - au suferit distorsiunile inerente politizării, trebuie să recunoaștem că ultimele au fost singurele focare românești de autentică libertate religioasă.

Acestea fiind zise, ne putem întoarce privirea către acel viitor previzibil, pe care avem datoria de a-l imagina, în termeni lucizi și responsabili. Considerăm că refacerea comuniunii dogmatice, canonice și liturgice dintre Diaspora românească și Biserica-Mamă reprezintă mai mult decît un vag ideal, o inconturnabilă obligație istorică. Refacerea acestei comuniuni nu se va petrece, desigur, fără precizarea unor etape și condiții prealabile.

E drept că reticențele Diasporei față de Patriarhie sînt în mare măsură justificate: într-adevăr, o prea mare parte din **status quo ante** a rămas neschimbată. Cu toată această rezervă de principiu, e bine să devenim receptivi și la lucrurile care, departe de a sta pe loc, au intrat, dimpotrivă, în ebuliție. Dăm numai cîteva exemple: aproape jumătate din Sfîntul Sinod este format astăzi din ierarhi tineri, sfințiți după decembrie 1989. Pe de altă parte, cîțiva ierarhi din vechea formulă, rămași sau reveniți în scaune, au dat semne de perfectă independență față de Puterea actuală, așa cum a fost cazul celor care, să spunem, l-au invitat pe Regele Mihai în țară. Dacă ne mutăm acum în zona laicatului, vom găsi aici semnele unui dinamism și mai îmbucurător. Studenții ortodocși au creat o Ligă universitară și au organizat - sub semnul Filocaliei - cîteva festivaluri creștine, dar și pelerinaje, prelegeri teologice sau contacte ecumenice. Au apărut spitale creștine - cum este Christiana, din București. Deși firavă, presa creștină nu mai este chiar o ficțiune. Nu se poate ignora, apoi, înființarea unor fundații ortodoxe, precum "Anastasia". În pofida sabotajelor practicate sporadic de către anumiți dascăli întîrziați, catehismul a revenit în școlile românești. În sfîrșit, militantismul ortodox se reafirmă prin "Oastea Domnului", care acoperă deja o arie misionară considerabilă. Am dat aceste exemple nu pentru a schița un tablou triumfalist, ci pentru a sugera faptul că, asemenea întregii societăți românești, Biserica ortodoxă este actualmente împărțită între cei care - în majoritate tineri - propovăduiesc primenirea morală a țării și cei care se luptă, din inerție sau reavoință, pentru păstrarea legăturilor cu trecutul bolșevic. Comunitățile din Diaspora, integrate în marea, dar poate că nu eterna categorie a Exilului, au, credem, ocazia de a înclina decisiv balanța în favoarea celor care lucrează astăzi, în țară, pentru o veritabilă renaștere ortodoxă. Amenințată deopotrivă de înaintarea sectelor, de mistificatoarea parodie național-securistă și de conservatorismul unor forțe intra-bisericești deloc neglijabile, Ortodoxia românească are efectiv nevoie de **sprijinul moral și material** al românilor "destărați".

Ar fi hazardat să prezicem momentul exact în care Diaspora va putea reveni la comuniunea cu Biserica Ortodoxă din țară. S-ar putea ca acel ceas - de Dumneseu știut - să nu sune decît peste cinci sau zece ani. Important este însă, ca pînă atunci, eforturile celor plecați să se concentreze în direcția părții sănătoase a corpului eclezial, venind, altfel spus, în sprijinul tuturor acelor inițiative personale sau de grup care vizează - fără echivocuri - mai buna întocmire a văzduhului ortodox.

Vom încheia prin cîteva considerații generale: în primul rînd, trebuie să fim conștienți de faptul că decomunizarea României se va întemeia întîi pe o renaștere morală și apoi pe schimbările politice aferente. O asemenea renaștere morală nu se poate înfăptui decît sub acoperămîntul ortodox, cel care ne-a apărat de frigul duratelor ostile atîtea sute de ani. În al doilea rînd, avem certitudinea că Dumnezeu va binecuvînta refacerea unității noastre spirituale abia după ce între românii din afara și cei dinăuntrul țării se vor arunca punți de frăție autentică, iar nu simple priviri în care coabitează, paradoxal, simpatia, scepticismul și narcisismul legitimant. E absurd și nedrept ca Biserica noastră - **a doua ca mărime din toată lumea ortodoxă** - să nu-și poată aduna credincioșii în preajma unui singur altar. În sfîrșit, ca în orice dialog, socotim că și în cadrul acestuia e nevoie de o perfect onestă reciprocitate, fiindcă adevărul nu va ieși la iveală din gesturile noastre prudente, ci mai degrabă din bărbăția unui cuvînt răspicat.

Teodor BACONSKY

Scrisori deschise

"Să-ţi las glicemia în pace"

"Uite-aşa ne uităm noi la exilul românesc cronicăresc. Eu şi Ş..., la simpozionul cu pricina. (E mult mai preferabil clubul privat decît ghetoul!). Deci n-am să puiesc p'aci, dar mai stau ceva-ceva, fără să mă contactez cu B. sau să mă concatenez musai în formă de gaşcă răsuflată...

Ţi-am mai scris, ...! Deci...?! Vorba lui M.: cine mă, îl. Cine nu mă, nu îl.

Eu pot să-ţi anunţ mici picanterii văzute în rue: "colier antiaboiement par brumisation de citronelle"... Văd filme pe sprînceană: Gary Hill, Bill Viola la secţia nouă de video de la Beaubourg, ori filme de autor la Jeu de Paume (m-a spart Patrick Bokanowski!)... Dar să-ţi las glicemia în pace.

Vreau carne proaspătă de bîrfă, căci mă bursieresc pînă prin septembrie".

Firescul de aici

Am primit la redacţie

„Woman Fashion Show: Janine '94

În trepidanta viaţă mondenă a capitalei, un spectacol a meritat înfruntarea canicule!

Tînăra creatoare de modă Janina Ştefan şi-a prezentat prima colecţie, susţinută fiind de cunoscutul regizor Ovidiu Bose Paştina, aflat şi el la prima tentativă de acest fel. Parada s-a dovedit o insolită incursiune printre curentele actuale ale designului vestimentar, o veritabilă punere în scenă a peste o duzină de stiluri prelucrate într-o rafinată manieră, fără extravaganţe gratuite, cu strălucire şi farmec. Şi mai ales cu bun gust!

Manifestarea a fost găzduită de Hotelul Sofitel marcînd inaugurarea oficială a Centrului de Conferinţe al World Trade Center - Bucharest, din cadrul Complexului WTBC - CCIB".

Firescul de aiurea

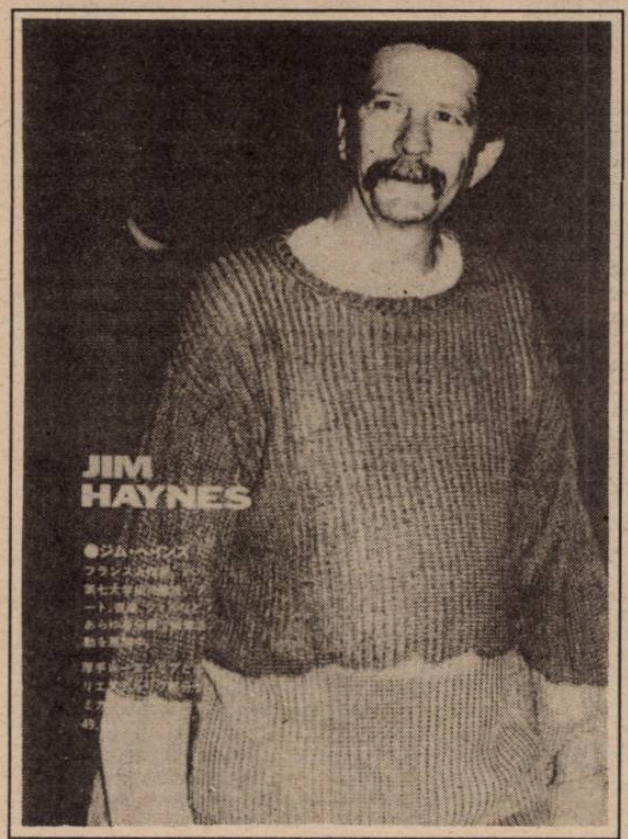

Prietenul nostru american (la Paris), Jim Haynes, prezentînd o colecţie Yohji Yamamoto - care duce cu gîndul, fireşte, la Wim Wenders - care ne duce cu gîndul la Ozu - care... etc.

Haynes, un om de 60 de ani care a rămas în anii '60, continuă "exilul american" al "generaţiei pierdute"; el se consideră "o Cruce Roşie de unul-singur", şi probabil că talentul său cel mai mare - dacă nu chiar geniul său! - este să-şi facă mereu noi prietenii: printre cei 3000 de prieteni ai săi "din toate timpurile" se află Julian Beck, Samuel Beckett, David Bowie, John Cage, Leonard Cohen, Jonathan Demme, Marguerite Duras, Allen Ginsberg, David Hockney, Mick Jagger, Doris Lessing, Mary McCarthy, Marshall McLuhan, Norman Mailer, Henry Miller, Paul Neagu, Yoko Ono, Harold Pinter, Roman Polanski, Andrei Şerban, Susan Sontag, Tom Stoppard, Roland Topor, Gore Vidal, Fred Zinnemann...

Trecerea prin reviste

"JURNALUL LITERAR" (director fondator: G. Călinescu), nr. 1-4 pe anul în curs, se deschide cu un articol, semnat Aristarc, şi intitulat "Stare gripală": "Dacă am proceda precum Ion Cristoiu - ne avertizează el dintru început - ar trebui ca publicaţia de faţă să aibă înscris în frontispiciu următoarea precizare: **«revistă neagreată de Ministerul Culturii»** (...)"; şi Aristarc continuă:"... la cultură ca şi la fotbal, cinci decenii la rînd, ne-au învăţat băieţii de la Dinamo, oricine se pricepe şi poate să dea sfaturi, ba chiar să şi decidă. Mai face cineva aluzie la competenţă? Mai poate bunul simţ să se revolte în faţa lipsei de profesionalism?

⇨

Din viaţa unui extremist de centru

Fraza de la pagina 43

Singura frază care m-a şocat în ultimul timp - a nu mai cădea secerat de fraze devine un semn bun de coacere a minţii sub soarele lui "nil mirari" - este aceasta, a lui Petru Dumitriu în discuţia sa cu Eugen Simion, la pagina 43 a unei cărţi care mi se pare tot ce-a dat mai substanţial prozatorul de la Metz în ofensiva sa sentimentală şi publicistică pentru recucerirea pieţei româneşti:

"Mărturisesc că n-am citit «Morometii», dar l-am răsfoit şi l-am recunoscut pe Preda. Mărturisesc: mi-a confirmat părerea pe care am exprimat-o mai înainte, şi anume că dramatismul crîncen de care este capabil în primele lui nuvele*, în «Morometii» este nitel diluat în fraze, în discuţii, în fel de fel de detalii..."

Cum, cum? Nu-i de crezut: în 40 de ani de cînd au apărut, Petru Dumitriu să nu fi citit, măcar atent, "Morometii"? Sigur, există cofetari care luînd pe deget un strop de frişcă ştiu cum e savarina, dar aici - copilăreşte vorbind, sub şoc - parcă n-am fi printre cofetari, brînzari sau negustori de pepeni pe tăiete. Doamne iartă-mă de întrebare proastă şi simpluţă - pentru a observa o diluţie în detalii nu-i necesară o densitate a lecturii, adică ceea ce s-ar numi o citire de la început pînă la sfîrşit a unei cărţi? Nu-mi vine să ridic vocea, dar stupefacţia creşte fiindcă Petru Dumitriu ca de obicei serios - cel care ne învăţa la Şcoala aia nu doar de izbeliste ci şi de literatură, cum se plănuieşte un roman, cum se citeşte Balzac, cum se ciuleşte urechea la Ion Ghica şi Nicolae Filimon - are scrupulul viguros şi paralizant să precizeze, în imediat următoarele rînduri, că mai mult de o răsfoială n-a acordat niciodată "Morometilor". Nu, nu e nici o scăpare, nici o neglijenţă:

"Atît cît am răsfoit... atît cît am citit... mi-am dat seama că e un lucru de mare calibru şi de mare calitate... Preda fiind la nivelul lui Rebreanu şi Sadoveanu". Şi nici acesta să nu fi fost un argument pentru a renunţa la răsfoială? În sfîrşit, nu-i de insistat (n-o face în acea clipă nici Eugen Simion şi bine face...) - sîntem în plin penibil intelectual.

Exagerez? Dacă aş exagera, mi l-aş proiecta pe Thomas Mann răsfoindu-i pe Musil sau pe Hesse şi dîndu-şi cu părerea despre grandoarea şi slăbiciunile lor, "mărturisind" publicului că doar i-a frunzărit... S-ar ieşi din sală, s-ar închide casetofoanele, avizaţii s-ar uita unii la alţii cu acea conştiinţă alertată că "se întîmplă ceva cu bătrînul"...

Fără exagerări, deci, e în fraza de la pagina 43 o suficienţă înmărmuritoare care nu cere explicaţii - insuportabile, de altfel, între cei care, de acelaşi rang literar şi orgoliu creator, au o minimă morală a lecturii - ci, după şoc, acel laconic, popular şi realist: "Asta este" cu care diluăm mai toate dramatismele zilei. "Asta este - nimeni nu citeşte pe nimeni!" Demult, un maître de salon îi comunicase lui Stancu, la "Capşa", acest secret al scriitorilor români şi preşedintele Uniunii numai şocat nu fusese la auzul acelei "grozăvii". "Să vezi cum e la islandezi!" îi replicase, ţin bine minte, cu o trufie care încerca să ne apere şi breasla şi neamul.

În ce mă priveşte, bulversat după pagina 43, m-am gîndit că cea mai potrivită răzbunare, în numele lui Preda, ar fi să încerc să răsfoiesc şi eu cartea. N-am reuşit, bineînţeles. N-am lăsat-o din mînă, am devorat-o, calmîndu-mi secreţia de moralină. S-a întîmplat însă altceva: treptat-treptat, am pierdut garanţia că tot ce-i spune lui Simion despre Proust, Céline sau Tolstoi, despre Rebreanu sau Sadoveanu, despre orice scriitor din lume, mai e important şi memorabil. De maxim interes rămîn drama lui, cu totul necunoscută celorlalţi exilaţi, complicaţiile ei pînă la suprema păcătoşenie şi însîngerare de orgoliu, aceea prin care pactul cu diavolul se dovedeşte mai fertil pentru artist decît acela cu îngerul; de nenumărate ori ghiara lui în observaţiile sociale şi politice se înfige bine, dur şi durabil. Dar - o spun ca un om fascinat dintotdeauna de Petru Dumitru - cam tot ce ţine de scriitori, de cele mai multe ori e banal şi oarecare. Greu sesizabila morală a lecturii să instituie uneori, chiar între marile puteri, asemenea pedepse?

Radu COSAŞU

---

*) Atenţie! Petru Dumitriu susţine, tot aici, că acele nuvele i-au plăcut atît de mult că, azi, le-ar putea chiar rescrie!

⇨

În ceea e ne priveşte, am fi interesaţi să găsim răspuns la întrebarea mai gravă: cine, dintre cei care respectă cuvîntul scris şi sînt în Ministerul Culturii «factori de decizie» şi-ar mai îngădui să adopte faţă de o publicaţie literară o astfel de atitudine anticulturală? (...). Aceste preconizate «măsuri» administrative urmăresc în cazul nostru **suprimarea** cu orice preţ, acum la aniversarea a 55 de ani de la apariţie, la Iaşi, a gazetei lui G. Călinescu."

... Că lucrul ar fi o dovadă de incomensurabilă imbecilitate administrativă o poate constata oricine, răsfoind această revistă de 8 pagini (preţ: doar 50 lei!) în care semnează Cornel Regman (o excelentă recenzie la **Antologia poeziei generaţiei '80** a lui Muşina), Gh. Grigurcu şi Nicolae Florescu; revista mai cuprinde o savuroasă anchetă în jurul lui Eugen Simion (răspund George Bălăiţă, Barbu Cioculescu, Al. Cistelecan, Adrian Marino, Mircea Muthu, Marta Petreu, Ion Simuţ, Monica Spiridon, Alex. Ştefănescu, Laurenţiu Ulici, Cornel Ungureanu şi... "Anonim" (!), provocaţi de întrebările: Ce reprezintă opera critică de pînă la prezent a autorului **Scepticului mîntuit**?, Cum vi se pare şi în ce măsură credeţi că va înfrunta ea viitorul? şi, în fine: Ce model etic poate oferi generaţiilor tinere de astăzi?) - din care se desprinde, ca un cvasi-consens (în sensul că cei care-l contestă pe E.S., îl resping **de plano** (vezi B. Cioculescu, A. Marino), în vreme ce majoritatea celorlalţi citează cel puţin două cărţi care, pare-se, vor înfrunta căderea în dizgraţie a **personajului** E.S.), faptul că **Dimineaţa poeţilor** şi **Timpul trăirii, timpul mărturisirii** sînt, totuşi, cărţi foarte bune... Un răspuns implicit la anchetă îl dă însă şi Gh. Grigurcu în "Extemporalul" său, care se întreabă "cu naivitate" de ce E.S. va fi devenit "academician înaintea unor Gellu Naum, Adrian Marino, Alexandru Paleologu, Alexandru George, Nicolae Manolescu, Mircea Zaciu, Cornel Regman, Mircea Ivănescu?"...

Să semnalăm, **pour la bonne bouche**, şi surpriza acestui număr - traducerea unei nuvele inedite a lui Marcel Proust: **L'indifférent**, scrisă în 1893 şi pierdută - povesteşte traducătoarea textului, Cornelia Ştefănescu, într-o prezentare cu iz de "roman poliţist" -, dată dispărută sau pur şi simplu ignorată, **dacă** Philip Kolb - cel care s-a dedicat integral "recuperării proustiene" în spaţiul contemporan - nu ar fi scos-o la suprafaţă, după un travaliu deductiv şi un moment de inspiraţie de-a dreptul fascinante... Să încheiem această foarte grăbită, din păcate, frunzărire a revistei cu finalul aceluiaşi articol intitulat "Stare gripală": "După 5 ani de zbatere continuă, o redacţie a unei publicaţii de cultură poate constata cu tristeţe că în România de astăzi persistă aceeaşi binecunoscută mentalitate comunistă: **cine nu e cu noi e împotriva noastră, buzunarul ţării aparţine în exclusivitate puterii, iar cultura tinde să-şi redobîndească, pe nesimţite, caracterul ei partinic.**" Nu putem decît să subscriem la această pesimistă concluzie - cu rezerva că, în ce priveşe primul "etaj" al invocatei mentalităţi, el poate fi întîlnit şi bine-mersi şi în tabăra cealaltă după cum se ştie, gripa se ia, iar a nu auzi decît strănuturile dintr-o singură parte e tot un simptom gripal...

Blocuri comune

Praful

A venit praful. Din mai pînă tîrziu în octombrie, viaţa în oraşele noastre înseamnă o continuă, sufocantă baie de praf. La intersecţii, basculante, încă grăbite să construiască un viitor care a trecut de mult, iscă trîmbe de colb, transformînd cu exuberanţă strada într-un infern ceţos în care printre icnete, strănuturi şi înjurături, ne regăsim mai adevăraţi, mai umani, mai damnaţi. Ochii ustură, fire mărunte din glia străbună scîrţie printre dinţi, dar asta e, omul se scutură precum un Anteu finalmente plictisit de Gaia şi,frecîndu-şi ochii, năucit, încearcă să se descurce printre rigolele desfundate şi pietrele ce răbufnesc din caldarîm la fiecare pas. Ajunge într-o staţie spre care, de departe, vede gonind un nor în miezul căruia gîfîie un autobuz tixit de compatrioţi care înghit nesăţioşi praful emanat neîncetat de măruntaiele maşinăriei, depus din belşug, pe banchete, geamuri şi gîtleje. Cei dinăuntru sînt oricum mai fericiţi decît virtualii călători, cei care aşteaptă cu dîrzenie în staţie şi aspiră doar particule din coada cometei, năluca de colb pe care fiecare vehicul o ridică de la marginile trotuarelor. Acolo praful şi-a făcut culcuş statornic, alături de gunoaiele de tot felul, din mijlocul cărora se ridică mînios, răzbunător, chiar şi atunci cînd o bicicletă îl calcă pe coadă.

În oraş, praful este de fapt una dintre neştiutele satisfacţii cotidiene, o necesitate perversă cultivată decenii de-a rîndul, caricatura şantierului distructiv, a şantierului perpetuu în care întreaga ţară a fost transformată. La noi s-a construit, construcţiile s-au prăbuşit, minele sînt măcinate - unica moştenire e praful. "Unde nu se construieşte, nu este praf" - aceasta ar fi maxima capabilă să caracterizeze o situaţie aberantă, întrucît adesea s-a construit numai ca să se facă praf, cît mai mult praf, în care populaţia să exulte, aruncîndu-şi singură praf în ochi, înconjurată de un nimb batjocoritor, încununînd un surogat de măreţie.

Praful este măsura tuturor lucrărilor noastre, ale celor ce sînt întrucît de-abia pot fi şi ale celor ce nu sînt întrucît nimic mai rău nu este. Chiar înţelepciunea populară o probează - "s-a ales praful" defineşte eşecul total, destrămarea absolută. Numai de praf nu se alege praful. El rămîne, ca pentru a ne cîntări neputinţa; ca ultimă treaptă a degradării gliei, a "spiritului chtonic", praful ne ridiculizează fiinţa împărţită, dezvăluind ruralitatea urbanităţii noastre, precaritatea şi neîmplinirea unei civilizaţii încă indecise, năpădită revendicativ, în modernitatea ei căznită, de sămînţa fină, invizibilă, a micimii, a ţărînei, a nimicului. Dar există suficiente motive să ne mîndrim chiar şi cu asta. La urma urmei nu e greu (pentru cît de isteţi sîntem) să născocim o teorie, o altă "viziune" postulînd o nouă "esenţă" - tot vorba populară ne-o îngăduie, căci reuşita, victoria definitivă nu vine decît atunci cînd i-am "făcut praf" pe toţi. Pînă atunci putem sta la locul nostru, cuminţi, în praful străzilor, al oraşelor. E ceva mitic în asta - poate că la noi şi oraşul s-a născut la sat. Dovadă praful.

Erwin KESSLER

„Multe ştiam (şi nu toate de spus)"
Gellu NAUM

Eveniment editorial

(n)AUM

Silaba sacră e tot timpul prin preajmă; ne face să vorbim, să fim din ce în ce mai siguri dar fără speranţă, fără ajutorul speranţei; vine, ajungem la ea - în sfîrşit vom grăi cu adevărat -, e aici, dar nu poate fi de faţă. Pînă la ea, de ea - care ne face să vorbim, chemîndu-ne, purtîndu-ne vorbele - ne mai desparte "nu"-ul din nume, care pare a nega, a ţine la distanţă - prag de unde nu putem decît să privim - pe ea anume, a-numele. **(n)AUM**: atît mai ştie poetul (dar cîte nu sperase să afle!): numele propriu care îl ţine în imediata proximitate a silabei sacre: nu mai e de străbătut decît apropierea. Apropiere la infinit de infinitul însuşi, vorbitor. **(n)**: consoana, majuscula iniţială a numelui propriu, motivat, cum se spune, acum, nume cu sens; nume cu sens de împotrivire faţă de apropiere. Scrie, deci, poetul majuscula privativă, consonantică, zgomotoasă a numelui între paranteze, o face mică, n-o poate şterge. Şi iată faţa numelui cel nou, de trecere, turnesol al amurgului, căutare şi speranţă a **feţei**. Îşi caută faţa care este, acolo (aici) **de faţă**. Vorbeşte ca să grăiască. Nu e nimic propriu de făcut pentru obţinerea feţei care stă în lumina amurgului şi îl spune pe AUM. Dar cîte nu se întîmplă! Le privim: "Multe ştiam (şi nu toate de spus) despre o sită care cerne invers/ de la adînc la suprafaţă/ şi despre plopii negri care cresc acolo/ şi despre respiraţiile largi/ pesemne însă că a trebuit să mă opresc un pic pe-o bancă meditând la/ toate astea/ şi salutând necunoscuţii care treceau prin faţa mea// atunci văzduhul s-a umplut de suflete şi printre ele sufletul meu mutatu-s-a în trupul unui bătrân cu gabardină neagră şi/ cu şapcă în carouri/ şi dus a fost cu el/ şi n-a rămas pe bancă/ decât îmbrăcămintea mea de fildeş" (**(n)AUM PE BANCĂ**). Numele, negînd şi deopotrivă conţinînd - numai astfel - silaba de OM. Se apropie, e deja aici "cuvântul întemeietor/ cuvântul care nu mai numeşte". S-a văzut cît e de greu să scapi de nume, de "nu"-ul din el, care neagă, împiedică, ţine în frîu, la îndemînă fiinţa cea vorbitoare de sine. POHETUL a devenit, simplu, (n)AUM.

"Poezia este oricînd o soluţie. Ce mai cauţi?" găsesc scris în vreme ce citeam. Proximitate, doliu, tandreţe: imposibilitate a sfîrşitului. Intimitate cu pasul, cu suflul care expulzează cuvinte pe un drum infinit, într-o vorbărie fără sfîrşit. Îmi vine greu - nu e pentru prima oară - să scriu **despre** poemele lui Gellu Naum. Ştiu că se poate, dar este inutil. La ce bun? De ce să nu spun,simplu, neintelectual, cît m-a emoţionat **La întâlnirea feţelor**, de exemplu? Nu pot spune decît: tandreţe infinită, tandreţe care e apropiere fără atingere, proximitate în care fiecare face, este aura celuilalt. Tandreţea doliului, doliul care continuă şi după "moarte" şi a început înainte de "naştere", doliul continuu în locul istoriei, istoria ca doliu: "totul se prăbuşea în jurul nostru înţelegeam în fine fericirea/ îmbrăţişării pentru totdeauna". Poezia spaţializează apropierea (cu cît ne apropiem, cu atît creşte aura în urma noastră). Ea este imediat posibilă, aşezîndu-ne în perspectiva apropierii infinite, dînd sens istoriei prin articularea ei nebîlbîită.

Poeziei lui Gellu Naum i s-ar potrivi, poate, numai cuvinte ale lui Blanchot. Dintre cele despre murmurul continuu al Exteriorului: **suprafaţa**. Căci sîntem îngropaţi (în istorie) şi tot efortul nostru vizează scoaterea feţei la suprafaţă. Departe e suprafaţa care ne va da faţă, unde vom sta faţă către faţă, numai calea spre ea - poezia - este aici, la îndemînă, îngropată în noi precum noi în istorie: vorbire ascunsă în limbaj.

"Spre toamnă mă pomenesc la poartă cu un câine venit de cine ştie unde îl primesc în curte îi pun numele Rătăcitu îi dau pîine şi apă nu se atinge de nimic (...) vine primăvara florile prunilor curg peste mine stau pe un lemn afară în noaptea neagră mă gândesc pe unde o fi putrezind trupul cel fără de mormânt al lui Rătăcitu// şi iată că vine sufletul lui negru uriaş acoperit cu păr lung despletit ca al mireselor frumoase vine din beznele prin care a rătăcit şi se culcă la picioarele mele vrea să mă lingă pe ochi// întunericul ne ajută să ne privim faţă în faţă" **(La întâlnirea feţelor)**.

Tandreţe a sufletului animal împotriva Apocalipsei cu care sîntem şantajaţi: o să vedeţi voi!

Poemele lui Gellu Naum mi se par a fi de o mare utilitate.

Bogdan GHIU

Gellu Naum, Faţa şi suprafaţa, urmat de Malul albastru, poeme (1989-1993),

© Alex. Leo Şerban

Gellu Naum. Comana, 1993

ARS AMANDI

Festivalul internaţional de poezie al lumii latine

Organizat la Mamaia între 5-9 iunie de Fundaţia Culturală Română şi Uniunea Latină, Festivalul "este o invitaţie de a descoperi actualitatea poeziei în universul latinităţii. Oaspeţii festivalului se vor întîlni în spaţiul geografic de care se leagă existenţa şi creaţia unuia dintre cei mai mari poeţi ai Romei antice - Ovidiu.

Întîlnire a poeţilor aparţinînd tuturor limbilor neolatine - italiană, română, franceză, portugheză sau spaniolă - într-un cadru menit să evoce originea lor comună, acest Festival îşi propune să revitalizeze dialogul dintre Poeţi şi să redescopere forţa şi bogăţia Poeziei contemporane."

Printre cei invitaţi să participe - alături de marea poetă italiană Amelia Rossellini şi de colegul ei de"Gruppo 63" Elio Pagliarani, de poetul chilian Nicanor Parra şi de Bernard Heidsieck din Franţa - s-au numărat şi românii Ştefan Aug. Doinaş, Mircea Ciobanu, Mihai Ursachi, Dan Laurenţiu, Denisa Comănescu, Daniela Crăsnaru, Ion Stratan, Cezar Baltag, Irina Mavrodin, Ioana Crăciunescu, trei poeţi din Republica Moldova precum şi Sanda Stolojan, Laurenţiu Ulici, Marius Sala (directorul pentru România al Uniunii Latine), latinistul Dan Slusanschi etc. Au fost prezenţi, desigur, şi organizatorii: Fundaţia Culturală Română şi, din partea Uniunii Latine, Dan Hăulică, Philippe Rossillon, Elisabeth de Balanda, Armando Uribe, precum şi Plinio Palmerini (Comisia Uniunii Europene pentru cooperarea culturală cu ţările lumii a treia).

retroSETTIMANA

"Săptămîna filmului italian" s-a încheiat, aşadar; mulţumirile noastre se îndreaptă către toţi organizatorii săi, şi în special - firească - către italieni: Ambasada Italiei, Institutul Lombard pentru Schimburi Economice şi Culturale Italo-Române, Primăria oraşului Milano şi Societatea "Pro-Movie".

Bilanţul este, să zicem, interesant... Într-adevăr, cinematograful italian nu mai seamănă cu ce-a fost: locul cineaştilor mari-solitari a fost luat de un grup de regizori, majoritatea tineri, care au în comun ceea ce aş numi **strategia socialului**. Filmele lor par să refuze o anumită complezenţă estetică, privilegiind studiul de caz (vezi Francesca Archibugi, dar şi Silvio Soldini), urgenţele sociale (Gianni Amelio, dar şi Maurizio Zaccaro), faptul brut prelungit în ficţiune (Michele Placido). Un cinematograf apropiat de ciné-verité dar care a învăţat - paradoxal poate - şi din "marea experienţă americană" a story-ului bine închegat, cu un plan secund întotdeauna exact, cu caractere puternice dar şi cu atenţie particulară acordată - în buna tradiţie neorealistă - marginalilor, al căror punct de vedere noii regizori italieni îl prezintă ceva mai discret, şi cu o mai mare grijă a detaliului, decît înaintaşii lor. Chiar dacă există un "tezism" - mai degrabă tematic - la aceşti autori, rezultatul efortului lor de a **filma realitatea**, mai curînd decît de "a ilustra o poziţie politică" în legătură cu ea, este remarcabil. Multitudinea filmelor care tratează problemele adolescenţilor, inclusiv cazurile de delincvenţă juvenilă sau abuz sexual asupra minorilor (vezi **Hoţul de copii, Prietenele de inimă, Un suflet împărţit în două** sau **Marele pepene**) relevă un fapt sociologic interesant: s-ar zice că italienii traversează momentul culpabilizării, sau mai exact al conştientizării unei culpe globale a societăţii vizavi de adolescenţi - a căror vulnerabilitate este adesa, cît se poate de semnificativ, transferată (şi) asupra minoritarilor, a marginalilor (vezi, în acest sens, un film în multe privinţe excepţional precum **Un suflet împărţit în două** al lui Soldini). Desigur, nu toate producţiile italiene văzute săptămîna trecută la Bucureşti corespund acestei "tendinţe"; însă este, iarăşi, semnificativ că excepţiile (fie că se numesc **Valea de piatră** de M. Zaccaro - deşi chiar şi acesta cuprinde un "codicil" **ad usum delphini**! - sau **O gură de viaţă** al lui Beppe Cino) ilustrează, şi ele, două atitudini destul de diferite de a înţelege, şi deci de a face, cinema: un film de mare fineţe plastică, pe alocuri calofil, precum cel al lui Zaccaro, lasă oarecum spectatorul **sur sa faim**, în aşteptarea unei revelaţii care, atunci cînd se produce, în fine, este "insuficientă" în datele ei modest-contabile... **Valea de piatră**, peliculă servită de un director de imagine cu nimic mai prejos decît Vittorio Storaro (el se numeşte Pasquale Rachini), suferă, aş zice, de pe urma unei idei de scenariu (corealizat de Ermanno Olmi şi Zaccaro) care duce miezul fantastic-incert al filmului (cu superbul moment al furtunii - o secvenţă de antologie!) într-o fundătură... La polul opus, **O gură de viaţă** al lui Cino, deşi "sprijinit" de mari actori precum Fernando Ray sau Vanessa Redgrave, mi s-a părut un exemplu destul de cumplit de kitsch tuberculos (acţiunea se petrece într-un sanatoriu TBC), un film aproape ireal în stîngăciile sale "cu pretenţii", în lipsa de naturaleţe a replicilor, în comicul involuntar al unor situaţii ce s-ar fi vrut "sfîşietoare"; un film vulgar în care Rey moare lamentabil vegheat de o Redgrave în pragul isteriei... şi în care singurul actor cu adevărat convingător este Remo Girone.

Între aceste orientări şi cele cîteva filme care au constituit revelaţiile "Săptămînii filmului italian" (**Aerul senin al Vestului** şi **Un suflet împărţit în două** de Silvio Soldini, **Hoţii de săpunuri** de Maurizio Nichetti şi, întrucîtva, **Marele pepene** al Francescăi Archibugi) şi-au mai făcut loc şi cîteva pelicule "călduţe" - precum cea a lui Pupi Avati - ilustrînd un cinema de autor preocupat de propriul său univers familiar, însă în "pierdere de viteză" faţă de realizări anterioare (e cazul lui Avati, care ne fermecase acum cîţiva ani cu minunatul său **Poveste cu băieţi şi fete** şi care, anul acesta, ne-a prezentat un **Fraţi şi surori** din aceeaşi "familie", însă mult mai oarecare...)

Ajungem astfel, cum spuneam, la revelaţiile "Săptămînii...". Mai întîi, Archibugi cu al său **Mare pepene** - o investigaţie pe jumătate fascinantă în lumea maladiilor mentale, cu o echipă perfectă de actori (inclusiv marea Laura Betti într-o compoziţie de neuitat!), cu o adolescentă superbissimă (Alessia Fugardi), interpretînd un rol "pe muchie de cuţit" cu o naturaleţe formidabilă. **Marele pepene** este un film care nu se lasă "descifrat" de la prima vizionare, chiar dacă - şi aici este marele merit al lui Archibugi - regizoarea găseşte cîteva corelative obiecte (vezi secvenţa cu Laura Betti aşteptînd autobuzul, în ploaie) de cert efect. Rămîne amintirea unui film frumos, de o anumită stranietate, la limita oniricului, cu un excelent travaliu de montaj (în special în prima parte) şi cu un mesaj inteligent transmis.

"Masculin/Feminin în pragul crizei de nervi"

Hoţii de săpunuri este o comedie savuroasă în care citatele (din De Sica firească), dar şi intertextualităţile de diverse soiuri (cinema-clip) formează un întreg irezistibil, confirmînd în Nichetti un Woody Allen italian - nu atît prin amploarea parodiei, cît prin inteligenţa uşor masochistă a criticii sale (de altfel, în **Stefano Cîtepoveşti**, cel mai recent film al lui Nichetti văzut la Bucureşti, acest mecanism perfect, dus pînă la limitele sale, induce o anumită saţietate, răspunzătoare în parte pentru senzaţia de final ratat a acestui film).

În fine, regizorul a cărui prezenţă (prin filmele sale) în cadrul "Săptămînii ..." m-a bucurat cel mai tare - **Silvio Soldini** -, cineast de la care ne putem aştepta, după numai două lungmetraje realizate pînă acum, la mari surprize! **Aerul senin al Vestului** este o bijuterie de rigoare dramatică şi plastică, un film impecabil, "rotund" dar cu acea graţie a lui Truffaut din **La peau douce**, un film inteligent aflat la "intersecţia" lui **Masculin/Féminin** cu **Femei în pragul unei crize de nervi**, dar şi în descendenţa antonioniană din **Eclipsa** (vezi repetatele opriri pe felinare de stradă, pe fire electrice etc.) - pe scurt, un film superb construit ce oferă atît delectări cinefile, cît şi emoţie. Eleganţa lui Soldini evită capcanele facilităţii în transmiterea unui mesaj care,deşi grav (este vorba despre indiferenţa nombrilistă a Vestului, cu micile/marile sale "probleme" sexuale/ matrimoniale/financiare, faţă de Estul "în pragul colapsului ideologic"), devine, graţie structurii în contrapunct a filmului, absolut natural. Film "politic" dacă vreţi (există şi o politică a cromaticii potrivite!), dar nu mai puţin intim (ce e mai politic decît sexul!?), acest "Masculin/feminin în pragul crizei de nervi" este primul film al unui cineast care ne-a confirmat şi prin **Un suflet împărţit în două** (care "schimbă ritmul", aproape deconcertant, după primele douăzeci de minute, convingîndu-ne şi după aceea cu un **road-movie** social de cea mai bună factură) că se află într-o **avangardă discretă** în sînul cinematografului italian - lucru pe care nu putem decît să-l salutăm. **(a.l.ş.)**

Colaj american

"Note de la Est laVest" este titlul expoziţiei deschise pe 31 mai la Centrul Cultural American de plasticianul **Mircea Stănescu**, cuprinzînd lucrări intermedia realizate în urma unei călătorii în Statele Unite.

De la George Washington la Marilyn Monroe, colajele americane ale graficianului sibian - căruia i se datorează şi imaginea inconfundabilă a revistei **Euphorion** - surprind ceva din materialitatea Lumii Noi descoperite de fiecare european, între deşertul Nevadei şi zgîrie-norii New-Yorkului, ca o stare instabilă de prememorie şi suspensie a semnelor.

"Visul american reinventat", notele est-vestice ale lui Mircea Stănescu amestecă umorul cu tandreţea pentru a evoca această veşnică terra incognita, pe care numai un miraj tactil o poate descrie...

Muzica săptămînii

Evenimentul muzical al acestei săptămîni îl constituie prezenţa lui Dan Grigore pe scena Ateneului Român, unde va interpreta (joi, 9 iunie, vineri 10 iunie orele 19,00) Concertul nr. 1 pentru pian şi orchestră de Mendelssohn-Bartholdy. La pupitrul Filarmonicii, care interpretează şi Simfonia a II-a de George Enescu, se va afla Lawrence Foster, din S.U.A. Dirijor impus pe marile scene ale lumii, el a mai fost oaspetele ţării noastre.

La sala Radio (marţi 14 iunie orele 19,00), un program variat (Haendel, "Concerto grosso op. 6 nr. 5", Couperin, "Cinci piese pentru violoncel şi orchestră", Vivaldi, "Concert pentru violoncel şi orchestră", Mihail Andricu, "Suita Cenuşăreasa", Ravel, "Mama mea, gîsca") şi o remarcabilă violoncelistă, Alexandra Guţu. Dirijor, Dan Raţiu.

Dan-Alex. SCHOR

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

EXILUL FAŢĂ ÎN FAŢĂ

Nici preşedintele american Wilson, nici vreunul dintre cei care i-au urmat, nu au suferit peste măsură din cauză că un grup de scriitori americani reprezentativi trăiau în Franţa, ba chiar unii dintre ei se alăturau unor cauze străine de politica administraţiei. Democraţiile suportă dorul de ducă al cetăţenilor săi relativ liniştit, şi doar dictaturile unifică exilaţii în categoria exilului, faţă de care trebuie construită o politică.

Cînd, în 1922, Dzerjinski şi Lenin îmbarcau pe un vapor cu destinaţia Germania 25 de intelectuali ruşi, despre care ei credeau - cu temei - că nu-i vor sprijini în nici un caz pe bolşevici, dădeau un semnal important în legătură cu viitorul comportament al "celei mai umane orînduiri" faţă de orice opoziţie - virtuală sau exprimată. Aşa a devenit exilul sinonim cu opoziţia ştergîndu-se graniţele dintre diversele opoziţii care îl alcătuiau.

În cei 72 de ani ai expansiunii comuniste pe trei continente, exilaţii au devenit o categorie detestată de partidul unic, suspectată de democraţii occidentali care încheiau tratate cu partidele unice, manevrată, folosită în interese dintre cele mai diferite: o parte dintre ruşii "albi" l-au sprijinit moral şi material pe Stalin în timpul celui de-al doilea război mondial, în timp ce soldaţii roşii, deveniţi prizonieri s-au înrolat şi au luptat alături de armata germană. E greu de spus cine a procedat corect deoarece Stalin i-a pedepsit cu condamnări la moarte şi cu ani grei de lagăr pe reprezentanţii ambelor categorii.

Ţara eternă nu trebuie confundată cu un regim trecător. Dar regimurile profită şi se legitimează atît pe planul propagandei cît şi în cel strict material, de ajutorul dat ţării, rudelor. E o dilemă tragică a cărei soluţie extremă a formulat-o Thomas Mann în anii exilului antinazist: "Germania trebuie să piară", concluzie pe care n-a mai reluat-o după sfîrşitul războiului.

Există o logică a afacerilor, alta a sentimentelor şi ambele contrazic adeseori necesara intransigenţă faţă de regimurile dictatoriale; s-ar putea ca solidaritatea cercurilor de afaceri chineze să fie mai utilă tranziţiei postcomuniste, decît consecvenţa lui Soljenîţîn.

SOLJENIŢÎN se întoarce în Rusia

Timp de 20 de ani, Alexandr Soljenîţîn a încercat să recreeze propria lui Rusie, înconjurat de pinii dimprejurul vilei lui înzăpezite din Vermont. Izgonit din Uniunea Sovietică, după publicarea în străinătate a cărţii sale antisovietice **Arhipelagul Gulag**, capriciosul laureat al Premiului Nobel a părăsit lumea, izolîndu-se de societatea americană a cărei psihologie de consum şi cultură de masă le detesta. El a scris despre Rusia, pentru ruşi cu o patimă genială. Soljenîţîn nu s-a schimbat, dar Rusia - da. Odată cu căderea Uniunii Sovietice au năvălit în ţară democraţia, guma de mestecat, Michael Jackson şi pornografia. Aşa că prin modul în care şi-a planificat călătoria acasă, aterizînd la Magadan, capitala din Extremul-Orient a Gulagului, Soljenîţîn era, într-un sens, mai rus decît Rusia însăşi.

La 75 de ani, cel mai mare disident în viaţă s-a reîntors cu o misiune: să salveze sufletul rus. "Sper să pot fi de folos chinuitului meu popor" a spus el, în discursul său de adio din Vermont. S-ar putea însă ca poporul său să nu mai aibă nevoie de figuri culturale şi de coducători spirituali. "Au trecut vremurile acelea" - afirmă Vitali Tretiakov, redactor-şef la **Nezavisimaia Gazeta**, într-un articol în care îl consideră pe Soljenîţîn "iremediabil depăşit". Scrie Tretiakov: "Nimeni nu mai crede în nimic". Cinismul, individualismul şi neaşteptata epuizare create de evoluţia într-o economie nouă şi haotică au modificat fundamental Rusia.

Această cădere evidentă îi face pe mulţi intelectuali să spere că Soljenîţîn îi va putea ajuta. În Rusia, secole de-a rîndul, ţăranii, intelectualii, nobilii au acţionat sub influenţa sfinţilor, misticilor şi profeţilor. Scriitori ca Dostoievski şi Tolstoi au fost călăuze spirituale În epoca sovietică, Saharov şi Soljenîţîn au jucat acelaşi rol, dînd exemplul unei poziţii morale împotriva tiraniei. Or, tocmai libertatea pentru care ei au luptat i-a devalorizat pe intelectuali. "Naţiunea noastră s-a pierdut pe sine; oamenii nu se gîndesc decît la bani" - spune Nadejda Jilţova, ziaristă din Nijni Novgorod, al cărei soţ a fost închis pentru că a răspîndit ideile lui Saharov. "Problema e cum va reuşi Soljenîţîn să străpungă poziţiile lui "nu-mi pasă"?

Nu e clar cum va reacţiona provincia faţă de pelerinajul proiectat de Soljenîţîn. Probabil că ruşii vor veni să-l asculte şi autorităţile locale vor încerca să cîştige capital politic dînd mari recepţii în onoarea lui. La Moscova o mulţime de intelectuali se grăbesc să-şi ofere omagiul. "Medicul vine să consulte pacientul" - scrie autorul Konstantin Kedrov în **Izvestia**. Unii se vor apropia de Marele Om cu speranţa de a-şi redimensiona propria statură. Anturajul lui Boris Elţîn va încerca, fără îndoială, să obţină sprijinul lui Soljenîţîn . Într-unul din rarele sale interviuri la televiziunea rusă, Soljenîţîn l-a susţinut după lovitura de forţă din octombrie. Dar în acelaşi timp a criticat reformele pentru că aduc sărăcie. "Ei ar vrea ca el să spună: Boris Nikolaevici, ai făcut greşeli, dar eşti pe calea cea bună" - zice Tretiakov. "Şi e probabil că el o să spună: Boris Nikolaevici, eşti un idiot".

Elţîn nu e singurul care ar putea fi jignit de sinceritatea şi de lipsa de tact ale lui Soljenîţîn. Emigraţia rusă l-a acuzat de atisemitism şi monarhism, acuzaţii pe care el le respinge. Într-un articol celebru din 1990 **Reconstruind Rusia**, Soljenîţîn sugerează că Ucraina, Belarus şi o parte din Kazahstan ar trebui să se reunească cu Rusia pe baza legăturilor istorice şi etnice - propunere care n-a prea fost bine primită de republicile respective. Dar el a spus de asemeni că Rusia trebuie să renunţe la ambiţiile ei imperiale. Unii intelectuali îl critică pentru că nu s-a întors mai repede, alţii susţin că ultimele lui scrieri - un roman în patru volume despre revoluţie - sînt plicticoase. "Vreau să spun acele lucruri pe care le cred folositoare şi utile Rusiei" - a declarat el în Octombrie. "Mă aştept să devin o persoană indezirabilă şi să fiu stînjenit în exercitarea libertăţii cuvîntului - sînt pregătit pentru asta". Dar cu indiferenţa ruşilor, problema e dacă Soljenîţîn este pregătit să nu fie luat în seamă.

Dorinda ELLIOT
Newsweek - 6 iunie 1994

Imperiul exterior

Diaspora chineză, care numără astăzi ceva mai mult de 56 de milioane de oameni - cît populaţia Franţei - începe de la graniţele Chinei şi se întinde pînă în Australia, Europa şi America, devenind un adevărat imperiu. Un imperiu fără frontiere, capitală şi drapel, pe care bancherii şi economiştii, din Hongkong pînă în Singapore, îl consideră a fi a treia putere economică a Asiei, după China şi Japonia, dar cu mult înaintea Coreei de Sud. Conform unei evaluări din aprilie 1992 făcute de un expert francez, produsul intern brut al comunităţilor din Asia, socotind şi Hongkong şi Taiwan, depăşeşte 400 de milioane de dolari, "diaspora chineză care reprezintă 4% din populaţia Chinei, are un produs brut egal cu două treimi din produsul Chinei". "Chinezii plecaţi - afirmă un bancher din Singapore, a cărui familie a părăsit Fujian acum aproape un secol - deţin astăzi între 1000 şi 2000 de milioane de dolari în bani lichizi".

Dar diaspora chineză nu este numai un sac cu bani. Puterea ei nu se bazează doar pe capacitatea ei de a economisi şi de a investi. Ea se întemeiază de asemeni şi pe solidaritatea etnică. Negustorul de casete sau de tricouri made în Hongkong din Jolan Petalung, cartierul chinezesc din Kuala Lumpur se simte mai aproape de miliardarul Lim Goh Tong, întemeietorul puternicului grup Genting, decît de vecinul său malaiezian sau indian. El îşi depune economiile într-o bancă chineză şi copiii săi învaţă într-o şcoală chinezească. La acestea se adaugă un pragmatism politic atotcuprinzător şi o deosebită capacitate de adaptare la toate circumstanţele. Care nu sînt întotdeauna roze. Ca toate minorităţile planetei, comunităţile chinezeşti sînt un ţap ispăşitor comod în caz de criză economică sau tulburări politice. În 1960 au fugit din Indonezia peste 100.000 de chinezi a căror viaţă era în pericol. După cinci ani, printre cei 500.000 de indonezieni masacraţi după căderea regimului Sukarno, majoritatea era alcătuită din chinezi. În Vietnam, sute de mii de chinezi, acuzaţi dup 1978 că sînt "burghezi reacţionari" au plecat pe mare înghesuiţi în ambarcaţiuni minuscule, ca să scape de persecuţiile regimului comunist. (...)

Cum se explică impresionantul succes economic al exilului chinez, coexistenţa lui în general paşnică cu mediul în care sînt primiţi şi reflexul priorităţii etnice, care ţese între întreprinderile controlate de diasporă legături la fel de puternice cum sînt cele de sînge. Moştenirea confucianistă care predică supunerea adulţilor în faţa strămoşilor, a copiilor în faţa părinţilor, a femeilor în faţa bărbaţilor, a muncitorilor în faţa şefilor ar fi primul răspuns. Aşa se explică, de exemplu, paternalismul autoritar al regimurilor din Taiwan şi Singapore, uimitoarea disciplină socială care domneşte în întreprinderile chinezeşti şi pragmatismul care permite oamenilor de afaceri chinezi să încheie acorduri "reciproc avantajoase" cu toţi cei care au puterea, fie că e vorba de o întreprindere de stat, de un partid politic, de un general sau de fiul unui ministru. "Guanxi - relaţiile personale - sînt cheia" - explică Stanley Koh Chong Hai, care pînă mai ieri era Bonz într-o pagodă din Thailanda, iar astăzi e responsabil cu planificarea în Asociaţia malaieziano-chineză. "Contractele, chiar cînd suma se ridică la sute de milioane de dolari, chiar cînd sînt încheiate de grupuri financiare multinaţionale, se încheie între oameni care se cunosc." Pentru că sînt din aceeaşi regiune, pentru că vorbesc aceeaşi limbă, pentru că au aceleaşi relaţii sau pentru că au studiat în aceeaşi universitate americană". (...)

Ponderea legăturilor familiale explică parţial caracterul masiv al investiţiilor diasporei în China. Dar miliardarii chinezi din străinătate investesc în China nu doar pentru a plăti tributul fidelităţii faţă de patrie. Ci şi pentru că, şi în special pentru că, China este ultimul Eldorado al investiţiilor asiatice. Conform statisticilor chineze oficiale, între 1979 şi 1993 investiţiile se cifrează la 44 de miliarde de dolari. (...)

Lent dar ineluctabil, dolarii exilaţilor construiesc noua faţă a Asiei. După ce au asigurat prosperitatea Hongkongului, a oraşului-stat Singapore, a Taiwanului, după ce au susţinut miracolul economic din Malaiesia şi au participat la decolarea economică a Indoneziei ei ajută astăzi postmaoismul chinez şi comunismul vietnamez să se dizolve în economia de piaţă. (...)

René BACKMANN
Le Nouvel Observateur
7-13 aprilie 1994

© C. Bumbuţ

CU DICTATURA

Omizile au devenit fluturi

Scrisori disperate (în care se cere hrană, medicamente, vitamine) inundă comunitatea cubanezilor americani. E un grup de exilaţi dintre cei mai implacabili din lume; în general cei un milion de cubanezi stabiliţi în America aşteaptă căderea lui Fidel Castro. Dar tot ei au organizat un sistem de sprijin social, trimiţînd în patrie mîncare, medicamente şi bani prietenilor şi rudelor aflate în nevoie. Unul cîte unul, mii de cubanezi contracarează embargoul Statelor Unite împotriva insulei sărăcite, înghesuind pachete pline cu bunuri de consum în cursele charter care de unsprezece ori pe săptămînă fac legătura între Miami şi Havana. Linia de ajutor de la om la om este privită cu aceeaşi recunoştinţă de regim ca şi de rudele care plîng de bucurie pe aeroportul din Havana. Coletele şi banii din străinătate depăşesc jumătate de miliard de dolari, adică un sfert din toată valuta forte pe care o va avea Cuba în acest an şi linguşirea comunităţii de exilaţi a devenit una din principalele priorităţi ale regimului. În aprilie, Havana a găzduit o conferinţă cu 240 de emigranţi cubanezi - grup pe care nu de mult Castro îl numea dispreţuitor "omizi" (gusanos). Acum, spune Jorge Dominguez de la Asociaţia pentru dialog inter-american din Washington, "omizile au devenit fluturi". Noul termen folosit la Havana este mult mai politicos, **la emigracion**, sperînd că exilaţii cubanezi vor putea face aceeaşi minune ca exilaţii chinezi. Trimiterea de cadouri acasă este o veche şi onorabilă tradiţie din America Latină şi din Caraibe, dar exilaţii cubanezi sînt profund înstrăinaţi. "Exilaţii cubanezi pot juca acest rol, dar nu pentru un regim condus de Fidel Castro" - susţine un expert economic cubanez de la Universitatea din Pittsburgh. Cei riguroşi vor să limiteze şi trimiterile filantropice. "Le atragem atenţia oamenilor să expedieze doar acele lucruri de care familia lor are într-adevăr nevoie" - spune Domingo Moreira, membru al conducerii Fundaţiei naţionale cubanezo-americane. Cele mai multe grupuri de exilaţi se opun - şi nici n-au fost invitaţi - Conferinţei de la Havana; alţii au cerut ca pe ordinea de zi să figureze drepturile omului şi reforma economică (n-au obţinut). Şi totuşi, susţine întemeietorul Fondului de întrajutorare, Eloy Gutiérez Menoyo, un erou revoluţionar care a stat 22 de ani în puşcărie după ce a luat atitudine împotriva lui Castro "e un pas mic care ne poate duce la realizări mai importante".

Covorul roşu cubanez este semnul disperării economice a ţării. Ajutorul sovietic a secat din 1989, embargoul american a devenit mai sever din 1992 şi ţara e practic falimentară. 65 la sută din uzinele cubaneze nu mai produc din cauza absenţei combustibilului şi a materiilor prime. Trestia de zahăr, sursa cea mai importantă de export a Cubei, va fi anul acesta de 4,3 milioane de tone, adică jumătate din cantitatea de la sfîrşitul anilor '60. Toate bunurile de consum sînt raţionalizate şi doar bolnavii cu reţete medicale speciale pot obţine 8 uncii de carne odată la nouă zile, din magazinele de stat. Economiştii susţin că piaţa neagră este acum la fel de importantă ca economia oficială.

Cubanezii consideră că dolarii sînt singura lor salvare. Înainte riscau puşcăria dacă erau prinşi cu dolari. Vara trecută, pentru a momi banii exilului înapoi în patrie, regimul a legalizat păstrarea bancnotelor verzi. Acum toată lumea le doreşte. Multe alimente de bază sînt de găsit doar pe dolari; o instrumentistă din Havana povesteşte cum a fost nevoită să-şi amaneteze bijuteriile de aur pe dolari, ca să-şi cumpere două sticle de ulei de gătit. Magazinele speciale pe dolari, cu conserve, haine şi aparate electronice au răsărit peste tot. În sute de sate există cineva **în exilio**. Banii trimişi de ei ţin foametea dincolo de uşă. (...)

Pentru prima oară Castro pare nesigur în privinţa viitorului. "Puterea se clatină şi e nehotărîtă" - afirmă disidentul Elizard Sanchez. "N-am mai văzut aşa ceva". Castro pare depăşit de schimbările economice. Anul trecut, guvernul a legalizat micul comerţ şi atelierele - cizmării, coafură - atîta timp cît nu au angajaţi. Pentru Victor, care are de opt ani un mic restaurant deschis în sufrageria lui din Havana, schimbarea era de mult aşteptată. Ajutat de soţie şi de cumnată, în 40 de minute el cîştigă mai mult (în dolari, desigur) decît ar putea cîştiga într-o lună angajat la stat. În decembrie, Castro s-a răzgîndit în legătură cu restaurantele private şi a încercat să le desfiinţeze. N-a izbutit. "Oamenii sînt flămînzi şi au nevoie de un loc în care să mănînce, indiferent de ce le spune Castro" - afirma Wayne Smith, expert al Centrului de la Washington pentru politică externă. Şi totuşi, un proprietar a fost arestat pentru delicte economice tocmai la timp pentru a aniversa în puşcărie victoria din 1961 în Golful Porcilor. Şi Victor nu doreşte să-şi spună numele de familie.

Dar Victor e nerăbdător să-şi legalizeze situaţia. Întrebat dacă la sesiunea din mai Adunarea Naţională va decide, în sfîrşit, să introducă taxe, el răspunde: "Sper!" Imaginaţi-vă o ţară în care oamenii de afaceri se roagă să plătească taxe. Dar s-ar putea ca Adunarea Naţională să nu aibă curajul să le introducă, pentru că dogmaticii simt că o asemenea măsură ar apropia Cuba de economia de piaţă. Au dreptate. Carlos Lage care conduce politica economică şi Ministrul de Externe Roberto Robaina, doi tineri străluciţi, ar dori să discute subvenţiile de stat şi politica preţurilor, dar ceilalţi nu vor să compromită "revoluţia". "Nu vrem să transformăm ţara într-un bîrlog al lupilor, unde toată lumea mănîncă pe toată lumea" - spune Raul Taladrid de la Comitetul de Stat pentru cooperare economică: "Am obţinut dreptatea şi sîntem hotărîţi să o menţinem."

Cubanezii nu prea văd unde e dreptatea în lupta lor zilnică pentru supravieţuire. Se vorbeşte despre realizările revoluţiei, cum ar fi asistenţa medicală gratuită. Dar deficitul de medicamente au transformat-o într-o vorbă goală. "Ce se întîmplă dacă bunica are un atac de inimă la miezul nopţii?" - întreabă un locuitor al Havanei. "Salvarea nu are benzină. O înghesui în portbagajul bicicletei?" Sistemul gratuit de asistenţă socială din Cuba se sprijină de fapt pe rudele din Miami care trimit ochelari, medicamente anticanceroase şi sprayuri împotriva astmei.

Apropierea de exilaţi e riscantă. Ultima oară cînd Fidel le-a permis o vizită, în 1978, a avut motive să o regrete. "A fost prima distribuire masivă de bunuri străine de după revoluţie" îşi aduce aminte un intelectual din Havana. "A fost o mare catastrofă etică şi un şoc politic." După un an, Castro a închis conducta care venea de la **comunidad**. Nu mult după aceea, 125.000 de cubanezi au luat drumul Floridei în ambarcaţiuni de ocazie. Acum cubanezii ştiu mult mai mult despre lumea înconjurătoare, dar cum spune acelaşi intelectual "valorile au fost distruse, sînt cu totul cinici". Ar părăsi Cuba pe orice cale. Sistemul de întrajutorare din Miami îi ţine în viaţă, dar nu îi poate reţine acasă.

Peter KATEL şi Caroll BOGERT

Newsweek - 25 aprilie 1994

Robinetul cu bani

În fiecare săptămînă, un vas de pasageri alb, bine lustruit, părăseşte portul Niigata, de pe coasta de Vest a Japoniei, cu destinaţia Wiinsan - un port nord-coreean. La bord, o mulţime de coreeni nerăbdători să-şi viziteze rudele din Nord, cu o încărcătură de bunuri, în care există şi din cele interzise la export cum ar fi tehnologia de vîrf - computere puternice - precum şi sume mari de bani, exporturi care violează legislaţia japoneză. Din motive care ţin de vechile ezitări japoneze de a nemulţumi fie pe Kim Ir Sen, fie Asociaţia coreenilor rezidenţi în Japonia, oficialităţile vamale din Niigata închid ochii cînd controlează coletele încărcate pe **Ma Gyong Bang**.

Dacă vreodată Consiliul de Securitate va adopta sancţiuni împotriva Coreei de Nord, **Ma Gyong Bang** va fi, probabil, prima şi cea mai vizibilă ţintă. Orice efort de a destabiliza economic regimul din Coreea de Nord va trebui să se concentreze asupra relaţiilor dintre Phenian şi Chongrun - o asociaţie destul de secretoasă cu vreo 250.000 de membri - Asociaţia Generală a Coreenilor rezidenţi în Japonia, controlată direct de guvernul lui Kim Ir Sen care sponsorizează transporturile maritime. Washingtonul a făcut presiuni asupra guvernului japonez pentru ca acesta să-şi intensifice controlul asupra Asociaţiei. Se consideră că grupul furnizează guvernului comunist între 600 de milioane şi un miliard de dolari pe an, fiind principala sursă care alimentează cu bani comerţul exterior al Coreei de Nord. Potrivit surselor de informaţie confidenţiale din Japonia, Asociaţia foloseşte marile companii japoneze pentru a dobîndi echipamentele necesare programelor nucleare şi de construcţie a rachetelor. Îndemnaţi de Washington, poliţiştii japonezi au verificat două companii comerciale nord-coreene suspecte de a fi traficat echipament sofisticat pentru construcţia rachetelor.

Discuţiile despre sancţiuni nasc totuşi temeri la Tokyo în legătură cu reacţia Asociaţiei, al cărei nucleu dă dovadă de un devotament fanatic faţă de regimul comunist. În cel mai rău caz, oficialităţile Securităţii japoneze se tem de reacţii violente, chiar de sabotaje. În cel mai bun caz sînt posibile proteste de stradă, din care va reieşi că iarăşi Japonia persecută Coreea. Această acuzaţie sensibilizează conştiinţa japonezilor, deoarece cei mai mulţi coreeni din Japonia se află aici ca urmare a muncii obligatorii prestate în timpul celui de al doilea război mondial. Ei au îndurat mizeria de după război şi se simt în continuare discriminaţi.

Ca stăpîn colonial al Coreei, Japonia a obligat 1,5 milioane de coreeni la muncă forţată, care s-au adăugat "femeilor pentru distracţie" - sclave sexuale; la mijlocul anilor '60, 600.000 de coreeni erau încă în Japonia. Deşi majoritatea se trăgea din Sud, 40% şi-au declarat apartenenţa la Asociaţie, şi prin extensie devotamentul faţă de Kim Ir Sen, apărător al intereselor coreene în Japonia. Pe atunci nu se ştia mare lucru despre legăturile intime ale lui Kim Ir Sen cu dictatorii sovietici, şi o mulţime de oameni săraci din Japonia îl considerau un conducător naţionalist, ale cărui idei socialiste vor salva patria.

De atunci Asociaţia a devenit o forţă importantă în societatea japoneză. A construit 140 de şcoli şi o universitate pentru comunitatea coreeană, un sistem de educaţie privat în care aproximativ 20.000 de tineri studiază, pe lîngă materiile comune, limba coreeană şi gîndirea înţeleaptă a lui Kim Ir Sen. Ba mai mult, Asociaţia a întemeiat o puternică Uniune de credit şi subvenţionează numeroase publicaţii care îi ţin la curent pe membrii ei cu concepţia despre lume a lui Kim Ir Sen.

De asemeni, Asociaţia a jucat un rol respingător ca avanpost al Coreei de Nord. Oficialităţile neagă acuzaţiile, dar persoane cu autoritate din Securitatea Japoniei şi a Coreei de Sud susţin că grupul a desfăşurat operaţiuni de spionaj în folosul Coreei de Nord. Apoi - la începutul anilor '80 - afirmă un ofiţer de spionaj pensionar, Asociaţia şi-a deplasat interesele: "S-au concentrat asupra dirijării schimburilor externe prin simpatizanţii Coreei de Nord din Japonia".

Urgenţele Coreei de Nord erau evidente: regimul nu putea să-şi plătească datoriile. Şi mijloacele erau la îndemînă. În 1959, Phenianul îi convingea pe coreenii din Japonia să se întoarcă în patria comunistă, descrisă ca "raiul pe pămînt". Peste 93.000 de oameni le-au dat ascultare, abandonîndu-şi bunurile şi economiile în conturile Asociaţiei. Dar pe la mijlocul anilor '70 coreenii rămaşi în Japonia au început să prospere: ei deţin în ţara lor de adopţiune controlul cazinourilor şi al unor reţele de restaurante. Autorităţile Asociaţiei spun că din acei ani, Coreea de Nord a dat clar de înţeles că siguranţa celor dragi din "rai" depinde de regularitatea şi de dimensiunile ajutorului oferit de rudele din Japonia în folosul regimului lui Kim. Cei care donau bani primeau scrisori de mulţumire de la rude.

Cu toate acestea, de-a lungul timpului, s-a dovedit că plăţile regulate ale rudelor din Japonia nu garantau nimic. Rudele din Nord au ajuns în lagăre de concentrare sau în faţa plutoanelor de execuţie şi în anii din urmă asemenea mărturii s-au înmulţit. Din această cauză influenţa Asociaţiei asupra membrilor ei a mai slăbit. Semnul cel mai evident este desprinderea unui grup, nu foarte numeros, dar extrem de zgomotos, care atacă deschis Asociaţia, neţinînd seama de ameninţările ierarhiei.

La o demonstraţie recentă, o disidentă, Pak Choon Sun, 57 de ani, spunea că, la fel ca mulţi coreeni din Japonia, a donat mii de dolari Asociaţiei. Credea că prin contribuţia ei va uşura soarta celor două surori şi a celor doi fraţi care plecaseră din Japonia în Coreea de Nord. Apoi, în 1980, fratele ei, crainic la postul de radio din Phenian, a dispărut. Pak a discutat cu reprezentanţii Asociaţiei, cerînd informaţii despre soarta lui, dar abia în 1989 a aflat că el fusese executat în 1985 pentru spionaj. "A fost strivit ca o insectă" - spune Pak. "N-a fost nici proces, nici înmormîntare, nimic." Un fost oficial al Asociaţiei, al cărui frate a fost de asemeni executat în Nord, declară: "Pînă acum am crezut că dacă stăm în banca noastră, rudele vor fi în siguranţă. Acum vrem să reabilităm onoarea celor ucişi şi să garantăm viaţa celor care trăiesc încă".

Phenianul şi-a înstrăinat unii oameni de afaceri din rîndurile Asociaţiei, renunţînd la unele contracte şi la proiectele agricole stabilite la sfîrşitul anilor '80. Din 120 de proiecte au eşuat vreo 10, în general din cauza conflictelor cu oficialităţile nord-coreene. La începutul acestui an, Chon Jin Shik, şeful reţelei de cazinouri şi restaurante, care contribuia cu un milion de dolari pe an la fondurile Asociaţiei, a criticat deschis regimul într-un documentar de televiziune în care a difuzat o casetă înregistrată cu un înalt funcţionar care respingea cu aroganţă reclamaţiile împotriva guvernului.

Asociaţia răspunde argumentînd că Washington, Tokyo şi Seul au complotat împreună pentru a-i desprinde pe susţinători. În eventualitatea că ONU ar impune sancţiuni, Tokyo va trebui să ia măsuri concrete pentru a stopa fluxul de bani şi de tehnologie; a spus - nu fără ezitări - că o va face. Un oficial guvernamental consideră că Asociaţia îşi poate dirija şi fondurile şi mărfurile prin terţe ţări, dar organizaţia nu va mai fi atît de puternică. "Nu se poate face aşa ca să nu se strecoare nici o furnică" – zice el – "embargoul nu va fi complet, dar ne vom strădui". Chiar pentru răbdătorii coreeni din Nord, pierderea unor ajutoare se va face simţită.

Edward W. DESMOND

Time, 4 aprilie 1994

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

„Micul Paris“ (V)

Deosebit de cei citaţi în episoadele precedente, iată doar cîteva nume dintre oamenii de litere, muzică, artă şi teatru parizieni care au vizitat în perioada interbelică Bucureştiul: Léon Pierre-Quint, exeget al lui Proust, André Salmon, cunoscut critic de artă, poet şi romancier din cercul lui Apollinaire şi Picasso, Pierre Scize, scriitor, care - în ani diferiţi - au asistat la una din şedinţele duminicale ale cenaclului "Sburătorul" din casa lui Lovinescu, unde pe ultimii doi, sosiţi împreună, am avut prilejul să-i văd; Maurice Ravel, Alfred Cortot, Arthur Rubinstein; Charles Oulmont, care avea să devină conservatortul Muzeului de arte frumoase din Strasbourg şi prietenul anilor de exil portughez ai fostului rege Carol al II-lea, René Huyghe, pe atunci foarte tânăr, viitor conservator al picturilor din Muzeul Louvre, academician şi profesor la Collège de France, care a conferenţiat despre Watteau şi Cézanne şi a ţinut să cunoască tablourile colecţiei lui K. H. Zambaccian; Jacques Copeau, regizor de teatru celebru, ultimul mesager al Franţei luptătoare şi libere, a cărui prezenţă la Bucureşti în aprilie 1940 a fost evocată, sobru şi elegant, de Mihail Sebastian în **Revista Fundaţiilor Regale**: "În conferinţa de la Fundaţia Carol, marele regizor a vorbit împotriva regiei, a făcut procesul actorului, a afirmat drepturile suverane ale poetului. Niciodată n-am ascultat un mai aprig rechizitor al teatrului de astăzi, un denunţ mai virulent al procedeelor lui. Copeau restaurează drepturi uzurpate, denunţă cabotinajul, restabileşte ordinea firească a valorilor, redă poeziei dramatice locul prim în teatru, loc ce i-a fost răpit. Pornind de la această conferinţă care, în ciuda caracterului ei aparent de povestire anecdotică a fost în realitate o expunere de program şi o definire de poziţie, cele două seri de lectură care au urmat au avut parcă misiunea de a exemplifica atitudinea expusă. Pe scena goală, «sur le tréteau nu», Jacques Copeau a citit într-o seară **Bérénice**, iar în altă seară **L'annonce faite à Marie**. Singur, fără parteneri, fără decor, fără costum, acest om de 60 de ani, cu privirea caldă sub ochelarii vârstei, cu fruntea înălţată de o calviţie, care-l face să semene în acelaş timp cu Gide şi cu Zarifopol, singur şi sobru, fără mari gesturi, fără efecte de voce, a chemat la realitate pe toţi eroii lui Racine, pe toţi eroii lui Claudel, fiecare individualizat aproape fizic printr-o schimbare de accent, printr-o schiţare de gest, printr-un joc neîncetat de intensităţi dramatice diferite".

La toate aceste manifestări trebuie adăugată o succesiune bogată de filme frumoase care s-au bucurat de mult succes prin puterea lor de evocare şi prin jocul magistral al protagoniştilor: **Paris qui dort, Sous les toits de Paris, Le roman d'un tricheur, Quai des brumes, Derrière la façade, Pépé le Moko, Les misérables, Les Perles de la couronne, Remontons les Champs-Elysés, Les enfants du paradis** şi nenumărate altele, în care au strălucit actori ca Harry Baur, Charles Boyer, Raimu, Charles Vanel, Louis Jouvet, Charles Dullin, Sacha Guitry, Jean Gabin, Albert Préjoan, Pierre Blanchar, Piere Brasseur, Michel Simon, Jean Louis Barrault, actriţe ca Danielle Darieux, Michèle Morgan, Francoise Rosay, Edvige Feuillère, Gaby Morlay, Arletty, cântăreaţa atât de particulară ca voce Fréhel, regizori ca Abel Gance, René Clair, Marcel Carné, Marcel L'Herbier, Jean Renoir. Pe unii i-am cunoscut personal, pe alţii doar i-am văzut în carne şi oase, pe cei mai mulţi i-am admirat de la depărtare urmărindu-i în filme, cu toţii au răspândit un parfum parizian asupra copilăriei şi adolescenţei mele bucureştene, fie că ecoul prezenţei lor mi-a fost transmis prin alţii, fie - mai rar - că am fost un martor direct.

Şi încă ce martor! Căci micul Paris , cu toată distincţia lui, se situa totuşi - printr-o stăruinţă de secole a stăpânirii turceşti - dincoace de hotarul Balcanilor, cu toate că dincolo de aşezarea lor geografică. Şi dacă pitorescul balcanic împrumuta uneori micului Paris nota regională specifică dăruindu-i - de ce nu am recunoaşte-o? - un farmec numai al său, este tot atât de adevărat că farmecul acesta se putea transforma, în anumite condiţii, într-un dezastru. Zicala românească "Mai încet omule, că nu dau turcii!", nu are numai înţelesul revărsării oştirilor armate cotropitoare, ci şi pe acela de îmbulzeală sălbatică a unei mulţimi care năvăleşte pe unde şi cum apucă, fără să-i poţi ţine piept, mânată de dorinţa necontrolată şi absolut nestăvilită de a-şi atinge scopul. Într-o astfel de ipostază până şi omul în aparenţă cel mai civilizat devine o fiară. Aceasta mi-a fost dat să trăiesc cu prilejul sejour-ului la Bucureşti, în noiembrie 1930, a celebrului Harry Baur, un artist de talia lui Raimu şi Jouvet dar pe atunci încă şi mai popular, sosit cu ansamblul său - căruia îi aparţinea şi fiul lui Baur, Cecil Crane - în vederea reprezentării pe scena Teatrului "Comedia" a două piese: **Samson** de Henri Bernstein şi **Jazz** de Marcel Pagnol.

Întâmplarea a vrut ca o doamnă care în tinereţe făcuse parte , ca actriţă, din trupa lui Harry Baur, Thérèse Valmy, să fie chiriaşa unei bune prietene a familiei mele. Bineînţeles, Harry Baur a fost bucuros s-o revadă după decenii de despărţire (timp în care nu mai ştiuse nimic despre ea) şi unde? Tocmai la Bucureşti! Ca să-mi facă o plăcere, Thérèse Valmy m-a introdus la marele actor, recomandându-mă ca pe o cunoştinţă apropiată. Aşa se face că l-am văzut mai zilnic cât a stat la Bucureşti. Locuia la Hotel Splendid (bombardat mai târziu de aviaţia americană, în vremea războiului, căci acolo avea să se instaleze Gestapo-ul) şi beneficia de prezenţa la uşă a unui agent al Siguranţei, un oarecare Unger (citeşte: Ungher) pus să-l păzească şi protejeze de nepoftiţi. Din dispoziţia lui Harry Baur aveam accesul liber şi-l însoţeam uneori pe acest monstru sacru al cinematografului - în peregrinările sale prin capitală. Era un om voinic, cu statura corpolentă şi călcătura grea însă bonom la înfăţişare, din care emanau căldura şi amenităţea; semăna mult cu personajul Jean Valjean devenit bienfăcătorul Monsieur Madeleine, dar şi cu traversatul de nelinişti David Golder din filmul cu acelaşi nume.

Proprietarii magazinului universal "Galeries Lafayette" din Calea Victoriei, domnii Schwarz şi Şaraga, l-au solicitat să dea într-o după-amiază autografe pe terasa acoperită a ultimului etaj al imobilului, unde funcţiona şi o cofetărie şi de unde se deschidea o foarte frumoasă panoramă a Bucureştiului. Harry Baur a acceptat iar eu l-am însoţit pe terasă, stând în picioare în spatele său şi studiind mulţimea de oameni care, cu braţele întinse şi cu carneţelul în mână, se înghesuia în jurul ilustrului personaj cerându-i autograful. Aidoma unui monstru uriaş, dăruit cu zeci de membre prelungi care mai de care mai năvalnice, mai apăsătoare, mai aprige, mai flămânde în a-şi cuceri locul cel mai apropiat de unde să-i vâre carneţelul sub nas, marea aceasta necuprinsă de braţe, abătută până şi deasupra capului meu, a sfârşit prin a-l înconjura şi strânge ca într-un cleşte pe Harry Baur, făcând să i se şifoneze haina şi să-i zboare nasturii. Simţind că se înăbuşă, cu sângele pierit din obraz, cu cămaşa desfăcută şi pieptul dezgolit, aruncându-şi cravata şi fularul de mătase, Harry Baur a scos deodată un urlet şi, cât era de masiv, s-a ridicat în picioare cu un gest de ultimă energie, răcnind disperat: "Ho, ho, reculez, je suffoque!" După care s-a prăbuşit pe spate, cu braţele larg desfăcute, într-un leşin precedat de zbaterea lor supremă întru aflarea de aer. Abia atunci hoarda prea distinşilor admiratori s-a potolit şi marele actor a putut fi ridicat şi purtat pe braţele săltate deasupra capetelor, de cele câteva persoane venite în grabă să-l salveze, scoţându-l de pe terasă aidoma unui erou purtat pe scuturi şi ducându-l, pe acelaşi etaj, la cel mai propiat post de prim-ajutor. Doritorii de autografe au fost anunţaţi că-şi pot lăsa carneţelele sau fotografiile reprezentându-l pe Harry Baur la recepţia Hotelului Splendid, de unde ar fi urmat să şi le ridice 48 de ore mai târziu. Dar pentru interpretul lui Jean Valjean şi David Golder suprizele nu s-au încheiat cu aventura de pe terasa Lafayette.

Îi lăsasem cu o zi înainte, la sfârşitul ultimului spectacol cu **Samson** , o fotografie de format mare, artistic executată de Aurel Bauh. Harry Baur urma să-mi scrie o dedicaţie specială pe ea, iar eu aveam s-o capăt înapoi în matinalul ceas al plecării sale, asistându-l la micul dejun. Când i-am pomenit despre fotografie, a făcut ochii mari: "Cum, nu renunţaserăţi la ea? Aseară, înainte de a-şi lua definitiv ziua bună de la mine, domnul Unger m-a anunţat că misiunea lui înceta la miezul nopţii, declarându-mi totodată că-i vânduserăţi lui fotografia şi rugându-mă să-i dau un autograf pe ea!" Aflând adevărul, Harry Baur a rămas uluit. A stat câteva clipe pe gânduri în faţa acestei hoţii ordinare, de un tupeu nemaipomenit. Apoi a păşit întristat spre una din valizele sale, a deschis-o şi a scos de acolo o fotografie de studio dintr-un film cu Albert Prejean, **Capitaine Mollenard**, pe care mi-a scris: "Duplicata d'une photo volée. Ce qui n'est pas volée, c'est l'amitié dont cette photo est la preuve"[1]. Şi-a adăugat adresa din Franţa, invitându-mă ,dacă mă voi afla la Paris, să-l vizitez. Nu l-am mai văzut de atunci. Trei ani mai târziu, Harry Baur murea asasinat în condiţii misterioase de oamenii Gestapo-ului, în Franţa ocupată. Pe individul Unger l-am mai întâlnit o dată, imediat după război. Lucra, cred, tot la Siguranţă, dar devenise comunist. Amintindu-mi de cele petrecute, mi-a rânjit cinic ca după o ispravă - vezi bine! - plină de umor: "Nu-i pentru cine se pregăteşte, e pentru cine se nimereşte !" A fost pentru ultima oară când mi-a ieşit în cale...

Radu BOGDAN

1)"Duplicatul unei fotografii furate. Ceea ce nu s-a furat este prietenia pe care această fotografie o dovedeşte".

ARTICOLE DE SPORT FOTOGRAFICE PIELĂRIE PAPETĂRIE FINĂ CEASORNICĂRIE PARFUMERIE JUCĂRII
VIZITAŢI NEAPĂRAT CELE 7 ETAJE DELA CARTEA ROMANEASCĂ S.A. •ASORTIMENTE BOGATE • PREŢURI CONVENABILE•
MAŞINI DE SCRIS INSTRUMENTE CHIRURG. APARATE DE CHIMIE ŞI FIZICĂ ARTICOLE DE MENAJ BICICLETE, MOTOCICLETE RADIO

Becul românesc ARGON PT. INDUSTRII LOCUINTE STRAZI ELECTROSTAR S.A.

DISTRIBUŢIA
Jacques Brachart . . . . . D-l Harry BAUR
Jérôme Le Govain . . . . . „ Marc VALBEL
Honoré d'Andelines . . . . . „ André CARNEGE
Maximilien d'Andelines . . . . . „ Cécil CRANE
Flach . . . . . „ Lucien COEDEL
Jean . . . . . D-ra Léon NURBEL
Anne Marie Brachart . . . . . „ Solange MORET
La Marquise d'Andelines . . . . . „ Colette REGIS
Grâce Rotherford . . . . . „ Suzanne DELVE
Clothilde . . . . . „ Marcelle BROC
Regisor : Léon NURBEL

MEMENTO :
2 Reprezentaţii cu PREŢURI POPULARE
date de Ansamblul Francez în frunte cu HARRY BAUR
Sâmbătă 5 Noembrie, orele 3 p. m. MATINEU JAZZ de MARCEL PAGNOL
Sâmbătă 5 Noembrie, orele 9 seara: ULTIMA REPREZENTAŢIE SAMSON de H. Bernstein
Preţurile dela Lei 70 — 400

Becul românesc ARGON PT. INDUSTRII LOCUINTE STRAZI ELECTROSTAR S.A.

RĂMÂNE INTOTDEAUNA • FURNIZORUL • DOAMNELOR ELEGANTE
Elyseu CALEA VICTORIEI 54
MODELE ORIGINALE IN: ROCHII • PULLOVERE ŞI BLUZE • MĂNUŞI GRENOBLE CIORAPI KAYSER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Andrei MANOLESCU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul II ● Nr. 74 ● 10-16 iunie 1994 ●

Anul II
nr. 75
17-23 iunie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

OPINII DESPRE SONDAJELE DE OPINIE

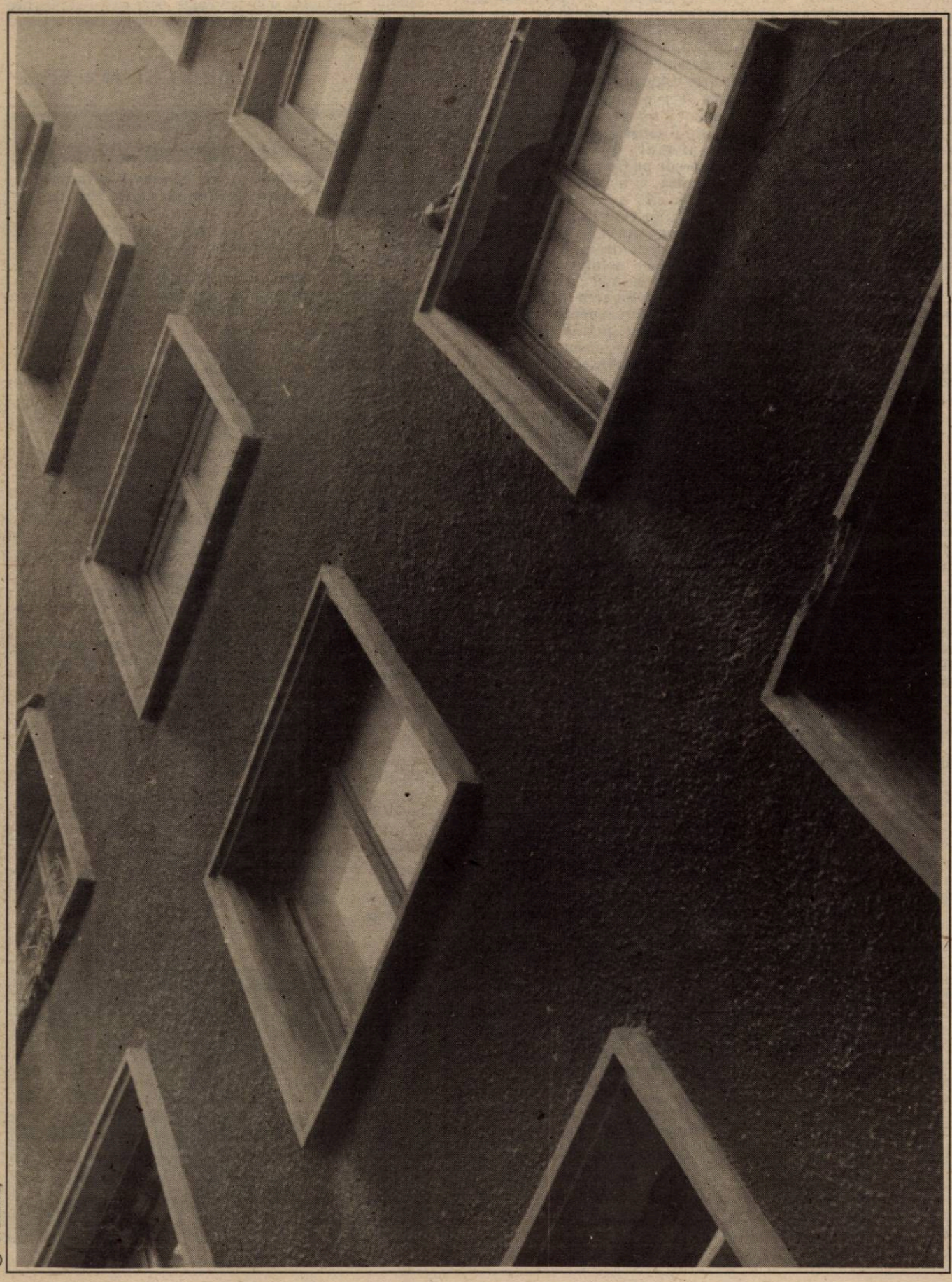

© C. Bumbuț

Analizează,
pledează,
ironizează,
acceptă,
suspectează
şi se
distanţează
sociologi,
gazetari,
oameni
politici,
voci
din popor.

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Corporatism şi prejudecată

Motto: "Prejudecăţile legate de ideea de corporatism sînt atît de numeroase şi atît de înrădăcinate încît noi preferăm pe cititorul ce nu ştie nimic despre corporatism, faţă de cel care crede că ştie ceva".
(Mihail Manoilescu, **Secolul corporatismului**, p.6)

Scopul articolului de faţă nu e nici pe departe acela al unei polemici cu dl. Z. Ornea asupra uneia sau alteia dintre ideile puse în circulaţie în studiul publicat în şase părţi, "Mihail Manoilescu şi extrema dreaptă " (**Dilema**, an II, numerele 63-68). Nu pentru că nu ar exista idei şi interpretări care să nu ceară clarificări, sau că nu ar exista şi relaţii de determinare fără alt temei decît opinia autorului, în termeni ce vor să sugereze evidenţa: "e limpede că", "mai limpede... nici că se poate". Refuzul polemicii la acest nivel se întemeiază pe inutilitatea ei, în sensul că n-ar duce la nimic constructiv. Observaţiile mele se referă la textul d-lui Ornea în ansamblul său. Şi nu se vor purta pe ceea ce spune textul, ci pe ceea ce **nu** spune.

Despre "tăcerea" textului

Mihail Manoilescu a fost unul dintre cei mai mari creatori de sisteme de gîndire economică ai României interbelice, locul său printre economiştii români de frunte fiind indiscutabil. Acest lucru e acceptat şi de dl. Ornea, care nu prezintă însă decît pe Manoilescu din afara lucrărilor sale fundamentale, limitîndu-se aproape exclusiv la articolele de revistă ale acestuia. Cărţile fundamentale ale lui Manoilescu în domeniul economiei sînt doar amintite şi expediate, pe motiv că "nu este aici locul analizei economice a acestei teorii" a corporatismului (**Dilema**, II, nr. 63, 25-31 martie 1994). Este prezentat apoi Manoilescu în ipostaza sa de gînditor politic. Concluzia este clară: e de dreapta şi a contribuit la "crearea unui climat ce aspiră către totalitarism, partid unic şi legionarism" (**Dilema**, II, nr. 68, 29 aprilie - 5 mai 1994). De ce "tace" autorul asupra concepţiei economice a lui Manoilescu, nu e greu de bănuit. Aşa cum se va vedea, "revoluţia net-antiburgheză", "atenuarea capitalismului", "descompunerea burgheziei" etc., înfăţişează un gînditor nepereche cu gînditorul partidului unic din plan politic. Economistul trebuia trecut sub tăcere căci nu putea fi tratat cu dispreţul cu care e tratat politicianul, despre care aflăm fie că era "obsedat" de eşecul parlamentarismului (**Dilema**, II, 63, 25-31 martie 1994) fie că, în privinţa prognozelor asupra mersului istoriei, "a realizat performanţa de a cădea... în ridicol" (**Dilema**, II, nr. 64, 1-7 aprilie 1994). Acest soi de cercetare angajantă cred că merită oarecare atenţie.

Despre "neutralitatea axiologică"

Cînd un anume autor nu ţi-e simpatic pur şi simplu, sau te oboseşte, sau te enervează, sau crezi că e tîmpit, ridicol etc., cred că e mai bine să nu scrii despre el, căci s-ar putea să ai doar impresia că studiul tău respectă principiile neutralităţii axiologice pe care o cere o cercetare zisă "ştiinţifică". Terenul este extrem de alunecos şi e lesne de citit printre rîndurile textului, "tăcerea" lui. De exemplu, se putea spune precis, încă din primul articol din cele şase, publicate de dl. Ornea, că atitudinea Domniei-sale faţă de autorul despre care trata, era una de "inamiciţie teoretică". De exemplu, despre lucrările fundamentale ale lui Manoilescu - **Théorie du protectionisme et de l'échange international** şi **Le siècle du corporatisme** - se vorbeşte în termeni pozitivi, şi se aminteşte că ele au trezit interes şi sînt comentate şi acum în literatura internaţională de specialitate. Cînd se raportează personal la aceste lucrări, însă, o face printr-o sintagmă a cărei structură e contradictorie: sub aspectul conţinutului, sintagma e pozitivă, căci ea reflectă opinia specialiştilor; sub aspectul formei, sintagma încorporează o negaţie, căci între aceste limite, autorul putea să opereze liber (opinia, poziţia proprie). Astfel, teoria costurilor comparative şi întreaga lucrare asupra protecţionismului şi comerţului internaţional, prin care Manoilescu răstoarnă teoria clasică liberală pe aceste probleme (A. Smith, D. Ricardo) , sînt apreciate de dl. Ornea prin sintagma "nelipsit de originalitate"; teoria corporatismului integral şi pur din cealaltă lucrare, "nici ea lipsită de originalitate, discutată şi astăzi" (**Dilema**, II, nr. 63, 25-31 martie 1994), împreună cu o a treia lucrare, **Rostul şi destinul burgheziei româneşti** ("Contribuţie fundamentală în domeniu" - Z. Ornea), sînt abandonate brusc: "M. Manoilescu a fost întotdeauna, sub raport politic, un om de dreapta". De aici începe studiul prin care dl. Ornea delimitează - din motive de întemeiere a discursului - pe gînditorul politic de gînditorul economic, rezultatul fiind un Manoilescu terfelit, pe motiv că a fost de dreapta şi a colaborat sau susţinut mişcarea legionară. Căci, în realitate, aici pare a fi originea stigmatizării sale. Faptul că eşti în raporturi de "inamiciţie teoretică" şi respingi concepţia sau orientarea unui autor, nu-i suficient însă, ca să-ţi asumi dreptul la zeflemea. Care oricum duce spre uscăciune spirituală. O astfel de abordare, a unui creator de Idei - chiar dacă doar unele din ele au făcut carieră - e proba unei mari îndrăzneli teoretice. Cred, totuşi, că e prea mult. Poate e chiar de ajuns pentru noi, ne-creatorii de Idei, spiritul cartezian al îndoielii metodice atunci cînd le citim operele. E posibil chiar să ne şi delimităm de ei, fără a ne implica afectiv în discurs; chiar să şi criticăm - atunci cînd avem temei; putem chiar să respingem dar tot cu temei. Aici se opreşte, însă şirul acţiunilor posibile (ale noastre, ale exegeţilor ne-creatori de idei) atunci cînd ne raportăm critic la un text. Căci ar însemna, în spiritul criticii constructive, să punem ceva în loc. Şi n-avem de unde.

Textul care urmează este o simplă prezentare a lui Manoilescu, în scopul de a oferi o imagine completă a gînditorului, prezentat de dl. Ornea doar în ipostaza sa de gînditor politic de dreapta. Despre celălalt Manoilescu, deci.

Revoluţie naţională şi imperativul decapitalizării

Revoluţia naţională, concepută ca o revoluţie prin excelenţă pentru calitate, spune Manoilescu, este strîns legată de imperativul decapitalizării, văzut ca o cale de "atenuare a capitalismului". Prin "decapitalizare", autorul înţelege orice formă de "înlocuire într-un domeniu oarecare de producţie regimul capitalului particular, cu un alt regim - indiferent care - ce ar fi capabil să continue producţia, fără profit capitalist, sau cu profit capitalist mai mic" (Mihail Manoilescu, **Secolul corporatismului, Doctrina corporatismului integral şi pur** Ed. Naţională, Bucureşti, 1934, p.41). Nu cumva ne apropiem de revoluţia socialistă? Nu, spune autorul, referindu-se la comunismul bolşevic : "nu atît direcţia drumului este falşă; ci **vehiculul** pe care comunismul l-a luat şi care nu va duce niciodată la ţintă (..) Şi cel dintîi defect al său e că nu poate să aprindă acel carburant unic, pe care îl constituie energia creatoare a omului". Comunismul distruge iniţiativa particulară, iar "a deposeda pe ţărani de pămîntul lor nu înseamnă a organiza, ci a face imposibil orice efort de organizare " (op. cit., p. 58-59). Dar , "lăsăm Rusiei sovietice metoda şi rezultatele sale: însă exemplul său nu înseamnă că o altă soluţie parţială, progresivă şi eficace nu poate exista " (idem, p. 43). Manoilescu încearcă să ofere o soluţie pentru o astfel de transformare economico-socială , revoluţionară în esenţa sa, în aşa fel încît schimbarea să se facă "fără tulburări politice, şi fără întreruperea producţiei şi activităţii". Ordinea socială era gîndită ca un corolar al decapitalizării şi al "revoluţiei cu caracter net-antiburghez. **Sub aspectul regimului proprietăţii**, această revoluţie nu-şi propune desfiinţarea proprietăţii private; noul sistem de proprietate şi producţie va păstra iniţiativa privată micşorînd foarte mult răsplata pe care ea o căpăta cînd ia caracter exclusiv de proprietate privată" (p.43) . Revoluţia prevede şi "etatizarea unor mari întreprinderi şi înlocuirea patronatului anonim cu patronatul personal, care încorporează o răspundere socială bine precizată" (p.325).

Sub aspect social, revoluţia naţională antiburgheză nu va desfiinţa burghezia, ci o va descompune, prin crearea corporaţiilor (asociaţii profesionale): vom avea astfel într-o corporaţie "fabricantul de zahăr cu lucrătorul său şi cu ţăranul producător de sfeclă; în alta marele morar cu lucrătorul său şi cu ţăranul producător de grîu, avînd astfel **patroni, muncitori,** sau **agricultori** care sunt integraţi **prin natura funcţiunii lor economice în aceeaşi corporaţie.** Burghezia română nu va fi distrusă printr-un act revoluţionar, aşa cum visase ideologia marxistă, ci va fi descompusă **după multiplicitatea funcţiunilor sale eterogene** şi va fi decolorată drept clasă socială distinctă, prin evaporarea oricărei solidarităţi şi oricărei **prejudecăţi** de clasă" (p. 327; subl. autorului). E adevărat , vor putea fi păstrate "unele virtuţi pe care le-a avut şi le-a cultivat burghezia. Dar în cadrul României nuoi, create de revoluţia naţională, nu va mai fi loc pentru o burghezie cu spiritul ei de astăzi". (p. 323-324). Deşi se păstrează şi se întăreşte proprietatea privată mijlocie şi proprietatea ţărănească, spiritul noii burghezii nu va fi altul, căci, interesul individual va fi subordonat interesului naţiunii, în fiecare ramură de producţie. (p. 317-322). O astfel de burghezie descompusă funcţional, va fi pusă în imposibilitatea de a cumula funcţiunile sale economice cu cele politice: "Bancherii străini - cînd sunt în guvern ţărăniştii - şi bancherii mai mult sau mai puţin români - cînd sunt la guvern liberalii - sunt factori de putere şi, prin aceasta, elemente de comandă ale statului însuşi" (p.322). O astfel de elită economică şi politică în acelaşi timp, nu-şi are locul în noua Românie: "pătura noastră conducătoare nu arată prin nimic o conştiinţă de clasă şi de drept al clasei. Ea este un amalgam din izvoare foarte diferite, începînd cu rămăşiţele vechii boierimi şi sfîrşind cu fiii de plăcinţari, recent sosiţi din părţile Levantului " (p. 329). În aceeaşi situaţie se află micii funcţionari, aproape totdeauna corupţi, intelectualii politicianizaţi ai votului universal "care sosesc în sate în zilele de alegeri, cu gînduri de seducători şi de cerşetori". O clasă conducătorare care se înjoseşte permanent în faţa poporului, îşi pierde raţiunea de a fi şi va pierde respectul poporului. Ea trebuie, deci, schimbată. Calea este corporatismul. **Ce este corporatismul? În ordine economică,** el înseamnă introducerea principiului de organizare, în locul acelui regulator unic al vieţii economice capitaliste - beneficiul individual. "Organizare" nu presupune existenţa unui factor diriguitor sau prezenţa cuiva care dirijează economia. Corporatismul economic înseamnă organizare rezultată din libera înţelegere între corporaţii. **În ordine politică**, regimul corporatist presupune un Parlament corporativ, alcătuit din reprezentanţi, ai tuturor corporaţiilor, reprezentare proporţională cu numărul alegătorilor din corporaţie. Regele numeşte şeful Guvernului, care la rîndul său numeşte şefii diferitelor departamente şi secretarii de stat (p.30-36).

Prezentarea mea se opreşte aici. Scopul său - prezentarea unui alt Manoilescu decît cel stigmatizat ca "naţionalist", "de dreapta", "legionar", "ridicol", "antisemit" etc - cred că a fost împlinit. Avem de-a face cu un gînditor care a oferit o soluţie completă, o alternativă coerentă şi provocatoare, pentru ieşirea României din criză. Chiar dacă nu ar fi nimic viabil din această alternativă, un creator de sistem coerent şi complet pentru depăşirea unei crize merită tot respectul, căci e dintre cei puţini. Ideea de corporaţie, însă, e departe de a fi abandonată. Pe termen lung, nu putem fi foarte siguri dacă realitatea politică românească va fi a pluripartidismului "pur", de exemplu. Amintesc faptul că, înainte de remanierea guvernamentală din primăvara lui 1994 sindicatele (corporaţii) au cerut Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale. Putere politică, adică. Şi, dacă nu luăm în seamă fiecare lucru, mai devreme sau mai tîrziu, lucrurile ignorate se vor răzbuna - zice un proverb. Analiza unor astfel de lucruri presupune, însă, o condiţie minimală: o metodologie care să nu-şi falsifice propriul obiect de studiu, printr-o implicarea afectivă a cercetătorului.

Ştefan STANCIUGELU

Aduse cu poşta

A cerut **Dilema** de curînd opinia cititorilor săi cu privire la calitatea, ţinuta şi, poate, utilitatea săptămînalului.

Cu toate că sunt un constant cititor al gazetei şi uneori chiar colaborator, nu m-am pronunţat asupra acestui subiect.

Şi iată că acum, la început de iunie, primesc din Germania o scrisoare din cuprinsul căreia citez cele ce urmează: "Încep cu mărturisirea bucuriei pe care am trăit-o citind şi răscitind nr. 68 al săptămînalului **Dilema**. «Bun simţ, bune maniere, bun gust!» Mi-a căzut întîmplător în mînă şi nu credeam, nu speram ca să mai vadă lumina tiparului în aceşti ani o atare publicaţie. Am avut şi plăcerea să văd textul lui Pupi (Georgeta Filitti) şi anunţată o colaborare viitoare a lui Manole (Manole Filitti). Ţinuta generală, profilul, scrisul unora dintre colaboratori pe care-i preţuiam dinainte, totul este o încîntare. Un gest de cultură pe care nu-l mai aşteptam aşa curînd. Regret că acest număr n-a putut fi tipărit în vreo 8-10 milioane de exemplare pentru a fi distribuit tuturor acelora care au nevoie de atari mărturii şi lecţii. Dacă ar cădea în toate mîinile poate că unora li s-ar mai subţia obrazul în special şi pielea în general".

Rîndurile au fost scrise de doctorul Gabriel Vasiliu. Pediatru deosebit de preţuit. **On the top** cîteva decenii, cunoscut de mame sub numele de "Piţi", a făcut parte dintr-o pleiadă de mari medici ai noştri. Bun prieten de pildă cu marele chirurg Cuti Juvara şi cu savantul George Palade.

Fiu al generalului Piky Vasiliu, executat împreună cu Mareşalul Antonescu, împrejurările din ţară i-au blocat accesul în învăţămîntul universitar, dăruindu-se în schimb spitalului şi nenumăraţilor copii pe care i-a îngrijit cu multă pricepere şi dăruire.

Actualmente trăieşte la Bonn dimpreună cu soţia sa, departe de ţară şi de prieteni pe care însă nu i-a uitat şi cu care a rămas, precum se vede, în susţinută corespondenţă.

Socotind gîndurile sale asemenea cu ale multora dintre noi îmi îngădui rugămintea să faceţi loc rîndurilor de mai sus într-un viitor număr al **Dilemei**.

Manole FILITTI

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:
- **Cuplul**
- **Gafa**

Temele "Dilemei" sînt reluate si dezbătute pe programul II al Televiziunii, în cadrul emisiunii "La puterea a doua", în duminica de după apariţia fiecărui număr.

Drama culturii române şi comedia miniştrilor ei (V)

Calul de bătaie al patrioţilor de profesie este - în materie de cultură - **problema patrimoniului**. Toţi sînt competenţi şi toţi suferă. Dacă e să-i crezi, prin toate punctele de graniţă se scurg zilnic tone de capodopere. E drept, nimeni n-a văzut vreodată listele pierderilor, inventarul cît de cît complet a ceea ce "s-a scurs" în străinătate. Am mai avut prilejul s-o spun (răspunzînd unor întrebări ale d-lui Petre Mihai Băcanu): ideea publică despre patrimoniu e cît se poate de vagă: ceştile bunicii, fotoliul vreunui unchi bogat, buchetul de liliac pictat în pastă groasă de meşteşugari uitaţi şi alte asemenea averi de familie sînt, pentru mulţi, valori naţionale ce trebuie păstrate cu gelozie. Că dincolo de asemenea obiecte or fi fost scoase peste graniţă în ultimii patru ani, şi lucruri de preţ e posibil. Dar nu pentru că n-a existat o lege a patrimoniului. Existenţa legii nu garantează cuminţenia traficanţilor. Mai ales în perioade de haos social şi de tranziţie organizatorică. Marii noştri îngrijoraţi vor trebui să se înveţe cu o insomnie de lungă durată: pot fi siguri că şi după ce va exista o lege a patrimoniului se vor comite infracţiuni vamale. Deocamdată însă, ar fi igienic şi civilizat să ni se ofere o imagine exactă a infracţiunilor de pînă acum. Altfel, vom profera la nesfîrşit o sumedenie de chiote alarmiste, fără alt efect decît o sporită isterizare a opiniei publice. Contemplînd această agitaţie demagogică nu ne putem reţine o întrebare: pe vremea cînd se dărîmau sate întregi, cînd monumente arhitecturale de neînlocuit (Văcăreşti, Biserica Enei, Sf. Spiridon Vechi şi atîtea altele) erau demolate cu o barbară consecvenţă, ce făceau apărătorii **de azi** ai patrimoniului? Unde era **atunci** zelul lor patriotic? Unde era Ungheanu? Unde Agatha Nicolau? Unde liota de lătrători "responsabili" de după revoluţie?

Mai departe: pripită sau nu, anularea prevederilor patrimoniale ceauşiste (care încurajau un control poliţienesc asupra proprietăţii private) a fost simultană - ceea ce **nu** se spune - cu reînfiinţarea, după ani lungi de suspensie, a două organisme esenţiale pentru elaborarea unei legislaţii noi, echitabile şi moderne: **Comisia Monumentelor şi Siturilor Istorice** şi **Comisia Muzeelor şi Colecţiilor**. Aceste comisii, deşi cu o întîrziere blamabilă, au sfîrşit prin a pune la punct un proiect de lege a patrimoniului, lăsat de echipa ministerială 1990-1991 **pe masa Parlamentului** (octombrie 1991). Unde este această lege? Au trecut trei ani de la predarea ei. Şi s-au schimbat cîţiva miniştri care, spre deosebire de primul, nu fuseseră antrenaţi să distrugă "valorile naţionale". Care e rezultatul? De ce nu avem **pînă azi** legea a cărei absenţă e deplînsă cu lacrimi amare de chiar cei care au blocat-o?

Şi încă ceva: nu ştim cîte valori patrimoniale au părăsit ţara în ultimii patru ani. Dar ştim cîte valori din patrimoniul imobil se degradează **în ţară**, sub ochii noştri, fără ca guvernanţii să intervină **decis** pentru a le salva. O dovadă în plus că nu de patrimoniu le arde, în fond, actualilor administratori ai tezaurului naţional. Patrimoniul e încă un pretext de răfuială politică, încă un mod de a ambala nobil izbucniri nearticulate de agresivitate primară.

Această agresivitate primară este perdantă pentru chiar exponenţii ei. Am mai spus-o: ei nu sînt capabili nici măcar să profite de pe urma a ceea ce au preluat ca valabil din administraţiile anterioare. Au preluat de pildă un **oficiu de expoziţii** organizat de un mare profesionist: Mihai Oroveanu. Dl. Oroveanu duce de patru ani - cu mijloace tot mai precare – greul expoziţiilor noastre de anvergură din ţară şi din străinătate. A reuşit, pe de altă parte, cu maximă eficienţă dar cu prea mare discreţie, să pună pe picioare o arhivă documentară unică în ţară cu privire la arta românească contemporană. Pasionat şi ingenios el a găsit soluţia de a supravieţui şi de a funcţiona normal în ciuda ridicolelor subvenţii ale ministerului. Rezultatul e că ministerul e supărat: dl. Oroveanu e prea autonom, se descurcă prea bine singur, are prea multă iniţiativă. Nostalgia autorităţii centralizate (care îl face pe dl. Ungheanu să regrete "moderna" instituţie de difuzare a cărţii dinaintea lui '89) e de nereprimat. Şi invers proporţională cu autoritatea reală a nostalgicului...

Într-adevăr: ce autoritate poate avea dl. Ungheanu în domeniul artelor vizuale de pildă, asupra cărora se pronunţă cu un aplomb sinucigaş. Domnia sa crede că rolul unui minister este să cumpere lucrări de la toţi cei 3000 de membri ai Uniunii Artiştilor Plastici. Înţelegem că educaţia d-sale nu-i îngăduie să aibă decît criterii cantitative, că d-sa ştie tot atît de puţin **să vadă** corect o imagine pe cît de puţin ştie să-şi privească în faţă interlocutorii. Dar să fie măcar precaut. Să-şi pună, de pildă, întrebarea ce s-ar întîmpla dacă s-ar organiza o expoziţie cu achiziţiile ministeriale din anii '90 - '91. S-ar constata de îndată că achiziţiile cu pricina sînt susţinute de o gîndire critică coerentă şi că numărul lor depăşeşte cu mult cercul "prietenilor" ministrului. Vrea dl. Ungheanu să ne dea gata? Să ordoneze deschiderea "demascatoare" a unei asemenea expoziţii. Şi să vedem ce va spune publicul şi ce vor spune specialiştii.

Ar mai fi încă multe de spus: despre isprăvile altor cîtorva oameni de cultură "instalaţi" în post de echipa '90-91: Mircea Martin, cu splendidele sale reuşite de la "Univers", Geta Dimisianu (la "Albatros"), Vasile Ignat (la "Dacia"), Daniela Crăsnaru (la "Ion Creangă"), Ion Caramitru (la Teatrul "Lucia Sturdza Bulandra"), Adina Darian (la "Cinema"), Dumitru Solomon (la "Teatrul - Azi"), V. E. Maşek (la "Nottara") şi alţii, numeroşi şi la fel de meritorii. În februarie '91, a luat naştere, la iniţiativa lui Coriolan Babeţi, **editura Video** a Ministerului Culturii (director: Bujor Râpeanu), care a produs pînă acum peste 50 de filme documentare destinate difuzării culturii româneşti peste hotare. Ar urma, apoi, să aruncăm o privire în provincie, pentru a semnala inteligenţa, bunul gust şi verva imaginativă ale cîtorva inspectori culturali **noi**, ctitori curajoşi, capabili să moşească instituţii culturale durabile: mă gîndesc, mai ales, la Liviana Dan de la Sibiu şi la Mircea Oliv de la Bistriţa-Năsăud, amîndoi concediaţi, fireşte, de forţele politice victorioase pe plan local.

Bilanţul pe care l-am început acum cinci săptămîni ar putea fi continuat, în acelaşi chip, de fiecare din cei activi în perioada a cărei răspundere ne-am asumat-o şi nè-o asumăm. Ne oprim, totuşi, aici, obosiţi şi stingheriţi de a inventaria singuri ceea ce trebuia înregistrat cu o minimă cuviinţă de alţii, fără părtinire, fără invidie, fără reacredinţă.

Ce au a ne opune guvernanţii de azi? Aud că au înfiinţat şi ei cîte ceva: un centru de artă "Kalinderu", care nu există decît pe hîrtie, dar are 60 de angajaţi plătiţi. Sau un muzeu "A.I.Cuza", tot pe hîrtie, inventat pentru a disloca Grupul pentru Dialog Social. Mai aud că n-au legiferat nimic: că au fost absenţi - sau ca şi absenţi la discutarea bugetului pe anul în curs, că n-au participat cu nimic la elaborarea legii sponsorizării (care, din această cauză, e bună numai pentru fotbalişti). Cu ce se ocupă, totuşi, această ţîfnoasă echipă? Şi cum au ajuns ei să creadă că "drama culturii române" n-are nimic de a face cu mediocritatea lor congenitală? "Drama culturii române" e, în realitate, rezultatul unei nevrednicii tragicomice devenită semn distinctiv al administraţiei culturale din ultima vreme. O administraţie culturală care e **sub nivelul** celei comuniste: aceea păcătuia prin obedienţă şi rutină. Aceasta e incompetentă şi bezmetică. Au ieşit în prim plan naturi gregare, retori inculţi, psihologii deviate, figuri patribulare. Cultura (şi nu numai ea) e pe mîna unor conducători nereprezentativi, palizi, amputaţi intelectual şi schimonosiţi sufleteşte. Cum să-i respecţi? Cum să aştepţi de la ei soluţii? Ţi-e jenă să-i auzi vorbind, ţi-e jenă să vezi cum se îmbracă şi cum se poartă, cum tac sfios sau rîd indiscret cînd au de-a face cu oaspeţi din alte ţări, cum se fîstîcesc cînd trebuie să lege două propoziţii în vreo limbă străină, cum fac pe şmecherii cînd trebuie să fie rezervaţi şi gesticulează ciobăneşte cînd trebuie să fie subtili. În plus - răi, cîinos de răi, mereu dispuşi să judece tot ce nu pricep şi să distrugă tot ce-i contrariază. E greu de crezut că inteligenţa românească şi tradiţiile creativităţii româneşti se pot recunoaşte în asemenea jalnici "oficianţi". Dar dacă ei au ajuns totuşi să împînzească **la vîrf** instituţiile culturale autohtone n-avem nici o scuză. **Noi** sîntem vinovaţi, **noi**, cu absenteismul nostru orgolios, cu scrupulele noastre "boiereşti", cu incapacitatea noastră de a identifica pericolul şi de a reacţiona eficace. Sîntem vinovaţi cu guvern cu tot şi cu opoziţie cu tot. Cît despre faptul că nevrednicii noştri culturnici sînt - în ciuda poziţiilor lor privilegiate - veşnic prost-dispuşi şi agresivi, trebuie să fim înţelegători: nimic nu e mai iritant, mai greu de suportat, mai născător de veninuri, decît conştiinţa (nemărturisită) a propriei neputinţe.

Andrei PLEŞU

Un punct de vedere

Intenţionasem să scriu, pentru acest număr din **Dilema** consacrat sondajelor de opinie, un articol despre "duminica europeană" - duminica alegerilor pentru Parlamentul european, cu atît de surprinzătoarele lor rezultate, mai ales în Franţa. Porneam de la observaţia făcută de Alain Minc (în **Le Nouveau Moyen Age**) după care revoluţiile contemporane sînt fabricate de opinia publică. Articolul era aproape încheiat, cînd fatalitate!, a sunat telefonul: o necunoscută doamnă germană de origine română (sau , poate, doar originară din România), foarte nervoasă. Plecase din România de multă vreme, din cauza teroarei comuniste, dar acum regreta. Dacă ar fi rămas în România, spunea, ar fi ajuns şi dumneaei nomenclaturistă şi ar fi trăit bine şi "înainte" şi "după"; exilîndu-se, s-a "ratat", este la şomaj şi, mai mult, a devenit comunistă; urăşte Occidentul. Din lunga confesiune a necunoscutei mele interlocutoare am aflat şi că este licenţiată în filosofie (în Germania). Istoria ei mi s-a părut kunderiană. Aşa mi-am adus aminte de un scurt articol despre exil - **Exilul eliberator** - publicat de Milan Kundera în "Le Monde" pe la începutul lunii mai. Textul meu despre "duminica europeană" mi s-a părut, dintr-odată, fad; ciudata istorie a exilatei din cauza comunismului devenită comunistă îl depreciase. Aşa că m-am hotărît să traduc articolul lui Milan Kundera. Iată-l:

"Vera Linhartova era, în anii '60, unul dintre cei mai admiraţi scriitori din Cehoslovacia, poeta unei proze meditative, ermetice, inclasificabile. Plecînd din ţară, după 1968, la Paris, a început să scrie şi să publice în franceză. Cunoscută pentru natura ei solitară, şi-a uimit toţi prietenii cînd, de curînd, a acceptat invitaţia Institutului Francez din Praga, şi, la colocviul consacrat problematicii exilului, a ţinut comunicarea publicată acum în **L'Atelier du roman** (în nr. 2 al acestei reviste a fost tipărit discursul Verei Linhartova la acest colocviu, discurs intitulat «Pentru o ontologie a exilului» - n.m., M.I.). Nu am citit vreodată ceva mai non-conformist şi mai lucid despre acest subiect.

Jumătatea noastră de secol a făcut întreaga lume extrem de sensibilă la destinul oamenilor interzişi în ţara lor. Această sensibilitate compătimitoare a încetoşat problema exilului cu un moralism lacrimogen şi a ocultat caracterul concret al vieţii exilatului, care, după Linhartova, a ştiut adesea să-şi transforme surghiunul într-o călătorie eliberatoare «către o altă zare, necunoscută prin definiţie, deschisă tuturor posibilităţilor». Evident, ea are de o mie de ori dreptate! De nu, cum să poţi înţelege faptul, aparent şocant, că după sfîrşitul comunismului aproape nici unul dintre marii emigranţi nu s-a întors în ţară? Nici Milosz, nici Brandys, nici Kolakowski, nici Kristeva, nici Zinoviev, nici Siniavski, nici Skvorecky, nici Forman, nici Polanski, nici Agnieszka Holland, nici Richterova.

Cum?! Sfîrşitul comunismului nu i-a incitat să-şi celebreze în ţara natală întoarcerea Marii Întoarceri? Şi dacă, spre dezamăgirea publicului, nu au simţit nici o dorinţă să o facă, n-ar fi trebuit oare să considere întoarcerea drept un angajament moral? Linhartova: «Scriitorul este înainte de orice un om liber, iar obligaţia de a-şi păstra independenţa împotriva oricărei constrîngeri este mai presus decît orice altă consideraţie. Nu mai vorbesc acum de constrîngerile smintite pe care încearcă să le impună o putere abuzivă, ci de restricţiile - cu atît mai greu de dejucat cu cît sînt mai bine intenţionate - care fac apel la sentimentele de datorie faţă de ţară». Într-adevăr, se rumegă clişee despre drepturile omului şi se persistă, în acelaşi timp, în a considera individul drept proprietate a naţiunii lui.

Vera Linhartova merge încă mai departe: «Am ales, aşadar, locul unde voiam să trăiesc, dar am ales şi limba pe care voiam să o vorbesc». I se va obiecta: nu este scriitorul, deşi om liber, paznicul limbii sale? Nu este acesta sensul însuşi al misiunii lui? Linhartova: «Se pretinde adesea că, mai mult decît oricine, un scriitor nu este liber pe mişcările lui, fiindcă rămîne legat de limba lui printr-o legătură indisolubilă. Cred că este vorba de încă unul din acele mituri ce servesc de scuză celor timoraţi...». Fiindcă «scriitorul nu este prizonierul unei singure limbi». O mare frază eliberatoare. Doar scurtimea vieţii îl împiedică pe scriitor să tragă toate concluziile acestei invitaţii la libertate.

Linhartova: «Simpatiile mele se îndreaptă către nomazi, sufletul meu nu este al unui sedentar. Sînt de aceea îndreptăţită să spun că exilul meu a satisfăcut ceea ce, dintotdeauna, era dorinţa mea cea mai mare: să trăiesc în altă parte». Cînd Linhartova scrie în franceză, continuă să fie scriitor ceh? Nu. Devine ea scriitor francez? Nicidecum. Este în altă parte. În altă parte ca altădată Chopin, în altă parte ca, mai tîrziu şi fiecare în felul său, Nabokov, Beckett, Stravinski, Gombrowicz. Bineînţeles , fiecare îşi trăieşte exilul în felul său, inimitabil, iar experienţa Linhartovei este un caz limită. Cu toate acestea, după textul ei radical şi luminos, nu se mai poate vorbi de exil cum s-a vorbit pînă acum".

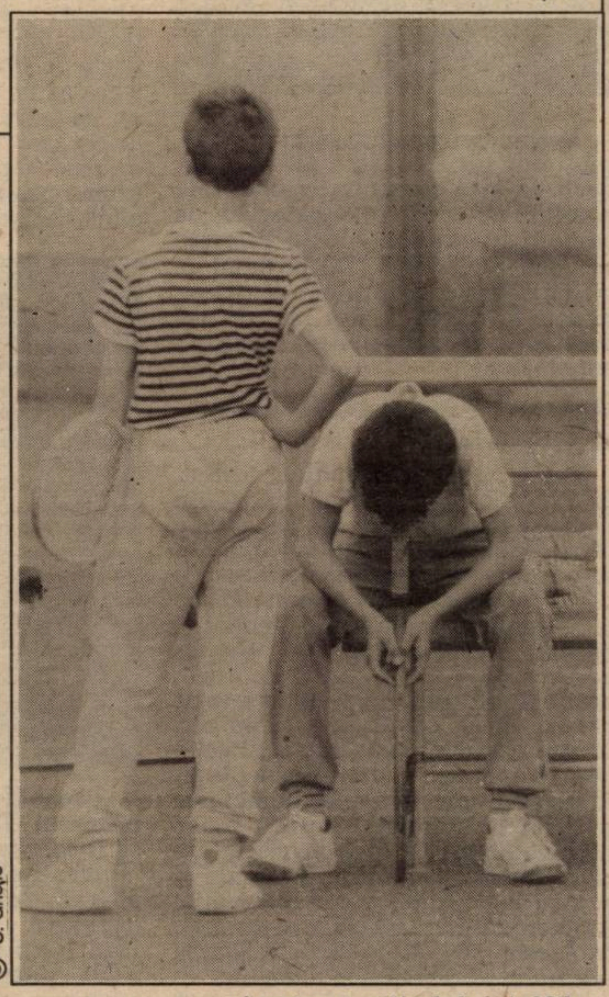
© S. Ghetie

... Acesta e articolul lui Milan Kundara, **Exilul eliberator**. Se potriveşte, se poate potrivi, oare, şi altor exilaţi decît scriitorilor?! Are vreo legătură cu povestea necunoscutei mele interlocutoare, ajunsă comunistă în exil, după căderea comunsimului, şi roasă de regretul că nu a avut răbdare să devină nomenclaturistă?! Habar n-am. Există, probabil, şi libertăţi de-a-ndoaselea.

M. IORGULESCU

Cine a scris piesa „Preşedintele Lear”?

✦ De la Cotroceni nu demisionează nimeni ✦ Legea Palatelor naţionalizate ✦ Ion Gheorghe Maurer şi-a cumpărat casa? ✦ Primarul Gheorghe Funar, învins de preşedintele Ion Iliescu ✦ În curînd, ne vom învecina cu un stat sovietic ✦ Ne era dor de Paul Everac ✦

Recoltele se anunţă bune

Nu trebuie să ai mare talent de analist politic pentru a-ţi da seama că iniţiativa Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat, de suspendare din funcţie a preşedintelui României, nu are, practic, nici o şansă de succes. Procedura este aşa de complicată (şi este gîndită avîndu-se în vedere actualul echilibru de forţe din politica internă), încît singurul lucru care se va obţine va fi declanşarea unei crize politice majore. Sau, mai bine zis, vor fi clare pentru toată lumea elementele crizei politice majore în care ne aflăm.

Deci, iniţiativa ţărănistă ar trebui, mai întîi, să fie sprijinită de o treime din numărul senatorilor şi deputaţilor. Apoi, ar fi nevoie de avizul favorabil al Curţii Constituţionale. Dacă este obţinut şi acest aviz, suspendarea din funcţie trebuie discutată din nou de plenul celor două Camere. Suspendarea din funcţie înseamnă, de fapt, o încetare **provizorie** a exercitării prerogativelor prezidenţiale. Demiterea lui Ion Iliescu nu se poate face decît în urma unui referendum.

Reacţia a preşedinţiei României la iniţiativa PNŢCD de suspendare din funcţie a preşedintelui Ion Iliescu • 10 iunie 1994 • Comunicată de purtătorul de cuvînt Traian Chebeleu

"Văd în comunicatul Biroului de Conducere al PNŢCD o ofensă inadmisibilă adusă preşedintelui, din partea unui partid politic parlamentar. Este un act regretabil, penibil chiar, pentru autorii lui. Afirmaţiile comunicatului sunt de o extremă gravitate şi sunt lipsite de orice suport faptic. Nu ştiu cînd şi cum ar fi atentat preşedintele României la independenţa justiţiei. Este o afirmaţie gratuită, pe care o resping categoric."

Despre personalitatea în discuţie, cetăţenii ţării noastre nu au aflat decît că şi-a continuat contactele nemijlocite cu diverse categorii de oameni ai muncii, de la diferite societăţi comerciale. Telejurnalul de vineri seara a comunicat că preşedintele României "a fost informat că recoltele, mai ales la păioase, se anunţă bune".

Chiriaşi, criminali, trădători şi proprietari

Dacă ne amintim motivul invocat de PNŢCD pentru suspendarea din funcţie a preşedintelui, ne dăm seama că obiectul adevărat al discuţiei nu este Ion Iliescu. Chiar dacă, în acelaşi timp, Corneliu Coposu a vorbit despre falimentul regimului prezidenţial şi despre nevoia urgentă de reinstaurare a monarhiei parlamentare; partidul pe care îl conduce nu a votat pentru noua Constituţie şi a promis, în ziua votului, că va lupta cu orice ocazie pentru amendarea legii fundamentale. Reacţiile oamenilor politici la subiectul numit "case naţionalizate" au fost dovezi foarte clare pentru intenţiile lor reale şi pentru legăturile lor cu democraţia. Au perfectă dreptate cei care spun că, în aceste zile, se hotărăşte soarta regimului proprietăţii în România.

Dacă de la Cotroceni se spune că preşedintele nu a îndemnat niciodată la nerespectarea unor hotărîri judecătoreşti de punere în posesie, partidele care îl susţin pe Ion Iliescu sînt foarte hotărîte în a-i sprijini pe actualii chiriaşi, fără să ţină seama de nici un principiu de drept. De pildă, chiar în prima zi a dezbaterilor, liderul grupului PDSR din Senat, Vasile Văcaru, a propus "casarea tuturor hotărîrilor judecătoreşti date pînă în prezent şi punerea acestora în acord cu legea ce urmează a fi votată". Deci, aplicarea retroactivă a unei legi.

Partidul România Mare şi Partidul Socialist al Muncii sînt şi mai categorice: ele doresc nici mai mult nici mai puţin decît cumpărarea caselor de către actualii chiriaşi, fără prea multe discuţii. Senatorul PSM Gheorghe Răboacă a reuşit chiar să blocheze dezbaterile la primul alineat al legii, provocînd o furtună care a durat aproape cinci ore. Joi, dl. Răboacă a declarat că nu s-ar putea lua măsuri reparatorii decît pentru casele naţionalizate după 1950. Aceasta pentru că, între 1945 şi 1950, imobilele au fost confiscate de la "tot felul de criminali şi trădători". "Voi sînteţi criminalii!" a strigat, înainte de a ieşi din sală, senatorul PAC Ştefan Radof. Într-un tîrziu, reprezentantul PSM şi-a cerut scuze, declarînd că nu s-a referit la foştii deţinuţi politici. Este adevărat: aici nu era nimic de înţeles.

Ce grad are Avram Iancu?

Tot joi, reprezentantul unui partid "de centru" (conform opiniei d-sale), deputatul PUNR Ioan Gavra, a declarat că proiectul Legii imobilelor naţionalizate aparţine în întregime partidului d-sale. Ioan Gavra i-a acuzat pe toţi parlamentarii că, în ultimele şase luni, "nu au făcut nimic pentru ţară" şi i-a somat ca, nu mai tîrziu de sfîrşitul săptămînii acesteia, legea să fie adoptată. Aceasta pentru că, de patru ani, ea este aşteptată şi de cei care "au suferit cincizeci de ani de zile", dar şi de "alţii care suferă acuma pentru că drepturile lor vor fi altele decît cele pe care le-au avut".

Opinii ale vicepreşedintelui Partidului Unităţii Naţionale Române, IOAN GAVRA, despre Legea învăţămîntului • 9 iunie 1994

"Învăţămîntul românesc nu poate începe în 15 septembrie, după patru ani de zile, fără o lege. (...) Ei, ajunge! Eu nu zic să mergem pe cincinale ca înainte, dar să ştim şi noi unde învăţăm, cum învăţăm, pe cine încadrăm în învăţămînt! (...) La Ministerul Învăţămîntului, toţi broscoii de 50-70 de ani, care au lucrat pe vremea comunismului, sunt la reformă! Păi dacă ăştia fac reforma în Ministerul Învăţămîntului, apoi trebuie să mergem acasă! Deci, trebuie epuraţi de acolo! Şi toţi sunt acuma în Alianţa Civică! Marii comunişti sunt în Alianţa Civică!"

Preşedintele lui Ioan Gavra, primarul Gheorghe Funar, a trebuit să îl asculte pe rectorul Universităţii "Babeş-Bolyai", profesorul Andrei Marga, vorbind despre "acţiunile agresive îndreptate împotriva identităţii Universităţii, în numele unui patriotism deşănţat". La adunarea consacrată aniversării celor 75 de ani ai Universităţii clujene, au fost prezenţi şi domnii Ion Iliescu şi Emil Constantinescu; deci, în ciuda insistenţelor primarului Funar, nu s-a mai putut discuta despre ideea PUNR de a schimba numele instituţiei în "Universitatea Daciei Superioare". Totuşi, pentru a se dovedi "echidistant", preşedintele Iliescu a petrecut cîteva clipe admirînd monumentul lui Avram Iancu din faţa catedralei ortodoxe, monument care poate fi asemănat doar cu cel consacrat artileriştilor României şi amplasat pe Bulevardul Eroilor din Bucureşti, în locul statuii lui petru Groza.

Eliberarea Moldovei de sub jugul moldovenesc

În aceste condiţii, care cetăţean al României mai poate fi atent la lucrurile care se întîmplă între Prut şi Nistru? Cui îi mai pasă că imnul "Deşteaptă-te, române!" nu mai este şi al Republicii Moldova? Mai observă cineva gesturile politice ale preşedintelui parlamentului de la Chişinău? De altfel, nici nu suntem siguri că, în Bucureşti, ştie foarte multă lume cine este Petru Lucinski, cu ce s-a ocupat şi cu ce se ocupă.

Cu ocazia Zilei Independenţei, care s-a sărbătorit săptămîna trecută în Federaţia Rusă, preşedintele parlamentului Republicii Moldova i-a felicitat "pe toţi cetăţenii Rusiei". În mesajul său, dl. Lucinski a amintit că "Rusia şi Moldova au o istorie comună", uitînd să specifice despre care Moldovă este vorba. Chiar dacă marele prieten de la Răsărit mai adăposteşte "forţe ostile", nu trebuie uitat că primul act politic al Moldovei independente a fost încheierea Tratatului de prietenie cu Federaţia Rusă. Şi aici, dl. Lucinski a uitat un amănunt (pentru că - nu-i aşa? - intenţia contează): tratatul despre care a vorbit nu a fost ratificat niciodată.

Dar Moscova trebuie să fie, pentru Chişinău, în primul rînd un partener economic, a mai spus fostul demnitar al partidului comunist. Obstacolele dispar unul după celălalt. Atmosfera din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească se reface vertiginos, mai ceva decît restauraţia comunistă de la Bucureşti. În fiecare zi, presa favorabilă puterii mai scoate de la naftalină cîte un "lingvist" care îşi aduce aminte de teoria "celor două limbi est-romanice": româna şi moldoveneasca. Singurul amănunt care mai lipsea (exceptînd revenirea la alfabetul chirilic - dar timpul nu este pierdut) a fost regăsit săptămîna trecută. La propunerea blocului format din Partidul Socialist şi din gruparea "Edinstvo", anul acesta se va sărbători "eliberarea Moldovei de sub jugul fascist". Propunerea a fost sprijinită de Partidul Democrat Agrar (de guvernămînt), astfel că, în august, la Chişinău vom auzi elogii pentru armata sovietică eliberatoare. Şi, pînă la urmă, din august pînă în noiembrie sînt aşa de multe zile? 7 noiembrie se apropie cu paşi mărunţi şi repezi.

Un fluture pe ambasadă

Scandalul izbucnit în viaţa politică a făcut ca Tîrgul de carte de la Bucureşti să aibă o presă foarte firavă, în ciuda faptului că un procent important din gazetarii dîmboviţeni au trecut pe la etajul al patrulea al Teatrului Naţional. Am văzut foarte mulţi oameni importanţi plimbîndu-se pe acolo. La un moment dat, am avut chiar senzaţia că întinerim, admirîndu-i pe Nicolae Dragoş, pe Dan Zamfirescu, pe Dinu Săraru şi pe Paul Everac. Ultimul de pe listă a revenit în atenţia opiniei publice de cînd ministrul de externe a primit o scrisoare de protest din partea a 33 de români rezidenţi în Austria. În scrisoare, dl. Meleşcanu este rugat "să binevoiască a reconsidera eventuala numire într-un post de conducere" la Centrul Cultural Român din Viena a cunoscutului autor al pieselor "Ştafeta nevăzută", "Un fluture pe lampă" şi "Ferestre deschise". Primul de pe listă a fost prezent la o "manifestare" îndelung anunţată prin difuzoarele sălii de expoziţie: lansarea unei "antologii a epigramei politice româneşti", antologie alcătuită de Gheorghe Zarafu. Nu ştiţi cine este Gheorghe Zarafu? Este un corifeu al epigramei româneşti, întrecut doar de D.C. Mazilu (citäm din volumul "Umor pe ogor", Editura "Ceres", Bucureşti, 1986: "Mustăciosul meu bărbat/ De cînd trece pe la MAT/ Multe sticle-n drum aruncă.../ Dar nu are zile-mupcă!").

În peisajul Tîrgului de carte, prezenţa acestor domni era la fel de potrivită ca şi cea a primarului Funar lîngă profesorul Marga. Sau cu a lui Paul Everac la Centrul Cultural de la Viena.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

Cine-mparte, parte-şi face! (legea caselor naţionalizate)

După intervenţia de amator în ale politicii, de joi 9 iunie, a senatorului Gh. Răboacă (PSM), prin care deţinuţii politici din perioada 1945-1950 cărora li s-au expropriat casele erau catalogaţi drept "criminali şi trădători", luni - 13 iunie, senatorii PDSR şi amicii din stînga lor au impus prin vot o variantă a articolului 2 care e cheia legii - prin care practic se legiferează în condiţii de democraţie (aşa "minoră" cum e ea) naţionalizarea făcută de comunişti în condiţii de dictatură (aşa "majoră" cum era ea). Dar iată cum arată "istoricul", articolului 2, în viziunea "majorităţii parlamentare":

"Persoanele fizice prevăzute la art. 1 (foştii proprietari) beneficiază de restituirea în natură, prin redobîndirea dreptului de proprietate, a unui singur apartament, cu condiţia să locuiască în el ca chiriaşi. Pentru celelalte case se primesc despăgubiri băneşti".

După ce toate amendamentele opoziţiei au căzut şi chiar cel al Comisiei de specialitate a Senatului, care permitea "un apartament la alegere, indiferent dacă foştii proprietari locuiesc acolo ca chiriaşi", senatorii opoziţiei împreună cu independentul Radu Ceontea au părăsit sala şi au elaborat o declaraţie prin care fac cunoscut că se retrag pe parcursul dezbaterilor acestei legi. Cum senatorii PD nu au părăsit şi ei sala, majoritarii au putut vota şi singuri articolul, cvorumul existînd. Convenţia drepturilor omului a fost ignorată în numele "neamestecului în treburile interne", iar Constituţia "n-am făcut-o tot noi?!"

Petru IONESCU

„Îndrăzneli" aproape istorice

Comemorările şi aniversările, ca şi dezvelirile de busturi şi reuniunile universitare au devenit prilejuri nepreţuite pentru confruntări, contestaţii, "incendii destabilizatoare" şi îmbrînceli electorale. Cu ocazia "zilei eroilor", a inaugurării monumentului "Memorandiştilor şi a festivităţilor dedicate împlinirii a 75 de ani de existenţă de la înfiinţarea universităţii Babeş-Bolyai s-a mai consumat o repriză de "box patriotic" între primarul Clujului şi preşedintele Ion Iliescu. Furios pe opţiunea şefului statului - care n-a avut timp să participe la manifestaţiile în cinstea centenarului Mişcării memorandiste dar s-a aflat în mafea aulă a Universităţii din oraşul domnului Funar - liderul PUNR nu şi-a ascuns bucuria de a-l vedea pe fostul său contra-candidat huiduit de "prietenii săi maghiari". Precedînd acţiunile "antiguvernamentale, antiprezidenţiale şi promonarhiste" organizate pentru a marca trecerea a patru ani de la descinderea minerească în Piaţa Universităţii din capitală, scînteile politice aprinse la Cluj n-au beneficiat de prea multă atenţie din partea comentatorilor politici. Nimeni nu face vreo legătură între viscerala pornire antiprezidenţială a liderilor PUNR şi lovitura de teatru la care a recurs PNŢCD cu puţin înainte de 13 iunie. Nimeni nu pare dispus să constate că "bomba" ţărăniştilor - complet neinteresantă în afara unor semne de întrebare cu privire la gradul de implicare a capilor Justiţiei în confecţionarea lor - îl transformă încă o dată în "vizionar" pe turbulentul lider PRM. Nimeni nu-şi aduce aminte că singurul ministru pe care l-a apreciat vreodată în mod public preşedintele PNŢCD este domnul Iosif Gavrilă Chiuzbaian, ale cărui strînse legături sufleteşti şi ideologice cu PUNR au fost afirmate cu mare mîndrie de chiar şefii respectivului partid. Nimeni nu face speculaţii pe seama adevăratelor motivaţii ale indignării lui Vadim, "informat" din timp de punerea la cale a unei acţiuni în vederea răsturnării ordinii constituţionale, indignare demnă de aprecierea şi de răsplăţile Cotroceniului. Nimeni nu se întreabă ce resorturi strategice îi îndeamnă pe ţărăniştii să "se arunce" cu toată forţa în direcţia "indicată" de comunişti, iniţiind **exact** acele forme de contestaţie la adresa puterii care îi transformă pe membrii Partidei Naţionale în apologeţi ai nonviolenţei, echilibrului, toleranţei şi respectului pentru lege. Desigur, cînd rememorarea mineriadelor devine obligatorie (şi de fiecare dată în iunie nimeni nu se poate sustrage unei atari obligaţii) punerea în discuţie a acţiunilor PNŢCD e de-a dreptul suspectă. Cine îndrăzneşte să se îndoiască de "dreptatea absolută" a unui lider care a făcut 17 ani de puşcărie şi s-a remarcat de patru ani încoace prin refuzul oricărui compromis? Nimeni şi cu nici un chip, mai ales cînd de partea cealaltă a talgerului se află "comunistul Iliescu", acelaşi care le-a mulţumit minerilor pentru spiritul lor civic acum patru ani.

Multă vreme, adversarii puterii au făcut opoziţie unei persoane. Acum, liderii ţărăniştii transferă asupra funcţiei prezidenţiale întreaga lor nemulţumire faţă de preşedintele Iliescu. Confundînd omul cu instituţia şi alegerile cu victoria unei părţi a securităţii, PNŢCD şi-a făcut din atacul antiprezidenţial un scop în sine. Mulţi îl înţeleg ca pe o supremă dovadă a "verticalităţii şi consecvenţei morale". Şi totuşi, acest mod de a înţelege democraţia foloseşte enorm şantajiştilor ultranaţionalişti, micşorînd nepermis şansele electorale ale Convenţiei. Pentru că au ajuns pe ultima treaptă a "scării lor strategice", ţărăniştii nu-şi mai pot permite să se întrebe în avantajul cui au redus acţiunile opoziţiei la o sistematică negare a legitimităţii alegerilor. Dacă vor continua să creadă că "adevărata democraţie" e garantată prin simpla scoatere din joc a actualului lider de la Cotroceni, ţărăniştii vor trebui să accepte că scopul lor şi al PUNR e unul comun. De dragul "imaginii impecabile" construite peste hotare, Corneliu Coposu preferă să se declare de aceeaşi parte cu minoritarii deşi, de fapt, acţionează în favoarea antiminoritarilor. Reacţia Partidului Alianţei Civice şi a UDMR, care au refuzat să se alăture iniţiativei PNŢCD de suspendare din funcţie a preşedintelui ţării nu e una de prietenie şi supuşenie faţă de Cotroceni, ci una de împotrivire la încăpăţînarea cu care ţărăniştii servesc interesele politice ale adepţilor dictaturii. Gestului politic extra-ordinar al celor două formaţiuni din Convenţia Democratică i se adaugă "curajul" cu care PD(FSN) a preferat să rămînă în sală atunci cînd restul opoziţiei a părăsit Senatul şi dezbaterile pe tema legii caselor naţionalizate . Pentru prima dată de la alegeri, trei partide antiguvernamentale au reacţionat **altfel** decît şi-ar fi dorit aliaţii cabinetului Văcăroiu. Începutul a fost făcut şi de acum încolo ne putem aştepta la o eliberare treptată a opoziţiei de sub tutela ţărănistă. Normal ar fi ca "întîmplările" ultimei săptămîni să provoace o schimbare a strategiei politice în tabăra puterii. Ideea restructurării posturilor din executiv, printr-o "curăţenie" drastică în eşaloanele doi şi trei nu e, orice s-ar spune, un răspuns dat revendicărilor sindicatelor. El este, fără îndoială, un semnal politic, un test mascat: majoritarii s-au hotărît să recurgă la cea mai neatacabilă soluţie pentru a scăpa din menghina pretenţiilor propriilor aliaţi. Ne putem aştepta la o "lungă vară fierbinte" şi la surprize din două direcţii.

Elena ŞTEFOI

Sensibilităţi

Alegerile pentru Parlamentul European nu i-au emoţionat peste măsură pe cele 269 milioane de alegători din 12 ţări: participarea la vot a fost slabă, mai redusă decît la ultimul scrutin, pe măsură ce organismele europene capătă tot mai multă substanţă, cetăţenii sînt tot mai indiferenţi faţă de ele.

În anii '50 întemeietorii proiectului european – Jean Monnet şi Robert Schuman – considerau că scopul esenţial este stingerea vechilor rivalităţi de pe continent şi înlocuirea lor cu înţelegerea intereselor mutuale. Astfel, urma ca unele atribute ale suveranităţii naţionale să fie cedate organismelor europene conform aceluiaşi principiu prin care indivizii din statele-naţiune îşi investesc cu putere propriile guverne: unele obiective se realizează mai bine împreună decît separat. Or, tocmai acest "împreună" nu este evident. Parlamentul European cu cele trei sedii ale sale şi nouă limbi oficiale, pare a fi, pentru cetăţeanul occidental, un for al politicienilor nevoiţi să renunţe – temporar sau definitiv – la scena naţională, o instituţie care consumă multe vorbe cu un cost extrem de ridicat, în timp ce hotărîrile care scot oamenii în stradă sînt luate de birocraţii Comisiei Europene pe care nu i-a ales nimeni. În campania electorală, formaţiunile antieuropene din toate ţările şi-au desfăşurat propaganda pe tema denunţării dezavantajelor unei pieţe libere neîngrădite, a unei Europe supranaţionale, federaliste. În condiţiile în care ieşirea din recesiune se face cu greu, şi singura cifră care nu se mişcă este cea a şomajului, este de înţeles de ce pledoaria pentru binele propriu poate trece dinaintea celei pentru binele comun. Scepticismul politicienilor britanici, protestele violente ale diferitelor categorii de producători din Franţa, ba chiar şi ezitările alegătorilor dintr-o ţară ca Portugalia – care a avut mari beneficii de pe urma sprijinului comunitar – îndepărtează obiectivele Europei unite de preocupările cetăţeanului. Cei care s-au deplasat totuşi la vot, n-au făcut-o în urma unor idei precise despre moneda unică, o politică externă comună şi o forţă de apărare integrată, ci pentru a da un semnal propriilor guvernanţi.

Votul nu prea are semnificaţie examinat din perspectiva raportului dreapta-stînga. Marile formaţiuni politice sînt pro-europene, indiferent de locul lor pe eşichierul politic. Au pierdut semnificativ şi partidul conservator britanic al lui John Major şi partidul socialist spaniol condus de Felipe Gonzales. A fost un vot-sancţiune al felului cum aceste partide la putere controlează crizele naţionale. La o lună după alegerile parlamentare, Italia îşi confirmă opţiunea faţă de dreapta unificată de Silvio Berlusconi. În Franţa, socialiştii obţin un scor catastrofal, coaliţia de dreapta de la putere e în continuare pe locul întîi, dar cu un 27% deloc optimist. Frontul Naţional, de extremă dreaptă, îşi menţine procentul obţinut în 1989, procent care a transformat gruparea lui Le Pen dintr-un partid marginal, într-o formaţiune cu importanţă naţională. Pentru că, aşa cum se desfăşoară acum, prin scrutin proporţional (cu excepţia Marii Britanii) alegerile europene permit prezentarea unor liste care se îndepărtează de blocurile tradiţionale. Surprizele franceze se numesc listele Tapie şi Philippe de Villiers. Prima, cum zic comentatorii, are sensibilitate de stînga, este ultra-europeană, mergînd pînă la federalizare. A doua este de sensibilitate de dreapta, făţiş anti-europeană. În cazul Tapie, surpriza este cu atît mai mare, cu cît cercetarea scandalurilor în care e implicat nu s-a încheiat şi nevinovăţia sa e departe de a fi dovedită.

Villiers şi Tapie au învăţat însă lecţia predată cu atîta strălucire de Berlusconi: e nevoie de un nou discurs politic, care să cîştige voturi explicîndu-i alegătorului ce are el concret de profitat de pe urma unei anumite opţiuni. Politologii îl numesc cu un anumit dispreţ "populism". De dreapta sau de stînga populismul promite fie reglarea imigraţiei, fie locuri de muncă, fie politici protecţioniste, fie eradicarea corupţiei.

Majoritatea europeană degajată din alegerile de săptămîna trecută este încă socialistă. Dar e o majoritate care nu poate lua singură decizii. După ce grupurile independente îşi vor declara afilierea, vor începe pertractările pentru alcătuirea alianţelor.

Prin succesul pro-european al referendumului din Austria, se dovedeşte încă o dată că Europa unită este o fascinaţie pentru cei care sînt în afara ei. Pentru cei dinăuntru, prăpastia dintre politicianism şi sensibilitate se adînceşte ameninţător.

Alegerile din iunie încheie un ciclu, început acum două decenii prin Tratatul de la Roma, care nu a prevăzut soluţii nici pentru criza post-industrială, nici ce va fi de făcut cînd ţările comuniste vor fi sărace şi libere, cînd se va dezmembra Uniunea Sovietică şi se va descompune Iugoslavia.

În faţa resurecţiei naţionalismului din Est, reacţia de protecţie prin propria afirmare a specificului naţional, refuzul cedării unor prerogative ale suveranităţii către un parlament palavragiu şi comisii birocratice sînt, pînă la un punct, firesti.

Le revine deputaţilor de la Strasbourg misiunea de a găsi în nouă limbi răspunsuri care să calmeze toate sensibilităţile, aplicînd nu doar corect, ci şi inspirat principiul subsidiarităţii: să facem împreună doar ceea ce iese mai bine, decît cînd se face separat.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Jocul de-a divorţul în speranţa remanierii

Ciclic şi zgomotos, PUNR emite pretenţii de "intrare la guvernare". O face - de obicei - în perioada premergătoare înscrierii pe ordinea de zi a dezbaterilor parlamentare a unor importante acte normative. Reacţia majoritarilor, pentru care tactica tergiversării e mai importantă decît "plăcerea" de a se simţi ofensaţi, e pîndită de toată lumea gazetărească şi urmată de o mică furtună a şantajelor ce stau la îndemîna PUNR. "Piesa" a fost jucată întocmai şi cu o săptămînă înainte de a se "oficializa" scandalul pe tema caselor naţionalizate. Într-o declaraţie acordată în exclusivitate ziarului **Ora** şi publicată în ediţia sa din 11-12 iunie, ambasadorul Traian Chebeleu, purtătorul de cuvînt al preşedinţiei, frîna puternic elanul remaniator al vicepreşedintelui Ioan Gavra: 1. "premierul Văcăroiu n-a abordat chestiunea remanierii în consultările cu preşedintele Iliescu"; 2. "Negocierile se poartă de mult. PUNR tot insistă asupra acestei chestiuni şi văd că periodic o aduce în atenţia opiniei publice". 3. "E greu de spus cînd vor fi finalizate aceste discuţii, ele trenează de mai multă vreme". Acelaşi cotidian recunoaşte - prin pana lui Emil Burloi - că "de vreo cîteva luni Ioan Gavra remaniază de unul singur cabinetul Văcăroiu" şi că "la ultima conferinţă de presă a schimbat fo'opt miniştri". Întors de cîteva zile din Croaţia, primul ministru contrazisese şi el "varianta Gavra", într-un acces de autoritate care anunţă o schimbare de macaz pe traseul Cotroceni-Piaţa Victoriei-sediul PRM et. comp. Infirmarea remanierii şi iminenţa ei erau însă - în mod surprinzător - anunţate concomitent la acelaşi sfîrşit de săptămînă (11-12 iunie) în **Cronica română**. Directorul Horia Alexandrescu încerca să ne convingă, în editorial, că "Problema remanierii este dacă se face sau nu, nicidecum dacă se face cu sau fără PUNR!" Concluzia editorialistului, sigură de sine şi oarecum seducătoare prin înlănţuirea "logică" a argumentelor, contrazice declaraţia purtătorului de cuvînt al Guvernului, casetată la vedere la dreapta "cronicii zilei": "În ceea ce priveşte pretenţiile şi aşteptările PUNR-ului, ele contează foarte puţin, mai ales că, la cîte mişcări vor avea loc, atît în prima linie ministerială, cît şi la eşaloanele de mai jos, va fi loc şi pentru alţi specialişti decît exclusiv ai PDSR-ului. Singura întrebare care se mai poate ridica este cînd va avea loc remanierea? Cum nimeni nu poate preciza exact momentul, trebuie să ne mulţumim cu evazivul dar realistul «în curînd!»". Între timp, "divorţul între PDSR şi PUNR" trîmbiţat de Valeriu Tabără (nimeni altul decît "catindatul" PUNR la portofoliul agriculturii) este negat mai ales de cei care îl afirmaseră. "Protocolul" rupt de ochii lumii jurnalistice de însuşi deputatul "ministeriabil" e "lipit" la loc de vicepreşedintele Gavra: "Nici măcar ipotetic nu s-a pus această problemă. Protocolul este viabil şi se va aplica în continuare. Ştirea este un fals informaţional. În primul rînd premierul Văcăroiu nu a declarat aşa ceva. Domnia sa a spus că remanierea guvernamentală este decisă de primul ministru, care alege momentul, locul şi conţinutul. Şi a mai spus că, atunci cînd va avea loc, va exista o transparenţă totală. Deci, ştirea este falsă. Iar remanierea va avea loc, pentru că aşa scrie în protocol. Aş putea să spun şi cînd, dar nu este cazul. Oricum, va avea loc foarte curînd". Vorbind despre ruperea protocolului care este valabil, liderul PUNR a etichetat ştirea drept falsă în stil politic "specific": ea nu e adevărată nu pentru că PUNR nu a emis-o, ci pentru că primul ministru a spus cu totul altceva decît Valeriu Tabără. O astfel de recunoaştere a supuşeniei în faţa voinţei guvernamentale din partea aliaţilor e de-a dreptul înduioşătoare. Spusele domnului Gavra la conferinţa de presă, realuate de toate ziarele, nu s-au limitat însă la spinoasa "chestiune a remanierii". Din **România liberă**, de exemplu, luăm cunoştinţă de activismul legislativ al PUNR, care "va propune convocarea unei sesiuni extraordinare" în vederea finalizării în cele două camere a Legii învăţămîntului. Ifosele separatiste sînt deci completate cu dovezi de hărnicie şi patriotism, pentru că profiturile de pe urma concubinajului rămîn preferabile supărării definitive. De altfel, ruptura nu e cu adevărat benefică nici măcar în plan electoral - sau nu e mai benefică decît apelurile la "eradicarea corupţiei" şi orchestrarea unei "colaborări" între naţionaliştii extremişti şi naţionaliştii "prooccidentali" (**E.Ş.**)

Sondaj printre autorii de sondaje

1. Este sondajul doar un instantaneu, sau aşa cum este acuzat, şi un instrument de influenţare a opiniei publice?
2. Oamenii politici ţin seama de rezultatele pe care dvs. le oferiţi?
3. Cum utilizează presa informaţiile obţinute prin sondaje?
4. Pe dvs. personal, v-a şocat vreunul dintre rezultatele înregistrate?

Mircea KIVU, director al departamentului de sondaje - IMAS

1. Sondajele de opinie sînt concepute pentru a măsura opinia publică. Întrebarea care de multe ori se uită a fi pusă e dacă, în legătură cu o anume dilemă, această opinie există. Există (nu putine) situaţii în care răspunsul ar fi negativ, îndeosebi în contextul unei lipse de exerciţiu al asumării unei opinii. În asemenea cazuri, aplicarea unui sondaj de opinie duce la construirea unei imagini "corecte" a ceva care nu există. Aceasta ar fi situaţia de construire a opiniei publice "de rangul I".

Făcîndu-se public un asemenea construct, şi repetîndu-se prin canale de comunicare suficient de persuasive, se ajunge la formarea (inducerea) unei opinii publice reale. Aceasta este situaţia construirii unei opinii publice "de rangul II".

Evident, ambele situaţii descrise sînt, într-o anumită accepţiune, corecte, în sensul că nu avem de-a face cu o manipulare intenţionată. Ele constituie "produse secundare" ale sondajelor, generate mai degrabă de lipsă de profesionalism decît de intenţii frauduloase.

2. Din păcate, în foarte mică măsură. Mai precis, au tendinţa de a ţine cont numai de acele rezultate ale sondajelor de opinie care le convin. Poate că de această situaţie se fac vinovate şi institutele specializate în acest domeniu, care nu au reuşit să convingă asupra credibilităţii rezultatelor obţinute.

O altă caracteristică este aceea că se reţin numai rezultatele de tip "clasament", respectiv "X are o imagine publică mai bună decît Y" sau "partidul X ar fi votat de Y% din electorat". Or, asemenea rezultate reprezintă numai partea cea mai uşor digerabilă a informaţiilor pe care le pot oferi sondajele de opinie. Prea puţini oameni politici încearcă să găsească răspunsuri la întrebări de tipul "Care sînt categoriile de populaţie care au o părere bună/proastă despre mine". "Cît de profundă/stabilă este această părere". "Care dintre acţiunile/mesajele mele afectează şi în ce sens, imaginea mea" etc. Probabil că mulţi dintre ei nici nu bănuiesc că asemenea informaţii se pot obţine, sau consideră că răspunsurile le sînt cunoscute.

Atunci cînd sondajele de opinie se vor utiliza şi în sensul acesta, mai puţin spectaculos, va fi un semn că s-a produs o profesionalizare reală a vieţii noastre politice.

3. Aceasta este o majoră sursă de insatisfacţie pentru cei care realizăm sondaje de opinie. Efectiv, ziariştii se "bat" pentru a obţine rezultatele. De cele mai multe ori, sînt interesaţi numai de partea spectaculoasă a rezultatelor (clasamente de personalităţi, intenţii de vot etc.)

Grav e însă că aproape întotdeauna, prezentarea rezultatelor e viciată de lipsa unor minime cunoştinţe în domeniu a redactorilor. Pe lîngă greşeli elementare,dar frecvente (cifre greşit redate, prezentări incomplete), este uzual să nu fie reproduse textele întrebărilor, datele tehnice despre anchetă etc. Astfel de informaţii par secundare, dar să ne gîndim că a spune că "X% din cei anchetaţi sînt de părere că ar trebuie să se formeze un guvern de coaliţie" poate fi răspunsul la întrebarea "Care e lucrul care ar trebui făcut cel mai urgent?" sau "Ce fel de guvern ar trebui să conducă ţara în prezent?", ceea ce nu e deloc totuna. De asemenea, nu e totuna dacă s-a lăsat subiecţilor libertatea de a formula singuri răspunsul sau li s-a oferit o listă (şi atunci, e obligatoriu să se cunoască această listă).

Nu ştiu în ce măsură şcolile de jurnalistică includ în programele lor cursuri despre tehnica sondajelor de opinie, dar ar trebui să o facă, măcar la un minim nivel.

O altă distorsiune de reflectare apare chiar în formularea întrebării dvs.: rezultatele sondajelor de opinie nu sînt puncte de vedere ci chiar fapte (cu amendamentele de la punctul 1).

4. Treaba mea, ca sociolog, e să nu mă şocheze nimic. Un fapt pe care îl consider semnificativ, în contextul acestei anchete, îl constituie faptul că rezultatele obţinute independent de 3 institute de cercetare a opiniei publice, la începutul lunii martie, au fost foarte apropiate. Ceea ce înseamnă că ceva e adevărat. Rămîne de văzut ce.

dr. Petre DATCULESCU, director IRSOP

1.Sondajele - barometru sau instrument de formare

Sondajele de opinie publică sunt un barometru atunci cînd sunt concepute ca un barometru. O cercetare de tip barometru măsoară tendinţele care se manifestă în comportamentul maselor. Avem nevoie de asemenea cercetări pentru a înţelege schimbările foarte rapide care se produc astăzi în diferitele domenii de tranziţie. O fotografie instantanee a realităţii nu este suficientă. Ca să putem monitoriza schimbarea trebuie să concepem sondaje cu tematică cît mai largă şi să le repetăm la anumite intervale.

Prin sondaje de tip barometru, IRSOP a putut măsura direcţiile în care evoluează preferinţele electorale şi a fost în măsură să prezică cu mult înainte de alegerile din 1992 care va fi deznodămîntul scrutinului. Repetarea sondajelor ne-a oferit multe concluzii interesante. Am constatat că teama şi sentimentele de nesiguranţă ale românilor faţă de viitor se amplifică continuu, că nu s-a instalat în timp o nostalgie reală şi de fond faţă de vechiul sistem comunist, că partidele extremiste au atins un plafon de popularitate pe care nu-l pot sparge, că ataşamentul pentru ideea economiei de piaţă nu s-a erodat în ciuda inflaţiei, că în prezent a crescut iritarea şi nerăbdarea faţă de reforma ezitantă şi trenantă, că opoziţia politică cîştigă teren şi, poate cel mai interesant, că oamenii îşi schimbă opiniile sociale şi politice fără să-şi dea seama de acest lucru.

În mod sigur, sondajele influenţează individul. Întrebările de sondaj şi categoriile de răspuns permit înscrierea individului în dezbaterea temelor de interes public şi influenţarea de către individ a agendei politice publice. Nu ştiu cît de departe merge influenţa formativă. Este de presupus că sondajele ajută oamenii să-şi organizeze percepţia, să gîndească mai clar, mai modern, mai democratic.

Dar lucrul cel mai important este că multiplicarea sondajelor determină modificarea naturii esenţiale a opiniei publice. Cu 10 ani înainte de primele sondaje de opinie, marele ziarist american Walter Lippmann (1992) spunea că opinia publică nu este decît o proiecţie a ceea ce gîndesc elitele politice şi ziariştii despre un anumit lucru.

Datorită sondajelor ştiinţifice opinia publică a devenit ceva la care poate participa toată lumea, nu numai elita politică, cel puţin în mod potenţial. Unii autori exprimă însă rezerve, care după părerea mea merită să fie discutate. Ei spun că sondajele creează un mediu politic artificial care nu reproduce dimensiunile reale ale sferei publice, sau că prin sondaj se naşte o "opinie publică" independentă de cît de semnificative sînt chestiunile respective pentru cei investigaţi. Alţii spun că sondajele îngustează sfera opiniei publice care ajunge în atenţia publică şi că oferă politicienilor argumente raţionale pentru a delegitima opinia grupurilor care contestă status quo-ul.

Eu cred că rolul pozitiv al sondajelor depăşeşte presupusele lor neajunsuri. Sondajele oferă o autoritate mai mare opiniei publice ca factor de dezbatere politică. De asemenea sondajele sînt cele care ajută opinia publică să valideze discursul democratic, să impună în societate vizibilitatea obligatorie şi să funcţioneze ca un mecanism corect al democraţiei. Habermas consideră că sondajele sînt o parte a tendinţei istorice generale spre raţionalizare. Eu aş adăuga neapărat şi rolul lor de democratizare a opiniei publice. Cu cît o ţară este mai democratică cu atît are mai multe sondaje. În Albania, de la revoluţie încoace, s-au făcut 2 sau 3 sondaje. În Cuba, Coreea de Nord sau China nu se fac sau nu se publică nici un fel de sondaje.

2. Atitudinea factorilor de decizie politică

Cred că oamenii politici de la noi nu ignoră sondajele şi se străduiesc să le folosească într-o oarecare privinţă. Ceea ce mă surprinde însă de fiecare dată este că destul de mulţi politicieni capabili cheltuiesc mai multă energie intelectuală ca să suspecteze sondajele decît ca să le analizeze.

Analiştii străini din ţările occidentale care ne vizitează la IRSOP citesc în sondajele noastre cam de 8 pînă la 10 ori mai mult decît politicienii români. Ceea ce lipseşte după părerea mea factorilor de decizie de la noi este ştiinţa folosirii sondajelor. Ea include modul în care trebuie citit un sondaj, capacitatea de a extrage esenţialul şi de a examina datele în secvenţe comparative spaţiale sau temporale, găsirea corectă a locului structurilor decupate de sondaj în structurile mai complexe ale realului, adică trecerea de la vocabularul unic la lumea complicată şi abilitatea descoperirii imediate a valorii aplicative a informaţiilor sondajului. Ignorarea sondajelor ştiinţifice poate să fie foarte păgubitoare, dar absolutizarea lor în actul decizional este o eroare. Sondajele nu reprezintă decît unul din instrumentele necesare unei decizii. Nicăieri în lume un guvern sau un politician nu ia o decizie politică sau socială numai pe baza unui sondaj.

3. Cum foloseşte presa sondajele

În general, presa este destul de pasivă faţă de sondaje. Am sentimentul că la noi sondajele nu sunt o prioritate pentru presă. În RFG în acest an guvernul va cheltui 5 milioane de mărci pentru sondaje, iar mass-media încă 20 de milioane. În 1993, presa franceză a publicat 1.021 de sondaje. Dintre acestea 523 au fost comandate şi publicate de presă pentru utilizare editorială.

Cînd au apărut primele sondaje în România, presa le-a folosit exclusiv ca surse de legitimare sau delegitimare în confruntarea politică. Această fază a fost mult timp însoţită de tendinţa unor ziarişti de a rectifica sondajele sau de a discuta metoda de sondare în absenţa pregătirii de specialitate. Apoi, am observat un lucru curios. Cînd un reporter află că se face un sondaj sau că cineva a comandat un sondaj el consideră că asta e o informaţie foarte interesantă care trebuie neapărat publicată într-un ziar important. Este ca şi cum am informa publicul că Institutul de Meteorologie este în curs de a face o prognoză meteorologică.

S-a produs totuşi şi o anumită evoluţie pozitivă. Presa descoperă valoarea informativă a sondajelor şi începe să le utilizeze într-o măsură mai mare ca materiale de analiză. Au devenit frecvente asemenea comentarii realizate pe baza sondajelor, cu multă fineţe de Silviu Brucan, Octavian Andronic, Sergiu Andon, Ralu Filip, Paul Dobrescu, Horia Alexandrescu, Ion Cristoiu, Gabriel Andreescu, A. Cornea şi alţii.

Vom intra în normal în momentul în care mass-media va comanda ea însăşi sondaje de opinie publică pentru informarea publicului şi sondaje în rîndul publicului pentru a-şi cunoaşte propria sa imagine publică.

Inapetenţe şi imperfecţiuni

Pavel CÂMPEANU
Centrul Independent de Studii Sociale şi Sondaje

Obiecţii filozofice

Pentru unele dintre suratele **Dilemei** sondajele constituie o sursă de informaţii, dar nu un obiect de dezbatere. Dimpotrivă, **Dilema**, care evită sistematic să le publice rezultatele, iniţiază în schimb o discuţie: cum stăm cu sondajele?

Extrem de răspîndită, inapetenţa faţă de sondaje este alimentată de neştiinţa, teama şi prejudecăţile beneficiarilor potenţiali - instituţii, partide, organe de presă, firme - precum şi de carenţele celor care le realizează. Inapetenţa **Dilemei** pare să aibă altă provenienţă, am motive să cred că ea exprimă o idiosincrazie de ordin filozofic şi moral. Îndărătul ei se ascunde convingerea, sau presupunerea, sau bănuiala că sondajele neagă individul uman, şi deci individualitatea. Bănuiala, ca să o numesc astfel, se întemeiază pe un handicap real; sondajele nu se efectuează şi nu se pot efectua pe indivizi separaţi, ci doar pe comunităţi, pe grupuri. Rezultatele lor au înfăţişarea unor grafice, diagrame, sau coloane de procente asemănătoare unei magme care îi dizolvă pe indivizi şi îi înfulecă pe nemestecate. Acest canibalism sui-generis trezeşte aprehensiuni suplimentare într-o situaţie istorică a cărei dezlegare favorabilă depinde în primul rînd de recuperarea individualităţii, o coordonată a făpturii umane tratată de dictatura stalinistă ca un fel de SIDA de origine burgheză.

Vrînd-nevrînd, aici ne poticnim de ambiguităţile democraţiei. Într-adevăr, democraţia nu poate fi instituită fără a institui respectul pentru fiecare individ - dar nu poate fi instituită nici pentru fiecare individ în parte, ci doar pentru ansamblul lor. Prin democraţie nu se înţelege o sumă de indivizi izolaţi unii de alţii, ci un anume mod de structurare a relaţiilor dintre ei. Aceste relaţii nu alcătuiesc numai ambianţa noastră exterioară, ele sînt în acelaşi timp interiorizate de către fiecare dintre noi sau, mai precis, de către fiecare în felul său. Stalinismul a contrapus societatea individului negîndu-l pe acesta din urmă. Ieşirea din stalinism nu poate contrapune individul societăţii negînd-o pe ultima. Sondajele resping ambele contrapuneri. La temelia lor filozofică stă ideea că indivizii nu se definesc numai prin diferenţele, ci şi prin congruenţele dintre ei. Scopul, spre care sondajele năzuiesc întotdeauna, dar pe care nu întotdeauna îl ating, este de a descrie cu acurateţe asemenea diferenţe şi congruenţe care sudează şi delimitează în fapt diverse grupări. Procentele, diagramele şi graficele nu imaginează astfel de grupări, ci le decupează din realitatea netransparentă care le adăposteşte.

Cum se grupează oamenii în raport cu un referenţial dat? În măsura în care dau acestei întrebări cruciale un răspuns valid, sondajele acţionează ca un instrument al trecerii de la necunoscut la cunoscut.

Utilitate

Mai servesc sondajele şi la altceva decît să dea de lucru unor oameni care nu au găsit ceva mai bun de făcut? Forţînd ospitalitatea **Dilemei** nu aş răspunde acestei noi întrebări într-o pledoarie, ci printr-un exemplu. Pentru a obţine satisfacerea unor doleanţe specifice,sindicatul drumarilor a decis să blocheze drumurile publice începînd cu data de 15 iunie. Zilele trecute, aproape 1.200 persoane domiciliate în cîteva zeci de aşezări urbane şi rurale din aproape toate judeţele au fost întrebate cum privesc această hotărîre. Răspunsurile arată că:

O privesc favorabil 21 % dintre cei consultaţi
O privesc nefavorabil 61%
Nu ştiu cum să o privească 17,5%
Nu răspund 0,5%.

Potrivit acestei distribuţii, numai o minoritate restrînsă a populaţiei se simte, în această împrejurare, solidară cu drumarii şi cu sindicatul lor. Majoritatea nu dezaprobă numai această acţiune, ci, după cum s-a putut vedea din sondaje anterioare, însuşi acest gen de acţiuni. Cît de legitimă este încercarea de a satisface interesele unei minorităţi prin procedee care lezează interesele majorităţii? Tentativa sindicatului de a-şi dovedi eficacitatea este plătită cu diminuarea popularităţii - a fost asumat acest risc în deplină cunoştinţă de cauză?

Sondajele reprezintă singurul mijloc ştiinţific, îndelung experimentat pe plan mondial, de a introduce factorul opinie publică în procesele decizionale de calibru social, politic şi economic. Iar integrarea factorului opinie publică în aceste decizii reprezintă o condiţie imperativă a democratizării. Înainte de 1989 opinia publică era exprimată sub forma faimoaselor telegrame care celebrau isprăvile dictatorului. Sondajele iau locul telegramelor.

Obstacole

În anii de după revoluţie sondarea opiniei publice a parcurs la noi în ţară o evoluţie certă. S-au format cîteva echipe de profil care desfăşoară în acest domeniu o activitate sistematică; echipe cu profil distinct, dar cu competenţă profesională, au realizat sporadic şi sondaje; deşi extrem de rar şi cu o selectivitate adesea îndoielnică, TV şi presa au făcut cunoscute unele rezultate. Bilanţul nu este totuşi de natură să încînte. În acelaşi interval, în ţările din jur - şi nu numai în Ungaria, dar şi în Bulgaria - investigarea opiniei publice s-a dezvoltat sensibil mai repede decît la noi. Pe lîngă starea generală a societăţii, la această întîrziere relativă contribuie şi unele metehne specifice dintre care cele mai stînjenitoare ţin de profesionalism, de credibilitate şi de impermeabilitatea prezumtivilor beneficiari.

Anii din urmă au adus echipelor statornicite în acest domeniu un spor de experienţă şi de profesionalism. Acesta este totuşi departe de a justifica suficienţa pe care, poate cu scopuri publicitare, o afişează unii dintre conducătorii respectivelor echipe. Pe de altă parte, din cînd în cînd şi-au făcut apariţia grupuri de impostori ale căror pretinse rezultate aberante au fost publicate de unele cotidiane importante, aruncînd o umbră de ridicol asupra întregii activităţi.

Criza de credibilitate de care suferă întreaga noastră societate nu avea cum să ocolească sondajele. Ea este accentuată în această zonă de cîteva circumstanţe agravante specifice; lipsa de deprindere a publicului şi a instituţiilor cu această viziune despre noi înşine, asocierea unora dintre echipe cu anumite tendinţe politice, transformarea competiţiei dintre puţinele echipe în izolare reciprocă, suspiciunile întreţinute de unii sociologi care nu fac sondaje faţă de cei care fac etc.

Cît despre impermeabilitate, ea caracterizează atitudinea marii majorităţi a liderilor politici, a conducătorilor din presă, radio şi TV, a oamenilor de afaceri, faţă de această sursă de informaţii . Este vorba de persistenţa unor stări de spirit vetuste care, aşa cum am fost învăţaţi odinioară, evită să confrunte imboldurile intuiţiei subiective cu date de natură obiectivă.

Dezbaterea din **Dilema** nu va rezolva aceste probleme. Ea va contribui în schimb la strădania de a le înţelege - strădanie semnificînd, în cazul de faţă, voinţa inconfortabilă de a nu înlocui judecata prin verdicte fără apel.

Opiniile potenţialilor beneficiari

Am adresat cîtorva jurnalişti, aflaţi în conducerea unor cotidiane centrale, următoarele întrebări:

1. Aveţi încredere în sondajele de opinie (în general) şi în particular în cele efectuate în România?

2. În ce măsură ţineţi cont, în editorialele şi comentariile dv., de aceste sondaje?

3. Cît de semnificative credeţi că sînt opiniile cititorilor ziarului dv. (exprimate prin scrisori sau telefoane)?

4. Care a fost cifra, dintr-un sondaj, care v-a surprins cel mai tare?

GAZETARII

Anton UNCU (*România liberă*):

"Problema e aceea a alegerii eşantionului"

• Bineînţeles că sistemul de sondare a opiniei publice e un instrument util, de aflare a poziţiei cetăţeanului în legătură cu diverse probleme politice, sociale ş.a.m.d. În general am încredere în instituţiile serioase, în Gallup de exemplu, care face nişte anchete foarte bune şi respectă principiile realizării unor asemenea sondaje. În sistemul nostru însă, mai puţin, pentru că am impresia că nu e suficient de bine pus la punct. Problema care se pune în primul rînd, e aceea a alegerii eşantionului. Iar dacă nu-i dai cetăţeanului, pe scurt, instrumentul de lucru, adică nivelul de pregătire al subiecţilor respectivi, categoriile profesionale selectate şi alte cîteva elemente, el începe să se îndoiască de corectitudinea alegerii eşantionului. De exemplu, dacă sondajul se face într-o proporţie prea mare în mediul intelectual sau dacă se merge într-o zonă despre care se ştie că e fieful PUNR-ului, al PDAR-ului sau al UDMR-ului, să zicem, atunci dintr-o dată rezultatul e viciat. De obicei se spune cam aşa: au fost chestionaţi două mii de subiecţi de la oraşe şi sate, aleşi în mod reprezentativ pentru populaţia României etc., fără acele precizări de care vorbeam. Ori oamenii nu mai sînt dispuşi la ora actuală să aibă încredere, în orice li se spune.

• De regulă, atunci cînd apar sondaje de opinie, noi le publicăm necomentate. Dar în editoriale şi în comentarii, nu prea ne bazăm pe ele. Nu pot spune că le ignorăm, dar nu le luăm foarte în serios.

• Scrisoarea e un criteriu bun. În primul rînd, trebuie să spun că nu mi s-a întîmplat să văd scrisori de felicitare, la adresa modului cum se desfăşoară activitatea social politică în România. Faptul că dintre atîţia nemulţumiţi unii pun mîna pe condei şi aştern o hîrtie către un ziar, dovedeşte două lucruri. Primul ar fi că aceştia sînt oameni cărora le-a ajuns cuţitul la os şi caută o instanţă de apel pentru necazurile lor şi al doilea, că ei îşi mai păstrează încă încrederea într-un ziar (deşi categoria asta s-a împuţinat din diverse motive). Deci, oamenii care mai cred că ziarul reprezintă o forţă de natură să-i ajute, în condiţiile în care puterea nu reacţionează la semnalările presei, sînt oameni de luat în consideraţie. Bineînţeles că mai există şi grafomani, dar pe aceştia îi recunoşti imediat. Atunci cînd în scrisori (chiar în cele subiective) datele problemei semnalate sînt enunţate precis, poţi trage o concluzie în legătură cu măsura dreptăţii celui care scrie. Gravitatea unui fenomen poate fi însă depistată din frecvenţa cu care el apare în scrisorile primite. La ora actuală, cele mai frecvente astfel de probleme sînt cele legate de proprietate şi de felul în care se face actul de justiţie. Là asta se referă cele mai multe scrisori.

• Unele lucruri legate de priorităţile pe care le are populaţia în anumite privinţe au fost contradictorii. De pildă, dacă o bună parte a cetăţenilor consideră că problema cea mai gravă este corupţia eu o iau ca atare, consider că e un lucru valabil, chiar dacă nu ştiu cît e de corect procentul. Dar dacă în sondaje apare, pe de-o parte, prioritatea pe care o acordă populaţia cîştigului financiar şi, apoi, apare aceea a asigurării locurilor de muncă, încep să mă îndoiesc, fiindcă cele două lucruri se suprapun, nu-s diferenţiate foarte clar. Ăla care vorbeşte despre cîştig, poate fi tot ăla care vorbeşte şi despre şomaj. Nu mai ţin minte exact exemple concrete ale unor asemenea sondaje dar au fost cîteva. Pe urmă, mi-amintesc că anumite procente realizate la o anumită întrebare veneau în contradicţie cu procentele obţinute la o altă întrebare adiacentă. Asta înseamnă că nu e bine făcut chestionarul.

Monica ZVIRJINSKI (*Tineretul liber*):

"Comandate pentru a provoca derută"

• Cred că orice ziarist trebuie să acorde atenţie sondajelor de opinie. În ce măsură sînt reale, asta e foarte greu de spus. Dacă e o firmă calificată şi cu rezultate deosebite, îi acorzi mai multă importanţă, dacă este una mai puţin cunoscută, o priveşti cu destulă suspiciune. Ele sînt un instrument de lucru, pentru că îţi oferă o impresie asupra ansamblului, dar , eu nu cred în ele, în mod absolut.

• În opiniile cititorilor noştri am absolută încredere, pentru că sînt luate cu seriozitate, aşa cum sînt ele. Nu pot să aibă însă reprezentativitate la nivel de ţară, dat fiind că, ziarul nu este difuzat bine în teritoriu. Dacă s-ar întîmpla asta cu vreun ziar, atunci cei de acolo, în urma scrisorilor şi telefoanelor primite, şi-ar putea forma o părere foarte complexă despre situaţia din ţară.

• Am bănuiala că anumite sondaje, în special cele de natură politică, sînt livrate intenţionat, în anumite momente. De pildă, mi-aduc aminte că înainte de ultimele alegeri parlamentare şi prezidenţiale, s-au vehiculat cifre care situau opoziţia pe locuri foarte promiţătoare. Acest lucru a dat de gîndit observatorilor politici, care nu sperau într-o asemenea răsturnare de situaţie, dar a zăpăcit complet populaţia, care a crezut după aceea că alegerile au fost falsificate. Acum două luni, iarăşi au apărut asemenea sondaje, pe nepusă masă, sondaje care-l situau pe Emil Constantinescu sau pe Nicolae Manolescu, cu mult înaintea preşedintelui Iliescu. Dacă în privinţa lui Emil Constantinescu, care a strîns foarte multe procente la alegerile prezidenţiale, mai poţi crede aşa ceva, este chiar incredibil să vezi un profesor universitar, critic de artă şi conducător al unui partid, care e oarecum eclipsat în acest moment, devansîndu-l pe Iliescu la nişte presupuse alegeri prezidenţiale. Există o similitudine între ceea ce s-a întîmplat acum doi ani, cînd au apărut asemenea sondaje, ca ciupercile după ploaie, făcute de tot felul de agenţii şi institute de care nimeni nu auzise pînă atunci şi sondajele de acum. Am impresia că sînt comandate pentru a provoca derută.

Nicolae CRISTACHE (*Ora*):

"Nu-şi pot permite să mintă"

• În sondajele de opinie, în general, am încredere. Am şi motive. În recentele alegeri din Ungaria, aceste sondaje s-au potrivit cu rezultatele alegerilor. La fel şi în Germania sau Polonia. În România sînt cîteva instituţii, cum ar fi IRSOP sau IMAS, de care nu am motive să mă îndoiesc. IRSOP-ul a dat cîteva prognoze exacte, în timpul alegerilor, e adeyărat, în colaborare cu un institut german. Însă, există şi instituţii mai puţin dotate şi mai puţin bine intenţionate, care aparţin unor asociaţii sau fundaţii cu o coloratură destul de confuză şi în care nu am încredere. Dar IMAS şi IRSOP fac un lucru temeinic. Ei din asta trăind, nu-şi pot permite să mintă.

• Le iau în seamă. În comentariile mele, nu pornesc de la ceea ce mă deranjează, de la ceea ce nu se potriveşte cu gustul şi cu părerile mele, ci plec de la rezultatele pe care aceste sondaje le dau. Prin aceste date şi procente mă orientez altfel în realitate. O văd altfel decît aş vedea-o numai din constatări personale sau din ştiri de presă.

• Nu ştiu dacă opiniile cititorilor sînt reprezentative, dar sînt un eşantion. Am observat că nu numai cititorii noştri ne dau telefoane, ci şi cei ai altor ziare. Noi avem această rubrică iar ei, ştiind că semnalările lor vor fi publicate, ni se adresează nouă. Nu semnifică, aşadar, masa cititorilor "Orei" ci, este un eşantion social. El se recrutează în primul rînd dintre cei care au deprinderea şi pornirea să dea telefon. (Nu toţi cei care doresc să-şi exprime opiniile se şi adresează, neapărat, unui ziar). Deci este un eşantion al unei categorii sociale care se defineşte şi prin asta. Dar fiindcă aceşti oameni există, gîndesc şi simt nevoia să se exprime, trebuie luaţi în seamă.

• M-a surprins situarea pe primul loc a lui Adrian Năstase şi, deopotrivă, cea a lui Emil Constantinescu, în sondaje diferite. Ele nu sînt chiar aşa de contrariante de fapt, pentru că, întrebările erau puse în mod deosebit, una referindu-se la popularitate iar cealaltă la persoana pe care ar dori s-o aleagă subiecţii. M-a surprins însă, fiindcă pe primul loc se situau, pînă acuma, alte personalităţi.

Adrian VASILESCU (*Curierul Naţional*):

"N-am încredere în sondajele din România"

• În general, n-am încredere în sondajele din România, din două motive. În primul rînd, noi nu avem o experienţă în aceste tehnici care sînt foarte dificile şi acest lucru îşi spune cuvîntul. În al doilea rînd, există încă o problemă, mai specială, şi anume aceea că omul, în intimitatea lui, bunăoară în cabina de vot, gîndeşte şi acţionează cu totul diferit faţă de momentele în care are prilejul să vorbească despre viaţa politică şi despre opţiunile lui.

• Uneori da, fiindcă aceste sondaje spun ceva, măcar orientativ. Pot fi privite comparativ, în două moduri. Pe de-o parte, se poate vedea evoluţia cifrelor în sondajele succesive ale aceluiaşi institut, iar pe de altă parte, pot fi comparate cifrele diferitelor surse de cercetare. Toate astea spun cîte ceva.

• Părerile cititorilor nu sînt semnificative. De obicei sînt întîmplătoare şi nu exprimă judecăţi de anvergură. Fiecare om are mica lui problemă, care pentru el e foarte mare. Scrisorile sînt în general pline de patimă sau de durere. Omul nu face analiza atunci cînd scrie ziarului. El doar îşi spune un necaz.

M-au surprins, în general, cifrele care vorbeau despre privirea înapoi. E limpede că trăim într-o societate cu mari greutăţi, dar aşa cum văd eu această societate, mă îndoiesc că nostalgicii sînt chiar atît de numeroşi, cum rezultă din sondajele de opinie.

Sergiu ANDON (*Adevărul*):

"Două institute serioase"

• Da, cînd sînt făcute de cele două institute serioase.

• În măsura în care există şi le cunosc.

• Opiniile transmise prin corespondenţă sînt relativ semnificative, cele concretizate în dorinţa de a cumpăra ziarul, ori de a-l citi în asociere cu alt cumpărător sînt aproape de o semnificaţie absolută.

• Schimbarea opţiunilor în favoarea C.D.R., comunicate în toamna 1993. Nu cred că s-a produs.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Aveţi încredere în sondajele de opinie, vă influenţează deciziile politice în cadrul partidului?

OAMENII POLITICI

Dinu PATRICIU (deputat PL -'93)

În principiu, nu am încredere în astfel de sondaje, aici în România. Şi asta datorită nu instituţiilor care efectuează aceste teste, ci subiecţilor sondaţi. Dar în afară de faptul că subiectul răspunde neinformat fiind, mai e şi chestia că în România omul încă se ascunde. Nu ştiu de ce. Dv. ştiţi? Partidul nostru foloseşte sondaje de opinie, cît şi alte metode sociologice de testare a electoratului, care ne-au influenţat deciziile în partid. Testele astea nu trebuie folosite însă la prima mînă.

Szabo KAROLY (liderul grupului UDMR din Senat)

Noi nu avem încredere în aceste sondaje, dar sînt folositoare mai ales în localităţi cu 20, 25, 30 de mii de locuitori, unde afli imediat cum stai. Dar acele sondaje, ale căror rezultate sînt difuzate pe posturile naţionale de radio şi televiziune cu cîteva zile sau chiar ore înaintea alegerilor, eu le-aş interzice prin lege! Pe de altă parte, nu cred că politica unui partid poate fi direcţionată de asemenea sondaje, dar ele rămîn nişte instrumente folositoare, necesare alături de alte metode de lucru ale unei organizaţii politice şi nu numai. În actualul stadiu de aşa-zisă tranziţie se poate vedea cu ochiul liber ce folos aduc sondajele astea şi cui şi cred că ar trebui întrebaţi şi aşa-numiţii subiecţi cîtă bază pun ei pe aceste teste la care sînt folosiţi. Oricum, opinia publică nu poate ţine loc de doctrină politică.

Oliviu GHERMAN (PDSR, preşedintele Senatului)

Ca oricare cetăţean al ţării. Noi am ţinut întotdeauna cont de opinia electoratului, dîndu-i ponderea cuvenită vis-à-vis de linia partidului nostru. Ce partid, la urma urmei, şi-ar permite să nu ţină cont de opinia populaţiei?!

Radu VASILE (senator PNŢCD)

Din cunoştinţele pe care le am, sondajele de opinie au ajuns să devină o adevărată manie, cum e cazul în Franţa, Statele Unite cînd ele se fac pentru lucruri cu totul şi cu totul neaşteptate. Prin urmare, noi considerăm că trecînd dincolo de acest aspect auxiliar sondajele reprezintă, atunci cînd sînt făcute de profesionişti iar aceşti profesionişti sînt şi onesti, un element important de ghidare, atît în viaţa politică cît şi în deciziile guvernamentale. Este evident că în sondaje se arată o realitate statistică, la nivel social, de care trebuie să se ţină seama. Din păcate în România sondajele sînt contrafăcute, indiferent dacă sînt profesionişti şi din acest motiv nu pot fi luate în consideraţie. La noi sondajele sînt făcute mai mult pentru a orienta opinia publică, decît pentru a reflecta ceea ce reprezintă la un moment dat această opinie. Orice partid ar trebui să aibă un departament special, în care să fie cuprins acest serviciu de testare al imaginii publice. Se pot face sondaje la nivelul membrilor de partid pentru cunoaşterea anumitor realităţi ale partidelor respective, dar şi la nivel social pentru a cunoaşte diverse cerinţe sociale. Din păcate, partidele, cu excepţia celui de guvernămînt care are la dispoziţie instituţii guvernamentale subvenţionate de stat pentru efectuarea acestor sondaje, nu au banii necesari pentru sondaje. Cum am mai spus, nu neg că ar exista profesionişti în domeniu, dar din păcate ei nu au şi acea onestitate necesară acestei meserii. Chiar dacă lucrurile prezentate de un astfel de sondaj nu modifică tendinţele generale de politică, e suficient să schimbăm cîteva procentaje - de exemplu, imaginea unor partide - pentru ca receptarea lor în public să se deformeze. Problema principală rămîne deci credibilitatea acestor sondaje. Pînă acum majoritatea sondajelor nu pot fi considerate ca eficiente.

Victor BABIUC (deputat PD)

Sondajele de opinie sînt destul de irelevante în condiţiile tranziţiei "mai aparte" a României, dar ele reprezintă fără doar şi poate opţiuni ale populaţiei, la un moment dat. Depinde însă cine şi cum le face.

Partidul nostru ar dori să aibă propriul aparat de sondare a opiniei, dar mijloacele materiale actuale nu ne permit. Ar fi foarte important un asemeneea instrument la îndemîna unui partid.

În ce priveşte recentul test care l-a desemnat pe dl. Năstase ca mai popular decît preşedintele Iliescu, el reprezintă un semnal de moment, care depinde, aşa cum am zis, de cine şi cum face sondajul.

Valer SUIAN (PUNR)

Ne-au ameţit sondajele astea!

A consemnat
Petru IONESCU

Poporul şi eşantionul

Una din "descoperirile" perioadei post decembriste sînt sondajele de opinie. Toată lumea ştia cîte ceva despre această modalitate de a lua temperatura opiniei publice dar, înainte de '89, se vorbea extrem de puţin despre ea sau era trecută sub tăcere; oricum, nu se recurgea niciodată la ea pentru consultarea românilor în vreo problemă importantă. Folosirea acesteia după '89 şi în România a fost percepută mai mult ca o sincronizare cu modul de viaţă occidental. Iată, s-a spus, încă un lucru care ne era interzis devine astăzi accesibil. Sondajele au fost acceptate fără restricţii potrivnice, dar şi fără entuziasm. În urma experienţelor acumulate, românii privesc cu neîncredere mijloacele prin care se poate influenţa opinia publică. Ei ştiu că asupra lor se concentrează atenţia celor interesaţi în a manipula mulţimile.

Într-adevăr, studiile sociologice dovedesc că mediatizarea rezultatelor sondajelor influenţează, la rîndul ei, opinia publică formată, în bună parte, de indivizi care fie nu au o opţiune proprie, fie nu sînt în stare să şi-o susţină cu hotărîre; raţionamentul lor e simplu: dacă atîtea procente din populaţie sînt pentru Popescu, înseamnă că acesta reprezintă într-adevăr ceva, poate este o forţă, chiar dacă mie nu mi se pare, înseamnă că el îşi va impune în final punctul de vedere - deci este credibil, merită să mizez pe el etc. etc.

Concurenţele şi divergenţele rezultatelor unor sondaje lansate periodic în timpul din urmă par a da dreptate scepticilor care bănuiesc şi în spatele lor intervenţii oculte. Dacă se fac publice în acelaşi timp rezultatele mai multor sondaje, care diferă serios între ele, nici unul nu mai este credibil - deci nici acela care,eventual, este corect. În felul acesta sondajul neconvenabil este neutralizat.

Ceea ce se ştie probabil mai puţin e faptul că astăzi sondajele de opinie realizate de adevăraţii profesionişti au deviaţii extrem de mici faţă de consultări verificabile, cum ar fi de pildă alegerile. Institutul Gallup a ajuns, pentru sondajele privind alegerile din Statele Unite realizate între 1972-1984, la o deviaţie de numai 1,2 %!

Ceea ce se ştie iarăşi mai puţin e faptul că repetarea unor rezultate greşite (indiferent dacă greşelile sînt datorate manipulărilor sau nepriceperii) discreditează insituţia care le realizează. În caz de manipulare ea reuşeşte, în cele din urmă, să-şi fure singură căciula, cum spune românul.

* * *

Făcîndu-se publice rezultatele sondajelor, opinia publică poate fi aşadar influenţată. Totuşi sondajele de opinie nu sînt făcute pentru mase, ci pentru elitele conducătoare. Dacă acestea nu ştiu să "descifreze" aceste rezultate, nu le rămîne decît să suporte consecinţele.

E puţin probabil, de pildă ca o instituţie ca securitatea comunistă să nu fi avut printre sarcinile ei şi supravegherea evoluţiilor opiniei publice. Este exclus ca echipa aflată la putere şi care urmărea să se menţină cu orice preţ la conducere să nu fi încercat să ia pulsul maselor. Modul în care eram dezinformaţi şi dirijaţi prin zvonuri arată limpede că exista şi preocuparea şi abilitatea manipulării opiniei publice. Cît despre "dotările" pe care le avea la dispoziţie aparatul în măsură să o facă: mai e nevoie să spunem că dispunea de mijloace incomparabil mai bune - informatorii - decît ale oricărui institut de sondaje?

Totuşi, fie că această"armată" era incompetentă, fie că aceia care ar fi trebuit să fie atenţionaţi de rezultatele sondajelor nu le-au luat în seamă, eficienţa finală a fost nulă.

* * *

Cele spuse pînă aci privesc chestiuni legate de condiţia noastră de pasageri ai unei istorii "neaşezate".

Într-o conjunctură normală, cu totul alt gen de întrebări ar putea suscita sondajele de opinie.

Rezultatele aproape perfecte ale acestora au de ce să neliniştească.

S-a vorbit întotdeauna despre spiritul uman ca despre ceva ce nu poate fi cuantificat, cunoscut, pentru că el ar conţine un ce imprevizibil, inefabil. Problemele de conştiinţă n-ar putea fi evaluate, se credea, decît cu aproximaţie şi nu ar putea fi exprimate decît într-un mod "metaforic". Iată însă că sondajele de opinie confirmă ceea ce, de altfel, se ştia încă de pe vremea lui Le Bon: masele nu sînt suma indivizilor care le compun, ci o fiinţă nouă, rudimentară, condusă de instincte primare, uşor manipulabilă. Odată declanşate instinctele mulţimilor, ele devin de un primitivism înfricoşător.

Lozincile comuniste care încercau să impună imaginea maselor ca entitate superioară, căreia ar trebui să ne supunem fără ezitare, depozitara tuturor înţelepciunilor omeneşti trecute şi prezente, nu erau decît un neadevăr printre celelalte cu care eram permanent bombardaţi. În starea de masă omul se degradează. În pofida tuturor locurilor comune despre bunătatea şi blîndeţea românilor, au fost ocazii, după '89, în care am putut să constatăm coborîrea omului-mulţime la nivelul cel mai de jos. Manifestările animalice ale minerilor chemaţi în Bucureşti au fost însoţite de solidarizări spontane ale unor bucureşteni "civilizaţi". Oameni care în condiţii normale ar fi părut anodini şi inofensivi, gospodine cît se poate de banale, atîtate de violenţă şi sînge, deveniseră o "masă" în stare de orice grozăvie.

* * *

Sondajele de opinie pot deveni deci un instrument extrem de precis şi eficient în mîinile celor de la putere. Spre deosebire de individ, mulţimea nu mai este ceva vag, "insondabil", ea poate fi cunoscută cu maximă precizie şi se poate acţiona în consecinţă asupra ei prin mijloace a căror eficienţă poate fi stabilită tot prin intermediul sondajelor. Cu buni profesionişti în realizarea acestora, cu buni analişti ai rezultatelor şi cu oameni capabili să acţioneze corespunzător prin mass-media, mulţimile pot fi controlate ca un dispozitiv mecanic oarecare.

Desigur, întotdeauna vor interveni forţele de opoziţie, ele căutînd, la rîndul lor, să ajungă la pîrghiile care ghidează mecanismul.

Din aceste circuite implacabile nu se pot sustrage decît cei pentru care valorile individuale sînt formele supreme de relevare a umanităţii. Dar despre aceşti "individualişti", care alcătuiesc elitele şi marginalii, sondajele de opinie , atît de clare în privinţa maselor, nu ne spun nimic, Pentru că sondajele de opinie nu reuşesc să facă decît portrerul omului-masă.

Constantin PRICOP

Spontaneitatea constrîngerii

După ce ani de zile sondajele de opinie au fost, cu rare excepţii, respinse sau ocolite - zădărnicia de a mai avea opinii în Republica Socialistă Română! - se revine cu mare entuziasm la ele. Se zburdă în voie de la un chestionar la altul, de la un răspuns la altul, cu neastîmpărul libertăţii cîştigate. Asta la prima vedere.

Dar lucrurile pot fi percepute altfel şi atunci ajungem la o constatare neaşteptată: tocmai cînd se pun întrebările cele mai puţin rigide , fără însumarea obligatorie a datelor pentru cine ştie ce instituţii specializate, fără alt rezultat practic decît acela de a te bucura de o acţiune lipsită de restricţii, tocmai atunci triumfă vechea **constrîngere**. Aceea de a vorbi cu orice preţ. (Aşa cum de vorbit, **trebuia** să vorbeşti, dincolo de orice inerţii. În şedinţe, cu spontaneitatea fricii. "Cum, tovarăşi, n-are nimeni nimic de zis?!") Din teama de a tăcea, în starea de înnebunitoare confuzie proprie adaptării silite la situaţie, omul se simte constrîns nu să gîndească, ci să bată cîmpii. Şi nu-i deloc momentul să invocăm o părere a lui Nietzsche în legătură cu disimularea care ar urma înţelegerii rapide, căci spectacolul iscusinţei intelectuale, îndrăznim să credem, nu apare deloc în cazul de faţă. Majoritatea celor chestionaţi dau dovadă de o stupidă agilitate, tocmai bună să tăgăduiască - vai! - inteligenţa vorbitorului.

Conform unor cunoscute mecanisme, se pleacă de obicei de la un cuvînt, de la unul singur. Frazele încep apoi să curgă după ce te-ai urnit, aşa cum pornind de la o "indicaţie generală", se construiau neverosimile discursuri-fluviu. Cum nimeni nu recunoaşte cinstit că nu ştie sau că nu pricepe, se trece promt peste esenţă şi se improvizează "orbeşte" , mai departe, cu rezultate nebănuite. Senzaţionale.

Aşa am ajuns să aflăm dintr-o anchetă transmisă la radio că "Vrancea este una din **zonele erogene** ale României" şi că "**agenţii patogeni** mişună încă prin Bucureşti"...probabil şi în Parlament! (Se reţinuse doar cuvîntul **zonă** sau **agent**. Şi cum capacitatea de eschivare a românului e mare...)

Că sondajele de opinie produc, şi ele, monştri, nu e totuşi cazul să ne mire. În condiţii de perfectă ignoranţă, încă din şcoală se face simţită la noi **spontaneitatea constrîngerii**.

Un unic cuvînt, un mic punct de sprijin şi elevul îşi ia avînt, patinează pe un singur picior, cum s-ar zice. Se strecoară. Se descurcă. Aşa că poate scrie la o teză cu conştiinţa împăcată că "la Alba Iulia a avut loc conferinţa de la Paris", suficientă fiind convingerea că între conferinţe, adunări şi întruniri nu-i mare diferenţa. Restul? Restul e suprimat, escamotat în înflăcărarea demonstraţiei. Din teama de a nu tăcea, chiar dacă n-ai nimic de spus în realitate. Vechea constrîngere îşi face instantaneu efectul.

Dacă nici o statistică nu ne oferă date concrete despre gîndirea deformată astfel la scară naţională, interesant e că ea intră totuşi în unele calcule preelectorale, bazate nu atît pe vitalitatea prostiei, ci pe însăşi spontaneitatea constrîngerii. Ceea ce dă impresia că oamenii se pun cu însufleţire în mişcare, de la sine. Fără inhibiţii.

Unii - glumeţii - fac haz din afara gloatei, de uşurinţa cu care trece românul peste momentele lui derutante. Sunt şi din aceştia, mai mulţi decît se crede. Doriţi un sondaj de opinie ?... Nouă ni se par deocamdată prea întristătoare asemenea sondaje de opinie ca să mai insistăm.

Doina CIUREA

Aduse cu poşta

"Eu cu cine votez?"

Sondajul de opinie ca instrument de lucru e menit să exprime o stare de spirit la un moment dat. La noi, astăzi, un sondaj e cu atît mai perisabil cu cît realitatea, opiniile şi mentalitatea în tranziţie sunt rapid schimbătoare. Cîtă încredere însă poate investi un român într-un sondaj de opinie, obişnuit fiind cu statisticile, raportările şi "realizările" comuniste ca mod şi model de manipulare şi falsificare a datelor reale. Comisia Naţională de Statistică, principala instituţie guvernamentală de sondare a realităţii încă minte, cuprinde doar parţial realitatea (economia neagră şi particulară scapă cuantificării, producţia agricolă ţărănească rămîne neştiută, evaziunea fiscală şi munca prestată fără contract fix de muncă accentuează fenomenul). Cît de credibil este un sondaj? Depinde de cine îl comandă, de cine îl efectuează (cui aparţine institutul de sondare), cît de multă seriozitate pun în răspunsuri cei intervievaţi, cum sunt puse întrebările ce pot oricînd sugera anumite răspunsuri şi, în fine, cît de acoperitoare sînt variantele de răspunsuri oferite de autorii sondajului în întrebările puse. Am constatat din practică faptul că fiecare parte interesată, fiecare tabără politică acceptă corectitudinea unui sondaj de opinie după gradul în care îi convin rezultatele la care a ajuns acesta. Deci, se ţine oare cont de sondajele de opinie în sferele puterii? Nu prea, atîta timp cît un sondaj de opinie e mai uşor contestabil decît rezultatul ieşit din urnele de vot şi cu toate acestea nici măcar programele pentru care ai fost votat nu se aplică în realitate. În măsura în care se votează conştient pentru ceva, acel ceva nu e nici el respectat. Cine e pus să fie formatorul de păreri, atîta timp cît avem prea mulţi nehotărîţi, neştiutori şi nepăsători? Pentru a răspunde în cunoştinţă de cauză la întrebările unui sondaj trebuie să ştii exact ce vrei, să ai un interes bine precizat care vine doar în timp, dintr-o structurare a societăţii. O asemenea clarificare face ca fiecare clasă socială şi categorie profesională să îşi aibă bine precizate interesele economice şi de dezvoltare pentru a determina. apoi facerea unei politici care să le ducă la îndeplinire . E nevoie de tradiţia unei societăţi democratice cu acel timp necesar de precizare a apartenenţei de grup şi de diferenţiere a intereselor. Masele amorfe de oameni, nediferenţiate şi needucate nu au opinie. Ele sunt manipulabile şi dirijabile. Un sondaj făcut corect însă într-o realitate confuză şi după campanii mass-media de manipulare nu are relevanţa şi marja de eroare cerute. El nu exprimă opinia populaţiei, ci pe cea a păturii care controlează societatea. Ca să ai o opinie competentă trebuie să fii mai întîi bine informat şi educat în domeniu, să înţelegi mecanismele, să cunoşti variantele şi să o alegi pe cea mai puţin rea dintre ele. Cine are însă interesul să dea cetăţeanului informaţii reale şi nepărtinitoare şi cine sunt formatorii ce îi vor învăţa pe oameni să gîndească cu propriul lor cap, să îi ajute să îşi formeze instrumente proprii de analizare a informaţiei. La noi, oamenii aşteaptă în continuare o părere gata fabricată şi livrată în ambalaj colorat, fiind terenul cel mai bun pentru a prelua efectele industriei zvonurilor. Atîta timp cît nu îşi vor reduce vulnerabilitatea la opinia altora prin creşterea respectului de sine, nu vor fi niciodată parteneri semnificativi în construcţia unei societăţi democratice şi nici subiecţi buni pentru un sondaj de opinie corect. Cetăţeanul turmentat, dar cinstit şi de bună credinţă, care se întreabă mereu: "Eu cu cine votez?", e încă o realitate acută. Nesiguranţa generală, lipsa de opinii clare, a direcţiei spre care ne îndreptăm, marea masă a nehotărîţilor care pot înclina în ultimul moment balanţa politică în orice direcţie arbitrară, îi nedreptăţesc pe cei ce hotărăsc pentru ei înşişi în cunoştinţă de cauză şi ridică încă mari semne de întrebare.

Mircea MITRUŢIU

Vocea străzii, vocea maselor

© R. Petrescu

Schimbarea sondajului de opinie din demersul particular al unui reporter sau altul într-o tratare teoretică generală mă obligă să mă interoghez pe mine însămi. Considerîndu-mă, prin natura circumstanţelor (lucrez la un ziar) reporter, înseamnă să recunosc de la bun început că nu sînt decît un sondor ocazional, superficial, aputincuprinzător şi cu nostalgia sistematicului. Cîmpul de acţiune al unei asemenea cavalcade reportereşti este ceea ce vocabularul post-revoluţionar numeşte, tot mai des, strada. În lexicul reportericesc termenul în cauză desemnează, empiric, o anume parte a populaţiei oraşului (de obicei a capitalei) disponibilă cam la orice oră din zi (şi mai puţin din noapte). Acest aflux de omenire în tranzit între două lăcaşuri ale agitaţiei cotidiene, sau pur şi simplu aflîndu-se în treabă şi zgîindu-se, gravitează, în general, în jurul tarabelor cu de toate (ciorapi, presă, cărţi, sandvişuri etc.). Să zicem din Piaţa Romană sau în interiorul vreunei pieţe (Amzei consacrîndu-se deja în purtătoare de cuvînt colectivă). Cei duşi de flux pot fi foarte diverşi, dar nucleul unei străzi clasice în plenitudinea zilei şi a capitalei rămîne alcătuit din (în ordinea permanenţei): cerşetori (de cele mai multe ori cu loc de muncă fix), aurolaci (în jurul zonelor emiţătoare de aburi), gospodine în lupta cu preţurile (e clar unde), pensionari (îndeobşte de sex masculin şi cu păreri), elevi şi studenţi (inofensivi), precupeţi, vînzători, buticari, arabi (pentru nota isterică), beţivi şi cîini (pentru atmosferă) şi rar, alţi oameni ai muncii. O primă spaimă a sondorului pornit la atac este cea a grămezii: în ciuda lipsei evidentului aparat de filmat şi a prezenţei (uneori) doar a insignifiantului reportofon, oamenii au tendinţa să se adune în jurul declanşatorului de întrebări. Pentru a evita o buluceală ce tinde să devină, fie doar sporadic, agresivă, investigatorul trebuie să dea dovadă de discreţie. Discreţia de a-i prinde pe dătătorii de opinie pe la colţuri, cînd ies din magazin (sau cînd sînt într-un gol), cînd se odihnesc în faţa scării de bloc, cînd aşteaptă autobuzul în singurătatea staţiei. Cuplurile familiale sau amicale, e adevărat, nu pot fi veşnic evitate, dar rare sînt cazurile în care apropierea fizică dintre cei doi subiecţi nu le face şi opiniile să coincidă sau să se completeze, femeia dîndu-i ades şi admirativ dreptate bărbatului. Pe stradă, indivizii nu se mai arată atît de miraţi (ca pe vremuri) că sînt întrebaţi. Cuvîntul "presă" a devenit, cred, pentru mulţi dintre ei (noi) o realitatea acceptabilă care ades, însă, se confundă cu **Televiziunea română** sau **Evenimentul zilei**. Majoritatea întreabă foarte rar "De la ce ziar este?", iar dacă spui că eşti de la **Dilema** se găseşte întotdeauna o categorie care să înţeleagă sensul titlului, plasîndu-l în glume lingvistice. La auzul vocabulei "presă" bănuiesc că aşteptarea interogatului se calează deja pe un anumit tip de probleme: cele socio-economice şi politice. De aceea, în cazul unor subiecte mai abstracte, cum ar fi, de exemplu frica, răspunsurile sînt în general lipsite de imaginaţie şi obositor de previzibile: frica de hoţi, de al treilea război mondial etc. La întrebări care cer elucidarea unui concept, precum cel de mit, de pildă, răspunsurile sînt aproape inexistente sau aproximative. Un sondaj de opinie despre mîncarea preferată duce, inevitabil, la friptura cu cartofi prăjiţi, unul despre ceartă, scandal la glume iar unul despre individualism la enervare. Cea mai comodă investigare este una pe tema impozitelor, prin care dai tuturor prilejul să se plîngă şi să găsească vinovaţi. Chiar şi pe marginea unui asemenea subiect, reacţiile sînt diferite. Femeile singure, în general, lasă să scape, de cele mai multe ori, bucurie nedisimulată că sînt băgate în seamă, chiar dacă aceasta se asociază cu învîrtirea în jurul cozii întrebării, de care habar nu au. Uneori, e adevărat, bucuria se amestecă cu o jenă, o timiditate de tipul cochetăriei fetei care mai se lasă, mai nu... În cazul bărbaţilor, cînd răspunsul e entuziast, tinde să devină agresiv. De multe ori suspicioşi, subiecţii în cauză ori te resping făţiş, canalizîndu-şi frustrările la adresa reporterului, ori fac uz de o abilă deviere de la tema solicitată, care aduce orice întrebare pe făgaşul bine cunoscut al preţurilor şi Preşedintelui Iliescu, căzînd în şablon. Cei care sînt în stare să-şi ilustreze răspunsul cu experienţe particulare sînt copiii. O categorie filosofică de furnizori de păreri o reprezintă omniprezenţii beţivi, care-şi oferă voluntar serviciile interminabile, subconştienţi, probabil, că pot întotdeauna constitui anti-modele de anchetaţi şi surse de sententţe. Bătrînii (unii) sînt, însă, cei capabili să transforme un simplu sondaj de opinie într-o poveste, aducîndu-l pe reporterul luat de val în zona pitorescului.

Şi aici pseudo-expunerea se încheie, căci intrăm în alt subiect .

S-a auto-investigat

Iaromira POPOVICI

Salvarea redactorului stresat

Se dă următoarea problemă: există o temă absolut senzaţională (Cine L-a ucis Pe Kennedy, Cine A Făcut Revoluţia Română, Lista Informatorilor Parlamentari etc.) şi un spaţiu de emisie de 30 de minute. Se presupune că realizatorul ocupă o poziţie medie în TVR (nu are funcţie de conducere, nu dispune de sponsori binevoitori sau pur şi simplu nu e un tip extrem de simpatizat). În acest caz, el va dispune de una sau două zile de filmare (una zi egal şapte ore legale de lucru) şi de cinci, şase ore de vizionare şi montaj.

Pentru a compara cu alte televiziuni, să spunem că un documentar serios este realizat de BBC în şase pînă la opt luni de filmări şi prospecţii la care se adaugă două, trei săptămîni de vizionări şi montaj.

Revenim şi încercăm să ne punem în pielea redactorului cu o temă senzaţională în buzunar. Pleacă la filmare plin de nervi, pentru că întîlnirea cu interlocutorul este programată la o anumită oră, iar echipa nu e gata. De obicei, dacă operatorul şi sunetistul sînt gata, lipseşte şoferul care poate fi ori la bufet, ori la garaj, ori să facă plinul, ori în reparaţii, ori la spălat maşina, dar în cîte locuri nu poate fi un şofer cu maşina lui. Mai în glumă mai în serios, se afirmă prin TVR că Televiziunea Română este un fel de anexă nedorită a Garajului Televiziunii Române.

După ce, în sfîrşit, se adună toată lumea, se pleacă la filmare, cam la o jumătate de oră după momentul anunţat în prealabil, interlocutorului. Respectivul este aparent sîcîit de întîrziere dar nu e prea grav, se rezolvă, în fond: ştiu deja toate rudele şi toţi colegii că o să apară la televizor.

Cu interviul cu pricina trece deja mult timp, ziua de filmare se apropie de final, e ora 14.00 şi echipa dă semne de nervozitate. Explici că mai e cîte ceva de filmat, o ţîră de ilustraţie (imagini care se pun pe comentarii şi texte citite), echipa este de-a dreptul entuziastă şi-ţi aminteşte de cazurile (deja celebre) de salarii fabuloase din străinătate, la o muncă egală cu a lor.

Apoi începe filmarea ilustraţiei cu care se acoperă textul comentariului. Cel mai des, strada. Ea e bună la orice. Vorbeşti de tranziţie - strada; pomeneşti de opinia publică sau mentalităţi - strada; preţuri, şomaj sau inflaţie - strada.

Filmînd universala ilustraţie de stradă, începi să culegi şi opinii, din două motive: o dată pentru că prinde bine la public (ai şansa găsirii unor răspunsuri şugubeţe care îţi înviorează emisiunea), pe de altă parte pentru că oricum nu ai altceva de băgat pe un anumit spaţiu.

Occidentalii numesc procedeul Vox Pops şi îl utilizează relativ des, din motive aproximativ identice cu ale noastre. Cînd trebuie ilustrată în mod convingător ideea că pe o anumită temă de interes general există "pros & cons" (adică opinii pro şi contra), se caută un trecător care să exprime inteligent un argument tipic pentru un "pro" şi alt trecător pentru un "contra". Modalitate profesională perfect acceptabilă, pentru a da telespectatorului senzaţia participării, oferind simultan o informaţie: nu există consens pe tema cu pricina.

TVR-ul abuzează de multe ori, realizatorii dorind să îşi exprime opinii personale, nu direct prin comentariu ci din umbră, punînd în gura trecătorilor atent selecţionaţi la montaj, opinia ce se doreşte promovată prin respectiva emisiune. Se emit astfel păreri conforme cu mesajul dorit, la adăpostul anonimei opiniuni publice (nu eu, dom'le aşa zice lumea pe stradă, eu n-am nici o vină).

Motivul e banal. Fuga de opinie, ideea care ni se bagă cu perseverenţă în cap, conform căreia nu avem voie să avem păreri, un gazetar de televiziune publică nu trebuie să aibă nici o părere, să lăsăm mereu interlocutorii să se exprime. Această presiune internă la care se adaugă groaza de a nu fi acuzaţi de partizanat politic, "castrează" jurnalistic pe mulţi pe al căror contract de muncă poate scrie, de exemplu, Publicist-Comentator. Cum poţi comenta sau analiza un fenomen politic, economic sau social fără să emiţi judecăţi de valoare, fără să superi pe **absolut nimeni?** Foarte simplu, pui "opinia publică" să vorbească în locul tău.

De o cu totul altă categorie sînt Vox Pops de cultură generală, cum sînt cele de genul "Ceaiul de la ora 5" (numiţi zone erogene... Vrancea sau Generalul Store şi Ilie Honda) sau "Povestea Vorbei" (cum se zice corect...). Acestea creează satisfacţii enorme în fotoliile-de-stat-la-televizor şi nu sînt absolut deloc condamnabile. Valurilor de proteste care ne inundă din cînd în cînd (vă bateţi joc de oameni cinstiţi), le-aş aminti că în vest, angrenarea trecătorilor nevinovaţi în realizarea unor show-uri este mult mai dură (vezi cazul celebrelor camere ascunse). A se observa că la noi, ca din întîmplare, se găseşte şi cîte un poliţist care, dacă e penibil în răspuns (9 din zece cazuri), amplifică la maximum satisfacţia telespectatorului.

A nu se confunda, însă, toate acestea cu sondajele de opinie. Nimeni nu are pretenţia că realizează aşa ceva. Sînt pure artificii de construcţie a unei emisiuni. Dacă nu se abuzează, dau bine la public, fiind o reţetă aproape sigură, audienţa avînd atît senzaţia participării cît şi enorme satisfacţii atunci cînd trecătorul (mai ales dacă e poliţist) se dovedeşte agramat sau ignorant.

În rest, **honni soit qui mal y pense.**

Gabriel GIURGIU

Noua generaţie a anilor treizeci (V)

Noua generaţie era o realitate. Nu numai de virtualitate. Începuse rodul. Anton Holban publicase în 1929 **Romanul lui Mirel**, în 1931 şi 1932 **O moarte care nu dovedeşte nimic** şi **Parada dascălilor** iar în 1934 **Ioana**. Mircea Eliade a ieşit în lume, în 1931, cu **Isabel şi apele diavolului**, în 1932 cu **Soliloqui**, în 1933 cu **Maitreyi** şi în 1934 cu **India**, **Întoarcerea din rai**, **Lumina ce se stinge** şi **Oceanografie**. Sebastian debutase, în 1932, cu **Fragmente dintr-un carnet găsit**, urmat, în 1933, cu **Femei** şi în 1934, cu **De două mii de ani**. Cioran se remarcase, în 1934, cu eseul de debut **Pe culmile disperării**. Eugen Ionescu publicase, în 1931, **Elegii pentru fiinţe mici** şi, în 1934, celebrul, controversatul **Nu**. În 1935 Şuluţiu publică romanul **Ambigen** iar Comarnescu, în 1933, **Homo americanus** şi, în 1934, **America văzută de un tînăr de azi**. Haig Acterian, după debutul în poezie, publică, în 1936, **Pretexte pentru o dramaturgie românească** iar Nicolae Roşu dă la iveală, în 1935, **Dialectica naţionalismului**. Constantin Noica publică, în 1934, **Mathesis sau bucuriile simple**. C.Fîntîneanu îşi publică, în 1931, romanul **Interior**, Petru Manoliu publică, în 1935 romanul **Rabbi Haies Reful** iar M. Blecher, în 1935, **Întîmplări în realitatea imediată**. A fost, incontestabil, o generaţe care, în cîţiva ani, se adunase şi se afirmase exploziv. Şi, tot în aceşti ani, unii dintre ei, se specializaseră în străinătate (Eliade în India, Comarnescu în S.U.A., Cioran în Germania), pregătindu-şi substanţa operelor viitoare. Iar presa culturală era plină de intervenţiile lor publicistice, remarcîndu-se nu numai prin unitate de corp, cît prin spiritualitatea ce le era comună şi ştiau să o afirme atît de polemic încît provocau iritarea "bătrînilor" de care, uneori, nu-i despărţea decît şase-şapte ani (Vianu, Ralea, Călinescu, Camil Petrescu, Cioculescu, Vl. Streinu, Pompiliu Constantinescu erau, şi ei, "bătrînii"). Eliade, cel ce ridicase, încă în 1927-1928, steagul generaţiei sale pentru a-i deslusi idealitatea comună, în 1932, într-un eseu din **Cuvîntul**, scria că "ultima posibilitate de solidarizare a tinerilor scriitori e aceea a generaţiei... Un crez comun, hai să-i spunem un ideal – traducînd în termeni raţionali acea intuiţie iraţională a solidarităţii seriei biologice poate uni vieţile scriitorilor şi intelectualilor la o altitudine şi o tensiune pe care eforturile lor individuale nu ar putea-o niciodată atinge crezul generaţiei tinere nu e întru nimic inferior celui al generaţiei precedente. Căci tinde la o restaurare a valorilor maxime în locul valorilor de duzină, culese la întîmplare, caduce şi istoricizante... Nu se poate trece aşa de uşor peste eforturile la care s-au înhămat o serie de tineri pentru a promova o poezie care să fie poezie, o spiritualitate completă şi integrală în locul sistemelor de împrumut de pînă acum, o cultură în locul diletantismului şi pedagogiei universitare, o cooperare intelectuală tot mai vastă în locul venerabilei alianţe intelectuale franco-române. Că nu se văd încă roadele acestor eforturi - poate nu e vina noastră... de ce spun alţii despre noi nu ne prea pasă. Cuprinsă între generaţia care a făcut războiul şi întregirea şi generaţia care va face revoluţia socială, generaţia de la 1928 va fi poate hărţuită şi ignorată dar destinele ei nu pot fi anulate. E şi aceasta o solidarizare; cu însuşi spiritul ce desfiinţează istoria epocii noastre, care nu e revoluţie, ci creaţia şi împlinirea" (Mircea Eliade, **Glosse pentru scriitorii tineri**, **Cuvîntul**, VIII, nr. 2502 din 11 iulie 1932). Iar în martie a aceluiaşi an 1932, în revista **Azi** (o publicaţie a tinerei generaţii condusă de Zaharia Stancu), Eliade precizase: "Acum cîţiva ani, cînd se vorbea de noua generaţie am asistat la jalnice discuţii în vînt şi multă irosire de ironii. Acum cei care au ochi şi urechi, pot observa mai mult decît o «nouă generaţie»; pot observa o «generaţie ultimă», în pragul celor 20 de ani, diversă de tot ceea ce s-a plămădit şi crescut de la război încoace, ostilă faţă de înaintaşii noştri cît şi faţă de noi. N-are nici o importanţă termenul cu care o numiţi: generaţie, şcoală, curent, spiritualitate etc. Ea există, cu alimentele şi cu fiziologia ei. E inutil să o ironizăm şi ar fi nedrept să o ignorăm pentru că nu se simte întotdeauna solidară cu noi" (Mirçea Eliade, **Nou şi mai nou, Azi,** martie 1932, p. 82). În acelaşi număr al reivistei **Azi** s-au mai referit despre contenciosul noii generaţii Sebastian şi Comarnescu. Sebastian constata, şi el, ironia cu care a fost întîmpinată strădania negativ nonconformistă a generaţiei sale. Dar polemismul ei a fost necesar pentru a despărţi apele: "Cadrele vechi erau obosite, dar existau încă şi cu suficientă vigoare sau inerţie pentru a impune un număr de confuzii şi a apăra un număr de false valori. Gîndirismul, poporanismul întîrziat al **Vieţii Româneşti** de la Iaşi, estetismul incert al **Sburătorului** - toate rămîneau virtual în arenă. Se mai află ele acolo? Hotărît, nu. Ar fi exagerat, ba chiar inexact, să spunem că prezenţa acelor noi veniţi a determinat această perimare. Vechile orientări îşi purtau moartea în sîn. Au pierit de o uzare personală". (Mihail Sebastian, **Document, critică şi actualitate, Azi**, martie 1932, p. 81-82). Comarnescu, sistematic cum îi era felul, a încercat să definească formula care caracterizează creaţia noii generaţii. Între autenticitate şi experimentalism a preferat termenul de experienţialism. "Acest curent propovăduit de unii tineri intelectuali români ar putea fi denumit cu un termen ad-hoc «experienţialism». Experienţialismul ar însemna accentuarea experienţei umane drept cea mai temeinică metodă de a ajunge la adevărul existenţei, la bunătatea vieţii şi la fecunditate artistică. «Experienţialismul» constituie o categorie de înţelegere şi mîntuire a realităţii şi el poate avea o coloratură magică, mistică, religioasă sau vitalistă... Sfinţii, unii înţelepţi antici, eroii moderni, «tinerii» au crize sufleteşti ca Peguy, Psihan sau Fritz von Unruch pot fi modele pentru experienţialişti. Toţi scriitorii care s-au zbătut şi au încercat viaţa ca o luptă grea, contradictorie şi complexă sunt, într-o oarecare măsură, reprezentativi pentru acest fel de a vedea. Nietzsche, Dostoievski, Unamuno, Papini sunt par excellence modelele «experienţialiştilor» români. Cred că se înţelege că utilizez acest termen în lipsă de altul mai adecvat, pentru că limba noastră, ca şi cea franceză, contrar englezei şi germanei, nu distinge clar între experienţă şi experiment... Scriptic, experienţialismul îşi va găsi o mai adecvată exprimare în roman sau în eseul filosofic decît în poezie sau visare liberă de orice confruntare cu realitatea." Apoi Comarnescu evidenţiază cîteva categorisiri în spaţiul experienţialist. Eliade ar fi adeptul trăirii esenţiale, fără a fi numaidecît creştină. Vulcănescu ar reprezenta latura creştin ortodoxă, se adaugă, în poezie, Sandu Tudor şi Paul Sterian, şi în eseistică, Paul Costin Deleanu. Sebastian şi Cioran ar reprezenta, în acelaşi teritoriu, adepţii fatalismului istoric, ai iraţionalităţii vieţii, de origine spengleriană şi şestoviană. Dar toate aceste categorisiri privează viaţa de veghea raţiunii şi arta de fecundarea formelor pure. Găsea loc de rubricare şi pentru poeţii adepţi ai esteticului pur ca Horia Stamatu, Barbu Brezianu, Eugen Jebeleanu, Eugen Ionescu, Voronca, Ciurezu, Boureanu, Al. Robot, Constantin Lucreţia Vîlceanu, V. Cristian (Petru Comarnescu **Observaţii provizorii asupra mentalităţii tinerii generaţii, Azi,** 1932, nr. 1, p. 196-202). Efortul sistematizator al lui Comarnescu a fost, negreşit, util, relevînd trăsături, disocieri şi afinităţi în cadrul interior al tinerei generaţii. Cu timpul îşi va pierde din semnificaţie. Dar această primă sistematizare merită a fi reţinută.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Ucenicia civilităţii

Chiar dacă revoluţia română din decembrie 1989 a semănat cu o lovitură de stat, regizată cinic de mijloacele de informare locale şi occidentale, în stilul filmelor de mare spectacol cum se fac doar la Hollywood, după patru ani nimeni nu poate contesta înflorirea libertăţii cuvîntului. E suficientă - ca dovadă - lectura presei. Aici toată lumea se înjură, e agresivă, produce invective, denunţă, acuză de toate relele. În ceea ce priveşte libertatea cuvîntului, limbile s-au dezlegat, după ce prea mult au fost captive în univocitatea unui discurs, care n-avea nici o legătură - în cel mai bun caz - cu experienţa zilnică a majorităţii cetăţenilor. Astăzi în România se vorbeşte mult şi se scrie poate prea mult... atît de mult şi de bine încît confuzia şi cacofonia par să domine spiritele. Toată lumea sau aproape toată lumea produce argumente politice în numele democraţiei dar toţi, sau aproape toţi îi uită originea, în aşa fel încît dezbaterile asupra unei anume forme de societatea sau de guvernare seamănă în cele din urmă cu un joc de cuvinte în care acţiunea este confundată cu incantaţia.

Pentru a transforma o societatea nu sînt suficiente conferinţele, simpozioanele, seminarele în care fiecare îşi declară bunele şi frumoasele intenţii (wishful thinking) în faţa unui public dinainte convins. Tot aşa cum nu este suficientă votarea legilor, fie ele cele mai bune ,din punct de vedere formal şi juridic, dacă în alcătuirea sa diferenţiată, societatea nu le consideră o expresie a voinţei generale, dincolo de jocurile puterii. Valoarea legilor este dată de modul în care ele sînt înţelese şi aplicate de către diverşi actori sociali. Deoarece nu există garanţii pentru libertăţile individuale, fără garanţii simultane pentru binele comun; aceasta este esenţa libertăţii personale în viaţa colectivă a oricărei societăţi.

Or, este evident, toată istoria socială a Europei occidentale dovedeşte că o societatea civilă nu poate fi creată de la o zi la alta. Democraţia occidentală este rodul unei lungi istorii, marcate de lupte, de războaie civile şi sociale, de înfruntări care, paradox al Politicii, au impus încetul cu încetul jocul democratic ca o formă paşnică a calmării tensiunilor dintre grupurile umane în conflict. Chiar Statele Unite ale Americii, considerate ca un model al sistemului democratic modern, sînt rezultatul unui groaznic război civil, Războiul de Secesiune, ale cărui traumatisme sînt încă prezente, aşa cum o dovedeşte enorma producţie literară şi cinematografică pe care a determinat-o.

Acesta e un lucru care nu se înţelege în România (ca de altfel în toată fosta Europă de Est). Pe aici istoria constituirii societăţilor civile este ades confundată cu dezvoltarea capitalismului, punîndu-se astfel căruţa în faţa boilor. În Europa occidentală, societatea civilă, controlul actorilor sociali asupra puterilor politice, asupra puterilor economice, alcătuirea contraputerii, toate acestea sînt anterioare dezvoltării generale a capitalismului care a rămas mult timp sub controlul politic şi sub cel al societăţii civile. Altfel spus, Statul, sub diverse forme de guvernare, s-a străduit să găsească un echilibru între apărarea proprietăţii private şi binele general, echilibru fără de care nu poate exista o societate modernă (adică urbană) civilizată, fără a pulveriza întregul, izolîndu-i pe bogaţi de ghetourile sărăciei ca în ţările din lumea a treia. Or, aici se propune o acţiune exact inversă, pe de-asupra în condiţiile integrării economice internaţionale, care nu e prea generoasă cu şansele pentru cei slabi.

Lectura săptămînalului românesc **Capital** oferă serioase motive de meditaţie în acest sens. Într-unul din ultimele sale numere aflăm că cei doi giganţi mondiali ai băuturilor răcoritoare - Coca-Cola şi Pepsi-Cola - îşi împart 75% din piaţa românească. În patru ani aceşti doi mastodonţi i-au scos din joc pe producătorii români, mai săraci, mai puţin adaptaţi, lipsiţi de capitalul necesar pentru investiţii în procesul de producţie, dar şi pentru declanşarea unor gigantice campanii publicitare. Nu este decît un exemplu printre altele şi care se va multiplica în cadrul acordurilor GATT, înglobînd toate produsele, sau, în orice caz pe cele care par rentabile.

Pentru confirmarea succesului capitalismului postmodern ni se oferă ades exemplul reuşitei excepţionale a ţărilor din Asia de Sud-Est, celebrii "mici dragoni". Se omite faptul că acest capitalism recent s-a construit în condiţiile unei absenţe totale a democraţiei politice. Sub autoritatea unor guverne dictatoriale, statul a jucat un rol decisiv în selecţia investiţiilor, în organizarea muncii, reducînd sindicatele şi partidele de opoziţie la tăcere, sau - într-un fel mai abil - transformîndu-le în nişte marionete neputincioase. Sînt cunoscute metodele prin care ţările venite mai tîrziu la ospăţul postmodernităţii economice (totala sa generalizare şi mondializare) şi-au obligat popoarele să suporte mutaţiile violente provocate de transformarea modalităţilor de producţie şi de comerţ: în Chile şi în Indonesia, în Coreea de Sud şi în Taiwan, în Singapore şi în China, capitalismul postmodern s-a instalat datorită dictaturilor politice şi nici un fel de manifestare a societăţii civile nu se iveşte în acest context.

Or, discursul neoliberal din Europa de Est predică terapia de şoc, propunînd lichidarea cît mai rapidă a monştrilor industriali care produc în pierdere. Desigur, aceste întreprinderi sînt caduce, risipesc materie primă şi energie, dar ele nu sînt entităţi abstracte plutind deasupra societăţii, ele sînt produsul unei voinţe care a modelat ţara în totalitatea ei. Ele trebuie luate în consideraţie şi nimeni nu le poate desfiinţa într-o clipă fără a declanşa catastrofe sociale şi politice. În jurul acestor monştri s-au dezvoltat oraşe ca Turda, Hunedoara, Baia Mare, Cavnic, Galaţi aşa că toate instituţiile şi majoritatea serviciilor locale sînt intim legate de ei. Oprirea lor de pe o zi pe alta ar însemna şomaj nu doar pentru angajaţii lor, ci şi pentru zeci de mii de persoane cărora ar trebui să li se distribuie ajutoare, fără speranţa unei reangajări viitoare. Pe stradă se vor găsi mase de oameni fără serviciu... şi deci periculoşi. Atunci statul va fi obligat să-şi exercite forţa, puterea represivă sub forma cea mai brutală. Deoarece neoliberalii uită că tocmai tradiţia liberală a secolelor XVIII şi XIX a inventat statul modern, ca spaţiu al sintezei între interesele private antagonice. Terapia economică de şoc nu poate duce pe termen scurt decît la instaurarea dictaturilor, şi nu-mi vine să cred că aceasta este soluţia dorită de neoliberali! Ar fi o teribilă ironie a istoriei ca epocii în care politica acţiona contra societăţii (esenţa comunismului) să i se substituie o epocă în care economia acţionează împotriva societăţii (esenţa autonomiei economice) sub egida aceloraşi forţe represive.

Iată de ce, după Lituania şi Polonia, alegătorii unguri au acordat majoritar voturile lor Partidului socialist (urmaşul Partidului muncitoresc) legitimînd **a posteriori** proprietatea din epoca lui Kadar. Revanşă postumă a **socialismului-gulaş** în care se dovedeşte că în lumea postmodernă idealul social al maselor nu este cel al libertăţii, ci cel al bunăstării, oricare ar fi preţul ei. Aceasta e esenţa democraţiei de masă. Or, istoria europeană contemporană ne-a învăţat în ce fel aceste aspiraţii au dus popoarele pe căi ucigătoare, criminale chiar, crezînd că astfel vor dobîndi ceea ce ele considerau a fi fericirea.

În ceea ce priveşte socialul, în Est nu se va găsi nici o soluţie miraculoasă pentru reconstrucţia unei noi societăţi. Orice reconstrucţie va presupune o lungă şi dureroasă ucenicie a civilităţii, proces care nu se poate desfăşura sub influenţa şomajului masiv şi nici nu se poate acomoda cu capitalismul de bazar favorizat de vechile structuri şi de premisele unei scufundări în lumea a treia. O asemenea situaţie nu va naşte decît desocializare, marginalizare, anomizare, încurajînd mafiile, încălcarea legilor, masiva evaziune fiscală, pe scurt se va produce contrariul a ceea ce e necesar pentru întemeierea unei societăţi civile. Dar reîntemeierea societăţii civile, înseamnă reîntemeierea Statului şi a instituţiilor lui.

Claude KARNOOUH

Cluj, 7 iunie 1994

Freud şi vorba de duh

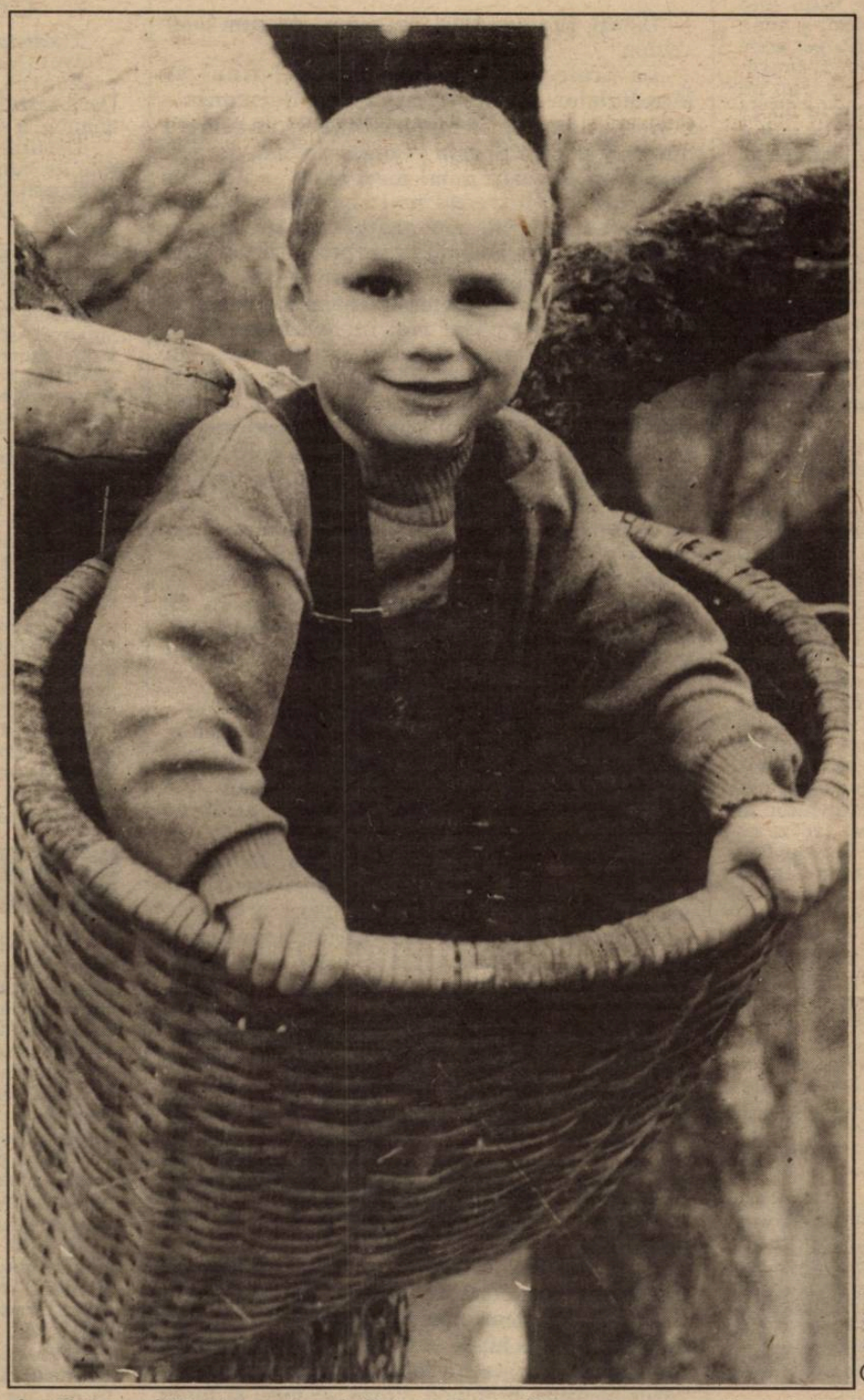

© S. Gheţie

Am avut ocazia, în marginea unei cercetări pe care o urmăresc de cîţiva ani, să parcurg esenţialul bibliografiei psihanalitice despre rîs, vorba de duh etc. – pe scurt, să trec în revistă principalele poziţii freudiste asupra ceea ce s-ar putea numi **strategiile deriziunii**. Cînd am comparat rezultatul cu celelalte perspective pe care pomenita anchetă mi le-a deschis (mă refer la filosofiile, sociologia, estetica, sau etnografia rîsului) m-am descoperit neconvins. O risipă de termeni pedanţi puşi în serviciul unor banalităţi. O siguranţă asertivă chemată să confere ipotezelor statutul unor certitudini dogmatice. Şi, ca în atîtea alte domenii violate de privirea psihanalitică, o incurabilă morală a resentimentului...

Într-o carte publicată în 1905 (**Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten**, "Vorba de duh şi legătura ei cu inconştientul"), S. Freud şi-a răscumpărat încă o dată "complexul specialităţii", făcînd o incursiune într-un domeniu adiacent la, dacă nu chiar paralel cu psihiatria propriu-zisă: mecanismul vorbei de duh. Pornind la drum, "părintele" psihanalizei pare să-i fi citit, în afara lui Herbert Spencer, pe teoreticienii germani ai comicului Jean-Paul şi Th. Vischer, dar şi pe neo-hegelianul Kuno Fischer sau pe Th. Lipps, care scrisese, cu 7 ani înainte, un eseu despre **Komik und Humor** (1898). Autorii respectivi gîndeau că sentimentul comicului se întemeiază pe antiteza dintre bunul simţ şi prostie – o stare de ruptură pe care doctorul vienez înţelegea să o "integreze într-un ansamblu organizat".

Patru sînt, în speţă, zonele de interes psihanalitic decupate de Freud: a. mecanismul plăcerii şi psihogeneza vorbei de duh; b. etapele amintitei psihogeneze; c. mobilurile vorbei de duh ca proces social şi d. raporturile dintre vorba de duh şi inconştient. Pentru autorul nostru, plăcerea rezultă dintr-o tehnică asociată acelei tendinţe specifice vorbei de duh care actualizează în comportamentul adultului anumite reminiscenţe infantile. Cheia acestei tendinţe ar fi **principiul economiei psihice**, activat mai ales în jocurile de cuvinte: "cu cît două ordini de idei apropiate prin cuvînt sînt mai îndepărtate una de cealaltă, cu atît mai mult va fi scurtat traiectul pe care gîndirea îl realizează cu ajutorul vorbei de duh." Altfel spus, cu cît sîntem mai leneşi, cu atît sîntem mai spirituali: iată preţul plătit pentru a beneficia cît mai des de "plăcerea non-sensului". Celelalte tehnici ale vorbei de duh (unificarea, elipsa, asonanţa sau aluzia) se supun aceluiaşi principiu, întrucît "a regăsi ceva ştiut este agreabil", în vreme ce descoperirea noutăţii presupune un efort. Dacă mergem mai departe, vom afla că vorba de duh nu este un produs spontan, ci mai degrabă rezultanta unor etape: mai întîi, apare "simplul joc de cuvinte şi de gînduri motivat de o anumită plăcere aflată ea însăşi în raport cu (principiul) economiei". Acest preambul ludic se uneşte apoi cu "gluma" propriu-zisă, pentru ca întregul să se manifeste finalmente în "spiritul tendenţios" - singura instanţă responsabilă de "înlăturarea represiunilor şi a refulărilor". Operaţiunea de refulare prin cultură - nota Freud - anihilează în noi facultăţile primitive de juisare, repudiate acum din pricina cenzurii (...). Or, spiritul tendenţios permite neutralizarea acestei renunţări şi regăsirea **bunului pierdut**". Tendenţiozitatea ar restaura deci în noi primitivitatea jubilatorie pe care cultura o suspendă!

"Umorul - scria Freud într-un articol ("Humor", în: **International Journal of Psychoanalysis**, vol. IX, ian. 1908) - are nu doar ceva eliberator care seamănă aşadar cu vorba de duh şi comicul ci şi ceva de ordinul sublimului şi al elevaţiei... Evident, sublimul ţine de triumful narcisismului, de (...) de traumatismele lumii exterioare (...) dovedind, dimpotrivă, că ele pot fi o sursă de plăcere". Eliberarea prin "răutate" - această formă izolată de neghiobie pe care Freud o trece abuziv în patrimoniul speciei - se înscrie invariabil într-un context social: nu poţi să (te) iei peste picior în absenţa unui public, real sau imaginar.

În ultimă analiză, Freud socoteşte că tehnica vorbei de duh se înrudeşte cu aceea care facilitează elaborarea viselor: "un gînd pre-conştient este momentan expus unui tratament inconştient, în vreme ce rezultatul acestui tratament este imediat recuperat de percepţia conştientă." O asemenea scurtătură ar fi aplicabilă şi rîsului, definit ca "reacţie la dezvăluirea subită a inconştientului". Am zice, străpungînd această perdea de fum sublimant, că rîsul freudian perpetuează infamia lui Ham, vlăstarul noahitic vinovat de "dezvăluirea subită" a goliciunii părintelui său (cf. Gen. 9, 20-27)...

Citindu-l fără ghilimele pe Spencer - care explica rîsul printr-o **descending incongruity**, Freud susţine că rîsul (o reacţie, cum vedem, incoerentă şi catabazică) este provocat de saltul între două "magnitudini" diferite: "vom spune că rîsul se declanşează atunci cînd o cantitate de energie psihică,iniţial folosită pentru ocuparea anumitor trasee psihice, şi-a pierdut orice utilizare, aşa încît se poate descărca nestingherit". (p. 168) Cum ştie însă Freud să măsoare incomensurabilul? Cum reuşeşte el să cuantifice imponderabilele unei vieţi lăuntrice pe care oricît de sugestivele sale imagini "energetice" nu izbutesc, totuşi, să o materializeze? Nimeni nu a putut afla, pînă în prezent, care erau temeiurile empirice, clinice sau filosofice ale psihanalistului, atunci cînd imagina inconştientul ca pe o "boîte à surprise", fatalitate la purtător, dacă nu cumva umbră înnăscută...

La fel de pesimist se dovedeşte a fi determinismul freudian în materie de analiză a comicului - "această găselniţă involuntară de-a lungul raporturilor sociale ale umanităţii" - pe care Naivul (spre pildă) o ilustrează cum nu se poate mai bine: "cînd auzim nişte cuvinte naive - scrie Freud - obişnuitul nostru efort de inhibiţie devine dintr-o dată inutil şi se descarcă prin rîs". Altfel spus, rîsul este produs prin suspendarea temporară a ostilităţii ambiante, un soi de "încetare a focului" în permanentul război al indivizilor, sau - pentru a relua cuvintele lui Morris W. Brody care nu pare străin de etimologia adjectivului sarcastic = gr. sarkazein care însemna iniţial: "a muşca din carne" - "împlinirea unei mişcări de incorporare agresivă".

Psihanaliza post-freudiană a rîsului s-a dovedit a fi ceva mai puţin obtuză: oricum, practicile legate de rîs sînt integrate într-un context terapeutic bine marcat; aşa de pildă, J. Favez-Butonier crede că, din unghiul pacientului, rîsul este "o diversiune ratată". De-a lungul curei, ni se spune, bolnavul alternează "hohotele defensive" şi "chicotelile relaxante". Or, deşi aceste reacţii rămîn opace (nu se interpretează rîsetele, ci discursul însoţitor), psihanalistul - acest subtil inchizitor plătit cu ora - îşi părăseşte pentru scurtă vreme neutralitatea (ideală) îngăduindu-şi, supremă generozitate, cîte un rîs complice. Chiar dacă un atare dialog al rîsetelor poate "umaniza nevroza", el nu trebuie însă exagerat, pentru a se evita neînţelegerea: pe de o parte, pacientul ar putea crede că psihanalistul îi ridiculizează confesiunile; pe de altă parte, primul ar putea descifra în rîsul celui de-al doilea o aprobare a propriilor giumbuşlucuri, fapt care l-ar împinge "să caute la nesfîrşit asemenea satisfacţii, denaturînd în întregime tratamentul".

Într-un text intitulat **Psychanalyse de l'art** (Paris, P.U.F., 1978), un alt post-freudian, E. Kris, preferă să aplice comicului o grilă genetică: fireşte că se poate evoca polisemia psihică, culturală, mitologică şi rituală a rîsului; numai că, în plus, a rîde înseamnă a regăsi plăcerea arhaică a motricităţii, produsă, aici, prin dominarea acelor afecte durereoase pe care elaborarea reprezentărilor comice ar oferi-o subiectului, alături de "triumful eului". Mulţi alţi psihanalişti preiau, sub cuvertura unor vocabulare tehnicizate, mai vechea teză avansată de Thomas Hobbes, care vedea în deriziunea interumană manifestarea unei **sudden glory**. E vorba de o întreagă categorie de interpretări ale rîsului ca act de supremaţie psihică, de un grup hermeneutic unde îl vom situa deopotrivă pe L. Kreisler ("Notation sur le corps de l'enfant dans la gaité, l'indifférence et la depression", în **Bonjour gaité**, Paris, E.S.F., 1987) care vorbeşte despre o "pulsiune de dominaţie" (**pulsion de maîtrise**), şi pe G. Golse care socoteşte, la modul foarte fichteean, că umorul este rezultatul separării dintre Sine şi Non-Sine.

În sfîrşit (şi cînd este vorba despre rîs) psihanaliza mai recentă reutilizează tocitele ei metafore anale, precum un André Michels care afirmă: "prin fabricarea vorbei de duh, subiectul caută să provoace sau să suporte gaura din Celălalt (**le trou dans l'Autre**): aceasta este funcţia rîsului" (cf "Le travail du trait (Witzarbeit)",în **Le trait d'esprit (Witz) et l'interprétation psyhanalytique**, Apertura. Coll. de recherche psychanalytique, vol 4, Paris, Sprigler Verlag France, 1990, p. 21).

Am făcut precedentul (şi inevitabil sumarul) tur de orizont prin psihanaliza rîsului pentru a sugera că, şi la acest capitol, freudismul decontextualizează gesturile, practicile, şi reacţiile umane pentru a topi totul în labirintul unei predestinări viscerale; programul demisificant, ideea de a retrage omului majuscula fantasmatică pe care atîtea dintre umanismele moderne i-o impuseseră nu pot justifica, totuşi, nevoia simetric-vinovată de a înjosi individul şi nici pornirea de a-l coborî la nivelul unor automatisme lubrice. Omul - care în viziunea freudiană este un fel de fiară sexuală captivă în cuşca religiei, educaţiei şi a culturii - cade astfel mai jos încă decît îl situase, de pildă, maniheismul; în oarba mecanică a pansexualismului, pînă şi "parcela de lumină" prizonieră în materie (pe care Mitul gnostic era dispus să o recunoască) se dizolvă lamentabil în noroiul impersonal al instinctelor. Oglinda pe care Freud ne-o întinde trimite îndărăt reflexul unui mizantrop care delapidează plăceri interzise, chipul unei bestii cu meschine abilităţi egoiste, profilul unui obsedat care acumulează, odată cu frustrările, perversiunile aferente. E greu să nu remarci, astfel, conexiunea ideologică, dacă nu îngemănarea paradoxală dintre Supra-omul nietzsceean (exaltat de nazism) şi de Sub-omul hedonismului psihanalitic. Al doilea război mondial nu va fi fost oare scena înfruntării acestor două ficţiuni antropologice? Falsa noblеţe proiectată rasist asupra seminţiilor "ariene" a părut menită să răzbune - dar cu ce preţ? - artificiala abjecţie a omului freudian. Dacă acceptăm acest punct de vedere, realizăm dintr-odată că, departe de a fi, aşa cum s-ar crede, anacronică, antropologia patristică (în perspectiva căreia omul este un nimic îndumnezeit prin har) poate în continuare inspira cel mai inteligent proiect de societate: un proiect care admite desigur variaţiunile funcţionale şi ajustările formale cerute de trecerea timpului, dar care rămîne insurmontabil în datele sale structurale. Au existat în istoria culturilor mediteraneene antropocentrisme şi teocentrisme care au virat, cu egală regularitate, spre dictatură. Creştinismul ortodox propune însă o societate hristocentrică - şi, de vreme ce Iisus Hristos este singura persoană divino-umană, nu văd cum s-ar putea sintetiza mai bine co-participarea noastră la cele trecătoare, deci omeneşti şi la cele veşnice, întrucît dumnezeieşti. Desigur că raporturile dintre psihanaliză şi creştinism nu se rezumă la tensiunea dintre o modă intelectuală datată şi un orizont spiritual care redevine actual. Dar dacă o Françoise Dolto şi Gérard Sévérin au scris o foarte controversată carte numită **L'Evangile au risque de la psychanalyse** (Seuil, 1977) de ce nu am putea răsturna termenii?

Teodor BACONSKY

Trecerea prin reviste

Ultimul număr (pe luna iunie) al revistei POSITIF este scris - în întregime - de cineaşti şi se deschide cu un mesaj emoţionant, şi amuzant totodată (întocmai precum filmele sale!), de la **Billy Wilder**; faxul este datat "6 aprilie 1994", localizat "Los Angeles", şi sună cam aşa: "Am să vă dau o veste proastă. Nu pot scrie textul pe care vi l-am promis. Marţea trecută, hodoronc-tronc, mi-a căzut acoperişul în cap. Nu, nu era cutremurul. În plus, a trebuit să rescriu 60 de pagini din scenariul pe care trebuie să-l predau înainte de 6 mai. Asta înseamnă 16 ore de lucru pe zi. Non-stop. O să pic mort.

Vă rog să reţineţi că bunul vostru amic Wilder e cu 16 ani mai bătrîn ca Papa. Cu afecţiune,..."

65 de cineaşti, aşadar, fac acest număr - antologic - din revista franceză, cu dragoste şi dăruire, cu respect şi admiraţie faţă de marii cineaşti pe care i-au conoscut, fie în carne şi oase, fie în peliculă, prin filmele lor... A face un "inventar" al tuturor e prea sec, prea neutru - la antipodul căldurii şi pasiunii pline de acribie cu care aceşti cei mai mari regizori ai momentului s-au aplecat asupra "leagănului Cinematografului", acum cînd acesta va împlini o sută de ani.

În ordine alfabetică (totuşi!), Robert Altman scrie despre "Actorul ca autor", Theo Angelopoulos îi aminteşte pe Murnau, Mizoguchi, Welles, Dreyer, Antonioni... înainte de a mărturisi că-i este absolut imposibil să renunţe la "acele mişcări, acele chipuri, acele vorba şi-acele planuri izolate", ce nu aparţin cineaştilor menţionaţi, şi care fac, împreună, **Filmul** care l-a marcat, care-l mişcă încă: chipul distrus al lui Orson Welles în **Stigmatul răului**, plînsul lui Jeanne Moreau din finalul **Nopţii**, tînăra irlandeză dansînd cu Henry Fonda în **My Darling Clementine**, faţa de îndrăgostită a lui Ingrid Bergman în **Spellbound**, în fine fluieratul lui Peter Lorre în **M** al lui Fritz Lang... Olivier Assayas îi aduce un binemeritat omagiu lui Andy Warhol - cel care a revoluţionat estetica Cinematografului mai mult decît ne place să credem!-, arătînd că, "aşa cum Cocteau a fost luat în glumă, nici Warhol n-a fost luat în serios": "raportul ludic al acestuia cu cinematograful clasic" a fost tratat cu deriziune... Pupi Avati îl evocă pe cel care a fost marele actor Ugo Tognazzi, în timp ce Jean-Claude Brisseau se opreşte asupra unui film ce nu încetează să intrige: **Psycho** al lui Hitchcock. Alain Cavalier - autorul superbului **Thérèse**, văzut acum cîţiva ani şi pe ecranele noastre în cadrul unor "zile ale filmului francez" (tempi passati...) - scrie despre un film-debut care m-a frapat şi pe mine atunci cînd l-am văzut la Paris: **Carne** de Gaspar Noé. Claude Chabrol se referă la Robert Aldrich, Joel şi Ethan Coen vorbesc despre "actorul lor preferat" iar Luigi Comencini despre "Eduardo" (De Filippo). Rămîn o sumedenie (Alain Corneau despre Fritz Lang, Atom Egoyan despre **Teorema** lui Pasolini, Stephen Frears despre Sandy Mackendrick, Peter Greenaway urmărindu-şi obsesiile topologice, şi mai ales arhitecturale..., Otar Iosseliani

POSITIF

"aducînd vorba despre" Boris Barnet, Philip Kaufman despre John Boorman, Abbas Kiarostami despre Sophia Loren şi **La Dolce vita**, Kieslowski despre "Muzicanţii de duminică", Eric Rohmer despre **Mecanicul "Generalei"** şi-al său veşnic Buster Keaton), nimic şi nimeni nu pare să le lipsească - Polanski, Zulawski, fraţii Taviani, Bertrand Tavernier şi Agnès Varda, Dino Risi şi Alain Raisnais, Arthur Penn şi Arturo Ripstein - vorbind, ca şi Varda, despre Buñuel - Louis Malle despre Alain Cavalier, Chris. Marker cu o analiză minuţioasă a lui **Vertigo** de Hitchcock - la care se mai referă încă doi cineaşti -, Pasolini revine şi el în alte evocări..., dar poate că nici una din contribuţiile acestui număr nu are intensitatea şi emoţia "Întîlnirii" pe care o povesteşte Lucian Pintilie - cu Chaplin; marele cineast lucra atunci la **Contesa din Hong-Kong** şi Pintilie s-a "nimerit" prin preajmă. Portretul este copleşitor - un "ciné-verité" pe care numai ochiul lui L.P. putea să ni-l restituie cu atîta bravură: "Şi deodată mi-am dat seama că marele artist **avea pur şi simplu trac**, că de fapt, pe chipul meu din ce în ce mai denudat, mai copilăros, el căuta reacţia la indicaţiile sale date lui Marlon Brando, confirmarea geniului său, mi-am dat seama că, la 80 de ani, la apogeul unei opere pe care nu o poţi contempla decît în genunchi, el dădea un examen în faţa mea, un umil necunoscut, că eu trebuia să-i confirm geniul ca şi cum ar fi trebuit să-i confirm rezultatul unei biopsii. Şi atunci am ieşit din studiou şi am început să plîng - să plîng cu adevărat -, în hohote, cu faţa sprijinită de-un zid.

Numele artistului căruia i-am denunţat sublimul, angelicul orgoliu, este CHARLIE CHAPLIN." (a.l.ş.)

Firescul de azi

"FILIP, FLORIN, ELEMENT, GREERE, OPRIŢOIU, GEORGEL E UN MARE BOU CARE NU INTRĂ ÎN BAC" (**graffiti pe zidul Casei Universitarilor din str. Dionisie Lupu**)

Din viaţa unui extremist de centru

Cronologia unei culpe

De azi, 17 iunie 1994, îmi reiau - precum Sisif - culpa.

La orele 21,20 începe Turneul final al Mondialelor de fotbal, cu meciul Germania - Bolivia, ca la 2,25 să-mi pierd alte 90 de minute din viaţă pentru Spania - Coreea de Sud, dacă şi ăsta se mai poate numi meci şi se poate... În ochii unora dintre cei mai riguroşi prieteni, "oameni care cred, nenorocitule, în talentul şi menirea ta", condamnaţi la perpetuă seriozitate, incapabili să piardă un minut în afara fundamentalului, viaţa mea pe pămînt şi la masa de scris nu are păcat mai împovărător decît **asta**..., (cum numea Akakie Akachievici, "la chose") risipirea cu patimă în jocuri şi nimicuri ca fotbalul, belota şi bridge-ul. Nu numai că nu-i pot bagateliza, dar nu ştiu să răspund nici la întrebări sfîşietoare formulate de politologi, filosofi, eseişti de renume mondial: nu vezi că fotbalul este azi o spălare planetară de creier? nu vezi că fotbalul e o diversiune de la abisal? nu vezi că fotbalul e o manipulare gigantică a popoarelor? Moravia cu grupul său de intelectuali, "101", manifestînd la Roma în '90 sub stringenta lozincă: "La vita senza Mondiale", poate fi uitat? Ca să fiu exact - nu le pot răspunde, fiindcă mă ţine un rîs.

Culpa mea ludică - nu spun şi cît de fericită - are azi 40 de ani de activitate strict istorică şi peste 50 de ani de cînd tata m-a dus la un meci pe "Venus", să-l văd pe "Il Dio", cum era supranumit portarul Mircea David. Sînt 40 de ani - şi n-aş spune că am avut parte de un deşert - de cînd am prins, în '54, la radio, Mondialele din Elveţia. (În '50 eram frezor necalificat la "Timpuri Noi" pentru o rudă emigrată în deşertul Neghev şi n-aveam radio). Aşa cum se ţin ele din 4 în 4 ani, sînt azi la al 10-lea Campionat mondial. În '54 (aveam 24 de ani, Stalin abia murise) a fost o nebunie care s-a imprimat în mine, juma'freudian şi juma' arhetipal: Germania a învins Ungaria, echipa cea mai bună din lume, care conducea în minutul 8 cu 2-0 şi celebrul crainic Szepessy anunţa maghiarimea mondială să deschidă butoaiele de vin; pot recita şi azi echipa Ungariei, ca prepoziţiile cu ablativul în latină. În'58 a apărut Pele şi tot freudian vorbind, de la el mi se trage brazilianismul meu consecvent; atunci, o ţară purtînd jucătorii în triumf, am auzit prima oară întrebarea formulată de Partidul Comunist din Brazilia, şi ea foarte pertinentă: fotbalul nu-i o diversiune de la lupta de clasă? Nenorocirea mea ideologică a constat în faptul că niciodată n-am văzut legătura profundă dintre un meci şi lupta de clasă. Poate că nici nu e profundă. În '70, am ţinut, fără jenă, cu echipa României, pentru prima oară ajunsă în Mexic, într-un turneu final. Şi ce dacă era echipa unui sistem...? Singurul sistem pe care-l pot discuta aici e 1-4-2-4- sau W.M.-ul. Cred că lucrau în capul meu structurile iradiante ale lui Heissinger - n-o să le explic, printre halfi şi extreme. Tot în '70, acolo, am văzut cea mai bună echipă de fotbal din viaţa mea: Brazilia lui Gerson, 4-1 cu Italia în finală. Am rămas la ea, cu bucurie şi suferinţă nici atîtica mistificate - altundeva mă minţeam, ştiu eu unde şi cum, nu sînt fraier să mă dezvălui; dovadă că din '82, de cînd în Spania, Brazilia "s-a sinucis", la 2-2 cu Italia, neştiind să închidă jocul, nimeni - poate doar, o clipă, Argentina lui Maradona - nu m-a putut consola, resimţindu-mă ca după o traumă al cărei efect paradoxal este redarea copilăriei şi acceptarea melodramelor ei. Oricît s-a degradat perfecţionîndu-se tactic şi economic, fotbalul rămîne pentru mine singurul domeniu al vieţii cum nu se poate mai largi, doldora de istorie, dacă nu de idei, unde mă simt, fără vreo stingherealã, şi naiv, şi stupid, şi conformist, şi nonconformist, liber şi netrucat, manipulat doar de pagubele mele. Îmi place. Toate celelalte lucruri şi idei serioase sînt o diversiune de la imaginea copilului care a visat să devină gazetar sportiv, este şi a fost.

Reluîndu-mi culpa ludică, am un surîs de Sisif cît de cît mulţumit.

Radu COSAŞU

Bustul Thaliei

Demonstraţie convingătoare

Theatrum Mundi nu se dezminte: în colaborare cu Teatrul Odeon (în sala "Pod" a acestuia din urmă) a prezentat, duminica trecută, premiera piesei **Demonstraţie** de Marcel Tohatan - ultima premieră, bănuim, a actualei stagiuni.

Debutul pe scenă al unei piese de Marcel Tohatan este de bun augur. În ciuda unor mici imperfecţiuni de construcţie şi, mai ales, a unui final perplexant (ce fac cei doi în "camera de alături"? Dacă "fac dragoste", atunci am fi preferat o viziune mai "îndrăzneaţă" decît mîngîierile în umbre chinezeşti cu care se încheie piesa...) -, **Demonstraţie** aduce un influx de prospeţime şi de autentic (replicile sînt excelente!) în veşnicele "demonstraţii de probleme" cu care ne-a obişnuit dramaturgia românească. Simplă "felie de viaţă" dintr-un trecut foarte recent, piesa - de numai 45 de minute - reuşeşte **un ton** dezinhibat şi credibil la un subiect "pe muchie" între un uşor tezism (a se vedea contrapunctul "demonstraţie cu indicaţii prin portavoce" - dramă individuală) şi faptul brut. Camera de cămin studenţesc în care se petrece acţiunea - prin a cărei fereastră deschisă intră "alinierea" colectivă - devine punctul de convergenţă a politicului cu eroticul: farsă fără finalitate precisă, căci cele patru personaje principale se vor regăsi, pînă la urmă, la fel de debusolate - şi poate chiar, mai mult - de întorsăturile unei situaţii în care ecourile "disciplinei" de-afară s-au strecurat fără ştire...

Regia britanicului Dominic Dromgoole - corectă şi foarte "şozistă" - a imprimat reprezentaţiei un ceva de **angry young men** "revizitaţi", strînşi la un pahar de vorbă într-o ţară din Est. Dar marele merit al regiei - şi, mai cu seamă al interpreţilor - stă în "disciplinarea" unui joc foarte natural, nervos şi aproape cinematografic; se detaşează clar Nicolae Urs (în rolul unui portar **pas comme les autres!**), Marian Ghenea şi Oana Ştefănescu, jucînd cu inteligenţă acreala unei proaspete soţii (a.l.ş.)

Muzica săptămînii

Chiar dacă am fost răsfăţaţi în ultima vreme de mari cîntăreţi (turneul lui Placido Domingo însoţit de Angela Burlacu-Gheorghiu), concertul oferit (**Sîmbătă 18 iunie orele 19**, la Sala Palatului) de solişti ai teatrului "Scala" din Milano şi "Arenei" din Verona, rămîne un eveniment.

Stagiunea celor două orchestre ale Radiodifuziunii Române (de Cameră şi Naţională) se încheie trimfal prin participarea a doi pianişti români de anvergură internaţională.

Uităm deseori că Viniciu Moroianu este un pianist foarte tînăr: poate pentru că la el, confirmarea ca artist deplin a venit foarte devreme, încă din anii de Conservator. Un concert ca acela de **Marţi 21 iunie orele 19** la sala Radio, mai ales cînd Viniciu Moroianu cîntă Mozart (Concertul în do minor pentru pian şi orchestră) nu trebuie în nici un caz ratat. În programul serii, orchestra de Cameră dirijată de Ilarion Ionescu Galaţi va interpreta şi "Serenada Nocturnă" pentru două orchestre şi timpan de Mozart, Simfonia a I-a de Beethoven.

Un alt mare pianist, impecabil prin tehnica sa, Dan Grigore va fi solist (!) **Vineri 24 iunie orele 19** în Concertul nr. 1 pentru pian şi orchestră de Liszt. Avîndu-l la pupitru pe Horia Andreescu, orchestra Naţională va interpreta şi Simfonia a VIII-a de Bruckner.

Dan-Alex. SCHOR

Gwag/Die Furche

Carte poştală

"Dragă...,

Ce pot să spun după aproape 4 ani?!

«Sînt bine sănătoasă, care sănătate....», şi mă gîndesc tot mai des la trecut, semn că îmbătrînesc şi mă ramolesc! Ce faci? Aflu de tine din cînd în cînd de la O.

Am o pisică, Ruby. L-am văzut pe Sting. Mi-e dor. Scrie-mi, pleeease!..."

BOOKAREST la a doua ediţie

Producţia românească de carte din ultimii patru ani, explozivă, de multe ori contradictorie şi contrariantă prin inegalitatea calităţii sau a opţiunilor, oscilînd între sublim şi execrabil, şi-a impus din nou efortul de a se disciplina, prezentîndu-se în cadrul celui de-al doilea Tîrg Internaţional de carte organizat la Bucureşti, alături de prestigioşi invitaţi din străinătate.

Iată, în loc de cronică a Tîrgului, impresiile unuia dintre oaspeţii săi de seamă, doamna FRANÇOISE LAYE, reprezentantă a editurii Presses Universitaires de France, (PUF), care a avut amabilitatea să ne răspundă la cîteva întrebări.

Care sînt impresiile dvs. în legătură cu Tîrgul de carte de la Bucureşti, mai ales în comparaţie cu alte manifestări asemănătoare, dar cu o tradiţie mult mai îndelungată?

- E adevărat, multe dintre tîrgurile importante de carte se ţin deja de multă vreme, ca de pildă cel de la Frankfurt care are mai bine de şaizeci de ani, dar cred că meritul tîrgului de la Bucureşti este tocmai acela de a stabili sau de a reînnoda legăturile de mult întrerupte cu Occidentul. Prima mea impresie este aceea că editorii români au o motivaţie foarte temeinică, spre deosebire de mulţi editori din alte ţări, şi că, în ceea ce ne priveşte, sînt buni cunoscători ai culturii franceze şi ai fenomenului editorial francez.

Cum apreciaţi participarea editurilor străine, în general, şi a celor franceze în special?

- Ei bine, voi face o comparaţie cu alt tîrg pe care-l cunosc şi pe care l-am văzut acum doi ani, cel de la Praga: acolo, prezenţa americană, anglo-americană, era de-a dreptul copleşitoare, editurile de limbă engleză ocupau două etaje ale imensului Palat al expoziţiilor din Praga. Constat în schimb că la Bucureşti lucrurile nu stau deloc aşa. Mai întîi, românii au ştiut să-şi păstreze locul, ocupînd numai ei un întreg etaj. Apoi, dacă standurile anglo-americane atrag multă lume, foarte multă lume este şi la cele germane, ceea ce e normal, şi, la fel de multă lume este şi la cele franceze, lucru care mă bucură.

Cu ce edituri româneşti aţi colaborat înainte de '89? Care sînt cele pe care le-aţi remarcat acum?

- Dat fiind profilul editurii PUF, înainte de '89 am lucrat în special cu Editura Didactică şi Pedagogică şi cu Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică - deci cu edituri de stat. Din '90, am mai descoperit multe altele. Vizitînd cu atenţie standurile româneşti, am constatat, aproape la toţi editorii, o producţie foarte variată: cărţi de înalt nivel cultural, destinate unui public restrîns, cărţi de mare audienţă, dar şi cărţi populare-poliţiste, S.F. etc. Explicaţia este, desigur, de ordin comercial, valabilă de altfel şi pentru editorii francezi. Cred însă că editorii români ar trebui să delimiteze mult mai net producţia de carte de bună calitate de cea de consum, astfel încît cea din a doua categorie să nu arunce o lumină defavorabilă asupra celei din prima. Se ştie, de pildă, că, după război, Gallimard a inaugurat celebra **Série noire** - traduceri ale unor romane poliţiste americane. Succesul a fost uriaş, iar Gallimard a putut să publice apoi un autor ca Saint John Perse. Dar pentru cărţile din această colecţie, Gallimard a cerut o copertă specială, total diferită, astfel că, în general, cei ce cumpărau o carte din **Série noire** nici nu ştiau că e scoasă de Gallimard. Era o carte în **Série noire** şi atît.

Pentru că a venit vorba de aspectul cărţii, ce părere aveţi de agresivitatea coperţilor în cazul multora dintre noile apariţii ale editurilor noastre?

- Am văzut multe şi, personal, nu-mi plac. Acest stil e mai degrabă american sau german. Poate că e necesar, totuşi nu cred că trebuie împinsă atît de departe agresivitatea culorilor şi a designului. Cred că se pot face lucruri atrăgătoare şi de bun gust în acelaşi timp.

Depăşind puţin nivelul lucrurilor care se văd la tîrg, dar tocmai pentru că un astfel de tîrg este un loc unde se stabilesc contacte directe, profit de prezenţa dvs. aici ca să vă întreb cum procedează, în general, editurile franceze, atunci cînd doresc să publice traduceri dintr-o limbă de mică circulaţie, cum e chiar româna? Primiţi oferte din partea editurilor? Ce vă determină alegerea?

- Din păcate, în privinţa literaturilor, culturilor ce se exprimă într-o limbă de circulaţie restrînsă, depindem în totalitate de cei ce vorbesc limba respectivă. În cazul limbii române, fie de francezi ce ştiu româneşte, fie de români emigraţi, dar bine integraţi în mediul intelectual francez, şi care pot citi pentru noi, oferindu-ne apoi prezentări ale lucrării respective. Lor le aparţine alegerea care evident o va orienta apoi pe a noastră. Situaţia e valabilă pentru toţi editorii: sînt în totalitate dependenţi de cititori. De aceea trebuie să fie şi foarte atenţi la calitatea lectorului ales, la nivelul culturii sale, la spiritul său critic, la modul său de a anticipa lucrurile, de a prevedea locul cărţii propuse în cultura franceză. În principiu, ne sprijinim aşadar pe lectori, fie străini, fie francezi cunoscători ai limbii respective. Sigur, ar trebui poate avut în vedere şi rolul ambasadelor ţărilor aflate în această situaţie. Ar trebui să putem conta pe recomandările lor dezinteresate pentru traducerea şi publicarea unui roman sau a unei lucrări ştiinţifice. Cred că şi Serviciile culturale ale acestor ambasade ar putea juca un rol foarte important şi foarte eficient în acest sens, dar nu ştiu dacă sînt încă deplin conştiente de acest lucru.

A consemnat
Marina VAZACA

Terapii de reintegrare în cosmos

Nu am scris niciodată despre poezia lui Mircea Cărtărescu, deşi mi-a fost dat să asist la cîteva dintre principalele ei momente de afirmare. Recenta apariţie **Dragostea** ar putea constitui o ocazie, cu atît mai nimerită acum, cînd totul tinde să se transforme în distanţă.

Spre deosebire de alţi poeţi ai generaţiei '80, mai apropiaţi tipologic, cel puţin aparent şi iniţial, de Mircea Cărtărescu (mă gîndesc în principal la Traian T. Coşovei, Florin Iaru, Ion Stratan, evocaţi,de altfel, în cartea de faţă), şi, deci, mai susceptibili de afecte contradictorii faţă de acesta (ca şi unii faţă de alţii!), m-am simţit de la bun început confortat de existenţa poetică a lui Cărtărescu. Formula lui lirică reprezenta - şi continuă să reprezinte - tot ce poate fi mai străin de natura pe care mi-o simt proprie. Distanţa fiind dată, dialogul, plăcerea neumbrită a lecturii mi-au fost, deci, perfect accesibile. Mai mult, însă, decît atît. Pentru mine, modalitatea lirică a lui Cărtărescu, atît de pronunţat, de excesiv, chiar, definită a reprezentat (despre prezent îmi este mai greu să mă pronunţ) un reper negativ (nu în sens valoric, ci tipologic) în propriul proces de formare şi individualizare: o ţintă de ocolit, vizibilă şi cu ochii închişi. El nu m-a făcut niciodată să mă simt tentat a-l concura pe propriu-i teren, atît de particularizat, ci m-a convins, dimpotrivă, că diferenţa care ne face reciproc ireductibili merită din plin să fie cultivată.

Trei termeni îmi vin imediat în minte (acum) cînd mă gîndesc la poezia lui Cărtărescu: **expunere, afectaţie, efectuare**. Nu sînt, firească, singurii. Poezia lui Cărtărescu se oferă parcă de la sine privirii critice; aceasta nu se simte obligată să facă nici un efort special pentru a-şi determina obiectul. Prin conformitatea cu sine, cu propriul proiect, natura ei pare a fi mai curînd clasică. (Deşi, trebuie să recunosc, ar putea să nu fie vorba decît de un efect de clasicizare, de reactualizare a propriei scheme şi de reconfirmare a aşteptărilor schematizate.) Nici un dezechilibru nu pare a o periclita. Cosmoidală, cu o transcendenţă mereu inclusă, care, prin urmare, funcţionează ca principiu arhitectonic, ea este preocupată de **geneze** de la bun început exhaustive: numai **totul** avea sens, însă "cu de-amănuntul". Nu există fisură sau scurgere de energie în această poezie. Posibilul este în orice clipă realizat, astfel încît ea reuşeşte să îmbrăţişeze istoria. Una dintre sursele de plăcere o constituie alternarea de accente ale vocii nude, de exprimări canonice ale eului şi de verificări intense şi minuţioase ale varietăţii infinite care nu trebuie, cumva, "să scadă la întîmplare", cerînd fără saţiu să fie reconfirmată, relansată. Privire şi voce, deci. O lume din care nu se poate evada şi în cuprinsul căreia nici nu ar avea cum să-i vină cuiva o astfel de idee. Merită, oare, lumea aceasta poezia lui Cărtărescu? În ceea ce mă priveşte (să nu uit: mulţumesc, Mircea, pentru "fulgii catifelaţi" de la pagina 65; am încercat eu, în fapt, să mă mut, dar se pare că acolo, sub zăpada privirii tale atoatevăzătoare îmi este dat să rămîn; mulţumesc!...), în ceea ce mă priveşte, deci, aştept ca din această lume condamnată la miracolul recurent al sfericităţii să se înalţe, în sfîrşit, **vocea**... Ştiu, însă, că numai istoria poate face aşa ceva,

Cînd închid o carte de Cărtărescu, o teroare difuză îşi face simţită prezenţa: ce ar fi putut uita poetul? Ce nu a spus? Ce nu există? Un rest este oricînd posibil, şi numai dintr-acolo putem fi ameninţaţi. Şi, brusc, îmi aduc aminte că exist.

Bogdan GHIU

© Alex. Leo Şerban

Mircea Cărtărescu, mai 1994

MIRCEA CĂRTĂRESCU, **Dragostea**, poeme, 1984-1987, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, 184 p., 3200 lei

Nu rataţi...

la Cinematecă: **Bucătarul, hoţul, soţia lui şi amantul ei** (P. Greenaway, 1989) - o capodoperă (postmodernă) ce poate fi (re)văzută **vineri** ora 14 şi **sîmbătă**, orele 16,30 şi 18,45 la sala Eforie; **Nopţi sălbatice** (r. Cyril Collard, 1992, cu C. Collard şi Romane Bohringer) - un film controversat, imperfect, mai mult un document al unei epoci (a noastră), oricum, de văzut - **vineri**, orele 16,15 şi 18,45 şi **sîmbătă** ora 14, tot la sala Eforie; **Accidentul** (r. J. Losey, 1967, cu Dirk Bogarde şi Delphine Seyrig) - poate cel mai bun al regizorului, pe un scenariu scris de acelaşi Pinter, la sala videoCinematecii (Union) - **vineri** ora 19, **sîmbătă** ora 16,30, **duminică** ora 10 şi **marţi** ora 14; **Spellbound** (r.A. Hitchock, 1945, cu Gregory Peck şi Ingrid Bergman) un Hitch uluitor, în care lucrurile cele mai fascinante **nu** sînt secvenţele visului (pictate de Dali), ci găselniţele regizorului - de (re)văzut, la aceeaşi sală a videoCinematecii, **sîmbătă** ora 19; **Copoiul** (r.J.L.Mankiewicz, 1972 cu Laurence Olivier şi Michael Caine) - unul din ultimele filme semnate de J.L.M., un **huis-clos** poliţist plin de umor şi de surprize - **miercuri** ora 18,45 şi **joi**, orele 10 şi 12,30, sala Eforie; **Domnişoarele din Wilko** (r.A. Wajda, 1979, cu Daniel Olbrychski şi Cristine Pascal) - un film trist şi graţios, în care apare şi autorul cărţii, Jaroslav Iwaszkiewicz - miercuri ora 18, la sala video (Union); **Adela** (r. M.Veroiu, 1985, cu Valeria Seciu şi George Motoi) - superb, o operă importantă a cinematografiei româneşti şi, poate, cel mai frumos al lui Veroiu (alături de **Nunta de piatră**!) - **joi** ora 16,30, sala Union.

Fotografii colorate

La fotogaleria GAD (Teatrul Naţional etajul 3) expune pictorul **Gheorghe Rasovszky**. După ultima sa expoziţie de la Căminul Artei, care ne lăsa să întrezărim o viitoare posibilă explorare a fotografiei pictate, Rasovszky reuşeşte acum - cu un set de imagini colorate "discret" "în dorul lelii" (kitschului) sau, dimpotrivă, violent, fotografii proprii sau colaje de "poze" tip "nunţi şi botezuri" - să ne reamintească faptul că arta este, în primul rînd, un joc al imaginaţiei cu obişnuinţele noastre cotidiene. Într-un moment în care unii pictează la comandă - mă rog, alte comenzi, nu de C.C., ci de "Catacombe"... - este într-adevăr reconfortant să descoperi artişti care nu se simt "angajaţi" decît de urgenţele mesajului lor personal - creînd o artă tandră şi plină de umor totodată, făcută cu acea detaşare aparentă care ascunde îndîrjirea şi lasă impresia unui încîntător hazard... E suficient să privim fotografiile intitulate "Anul trecut la Marienbad" sau "Părinţii zburdalnici" pentru ca acea complicitate caldă cu universul atît de intim al pictorului să se stabilească pe loc - fără artificii fumate sau "fineţuri" absconse. Expoziţia lui Rasovszky de la GAD este un parcurs obligatoriu pentru cei ce mai cred în sănătatea (mintală) a artei.

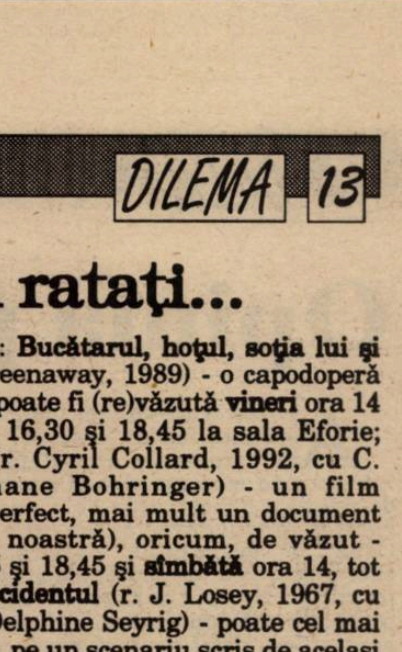

Desen de Mircea Cărtărescu

Afişe contra SIDA

Institutul Francez găzduieşte, pînă la sfîrşitul lunii, o expoziţie de afişe-avertisment. 37 de artişti internaţionali - printre care Ben, Sophie Calle, Robert Combas, Moebius -, reuniţi într-un front comun şi folosind "arma" cea mai eficientă pentru sensibilizarea "oamenilor grăbiţi" care sîntem...

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Opinia publică nu există...

Aş vrea dintr-un bun început să precizez faptul că scopul meu nu este acela de a demasca într-un mod mecanic şi facil sondajele de opinie, ci încercarea de a analiza riguros funcţionarea şi funcţiile lor. Ceea ce presupune punerea în chestiune a celor trei postulate angajate implicit. Orice anchetă de opinie presupune că toţi oamenii pot avea o opinie, sau altfel spus că producerea unei opinii este la îndemîna tuturor. Cu riscul de a şoca sentimente naiv democratice, voi contesta acest prim postulat. Al doilea postulat: se presupune că toate opiniile au valoare egală. Cred că se poate demonstra că nu e deloc aşa şi că simpla sumă a opiniilor care nu au totuşi aceeaşi forţă reală produce creaţii artificiale lipsite de sens. Al treilea postulat implicit: prin simplul fapt că se pune aceeaşi întrebare tuturor se porneşte de la ipoteza că există un consens asupra problemelor, altfel spus că există un acord asupra problemelor care trebuie puse. Aceste trei postulate implică, cred, o întreagă serie de distorsiuni care se observă chiar cînd condiţiile de rigoare metodologică în culegerea şi analiza datelor sînt îndeplinite (...)

Problematicile propuse de sondajele de opinie sînt subordonate intereselor politice şi acestea impun cu putere atît semnificaţia răspunsurilor cît şi semnificaţia care se acordă publicării rezultatelor. În situaţia actuală, sondajul de opinie este un instrument de acţiune politică; probabil că funcţia sa cea mai importantă consistă în impunerea ideii că există o opinie publică ca suma pur aritmetică a opiniilor individuale, să impună ideea că există ceva care ar fi media opiniilor sau o opinie medie. "Opinia publică" care apare în primele pagini ale ziarelor sub forma procentelor (60% din francezi sînt favorabili lui...) această opinie publică este un **artefact** pur şi simplu a cărei funcţie este să disimuleze faptul că opinia într-un anume moment e un sistem, de forţe, de tensiuni şi că nimic nu este mai inadecvat pentru a reprezenta starea opiniei decît un procentaj.

Se ştie că orice exerciţiu de forţă e însoţit de un discurs care tinde să-l legitimeze pe cel care exercită forţa; s-ar putea chiar spune că esenţa oricărui raport de forţă este să-şi exercite întreaga putere, doar în măsura în care şi-o disimulează. Pe scurt, ca să mă exprim simplu, om politic este cel care zice: "Dumnezeu e cu noi". Echivalentul lui "Dumnezeu e cu noi" este "opinia publică e cu noi". Acesta este efectul fundamental al achetei de opinie: constituirea ideii că există o opinie publică unanimă, deci legitimarea unei politici şi întărirea raporturilor de forţă care stau la baza ei sau o fac posibilă.

Afirmînd la început ceea ce ar fi trebuit spus la sfîrşit vreau să încerc să indic rapid operaţiile prin care se produce acest **efect de consens**. Prima operaţiune, care are ca punct de plecare postulatul conform căruia toată lumea are o opinie, consistă în ignorarea non-răspunsurilor. De exemplu, la întrebarea "Sînteţi favorabili guvernului Pompidou?" se înregistrează 30% de non-răspunsuri, 20% – da, 50% – nu. Se poate spune: răspunsurile nefavorabile sînt mai multe decît cele favorabile şi mai există acest rest de 30%. Se poate de asemeni recalcula procentul de favorabili şi nefavorabili excluzînd non-răspunsurile. Această opţiune are o importanţă fantastică.

Eliminarea non-răspunsurilor înseamnă a proceda ca într-o consultare electorală unde există buletine albe sau nule; înseamnă că anchetei de opinie i se impune filosofia implicită a anchetei electorale (...)

Analiza ştiinţifică a sondajelor de opinie dovedeşte că nu există practic probleme omnibus, nu există întrebare care să nu fie reintrepretată în funcţie de interesele oamenilor cărora le-a fost pusă, primul imperativ fiind cel de a ne pune problema la ce întrebare cred că au răspuns diferitele categorii. Unul din efectele cele mai pernicioase al anchetei de opinie constă tocmai în faptul că oamenii sînt puşi în situaţia de a răspunde la întrebări pe care ei înşişi nu şi le-au pus. De exemplu, chestiunile care privesc raporturile între profesori şi elevi, atitudinea severă a părinţilor, pedagogia directivă sau nondirectivă sînt percepute ca probleme etice pe măsură ce se coboară în ierarhia socială, dar ele devin probleme politice pentru clasele superioare: unul dintre efectele anchetei constă în transformarea răspunsurilor etice în răspunsuri politice, ca rezultat al impunerii unei problematici.

Efectul impunerii unei problematici, efect exercitat de toate anchetele de opinie şi de toate interogările politice (începînd cu cele electorale) rezultă din faptul că întrebările formulate într-o anchetă de opinie nu sînt probleme cu care se confruntă într-adevăr toate persoanele întrebate şi răspunsurile nu sînt interpretate în funcţie de problematica în raport cu care s-au situat efectiv diferitele categorii ale celor care au răspuns. Astfel **problematica dominantă** a întrebărilor puse în ultimii doi ani de institutele de sondaje furnizează o anume imagine, de fapt problematica de care sînt într-adevăr interesaţi oamenii care deţin puterea şi care doresc să fie informaţi asupra mijloacelor de organizare a acţiunii politice şi foarte inegal stăpînită de diferitele clase sociale (...)

Într-o anchetă de opinie, ideea de obiectivitate este asociată faptului că întrebările sînt puse în termenii cei mai neutri pentru a da şansa tuturor răspunsurilor. De fapt, ancheta de opinie ar fi mai aproape de ceea ce se întîmplă în realitate dacă, transgresînd complet regulile "obiectivităţii" li s-ar da oamenilor mijloacele de a se situa la fel cum se situează în realitate, adică în raport cu opinii gata formulate; dacă în loc să se zică, de exemplu, "Există oameni care sînt de acord cu controlul naşterilor, alţii sînt împotrivă; dar dumneavoastră?..." s-ar enunţa o serie de luări de poziţie explicite ale unor grupuri mandatate să constituie opinii şi să le difuzeze, în aşa fel încît oamenii să se poată situa în raport cu opinii deja formulate. Se vorbeşte în mod curent de "luări de poziţii"; există poziţii deja menţionate, şi ele sînt luate. Dar nu se iau la întîmplare. Se iau acele poziţii pentru care există predispoziţii în funcţie de poziţia ocupată într-un anume cîmp (...)

Pierre BOURDIEU

Questions de sociologie

Les Editions de Minuit - 1984

...dar şi cînd există!

Arta interpretării şi influenţării opiniei publice este cheia politicii într-o societate liberal democratică, aşa cum sînt Statele Unite. Legitimitatea guvernării depinde de sprijinul poporului. Alegerea într-o slujbă publică depinde de votul popular. Prioritatea acordată unor probleme şi unor soluţii politice depinde de participarea poporului. Sprijinul, voturile, participarea se pot observa prin comunicarea cu nivelul de bază şi din experienţa politică obişnuită, sau pot fi achiziţionate cheltuind miliarde de dolari pentru comunicarea de masă şi propagandă. Oricum, răspunsurile politice ale publicului sînt considerate a fi opinie publică, iar opinia publică este variabila decisivă a politicii americane.

Acţiunea sistemului politic este afectată atît de opiniile care apar din contractele primare cît şi cele care se exprimă ca răspuns la campaniile de influenţare proiectate cu minuţie. Succesul oricărei acţiuni politice publice depinde de puterea opiniei pe care se sprijină. În unele împrejurări, opinia se exprimă în modalităţi formale şi dirijate - prin vot, scrisori adresate deputaţilor, donaţii în bani candidaţilor, sau proteste organizate. În alte împrejurări, opinia publică se exprimă în modalităţi mai puţin formale şi mai puţin directe - prin publicarea sondajelor de opinie şi analizele gazetarilor şi politicienilor în legătură cu "starea naţiunii" (...)

În 1975, cînd Carter şi-a început cursa pentru preşedinţie el era o figură politică obscură, fără prea mare importanţă naţională. Carter viola toate legile tacticii prezidenţiale: nu avea sprijin în propriul său partid. Era în afara tuturor jocurilor politice. Era din Sud. Avea puţine realizări ca lider. Nu era cunoscut pe plan naţional. Nu era deosebit de simpatic sau carismatic. Cu toate acestea, Carter a folosit avantajele unei resurse puternice: sondajele de opinie.

Din primele zile ale campaniei electorale, Carter a comandat sondaje de opinie pentru a evalua opinia naţiunii şi problemele diferitelor grupuri de alegători. Adresîndu-se intereselor comune, dar şi celor specifice, Carter s-a distanţat de ceilalţi candidaţi. A fost capabilil să cîştige simpatie pe baza faptului că nu era amestecat în jocurile politice, iar publicul îi dispreţuia pe cei care erau marcaţi de ele. Faptul că nu era perceput ca lider a devenit un avantaj cînd a început să vorbească despre necesitatea unui nou tip de conducător, atent la nevoile poporului. Şi-a compensat lipsa de experienţă în problemele tradiţionale, pledînd pentru rezolvarea unor probleme noi: încrederea, moralitatea şi decenţa guvernării. Pe scurt, Carter şi-a condus campania cu un ochi atent la opinia publică.

După succesul electoral, sondajele au devenit o activitate esenţială a administraţiei sale. Patrick Caddell, omul ale cărui strălucite analize ale opiniei publice au fost hotărîtoare în alegerea lui Carter, a devenit o figură centrală a echipei prezidenţiale. Pulsul publicului era cercetat cu regularitate de specialistul în sondaje doar în 1977. Sensibilitatea administraţiei Carter faţă de opinia publică era atît de evidentă, încît un popular actor comic a prezentat într-o emisiune TV "Biroul de simboluri" ca o parodie a eforturilor continue ale lui Carter pentru a mobiliza opinia publică.

Dar în pofida preocupării sale de a utiliza opinia publică, popularitatea lui Carter a început să scadă. La sfîrşitul primului an de preşedinţie, detractorii lui Carter erau mai numeroşi decît susţinătorii săi.

Decăderea a început în 1977, odată cu primul său efort serios de a mobiliza opinia publică pentru un program politic major: planul energetic. Eşecul lui Carter în cîştigarea sprijinului popular pentru ofensiva sa ilustrează cîteva trăsături importante ale relaţiei cu opinia publică. Ea este o componentă esenţială a deciziei şi a alcătuirii agendei politice. Dar preocupările opiniei publice sînt greu de interpretat. Există limite în posibilitatea de a manipula prin simbolism şi retorică preocupările opiniei publice. În cele din urmă, eşecul în influenţare duce la dezastru pentru lideri şi pentru politica lor.

În primul său discurs politic important, Carter a declarat că poporul american se confruntă cu o problemă echivalentă pe plan moral cu cea a războiului - energia. El a propus un puternic program energetic ale cărui obiective erau conservarea şi economisirea energiei, renunţarea la felul risipitor de a fi al americanilor. Spre surpriza lui Carter şi a consilierilor săi, opinia publică nu a răspuns pozitiv la aceste propuneri. De fapt, aprobarea publică a programului energetic a scăzut cu douăzeci de puncte între martie 1977 şi martie 1978. Declinul sprijinului opiniei publice pentru programul energetic a fost însoţit de o scădere similară în aprobarea performanţei lui Carter ca preşedinte.

Motivele eşecului dezastruos al lui Carter în cîştigarea sprijinului public pentru soluţiile sale energetice s-au datorat unei interpretări greşite a dorinţelor oamenilor. Un oficiu de sondaj naţional major, ca Louis Harris şi specialistul personal al lui Carter – Caddell - păreau să fie de acord că publicul ar accepta să economisească energie şi că simţea efectele negative ale risipei. Pe baza acestui consens, Carter s-a adresat publicului punînd accentul pe economie, sacrificii şi pe proiecte economice mai modeste. Dar interpretarea sondajelor s-a dovedit a fi simplistă. Alte sondaje efectuate de Caddell şi George Gallup explică rezistenţa publicului la propunerile lui Carter.

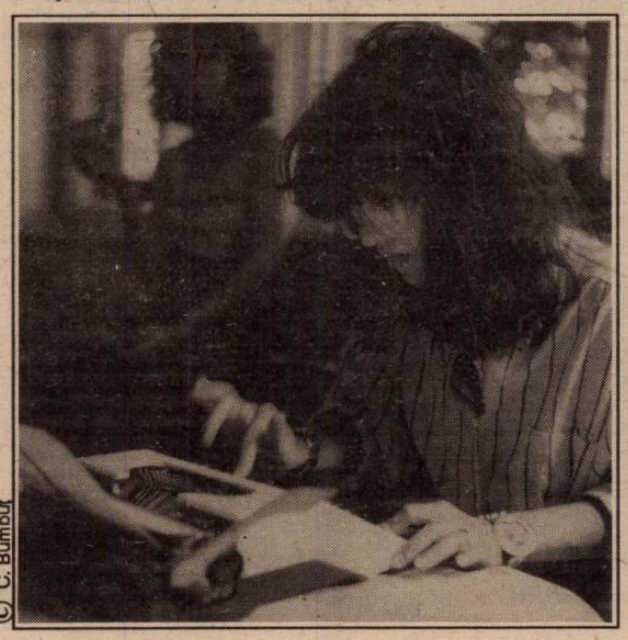

© C. Bumbuf

Deşi oamenii aprobau economiile şi detestau risipa, majoritatea se temea mai mult de restricţii şi de constrîngeri. Neputinţa lui Carter şi a consilierilor săi de a înscrie sprijinul public pentru economie în contextul mai larg al economiei a dus la formularea unor chemări politice greşite. Dorind să determine ce este greşit în felul în care Carter solicită sprijinul public, Galupp a cercetat un eşantion de americani adulţi, punîndu-le următoarea întrebarea: "Unii consideră că preşedintele Carter insistă prea mult asupra conservării energiei şi nu destul asupra dezvoltării noilor surse de energie. Sînteţi de acord sau nu cu această opinie?" Aproape 60% din răspunsuri au declarat că se pune un accent prea mare pe economisire (...)

O criză energetică majoră a lovit ţara în 1979. Preţul benzinei depăşea un dolar pe galon, iar preţul combustibilului pentru încălzirea casnică creştea corespunzător.

Iarăşi Carter l-a rugat pe Patrick Caddell să cerceteze starea de spirit a oamenilor. Caddell i-a spus că sondajele lui demonstrează că cetăţenii sînt deprimaţi, neîncrezători şi pesimişti. L-a sfătuit pe preşedinte să-şi alcătuiască discursul ţinînd seama de problemele psihologice cu care se confruntă publicul. I-a recomandat să vorbească de pe poziţiile unui conducător puternic, chiar agresiv. Conform analizei lui, publicul avea nevoie să fie dojenit pentru preocupările sale egoiste şi chemat să privească lucrurile mai în mare. Vicepreşedintele Walter Mondale a fost de acord cu afirmaţia lui Caddell despre deprimarea naţiunii dar simţea că publicul n-are nevoie de dojeni. Părerea lui era că publicul are o reacţie firească la o situaţie economică incertă şi că sînt necesare propuneri economice bine fundamentate pentru a-i obţine sprijinul.

Discursul lui Carter din iulie '79 a fost un ciudat amestec de ambiţii afişate, de referiri abstracte la starea de spirit a opiniei publice şi de recomandări concrete, cum să fie economisită energia. Stilul retoric al lui Carter a fost agresiv şi îndrăzneţ, însoţit de gesturi exagerate şi suprasolicitări vocale. A vorbit îndelung despre disperarea oamenilor. A somat poporul să accepte propunerile lui în materie de energie pentru a învinge apaţia şi pentru a redobîndi încrederea în America.

În toamna lui 1979, în ajunul campaniei pentru realegeri, poziţia politică a lui Carter era nici că se poate mai rea. Sondajele arătau că doar 10% dintre cei întrebaţi aveau încredere în capacitatea lui de a reabilita economia.

W. Lance BENNETT -

Public Opinion in American Politics

Pagină realizată de

Magdalena BOIANGIU

Mai cunoscut decît Isus Christos

Atunci cînd este vorba despre economie, concurenţă, piaţă, despre legile şi instituţiile care guvernează activitatea economică şi financiară, italienii vor să semene cu americanii sau, în orice caz, îşi iau drept punct de referinţă principal ceea ce se întîmplă în aceste domenii dincolo de ocean. De cele mai multe ori, în spirit autocritic, pentru a arăta cîte mai au de făcut pînă să ajungă la un "capitalism adevărat", la o "piaţă adevărată" ori la reglementări antitrust "ca în America". Presa - în special cea de inspiraţie liberală, dar nu numai - întreţine acest curent de opinie, mai ales acum cînd, cuprinsă de ardoarea schimbărilor, societatea italiană e - şi ea - în căutare de modele: dacă reforma electorală s-a dorit o opţiune pentru modelul bipolar anglo-american, bazat pe alternarea la putere a două mari partide, în cadrul coaliţiei cîştigătoare în alegeri se întrevede intenţia de a pune în aplicare programul liberal-democratic întruchipat în anii '80 de Margaret Thatcher şi Ronald Reagan. Se conturează, în opinia publică, un fel de mimetism surprinzător pentru o naţie care descinde direct din cultura şi civilizaţia romană, căreia e de prisos să spunem cît îi datorează Europa de azi şi dintotdeauna. Cît e de profundă această tendinţă de a imita "the american way of life" şi în ce măsură marchează o conştiinţă de sine şi o mîndrie naţională foarte pronunţate la un popor cu asemenea vechime şi cu asemenea tradiţii - aceasta e o problemă care nu poate fi lămurită decît printr-un studiu aplicat. Rămînînd însă la impresiile şi constatările care-l pot tenta pe observatorul societăţii italiene, să consemnăm, ca pe o certitudine, faptul că unul dintre domeniile în care influenţa americană se simte foarte puternic este pasiunea pentru sondaje şi clasamente de tot felul. Acestea fac parte, de-acum, din orizontul cotidian al peninsulei, poate fără gradul de instituţionalizare din SUA, dar, oricum, ca un ingredient de nelipsit din modul în care se formează imaginea societăţii despre ea însăşi.

În Italia funcţionează foarte multe instituţii de sondaje şi marketing (aproximativ 300, mai mari sau mai mici) - lucru firesc într-o economie dezvoltată, cu o piaţă puternică şi un nivel de consum ridicat. Activitatea lor principală e legată de prospectarea pieţei, de lansarea şi susţinerea unor produse (de orice fel). Investiţiile în marketing şi publicitate ale firmelor italiene sînt foarte mari, în general peste media europeană. Practic, nici un produs nou (fie el bun de consum, spectacol, ziar sau candidat pentru Parlament) nu iese în lume fără a fi precedat de campania promoţională de rigoare. Publicul e permanent întrebat ce vrea, dorinţele şi opiniile îi sînt atent investigate şi clasificate în dinamica lor...meridională, astfel încît raportul între aşteptări şi noutate să fie mereu optim (sau cît mai aproape de acest nivel). La această stare de "priză directă permanentă" contribuie şi tehnologia modernă, reţeaua de comunicări bine pusă la punct (deşi... nu e ca în America) şi mentalitatea care, de-acum, include printre constantele sale relevanţa unor asemenea investigaţii, cîtă şi cum e. Ziarele publică permanent rezultatele unor sondaje pe diverse teme (nu numai politice), iar publicul italian, avînd de-acum experienţă sondajelor (şi a pluralismului opiniilor), ştie şi să răspundă, şi să se lase întrebat. Şi chiar pretinde să fie întrebat.

Sondaje vesele şi triste

O adevărată obsesie pentru toată lumea este, de pildă, "ţinerea la zi" a indicilor de audienţă ai programelor TV: există o instituţie specială, **Auditel**, care sondează permanent popularitatea emisiunilor şi a vedetelor micului ecran, ceea ce creează o concurenţă acerbă şi fără odihnă între realizatori. Atunci cînd o rubrică sau o emisiune îşi pierd telespectatorii, sînt desfiinţate; atunci cînd o reţea produce, de exemplu, o nouă emisiune de varietăţi, obţinînd un indice de audienţă înalt, reţeaua concurentă realizează imediat şi programează la aceeaşi oră o altă emisiune de varietăţi. Dacă prezentatoarea blondă şi sumar îmbrăcată de pe canalul X ajunge pe locul I în clasamentele **Auditel**, canalul Y îşi găseşte urgent o prezentatoare la fel de blondă, dar cu un decolteu mai amplu. Procentele şi cifrele ajung, în asemenea situaţii, un adevărat fetiş, provocînd nu o dată găselniţe care pot fi judecate, cu blîndeţe, drept cel puţin năstruşnice. De exemplu, o emisiune de după amiază, relativ îmbătrînită şi banalizată, dedicată îngrijirii sănătăţii, a înregistrat recent un spectaculos salt în procentajele de audienţă. Cum? A introdus o rubrică în care femeile sînt învăţate cum să prevină cancerul la sîn prin masaje. Modul de efectuare a masajelor e demonstrat pe viu, cu binevoitoarea participare a unor june actriţe, altminteri cu totul străine, în prezenţa lor seminudă, de vreo sugestie maladivă. "Cu emisiunea mea, aduc televiziunii o grămadă de reclame şi de sponsori", exclamă triumfătoare realizatoarea, sintetizînd astfel foarte clar rolul sondajelor permanente şi raportul dintre TV - instituţia de sondaje - public.

Există însă şi sondaje ocazionale, pe diverse teme care "fac" actualitatea. Nu totdeauna asemenea sondaje sînt relevante şi nu totdeauna au vreun "folos", dincolo de a răspunde, prin difuzarea în mass-media, unei curiozităţi trecătoare a publicului, dornic de tot felul de "jocuri de societate". În februarie, în plină campanie electorală, cîteva studente de la Facultatea de Litere din Roma (făcînd parte dintr-o asociaţie numită "Coordinamento Leninista Studentesco"), au ajuns la concluzia că profesorii îşi "molestează sexual" studentele şi au înfiinţat o linie telefonică specială, la care acestea erau invitate să spună, cu nume şi prenume, din partea cui au suferit asemenea condamnabile acte. Acţiunea era pusă sub deviza "Să respectăm diferenţa!" şi era inspirată de ceea ce americanii numesc "sexually corectness". Lăsînd la o parte faptul că această combinaţie de leninism şi modă americană de ultimă oră ar putea da, eventual, unele sugestii teoriilor despre "era postideologică", trecînd peste întîmplarea că (în plină campanie electorală fiind) singurii denunţaţi au fost doi profesori de dreapta (fără consecinţe însă), să consemnăm că, imediat, **Corriere della Sera** a comandat, pentru suplimentul său săptămînal, un sondaj printre studente, cu întrebarea: "Aţi suferit vreodată molestări sexuale (aluzii obscene, cuvinte îndrăzneţe) din partea profesorilor voştri?". A rezultat că 8% dintre studente (în cifre absolute: 60 000 dintre cele 750 000 existente în Italia) au avut de făcut faţă unor asemenea situaţii. Ca probă, au fost întrebaţi şi studenţii: "Din cîte cunoaşteţi, colegele voastre au fost obiectul unor molestări sexuale?" "Da", au răspuns 35% dintre ei. Diferenţa atît de mare dintre ce au suportat fetele şi ce ştiu băieţii rămîne, şi ea, de interpretat (măcar ca o limită inerentă a sondajelor). Ziarul a tras concluzia că "60 000 este o cifră enormă", că, pe centre universitare, "cele din sud sînt mai periculoase decît cele din nord" (conform cifrelor), după care totul a rămas ca la început, iar "linia telefonică specială" a căzut în uitare.

Un alt caz: la apariţia în cinematografe a filmului **Mrs. Doubtfire** (în care Robin Williams interpretează, în travesti, rolul unei guvernante), acelaşi ziar a comandat un sondaj despre implicarea bărbaţilor în activităţile casnice. După declaraţiile soţilor, rezulta că 78% dintre ei fac piaţa, 59% gătesc, 58% spală vasele, 50% fac curăţenie. După răspunsurile date de femei însă devotamentul casnic al bărbaţilor este altfel dimensionat: a reieşit, în opinia italiencelor, că numai 72% din soţii lor fac piaţa, 43% gătesc, 48% spală vasele...

Aceste două exemple de sondaje pe teme marginale, fără aparentă utilitate şi, la urma urmei, cu o anume componentă ludică, realizate în general pe eşantioane mici (deci cu o marjă de eroare mare) sînt o dovadă a popularităţii de care se bucură acest gen de investigaţii în Italia, ca în toate societăţile cu un grad înalt de dezvoltare, de altfel. Sondajul de opinie devine, pătrunzînd în orizontul cotidian, şi un mijloc de autocunoaştere, un instrument simplu prin care fiecare individ se poate raporta mai clar la comunitate. Există însă şi un alt aspect (şi acesta e motivul pentru care am ales tocmai aceste două exemple): prezentînd teme şi informaţii despre care, altfel, publicul mediu nu ar avea cunoştinţă, sau care nu există

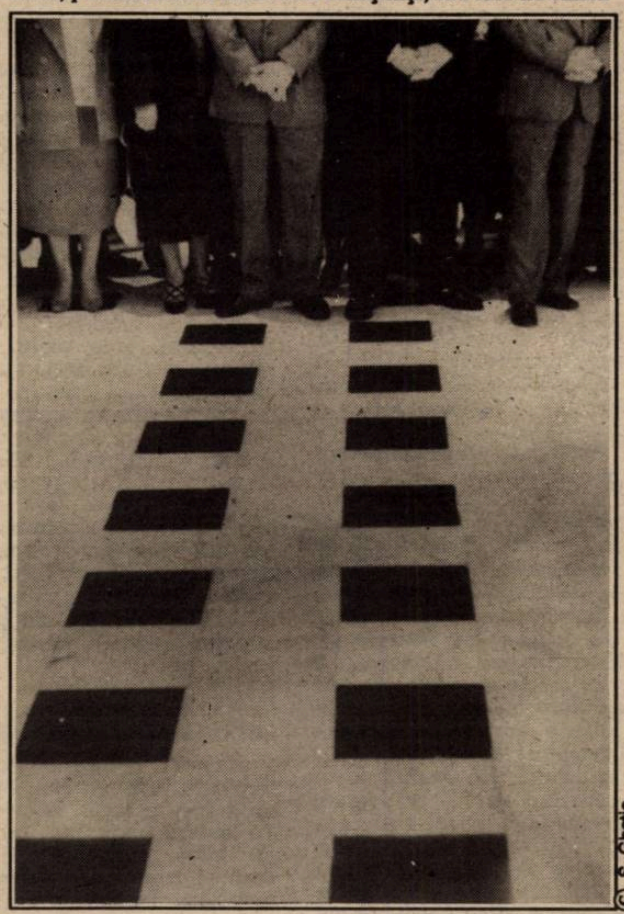

© S. Gherle

practic ca teme de reflecţie constantă a societăţii asupra ei înseşi, sondajele "creează" actualitatea, induc anumite constatări, reacţii ori stări de spirit. Chiar şi într-o societate obişnuită cu asemenea evaluări, forţa de impact a sondajelor de opinie creşte (sau chiar se amplifică), mai ales în împrejurări de mare intensitate a vieţii sociale. Aşa cum a fost de curînd în Italia campania electorală.

Lasă partidul, spune-mi care e imaginea!

În lumea sociologilor şi statisticienilor circulă o idee foarte simplă şi foarte adevărată, aproape o axiomă: nu cifrele contează, ci interpretarea lor. Cu alte cuvinte, relevanţa unui sondaj depinde de foarte multe lucruri, dar în primul rînd de capacitatea analitică a investigatorului, care se exprimă în toate fazele realizării sondajului: de la felul cum sînt formulate întrebările, trecînd prin modul de alegere a eşantionului şi pînă la modul în care, din cifrele rezultate, se pot extrage concluzii valide şi se pot identifica anumite tendinţe. Un sondaj este însă şi un element de imagine: în funcţie (şi) de interesele celui care l-a comandat, odată difuzat, îi poate da publicului anumite convingeri şi poate induce anumite reacţii. Pe aceste principii (şi, desigur, pe multe altele) s-a bazat campania electorală a lui Silvio Berlusconi, condusă în stil american, cu nepreţuitul ajutor al sondajelor de opinie.

Întreaga campanie n-a fost altceva decît o inteligentă acţiune de marketing, lucru firesc pentru un om care, pînă la intrarea în politică, a fost unul dintre marii manageri ai Italiei, aflîndu-se în fruntea unui grup de întreprinderi cu 40000 de angajaţi, din domenii foarte diferite, dar în care comunicaţiile deţin un loc important: presă, editură, TV, publicitate, bănci, asigurări, comerţ, lucrări edilitare etc. În aproximativ 100 de zile, Berlusconi şi-a proiectat produsul (noul partid "Forza Italia") în "topul vînzărilor", obţinînd cele mai multe locuri în Parlament.

Cînd şi-a anunţat intrarea în politică, Berlusconi a înfiinţat şi o instituţie proprie de sondaje, **Diakron** (de fapt, ea aparţine, formal, unui director de marketing al grupului său). La puţin timp după începerea campaniei electorale, **Diakron** a anunţat că, după datele unui sondaj propriu, **Forza Italia** are deja peste 30% din intenţiile de vot. Celelalte institute de sondaje creditau noul partid doar cu 13-15% din voturi sau chiar mai puţin. Aşa încît directorii lor au contestat calitatea ştiinţifică a datelor furnizate de **Diakron**, considerîndu-le partizane şi, deci, false: "servesc doar ca să-l mulţumească pe patron". De aici a rezultat o întreagă dezbatere publică a rolului sondajelor şi a credibilităţii lor. S-a cerut chiar o lege specială care să reglementeze utilizarea datelor rezultate din sondaje, deşi legea electorală nu e lipsită de asemenea prevederi (cei care publică rezultatele unor sondaje sînt obligaţi să declare eşantionul şi metodologia folosită, iar cu 15 zile înainte de votare este interzisă difuzarea sondajelor). Imposibil, directorul institutului **Diakron** a declarat că metodologia folosită poate fi pusă la dispoziţia oricui e interesat şi că alegerile vor demonstra cine a avut dreptate. Inutil să adăugăm că dreptatea a fost de partea sa. Ceea ce nu garantează însă caracterul ştiinţific al metodelor de investigare şi precizia rezultatelor, ci atrage atenţia, odată în plus, asupra strategiei folosite. Cu deplin succes.

De la început, numărul 1

Difuzarea rezultatelor sondajelor (prin cele 3 canale TV, 2 cotidiane şi un săptămînal aparţinînd grupului său) a avut, de la început, drept scop fundamental, acela de a-l impune pe Silvio Berlusconi drept omul nr. 1 al campaniei electorale, personajul principal al schimbărilor pe care italienii le doreau. În construirea acestei imagini, s-a mizat şi pe alte însuşiri ale liderului: venea din afara sistemului politic tradiţional, era cunoscut ca întreprinzător de succes (milioane de oameni îi urmăresc canalele TV sau îşi fac cumpărăturile, la preţuri convenabile, în supermagazinele sale) şi dădea senzaţia că aşa cum şi-a condus holding-ul poate conduce şi ţara. Aşa încît alte sondaje l-au prezentat ca pe omul în care italienii au cea mai mare încredere (peste 50% din opţiuni), omul cel mai potrivit pentru rezolvarea problemelor ţării, mai cunoscut ca Isus Christos printre elevii de şcoală medie. Această imagine de protagonist a trezit, imediat, reacţiile adversarilor politici, care au făcut tot posibilul să distrugă acest profil în formare, dar cu metode ce s-au dovedit ineficiente: ziariştii din tabăra opusă s-au străduit să identifice cît mai multe legături cu vechii politicieni (acum căzuţi în oprobriu) sau cu masoneria, să demonstreze că afacerile sale nu au fost tocmai curate sau că intrarea intempestivă în politică se explică prin datoriile acumulate de firmele care-i aparţin. Toate acestea nu i-au folosit decît lui Berlusconi însuşi, sporindu-i aura de personaj principal, de care le e frică tuturor, şi de virtual candidat la postul de prim-ministru. În plus, pentru a-şi încorona traiectoria, liderul partidului **Forza Italia** şi-a depus candidatura în colegiul nr. 1 din Roma, unde avea de înfruntat un candidat cunoscut şi popular al PDS, deşi ar fi putut foarte bine să candideze într-un colegiu liniştit şi fără riscuri. Această strategie de a se declara de la început "cel mai bun" a avut în vedere, comentează sociologii, efectul de "bandwagoning", adică tendinţa alegătorilor de "a se urca în carul învingătorului". Efect care a acţionat din plin şi care s-a bazat, în mod sigur, şi pe alte sondaje, nedifuzate însă.

Discursurile elctorale au fost construite şi ele pe date oferite de sondarea opiniei publice: după de **Diakron** (dar şi alte institute) a relevat că fiscul este una dintre cele mai mari preocupări ale italienilor, Silvio Berlusconi n-a avut decît să insiste pe ideea reducerii taxelor şi a simplificării procedurilor de declarare a veniturilor. Faptul că, de cealaltă parte, liderul partidului **Rifondazione Comunista** se pronunţa pentru supraimpozitarea celor care au două case sau a titlurilor de valoare n-a făcut decît să-i folosească, prin efect de bumerang, tot lui Berlusconi. Şi cum sondajele în sine, oricît de edificatoare ar fi, nu sînt suficiente, magnatul italian s-a bazat pe o logistică bine pusă la punct, coordonată de Bob Lasagna (un "guru" al reclamei, fost preşedinte pentru Italia al societăţii "Saatchi & Saatchi") care a lucrat asupra modului de a vorbi, de a se prezenta în public, de a zîmbi chiar, al celui care a devenit noul prim-ministru al Italiei, după o activitate politică de doar cîteva luni. Dat fiind profesionalismul cu care s-a desfăşurat totul, e de bănuit că şi construirea acestui personaj pînă în cele mai mici detalii a pornit tot de la investigaţii sociologice care au testat gusturile, preferinţele, pretenţiile şi idiosincraziile italienilor în raport cu personajele politice.

Nu trebuie înţeles că doar **Forza Italia** a avut la îndemînă sondaje şi mijloace moderne de creare a imaginii. Toţi politicienii aflaţi în competiţia electorală s-au adresat unor companii de publicitate şi marketing. (Revista **Panorama** nu a uitat să precizeze că în America utilizarea companiilor de publicitate în campaniile electorale datează din 1952, cînd Eisenhower, care s-a adresat unei asemenea firme, a fost acuzat că vrea să se vîndă "ca un săpun"). Numai că strategia lui Berlusconi şi a echipei sale a avut mai mult succes. Datorat, în bună măsură, faptului că a deţinut ceva în plus: mijloacele de comunicare, prin care datele sondajelor au putut fi difuzate, iar imaginea a putut fi promovată. Oricum, se pare că lupta politică modernă impune tot mai mult un "front paralel": nu mai sînt în dispută doar partidele, programele, candidaţii, ci şi cei care se ocupă cu imaginea acestora - instituţii de sondaje, societăţi de reclamă, mijloace de comunicare în masă. Care, de multe ori, pot avea un rol decisiv. Oare cetăţeanul secolului XXI nu va mai vota un partid, ci imaginea lui (multi)medială?

Roma

Mircea VASILESCU

Exilaţii teatrului

Există **exilul ales** şi **exilul impus**. Primul se justifică printr-o decizie personală de a reformula relaţia cu identitatea naţională, celălalt printr-o presiune a politicului ce determină sau impunea categoric decretul plecării. Extracţia din contextul propriu produce consecinţe diferite deoarece în actul deliberat şi în actul ordonat relaţia cu exteriorul diferă. Şi, de asemeni, în mod simetric, aceea cu originea. O îndepărtare căutată şi o îndepărtare obligată operează frustraţii distincte şi împliniri altfel trăite. Pecetea pactului iniţial e indelebilă.

Există un schematism în această opoziţie, suficient de manicheană pentru a organiza un discurs, dar prea rigidă pentru a reţine diferenţa unor destine. În opţiunea exilului o identitate se exprimă deoarece, în afara cazurilor excepţionale, totul se joacă în funcţie de relaţia între un context şi ceea ce el suscită pe plan personal. Exilul se află la încrucişarea eului şi a istoriei, aceea a unei naţiuni sau a unui stat. El e întotdeauna semnul unei individualităţi. El nu e anonim.

Există, în sfîrşit, un alt determinism care intervine. Determinismul vocaţiei. Pentru un savant, raportul între biografie şi cercetare posedă o pondere diferită în comparaţie cu un artist, în special cînd acesta depinde de utilizarea unei limbi. Unui asemenea handicap, în teatru se adaugă în plus dependenţa de integrarea unui grup sau chiar de constituirea lui. Aici nimeni nu vorbeşte singur.

Retrospectiv, ceea ce frapează e că **exilul impus**, din punct de vedere teatral, l-a redus pe Caragiale la tăcere, în timp ce **exilul ales** l-a condus pe Ionescu la afirmare. (A intervenit fără îndoială şi parametrul vîrstei: Caragiale îşi scrisese teatrul, Ionescu nu.) Primul dramaturg român s-a stins la Berlin, iar celălalt l-a continuat la Paris. Înlănţuire de exiluri distincte.

Din teatru, înainte de război, exilul nu l-au ales decît actriţele. Marioara Ventura şi Elvira Popescu. Accident sau exemplu simptomatic? Putem oare avansa ipoteza că seducţia feminină îşi are rolul ei în opţiunea pentru exil atunci cînd istoria nu-l impune? Întrebare plauzibilă deoarece azi, o ştim, teatrul e, cum ar spune Proust, **du côté des femmes**. De altfel, mai tîrziu, dintre interpreţi, tot femeile vor pleca: Liliana Tomescu, Vasilica Tastaman, Ioana Crăciunescu. Actorul e prudent, actriţa mai puţin.

Scriitorul de teatru român e rar în exil. Mai mult decît oricare altul, el întreţine o relaţie directă cu un public şi o echipă, cu solidarităţi naţionale ce se manifestă explicit, rapid, fără mediatizarea timpului. Dramaturgul se confruntă cu ceea ce face puterea şi durerea scenei: imediateţea. De aceea riscurile sînt aici sporite şi şansele de succes reduse. Singur Matei Vişniec a transformat **exilul impus** în **exil ales** în numele dorinţei proprii de a-şi afirma opera ce beneficiază, avantaj substanţial, de o anumită indiferenţă faţă de contextul naţional. Pentru că înscris în filiera ionesciană, Vişniec continuă confruntarea cu exilul şi ne permite să recunoaştem în tenacitatea gestului o fotogramă a artistului.

Privind spectrul exilului teatral, ceea ce surprinde e frecvenţa regizorilor şi a scenografilor. Deci nu a **extremelor**, autori sau actori, ci a **intermediarilor**, a acelora care asigură legătura între un text şi o scenă. Simptom ce poate fi remarcat şi analizat! **Go-between**, regizorul angajează un dialog şi facilitează o comunicaţie, fără a fi însă nici prizonierul complet al unei limbi, nici amantul inseparabil al unei echipe. Voiajul îi e înscris în misiune. De aceea, el circulă în lume.

Dar, ca oriunde, relaţia între funcţie şi identitate diferă şi aceasta explică de ce raportul regizorilor cu exilul impus nu va fi similar. El depinde de relaţia pe care fiecare o întreţine cu actorul de origine, deoarece actorul e pentru regizor echivalentul limbii. Aceasta explică de ce Andrei Şerban, sedus de expresivitatea fizică a corpurilor, a putut constitui destul de repede un grup la celebrul **La Mamma** new-yorkais, în timp ce Radu Penciulescu, preocupat de raportul cu natura organică a interpreţilor, a sfîrşit prin a prefera pedagogia care acorda privilegiul explorării în timp. Acelaşi raport cu exilul îl vor avea David Esrig şi Lucian Pintilie, deoarece dacă primul se distinge prin cultul contururilor, celălalt caută voiajul constant spre centrul identităţii. Iată de ce Esrig nu s-a întors şi Pintilie a revenit.

Privind asemeni unui arheolog stratigrafia exilului regizoral nu ne putem împiedica de a recunoaşte diagrama unui destin naţional. Această lizibilitate tulbură deoarece ea releva acceleraţia unui proces global şi dezintegrarea unei arte în particular. Siegfried rămîne la Paris după turneul **Scrisorii pierdute** în 1956. Iulian Negulescu şi Petrică Ionescu la Nancy în 1968: două date, pe plan istoric, explicite! Apoi, climaxul tragic al faimoaselor teze din iunie 1971 a grăbit în mod patetic mişcarea: Şerban, Pintilie, Ciulei, Esrig, Vlad Mugur, Penciulescu, Giurchescu, Colpacci, Belgrader, Hausvater... Exodul dinaintea nopţii! Ca în Germania după incendierea Reichstagului: cînd pericolul devine insuportabil, singur exilul e o soluţie de supravieţuire.

Ajuns în străinătate, regizorul român beneficiază de notorietatea unei şcoli teatrale recunoscute dar, handicap enorm, el nu dispune de un clasic mondial ca al cărui specialist să se poată prezenta. Orice director de teatru privilegiază ecuaţia între naţionalitatea dramaturgului şi cea a regizorului... Aceasta explică importanţa textelor ruse în repertoriul exilului căci, pe de o parte, regizorii se recunosc în Cehov iar, pe de alta, profitînd de o anumită confuzie în ceea ce priveşte identitatea română, se pot constitui în lectori scenici privilegiaţi. Cehov a acompaniat pe regizorul român.

Orice regizor în exil se confruntă cu un interpret străin ale cărui calităţi şi limite le ignoră mai mult sau mai puţin. A lucra cu un alt actor echivalează cu exerciţiul scrisului într-o limbă străină. La această dificultate primordială se adaugă cea a raportului cu o echipă asupra căreia, cel mai adesea, el caută să-şi impună autoritatea: aceasta nu îi precede, ci se obţine! El trebuie să asigure unitatea trupei transgresînd rezistenţe previzibile şi neînţelegeri mereu posibile. Fără îndoială că dincolo de o complicitate artistică, această tensiune indisociabilă de lucrul în exil, proprie tuturor debuturilor, explică de ce regizorii fac constant apel la scenografi români. Ei întemeiază astfel o alianţă strategică, pe un fond de reciprocă încredere, care le permite elaborarea premizelor vizuale indispensabile spectacolului. Această alianţă asigură, pe durata repetiţiilor, un dialog subteran şi implicit care alimentează viziunea fără obligaţia de a recurge constant la un discurs explicit, cu argumente unice raţionale. Exilul reclamă din partea omului de teatru o adevărată artă a strategiei.

Exilul impus regizorului român a fost o dramă la origine, dar şi o şansă. El l-a împins spre exterior şi l-a lansat într-un peisaj mai vast decît cel naţional, peisaj pe care, mulţi, fără imperativul exilului nu l-ar fi explorat. Exilul impus relevă resurse neştiute şi adesea sfîrşeşte prin a se converti într-o dureroasă, dar decisivă, descoperire de sine. Exilul nu poate fi automat asimilat cu alienarea. El e un test.

George BANU

© S. Gheţie

Trecerea ideală de la un număr despre exil la unul despre sondajele de opinie este, evident, un sondaj despre exil. Această mini-anchetă printre cîţiva tineri români aflaţi, pe diverse perioade, în Franţa şi prezenţi la deja celebrul simpozion "Exilul românesc, identitate şi conştiinţă istorică" desfăşurat la Paris în perioada 20-23 mai reprezintă un exemplu elocvent al unui astfel de demers interogativ colectiv întreprins în graba şi la grămada pauzelor. Întrebaţi într-o doară despre relaţiile între diversele generaţii ale exilului românesc, tinerii, bursieri sau nu, plutind încă între Franţa şi România (dar tinzînd mai mult spre cea dintîi) şi-au exprimat păreri clare dar diferite (înţesate uneori cu referiri la simpozionul în cauză ca modalitate de exprimare a exilului sau la destinul personal).

"Ai noştri tineri..."

Teodor BACONSKY:

Din perspectiva simpozionului, tinerii nu există sau reprezintă doar o categorie minoră.Obişnuitul număr de narcisism ilegitimist i-a uitat pe tinerii care au făcut ceva. De altfel, simpozionul trebuia organizat la Bucureşti, ca să dea posibilitatea să spună ceva celor care se zbat acolo. Comunicările prezentate au suferit de verbiaj, de retorică. Nu se poate vorbi de un dialog real cu sala; aceasta a dovedit un festivism cinic, aplaudînd la cifrele victimelor comunismului.

Irina PAVLOVICI (bursier Copernic):

Pentru mine, exilul, comunitatea românească din Paris nu există, pentru că nu am luat legătura cu ei. Nu am avut literalmente timp, sînt într-o şcoală în care sînt foarte mulţi străini şi doar 5 români. E vorba de programul Copernic "Management şi Europa centrală", în care sînt implicaţi 41 de oameni din Est. Acum îmi fac stagiul la o bancă şi lucrez, în fiecare zi, pînă la 8 seara. Doar din cînd în cînd, în week-end, mă mai întîlnesc cu alţi români nu ca să vorbim de ţară, ci ca să mîncăm sarmale, vinete, să bem vinuri româneşti.

Mircea DEAC (artist plastic şi bursier):

Tinerii români din Paris sînt împărţiţi între studenţii rămaşi mai de mult aici şi copiii celor plecaţi înainte de 1989. Datorită, în primul rînd, problemei financiare, ei nu au nici un cadru instituţionalizat care să le faciliteze întîlnirile. Cu "bătrînul" exil nu există comunicare, majoritatea tinerilor fiind crescuţi în interiorul sistemului românesc, şi privind deja din afară, dar revendicîndu-şi suferinţa.

Cristian STĂNCULESCU (refugiat):

Sînt la Paris din 1987, cînd mi-am reîntregit familia ajunsă deja aici. Am plecat după terminarea liceului, cu un melanj de Occident în cap. Bacalaureatul mi l-am dat aici, în Franţa, şi apoi m-am înscris la Istoria artelor. Revoluţia din 1989 m-a dărîmat, însă, fundamental psihologic. Pentru mine, România fusese un capitol închis; acum am luat-o de la zero. Am făcut manifestaţii de solidaritate cu ce se întîmpla în ţară, am fost primul ghid parizian al lui Dinescu, Doina Cornea, Blandiana.

Cu generaţia "bătrînă" de aici cred că tinerii sînt în raporturi foarte proaste. Ei trăiesc într-o Românie de acum 40 de ani, cred în restructurarea monarhiei. Recunosc, totuşi, că "bătrînii" sînt purtătorii unor valori pe care cei din generaţia mea le-au pierdut.

Theodor PALEOLOGU (bursier):

M-am adaptat bine aici, pe unii tineri îi ştiu, pe alţii nu - nu poate fi vorba de o comunitate compactă, unii au burse, alţii trag mîţa de coadă. Cei mai mulţi se descurcă cum pot. De către vechiul exil, eu, personal, am fost bine primit, şi îl consider un custode al identităţii româneşti. Dar chestiile astea nu pot fi interesante.

Răzvan PURCĂREA (aproape doctorand în sociologie):

De 3 ani, de cînd sînt aici, comunitatea românească din Paris ne-a ajutat în mică măsură. La început, grupul de bursieri români a fost mai unit, cu timpul am devenit cu toţii mai independenţi.

Cu exilul "consacrat" n-am avut, practic, nici o legătură. Simpozionul exilului a creat posibilitatea creării unor contacte, dar, în acelaşi timp, a demonstrat o ruptură a celor de aici (cu excepţia Monicăi Lovinescu şi a lui Virgil Ierunca) de ceea ce se-ntîmplă în ţară, o blocare în nişte moduri de percepţie depăşite. Mă refer, în special, la încărcăturile acordate noţiunilor de naţionalism şi creştinism, ca singure posibilităţi de ieşire din criza de azi.

Vlad ZOGRAFI (aproape doctorand în fizică):

Parisul a fost capitala exilului românesc. Ca modalitate de expresie a exilului, simpozionul în cauză a fost nostalgic, nu a luat nu ştiu ce hotărîri epocale - dar eu nu văd cum şi-ar fi aflat locul, aici, rigoarea ştiinţifică şi utilitatea practică. Tinerii au fost excluşi, dar ei nu au făcut 17 ani de închisoare . Dacă n-aş încerca să mă pun în situaţia "vechilor", poate că m-ar deranja. Dar dramul nostru de demnitate lor li se datorează.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul II ● Nr. 75 ● 17-23 iunie 1994 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 76
24-30 iunie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

Oaia ce-a mîncat-o lupu'
A făcut cu el un CUPLU

© C. Bumbuț

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Gînduri despre cuplu

Dreptul la "gînduri" ar trebui să se acorde prin lege numai oamenilor mari. Cei mici, să scrie compuneri cu început, cuprins şi încheiere! În absenţa legii fiecare face ce vrea. Gînduri despre cuplu, deci, voi lăsa aşa, gînduri...

Cine reduce problema cuplului la cuvîntul "împreună" riscă să nu mai ştie ce înseamnă "împreună". Dar "împreună" nu poate fi altceva decît antonimul lui singur. Singurătatea în cuplu este văzută ca un eşec. În categoria lui "împreună" cuplul reprezintă structura cea mai simplă. Un fel de moleculă.

Dumnezeu ne rînduieşte, doi cîte doi. La Judecata de Apoi îi va fi mai uşor să ne numere. Alah, care îngăduie poligamia, în momentul socotelilor finale, va pierde timp mai mult.

Într-un articol despre "familia celulară" (gruparea: mama, tata şi copilul) propuneam o discuţie despre "modul lor de rezidenţă", despre ce înseamnă să trăieşti sub acelaşi acoperiş. Dintr-o greşeală de tipar a apărut "modul lor de rezistenţă". Cum nu mă gîndisem mai înainte? Problema rezistenţei la viaţa conjugală este un subiect cu desăvîrşire neexplorat.

Ţăranul zice aşa: "Măritatu-i lucru mare,/ Nimeni nu-l poate stricare,/ Nici popă şi nici birău/ Numai, singur, Dumnezeu". Vorbă să fie! Să nu ne închipuim că, în sat, cuplurile nu cad în greşeală. Cad, se ridică şi iar cad. Ruşinea este cea care face ridicarea mai uşoară.

Peste drum de casa mamei locuieşte o familie de ţigani. Din cînd în cînd "divorţează", după ce el o fugăreşte pe stradă cu o cărămidă pe care nu o aruncă niciodată în ea. Într-o zi au "divorţat" mai serios şi am avut ocazia să urmăresc scena partajului. Ea a rămas cu fetiţa în casa aproape goală. Pe el l-am văzut cum stătea pe trotuar nedumerit ca omul care n-are poftă să plece la drum. Şi acum scena care merita să devină un poster cît peretele, într-o gară de metrou: el purtînd sub braţul stîng un aparat de radio şi cu mîna dreaptă ţinîndu-l pe băiat care în mîna rămasă liberă avea un fier de călcat. "Divorţul" a durat cîteva ore, după care, partea bărbătească s-a întors înapoi, cu bunuri materiale cu tot. Părinţii s-au pus pe făcut copii, copiii s-au căsătorit şi au făcut şi ei copii, dacă nu mai fac şi astăzi.

Din răspunsurile pe care le dau oamenii, în parc,unui reporter de la televiziune care îi întreabă despre viaţa de cuplu: "Să se ajute reciproc!" "Să se respecte şi să se ajute să crească copii". "Să cadă de acord din toate punctele de vedere cînd au o problemă". Dacă vorbirea despre viaţa de cuplu este atît de lemnoasă nu cumva există şi cupluri de lemn?

Într-un sat s-a născut un băiat şi ursitoarele i-au menit să moară în ziua nunţii. Şi chiar aşa s-a întîmplat. Alaiul nunţii trecea prin vadul unui rîu, calul s-a împiedicat şi mirele a căzut în apă. Jale mare. Atît de mare era jalea că Ursitoarele au venit şi au spus neamurilor, care îşi rupeau hainele de disperare, că stă în puterea lor să-l învie pe mire dacă se găseşte cineva dispus să-şi împartă zilele cu el. Mama a început să plîngă şi mai tare strigînd că nu poate pentru că mai are şi alţi copii de crescut. Tatăl a invocat nişte afaceri importante. Fraţii şi surorile, printre lacrimi, au cedat cîte o zi. Atunci, mireasa, care după obiceiul locului nu avea voie să vorbească, şi-a despărţit părul în două, croind cu degetele o cărare la mijloc şi arătînd în felul acela că jumătate din zilele ei i le dă lui, ea urmînd să se descurce cu cealaltă jumătate.

Povestea mă tulbură mult şi nu ştiu de ce. Am comparat-o cu marile istorii de amor din literatura universală. Dar aici nu-i vorba de nici o iubire. În plus, povestea provine dintr-o lume în care fata îşi cunoaşte mirele la nuntă. Atunci? Pentru ce îi dă jumătate din zilele ei? De altfel, mi se pare mai greu să dai jumătate din viaţa ta... mai bine o dai pe toată. Aşa, trebuie să trăieşti lîngă el , cît el; ai tot timpul să-ţi pară rău.

Madam Diamando trecea drept o figură la Brăila. Multă, blondă şi curioasă ca o vulpe, îşi luase de bărbat un cretan tăcut care era scafandru. El pleca de dimineaţă la Dunăre şi ea se aşeza la fereastră. Vedea tot, ştia tot. Spre bătrîneţe îi spunea bunică-mi de cîte ori avea ocazia, madam Mari - evident, vorbeau în greceşte - dorinţă mai mare nu am decît să moară el înaintea mea. Bunica se revolta de fiecare dată la fel de sincer şi o întreba, că de ce. Atunci madam Diamando îi descria înmormîntarea feerică pe care intenţionează să i-o facă, cîţi popi o să aducă, ce mîncare o să dea la parastas. Iar pe mine, încheia întotdeauna, n-are decît să mă îngroape primăria. Cinstirea lui este cinstirea mea.

Nu orice pereche face un cuplu. Spui, uite o pereche de boi, nu un cuplu de boi. Pe de altă parte, spui, aseară a fost la mine o pereche; spui, nu-şi găseşte perechea şi o să rămînă neînsurat; spui, ăsta nu face pereche bună cu tine, lasă-l etc. Acum o sută şi ceva de ani în România nu existau "cupluri". Cuvîntul este nou cu toată familia sa: cuplu, a cupla, a se cupla, a se acupla, cuplat, decuplat, acuplat, cuplerai... Dacă mă gîndesc bine, este un cuvînt cam urîţel.

Irina NICOLAU

Cuplul etern cu Don Juan

Cuplul iubiţilor rămîne cea mai labilă dintre construcţiile umane. Tocmai pentru că el reprezintă aspiraţia constantă a omului în căutarea Celuilalt, tocmai pentru că marchează întîlnirea - pînă la urmă inexplicabilă - dintre două entităţi independente, cuplul exprimă aspiraţia niciodată realizată. Majoritatea covîrşitoare a omenirii mature se prezintă privirii statistice sub formă de cupluri socialmente recunoscute; dar cîte dintre ele constituie cu adevărat cupluri? Oricum, o proporţie insignifiantă, poate sub zece la sută, proporţie cuprinzînd pe cei complet resemnaţi; or, resemnarea e o virtute cu apariţie tardivă.

Nu ne referim, fără îndoială, la cuplurile unite prin altceva decît prin Eros, la cuplurile de savanţi, de scriitori, de instrumentişti excepţionali, de sportivi etc.: fie că sînt mixte, masculine ori feminine, ele apar trainic sudate, unite printr-un ideal ce transcende pe fiecare ins în parte, oferindu-i forţa necesară. În aceste cazuri, de obicei, unul comandă iar celălat e înzestrat cu geniul secondarităţii. Odată rolurile distribuite, echipa de doi funcţionează de multe ori perfect, într-o unitate pe care, într-adevăr, doar moartea o poate întrerupe. Dar nu această fericită întruchipare a binarismului uman ne preocupă, ci cuplul clădit pe atracţia biologică.

Să mai explicăm imperioasa nevoie de cuplu? Povestea platoniciană din **Banchetul** schiţează un început de explicaţie anecdotică; omul nu poate trăi singur şi îşi caută jumătatea. Fie că zeii l-au clădit dintr-o fiinţă iniţial perfectă, tăiată în două, fie că el are sădită în conştiinţă ideea imperfecţiunii sale şi caută etern complementaritatea, omul trăieşte, de cînd există, cu obsesia complinirii. Relaţia interumană îmbracă o profuziune de forme, de ansambluri ierarhizate etc.; dar prima ei formă continuă să rămînă cuplul.

Cît despre cuplul format prin Eros, mitologia umană a imaginat o mare cantitate de modele care continuă să ne domine subconştientul. Iubirea eternă, cuplul format pentru întreaga viaţă, cuplul biruitor al morţii, Tristan unit veşnic cu Isolda - aspiraţia europeană pare, la acest capitol, infinită. Paradoxul fundamental al ideii de cuplu nu a fost însă observat multă vreme şi a făcut obiectul unei relativ recente descoperiri: aparenţa de stabilitate ascunde cu greu fragilitatea lăuntrică. Cuplul este o chestiune de secunde, de mişcare a luminii pe suprafaţa obiectelor într-o zi de vară. Pare solid, dar unitatea lui se află continuu pe cale de disoluţie. Pentru a-şi oferi lui însuşi garanţii suplimentare, pentru a consolida o unitate tot mai precară pe zi ce trece, cuplul apelează la adjuvanţi reputaţi, la mitologie, la artă, la literatură. Imaginarul uman operează aici compensatoriu: realitatea labilă a cuplului poate fi contracarată doar de o iluzie fabricată, menită să salveze secunda, momentul de perfecţiune în devenire perpetuă. Funcţia artei, a modelului tristanian, rămîne aceea de imaginare a echilibrului eleat, de sancţiune a staticului.

În această continuă schimbare, apariţia lui Don Juan a însemnat o inovaţie substanţială. Prefigurat încă din Antichitate de numeroase contraziceri heraclitiene ale iluziei, prototipul a trebuit să aştepte secolul al XVII-lea pentru a se întrupa într-un personaj remarcabil. Prin Don Juan (chiar prin cel al lui Tirso de Molina, din 1625), cuplul etern îşi găseşte întruchiparea literară în ceea ce are el mai specific, în căutarea veşnică, dublată de veşnica schimbare. Dacă Tristan şi Isolda glorificau ficţiunea imobilului, cu Don Juan începe glorificarea cuplului real. Eroul molinian nu face altceva decît să împingă la extrem cealaltă latură a vieţii în doi, fragilitatea relaţiei.

Apariţia eroului în secolul al XVII-lea nu e întîmplătoare. Dacă varianta lui Tirso de Molina are valoare de întemeiere, impunerea decisivă a figurii aparţine lui Molière. **Don Juan**-ul său, din 1665, este cel care lansează eroul în cariera lui europeană strălucită. Evident, Molière nu-şi putea permite să aprobe comportamentul lui Don Juan, dar eroul său - filozof raţionalist în travesti, împingînd luciditatea la ultimele ei consecinţe - oferea cele mai polemice variante de "cuplu" întîlnite pînă atunci în literatură. Condamnat de ochii lumii, personajul molieresc rămîne construit, interior, cu simpatie şi comprehensiune. El nu face altceva decît să proclame adevărul pe care secolul său începuse să-l pronunţe cu voce tare. Raţionalitate însemna, în ocurenţă, recunoaşterea trăsăturilor eterne ale cuplului, sub semnul libertăţii.

Cînd, un secol mai tîrziu, comportamentul don-juanesc ajunsese curent în Europa, Mozart dă veşmînt muzical ideii moliereşti, uneori sub forme mult mai explicite decît fusese posibil la 1665. **Don-Juan**-ul mozartian îşi expune viziunea asupra lumii pe aria **Viva la libertà**, într-o dezlănţuire ce face să explodeze adevărul mult timp ocultat cu grijă.

Cuplul nu există, el doar se caută. Conştiinţa inutilităţii acestei căutări, precum şi faptul că eşecul se află înscris în demersul însuşi, conferă condiţiei lui Don Juan întregul său tragism. De la Molière şi pînă astăzi,eroul a trecut prin mai bine de treizeci de întruchipări literare europene: toate, fără excepţie, merg în spiritul Molière-Mozart, cu bucuria relevării unui adevăr recent descoperit. Pentru că, la scara istoriei, cele trei secole de don-juanism semnifică doar etapa adolescenţei mitului, nici măcar pe cea a deplinei lui maturizări.

Mihai ZAMFIR

Aduse cu poşta

DOUĂ IPOSTAZE

Cuplul este centrul spre care tindem.

Este o treaptă necesară sau un miraj - dualitatea în unitate - spre care ne simţim atraşi şi care se poate transforma într-o victorie amară.

Cuplul este un drum pe care îl faci întotdeauna singur.

Relaţiile care stau la baza cuplului sînt însă duale:

Relaţia sintactică

Este relaţia bazată pe reguli stricte. O relaţie cu subiect (întotdeauna bărbatul sau numele) - cel despre are se spune ceva cu ajutorul predicatului - care este femeia, cea care umple forma goală a subiectului şi care este responsabilă de existenţa relaţiei.

Cuplul sintactic suferă de prea multă rigiditate (ştiinţifică), de prea mult bun-simţ şi deci de lipsă de imaginaţie.

Cîteodată relaţia beneficiază de prezenţa atributelor sau a complementelor care nu fac decît să îngreuneze sarcina predicatului ce se va simţi din ce în ce mai singur, dorindu-şi uneori să se fi născut subiect, să stea doar în cazul nominativ şi să răspundă la întrebarea cine.

Relaţia sintactică alcătuieşte schema de bază a cuplului şi este o relaţie de genul feminin.

Relaţia semantică

Este relaţia bazată pe polisemie. Este discursul care se organizează în jurul schemei sintactice. În accepţiunea unora, relaţia semantică dă frumuseţe cuplului. Sensurile ei sînt multiple şi pot fi folosite în funcţie de situaţie. Polisemia înlocuieşte cu succes lipsa sentimentelor, lipsa de responsabilitate şi în general orice fel de lipsă. Este relaţia ideală în viziunea subiectului, deci este o relaţie de genul masculin.

Bineînţeles că cele două relaţii se intersectează uneori - adică femeile pot dori un cuplu semantic, iar bărbaţii pot avea un cuplu sintactic. În general însă, regula este respectată pentru că societatea (tradiţională) este prin excelenţă masculină şi rigidă. Copiii sînt învăţaţi ce este polisemia pentru ca mai tîrziu să înveţe singuri cum poţi evita comunicarea sau cum poţi masca inexistenţa sentimentelor cu ajutorul cuvintelor. Cum cuvintele fac parte din sfera corporalităţii în aceste relaţii nici nu poate fi vorba de spirit. Relaţiile spirituale sînt numite relaţii neutre şi ele caracterizează de obicei lumile ficţionale, care nu sînt şi mimetice şi care în opoziţie cu lumea reală par iraţionale.

Dana RADU

Braşov

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Ultimul punct: diverse**
- **Gafa**
- **Sărăcie şi luciu**

Temele "Dilemei" sînt reluate si dezbatute pe programul II al Televiziunii, în cadrul emisiunii "La puterea a doua", în duminica de după aparitia fiecărui număr.

Invazia derizoriului

Ultimul miting din Piaţa Victoriei a oferit trecătorilor cîteva picante scene de gen. Aşa de pildă, la un moment dat, pe o pajişte lăturalnică, grupuri pestriţe de demonstranţi fraternizau cu reprezentanţi ai forţelor de ordine în jurul unor sticle cu virtuţi euforizante. Convivii intonau viguros "C-aşa beu oamenii buni!", lăsînd la o parte, pentru un timp, strigăturile revendicative şi sudălmile anti-guvernamentale. Era cald şi era consens. În asemenea momente, mitingul căpăta ceva de serbare populară: semăna cu defilările de 1 Mai din anii '60 cînd manifestanţii răscumpărau plictiseala unui marş prin căldură oferindu-şi o haltă finală, cu bere, crenvurşti şi "Eugenia". Iată, mi-am spus, am mai inventat ceva: protestul cordial, mitingul de omenie, nemulţumirea cu faţă umană. În definitiv, faptul că lucrurile se desfăşurau astfel nu putea decît să mă bucure: a trecut vremea cînd demonstranţii se comportau ameninţător, necontrolat, brutal; ne-am civilizat, am intrat, cît de cît, în Europa. Şi totuşi, dincolo de beneficiul civilizaţiei, stilistica noului tip de miting aducea o notă în plus, specifică şi oarecum dezamăgitoare: **banalizarea**, alunecarea imperceptibilă spre **derizoriu**. Civilizarea nu se făcea - cum ar fi fost cazul - în sensul unui spor de sobrietate. Ceea ce se obţinea era, mai curînd, o toropeală pitorească, o bună-dispoziţie de iarmaroc.

Alt caz: o emisiune televizată despre securitate, informatori, dosare secrete etc. Cineva aduce vorba despre scandalul Berevoieşti. Urmează un interviu cu Petre Mihai Băcanu care declară, cu zîmbetul lui şugubăţ, că s-a dat prea multă importanţă scandalului cu pricina: în fond, documentele dezgropate la Berevoieşti nu conţineau nimic semnificativ. Cercetarea lor nu dovedeşte decît că securitatea pierdea vremea cu fleacuri... Nu-mi vine să cred. Am încă, dinaintea ochilor, titlurile de-o schioapă ale cotidianelor din perioada izbucnirii scandalului: mi-l amintesc pe dl. Băcanu fotografiat cu sapa în mînă ca un erou demascator, decis să scoată la lumină „adevărul" cu orice preţ. Toată lumea construia scenarii baroce, gazetarii cereau socoteală lui Virgil Măgureanu, primului ministru, preşedinţiei şi reproduceau, pe pagini întregi, fragmente sibilinice din preţioasa arhivă proaspăt descoperită. Şi iată că, dintr-odată, reapare dl. Băcanu şi aşază lucrurile la locul lor: tot tapajul a fost o exagerare, o inflaţie de fleacuri. Mărturisesc că, în epocă, nu pricepusem nici eu care era marea revelaţie a Berevoieştilor, în ce consta poanta evenimentului; securitatea aruncase într-o groapă un maldăr de rapoarte rutiniere privind convorbirile telefonice şi activităţile curente ale unor "clienţi" puşi sub urmărire. Ei şi? Care e noutatea? Unde e bomba? Fireşte nu îndrăzneam, în contextul atît de înfierbîntat de-atunci, să-mi manifest deschis perplexitatea. Toată lumea bună, toţi băieţii deştepţi şi vigilenţi m-ar fi tratat drept idiot sau drept colaboraţionist. Dl. Băcanu însă vine, **post-festum**, să mă confirme şi să mă liniştească. Necazul e că şi atunci şi acum eu tot prost ies: atunci, fiindcă n-am înţeles cît de „complexă" era problema, acum, fiindcă nu înţeleg cît e de simplă. Oricum, sînt obligat iarăşi să constat cum o dramă naţională, o dezvăluire năucitoare se dizolvă în derizoriu. Nu mi se explică nici patosul iniţial nici destinderea amuzată de azi. Sînt pur şi simplu bătut pe umăr şi invitat la frivolitate: nu te potrivi! Fleacuri!

S-ar zice că avem un adevărat geniu al derizoriului. Nimic nu e pentru noi destul de dramatic pentru a scăpa de bagatelizare. Nimic, nici măcar moartea. Greva foamei - consacrată de un mare spirit al Indiei ca mod de a impune, prin jertfă, un crez personal, o voinţă naţională şi o formă de stat - a devenit, în spaţiul dîmboviţean, un şantaj mărunt, la îndemîna oricui: fac greva foamei elevii care au picat la examenul de admitere, sindicaliştii nemulţumiţi de lentoarea cutărei proceduri legislative, cineaştii care vor alt statut ş.a.m.d. (Recunosc că am, faţă de acest subiect, alergii psihanalizabile: recursul facil la auto-înfometare e - să mă ierte Dumnezeu! - o soluţie adoptată, în genere, de naturile astenice, cu apetit mediocru. Greva foamei nu e, în asemenea cazuri, decît intensificarea retorică a unei anorexii structurale. Asta ar explica de ce graşii nu practică niciodată această formă de protest).

Pînă şi asasinatul a căpătat, la noi, coloratură de mascaradă. Un senator foliculinic, devastat de grave dezordini comportamentale, lansează zvonul unui complot criminal împotriva preşedintelui ţării. Ecourile se consumă între catastrofic şi deriziune. Ziarele numără, în băşcălie, zilele care au mai rămas pînă la comiterea actului ucigaş, S.R.I.-ul dezminte ştirea, adăugînd precaut că ea nu e plauzibilă "în viitorul apropiat", parlamentarii cer lămuriri, propun măsuri, iau atitudine. Variaţiuni ridicole pe teme grave sau lamentaţii pompoase în jurul unor divagaţii inconsistente - iată reflexele morbide ale vieţii noastre publice.

Nici Ardealul, seriosul Ardeal nu scapă de vertijul derizoriului. După ce a trăit, halucinat, butaforia "Caritas"-ului, el se lasă batjocorit, în ultima vreme, de o nătîngă ceartă a statuilor! Dl. Funar - fără adversari în imediat - îşi caută adversari istorici, pe măsura tenebrosului său temperament: se anunţă o ciocnire cu Matei Corvin, sub privirea indecisă a unui Avram Iancu devenit membru de partid. Prin tîrg bîntuie, de asemenea, spectrele memorandiştilor, alături de cel al lui Ion Antonescu. Pe fundalul acestei nervoase adunări, românii suspină şi ungurii fierb. Dl. Funar hamletizează: Cluj-Napoca sau Napoca-Cluj? Sau poate doar Napoca? În nici un caz doar Cluj! E ceasul marilor hotărîri. Derizoriul devine esenţial şi esenţialul devine derizoriu. Mergem cu paşi mari spre o "soţietate" în care singurul personaj **serios**, doritor să se comporte în chip responsabil, va fi, ca şi altă dată, Cetăţeanul Turmentat.

Andrei PLEŞU

© Muzeul Ţăranului Român

Tema lui Pintilie

Ieşit, de la 15 iunie, pe ecranele a şapte cinematografe pariziene, după ce fusese prezentat în selecţia oficială a Festivalului de la Cannes, filmul lui Lucian Pintilie **O vară de neuitat** poartă insuportabila povară a specificităţii asumate. Ca şi **Reconstituirea** , ca şi **Balanţa**, ca şi **De ce trag clopotele Mitică?**, **O vară de neuitat** înfruntă riscul neînţelegerii parţiale sau totale produse de necunoaşterea codurilor şi a referinţelor cultural istorice-româneşti, ce îmbibă pînă la detaliu întreaga operă cinematografică a lui Pintilie. Voit sau nu, este greu de spus, Lucian Pintilie este un disperat insolent al specificului, comparabil în multe privinţe, din acest punct de vedere, cu Eugen Ionescu şi Cioran.

La Cannes, dovadă cronicile multe şi elogioase apărute în presa franceză, filmul lui Pintilie a fost înţeles mai cu seamă prin filtrul unei asocieri destul de superficiale cu mocnitele sau explozivele conflicte inter-etnice din Balcani. Nu fără un anumit impuls dat de regizorul însuşi, ale cărui declaraţii în acest sens au avut, probabil, rolul tactic de a uşura înţelegerea filmului său, sacrificîndu-i însă dimensiunile profunde în favoarea uneia cu totul secundare. Fiindcă nu intoleranţa etnică, trăsătură ce ar caracteriza, după o prejudecată astăzi prefăcută în axiomă, "ghiveciul" balcanic, este principala temă din **O vară de neuitat**, ci incompatibilitatea de fond dintre două moduri culturale. Vestimentaţia etnică a conflictului este înşelătoare; drenează şi, totodată, deghizează confruntarea surdă şi implacabilă dintre spiritul occidental şi cel răsăritean. **O vară de neuitat** este, problematic, mult mai aproape de romanul lui Sadoveanu, **Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă** decît, de pildă, de ostentativul film despre Bosnia făcut de filosoful însetat de ecou Bernard-Henri Lévy şi de asemenea prezentat la Cannes, într-o altă secţiune a festivalului din acest an.

Preluînd şi prelucrînd în sens propriu un capitol din romanul **Cronică de familie** de Petru Dumitriu, Lucian Pintilie a proiectat în rama epică a unei povestiri teziste principala lui obsesie: a bestialităţii latente, izbucnind imprevizibil şi înfricoşător. Aşa se întîmpla în **Reconstituirea,** pe un fond de indolenţă birocratică, aşa se întîmpla în **De ce trag clopotele Mitică?**, fondul fiind, aici, o "băşcălie" dizolvantă, dusă pînă la delir, aşa se întîmpla în **Balanţa**, pe un fond de grosolănie confortabilă, dar şi de oportunism colectiv în mizerie.

O vară de neuitat (titlu sarcastic, nu nostalgic) este, în datele esenţiale, istoria zdrobirii sau măcar a înfrîngerii unui cuplu cu educaţie, sensibilitate şi deprinderi "central-europene". Acest cuplu sfîrşeşte prin a fi respins, alungat, chiar distrus în ceea ce reprezintă, de lumea în care se află. O lume compusă din sumbri mitici şi năici, egal disponibili pentru veselie deşuchiată şi violenţă neţărmurită, dar şi din fiinţe elementare, închise fără speranţă în obiceiuri şi reprezentări arhaice supravieţuind prin aservire. O lume de margine. O lume aflată la frontiera dintre două plăci tectonice ale culturii: occidentală şi sud-est europeană. Cei doi, un ofiţer român cu şcoală făcută în Germania anterioară primului război mondial şi descendenta unor aristocraţi valaho-transilvăneni, fac figură de marţieni în această lume de jalnice mimetisme occidentale şi primitivism instinctual. Episodul cu vagi semnificaţii de ordinul intoleranţei etnice nu este decît un pretext pentru dezvăluirea incompatibilităţii lor **cu toate forţele** din această lume. Cuplul este respins, expulzat, strivit atît de societatea românească "înaltă", cît şi de cea joasă, tăcută, a ruralilor, fie aceştia în uniforme de soldaţi români, fie în straiele locuitorilor bulgari dintr-un sat din Cadrilater.

Mai puţin violent în expresie decît **Balanţa, O vară de neuitat** este mai sceptic şi infinit mai grav decît precedentul film al lui Pintilie. Dar şi mai adînc românesc, în sensul captării şi reprezentării unei specificităţi incomprehensibile pentru cine nu este familiarizat cu miturile şi tiparele ei. Pe care Lucian Pintilie le pune, iată, încă o dată, în circuitul artei mari, fără timidităţi şi complexe provinciale.

Mircea IORGULESCU

Piaţa Universităţii şi revoluţia permanentă

✦Văcăroiu pasează şi Iliescu înscrie! ✦ Anghel Iordănescu - cel mai important aliat prezidenţial ✦ Transnistria nu crede în lacrimi ✦ Opoziţia funcţionează ca un ceas românesc ✦ Să se numere cu atenţie toţi trădătorii!

Partidul Comunist Român contraatacă

"Cine mai poate să susţină că, în România, lumea iese în stradă doar pentru a revendica ceva?" Am auzit întrebarea aceasta, rostită de o comentatoare sportivă a televiziunii române, pe fondul imaginilor care îi înfăţişau pe microbiştii bucureşteni, defilînd extaziaţi, însoţiţi de foarte vizibile maşini ale poliţiei, în dimineaţa care a urmat primei victorii românesti la campionatul mondial de fotbal. De fapt, ne spunea comentatoarea, nu era vorba de microbişti, ci de **"mulţi locuitori ai Capitalei"**, care "au uitat de necazurile cotidiene" şi au făcut cîteva marşuri pe un traseu determinat de Piaţa Universităţii, Piaţa Romană, ambasadele Elveţiei şi ale Statelor Unite. Nici măcar preşedintele ţării nu s-a putut sustrage acestui extaz patriotic şi a bătut repede telegramă "băieţilor" şi "conducerii tehnice", telegramă prezentată cu promptitudine de aceeaşi televiziune, în aceeaşi zi.

În această atmosferă, puţină lume şi-a putut aminti că postul de televiziune care ne îndemna să "uităm necazurile cotidiene" a fost, pînă nu de mult, obiect al unui conflict politic major, conflict care, cel puţin în aparenţă, era să coste viaţa unui om: liderul sindicatului liber din televiziune, aflat pînă nu demult în greva foamei, pentru a se reglementa situaţia juridică a instituţiei care, deocamdată, rămîne principalul artizan al opiniilor politice ale populaţiei României. La încetarea grevei foamei, după ce Parlamentul a adoptat Legea privind funcţionarea Societăţii Române de Radio şi Televiziune, dl. Dumitru Iuga a făcut o declaraţie absolut surprinzătoare: **că, în Televiziune, lucrurile au toate şansele să revină la normal**. Este cea mai surprinzătoare declaraţie a săptămînii trecute, cu toate că evenimentele trăite de Capitală au semănat cu criza politică.

Deocamdată, un singur motiv poate să ne facă să fim de acord cu declaraţia liderului sindical: revenirea în forţă, pe postul naţional de televiziune, a unei propagande pe care o consideram de mult decedată. Nu este vorba de supravieţuirea unor ticuri ale propagandei naţional-comuniste. Televiziunea revine, fără cel mai mic complex, la versiunea de tip **"Ştefan Gheorghiu"** asupra istoriei recente. Am avut surpriza ca, la telejurnalul de seară, să aflăm despre o "manifestare" consacrată unei aniversări de o importanţă extremă: formarea Blocului Naţional Democrat, acum cincizeci de ani, prezentată ca fiind factorul principal în răsturnarea mareşalului Antonescu la 23 August 1944. Merită, după opinia noastră, să citäm din cugetările istoricului improvizat:

"Partidul Naţional Liberal, Partidul Naţional Ţărănesc, Partidul Social Democrat şi Partidul Comunist Român au trecut peste interesele lor, semnînd acordul care a dus la fomarea Blocului Naţional Democrat. Pe baza platformei comune a acestuia, care reunea interesele unor partide cu orientări foarte diferite, s-a pregătit ieşirea României din război, la 23 august 1944. Evocarea a 50 de ani de la înfiinţarea acestui bloc de uniune naţională a reunit personalităţi politice, istorici, profesori universitari emeriţi, oameni de cultură, şi reprezentanţi ai mass-media. Vorbitorii au specificat că românii au ştiut să găsească întotdeauna o cale de consens în clipele de grea cumpănă şi că ar fi vitală găsirea unei asemenea căi în situaţia actuală, a procesului de tranziţie în care se află ţările Europei de sud-est."

Nu ni s-a dat nici un nume de "istoric" sau de "om de cultură" care să gireze asemenea aberaţii. La fel, nu ni s-a spus ce "reprezentanţi ai mass-media" au fost prezenţi acolo. Nici măcar vreun nume de organizator nu am aflat de la telejurnal. Ni s-a spus doar **Fundaţia** care ne-a prilejuit această reluare a istoriei oficiale PCR pe primul post de televiziune. Se numeşte **"Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz"**. Televiziunea a mai dat, acum cîteva luni, o ştire despre această Fundaţie: preşedintele Iliescu îl primise pe conducătorul ei şi conversase cu el despre necesitatea supravieţuirii valorilor sacre ale neamului. Conducătorul se numeşte Alexandru Crihană. L-am revăzut şi cu ocazia aniversării jumătăţii de veac pomenite în citatul de mai sus, în prim-plan, la tribună. Dl. Crihană a fost ulitmul secretar cu propaganda al PCR, în judeţul Iaşi. Ca şi deputatul PDSR Petru Ioan, este binecunoscut celor care au avut, înainte de 1989, vreo legătură cu presa scrisă din Iaşi.

Deci, într-adevăr, dl. Dumitru Iuga are perfectă dreptate. În televiziunea română, lucrurile revin la normal.

Purtătorul de cuvînt al preşedinţiei României, ambasadorul TRAIAN CHEBELEU, vorbind despre "atitudinea constant protestatară" a partidelor de opoziţie:

"(...) faţă de orice efort depus pentru a găsi soluţii de depăşire a perioadei de tranziţie, prin revărsarea de ură şi încrîncenare, generată de orgolii şi interese politice mărunte, ce aduc mari deservicii intereselor ţării. (...) Inventarea şi întreţinerea unor astfel de conflicte induc şi în plan extern imaginea deformată a unei Românii instabile, măcinată de conflicte interne, imagine care, în fond, nu corespunde realităţii, dar dăunează intereselor noastre naţionale."

Îngerul păcii - generalul Aleksandr Lebed

Despre demonstraţiile muncitoreşti care au paralizat Bucureştii la mijlocul săptămînii trecute a scris prea multă lume, ca să nu insistăm mai întîi asupra acestui amănunt **propagandistic**, care are toate şansele să fie uitat. După cum va fi uitat şi faptul că dl. Mircea Coşea pregăteşte în continuare privatizarea a trei mii de întreprinderi. O privatizare despre care guvernul nu vrea să vorbească deloc; are mare noroc şi de faptul că, în aceste zile, presa a fost atentă la orice altceva: sus-amintitele demonstraţii, aniversarea din Piaţa Universităţii (văzută de "o parte a presei" ca fiind o dovadă a recîştigării spectaculoase de teren pentru ideea monarhiei constituţionale), conflictele generate de declaraţiile preşedintelui Ion Iliescu (atît între Putere şi Opoziţie, cît şi între PNŢ şi aliaţii din Opoziţie). Ca să nu mai vorbim de campionatul mondial de fotbal. Antrenorul Anghel Iordănescu devine cel mai important aliat al preşedintelui şi al partidului de guvernămînt.

Aşa că nimeni nu se mai poate gîndi la aniversările care au loc în Basarabia. La Bucureşti, comemorarea de la Tighina (e vorba de doi ani de la izbucnirea conflictului din Transnistria) a trecut cu totul neobservată, cu toate că aceasta este, într-adevăr, o aniversare însemnată. Fie şi dacă ne gîndim că procesul grupului Ilaşcu a fost un element propagandistic important pentru toţi actorii scenei politice româneşti. Pentru Chişinău, izbucnirea conflictului din Transnistria este o piatră de hotar. De atunci datează aplicarea politicii deschis pro-moscovite a preşedintelui Snegur şi a aliaţilor săi. De altfel, nimeni nu s-a mirat cînd l-a auzit, la festivitatea de la Tighina, pe comandantul Armatei a 14-a ruse, generalul Aleksandr Lebed, vorbind aproape la fel ca preşedintele Mircea Snegur, despre "soluţionarea paşnică" a problemei transnistrene. Preşedintele Igor Smirnov, conducătorul ultimului stat bolşevic rămas pe harta lumii, a vorbit despre "naţionalismul moldovenesc". Iar generalul Lebed a fost huiduit şi fluierat de cei pe care i-a apărat acum doi ani.

Cerere de declanşare a procedurii de suspendare din funcţie a preşedintelui Ion Iliescu, adresată preşedinţilor Camerelor, semnată de parlamentari ai Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat. Din expunerea de motive.

„Dl. preşedinte Ion Iliescu s-a arătat revoltat de rapiditatea cu care unele instanţe au pronunţat soluţii în favoarea proprietarilor în astfel de litigii, adăugînd că instanţele ar trebui să aştepte votarea şi promulgarea noului proiect de lege. Totodată, dl preşedinte Ion Iliescu a mai spus că astfel de hotărîri ale instanţelor nu ar trebui executate. (...)

Declaraţiile făcute de dl. preşedinte Ion Iliescu sunt de o extremă gravitate, deoarece ele încalcă în mod flagrant mai multe prevederi ale Constituţiei şi ale diferitelor legi, care asigură buna funcţionare a statului de drept."

Comunicat semnat de reprezentanţi ai PNŢCD, PAC, PSDR, PER, PL '93, UDMR şi P.D. A se remarca atenuarea criticii anti-prezidenţiale.

„Partidele semnatare, reprezentînd întreaga opoziţie parlamentară, luînd în dezbatere situaţia politică actuală, inclusiv unele declaraţii şi acţiuni ale Preşedintelui Republicii, care sunt nedemne de funcţia prezidenţială şi contrare spiritului Constituţiei, au convenit să-l invite pe preşedintele Ion Iliescu pentru a da explicaţiile necesare în faţa reprezentanţilor naţiunii, în Camerele reunite ale Parlamentului, pînă la sfîrşitul actualei sesiuni parlamentare."

Numai Marian Munteanu a lipsit

Săptămîna trecută a mai dovedit, încă o dată, cît de bine funcţionează opoziţia politică în România. Un partid, PNŢCD, are iniţiativa suspendării din funcţie a preşedintelui. O declanşează înainte de a se consulta cu aliaţii din Convenţia Democratică. Reacţionează, foarte prompt, Partidul Alianţei Civice, care vorbeşte şi de **"locul pe care trebuie să şi-l cunoască"** formaţiunile ne-partinice din Convenţie, deci şi preşedintele Emil Constantinescu, propulsat de o asemenea organizaţie. Prompt, presa ("Evenimentul zilei", în primul rînd) răspîndeşte zvonul conform căruia PAC doreşte eliminarea AC şi a altor organizaţii din Convenţie. Conflictul e gata făcut. Are loc întîlnirea de la clubul "Dacia". Este emis comuniçatul care se poate citi în caseta nr. 2. Încă o dată, într-o situaţie extrem de dificilă (s-au adăugat şi protestele din stradă ale sindicatelor), partidul de guvernămînt şi preşedintele sunt arbitri. La ora la care apar aceste rînduri, pericolul este trecut de multă vreme.

Iar aniversarea evenimentelor din Piaţa Universităţii (altă aniversare) a prilejuit reluarea aproape identică a discursurilor din 1990. Revin referirile la decembrie 1989 şi îşi fac din nou apariţia revoluţionarii. Ce poate fi mai uşor, pentru deţinătorii puterii, să îi contrazică pe aceşti adversari cu argumente de tipul **"Nu voi sunteţi adevăraţii reprezentanţi ai Revoluţiei! Noi suntem!"** Despre valabilitatea, într-o dezbatere politică normală, a argumentului numit **"revoluţie"**, nimeni nu îndrăzneşte să discute. Imaginea de "trădător" ar fi confecţionată.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

„Puşcăria-i casa mea"

Asta era concluzia unui senator PNŢCD, fost deţinut politic, după votarea aşa-numitei "legi pentru reglementarea situaţiei juridice a unor imobile cu destinaţie de locuinţe, trecute în proprietatea statului după 6 martie 1945" - de către majoritatea proguvernamentală din Senat şi cîţiva foşti guvernanţi ai PD-FSN, care au rămas la lucrări "ca opoziţie constructivă", cum declara purtătorul lor de cuvînt, dl. Baltazar, preocupat foarte ca vestiţii chiriaşi din „Primăverii" să nu fie aruncaţi în "Toamnei". Păi în ce "case" au fost "mutaţi" cu noaptea-n cap foştii proprietari în perioada judecării lor drept "criminali de război şi trădători" (omologaţi astfel de subtilul cripto-democrat Răboacă)?! La "Neagra" şi pe "canal grande" Dunăre - Marea (!) Neagră (dar mai erau locuri şi la munte).

Cu un vot la minima rezistenţă - 71 pentru, 2 contra şi 4 abţineri (dintr-un total de 140 de senatori aleşi), Senatul României a respins practic ratificarea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Capitolul privitor la "protecţia chiriaşilor" s-a transformat în împroprietărirea acestora iar cel referitor la "despăgubirile pentru proprietari" a devenit o trambulină pentru împroprietărirea statului. Art. 9 decretează că: "chiriaşii care sunt titulari de contract ai apartamentelor ce nu se restituie foştilor proprietari, pot opta pentru cumpărarea acestor apartamente cu plată integrală sau în rate, care se poate eşalona pe o perioadă de 15 ani". O vilă-n rate nu-i de colo, ce mai, cripto-economie de piaţă dacă ne gîndim că articolul privitor la despăgubirea proprietarilor glăsuieşte că: "valoarea despăgubirilor care se acordă proprietarilor nu poate depăşi valoarea veniturilor salariale medii pe economie pe 20 de ani. Plata se va face de către Ministerul de Finanţe dintr-un fond creat prin vînzarea de către stat a apartamentelor nerestituite foştilor proprietari". Adusă bine din condei, TWIN PIX!

A consemnat
Petru IONESCU

Legi de pus la panaş, opozanţi de paradă

În ultima săptămînă, cazanul orgoliilor politice s-a încins mai tare decît de obicei, tocmai pentru că apropiata vacanţă parlamentară va lăsa guvernului dreptul să administreze ţara pe bază de ordonanţe. Prilejul poate fi folosit pentru o destul de mult amînată acţiune de "deratizare" prin birourile eşaloanelor doi şi trei, unde aliaţii s-au îngrăşat "ronţăind" caşcavalul puterii şi transportînd informaţii preţioase spre gazetele de scandal. Loialitatea de faţadă a partidelor care formează coaliţia majoritară face un "tot armonios" cu unitatea inexistentă (dar mereu declarată) a opoziţiei şi cu reformismul sublim (care lipseşte cu desăvîrşire) de la baza PDSR. Fiecare dintre tabere s-a împotmolit apărînd o imagine în care nu mai crede aproape nimeni. Puterea ar vrea să fim convinşi că se gîndeşte permanent la mase, la democratizarea instituţiilor şi la integrare occidentală. Pentru asta, liderii majorităţii umblă prin întreprinderi şi primării, organizează colocvii pe teme social-democrate, mişcă harnic pîrghiile diplomaţiei şi fac mari eforturi să recupereze Televiziunea după ce au scăpat-o din mînă în avantajul unor Adrian Păunescu şi C.V.Tudor. Dacă s-ar preocupa şi de realitate măcar atît cît se preocupă de imagine, guvernanţii ar trebui să se întrebe **cui** folosesc legile pe care ei înşişi le iniţiază şi le aprobă, **ce au** de făcut şi **ce pot** face cu împrumuturile de la FMI şi de la Banca Mondială, **încotro** duce nemulţumirea electoratului, **cum** poate o Românie în perpetuă criză economică, – dar ameţită de admiraţie pentru propriul său infantilism politic – să valorifice succesele în plan extern în contextul istoric al acestei etape. Preţul pe care PDSR a acceptat să-l plătească pentru a se menţine la cîrmă ar merita să fie apreciat în termeni de strategie politică dacă - şi numai dacă! - el ar avea efecte reale, benefice şi imediate în domeniul reformei economice. **Pentru a trece puntea merită să te faci frate cu dracul:** dar, atunci cînd guvernezi, problema trecerii punţii nu se reduce la reuşita ta şi a familiei tale. Dacă odată cu tine n-a trecut dincolo, scăpînd de grijile de pînă mai ieri, majoritatea cetăţenilor ţării, înseamnă că eşti de două ori vinovat. Oricîte iluzii şi-ar face, oricît ar conta pe ideea că n-are concurenţi şi deci românul o va realege, actuala putere trebuie să înţeleagă că acolo unde i s-ar putea ierta eşecul nu i se vor ierta complicităţile şi că acestea din urmă nu pot fi justificate decît dacă propriul electorat trăieşte mai bine în comparaţie cu 1990. Singura raţiune de funcţionare a coaliţiei proguvernamentale a fost însă compromiterea opoziţiei, cînd de fapt ea ar fi trebuit să aibă drept scop întărirea instituţiilor statului şi accelerarea reformei, pentru a risipi neîncrederea populaţiei în democraţie şi nostalgia ei după trecut. E drept, în toamna lui 1992, PDSR n-a avut încotro, fiind împins spre această sinucigaşă "cooperare" de rezultatul alegerilor, de bine orchestrata duşmănie cu PD şi de răzbunătoarea mulţumire de sine a liderilor CDR. Apoi, văzînd că politica "paşilor mici" şi a şantajelor reciproce dă roade (adică salvează guvernul ori de cîte ori alte guverne ar fi putut să cadă) majoritarii au început să se considere învingători. Cum se întîmplă cu aleşii tuturor naţiilor, şi "alor noştri" li s-a părut că menţinerea la putere e mai importantă decît înţelegerea a ceea ce se întîmplă în oraşele, orăşelele şi satele care i-au ales. Ceea ce e însă "normal" în democraţiile stabile, în România de azi e aproape o crimă, întrucît cinismul aleşilor hrăneşte nostalgia alegătorilor după dictatură. Neputinţele opoziţiei, încăpăţînarea cu care ea atacă în 1994 de parcă ne-am afla în 1990, felul în care e mereu hotărîtă să pună paie peste foc doar atunci cînd o cer interesele foştilor ceauşişti, vehemenţa cu care liderii "democraţi" resping acţiunea politică democratică şi refuză să se comporte altfel decît activiştii comunişti fac viitorul şi mai înspăimîntător. Nicăieri în lume lucrurile nu merg bine, nici un popor nu e mulţumit de conducătorii săi, peste tot e criză, inflaţie, disperare, minciună, corupţie. Acolo unde alternativa e posibilă şi controlul reciproc al puterilor funcţionează de veacuri există însă destule motive de încredere în ziua de mîine. Noi nu avem decît o putere obişnuită deja cu atacurile, ameninţările sau scandalurile destabilizatoare ale propriilor aliaţi (deşi ele întrec cu mult "îndrăznelile" presei şi opozanţilor politici pedepsiţi sistematic în cuvîntările şefului statului) şi o Convenţie Democratică mulţumită peste poate că nu se scindează. Conducătorii conduc pentru ei înşişi, opozanţii se opun în căutare de glorie personală. Primii tropăie de bucurie c-au mai furat cîteva voturi pentru un act normativ care nemulţumeşte pe toată lumea, ceilalţi se întrec între ei cu propuneri care nu folosesc la nimic, deşi de la Paris cifrele sondajelor de opinie în care puterea e ca şi învinsă pot căpăta o importanţă enormă. Economia agonizează, privatizarea se (auto)compromite, libertatea e din ce în ce mai împovărătoare pentru fiecare cetăţean care n-are reflexe de nomenclaturist. În spatele "demonstraţiilor parlamentare" şi al "profesionalismului festivist" cu care politicienii zilei îşi întind capcane ori se ţin în şah nu mai rămîne – pentru noi toţi – decît spaima de viitoarele alegeri.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Informatorii

Procesul de pace din Orientul Mijlociu are adversarii săi ireductibili, care se manifestă cînd zgomotos cînd ucigaş, dar şi victimele sale. Se consideră că numărul palestinienilor care au colaborat cu forţele de securitate israeliene, ajutînd la prinderea adversarilor şi la obţinerea mărturisirilor de la cei prinşi, se ridică la cîteva mii. Ca de obicei, în asemenea situaţii motivele sînt personale şi diversificate: banii, aventura unei duble vieţi, dezamăgirile provocate de tabăra căreia i-au aparţinut prin naştere. Palestinienii i-au hăituit tot timpul şi se consideră că în cei şase ani de Intifada au fost omorîţi peste o mie de oameni suspectaţi de colaboraţionism. Recent, au mai avut loc cîteva asemenea execuţii. O mare parte dintre cei vinovaţi s-au retras împreună cu trupele şi trăiesc deocamdată în localităţi păzite de armata israeliană aşteptînd răsplata financiară şi cetăţenia israeliană. Ambele întîrzie. Unii aşteaptă sprijin din partea organizaţiilor pentru apărarea drepturilor omului, dar alţii încearcă să obţină iertarea Organizaţiei de Eliberare a Palestinei omorînd alţi informatori. Se pare că într-o asemenea expediţie de pedeapsă a fost ucis, în noiembrie trecut, Muhmmad Abu Shaaban, un avocat respectat şi un lider al OEP din ceea ce se numeau teritoriile ocupate. Deci, un trădător de nivel inferior îşi asumă executarea justiţiei şi lichidează un om sau mai mulţi oameni despre care doar el susţine că sînt trădători de un nivel superior. Morţii nu mai vorbesc, serviciile secrete israeliene vor face publice probabil peste 50 de ani documentele care să certifice una sau alta dintre ipoteze. Dreptatea făcută de informatori are de ce să inspire neîncredere, iar fidelitatea lor e suspectată de ambele părţi.

În Italia, informatori sînt mafioţii "pocăiţi" ale căror depoziţii amănunţite au fundamentat dimensiunile şi eficienţa patimii justiţiare care a cuprins întreaga ţară. Tommaso Buscetta a fost primul membru important al organizaţiei Cosa Nostra care a călcat legămîntul tăcerii şi i-a "vîndut" pe copiii mafioţi şi a vorbit despre legăturile lor cu politicienii. Şase foşti membri ai Mafiei au făcut declaraţii împotriva lui Giulio Andreotti care a fost de şapte ori prim-ministru. Magistraţii din Palermo intenţionează un proces, domnul Andreotti susţine că acuzaţiile sînt "absurde şi nefondate".

Pe de altă parte, justiţia itlaiană începe să aibă probleme cu "pocăiţii" ei. 700 de membri ai Mafiei siciliene şi ai sucursalelor ei din Neapole şi Calabria colaborează acum cu autorităţile. 170 dintre aceştia au obţinut o protecţie de tip american care include o completă schimbare a identităţii şi protecţie pentru familii, operaţii extrem de costisitoare. Tot numărînd banii au început să apară cu timiditate şi dubii asupra sincerităţii pocăinţelor, a mijloacelor prin care au fost obţinute şi poate că în curînd se va întreba cineva şi dacă însănătoşirea morală a societăţii poate fi lăsată pe seama informatorilor.

Instituţia informatorului e veche de cînd lumea şi nici o poliţie nu s-ar descurca fără ea. Totalitarismul i-a acordat epoleţii ideologiei. Jocul dublu este subiectul predilect al literaturii de senzaţie, dar a dat capodopere şi personaje memorabile: trădătorul ştie cît de lesne se face pasul fatal şi cît de bogate în josnicie sînt resursele sufletului omenesc. Sînt adevăruri care nu trebuie omise, dar e straniu să le vezi ridicate la rang de unic principiu nivelator. Oricît ar fi de curate mîinile ar fi de dorit ca şi acţiunea lor să pornească dintr-un impuls onest.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Naşterea ultimului "front al salvării"

(sau cum l-am vrea pe Hagi „hoţ de revoluţii")

În sîmbătă de dinaintea confruntării România - Columbia, o lume întreagă se simţea datoare să ne plîngă de milă. Pronosticurile gazetarilor străini erau la fel de necruţătoare cu şansele 11-lui nostru naţional pe cît fuseseră, în preajma ultimului scrutin, gazetarii autohtoni cu adversarii Convenţiei Democratice. Nici una dintre marile publicaţii sportive occidentale n-a mers pe mîna echipei lui Iordănescu. Din **Evenimentul zilei** aflăm însă mai mult decît atît: la Bucureşti "Puterea e optimistă, iar opoziţia circumspectă". Sub acest titlu, 18 parlamentari îşi prezentau "verdictul": un ţărănist ne vedea bătuţi cu 2-0, cinci majoritari credeau că vom învinge cu 2-1, 2-0 sau 1-0; urmau ceilalţi: un minoritar maghiar mizînd pe meci nul, un agrarian "îndrăznind" acelaşi "patriotic" 2-1 ca şi colegul său peunerist, un tînăr şef liberal întorcînd scorul 3-1 în favoarea adversarilor columbieni, trei "subalterni" indisciplinaţi din acelaşi partid convinşi că va fi fie 2-0, fie 2-1, fie 0-0, socialistul Mohora "modest" dar încrezător (adică 1-0), şi doi democraţi de la Petre Roman pe care **Evenimentul zilei** îi trecea de fapt în rîndul puterii (tocmai pentru că optimismul lor sărea, de la o poştă, în ochi). Corneliu Gavaliugov (PD) e singurul om politic (şi singurul nume rămas în presa acestui an) care a "nimerit" cifrele exacte ce aveau să fie înscrise pe tabela de scor la finalul meciului România-Columbia. Faptul că **Evenimentul zilei** îi „suflă" dintr-un condei calitatea de opozant nici măcar nu contează. În schimb, contează enorm "pastila" semnată de Cornel Nistorescu în acelaşi cotidian şi intitulată: "Cuţitul la os". Ea dovedeşte că în ţara asta n-a murit de tot specia gazetarului care se pricepe cît de cît la psihologie, atunci cînd toată lumea se pricepe doar la politică şi la fotbal: "Nu din patriotism, ci din luciditate, socot că avem prima şansă. Bîlciul din jurul columbienilor i-a speriat puţin pe ai noştri. Şi frica te duce la limita disperării. Or, situaţiile cu cuţitul la os au convenit de minune naţionalei române".

Luni, 20 iunie, ziarele bucureştene au trăit pur şi simplu din această epocală victorie, iar gazetarii nu s-au simţit deloc datori să se gîndească la confraţii lor de pe alte meleaguri, care, practic, i-au "nenorocit" pe columbieni: în sport, ca şi în politică, laudele exagerate ale celor care te susţin pot fi o povară greu de suportat şi adesea ucigătoare. Preocupaţi de epitete şi de comparaţii, de hiperbole şi de metafore, corespondenţii speciali, editorialiştii şi comentatorii de ocazie s-au bătut în titluri care mai de care mai "agăţătoare": "Cutremurul Hagi-Răducioiu a făcut praf cartelul columbian", "decretează" **Jurnalul Naţional**, al cărui trimis special la Los Angeles pune în gura lui Cordoba două versuri de romanţă dîmboviţeană: "De ţi-ar spune poarta mea, ce-a făcut Hagi cu ea!". **Ora** apelează la sintagma "fotbal cu geniu" şi priveşte mai ales la reacţia suporterilor rămaşi acasă: "Sîmbătă noaptea spre duminică, după victoria de la Los Angeles, **Capitala a dat în clocot**". Cum să strige tinerii entuziasmaţi altceva decît românescul "Hagi - preşedinte!"? **România liberă** omite să ne informeze dacă regele i-a felicitat pe fotbaliştii români. **Cronica română** inserează însă, la loc de cinste, telegrama prezidenţială. **Adevărul** "punctează" în zona orgoliului naţional şi a... consensului românesc via Los Angeles: "Fotbaliştii noştri fac senzaţie - 3-1 cu trufaşa Columbie. Columbienii erau să-şi înghită perucile". **Ziua**, proaspăt apărută şi pusă pe munca dificilă a "deconspirării" şi "dezvăluirii", crede că "Românii i-au electrizat pe îngerii din Los Angeles" provocînd o "noapte de delir în Bucureşti". Bineînţeles, "caimacul" marii bucurii naţionale trebuia să fie valorificat de publicaţia oficială a guvernului: "Şi aşa se poate arăta lumii imaginea adevărată a unei ţări", scrie deci, îndreptăţită la culme, **Vocea României**. "Lîngă vedetele Hollywoodului strălucesc acum şi stelele noastre". Strălucirea lor "salvează ţara de la alegeri anticipate", dac-ar fi să luăm de bune opiniile **Evenimentului zilei**, pentru care, se subînţelege, "catastrofa" scrutinului era iminentă pînă în clipa cînd şuturile lui Răducioiu şi ale lui Hagi ne-au îndepărtat de ea cu cîteva mii de kilometri. (**E.Ş.**)

Lînoasă şi lăptoasă şi grasă, / Să vie şi devreme acasă"

Anton PANN

Pe calculator „îşi găseşte tingirea capacul" (Anton Pann)

Al cincilea privatizat din România a fost dl. Liviu Tomi, umblat prin lume ca aviator. El s-a autorizat ca patronul primei agenţii matrimoniale din ţară, numită, cu înţelepciune, **Concordia**. Văzînd în Occident că stabilimentele de acest fel erau în plină stradă, unde omul păşea ca într-o expoziţie de fotografii ale doritorilor de-mperechere, dl. Tomi a hotărît ca, pentru români, să introducă o notă de discreţie. Astfel, "Concordia" operează, pe calculator, în holul unui apartament de bloc nou, la etaj. Sculptor în timpul liber, dar şi panseist, dl. Liviu Tomi îmi lămureşte că, în vremea de azi, o agenţie matrimonială manipulează o marfă ce nu se perimează în veci, şi anume speranţa, şi-şi pierde orice conotaţie sexuală, nefiind alta decît o bancă de date. Doritorul(-ea), în schimbul a 10 mii de lei, îşi completează o fişă intimă ce-i dezvăluie înălţimea, culoarea ochilor, a părului, vîrsta, studiile, ocupaţia, veniturile, averea, handicapurile, antecedentele maritale. În paralel îşi consemnează, la fel de minuţios şi preferinţele în privinţa viitorului partener. Datele şi aşteptările sînt introduse în calculator, care, docil, găseşte din sacul de indivizi înmagazinaţi 5-6 ce corespund doleanţelor clientului(-ei). Dl. Tomi îi înmînează rezultatele, cu adresă şi telefon cu tot, respectivului(-ei), rolul agenţiei oprindu-se aici. Telefoanele de contactare înscrişii pe calculator şi le dau singuri. Obligaţia "Concordiei" este să asigure discreţia, cele ale beneficiarilor sînt, printre altele, sinceritatea, comportarea demnă la întîlniri şi să anunţe agenţia dacă şi-au găsit perechea. Clienţii nu prea riscă, în general, minciuni, decît în privinţa înălţimii şi a salariului. Clientele sînt mai cu seamă fete frumoase şi studioase, doctoriţe, inginere. Pe unele le cer italieni serioşi, pentru că sînt mai harnice şi mai temperate ca ale lor. Pe altele - arabii (dar numai pe cele virgine) sau negrii (precum ziaristul din Dubai cu casă, maşină, care e în tratative cu o ingineră de-a noastră). Sînt şi români care vor neveste, deşi, după dl. Tomi, bărbatul neaoş acuma nu-şi mai permite nici patul conjugal să-l cumpere. Şi cînd te gîndeşti, spune, pe bună-dreptate, tot patronul "Concordiei", că rolul primordial al sexului tare e să facă bani! Fetele vor bărbaţi cu statut material, că datoria lor e să ţină casa, maşina, pămîntul. În afară de pretendentele înseşi, mai sînt şi mame cae se adresează agenţiei în locul fiicelor ruşinoase. Dl. Tomi nu e de acord cu această procedură, căci, se întreabă el, ştiu mamele ce-i Rap-ul, ce-i hard rock-ul? Prin agenţia fostului pilot s-au legat multe căsătorii, unele chiar de vîrsta a treia. Altele s-au dezlegat şi s-au legat la loc, tot prin agenţie. Pe soţia lui, dl. Tomi a cunoscut-o nu chiar printr-o agenţie, ci prezentată de nişte prieteni binevoitori. De atunci sînt împreună cam de 30 de ani şi visează ca, în cadul "Concordiei" să introducă banda video în locul fotografiei, ca posibilii parteneri să se vizioneze în mişcare.

Iaromira POPOVICI

CUPLUL CA SPECTACOL

Termenul de "cuplu" este larg; el implică cu obligativitate o relaţie. Cuplul femeie-bărbat se regăseşte în discuţiile legate de familie, copii, căsătorie, iubire. Dar cuplul numit heterosexual este numai un caz particular al acestuia; un subdomeniu al problematicii relaţiilor interpersonale. Se studiază mult relaţia între atracţia interpersonală şi cuplul bărbat-femeie şi mi-aduc aminte că, mai demult, într-o discuţie cu Riri Delavrancea, i-am spus că există o carte în două volume despre atracţia interpersonală şi ea mi-a spus: "n-aş fi crezut că se pot scrie două cărţi întregi despre acest lucru" şi apoi, cu nedumerire, a conchis: "ce naiba se poate scrie atîta!".

Ca orice relaţie, cuplul are o istorie, o viaţă şi chiar o identitate. Fiecare dintre noi îşi formează o reprezentare a aşa zisului "cuplu perfect", după cum îşi formează o reprezentare a "femeii ideale", a "bărbatului ideal", a "iubirii". Aceste reprezentări sunt personale şi simptomatice, ele reflectînd nu atît normele şi valorile culturale, ci mai degrabă modul în care individul le asimilează şi le structurează în opinii şi valori personale. NU există reprezentări formate "în gol".

Există relaţii durabile, longevive sau statornice şi relaţii efemere; oamenii au avut dintotdeauna un raport de fascinaţie faţă de durata în timp în acest caz: deşi durata aproximează intensitatea afectivă, totuşi timpul este, pentru mulţi, un indicator al iubirii; pentru alţii, el reflectă mai degrabă compatibilitatea partenerilor.

Psihologic, un cuplu durabil se supune de regulă efectului de cuplu, preluat de psihologia gemenilor studiaţi de Zazzo. Cohabitarea, prezenţa masivă a celuilalt produce un fel de "interpersoană", o erodare a individualităţii în beneficiul - dacă se poate considera beneficiu - cuplului, al diadei. Cuplul devine realitate psihologică, se conturează ca o entitate care nu reprezintă suma individualităţilor, ci ceva nou, un produs al influenţelor exercitate prin convieţuire. Se zice "Popeştii sunt zgârciţi", ca şi cum "Popeştii" ar fi o persoană, fără să ne gîndim dacă înainte de a forma un cuplu ei erau zgârciţi în parte, pe cont propriu; este însă sigur că cel puţin unul dintre ei era aşa şi celălalt a devenit. Efectul de cuplu la gemeni a impus separarea temporară a acestora ca benefică şi de dorit pentru formarea identităţii, începând cu diferenţierea vestimentaţiei. În această perspectivă, un cuplu ar trebui să suporte asumat separări temporare pentru protejarea individului de influenţa celuilalt. Şi totuşi curiozitatea oamenilor faţă de cuplurile celebre este bazată pe ideea de timp sau pe cea de specificul, uneori chiar exotismul relaţiei.

Oamenii realizează faptul că nu formarea cuplului, ci menţinerea lui este o problemă dificilă. Societatea mediatizează mai mult formarea cuplului şi mai puţin menţinerea lui. Expresia suficient de trivială după care căsătoria este o întreprindere dificilă, asemănătoare poverii unor lanţuri atât de grele încît, uneori, pentru a le duce e nevoie de trei indivizi, mai degrabă decît de doi, este cunoscută.

Pare că vorbind despre cuplu este profitabil să amintim de roluri, pentru că ele au determinat feministele să atragă atenţia, din perspectivă sociologică, asupra inegalităţii între femeie şi brbat; ele au impus noţiunea de **"travail invisible"** pe care femeia îl face prin sarcinile casnice ce-i revin tradiţional, concomitent cu munca salariată. Într-o anchetă efectuată de către SECS (Societatea de educaţie contraceptivă şi sexuală) asupra a aproximativ 800 tineri între 16-24 ani s-a constatat că aproape 64 % dintre ei consideră că grijile gospodăriei trebuie lăsate cu totul în grija femeii. Există, desigur, stereotipe privind femeia şi bărbatul. Este chiar important să amintim că, spre surprinderea psihologilor, relaţiile tradiţionale în cuplu sînt mai puţin stresante decît cele egalitare. Un cuplu cu relaţii egalitare trebuie zilnic să negocieze relaţia, în timp ce în cuplurile cu relaţii tradiţionale, diviziunea sarcinilor, ceea ce aşteaptă femeia de la bărbat şi invers, este clar stabilit. Se pare chiar că luna de miere, la origini, avea chiar acest rol - de a permite cuplului negocieri, decizii, alegeri. În Armenia există obiceiul ca după luna de miere tinerii căsătoriţi să repete nunta, iar toată mîncarea care se oferă musafirilor să fie făcută de proaspăta soţie. Este un fel de probă de tranziţie către un nou rol, un "rite de passage". Viaţa modernă creează nesfîrşite conflicte, mai ales acolo unde tradiţia este puternică şi sărăcia mare. Ca la noi.

În cadrul anchetei amintite, băieţii consideră că "femeile trebuie să fie atractive, ascultătoare şi pasive pentru că aşa aşteaptă bărbaţii", într-o proporţie mai mare decît fetele. Fetele recunosc, în schimb, într-o proporţie mai mare, faptul că, pentru bărbaţi, sexualitatea este mai importantă şi că este firesc ca ei să înceapă viaţa sexuală înaintea lor şi să aibă o cultură sexuală mai mare. Dar trebuie să ţinem cont de diferenţele interpersonale, cele interculturale. În Japonia, de pildă, imaginea dezirabilă a femeii are drept componentă esenţială "supunerea cu graţie". În general, în Occident este valorizată frumuseţea la femeie şi inteligenţa la bărbat. Analiza necroloagelor unor personalităţi cu funcţii mari reproduc stereotipele culturale; despre femeile defuncte se vorbeşte în termeni afectivi - se menţionează colegialitatea, înţelegerea, devotamentul etc. - iar discursul despre bărbaţii defuncţi conţine atribute vizînd intelectul şi competenţa. Psihologii au numit această paradigmă: femei adorabile/bărbaţi competenţi.

Nivelul cultural nu este totdeauna determinant pentru acceptarea unei relaţii egalitare în cuplu. Aş cita, spre exemplificare, cuplul Gustav-Alma Mahler. Acest celebru compozitor îi scrie soţiei sale Alma: "Tu trebuie să fii «cea de care eu am nevoie» dacă trebuie să fim fericiţi, soţia mea şi nu colega mea, acest lucru e sigur!... Tu n-ai decît o singură profesie - a mă face fericit... ştiu bine că tu trebuie să fii fericită (graţie mie) pentru a putea să mă faci fericit... Dar rolurile în acest spectacol care ar putea deveni o comedie tot aşa de bine ca o tragedie (...) trebuie să fie bine distribuite. Şi cel de «compozitor»... îmi revine mie; ţie cel de companion iubitor, de tovarăş înţelegător... Trebuie să-ţi supui viaţa ta viitoare în toate detaliile nevoilor mele şi să nu-ţi doreşti altceva decît iubirea mea..."

Am putea discuta despre cuplu şi din perspectiva puterii, aşa cum apare mai sus. Probabil că luna de miere are acest rost - de a se împărţi puterile într-un cuplu. Am cunoscut o fată mereu bolnăvicioasă şi mereu solicitînd ajutorul iubitului ei care mi-a spus: "cînd ne-am împărţit puterile, eu am ales boala!"

Privit ca relaţie psihologică, cuplul are, deci, o structură foarte complexă. Nu vreau să mă opresc la alegerea celuilalt ca motivaţie inconştientă, pentru că ar complica teribil lucrurile, şi nici la faptul că nerealizările părinţilor tind să fie compensate de copii. Ceea ce este asumat ca motivaţie conştientă respectă, în mare, stereotipurile culturale. De pildă, fetele valorizează inteligenţa şi activismul sexului masculului, iar băieţii, frumuseţea, tandreţea şi capacitatea femeii de a fi iubitoare. Bărbat plîngînd sau brodînd este inacceptabil.

Mentalitatea se schimbă în timp; Octavio Paz, celebra personalitate a lumii literelor hispanice, declară că iubirea este invenţia civilizaţiei, care, spune el, mă poate face fericit sau nefericit, mă poate trăda sau nu, dar pe care eu o aleg: Iubirea este bazată pe alegere, exclusivitate, libertate şi reciprocitate. Este dificil a o găsi şi a o susţine în viaţa de toate zilele, este uneori ceva eroic...! Distingînd între sexualitate şi erotism, Octavio Paz susţine că natura este modelul omului, arhetipul de iubire, marea agendă în care el îşi găseşte sexualitatea, dar omul, privind-o, o transformă prin imaginaţie.

Să revenim însă la cuplu. Cel mai critic moment în viaţa cuplului este naşterea unui copil. În 92% din cazuri, la noii părinţi sînt semnalate mai multe conflicte decît satisfacţii, într-o anchetă americană. Iar din 250 de cupluri, doar 19% declară ameliorarea relaţiei prin naşterea copilului.

Epoca noastră aduce însă unele particularităţi: relaţiile intime sînt vulnerabile la conflict şi dizolvare; creşte numărul relaţiilor antemaritale şi tinde să se legitimeze sexualitatea adolescentină; vîrsta de căsătorie creşte (în America – 20 de ani la femei în 1956; 24 de ani în 1993); sporeşte nnumărul de divorţuri; creşte numărul de recăsătorii; se măreşte numărul de divorţuri de gradul II; cresc relaţiile multiple (accentul mutat de la familie la cuplu); apare pulverizarea conceptului de familie (alternative de familie); este dominantă tendinţa către pragmatic şi stilurile maritale se diversifică; imaginea de sugestie negativă contribuie la vulnerabilitatea, la infidelitatea cuplului modern.

Aurora LIICEANU

psiholog S.E.C.S.

„Pe cîţi îi vezi cu nădragi, / Toţi îţi sînt frumoşi şi dragi”

Anton PANN

CAŞCAVAL

Era în 1988. Un bărbat de treizeci şi ceva de ani stătea la coadă la caşcaval. Înota într-o mulţime dezordonată şi furioasă. Undeva, prin apropiere, îl aştepta soţia lui, urmărindu-l cu o privire îngrijorată, o privire de **susţinere**. După vreo oră, bărbatul ieşea triumfător din masa de trupuri împletite. Avea nasturii rupţi, cravata strîmbă, dar ţinea în mîna dreaptă, sus, cît mai sus, ca pe un trofeu, o bucată de caşcaval.

Era soldatul care se întorcea din război aducînd soţiei lui credincioase o fîşie din stindardul inamicului. Era vînătorul care venea cu un tigru în spate, smulgînd admiraţia femeii mult visate. Era căutătorul de aur care găsise o pepită uriaşă şi o dăruia alesei inimii lui.

Numai că stilul de viaţă comunist redusese această imagine mitică a bărbatului întors dintr-o aventură primejdioasă la o caricatură jalnică. Să fii bărbat şi să dedici femeii tale o bucată de caşcaval înseamnă, de fapt, să nu mai fii bărbat.

De multe ori m-am gîndit, în timpul lui Ceauşescu, că **n-am dreptul** să joc rolul de “stăpîn al casei” în familia mea, atîta vreme cît stau cu capul în jos la cele mai stupide şedinţe de partid şi nu schiţez nici un gest de protest. Cum să vin acasă şi să vorbesc soţiei mele cu o competenţă de bărbat după ce am ascultat-o respectuos pe Tamara Dobrin spunînd tot felul de idioţenii?

Cred că mulţi bărbaţi - chiar şi dintre cei care îşi băteau nevestele, cu o furie neputincioasă - aveau sentimentul unei imposturi cînd pretindeau supunere din partea familiei lor. În ţară se luau hotărîri importante, iar ei nu erau consultaţi niciodată înainte de luarea acelor hotărîri. Li se **comunica** , doar, ce s-a stabilit. Nici comunităţile tribale nu practică o asemenea înjosire a bărbatului. Format la şcoala umilinţei, bărbatul dintr-o ţară comunistă îşi pierdea - în sens moral - atributele de bărbat, se transforma într-un copil tratat de femeie, cel mult, cu o duioşie maternă.

Dar femeia, biata femeie? Las la o parte sărăcia, care pe o femeie o ofensează mai mult decît pe un bărbat (cum să stea o femeie fără apă caldă? cum să iasă în lume cu ciorapi rupţi?). Dar se practica nici mai mult, nici mai puţin decît **interzicerea** feminităţii. Îmbrăcate în cîte un deux pièces de culoare închisă (maro sau bleumarin), cu părul strîns într-un coc nefiresc, un fel de tumoră a cefei, alintate cu apelativul **tovă** sau **tovărăşică**, cocoţate eventual în prezidii inutile, ca material uman decorativ sau propagandistic, femeile deveneau dure şi, în acelaşi timp, **nesigure**, tocmai pentru că se aflau, împotriva tropismului lor fundamental, în afara feminităţii. Flori cultivate în pivniţe. Căprioare înhămate. Păstrăvi în canale de ape reziduale.

Îmi venea - nu exagerez - să plîng cînd vedeam cum se mişcă pe scenă cîte o interpretă de “muzică uşoară” din România şi mai ales cînd o comparam cu cîte o cîntăreaţă de rock din Occident. Romînca noastră îşi legăna timid şi mecanic fundul în stînga şi-n dreapta, cu o veselie falsă, lălăită, cu sacoşe invizibile, dar grele în ambele mîini, cu urme de ciupituri pe gît, de la activiştii culturali care o “supervizau”.

Ce dragoste mai puteau să facă un bărbat umilit pînă în adîncul sufletului lui şi o femeie cu feminitatea extirpată? Şi de unde să mai găsească elanul de a face dragoste, cînd ştiau că a doua zi o comisie de tovarăşi de încredere va privi scrutător între picioarele femeii ca să afle dacă nu cumva acolo, în spaţiul cel mai intim din cîte există, controlat însă şi el de partid, nu a început să crească un viitor şoim al patriei?

Ideea de cuplu, în România, trebuie reconstituită. Ca şi proprietatea particulară, ca şi cultura, ca şi viaţa politică. Ca şi România.

Alex. ŞTEFĂNESCU

LA JUDECATA DE APOI

Ori de cîte ori o noţiune îmi apare ceţoasă, de cîte ori nu-mi pot explica un anumit comportament, ori de cîte ori nu găsesc un răspuns la o problemă gravă, mă descopăr pe nesimţite ţăran. Probabil că sînt un ţăran sui generis, mai mult în situaţia individului care a citit o singură carte esenţială, la care se raportează permanent în absenţa altor repere. Cum necum, convingerea că el, omul tradiţional, face aşa “pentru că ştie” mi-a oferit în general soluţii.

Problema cuplului începe pentru mine încă de la termen. De ce cuplu şi nu pereche? Presupune oare numai el unirea dintre un bărbat şi o femeie, dintre două jumătăţi calitativ diferite? Să fie perechea o simplă alăturare a două entităţi asemenea (perechea de fraţi, perechea de boi, perechea de opinci)? Nu cred că în mentalitatea satului se făcea această diferenţă. Cuplul sau/şi perechea se deosebeau mai cu seamă în bune sau rele, în “cum trebuie să fie “ şi “cum nu trebuie să fie”.

Pentru ca lucrurile să se desfăşoare bine, pentru ca doi tineri să devină prin unire un tot indestructibil, familia, neamul, satul îi pregăteau din vreme. Abia trecuţi de vîrsta copilăriei, ei trebuiau să existe mai întîi ca parte componentă a categoriei lor de sex, erau consacraţi ca aparţinînd grupului de fete sau cetei de feciori. Rituri ca înverirea, însurăţirea, înfrăţirea, şezătorile, colindatul consfinţeau pentru întreg grupul social locul şi vîrsta pe care le vor ocupa pînă la întemeierea unei familii proprii. Formarea cuplului era permanent supravegheată de obşte, ea trebuia să se desfăşoare după datină. Simpla enumerare a etapelor pe care le presupunea acest moment este edificatoare: ursirea, cunoştinţa, tîrgul de fete, consimţămîntul, stărostia, peţirea, vederea, zestrea, urările, încredinţarea, strigările, pregătirea darurilor, cernutul, steagul, chemarea la nuntă, facerea cununii, bărbieritul, iertăciunea, colăcăria, schimburile, bradul, masa mică, gătirea, plecarea la biserică, cununia, întoarcerea, jocul, răpirea miresei, învelirea miresei, masa mare, scoaterea zestrei, despărţirea, drumul, întîmpinarea, oraţia, uncropul.

Pentru omul tradiţional, tinerii căsătoriţi nu formau încă un cuplu recunoscut ca atare, decît odată cu apariţia primului copil. Mă întreb chiar dacă nu aici se află diferenţa esenţială pentru ţăran între cuplu şi pereche. De ce, spre pildă, în imaginarul satului, Făt Frumos şi Ileana Cosînzeana, ajunşi în sfîrşit la împlinirea visului lor de iubire nu fac decît să trăiască “ani mulţi, fericiţi, pînă la adînci bătrîneţi, dacă n-or mai fi trăind şi astăzi”? Ei rămîn o pereche, soarta lor nu mai interesează, ea se topeşte într-o nemurire incertă şi plată. De ce, abia deveniţi părinţi, Împăratul şi Împărăteasa, Moşul şi Baba capătă existenţă, istorie şi parcurs de viaţă?

Paralel cu preocuparea pentru crearea cuplului bun, legea obştii împiedică formarea cuplului rău. Cazurile de incest spiritual (căsătoria fraţilor de cruce) sînt aruncate şi ele în sfera mitului, pentru a se constitui în rezolvări exemplare, repere permanente de comportament social tradiţional. (Soarele şi Luna erau fraţi de cruce. Soarele era un tînăr atît de frumos, încît faţa lui strălumina tot pămîntul. Luna era o fecioară frumoasă, îmbrăcată în haină de argint. Soarele, care nu avea atîta lumină, s-a îndrăgostit de sora sa de cruce şi a vrut s-o ia de nevastă. Pentru aceasta, s-a îmbrăcat cu lumină furată de la stele - de atunci stelele au rămas cu lumină numai pentru noapte. La nunta lor, Ariciul strîngea mormane de pulbere la curtea Soarelui „pentru că dacă fratele va lua pe soră, Dumnezeu nu va mai da ploaie, iarba nu va mai creşte şi vitele vor mînca pămînt.” Auzind acestea„ Soarele s-a speriat şi nu s-a mai întîlnit niciodată cu Luna. Dumnezeu, ca să fie mai sigur, a ascuns Luna în fundul mării şi de atunci i-a mai slăbit strălucirea.)

În lumea tradiţională, imaginarul este populat cu toate acestea şi de cupluri malefice. Groaza şi fascinaţia produse de monstruozitate fac tocmai aceste excepţii sau abateri de la normă mai puternice din punct de vedere simbolic. Muma Pădurii şi Moşul Codrului, doi bătrîni bătrîni, semănînd la înfăţişare cu doi copaci noduroşi, plini de crăci uscate, cu şuviţele de păr ca nişte şerpi, umblă prin pădure bocindu-se, sprijiniţi în cîrje. Noaptea se adăpostesc în scorburi, sau se urcă în copacii înalţi. Sînt un adevărat cuplu în accepţiunea tradiţională; au foarte mulţi copii, grozav de răi. De aceea, Muma Pădurii fură somnul copiilor de om şi le lasă în schimb plînsul alor ei. Îşi alăptează copiii, le pune nume şi, cînd se supără, îi blesteamă să fie trăzniţi. Dacă întîlneşte oameni în pădure noaptea, îi poceşte.

Mentalitatea ţărănească oferă însă, ca întotdeauna, soluţii de contracarare a acţiunii acestui cuplu; Muma Pădurii poate fi îmbunată cu un codru de pîine, plînsul copilului poate fi schimbat din nou cu somnul, prin descîntec sau prin rugăciune la pădure; Moşul Codrului poate fi păcălit, pentru că e cam prost.

Ce rezolvări poate aduce oare societatea contemporană acestor vechi şi contemporane obsesii legate de cuplu? Mentalitatea noastră amorfă, lipsită de cunoştinţe tradiţionale nu mai posedă mijloacele şi instrumentele potrivite în lupta cu “monştrii”. Competenţa colectivă se opreşte la nivelul zvonurilor - să nu uităm că Ceauşescu îşi făcea transfuzii cu sînge de nou-născut pentru a-şi păstra tinereţea, în timp ce ea păstra coerenţa cuplului făcînd baie în lapte de mamă, pentru frumuseţe.

În ce mă priveşte, încerc să mă păstrez ţăran. Pentru el, problema cuplului se va rezolva cu siguranţă la Judecata de Apoi.

“Atunci va face Dumnezeu cer şi pămînt din nou şi de la Judecată înainte, **nici nu se vor mai însura, nici nu se vor mărita**, nici nu va mai fi grijă, nici suspin, nici pizmă, nici grai, nici durere, nici dor, nici dragoste şi nici moarte.”

Ioana POPESCU

Statistici şi fantome

Cifrele spun că persoanele căsătorite constituie 51% din populaţia ţării, cele necăsătorite 39,2%, iar cele văduve sau divorţate 9,5%. Mai rămîne un procent de 0,3%, despre care nu se ştie ce fel de persoane sînt. În orice caz, se observă că majoritatea absolută e deţinută de cupluri. Conform datelor recensămîntului din 1992, intervalul de vîrstă în care se află cel mai mare procent de oameni căsătoriţi este acela cuprins între 40 şi 44 de ani. În acelaşi interval însă, există şi numărul cel mai mare de persoane divorţate. După 44 de ani, procentul lor începe să scadă. Dar, fără legătură cu vîrsta, numărul femeilor divorţate este de 1,8 ori mai mare decît cel al bărbaţilor divorţaţi, ceea ce se explică prin faptul că aceştia se recăsătoresc mai uşor. Din totalul femeilor măritate, peste 90% sînt la prima căsătorie, media vîrstei lor, în momentul încheierii acestei prime căsătorii, fiind 20 de ani şi 8 luni. Totuşi, durata medie a celei dintîi căsnicii este de numai 22 de ani. S-a constatat, de asemenea, că mariajele care au fost încheiate înainte ca femeile să împlinească 25 de ani sînt, de obicei, mai lungi. O treime dintre ele au durata de cel puţin 30 de ani. Interesant este şi faptul că, jumătate dintre femeile aflate la prima căsătorie (48,5%) şi-au întemeiat familia între 15 şi 19 ani şi numai 1% şi-au întemeiat-o după 40 de ani.

În ceea ce priveşte raportul de vîrstă dintre soţi şi soţii, în circa şapte cazuri din zece, bărbatul e mai bătrîn cu 1-9 ani, iar într-un caz din opt, el e mai tînăr decît soţia; 1,2% dintre femeile măritate sînt mai tinere cu cel puţin 15 ani decît bărbaţii lor, iar în 7,6% din situaţii, cei doi soţi sînt de aceeaşi vîrstă. Mai putem adăuga aici faptul că femeile văduve sînt de 4,3 ori mai multe decît bărbaţii văduvi şi că, la data efectuării recensămîntului, existau 51 de fete şi 15 băieţi văduvi, la vîrsta de numai 15 ani.

Din acelaşi recensămînt, rezultă însă şi un lucru mai vesel. Astfel, numărul bărbaţilor căsătoriţi apare ca fiind cu 1,5% mai mare decît cel al femeilor căsătorite. E puţin cam greu de înţeles. Ori poate nu sîntem noi destul de deştepţi. Dar oare aceşti 1,5% bărbaţi făr' de pereche, cu cine or fi votat? **(A.M.)**

Unul din 50 de mii

Şeful serviciului de stare civilă de la sectorul I din Bucureşti a oficiat, vreme de peste zece ani, cel puţin 25 de mii de căsătorii (o medie de 5-6 pe zi). De tot atîtea ori, a repetat şi răsrepetat întrebările şi formula stereotipă a ceremoniei respective, auzind vreo 50 de mii de “da-uri”. O dată însă, o singură dată în întreaga sa carieră, i-a fost dat să audă un NU. Din partea unei fete. Motivul, care s-a aflat mai tîrziu, a fost acela că înainte de oficiere, mireasa s-a împiedicat pe treptele primăriei, lucru pentru care mirele a insultat-o. Dar care a fost reacţia funcţionarului, la acel NU, care pentru prima dată dădea sens întrebării lui? Supărat, le-a făcut morală celor doi, după care i-a poftit afară din sală. După propria-i mărturisire, s-a întrebat atunci stupefiat, de ce a trebuit să i se întîmple aşa ceva tocmai lui. Aşadar, i s-a întîmplat tocmai lui, nu tocmai mirelui. De fapt, dacă ne gîndim bine, toate miresele adresează acest răspuns, lui, funcţionarului de la starea civilă şi nu mirelui...

Andrei MANOLESCU

„Dacă m-am căsătorit,/ Nu m-am şi călugărit"

Anton PANN

În jurul unui divorţ, acum peste 150 de ani

Scrisul feminin în România are o istorie îndelungată. La început, femeile care se apucau de scris făceau o literatură a intimităţii. Ele îşi povesteau viaţa şi prin aceasta lăsau posterităţii imagini ale societăţii româneşti din acele vremuri.

Iată, de pildă, un pasaj din viaţa Elenei Hartulari, considerată ca un moment în evoluţia scrisului feminin în România. Povestind necazurile avute cu soţul ei, Iorgu Hartulari, putem reconstitui permanenţa unor conflicte - Elenei i se reproşa că este "zuliară", adică geloasă - şi relaţiile care existau între soţi, între taţi şi fiice, între fraţi şi surori la acea vreme. Dar, dincolo de apetitul pentru istoricitate, găsim în confesiunea autobiografică a Elenei Hartulari un tip de supunere în faţa soartei, a femeii în faţa bărbatului, pe care astăzi o întîlnim, probabil, mai rar. Oare, astăzi, femeile "zuliare" sînt mai rare? Oare a fi "zuliară" şi a fi "geloasă", astăzi, înseamnă acelaşi lucru? Să vedem deci, din scriitura sa, nefericirile unei femei de acum peste 150 de ani.

Aurora LIICEANU

Neînţelegeri familiare
Spre divorţ

În acest curs de ani de la 27, când m'am măritat şi până la 35 am făcut 5 băieţi şi o fată şi în urmă am pierdut un băet de 4 luni, din care am rămas pătimaşă, suferind un an în pat, şi 4 ani pe picioare.

După toate aceste suferinţe eram silită a gospodări casa, care era foarte întinsă şi a-mi căuta copiii şi a iconomisi pe bărbatu-meu, care din natură era o feară ne'nblânzită; uitând toate făgăduinţele, ce îmi dăduse, când m'au luat. S'au dedat şi la trataţii de amoruri cu felurite persoane şi orice făcem nu putem să-l mulţămesc.

S'au angajat cu o damă megieşă cu mine. Ce-şi poate închipui cineva de un om cu aşa natură, să-l vezi şi nebun de amor! Ce necazuri nu-mi da! Se adresa cu atâta cruzime, zicându-mi că "aşa vroi, aşa am să fac!"

Trece acest năcaz a meu are-un an şi de o dată văd că-mi zice să mă duc la Iaşi, că tată-meu îi scrie că se află bolnav şi să mă mai consultez cu doftorii.

Eu, crezând spusa lui, în aşa suferinţă de boală şi de supărare, m'am pornit şi am mers 4 zile până la Iaşi, neputând suferi scuturătura trăsurii. Şi a doua zi, după ce am ajuns, primeşte tată-meu scrisoare de la bărbatu-meu ca să nu mă mai trimeată' la dânsul, că nu mai poate să mai trăiască cu mine!

Eu rămâiu' extaziată ce poate fi aceasta! Văzând aceasta cruzime a unui bărbat, care cu câte făgăduinţe m'au luat de soţie, am picat ca moartă lângă tată-meu.

M'au trezit bietul tata, şi strigând cerui să văd pe bărbatu-meu să-l întreb, care este greşeala me, de el mă zvârle şi-mi rumpe copilul dela sânul meu! Pentru că l'am iubit din suflet şi l'am cinstit ca un părinte şi-l iubesc şi astăzi ca o nenorocită! Şi nu vroem doftori, nu vroi nimică de cât pe el să-l văd şi să mor!

Bietul tata, văzându-mă în aşa disperaţie, au fost silit de i-au scris bărbatu-meu să vie la Iaşi şi să'nfăţişeze cu mine şi pe urmă a stărui de a ne despărţi, dacă m'a mai găsi cu viaţă, după halul în care mă găsesc. Bărbatu-meu, primind scrisoarea tată-meu, se porneşte şi vine la Iaşi au venit la tată-meu, au început a-l întreba tată meu, care este pricina de nu vroeşte să trăiască cu mine? Este ea o ră? Nu-ţi răspunde la datoria ce are către bărbat? Nu-şi caută copiii? El i-au răspuns că nici un cusur altu nu am, de cât că sânt zuliară.

Tată-meu i-au zis: "Oare nu eşti vinovat tu, că eşti nebun de femei şi pe dânsa o chinuieşti, cum îţi place; ai uitat ce făgăduinţe i-ai dat, când ai luat-o, că sânt răvaşele tale în mâne-me păstrate; acum gândeşti că dacă ai avere, ai să faci râs de dânsa!

Apoi de vrai tu să faci totuşi cu dânsa să fii vărvar, s'o chinuieşti cum îţi place! Ai uitat, mişelule, cum ai înşelat-o, de ai luat-o cu feluri de minciuni ce-i scriai de ai scos'o din minte!

El la toate acestea tăce.

El îi răspunde tatălui-meu, că dacă eu i-oi da un înscris că pe viitor nu i-oi zice nimică cuvinte de zuliie, suptiscălit de tată-meu şi de alţi martori, apoi să mă întorc la dânsul.

Atunci tată-meu, bărbatu-meu şi fratele lui au venit în odaia, unde eram zăcând în aşternut, să se înfăţoşeze cu mine. Îmi arată tată-meu pretenţia, ce are bărbatu-meu.

Eu nici n'am vrut să ascult sfaturile, de cât aceia ce cerea bărbatu-meu.

Se hotărăşte şi se face înscrisul, şi bietul tata, împlântat în lacrimi, ie condeiul în mână zicând că

Înscris

"Adică eu cea mai gios iscălită, Elencu, dau acest înscris al meu la mână dumisale soţului meu Jorgu, precum să se ştie că în urma neînţelegerilor ce au fost între noi şi spre curmarea lor veşnică, că de azi înainte nu am a-i mai spune nici un cuvânt de zuliară la orice ar face dumnealui; voind prin aceasta, cu călcare inimei mele, a ave liniştita petrecere în casa me, alături cu scumpii mei copilaşi, şi a nu mai da cuvânt de tânguiri soţului meu, dumisale Hartulari, către tatăl meu. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!"

Elena HARTULARI

1836, luna August 15 zile

„Ca doi porumbei la pene"

"Hai, mîndro să ne iubim,
C-amîndoi ne potrivim
Şi la ochi şi la sprîncene
Ca doi porumbei la pene"

Este bineştiut că înţelepciunea populară exprimă adevăruri fundamentale al căror temei scapă deseori unei priviri superficiale. Aşadar, dincolo de comparaţia naivă şi banală a îndrăgostiţilor "ca doi porumbei" să ne amintim că porumbelul este în tradiţia creştin ortodoxă simbolul Duhului Sfînt. Am putea vedea astfel, în simbolul iubirii a doi porumbei, contopirea "a tot ce au mai sfînt" două fiinţe cuprinse de vraja şi atracţia dragostei. Pentru omul profan, spunea Mircea Eliade, dragostea a rămas singurul refugiu al sacrului. Curiozitatea ne-a îndemnat să vedem cum receptează omul de pe stradă, - căci ce loc mai profan şi profanat decît strada - marile adevăruri ale iubirii şi cuplului despre care s-au scris tomuri întregi în istorie. Cele două întrebări au fost: **1. Ce este un CUPLU? 2. De ce credeţi că inima străpunsă de o săgeată, semn ades întîlnit pe copaci a fost aleasă ca simbol al dragostei?**

M.B. (plutonier major): 1. Metaforic vorbind, e o punte între două suflete. E nevoia de a avea pe cineva alături. 2. E mai greu de răspuns. Mă gîndesc că a fost aleasă (cine-o fi ales-o?!) să arate rana - săgeata răneşte, nu?! - rana deci, pe care o provoacă despărţirea de celălalt.

D.I. (vînzătoare): 1. Păi, cuplul esti di fapt relaţia amoroasî dintre două persoani căsătoriţ că d-aia se numeşti cuplu. 2. În legăturî cu săgeata pusî pi copaci e un semn de amintiri a iubirii şi la copaci ţine mai mult.

G. A. (pensionar): 1. Ce să zic?! Soţ, soţie cu înţelegere la bine şi la rău, nu ca în vremurile de azi. Pe timpul meu, cuplu era cuplu, nu-i despărţea nici moartea. 2. Să arate că iubirea trebe să treacă prin inimă, nu prin cap.

I.G. (şofer): 1. Un cuplu e un întreg din toate punctele de vedere. Da, e tare rară chestia asta, azi. 2. Inimile arată că au fost multe iubiri nefericite. Dragostea e cu atît mai mare cu cît nu se realizează. Şi mai bine să rămînă pe copaci, decît deloc.

V.D. (şomeră): 1. Cuplul? Nu cred în cuvintele astea. După două divorţuri pot să vă spun clar, cuplul e o iluzie şi o prostie! 2. Aia e o chestie cînd eşti foarte mic. E pentru adolescenţi. La 30 de ani şi după atîtea dezamăgiri nu-ţi mai arde de inimi verzi pe copaci!

D.S. (elev): 1.Cuplul este expresia unei relaţii de prietenie şi iubire. Nu doar iubirea fizică, cum e prin filme. Aceea e împreunare, nu cuplu. 2. Pentru persoana iubită se presupune că suferi. În Evul Mediu, la turnire, se luau eşarfele cu suliţa. Inima săgetată e ca şi cînd ai cuceri ceva.

T.A. (casnică): 1. Cuplul e numai atunci cînd există iubire. Dacă nu, se cheamă asociaţie. 2. Zgîrîieturile alea de pe copaci sînt un atentat la ordinea publică. La fel şi zidurile. Ar trebui pedepsiţi cu amenzi.

S.C. (studentă): 1. Cuplu e cînd unu şi cu unu fac unu! E o mare taină! 2. Inima cu săgeată e simbolul lui Cupidon sau a lui Eros, fiul lui Hermes şi al Afroditei. Oricum, cel cu tolba cu săgeţi. Nu ştiu dacă au şi papuaşii aşa ceva. Cu toate că şi aştia fac amor.

A.Z. (liber profesionist): 1. Ceva mai mult decît un bărbat şi o femeie. Dar poa' să fie şi ceva mai puţin. Adică o cacealma. 2. Probabil pentru că inima e motorul vieţii. Îţi bate inima cînd te apropii de iubită. Da, poţi să faci şi infarct din iubire, să ştiţi.

A.P. (un hîtru): 1. Cuplu e cînd e, cum îi spune, dacă bărbatul e surd şi femeia e oarbă. 2. Inima e sexul femeii, nene!

V.P. (casieră): 1. După părerea mea, cuplul e o legătură bărbat-femeie care, cum să spun, îşi poate permite să-şi zică orice. Pot schimba şi idei. 2. Nu ştiu. Dar dintotdeauna pădurea şi în general tot ce e verde te fac să te simţi mai la largul tău. Fiind desenată pe copaci, inima e în mediul pădurii, care e mai liniştit. Asta denotă o iubire sinceră.

G.G. (student): 1. Cuplu? Un mod mai simplu de a-ţi trăi viaţa. Dar poate să însemne şi transcendenţă. E complicat. 2. Caută dragostea cu inima, nu cu capul, spunea Mark Twain!

S.M. (elevă): 1. Două persoane ce se completează moral, intelectual şi fizic. 2. Săgeata înseamnă primul fior cînd te îndrăgosteşti. Da' să ştiţi că desenul nu e complet. Mai cad şi nişte picături de sînge. E rana iubirii.

N.P. (profesor): 1. Depinde la ce cuplu vă referiţi, mecanic, electric. Dacă e vorba de cuplu uman asta înseamnă comuniune sufletească, umorală, culturală şi chiar de tabieturi. 2. Cele două jumătăţi ale inimii ar sugera inseparabilitatea în cuplu. Dar să vă spun un secret, cuplul e o dureroasă utopie! Aşa că, bieţii copaci!

Aşadar, despre "această dureroasă utopie" ce-am mai putea spune? E mai cuplu Tristan şi Isolda decît Tanţa şi Costel? Mi-e teamă că nu, dacă ne gîndim că un cuplu în înţelesul său profund înseamnă o reunire de esenţe, acea hierogamie sau căsătorie sfîntă între două contrarii simetrice. În fond, dragostea e divinitatea cea mai veche, cum spunea Platon şi orice cuplu tinde, prin unire, să refacă unitatea pierdută, androginul primordial despre care se vorbeşte în Banchet. Rolul crucial al inimii în această unire sau reintegrare sacră a fost frecvent comentat. Ne gîndim, de pildă, la celebra afirmaţie a Micului Prinţ "esenţialul se vede numai cu inima!". Şi poate că acesta este cel mai important adevăr pentru omul de pe stradă care ştie că dragostea trece nu numai prin stomac, ci şi prin inimă. Chiar dacă el nu cunoaşte că, în vechea Indie, inima se chema Brahma Pura - Cetatea lui Brahma şi era sediul a tot ce este mai de preţ în fiinţa umană. Chiar dacă el nu a auzit în viaţa lui de Cuplul Alchimic, acei frate şi soră mistici, fără de care obţinerea Pietrei Filozofale era de neconceput. Chiar dacă anonimul nostru de pe stradă a trecut cu nebăgare de seamă pe lîngă taina sfîntă a căsătoriei de care vorbeşte Biblia. Undeva însă, în adîncul inimii, (să amintim că inima provine din latinul anima - suflare, suflet) omul profan ştie foarte bine "Că iubirea e din pară/Te arde şi te omoară" sau că e acea primordială forţă a divinului răspunzătoare pentru faptul că "va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa, şi se va lipi de nevasta sa, şi vor face un singur trup" cum spune Geneza (2,24).

Aşa încît, ce ţi-e şi cu anchetele astea?! În încheiere nu putem afirma decît că, pentrucei vechi, Erosul era un zeu, cîtă vreme pentru moderni el a rămas o mare problemă, nu-i aşa?!

Silvia CHIŢIMIA

Cabinetele S.E.C.S. nu dau sfaturi

În cadrul Societăţii de educaţie contraceptivă şi sexuală (S.E.C.S.) primul cabinet de planificare familială fiinţează din 1991. Dr. Dana Podaru, unul dintre consilierii cabinetului, ne-a explicat cîteva dintre "misterele" unei activităţi cu totul noi pentru România. Cabinetul de planificare familială nu se mărgineşte doar la furnizarea şi informarea asupra diverselor mijloace de contracepţie, de prevenire a infertilităţii şi a bolilor cu transmitere sexuală. El îşi propune, de asemenea, elucidarea unor probleme legate de sexualitate. Consilierul însărcinat cu aceste activităţi nu rămîne doar medicul ce rezolvă o anumită afecţiune, ci şi o persoană care-l informează pe client (se evită termenul de "pacient" fiind vorba de persoane sănătoase) şi-l ajută să ia decizii. Punînd accentul pe ideea responsabilităţii clientului, principala "politică" a cabinetelor S.E.C.S. este evitarea sfătuirii respectivei persoane, evitarea persuasiunii în legătură cu alegerea unei anumite soluţii. Aceasta, ne spune dr. Podaru, ar însemna transferarea responsabilităţii: dacă sfatul este greşit, clientul pierde încrederea în consilier; dacă sfatul este bun, clientul devine dependent de acesta. De aceea, medicul generalist (căci acesta a luat locul ginecologului în astfel de cabinete) însărcinat cu counselling-ul încearcă să-i dezbare pe cei interesaţi de şiragul de mituri şi prejudecăţi sexuale care terorizează. Acest lucru se poate face destul de uşor, avînd în vedere faptul că 85 % din clienţi au studii superioare, iar cam 70 % dintre ei sînt sub 25 de ani. Incompatibilitatea sexuală, de pildă, nu are o bază practică de existenţă, cea reală apărînd foarte rar. După părerea consilierului S.E.C.S, e o simplă problemă de comunicare, care, exarcerbată, duce la o cunoaştere de sine incorectă. De asemenea, termenul de "impotenţă" nu se mai foloseşte decît la noi în ţară, de fapt fiind vorba de o serie de tulburări de dinamică sexuală masculină, de multe ori remediabile. Un eşec al unui act sexual cu o persoană întîlnită pentru prima dată nu e un semn de impotenţă. Problema orgasmului, pe care o ridică majoritatea clienţilor este, de obicei, pusă greşit; sexualitatea nu trebuie privită ca o performanţă sportivă, dezideratul maxim putînd să fie îmbinarea plăcerii şi a intimităţii în doi. Virginitatea la căsătorie depinde, de asemenea, de modul de raportare psihologică la ea. Pentru că, în raport cu acum 100 de ani, există un decalaj biologic: trecerea spre maturitate a aparatului genital se face cu doi ani mai devreme, iar a celui reproductiv cu un an, un an şi jumătate. Pe de altă parte, vîrsta căsătoriei şi cea a primei sarcini este amînată în jur de 25-28 ani, după realizarea profesională a femeii. De aceea, fetele încep de multe ori viaţa sexuală înainte de căsătorie. Despre căsătorie nu putem spune că e ceva absolut necesar, fără de care viaţa indivizilor nu poate decurge normal. De altfel, statisticile S.E.C.S. arată că doar aproximativ 10 % din persoanele sub 25 de ani din evidenţa cabinetului sînt căsătorite. Forţarea deciziilor pe acest teren delicat poate duce la destrămarea relaţiilor dintre cei doi parteneri, la un impact psihologic negativ.

Iaromira POPOVICI

„De departe trandafir, / De aproape borş cu ştir"

Anton PANN

UN CUPLU "COOL": BEAVIS ŞI BUTT-HEAD

"Beavis şi Butt-head" pare un film de animaţie despre efectele nocive ale televizualului, programat pe **MTV** (canal de clipuri non-stop) cu auto-ironie sau dintr-un sentiment de culpabilitate. Protagoniştii, fani **hard & heavy**, sînt doi minori tele-oligofreni; un fel de Bulă sîngeroşi ale căror performanţe decurg logic din preferinţele lor muzicale. Cu asemenea personaje este greu de spus unde se termină demonstraţia şi unde începe fascinaţia. Avem de-a face cu patologicul "pur" sau cu o metaforă a sociologicului? Judecînd după scurtul text din prolog, "exemplul" celor doi troglodiţi a suscitat reacţii contrare celor scontate: eventualilor prozeliţi ai lui Beavis şi Butt-head li se explică aici diferenţa dintre ficţiune şi realitate şi li se enumeră cu umor riscurile emulaţiei (vătămare corporală, arestare "şi chiar deportare").

A afirma că Beavis şi Butt-head sînt "stupizi" este aproape o tautologie. Idiotenia lor este generică şi axiomatică, deci "i-reproşabilă". Cu toate acestea, statutul lor e mai degrabă tulbure. Pe de o parte, semnalmentele îngroşate - fizionomii abominabile, ambianţă mizeră, vagi rudimente de limbaj, un rîs cavernos, fără obiect - par menite să flateze, prin contrast, normalitatea noastră, a spectatorilor (comicul, se ştie, mizează pe această iluzie de superioritate). Cînd supralicitarea este prea evidentă - cum este cazul aici - o asemenea strategie devine suspectă. Nu ne poate scăpa, desigur, faptul că, prin specificul acţiunii, ceea ce urmărim pe ecranul televizoarelor sînt clipurile pe care Beavis şi Butt-head le urmăresc şi ei, aşezaţi în faţa propriului televizor. Această suprapunere dintre ecranul real şi cel fictiv, practicată minute în şir, devine insinuantă. Printr-un simplu artificiu de montaj, sîntem "situaţi" (la propriu şi la figurat) în acelaşi spaţiu, adică pe acelaşi plan. Mai mult, imaginile pe care le vedem sînt rezultatul selecţiei pe care cei doi o fac cu ajutorul **remote**-ului, **zappînd** la nesfîrşit în căutare de senzaţii tari. Această sincronizare, în care Beavis şi Butt-head păstrează iniţiativa, este un truc prin care sîntem în fapt vizaţi şi ipostaziaţi.

Beavis şi Butt-head nu au nimic (şi pe nimeni) în afară de televizor. Ei alcătuiesc un tandem, adevăratul "cuplu" stabilindu-se între făptura lor dublă şi televizor. Decorul minimalist în care evoluează şi absenţa vizibilă a părinţilor echivalează statutul lor de fani cu condiţia de orfani. Diversele scene consumate în perimetrul şcolar sau pe stradă ne conving că ei sînt irecuperabili şi că, în fapt, ceilalţi devin comici în măsura în care, nerealizînd cu cine au de-a face, li se adresează într-un limbaj al reciprocităţii şi bunelor intenţii. Privită mai atent, idiotenia lui Beavis şi Butt-head rezidă în neputinţa de a înţelege ceea ce depăşeşte sensul **literal** al mesajelor. Întrebat - de pildă - dacă "are de gînd să cumpere" revista sexy pe care o examinează pe îndelete "sau să se holbeze toată ziua la ea", Butt-head răspunde, cu perfectă bună-credinţă: "Am de gînd să mă holbez toată ziua la ea...". Acest tip de decodare decurge, după toate aparenţele, din abuzul de imagini TV. Lucru cel puţin ciudat, Beavis şi Butt-head nu recunosc niciodată, în ciuda experienţei, grupurile rock pe care le vizionează în clipuri. Ei se întreabă mereu, cu glas tare: "Who are these guys?". Intonată ironic, întrebarea este totuşi serioasă. Lumea lor este o lume cu noţiuni şi identităţi laxe, cu subiect pulverizat şi categorii "slabe". Ceea ce Beavis şi Butt-head recunosc sînt doar imagini "pure", adică disparate, literale şi imediat referenţiale. Paradoxal, tocmai acest mod de a **naturaliza** imaginea conferă comentariului cu care ei însoţesc clipurile un soi de adecvare ironică, demitizantă, pe care o suspectăm uneori de inteligenţă. Imbecilitatea lor este funcţională, declanşînd neîntrerupte jocuri de limbaj.

Jumătate din timpul fiecărui episod, Beavis şi Butt-head vizionează clipuri; în cealaltă jumătate ei acţionează în perimetrul realităţii comune. Această împărţire rezultă nu dintr-o separare ci dintr-o permanentă alternanţă de planuri, cu treceri şi întreruperi aleatorii. Scenariul ironizează obişnuinţele noastre "epice", suspendînd naraţiunea în punctele cele mai palpitante pentru a insera cîte un grupaj de clipuri. Există o adevărată beţie a montajului, o plăcere de a "mixa" secvenţe care sînt, la rîndul lor, montaje (clipurile, succesiunea lor pe acelaşi canal, **remote**-ul). În acest joc de combinaţii, Beavis şi Butt-head reprezintă elementul invariant, sistemul de referinţă. Comentariul lor devine sursa comicului deoarece aplică imaginilor TV regulile semantice ale realităţii, şi viceversa. Incursiunile în lumea reală au de obicei ca punct de pornire o "idee" rezultînd din interpretarea **à la lettre** a unui mesaj televizat; ei deduc, de pildă, dintr-o reclamă că o "bancă" este locul de unde poţi obţine mulţi bani şi acţionează în consecinţă. Faptul de a se lăsa astfel manipulaţi nu duce la decepţii şi eşecuri, ci dimpotrivă, devine un privilegiu, realitatea grăbindu-se să le confirme aşteptările. Această obedienţă sau "slăbiciune" (în sens post-modernist) a empiricului ambiguizează intenţia satirică, dînd filmului accente de utopie.

Imaginile pe care le selectează şi le savurează Beavis şi Butt-head, la televizor sau în realitate, sînt, desigur, cele din gama **sex & violence** (idiomatic: **chicks and chains**). Clipurile le oferă din abundenţă cataclisme pe bază de efecte speciale şi variaţiuni pe teme sado-mazochiste. Acestea sînt salutate întotdeauna cu exclamaţia: **Cool!** În jargonul lor, cuvîntul, desemantizat, are valoare de superlativ absolut. În acelaşi timp însă, la receptor, el îşi păstrează sensul iniţial, ceea ce duce la efecte de tipul „curat murdar". "Cool" sînt accidentele de maşină, exploziile, incendiile, convulsiile chitaristului, exhibiţia sau agresiunea sexuală, dar "cool" sînt şi revolverele, gratiile, lanţurile, cadavrele, reptilele şi closetele. Iar ceea ce nu este "cool" (în fapt "hot")... "sucks!". Aplicată fluxului de imagini, această dihotomie ne face să urmărim cu atenţie comentariile lui Beavis şi Butt-head, anticipîndu-le ca într-un joc de par şi impar.

Regăsim acest "cool" la Jean Baudrillard, ridicat la rang de concept, şi folosit pentru a denumi tipul de "seducţie" pe care îl exercită imaginea contemporană, multiplicată şi rafinată de tehnologiile "digitalului". Un capitol din **De la séduction** (1979) ambiţionează să sugereze, după modelul "paradisurilor artificiale", o lume a simulacrelor şi virtualului, animată de un erotism difuz care va înlocui, în viitor, erotismul canonic. În ceea ce îi priveşte pe Beavis şi Butt-head, ei confundă încă sexualul şi scatologicul, aflîndu-se în stadiul auto-erotismului infantil. Cu toate acestea, nici stadiul "digital" al lui Baudrillard nu le este străin, televiziunea fiind în ultimă instanţă chiar imaginarul lor. O banală pană de curent este unica situaţie-limită în care figurile lor redevin mobile, exprimînd uluire, revoltă şi durere. Neputînd atinge nivelul de abstractizare al penei de curent, ei reacţionează verificînd **remote**-ul. Adăugîndu-se pe lista celorlalte simptome, acest "lapsus" ne relevă natura lor "cool" şi faptul că, în context **MTV**, prezenţa lor nu este neapărat subversivă.

Ovidiu VERDEŞ

PREA-FERICITUL BREHOESCU

În calea unei adunări pretenţioase şi sublime s-a abătut odată un bătrînel rufos, hirsut şi împlătoşat cu o crustă groasă de jeg. Nu, domnilor, greşit strigăt, greşit! spunea el agitînd o carte soioasă. Nu, domnilor, jos ICRAL-ul, jos Brehoescu! Jos Brehoescu! încerca moşul să rupă gura participanţilor la acea adunare, doar că avea voce piţigăiată şi nimeni nu a putut să scoată de la el mai multe despre brehoiasca făptură care-l obseda. Şi, la drept vorbind, nici nu prea dădea vreunul semn că l-ar interesa...

Pe moş îl ştiu de multă vreme - stă pe la periferie şi într-o vreme căra după el ditamai bocceaua de cărţi, legată cu o curea. Acum cîţiva ani s-a certat cu soţia care i-a aruncat cărţile în stradă. Moşul avea, strînse de prin gunoaie, cîteva policioare cu manuale de geometrie şi chimie-fizică.

Slăbiciunea şi ramolismentul l-au făcut extrem de prietenos. Se opreşte în intersecţie şi trăncăneşte cu poliţaiul, momeşte cîinii şi le vorbeşte drăgăstos. Omul doarme în cazemate sau prin subsoluri, întrucît consoarta nu-l mai primeşte acasă. Uite ce, să alegi, ori eu, ori hîrţoagele.

Am vorbit şi eu cu el, nu o dată - de cîteva ori! Vorba lui - nu se leagă: "Uite ce e domnule, nu se leagă!" Şi pentru că-i place să pălăvrăgească, nu prea se leagă nimic, oricum ai lua-o. Şi de legat nu se leagă nici moşul - că nu prea are de ce. Cînd îl evacuează dintr-un subsol, se instalează într-altul. Cînd vremurile sînt tulburi nici nu mai ştie în ce zi, lună sau an trăieşte. Pentru că nici nu au importanţă. Importante sînt planurile stufoase de răzbunare. Le-a pus la cale răbdător. Pe Brehoescu vrea să-l răstignească pe pendulul lui Maxwell. Consoarta şi-ar galvaniza-o. El se simte ca într-un ciclotron. Moşul e încîntat - seamănă cu Einstein. Să-ţi spun o vorbă - nu se leagă. Nimic nu se mai leagă. Nici plumbul, nici uraniul... S-au înjumătăţit (ştie lucrurile astea din cărţile pe care le-a recuperat după ce i le aruncase nevastă-sa) URSS, vezi, băiatu'

moşului, s-a spart în bucăţi... Nu se mai leagă - poftim, eu am 75 de ani!

O lungă perioadă de vexaţie a cuprins adunarea. În acel moment, fiecare şi-a amintit de Brehoescu. De conflictul etern cu administratorii. Cu funcţionarii. Cu vecinii. De certurile în familie. De platoul vast al neînţelegerilor pe care le cultiva cu cei din jur. De deşertul pe care-l străbaţi zile întregi pînă să dai de un om - ca să nu vorbim despre iubite, duşmani şi toate cele care-ţi motivează viaţa. Fiecare şi-a amintit că în toate subsolurile foşgăie bătrîni rupţi de realitate, alungaţi de-acasă, despărţiţi cu cîteva luni înainte de nunta de aur, amnezici, contemporani cu moartea, cu voci piţigăiate şi priviri fixe. Deasupra lor, în case, se desfăşoară viaţa – chitanţe, funcţionari, administratori, cîte-o chemare la indignare. Într-o singură dimensiune, ca o ruptură în haină. Acea lîncezeală continuă căreia medicii îi spun viaţă. Îţi trebuie o catastrofă: se sparg conductele, cade plafonul, materia dă semne de nelinişte. Aşa, abia, ajungi la controlul subsolurilor. Aici îi găseşti pe moşii ăştia care duc în spinare cărţile aruncate în gunoaie. Uneori îi surprinzi clipind zăpăciţi în faţa marilor adunări, bîlbîindu-se, dregîndu-şi glasul. Ei vor striga aberant "Jos Brehoescu", fără să le pese în care timp istoric îşi varsă năduful pe foncire. Dacă-i descoşi, vor recunoaşte - nu se leagă, dom'ne. Poate că Brehoescu e străin de freamătul din jur. Sau poate că diverşi brehoeşti bat creanga prin calea marilor probleme, peste cărarea marilor frămîntări aruncînd în faţa mulţimii propria lor nelinişte, care nu li se pare mai puţin importantă decît direcţia de călătorire a celorlalţi. Sau poate că însuşi Brehoescu nu se mai încheagă în mintea vindicatorului, cuprins de turbare fie şi pentru că nu mai poate reconstitui figura celui care s-a legat printr-o duşmănie care, în acest chip, capătă subliminal forma tandreţei.

Sorin ŞERB

Utopia cuplului

Dacă nu greşesc, în **Bunul simţ ca paradox** Al. Paleologu a încercat să rezume ecuaţia dragostei din romanele lui Marin Preda la o singură frază: eroii lui Preda sînt pedepsiţi ori de cîte ori trec cu indiferenţă pe lîngă eternul feminin. Subiectul nu mă îndeamnă să mă scufund în literatură, dar ideea că bărbatul se face vinovat de indiferenţă la provocările feminităţii mă pune în situaţia de-a compara femeia cu soarta şi de a confunda destinul cu întîmplarea.

La vremea cînd am citit eseul d-lui Al. Paleologu m-am lăsat sedus şi eu de paradox. Mi se părea că femeia, oricare ar fi ea, merită măcar omagiul unei priviri încărcate de admiraţie. Nu vorbesc acum din unghiul de vedere al unei adversităţi de neconciliat, dar aş vrea să aduc un retuş la metafora criticului.

Viaţa m-a învăţat că privirea este o formă perversă de posesiune imaginară şi că, "văzînd", putem deveni **voyeur**-i. Ne putem mulţumi, din privire, cu utopia unui cuplu care nu va exista niciodată. Întîmplarea, disperarea, singurătatea pot aduce un bărbat şi-o femeie la starea de cuplu: se pot împerechea, se pot împărtăşi, o vreme, din aceleaşi nelinişti, dar nu pot dura şi îndura împreună. Am şi acum în minte prima întîlnire a lui Petrini cu Matilda, bărbatul se întoarce după femeie şi o priveşte de parcă destinul ar trece pe lîngă ei. Cine a citit "Cel mai iubit dintre pămînteni" va putea să-şi dea seama că între cele două personaje nu încape ideea de soartă. Matilda şi Petrini nu au făcut şi nu pot face un cuplu. Primejdia, în constituirea unui cuplu, nu este dată nici de "indiferenţa bărbatului faţă de eternul feminin", nici de "contratimpul" pe care-l acuza André Maurois. Tema cuplului se pune în alţi termeni şi altele sînt spaimele care ar trebui să ne bîntuie.

Cuplul, atunci cînd se constituie cu adevărat, nu se întemeiază pe-un "coup de foudre". Pe lîngă alte defecte, literatura l-a avut şi pe acela de a produce mitologii, de a propune fantasme acolo unde nu era loc decît pentru realităţi. Or, cuplul, aşa cum îl cunoaştem noi, cei inhibaţi, de la "porţile Orientului", nedeprinşi cu dezgheţul sexual, nu e decît o stare. Unii se plictisesc, alţii se acomodează cu ea.

Există, în cuplu, o mistică: ea se îndatorează unui creştinism primitiv, care priveşte viaţa comunitară sub raport religios şi viaţa intimă - sub incidenţă păgînă. Ne zbatem încă între o formă şi alta, stăm între două "religii" pe care-am vrea să le împăcăm. În fondul nostru intim, înclinăm spre varianta "romantică" şi sîntem gata să-i dăm dreptate lui Preda, ne asociem la forma lui comunitară. Ne alăturăm lui Al. Paleologu şi plîngem pe umărul lui. Însă tîrziu, mult mai tîrziu decît am fi dorit-o, constatăm că pentru constituirea unui cuplu este nevoie de două inteligenţe puse în acord, de două ritmuri asemănătoare de viaţă, de două feluri de-a înţelege sfîrşitul "în acelaşi fel".

Cuplul nu ţine de mistică, ci de realitatea pe care-o consumăm în fiecare zi. Iar poezia care face parte din zona "profunzimilor" noastre nu se asociază, pe termen lung, cu iluzia, ci ia conturul unei sensibilităţi cu mult mai durabile, în care încape şi ideea că într-o bună zi vom dispărea de pe lume.

Val CONDURACHE

Noua generaţie a anilor treizeci (VI)

Aş introduce aici, ca un interstiţiu, reacţia "bătrînilor". E vorba de Ralea, care avea, în 1932, treizeci şi şase de ani, şi Călinescu, treizeci şi doi. Călinescu a ricanat în **România literară**, constatînd avalanşa tinerilor peste tot, încercînd să se afirme, spectaculos, ca grupare. "O publicitate asiduă şi generoasă, prin notiţe şi repetate portrete, a înfipt numele acestor tineri înaintea operei lor. Ei n-au decît să se pună pe lucru spre a justifica trîmbiţele, ceea ce, nu mă îndoiesc, vor face" (G. Călinescu, **Problema tinerilor, România literară,** I, nr. 29 din 3 septembrie 1932). O va şi face justificînd, prin operă, încrederea cu care ieşise în lume această tînără generaţie. Ralea se va arăta mai iritat cîteva luni mai tîrziu. "Iată însă că o serie de persoane grăbite, nu întotdeauna tinere, dar pretinzîndu-se din oportunitate tinere, cu sau fără talent, găsesc că sindicalizarea se poate şi în domeniul valorii artistice... Un domn Polihroniade crede, într-un eseu publicat în revista **Azi**, în misiunea divină a ilustrei generaţii, care are azi douăzeci şi cinci de ani - deşi bagă într-însa, cînd îi convine, şi oameni care au patruzeci... Ne-am săturat ca de mere acre de acest permanent apel la ideea de generaţie. De cînd lumea şi istoria, toţi oamenii de aceeaşi vîrstă au idei mai mult sau mai puţin comune. Dar azi ca şi totdeauna unii au avut talent, iar alţii - închipuiţi-vă, scandal - deşi din aceeaşi generaţie, n-au avut. Cei care au ceva de spus n-au invocat niciodată dreptul de a se sindicaliza într-o generaţie. Fiindcă pătrund şi fără asta. Mediocrităţile contemporane au găsit însă un mijloc: au inventat corporaţia generaţiei" (Mihai Ralea, **Prin generaţie sau talent, Viaţa Românească**, XXV, 1933, nr. 1-2, p. 49-50).

Firește că generaţioniştii n-au luat în seamă apostrofările, văzîndu-şi de treabă. Cînd şi cînd, erau încercaţi de exasperare, ca într-un text al lui Eliade din iunie 1933, publicat sub formă de scrisoare deschisă: "Şi îţi repet că ceea ce mă sufocă în jurul meu - la dta, la prietenii mei, la mine şi la ceilalţi - este laşitatea noastră de a ne **schimba**, chiar cu riscul de a ne compromite, chiar cu primejdia flagelărilor. Dle, îţi mărturisesc că am obosit să văd pe toată lumea făcînd acelaşi şi acelaşi lucru. Dta faci «spiritualitate», cutare face «autenticitate», unul mistică şi altul scepticism, unul exasperează lumea cu India şi altul cu America, cinci urlă despre agonie şi alţi cinci despre ortodoxie, unul mai breaz scrie apologia barbariei şi altul mai filosof sare în puţ după el - ca să-şi dea iluzia că experimentează neantul. Repetăm, dle, şi ne repetăm pînă la dezgust, pînă la vomitare... Suntem toţi, în fond, nişte caraghioşi şi aş vrea să-ţi mărturisesc, în acest ceas de furie contra mea însuşi şi contra dtale că mi-e silă şi mi-e milă de toată fanfaronada noastră... Îţi mărturisesc că am început să stimez din nou ştiinţa, în faţa avalanşei de spiritualitate, autenticitate şi viaţă interioară care s-a abătut asupra ţării noastre. Ştiinţa aceea neinteresantă şi nespirituală, formată din obiecte şi din operaţii care nu-ţi cer nici «inteligenţă», nici «viaţă interioară», ci numai puţină luciditate, multă metodă şi enorm de multă muncă, asceză, o sugestie ca oamenii să se fixeze, să se usuce, să se mumifieze în ideile altora. Acum n-aş vrea decît o adîncă schimbare, o completă prefacere. Dar, pentru Dumnezeu, în altă direcţie decît aceea a spiritualităţii" (Mircea Eliade, **Moment nespiritual (Scrisori către un provincial), Cuvîntul**, IX, nr. 2910 din 3 iunie 1993).

Această exasperare e reflexul osîndelor cu care era înconjurată noua generaţie în actele ei creatoare. Altfel, cei înzestraţi îşi vedeau de ale lor, durînd, prin opere, fizionomia specifică a acestei generaţii care îşi spunea spiritualistă. Dar, treptat, unii companioni au abandonat spiritualul pentru politică, la început abhorată. Noua generaţie se aşeza, se liniştea, unii căutîndu-şi disperarea aiurea iar noile contingente de tineri nu se mai alăturau grupării, considerată, probabil, îmbătrînită. Liniile de altădată se mişcaseră şi modificarea se produsese lent dar sigur. Tot Eliade, cel ce ridicase flamura la început, a fixat, într-un articol din 1935, noua configuraţie a generaţiei: "În aceşti opt ani polemicile s-au perimat, o bună parte din tinerii de atunci s-au cuminţit şi fiecare îşi lucrează, mai mult sau mai puţin cinstit, bucata lui de pămînt. S-a «creat» destul; s-au scris cărţi, s-a făcut critică, s-au înfiripat chiar sisteme filosofice. Dar mitul a pierit din obsesiile lor... Într-adevăr, se pot observa cu precizie tendinţele revoluţionare pe plan social, politic şi economic ale ultimelor promoţii de tineri. Era, de altfel, o reacţiune iminentă, după excesul de «absolut» şi «spiritual» care se făcuse din 1927 încoace. O reacţiune iminentă, dar nu mai puţin tristă de înregistrat... Era de aşteptat ca după momentul orgiastic, individualist şi metafizic din 1927 - să urmeze un moment civil şi politic. O bună parte din «promoţia» 1927 militează acum chiar pentru acest ideal civil şi politic. Dar nu e puţin ciudat să vedem ultimele «promoţii» de intelectuali debutînd direct în activitatea politică, aducînd în această activitate numai aportul tinereţii lor biologice, adică generozitate şi eroismul fizic şi nici o formulare a mitului tinereţii, nici măcar o nostalgie a lui".

Apoi Eliade justifică acest activism politic: "După renaşterea culturală şi spirituală la care au contribuit primele promoţii de după război, trebuie înfăptuită şi renaşterea civilă... Era, deci, de aşteptat ca sub imboldul crizei economice mai ales, energiile tinerilor să se concentreze într-un efort colectiv de ameliorare a acestei vieţi civile şi politice fără de care renaşterea culturală şi artistică ameninţa să ajungă sterilă, dacă nu de-a dreptul primejdioasă pentru unitatea organică a României. Era de aşteptat însă şi altceva: preocuparea de a lega această activitate civilă şi socială de un sens al existenţei, de o valoare nouă dată omului de un mit... E vorba mai ales de tineri intelectuali şi scriitori pentru care lumea spirituală nu e un lux sau o prostie ... Dacă mi se va invoca, încă o dată, numele lui Marx, putem răspunde că şi Malraux e marxist şi totuşi s-a gîndit să găsească mereu un sens al existenţei..." (Mircea Eliade, **Mitul generaţiei tinere, Vremea**, VIII, nr. 399 din 4 august 1935).

Ceea ce nu spunea Eliade era faptul că şi în sînul generaţiei de la 1927 se infiltrase morbul politicii şi unii dintre ei o apucaseră, înregimentaţi, spre extrema dreaptă. Peste doi-trei ani chiar fondatorul generaţiei de la 1927 se va apropia, neînregimentat, de acest activism. Aveau, probabil, scuza că aceştia, tinerii generaţionişti de mai ani care optaseră pentru activism politic, credeau într-un mit şi într-un sens al existenţei. Dar să nu anticipăm. Pentru că de etapa aceasta, să-i spunem a doua, va fi vorba într-un viitor paragraf al capitolului de faţă.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Totalitarismul cu faţă catodică

După operaţiunea "mîinile curate" (**mani pulite**) lansată de justiţia italiană împotriva Mafiei, a oamenilor politici şi a şefilor de întreprinderi, pe scurt împotriva corupţiei politico-financiare, Italia post-electorală a dobîndit, pe nesimţite, un guvern în care sînt prezenţi fasciştii (neo, post, para, meta etc.), membrii Ligii Nordului şi cei din noul partid al lui Silvio Berlusconi **Forza Italia**. Să menţionăm încă o dată că aceste rezultate electorale sînt legitimate prin esenţa democratică a sufragiului universal. Italia este deci prima ţară din Europa occidentală în care, după al doilea război mondial, vine legal la putere un partid politic care revendică oficial moştenirea fascistă. Ca de obicei, presa a răspuns acestei sfidări prin condamnări, dar argumentaţia apodictică n-a schimbat niciodată mersul istoriei şi nici n-a dus gîndirea pînă la tensiunea necesară conştiinţei noesei sale.

De la oraşele-republică pînă la formularea fundamentului comercial al acestor republici (Marsilio de Padua), de la analiza machiaveliană a Politicii pînă la naşterea băncilor (şi inventarea vocabularului financiar), de la problemele ateismului pînă la instaurarea fascismului, începînd din Evul Mediu Italia a inaugurat formele moderne ale gîndirii şi practicii politice lăsînd celorlalte popoare grija de a le desăvîrşi pînă la ultimele consecinţe, fie ele groteşti sau tragice.

Iată de ce rezultatele ultimelor alegeri italiene ar putea fi semnele unei vestiri, ale apariţiei postmodernului în politică, adică a împlinirii simulacrului, în care însuşi numele politicii, reziduu al unei epoci depăşite, nu mai e decît o simplă mască. Din acest punct de vedere, partidul lui Berlusconi, **Forza Italia**, poziţia lui în alianţa cîştigătoare şi lozincile sale electorale sînt semne pline de sensuri şi de simboluri.

Cum se poate defini un partid politic, construit în trei luni şi propus telespectatorilor după legile verificate ale **marketingului**? Poate fi vorba de o stare de spirit trecătoare sau de o mişcare socială care-şi găseşte în sfîrşit încarnarea într-un discurs politic, care nu e de fapt discurs politic (într-un pseudo). Dacă prăbuşirea Zidului Berlinului concretiza sfîrşitul utopiei comuniste (sfîrşitul marilor discursuri theo-teleologice, pentru a relua expresia lui J.F.Lyotard), operaţiunea **mani pulite**, apărută după o serie întreagă de scandaluri, crime, sinucideri, demascarea legăturilor intime între Mafia, partidele politice democratice, diversele servicii secrete, pînă la Vatican, a lipsit de orice legitimitate elitele politice care se reclamau de la democraţia parlamentară clasică. Nu mai există stînga, nu mai există centru, nici democraţia creştină, pe scurt, **mutatis mutandis**, e la fel ca în Est, dar odată înlăturaţi cei patruzeci şi cinci de ani de gestiune demo-creştină şi de opoziţie a Partidului Comunist Italian, ce mai rămîne pentru hrana legăturilor sociale şi pentru promovarea discursului politic? Fie amintirile dinainte, fasciştii, fie prezentul fără trecut, forţa economică a Nordului (Liga) şi pentru a-i reuni pe nehotărîţi, pe blazaţi, pe indiferenţi, de fapt extremul centru rătăcitor în alcătuirea sa, **self-made-man**, omul mijloacelor de informare şi al sportului Silvio Berlusconi, cu strigătura lui preluată de la suporterii Squadrei Azzura: **Forza Italia**.

Pentru poeţii liberalismului, pentru tenorii drepturilor omului, pentru baritonii democraţiei lovitura e dură. Italia a născut un monstru, o formă teratologică a politicului care ar putea fi totuşi înfăţişarea generalizată a viitorului. Faptele trebuie privite în ochi: nu prin explicaţii savante ale cazualităţilor economice, dragi experţilor neoliberali, se formează şi se mobilizează conştiinţa politică a maselor: variaţiile ratei dobînzilor pe termen scurt, mediu şi lung, OPA (ofertele publice de cumpărare) ale marilor companii industriale, comerciale sau de servicii, deficitele bugetare, nivelul actuarial brut sau compensat al acţiunilor, toate acestea sînt grijile cotidiene ale marilor instituţii sau ale marilor întreprinderi financiare cu dimensiuni planetare. În ceea ce-l priveşte, poporul nu ştie decît de Casa de Economii sau de alocaţiile de şomaj. Or, de-a lungul anilor '80 şi stînga social-democrată şi dreapta democrat-creştină, împreună, şi-au limitat discursul la acest economism, cerînd sacrificii poporului în numele competitivităţii economice, în timp ce pe ascuns ei acţionau fraudulos, ca nişte răufăcători obişnuiţi. Totuşi, ar fi naiv să se creadă că situaţia e clară, dimpotrivă, e tulbure, instabilă, confuză.

Poziţia domnului Berlusconi prins între cei doi aliaţi ai săi, provoacă oarecari nelinişti. Pe de o parte provinciile bogate din Liga Nordului şi voinţa lor federalistă, pe de altă parte neofasciştii din Alianţa naţională, mai curînd sudistă, cu idealul unui Stat puternic, centralizat, autoritar. Totuşi, examinată mai îndeaproape, această poziţie e mai puţin surprinzătoare decît pare. Desigur, personajul vine dinspre social-democraţie (e un fost intim al lui Craxi) dar reprezintă însuşi tipul de **tycoon** "postmodern" (nu are nimic în comun cu întreprinzătorul industrial auster idealizat de Max Weber) care a făcut avere cu o marfă programată pentru un destin planetar imediat, cultura de masă, presimţită de Orson Welles în **Cetăţeanul Kane** şi care acum oferă cea mai puternică mobilizare a imaginarului, televiziunea, cu foiletoanele ei semi-pornografice, meciurile de fotbal, divertismentul fals luxos, pe scurt sclipitoare contrafaceri mascînd vidul existenţial, mizeria spirituală, chiar şi cea fizică, aşa cum le-a arătat Fellini în **Ginger şi Fred**. Încă o dată, geniul italian profetizează banalitatea abisală şi meschină în acelaşi timp a realităţii noastre cotidiene. Dacă în timpul campaniei electorale, domnul Berlusconi a promis de toate, chiar şi nemurirea, el este esenţialmente omul care mobilizează prin imagine, adică cel care oferă aventura fără dureri, fără efort, fără pericole, fără bani. Aceasta este adevărata noutate a epocii moderne: vise erotice fără dragoste şi fără ameninţarea SIDA, visele unui erou care nu riscă moartea, visele melodramei cu miliardari, cînd orizontul majorităţii cetăţenilor nu-l depăşeşte niciodată pe cel al unei raite printr-un supermagazin: Madonna, Michael Jackson, sportul, Dallas.

Domnul Berlusconi se găseşte între înclinaţiile fasciste ale Sudului - care reprezintă teama populară ca Nordul să nu se alăture ţărilor bogate din Comunitatea Economică Europeană şi tendinţele centrifuge ale Nordului care refuză să-şi asume solidaritatea cu Sudul, sub egida unui Stat asimilat cu democraţii creştini corupţi şi ca atare nu mai poate fi instanţa atotcuprinzătoare a societăţii civile. Mi-e teamă că aici, în acest spaţiu nou, la intersecţia unor forţe antinomice şi în principiu ireconciliabile, se situează germenii noii forme de totalitarism pe care unii autori l-au denumit totalitarism cu "faţa catodică", sau totalitarism "soft". Totalitarismul mobilizării generale a emoţiilor, a sentimentelor, a spaimelor care-i îndepărtează pe oameni de la meditaţia asupra propriului destin trasat deja de forţele autonome ale economiei.

Politica încarnată de un guvern alcătuit din oameni şi-a pierdut cu această ocazie calitatea de artă care i se atribuia pînă în secolul XIX (şi care, ca artă, putea desigur să facă apel la simulacru, la taină, la iluzie, dar rămînînd în fond lupta constantă a opţiunilor metafizice contradictorii) pentru a se transforma într-o pantomimă, un vis, şi cînd visul nu se potriveşte cu situaţia, se identifică cu operaţiunile de menţinere a ordinii. Dovadă că economia ne domină şi "ne gîndeşte": în ciuda tuturor discursurilor morale despre respectul drepturilor omului, SUA tocmai a înnoit clauza naţiunii celei mai favorizate pentru China, fără ca această injustiţie să provoace vreun protest vehement la cei care, în alte condiţii, nu omit să cheme la ordine puterea cînd e prea autoritară, sau cînd guvernele sînt producători concurenţi. Dar o piaţă cu peste un miliard de consumatori potenţiali merită cîteva deformări ale imperativului categoric!

Repet, Italia pare să prevestească vremuri noi. Unde e poporul care va împlini destinul schiţat de ea? E dat dracului, cel care poate să răspundă la această întrebare.

Claude KARNOOUH

Cluj, 3 iunie 1994

CUPLUL: o schiță antropologică

În prefața primului tom din trilogia colectivă intitulată **Histoire de la famille** (Armand Colin, Paris, 1986, reeditată în format de buzunar, 1994), Claude Lévi-Strauss observa că antropologii și sociologii familiei se separă în două secte rivale: "primii - notează prea inteligentul creator al antropologiei - văd în societate un agregat de familii elementare, formate, fiecare, dintr-un bărbat, o femeie și copiii acestora. Primatul familiei elementare se bazează - spun ei - pe un fundament biologic și psihologic (...) Întemeiată pe necesități naturale, familia elementară ar fi astfel miezul dur, piesa de rezistență a oricărei organizații sociale." (**op. cit.**, p.9) Acestei teorii - pe care Lévi-Strauss o numește "verticală" (întrucît valorizează **filiația** ca element de continuitate liniară capabil să sudeze generațiile și să formeze, de sus în jos, țesutul social) i se opun adepții "orizontalității". În perspectiva ultimilor, rețeaua transversală creată prin permanentele negocieri matrimoniale este primordială în raport cu existența segmentată a continuității de ordin biologic: societatea nu permite familiilor restrînse să dureze prea mult, pentru că, pe parcursul a cel mult două generații, indivizii componenți sînt deplasați, "cedați", sau schimbați în cadrul unor noi alianțe matrimoniale ("pentru ca o familie să se întemeieze - amintește Lévi-Strauss - e nevoie ca două familii să-și fi amputat unul dintre membri" (**op.cit.** p.10).

Mi se pare că tensiunea dintre cele două teorii (în care se manifestă eternul conflict dintre "natură" și "cultură") traduce încercarea de a ierarhiza sub raport funcțional și cronologic două realități perfect simultane și echivalente. În viața socială reală, antagonismul dintre filiație patriliniară și negocierea contractelor maritale poate fi sau chiar este dezamorsat prin codificarea unor norme adecvate acestui scop: toate categoriile antropologiei parentale (cum ar fi endogamia și exogamia, rezidența uxorilocală sau virilocală a tînărului cuplu, leviratul și sororatul, legăturile isogamice, diferitele raporturi colaterale etc.) demonstrează, prin imensa lor sintaxă, faptul că ori de cîte ori interesele cosangvinilor sînt amenințate, societatea compensează "în natură" - prin sistemul alianțelor matrimoniale - dislocarea descendenților biologici.

La acest capitol, disputele dintre specialiști relansează anumite ipoteze - cum ar fi cea legată de "promiscuitatea originară" - care se numără printre miturile fondatoare ale antropologiei. Ipoteza unei arhaice devălmășii sexuale sortite să se organizeze prin intervenția geometrizantă a "culturii" transpune pe plan social ideea de haos, care, în mai toate cosmogoniile și cosmologiile, este condiția prealabilă a Ordinii. Înțeleasă ca totalitate virtuală, „promiscuitatea originară", exprimă, de asemenea, versiunea sumbră, telurică, a imaginarului androginic prezent în majoritatea

© Muzeul Țăranului Român

tradițiilor religioase. Opinia potrivit căreia familia de tip "nuclear" (părinții+copiii) este produsul unei evoluții ce separă primitivitatea de "civilizație" trădează cîteva reminiscențe mito-științifice nedigerate: este vorba, în primul rînd, de un anumit darwinism rezidual în care **the survival of the fittest** și **the struggle for life** se transformă dintr-un fapt biologic, într-un imperativ social. Un alt substrat ideologic mai poate fi depistat aici: în cunoscutul său **Discours sur l'origine de l'inégalité**, Jean-Jacques Rousseau ne livrează, după cum ne amintim, imaginea idilică a unui presupus sălbatic (pură ficțiune pre-romantică) încă nedezlipit de natură - specimen inocent, care nu ar fi cunoscut familia înainte de revoluția menită să mascheze trecerea spre societatea civilă și raporturile de proprietate. Că autorul lui **Emile** s-a înșelat, se poate deduce din anchetele de teren care - fie că este vorba de fuegieni, de andamani, de nambikwara sau de bushmen - ne arată că pînă și populațiile reputate a fi cele mai "primitive" practică exogamia, recunosc obligațiile legate de educația copiilor și își sprijină existența socială pe celula elementară a familiei monogame. Dacă Rousseau, acest brav "citoyen de Genève" (cum stă scris pe o ediție din faimosul **Contrat social**) ar fi rămas un visător singuratic, l-am fi citit și astăzi cu delicii. Din păcate pentru ce a urmat, ideile sale au fost însă preluate, ne amintim, nu doar de L.H. Morgan, care în **Ancient Society** (Calcutta, 1877) se străduia să facă cercetări "in the lines of human progress from savagery through barbarism to civilisation", ci și de Fr. Engels (în **Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats,** 1884). Acești din urmă reprezentanți ai "stupidului secol XIX" nu s-au gîndit o clipă că **omul primordial** nu e totuna cu **omul primitiv**... Dacă ar fi făcut-o (adică dacă nu și-ar fi sacrificat sensibilitatea **simbolică**, luînd o locomotivă cu aburi drept termen al "evoluției" umane) atunci poate că dezbaterea contemporană asupra organizației familiale ar fi fost mai puțin grevată de superstiția "trecerii de la simplu la complex". Oricît am pendula între meliorismul ideologic al filosofiilor umaniste și relativismul etnologic în care alunecă monografiile de antropologie parentală, nu vom reuși să explicăm familia decît prin ea însăși: de fiecare dată vom continua să luăm efectele drept cauze, astfel încît misterul va rămîne intact.

După cum se vede, a renunța la modelul "edenic", potrivit căruia **cuplul** este anterior instinctului de reproducere, nu înseamnă a ieși - așa cum cred antropologii - din teritoriul restrictiv al prejudecăților mitice: în cazul dat, porunca divină ("De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amîndoi un trup...", **Geneză** 2,24) nu este, euristic vorbind, cu nimic mai sigură sau mai nesigură decît teoriile dispuse să reducă nevoile psihologice la compromisul dintre individ și grup. În ambele registre (cel al Revelației și cel al conjecturilor referitoare la "originea" familiei de tip conjugal) nu facem decît să raportăm comportamentul marital la un factor exterior, fie el transcendent sau imanent. Altfel spus, realitatea familiei nu este nici autonomă, nici autosuficientă. "Ceva" - acel element coagulant pe care teologii și antropologii îl caută în zone atît de violent incompatibile - se cere încă definit.

Dacă ne mărginim la planul funcționalității, vom accepta, împreună cu F. Héritier-Augé, cîteva evidențe cu greu contestabile: "... grupurile umane au elaborat anumite soluții structural asemănătoare, căci ascultînd de legile unor posibilități limitate: reglementarea raporturilor sexuale; recunoașterea unui principiu de filiație care clasifică indivizii unui grup în măritabili și nemăritabili; punerea la punct a principiilor alianței întemeiate pe prohibiția incestului; în sfîrșit, pentru a stabiliza raporturile dintre indivizi, diviziunea sexuală a îndatoririlor intervine pentru a-i face reciproc dependenți în sînul cuplului, pe măsura unor incapacități aferente, stabilite în mod artificial." (art. "Famille", în Pierre BONTE, Michel IZARD, **Dictionnaire de l'ethnologie et de l'anthropologie**, Paris, PUF, 1991, p. 275). Cădem astfel într-o perfectă tautologie: grupurile umane primitive au fixat regulile conjugalității pentru a se autoreproduce. Or, putem oare accepta, fără un surîs, ipoteza că "natura" - orizont amorf și irațional - utilizează "cultura" pentru a reveni, indefinit, la sine însăși? Și apoi: cine a **limitat** posibilitățile elective în materie de taxinomie parentală? Cum se explică, privind lucrurile etiologic, deci nu la nivelul lor pragmatic, cvasi-universalitatea normelor de interzicere a incestului? De ce, pretutindeni și independent de pluralitatea ei morfologică, instituția familială convertește polaritatea biologică a sexelor într-un comportament unitiv, de ordinul relației conjugale? Prefer să las toate aceste întrebări în suspensie, pentru că nu am, din fericire, pretenția de a tranșa dezbaterea și nici pe aceea de a aduce, într-un articol, răspunsurile care lipsesc din operele complete ale diferitelor autorități în materie...

Mă voi limita, în finalul acestor însemnări, la a spune cîteva lucruri despre situația actuală a cuplului în societățile occidentale. Trebuie spus că, în general, apologeții apuseni ai familiei sînt priviți cu suspiciunea îndeobște rezervată predicatorilor soporifici. Rezerva de acest tip, bazată pe infinita cazuistică a decepțiilor, dar și pe realitatea statistică a infidelităților conjugale, face deja parte din inventarul acelor axiome pe care existența cotidiană le dictează, în detrimentul regulilor morale. De curînd, Bernard Pivot, realizatorul emisiunii "Bouillon de culture" transmisă pe canalul de televiziune France 2, l-a întrebat pe unul dintre invitați care este drogul său preferat; cînd respectivul a spus "fidelitatea conjugală", asistența a părut copleșită de originalitatea răspunsului... Și într-adevăr, dacă în puritana lume anglo-saxonă, o banală **bedroom drama** reușește încă să demoleze cariera unui politician, în Franța, absența unui amant **en titre** este privită cu acel amestec de curiozitate și compasiune pe care îl resimțim în prezența celor handicapați. Trebuie să observi mai multă vreme spectacolul unei societăți occidentale pentru a te convinge că, în realitate, numărul aventurilor erotice este direct proporțional cu sentimentul eșecului și al izolării personale. Zig-zagul concubinajelor, revoluția permanentă a moravurilor, hipermediatizarea sexului (prin asocierea lui arbitrară cu orice produs publicitar), labilitatea crescîndă a frontierei care desparte, în materie de erotism, ofertele **soft** de cele **hard** - toată această zbatere seamănă, dincolo de patetismul ei inconștient, cu recunoașterea unei impotențe. Impotența de a înlocui etica tradițională a cuplului (sintetizată în capitolul 7 din **Întîia Epistolă către Corinteni** a Sf. Apostol Pavel) printr-o formulă cît de cît durabilă și reprezentativă. Nu vreau să las impresia că familia occidentală este definitiv dezmembrată. De la un deceniu la altul, numărul cuplurilor maritale crește sau descrește în funcție de o mulțime de factori - de la diagrama nosologică (de pildă: alarmanta progresie a "seropozitivilor" infectați cu virusul SIDA) și rubricatura declarațiilor fiscale (căsătoriții plătesc uneori impozite mai mici), pînă la fluctuațiile de pe piața muncii (șomajul fiind, spre exemplu, un motiv de divorț). Fără a fi ajuns să fie chiar o modă, sau o simplă reacție securizantă în fața riscurilor socio-economice, căsătoria cunoaște totuși un declin constant, aflat în deplină concordanță cu procesul global de desacralizare (**désenchantement**, ar spune Marcel Gauchet) prin care trece Occidentul contemporan. În alte spații mentale (de pildă în cel nipon), dezvoltarea unei culturi de întreprindere nu a diminuat prestigiul familiei patriarhale de tip tradițional. În Occidentul european însă, explozia tehnologiilor a avut un asemenea efect dizolvant și e deocamdată imposibil de spus în ce măsură cuplul marital va redeveni dominant, sau, dimpotrivă, se va atrofia ireversibil. Pînă una alta, e amuzant să constați că diversele curente feministe, cunoscute pentru enormul tapaj făcut cu două decenii în urmă, s-au răsuflat. Dacă "femeia emancipată", care denunța androcrația, copiind totodată comportamentele masculine, era la mare cinste în Europa lui 1968, astăzi ea pare la fel de anacronică precum sufragetele de la 1900. Iată,în sfîrșit, o veste bună.

Teodor BACONSKY

Bon de lectură

Max KALTENMARK
Lao Zi şi Daoismul

Traducere de Dan STANCIU
Editura Symposion, 1994, 205 p., 2800 lei

Interesul oamenilor cultivaţi pentru filozofie, în special atunci cînd e vorba de sistemele filozofice ale lumii antice, fie ea greco-latină sau orientală, nu a fost, din păcate niciodată, direct proporţional cu posibilitatea lor de a avea acces nemijlocit la texte a căror abordare presupune stricta specializare lingvistică şi excepţionala erudiţie a unor cărturari, puţini la număr. Aşadar, de tălmăcirile, de comentariile, de sistematizările şi de explicaţiile lor se lasă călăzuiţi toţi cei ce vor să se împărtăşească din înţelepciunea celor vechi.

Cartea lui Max Kaltenmark - nume de referinţă pentru cercetarea istoriei culturii chineze - este o astfel de carte-călăuză pe care ar trebui s-o aşeze la început de drum oricine se simte atras de filozofia şi religia daoistă. Amatorii sînt, desigur, numeroşi, pentru că gîndirea extrem-orientală i-a fascinat şi îi fascinează pe europeni ca un soi de pămînt al făgăduinţei, de paradis artificial, posibilitate de ieşire din sine şi de dobîndire a fericirii odată cu părăsirea unui model de raportare la lume moştenit prin naştere şi consolidat prin educaţie. În acest sens, daoismul reprezintă un punct de atracţie special pentru că, urmărind replierea asupra propriului eu, autocunoaşterea, respectarea legilor firii întru regăsirea armoniei cu natura, acest curent filosofic a marcat în mod constant viaţa spirituală a indivizilor, evoluînd apoi spre practici magic-religioase.

Procedînd cu rigoare şi alcătuind un studiu lesne de parcurs, Max Kaltenmark sistematizează pe cît posibil informaţiile numeroase şi contradictorii despre Lao Zi, personajul cel mai vestit al antichităţii chineze, tocmai datorită misterului care-l înconjoară, descrie contextul istoric al naşterii daoismului şi relaţia lui cu confucianismul, atrage atenţia asupra caracterului extrem de controversat al **Cărţii despre Dao şi De** al cărei text este aproape imposibil de reconstituit în forma sa originală, din pricina tradiţiei preponderent orale a răspîndirii lui, şi oferă o succintă prezentare a doctrinei, ilustrată cu numeroase citate foarte atrăgătoare prin poezia lor uneori paradoxal-aforistică.

Jean Gernet, un alt reputat sinolog, spunea că deosebirea esenţială dintre europeni şi extrem-orientali este definită de însăşi diferenţa dintre ceea ce el numeşte europeanul **esprit de géométrie** ce se constituie într-un discurs întemeiat pe opoziţia adevărat/fals, şi orientalul **esprit de finesse** caracteristic gîndirii întemeiate pe realităţi opuse şi complementare, considerate în ansamblu, pe credinţa într-un sistem cu o uriaşă putere de autoreglare. Max Kaltenmark oferă, prin concentratul, dar nu mai puţin lămuritorul său studiu, un exemplu de explicare eficientă a unui "spirit" prin celălalt.

Salutăm în această primă carte, apărută în foarte frumoase condiţii grafice la editura Symposion, nu numai o lucrare importantă, tradusă cu exactitate, supervizată de un sinolog, prezentînd deci toate garanţiile ştiinţifice, dar şi un program editorial coerent, axat în special pe istoria religiilor şi a mentalităţilor, după cum ne este prezentat, parţial desigur, la sfîrşitul volumului.

Marina VAZACA

Firescul de azi

MOTO:

În viteazul vieţii te-am găsit
Şi în mîna ta îmi pun eu soarta
Îngrijeşte-o şi apăr-o cinstit
Căci ea va deveni viaţa şi soarta noastră

Florica

Cînd voi ridica voalul de mireasă de pe faţa ta
Şi cu un sărut îţi voi da consimţămîntul
Nu plînge dragă căci de acum vei fi a mea
Şi vom trăi cît va trăi pămîntul

Nelu

Familia
TRAIAN şi IULIANA
FRITEA
cu onoare vă face
cunoscută căsătoria
fiicei lor
Floriea
cu d-l
IOAN POP

Familia
IOAN şi FLORICA
POP
cu onoare vă face
cunoscută căsătoria
fiului lor
Ioan
cu d-şoara
FLORICA FRITEA

şi vă invită cu drag să luaţi parte la celebrarea căsătoriei lor, care va avea loc în ziua de 29 octombrie 1977 orele 17, în satul Almaşul Mare nr. 171.

Plecarea din Oradea va avea loc la orele 15, de la casa mirelui, str. Măgheranului nr. 14.

Naşi: Familia Popovici Teodor şi Stela

Vă aşteptăm cu drag!

Din viaţa unui extremist de centru

Rămînem inenarabili

G.G.Marquez: *"Fotbalul e singurul lucru care îi uneşte pe Columbieni."*

Fiindcă nu-mi închipui că vreun cititor al "Dilemei" ar putea să citească "Fotbal Plus Mondiale", fiindcă eu însumi nu las din mînă acel "Caragiale par lui-même" a lui Dan C.Mihăilescu, fiindcă am trăit şi clipa inimaginabilă, chiar în România antebelică, de a vedea un partid politic de opoziţie convocînd o conferinţă de presă pentru a discuta şansele echipei naţionale într-un campionat mondial de fotbal, găsesc justificat că nu-mi pot reprima plăcerea – ca pe vremuri, în copilărie, cînd le povesteam celor cu care mă jucam filmele văzute la Roxy şi Capitol – să selectez dintr-o anchetă cum nu s-au citit două în presa noastră, despre fotbal ca stare de spirit la români, despre fotbal ca singurul "consens care nu isterizează", semnată de un tînăr gazetar, Cătălin Popa. Politic, sociologic, literar, literal, avem acolo, in vivo, totul, cu nume şi meserie, cam de la origini pînă în prezent.

Avem şomerul sumbru, conştient de complotul puterilor universale şi naţionale: "Păi bine, domle, de fotbal ne arde nouă, azi, cînd n-avem ce mînca? Chestia asta cu campionatul mondial e gîndită adînc. Le dai o lună fotbal la populaţie şi uită şi de foame şi de toate. E hoţi rău, ăştia, domle".

Avem pensionara blocată în proiectul cotidian: "Maică, io, că-i iarnă, că-i vară, la 9 sînt în pat. Dacă robotesc toată ziulica?! De fotbal să vă spună mai bine bărbatu-miu, da'i plecat la bere, la Şobolanu'... Cînd o ajunge el acasă pe la 11, nu-i mai arde lui de meci".

Avem patronul proaspăt, harnic, bogat şi altruist: "Domnule, avem cea mai bună echipă din toate timpurile şi de aceea e clar că vom avea cel mai bun rezultat din toate timpurile. Asta înseamnă sferturi de finală. Am făcut şi alt program la magazin, de la 10, că vînzătorii mei sînt morţi după fotbal, să aibă timp să doarmă şi ei cîteva ore. Dar mai bine pun un satelit şi la magazin".

Avem poliţistul obsedat de misia grea: "Primul meci al României îl văd la Circă, cu şefu', că sîntem de servici. O să fie greu acasă cu nevastă-mea şi cu soacră-mea. Ele dacă pierd vreun episod din "Dallas" e nenorocire. Cred că o să văd meciurile la o terasă din faţa blocului, are omul televizor, bere rece. România nu trece de prima grupă. Cu cine vrei domnule să cîştigi titlul mondial? Cu Vlădoiu? Să fim serioşi"...

Avem studentul cinic: "Cred că Brazilia o să iasă din primul tur, să mai moară de inimă cîteva mii pe la ei, pe acolo. Noi ajungem iar în optimi şi pierdem în prelungiri."

Avem lustragiul de Bucureşti, umil şi grandios în drumurile sale: "Mi-am aranjat să văd meciurile, la restaurant, la frate-miu. E om mare, domle! Maşini, firmă, restaurant. Mie, dacă nu mi-a plăcut cartea... Da' la fotbal îi tai. Tată, şti cine cîştigă anul ăsta? Nu şti, îţi spun eu: Suedia. Am fost acolo un an. Aia au şcoli de fotbal, universităţi unde se predă fotbal. Am văzut eu cu ochii mei. Da' nu mai ştiu, era în Suedia sau în Germania? N-are importanţă..."

Avem doi oameni politici, un senator din semimajoritate şi un deputat din semiopoziţie, amîndoi însă aici de aceeaşi opinie, cu aceeaşi favorită: Germania; primul, dl. Surdu: "Fiindcă-s meseriaşi sută la sută, ştiu să joace la fel de constant timp de 90 de minute în cap; asta ne lipseşte nouă, de altfel..."; al doilea, dl. Severin: "Fiindcă eu sînt un tip pragmatic".

În sfîrşit, un orb, la 38 de ani, după care se înmărmureşte: "Îmi pare rău că nu pot vedea această echipă naţională a României de care toţi spun că e superbă...Doar de Hagi îmi mai aduc aminte, mi-am pierdut vederea acum 8 ani. Încerc să mă gîndesc ce-ar fi dacă ar cîştiga România titlul".

Cui îi lipseşte, desigur, eminescianismul în această zbatere spre Universal, urmăreşte, la TV., în pauza meciului Italia-Irlanda, la ora cea mai în pisc, emisiunea "Eminescu între cunoaştere şi ştiinţă": Hyperion în răgazul dintre pase şi şuturi. În zorii zilei următoare, după ce i-am bătut noaptea pe columbieni, mii de apolitici veseli ies pe străzi, urcă pe statui, cîntînd şi claxonînd, la 6 dimineaţa, se bea bere cu frenezie în Cişmigiu, se fraternizează cu poliţia: "şi voi sînteţi ca noi", după care mulţi se duc să se culce, ca după revelion, înveliţi în tricolor, concluzia fiind una: că "Hagi a salvat guvernul". Nu se mai remaniază. Rămînem inenarabili, infatigabili.

Radu COSAŞU

P.S. Din vina mea, articolul din numărul trecut care inaugura un ciclu consacrat Cupei Mondiale de fotbal, a fost lipsit de motto. Iată-l: *"C.Noica, într-o dimineaţă de luni, la Păltiniş, primindu-l pe Mircea Mihăieş: Nu ştii ce a făcut ieri U.T.A.?"*

Cărţi poştale

„3/5/94
Dragă...,
Am fost incredibil de ocupată - mult mai mult decît în Olanda - cu scrisul unor articole despre noua politică externă (?) a Rusiei, conglomeratele mass-media din Italia şi o grămadă de alte lucruri despre care nu ştiu NIMIC! În plus faţă de toate astea, m-am încurcat şi cu un danez pe nume Jan. E drăguţ, dar bea prea mult - toţi danezii beau - şi mie chestia asta mi se pare PLICTICOASĂ LA CULME. Poate c-ai auzit şi că scandinavii ar fi maniaci sexuali. Ei bine, dă-mi voie să-ţi spun - bazîndu-mă pe experienţa mea cu Jan şi cu doi suedezi - că e o mare EXAGERARE. Viaţa e aşa de dezamăgitoare cîteodată.
Te pup,..."

***

"13 martie
Dragă..., o caravană de cămile pentru tine! Îţi mulţumesc pentru griji, acum sînt mult mai bine - de fapt, 100 % - şi m-am întors şi la lucru: scriu o carte despre Iran împreună cu J. M-am bucurat atît de mult că te-ai întîlnit cu prietena mea Liz - a fost foarte încîntată de tine. Acum trebuie neapărat să ne reîntîlnim la Londra toţi trei!
Am primit o carte poştală de la D. şi R. în Australia şi am de gînd să le răspund chiar astă-seară. Fratele meu îţi trimite salutări din Berlin. Ca mulţi alţii, şi-a petrecut cea mai mare parte a ultimelor 18 luni în Sarajevo (dus-întors); lucrurile par ceva mai aşezate acum. J. călătoreşte **peste tot** şi scrie de zor - o să-ţi trimit ultima lui carte despre Peru (gherile & droguri).
Te rog vino la Londra cît mai curînd! Love,..."

„Muzica săptămînii"

Personalitate artistică complexă, veritabil om-orchestră, clarinetistul Aurelian Octav Popa va fi prezent ca dirijor (Duminică 26 iunie orele 11,00) la Ateneul Român, cînd sub bagheta sa Orchestra de Suflători a Filarmonicii "George Enescu" va interpreta un program cuprinzînd Serenada în do major de Mozart, Serenada în la minor de Brahms şi Octetul de Stravinski.

Anticipăm cu o săptămînă prezentarea unui concert-eveniment care încheie, de altfel, stagiunea Filarmonicii bucureştene: (Joi 30 iunie şi Vineri 1 iulie orele 19,00) solist în Concertul nr. 1 pentru vioară şi orchestră de Paganini va fi violonistul de origine română, Eugen Sîrbu. Tehnica sa de mare strălucire, dublată emoţionant de o intensă trăire artistică este slujită de sonoritatea aparte a unui "Stradivarius" pe care a cîntat cîndva şi Wieniawski.

Privind în urmă la stagiunea care se încheie peste cîteva zile, ea apare marcată de o imperioasă dorinţă de a conferi vieţii muzicale româneşti acea anvergură care a caracterizat-o pînă acum aproximativ douăzeci de ani. Climatul de mare elevaţie pe care Cristian Mandeal l-a impus ca director şi dirijor al Filarmonicii "George Enescu", proiectele ambiţioase puse în faptă de Horia Andreescu la conducerea şi pupitrul Orchestrei Naţionale Radio, la care s-a adăugat efervescenţa unor iniţiative aparţinînd Academiei de Muzică din Bucureşti, ca şi a unor distinse personalităţi culturale precum Clemansa Firca (Directoarea Muzeului "George Enescu)") şi Norbert Dodille (Directorul Institutului Francez din Bucureşti) pentru a numi doar cîteva dintre ele, ne face să sperăm că revenim încet dar sigur la normalitate.

Dan-Alex. SCHOR

Nu rataţi:

La Cinematecă: **Lawrence al Arabiei** (r. D. Lean, 1962, cu Peter O'Toole, Alec Guinness, Anthony Quinn) – probabil că nicidecum versiunea (în lungime) originală a filmului, dar totuşi un film legendar! – **sîmbătă** ora 12, **duminică** orele 14,30 şi 18,30; Domnişoarele din Wilko (r. A.Wajda, 1979) – **sîmbătă** ora 14,15 şi **duminică** ora 16, sala video (Union); **Cerul deasupra deşertului** (**The Sheltering Sky**, r. B.Bertolucci 1990, cu John Malkovich, Debra Winger, Campbell Scott) – un Bertolucci „turistic", care deserveşte romanul omonim după care a fost făcut; singurul lucru bun în film este prezenţa autorului, Paul Bowles, care priveşte cu stoicism masacrarea frumoaselor pagini ale cărţii sale de către „meseriaşii celei de-a şaptea arte"... îl puteţi vedea, dar este preferabil să aşteptaţi apariţia romanului (cu titlul originar: **Cerul ocrotitor**!), anul viitor la editura Univers – **luni** orele 15,30 şi 18, **marţi** ora 12 la sala Eforie; **Moromeţii** (r. S.Gulea, 1986, cu Victor Rebengiuc, Gina Patrichi) – film de referinţă, fără îndoială cel mai realizat din cariera lui Gulea – **luni** ora 14, **miercuri** ora 10, sala video; **Clanul sicilienilor** (r. H.Verneuil, 1969, cu Jean Gabin, Alain Delon şi Lino Ventura) – excelent policier, cu trei mari „grei" şi cu o temă muzicală de neuitat! – **marţi** ora 17,15, **miercuri** ora 16,30 şi **joi** orele 14,15 şi 18,45, sala Union; **Felix şi Otilia** (r. I.Mihu, 1972, cu Radu Boruzescu, Clody Bertola şi Gina Patrichi) – ecranizare plină de calităţi a romanului lui G. Călinescu – de (re)văzut la sala video (Union) **marţi** ora 12 şi **joi** ora 15; **Sweet Charity** (r. B.Fosse, 1969, cu Shirley MacLaine şi Sammy Davis Jr.) – un musical pentru toate anotimpurile, în interpretări care „cheamă Oscarurile" din toate timpurile... – **miercuri** ora 18,30 şi **joi** ora 11, sala Eforie.

VIENA, IERI

EUROPA '94. Un comentariu „Piaţa comună a artei"

Nu este vorba despre politică. De această dată, comentatorii sînt artiştii reuniţi în cea mai importantă expoziţie a acestui început de an - **Kommentar zu Europa '94**, organizată la Muzeul Secolului XX din Viena chiar de către directorul acestuia, Lorand Hegyi. El a mizat corect: deşi majoritatea exponatelor nu fac referinţe la problemele concrete ale momentului (nu sînt "tematice"), ele sînt cu atît mai pertinente prin chipul în care se abţin, se eschivează ori eludează aspectele "fierbinţi", marcînd astfel o reaşezare a ierarhiilor şi urgenţelor, relevantă în special pentru cel care, venit de departe, caută să regăsească într-un asemenea "comentariu" tumultul, presiunea evenimentelor actuale. Ele sînt însă domolite, poate răstălmăcite, intens estetizate; iar dacă prin această retragere din comentariu este mai bine oglindită adevărata atitudine a Europei faţă de imperativele propriei istorii, atunci numele acesteia nu este altul decît tihna.

Arta anului 1994 este împăcată, străină de complexe (şi complexităţi) stilistice, interesată - nu mai mult ca restul lumii - de istoria recentă a Estului sălbatic european, dar numai atunci cînd aceasta este comentată de nume autorizate, ce au deja în spate o carieră internaţională. Smiorcăiala unui oarecine este irelevantă. De aceea, inevitabilul Sarajevo este pus pe tapet de către proteicul Braco Dimitrijevic, a cărui instalaţie (**Burghezii din Sarajevo**, 1993; o parafrază la Rodin şi **Burghezii din Calais**) este cuminte şi sărăcuţă ca imagistică şi ideaţie, fiind străbătută însă de patosul livresc (tragismul "fără cofeină") al sfîrşitului de mileniu: o serie de portrete fotografice (personalităţi de secol XIX) este (contra) punctată de o serie de securi înfipte în perete. Frumos, transparent, penibil însă la urma urmei. Prin părţile acelea se despart şi se omoară oameni, nu culturi. Aceeaşi ambivalenţă subminează instalaţia lui Mimmo Paladino (Fără titlu, 1991): pe fundalul unui ambient constructivist alb-roşu (amintind de anii '20-'30 în Rusia Sovietică) este contrapus un bust angelic ce face corp comun cu un fel de masă de tortură, ansamblu turnat în bronz. Să fie aceasta o "pledoarie" pentru necesitatea istorică şi estetică a suferinţei? Opacitatea instalaţiei contrastează violent cu spaţiul uriaş pe care îl ocupă (aproape 10 metri), în care 8 ar fi putut spune "totul"; în fapt însă, precum Dimitrijevic şi toţi ceilalţi expozanţi, Paladino preferă o instalaţie "curată", calmă, cu puţine elemente ce ocupă un spaţiu generos şi care se abţine nu doar de la grandilocvenţa retoricii, dar şi de la minima inteligibilitate discursivă. Mai toate lucrările sînt voluminoase, apăsătoare, dar echivoce, paradigma tuturor constituind-o instalaţia lui Boltanski (**Fără titlu**, 1993): este vorba despre unul dintre "monumentele" sale sui-generis, ce pot comemora orice şi oricînd întrucît surprind chiar ideea/esenţa comemorării - o "stelă" (alcătuită de această dată din 16 cutii de tablă stivuite), către care focalizează (şi pe care o ipostaziază) o sursă neîntreruptă de lumină (în acest caz - 12 lămpi electrice). Simplu şi confuz precum lumina prea tare a amiezii. De altfel, aceste lucrări fac parte dintre puţinele în care, rafinate pînă la desfigurare, transpar totuşi ecouri ale unei alte - străine, violente - Europe.

Numele mari ale artei contemporane nu se încurcă în tranzitoriul politic. Adevăratele probleme sînt cele metafizice, problemele reflectării şi receptării, ale alienării şi evaziunii. Moartea artei pare să sperie mai mult decît moartea Europei - instalaţia Europa - Bild de Vautier (în expoziţie nu sînt decît 3-4 tablouri, restul sînt instalaţii) glosează (auto)ironic chiar pe această temă - pe maldărul de veselă spartă înglodată în culoare (à la Julian Schnabel din **Picturile fără milă**) stă scris, peremptoriu, "Europa existiert nicht". Constatarea o face însă arta europeană...

Arta ca formă superioară şi autosuficientă de supravieţuire pare să fie miezul acestui pseudo-comentariu asupra Europei curente, în care Nam June Paik este prezent cu un **Omagiu lui John Cage** (1990-1991) adică un mini-TV într-o cuşcă aşezată în faţa unui panou pe care sînt colate fotografii, desene, serigrafii, fîşii de glaspapier şi multe altele, un fel de tehno-mitologie mnemonică, deasupra căreia pare să plutească, precum un abur, imaginea lui John Cage. Este realmente una dintre cele mai inspirate lucrări ale lui Paik, în care este îmbinată înclinaţia lui pentru "witz" (Cage/cuşcă) cu o mai nouă şi surprinzătoare capacitate de sinteză plastică şi un mare interes pentru elaborarea materială, vizuală (strict conceptuală) a lucrării. Această nouă dimensiune a lui Paik ar putea fi pusă doar pe seama mobilizării sale de omagierea lui John Cage, dacă această instalaţie nu ar avea însă, ca pandant, **Wood Zen Painting** (1992), un montaj relevînd aceleaşi calităţi plastice care-l apropie de unele dintre cele mai bune asamblaje ale lui Rauschemberg.

Prezenţa lui A. R. Penck atrage atenţia asupra unei lipse notabile - neoexpresionismul, întrucît deşi premergătorul recunoscut al acestuia şi considerat - în special în Statele Unite - drept cel mai important artist german al momentului, Penck a fost şi rămîne un atipic, o personalitate versatilă, în care pop-art, (neo)expresionismul şi postmodernismul realizează scurte alianţe, dar şi profunde conflicte. Cele două pînze monumentale, **Lili Gomera** (1988) şi **Templu** (1988-1993), conturează două extreme – prima este autentic expresionistă, iar cea de-a doua (un peristil doric văzut frontal) îmbină postmodernismul cu influenţe ale mai recentei "pattern-painting" americane. Ambele profită însă de aceeaşi paletă cromatică "marca" Penck, de pe care se desprind spaţiile mari albe ce sînt străpunse de trasee gri-cenuşii, capabile să dinamizeze chiar şi pînze de 4-5 metri lungime. Lecţia este destul de dură - Penck pare a fi dispus oricînd să renunţe la ortodoxia stilistică şi ideologică dacă este vorba să facă nişte tablouri pur şi simplu bune.

Michelangelo Pistoletto preferă un conceptualism elegant, tăios, grav. Instalaţia sa, **Divisione e moltiplicazione** (1976-1990) ascunde o capcană ce justifică (deşi e vorba doar de două oglinzi înrămate) elaborarea pe parcursul a patru ani. Identitatea şi reflectarea îl intrigă pe Michelangelo Pistoletto - datorită unei dispuneri ingenioase, oglinzile sale prilejuiesc una dintre cele mai neplăcute situaţii prin care poate trece oricine - să se aşeze în faţa unei oglinzi şi să nu se vadă reflectat în ea. Oglinzile sale se reflectă una în alta şi, pînă nu este depistat unghiul din care identitatea se poate insinua, orbirea lor rămîne desăvîrşită. Este ceva kafkian în această maşinărie de anulat imagini/oameni, ce obligă la căutarea/calcularea poziţiei din care, după îndelungate străduinţe, reuşeşti să te "impui", să te faci "văzut". De cine? De tine însuţi - ridicolul, deşertăciunea acestei căutări apare odată cu încheierea ei: nici măcar plenitudinea adevărată a vieţii, şuierul respiraţiei, mişcarea ochilor nu te pot convinge că existenţa nu a încetat atunci cînd imaginea ei a dispărut. A vedea că nu eşti văzut determină o anxietate insuportabilă ce îndeamnă la orice compromis pentru a intra chiar şi în graţiile unei oglinzi, în care, la urma urmei, nu depui nimic altceva decît simpla-ţi irealitate.

Preocupări speculative de acest gen denotă şi unele dintre celelalte instalaţii - cele ale lui Giulio Paolini, Bertrand Lavier sau Rebecca Horn, care conferă galeriei un aer de Arcadie a artei alternative, în care tinereţea fără bătrîneţe (dar şi fără vlagă) a lucrurilor deştepte şi spilcuite, îndeamnă la reverii vinovate, din care - obligatoriu - lipsesc două supărătoare extreme: moartea şi viaţa. Prima este substituită de o infinită memorizare şi reverberare mediatică (John Cage trecut prin releul Nam June Paik etc. etc.) Cît despre cealaltă..:. mai are vreun rost să vorbeşti despre viaţă acolo unde arta zburdă în voia ei? Poate numai durerea - pasageră şi ea - mai poate contraria rotunjimea artei contemporane; nimic însă n-o poate contrazice, nici măcar uriaşul semn de întrebare turnat în aluminiu şi prins cu solide buloane (lucrare pe care autorul său, Jaume Plensa a intitulat-o **Firenze II**) şi care este reprodusă atît pe afişul expoziţiei cît şi pe coperta catalogului acesteia, parcă pentru a demonstra că însuşi acest comentariu manifestă dubii la adresa sa. Dar tocmai pe dubii şi interogaţii se brodează artistic mai bine - emblematicul semn de întrebare este astfel configurat, încît pare un uriaş melc de vioară ce aşteaptă să fie înstrunată. Arta contemporană îşi interpretează partitura atonală chiar la instrumentul neliniştitor al interogaţiilor sale. Dincolo de avatarii istoriei recente, ea se poate felicita că, în ceea ce o priveşte, apele s-au aşezat, sferele de influenţă s-au împărţit, iar barierele etnice au fost înlăturate. Piaţa comună a artei a fost realizată, recesiunea e pe cale să fie depăşită, iar inflaţia este ţinută sub control. Totul merge bine. De aceea, în arta anului 1994, la modă este relaxarea.

Erwin KESSLER

Artă şi dictatură: *Arhitectura, sculptura şi pictura în Germania, Italia şi Uniunea Sovietică între 1922-1956*

Atracţie fatală?

Există oare o atracţie estetică într-un guvern autoritar sau de (extremă) dreapta? Expoziţia **Artă şi dictatură** (la Künstlerhaus din Viena, între 28 martie - 15 august) se străduieşte să investigheze această problemă într-o perioadă cînd mulţi europeni ar prefera s-o ignore. Künstlerhaus-ul vienez a avut curajul să-i pună pe cei doi dictatori austrieci din anii 30 - Anton Dollfuss şi Kurt Schuschnigg - într-un fel de "dosar de poliţie" alături de Hitler, Stalin şi Mussolini. Multe dintre imaginile de pe simeze au fost interzise în Austria de la sfîrşitul războiului. Este o expoziţie care ar trebui să ne înfioare, să ne ilumineze sau să ne mobilizeze, acum că Dreapta se ridică din nou. Din păcate, ea nu este decît o colecţie de tablouri proaste.

De ce? Problema e: contextul. Putem să apreciem, sau nu, arta "mare" în orice loc, în orice moment. Însă, cu siguranţă, nu putem aprecia arta proastă fără o doză puternică de context socio-istoric. Avem nevoie să simţim mediul cultural care a putut da naştere unor asemenea orori şi care i-a făcut pe unii oameni să se identifice cu ele. Nu e îndeajuns să prezinţi pictura nazistă, arhitectura stalinistă şi sculptura fascistă izolate - sperînd că arta "va vorbi prin ea însăşi". Această artă nu poate vorbi decît dacă ştim s-o ascultăm.

Asta nu înseamnă că tot acest kitsch e complet străin democraţiilor "moderne". Să privim aceste imagini vechi de 60 de ani ale unor atleţi goi sau dictatori în uniformă - vom identifica numaidecît două specii de cult contemporan: Corpul ca Ideal Fizic; Omul politic ca Personalitate. Se poate ca naziştii să fi perfectat aceste lucruri - cei ce se-ocupă de reclame, fotografii de modă sau directorii campaniilor prezidenţiale le-au folosit neîncetat de-atunci încoace. În portretele sale de tineri arieni, Josef Keil a izbutit ceva ce nici un artist n-a mai reuşit înaintea sa - nuditatea fără sex. Pornografie pentru puritani. SIDA, "corectitudinea politică", Noul Puritanism, chiar şi o zeiţă a sexului-înparodie precum Madonna - toţi trimit astăzi acelaşi mesaj sexual. Însă, nu uitaţi: Hitler a fost acolo înaintea lor!

Chiar acceptînd o expoziţie bazată pe principiul "artă proastă pentru artă proastă", **Artă şi dictatură** rămîne cumplit de incompletă. Cu excepţia unui tablou de Chirico, toate exponatele au fost realizate de artişti absolut necunoscuţi în afara nazismului, fascismului sau comunismului. Ar fi mult mai înspăimîntător să vezi impactul lui Hitler asupra unui pictor ca Otto Dix. În Berlinul decadent al anilor 20, Dix era un mit. Sub cel de-al Treilea Reich, el avea să picteze nevinovate scene cîmpeneşti, sau să nu picteze deloc. Dar uriaşii intelectuali şi artistici care le-au dat dictatorilor tot sprijinul lor - Strauss şi Heidegger, Pirandello şi Puccini, Gorki şi Prokofiev, şi cel mai flamboaiant dintre toţi - D'Annunzio? Ei nu sînt deloc - sau, altfel spus, sînt prezenţi prin absenţă. După cum lipsa cea mai absurdă din expoziţie este aceea a cinematografului. Atît Hitler cît şi Stalin au recunoscut în cinematograf instrumentul cel mai puternic de artă şi propagandă al secolului XX; **Artă şi dictatură** se mulţumeşte cu două mici fotografii de Leni Riefensthal şi cu nimic de la Serghei Eisenstein.

Reducînd cele două cuvinte - "artă" şi "dictatură" - la definiţiile lor cele mai stricte şi mai simpliste, Künstlerhaus-ul a făcut un lucru primejdios: ea a redus arta totalitară la o simplă scenetă vulgară, furînd dictaturii ceea ce are ea mai esenţial - puterea ei de a-ţi provoca silă şi de a te şoca. Cine nu înţelege grozăvia nazismului, a comunismului şi a fascismului nu va fi cu nimic mai cîştigat văzînd expoziţia. Însă cei care o înţeleg se vor simţi ofensaţi. Animată de cele mai bune intenţii, **Artă şi dictatură** a scăpat un prilej vital - într-un moment în care Europa nu-şi poate permite să facă la fel.

David MELVILLE

Cadru din filmul "Soare înşelător" de Nikita Mihalkov

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Cuplul (şi... triplul) în lumea lui Caragiale

Aşa sînt eu, galant, cocoană! cînd am chef sparg; sparg, cocoană, cînd am chef, farfurii de cîte zece mii de franci una! Sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului! • De ce nu eşti mai blînd, Dragomire? • Pardon, domnule, zic, n-am de-a face cu dumneata, trăiesc cum îmi place., cine ce are cu mine! acu mi-e timpul: june sînt, de nimeni nu depand • Dar – ştii cum m-a făcut Dumnezeu pe mine, nu-i trec muierii nici atîtica din al meu • Eu sînt sănătos, crezi, de cînd am luat-o? De opt ani de zile, Dumitru şi iar Dumitru; pe el îl auz cînd vorbeşte ea, cînd mă uit la ea îl văz pe el... Eu trăiesc în casă, mănînc la masă, dorm la un loc cu stafia lui • Nu că mi-e frică, dar am ambiţ, domnule; cînd e vorba la o adică de onoarea mea de familist... • Pampon te caută să te omoare... A! dar pînă să-şi răzbune el, am să vă omor eu, eu! pe Didina, pe tine, şi pe mine! • Mito, ai zis matale fetii să vie mîine mai de dimineaţă ca să facă focul? • Nu-mi mai dă mîna, cucoană! leafa scăzută; criză; nu mai pot! trebuie să căutăm una mai ieftină... • Da, aşa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată. Fănică, dacă mă iubeşti, dacă ai ţinut tu la mine măcar un moment în viaţa ta, scapă-mă... scapă-mă de ruşine! Tu eşti bărbat, nu-ţi pasă! Pentru tine, afişarea intrigii noastre n-ar fi o nenorocire... dar pentru mine... Fănică, gîndeşte-te, gîndeşte-te. • Ba să am pardon! Ştiu eu ce vrei dumneata să zici... Dar nevastă-mea nu-i d-alea, domnule • Lasă-mă păcatelor mele, Gheorghe, şi du-te. Eşti tînăr... mergi de-ţi caută norocul aiurea... Aşa cum mă iubeşti tu pe mine, eu nu te pot iubi... Acu la mine a trecut vremea iubitului • Nu striga, madam, fii mizericordioasă! Sînt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tîmplele-mi se bat, sufăr peste poate, parcă sînt turbat • Bibicule, Mangafaua pleacă mîine Miercuri la Ploieşti, rămîi singură şi ambetată; sînt foarte rău bolnavă; vino să-i tragem un chef • Nu mai voi să ştiu de nimic, nu mai ştiu cine sînt! Am vrut să mă omor adineaori în curte, dar ţi-am văzut trecînd umbra peste perdeaua de la fereastră, ş-am vrut să te mai văz o dată. Încai să mor lîngă tine, cum am trăit • Mă rog, odată ce nu e bărbatul levant, ce fel de casă să mai fie ş-aia? • Pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joiţica, ori pe amicul Fănică, tot una e... E un om cu care nu trăiesc de ieri, de alaltăieri; trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară • Scoală, cucoană, şi te bucură, că eşti şi dumneata mumă din popor; scoală, c-a venit libertatea la putere • Ştii cum e Veta mea... ruşinoasă • Da, da să nu uiţi că sînt nevasta lui Dragomir... dacă moare, sînt a ta!... Gheorghe, m-am jurat: cînd o cădea a dintîi lopată de pămînt pe coşciugul lui, eu să fiu în braţele tale... • Trebuie să fie tîrziu, Miţule, ne culcăm? • Ei! monşer, dacă n-ar fi micile ei economii! • Am plîns, cum plîng şi acuma, căci eu ţiu mult la amor; am plîns şi am iertat-o... pe urmă am prins-o iar, şi iar am plîns şi iar am iertat-o; nu de multe ori, dar cam des... aşa cam de vreo cinci sau şase ori... • Scumpa mea Zoe, venerabilul merge deseară la întrunire. Eu trebuie să stau acasă, pentru că aştept depeşi de la Bucureşti, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aştepta, prin urmare, şi vino tu la cocoşelul tău care te adoră... • Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!... Şi-n sfîrşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t-te plimbă, şi să ne vedem cînd mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi! • Eşti nebună? iar începi? Aşteaptă-mă mîine la opt seara • De! bobocule, să zic şi eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una şi cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul! • Tot vorba bietei neveste, zice: "Ghiţă, Ghiţă, pupă-l în bot şi-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămînd..." • Nu-mi mai convine, domnule, pentru ca să trăiesc cu dumneaei... Aplică, domnule, totdeauna aşa vorbe triveale, care nu aş putea pentru ca să vi le zic în persoană în prezenţa mamiţii... Nu-mi mai dă mîna pentru ca să ţiu nevastă fără zestre... • Zoe, să fugim! • Gheorghe: "Vino cu mine!" • Să lăsăm calabalîcul şi să sărim pe fereastră! • Da,... vreau scandal, da... pentru că m-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate: ai uitat că sînt fiică din popor şi sînt violentă; ai uitat că sînt republicană, că-n vinele mele curge sîngele martirilor de la 11 Februarie; ai uitat că sînt ploieşteancă – da, ploieşteancă!– Năică, şi am să-ţi torn o revuluţie, da o revuluţie... să mă pomeneşti!... • Odată, astă-toamnă, m-a lăsat fără un santim acasă şi a stat vreo trei săptămîni în Dobrogea... Şi toată ziua şi toată noaptea, la Berăria Cooperativă, cu actori şi... cu actriţe! • Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De cîte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sînt ăla. Numaidecît dar să vii acolo, că eu nu ies din ea pînă nu mă-i goni dumneata...

pt. conf.
Dan C. MIHĂILESCU

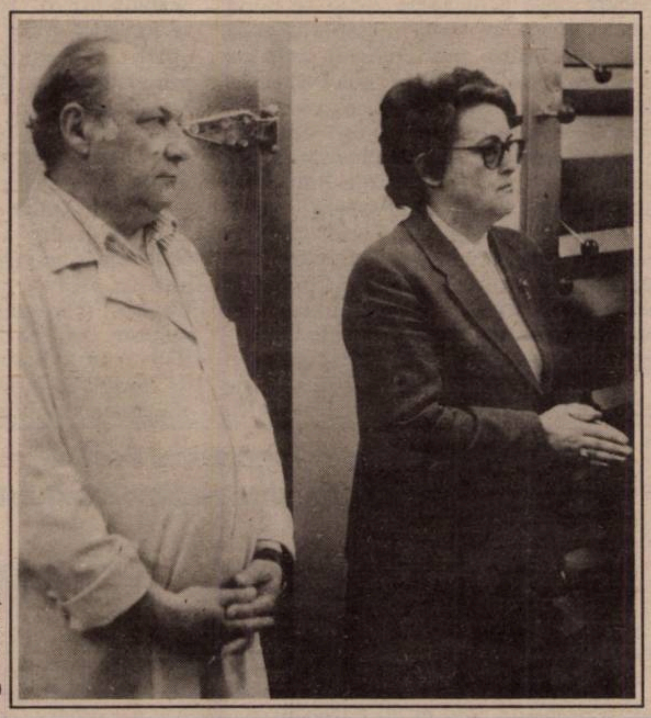

© S. Ghiţie

Matrimoniale

• German, om de afaceri, caută femeie internă, atractivă, inteligentă 24-38, 160-175, talia 30-50. Vorbind germana ne vom înţelege, mai apoi ne vom căsători. Fotografie.

• Dorm singur, 48, 1,80/80, sînt dinamic, întreprinzător, doresc cunoştinţă domnişoară/doamnă singură, fără obligaţii, atrăgătoare, veselă, spirituală, maxim 35.

• Italian-egiptean, necăsătorit, 35 ani, 180-75, bucătar. Caută necăsătorită, drăguţă, 24-27 ani, minim 1,70, fizic şi moral corespunzătoare. Foto...

• Domn singur cu firmă proprie din RFG, situaţie f. bună caută soţie dornică de călătorii printre stîncării.

• Sîntem trei copii la o mamă şi ne-ar dori vreun tată?

• Firmă caută domnişoare şi doamne interesate să se căsătorească cu bărbaţi japonezi, dar care să îndeplinească următoarele condiţii: să facă ikebana zilnic, să aibă vîrsta de 25-45 ani, înălţimea 165-180, greutate 55-80. Trimiteţi două foto: bust şi corp întreg şi telefonul la...

• Bărbat, 42 ani, situaţie materială corectă, nivel profesional intelectual bun, sănătate oscilantă, remediabilă, caută parteneră: foarte calmă, harnică, 36-39 ani, eventual profesie (para) artistică. Căsătorie posibilă. Preţioasele, interesatele, recent îmbogăţitele a se abţine. Foto şi scrisoare manuscrisă, nerecomandată.

• Intelectual, 63, calităţi, cunoştinţă doamnă, formare familie, variante gospodăreşti.

• Doresc căsătorie legitimă cu doamnă (domnişoară) Bucureşti, provincie, Rep. Moldova ori Italia (cîntăreaţă muzică populară lansată ori a şti cînta), (ne) căsătorită, cu fată (fată) şi băiat, serioasă, sinceră, drăguţă, nu rom, ortodoxă, sufletistă, sărmană, nefumătoare, studii medii, şoferiţă, gospodină, blondă, ochi albaştri. Am 42 ani, 1,68 m. Aştept răspuns - Biloi Marcel - Marcian.

• Intelectual preţios (motivat) 52/172/79 doresc căsătorie cu intelectuală 38-42 ani, serioasă, sănătoasă.

• Doctoriţă, medic specialist şi om de afaceri 39.1,63/50 doresc cunoştinţă pentru căsătorie. Exclus aventurieri.

• Fizic plăcut, apartament, pensie, fără obligăţii, doresc căsătorie, cu un pensionar sănătos fără vicii, alcool, fumat, nervos.

• Pensionară titrată, 82 ani, situaţie materială, doreşte căsătorie.

Recoltate de Eugen ISTODOR
şi Iaromira POPOVICI
din *România liberă*
şi *Evenimentul zilei*

Tandemuri şi mandemuri

Un cuplu straniu este cel format din preaministrul Culturii, **Mihai Ungheanu**, şi niţelministrul Culturii, **Marin Sorescu**. Ei sunt pîlnia şi Stamate, sau Stamate şi pîlnia, şi, în combinaţie, rezultă ceaţă.

Funar şi **Gavra** sunt o pereche foarte nostimă. Şi fiziognomic ei rimează. Funar are o figură de copil tîrziu şi îndărătnic, gata să se dea cu dosul de pămînt dacă nu i se face pe voie, rumeior şi cu nişte ochişori cam "zăltaţi". Gavra e un fel de Pinocchio-ajuns-frizer-de-lux, ochios şi el nevoie mare. Amîndoi au ceva iremediabil comic, burlesc, mecanomorf. Nu ştiu dacă funcţionează cu arc sau cu baterii, dar e cert că nu-s de calitate, căci se strică adesea.

Liiceanu şi **Pleşu** au fost multă vreme percepuţi ca un cuplu. Ei erau cele două fructe de platină produse de pomul Noica, stropit cu pipi de Istorie. Ei erau ceea ce rămîne după ce Păltinişul se pierde în negurile devenirii. Ei erau reprezentanţii, în România, ai "sectei" care practică asceza ascensiunii spre Concept. Ajunşi sus, amîndoi şi-au întors privirile către colcăiala de jos, unde viermuiau lichele şi miniştri de nu mai ştiai who's who.

Un soi de tusea şi junghiul sunt alde **Neacşu** şi **Vadim**. Primul e un nimic securisto-isteric, prost de dă în gropi şi dulău răpănos la coteţul rrromânismului pandalistic. Alălalt, ceva mai spoit cu o ţîră de carte, e la fel de ciolanofil, la fel de sărit de pe fix, dar ştie să potrivească văpaie cu Nicolae şi să trăncănească birjăreşte. Ca hahalerism sunt de-o teapă şi, dacă-i hîţîni bine, dintr-unul ţîşneşte aerul cu care e umplut, din celălalt, zegrasul. De altminteri, Vadim, cîntăreţ pătimaş al farmecelor social-intelectuale ale Elenei Ceauşescu, căreia i-a fost un preş credincios, a făcut cuplu şi cu E.Barbu, în sensul că-i ţinea umbrela şi vărsa ce trebuie vărsat.

Dar **Eugen Simion** şi **Valeriu Cristea**, fost-au ei, sunt ei, fi-vor ei cuplu? Anevoie de zis. După '89, amîndoi căzură - din raţiuni diferite - la cripto-iliescism. Unul se ajunse bine de tot, celălalt rămase în banca sa de cărturar studios, nedumerind lumea cu stîngismul său stîngaci. Unul cochetă şi chiar se logodi cu Puterea (cam ceapcîră şi cam başoaldă - dar are zestre), celălalt se mulţumi s-o contemple admirativ şi platonic, din insondabile pricini.

Fănuş Neagu şi **Academia**? Parcă nu prea merg, parcă nu-s făcuţi unul pentru altul. A cui e vina? Nu ştiu. Ştiu al cui e vinul.

Prietenia literar-editorială dintre **Geta Dimisianu** şi **Octavian Paler** determină inteligheţia să-i recepteze ca pe un quasi-"cuplu". Editoarea depune multă rîvnă întru promovarea scriitorului şi bine face. În schimb, cuplul Geta Dimisianu - **Dan Petrescu** a fost o catastrofă, un oximoron, o democratură. Ei şi acum mai mîrîie.

Unii le spun "Ieruncii". Alţii le spun "Monicii". E vorba de cuplul, chiar cuplul, ani de zile aproape mitic, **Monica Lovinescu** şi **Virgil Ierunca**. Multă vreme ei au fost ca lumina: doar nişte **unde**. Nişte vibraţii. Nişte freamăt şi nişte gînd. Apoi, după, s-au făcut oameni. Ca şi cum zîmbetul pisicii de Cheshire s-ar fi făcut iar pisică. Uite că s-a putut. Cei doi alcătuiesc un tandem perfect: sarcasmele lor, bonomiile lor, îndoielile lor, intransigenţele lor - diferite! - sunt de o inefabilă complementaritate. O legendă de stradă zice că, după ani de convieţuire, soţii încep să semene. Monicii (Ieruncii) se deosebesc indisolubil în prezentul, în memoria şi în gratitudinea noastră.

Reţetă. Se ia o cantitate oarecare de sudoare. Se tăvălesc prin ea nişte vorbuliţe de lemn pînă fac cocoloaşe. Se presară din belşug cu prostioare mici şi mari. Se încinge totul bine la un foc sacru, strămoşesc, patriotic. Zeama obţinută se toarnă unde trebuie. Se adaugă sos activist. Se serveşte fără nici o jenă. Această mîncare se numeşte "**dumitraşcu** şi **văcaru**".

Dacă cele două laturi ale unei pînze de bomfaier formează un cuplu, atunci vă rog să vă gîndiţi la **Dinu Patriciu** şi **Horia Rusu**.

Luca Piţu şi **Mihai Ursachi**. Aici trebuie să fie o greşeală de tipar.Aceştia doi n-au fost şi nu sunt nicidecum un cuplu. Ţicăul e Ţicău, Cajvana Cajvană. Adică de ce, mă rog, să fie cuplu? Fiindcă ambii sînt relativ scunzi, relativ spîni şi absolut răi de gură? Fiindcă amîndoi put de talent? Fiindcă amîndoi au făcut în juru-le un fel de şcoală? Fiindcă amîndoi au evocat – cu felurit meşteşug – năvălniciile şi nevolniciile erosului pe toate părţile, de sus pînă jos? Fiindcă amîndoi au fecundat spornic limba românească, unul mai galeş (poetul), altul mai macho (eseistul) şi fiindcă ea mai vrea? Dar unul e amant al melancoliei, celălalt se giugiuleşte cu pîrdalnice gîndeme! Că unul e **spiritus erector** al Alianţei Civice "iaşiote", iar celălalt **spiritus erector** al universităţii "bahluviene"? Astea nu-s motive. Reţineţi: cei doi nu-s cuplu.

Mircea Dinescu - **Ion Caramitru**. Cuplu auroral, încărcat de profunde semnificaţii, dar trecut prin vămi şi descărcat, ba de unii, ba de alţii. Ulterior, Mircea a făcut cuplu cu **Uniunea**, dar ea năbădăioasă, el zvăpăiat, vremurile şi mai parşive, de oameni ce să mai zic, nepotrivirea de caracter şi-a spus mutual cuvîntul şi zăpezile de antărţ s-au topit dracu ştie unde, că nici o comisie nu le mai găseşte.

Iată un cuplu magnific: **Ion Iliescu** - **Rodica Becleanu**! Ce Ilf şi Petrov?! Ce Hänsel şi Grettel?! Ce Bruckner şi Finkielkraut?! Ce Oreste şi Pylade?! Ce Alzacia şi Lorena?! Ce Holmes şi Watson?! Ce Dancemihăilescu şi Taniaradu?! Ce Bouvard şi Pécuchet?! Ce Tanda şi Manda?! Ce Quijote şi Panza?! Ce Adabittel şi Tomaroman?! Ce Puntila şi Matti?! Ce Pat şi Pataşon?! Ce Stan şi Bran?! Nimic! Cu I.I. şi R.B. avem cea mai dialectică îmbinare dintre realitate şi para-realitate, dintre structură şi supra-structură, dintre jocul prim şi jocul secund, dintre empiric şi emfatic. Iliescu e fapta, Rodica e Cuvîntul. Iliescu face, Rodica zugrăveşte. Iliescu zice, Rodica cîntă. Iliescu combate, Rodica reflectă. Iliescu primeşte, Rodica dă şi redă. Şi, cum a spus Oscar Wilde, pînă la urmă Ion Iliescu va semăna cu pînzele Rodicăi Becleanu.

Un cuplu bazat pe convingeri şi pe un trecut glorios de muncă şi luptă: **Verdeţ** şi **Păunescu**. Ei sunt ca un moş şi o babă care trag de o ridiche. Dar ridichea nu se lasă. Atunci ei cheamă şi pe alţii să-i ajute. Ciudăţenia, cînd te uiţi mai bine, e că nu există nici o ridiche. Cei doi, şi cei din spatele lor, trag, de fapt, de timp.

George PRUTEANU

Cuplul nu se reduce la relaţiile dintre doi oameni ✦ În devenirea lui, el focalizează economicul, politicul şi socialul ✦ El e cauza dar şi efectul lumii în care trăieşte

NIMENI NU E IMUN

În dezbaterea actuală despre "valorile asiatice", puternicele legături de familie sînt în centrul argumentaţiei. Asemenea partizani ai specificităţii, cum este Lee Kuan Yew, fostul prim-ministru din Singapore, susţin că prăbuşirea structurilor familiale occidentale este şi simptomul şi cauza decăderii societăţii. Dimpotrivă, puterea economică a Asiei îşi trage rădăcinile din copiii care se supun autorităţii părinţilor şi din părinţii care nu-şi părăsesc familia şi investesc bani şi timp în viitorul copiilor lor. Problemele mărunte cum ar fi jertfirea prin foc a soţiilor, vinderea adolescentelor pentru prostituţie şi avorturile selective, care îndepărtează fetusurile fetiţelor nu împietează argumentaţia, care se referă la coeziunea socială, nu la drepturile omului.

Unii susţin că structurile familiale din multe ţări asiatice se vor dovedi mai durabile decît cele din Occident, pentru că sînt mai profunde. Desigur, familia joacă un rol important în confucianismul predominant în Asia de Est: esenţa este cea a relaţiilor paternaliste, între conducător şi supuşi, soţ şi soţie, tată şi fiul cel mare, fiul cel mare şi cei mai mici.

Dar sînt semne că ţarile asiatice nu sînt imune la tendinţele care tulbură Occidentul. Oricît de puternice ar fi valorile, forţele economice le modifică. Dezvoltarea duce la industrializare, ceea ce înseamnă că tinerii sînt prinşi în mrejele oraşului; şi cînd o fată pleacă din sat, nu peste mult timp şi satul pleacă din ea. Ea începe să aibă un salariu, nu mai e dependentă, intră în conflict cu etica asiatică a bărbatului care cîştigă şi a femeii care se ocupă de casă.

Schimbările sînt acceptate cu greu. Un înalt funcţionar de bancă din Indonezia a divorţat recent pentru că s-a simţit jignit cînd soţia lui a devenit directoarea unei companii. Cu toate acestea pe unii îi bucură schimbările: "Cu cît sînt mai multe fete angajate - spune un oficial din Bangladesh - cu atît sînt mai puţine şanse pentru conservatori, pentru renaşterea fundamentalismului".

Viaţa urbană înseamnă mai puţine constrîngeri zilnice, şi o mai mare izolare decît cea rurală. Recentul val de reportaje despre copiii abandonaţi din oraşele malaieziene sugerează latura întunecată a urbanizării, care apare odată cu creşterea economică. E posibil ca unele cazuri care ar rămîne confidenţiale în sat să devină zilnice la oraş; dar e tot atît de adevărat că într-un sat o fată însărcinată nu ar avea nici o şansă să îndepărteze probele.

Cînd oamenii pleacă din sat îşi lasă acolo părinţii; şi problema îngrijirii bătrînilor devine mai acută cînd oamenii trăiesc mai mult. Şi în Taiwan şi Hong Kong se alcătuiesc noi scheme pentru

ajutorarea bătrînilor, pentru că din ce în ce mai puţine familii se ocupă de rubedeniile vîrstnice. (...)

Adolescentul din Asia devine şi el un blestem, la fel cum a devenit cel din Occident acum 40 de ani. Delincvenţa juvenilă creşte în multe ţări: în Singapore, în pofida folosirii execuţiilor publice prin bătaia cu vergi pentru actele de vandalism, numărul delictelor făcute de tineri a crescut între 1992 şi 1993 cu 27%. Banii sînt la rădăcina răului. Cu cîtva timp în urmă ar fi fost imposibil ca presa malaieziană controlată de stat să-i compătimească pe tinerii care hoinărind prin centrele comerciale îşi cheltuiesc banii: nu existau nici centre comerciale, nici destui bani. Nici în Coreea de Sud n-ar fi existat tinerii bogaţi din "Tribul Orange" condamnaţi pentru că au cheltuit banii părinţilor bînd şi dansînd.

Instituţia căsătoriei e în criză poate pentru că dispar constrîngerile sociale, poate pentru că odată cu creşterea veniturilor, oamenii îşi pot permite luxul de a se debarasa de o căsătorie nefericită (...). Motivul cel mai des invocat - conform lui **China Daily** este că unul dintre parteneri a devenit bogat, sau că a fost găsit un partener nou mai bogat. Valorile familiale din inima confucianismului cad pradă valorilor pieţei. (...)

În Asia, schimbările sînt în plină desfăşurare şi acesta este probabil motivul pentru care lobby-ul "valorilor asiatice" a devenit atît de strident; valorile se reafirmă cînd se bănuieşte că sînt ameninţate. În acest sens discursul sclerozat despre specificitatea asiatică e mai mult o cale de a menţine distanţa dintre Orient şi Occident, decît de definire a asianismului.

The Economist - 28 mai 1994

DEMOCRAŢIA EROTICĂ

O ironie tragică: în momentul în care libertinajul este accesibil tuturor, SIDA obligă trupurile să respecte o formidabilă disciplină.

Pe la mijlocul anilor '60, sexul a fost eliberat brusc de tabuurile care l-au dominat secole de-a rîndul. O revoluţie venită din Europa de Nord a aerisit trupurile şi spiritele, deschizîndu-le perspectiva splendorilor şi a plăcerilor fără margini. Pentru generaţia născută după război şi care în timpul adolescenţei suportase jugul interdicţiilor în decădere, efectul suflului a fost enorm: imaginaţi-vă o Franţă încorsetată în principiile ei, ducînd o existenţă de amoruri clandestine, grijulie cu virginitatea tinerelor fete şi cu moralitatea soţilor, apucată brusc de febra lui Eros. Cine a cunoscut trecerea de la ce a fost înainte la ce s-a întîmplat după, a trăit o perioadă extraordinară, magnifică. Toate barierele mentale care-i izolau pe oameni păreau pe punctul de a cădea şi liberalizarea pornografiei în 1975 urma să desăvîrşească acest elan: să vezi pe marele ecran bărbaţi şi femei făcînd amor, exhibîndu-şi fără ruşine şi fără pudoare organele genitale, era - cel puţin la început - un şoc dar şi o plăcere fără seamăn. Foarte repede însă alte dogme au apărut pe solul acestei emancipări. Idealul împlinirii venea după cel al ascetismului, stabilind o nouă ordine genitală care îşi propusese să înlăture din calea fiinţelor primejdiile cu care reţinerea, abstinenţa, castitatea le ameninţau echilibrul. Libertinajul avansat şi sexologia modernă compuneau un ideal sanitar, întemeiat pe orgasmul obligatoriu şi pe turismul libidinal. Vai de cel care încerca să ocolească norma sau de cel care mărturisea că nu avea chef să treacă prin toate perversiunile, aşa cum un călător "trece" prin toate ţările exotice; vai şi de cel la care se observau semne de gelozie, dorinţa aprigă de posesie sau de cel care afirma cu simplitate că principala sa grijă este ocrotirea intimităţii căminului conjugal. Trebuia să circuli, să eviţi orice legătură durabilă - un abject proiect burghez - şi să nu-ţi reţii nici o dorinţă, nici o înclinaţie, orice abţinere ducînd la boală, la blocaje sau la conflicte periculoase.

Pe acest imperativ a grefat extrema-stîngă un discurs politic delirant, în care sexualitatea - promovată la rang de actor principal al Istoriei - ocupa rolul rezervat odinioară proletariatului din lumea a treia. Ordinea capitalistă se întemeia pe represiune, exprimîndu-ţi dorinţele şi satisfăcîndu-ţi capriciile, fiecare participa la prăbuşirea lumii vechi. "Să trăieşti fără timpi morţi şi să juisezi fără obstacole" – spunea un slogan situaţionist din vremurile acelea, în timp ce alt cuvînt de ordine, cam debil, proclama "Cu cît fac mai mult amor, cu atît particip mai mult la revoluţie". Astfel o miraculoasă convergenţă apropia plăcerile individuale de sensul ultim al Istoriei.

Terorismul sexual - la nivelul cuvintelor - a început să fie resimţit ca un nou mod de opresiune. Obiectivul său era clar: a pune dragostea în afara legii, ridiculizîndu-i expresia, luîndu-i dreptul de a vorbi. Astfel încît Roland Barthes putea să scrie în 1977 că acum evocarea iubirii e adevărata obscenitate, bucuria sau nefericirea sexuală sînt obscene, nu obsesiile pan sexuale. În fond, discursul emancipării instalînd sexul pe locul sentimentului, s-a mulţumit să inverseze discursul puritan. În anii '80, destrămarea ideologiilor şi apariţia individualismului narcisist vor lichida pe nesimţite tendinţa normativă. Pe de altă parte, ameninţarea SIDA frîna vagabondajul amoros, punînd capăt, într-un mod arbitrar şi crud, perioadei de euforie în care - de-a lungul a douăzeci de ani - omenirea a crezut că a înlăturat ameninţarea bolilor mortale transmise prin sex. Dar, deşi mulţi spun altfel, SIDA nu a reintrodus morala, ci a impus prudenţa şi frica în relaţiile amoroase. Societatea n-a mai intervenit şi fiecare a trebuit să evalueze riscurile abandonării într-o îmbrăţişare cu un necunoscut.

Banalizîndu-se, sexualitatea a devenit privată, s-a repatriat în sfera conjugală. Şi deoarece cuplul modern nu reţine din gama fostelor sale roluri decît vocaţia fericirii, partenerii îşi trec în secretul alcovului examenul pasional. Într-adevăr, Eros a devenit autorul reuşitei în dragoste, el este barometrul la care soţii îşi reglează uzura sau inconsistenţa sentimentelor.

O ironie tragică: în momentul în care "dezmăţul" sau "libertinajul" sînt accesibile tuturor, cînd orice gospodină îşi poate oferi orgii sardanapalice, SIDA impune trupurilor şi simţurilor o formidabilă disciplină. Sexul este, probabil, singura democratizare izbutită în societăţile occidentale, singurul "bun" inepuizabil şi la îndemîna tuturor, dar apasă asupra lui o altă egalitate, infinit mai înspăimîntătoare: cea a morţii. Într-adevăr am cîştigat libertatea erotică, dar ne-am pierdut inocenţa sexuală: aceasta este invocaţia dulce-amară a sfîrşitului de secol.

Pascal BRUCKNER

Le Nouvel Observateur - iulie 1992

PULVERIZAREA ADOLESCENŢEI

– Interviu cu psihanalistul Tony Anatrella –

Credeţi că în vremurile noastre părinţii sînt mai curînd o absenţă?

Da, dar nu e vorba doar de o absenţă fizică, de puţinul timp pe care şi-l petrec cu copiii. Mi se pare mult mai gravă absenţa unui proiect educativ. Părinţii nu mai ştiu ce să le transmită copiilor. Aceştia din urmă trebuie să se descurce singuri pentru a-şi găsi propriile valori. Vulgarizarea psihanalizei, succesul cărţilor lui Françoise Dolto au avut efecte perverse. Unii dintre emulii ei au lăsat să se creadă că doar copilul este subiectul dezvoltării şi că părinţii trebuie să se ţină la distanţă pentru ca să nu-l deformeze.

Care sînt consecinţele acestui tip de absenţă?

Cel mai des, copiii se descurcă bine pînă la 14-16 ani. Iar apoi, în momentul pubertăţii, cînd trebuie să se desprindă de părinţii lor, să găsească în ei puterea de a deveni adulţi, riscă să se prăbuşească. Ca şi cum şi-ar fi epuizat toate resursele. De fapt, le lipsesc "proptelele". Nu dispun de imagini părinteşti suficient de solide pentru a se putea construi. Adeseori tineri aparent perfect echilibraţi, viitori domni Dupont, îşi lovesc mama. Nu mai pot să se opună ideilor, proiectelor şi atunci devin violenţi.

La consultaţiile dvs. vin mulţi adolescenţi?

Da, dar pentru alte motive decît acum douăzeci de ani. Înainte tinerii îşi detestau părinţii, detestau societatea, lumea întreagă. Astăzi sînt mai lucizi şi au o imagine proastă despre ei înşişi. Se simt pulverizaţi. Se consideră responsabili pentru starea lor stînjenitoare. Absenţa părinţilor favorizează acest tip de personalitate. Dar adolescenţii fac arareori procesul părinţilor. Ei înţeleg că aceştia lucrează. Ştiu că viaţa e grea. Singurul reproş pe care îl fac tatălui sau mamei este că le-au pus prea mult pe umeri.

Pledaţi pentru o reîntoarcere a moralei, a valorilor familiale tradiţionale?

Nu susţin că era mai bine înainte. Constat doar. Circul mult prin colegii şi licee. Discut cu adolescenţii. Uneori le dau teste psihologice, fraze de tipul: "Paul vrea..." şi ei trebuie să completeze. Acum douăzeci de ani aproape întotdeauna urma: "Paul vrea să plece de la părinţii lui; Paul vrea să călătorească..." Astăzi: "Paul vrea să se căsătorească şi să ducă o viaţă de familie..." De ce? Pentru că astăzi casa a devenit locul în care părinţii sînt invizibili. Acolo unde exista o prezenţă, acum e o absenţă.

Credeţi că ar fi mai bine dacă femeile ar reveni acasă?

Nu. Dar e adevărat că ei, copiii, vor să-şi vadă părinţii după şcoală. Se spune că învaţă mai bine copiii a căror mamă are serviciu. Am făcut o cercetare pe o sută de copii. Cele mai bune rezultate le au cei a căror mamă este foarte prezentă acasă pînă cînd copilul împlineşte opt ani. Poate că asta le va da de gîndit părinţilor prea absenţi, deoarece pentru ei rezultatele şcolare sînt singurul lucru realmente important. Părinţii se agaţă de ele, pentru că nici ei nu mai ştiu ce să facă. Repet, problema majoră a părinţilor din generaţia '68 este că n-au nimic de transmis copiilor lor. Nu e de mirare; aceşti adulţi nu şi-au încheiat adolescenţa.

Le Nouvel Observateur - oct. 1992

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Nordul unei perechi

– de vorbă cu Aristina şi Nicolae SĂILEANU –

O familie armonioasă inspiră un sentiment stenic de ordine universală, ea fiind, parcă, supusă unor legi care scapă înţelegerii imediate, ca ochiului obişnuit mişcarea planetelor. Care ar fi Nordul acestei sfere (imagine ideală a cuplului) spre care năzuiesc toţi cei ce-şi caută/găsesc perechea? Într-un timp istoric neprielnic, cît se justifică (sau nu) "adaptarea la realitate" a valorilor morale pe care se întemeiază cuplul? Suferinţa dă trăinicie unei legături sau o erodează? Reuşita familiei depinde de un model? Au răspuns întrebărilor noastre soţii Săileanu, doi pensionari trăitori în Bucureşti, care vor împlini luna viitoare 28 de ani de căsnicie.

EL

Eram convins că numele ei e Maria. Camarazii mei, deţinuţi politici alături de care mă aflam internat, în 1955, la Spitalul închisorii Văcăreşti, îi spuneau Marioara Partizanca, fiindcă luptase în rezistenţă în munţii Maramureşului. Odată, unul dintre băieţii întorşi de la corvoadă – aducerea apei de băut din curte - a spus că a zărit-o printre gratiile ferestrei de la secţia de femei. Doream neapărat s-o văd şi eu, impresionat fiind de cîte se povesteau despre ea şi am făcut în aşa fel încît, în ziua cînd am fost de serviciu pentru corvoadă, am căutat să plec cu găleţile la cişmea însoţit de un deţinut care o cunoştea, ca să mi-o arate. Am reuşit: la lumina semiobscură a serii, compensată de lumina mai puternică din interiorul celulei în care se afla, am văzut figura fetei de la o distanţă de aproximativ 30 de metri. Abia trecută peste vîrsta adolescenţei, mi s-a părut;o faţă ovală încadrată de un păr castaniu închis strîns în nişte codiţe lungi, aduse peste umeri, pe piept. Întors în celulă, toţi ceilalţi s-au bucurat cînd le-am spus c-am văzut-o, nimeni n-a făcut nici o observaţie deplasată, comună între bărbaţi. Îşi dădeau, probabil, seama că interesul meu pentru ea era legat de un ideal idilic şi în acelaşi timp politic (...) Aveam un coleg de celulă bătrîn, colonelul Velciu, care orbise în închisoare; el m-a întrebat dacă sînt căsătorit (aveam 32 de ani): i-am răspuns nu şi i-am explicat de ce: perspectivele de căsătorie pe care le avusesem pînă atunci nu mă atrăgeau, întrucît aflasem că în familiile domnişoarelor de care intenţionasem să-mi leg viaţa se aflau şi comunişti sau susţinători ai regimului, fapt care consideram că ar fi dus la discuţii în contradictoriu şi la conflicte, de vreme ce eu vroiam să-mi trăiesc viaţa în acord interior deplin, şi al conştiinţei şi al sentimentelor. Colonelul Velciu a opinat că, în acest caz, numai dacă aş fi descoperit un exemplar de fată ca Marioara-Partizanca aş fi consimţit fără ezitare la o căsătorie (...) La un moment dat, a fost adus de la Jilava un tînăr, despre care se spunea că fusese rănit în luptele din munţi Achim Pop, slab, foarte tăcut, şocat de bătăile din anchetă, al cărui pat de suferinţă era vecin cu al meu. Un coleg m-a tachinat, întrebîndu-mă care este misterul acestei coincidenţe - alăturarea paturilor - aluzie pe care eu n-am înţeles-o pe moment, neştiind că el este fratele Marioarei. Aflînd aceasta mai tîrziu, l-am întrebat cu prima ocazie dacă are o soră cu numele Maria: mi-a răspuns că are 3 surori, pe care mi-a spus că le cheamă: Victoria, Elena, Aristina, fapt care m-a descumpănit (...) După cîteva discuţii în celulă, dorind să aflu adevărul, mi s-a spus că fata pe care am văzut-o printre gratii cînd am fost la cişmea se cheamă Aristina, numele de Marioara-Partizanca fiind dat de deţinuţii care vorbeau despre faptele ei cu admiraţie. În fine, îi aflasem adevăratul nume. (...) Cînd am fost scos într-o zi cu alţi camarazi de celulă la cabinetul medical pentru o consultaţie, m-am răzleţit de grup şi m-am apropiat de peretele care bănuiam că desparte celula în care se afla acea tînără de restul culoarului şi am bătut în el, reuşind o prezentare scurtă, în alfabetul Morse, dar nefiind totuşi sigur că a reţinut cum mă cheamă. Am încurajat-o, cînd m-a întrebat despre fratele ei, spunînd că e mai bine (nu era). Conversaţia a fost scurtă, recepţionată relativ clar şi mi s-a părut că fata a înţeles că această comunicare n-a venit de la un răuvoitor (...)

EA

Mie pe munte mi se spunea Costică, să trec drept băiat, eram chiar şi îmbrăcată băieţeşte, cu cioareci, cu căciulă, cu cojocel. Hainele nu erau ca pe la noi, specifice regiunii, că tata se gîndise şi la asta. Odată, mama care era arestată a fost dusă la anchetă şi i-au arătat nişte lucruri de-ale noastre, găsite într-un adăpost din care a trebuit să fugim. Un procuror, se vede om de treabă, i-a şoptit mamei cînd a trecut pe lîngă el: "să nu recunoşti nimic". Ea a-nceput să spună cum sînt costumele pe la noi, "astea nu-s de aici" (dar ştia că-s chiar ale noastre) şi le descria în amănunt pe cele de la noi,deosebite, aşa că n-au avut ce-i face, au renunţat la proba asta. (...) Doamnă, eu de la 13 ani, de cînd eram elevă mică, pînă la 58 de ani cînd am ieşit la pensie m-am uitat atentă cine vine-n urma mea, fiindcă tot m-au supravegheat unii şi alţii, de cînd duceam mîncare pe furiş la nişte evrei pe care i-a ascuns tata în munte, să-i scape de la Auschwitz în 1944: cu familii, cu copii, cu nepoţi, că erau consăteni de-ai noştri din Lăpuşul românesc. După '90 m-au chemat unii dintre ei, care mai trăiesc în Israel, şi am avut bucuria să văd şi Sfîntul Mormînt (...) Tata a fost pădurar şi mare vînător, cunoscut pe toţi munţii, şi cînd a-nceput să caute securitatea partizanii, s-a dezlănţuit presiunea: ba că-l fac membru de partid, ba că-i dau grad de colonel, îl ajută şi pe el şi pe copii, numai să fie om de-nţeles şi să "colaboreze". Cum să-i "dea" pe partizani cînd el îi aproviziona? (...) Cînd m-au găsit o dată şi pe mine la gospodăria din munte (aveam una şi-n sat, şi colibe la stîni în pădure) au crezut că pot să mă încînte: ziceau că-n pădure sînt nişte băieţi frumoşi, studenţi, dar n-au minte, s-au lăsat de şcoală şi trag cu arma, numai că ei trebuie aduşi pe calea a dreaptă, e nevoie de specialişti acuma, pentru refacerea ţării, şi-i păcat de ei... Aşa că, dacă eu îi văd pe aceşti băieţi şi spun la miliţie ori la securitate, o să fie găsiţi şi trimişi înapoi la rostul lor, la facultăţi, la şcoală, să-şi vadă de treabă. Cum aş fi făcut eu aşa ceva, Doamne fereşte? (...) Acuma tata dac-a fugit în pădure - că toată ziua făceau percheziţii la noi, la gospodăria din munte şi la stîni, pe urmă şi pe-acasă, în sat, percheziţii şi la cine o ajuta pe mama rămasă-n sat, la baci, la ciobanii noştri, la vecini, Doamne, ce era - tata, dac-a fugit, ne-a luat şi pe noi cu el, pe mine şi pe fratemeu să nu ne-aresteze, că voiau (...) Şi cu avionul ne-au căutat, 4 ani cît am stat în pădure, ori ascunşi prin sate, am rezistat, dar cînd a deportat-o pe mama-n Bărăgan, tata, de supărare, a avut un atac de tensiune şi-a paralizat pe jumătate. Ce-a făcut? A cerut atunci, la cei cu care era, să-l ducă la un preot, s-a spovedit, s-a-mpărtăşit, s-a spălat, i-au pus haine curate şi le-a spus să-l lase la marginea drumului să-l predea la securitate cine l-o găsi. Aşa a fost. El vorbea greu acuma, dar tot l-au bătut: "Unde-s copiii?". "I-am împuşcat şi i-am înmormîntat". A zis aşa să creadă ăia că nu mai e nimeni în păduri. Repede după asta a murit: nu ştiu unde, la miliţie, la spital, unde-o fi-ngropat, nu ştiu (...) Nu la Văcăreşti am fost dusă-ntîi, ci la Oradea, unde m-a şi condamnat la 20 de ani închisoare. Pe fratele meu, Achim, la 22 de ani, neau prins odată, fiindcă dacă pe el l-ampuşcat, în stomac, eu n-am putut să-l părăsesc. Pe 8 martie 1953 ne-au prins; au tras şi după mine; nu ştiu cum m-am ferit de nu m-a nimerit nici un glonţ dar arătam ca vai de lume, pînă şi pe dinţi aveam noroi. (...) Mi s-au găsit caverne la amîndoi plămînii, de-aceea am ajuns la spital la Văcăreşti.

EL

(...) Dată fiind starea de fapt, locurile şi împrejurările de care se leagă, primele noastre amintiri comune nu au avut nici un aspect romantic, idilic, ci infernal: gratii, perete de celulă, curte de închisoare (...) Fiindcă au un fond iniţial dureros şi nesigur, nu m-au atras niciodată dragostele nefericite, nici cînd citeam despre ele în adolescenţă, m-a interesat numai o situaţie care garantează fondul şi stabilitatea unui sentiment verificat (...) Deoarece eu am plecat de la Văcăreşti după cîteva luni, iar Aristina nu ştiam cît va mai rămîne acolo, am căutat să mă interesez de soarta ei, cu multă grijă, dar perseverent: aici am avut noroc cu doctorul ("nu ştiu dacă e cazul să-i dăm numele; mai ştii?" n. Aristina Săileanu) în fine, un doctor care m-a îngrijit foarte bine la Văcăreşti, cînd aveam un infiltrat pulmonar. L-am căutat la telefon, spunîndu-i că-s un fost pacient, fără să-mi dau numele, şi a acceptat să ne întîlnim la refugiul de călători al staţiei din Piaţa Victoriei. Recunoscîndu-mă, a fost bucuros că era o ploaie torenţială, aşa că puteam fi scutiţi de eventualii urmăritori. Aristina Pop, tînăra care mă interesa, mai era încă în spital, în stare gravă, dar mi-a promis că va face toate eforturile s-o salveze şi s-a ţinut de cuvînt. Am stabilit că la viitoarele convorbiri telefonice eu mă voi recomanda fostul dvs. pacient - Tars (...) A fost foarte dificilă căutarea Aristinei, chiar după eliberarea din 1964, şi a implicat consultarea foarte multor persoane - în majoritate foste deţinute politice care-o cunoşteau, fapt care cerea multă prudenţă - pînă am aflat din ce loc din Maramureş este originară cea care urma să-mi devină soţie. La un moment dat cineva mi-a spus c-ar fi din Vişeu, dar din care, că erau 3 Vişeuri, pe urmă că e din Lăpuş, dar şi aici trebuia precizat din care: Tîrgul sau Lăpuşul Românesc? (...) Am pretextat că voi efectua un circuit turistic în concediu, şi am ajuns la Baia-Mare, în vara 1965, luîndu-mi apoi bilet de autobuz pentru Lăpuşul cel mai îndepărtat, cel Românesc, urmînd să mă orientez spre celălalt Lăpuş, dacă n-o găsesc de prima dată (...) Întrebarea pe care am pus-o călătorilor din autobuz, pe drum, se referea la Achim Pop, de care mă interesam ca de un fost coleg de suferinţă cunoscut într-un spital din Bucureşti, fără să pară că ştiu că era deţinut politic. Întîmplarea a făcut să vorbesc tocmai cu o fostă colegă de liceu de-a Aristinei, şi cu un învăţător din comună, care m-a îndrumat la casa familiei Pop, unde stătea una din surori. Riscînd să fiu primit cu bănuială, absolut de înţeles în acest caz ("Aşa au crezut ai mei, la început, că-i de la interne, de la Bucureşti, - n. A. S.) nu am încuiat geamantanul în toate cele trei zile cît am stat în casa Pop şi am vorbit despre Aristina căreia, cu această ocazie, i-am aflat adresa: ea se afla atunci chiar în Bucureşti. (...)

EA

Eram foarte dezorientată după eliberare - în fine, veneam şi eu acasă după 15 ani! - mă simţeam singură, încă mă mai vîna securitatea, să arăt unde ar mai fi arme-n munţi, nu ştiam ce să fac. Cîndva, fusesem în corespondenţă cu un tînăr din grupul nostru de partizani, care locuia acum în Sighet. Începuse să-mi scrie şi Nicu. M-am hotărît să le trimit la amîndoi o scrisoare cu acelaşi conţinut, arătîndu-le adevărata mea stare sufletească, deruta, oboseala. Sigheteanul mi-a spus ceva cam în stilul ăsta: "lăsăm plînsul copiilor din leagăn". Nicu mi-a trimis poezia lui B.P. Haşdeu, **Bradul**, o ştiţi? "Cînd arde soarele de mai/Şi vîntul iernii geme/Măreţul brad pe-naltul plai/Stă verde-n orice vreme". Mai urmează cîteva strofe foarte frumoase. Adăugase doar atît: "citeşte-o, analizează, trage concluzia" Mi-a fost clar cine o să mă îmbărbăteze în viaţă şi-o să mă ocrotească. (...) La verigheta trimisă de 1 martie 1966, Nicu a adăugat un mărţişor în formă de telefon, că vorbeam mult la telefon atunci, şi un catren. A rămas obicei în familia noastră - mărţişor fără versuri nu se poate! De la un timp el trebuie să ne facă versuri de 1 martie, şi mie şi nepoatei pe care am înfiat-o, că noi n-avem copii (...) Eu casa-n care locuiam am visat-o-nainte, credeţi-mă. Adaptarea cu familia socrilor n-a fost grea, deşi făceau parte din altă clasă socială: bătrînul era medic, fusese şi deputat liberal, soţia lui se trăgea din neamul Filipescu, rudă cu Nicolae Filipescu. Nu mă intimidau oamenii mari, mai văzusem eu şi pe la tata, vîna cu toţi domnii, şi de-aici şi de la Budapesta, şi-avea o armă trimisă de regele Mihai...

EL

(...) Cînd am declarat părinţilor că vreau să mă căsătoresc cu Aristina, tata mi-a spus: "Măi băiete, şi ce-ai să faci cu cei care o să vă urmărească?" Potrivit concepţiilor comuniste în vigoare atunci, dosarele noastre erau absolut negative şi asta exact cînd se căuta să ai dosar cît mai just; la promovare profesională nu mă gîndeam, absolvisem dreptul, fără examenul de stat, dar mă calificasem lăcătuş la ITB, apoi devenisem controlor de calitate la Electronica, am lucrat şi-n alte părţi, nu mă deranja situaţia, o viaţă întreagă mi-a plăcut să mă pierd în anonimat (...) Fiindcă vorbea în şoaptă, reflex rămas de la puşcărie, Aristina i se părea tatei foarte timidă şi se mira: "cum a luptat ea în munţi?" (...) În cuplu suferinţa creează o situaţie specială, în loc de două suflete apropiate apare un singur trup şi un singur suflet. Nu-i de dorit nimănui, dar dacă se iveşte...

EA

(...) Ne-am căsătorit în iulie 1966, cununia religioasă am făcut-o în secret, fiindcă eu sînt greco-catolică şi a vrut şi Nicu să treacă la greco-catolici; habotnici nu sîntem, dar mergem zilnic la liturghie, eu dimineaţa, soţul seara (...) M-am rugat lui Dumnezeu să nu mor pe munţi că sînt tînără şi m-a ajutat; la-nchisoare m-am rugat să nu mor şi să fiu aruncată cine ştie unde, să mai apuc să-i mai văd pe-ai mei cîţi am mai găsit, m-am rugat să dea Dumnezeu să scap de urmărirea securităţii că şi-n '89 mă mai chemau la cercetări (discuţii...), că-mi ziceam cîteodată "mulţumesc, Doamne, că mi-ai dat un bărbat bun şi integru, mă-nţeleg bine cu soţul dar, Doamne, mai bine ia-mă, că nu mai suport". (...)

EL

În cuplu nu cred că omul trebuie să caute un ecou (prin ecou înţelegem o repetare întocmai, care ar presupune o relaţie de autoritate) ci armonia interioară, realizată prin respectarea rigorilor morale cărora se supune.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti